

9081

Mag. St. Dr.

P

L. J. Ch

1787 maja 22.

Stawski
Obecnie

obwarowanie Szoku

de Valon Dekretu

Ten szoku jest 3^{ty}

Simon Korytko ze wsi Poręba
dany Benedykt Chowaniec w Rn 1795

urnami ieden
z obregi-

R. R.

BO
IV
Z
O
iz
m
przy A
Nafz o
kow pr
bie dog
mien o
exen pl
kiero,
dziewie
iz ki
nik mo
tedy su
ro ie,
przerze
menion
A to po
w pols
oney
postron
rukowa
obec v
zych w
ensta,
zachowa
Nafzey
czec W
wie Dni
dzieltegi

AUGUS

AUGUST III.

BOZET ŁASKI KRÓL POLSKI, WIELKI XIĄŻE LITEWSKI, RUSKI, MAZOWIECKI, ZMUDZKI, KIJOWSKI, WOLYNSKI, PODOLSKI, POLIASKI, WINFLANTSKI, SMOLENSKI, SIEWIERSKI, CZERNICHOWSKI, a DZIEDZI-
CZNY XIĄŻE SASKI i ELEKTOR.

○ Znajmujemy tym Listem Przywilejem Naszym, komu to wiedzieć należy, iż prośzeni będąc od niektórych Panów Rad i Urzędników Naszych, abysmy Statut Wielkiego Xięstwa Litewskiego Typografii Naszey Wileńskiej przy Akademii Soc. *GESU* będącey przedrukować pozwolili, i na to Przywilej Nasz obożliwy dali; do prośby się pomienionych Panów Rad Naszych i Urzędników przychylając, tudzież publiczney Obywatelów Państwa Naszego potrzebie dogadzając, tym ninieyszym Listem Przywilejem Naszym, pozyskamy pomienionej Typografii Naszey, Statut Wielkiego Xięstwa Litewskiego, podług exemplarza ostatney edycyi za świętey pamięci JANA Trzeciego Króla Polskiego, Antecessora Naszego, w Wilnie w teyże Drukarni Roku tysiące siedmiu dziesiątego trzeciego, wydrukowanego, znowu przedrukować, bez wszelkiej Osoby iakiegokolwiek stanu przeszkody przedawać. A ponieważ pomieniona Typografia koszt swój własny na drukowanie, i wydanie łożyc ma, tedy surowie zabraniamy i rozkazujemy, aby się żaden z Typografów, tak w Polsce, jako i w Wielkim Xięstwie Litewskim, i inszych Państwach Naszych przerzeczonego Statutu drukować, i na świat wydawać nieważył dotąd, aż pomieniona Typografia Statut ten u siebie przedrukowany rozprzeda i spienięży. A to pod winą tysiąc Czerwonych złotych, i utracenia tych Ksiąg: którey winy połowa Skarbowi Naszemu, a połowa stronie ukrzywdzoney, to jest przerzeczonej Typografii będzie należała. Pod też winy podpadać mają i podpadać posłom Typografowie i Bibliopole, jeżeli by pomieniony Statut u siebie przedrukowali, do Państw Naszych przywieźć, i przedawać wazyli na. Oby w obec wszystkim i każdemu z osobna *subsellum* i Magistratowi w Miastach Naszych wiadomo czyniąc, rozkazujemy, aby pomieniona Typografia Nasza Wileńska, przy Akademii Soc. *GESU* będąca, przy tey swobodzie i Przywileju zachowała, i od wszelkich przeszkod broniła, nie czyniąc inaczej, dla Łaski Naszey Królewskiej. Na co dla lepszey wiary Reka się Nasza podpisałwszy, pieczęć Wielkiego Xięstwa Litewskiego przyosił, rozkazaliśmy. Dan w Warszawie Dnia XVIII. Miesiąca Septembra, Roku Pańskiego tysiąc siedmiu dziesiątego czwartego, Panowania Naszego dziesiątego.

AUGUSTUS REX.

FELIX OWSIANY Cześnik Powiatu Wolkowskiego,
J. K. M. i Pieczęci Wielkiej W. X. I. Sekretarz m.p.

JAN III. Z BOŻEJ ŁASKI KRÓL POLSKI, WIELKI XIĄŻE LITEWSKI, RUSKI,
PRUSKI, ZMUDZKI, MAZOWIECKI, ODOLSKI, PODLASKI, WOŁYŃSKI, IN-
FLANCKI, KIJOWSKI, CZERNICHOŃSKI, JEWIERSKI y SMOLEŃSKI.

Oznajmujemy tym listem Przywilejem Naszym, komu to wiedzieć należy, iż prośzeni będąc od niektórych Panow Rad i Urzędnikow Naszych, abyśmy Statut Wielkiego Xięstwa Litewskiego Typografii Wileńskiej, Akademii Soci. JESU przedrukować pozwolili, i na to Przywilej Nasz osobliwy dali; do proźby się pomienionych Panow Rad naszych i Urzędnikow, oraz też i do Konstytucyi w Roku Tyłiac sześć set czterdziestym siódmym ferowaney przychylając, tym niniejszym listem Przywilejem Naszym, pozwalamy pomienionej Typografii, Statut Wielkiego Xięstwa Litewskiego, podług Exemplarza ostatniey edycyi, za świętey pamięci WŁADYSŁAWA czwartego, Króla Polskiego, Antecessora Naszego, w Warszawie, Roku Pańskiego TYłiac sześć set czterdziestego ośmiego, wydrukowanego, przydawali podobnym i podobem nowe do Artykułow Statutu Wielkiego Xięstwa Litewskiego a Data pomienionego Roku Konstytucye Wielkiemu Xięstwu Litewskiemu służące (w czym Typografia Wileńska *laborare tenebitur*) znowu przedrukować i przedawać bez wszelkiey Osoby jakiegokolwiek stanu przeszkody. A ponieważ pomieniona Typografia koszt swój własny na drukowanie i wydanie łożyć ma; tedy surowie zabraniamy i rozkazujemy, aby się żaden z Typografow tak w Koronie, jako i w Wielkim Xięstwie Litewskim, i innych Państwach Naszych, przerzeczonego Statutu drukować i na świat wydawać nie ważył odtąd, aż pomieniona Typografia Statut ten u siebie przedrukowany rozprzeda i spiemieży. A to pod winą tyłiaca czerwonych złotych i utracenia tychże Ksiąg. Którey winy połowa Skarbowi Naszemu, a druga stronie ukrzywdzoney, to jest przerzeczoney Typografii będzie należała. Pod też winy podpadać mają i podpadają postronni Typografowie i Bibliopole, jeżeliby pomieniony Statut u siebie przedrukowali, do Państw Naszych przywozić, i on przedawać ważyli się. O czym w obec wżyskim i każdemu z osobna Magistratowi w Miastach Naszych wiadomo czyniąc, rozkazujemy, aby pomieniona Typografia Wileńska Akademicką przy teyże wolności i Przywileju zachowali, i od wszelkich przeszkod bronili, nie czyniąc inaczej, dla łaski Naszey Królewskiey. Na co dla lepszey wiary, ręką się Naszą podpisałwszy, Pieczęć Wielkiego Xięstwa Litewskiego przycisnąć rozkazaliśmy. Dan w Wilanowie, Dnia wtórego Miesiaca Maja, Roku Tyłiac sześć set Dziewięćdziesiątego pierwszego, Panowania Naszego szesnastego.

JAN KRÓL

Kazimierz Michał PAC, Kawaler Maltański,
Pilarz Wielki W. X. L. Poznański, Stołowicki
Commendater.

SIGISMUNDUS TERTIUS DEI GRATIA REX POLONIÆ, MAGNUS DUX LIT-
VANIÆ, RUSSIÆ, PRUSSIÆ, SAMOGITIÆ, MAZOVIAE, LIVONIAEQUE.
Nec non eadem gratiâ Svecorum, Gottorum, Vandalorumq; designatus REX,
& Magnus Finlandiæ Princeps, &c. &c.

Significamus presentibus literis nostris, quibus interest universis & singulis, quod cum in Comitibus hisce felicissimæ Coronationis nostræ, nomine Ordinum Magni Ducatus Litvaniæ, fidelitatis prius & subjectionis juramento nobis sanctè præstito, supplicatum inter cætera esset, ut Leges sive Statuta Magni Ducatus Litvaniæ ex Prædecessorum Nostrorum Serenissimorum Regum Poloniae mandato atq; commissione quàm plurimorum doctissimorum virorum Jurisperitorum, curâ, studio, labore, atque diligentia, ad unanimum consensum omnium Statuum, Ordinum, tam spiritualium, quàm sæcularium Principum, Baronum, atque Nobilium Ducatus illius conscripta haberentur idiomate Polonico & Ruthenico imprimendum & excudendum curaremus. Cum

ex manuscriptis legibus juris cognoscendi, quædam difficultas & pernicioſa varietas
capere numero exoriretur. Cui quidem ſupplicationi eò libentiùs aſſenſum præbuimus;
quò legibus & imperia fundata, Reſp: ſocietatemq; humanam ſtabilitam eſſe, & pri-
uatorum opes contineri intelligamus. Id quò eadem ad conſervandam Rempub: utilio-
res ſunt, eò majori in imprimendo fide, induſtria, virtute atque experientia indige-
re videntur. Quandoquidem Magnifici Leonis Sapiehæ, Magni Ducatùs Litvaniæ
Procancellarii eximia in rebus virtus, dexteritas, vigilantia perſpecta & comproba-
ta Nobis ſit, & maxime, quòd Reſpub: ad custodiam legum liberatumq; omnium ſu-
arum eundem locaverit: Ideo præ cæteris eidem Magnifico Leoni Sapieha Legum ſi-
ve Statuorum Magni Ducatùs Litvaniæ idiomatibus Polonico & Ruthenico Typis ex-
cudendi & in lucem edendi curam committendam eſſe duximus. Quemadmodum & præ-
ſentibus committimus, ita, ut ne quiſpiam alius, præter eundem Magnificum Leo-
nem Sapiehæ, aut cui ipſe commiſerit, Statuta Magni Ducatùs imprimendi, cudendi
licentiam ſibi præſumere audeat, idque ſub pœna 5000. florenorum Hungariçalium, &
omnium librorum impreſſorum amiſſione; Cuius multæ medietas fiſco Noſtro, medie-
tas verò Magnifico Leoni Sapieha cedere debebit. Quod & præſentibus literis cautum
eſſe volumus. In quorum fidem præſentes ſubſcriptas Sigillo Magni Ducatùs Litva-
niæ conſignari iuſſimus. Datum Cracoviæ. 11. Februarii Anno D. M. D. LXXXVIII.
Regni noſtri Primo.

Przywilej KROLA JEGO MOSCI Konfirmacyi Statutu Wielkiego
Kſieſtwa Litewſkiego.

ZYGMUNT III. MIŁOSCIA BOŻĄ KROL POLSKI, WIELKIE XIĄZE LITEWSKIE,
RUSKIE, PRUSKIE, ZMUDZKIE, MAZOWIECKIE, INFLANTSKIE
TAŻ BOŻĄ MIŁOSCIA NAZNACZONT KROL SZWEDZKI, GOTSKI, WANDAL-
SKI, y WIELKIE XIĄZE FINDLANSKIE, &c.

CZyniemy iawnò tym Naſzym liſtem wſzytkim poſpolicie i kaſdemu z oſo-
bna ninieyſzym i na potym będącym: Iż Panowie Rady i Urzędnicy Naſi i
i Poſłowie Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego, na Seymie Walnym iſzczesli-
wey Koronacyi Naſzey będąc, imieniem wſzytkich ſtanow Obywatelow Wiel-
kiego Xięſtwa Litewſkiego podali Nam ku potwierdzeniu Statut, to ieſt odpra-
wowania Sądow przez Deputatow od ſtanu Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego, i na
Seymikach Powiatowych, na to obranych i wyſadzonych poprawiony, na Seymie
Elekcyi Naſzey pod Warszawą przegładany, proſząc, abyſmy ten Statut od nich
nowo poprawiony przy iſznych prawach i wolnoſciach ich, Przywilejem Naſzym
potwierdzili, i wſzytkim ſtanom Wielk. Xięſt. Litew: wydać i ku uſżywaniu przy-
wieſć roſkazali, ukazując Nam z Konſtytucyi i Uchwał Seymowych, żeſmy to
uczynić powinni.

MY Hoſpodar znając bydź powinnoſć Naſzẽ, i żeſmy tym Pańſtwom, na któ-
rych Nas Pan BÓG z łaski i woli ſwey ſwiętey, za dobrowolnym obudwu
Narodow, Korony Polſkiey, i Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego obraniem po-
ſadzić raczył, powinni Prawa, wolnoſci i ſwobody ich, nie tylko cało trzymać i
nieporuſzenie, ale jak naywięcey przymnażać, ſprawiedliwoſć i obronę czynić, po-
mniac też i na to, jako te oba ſławne Narody, Polſki i Litewſki, opuſzczylſzy liſta
iſznych ſławnych i zacnych Panow, ktorzy o te Pańſtwa z wielkimi obietnicami
nie iedno przymnożenia praw, ſwobod i wolnoſci Szlacheckich, ale rozſzerzenia
tych Pańſtw i przyczynienia im wielkich pożytkow ſtarali ſię. do Nas cheć wo-
la ſwã ſkłoniwſzy, Nas Hoſpodara za Pana ſobie zwierzchnego na Koronę Pol-
ſką i na Wielkie Xięſtwo Litewſkie wziąć woleli, czego My wdzięczni od nich
będac, i chcąc im zawſdy Praw, wolnoſci, i ſwobod wſzelakich, przykładem Przod-
kow Naſzych przybawiać i przymnażać, na ten czas, z powinnoſci Naſzey Hoſpo-
darſkiey namowiwlſzy ſię z Pany Radami Naſzymi, i ze wſzytkimi ſtanami obo-
ga Narodow na Seymie walnym Koronacyi Naſzey będącymi, ten Statut Prawa

Wielkiego Xięstwa Litewskiego ku używaniu na wszystkie potomne czasy wydaiemy, według którego już jakośmy sami Hospodar, tak i wszystkie inne stany, Obywatele Wielkiego Xięstwa Litewskiego, zachować się mamy; i pod tąż przysięgą Naszą, którąśmy na wszystkie Prawa wolności Wielkiego Xięstwa Litewskiego uczynili, ślubujemy i obiecujemy, i już we wszystkich Ziemiach, Powiatach, Urzędach i Sądach wszelakich, do Wielkiego Xięstwa Litewskiego należących, wszystkie sprawy sądowe; porządkiem w tym Statucie nowo poprawionym, opisanym, odprawować się począć mają w Roku przyszłym tyśiąc pięćsetośmieszęć dziewięć, o trzech Królach święcie Rzymskim, na Rokach Sądowych Ziemskich, ale i na potym zawždy, gdy iedno tego potrzeba będzie, wolność poprawowania tego Statutu, wcale im zachowujemy. A iżby tym rychley wszystkim ku wiadomości i używaniu przyść mógł: Przeto ten Statut nowo poprawiony, i z Przywilejami Ziemskimi, piśmem Polkim i Ruskim drukować i w Powiaty rozestłać rozkazaliśmy, jakoż dla lepszey pewności i potwierdzenia tego Statutu, ten Nasz przywilej. na Seymie Koronacyi Naszey ręką Naszą podpisałwszy, i pieczęć Naszą Wielkiego Xięstwa Litewskiego do niego przywiesić kazawszy, Stanom Wielkiego Xięstwa Litewskiego daliśmy, wszakże ten Statut nowo poprawiony związkiem i spisom Unii niwczym przeciwnym bydz, i nie szkodzić i ubliżać nie ma. Piśan w Krakowie, lata Bożego Narodzenia 1588. Miesiaca Stycznia 28. dnia.

SIGISMUNDUS REX.

Lew Sapieha Podkanclerzy W. X. Litew:
Gabryel Woyna Pisarz W. X. L.

NAYJASNIEYSZEMU PANU,
PANU,
ZYGMUNTOWI III.

Z ŁASKI BOZEY KROLOWI POLSKIEMU, WIELKIEMU XIAŻĘCIU LI-
TEWSKIEMU, RUSKIEMU, PRUSKIEMU, ZMUDZKIEMU, MAZOWIE-
CKIEMU, INFLANTSKIEMU, &c. &c. i INSZYCH. TAKZE Z ŁASKI
BOZEY KROLOWI DZIEDZICZNEMU SZWEDZKIEMU, GOT-
SKIEMU, WANDALSKIEMU, y WIELKIEMU XIAŻĘCIU
FINDLAŃSKIEMU, &c. &c. &c.

Panu a Panu, Panu Miłościwemu.

Były te czasy, Najjaśniejszy Miłościwy Hospodaru KROLU, gdy w tym zgromadzeniu a pospolitowaniu ludzkim, którą my Rzeczpospolitą nazywamy, nie prawem jakim opisanym, abo Statutem, ale tylko swoim zdaniem i upodobaniem, władzą swoją Panowie i Królowie tego świata nad ludźmi rozciągali. Ale iż częstokroć od przystoyney swojej powinności odstępowali, i na swój tylko pożytek rzeczy naciągając, o pospolite dobro wszystkich mało dbali, z tąd to było urosło, że ludzie brzydząc się ich panowaniem, i zwierzchnością, i nie Panami, ale tyranami onych nazywając, na samym tylko Statucie i Prawie opisanym wszystko bezpieczeństwa i dobro Rzeczypospolitey zasadzali. A przeto on wielki i zacny Filozof Grecki Aristoteles powiedział, że tam bellua, a po naszymu dziki zwierz Panuje, gdzie Człowiek według upodobania swego władzą swoją rozciąga, a gdzie zaś Prawo abo Statut górę ma, tam sam BOG wszystkim władnie. A ta tego jest przyczyna, że Prawo jest, jako ie drugi mędrzec wystawił, onym prawdziwym rozsądkiem a mądrym umysłem człowieczego baczeniem, którym Pan BOG naturę człowieczą obdarować raczył, aby według tego przystoynego a mądrego baczenia żywot ludzki tak sprawował, jakoby się za tym, co jest pocziwego zawżdy udawał, a co nie pocziwego, aby się tego wystrzegał. Lecz iż nie wszystkich tak przyrodzenie sprawiło, aby więcej rozumu, a niżli namiętności swoich, a bestyalskich popędliwości naśladować mieli, to wędzidło abo musztuk na zachwalce Pan BOG, i prawo iego święte włożyło, aby ci za nie uczciwe sprawy swoje słuszne karamie, a cnotliwi przystoyną zapłatę odnosili. Ten to jest cel, i koniec wszystkich praw na świecie, tym wszystkie Państwa i Królestwa stoia, i w całości swey zachowane bywają, gdzie żli pomstę, a dobzy zapłatę odnoszą. Czego iż się zawżdy ci lękaia, którym siawała miła, a rozum im nieprzyjacielem, radziby to wędzidło z siebie zrzucili, a prawa wszystkie aby im nie panowały, radziby wniwecz obrócili. Pokazało się to na on czas w owych Królewicach i młodzieniaszkach Rzymskich, którzy (gdy Senatorowie naradzali się, aby ciężki ciężar panowania Królewskiego, abo tyrańskiego z siebie złożyli, a prawem opisanym aby się rzadzili)

(bji)

wszelakim sposobem temu zabiegali Młodzieńcy, aby żadnego takiego prawa nad sobą nie uznawali. Bo powiedzieli prawo być głuche, i takowe, które się uprosić nie da, jeśli w czym Człowiek wykroczy, nie ma braku między ubogim a bogatym; a u Pana jednak jest miejsce łaski i zachowania, jest wzgląd na osoby; a tak lepiej pod samą Królewską zwierzchnością żyć, a niżli się w takie niebezpieczeństwo wdawać, żeby na samej tylko niewinności żywota, i posirzeganiu praw szczęście swoje Człowiek sadzić miał. Taka powiadana myśl jest, i zawsze będzie ludzi swawolnych a nie ukroconych, którym groza praw jest nie miła, a wszeteczney ich swawoli zawsze przeciwna. Co my wszystko upatrując, Najasniejszy Miłościwy KROLU, za szczęśliwy Narod u siebie być poczytamy, którym Pan BOG takie Pany, i Przodki Waszey Królewskiej Miłości dać raczył, że nie tylko, aby według woli i upodobania swego nad nami zwierzchność swoją Królewską rozciągać mieli: ale i sami nam powodem do tego byli, abyśmy sobie Prawa, jako największe stróże pospolitey wolności tworzyli i większej władzy zwierzchności Królewskiej nad sobą nie dopuszczali, iedno póki by im pewną granicę panowania ich nad nami prawa zamierzyły. Za co jako sławę nieśmiertelną w pamięciach naszych sobie zostawili, tak pogotowiu W. K. M. nasz miłościwy Pan, Imię swoje wielce sławne między nami raczyłeś uczynić, że Statut nowy, a na wielu miejscach od ludzi mądrych, a w prawach biegłych z Narodu naszego na to obranych poprawiony na tym pierwszym wstępie Panowania swojego raczyłeś nam potwierdzić, a iżby już wszystkie Sądy w tym Państwie W. K. Miłości, sławnym W. Xięstwie Litewskim tak były odprawowane, z łaski swojej Królewskiej raczyłeś nam pozwolić. Przeto imieniem wszytskiej Rzeczypospolitey, Waszey Królewskiej Miłości swojemu Miłościwemu Panu, pokornie za tak Miłościwą łaskę dziękuję. A iżem tę pracę przed się wziął, abym ten Statut w druk podał, tenże Waszey Królew. M. ofiaruję jako najwyższemu Stróżowi wszytskich praw i wolności naszych, Pana BOGA prosząc, aby on duchem mądrości, i wszelaką dzielnością Waszę Królewską M. obdarzyć raczył, żebyś nam W. K. M. tak szczęśliwie a długo panował, jakoby i chwala Pana BOGA Wszechmogącego przez Waszę Królewską Miłość pomnożona, i wszytska Rzeczpospolita w całości i w pokoju była zachowana, a tak światobliwe nad nami W. K. M. Panowanie tu na tym świecie sławą nieśmiertelną, a po śmierci żywota wiecznego zapłatą było nagrodzone. Z tym najniższe służby moje, zwiernym poddaństwem łasce W. K. M. pilnie zalecam. Pisan w Brześciu, Roku od narodzenia Syna Bożego 1588. Miesiąca Grudnia pierwszego dnia.

Waszey Królewskiej Miłości
Pana, Pana mego Miłościwego
Najniższy sługa, i wierny poddany

LEW SAPIEHA
Podkanclerzy W. X. L.

WSZEM W OBEC STANOM WIELKIEGO XIĘSTWA LITEWSKIEGO,
LEW SAPIEHA PODKANCLERZY W. X. L. STAROSTA SŁONIM-
SKI, MARKOWSKI, Y MIADZIELSKI, POWOLNE Y ZYCZLI-
WE SŁUŻBY SWOIE OFIARUJE.

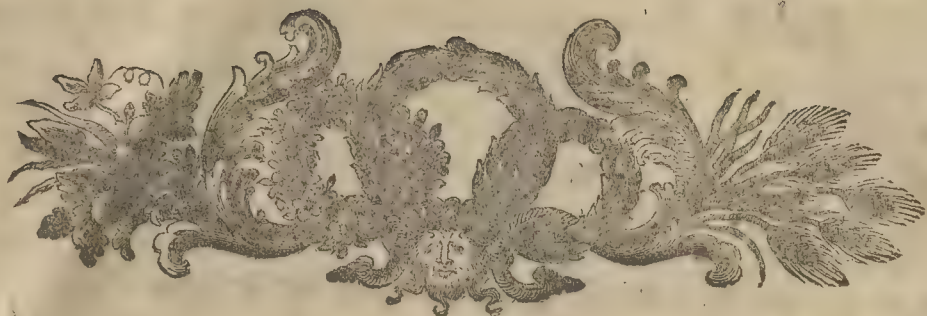
Postrzegali to wszystkich wieków ludzie mądrzy, że w każdej Rzeczy-
spolitey, człowiekowi pocziwemu nie ma być droższego nad wol-
ność. A niewolą tak się ma brzydzić, że nie tylko skarbami, ale i
śmiercią onę od siebie odganiać powinien. A przeto ludzie pocziwi, nie
tylko majątkowi, ale i gardł swoich przeciwko każdemu nieprzyjacielowi
nastawić nie żalowali, aby pod ich okrutne opowanie nie przychodzili,
a z wolności swojej będąc zupełni według woli i myśli ich jako Niewol-
nicy nie musieli żyć. Ale już mało by i na tym było, żeby Człowiek z nie-
woli od postronnego nieprzyjaciela był wolny, gdyby domowego nieprzy-
jaciela nad sobą cierpieć musiał. Tedy ten musztuk albo wędziło na po-
hamowanie każdego Zuchwalca jest wynalezione, aby się bojąc prawa, od
każdego gwałtu i zbytku pohamował, a nad słabszym i chudszym nie pa-
stwił się, i uciskać go nie mógł. Bo dla tego Prawa są postanowione, aby
możnemu i potężnemu niewszystko było wolno czynić, jako Cycero po-
wiedział: iż jesteśmy Niewolnikami praw, dla tego, żebyśmy wolności u-
żywać mogli. A jeśli Człowiekowi uczciwemu niemalz nic miłszego nad
to, gdy w Ojczyźnie swej bezpiecznie mieszkać nie boi się, aby go kto
na dobrej sławie jego zmazać, albo na ciełe i na zdrowiu obrazić, albo też
na własnej majątkości jego ukrzywdzić mógł; tedy to niczemu inżemu,
jedno prawu przyczytać ma, za którym od Każdego, w pokoju siedzi, a za-
dnej usilności, obelżenia i ukrzywdzenia na sobie nie ponosi. Bo ten cel
i skutek wszystkich praw jest i ma być na świecie, aby każdy dobrą sła-
wę swą, zdrowie, i majątkość w całości miał, a na tym wszystkim żadne-
go uszczerbku nie cierpiał. Y to jest nasza wolność, którą się my między
inżemi-narodami Chrześcijańskimi chwalemy, że Pana, iżby według woli
swey, a nie według praw naszych panował, nad sobą nie mamy, a jako
sławy uczciwey, tak żywota i majątkości wolno używamy. Bo ktobykol-
wiek z tych trzech rzeczy w czym nas ukrzywdzić, i według upodobania
swego, a nie według praw naszych nad nami pastwić się miał, tenby już nie
Panem naszym, ale skazicielem praw i wolności naszych był, a my byśmy
niewolnikami jego być musieli. Y słusznie zaprawdę mamy za co Panu
BOGU dziękować, że pod panowaniem Królów Ich-Mościow i Wielkich
Xiażąt Panow naszych, tę władzę i wolność w ręku swoich mamy, a pra-
wa sami sobie tworząc, jako nawięcey możemy, i wolności swojej we wszy-
stkim postrzegamy. Bo nie tylko sąsiad, a spółny nasz Obywatel oyczy-
zny, ale i sam Hospodar Pan Nasz żadnej zwierzchności nad nami zaży-
wać nie może; jedno tylko wiele mu prawo dopuszcza. Przeto mając ta-
kowy skarb w rękach naszych, który żadną sumną przepłacony być nie
może, przystoi każdemu pocziwemu człowiekowi, aby o nim widział, a
będąc dobrze świadomy, aby jako sam siebie i popędliwości swey hamo-

wał, i według prawa pisanego sprawował się, a nikogo nie krzywdził: tak
jeśli by od kogo był ukrzywdzony, aby wiedział, gdzie obrony i lekar-
stwa w krzywdzie swej szukać ma. Bo jako jeden Senator Rzymski drugie-
go strofował, że prawa Ojczyzny swej nie umiał, tak każdy Obywatel go-
dzien jest naganienia, który wolnością się chwali, a praw swoich umieć
i rozumieć nie chce, którym prawem wszystkie wolność swoją obwarowa-
ną ma. A jeśli któremu narodowi wstyd praw swoich nie umieć, pogoto-
wiiu nam, którzy nie obcym jakim językiem, ale swoim własnym prawa
spisane mamy, i każdego czasu czego nam potrzeba ku odporu wszel-
kiej krzywdy wiedzieć możemy. A iż ta trudność przed tym nie pomalu
do tego zawadzała, że nie każdy i Statut mógł mieć, dla trudnego i dłu-
giego przepisywania, tedy i w tym tej potrzebie każdemu Obywatelowi
folgując, i ku pożytkowi Rzeczypospolitej czyniąc, ważyłem się tę pracę
na siebie podjąć, a kosztu i nakładu swojego nie żałując, abym to w druk
podał, a drogę łatwiejszą i snadniejszą każdemu ku wiadomości prawa
pokazał, gdyż to już w rękach swych każdy kiedy zechce mieć może. Pro-
szę, raczcie W. M. tę pracę odemnie wdzięcznie przyjąć, a mając wolności
swoje prawem dobrze obwarowane, tego postrzegać, abyście do Sądów i
do Trybunałów, nie tylko ludzi dobrych, a tych praw naszych dobrze u-
miejących obierali, ale bojących się Pana BOGA i cnotliwych, którzyby
nie dla pożytku swego, a ku szkodzie bliźniego dla łakomstwa swego i dla
podarków prawa wykręcali, ale prostym trybem idąc, świętej prawdy i
sprawiedliwości postrzegali, a tę wolność, którą się cieszymy, w całości nam
zachowali. Z tym się łasce i miłości WM. braterskiej poruczam.

DO CZYTELNIKA

A By zażywającym Statutu, żaden nie urastał szkrupuł; daje się przestroga, że, ponieważ stare exemplarze częścią przez wojnę i ogień, częścią przez używanie, czas wytrawił, tenże, a nie inny, bez żadney odmiany abo umniejszenia Rozdziałów, Artykułów, Paragrafów, znowu z Druku wychodzi *STATUT W. X. L.* A że w ostatniej edycji Warszawskiej, Konstytucye Seymowe od Roku 1550. do 1647. pod pewne Artykuły należycie przydano; przeto i teraz, dla większey Czytelnika wygody, według woli Najjaśnieyszego K. J. M. P. naszego miłościwego, w Przywileju wyrażoney, okrom dawnych, późniejszy Konstytucye od lat wzwyż mianowanych, aż do Seymu Roku 1690. do Artykułów, do których się mogły referować przyłączono; tak jako pożyteczniej bydź rozumieli świadomcy Praw oyczystych, którzy ten wybor pilnie a pracowicie spisali. Innych zaś, tu relacyi nie mających, nie cytują; gdyż w wielkość księgi uroższy, więcejby ciężaru, niżeli pożytku przymnożyły. Znajdziesz na końcu osobny Rejestr, który nie tylko nowym, lecz i dawniejszym przydatkom służy.

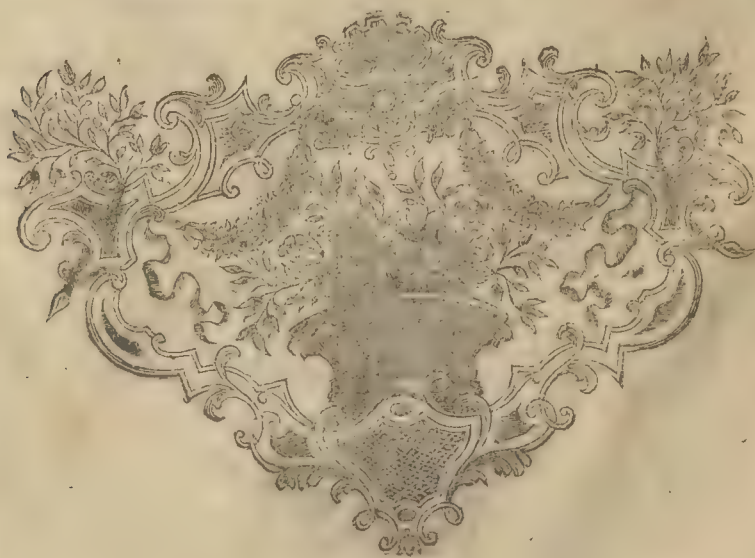

*Tytuły Czternastu Rozdziałów STATUTOWYCH, i co się w Którym
z nich zamyka, te są.*

<i>Rozdział</i>	<i>ma. Artykułów.</i>	<i>fol.</i>
1. O Perfonie J. K. M.	35.	1.
2. O Obronie Ziemijskiej.	47.	34.
3. O Wolnościach Szlacheckich i o rozmnożeniu W. X. Litt:	51.	53.
4. O Sędziach i o Sądach.	105.	99.
5. O Odprawie, Pożagu, i o Wianie.	22.	203.
6. O Opiekach.	15.	219.
7. O Zapisach, i o Przedazach.	31.	231.
8. O Testamentach.	9.	251.
9. O Podkomorzych w Powiatach, i o Prawach ziemnych, i o Granicach, i Miedzach.	32.	256.
10. O Puszczy, o łowach, o drzewie bartnym, o Jeziorach i Sianożęciach.	18.	282.
11. O Gwałtach, i Bojach, i Główniczyznach Szlacheckich.	68.	292.
12. O główniczyznach, i o nawiązkach ludzi prostych, o ta- kich ludziach, i czeladzi, która od Panów swych od- chodzi, także i o służbach przykaznych.	24.	342.
13. O Grabieżach i nawiązkach	14.	361.
14. O Złodzieystwie stanu wszelakiego.	37.	367.

P R Z E S T R O G A

Te Litery, które przy allegacyach pod Artykułami położone są, *H. L.* mają być
rozumiane: Statut Herburta po łacinie. *P. H.* Statut Herburta po Polsku wy-
dany, f. liczbę karty z kąd te Allegacye z tych Statutów są wybrane. A bez
tych liter wzwyż pomienionych, Konstytucye od Roku 1690. na Walnych
Seymach uchwalone.

SUMMARYUSZ STATUTU

W. X. Lit. 14. Rozdziałów, y jak wiele jest każdego Rozdziału
Artykułów, y o czym który Artykuł opiewa.

ROZDZIAŁ PIERWSZY

Zawiera w sobie Artykułów 35.

Pierwszy Artykuł.

Wszyscy Obywatele W. X. L. tym jednym Prawem
piśmym i od Nas danym sądzić bydź mają.

2. Artykuł.

My Hospodar ślubniem nikogo nie karać na zaoczne
powiadań, chociażby dotykało się Maieſtatu Na-
ſzego Hoſpodarskiego obrażenia albo zdrady Rze-
czypospolitey. A ktoby też na kogo co nieſpra-
wiedliwie w tych rzeczach wiodł, około obra-
żenia Maieſtatu Naſzego Hoſpodarskiego albo zdra-
dy Rzeczypospolitey, a nie dowiodł, tym ſam ka-
rany bydź ma.

3. Artykuł.

Obrażenie Naſzego Maieſtatu Hoſpodarskiego, w
czym ſię rozumieć ma, i jako za to karać.

4. Artykuł.

O obrażenie Maieſtatu Naſzego Hoſpodarskiego, iż
każdy obwiniony ſprawować ſię winien, i o tym
kto przeſtrzeże, i gdzie takowych ſadzić. Także
o ſłowie w mówieniu, albo piſaniu o Hoſpodaru.

5. Artykuł.

O dowodzie obrażenia Maieſtatu Naſzego Hoſpo-
darskiego.

6. Artykuł.

Ktoby z Państwa Naſzego do ziemi nieprzyjacielskiej
uciekł.

7. Artykuł.

Jeſliby Ociec od Dzieci uciekł do ziemi nieprzyja-
cielskiej, także i który Bliſki, i o tym, ktoby ta-
kowego poimał albo zabił.

8. Artykuł.

Jeſli Zdrayca komu imienie zaſtawił albo sprzedał
pierwey, niſzeli z ziemi uciekł.

9. Artykuł.

O ſpokojnym i uczciwym zachowaniu przy Dwo-
rze Naſzym Hoſpodarskim.

10. Artykuł.

O pohamowaniu chodzenia i ſtrzelania niepotrzebne-
go z ruſznic i z łukow przy Dworze Naſzym Ho-
ſpodarskim i przy każdym Urzędzie Naſzym ſą-
dowym.

11. Artykuł.

Ktoby przeciw wyrokowi Naſzemu mówił.

12. Artykuł.

Ktoby z przygody do ziemi Sąsiad Naſzych uciekł,
i o dawaniu takim Gleytu, który wiele razy ma
bydź dawany.

13. Artykuł.

O zgwałcenie i złamanie Gleytu, *De ſalvo Conductu*.

14. Artykuł.

O Mandatach, w których rzeczach z Kancellaryi Na-
ſzey mają bydź dawane.

15. Artykuł.

O pozywanie Szlachty: o zabranie bezprawne Imion,
Gruntow Naſzych Hoſpodarskich.

16. Artykuł.

Ktoby liſty albo Pieczęci Naſze Urzędowe fałſzo-
wał, czym ma bydź karany. *Falſitas*.

17. Artykuł.

O fałſzowaniu Monety, o Mińcy i o Złotarzach.

18. Artykuł.

Niema nikt ni za kogo cierpieć, tylko każdy ſam za ſię.

19. Artykuł.

Ktoby wiele za mało uproſił albo bez daniny wziął.

20. Artykuł.

O rzecz ziemną między Imionami Naſzymi, Xiążę-

cymi, Pańskimi, Szlacheckimi, My Hoſpodartym
jedynym Prawem ſadzić ſię mamy.

21. Artykuł.

O liſtach zapowiednich, iż z Kancellaryi Naſzey nie
mają bydź wydane.

22. Artykuł.

O Urzędnikach Dwornych, Woiewodach, Staroſtach
Ukrainnych, i o ludziach ſłużebnych, że ſię z Pra-
wa wymawiać nie mają.

23. Artykuł.

Liſty otworzone każdemu mają bydź wrócone.

24. Artykuł.

O zbiciu żelzywości, albo i zabiciu Poſłańca Naſze-
go Hoſpodarskiego albo Woźnego przy właſnych
liſtach Naſzych Hoſpodarskich.

25. Artykuł.

O liſty zaręczne.

26. Artykuł.

O Odpowiednikach nieoſiadłych.

27. Artykuł.

O liſtach żelaznych komu mają bydź dawane.

28. Artykuł.

Komuby ſzło o cześć, jako prętko ſprawiedliwość
uczyniona bydź ma.

29. Artykuł.

O mytach nowych, i o wolności zaſadzenia miaſte-
czek, i o budowaniu moſtow albo grobel w imionach
Szlacheckich.

30. Artykuł.

O niebraniu myta od Szlachty, i podwod ich.

31. Artykuł.

O przeczyſzczeniu rzek portowych.

32. Artykuł.

Ktoby pod kim co uproſił, a temu wprzód dano.

33. Artykuł.

Ktoby na co liſty uproſił, a tego w dzierżeniu nie
był, i o expektatiwach.

34. Artykuł.

O niedawaniu dwóch Doſtoieństw albo Urzędow
jedney Oſobie.

35. Artykuł.

Aby ſię w Dworach Naſzych Hoſpodarskich żaden
nie ſtanowił.

ROZDZIAŁ WTORY.

O obronie Ziemskiej.

Zawiera w sobie Artykułów 27.

1. Artykuł.

O powinności jako wszyscy Obywatele tuteyſzego
Państwa ſłużbę Ziemską ſłużyć mają.

2. Artykuł.

O poſtanowieniu i obronie Ziemskiej.

3. Artykuł.

O niewyzwoleniu z wojny liſtami Naſzemi, i też
kogo wyzwoląć wolno.

4. Artykuł.

O Imionach zaſtawnych, kto z nich ſłużbą Ziemską
ſłużyć ma.

5. Artykuł.

O Chorążych Ziemskich, Dwornych, i Powiatowych.

6. Artykuł.

O zbieraniu i ciągnienu Szlachty na wojnę.

7. Artykuł.

Wſzyſtka Szlachta Powiatowa powinna ſię ſtawić
pod Chorągiew.

8. Artykuł.

O Szlachcie, którzy w różnych Powiatach Imiona
mają.

9. Artykuł.

Summaryusz Statutu W. X. Lit.

9. Artykuł. O Duchownych jako małą służbę Ziemską służyć. 10. Artykuł. Aby się po szykowaniu z wojska nierozieżdżali, i o stanowiskach. 11. Artykuł. Którzy dla niemocy swej na wojnę jechać nie mogą. 12. Artykuł. O Synach, i o zastępowaniu wojny jeden za drugiego. 13. Artykuł. Ktoby omieszkał na rok do wojska przyjechać. 14. Artykuł. Ktoby zbitwy niekładał. 15. Artykuł. Którzy na wojnie Koni, Zbroi, Broni, komu pożyczają. 16. Artykuł. Po czemu od popisu brać. 17. Artykuł. O Chorażych, aby ziemian w domu nie osadzywali, i nie odpuszczali. 18. Artykuł. O niażdżeniu na domy i na grunty Szlacheckie. 19. Artykuł. O żywności na wojnie komu by nie stawało. 20. Artykuł. O obraniu Widza od Hetmana na żywność, i co mu dawać. 21. Artykuł. O gwałtach i nadochach wojennych w Obozie. 22. Artykuł. O ludziach piętężnych, mających imion swych służbę Ziemską służyć. 23. Artykuł. O przyymowaniu ludzi służebnych przybyłych, jako się oni w ciągnięciu zachować mają. 24. Artykuł. O niedawaniu pieniędzy na Roty stanom niżej opisanym. 25. Artykuł. O obłądnych na wojnie. 26. Artykuł. Jako wojnie służący, daleko w wojsku od Hetmana stanowić się mają. 27. Artykuł. O zawzięciu brania żywności przez ludzi swawolnych.	7. Artykuł. O pieniądzu strawnym Pościom Ziemskim, wyprawiając ich na Seym walny. 8. Artykuł. O Seymiku albo zjeździe głównym w Słonimie, przed Seymem Wielkim walnym. 9. Artykuł. O składaniu Seymikow po Seymie walnym, i o dawaniu darmo z Kancellaryi spraw Seymowych. 20. Artykuł. Aby Szlachcie bezprawnie nie był imany. 11. Artykuł. Aby Panowie Szlachcie o poczcliwość ich fami nie sądzili. 12. Artykuł. Okolo niedawania Cudzoziemcom Dostoieństw, i Urzędow wszelakich, a Przychodniom z infzych Państw i ofiadłości nie dawać. 13. Artykuł. O zachowaniu w całości Dostoieństw i Urzędow tego Państwa wszelakich. 14. Artykuł. O nieodeymowaniu Dostoieństw i Urzędow na zaoczne obmówienie. 15. Artykuł. O dzierżeniu starych ustaw, a nowych bez Seymu walnego nie ustawiać. 16. Artykuł. O wolności wyłachania z Państw Naszych do infzych Państw Chrześcijańskich, krom Ziem nieprzyjacielskich, i o Opiekunach takich Imion. 17. Artykuł. Po śmierci Oycow, Matek, i infnych Krewnych i Bliższych ich, Dzieci, Potomkow, bliższych, dziedzictwa, spadki, wysługi, i wszelakiego nabycia, nie oddalać; i o spadku na Nas Hespodara, i bezpotomnych. 18. Artykuł. O nie daniu Dostoieństw, Urzędow, ludziom narodu prostego. 19. Artykuł. O wywodzie Szlachectwa za przymówką. 20. Artykuł. O pojęciu przez Szlachcica nieszlachcianki, i o Potomstwie takich ludzi. 21. Artykuł. O Cudzoziemcu naganionym o Szlachectwo i o nabyciu przezeń ofiadłości. 22. Artykuł. Jeśli ten, kto przyganił, sam nie był Szlachcie. 23. Artykuł. O naganienie Szlachcica zabitego. 24. Artykuł. O Szlachcie, którzy Imiona swe poprzedawawszy, lichwą się bawią. 25. Artykuł. O Szlachcie, którzy w mieście ofiadłość przyjęli. 26. Artykuł. O nieprzywłaszczaniu wolności Szlacheckich ludziom prostego stanu. 27. Artykuł. Gdyby Szlachcie Szlachcicowi przymówkę jaką uczynił, tak o Szlachectwo jako i o infze rzeczy w oczy i zaocznie. 28. Artykuł. O przymówkę żeby miał być nieuczciwey Matki Synem, i o przymówce Białymgłowom Szlachectwom. 29. Artykuł. O wyzwoleniu od paktow nowych, od podwod, budowania Zamkow, i mostow, tak też o stacyi po drogach. 30. Artykuł. Jeśli który z poddanych Naszych na Xiążętach, Panach, albo na kim innym wysłużył Imienie leżące.

ROZDZIAŁ TRZECI.

O Wolnościach Szlacheckich i rozmnożeniu W. XL. Zawiera w sobie Artykułow 51. 1. Artykuł. O rozmnożeniu wielkiego Xięstwa Litewskiego. 2. Artykuł. O Wolnościach Szlacheckich. 3. Artykuł. O zachowaniu w pokoju wszystkich poddanych Naszych Obywatelów tego Państwa z strony różnego rozumienia i używania Nabożeństwa Chrześcijańskiego. 4. Artykuł. My Hespodar obiecuiem rozmnażać W. X. L. i coby rozebrano i odeszło, zaś ku niemu przywrócić. 5. Artykuł. O niedanie Szlachty i ich Imion, ludzi, gruntow, i wszelakich wolności, i też niedania listow i Przywileiow przeciw temu Statutowi. 6. Artykuł. O Seymie walnym, o Seymikach Powiatowych, i wyprawowaniu ich, i posłaniu z nich Pościow Ziemskich na walny Seym, i o wolnych Woznych, od wojny. Także i o przyjeżdżaniu Panow Rad, Urzędnikow Ziemskich i Szlachty.	31. Artykuł.

Summaryusz Statutu W. X. Lit.

31. Artykuł.
O niezapozwaniu Świeckich w Duchowne prawo, o rzeczy świeckie.
32. Artykuł.
O dowodzeniu sprawiedliwości w krzywdach Świeckich z stany Duchownymi, także Duchownych z stany Świeckimi.
33. Artykuł.
O prawo gruntow między stanami Duchownymi i Świeckimi.
34. Artykuł.
O pozywanie Opiekunow albo Exekutorow testamentu Duchownych Osob.
35. Artykuł.
O Mieszczanach miasta Należego Wileńskiego, i o innych miastach Należych, jako Szlachcie sprawiedliwość z nich czynioną bydy ma.
36. Artykuł.
O miarach i łokciach aby były równe, i cena trunkom i rzeczom strawnym aby była stanowiona przez Urząd Grodzki.
37. Artykuł.
O Mieszczanach, iż nie mają na targu Wieśniakow grabić.
38. Artykuł.
O sługi i ludzie Szlacheckie i Czeladź domową, która do miast wchodzi.
39. Artykuł.
Kniehin, Pan, Wdow, Xiezen, Panien, Dziewek, nie mamy ni za kogo gwałtem dawać.
40. Artykuł.
Ociec i Matka Dzieciom, za żywota swego z mufu nie powinni imion postępować, krom tego coby sami chcieli po swey dobrej woli.
41. Artykuł.
Wszystkim stanom Narodu Szlacheckiego, wolno imionami swemi jako chcąc szafować.
42. Artykuł.
O wolności Szlachcie, imiona leżące i inne majątności swe Nam Hospodarowi zapisować.
43. Artykuł.
Kto czego za Króla Kazimierza, Alexandra, i za Króla Jego Mości Zygmunta, i wtórego Zygmunta Augusta był w dzierżeniu, ten to wiecznie ma dzierżec.
44. Artykuł.
Ktoby imienie od Nas Hospodara dane u kogo odeymował.
45. Artykuł.
Coby komu przez list dano, abo uproszono, a onby tego nie uważał, i w milczeniu był przez dawność ziemską dzieści lat, ktoby też w cudzey ziemi był.
46. Artykuł.
My Hospodar słubniem jednaka sprawiedliwość czynić wszystkim; a przesądu My i Panowie Rady Naszey brać nie mają, i o tymże o poczciwość My sami Hospodar sądzić mamy.
47. Artykuł.
O tych którzy jadac w drogę na polach się stanowią, a w Zbożu szkodę czynią.
48. Artykuł.
O wywożenie przypraw wojennych i wszelakiego żelaza ziemi nieprzyjacielskiej.
49. Artykuł.
O Domach Szlacheckich w Mieście Wileńskim, i w innych miastach Należych Hospodarskich.
50. Artykuł.
O odmianach, gruntami Naszemi z gruntami Szlacheckimi.
51. Artykuł.
O Monopolii, to jest, niedawania jedney Osobie w Arzędę, i zawiedanie pożytkow wszystkiey Rzeczypospolitey należących.

ROZDZIAŁ CZWARTY.

*Zawiera w sobie Artykułow 105.
O Sędziach i o Sądach.*

1. Artykuł.
O wolnym obieraniu Urzędu Ziemskiego, Sędziego, Podśędka, i Pifarza w każdej Ziemi i Powiecie.
2. Artykuł.
O Sędziach, jakowi mają bydy wybierani.
3. Artykuł.
O mocy i władności Sądu Ziemskiego, iż każdy i wszelkiego stanu powinien się przed nim stanowić, i o tym, ktoby przed nim nie stał, abo stawczy z prawa przed wyrokiem zszedł.
4. Artykuł.
Aby Osoby Urzędowe, same sądzili, nie kto infzy na ich miejscu, i o tym gdyby z nich kto zachorował, abo swbie własne sprawy w infzym abo w tymże powiecie miał, i o dawaniu listow upominalnych.
5. Artykuł.
Ustawa o przesądach, i o pamiętnym Sędziemu i Podśędkowi, także Urzędowi Grodzkiemu i infzym Urzędnikom Naszym.
6. Artykuł.
Ustawa dochodow Pifarzom Ziemskim i Grodzkim, i o pozwach Pifarzowi w jego rzeczy, także i infzym Urzędnikom, i też przeciw Urzędnikom.
7. Artykuł.
O bezpieczeńci Sędziego, Podśędka, Pifarza, Ziemskich, także Urzędu Grodzkiego, potemż Sądu Podkomorskiego i Kommissarskiego.
8. Artykuł.
O ustawieniu Woźnych i o przysiędze ich.
9. Artykuł.
Sprawa i Urząd Woźnego.
10. Artykuł.
O dochodzie abo zapłacie Woźnemu.
11. Artykuł.
O bezpieczeńci Woźnego będącemu na sprawach Urzędu jego należących, także i stronie przy nim będącey.
12. Artykuł.
O Pieczęci Naszey Hospodarskiej, Ziemskiej, i też o Pieczęciach Urzędowych, którei co ma bydy pieczętowane.
13. Artykuł.
O Księgach Ziemskich i Grodzkich, gdzie mają bydy chowane, i o miejscu na odprawowanie Sądow Ziemskich, i też o wydawaniu, komu potrzeba ukaże, wypisow abo widymisow.
14. Artykuł.
O przesądach i pamiętnym w imionach Xiążęcych, Pańskich i Ziemiańskich tak Duchownego jako Świeckiego stanu.
15. Artykuł.
O braniu widzowego, oględnego i innych dochodow w imionach Xiążęcych, Pańskich i Ziemiańskich.
16. Artykuł.
O zieczaniu Sądu Ziemskiego za trzy dni przed Rokami, i o pilności stron ku prawu.
17. Artykuł.
Jako i przy kim pozwy pozywać się, i jako, a gdzie co oświadczać.
18. Artykuł.
O pozwach i o roku, jaki za pozwy będzie składany, i o grabieżach.
19. Artykuł.
O zbijaniu pozwow, i o zhożeniu pozwow z imienia.
20. Artykuł.
O zgubie pozwu.
21. Artykuł.
O dawaniu między strony kopii z listow, Przywileiow, i innych

Summaryusz Statutu W. X. Lit.

- i innych zapisow u Sadu na prawie pokładanych.
22. Artykuł.
Ktoby za pozwy na pierwsze i drugie Roki krom obfo-
żney choroby, abo fluzby Naszey Hofpodarskiej
Rzeczypospolitey nie flal: także i o tym, ktoby
będac pozwany a rosprawiwszy się umarl.
23. Artykuł.
Ktoby za chorobą abo za posługą Naszą Ziemską, za
pozwy flac nie mógł.
24. Artykuł.
Ktoby kogo pozwawszy na Roki sądowe sam bez
fluzney przyczyny nie flal, aboby komu na prawie
jakiego dowodu abo wywodu nie doflawalo.
25. Artykuł.
Ktoby kogo przed Sad, abo przez jednanie ku prawu
pozwal.
26. Artykuł.
Iż w pozwach Naszych Ziemskich nie ma niktręczy
nieuczciwych i obrażliwych dobrej flawie pisać.
27. Artykuł.
Kto imiona swe w różnych Powiatach ma, a do kilku
różnych Sądow z imion różnych na jedne Roki
zarazem będzie pozwany.
28. Artykuł.
O krzywdach gości przyjeżdżych cudzoziemskich.
29. Artykuł.
O tych którzyby nie mając osiadłości w tym Pań-
stwie abo Powiecie którym, a tam przyiachawszy
z strony abo z innego Powiatu, zbytek abo jaką
szkodę uczynili.
30. Artykuł.
Co mają sądzić Woiewodowie, Starostowie, i Dzier-
żawcy, i o ich pozwach, o co mają być dawane, i
o skazaniu za nieflaniem stron, i o gorącym uczynku.
31. Artykuł.
O opatrności więzienia na Urzędach Naszych i o
braniu poturemnego od Więźniow.
32. Artykuł.
O nieczynieniu folgi w więzieniu.
33. Artykuł.
O Roczkach Grodzkiemu Sadowi postanowionych, i
o dawności pozwania do Grodu o wybicie spoko-
ynego dzierżenia.
34. Artykuł.
O pozwach Grodzkich, i o roku za nimi zawitym.
35. Artykuł.
O zamieszkaniu czalu pozwania o głowę Szlachecką
do Grodu, i o naiażd domowy, i inne uczynki kraw-
we.
36. Artykuł.
O przyfiedze Starostow Zamkow, i Dworow Na-
szych Hofpodarskich sądowych.
37. Artykuł.
O uftanowieniu przez Woiewodow, Starostow sądo-
wych, Urzędnikow ich sądowych Grodzkich, i o
dowodzeniu z nimi flawiedliwości.
38. Artykuł.
Aby Sad Grodzki Roczkow nie omieszkiwal, chcąc
tomieć, aby flawiedliwość bez odwłoki każdemu
ukrzywdzonemu dochodziła.
39. Artykuł.
O krzywdach w rzeczach krawwych Sadowi Grodz-
kiemu należących, komuby się działy od Woie-
dow, Starostow sądowych i ich Urzędnikow
Grodzkich sądowych z ich osiadłości.
40. Artykuł.
O poprawieniu obładzenia abo flazu nieprawnego
Urzędu Grodzkiego i Ziemskiego, za nieflaniem
strony pozwanej uczynionego, i o niedopuszczenie
appellacyi, i gdzie o to Urząd pozywać.
41. Artykuł.
O zły przewod prawa przez stronę, i gdzie o to
pozywać.
42. Artykuł.
Roki zawite w których rzeczach mają być składane.
43. Artykuł.
O Pozwach Naszych Ziemskich i Grodzkich, jako
długo trwać mają.
44. Artykuł.
Ktoby kogo od Sadu należnego do innego Powiatu,
albo Urzędu i Sadu wyzwal.
45. Artykuł.
O takowych, którzyby nie mając w którym Powie-
cie osiadłości drugiego osiadłego pozwali, a flzłoby
im obudwum stronom o jednę rzecz, także i o tym,
który nigdzie osiadłości niema.
46. Artykuł.
O Rokach, na które Sędzia, Podfidek, i Pifarz, zie-
dzać się, i pozwani przed nim flanowić się powin-
ni, a pod którym czasem Roki sądzone być nie mają.
47. Artykuł.
O sądzeniu Rokow Ziemskich, i Roczkow Grodzkich
pod czasem Seynow walnych, o obraniu Urzę-
dnika sądowego w Pofelstwie.
48. Artykuł.
Którymby się działy jakie krzywdy od Urzędnikow,
flug, boiar, i poddanych czyichkolwiek.
49. Artykuł.
O tym, flsłoby się komu krzywda flala od czyiey żo-
ny, abo Synow, abo dziewczek.
50. Artykuł.
Ktoby mając imienie zastawne abo z prawa w prze-
zysku podane, w flsiedztwie komu gwałt abo szk-
dę uczynił.
51. Artykuł.
Ktoby mając od kogo imienie aredą, w flsiedztwie
komu gwałt abo szkodę uczynił.
52. Artykuł.
O przyjeżdżaniu stron na Roki Ziemskie i Roczki
Grodzkie, także na Sad Podkomorzego i Kommif-
farki bez wielkiej zgrai, i o rozdawaniu gospod.
53. Artykuł.
O porządku przychodzenia stron do Sadu na Urzę-
dach Naszych Ziemskich i Grodzkich.
54. Artykuł.
Jako strony u Sadu za pozwy zachować się mają, a
Sad żeby z głowy swej nic nie sądził.
55. Artykuł.
O zastępowaniu u Sadu jednemu za drugiego.
56. Artykuł.
O zleceniu rzeczy i o dawaniu mocy innym za siebie
u prawa mówić.
57. Artykuł.
Ktoby sam nie mógł albo nie umiał u prawa, mówić,
i o przydaniu Prokuratora ludziom ubogim.
58. Artykuł.
O Prokuratorach, jakie Osoby i gdzie nimi nie mają
być.
59. Artykuł.
O karaniu flsłszywych, a podflępnych Prokuratorow,
i ktemu, iż wolno stronie Prokuratora swego u
prawa podpierać, i samemu mówić, i drugiego Pro-
kuratora na jego mieysce uftanowić.
60. Artykuł.
Przyczyny nieflania Prokuratorow, iż to im i stro-
nom ich szkodzić nie będzie.
61. Artykuł.
Czego Prokurator bez strony swej flawować nie
może.
62. Artykuł.
Ktoby na kogo przed prawem flowem, abo ręką flą-
gnął, pchnął, abo ranił, abo zabił.
63. Artykuł.
O tym, gdyby Woiewoda, Starosta, abo Sędzia, Pod-
fidek i Pifarz, tak Zamkowy jako i Ziemski Urząd,
albo Podkomorzy, Kommiffarz, fliedzac na Sądzie,
kogo flomocił abo się na kogo ręką targnął.
64. Artykuł.
Je flsłoby kto na Roki Ziemskie abo Roczki Grodzkie w
tym

Summaryusz Statutu W. X. Lit:

tym Powiecie, gdzie jest osiadłym, przyechawszy, a czaſu odprawowania Rokow kogo zranił, gwałt albo ſzkodę jaką uczynił.

65. Artykuł.

Iż zapozwany ſłowy niepotrzebnemi, także i z ſtro-
ny inney przypowiedziawſzy ſię z prawem ſwym
krom pozwu, nie ma prawa rozrywać.

66. Artykuł.

Jako Bracią niedzielną abo Uczestnikow to jeſt Sia-
brow pozywać.

67. Artykuł.

O krzywdach, któreby ſię Xiążętom, Panom, Sza-
łchoie i ich ſługom i poddanym od Woiewodow,
Staroſtow, Dzierżawcow i Ciwunow, Leśniczych
i Moſtowniczych Naſzych, od ich Oſob abo od U-
rzędnikow ich, bądź też od poddanych Naſzych
działy.

68. Artykuł.

O Mieſzczanach i o ludziach Naſzych w krzywdach
ich od Szlachty.

69. Artykuł.

O Mieſzczanach Prawa Maydebuſkiego.

70. Artykuł.

O Uczestnikach, którzy jakiey rzeczy dochodzić ze-
chcą, iż drugich ſwoich Uczestnikow na jedne Ro-
ki ſądowe Ziemskie, jako na rok zawity pozywać
mają.

71. Artykuł.

O dochodzeniu bliſkością abo i jakim innym pra-
wem Imion w różnych Powiatach leżących.

72. Artykuł.

Ktoby będąc pozwany o imienie, a ſtronie ſwey za-
łobney nieprzyznawałby za Potomka tej Oſoby,
po kim czego ſzuka.

73. Artykuł.

O tym, iż będąc kto z którego imienia o co do U-
rzędu pozwanym, nie może go nie roſprawiłszy
ſię inſzemu puſzczać.

74. Artykuł.

O zareki na rzecz ſądzoną.

75. Artykuł.

Ktoby po prawie i przyſiedze tegoż ſzukał, co przed
prawem utracił.

76. Artykuł.

O Świadkach, jacy mają być u prawa przyjmowani.

77. Artykuł.

O dowodach i odwodach.

78. Artykuł.

Którzy ku ſwiadectwu przypuſzczeni nie mają być

79. Artykuł.

O Świadkach, coby kto chciał o nich mówić.

80. Artykuł.

Na ſwych Świadkach po prawie nikt niczego ſzukać
nie ma.

81. Artykuł.

Świadectwem trzech abo dwuch Świadkow ma ſtro-
na rzecz ſwą odzierżeć, i ktoby też odſtawiłszy
dowod, puſcił ſtronę na przyſięgę.

82. Artykuł.

O dowodach liſtowych.

83. Artykuł.

O Kommiſſyach Naſzych Hoſpodarſkich, w jakich
rzeczach mają być dawane.

84. Artykuł.

O Roki zapłaty pieniężney z Sądu ſkazaney.

85. Artykuł.

O polubowym ſądzie.

86. Artykuł.

O odzywaniu z Sądu do głównych Sędziów.

87. Artykuł.

O odezwach, gdzieby kilku Braci abo Uczestnikow
pozwalı kogo ku prawu, a potym od Sądu ode-
zwali ſię po ſkazaniu, jeſliby jeden z nich ziednał
ſię, a drudzy, którzy ſię nie jednali, mogą odezwu
pilnować.

88. Artykuł.

W czym odezwu Sąd dopuſcić niemoże.

89. Artykuł.

O Roku zawitym za appellacyami, i o tym ktoby nie-
ſłuſznie appellował.

90. Artykuł.

Którego czaſu od Urzędow Naſzych odzew być ma.

91. Artykuł.

O przemilczenie dawności Ziemſkiej o imienie leżą-
ce, i o przeżyſk z prawa ſkazany.

92. Artykuł.

O gwałtowne wybicie z ſpokojnego dzierżenia.

93. Artykuł.

O napomnieniu Urzędowym około zapłaty ſummy
pieniężney z prawa ſkazaney pierwey, niż Wożny
poiedzie za to w wiazywać.

94. Artykuł.

O odprawie ſummy pieniędzy z prawa przyſądzoney,
gdzieby jey kto według ſkazania Urzędowego nie
zapłacił, też o w wiązanie w imienie przyſądzone.

95. Artykuł.

O tym, ktoby Urzędowi któremu wwiązania niepo-
ſtał po Sądzie którego Urzędu, a nie po Trybu-
nałſkim.

96. Artykuł.

O takowych, ktoby pod czaſem przewodu prawa mię-
dzy dwiema Oſobami on trzeci wwiązania Urzę-
dowi bronił.

97. Artykuł.

O wykonaniu wwiązania i odprawy na imieniu win-
nego w inſzych Powiatach, gdzieby oſiadłości in-
ſzey i majątności jęgo w tym Powiecie, gdzie ſkaz
wyſzedł, nie ſtało.

98. Artykuł.

Jakim ſzacunkiem odprawa ſummy pieniędzy z pra-
wa ſkazanych na imieniu leżącym czyniona być ma.

99. Artykuł.

O zapłacie ſummy pieniędzy z prawa ſkazaney.

100. Artykuł.

O odjęciu imienia, abo ludzi, gruntow, po wwiąza-
niu Urzędowym.

101. Artykuł.

O braniu win przez Urzędy Naſze w tym Statucie
i na zapisach dobrowolnych na Urzędy opifanych,

102. Artykuł.

O pozywaniu przez ſamych Panow o krzywdy ich
ſług, boiar i poddanych.

103. Artykuł.

Jako Piſarz w piſaniu ſpraw ſądowych zachować ſię
ma.

104. Artykuł.

O Wożnym, którego zowią po łacinie Generał.

105. Artykuł.

O potwarzach.

ROZDZIAŁ PIĄTY.

Zawiera w ſobie Artykułow 11

O odprawie Poſagu i o Wianie.

1. Artykuł.

Którym obyczaiem Ociec wydaiąc Dziewkę ſwą za
Mąż ma obwarować i upewnić zapisanie Wiana
od Zięcia.

2. Artykuł.

Jako ma Mąż żenie zapisac Wiano.

3. Artykuł.

Po ſmierci Oycowſkiej, Dziewki jako mają z imie-
nia oyczyſtego wyprawowane być.

4. Artykuł.

O dawności przemilczenia Poſagu.

5. Artykuł.

O Wdowie takiey, która ſzedłszy za Mąż Panną, a po
ſmierci Męża ſwego Wdową z Dziećmi doroſłemi
zoſtanie.

6. Artykuł.

O Wdowie takiey, która ſzedłszy za Mąż Panną, a po
ſmierci

Summary Statutu W. X. Lit.

- śmierci Męża swego Wdową bezpłodną zostanie.
7. Artykuł.
Którybykolwiek ośiadły i nieośiadły ożenił się w Li-
twie. 8. Artykuł.
O Dziewkach, któreby bez woli Rodziców za Mąż
poszły. 9. Artykuł.
O Dziewkach, które po śmierci Rodziców swoich bez
woli Braci albo Stryjów za Mąż pójdą. 10. Artykuł.
Ktoby z dwiema albo z trzema żonami Dzieci miał.
11. Artykuł.
O Wdowie, która z Dziećmi zostanie lat niedorośle-
mi, i o Dzieciach bez Opiekunów odumartwych. 12. Artykuł.
O Wdowach, któreby za prostej stanu Człowieka,
a nie za Szlachcica za Mąż poszła. 13. Artykuł.
O Wdowie, która po śmierci Męża swego za dru-
giego Męża pójść chciała. 14. Artykuł.
O Spadki, które zarówno na Syny i na Dziewki przy-
chodzą po wniesieniu Matczynym, jeśliby nikomu
innemu nie zapisała. 15. Artykuł.
O porównaniu wniesienia różnych żon przed rozdzia-
łem dzieciennego imienia. 16. Artykuł.
Jeśliby która Wdowa za Mąż poszła. 17. Artykuł.
O imieniu, na którym Mąż żenie-oprawę uczyni.
18. Artykuł.
O krzywdach, które się dzieją od Męża z imienia wia-
nowego żenie. 19. Artykuł.
O bezpłodney żenie. 20. Artykuł.
O rozwodach Mażeńskich przed Sądem Duchownym. 21. Artykuł.
O pojęciu w Stan Mażeński ludzi ubogich. 22. Artykuł.
Aby nikt powinney sobie we krwi nie poymował.

ROZDZIAŁ SZOSTY.

Zawiera w sobie Artykułów 15.

- O Opiekunach. 1. Artykuł.
O lata Dzieci niedorośli. 2. Artykuł.
O opiece Oycowskiej imionami i majątnością ru-
chomą Dzieci wszystkich im po Matce należącą,
i o własnym nabyciu Synowskim. 3. Artykuł.
Którzy Opiekunami być mają. 4. Artykuł.
Nauka Opiekunom, jako mają Opiekę swą na się brać. 5. Artykuł.
Jeśliby Opiekun co niesprawą albo niedbałością swą
Dzieciom utracił. 6. Artykuł.
Opiekun może Dziecinney krzywdy uprawn docho-
dzić, ale nie mocny nie utracić. 7. Artykuł.
Ktoby Dzieci niedorośle do prawa pozwał. 8. Artykuł.
Dzieci niedorośle nie mają uprawn odpowiadać, je-
dno w sześciu rzeczach. 9. Artykuł.
O Braci niedzielney dorosłej i niedoroślej. 10. Artykuł.
Opiekunowie nie mogą imienia Dziecinneygo sprzedać,
utracić, ani graniczyć. 11. Artykuł.
Starszy Syn dorosły nie może Braci niedorośli

imienia oddać albo zastawiać, okrom części swej,
chyba dla długów Rodziców swych.

12. Artykuł.
Starci Bracia nie mogą imienia niedzielonego utra-
cać, ani zastawiać, tylko to, co na ich część nale-
żeć będzie. 13. Artykuł.
O Braci lat dorosłej ile ichkolwiek będzie, jako się
imieniem dzielić i im szafować mają. 14. Artykuł.
Opiekun dzierżąc imienie w Opiece, nie ma nic za
swą winę tego imienia utracić. 15. Artykuł.
Gdyby Opiekunowie, począwszy krzywdy Dziecin-
ney uprawn dochodzić, sami pomarli.

ROZDZIAŁ SIODMY.

Zawiera w sobie Artykułów 31.

O Zapisach i o Oprzeżach.

- O Zapisach imion Oyczytych i Macierzytych i w sze-
lakim obyczajem nabytych. 2. Artykuł.
Jeśliby komu Zapis, potrzeba uczynić krom Roków
Ziemskich. 3. Artykuł.
Warunek na przeniesienie z Grodu do Ziemstwa. 4. Artykuł.
Nie ma nikt nikomu żadnego spadku zapisować, cze-
go w ręku nie ma. 5. Artykuł.
Ktoby komu zapisał imienie albo ziemię po swym ży-
wocie, a ten komu by zapisał, tego śmierci nie
doczekał i pierwej umarł. 6. Artykuł.
Ktoby na którą rzecz dał Zapis przed Urzędem ze-
znany, ten Zapis ma przy mocy zostać u każdego
prawa. 7. Artykuł.
O Zapisach, które mają być uprawn przyjmowane
krom zeznania Urzędowego, i o pożytkach Ku-
pieckich. 8. Artykuł.
O Zapisach ludzi prostych, wolnych, pochożych, i
na arendę danyh. 9. Artykuł.
Ktoby pod kim szukał bliskości, a ten by dzierżał imie-
nie za zapisem sułżnym. 10. Artykuł.
O imieniu dłużne i o dawność Ziemską. 11. Artykuł.
O długach dwóch albo kilku na jednym imieniu. 12. Artykuł.
Kaźda zastawa i dług pożyczony dawności nie ma. 13. Artykuł.
O sposobie dowodu zastawy imienia leżącego, gdy-
by kto kogo kurbraniu, pieniądze pozwał. 14. Artykuł.
O odkładanie summy za zastawę. 15. Artykuł.
O długach, jeśliby kto pożyczony co komu dru-
giemu sam umarł, a on, który pożyczony, żyw został. 16. Artykuł.
O poślęganu spadków Rodzicom po Dzieciach ich. 17. Artykuł.
O Przywilejach i innych wszelakich Zapisach, jako
ich żony zostawiały się po Mężach używać mają. 18. Artykuł.
Gdyby kto komu dawał na siebie Zapis, a w tym
nie uściwł się umarł. 19. Artykuł.
Rok prawu o zastawę ma być położony zawity. 20. Artykuł.
Jeśliby kto imienie albo jaką rzecz ruchomą zastawą
drugiemu w większej summie zastawił. 21. Artykuł.

Summarysz Statutu W. X. Lit.

21. Artykuł.
O imienie zastawne na rok pod straceniem.
22. Artykuł.
O odjęcie imienia zastawnego.
23. Artykuł.
Ktoby kogo pozwał o imienie, a pozwanyby u prawa Zawodcę stawiał.
24. Artykuł.
O Lisy na dług, na imiona i zastawy zginięne.
25. Artykuł.
Jeśli by kilka Person jednym listem komukolwiek opifał się.
26. Artykuł.
Jako wiele bez listu wyznanego ma pożyczyć.
27. Artykuł.
Ktoby jaką rzecz ruchomą zaprzedał na rok.
28. Artykuł.
O rzecz ruchomą w zastawie do czasu pewnego, a nie na upad.
29. Artykuł.
Ktoby komu Konia albo Wołu zastawił bez rąku.
30. Artykuł.
O rzeczach zastawnych zginięnych w czym. fchowanu.
31. Artykuł.
O zapowiedaniu rzeczy ruchomych w zachowaniu czym będących.

ROZDZIAŁ OSMY.

Zawiera w sobie Artykułów 9.

O Testamentach

1. Artykuł.
Kto może i nie może o rzeczach swych ruchomych Testament czynić.
2. Artykuł.
O Testamentach na rzeczy ruchome i na imiona nabyte, jako mają być sprawowane.
3. Artykuł.
O wolności zapisać na Kościół imion nabytych.
4. Artykuł.
Jeśli by się komu przydało na wojnie, aboli w drodze, albo też w cudzej ziemi Testament czynić.
5. Artykuł.
Którzy Pieczętarami i Świadkami przy czynieniu Testamentu być nie mogą.
6. Artykuł.
Z których przyczyn Testament za mocny u prawa przyjmowan być ma.
7. Artykuł.
Przyczyny, dla których Ociec Synów albo Córek wyrzec się może.
8. Artykuł.
Nikt nie może Czeladnikowi domowemu, ani Nie-wolnikowi swemu nic zapisać, wolnym go nie uczyniwszy.
9. Artykuł.
Każdy sługa putny i Mieszczanin, miał nieuprzywilejowanych, i też Głzowiek prosty jako Testament czynić ma.

ROZDZIAŁ DZIEWIĄTY.

Zawiera w sobie Artykułów 32.

O Podkomorzych w Powiatach, i o Prawach ziemnych, o Granicach i o Mieściach.
1. Artykuł.
O ustanowieniu Podkomorzych w Powiatach, i o przyjęcie ich.
2. Artykuł.
O powinności i władzy Urzędu Podkomorskiego.
3. Artykuł.
Okóło obeffania Sądów granicznych i zobopolnych ku wyiechaniu na grunt pienny.

4. Artykuł.
O takich gruntach Naszych Hospodarskich, któreby czasu graniczenia między gruntami piennymi Szlacheckimi były przyległemi ku granicy gruntów Szlacheckich.
5. Artykuł.
O Roku zawitym na wyjazd Podkomorzego, i ktoby na nim za przyczynami prawnymi nie stał.
6. Artykuł.
Aby Podkomorzy powinności Urzędu swego dosyć czynił.
7. Artykuł.
O odezwach od Sądu Podkomorzego.
8. Artykuł.
O różnicy w takich gruntach, któreby były na granicy spolney dwóch Powiatów.
9. Artykuł.
O dochodach Podkomorzego, i o Księgach jego.
10. Artykuł.
O ustanowieniu przez Podkomorzego Komorników.
11. Artykuł.
O tym gdzieby w gruncie ziemnym od samego Podkomorzego krzywda się komu działa, albo Jemu od kogo.
12. Artykuł.
O odjęcie imienia w granicach.
13. Artykuł.
O takim ktoby bez przyczyn słusznych, prawnych na roku za pozwy Podkomorzego nie stał.
14. Artykuł.
O Świadkach, jacy mają być przypuszczeni do świadectwa.
15. Artykuł.
Ktoby komu Świadki ganił.
16. Artykuł.
O ziemię obrebną i też zobopolne ziemie jako mają dowod czynić.
17. Artykuł.
Ktoby miał wieść prawo z Woiewodą, Starostą, i Dzierżawcą, o ziemię swą, a tenby miał imienie w tymże Powiecie, gdzie jest Urzędnikiem.
18. Artykuł.
Ktoby komu granice, albo miedze zepsował.
19. Artykuł.
O Las zobopolny i o przerobki.
20. Artykuł.
O Rzekę gdzie graniczy.
21. Artykuł.
Kiedyby kto swym stawem infszy Staw albo Sianożęć zatopił, albo Groblą ku cudzemu brzegu przysypał.
22. Artykuł.
Kto na czyiej ziemi posieje Zboże, jako ma zapowiadać Woźnym, aby nie zwoził do prawa.
23. Artykuł.
Ktoby ziemię w dzierżaniu miał, a drugi prawem nie przokonawszy żyto pożął, albo żęte pobrał, albo bicie uczynił, albo Sochę porąbał.
24. Artykuł.
O wwiązanie w imienie za dług, albo za infszą przyczynę, jako się mają sprawować.
25. Artykuł.
O imienie, które zezwoliwszy się dadzą do rąk Naszych Hospodarskich.
26. Artykuł.
O imienie nierozdzielne między Bracią, albo Bliskiem.
27. Artykuł.
U cudzego Człowieka nie ma nikt ziemi zakupować bez woli Pana jego.
28. Artykuł.
O porękach ludzi profftych.
29. Artykuł.
Którzy ludzie przychodzą na wolą, a zasiedziawszy wolą uciekaia precz.
30. Artykuł.

Summaryusz Statutu W. X. Lit.

30. Artykuł. O znalezieniu Skarbu zachowanego w ziemi albo w jakim położeniu. 31. Artykuł. O Portach wodnych, i o towarach zatonętych na wodzie. 32. Artykuł. O drogach starowiecznych. ROZDZIAŁ DZIESIĄTY. <i>Zawiera w sobie Artykułów 18.</i> O Puszczą, o Łowy, o Drzewo Bartne, o Jeziora, y o Sianożęć. 1. Artykuł. O Łowy, 2. Artykuł. Cena Zwierzom dzikim. 3. Artykuł. O Barcie, o Jeziora, o Sianożęci, kto ma w czyiey Puszczcy. 4. Artykuł. Ktoby cudze Jeziora w swey Puszczcy powłoczył. 5. Artykuł. Ktoby zastał Człowieka czyiego w swoiey Puszczcy i pograbił. 6. Artykuł. Ktoby miał spor o Barcie albo wchody w Puszczą. 7. Artykuł. Ktoby komu Jezioro albo Staw, albo Sadržawkę zwłoczył, albo Młyn spalił. 8. Artykuł. O Gniazdo Sokole, albo Łabędzie. 9. Artykuł. O Borowe gony. 10. Artykuł. O Chmieliskach. 11. Artykuł. O przynętach ptasznych. 12. Artykuł. Ktoby przynęty złodzieyskim obyczaiem popłował. 13. Artykuł. Ustawa Drzewu bartnemu. 14. Artykuł. Cena Pszczołom. 15. Artykuł. O porąbaniu Gaiu. 16. Artykuł. O pokradzenie Sadu. 17. Artykuł. O pożarach w Puszczach i lasach. 18. Artykuł. O tym, aby nikt na cudzych gruntach polować nie śmiał. ROZDZIAŁ JEDENASTY. <i>Zawiera w sobie Artykułów 68.</i> O Gwałtach, o Boiach, i o Głowszczyznach Szlacheckich. 1. Artykuł. Ktoby na czyi Dom albo na czyią Gospodę umyślnie naiechał chcąc go zabić. 2. Artykuł. O dowod gwałtu, jako Załobnik ma oświadczać i obżalować. 3. Artykuł. O gwałt Kościołow Bożych wszelakiego Nabożeństwa Chrześcijańskiego. 4. Artykuł. O Gwałtowniku i Mężoboycy który zabiwszy z ziem uciecze. 5. Artykuł. O sposobie wywołania, jakimi słowy ma być czynione, i o chowaniu Kata na Urzędzie Grodzkim.	6. Artykuł. O zamordowaniu Męża albo żony na śmierć między niemi samemi. 7. Artykuł. O Zabójcach Ojca albo Matki, także o zabicie Dziecięcia przez Rodzice. 8. Artykuł. Jeśli by kto Brata albo Siostrę zabił. 9. Artykuł. Który by fługa zabił albo ranił Pana swego. 10. Artykuł. O Zwadach, 11. Artykuł. O Zwadzie wieczorney. 12. Artykuł. O Zgwałcenie Dziewki albo Niewiasty. 13. Artykuł. O gwałtowne wzięcie w Małżeństwo Dziewki, Wdowy i kaźdey Niewiasty. 14. Artykuł. O zabicie za powabieniem albo wyzwaniem na rękę. 15. Artykuł. Gdy by kto brzemienną Niewiastę Szlachciankę zabił, albo Koniem potrafił i zabił. 16. Artykuł. Ktoby Nożem, albo jakim inszym do bolu niezwykłym naczyniem kogo zabił albo ranił. 17. Artykuł. O zabiciu albo ranieniu zdradliwym, potajemnym obyczaiem. 18. Artykuł. O Zapalaczach Miałt i Domow. 19. Artykuł. Ktoby zabił Gwałtownika w Domu swym, i Pomocników jego. 20. Artykuł. Ktoby naiechał albo nałzedł na cudze Imienie, albo, na Sioło gwałtem, a ten broniąc gruntu swego zabił. 21. Artykuł. Ktoby na kogo na drodze załadł, a w tym sam zabit był. 22. Artykuł. O tym, ktoby kogo w jakiey zawadzie nieumyślnie ale w obronie zabił. 23. Artykuł. O nieumyślnym a przygodnym mężoboystwie. 24. Artykuł. O ranie w obronie zadanej, albo nieumyślnie. 25. Artykuł. Sługa, który by Pana swego broniąc kogo ranił albo zabił. 26. Artykuł. O zabicie Człowieka przyjeźdźcego i bezplemiennego. 27. Artykuł. O głowszczyznach, o ochromieniu członkow, i o nawiązkach Szlacheckich. 28. Artykuł. Ktoby Szlachcica wziął do więzienia swego swawolnie, i nad nim się paścił, albo go w więzieniu umorzył. 29. Artykuł. Jeśli by kilka Person Szlacheckich o zabicie jednego Szlachcica obwiniono było. 30. Artykuł. Jeśli by Szlachcic Szlachcica na drodze rozbił. 31. Artykuł. Jeśli by Szlachcic Kupcow, albo inszych ludzi proste go stanu na drodze rozbił. 32. Artykuł. O rozboiu takim, który by się stał od poddanych Naszych, albo czyich fług, boiar, i poddanych. 33. Artykuł. O rozboiu, który by się stał od Tatarow. 34. Artykuł.

ROZDZIAŁ PIERWSZY

PERSONIE NASZEY HOSPODARSKIEY.

ARTYKUŁ I.

*Wszyscy Obywatele Wielkiego Xięstwa Litewskiego; tym jednym
Prawem pisanym, i od Nas danym sądzeni być mają.*

- I** Naprzód (a) My Hospodar obiecujem, i ślubujem, pod Rok. 14. Art. 3154 R. 3. Art. 44.
tąż przysięgą, którąśmy uczynili wszystkim Oby-
watelom wszystkich Ziem, Państwa Naszego Wiel-
kiego Xięstwa Litewskiego, iż wszystkich Xiążąt,
Panów, Rad, Duchownych i Świeckich, Panów
Chorągiewnych, Szlachtę, Miasta, wszystkich pod-
danych Naszych, i wszystkich Stanów w tym Państwie Naszym w
Wielkim Xięstwie Litewskim, i innych wszystkich Ziem zdawna
ku temu Państwu przyśluchających, poczynawszy od wyższego Stanu,
aż do niższego, tymi jednymi Prawy i Artykułami, w tymże Statu-
cie niżej pisanemi, i od Nas danemi, sądzić i sprawować mamy.
- 2** §. Także Cudzoziemce i Zagraniczniki Wielkiego Xięstwa Litewskie-
go przyjeżdżce, i jakimkolwiek obyczajem przybyłe ludzie, tymże
Prawem mają być sądzeni, i na tych Urzędach gdzie kto wystąpi.

(a) ZYGMUNT III. w Krakowie na Koronacyi swej, Koronie Polskiej i W. X. Litew-
skiemu, Prawa i Statuta potwierdza, i według nich sądzić obiecuje, Roku 1588. Tit. Confir-
mationis Jurium generalis fol. 447.

ARTYKUŁ II.

*My Hospodar ślubujem nikogo nie karać na zaoczne powiadania,
chociażby się dotykało Majestatu naszego Hospodarskiego obrażenia,
abo zdrady Rzeczypospolitey. A ktoby też na kogo co niesprawiedli-
wie w tych rzeczach wiodł, około obrażenia Majestatu Naszego Ho-*

A

2 R O Z D Z I A Ł P I E R W S Z Y

Spodarskiego, abo zdrady Rzeczypospolitey, á nie dowiodł, tym sam karan być ma.

Roz: 3. Art: 14. **T**eż (a) przerwczonym Prałatom, Xiążętom, Panom, Radom Duchownym i Swieckim, Panom Chorągiewnym, Szlachcie, i Miastom Ziem Wiel. X. Lit: i wszystkich ziem zdawna i teraz do tego Państwa W. Xięstwa Lit: należących, obiecujem słowem naszym Hospodarskim, iż na żadnego człowieka wydanie abo ofoczenie, jawne, tajemne, podeyrzane, tych Stanów wyżej mienionych, którakolwiek winą pieniężną, krwawą, więzieniem, abo dostojenstw, urzędów, abo imienia odeymowaniem, winić, i karać nie mamy, i niebędziem, ażby pierwey na Seymie w Sądzie jawnym rządem i postępkem prawa, kiedy żalobnik, to jest: powód i odpor, obżalowani oczywiście staną i dostatecznie nakoniec będą pokonani, którzy po Sądzie i po takowym pokonaniu, winni mają być karani winą w Artykułach niżej opisyanych, mianowicie naznaczoną. (b) §. A ktoby też kolwiek kogo obmawiając, w tych rzeczach około obrażenia Majestatu Naszego, abo zdrady Rzeczypospolitey winił, ku sromocie i zelżywości, a szłoby temu obwinionemu o cześć, abo o gardło, abo o którekolwiek karanie; (c) tedy ten, kto na kogo mówi i wie, á nie dowiedzie, tym karaniem sam karan być ma.

(a) Zaocznie bez Prawa nikogo sądzić ani karać nie mamy, KAZIMIERZ w *Wislicy* Roku 1368 H. P. fol: 27.

In Crimine laesae Majestatis jaki postępek Prawa ma być przeciw Występnym & contra Rebelles Const: 1588. fol: 456. Tit: *Processus contra Rebelles* i fol: 453. Tit: *De Crimine laesae Majestatis*.

O Praktykantach i o Procesie przeciwko takowym Const: 1593. fol: 636. Tit: O Praktykantach O odkryciu Praktyki jeśli Delator ustał, łowitey winie podlega Const: 1607. fol: 826. Tit: Affekuracya na odkrycie Praktyk.

(b) w Koronie, kiedy kto kogo niewinnie pomówi 100. grzywien, i na co przyśleże obżalowany szkody zapłaci, á na dnie w Wieży w swym Powiecie Niedziel 12. siedzieć ma 1565. O rzeczach, które się pocziwości tyczą fol: 100. A jeśli by był prostego stanu, gardło traci, 1588. *De Crimine laesae Majestatis* fol: 455. O rzeczach które się pocziwości tyczą, fol: 465.

(c) *Pena talionis* iść nie ma, gdzie się pozwany odprzysięga, Const: 1588. fol: 465. Tit: O Rzeczach.

A R T Y K U Ł III. 3.

Obrażenie Naszego Majestatu Hospodarskiego, w czym się rozumieć ma, i jako za to karać.

Kiedyby (a) kto znowę, albo śpiknienie, albo bunt uczynił na zdrowie Nasze Hospodarskie, chociażby Pan BOG uchował, iżby ona znowa nie była uczynkiem popełnioną, takowy za słusznym dowodem, jako o tym niżej w Artykule piątym tego Rozdziału jest opisano, cześć, gardło, i Imienie traci. §. Też Majestat Nasz obrażon bywa z tej przyczyny, gdyby się kto buntował, pokoy pospolity wzruszając przeciw Nas Hospodara, abo ku szkodzie Rzeczypospolitey, (b) Mincę bez woli naszej bił, albo po zeyściu z tego świata naszym Hospodarskim, takż i potomkow naszych Królów Polskich i Wielkich Xiążąt Lit: chcąc kto osieść i opanować to Państwo Wielkie Xięstwo Lit: i Hospodarem na nim być, i Woysko, lud służebny zbierał, wywodził, §. Ktoby też z nieprzyjacieli naszymi

porozumienie miał, list do nich abo Posły, radząc przeciw nam Ho-
 4 spodaru, i Rzeczypospolitey abo ostrzegając stał, i tym nieprzyjacio-
 5 łom jaką pomoc dawał. §. (c) Ktoby też Zamek nasz nieprzyja-
 cielowi zdradą podał, krom przyczyny, głodu gwałtownego. §.
 Ktoby też ludzie nieprzyjacielskie w Państwo nasze Wielkie Xięstwo
 Lit: zdradliwie przywiódł, a toby na niego szusznie a sprawiedliwie
 było przewidziano, takimże dowodem jako niżej napisano.
 Takowy z prawa i rozsądku naszego z Pany Radami naszymi Wiel-
 6 kiego Xięstwa Litewskiego, cześć i gardło traci. §. A synowie
 rakowego zdraycę dorośli, i którzyby też za dowodem szusznym o-
 kazali się być wiadomemi tey zdrady Oycowskiej, także cześć i gar-
 dło tracić mają. (d) A ci synowie, którzyby nie byli lat zupełnych
 dorosłych, albo drudzy dorosłymi będąc, a tey zdrady Oycowskiej
 nie byli wiadomi, takowi czci i gardła nie będą tracić; jednakże i
 takowi niedorośli i dorośli, a zdrady niewiadomi, synowie, za tako-
 wy występki Oyca swego, od wszystkich Imion oyczytych, wyśłużo-
 nych, i którymkolwiek obyczajem nabytych wiecznie odpaść mają,
 ale wszystkie imona zdraycę naszego takowego mimo dzieci i bli-
 skich, na Rzeczypospolitą i na nas Hospodara ku stołu naszemu Wiel-
 7 kiemu Xięstwu przypadać będą. §. A Zony takowych zdradziec,
 które nie będą-li wiedzieć takowey zdrady mężów swoich, a z tego
 się wywiodą przysięgami swoimi, takowe imion swoich oyczytych,
 i macierzystych, i wiana przed uczynkiem tey zdrady im od mężów
 8 ich opisanego nie tracą. §. A dziewczki też tych zdradziec, aczkol-
 wiek poczciwości swojej nie tracą, ale do imion oyczytych nieprzyi-
 dą, tylko po śmierci matek swoich, do imion macierzystych, i do
 wiana matczynego wespolek i z synami, jako wyżej opisano niewin-
 nemi, wedle prawa ich przyrodzonego przychodzić mają.

(a) Gdyby kto uczynił bunt przeciwko Rzeczypospolitey, porozumiewając się z nieprzyja-
 cielem, wynosił tajemnicę Rzpltey, podawał Zamki na znowie, abo jakikolwiek występki u-
 czynił; K.J.M. z Pany Radami, i z ósmią Deputatów z Koła Poselskiego sądzić go ma, przy więk-
 szey części Konkluzya, a winny według występuku karany ma być 1588. *De Crimine laesa Ma-
 jest: fol: 455. De Processu contra Rebelles tegoż Roku fol: 471.*

(b) Ktoby o fałszywą monetę miał być pozwany, *Forum* na Trybunał Instygator czynić ma
sub pena banitionis odwod i dowód z świadkami 1598. O Monecie fałszywey fol: 468. i od W.
 X. Lit: O Monecie 1601. i na Xięstwo Lit: fol: 742. O Monecie fałszywey 1607. fol: 837.

(c) Którzy Zamki podają, Hetman może karać, abo odebrać na Sejm 1601. *Tit: O tych, któ-
 rzy Zamki podają fol: 832. O tych, którzy do Wojsk cudzych wyjeżdżają, abo gdyby obcemu
 Panu przysięgę uczynił, na czci, zdrowiu, majątności, karany być ma, tamże.*

(d) Synowie za Oyca karani być nie mają, Dobra Oyczytne na Króla zabrane być ma-
 ją 1368. KAZIMIERZ w *Wislicy* H. P. fol: 555.

A R T Y K U Ł I V. 4.

O obrażenie Majestatu Naszego Hospodarskiego, iż każdy obwiniony
 sprawować się winien, i o tym kto przestrzeże, i gdzie takowych sądzić.
 Także o słowie w mówieniu, abo pisaniu o Hospodaru.

1 **T**eż kiedyby kto jakiegożkolwiek stanu, był znalezion jawnie po-
 deyrzany, iż Majestat Nasz Hospodarski, obraził, takowemu

żaden Przywilej, ani zacność, ani dośtojeństwo nie ma poma-
gać, ani się on im łzczycić może, aby się miał sprawować, i gdzie
będzie Prawem pokonan, aby nie miał karan być. §. A ktoby w 2
czas przed uczynkiem miłując P. BOGA i Pana swojego i Rzeczpo-
spolitą, sprawiedliwie przestrzegli, albo objawił takowe rzeczy, ten
ma łaskę naszą Hospodarską mieć, i czci podwyższenia godzien bę-
dzie. (a) Wszakże o taki występki koło obrażenia Majeřtatu Na-
szego Hospodarskiego, gdzie komu idzie o cześć i o gardło tako-
wych Szlachtę poddanych naszych nigdziey indziey, jeno na Seymie
wielkim walnym, z Pany Radami naszymi Wielkiego Xięřtwa Litew-
skiego, My Hospodar sądzić i wedle występkę każdego ich tym ka-
raniem, jako wyżej opisano, karać rozkażem. §. A gdzieby też kto 3
zaocznie co obraźliwego o nas Hospodaru mówił, także ktoby oso-
bę naszą Hospodarską, jawnie i przez listy swoje jawne pisania, albo
z podpisaniem własney ręki swey szkalował, tedy o to przed Nas
Hospodara na rok zawity ma być pozwan, i pokaże-li się łuszny
dowodem, według Prawa, Szlachcie tego Państwa, za jego i tych
świadców przysięgą, że co uszczypliwego o nas Hospodaru mówił
albo piřał nieprawdziwie, tedy za to powinien będzie w Zamku
wierzchnym Wileńskim w więzieniu uczciwym siedzieć sześć Nie-
dział, a nie więcej, wszakże może być mniej za łaską naszą Hospo-
darską, a nieofiadli tam, gdzie My Hospodar naznaczymy, wszakże
nie indziey, jedno w Wielkim Xięřtwie Lit: A takową sprawę na pier-
wlym roku też nie indziey, jedno w Wielkim X. Lit: z Pany Rada-
mi naszymi sądzić mamy, w żadną limitacyą takiey sprawy nie wpu-
szczając. Co jeřliby się na pierwszym roku nieřkończyło, tedy juź w
tym obwiniony wolen być ma. A pokażeli się niewinność obwinione-
go: tedy ten kto takowego pomówił, sam tey winie podlega. (b) §. 4
A dla tego My Hospodar, tego kto takowe mówienie, albo piřanie nam
oznaymi, mianowicie w Pozwie piřać rozkażemy. §. A wszakże, je- 5
řliby kto z głupřtwa albo řzaleńřtwa wyřąpił, za to My Hospodar
brać się nie będziemy.

(a) O obrażenie Majeřtatu *Forum* na Seym, Delator może być człowiek prostego řtanu, ter-
min sześć Niedział od położenia pozwu rokiem zawitym, K. J. M. załobę i odwody z obu stron
wysłuchawszy, czas ma naznaczyć, aby Rada w Niebytności jego wotowali, do czego z Ko-
ła Pofelskiego ośm Osob za przysięgą mają być deputowani, a Dekret przez Marszałka przy
K. J. M. ferowan być ma. Conf: 1588. *De Crimine laesae Majestatis fol: 455*

(b) Rokoszanom Król ZYGMUNT III. wszystkie *in genere* urazy darował. Conf: 1609. *fol: 1.*
Król przy sprawach obrażenia Majeřtatu swego nie ma zasiadać. Conf: Seymu, Elekt: Anno
1669. *fol: 888. Tit: Deklaracya Dekretu.*

Nie ośmiu ale dwanařcie Deputatów *ex Gentibus* do takich spraw być powinno. Conf: Anno
1670. *fol: 15. Tit: Postępek prawny.*

Na jednym Seymie takie sprawy expedyowane być powinny. *Ibid.*

Mandaty w takich sprawach & *perduellionis* tylko *ex Senatūs consulto*, řtronom potrzebu-
jącym mają być wydane, z których Kancellarye sřpawić się powinny. *Ibid.*

Perduellibus Gleyty *ex Senatūs Consulto* wydawane być nie mają. Conf: A. 1661. *fol: 2. Tit:*
de reddenda ratione.

ARTYKUŁ V. 5.

O dowodzie obrażenia Majeſtatu Naſzego Hoſpodarſkiego.

- 1 **J**ako (a) w każdym uczynku, za który gardłem karzą, potrzeba dowodów jawnych i jasnych; tak też i w obrażeniu Majeſtatu Naſzego, nie lada za oskarżeniem, abo obnówieniem mamy się na poddanych naſzych ſkwapić: ale kto na kogo o obrażenie Majeſtatu wie, ma dowieść ſwiadectwem, wiary godnymi, niepoceyrzanymi ludźmi, dobrymi Szlachtą, ſiedmią ſwiadkami, i ich, i ſwoją przyſięgą, i to przy ſłuſznych prawnych dowodziech, i jawnych a pewnych znakach tego takowego uczynku. §. A jeſliby kto kogo obmówił w tym uczynku, a zwłaszcza gdzieby go mienił, że nam Hoſpodaru na zdrowie ſtał, abo Rzeczpoſpolitą zdradzić i ku upadku przywieść chciał, a na to się gotował i uſadzał, a takowy powiadacz, i ſok, jeſliby takim jawnym ſwiadectwem nie dowiodł, ſam odsądzeniem poczeiwoſci i gardłem ma być karan.

(a) W Koronie, w ſprawie o obrazie Majeſtatu K. J. M. gdzieby dowody jasne i doſtateczne nie były, obżałowany bliſzſzy do odwołu, a gdzieby się przez przyſięgę obżałowany odwołał, Powodowa ſtrona karaniu nie popada. A jeſliby się okazało, iżby pozwany potwornie był odnieſion, proſtego ſtatu człowiek za pomówiſko gardło traci; a Szlachcic 100. grzywien winy, ſzkody na co obżałowany przyſięże, i w Wieży Niedziel 12. w ſwym Powiecie ſiedzieć ma, według Conſt. 1565. *Tit. O rzeczach które ſię poczeiwoſci, tyczą 1588. De Crimine laſe Majeſt. fol. 455.*

ARTYKUŁ VI. 6.

Ktoby z Pańſtwa Naſzego do ziemie nieprzyjacielskiej uciekł.

- 1 **T**eż (a) uſtawuję, ktobykolwiek z poddanych naſzych uciekł z Pańſtwa naſzego do ziemie nieprzyjacielskiej umyſłem złym na zdradę, a ku ſzkodzie nam Hoſpodaru i Rzeczypoſpolitey taki cześć traci. A dzieci aczkolwiek dla tego wyſtępku Oyca ſwego poczeiwoſci ſwojej nie tracą, ale od imion Oyca ſwego odpadają, które do ſtołu Naſzego Hoſpodarſkiego przywrócone być mają, jakoż wſzyſtkich takowych imion po zdraycach jakichkolwiek na nas Hoſpodara przypadłych, My Hoſpodar nigdy nikomu oddawać nie mamy, aby się na wſzyſtkie potomne czaſy zdrada takowego wyſtępnego pokazywała, a każdy ktoby co takowych dóbr u nas Hoſpodara ſobie uproſił, a będąc o to upemniony, za ſię do ſtołu naſzego Hoſpodarſkiego puścić niechciał, tedy i ten ſam za takiego bezecnego rozumian być ma. A wſzakże dzieci tego zdraycę, jeſliby co mieli własnego nabycia ſwego, abo przed tym uczynkiem oyca ſwego od niego oddzieleni byli, tedy przy tym zoſtać mają. Takimże obyczajem i żony, jeſli będą niewiedziały takowej zdrady mężów ſwoich, takowe w tym będą zachowane, jako w trzecim Artykule tego Rozdziału o takich jeſt napisaſano. §. A jeſliby ten zdrayca uciekając do ziemie nieprzyjacielskiej był poiman, ten gardło i poczeiwoſć traci, a iż już zapłatę ſwoję weźmie, dzieci jego jako przy czci, tak i przy imionach Oyca ſwego zoſtać mają, Także i żony przy majątności im należącej.

(a) Którzyby do Woyłk cudzych wyjeżdżali, Chorągwie przeciw Państwu rozwijali, i broni podnosili, część, majątność i gardło tracą 1601. Otych co do Woyłk cudzych wyjeżdżają, fol: 732. Którzyby ze złości przez winy uciekli, a niechciał być posłuszny Prawu, a uciekłszy czyniłby Obywatelom, i Królestwu szkody, Dobra jego nieruchome do Skarbu mają być oddane. KAZIMIERZ Wielki 1368. Tit: O Gleytach H. P. 556.

ARTYKUŁ VII. 7.

Jeśliby Ociec od Dzieci uciekł do ziemi nieprzyjacielskiej, także i który bliski, i o tym, ktoby takowego poimał abo zabił.

Też (a) ustawujem, jeśliby Ociec od dzieci uciekł do ziemi którego nieprzyjaciela Naszego, i tego Państwa naszego W.X. Lit: a dzieci na imieniu zostawił po sobie, tedy imiona jego, na nas Hospodara i na Rzeczpospolitą spadają, albowiem za występpek Oyca ich już są oddaleni od imion. §. A wszakże, któryby syn był dzielny od Oyca swojego, i pierwey tey części swojej w dzierżaniu był, niżli uciecze Ociec jego, i mieszkałby na tym krom Oyca nie w jednym domu, a tey zdrady i uczynku Oyca swojego nie wiedział, i nie byłby podeyrzany, i wywiodł się z tego przysięgą swoją, tedy takowi synowie i córki od pocziwości swojej, i imion oyczytych i macierzystych nie odpadają. §. A jeśliby który przyrodzony brat, abo stryj, abo któryli bądź z rodu, uciekł do ziemi nieprzyjaciela naszego i ziem pogańskich nieprzyjacielskich, tedy dzielnica, to jest, część jego, będzieli wydzielona, abo nie wydzielona, spadywa na Rzeczpospolitą, i na Nas Hospodara do stołu naszego, a bliżny żaden ku temu niczego nie ma mieć. A wszakże to braciey i bliskim, jako pocziwości, tak i częściom imienia ich szkodzić nie ma. §. A ktoby takowego zdraycę uciekającego zabił, abo żywego do nas i Urzędu naszego przywiodł, takowego pocziwości to szkodzić niema; ale jeszcze za to godzien będzie łaski naszej Hospodarskiej. A jeśliby takowego zdrażliwego uciekania nie dowiodł, tedy sam tym ma być karan, jako o dowodzie i karaniu wyżey około obrażenia Majestatu Naszego jest opisano o tym, kto na kogo co wie dzie, a niedowiedzie. §. A goniąc kto za takim zdraycą, ma się pierwey na którymkolwiek urzędzie bliskim w tym gonieniu opowiedzieć, iż za tym zbiegiem goni. §. A ten Artykuł ma się ściągać na wszystkich tych jakiegokolwiek Narodu i stanu ludzi, którzyby w tym występku poimani byli, tak przez Starosty graniczne, jako i insze osoby, któreby za nim goniły, i na który Urząd takowy zdraycę poimany będzie, dan? ma być w więzieniu zatrzyman do Seymu, a na Seymie tymże prawem ma być sądzon, okrom Narodu ludzi stanu prostego, którzy i bez Seymu sądzeni i karani być mają na Urzędzie tym, gdzie poiman będzie.

(a) Karanie zdrayc, zbiega, zabranie Majętności na Króla prawem wiecznym, wyjąwszy o prawo żony i dzieci wydzielonych. O Gleytach, KAZIMIERZ w Wiślicy 1368. H. P. 555-556.

R O Z D Z I A Ł P I E R W S Z Y 7
A R T Y K U Ł V I I I . 8.

Jeśli by zdrayca komu imienie zastawił, abo sprzedał pierwey niżli z ziemię uciekł.

- 1 **T**eż (a) gdyby który zdrayca pierwey niż do ziemię nieprzyja-
cielskiej uciecze, będąc jeszcze w Państwie Naszym sprzedał,
abo zaprzedał komu jakie imienie, abo ludzie, abo ziemię, te-
dy ten, kto kupi, abo zakupi, okazał na to listy słuszne Urzędowe,
iż za temi tego imienia w dzierżeniu urzędownie jest; tedy ten ta-
kowe imienie kupione wiecznością, i zakupione do oddania jemu
summy pieniężney, dzierżać z pokojem ma. A jeśli by takowego do-
wodu prawnego słusznego nie okazał, tedy to kupione, abo zaku-
pione imienie traci. §. A o gołych długach słusznemi prawnemi
zapisy na imiona zbiegłego wniesionych, chociażby jeszcze, kto przed
ucieczaniem według zapisów ku dzierżeniu imienia nie przyszedł,
tak się rozumieć ma, iż ten kto się z takowymi długami okaże, ma
przyjąć na tym, że o umyśle jego takowym złym nie wiedząc, tę
summę pieniędzy dał, tak za tym od summy swojej oddalon być
nie ma, zachowując w tym przy mocy (b) pierwsze zapisy, jako o
tym w Rozdziale siódmym niżej opisanego jest. §. A gdzieby się tra-
fiło, żeby ten, kto do ziemię nieprzyjacielskiej uciecze, odbiegł i-
mienia, a przez niego u kogożkolwiek zakupionego, abo takowego,
o którejby kto jego, bądź bliskością samego tego imienia, abo ja-
kich krzywd, szkod, z niego uczynionych pozyłkując, wprzód ucie-
czenia jego pozywał, tedy na zakupnym imieniu My Hospodar tylko
summy, którą on zbiegły na nim miał, patrzeć mamy. A wzięwszy
summę, imienie temu pulzczone być ma, komu wieczność jego we-
dle prawa należeć będzie. §. A o takowe imienie: którego by bli-
skością kto dochodził, abo krzywd, szkod, z niego poczynionych
pozyłkiwał, My Hospodar przez Instygatora, abo umocowanego na-
szego, na tymże Urzędzie, do którego by on zbiegły był pozywan
rozprawę wedle prawa pospolitego przyjąć mamy, za obwieszcze-
niem i złożeniem nam roku przez list otworzony tego to Urzędu,
którego będą pozwy oto wprzód zaślzy, który list ma być pokła-
dan na tymże imieniu, o które prawo idzie, przed początkiem ro-
kow Ziemskich, abo Roczkow Grodzkich za sześć Niedziel, a dzierżą-
cy od Nas takowe imienie, co nayrychley ma Nam o tym liście urzę-
dowym dać znać. §. A jeśli byśmy z jakich przyczyn na pierwsze
Roki, abo Roczki ku takiej sprawie nikogo od Nas nie posłali, tedy
urząd, tę rzecz jeszcze do drugich Roczkow odłożywszy, powtóre to
Nam listem swym oznaymić ma, a to już będzie Rok zawity, na któ-
ry gdziebyśmy nikogo nie posłali, urząd ma daley według Prawa
słuchając dowodu sądzić i skazować, i Nam to listem swym sądo-
wym oznaymić przez też stronę żalobliwą. §. A My Hospodar jako
będąc stróżem sprawiedliwości od Pana BOGA postanowionym, u-
znamy-li, z Pany Radami naszymi, sąd urzędowy słuszny, według te-
go się ku stronie żalobney zachować będziemy winni. B2

Roz:
4.
Art:
27.
i 48.
Roz:
5.
Art:
28.

8 R O Z D Z I A Ł P I E R W S Z Y

(a) Agdzieby które dobra na Nas słusznie przypadły, a byłby na nich dług, tedy naprzód ma być z tychże dóbr nieodwłócznie takowy dług zapłacony, *Const: 1588. Tit: O Kadukach, fol: 458.*

(b) Pierwszego zapisu summa i przeżytku naprzód iść ma, *Const: 1588. O ważności zapisu fol: 467.*

Przywileje o pośledź z Kancellaryey wydane, przed pierwszemi wagi żadney mieć nie mają 1613. Przywileje na Przywileje, *fol: 10. na W. X. Lit:*

A R T Y K U Ł I X. 9.

*O spokojnym i uczciwym zachowaniu przy Dworze Naszym
Hospodarskim.*

Roz: **U**stawujemy, Gdyby kto będąc przy Dworze Naszym a niepoważając przyśtoynie zwierzchności Naszego Majestatu, śmiał tego się ważyć, a na kogo drugiego na Pałacu Naszym targnąć słowami bystremi, ulczypliwymi, sławie dobrej i uczciwości Szlacheckiej szkodliwymi, a o toby się ukrzywdzony do Nas uciekł z żalobą, tedy My o tę rzecz obrażonemu, sprawiedliwość nieodwłóczną zarazem na zajutrz, a naydaley trzeciego dnia mamy z Pany Radami naszymi, przy Nas na ten czas będącymi uczynić, i naydzieli się w tym winnym, mamy tego za Naszę winę więzieniem na Zamku sześć Niedziel karać. A żalobney stronie o przymówkę sprawiedliwość wedle prawa uczynić. §. A ktoby na kogo przed Nami Królem, **Art:** abo chocia i nie przed oblicznością Naszą, ale na Pałacu w Zamku, i na Dworze Naszym, targnął się ręką, i dał komu drugiemu policzek, takowy przez urząd Dworu naszego, ma być zaraz poścignion, i niepuszczając z Zamku, abo Dworu naszego stanowią przed Nami i sądzon, a naydzie-li się z prawa, że on i początek uczynił, i uderzył, za tę winę naszą ma być karan więzieniem, siedzeniem na Zamku naszym, gdzie będzie wola naša w tym Państwie naszym ćwierć roku. A onemu obrażonemu nawiązkę według stanu jego sowito ma zarazem bez składania żadnych Roków zapłacić. A jeśli by przy policzku rozkrwawił, tedy nawiązkę także sowito płacić ma, i przez pół-roka więzienie winien cierpieć będzie. §. Ktoby też przed Nami Hospodarem korda, szabłé, abo jakiey inney broni dobył i ranił, ten gardło traci. A gdzieby od tey rany umarł, albo zabity był zaraz, ten gardło i pocziwość traci, a głowczyzna, albo nawiązka sowito z imienia i majątności jego ma być płacona i odprawowana bez odwłóki. (a) A chocia by kto targnąwszy się na kogo i dobywszy broni przed Nami nie zabił i nie ranił nikogo, ten rękę traci. A ktoby w Zamku, na Pałacu, abo Dworze tym, gdzie byśmy sami Osobą Naszą Hospodarską byli, na kogo drugiego broni ku zwadzie dobył, takowy chocia by nie ranił, tedy w Wieży na Zamku ćwierć roku bez wszelakiey folgi karan będzie. A jeśli by ranił, tedy za dowodem rękę traci, a z imienia, albo majątności ruchomey rannemu nawiązka sowito odprawiona być ma. A jeśli by kto tak szkodliwie był ranion, iżby nie mógł być żyw, tedy za takiego rannego Szlachcic i wszelakiego stanu i dostojenstwa człowiek ma być przez nas, albo urząd nasz Dworny ślubem zawiązan do rosprawy, póki ten ranny z tych ran albo umrze, albo żyw zostanie. A jeśli by od

R O Z D Z I A Ł P I E R W S Z Y 9

- tych ran umarł, tedy ten który ranił z prawa za dowodem gardłem ma być karan, á głowfczyzna z imienia, albo majętności winnego
- 4 płacona sowito będzie. §. A gdzieby kto nie tylko na Pałacu i we Dworze, albo w Mieście, na ulicy, albo w domu, i na którym- Roz: 11. Art: 57.
kolwiek mieyscu w Mieście tym, gdzie My sami personą naszą Ho-
spodarską będziemy, kogo ranił, zbił, albo na śmierć zabił, tedy ten
- 5 takieyże winie podlec ma, jakoby na Pałacu Naszym to uczynił. §. Jeśliżby kto będąc o taki występек przez urząd Nasz Dworny zaka-
zan nie usprawiedliwizy się precz zjachał, tedy takowy za dowo-
dem i pokonaniem strony żolobney według prawa ma być z Pań-
stwa wywołany, á za uczynek popełniony przed oblicznością Naszą,
albo za uciekanie przez ślub, czci odsądzon. Ale potomkowie za wy-
stępek Ojca swego żadney winie nie podlegają, tylko stronie obrażo-
ney, wedle winy od prawa na imieniu i majętności jego czynio-
na być ma. §. A ktoby przed zakazaniem ujechał, a o toby do za-
kazu oczywistego nie przylzło, ma po obwinionego Pozew nasz Dworny tylko na dwie Niedziele dan być i kładzion, ten Pozew po
6 osiadłego na bliższym imieniu jego, (b) á po nie osiadłego Pozew Roz: 4. Art: 98.
taki wydany ma być przybijan u bram Zamkowych i Mieyskich, i przy Kościelech i przez Woźnych obwoływany, i rok jemu ku rospra-
wie także za dwie Niedziele naznaczając, á nie stanie-li i za Pozwem, Roz: 11. Art: 57.
to także wyżey opisane wywołanie i karanie insze według uczyn-
7 ku przeciw niemu ściągac się ma. §. Wszakże gdzieby szło o ja-
ką rzecz, co się czci dotyczy, tedy to aż na Seymie z Pany Radami
naszymi tutecznego Państwa sádzić mamy. A będzie-li taki swawol-
ny na takim uczynku gorącym poiman, á tenby winę odsádzienia
czci i gardła za sobą ciągnął, tedy takowy, jako ten, który sam so-
bie tym uczynkiem wolność swą Szlachecką zgwałcił, ma być w
więzieniu lżeyszym do Seymu osadzony, á potym na Seymie pier-
wszym ku rozśádkowi tey rzeczy stawion.

(a) Jeśli przed Nami kord albo miecz wyimie i kogo rani, ma być okrom łaski karan, á jeśli wyjawczy nie rani, na łasce Naszey, KAZIMIERZ w *Wiślicy* H. P. fol: 9.

(b) Po nieosiadłego Pozew w Parafii ma być kładzion, gdzie miał osiadłość, albo gdzie się rodził, albo gdzie przemieszkiwa, 1538. *De Impossessionatis* fol: 465. H. P.

A R T Y K U Ł X. 10.

O Pohamowanie chodzenia i strzelania niepotrzebnego z rusznic, i z łuków przy Dworze Naszym Hospodarskim, i przy każdym urządzie Naszym sądowym.

- Jeszcze (a) My też widząc w wielu ludziach zuchwalstwa i swo-
wolenstwa zbyteczne, a chcąc to srogością Prawa pospolitego Roz: 4. Art: 6a.
obwarować i zawściągnąć. §. Ustawujemy, aby żaden jakiego-
kolwiek stanu będąc, nie śmiał przy Dworze tak Naszym Hospodar-
skim gdzie kiedy Dworem Naszym mieszkać będziemy, tak na Pała-
cach jako na Dworze Naszym jako i po Mieście zbroyno, i z żadne-
mi innemi broniami chodzić, zwłaszcza z rusznicą, harkabuzem, z

łukiem, i z żadną inną strzelbą, okrom miecza, korda, szablé, szpady i inšzey ręczney broni. Y dla tegoż każdy przyjeżdżając do Miasta tego gdzie mieszkać będziemy, winien będzie ruśnicę przed Miastem wystrzelić, i skoro przyjechawszy ruśnicę, harkabuzy, łuki i inną strzelbę w gospodzie pochować, i z nimi po Mieście, i na Pałac do urzędów naszych, tak w dzień jako i w nocy chodzić, i strzelby żadney na Mieście i w gospodzie czynić nie mają. A gdzieby kto kogo jaką strzelbą na Pałacu abo na Dworze naszym Hospodarskim ranił, ten z prawa za to gardłem karan być ma. A jeśliby kto kogo w Mieście na ulicy, abo w gospodzie strzelbą ranił, ten ma w Wieży nadnie puł-roka siedzieć, i rany sowito płacić. A jeśliby na Pałacu, abo na Dworze naszym, tam gdzie My Dworem naszym będziemy, a strzelbą zabił, taki poczcliwość i gardło traci, wszakże to dzieciom i potomkom jego nic szkodzić nie będzie, tylko głowščyzna z imienia, abo majątności jego płacona być ma. A jeśliby kto kogo w Mieście tym gdzie My Hospodar Dworem naszym będziemy, na ulicy, abo w gospodzie strzelbą jaką zabił, ten gardłem karan, a dzieciom, abo bliskim zabitego głowščyzna trojaka, wedle stanu jego z imienia i majątności takiego mężobóycę płacona być ma. §. A ktoby nad tę ustawę i zakaz Nasz śmiał z ruśnicą, abo z łukiem po Mieście, abo do Dworu Naszego przychodzić, chociaiby z niey nie strzelał, nie ranił, nie zabił, przecie taki broń tę na Urząd Nasz traci, a ktemu winy na urząd Marszałka naszego, abo temu urzędu, do którego by z bronią taką przyszedł, winien będzie dwanaście kop grószy zapłacić, i poki to zapłaci w więzieniu siedzieć, a ktoby nie miał czym winy tey zapłacić, ten Niedziel dwanaście w więzieniu siedzieć ma. Wszakże dla naprawy do rzemieślnika ruśnice nie nabite a łuki nie nałuzone bez strzał, przynosić i nazad oddać wolno. A około przyciągnięcia do rozprawy w takim obwinieniu My Hospodar i urzędy nasze Dworne zachować się mają według Artykułu wyżej opisanego w tymże Rozdziale dziewiątego. §. A iż 3 urzędy nasze sądowe za poruczeniem naszym szafując sprawiedliwością ludzką mieytce nasze Hospodarskie zasiadają. (b) Preto bezpieczeńność ich warując, chcemy mieć, aby także pokoy z stroyny nie używania tey strzelby pomienioney był zachowany zawždy, tak przy sądziech Grodzkich, Ziemskich, jako i Podkomorskich i Kommissarskich. A przeciw występnych z tey ustawy przy urządziech naszych takie karanie ma być wykonywane, jako tu w tym Artykule niżej opisano. To jest: gdzieby kto z ruśnicą, abo z łukiem po Mieście chodzić, abo do urzędu naszego sądowego przychodzić śmiał, chociażby z niey nie strzelał, nie ranił, nie zabił, taki takąż winą karan być ma, jakoby to przy Dworze naszym Hospodarskim uczynił, których win jeśliby zarazem zapłacić niechciał, tedy to na imieniu jego porządkiem Statutowym odprawiono być ma. (c) §. A 4 ktoby z ruśnice, abo z łuka, i jakakolwiek strzelbą ranił kogo bądź na Mieście, w gospodzie, abo przed sądem, ten ma nawiązkę sowitą wedle stanu rannego za dowodem z rozsądku tegoż urzędu, pod

R O Z D Z I A Ł P I E R W S Z Y II

którego odprawowaniem sądow toby się stało, zapłacić, będąc winien ku rosprawie stanować się zarazem za zakazem urzędowym: A ktemu za to swowoleństwo w Wieży ziemney ćwierć roku siedzieć w Dworze naszym sądowym tegoż Powiatu. A ktoby przez zakaz nie usprawiedliwiwszy się ujachał, abo więzienia podjąć niechciał, ten gdy będzie o to pozwan na rok pierwszy zawity, do tegoż urzędu, pod którego sądem to się stanie, sówitey winie wzwyż mianowanej podlegać ma. A gdzieby i za pozwem nie stał, abo i stanął, a prawem w tym przekonany będąc, dosyć skazaniu urzędowemu z strony więzienia czynić niechciał, ten na wywołanie do nas Hospodara odesłać być ma; a z Kancellaryey naszej zarazem wywołanie ma być dane, wywołując ze wszystkich Państw naszych, i postępek przeciwko niego ma być czynion, jako w inszych Artykułach o wywołaniach jest opisano. §. Jeśliby kto taką bronią z rusznice, abo z łuka, i jakąkolwiek strzelbą zabił, a byłby na gorącym uczynku poiman, abo za zakazem urzędowym w prawo się wdawszy, a słusznym prawnym dowodem w tym przekonany, takowy gardło traci, a głowiczyzna trojaka wedle stanu zabitego dzieciom, abo bliskim jego, z majątności onego mężobójce leżącey i ruchomey płacona i odprawowana być ma. Y gdzieby się to stało pod urzędem Ziemskim na Rokach Ziemskich; tedy takiego na gardle skazanego urząd Ziemski, i Sąd Podkomorski i Kommissarski, ma do urzędu Grodzkiego na pokaranie według uczynku jego odesłać, a urząd Grodzki winien będzie to wypełnić, folgi w tym nieczyniąc pod przysięgą swą na Urząd jego uczynioną, a jeśliby taki obwiniony przez zakaz nie usprawiedliwiwszy się precz zjachał, ten będąc pozwanym do Urzędu Grodzkiego, i prawem słusznym przekonany, także gardło tracić ma, a głowiczyzna czworako odprawiona być ma na majątności jego. A gdzieby i za pozwem nie stał, ten już tym samym uczynkiem i nieposłuszeństwem ku prawu, nie tylko gardło, ale i cześć tracić będzie, za odesłaniem urzędowym z rozsądku Naszego Hospodarskiego, i Panow Rad tego Państwa na Seymie, za dowodem strony powodowey według prawa na koniec uczynionym tamże przed urzędem naszym Grodzkim, na onym roku zapozwanym. A nieosiadły człowiek w tym Państwie naszym, gdyby bądź u Dworu naszego Hospodarskiego, abo pod urzędem naszym którym sądowym w którą winę wzwyż mienionych popadł, a nieusprawiedliwiwszy się przed zakazem, abo i po zakazie urzędowym, abo po sprawie i skazaniu dosyć nie uczyniwszy, i więzienia niewykonawszy precz odjachał, takowy gdziekolwiek może być pod którym urzędem poścignion, tam przez ten urząd za okazaniem sądowym na liście przewodu prawnego onego urzędu od którego zniknął, temi winami wyżey opisanemi wedle ważności występku swego karan być ma. A gdzieby szło o uczynek krwawy o zabójstwo, takowy nieosiadły za daniem sprawy od urzędu naszego, pod którym się to stanie, pocziwości i gardła przez nas Hospodara na Seymie odsądzon być ma, a za rany wywołaniem z Państw naszych karan będzie.

(a) W Koronie ktoby na Seymach, zjazdach, Rokach, jednaniu, z rufznicą chodził, 200. grzywien ma być karany, a nieosiadły rok w Wieży siedzieć ma, *sub pena infamiae*, 1611. Deklaracya bezpieczeństwa pospolitego, fol. 3. i na W. X. Lit.

(b) Na zjezdziech Ziemskich, Grodzkich, Podkomorskich i Seymikach, także ktoby kogo w Kościele, albo w domu jego z rufznicę ranił, albo zabił *facto termino*, wolno pozwać do Grodu: jeśli się pokaże z Inkwizycyey winnym, ma dośc uczynić *sub pena banitionis*, a ludzi prostego stanu, urząd Grodzki i Mieyski (zostawując przy mocy Statut Turoński, o gwałty w Miastach przez Szlachcica popełnione) ma mieć i gardłem karać, Const: 1611. Deklaracya pospolitego bezpieczeństwa, fol. 3. i na W. X. Lit: ta Const: ściaga się.

(c) Const: W. X. Lit: *Anni 1601. fol. 759. Tit: O Rufznicach* to mieć chce, ktoby z jakiegokolwiek strzelby zabił, albo ranił, *securitatem iudiciorum violando* podczas Sądów Trybunałskich, Ziemskich, Grodzkich, i innych pospolitych zjazdach, *ipso facto sine evasione* gardłem & *pena infamiae* karany, być ma.

ARTYKUŁ XI. II.

Ktoby przeciw wyrokowi Naszemu mówił.

Też (a) ustawujem, kiedybyśmy My Hospodar z Pany Radami naszymi z wyroku naszego skazanie uczynili, a ktoby śmiało przeciw temu wyrokowi naszemu, i po skazaniu co przeciwnego mówić, tedy takowy jakiegokolwiek stanu człowiek tak wysokiego jako i niższego ma siedzieć na Zamku naszym sześć Niedziel, a to nikomu nie ma być odpuszczono. (b)

(a) 1564. Miesiąca Marca ostatniego dnia 1589. O utwierdzenie Dekretów, ktoby się przeciw Dekretowi 100. grzywien płacić połowica stronie, a połowica do Skarbu, a Prokurator tydzień w Wieży siedzieć ma 1578. 1607. o Dekretach Trybunału.

(b) Referendarze terminaty Dekretów podpisywać i do Kancellaryey odsyłać mają Dekretów zgodnych nie mają podpisywać ani przyjmować. Const: 1641. fol. 7. & 8. Tit: O porządku.

ARTYKUŁ XII. 12.

Ktoby z przygody do ziemi sąsiad Naszych uciekł, i o dawaniu takim Gleytu, który wiele razy ma być dawan.

Ustawujemy (a) też, jeśli by kto z jakiej przygody przypadł, krom obrażenia Maještatu naszego i zdrady Rzeczypospolitey, zjachał do ziemi sąsiada Naszego, wyimując ziemię nieprzyjacielską, taki poczcliwości i gardła, ani imienia nie traci, jedno ma się temu sprawować, od kogo będzie obwiniony, i łaski naszej przენaydować za gleytem naszym. (b) A ten Gleyt nasz na urzędziech i wszędzie, gdzie się obracać będzie, a osobliwie po Miastach, targach, i przy Kościelech ma dawać, obwoływać, i przybijaniem ceduł oznaymować, i rok wyścicia Gleytu opowiadać, a to dla tego, aby sobie tym lepszą bezpieczeńność mieć mógł. A jeśli by w tym czasie nieprzeprowadził sobie łaski naszej Hospodarskiej, i temu, komu zawinił, nie sprawił się, tedy mają takiego z granic Państwa naszego, za tymże Gleytem naszym przepuścić, lecz nie do ziemi nieprzyjacielskiej, a to mają czynić przed wyściciem Gleytu. §. A nam Hospodarowi wolno będzie Gleyt dalszy dać jeszcze raz drugi, a naydaley i trzeci, jakoby się od wywołania przed rokiem i sześćma Niedzielmi za tymi Gleyty wywołany z stronę swą przeciwną rozprawił, i łaskę naszą Królewską sobie przejednał. Y chociayby kto więcej nad to Gleytow (c) z Kancellaryey naszej odzierał, takowy Gleyt żadney mocy i ważności, jako ku zwłoce sprawiedliwości otrzyma-

3 ny, mieć nie będzie. §. Toż się ma rozumieć o dawaniu Gleytów i tym, którzyby za nieścianiem swym przed nami Hospodarem, abo przed sądem głównym, bądź też do sądu Grodzkiego Ziemskiego, abo za niepostąpieniem w wiązania według tego Statutu (d) do wywołania przychodzili. (e) *Vide Roz: II. Art: 4. Roz: 4. Art: 30. i 96.*

(a) Jeśliby kto za przygodą albo dla niebezpieczeństwa z Państwa wyjechał czci nie traci. oboyma pici ludzom. Gleyt ma być dany, aby się usprawiedliwił, albo sprawiedliwości prosił. *Jan Albrycht 456. H. P. 556.*

(b) Ten, który otrzymywa Gleyt, pozwawszy do zniesienia Bannicyey, ma okazać, iż żadnego postępu prawnego nie omieszkiał czynić o zły przewód prawa, a gdzie nie okaże tego, Gleyt nie waży. *Conf: 1557. fol: 9. V. Podniesienie.*

(c) Bannicye i Sublewacye z Kancellaryey W. X. Lit: Pieczętarze dawać mają 1598. O Bannicyach *fol: 695.* Gleyty na Bannicye *ex personali controversia* w Trybunałach approbowane nie mają być wydawane, a wydawane nie mają być ważne, *fol: 12. Tit: O Sublewacyach.*

(e) Kto będzie wywołany w Litwie, abo w Koronie, ten w Litwie, jako i w Koronie nie ma być przyjęty. 1589. *Infames & proscripti fol: 430.*

(d) Jako Banit ma Bannicyą w Trybunale z siebie znosić. *Conf: 1616. fol: 7. Conf: 1641. Tit: O znieszeniu Bannicy.*

Znowu postanowiono, że Bannit & *infames publicati*, na których Kondemnaty na Seymie, w Trybunale Koronnym, lub W. X. Lit: i w sądach inżych *minoris subfellii* stanęły, mieysca i protekcyey nigdzie mieć nie mogą. *Conf: Anni 1659 fol: 47. Tit: Infames.*

A R T Y K U Ł XIII. 13.

O zgwałcenie i złamanie Gleytu, De salvo conductu.

1 **T**eż (a) ustawujemy, jeślibyśmy My Hospodar Gleytem swoim kogo ubeścięczyli, a tenby Gleyt jawnie i znacznie był obwołan, za którymby on obwiniony na sprawę do nas, abo do urzędu naszego przyjechał, a ktoby takiego pod tym czalem ranił, tedy za rany sowitą nawiązkę płacić, a za złamanie Gleytu, puł-roka na dnie w Wieży siedzieć ma. A jeśliby zabił bez jego początku i przyczyny, taki sam ma być karan gardłem, jako ten, który (b) Gleyt nasz Hospodarski zgwałcił, a główścizna sowita z majątności jego leżącey i ruchomey, dzieciom, abo bliskim jego ma być płacona. §. Tymże obyczajem, ktoby za Gleytem przyjachawszy, 2 a sam spokojnie i skromnie się nie zachował, i kogo bez dania przyczyny, a nie w obronie zdrowia swego ranił abo zabił, i jakkolwiek gwałt uczynił, ten sam sobie Gleyt złamał, i za taki uczynek i swowoleństwo swoje, cześć i gardło traci, a o to nie będzie-li poiman na gorącym uczynku, Pozew iść ma do Grodu na rok zawity, i zostanie-li w tym sprawa winnym, tedy urząd Grodzki na gardło 3 go ma skazać. §. A gdzieby takowy po uczynku zniknął, precz zjechał nie rozprawiwszy się, takowy cześć traci, i ma być wywołan wiecznym wywołaniem ze wszystkich Państw naszych, żeby się do nich nigdy nie wracał. A gdzieby się takowy gdzie w którym Państwie naszym znalazł kiedykolwiek, przecie to karanie wyżey pomienione przez urząd nasz Grodzki, pod którymby był przysci-
gnion wykonano być ma. A główścizna, rany i szkody na imieniu mają być odprawione, abo w niedostatku imienia na majątności ruchomey, jeśliby która w Państwie naszym została. A toż się ma rozumieć i o Posłach Cudzoziemskich, którzy do nas Hospodara w Poselstwie przyjeżdżają.

R. 11.
A. 10.
R. 4.
A. 63.

R. 4.
A. 29.

(a) W winę Gleytowego listu żaden nie wpada, jedno za takowym, który będzie obwołan, i któryby się ohytli jawnie bronić chciał *Zygmunt w Krakowie. 1539. H. P. fol. 557.*

(b) Poddanym przeciwko Panom, ani osobom Prywatnym przeciwko Szlachcie, Gleyty dawane być nie mają, *Const. 1588. fol. 468. Vide Const. 1560. fol. 5. §. Gleyty żadne.*

ARTYKUŁ XIV. 14.

O Mandacích, w których rzeczach z Kancellaryey Naszey mają być dawane.

R. 3.
A. 11.
R. 4.
A. 65.

Naprzód (a) Mandaty mają być dawane, o obrażenie Majestatu naszego Hospodarskiego, i o zdradę Rzeczypospolitey. Też ktoby w Woysku kogo zabiwszy, abo gwałt jaki, co niesie za sobą winę krwawą, uczyniwszy uciekł. Ktoby też pokoy pospolity wzruszył, jako jest wyżej w Artykulech o obrażenie Majestatu naszego Hospodarskiego lizerzey opisano. Ktemu, gdzieby kto na Panów Rad naszych Wojewód, Kasztelanów, Starost, Podkomorznych, i na urząd sądowy Grodzki abo Ziemski, abo Kommissarski, będącym na sprawach naszych Hospodarskich i Ziemskich, abo na sądzie siedzących, a nie poważając mieysca Zwierzchności naszej Hospodarskiej targnął się ręką, i kogo z tych stanów wyżej mienionych ranił, abo zabił, tedy takowy ma być pozywany przed nas Hospodara Mandatem naszym na Seym, a tam na Seymie z rozładku naszego, gdzie się to pokaże, cześć i gardło traci. A gdzieby nie ranił, ani zabił, jedno słownie obelżył, tedy taki ma być pozwan do sądu głównego Trybunalnego, a ten sąd za dowodem słusznym ma go skazać na więzienie do Wieży na Iześć Niedziel, które więzienie nie ma być

R. 3.
A. 33.
i 50.
R. 4.
A. 33.

odpuszczone. §. (b) Też listy Mandaty nasze mają być dawane w rzeczach i pożytkach stołu i skarbu naszego Hospodarskiego należących, to jest, o dochody i pożytki z dóbr naszych przychodzące, i czynienia z nich liczby. Y też o krzywdy i szkody poddanych naszych od Urzędników naszych, któreby się stały z ukrzywdzeniem skarbu naszego od Urzędników naszych. Jeszcze też Mandaty mają być dawane w tych rzeczach, o których w Trybunale, to jest, w Artykule głównych sądow, do Mandatow naszych droga jest ukazana, ktemu też Mandaty mają być dawane o myto, gdzieby Starostowie, abo Dzierżawcy nasi, abo Mytnicy nasi Hospodarscy, myto nowe nie bywałe jakimkolwiek nazwiskiem nazwane w Mieściech, we wsiach, na drogach, na mościech, i targowe na targach wymyślali i brali, abo nad ustawę i przywileja nasze myt podwyższali, i wyciągali, abo od podwod naszych Hospodarskich i Szlacheckich myto po drogach i Miasteczkach brali, (c) za Mandatem każdy rok ma być zawity po-

R. 4.
A. 30.

kładan, od podania oczywistego, abo położenia na imieniu Mandata. §. Jeśli będziemy wtuteyszym Państwie za cztery Niedziele, a jeśli za granicą tego Państwa będziemy za ośm Niedziel, a o insze żadne rzeczy, krom tych wyższey pomienionych, i w Trybunale opisanych Artykułow, mandaty nikomu kwoli z Kancellaryey naszej nie mają być dawane, a jeśli by były wydane, tedy strona o inszą rzecz, krom tych mianowanych, Mandatem naszym pozwana będąc nie powinna będzie przed Nami stanować się, a za nieśtaniem, żadna

4 skazń i odprawa na takiego dawana być, i wydana mocy żadney mieć nie ma, dlaczego Pieczętarze i Pilarze naszzy postrzegając wtym dostojenstwa i powagi Maještatu naszego, i zatrudnienia sprawiedliwości ludzkiej mają tego pilnować, aby nad to zamierzenie, Mandaty z Kancellaryey naszej nie wychodziły. §. (d) A jeślby pozwany przed nami stanął o to, że go nieślusnie Mandatem pozwano okazał, tedy ten, kto kogo wyzwał, sam, albo Prokurator jego nie schodząc z prawa ma zapłacić winy sto kop groszy, którey winy połowica sronie, a druga połowica do skarbu naszego być ma. A co się R. 4. A. 12. tkanie brania myt przez Xiążąt, Panów, Szlachtę, na imionach tak podróznego, jako i targowego myta, także i na przewoziach, bądź nowych niezwykłych bez daniny naszej, albo też podwyższając nad Ustawę, i Przywileje nasze, takowych, ktoby to uczynił, wolno będzie pozwać o to do sądu Ziemskiego tego Powiatu, w którym się to dziać będzie na rok zawity według Artykułu dwudziestego dziewiątego, wtymże Rozdziale opisanego. (e) A krom tych przyczyn, tak Mandaty, jako i Pozwy nasze, żadne za Dworem naszym nikomu dawane być nie mają.

Pozwy i Mandaty zadworne, na Ziemskich Membranach wyniesione, są znieśione, Const: Anni 1611. fol: 47. Tit: O Pozwiech Zadwornych.

Evocatio Szlachcica za Dworem Mandatem K. J. M. mulctatur pena kop 200. Litt: Winy i wszystkie nakłady pozwanego *præiuramento ipsius in instanti* u tegoż Sądu Zadwornego *decerni debent* Const: Anni 1598. fol: 698. Tit: O Pozwiech Zadwornych W. X. Lit:

Mandaty *sine Delatore* o Dobra Króla J. M. nie mają być dane *Ibidem*. Instygatorowi wolno pozwać *sine Delatore* o Dobra K. J. M. i o Prowenta *Ibidem*.

(a) 1557. Instygator nie ma pozywać za Dworem, albo na Sejm, tylko o rzeczy osobne Zwierzchności, pożytkom, i imionom Naszym należące, pod winą 100. grzywien §. Na-przód 1557. Roz: 4. Art: 3. O karaniu występnych, 1592 1598. O Pozwiech Zadwornych W. X. Lit: O Prowenta Królewskie 1567. fol: 133. Tit: *Fiscus* może pozywać.

(b) Po śmierci Starosty albo Dzierżawcy Spisów Inwent: Inwent: Prowentow, Aréndy, &c. Skarbowi służące, Podskarbi: W. X. Lit: należą, i kogo on użyje do tego 1607. O urzędzie Podskarbi: Pozwy Zadworne *ratione Injuriarum*, które Sądowi Ziemskiemu, albo Grodzkiemu należą, niemają być wydawane, oprócz różnic między Mieyskimi a Szlacheckimi gruntami Const: 1631. Tit: O Mandatach.

(c) Kto nie wniesie raty z Dóbr K. do Skarbu, *forum* za Dworem, *termino*. Niedz: zawity, pod utraceniem dzierżawy i bannicyey sowito zapłata. O Processie Skarb: 1607. na Xstwo Lit: (d) Ktoby nieślusnie kogo za Dworem pozwał, 200. kop zapłaci obżało: 1598. O Pozwiech za Dw: X. L. odprawę Starosta uczyni w 6. Niedziel pod dwojakim karaniem przeciw niedbał: Starost: opisanym.

(e) O dobra frymarkowe, Król ma sądzić w Litwie, i takowe sprawy do Króla odsyłane być mają. Const: 1589. fol: 531.

Pozwy albo Mandaty, w sprawach do sądzenia Seymu należących, tygodniem przed Seymiki przed Seymowemi podawane być mają w tym Grodzie, *ubi bona consistunt citati* i relacya podania zeznana być powinna, a tę relacyą Aktor sam *coram actis* w tym Grodzie *approbare* powinien, który Mandat na Seymiku pomienionym przedrukowany, i od Marszałka konnotowany być ma. Const: Anni 1667. fol: 64. Tit: Kontumacye Seymowe Koronie i W. X. Lit:

A R T Y K U Ł XV. 15.

O pozywanie Szlachty, o zabranie bezprawne imion gruntow Naszych *Hospodarskich*.

3 1 Ktoby (a) z poddanych Naszych tego Państwa Wielk: Xięstwa R. 3. A. 33. Litew: jakiegokolwiek stanu będąc, co dóbr naszych Królew- i 50. skich, ludzi, gruntow i inszych pożytkow bezprawnie i bez R. 4. daniny naszej, zabrawszy zatrzymał, albo coby potym za Panowa- A. 83. nia naszego do stołu naszego spadało, a to byłoby zatajono, tedy w

2
 R. 4. takich rzeczach Wojewodowie, Starostowie i Dzierżawcy naszymy ma-
 A. 86. ją takowych dzierżących własność naszą imieniem naszym Królew-
 R. 3. skim przed Nas Króla pozwać. §. (b) Za którym pozwanem je-
 A. 11. śliby się on Szlachcic na Kommissarze brał, tedy My z strony naszej
 i 50. Kommissarzów wysłać powinni będziemy. A Szlachcicowi Kommi-
 sarzów także z strony swej wywieść wolno, i gdzieby się ci Kommi-
 sarze z obu stron zgodzili, już appellacya do nas nie ma być. A jeśli-
 by się nie zgodzili, tedy już do Nas Hospodara appellacya obiema
 stronom wolna, a My za tą appellacyą tu w Wielkim Xświe Lit: są-
 dzić będziemy z Pany Radami naszymi, którzy przy nas będą. (c)

(a) Dzierżawca gdy Dobra K. komu sprzedał, zbył, zafrymarczył, zostawił, K. Possessor, a Possessor zastępcę patrzeć ma *forum* za Dworem 1562. O zastępcy wyjąwszy ktoby miał Kon-
 fens K.J.M. któreby się Prawu nie sprzeciwiły 1550. A iż wiele. Dobra Szlacheckie W. X. Lit:
 przed Unią wieczne ktoby sobie uprościł, i to do Prawa przywodził, za pokazaniem wieczney
 dyspozycyey u tegoż Prawa pozwanemu, Tyśiąc złotych odliczyć powinien. *Cotumax Actor*
pæne banitionis podlega. Konst: 1633. fol: 39. Tit: O Dobrach.

(b) Kommissarze na rozeznanie dóbr: K. a Szlachec: wysyłani być mają, 1550. aby też co raz,
 a ktoby Kommissarze nieślusnie pozwał każdemu 14. grzywien sowito ma płacić, 1557. a w
 Kor: gdyby Kommiss: na rok nie przyjechał podpisałszy się na list Obwieszcz: 100. grzywien
 płacić, wyjąwszy choroby za przysię: *forum* na Tryb: mogą też być w onym Powiecie nieosie-
 dli 1588. O Kommiss:

(c) Konstytucya X. L. *Anni 1607. fol: 859. Tit: O Metrykach* warowano, iż z Metryk, albo
 Księg Kancellaryi Królewskiej, o majątność swą dziedziczną pod pretextem dóbr K.J.M. albo
 R. P. nikt ruzany i gabany być nie ma. Konst: *unionis 1569. R. 3. Art: 12. 43. 45.*

ARTYKUŁ XVI. 16.

*Ktoby Listy albo Pieczęci Nasze Urzędowe fałszował, czym ma
 być karan. Falsitas.*

1
Kiedyby kto listy, albo Pieczęci nasze fałszował, albo na kształt
 ręki naszej, tak też Kanclerza, Podkanclerzego i Pisarzów na-
 szych Dwornych, Ziemskich, Grodzkich, i Podkomorskich te-
 go Państwa Wielkiego Xięstwa Lit: Listy albo Przywi. eja jakie zmy-
 śliwszy podpisał. Abo ktoby też Pieczęci nasze i urzędow na-
 szych sobie rył, u siebie ich chował, i ich używał, taki z Prawa za
 okazaniem, jawnością pewną i dowodem słusznym nieczym inszym,
 tylko na gardle ogniem karan być ma. §. Ktemu, jeśli by też kto 2
 wypisy i Pieczęci urzędowe przeprawował, Testamenty, Zapisy, Ce-
 rografy na dług, listy na zastawy fałszował, albo odbierając Pieczęci
 od listów ku drugim przykładł ku pomocy i pożytku sobie, a ku
 szkodzie strony swej przeciwney, a toby się na prawie znalazło i o-
 kazało, ten tę rzecz, o co te listy idą, i o co za nimi prawo wiedzie
 traci, i gardłem przecie za to ma być karan. §. (a) A ktoby listy 3
 R. 11. fałszowane na jaką rzecz nabytą okazał, któreby po czyjej śmierci
 A. 37. z imieniem, albo z czymkolwiek do rąk przyszły, i z takimi listy cze-
 i 38. go używał, albo jeszcze pozyskował, ten bliższy przysięć na tym, iż
 takie (b) listy po śmierci tych, od których się mu dostały z imie-
 niem, albo którekolwiek rzeczą dostały się, i za tym to stronie po-
 czciwości i gardłu szkodzić nie będzie. A o tę rzecz, o co prawo i-
 dzie przecie może mówić, i prawem postępować, i ku listom mō-
 wić, jeśli będą przeciw prawu, ale nie dotkliwie. A gdzieby kto

R O Z D Z I A Ł P I E R W S Z Y 17

przyśiadź na tym niechciał, ten jako imienie i każdą rzecz, na co te listy należą, traci, tak i sam gardłem karan być ma.

(a) Kiedyby kto listy w fałszu podeyrzane na sędzie pokładał, ma mianować 18. Szlach: ośmiadł: wiary dobrej i całej, z których przeciwnik ma 6. obrać, a ci przyśięgą, że nie fałsz powod 14. grzywien sronie, a Sądowi 3. zapła: *Zygm: w Krakow: 1552. H. P. 272.*
(b) Ważność zapisów, i pierwszość nie od daty, ale od przyznania idzie *Konst: 1588. fol: 768.*
Ktoby pod cudzym imieniem fałszywe Rekognicye czynił, albo Prokuratorem się być mianował, ma być karany, jako gwałtownik domu *Stat: Sigm: 1583. fol: 76. O fałszywym zeznaniu.*

A R T Y K U Ł X V I I . 17.

O fałszowaniu monety, o Mynicy i o Złotarzach.

1 **T**eż ktoby (a) monetę naszą fałszował, przeprawował, i obrzezo-
wał, tak też Mincarze nasi, którzy złoto, srebro, i inszą ma-
terya należącą i przyśluchającą ku Mynicy fałszowaliby, zle-
wali, mieřzali ku pożytkowi swemu, a ku szkodzie Rzeczyposp: a
tego by się na nich doświadczo, ci mają być na gardle ogniem ka-
rani bez miłosierdzia. §. Po temuż i złotarze, którzy złoto, srebro
2 fałszują i między to mieřzają, miedź, cynę albo ołów, a w tym byli-
by doznani, tedy łami na gardle ogniem mają być karani, a z ich
majątności temu, komu szkodę uczynili, ma być płacono. Wszakże
roboty ta i materya, bez którejby rzemiosło to ich sprawowane być
nie mogło, według zwykłości tej, to fałszem rozumiano być nie ma.

(a) Szlachcie o fałsz powołany, a pokazałoby się to nań, gardło traci, dobra zabrane, a te ni-
komu dawane być nie mają: *Zygm: w Krakow: 1527. H. P. 84.*
1598. 1601. 1607. O fałszywey monecie, może być człowiek prostego stanu delatorem i X.
L. 1611. na Banity i zabranie mająt: delatorowi połowica, 1616. Podskar: ma doglądać.
Moneta Lit: jako dobra, wszędzie ma być brana, *Konst: 1588. fol: 471. Tit: O Monecie.*
Monety obcey wnořić, krom Czerw: złotych i Talerów, a swojey z Korony wywozić nikt
nie ma sub pena Confiscationis & vite ex informatione Regia irroganda *Const: 1620. fol: 11.*
Tit: Moneta.
Moneta exotica nie ma być udawana sub pena Confiscationis summae & 100. Marc: forum
quodvis Offic: & Judic: sine appellat: Const: 1631. fol: 13. O Menicy.
Na fałszerzów Menice, winy opisane, in toto reassumowano, zlecają Starostom, aby przeciw-
k nym, według praw dawnych, postępowali *Const: Anni 1659. fol: 13. Tit: O Menicach.*

A R T Y K U Ł X V I I I . 18.

Nie ma nikt ni za kogo cierpieć, tylko każdy sam za się.

1 **U**stawujemy (a) też, iż nikt ni za czyikolwiek uczynek nie ma
karan i skazowan być, tylko ten, który sam, w czym winien
zostanie, gdyż tego prawo Boże i sprawiedliwość Chrześcianań-
ska uczy, jakoż tak chcemy mieć, aby ni Ociec za syna, ani syn za
Oyca, krom obrażenia Majestatu naszego i Rzeczyposp: zdrady, jako
o tym wyżey około tego jest opisano, ani żona za męża, ani mąż za
żonę, także brat za brata, Ociec i Matka za córkę, córka za Matkę
abo Oyca, siostra za siostrę, i żaden przyrodzony, i słuza za Pana,
Pan za słuęę, i żaden inszy, ni za czyi występki i uczynek nie był
karan, tylko każdy sam za swój występki ma cierpieć i karan być.

(a) Ociec za występki synowkie, ani syn za Oycowskie, nie ma być karan, *H. P. fol: 555.*

ROZDZIAŁ PIERWSZY ARTYKUŁ XIX. 19.

Ktoby wiele za mało uproził, abo bez daniny wziął.

Ktoby (a) też wiele za mało uproził, a toby nań słusznie u prawa było przewidziano i znaydziono więcej niżli uproził, taki tę wyługę swą od nas daną wszystkę traci. A ktoby i dobrze uproził, a bez daniny naszej co ktey wyłudze swey wziął, i ktemuż przywrócił, przed się tę wyługę i to zabranie traci, a spada to zaś na Rzeczposp: i na nas Hospodara. (b) A ktoby ku oyczytemu imieniu swemu, ludzie, abo ziemię, puszcza, łowy i jeziora bez daniny naszej zabrał, a toby się u prawa pokazało, tedy ma każdego człowieka, jako wiele wziął swymi oyczytymi nawiązać, i ziemiami, i każdą ziemię ziemią. §. (c) A wszakże nie na gołą powieść i obmowę, ale za oglądaniem i wywiedzeniem słusznym i sprawiedliwym prawnym postępkim i dowodem przez ludzi cnotliwych i wiary (d) godnych Kommissarzow tubylcow, równością prawa, jednakimi dowodami, wdając się My Hospodar w takie rzeczy o grunt ziemny, i w równe prawo z Szlachtą, jako o tym niżej opisano.

(a) Używanie dóbr Król: bez wolej jego dzierżący, dobra traci 1550. A iż wiele Dzierżący zastęp: ma patrzeć. 1562. O Zastępcy.

(b) Dobra Rzeczypospolitey do których, abo puszczy i jezior *Ordo Equestris* zdawna ma wstępny *in eodem usu* zostawiają *casu differentiarum cognitio per Commissarios* ma być, *Const: 1633. fol: 74. Tit: O wchodach.*

(c) Z Metryk na dobra Dziedziczne dowód nie ma iść, *Const: 1607. fol: 589. Tit: O Metrik:*

(d) Między Dobrami Królewskimi, a Ziemskimi Król Kommissarzów nazywać ma, a kto by co *extraordinarie* otrzymał, nieważno, *Const: 1633. fol: 4. Tit: O Różnicach.*

ARTYKUŁ XX. 20.

O rzecz ziemną między imiony Naszymi Xiążęcymi Pańskimi, Szlacheckimi, My Hospodar tym jednym prawem sądzić się mamy.

Też My (a) Hospodar, obiecujemy i chcemy, aby to przez Nas i potomkow Naszych wiecznie było trzymano, iż gdzieby się trafiło w imionach Naszych spor i różnica między gruntami Naszymi, i też między grunty Kościelnemi podawania Naszego. A także między grunty Naszymi a Szlacheckimi, i między temi imiony, które wyszły z daniny Naszey docześnie, iż w tey rzeczy ziemney mamy My i potomkowie Naszy Wielkie Xiążęta Litewskie, także jednym prawem, jako i poddani Naszy Wielkiego Xięstwa sądzić się, a nie inaczej, a czyi dowód słuszny będzie wedle prawa, ten ku dowodu przypuszczon ma być. §. (b) A gdzieby Nam z prawa od Podkomorzego, abo od Kommissarzów dowód był skazan, tedy ten Szlachcic na miejsce Starościnnie ku przysiedze ma ze wszystkiey włości Naszey, ku temu miejscu, o które spór idzie przyległych, kogo zachce sam siedmi człowiekow obrać Rodzicow, abo zasiedziałych ludzi tey wsi gdzie spór idzie, dobrze wiadomych gruntow i granic tey wsi, którzy na ten czas przy tym graniczeniu będą. (c) Starostowie, abo dzierżawcy i Ciwunowie będą ich powinni stawiać. A przecie świadki z obu stron stawieni być mają wedle Artykułu dwunastego i szesnastego w Rozdziale dziewiątym.

- (a) X. Lit: K.J.M. obiecuje wszystkim tym prawem sędzić, 1588. *Tit. Confirm. gen. furium.*
 (b) Kommiss: na rozeznanie dóbr: Królew: & Szlacheck: wysyłani być mają, 1550. w Koronie
 Kommiss: gdy podpisał list Obwieszc: nieprzybędzie 100. grzywien płaci, oprócz choro-
 by za przysięgą 1588. O Kommissyach.
 (c) Kommissarze, jeśli która strona znaki służne ukaże, mają jey probacya przez starce na-
 kazać, jeśli żadna, mają bez przysięgi, według sumnienia granicę uczynić. *Ibid: fol: 459.*

ARTYKUŁ XXI. 21.

O liściech zapowiednich, iż nie mają być z Kancellaryey Naszey wydawane.

- 1 **T**ę (a) obiecuję, iż listów Naszych zapowiednych na prze-
 2 dłużenie sprawiedliwości ludzkiej jakkolwiek powściągając,
 3 albo zatrzymywając one od tych czasów napotym do wszelakich sądów My sami i potomkowie Naszy Wielkie Xiążęta Lit: dawać
 nie będziem, krom tylko tych przyczyn niżej opisanych, §. Pier-
 wsza, gdyby kto o Rzeczpospolitą u nieprzyjaciół Naszych w wię-
 zieniu był. §. Druga, kiedyby kto na służbie Naszey i Rzeczypo-
 spolitey w Poselstwie do ziem cudzych, albo na graniczenie Państw
 Naszych z Państw, albo Ziemiami sąsiadów Naszych zagranicznych
 także i w rzeczach Naszych Królewskich własnych za granice Państw
 Naszych posłan był, takowym tylko listy Nasze mają być do strony
 i do urzędu dawane. A w innych rzeczach krom tych mianowa-
 nych przyczyn, chociażby i listy wydane były komu, tedy wszelakie
 urzędy Nasze sądowe, takich listów zapowiednych ku krzywdzie
 jedney strony otrzymanych nie powinni przyimować, ani ich posłu-
 sznym być.

R. 3.
A. 5.
R. 4.
A. 30.

(a) Listy K. sprawied: hamujące, za nieczemne być mają. *Kazim: w Nieświeżu: 1459. jedno tym, którzy są na posłudze Rzeczyposp: albo na wojnie. Kazim: zaś w Korczynie 1451. Sędzia który je przyimie 14. grzywien karany będzie. Alexan: w Piotrkowie 1504. H.P. 450. 451. Zygm: Aug: 1550. Około inkibicyey: Roz: 4. Art: 4. i 24.*

ARTYKUŁ XXII. 22.

O Urzędnikach dwornych Wojewodach Starostach Ukrainnych, i o ludziach służebnych, że się z prawa wymawiać nie mają.

- 1 **Z**abiegając (a) My Hospodar przedłużeniu sprawiedliwości ludz-
 kiej. Ustawujemy, iż Urzędnicy naszy dworni Panowie Pie-
 czętarze, Marszałkowie, Podskarbiowie, Pisarze, Sekretarze, i
 wszyscy inni Urzędnicy i słudzy Naszy dworni, także Wojewodowie,
 Starostowie ukrain, i też ludzie służebni, jezdni i pieszy, i w polu i
 na Zamkach będący, którzy bez ruszenia pospolitego za pieniądze
 służą, tak Rotmistrze łami, jako i towarzysze ich będąc z imion swych
 do któregożkolwiek urzędu, albo i przed Majestat nasz, wedle prawa
 pozwani pod czaśem pokoju w X. Lit: nie mają i nie będą moc z
 odkazu prawnego zabawać takich służb swych wymawiać się, i My
 Hospodar takowych listy naszymi wyzwalac nie mamy, ale każdy z
 nich powinien będzie postępkem prawnym, albo łam, albo przez u-
 mocnionego swego, za pozwy stanować i usprawiedliwić się, (b)
 wyjąwszy te, którzy na służbie Rzeczyp: albo poselstwie w sprawach

R. 4.
A. 3.
i 45.
R. 3.
A. 32.

R. 9. 4. 5. Ziemskich zabawieni będą. §. Co on pozwroćeniu ztey posługi na 2
pierwszych Rokach będąc pozwany, jawnie okazać i uspradliwić się
na drugą posługę nie odjeżdżając, ma. A jeśliby na tych drugich
Rokach tego znacznie wedle prawa, iż na posłudze takowej był,
nie okazał, a to ku zwłóce stronie uczynił, tedy i urząd na tych Ro-
kach wtórych, jako na roku zawitym sąd ten nie przypuszczając
strony pozwanej, ku odwodowi stronę powodową, ku dowodowi przy-
puściwszy tę rzecz, o co pozwano na upad na nim wskazać za do-
wodem wedle prawa i tego Statutu ma.

(a) Król z każdego Starosty obiecuje sprawiedliwość czynić, *Kazim: w Nieś: H. P. 31.*

(b) 1555. 1578. 1601. 1609. Żołnierze wyjęci od Sądów, 1611. Exempty Żołn: wyjawwszy
gwałt 1616. 1618. wyjawwszy sprawy do zapisu, i o wybicie i rzeczy już osądzone i na X. Litt:
Zadne Exempty, bez attestacyéy Hetmanow u sądów żadnych, przyjmowane być nie mają,
Const: Anni 1667. fol: 63. Tit: Zniesienie Kondemnat.
Et Const: Anni 1654. fol: 30. Tit: Disciplina militaris. Et Const: Anni 1662. fol: 17. Tit:
Zniesienie Kondemnat.

A R T Y K U Ł XXIII. 23.

Listy otworzone każdemu mają być wrócone.

Też (a) ktoby listy Nasze, abo Urzędowe otworzone w żalobie 1
śwey do kogo przyniósł, bądź do Kniazia, abo Pana, abo do
Dzierżawcę, abo Ziemianin do Ziemianina, abo do mieszczan.
Tedy takie listy mają być dawane, a zarazem i Kopia przy liście za
pieczęcią Woźnego, jeśli Panu, abo Urzędnikowi w ręce dadzą, tedy
zaraz wyczytawszy list takowy, ma go wrócić temuż Woźnemu. §. 2
A ktobykolwiek z nich on list otworzony przeczytawszy u siebie za-
trzymał, i Kopią z niego wziąwszy pod pieczęcią Woźnego onemu
za się tego listu niechciał wrócić, tedy takowy za swe sprzeciwień-
stwo Nam Hospodarowi w winę w pada w dwanaście rubli groszy. A
za zachowanie listów Wojewodzinych, Starościnych, i urzędu Ziem-
skiego, onemu urzędu sześć rubli groszy, a stronie drugą sześć rubli
groszy ma zapłacić. §. A wżakoż listy otworzone obyczajem flu- 3
żnym mają być dawane przez Woźnego Powiatowego, i przed lu-
dźmi stronniemi Szlachtą. A pozwać oto zahamowanie listu, na rok
zawity do tego urzędu, od którego list będzie. A o list Nasz Hospo-
darski, abo Panów Rad Ichmości do sądu Ziemskiego.

(a) *Zygm: Aug: Originaly listów wracać stronie każe, Roku 1565. H. P. 407.*

Listów do Wojewod Moskiewskich oprócz Wojewodów, Podwojewódznych, Kasztelanów,
Podkomorzich, Starostów, Sędziów, żaden prywatny nie ma pisać, uymując tytuły *sub pana*
Perduellionis Const: 1637. fol: 9. Tit: Zatrzymanie.

Zniesiono tę potym *in perpetuum* Konstytucyą, o pisaniu do Moskwy, i warowano, aby jey
Drukarze tak w Koronie, jako i w W. K. L. nie ważyli się przedrukowywać *sub pana colli, in*
Judicio Tribunalitio utriusq: gentis, & Judicio, etiam Castren: ad instantiam cujusvis sine
quavis appellatione, repetenda; Const: Anni 1661. fol: 7. Tit: Zniesienie Konstyt:

A R T Y K U Ł XXIV. 24.

*O zbiciu, zelżywości, abo i zabiciu posłańca Naszego Hospodarskie-
go, abo Woźnego przywłaśnych liściech Naszych Hospodarskich.*

R. 9. 4. 5. **U**stawujemy, (a) ktoby posłańca Naszego Hospodarskiego, abo 1
też Woźnego za listy naszymi Hospodarskimi, sam ten do ko-

- goby listy należały, abo przez sług i poddanych swych, i przez kogokolwiek zbił. Abo listy od niego wzięwłszy zdarł, abo posłańca Naszego, lub też Woźnego, bądź też stronę przy nich będącą, Listy, Mandaty, Pozwy, jeść przymusił, i tym Nas Hospodara i zwierzchności naszey nie uczcił. Tedy ten za słusznym dowodem, puł-roka na Zamku naszym wylokim Wileńskim siedzieć, á tego posłańca, abo
- 2 Woźnego, sowito nawiązać według stanu jego powinien będzie. §. (b) Wszakże dworzanin posłaniec nasz, także, i Woźny przy podaniu takich listow naszych, i przy wszelakiey sprawie, na którą kto z nich posłan będzie, ma mieć przy sobie stronę dwóch Szlachcicow dla podpory swey. (c) A ktoby posłańca naszego, abo Woźnego za listy naszymi do kogo posłanego, abo też stronę na śmierć zabił, takowy z prawa za dowodem słusznym, gardłem karan, á głowfzczyzna z imienia, á jeśli by imienia nie miał, tedy z majątności jego ruchomey trojaka, wedle stanu zabitego płacona być ma. §. A
- 3 pozwać o taką zelżywość, bicie, abo zabòystwo na rok zawity, przed sąd główny Trybunalny, który w tym roku na sprawach sądowych zasiadać będzie, na którymżekolwiek mieyscu, nie patrząc na to, w którym Powiecie obwiniony osiadłość swą mieć będzie, á ten sąd główny bez wszelakiey folgi to sądzić, i winnego za występ wedle
- 4 tego Artykułu karać ma. §. Jeśli by kto z tych pomienionych rzeczy posłańcu Naszemu, abo Woźnemu, bądź też stronie, słudzy, abo poddani, abo któżkolwiek, z domu tego, do kogo będzie Dworzanin, abo Woźny posłan, uczynili, tedy w pozwie ma być opisano, jeśli to z roskazania samego Pana uczynili, iżby sam stał. A jeśli by
- nie z jego roskazania, tedy aby tych obwinionych, sam, abo przez umocowanego stanował, i tych sług, abo poddanych, i każdego takowego, ktoby z domu jego uczynił, chociażby i nie przyporęczni byli, stawić powinien będzie. A pokaże-li się to z prawa za słusznym dowodem, że to będzie sam uczynił, abo z jego własnego roskazania w domu, abo z domu jego, abo we wsi w imieniu to uczyniono, tedy we wszystko ten sam gospodarz domowy wedle występku swego
- 5 popaść ma. §. A gdzieby ten sam Pan, któremu by wina dana, nie znalazł się do takiego roskazania, tedy niezgoła, ale od tego przysięgą odwiodszy się, będzie wolen. Jednakże z tych obwinionych sług i poddanych swoich, i przez kogokolwiek toby się stało, tamże zarazem na roku zapozwanym, sąd główny sprawiedliwość postępkem prawnym czynić ma. Jeśli by, chociażby sługa, ale szlachcic to uczynił, teyże winie wyżej mianowaney podlegze, á jeśli nie Szlachcic, gardłem karan być ma. §. Jeśli by kto nie mógł takich obwinionych ku prawu stanować, za zniknieniem ich, tedy będzie winien przysięgę na tym uczynić, iż to bez woley i roskazania jego stało się, także bez woley i wiadomości jego, ten, abo ci obwinieni zniknęli i pouciekali, á za takim odwodem, sam od obżalowania wolen będzie. A tych obwinionych stronie ukrzywdzoney, wolno będzie, gdzie może poścignąć, i sprawiedliwości z nimi dowodzić. A takiemu po-

zwaniu nie oczywistemu, dwoje roki do sądu głównego służyć mają, a to dla tego, jeśli w niewiadomości onego, który będzie pozwany, na imieniu jego pozew był położon, a niemógłby zjachać, albo obwinionych stawić na pierwszy rok, a za drugim pozewem, i na drugim roku, gdy stanie, ma przyśiąć, że nie mógł stanować na pierwszym roku, za nie prędkim przyniesieniem jemu wiadomości o pozwie, zwłaszcza gdy przyjdzie samey osobie na przyśięgę, przeto ta przyśięga niewiadomości pozwu, ma być pospół z tą jako wyżej opisano, iż bez rozkazania i wiadomości jego to się stało. §. Atym-
 R. 4. że obyczajem postępować mają, gdyby w niebytności samego Pana
 A. 1. na imieniu, co z tych rzeczy posłańcu Naszemu albo Woźnemu albo
 R. 4. stronie, za listy naszymi uczyniono. §. Jeśliby kto będąc w takiej
 A. 30. rzeczy pozwany, i na drugim roku bez słusznych prawnych przy-
 czyn, sam albo przez umocowanego swego nie stał, i według tego
 Artykułu usprawiedliwić się niechciał, przeciw takowego sąd głów-
 ny zachować się ma, według tego, jako w Artykulech na sąd Grodz-
 ki około rzeczy krwawych, wyjętych za niestaniem stron pozwanych
 jest opisano.

(a) Jeśliby kto Woźnego gdy urząd swój sprawuje zabił, ranił, zbił, ma być karan jako gwałtownik beśpiecz: Sądowego 1578. Woźnych beśpieczeństwo.

(b) Ktoby Senatora &c. na drodze, we Wfi, w Miasieczku najachać śmiał, &c. taki karaniu, obrazie M. K. winien, Zygm: w Krak: 1510. Tenże K. 1539. to prawo zniósł, a według Statutu karanie postanowił, H. P. 77. 78.

(c) Roz: 4. Art: 11. Gdyby Woźnego przy podaniu pozwów i listów K. także Urzędowych zabił, jeść przymusił, o to pozwał do Ziemstwa; do Grodu, i do Trybunału.

A R T Y K U Ł XXV. 25.

O Listy Zaręczne.

Też (a) obiecujemy, i mamy dawać o beśpieczność zdrowia
 poddanym naszym, Szlachcie za pochwałkami zwaśnieniem
 czymkolwiek przeciwko nich, na każdego, z wielkich i ró-
 wnych aż do niższych stanów z Kancellaryey naszej listy zaręczne
 i zakłady na nich karać i opisać między Szlachtą z obu stron so-
 bie równych, ma być zakład, albo zaręka pokładana, tak wielka, ja-
 kiej żałobna strona potrzebować będzie, aż do dziesięci tyśięcy kop
 groszy. A gdzieby Szlachcie przeciw osobie stanu wyższego i mo-
 żniejszego, zaręcznego listu potrzebował, takowemu ma być zarę-
 ka w liście opisana także wielka, aż do dziesięci tyśięcy kop groszy,
 a ta zaręka pokładana być ma w liściach zaręcznych, o beśpieczność
 zdrowia samych osob Szlacheckich. §. A ktoby za pochwałką swo-
 ją, albo zwaśnieniem swoim, obniesion będąc urzędownie listem na-
 szym, albo urzędu naszego zaręcznym, a przez ten zakład nasz ko-
 go sam, albo z naprawy swojej przez kogokolwiek innego zabił, tedy
 z prawa za słusznym dowodem, gardłem ma być karan bez miłosier-
 dzia, chociayby i na gorącym uczynku nie był poiman. A tey zarę-
 ki na liście opisaney, połowica na Nas Hospodara do skarbu naszego
 Ziemskiego W.X.L. a druga połowica na dzieci, potomki, albo bli-
 skie zabitego, i na imieniu przeciwnego odprawiona być ma bez

- 3 żadney folgi. §. A chociayby i nie zabił, ale przecię ranił, abo boy przez zarękę uczynił, ten także w zarękę w pada, á nawiązkę wedle stanu i szkody, za dowodem słusznym płacić będzie powinien. A tey zaręki także połowica Nam do skarbu Ziemskiego, á druga
- 4 połowica stronie żalobney odprawiona być ma. §. A wszakże ^{R. 4. A. 98. R. 5. A. 18.} gdzieby Szlachcie w zaręki popadły tak wielkiey majętności leżącey i ruchomey niemiał, na czymby ta wżysłta zaręka odprawiona być miała. Przeto ile majętności mieć będzie, tey połowica do skarbu Ziemskiego, á druga połowica stronie podana być ma, á ostatek zaręki na sobie famey, wedle porządku tego Statutu odprawiono być ma, i niemamy takowych zakładów odpuszczuć, á to dla zawściągnięcia swawolenstwa i złości ludzkiey, i dla zachowania pokoju pospolitego. §. A jeřliby ten, który za rękę wyniořł sam, abo z naprawy swojej przez kogokolwiek innego, zabóystwo, abo zranienie o-nemu, na kogo zarękę wziął, uczynił, ten sam takowąż winą ma być karan. A w niebytności naszej, w tuteyszym Państwie, Wojewodowie i Starostowie sądowi, gdzie Księgi leżą, będą modz listy swe zaręczne wydawać Szlachcie pod pieczęciami swemi, po temuż
- 6 jako wyżej jest opisano. §. A na Wojewod i Starost sądowych w niebytności naszej w tym Państwie W.X.Lit: urząd nasz Ziemski sądowy, listy zaręczne, i krom Rokow sądowych Szlachcie dawać ma
- 7 pod takimiż zakłady. §. Wszakże to przecie warujemy, iż gdzieby po wyniesieniu zaręki trafiło się to, żeby słudzy, bojarze, poddani obu stron, gdzie na targu, na drodze, abo w karczmie, w niebytności Panów swych, powadziwszy się między sobą, zabóystwo, abo boy, rany, jedna strona drugiey uczyniła, tedy jedna strona drugiey pod zaręki niepodlega, jedno sprawiedliwości nie odwłódczney postęp-
- 8 kiem prawa, dowodzić sobie mają. §. A jeřliby która strona przy ^{R. 11. A. 19.} obżałowaniu swym dowiodła tego prawnie, iż samey osobie jego obelżywość, zranienie, boy, abo zabóystwo stało się osobie ubeřpieczoney zakłady, tedy pozwany, gdzieby przeciw niemu słuszny dowod niepokazał się bliźszy będzie odprzysięć się, że to bez rořk-
- 9 zania i wiadomości jego stało się. §. Wszakóř z tych sług i podda- ^{R. 4. A. 48. R. 11. A. 13.} nych swych, którzy pomienieni o ten występек będą, ma stawić na tym urzędzie, i zarazem sprawiedliwość z nich ukrzywdzoney stro-
- nie czyniona od urzędu być ma, i podług zařlugi karanie odniosą. A gdzieby szło nie o te osoby, którym zakłady służą, ale o sługi i poddane, żeby się taki boy, abo zabóystwo stało z wolą onego, tedy za dowodem i przekonaniem prawnym, nawiązka i głowščczyzna, trojako ma być płacona, według stanu kařdego takowych ukrzywdzonych.

(a) Listy zaręczne między Szlachtą z Kancell: K. mają być dawane, 1588. o nie dawania Gleytow.

A R T Y K U Ł XXVI. 26.

O odpowiednikach nie osiadłych.

- 1 Też (a) ustawujemy, któřkolwiek nie osiadły, bądź tu bylec

R. 4. Państwa Naszego Wielkiego Xięstwa Litewskiego, jako i Cudzo-
 A. 29. ziemiec, komużkolwiek inżemu odpowiedź oblicznie, abo i przez
 R. 11. list, abo też zaocznie uczynił, takowy odpowiednik ma być sta-
 A. 4. wion przez zakaz od Nas Hospodara, abo od Urzędu Zamkowe-
 go abo Ziemskiego przed prawem, gdziebykolwiek przy którym
 Urzędzie to się działo. (b) Y jeśliby ten oney odpowiedzi przed U-
 rzędem nań dowiodł wedle prawa, to jest bądź to pismem jego wła-
 sney ręki, abo świadectwem trzech, abo dwu Szlachciców, tedy
 taki odpowiednik nie osiadły, ma być na Zamku Naszym osadzon,
 i siedzieć ma dwanaście Niedziel. §. A wszakoż i wysiedziawszy
 R. 9. dwanaście Niedziel, nie ma być z tego więzienia wypuszczon, aż się
 A. 30. pierwey rękojeństwem uisć, aby ten przeciw kogo odpowiedź uczy-
 R. 7. nił, w pokoju od niego był. A gdzieby żalobnik dowodu pismem,
 A. 13. abo świadkami na tę odpowiedź mieć nie mógł, a ku przysiędze
 brał się, tedy obżałowany bliższy się będzie odprzysiędz, i od tego
 wolen być ma, że mu nie odpowiadał.

(a) W Kor: gdyby Szlachcie sobie równemu odpowiedź pośłał, ma być na zapłacie szkod, ja-
 ko Aktor przyśię: z winą 100. grzywien skazany; a gdyby kto będąc pozwany kryminal: bronił
 się odpowiedzią, ma z Ksiąg pokazać, inaczej nie pójdzie mu wymówka, że to w obronie się
 stało 1588. o odpowiedzi.

(b) Odpowiednika za odpowiedzią w Grodzie ktoby pośłał *elapsas sex septimanas* zniósł, za-
 dnym penom *ratione homicidii* jako i inżych *à quopiam* windykowanych niepodlega, a *ratio-*
ne damnarum in Const: 1588. expressorum forum Ziemstwo, *Const: 1633 fol: 41. Tit: Deklaracya.*

A R T Y K U Ł XXVII. 27.

O liściach Żelaznych, komu mają być dawane.

T eż (a) ustawujem, iż listy żelazne z Kancellaryéy Naszey nie
 mają być dawane, tym, którzy majątkości swoje na zbytkach
 marnie utracili, i za takimi zbytecznymi utratami w długi po-
 padli. Ale tym mamy dawać takowe listy, którzy w długi przyszli i
 w ubóstwo popadli, z Bożego dopuszczenia, to jest: iżby ogniem po-
 gorzeli, abo majątkości ich stonęły, aboby od rozboju, abo od nie-
 przyjaciela naszego zabrani byli, abo ktoby też dla Rzeczypospo-
 litey ku utracie i ubóstwu, i ku długom przyszedł, także Kupcom i
 innym ludziom upadłym (okrom żydów) wszakże dalszego czasu
 wolności nie mamy tymi listy użyczać, i dawać, tylko w naywięk-
 szey rzeczy i summie, trzy lata, a w tym czasie ma się ten o zapłatę
 R. 8. starać. §. (b) A wszakże komubyśmy chcieli takowego listu że-
 A. 29. laznegu użyczyć, tedy z Kancellaryéy naszey, ten ma być odesłan
 do urzędu Naszego należącego, z kąd jest, przed którym urzędem,
 kto takiego listu żelaznegu potrzebuje, ma rękojeństwo słusznie po-
 stawić, ludzi dobrych, osiadłych i uisć się im, i ich majątkościami,
 iż nie zniknie w tych leciech, i jako na liście jemu naznaczono. A na
 ostatni dzień wyjścia roku, będą powinni rękoymi onego natymże
 urzędzie postawić, a dłużnicy długów swych, i onego istca u tego
 urzędu upominać się, naydować i dochodzić będą. A jeśliby rękoym-
 nie nie postanowili, tedy sami za listy, abo za dowodem prawnym
 R. 11. te długi powinni będą płacić. §. Wszakże gdzieby w tym czasie
 A. 54.

R O Z D Z I A Ł P I E R W S Z Y 25

na liście zamierzonym, ten człowiek dłużny umarł, tedy poręcznicy dowiodszy tego wypilem urzędowym, po którym taki dłużnik umrze, w tej rzeczy wolni będą. A ci komu co winno będzie, mają tych długów swych patrzeć na majątności onego zmarłego dłużnika swego według prawa, które do tego mieć będą.

(a) W Koronie Listy żelazne Miel: i żydom przeciw Szlachcie z strony nie płacenia długów nie mają być dawane, a między Mieszczami i innymi osobami bez słusznej przyczyny w prawie opisaney dawane nie mają być z Kancellar: K. 1588. O nie dawaniu Gleytow.

(b) Gleyty, abo Listy żelazne nie mają być dawane z Kancell: K. J. M. 1. Sługom i poddanym przeciwko Panom. 2. Mieszczanom i wszystkim Obywatelom Miast: tak, też prywatnym osobom przeciwko Szlachcie i ich poddanym. 3. Żydom przeciwko Szlachcie i poddanym ich, Const: Ann: 1588. fol: 458. Tit: O nie dawaniu Gleytow.

A R T Y K U Ł XXVIII. 28.

Komuby szło o cześć, jako prętko sprawiedliwość uczyniona być ma. R. 3.

- I **T** eż (a) obiecujemy, i będziemy powinni każdemu z poddanych naszych komuby szło o cześć, prędką a nieodwłóczną sprawiedliwość uczynić, na pierwszym blisko przyszłym Seymie walnym z Pany Radami naszymi Wielkiego Xięstwa Litewskiego bez wszelakiej odwłoki. A jeślibyśmy na pierwszym Seymie dla zatrudnienia spraw Rzeczypolp: tego sądzić nie mogli, tedy już na drugim Seymie koniecznie to skończyć mamy, a dorozsądu naszego wszelaka przymówka, abo obwinienie pocziwości onego obwinionego nic nie ma szkodzić. §. A choćby umarł, abo zabit był, nie doczekawszy tego rozsądu naszego, tedy to jemu, ani potomkom jego nic szkodzić nie ma, z służby naszej Królewskiej i Ziemskiej, takowi przyganieniem nie mają się wymawiać. R. 4. A. 46. R. 4. A. 65.
- 2 **T** eż (b) obiecujemy, i będziemy powinni każdemu z poddanych naszych komuby szło o cześć, prędką a nieodwłóczną sprawiedliwość uczynić, na pierwszym blisko przyszłym Seymie walnym z Pany Radami naszymi Wielkiego Xięstwa Litewskiego bez wszelakiej odwłoki. A jeślibyśmy na pierwszym Seymie dla zatrudnienia spraw Rzeczypolp: tego sądzić nie mogli, tedy już na drugim Seymie koniecznie to skończyć mamy, a dorozsądu naszego wszelaka przymówka, abo obwinienie pocziwości onego obwinionego nic nie ma szkodzić. §. A choćby umarł, abo zabit był, nie doczekawszy tego rozsądu naszego, tedy to jemu, ani potomkom jego nic szkodzić nie ma, z służby naszej Królewskiej i Ziemskiej, takowi przyganieniem nie mają się wymawiać. R. 7. A. 18. R. 13. A. 56.

(a) Sprawy Kryminal: Lit: na Seymie Walnym, każdego tygodnia w dzień jeden Wtorkowy mają być sądzone, 1581. Krym: Litew: a ktoby kogo pozwał o rzecz, która się pocziwości tyczy, obiedwie stronie mają być gotowe, żeby pokazać rzecz swą jasno, którą zadaje obżalowanemu, a obżalowany niewinność swoją. 1565. o rzeczach, które się pocziwości tyczą.

A R T Y K U Ł XXIX. 29.

O mytach nowych, i o wolności zasadzenia miasteczek, i o budowaniu mostów, abo grobli w imionach Szlacheckich.

- I **T** eż (a) ustawiam i przykazujemy, aby żaden człowiek w tym Państwie naszym Wielkim Xięstwie Litewskim nie śmiał nowych myt wymyślać, ani na drogach, ni na mościech, ni na groblach, ani rzekach, ani na przewoziach, ani na targach, ani na miasteczkach i stodołach, abo karczmach, na gościńcach w imionach swych, krom które bywały z starodawną ustawioną, abo miewiliby na to listy przodków naszych, abo nasze. A ktobykolwiek śmiał myto podróżne, i na targach nowe, jakiegokolwiek sam bez daniny naszej w imieniu swym zmyślić i ustawiać, abo nad stary zwyczaj, i daninę naszą podwyższać, tedy to imienie w którym to będzie kto czynił, gdzieby się to okazało za słusznym dowodem, traci, i spada to imienie na Rzeczpospolitą i na nas Hospodara do stolu naszego G

R. 9 Wielkiego X. Lit: §. (b) A którzy zdawna za przywilejami i listami naszymi, myto i mostowe na imionach swych biorą, ci własnym nakładem swym w tych imionach swych po drogach, gacie, mosty, groble, rowy, naprawować mają. A gdzieby kto gaci, mostow, grobel, naprawionych niemiał, a dla tegoby przejazd był trudny, a komuby się na tych mieyscach szkoda stała, temu tenże Pan, kto myto bierze, szkodę winien będzie oprawić, i z nakładem co szukając szkody nałoży. A Starostowie, Dzierżawcy, abo Mytnicy nasi, jeśliby także biorąc myto, drog na imionach naszych nie naprawowali, tedy szkodę i nakład temu, kto pozyskując co nałoży, winni będą płacić. §. A którzyby też Xiążęta, Panowie, Ziemianie, Szlachta, stare drogi stawami swemi zatopili, abo zaorali przywłaszczając sobie pożytki, takie drogi nowe mają być położone, nie ku krzywdzie ludziom przejeżdżym, ale co może być naprościej, i tak, aby były naprawowane, żeby z wozy ciężkimi wszędzie bezpieczny przejazd był. A ktemu insze starodawne drogi na imionach, i na grunciech swych na mieyscach potrzebnych i lgnących poprawować, mosty mościć, gacie gacić te, które z starodawna ludźmi to robili, i wprzód będą powinni. §. A gdzieby na czym imieniu, abo gruncie zły przejazd był, a Szlachcie chciałby to naprawować, a z tego sobie za nakład swój pożytek mieć, tedy ten ma się do Nas Hospodara uciec, a My dowiedziawłzy się tego przez Kommissarzów naszych ku temu imieniu przyległych, mamy mu dać i ustanowić od Kupców, i innych przejezdnych ludzi, okrom stanów od tego tym Statutem wyzwolonych, jako o tym niżej napisano, myto, abo płat wedle ważności nakładu jego i łaski Naszey Hospodarkiey. §. Tak też urzędnicy i mytnicy nasi, po drogach, Miałteczkach, i po Wsiach Naszych Hospodarskich, i też Xiążęcych, Pańskich, Ziemiańskich, gdzie przed tym myta nie bierano, czasu kiermalzow i schodów, żadnych myt i targowego wymyślać i brać nie mają. A jeśliby ważyli się uczynić tedy mają gwałtu dwanaście kop groszy i szkody z nawiązką oprawić. §. A na Rzekach portowych, i na których port może być, gdziekolwiek w Państwie Naszym Wielkim Xięstwie, żaden stanow nowych stawić i grobel sypać ku przykazie portu i spustu nie mają. (c) A jeśliby kto zajął, tedy mieysce wolne ku portu ma zostawić, tak też i jazy na Rzekach portowych, gdzie z starodawna bywały, ktoby stawiał, tedy przed się ma mieysca zostawiać, tak słusznie, aby jazem, abo tamowaniem nikomu się szkoda nie stała. §. A takowych rzeczy Wejewodowie, Starostowie, i Dzierżawcy nasi, każdy w dzierżawie swey mają dóyrzeć, a nowych myt, aby na Rzekach portowych, na stawiech, i na groblach nie było, także na jazach, aby przechody słuszne bez zawad na Rzekach były zostawiane. §. A ktoby z Obywatelów tego Państwa Naszego, jakiegokolwiek stanu i Narodu Szlacheckiego, dla przymnożenia sobie pożytku chciał na gruncie swym Miałteczko nowe sadzić, to mu będzie wolno uczynić i targowe w nim wedle dawnego zwykłego obyczaju, jako się to w Miałteczkach inszych Xiążęcych i Pańskich zachowuje, ustanowić.

(a) Cła żaden upornie nikt nie ma sobie ustawiać bez pozwolenia K. pod utraceniem majątności tej, gdzie takie Cło wybierał, *Kazim. Jagiel. 1447. Alexand. w. Rad. 1508. H. P. 95. 96.* Tamy, groble nowe i jazy, są zniesione. 1607. *Const. 1598 fol. 52. Tit. Bespieczeństwo* Xiążdz Pleban Rudnicki, Myta od Szlachty brać nie ma, oprócz Kupców, pod winą 100 grzywien, *forum Trybunał in composito iudicio. Const. 1647 fol. 23. Tit. Zniesienie Myta* Myta według Instruktarza Celnicy wybierać mają. *Const. 1601. 1611. 1631. fol. 14. Tit. o Myta.* Mytnicy, Celnicy, Zupnicy, mają być ofiedli i Chrześcianie, *Const. 1616. fol. 14. Tit. o Mytach.* Żydzi trzymać nie mają. *Const. 1589. Tit. Żydzi fol. 530.*

Pisarze na Mycie Wielkiego Xięstwa Litewskiego, Kwitowego tylko dwa grosze brać mają, *sub pena 100. Kop Lit. Const. 1589. fol. 530. Tit. Wolność od Cel.*

Ani Koronny Kupiec w Litwie, ani Litewski w Koronie, raz oddawszy na granicy swej myto, płacić nie powinien, *Const. 1589 fol. 555. Tit. Cła w Wielkim Xięstwie Lit.*

Wolności na myta stare, Wilna i innych Miał W. X. Litew: dane według Przywilejów ich, przy mocy wiecznymi czasami zostawione, *Ibidem sub fine.*

(b) Mieszczanie Wileńscy Most na Wiliey budować mają, *Const. 1621. fol. 25. Tit. Most Wileński.*

(c) Cła Morские ex Dominio Maris K. J. M. i Rzeczypospolitey należą, aby do porządku przyszły starać się mają, *non derogando furibus aliorum, Const. 1637 fol. 8. Tit. Cła.*

Cła Królewskie Lagubowskie zniesione są, *Const. 1641. fol. 17. Tit. o Cłach i druga Konstyt. 1642. fol. 20. Tit. Abrogacya.*

Cła na Rzece Dźwinie zniesione w Kryszborku, jednak Kupcy płacić mają, *Const. 1641. fol. 16. Tit. o Zniesieniu.*

Kupcy Litewscy z Brześcia do Korony idący, od wszelakich towarów Cła w Koronie płacić mają, toż wzajemnie Kupcy Koronni w W. X. Lit: czynić powinni *Const. Anni 1676. fol. 22. Tit. Indemnitas Cel Koron.*

Ktokolwiek z Województwa Brzełkiego w Mielnickim Grodzie jurament wykonany, na spuszczenie własnego zboża, autentyczny pokaże, już więcej do drugiego nie ma być pociągany. *Ibid. fol. 23. Tit. o Kondem.*

Miaśtom Wielkiego Xięstwa Litew: wszystkie Prawa i Przywileje, *intuitu libera defluatationis*, a mianowicie Konstytucyą *Anni 1673. sub Tit. Reassumptio* dawnych Konstytucyi, reasumowano, i *penam* tyśiąca Kóp Litewskich, na każdego, któryby jakiegokolwiek kondycyey człowieka, ładem, albo wodą z towarami idącego, (oprócz Cel Królewskich starych i Rzeczyposp: na Seymach uchwalonych) śmiał infestować, *irremissibiliter extendendam* założono, i *forum post Curiam Regis* ukrzywdzonemu, lub Skarbowi W. X. L. (który przez Dworzan swoich, tych depaktacyi powinien będzie przestrzegać) naznaczono, gdzie i *damna*, i *litis expensae refundi* mają, które z okazyey takowych depaktacyi byłyby podjęte. *Salvis Constitutionibus & Privilegiis ante unionem. Const. Anni 1677. fol. 15. Tit. Reassum: dawnych Konst.*

O Moście Wileńskim na Rzece Wiliey *Constitutio Anni 1622. fol. 23.*

Reasumowano tę Konstytucyą, naznaczając grosz od woza. *Anni 1670. fol. 54. Tit. Most. O tymże Moście i naprawieniu brukow Const. Anni 1677. fol. 15. Tit. Most. & Anni 1676. fol. 11.*

Kupiec żaden *irritamenta luxus* w wozie nie powinien do Państw Rzeczyp: mianowicie tele-tow, złotogłowów, i innych złotem tkanych materyi, i żadney roboty z ciągnionego i nitkowego złota, ani samego złota i srebra ciągnionego, i towarów ze złotem, Tureckich i Perskich, ani Kleynotów z dyamentami, rubinami i inżemi drogiemi kamieniami, ani pereł, ani sreber złocistych i takich robot, któreby droższe były, a niżeli walor samego srebra, albo kruszcu, ani pałztow Genueńskich, a to *sub pena confiscationis, ad instantiam cuiusvis delatori per medium cum fisco dividenda.* O co *forum* z Mieszczan Dóbr Królewskich, *in foro civili, cum appellatione* za Dworem, a z Dóbr Ziemińskich w Grodzie, *sine appellatione.* Materye tylko jedwabne *omnis generis* w wozie i przedawać wolno, także sukna Ołęderskie, naydroższe na złotych dziesięć, i z dawna zwyczajne szkarłaty, pułzkarłacia, pułgraniacia. Te jednak materye złociste, których już nawieźli, do dwóch lat przedawać im wolno, ale na Apparaty Koscielne. Która Konstytucyą służy i W. X. Lit: *Const. Anni 1655. fol. 37. Tit. Lex sumptuaria durante bello.*

Reasumowano tę Konstytucyą *sub confiscatione* towarów, i rok jeden czasu do wyprzedania ich prolongowano. *Const. Anni 1659. fol. 15. Tit. Cło Koronne.*

W Koronie znowu Konstytucyą pomienioną *An: 1655.* reasumowano, i aby *in toto* obserwowana była, *in perpetuum* warowano, a na to wyprzedanie towarów zakazanych, rok tylko jeden czasu Kupcom pozwolono. *Const. An: 1683. fol. 8.*

O Kupcach Cudzoziemskich, dawne Prawa i Konstytucyę Miaśtom W. X. L. reasumowano i postanowiono, aby takowi Kupcy nie wprzód handel prowadzili, ażby Królowi i Rzeczyposp: Miaśtu *super fidelitatem* przysięgę wykonali, i aby Cła i myta, donatywy, Kontrybucyę, i inne do skarbu Podatki, nie załatwiając się żadnemi protekcyami i libertacyami Kamienic, zarówno, z Obywatelami i Kupcami Miał płacili, i do Miałta oddawali, i Juryzdykcyey onego podlegali, *sub pena confiscationis* towarów, czego Urzędy Grodzkie i *Magistratus civiles, serio sub pena, contra negligentes Officiales descriptis,* dóyrzeć i *exekucyą* realną czynić powinni. *Konstyt. 1678. fol. 16. Tit. Kupcy Cudzoziemscy.*

ARTYKUŁ XXX. 30.

O niebraniu myta od Szlachty i podwód ich.

I Też (a) z łaski, dobroci Naszey Hospodarskiej, Xiążętom, Pa- R. x.
Ga A 29.

nem Radnym, Duchownym i Swieckim, Szlachcie w tym Państwie Naszym dajemy wolność tę na wodach, na drogach, to jest, suchym gościńcem i wodnym, na targach i mościech; tak po imionach naszych, jako i po ich własnych spulzczać, prowadzić i przedawać dobrowolnie z ich własnych gumien każdemu jego roboty prawdziwey jego zboże, a nie kupne, od tego myto nie ma być brane, tak też i od podwod ich Szlacheckich, które z ich własnymi rzeczami i zbożem chodzą, od tego wszystkiego myto i mostowe brane być nie ma. §. A jeśli by co kupionego zboża, i innych rzeczy przy tym było, od tego mają myto płacić. (b) A wszakże sami osobami swemi, albo gdzie by ich famych przy tym nie było, tedy słudzy ich, albo sprawcy od nich posłani przy tym, wiary godni na myciech naszych głównych, gdzie będzie Urząd Grodzki, albo Miejski, przed Urzędem tym, przy bytności sprawcy, albo Pisarza mytnego, a gdzie urzędu takiego nie ma, tedy przed sprawcą mytnym mają przysięść, iż jest prawdziwey jego roboty domowej. §. A co też przykupiono, rotą takową, jak o jest niżej napisano, i gdy na jedney Komorze przysięga uczyniona będzie, tedy już na innych Komorach nie potrzeba będzie przysięgać; ale przepuszczono ma być za kwitem, z oney pierwłzey Komory wziętym. §. A podwo-
dy bez przysięgi mają być przepuszczone, tylko za listy i pieczęciami Panow swych. Tymże obyczajem i o lesne towary, i inne gospodarstwo wszelakie ma się rozumieć, i ma być bez mytnie przepuszczono. Także i od tego myto na Szlachcie brane być nie ma, kto z nich co kupiwszy na swą własną potrzebę, na odchod domowy, a nie na sprzedaż nikomu innemu obcemu, albo i poddanym swoim, bądź z Miast naszych Hospodarskich, albo z zagranicznych Państw powiezie. §. A na mościech starodawnych, gdzie będzie co przed tym dawano, tylko od podwod takich, które zboże przekupując na sprzedaż bez listow Panów swych wożący, ci wedle starodawnego obyczaju mają dawać mostowe. §. A przysięga takowym sposobem ma być czyniona: Ja N. Przysięgam Panu BOGU Włzechmogącemu w TROYCY jedynemu, iż ten towar, albo zboże, które spuszczam, albo wiozę, i tu opowiadam, jest własny mój, albo Pana mego, gospodarstwa domowego, nie skupiony, ani z cudzego imienia spósobiony, ale jest z własnego imienia swego, albo Pana mego, tak mi Panie Boże pomóż. §. A tymże obyczajem mają przysięgać, odmieniwszy tylko słów tych, że z zastawnego imienia, albo z dzierżawy dożywotney te towary, albo zboża spulzcza, albo wiezie, nie zakrywając w tym kupcow wszelakiego stanu, którzy zwykli lasy u innych zakupować i pod tytułem ich spulzczać, wzgóre idąc, iż ten towar wiozę, albo prowadzę na własną potrzebę domową swą, albo Pana swego, nie na żadną sprzedaż, ani na handel, ale na własny odchod domu swego, albo Pana swego, czego ja, albo Pan mój obcym ludziom, ani swym poddanym przedawać nie ma, tak mi Boże pomóż.

(a) Cła od zboż Szlacheckich nie brać pod winą 100. grzyw: 1581. 1588. o Mytach na Rzekach 1596. Karanie, kto nieśluszenie bierze Myto, bierze i na X. Lit. 1598. Rzeki Portowe wolne 1613: Targowe od poddanych Szlacheckich brać nie mają, 1616. O Mytach wodnych, kto więcej wyciąga 500. grzywien płacić winien.

Dla gwałtowney potrzeby Rzeczyposp. pozwoliła Szlachta X. L. Myto, abo Cło płacić od zboż, Towarów, Bydła i wszystkiego, co za granicę prowadzą wodą, albo ładem Konst: 1629: fol: 18. Tit: *Auctio subsidiorum*.

Y drugi raz nalał dwie; okrom zboż własnych, Konst: 1631. Tit: *Auctio Sum*:

(b) Cło od zboża Szlacheckiego nie ma być brane za przybiegą *sub pena* 100. Marc: forum in officio quovis, Konst: 1581. fol: 373. Tit: Cła od zboż.

ARTYKUŁ XXXI. 31.

O przeczyszczaniu Rzek portowych.

- 1 **O**bacząc (a) pożytek niniejszy ludzi narodu Szlacheckiego, także i Miast naszych głównych, do którychby się łatwiej żywności i insze potrzeby spułem wodnym sprowadzić mogły. Ustawujemy, iż jeśliby w którym kraju, w tym Państwie Naszym W. X. Lit: rzeka portowa była, którąby do Miast naszych głównych spuść mógł być, a przeczyszczeniaby potrzebowała, tedy Starostowie i Dzierżawcy dóbr Naszych, gdzie ta rzeka przez grunty nasze idzie, poddanym naszym powinni będą one rzekę wyczyścić, i port naprawić, tak, jakoby się na komiegi, wiciny, naczynia wolne i płoty, drzewa na budowanie i na drwa godne, bez zawady przechodzić mogły (b) §. Po temuż i wszystkie stany, tak Duchowne jako i świeckie, od naywyższej aż do niższej osoby powinni będą zachować się, i takowe rzeki portowe przez imienie i grunty ich idące wyczyścić i naprawować, jako się wyżej pomieniło, gdyż to nie bez pożytku ich będzie, bo coby miał na ftu podwodach do Miasta Naszego głównego żywności od wychowania jego zostało dla przedaży posłać, to może naczyniem wodnym przez kilka człowieka odprawić. A kto puszcze swe nad portem ma, puszcżając drzewa na budowanie, i na drwa godne wielki pożytek sobie przybawi. §. R. 8. A. 29.
- 2
- 3 **A**gdzieby przez imienie spólne taka rzeka szła, a jedenby uczestnik, abo ile ich chcieli tę rzekę do spuściu wyprawić. A drudzyby uczestnicy ich do tego jednemu, albo kilku ich dopomoc, i do wyczyszczenia takiej rzeki przyczynić się niechcieli. Tedy ci, którzy wyczyszczą, mają tam Podkomorzego Powiatowego wywieść, a Podkomorzy ma ten nakład ich za dowodem słusznym oszacować, i nam to na liście swym oznaymnić. A My Hospodar mamy temu, abo tym osobom, którzy te rzeki wyczyszczą, za nakład ich dać myto wybierać od tych, którzy tą rzeką zboże i insze towary spuszczać na sprzedaż będą. Wszakże póty tego myta im pozwolić mamy, póki nakład swóy na to wyczyszczenie rzeki uczyniony wybiorą.

H

(a) Kommissarzów naznaczono, aby Port przed Gilią do Królewca był przekopany, 1611. Rzeki *navigabiles* ku spuszczeniu towarów wolne być mają, Konst: 1550. fol: 6. §. Rzeki wszystkie. *Specificantur* które Rzeki mają być wolne Konst: 1598. fol: 694. Tit: Rzeki Portowe.

Rzeki Niewiaży port w Kieydanach groblami nie ma być hamowany, Konst: 1581. fol: 381. Tit: Niewiaża.

Przeprowadzenie jey Kommissarzóm poleczone, Konstyt: 1598. fol: 697. Tit: Około drog Rzeki Dżwiny port, na którym Cła od towarów Szlacheckich *tolluntur*, Konst: 1598. fol: 699. Tit: Port Rzeki.

Ryżanie powinny ją wyczyścić, *sub pana 1.000. Marc: delatori solvenda, & damnorum refu-*
scione, forum za Dworem, Konst: 1607. fol: 862. Tit: O przeczyszczenie.

Rzeki do portu godne, każdemu uprzętać wolno, Konst: 1613. fol: 23. Tit: O rzekach portowych,

Rzekę Świętą ktoby chciał przeczyszczyć *conceditur*, Konst: 1581. fol: 530. Tit: S. Rzeka.

Na Rzekach Niemnie; Gielu, Ruznic, Mufzy, Niemanku, tamy *tolluntur propter monopolia*
tollenda, Konst: 1607. fol: 861. Tit: O Tamach.

Rzekę Wilią Mieszczenie Wileńscy i Kowieńscy podjęli się przeczyszczyć, i co za to, Konst:
 1607. fol: 864. Tit: Wyczyśczenie.

Rzek Portowych żaden budynkiem nie ma impedyować pod nagrodą sówitą, jeśliby się komu
 przez to szkoda stała, & *sub pana 1.000. Marc: forum* w Koronie Trybunał, a w Litwie wszę-
 dzie między sprawami obligowemi, lubo w Grodzie, Ziemstwie, Konst: 1631. Tit: O Rzekach.

Rzeki Bereziny do Wiliey przekopanie, K.J.M. Władysławowi *conceditur*, Commisarii na
 postanowienie Cja *assignantur*, do lat pewnych. In *Posterum* ten port, Starostwu Boruszow-
 skiemu *adjungitur*, Konst: 1631. Tit: Przekopanie.

ARTYKUŁ XXXII. 32.

Ktoby pod kim co uprosił, a temu wprzód dano.

Ustawujemy (a) też, ktoby pod kim imienie, ludzie, grunty, u
 Nas Hospodara uprosił, i w Przywilejuby to sobie opisał, a u
 tegoby, pod kim to, on sobie uprosił, pierwey było nadano, abo
 na przywileju naszym napisano, i to mu potwierdzono, i tego on u-
 żywał, i w dzierżeniu był. (b) Tedy takowy pierwszy przywilej,
 abo listy przy mocy ma ostać, a za nim ten, komu dano tę rzecz, o-
 dzierżać i pożywać ma według listow, i potwierdzenia naszego pier-
 wszego. A poślednie listy w niwecz obrócone będą, tak się ma rozu-
 mieć i o liściech na urzędy.

(a) Kto będzie miał pierwsze prawo, i zapis do dóbr, tego lepsze prawo, 1588. O ważności
 Zapisów.

(b) Przywileje na Przywileje dane, wagi mieć nie mają. Konst: 1613. fol: 10. Tit: Przywileje.

ARTYKUŁ XXXIII. 33.

Ktoby na co listy uprosił, a tego w dzierżeniu nie był i o Ex-
pektatiwach.

Też ustawujemy, jeśliby kto u Nas Króla imienie, abo ludzie, a-
 bo ziemie uprosił, i w liście daniny naszej jemu to było opi-
 sano, a tego w dzierżeniu i używaniu nie był do dziesięci lat,
 tedy i listy Nasze, i data takowa potym żadney mocy mieć nie ma.
 §. (a) Tak też sprawując się wedle praw Chrześciańskich, i też o-
 strzegając, aby między poddanymi naszymi niebeśpieczność i ro-
 sterki nie mnożyły się, ustawujemy, aby od tego czasu żadne listy,
 które po Łacinie Expektatywami zowią, żadney mocy nie miały, a
 chociażyby od Nas były komu dane, przed się dzierżane być nie ma-
 ją, §. Niżli (b) jeśliby kto sam po swej dobrej woli przed Nami
 Hospodarem z wolą Naszą Hospodarską na to przyzwolił, a dzierża-
 wy swej co za żywota swego w dzierżenie komu puścił, tego zara-
 zem przy żywocie swym ma ustąpić, i to ludziom wleciech doro-
 śłym i godnym.

Jure Regni privilegia praescribunt triennio. H. P.

(a) Expektatiwy *solida* abo spólne dzierżenia przeciw prawu pospolitemu dane, nie mają
 być dzierżane, 1550. Sig: Aug: Konst: fol: 4.

(b) Wyjąwszy dożywocia i Konsensa prawu nie przeciwne. Tamże.

ROZDZIAŁ PIERWSZY

31

Dożywocie Oycóm dane z dziećmi, gdyby Ociec umarł jeden, w dożywociu zostaje, Konst: 1562. fol: 20. §. Dożywocia.

Dożywocie dwóm braci dane, gdy jeden drugiemu ustąpi, nie jest Expektatywa, Konst: Ibidem.

Dożywocie mężowi dane z żoną, gdy jeden umrze, pozostały przy dożywociu zostanie, Konst: Ibidem.

ARTYKUŁ XXXVI. 34.

O nie dawaniu dwóch dostojęństw, albo urzędów jedney osobie.

- 1 **Z**a prozbą (a) wszech stanów Wielkiego Xięstwa Litewskiego, bacząc My Hospodar zlepszym pożytkiem i ozdobą Rzeczypospolitey, gdyż Dygnitarstwo i urzędy dwa sądowe, jedney osobie dawane nie będą. Przeto ustawujemy i mieć chcemy, i pełnić obiecujemy. Iż jedney osobie by nayzaczniejszey i nayzasłużeńszey, dwóch Dignitarstw w Ławicy Rady naszej, także dwóch urzędów Ziemskich i Dwornych, i Starostw Sądowych od tego czasu, i
- 2 na wszystkie potomne czasy dawać nie mamy. §. A ktoby jakieżkolwiek Dignitarstwo w Radzie naszej, albo jaki urząd Dworny Ziemski, bądź też Starostwo sądowe przeciw temu Statutu otrzymał, takowego władzy nikt podlec nie będzie powinien. (b) Y owszem ktokolwiek go przed Nas Hospodara na Sejm pozwie, tedy na pierwszym roku jako na zawitym stanąć ma, i stanieli, albo nie stanie, My Hospodar także natym roku onego Dignitarstwa, do urzędu sądowego, o który będzie pozwan osądzić mamy, a innzemu dać. A temu, kto go o to pozwie, tenże pozwany sto kop groszy zapłacić powinien będzie, i to na majątności jego odprawiono być ma, nie składając Rokow Statutowych.

R. 4.

A. 3.

R. 2.

A. 12.

(a) Dignitarstwa i Urzędy nie mają być dawane, aż pierwey przyśięgę odda Lip: 1. dnia w Przywil: około Unii W X.L. przyśięgły i osiadły być ma, a dwóch Urzędów i mieysc żaden trzymać nie ma 1569. w Lub: 11. Aug: Dignit: 1607. Wakancye, które pod Sejm przypadać będą, w tydzień Sejmu rozdawane być mają i na W. X. Lit:

(b) Forum na Trybunał, także o Wakancyach, 1607.

ARTYKUŁ XXXV. 35.

Aby się w Dworzech Naszych Hospodarskich żaden nie stanowił.

- 1 **T**eż (a) ustawujem, iż żaden Pan, i nikt z poddanych naszych swowolnie w Dworzech Naszych w W. X. Lit: jeżdżąc drogami, nie mają się stanowić, i stacyey na się, i na konie swe z Dworów Naszych brać stawów, i sadzawek, jezior Naszych włoczyć. A gdzieby kto na przeciw tey ustawie Naszey uczynił, w Dworzech się naszych stanowił, stacyą sobie i koniom swym z Dworów Naszych brał, stawy, sadzawki, jeziora włoczył. Tedy za słusznym dowodem z prawa w tym pokonany, ma na Zamku dwanaście Niedziel siedzieć, a szkody oprawić.

R. 3.

A. 29.

(a) Aby się w Dworzech Naszych nikt stanowić nie ważył 1609. w Warszawie w Artykul: Hetmańskich, 11. Parag: z początku.

ROZDZIAŁ WTORY

o OBRONIE ZIEMSKIEY.

ARTYKUŁ I. 1.

*O powinności, jako wszyscy Obywatele tuteyszego Państwa służbę
Ziemską służyć mają.*

R. 3.
A. 4.
R. 5.
A. 7.

Ustawujemy też z przyzwoleniem PP. Rad Naszych i 1
wszystkich Stanów poddanych Naszych Państwa te-
go Wielkiego Xięstwa Litewskiego, iż wszystkie sta-
ny Duchowne (a) i Świeckie, Xiażęta, Panięta, i
Urzednicy Ziemscy, Dwornicy, Dworzanie i Ziemianie, Szlachta cho-
ragiewna, i wdowy, też Tatarowie i (b) Mieszczanie Miast naszych
mające imiona Ziemskie, każdy od wyższego aż do niższego stanu
nikogo nie wyimując, lata zupełne mając, czasu potrzeby z Nami i
potomki naszymi, abo przy Hetmanach Naszych, winni będą osoba-
mi swemi wojnę służyć, i wyprawować na służbę wojenną, kiedyby-
kolwiek potrzeba była (c) wedle uchwały Ziemskiej Seymów wal-
nych, jako na on czas będzie potrzeba ukazować, a zwłaszcza gdy-
by ruszenie pospolite uchwalone było, to jest, jako ludzi oyczy-
stych i przychodniow, z majątności jako oyczystych, macierzystych, 2
kupnych, wyśłużonych, i jakkolwiek nabytych. §. A wdowy, sie-
roty, i dzieci lat zupełnych niemające, mają wyprawować według
ważności imion swych, konno i zbrojno, jako na Seymie postano-
wią, a na miejscu namienionym przez list nasz, ma się każdy stawić
oczywisto, i dać się popisnąć i szykować Hetmanowi naszemu Wiel-
kiemu tego Państwa Wielkiego Xięstwa Litewskiego na ten dzień,
który przez nas ku temu popisu będzie położon i objawion. §. (d) 3
A jeśliby kilka braciey niedzielney było, tedy bracia mają między
sobą godnego lat dorosłego wybrawszy posłać, który z imienia nie
dzielnego ma wojnę służyć tymże obyczajem jako wyżej opisano.
§. Chcemy też mieć i ustawujemy, aby wszyscy poddani naszy, Mie- 4
szczanie, czasu gwałtowney potrzeby z innymi ludźmi naszymi woj-
nę służyli, abo z dozwoleń naszym na wojnę wyprawowali we-
dług postanowienia Seymowego. §. A kto by z tych poddanych na- 5
szych, Szlachty, Rycerstwa wszelakiego, także i wszelakiego stanu,

mając imiona Ziemskie, woyny nie służył, abo przyjachawszy na rok położony nie popisał się, a choćby i popisał a szyku nie doczekał, abo i szykowawszy się bez wolej nalezey, abo Hetmana naszego wielkiego precz odjechał, (e) ten imienie swe traci na Rzeczpospolitą, i na Nas Hospodara, pod tym obyczajem, jakoby woyny nie służył. (f) Y dla tegoż My Hospodar obiecujem ten urząd, Hetmaństwo wielkie, godnym i doświadczonym ludziom narodu Szlacheckiego, Rodzicom starodawnym tuteyszego Państwa naszego Wielkiego Xięstwa Litewskiego dawać, i to mieysce zasadzać.

R. 3.
A. 12.

(a) Duchowni którzy oyczytę dobra mają *Kazim: 1368. Swietcy Obywatele, którzy w różnych imieniach majątności trzymają. Zygm: w Krak: 1510. woynę służyć mają. H. P. 559. 56.*

(b) Mieszczanie którzy dobra Ziemskie trzymają, woynę służyć mają. *Alex: w Radom: 1505. H. P. 802*

Podstarościowie od pospolitego ruszenia wolni mają w Zamkach rezydować *sub pæna de expeditione, Konst: 1621. fol: 9. §. A. iż-zatym.*

(c) Obiecujemy, iż poddanym Naszym na woynę nie każemy bez Seymu, *Kaz: w Nieś: 1454. Woyny abo ruszenia posp: mimo pozwolenie Seymowe niezacznąć. Step: 1567. o Woynie. Tit: Literæ Confirm: oprócz gwałtu, 1597. Lecze do zagaszenia.*

Szlachta którzy w Mieście mieszkają, a z lichwy żyją, woynę służyć mają, *sub pæna confiscationis bonorum. Konst: 1578. fol: 335. Tit: O Szlachcie.*

(d) Syn dorósłszy nie wydzielony za Oycę, brat za brata, służbę wojenną służyć może, *Kazim: w Nieś: 1454. 561. H. P.*

(e) W Koronie jeśli by chorzał, a przyśiadz niechciał że chorzał, imienie traci, *Zyg: w Bydgoszczy 1520. H. P. 563. Zdrayca. Zygm: w Krak: 1510. H. P. 561.*

(f) Hetmańska powinność podczas Interregni, *Konst: 1632. Tit: Konfederacya, Hetmańska przyśięga. sub Interregno, Konst: 1587. fol: 416. §. Ego Nicolaus. Hetmanow Koronnego i Litewskiego, w Inflanciech, władza jaka być ma, 1581. fol: 510. Tit: O Władze.*

Hetman na żadne prywatne potrzeby, Seymiki, i zjazdy Rot zażywać niema, *sub pæna bannitionis, Konst: 1591. fol: 613. Tit: Disciplina.*

Król żadnych Woysk zaciagać, *sine consensu Reipubl: nie powinien, Konst: Anni 1648. fol: 17. O tymże in Paëtis Conventis Królów Anni 1668. 1674.*

Wpisanemu raz w regestr, jako w ciągnienu, tak i w obozie z pod jedney do drugiey chorągwie, choćby w jednym Województwie i Ziemi, wyieżdżać się nie godzi: i żaden Duktory nie powinien przyjmować takich w regestr swój i pod chorągiew *sub pænis contra desertores Castorum sancitis. O co termin i forum w Obozie Generalnym. Konst: Anni 1676. fol: 12. Tit: Pospolite Ruszenie.*

Hetman Wielkiego Xięstwa Litewskiego każdey chorągwi powinien termin prędkie, na którym ma do obozu stanąć, naznaczyć, miarkując czas *juxta distantiam loci*, i wedle tego, jak nayprostszy gościniec, nie krążąc do obozu ściągnąć się może, którego terminu gdzieby kto o-mieszkał, przed sądem Hetmańskim zarazem *ad instantiam* ukrzywdzonego *rationem reddere*, i za omieszkanie i pogotowiu zabranie pieniężnych stacyi, pobocznych chlebow, zgod stanowilk, albo okopów, z Dzierżaw Miałt i Wsi, bez wszelakiey folgi, na gardle karany być ma. *Konst: Anni 1655. fol: 7. Titulo Disciplina militaris.*

Hetmani Koronni nie mają chleba pokazywać żołnierzom w Dobrach Wielkiego Xięstwa Litewskiego *sub solutione in triplum* szkód poczynionych *in Judicio Tribunalitio Lublinen: facienda. Konst: Anni 1655. fol: 30. Tit: O Przechodzeniu Żołn: Koron:*

Hetmani obudwu Narodow, i Wodzowie, nie powinni ludzi w służbie Rzeczyposp: będących, ani *de toto* ani *per partes*, acz nigdy, ale osobliwie *sub tempus Electionis Regiæ*, na mieysce *Electionis* sprowadzać; inaczey *pro hostibus Patriæ censendi*. O co z nimi *forum* w Generalnym Kapturze, *ad instantiam cujusvis Nobilis possessorati* w Konfederat: General: Warszaw: *sub Interregno Anni 1648. fol: 11.*

Ani Pułkownicy, Rotmistrze Towarzystwa swego w zaciagu Rzeczyposp: będącego. *Ibid.* Reassumowano potym to w Konfederacyach późniejszych Generalnych *sub Interregnis Anni 1668. & 1674.*

Hetmanow Wielkich Wielkiego Xięstwa Lit: władzą, przy dawnych Prawach Statutu W. X. Lit: zachowano. *Konst: Anni 1677. fol: 9. Tit: Władza Wielk: Hetman:*

Hetmanów W. X. Lit: Likwidacye, na Seymach, nie *per Deputatos*, lecz *in facie Ordinum* czytane publicznie być powinny, w których nic więcej, tylko coby na Wojenne potrzeby *effektivé* wydali, kłasc mają, *Konst: Anni 1676. fol: 10. Tit: Likwidacye długów.*

A R T Y K U Ł II. 2.

O postanowieniu i obronie Ziemskiej,

1 Obiecujemy i ustawujemy wiecznemi czasy, iż gdy będzie po- R. 3.
A. 15.

trzeba, przeciwko którego nieprzyjaciela Naszego obrony Ziemskiej temu Państwu Naszemu Wielkiemu Xięstwu Litewskiemu, albo walkę wieść, tedy My Hospodar z Pany Radami naszymi, nie mamy i nie będziemy, tego mogli uczynić, ani szerebczyni ani platu żadnego, (a) i nijakiego poboru ustanawiać, tak na poddanych, Kniażkich, Pańskich, i Ziemiańskich, jako też i na Miałtach, i poddanych naszych Hospodarskich, aż pierwszy Seym wielki walny złożywszy, na który Seym za rozkazaniem i listy naszymi będą powinne wszystkie stany, Seymowi należące zjachać się, i tam się na Seymie My Hospodar z Ichmością Pany Radami i Posły Ziemskie, z poradą, i zgodnym przyzwoleniem ich, takowe rzeczy o wojnie namawiać i stanowić mamy, i jaki sposób wspólnie za uchwałą wszystkich stanów na Seymie namówion i postawion będzie, takowym porządkiem, i odprawować się ma, a nie inaczej. A bez Seymu i pozwolenia wszystkich stanów wszczynać i wieść nie mamy.

(a) Podatków ani Poborów żadnych na dobra K. Rad: Duch: i Świec: w Litwie, i Pol: oprócz Seymu i PP. Rad: stanowić nie mamy *Steph: 1576. Lit: confirm: fol: 194.*

W W. X. Lit: nie godzi się nikomu z podatków Dzierżawy swojej należących Rzeczypospolitej wytrącać pretensye swoje, takie kto ma u Rzeczypospol: *lege perpetua cavetur. Konst: Anni 1661. fol. 3. Tit: Trybunał, Skarbowy.*

A R T Y K U Ł I I I. 3.

O niewyzwoleniu z woyny listy naszymi, i też kogo wyzwolić wolno.

Też (a) ustawujem, iż my nie mamy żadnego z woyny od służby Ziemskiej, tak słownym rozkazaniem, jako i przez listy nasze wyzwalać i z woyska odpuszczać, tak też i Hetmanowie nasi wyzwalać i z woyska odpuszczać nie będą mogli, krom tych Urzędników i służ Nalzych, których My Hospodar na on czas dla posług Naszych i spraw Ziemskich zostawim. A wszakże i ci Pocztę wszystkie wedle uchwały Seymowej winni stawiać i wyprawować. §. (b) A co się do tycze Starostw i Dzierżawiec ukraiennych, ci czasu walki także powinni z imion swych w woysko, jako infza Szlachta, Pocztę swe ku służbie Ziemskiej wyprawować i stawiać. A sami oni, a zwłaszcza ci, którychbyśmy w woysko listy naszymi i Panowie Rada, albo Hetman nasz, iść nie kazali, tacy Pocztę swe, co z Urzędów powinni stawiać, mają dla obrony, i potrzeb Zamkowych przy sobie na onych Zamkach swych, które od Nas trzymają, zostawić.

(a) Wolności od pospolitego ruszenia na Woynę Kancl: i Podkancl: wydawać nie ma. *Alex: w Piotr: 1504. H. P. 194.*

Exempty Żołnierzom i infzym w Legacyach posłanym, za attestacją *in Personilibus* przyjmowane być mają. *Konst: 1638. fol: 11. Tit: Exempta.*

Exempty Żołnierza do Moskwy zaciągniętego, approbowane *Juxta const: 1628 const: 1633. fol. 13. Tit: Exempty.*

(b) Chorych starych i tych, którzy na potrzeby Rzeczyposp: są, i Podsta: Zamkow granicznych wyzwalamy, 1538. *Zygm. w Piotr: około wyzwolenia zachowamy się, 1550.*

Wici jedne, Dwor i służ nasi, którzy przy nas będą wolni. *Zygm. Aug: 1563. także którzy dla nauk do cudzych ziem wyjechali, opiek, idoneas personas stawiać mają, 1576, 30. Maji Pozwolenie Woyny.*

Żołnierze od sądów exempti, okrom do Zapisów, *const: 1564. fol: 48. §. Od okazowania.*

O tymże. *Konstytucya 1565. fol: 106. Tit: Okazowanie.*

Żołnierze exempty, okrom przesądzonych w sprawach do Zapisu Męzobójstwa, gwałty, najeżdzy, i gwałtowne wybicia, *Konst: 1567. folio 137. Titulo Żołnierze.*

Ktoby się exemptem założył, a na wojnie nie był, sprawę traci, Konst: 1581. fol: 381. Tit: Exempcy. Reasumuntur const: Anteriores 1621. fol: 18. O Exemptach Konst: 1627. fol: 5. Tit: Exempty.

Podstarościowie od Pospolitego ruszenia wolni, mają w Zamkach rezydować, sub pana de expeditione, Konst: 1621. fol: 9. Paragrapho. A iż zatym.

A R T Y K U Ł I V. 4.

O imionach zastawnych, kto z nich służbę Ziemską służyć ma.

- 1 **T**eż (a) ustawujem, jeśliby który Pan, abo Szlachcie, jeden drugiemu imienie w summie pieniędzy zastawił, tedy ten kto zakupił, i w dzierżeniu będzie służbę Ziemską z tego zastępować ma, i powinien będzie.

R. 8.
A. 3.
R. 5.
A. 7.
R. 3.
A. 4.

(a) Kto trzyma dobra, ten służbę wojenną służyć ma, Zygm: 1544. H. L. 20. Służbę wojenną powinni służyć nie osiedli z pieniędzy, Arędarze i Zastawnicy, Konst: 1621. fol: 13. §. Zastawnicy.

Dobra Ziemskie dziedziczne, na których jest *servitium bellicum* od stanu Szlacheckiego, żadnym pretextem nie mają być alienowane wiecznymi czasy, Konst: 1635. fol: 8. Tit: O Dobrach.

A R T Y K U Ł V. 5.

O Chorążych Ziemskich, Dwornych, i Powiatowych.

- 1 **C**horągwa (a) we wszystkich Ziemiach, w Powieciech, Wielkiego Xięstwa Litewskiego, gdzie do tego czasu bywały takim rządem i sposobem mają być zachowane. Iż My Hospodar, Chorążych inakszych nie mamy ustanawiać, tylko zacnych ludzi, godnych, rostopnych, Rodziców własnych tego Państwa i (b) osiadłych w tym Powiecie. §. Wszakże tego Urzędu Chorągwa inaczej dawać nie mamy, za obraniem na to pewnych osób przez Obywatelów każdej Ziemi i Powiatu, tym porządkiem, jako obieranie Urzędników sądowych, Ziemskich, w tym Statucie jest opisane. A z tych osób obranych, i nam od stanów poddanych, kogo się nam z Pany Radami naszymi najprzystoyniej zdać będzie, tego My z zwierzchności naszej Hospodarskiej, na ten urząd przełożym, i Przywilejem naszym utwierdzim. §. A Chorąży, kiedy Chorągiew będą trzymać, ma mieć na sobie zbroję dobrą, i helm, abo szyfzak, i broń, a koń pod nim aby był dobry, a Chorągiew sam Chorąży w Hurcie swym na szyku i ku potrzebie ma dzierżeć, i statecznie się w tym urzędzie na potrzebach Naszych, i Ziemskich ma zachować według cnoty i powinności na Chorążych należącey, niezasadzając mieysca swego inszym, pod strata urzędu, okrom obłożney choroby. §. A chorągwie mają im być dawane z skarbu naszego, wedle dawnego obyczaju. A Chorąży Ziemski i Dworny, ci mają być w Urzędziech swych według dawnego obyczaju zachowani. A w Ziemi Zmudzkiej według dawnego zwykłego obyczaju.

R. 3.
A. 12.
R. 4.
A. 1.
i 37.

R. 9.
A. 1.

R. 9.
A. 6.

(a) Rycerski człowiek każdy Szlachci i prostego stanu, pod swą Chorągwią stawiać się ma, Kazim: Wiel: 1368. H. P. 572.

(b) Urzędnicy osiedli być mają, Zygm: Aug: 1550.

A R T Y K U Ł VI. 6.

O zbieraniu i ciagnieniu Szlachty na Woynę.

Też (a) My Hospodar dla porządniejszego ciagnienia na woynę, aby w tym szkoda ludziom nie była, tak ustawujemy. Iż gdyby zuchwały Seymu wielkiego walnego, przyszło do pospolitego ruszenia wszystkich. Tedy Chorąży dawszy wiadomość o tym Szlachcie, każdy w swym Powiecie ma wyjechać sam, i przez listy swe oznaymić Szlachcie mieysce ku zjachaniu na granice onego Powiatu, jako przystoi ciagnienia ku zbieraniu woyska naznaczonego, i oznaymić dzień, którego dnia u niego stanowiąć się mają. A takowe listy mają być obwoływane, w Mieście na targach, przy Kościelech, i wszędzie przepisy z nich przybijane być mają. A oni powinni będą to uczynić. i do niego się nie wymawiając w tym czasie i na to mieysce, jako im naznaczono będzie od niego, i z poczty swej jako woynę służyć powinni zjechać się, i tamże Chorąży zjechawszy się z nimi, i mając o każdym z nich dobrą wiadomość i pieczę, mają pospolu ciągnąć, co nayprościey ku mieyscu do popisu naznaczonemu. §. A Kasztelan też jeśli z jakich przyczyn zarazem z Szlachtą w Powiecie swym zjechać się nie mógł, tedy ma co nayrychley w drodze z Chorążym i z Powietnikami, ścigać się. A (b) tam z Kasztelanem ścignawszy się, ma Chorąży on Powiat, Szlachtę oddać i opowiadać Kasztelanowi, i oznaymić, jeśli wszystkie spełna, czyli kogo nie masz, a kto jest. §. A gdzie w którym Powiecie Kasztelana nie masz, tedy do Marszałka, który w tym takąż moc mieć będzie jako i Kasztelan. Y gdy już z Kasztelanem albo Marszałkiem ścignawszy się Chorąży z Szlachtą, tedy wszyscy społem pod Kasztelanową, albo pod Marszałkową sprawą ciągnąć mają do Wojewody tego Województwa, i ścignawszy się z nim Kasztelan, albo Marszałek z Chorążym, mają zdać i opowiadać Szlachtę Wojewodzie kogo nie masz, a zaczym. Gdzie już wszyscy, jako Panowie Wojewodowie, Kasztelani z Marszałkami, i z Chorążymi, mają ciągnąć na mieysce od Nas naznaczone albo ku Hetmanu, gdzie rozkazano będzie, i w jednym mieyscu zawżdy przy Wojewodzie stanowiąć się, a nie po różnu, będąc w posłuszeństwie i sprawie Panów Wojewód swoich. §. (c) A w tym ciagnieniu mają tego z pilnością strzedz i bronić powinni, aby Powietnicy jego nikomu żadney szkody w drodze i stanowiskach stojąc ni w czym nie czynili, ale sobie i koniom swym, za pieniądze targiem nie ustawa, żywność kupowali. Krom pasze wolne czasu letniego na sianożęciach i na polach prostych, zboża nie trawiać, i darmo nie biorąc. §. A któryby nad zakaz śmiał komu szkodę uczynić, tedy Wojewoda, albo Kasztelan, póki do Hetmana nie dociągnie, ma im z takowymi sprawiedliwość czynić i odprawę na winnym i na majątności jego, sam zarazem nie przewracając czynić, a Powietnicy, Szlachta, będą powinni onego we wszystkim, jako wyżej opisano, posłuszni być. A przeto nie posłusznym, i przeciwnym, także winnym, zachować się i karać ich mają osądziwszy, o nim prawo,

i co z prawa zasłuży, ucierpieć ma. A póki się Chorąży i Szlachta za Kafztelanem abo Marszałkiem ściagną, póty Chorążemu Szlachcie o szkody w ciągnienu przez nich komu uczynioną, zasądziwszy przy sobie kilku szlachciców sądzić i według wskazania odprawę czynić
 6 wolno będzie. §. (c) A gdzieby szło o rzecz krwawą, to jest o gardło, to ma być odłożono na sąd Hetmański. Wszakże obwiniony w takiej rzeczy, ma być przez Chorążego do rozprawy ślubem związany. Jeśliby też kto z poddanych Naszych Szlachty, według tey ustawy Naszey do Chorążego zjechać, i z nim społem ciągnąć nie chciał, tedy takowy za oznaymieniem Chorążego, ma być od Pana Hetmana w obozie więzieniem karan, według baczenia Hetmańskiego. A szkodę jeśliby komu takowy w drodze uczynił, sowito będzie winien, za dowodem żalobnego zapłacić. §. A Ziemia Zmudzka do woyska przyciągnąć ma według dawnego obyczaju, pod sprawą Starosty swego Zmudzkiego.

(a) Żołnierze w ciągnienu zachować się mają *juxta constitutionem* 1620. *const.* 1624. *fol.* 1. *Tit.* Supplement.

Żołnierze W.X.L. to jest, Rotmistrze powinni być *possessionati* z Chorągwiemi na miejsce naznaczone proste dwie mile nadzień uchodzić, bez zbytków Stacyi. Podwod brać nie mają, w dobrach Szlacheckich, także dworach w Dzierżawach Królewskich stawać nie powinni, *Const.* 1633. *fol.* 15. *Tit.* *Disciplina.*

Noclegow nie odmieniać ani skraćć mają *sub plena infamia*. Od zwracającey się Podwozy: pieniądze ktoby brał *pana capitis*, *const.* 1635. *fol.* 12. i 13. *Tit.* *Disciplina.*

Cię Rotmistrze, nie powinni ludzi w służbie nie będące do Kompaniey na chleb przybierać, *const.* *ibidem*.

Żołnierze nie mają granic Koronnych z W.X.L. przechodzić, ani Stacyi wybierać *sub panis* in *const.* 1628. 1593. 1601. 1620. 1626. *de disciplina militari sancitis* *const.* 1641. *fol.* 22. *Tit.* O Żołnierzu.

(b) Kafztelan, aby rządna wyprawa była, doglądać ma H. L. 19.

(c) Szlachta Powiatów, z Kafztelanem niech ciągnie, i ten sprawiedliwość ukrzywdzonym czynić ma, 1510. *Zygm. w Bydż.* H. P. 570.

Żołnierze nigdzie nie mają miewać leży w dobrach Szlacheckich, ani Duchownych, a o szkody Pisarz Polny, może pieniądze zatrzymać *ad satisfactionem*, *const.* 1688. *fol.* 48. *Tit.* O Żołnierzach.

Seymo: powagą Hetmanowi Koron: a Lit: w Lit: władza zupełna jest dana karać przestępne, 1590. *Disciplina milit.* 1581. O władzy Hetmańskiej

Hetman kogokolwiek więzieniem skarże na gardle, pocziwości, tak ma być ważno, jakoby to na Seymie było uczyniono, *Const.* 1590. *fol.* 570. §. Także też.

Hetman, z Rotmistrzami i Porucznikami, których może zasądzić, wysłuchawszy zdania ich, a pod czas według zdania swojego może Żołnierza skarać, zwłaszcza w nagłym razie, i bez namow: Rotmistrzow, *Const.* 1593. *fol.* 630. *Tit.* Deklaracya.

Reassumuntur wszystkie Konfytucye o władzy Hetmańskiej *Const.* 161. *fol.* 21. *Tit.* Supplement.

Hetman *disciplinam militarem* ma zachować. *Const.* 1624. *fol.* 1. §. Supplement Woysk.

ARTYKUŁ VII. 7.

Wszystka Szlachta Powiatowa powinni się stawiać pod Chorągiew.

1 **C**hcemy (a) też mieć, i przykazujem groźno, aby wszyscy poddani naszy, jako Starostowie, Dzierżawcy, Podkomorzy, i in-szy Urzędnicy Ziemscy, Powiatowi, tak Rycerstwo, Szlachta, i każdy stan Szlachecki, woynę służyć powinni, będąc na woynie, nigdzie indziej się nieszykowali, ani stanowili osobami swemi, i Poczty, jedno pod Chorągwią swą Powiatową, w którym są Powiecie osiadłemi. §. A jeśliby który z nich służył Nam Hospodarowi u Dworu Naszego, abo pieniądze żołnierskie brał, abo też u którego z Pa-

nów Rad naszych, abo Urzędników, abo też u kogo innego, tedy ten powinien będzie pod Chorągwią na mieyscu swoim postawić brata, abo krewnego swego, abo tak dobrego Szlachcica jako sam, aby tym mieysca swego nie opuścił i nie omieszkał pod straceniem imienia. A ten poczet jego, zawżdy ma być między inszą Szlachtą przy Chorażym, i pod sprawą Chorażego, a nie przy nim własnym. §. A 3 Panowie, Rada i Urzędnicy Naszy Ziemscy i Dworni, Xiążęta, Pannięta, i ci mają się stanowić na mieyscach swych, według starodawnego obyczaju, jako niżej o tym opisano.

(a) Każdy pod swoją Chorągwią, powinien się stawiać czaśu naznaczonego, pod gardłem i utratą majątności, H. L. 20. Urzędnicy do popisu nie mają zamieszkiwać pod 200. kop winy 1613. na X. L. 1598. O Wybrańcach W. X. Lit. 1590. każdego Roku Starosta popisować ma wybrańce w majątności K.

A R T Y K U Ł VIII. 8.

O Szlachcie; którzy w różnych Powieciach imiona mają.

Ustawujemy (a) też, która Szlachta poddani naszy mają w różnych Powieciach imiona swe, takowy ma w tym Powiecie, w którym będzie naygłównieysze imienie swe, ze wlszystkich imion swych oyczytych, wysłużonych, kupionych i Ziemskich, sam stać i poczet swój stawiać. A insze stany, według wyższego Artykułu siódmego, zachować się mają.

(a) Ktoby miał różną majątność, dosyć że się w Województwie jednym pokaże, 1587. Konfyt: General: Warszaw: A ktoby.

A R T Y K U Ł IX. 9.

O Duchownych, jako mają służbę Ziemską służyć.

Ustawujemy, (a) iż wszyscy Duchowni z imion swych świeckich i Kościelnych nadanych, z których służba Ziemska wojenna bywała, tak z imion swych Oyczytych, kupionych, i zakupionych, Szlacheckich, woynie powinny, służbę Ziemską wojenną mają służyć, tym obyczajem, wyprawując z tych imion swych Poczty, i przy nim za swoją osobę Szlachcica, człowieka dobrego, woynie godnego, według uchwały Ziemskiej Seymowej. A te Poczty swoje pod Chorągwią stawiać mają Powiatową, między obywatela tych Powiatów, w których kto z nich które imiona głównieysze mają. §. 2

Też za pozwoleniem wszystkich stanów, a za prozbą Kollegiatów Kollegium Wileńskiego, z imion tych, które od kogokolwiek na to Kollegium nadane, aby jakimkolwiek sposobem nabyte do tego czaśu mają od wyprawowania na służbę Ziemską wojenną, wolnymi czyniemy. Ale jeśli co więcej imion do tego Kollegium Wileńskiego jakimkolwiek sposobem po wydaniu tego Statutu potym nabyli, z takich imion równo jako Szlachta Wielkiego Xięstwa Litewskiego wyprawować będą powinni. §. Wszakże gdzieby na Seymie spólnym, podatek taki na obronę Rzeczyposp: był uchwalon. Tedy oni ze wszystkich dóbr swoich Kollegiackich, jakimkolwiek obyczajem

- przed tym, i teraz nabytych, takowy podatek wydać będą powinni.
- 4 §. A sprawy sądowe ze wszystkich tych dóbr swoich, które teraz nabyte mają, odprawować będą tymże sposobem, jako insze stany Duchowne.

(a) A w Koronie Duchowni, którzy dobra oyczyfte trzymają, abo wojnę służyć abo bliskim swym puścić mają, czego pod straceniem, 1368. *Kazim: w Wiślicy. H. P. 559.* Duchowni z dóbr Oyczy: wojnę służyć mają. *Zygm: w Warszaw: 1607.* Duch: w Kor: i W. X. L. w rok po ekspedycyey *Sacri* na obronę Rp. *Annaty*, jako do Rzymu dają, taką do skarbu K. dać powinni, tamże O *Annatach*.

Duchowni Konstytucyą o Dobrach Ziemskich *non alienandis & non de Religiosis Nobilibus*, także *Patrimoniis spiritualium Nobilium* przyjęli: *Const: 1635: fol: 8. Tit: Ordynacya Rzeczypospolitey.*

A R T Y K U Ł X. 10.

Aby się po szykowaniu z woyska nie rozjeżdżali, i o stanowiskach.

- 1 **T**eż (a) ustawujem, iż każdy poddany Nasz, popisawszy się w szys, obyczajem wyżey pisanym z temiż (b) końmi i z broniami, z którymi się pokazał przy Nas, abo przy Hetmanie Naszym, powinien będzie wojnę służyć na tychże koniach, z temiż broniąmi, aż do zupełnego rospuszczenia woyska naszego. §. A któryby poddany nasz, chocia popisawszy się, i szykowawszy się bez woléy i wiadomości Hetmańskiej, z woyska precz (c) pojachał, abo co pocztu swego powinienego do domu swego odpuścił, takowy imienie
- 2 traci jakoby wojny nie służył. §. A jeśliby ten, kto pieniędzy u kogo na służbę wojenną (d) brawszy, a byłby człowiek nie osiadły, a to
- 3 też uczynił, taki każdy cześć swą traci, jakoby z bitwy uciekł. §. A na popisie ma każdego konia Hetman Nasz kazać i sześc napisać, i
- 4 piatno, które na koniu będzie, w rejestrze namalować. (e) A stanowiska swe Powietnicy na wojnie przy Chorążym w jednym mieylcu, a nie różno mieć mają.

K_a

(a) Zołnierz, konia popisanego bez dozwoleńia Hetmańskiego, odmieniać, przedawać nie ma, pod utratą żołdu. *Rylytunków, barwy w Karcz: zastrawiać, na nie grać pod gardłem nie ma. Art: Wojenny na Seymie w Warsz: 27 28. Roku 1609.*

(b) Towarzysz, gdyby z Woyska wyjechał bez wiadomości Hetmańskiej, jako sam Rotmistrz karany będzie, w *Warsz: 1591. Disciplina Milit: fol: 613.* o władzey Hetmana Koronnego, także W. X. L. 1589. fol: 511. *Declaratio, Const: de Disciplina Milit: 1597. fol: 640.*

(c) Hetman, ma go wzdać na wywołanie i karać. O zabronieniu podwod i nie stanowieniu się na służbę w Koronie i W. X. L. 1609. fol: 891.

(d) Zołnierze, stanowiska, stacyi wybierać i żadnych krzywd czynić w dobrach Duchownych i Swieckich nie mają, *forum Trybunał peremptorie pena 1000. Marc: pro damnis salva Const: 1624. fol: 1. Tit: Supplement. Osobliwa Konstytucyą o tym X. L. służącą 1626. fol: 6. Tit: Disciplina i Konstytucyą 1628. Tit: O Zołnierzach.*

(e) Zołnierz, ani stanowiska, ani noclegow, w Dobrach Ziemskich Szlacheckich odprawować nie ma, ani od Hetmanow i Regimentarzów asygnacyi do nich przyjmować, ani Hetmani i Regimentarze dawać je powinni, *sub pena triplicis refusionis damnorum ad instantiam ukrzywdzonych w Trybunale inter causas militares Const: Anni 1652. fol: 10. Tit: Porządek około zachowania.*

Zołnierze jedni drugim na stanowiska i assignacye następować nie mają, ani pobocznych stacyi wybierać, ani żadnych pieniędzy, ani grabieży, fantow, podwod brać ani dokupowania korzeni, win, piw, gorzałek pociągac; ale się tylko tym do żywności kontentować mają, co może ubogi człowiek w domu mieć, do woza, także nie powinni nic brać. *Ibidem.*

W Kor: Zołnierzom zaciagu Cudzoziemskiego, gdy się z stanowiska ruszyć będą mieli, Król Kommissarza Szlacheica dobrze osiadłego Polskiego doprowadzenia poda, aby ich jak nayprościej prowadził, Reymenty, Kornety, Kompanie blisko siebie trzymał, i we wszystkim tey Konstytucyey przestrzegając, krzywd i szkód czynić nie dopuszczał, a o rządzie dobrym z Obersterem, abo z Officierem znosił się. *Ibidem.*

W Kor: w jedney wsi lub w Miasieczku, więcey nie ma stawac Chorągwi, jedno dwie, jedna po drugiej, a trzecia już takie stanowisko ominac powinna, na co Rotmistrz, Kapitan pierwszy i

drugiej Chorągwi, lub substitut ich ma dać attestacyą, że tam Chorągiew nocleg lub pokarm odprawia, *sub pena tripticiis refusionis damnorum* uczynionych od wszystkich Chorągwi, któreby tam potym stały, za Weryfikacyą dwóch *ex communitate* starszych przez przyścięge ze wsi lub z miasteczka ukrzywdzonych. Teyże winie ma podlegać Chorągiew Rotmistrz, Kapitan lub Substituci ich, gdyby za ukazaniem attestacyey dwóch Chorągwi staneli w tey wsi lub Miasteczku, w których już dwie Chorągwie wprzód stały, także jeśli Rotmistrz, Kapitan, lub ich Substituci, i zgoła wszyscy żołnierze, przeciw któremukolwiek punktowi Prawa wzwyż napisanego wyftapili: a to lub w sądzie Woyskowym, lub na Trybunale, *inter causas Militi; Ibid:*

W Kor: Nałożnych i z chleba przy Chorągwiach bawiących się *reassumitur Constitutio* o swawolnikach. *Ibidem.*

W Kor: Konstytucye An: 1609. 1611. 1613. 1623. 1634. i inne wszystkie prawa na swawolniki postanowione, także i na takich, którzy zwykli się zaciągać pod Chorągiew gdy Rotmistrz list od Króla przypowiedny na Chorągiew albo na supplement wziąwszy, zaciągać pocznie, a potym chleb wybrafszy stacyi pieniężnych i pobocznych chlebow prawem zakazanych nabrawszy, ludzi wszelkiej kondycyey w ciągnięciu pokrzywdziwszy. Chorągwi pod Oboz i po kilku na rok przeprowadzają: i z naspiżowanymi wozami do domów swoich powracać się zwykli: deklarując, iż jako *infames & hostes Patriæ* wszystkich znosić imać i na gardło karać Starostowie i ich Urzędy powinni *sub pena duorum millium marc:* na Trybunale w Soboty *ex speciali registro, ad instantiam cujusvis prævia inquisitione repetenda,* jeśli z takowego exekucyey nie czynili, albo takiemu *conviverant.* *Declaratur* i to, że iż takowego swawolnika *caput invindicabile,* gdyby go kto zabił, być ma i dobra jego żołnierzom i ludziom Rzeczyposp: za służonym *jure caduco* rozdawane będą. A na potym każdy ktokolwiek pod Chorągiew pojedzie i naydali przez trzy dni przy niej jako żołnierz zostawać będzie powinien pod tą Chorągwią przez cztery ćwierci służbę wojenną odprawować, *sub jisdem penis Const: An: 1655. fol. 14. Tit. O Swawol:*

W Kor: Artykuły Wojenne, Prawa i Konstytucye wszystkie, *de Disciplina Militari* postanowione, a osobliwie Konstytucyą An: 1652. *in toto* reasumowano: do której to jeszcze przydano iż przy listach przypowiednych dla werbunku Obozów listy z Kancellaryi Koronnych z Pieczęcią Koronną z podpisem Pieczętarskim, według proporcye zaciągu ludzi wydawane będą, któremi werbarze w ciągnięciu wywodzić się mają, że są w służbie Rzeczyposp: a PP. Hetmani Koronni na potym każdej Chorągwi stanowiska służne *duita, proportionē* ludzi pod nią będących w dobrach Królewskich, wyjąwszy dobra Stołu K. P. M. Ekonomiczne: ukazywać mają, wszystkie Pułki i Chorągwie równo podzielać, a nie więcej jedney Chorągwi aniżeli drugiej, chleba ukazując, na którym stanowisku według Konstytucyey 1652. sprawować się każdy żołnierz powinien, w ciągnięciu zaś stacyi pieniężnych, podwód i chlebow pobocznych, zaciągać nie mają. Listy przypowiedne, Rotmistrze, i Pułkownicy a ich Werbarze attestacye z Kancellaryi Koronnych sobie dane, każdemu rekwirującemu ukazywać powinni, w dobrach Królewskich Ekonomicznych żaden żołnierz stanowisk i noclegow żołnierskich w Koronie i w W. X. L. odprawować nie powinien ani stacyi wybierać *sub pena capitis ibidem fol. 30.*

Artykuły Woyskowe Konstytucyami An: 1609. i innemi przeszłymi, i późniejszymi obwarowane, także Konstytucyą An: 1652. 1653. 1655. i inne wszystkie reasumowano, i PP. Hetmanów, aby *in executione* te prawa zostawały, obowiązano, Konst: An: 1658. fol: 18. *Disciplina Militi:* w Koronie i w W. X. Lit:

Konstytucye *de Disciplina Militari* przeszłe wszystkie a osobliwie An: 1652. & 1658. *in toto* reasumowano *etiam pro M. D. L. Ibid.*

W Kor: z Żołnierzami występniemi *civis injuriato, forum i terminum peremptorium* naznaczone, tak na Kommiffyey Woyskowej, jako na Trybunale Koronnym i przed sądem Hetmańskim, gdzie ukrzywdzonemu naylepiey będzie zdało, którzy karani być mają *secundum qualitatem excessus.* A ktokolwiekby się ważył stawać w Dworach i dobrach dziedzicznych Szlacheckich, także w Dworach Duchownych, i Królewskich, taki *pena capitis,* albo *infamie* karany być ma, *ratione* zaś stanowiska we Wsiach dawne *reassumuntur* prawa, i wszystkie Konstytucye *de Disciplina Militari,* a osobliwie Konstytucya Seymu przeszłego. A *contra aggressores violentos* dóbr Dworców Królewskich, Szlacheckich, Duchownych dawne *reassumuntur* prawa Konstyt: An: 1653. fol. 6. Tit: Obotrzenie.

W Kor: Wszystkie Prawa, Konstytucye, to jest *Annorum* 1588. 1589. 1649. 1652. 1653. 1654. 1658. 1659. i infze wszystkie *de Disciplina Militari,* o dobrach Szlacheckich, o Werbunkach nowych, o przechodzących Chorągwiach, o dochodzeniu krzywd, *in toto* reasumując, postanowiono, aby nikt nie ważył się z przechodzących, i supplementujących Chorągwi stanowisk i noclegow, w dobrach Szlacheckich mieszać, ani stacyi tak pieniężnych, jako i infzch *cujuscunque generis,* pieniędzy, chlebow pobocznych, także i podwód brać, i dobra Szlacheckie aggrawować *sub penis in Constitutione An. 1652. expressis.* A ktoby brał assignacye na dobra Szlacheckie i posiadłość Szlacheckie, prepediował, takowy *eo nomine convictus ipso facto infamis* zostawać ma, a pogotowi i ten, któryby takowe assignacye na dobra Szlacheckie otrzymał Konst: 1661. fol. 14. Tit: Bępieczeństwo.

Pomienione Konstytucye *Annorum* 1633. 1652. 1654. 1655. 1658. i inne wszystkie *de Disciplina Militari* dla W. X. L. reasumowano, i aby *in executione* zostawały, Hetmanom W. X. L. zlecono Konst: *Anni* 1673. fol. 3.

Żołnierze Koronni, którzyby ordynantu do Woyska W. X. L. nie mieli, aby za granicę W. X. L. nie przechodzili, prawa o tym wszystkie, a mianowicie Konstytucya, An: 1655. reasumowano: A jeśli który Rotmistrz albo Kapitan swawolnie mimo prawo, wszedł i ludzi ubogich depaktował, znaszony być ma jako swawolnik *Ibidem fol. 10. Tit: Reassum:*

De Disciplina Militari wszystkie Konstytucye, począwszy ab Anno 1590. *in toto* reasumowano, i aby do skutku i exekucyey przywiedzione były (obowiązawszy PP. Hetmanów obojga Narodów *fide, honore, & conscientia,* i powinnością Urzędów ich, aby nie odwłóczną z przestępnymi prawa polpolitego i w nim opisanymi Artykułami woyskowymi sprawiedliwość czynili)

postanowiono, aby ciż Hetmani, oprócz Kommissyey i sądow ordynaryjnych, które się przy boku Hetmańskim przed sędzią odprawować zwykły, łami trzy razy do roku naśadach *injuriatorum* zasiadali: Naprzód, za skupieniem woyska do Obozu, drugi raz, przed kołem generalnym, i rozeyscieniem się, trzeci raz pod czas distrybucyey *hibernorum*. Które sądy za każdym terminem, przez Niedziel trzy odprawować się mają. Ci jednak, którzy z Woyska powyżejdażali i placu swego w potrzebie wojenney nie dostali, na Seymach *in posterum* według Konstytucyey Anni 1620. sążeni być mają Konst: An: 1676. fol: 18. między Koronnemi Tit: *Disciplina Milit:*

Znowu *de Disciplina Militari* wszystkie Konstytucy ab Anno 590 *in toto* reasumowano, obowiezuąc PP. Hetmanów obozga Narodów *fide, honore & conscientia*, aby *genitum Pauperum* na Państwa te nie zaciągając, nie odwołczną z przestępców prawa pospolitego, według opisanja Artykułów Woyskowych, i Konstytucyi *de Disciplina Militari*, i sprawiedliwość czynili, a w dobrach Królewskich żołnierz pod czas ciągnięcia okrom wody, trawy, i dachu, więcej *prætere* nie ma *ullo prætextu*, Ziemskich dóbr żadnym sposobem nie tykając. *Castrorum* zaś *desertores*, lubo Pułkami, Chorągwiemi, lubo całym woyskiem, gdyby *non prosequerentur victoriam* z nieprzyjacielem, lubo przed potrzebą z Obozu uszli, *panis in Statuto descriptis*, w Konstytucyach wyrażonym, podlegać mają. *& pro hostibus Patriæ declarantur* Const: An: 1683. fol: 1. między Koronnemi Tit: *Disciplina Milit:*

Wszystkie Konstytucy *de securitate* dóbr Ziemskich dziedzicznych, a osobliwie Konstytucy An: 1661. *in toto* reasumowano, i postanowiono, aby żaden *cujuscunq; status & conditionis, ac preminentie* w Rzeczyposp: tak w Koronie jako i w W. X. Lit: *existens*, nie ważył się onych noclegami, przechodami, stacyami, werbunkami, i ich supplementami infestować: hibernami, Konfistencyami Woysk i Obozu aggrawować, &c. *sub panis in eadem Constitutione* An: 1661. *expressis* W czym że żadna nikogo nie ochroni amnistia, *lege præsentis perpetua* deklarowano *ibidem* fol: 4. Tit: *Securitas* dóbr Ziem:

De immunitate Dóbr Ziemskich w W. X. L. wszystkie reasumowano prawa z tey okazyey, iż Przystawowie *assistentes* Połkom i Połannikom Mołkiewskim, Perlskim, i innym, lubo biorą z skarbu W. X. Lit: na prowadzenie onych, summy nie małe, jednak w dobrach Szlacheckich, podwody, i ugody biorą zboża i łaki spasają Konst: Anni 1677. fol: 23.

W Dobrach Srołowych Królewskich żadnemu żołnierzowi stanowisk, i noclegow żołnierskich w Koronie i w X. L. odprawować, i stacyi wybierać się nie godzi *sub pena capitis* Const: An: 1678. fol: 7. Tit: *Ekonom:* i *provent:*

Dobra lenne wszystkie w W. X. L. żadnym asygnacyom Hetmańskim na chleby, i stanowiska żołnierskie, ani inszym niezwyčajnym ciężarom podlegać nie mają: i choćby wyszły takowe asygnacye, Dzierżawcy onym *parere* nie powinni. Const: An: 1661. fol: 12. Tit: *Securitas* dóbr lennych.

In contravenientes penarum rigor in legibus expressus reasumitur Const: An: 1673. fol: 18. Tit: *Ekonomie.*

O dobrach Ziemskich tak lennych, jak i Ekonomicznych wszystkie Konstytucy jak dawne tak i posłednieysze względem ciężarów żołnierskich W. X. L. reasumowano Konst: An: 1676. fol: 11.

Znowu Konstytucyja stanęła o Ekonomicznych dobrach w W. X. L. z którym dożywotnicy i Donataryuszowie czynsz do skarbu płać i chleby na Gwardie Królewskie wydają, że asygnacye Hetmańskie do nich, *sub quocunq; titulo* wydane, *nullitatis* być powinny Const: 1678. fol: 7. Tit: *Ochrona* Dóbr:

Dobra Duchowne fundacyey Królów Polskich, i W. X. L. tak w Koronie, jako i w W. X. L. Kościołom nadane, *laudis* Seymikow Powiatowych, gdy *in vim* ruszenia pospolitego Chorągwie wyprawują, nie powinny podlegać, tylko te które *salvis oneribus Reipubl: & servitio bellico* są fundowane Const: An: 1667. fol: 73. Tit: *Dóbr Duchownych* *Securitas.*

Reasumowano to prawo wszystkim Kłasztorom w Koronie i w W. X. L. An: 1673. fol: 16. Tit: *Fundacya* Oycow Kartuzow w Berezie.

Dobra Duchowne Fundacyey Ziemskiey Szlacheckiey ruszeniu pospolitemu podległe, także Domy, Dwory, w których rezydują Kapłani *Ritus Græci* w jednośc S. będący w dobrach Królewskich, Duchownych i Szlacheckich, w Koronie i w W. X. L. od stacyi, chlebow, przypisnego, stanowisk, noclegow, podwod, i inszych ciężarów i exakcyi żołnierskich *in perpetuum sub rigore Constitutionum de Disciplina Militari sancitarum*, wolne zostawać mają, i aby nigdy Hetmani stacyi i chlebow w takich dobrach nie naznaczali, *cavetur. Ibidem* fol: 75. Tit: *Approbatio* Fundacyey.

Kłasztory wszystkie, tak Zakonników, jako i Zakonniczek na dobrach Ziemskich fundowane w Koronie i w W. X. L. od wszystkich *in genere* exakcyi żołnierskich, wolne zostawać mają, *oneribus Ecclesie & Reipublicæ salvis*, Const: An: 1667. fol: 45. Tit: *Fundacya* Oycow Kartuzów.

ARTYKUŁ XI. II.

Którzy dla niemocy swey na wojnę jachać nie mogą.

I Ustawujem (a) też, jeśliby ktokolwiek powinien woynie służyć, z Bożego dopuszczenia byłby niemocen, obłożną chorobą, za którą na służbę Naszą jachaćby nie mógł, a niemiałby syna dorosłego, tedy ma się opowiedzieć Chorążemu swemu w którego jest Powiecie, a przy nim trzema Szlachcicom, którzyby niemocy jego o-

czyma swemi oglądawszy, i to mają Nam abo Hetmanowi Naszemu opowiedzieć pod sumnieniem swoim. A poczet swóy zimion i na swoje mieysce człowieka dobrego i godnego, na wojnę przecię posłać powinien. §. A Panowie, Rada i Urzędnicy naszymy, i insze stany, którzy pod Chorągwią Powiatową nie stoją, takowe w chorobie swey, tymze obyczajem wedle uchwały Ziemskiej, i ważności imienia swego, poczet wyprawować na wojnę powinni. §. A wszakże pod czasem wojennym, takowy kto obłożną chorobą niemocen, ma się opowiedzieć Nam. Hospodarowi, a w niebytności Naszey, tedy Hetmanowi naszemu: A po zjachaniu z wojny, każdy z Panow, Rad Naszych i innych stanow, ma rzec dobrym słowem przed Nami Hospodarem, iż prawdziwie obłożną chorobą niemocen był.

(a) Którzy chorują, od wojny wolni być mają, a jako chory był ma przyśiądz, *Zygmunt w Bydż: 1520. H. P. 563.*

Na wojnę nie powinni Starzy, Chorzy, Wdowy i *minorennos* się stawiać, jednak *idoneos* mają, *Konst: 1621. fol. 7. §. Patres-Familias.*

Y co pogorzeli *retenter*. *Konst: 1621. fol. 13. §. a Wściąganiu.*

ARTYKUŁ XII. 12.

O Syniech, i o zastępowaniu wojny jeden za drugiego.

R. 6. **T**eż (a) ustawujem, ktoby z poddanych Naszych Szlachty będąc sam zdrow, a miałby syny u siebie a dorosłe w ośmnaście 1
A. 1. latach a nie mniej, a ten syn niebyłby z nim dzielny, abo i dzielny, a byłby godny ku służbie wojenney, tedy takowy syn za (b) Oycy może wojnę służyć poczem Oycy swego. §. A wszakże 2
ten, i takowy Ociec, tego syna swego ma przywieść do Chorażego swego, w którym Powiecie jest, i jemu opowiedzieć. A Choraży ma go Hetmanowi opowiedzieć. A Hetman Nasz będzie powinien takowego ku popisu i ku służbie Naszey przyjąć.

(a) W K^oronie, Roku 15. Męszczyźnie, a Białegłō: 12. lata zupełnie uznawają, *Jagiel: w Krak: 1423. H. P. 286.*

(b) Syn nie wydzielony za Oycy, brat niedzielony za brata, wojnę służyć może, *Kaz: 1454. H. P. 561.*

ARTYKUŁ XIII. 13.

Ktoby omieszkał na rok do Woyska przyjechać.

R. 4. **U**stawujemy, (a) Jeśliby kto omieszkał roku na popis, przez li- 1
A. 23. sty Nasze położone, i do woyska niepośpieszył się i na rok u Nas i u Hetmana Naszego W.X.Lit: nie postanowił się bez służney przyczyny, tedy takowych niedbałych a nieposłusznych Hetman Nasz Wielki w osobliwy registr ma kazać wpisać, i to dolożwszy, jako który długo omieszkał. §. A ci wszyscy takim sposobem 2
karani być mają. Iż My Hospodar przez Hetmana Litewskiego, mamy ich posłać na granice, abo tam, gdzie tego potrzeba Rzeczypospokaże, a oni wedwoje tak wiele, jako zamieszkal, zasługować będą powinni, a to się ma rozumieć o pospolitym ruszeniu z Seymu.

(a) Żołnierz piętężny pienią: wziąwszy gdyby nie stanął, Rotm: przy popisie ma go opowiedzieć, Hetman ma wzdać na wymo: i odpawę uczynić 1609. O zabronieniu Podwod i na W.X. Lit: fol: 890.

ROZDZIAŁ WTÓRY
ARTYKUŁ XIV. 14.

43

Ktoby z bitwy uciekł.

1 **U**stawujemy (a) też, ktoby z bitwy uciekł, takowy za słusznym dowodem, od Hetmana przez wyrok Nasz Hospodarski imienie i cześć traci.

(a) Ktoby z bitwy uciekał, może go każdy zabić: a gdy takowy ujdzie, przecie bezecny będzie, Art: Wojen: 1609. Konst: 1620. fol: 5. Tit: O Żołnierzu.

Hetmańskie Artykuły tak są ważne, jak Seymowe postanowienie, Konst: 1590. fol: 55. §. Po-
stanawiając.

Też Artykuły *approbantur*, i mają być do Druku podane, Konst: 1609. fol: 888. Tit: Porządek. Podane są *Ibidem* fol: 930. Tit: Artykuły.

ARTYKUŁ XV. 15.

Którzy na Woynie, koni, zbroi, broni, komu pożyczają.

1 **T**eż (a) ustawujemy, ktoby komu na woynie będąc w woysku, ^{R 4.} ^{A. 10.} pożyczyl do okazu popisanego konia, zbroi, i wszelakich broni, z czym (b) sam przyjechał służyć, a toby na niego było przewidziano, od tego takowy ryszunek pożyczony, wszystko przez Hetmana Naszego W. X. Lit: zabrany być ma.

(a) Konia ani ryszunku pożyczać nie mają, tak ten co pożyczyl, jako i ten, u kogo pożyczono, ma na kole siedzieć, Art: Wojen: 28. 1609.

(b) Żołnierz żaden nie ma mieć ryszunku od złota, ani srebra, tylko od żelaza, a rzemie-
nia, *sub amissione stipendii*, Const. 1620. fol: 5. Tit: O Żołnierzu.

ARTYKUŁ XVI. 16.

Po czemu od popisu brać.

1 **U**stawujemy (a) aby Hetman Nasz W. X. Lit: nie kazał więcej brać od popisu woyska naszego Pisarzom swym, tylko po pułgroszku od konia za pracą ich, a to w ten czas, kiedy się woysko Nasze zjeżdża. A kiedy woysko Nasze ma być (b) rozpuszczone, tedy nie ma Hetman, ani jego Pisarze od popisu nic brać, pod łaską Naszą. A Hetman z rejestru woysko rozpuszczać ma. § Wszakże kwitow Szlachcie od Hetmana przy rozpuszczaniu woyska nie będzie potrzeba brać, oprócz, ktoby sam dla jakich potrzeb swoich potrzebował kwit wziąć. A Hetmanowie mają rejestra spisania woyska porządne mieć i pilno je chować, i Pisarze swe na popis woyska ludzi dobrych, Szlachtę, i ktemu przyśięgłych mieć. (c)

L 2

(a) Pisarz Polny ma być przyśięgły, 1591. *de Disciplina Milit:* przyśięga Polnego Pisarza H.L. 138 Pisarz Polny na każdy miesiąc piechotę ma pisać, Konst: 1621. fol: 19. Tit: O Pisarzu Polnym.

(b) Ktoby kogo przed tym, albo odciągając we 2. Niedz: potym go ranił, na gardle karany, jeśli ujdzie, z Państwa wywoł: dobra zabrać 1563. Okazowanie.

(c) Pisarze Polni, *salarium* w Prawie opisanym mają się kontentować, Konst: 1616. fol: 6. Tit: Objasnienie.

Pisarz Polny obecnie ma być w Woysku, albo mieć przyśięgte substituty, Konst: 1626. Tit: O Pis: Okazowanie w W.X.L. *quot Annis* na S. Michał odprawować się ma, *sub penis de expeditione bellica sancitis ad instantiam* Marszałka i Chorążego Ziemińskiego na Trybunale, *luenda*, na takowych popisach *omnis tranquillitas & securitas* zachowana być ma *sub pena* sta kop Litewskich, *contra insolentes, & perturbatores* dobrych porządkow. A za większy exces to jest: zranienie, czworakiey nawiązki, a *in casu necis, sub pena colli* czworakiey głów szczyzny, a tak o rany, jako i o głowę *forum in officio proximo castrensi peremptorie, ad instantiam cujusvis* Const: An: 1650. fol: 18. Tit: O Popisach W. X. Lit:

Duchowni Smoleńscy *utriusq; ritus* zawsze gdy potrzeba, na obronę Smoleńska na popisach stawiać osob sześćdziesiąt i dwie powinni. Ciż od stacy i leż Zolnierskich wolni być mają, Konsty: An: 1653. fol: 10. Tit: *Securitas* Smoleńska.

Senatorowie i Posłowie w Konwokacyi Generalney Warszaw: *tempore interregni* przytomni, od popisu wolni *inquantum* by się gdzie pod ten czas odprawował Konfederat: General: Warszaw: An: 1648. fol: 6.

O Urzędzie i przyłędzie Pifarza Polnego W.X.L. dawne Konstytycye reasumowano, *cum hac declaratione*, aby Chorągwie jezdne co ćwierć roku, a piesze co miesiąc, za wiadomością Hetmańską, sam przez się, albo przez subtituta przysięgłego popisował, i rejestra podpisałe zaraz po popisie, jedno do rąk Hetmana Wielkiego W.X.L. a drugie do skarbu tegoż Xięstwa, na początku Seymu każdego oddawał, *sub pena privationis officii*. O co *forum* na Seymie, *ad instantiam* każdego Posła, która pena do nieoddania tylko Regestrow popisanych ściagać się ma, Konst: An: 1654 fol: 30. Tit: O Pifarzu Polnym W.X. Lit:

A R T Y K U Ł XVII. 17.

O Chorążych, aby Ziemian w domu nie osadzywali i nie opuszczali.

Ustawujemy (a) też i przykazujemy, aby Chorąży Nasi nie śmieli żaden z nich Ziemianina, i każdego stanu człowieka, woynie należącego, do domu od woyny wyzwalać, i z drogi abo z woyska odpuszczać. A jeśliby który ziemianin w domu został, a Chorążyby tego przed Hetmanem nie opowiedział, zataił, a toby nań było przewidziano, iż to umyślnie uczynił, tedy takowy Chorąży Urząd swóy Chorągwo traci.

(a) K. J. M. wyzwolić nie może, patrz w Statucie, Roz: 2. Art: 3.

A R T Y K U Ł XVIII. 18.

O najazd na domy i grunty Szlacheckie.

Ustawujemy (a) ktoby na woynie będąc, abo w drodze do woyska, bądź też z woyska ciągnąc, komu z Duchownych abo Swieckich stanów, na dom abo na gumno najeżdżał, abo stawy i sadzawki łowił, abo jakiegokolwiek szkody poczynił, i przy takim najeździe gwałtownym, jeśliby kogo w domu takowym (b) zabił, abo ranił, zbił, abo gwałt i zniewolenie białeygłowie uczynił, tedy ten ma za słusznym dowodem gardłem karan być. A gwałt i szkody z osobna za każde najechanie płacić z majątności swojey ruchomey, i leżącej. §. A jeśliby nie ranił, ani zbił, i boju zbytniego żadnego nie uczynił, tylko co wziął, abo szkodę jaką uczynił, tedy winien będzie ten gwałt i szkodę, (c) za dowodem słusznym sowito płacić. A o takie krzywdy i szkody, ukrzywdzony ma sobie sprawiedliwości dowodzić w ciągnienu, przed Chorążym, abo Kasztelanem, abo Wojewodą, według Artykułu szóstego w tymże Rozdziale, (d) a w woysku przed Hetmanem Litewskim. §. A gdzieby kto z jakich przyczyn nie mógł sobie sprawiedliwości w ciągnienu abo w woysku przed Hetmanem dowieść, takowemu i potym wolno będzie z osiadłym sprawiedliwości sobie dowodzić u sądu należącego, według uczynku, pozywając o to na rok pierwszy zawity, tak do sądu Ziemskiego i Grodzkiego. (e) A z nie osiadłym, tam sobie sprawiedliwości dowodzić, gdzieby go pod którym Urzędem przysięgnąć mógł, abo przed Panem jego, komuby służył.

(a) Żołnierz, ryb z koszów, t spustów, także w ładzawkach i stawach, żaden łowić nie ma, pod winą szub: Art: Wojenny 13. 1609.

(b) Ktoby w ciągnięciu w odciągnięciu kogo zabił, na gardle karany, a jeśli by zjechał wywołany, i majątność zabrana być ma, 1563. Tit: Okazowanie.

(c) W zboża aby koni nie puszczał, pod siedzeniem na kole i zaplaceniem sowito, Artyk: Wojen: 20.

(d) Hetman kogokolwiek skarze na gardle, albo pocziwości, tak ma być ważno, jakoby to na Seymie uczyniono było, Konft: 1590. fol: 570. §. Także też.

Bannicye in civilibus causis na Żołnierzach in contumaciam otrzymane cassantur.

A ukrzywdzeni, u Hetmanów sprawiedliwości dochodzić mają, Konft: 1638. fol: 11. Tit: Znieśnienie bannicyi.

(e) Urzędnik Szlachecki w pospolite ruszenie szkodę Pańską poprzyjąć może, Konft: 19. 21 fol: 5. §. Komprobacya zaś.

Y przeciwko Żołnierzowi zawżse, Konft: 1692. fol: 8. Tit: O żołnierze.

O tym patrz w Artykule 27 tegoż Rozdziału w przydatkach.

A R T Y K U Ł XIX. 19.

O żywności na wojnie komu by nie dostawało.

- 1 **U**stawujemy, komu by z poddanych Naszych będąc na wojnie, leżąc wojskiem na jednym mieyscu, żywności na samego, albo nakonie jego nie dostawało, takowy z widzem Hetmańskim ma jachać, i wziąć z potrzeby żywności, na siebie i na konie, a zapłacić według ustawy od Nas albo od Hetmana Naszego na to położoney według urodzaju, niżli drwa mają brać wolno, gdzie będą stać. (a) Ale domow rozbierać, i płotow palić, stawow i sadzawek łowić, ani spuszczać, żyta, jarzyn umyślnie trawić, ani deptać nie mają. A ktoby takowy komu szkodę uczynił, ten szkodę sowito ma zapłacić. §. (b) A jeśli by kto na zbożach i jarzynach obozem umyślnie położył się, i szkodę uczynił, takowego Pan Hetman karać według szkod i występku jego ma, nadgroda łuszną ukrzywdzone-mu. A ktoby też mając żywności u siebie w obozie dosyć, a przecie jey nie używając, inszey sobie naydował, i za widzem brał, takowy to, co weźmie temu, u kogo wziął, sowito wracać, albo płacić ma.

(a) Drzewa z budowania do palenia, dylów z groduzenia brać nie ma, pod karaniem, a ktoby się ważył drzewo do municyi należące rozbić, gardłem, Art: Wojen: 12. 1609.

(b) Służebni ciągnąc na wojnę, szkod czynić nie mają, stanowiska swe w polu miewać mają, szkodę na co uszkodzony przyśle, sowito zapłaci, Kaz: w Wiśl: 1368. H. P. 564.

Żołnierzowi może Rotmistrz część Żołdu zatrzymać, aby z tego szkody ukrzywdzonym płacił, Konft: 1567. fol: 148. §. A iżby też.

Z żołnierza gdyby Rotmistrz sprawiedliwości nie uczynił, ma forum w Grodzie bliższym, sine exceptionibus kładzenie Pozwu w Majętności, a nieofiadłego na stanowisku, Konft: 1589. fol: 527. Tit: O Żołnierzach.

Reasumuntur Constitutio o tymże 1620. fol: 7. Tit: Ciagnienie.

A R T Y K U Ł XX. 20.

Obraniu widza od Hetmana na żywność i co mu dawać.

- 1 **T**eż (a) ustawujemy chcąc to mieć, iż będąc na wojnie, komu- R. 4. by dla niedostatku żywności widza było potrzeba, tedy Het- A. 10. man Nasz winien będzie widzow przydawać na skupowanie żywności. A widzom jego za tę pracę nic nie ma być dawano, jedno na gwałty, boje, i temu, ktoby na szkodę swoje brał widza, takowemu widzowi ma być dawano na milę po groszu. A jeśli na mieyscu niejeżdżąc mile, także ma po groszu dać.

(a) Żywność gwałtem nie ma być brana, kupować mają według ustawy, 1609. Artykuł Wojen: napoy, ryby, korzenie, targiem dobrowolnym płacić mają, 1697.
Żołnierzom Hetman ma żywność stanowić. *Const: 1500. fol: 572. Tit: Szacunék.*

ARTYKUŁ XXI. 21.

O gwałt abo nachod wojenny w obozie.

R. 11. A. 1. **T**eż (a) jeśliby kto będąc na służbie Naszey, bądź w obozie abo *I*
w ciągnięciu, na drodze, jeden drugiego umyślnie, abo oby-
czajem zwady najachał, abo naszedł na oboz, na stan, gwał-
tem, i kogo zabił, abo ranił, a byłoby to na niego przewidziano, ten
gardło traci. §. A jeśliby nieranił, ale umyślnego swawolnie naszedł- *2*
szy, uderzył, abo nie uderzył, ale słowy nie uczciwemi sromocił, abo
szkodę jaką uczynił. Takowego Pan Hetman za dowodem słusznym
karać ma według baczenia swego, i według Artykułów, któreby na
on czas o spokojnym zachowaniu w woysku wydane były.

(a) Na stanowisku, i przy stanowisku, jeden drugiego najeżdzać nie ma, pod frogim karaniem
Art: Wojen: 15. przyftawa bez wiadomości. Rotm: żaden obierać nie ma. Tamże.

ARTYKUŁ XXII. 22.

O ludziach pieniężnych, mają z imion swych służbę ziemską służyć.

I **T**eż (a) ustawujem, ktobykolwiek z poddanych Naszych pie-
niądze Nasze, abo u Panow Rad Naszych Kniazów, Panow,
i inszych stanów ku służbie wojenney, jezdney abo pieszey
brał, takowi ludzie pieniężni, Rotmistrze i ich towarzysze osobami
swemi, ci co za pieniądze Nasze Hospodarskie służyć będą w Hufie
naszym pieniężnym, (b) a co u kogo innego pieniądze będą brali
w poczte tego u kogo pieniądze wzięli, stanowić się, i za osoby swe
ludzi godnych Szlacheckich z poczty, którzy z imion swych winni
stawić, pod Chorągwią Powiatową, powinni będą ustawicznie mieć i
stawić pod winą na nieprzybyłych do służby wojenney wyżej opisa-
ney, aby za te pieniądze, które na służbę żołnierską biorą, służba
ziemska z imion ich nie ginęła.

(a) Podobne rozumienie *Artyk: 1. w Roz: 2.*

(b) Żołnierze na żołd zaciągnięci, od Pospolitego ruszenia wolni byli, *Const: 1621. fol: 7. §.*
Hetmani i to tylko kiedy *divisum bellum.*

ARTYKUŁ XXIII. 23.

*O przyjmowaniu ludzi służebnych przybyłych, jako się oni w cią-
gnięciu zachować mają.*

I **T**eż (a) ustawujemy, iż ludzi przybyłych, tak obcych jako i są-
siedzkich, zagraniczników, przyjmować, i wieść do Państwa
Naszego W.X.Lit: i przez toż Państwo nie mamy, aż z wiado-
mością i radami Naszych W.X.Lit: §. (b) Wszakże te ludzie przy- *2*
byłe jako i tuteysze żołnierze, nie mają inszemi drogami, do inszego
mieysca ciągnąć, i na leżach się rozkładać, jedno tam, gdzie My Ho-
spodar abo Hetman Nasz Wielki tego W.X. oznaymi, i (c) leże ro-
spisze. A z drogi i z leż im od Nas i od Hetmana Wielkiego danych

i oznaymionych, oni jezdzić w picowanie nigdziey nie mają. Ale tam w drodze na noclegach i leżach z stron żywność zwiezioną, abo targiem abo uftawą, jako My z Radami Naszymi uchwalim, abo Hetman w niebytności Naszey uftanowi, mają kupować. A porządek dodawania tej żywności i cenę, także My Hospodar z Radami Naszemi tego Państwa w ten czas uchwalim wedle potrzeby.

(a) Cudzoziemcow na dworze chować nie mamy, 1607 o cudzo: i na W. X. L. Król bez pozwolenia Rad oboyg Narodu zgodnego, nie ma Zolnier przyimować i odprawować *Const: 1576. fol: 253.*

(b) Hetman Roth: Towa; na żadne potrzeby swe, i prze: Zoln: nie ma zaciągać, 1591. *Discip:*

(c) Leże jako naybliżej siebie 1609. Porządek około Zoln: Zolnierzom Hetmani leże rozdawać mają, *Const: 1576. fol: 237. §. Zold Zolnierzom. Bez listu Hetmańskiego Starostowie, leży im dopuścić nie mają, Const: 1601. fol: 735. Tit: o Kwarciowym. Zolnierz gdyby sobie bez listu Hetmańskiego, leż uczynił, pana 200. Marc: & refuso, a nie osiadłych pana colli Const: 1624. fol: 1. Tit: Supplement.*

A R T Y K U Ł XXIV. 24.

O nie dawaniu pieniędzy na rotę stanom niżej opisanym.

Też uftawujem, iż czasu wojny, któraby z uchwały Seymowej *R. 2.* ruszeniem pospolitym odprawowała się, nie mamy Wojewo- *A. 3.* dom, (a) Starostom, i Dzierżawcom ukraińnym, na te Zamki, gdzie Starostwa i Dzierżawcy mają, na rotę dawać, ale lwemi pocztą z Urzędów ich powinni tam zostawać mają. A wszakże ten Zamek Rotmistrzami i ludem służebnym, według potrzeby opatrować mamy, którzy Rotmistrze pod władzą i sprawą tego Starosty abo Dzierżawce być mają. §. Wszakże nic nie uymując władzy Hetmana Wielkiego niwczym, gdyż nie jedno Rotmistrzowie, ale i sami Starostowie ukraińni czasu wojny pod władzą i posłuszeństwo Hetmańskie należą. A jeśli bychmy potrzebowali, którego z tych Wojewod, Starost, i Dzierżawiec do pola, to nam zwieść ztąd i pieniądze na służebne ludzie dać jemu wolno będzie.

(a) Żaden Senator, Starosta Sądowy: Roth: wodzić nie może, 1591. *De Disci: ani Tatarowie, 1613 o Tat:*

Starostowie Ukraińni rezydować na Zamkach mają *sub amissione* Starostwa, *forum* za Dworem *Const: 1620. fol: 16. Tit: Starostowie:*

Starostw Sądowych Ukraińnych W. X. L. dzieciom lat nie dorosłym dawać K. J. M. nie ma, jedno ludziom godnym, *Const: 1633. fol: 19. Tit: Opatrzanie Zamkow Ukraińnych.*

Starostwa Ukraińne *in solidum* Mężowi i Żenie dawane już więcej być nie mają, *Const: 1635. fol: 26. Tit: o Starostwach Ukraińnych.*

Na Starostwach Pogranicznych Koronnych i W. X. L. żadney białegłowy *jus communicatum* rozciągać się nie może, *const: An: 1662. fol: 9. Tit: Dożywocie na Starostwach.*

Ani więcej, nad dwie Królewzczyzny *cujuscunque generis*, lub Starostwo, lub Dzierżawa, po śmierci Mężów swoich utrzymać nie mogą *Ibidem* o Dożywociach.

A R T Y K U Ł XXV. 25.

O błędnych na Woynie.

Ustawujemy, i tak mieć chcemy, aby każdy w woysku Naszym *R. 14.* w ciągnienu, nie śmiał (a) konia błędnego trzymać u siebie *A. 25.* więcej, tylko przez noc i dzień. Ale po tym czasie zamierzonym, ma go zarazem wieść do Hetmana Naszego Litewskiego. A jeśli by Hetman daleko był, tedy do starszego swego, a on tegoż czasu ma do Hetmana odesłać. (b) A ktoby błędne trzymał więcej niż

przez ten czas pomieniony, takowy tego konia powinien z nawiązką wrócić, tak też i każdą rzecz znalazłszy, nieść do Hetmana, a Hetman

Nasz ma kazać od błędnych więcej nie brać, tylko od konia grosz.
 R. 14. §. A o inſze rzeczy w Obozie Hetmańskim zawołać, i to co znalazł 2
 A. 25. ma do Urzędu Hetmańskiego oddać, a Urząd Hetmański, temu, czy-
 je co będzie, ma kazać darmo oddać.

(a) Rzeczy należoney aby żaden nie chował, dłużej przez noc, Sędziemu opowiedzieć ma, inaczej sądzon będzie, jako o Zold: Art: Wojen: 24.

Sługi niczyjego nie ma wywozić pod gardłem, Art: Wojenny, 11.

(b) Łozna czeladź i konie przy Chorągwiach nie powinni być, const: 1633. fol: 15. Tit: Discip:

ARTYKUŁ XXVI. 26.

Jako woynie służący, daleko w woysku od Hetmana stanowić się mają.

Ustawujemy (a) też, aby nikt nie śmiał daley mile od Hetmana 1
 Naszego w woysku stanowić się, ale tak jak im wedle czasu i
 potrzeby Hetman rozkaże.

(a) Leża Żołnierka jako najbliżej siebie i Hetmana być ma, i 607. Porządek około Żołnierz:

ARTYKUŁ XXVII. 72.

O zawłasciagnieniu brania żywności przez ludzi swawolnych.

R. 2. G dyby (a) kto z poddanych Naszych jakiegokolwiek stanu, mie- 1
 A. 19. niąc się ludźmi służebnymi żołnierzmi bez listów Naszych abo
 Hetmana Wielkiego tutejszego Państwa na leży gdzie w Pań-
 stwie Naszym W.X.L. położył, i tam natęży leży abo drogą ciągnąc,
 żywność darmo, abo ustawą brał, szkodę jaką czynił, a byłby gdzie
 blisko Hetman Wielki, tego Państwa W.X.L. Tedy taki ma być po-
 zwan przed Pana Hetmana przyjechać, i okaże-li się z prawa przed
 Hetmanem, ten ma być za to karan wedle zdania Hetmańskiego, a
 żywność brania, abo szkoda jaka uczyniona z łowitością z statku
 majętności jego, ma być ukrzywdzonemu płacona. §. A jeśliby Pan 2
 R. 4. Hetman daleko był, i dośiągnąć go ukrzywdzonemu trudno było, tedy 2
 A. 29. takowy swawolny od ukrzywdzonego ma być pozwan przed Urząd
 nasz Grodzki na krótki Rok, jakoby mógł zjechać. §. A gdzieby był 3
 nie osiadłym, tedy ma być postawion ku prawu przed tenże Urząd
 Grodzki, i gdy tam ku prawu przyciągnion będzie, i z rozsądku urzę-
 dowego winien zostanie, ma być sądzon i karan jako zbójca i lu-
 piezca, a szkody z łowitością z statku i majętności jego odprawione
 R. 2. być mają. §. A jeśliby przed Hetmanem abo Urzędem Grodzkim 4
 A. 9. nie stał, i tego się nie sprawił, tedy Pan Hetman abo Urząd Grodzki ma 4
 R. 4. takowego wywołać, i dać o takim po wszystkiej ziemi na Urzędziech
 A. 7. listy swoimi znać, aby był poiman, i tam tak karan, jako wyżej opisano.

(a) Którzyby z kupami zebranymi w dobrą naszę, Duchowne Świeckie wjeżdżali, gwałt, szko-
 dy, krzywdy czynili, Hetman ich sądzić ma, Dekret jego takiej wagi, jako Seymowy, 1609. Po-
 rządek około Żołnierzów Zold: i na W. X. L. 1613. o ludz: swawol: a w Miałt: Urząd Mieyski
 według Statut: Toruń: sądzić ma, 1581. Waruńek Lwowa i Wilna 1611. Deklaracya bezpieczeństwa:
 Bannit tym samym bannicycy zbędzie, kiedy swawolnika zabije, nikt takiego nie ma przecho-
 wać, sub pana 500. mare: vel complicitate infamis, Const: 1624. fol. 4. Postanowienie.

Na Hetmany włożono aby swawolników z woyskiem bili i karali, *Const: 1625. §. Daklarujemy*, Swawolni którzy w obcych Państwach za granice wyciągnawszy, krzywdy ludziom czynią, *reassumpta const: 1624. we dwie Niedzieli post: publicat: const: presentis* wrócić się, i w Grodzie swym manifestacją uczynić powinni. A za Hetmańskim zaleceniem na Seymie do czci mają przychodzić, oprócz Starzych swych, służywszy w Woysku swym kosztem ćwierć przeciw Mokwicirowi, i przyśleżę znaczną uczyniwszy *const: 1633. fol: 41. Tit: Reassumpcyą*.

Woyska Koronne jakiegokolwiek zaciągu, aby nigdy za granice W. X. L. nie przechodziły, *lege perpetua* warowano. A którzyby się Pułkownik, Rotmistrz, Oberłster, Kapitan, tego ważył, za swawolnika i z Kompanią rozumiany być ma. O czym wszystkie Konstytucye *Annorum 1626. 1629. 1635. reassumuntur*. A *dammā passis* za approbacyą w Grodzie swoim krzywd, i szkód poczynionych, juramentem Urzędników Szlachty, na Kommissyey Woysku Koronnemu na Seymie naznaczoney, z wolnym zaślęg arestowaniem, albo do upodobania w Trybunale Koronnym *in tdr causas militares, forum* naznaczone jest. A jeśliby się kiedy na potym Obywatelom W. X. L. dosyć nie stało, tedy na Seymie każdym, *ante omnia W. X. L. domówić* wolno *const: An: 1653. fol: 7. Tit: O nie przechodzeniu Woysk*.

O tymże *declaratur* iż żadna Chorągiew Woyska Koronnego wchodzić w granice W. X. L. (któraby ordynansu do Woyska W. X. Lit: nie miała) ani stacyi żadnych brać, ani noclegów odprawować nie powinna. A kto by się ważył to czynić, znośić jako swawolniki wolno. Gdyby jednak Woyska Koronne do W. X. L. ordynować przyszło, tedy Oberłsterowie, Rotmistrze, tak na te Chorągwie, jako i na suplementy, (którym wolne ciągnięcie, tak w Koronie zaciągnionym do W. X. L. jako i w W. X. L. do Korony być mają) bez czynienia krzywd, i wyciągania stacyi, i podwod, listy przypowiedne w naypierwszym Grodzie *per oblatam* podać powinni, dla wiadomości, kto z ordynansu, a kto swawolnie wchodzi przez granice W. X. Lit: A PP. Hetmani Koronni, chleba w dobrach W. X. L. pokazywać, ani Rotmistrze ich wybierać nie mają, *sub pena solutionis in triplo* szkód poczynionych, *in iudicio Tribunalitio Lublinski repetenda*. Toż prawo ma się ściągać i na Żołnierzy W. X. L. przez granice Koronne swawolnie przechodzących *const: An: 1655. fol: 31. Tit: O nie przechodzeniu*.

W Woysku W. X. L. według pierwszych Konstytucyi, Rotmistrze mają być *possessionati const: An: 1654. fol: 30. Tit: Disciplina Milit: O Przechodzeniu Żołnierskim*.

Województwu Brzełkiemu W. X. L. *const: An: 1641. o Żołnierskich przechodach, Powiatom, Mozérkiemu i Keczyckiemu służącą in toto cum panis ibidem expressis reassumowano const: An: 1647. fol: 23. Tit:*

Woluntaryiśkie Chorągwie w W. X. L. zniesiono, *fidem* PP. Hetmanow obowięzując, aby żadnych uniwersałow tak na te Chorągwie nie wydawali, jako i ludziom *alienae nationis*, żadnych nie pozwalali zaciągów, i suplementów, ani też z Kancellaryey Nadworney Królewskiej, ludziom nie znajomym, i nie w tey Oyczyźnie urodzonym, listy przypowiedne wychodzić mają, *const: 1662. fol: 13. Tit: Zniesienie Kond:*

Swawolnicy tak w Koronie, jako w W. X. L. którzy pod pretextem Woyskowej służby aby wybierania chleba, od Chorągwie odjachawszy, albo na skład pomijającey Chorągwie, na Wsi i na Dwory Królewskie i Duchowne, i Szlacheckie napadają, i one rabują, stacye wybierają, różne krzywdy i gwałty robią, każdemu imać i do Grodów bliskich oddawać, i tam według excessu tak tych którzy na Dwory pomieniōne najeżdżali, jako i tych którzy naprowadzali, sądzić i karać, bez wszelkiej Dilacyi i apelacyi *pravia inquisitione* pozwolono. A gdzieby na takowym gwałcie w obronie osoby, albo dobr czyich excessus był zabi. y, takiego caput ma być *invidicabile. Const: An: 1658. fol: 18. Tit: Orabowni: i kupach*.

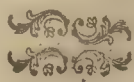
Reassumowano W. X. L. *in toto* tę Konstytucyą *An: 1658. o rabownikach, według ktorey, Grody skuteczne iudicia i satisfacionem injuriatis* czynić, *sub privatione officii* powinni, *salva appellatione*, Szlachcie osiadłej na Trybunał W. X. L. *const: An: 1659. fol: 13.*

O swawolnikach kupami za granice, *sine concessu* Rzeczypołp: chodzących, wszystkie prawa reassumując, postanowiono, aby się każdy w takowym zaciągu za granicą zostający do Korony i W. X. L. *intra spatium* trzech miesięcy, od publikacyey po Grodach terazniejszego prawa komputując, powrócił, *sub pena infamie & confiscationis bonorum, ex delatione cujusvis*, w Trybunale którymkolwiek *decernenda, ac per Capitaneos indilate exequenda*, na które infamie, gleyty z Kancellaryey Koronney wychodzić nie powinny, *Konst: An: 1676. fol: 82. Tit: O swawoln: zagrań:*

Znowu Prawa wszystkie dawne, i świeże przeszłego *An: 1676. Seymu, o nie wyprowadzeniu ludzi kupami swawolnych za granice, in toto reassumowano Konst: An: 1677. fol: 6. Tit: O nie wyprowa: za granice.*

Znowu o swawolnych kupach, i zaciągach, Konstytucye wszystkie *cum rigore in iis expresso* reassumując postanowiono, aby tak w Koronie jako i w W. X. L. Starostowie sądowi, którym to *de lege* należy, takowe kupy i zaciągi znośili. A jeśliby *sufficere* nie mogli, wolno będzie Województwom one gromić, imać, i do Grodu *pro executione* oddawać, Grody zaś na gardle takich karać mają. *Konst: An: 1678. fol: 14. Tit: O kupach swawolnych i zaciągach.*

O swawolnych Konstytucye *An: 1609. 1611. 1613. 1623. 1634. reassumowano, W. X. L. A Województwa i Powiaty tameczne, na Seymikach relacyinych* namowią sobie *securitatem*, i po Parafiach Rotmistrzow postanowią, pod władzą Wojewodów, Kasztelanów, Marzałków, i Chorążych Powiatowych, którzy *in casu* zjawienia się jakich swawolnych kup, one imać, znośić, i do Wojewodów, Starostów, ich Urzędów *pro executione* oddawać będą, *Konst: An: 1683. fol: 1.*

ROZDZIAŁ TRZECI

O WOLNOSCIACH SZLACHECKICH, Y ROZMNOŻENIU
WIELKIEGO XIĘSTWA LITEWSKIEGO.

ARTYKUŁ I. 1.

O rozmnożeniu Wielkiego Xięstwa Litewskiego.

My (a) Gospodar obiecujem też i ślubujem to, za siebie i za potomki Nasze W. X. Lit: pod tą przysięgą Naszą, którąśmy uczynili wszystkim Obywatelom wszystkich Ziem Wielkiego Xięstwa Litewskiego, iż to sławne Państwo W. X. L. i wszystkie Ziemie ku niemu zdawna i teraz należące, w sławie, tytułach, w Stolicy, zacności, władzy, możności, rozkazowaniu, i innych wszelakich należnościach i przyśluchywaniu, i też w granicach, niwczym umniejszać i uymować, abo poniżać niemamy, i owżem wszystkiego tego przymnażać chcemy i będziemy. §. (b) Y chociażby Pan BOG z łaski swej świętej Nam Gospodarzu użyzyć raczył Państwa innego, abo i Królestwa, tedy przecię tego Państwa Naszego W. X. L. Xiążąt, Panów, Rad Duchownych i Świeckich, i wszystkich Urzędników Ziemskich i Dwornych, Szlachtę, Rycerstwa, i wszystkich innych stanów niwczym nieponiżać, ale od wszelakiej lekkości i poniżenia strzedz i bronić będziem z pomocą Bożą, starając się o (c) przymnożenie i wywyższenie tego Państwa, wszystkich dostojności, ozdob i pożytków, za większą pilnością i usiłowaniem Naszym.

(a) Dostojęństwo i Urzędy dane, nikomu brane być nie mają *Zygm: w Piotr: 1538. H. P. 171. Wolności, Dostoj: Prærog: i Urzędy każdemu stanu mocnie i nienaruszenie trzymać, Zygmunt Aug: w Lublinie 1569. w Przy: o Unii W. X. Lit: Też aby.*

(b) Od nieprzyjaciela Zamki, imiona odzyskawszy K. J. M. obiecuje wracać, czyje oyczyzny przed tym były, *Zygm: Aug: w Lub: 1569. Też w Rekuperacyey, od nieprzyja: Konst: 1611. fol: 2.*

(c) Wolno Polakowi w Lit: Litw: w Pol: majątności słusznym sposobem nabywać, według onego prawa, w którym imienie leży, *Recess: Seymu Warszaw: Miesiaca Marca 23. dnia, 1564. Jeszcze też nad to 1569. Przyw: o W. X. L. Statuta i Przyw:*

Urzędy i Dignitarstwa Województwa Kijowskiego Obywatelom *Romani Catholici Ritūs*, tak w Koronie jako i w W. X. L. zaśluzonym rozdawane być przy Statucie SIGISMUNDI I. *An: 1510. w tey mierze conservari mają Const: An: 1659. fol: 47. Tit: Dignit: i Urzędy.*

Urzednicy Litewscy, po Urzędzie Grodzkim takim porządkiem *in perpetuum* zasiadać mają. Naprzód Podczaszcy, potem, Cześnik, Horodniczy, Skarbnik, Łowczy, Miecznik, Koniuszcy, Oboźny, Strażnik, Krayczy, Mostowniczcy, Budowniczy. *Konst. An: 1677. fol. 48. Tit: Opisanie Urzędów.*

A R T Y K U Ł II. 2.

O wolnościach Szlacheckich.

- I** **T** eż (a) My Hospodar obiecujem słowem Naszym, za Nas i za Potomki Nasze W X.L. pod tymże obowiązkiem Naszym, jako wyżej w pierwszym Artykule jest opisano, iż w wszystkich Xiążąt i PP. Rad jako Duchownych, tak i Świeckich, i w wszystkich Urzędnikow Ziemskich i Dwornych, Panow Choragiewnych, szlachtę, Rycerstwa, Mieszczan wszystkich ludzi pospółnych w Wielkim Xięstwie, i we wszystkich Ziemiach tego Państwa, mamy zachować, przy swobodach i wolnościach Chrześcijańskich, w których oni jako ludzie wolni, wolno obierając z starodawna i z wiecznych swoich przodków sobie Panow á Hospodarow Wielkich Xiążąt Litewskich żyli i sprawowali się przykładem i sposobem wolnych Państw Chrześcijańskich, równając a jednako mając, i tych wolności używając z sąsiady i bracia swą, Rycerstwem, i innemi stany Narodu Korony Polskiej. §. A osobliwie nad to, przy swobodach i wolnościach na Przywilejach, i liściech Wielkich Xiążąt Litewskich przodków Naszych, i od Nas im, tak wszystkim jako i każdemu z osobna na dojeństwa, i Urzędy, na imiona i ludzie, na grunty, i na cokolwiek danych, i co jeszcze będą dawane wprzód nie poruszone i nie odmiennie wiecznymi czasami chować. (b) Y ktoby też chocia bez przywilejow, za oczywistym prawem, i jakimkolwiek obyczajem nabytych imion, ludzi i gruntow swoich w dzierżeniu był za przodków Naszych Królów Ichmości Polskich, i Wielkich Xiążąt Litewskich, Władysława Jagiella, i brata jego Witolda, Zygmunta Wielkiego Kniazia, Władysława Jagiełowego syna, Kazimierza trzeciego Jagiełowego syna, Jana Albrychta, Alexandra, Zygmunta Pierwizego i syna jego Zygmunta Augusta, i Henryka, i za którychkolwiek z tych panowania, i też za Naszego szczęśliwego panowania, ci sami i z potomki, i bliskimi swemi, i teraz te wiecznie dzierżać mają i będą. §. A o takowych dobrach i grunciech Szlacheckich, aby wątpliwość żadna nie była, wolno zawždy ze wszystkimi pożytkami, którebyśkolwiek na ich grunciech pokazywały, też i kruszce wszelakie, i okna solne zostawiać mają. A My i potomkowie Naszy przelzkadzać im nie mamy czasy wiecznymi wolnego używania.

N₂

patrz
Art:
43
Roz:
tegoż
trze-
ciego.

(a) Stany wszystkie Koron: i W.X.L. według Przywil: Listow i spisow nadanych, umacnia i utwierdza wiecznymi czasami. *Zyg: Aug: w Lub: 11. Aug: 1569. Potwierdz: Uniey. Wszem w obec. Prawa Miast wszystkich J.K.M. in genere approbantur Konst: 1589. fol: 536 Tit: de Juribus Regiarum civitatum.*

(b) Cobykolwiek kto z Przodkow swoich gruntow trzymał jakimkolwiek imieniem nazwanym, bez listow abo listy *ante unionem*; wiecznie trzymać ma, *Konst: unionis An: 1569. versu. Upatrujemy też, fol: 176.*

Ktobykolwiek o dobra *ante unionem* wiecznością nabyte, uprosiwszy sobie za dobra K.J.M. Szlachecka za Dworem pozwał, ten nie schodząc z tego sądu tamże zarazem, zapłacić sronie pozwaney winy Tyśiąc złotych powinien, a gdzieby pozwawszy do poparcia tey sprawy, kto sam nie stanął, tedy takowy pod winę bannicyj popadać ma, *Konst: Koron: 1633. fol: 39. Tit:*

O dobrach przed Unią wiecznością nabytych, i *Konst.* 1607. fol. 359. *Tit.* O Metrykach W. X. Litew:

(c) Kruszcze wszelakie i okna solne, na grunciech Szlacheckich znaydzione, przy Szlachcie zostawac mają: *Steph.* na *Koronac.* 1576 Aby wątpliwość żadna, fol. 277.

A R T Y K U Ł III. 3.

O zachowaniu w pokoju wszystkich poddanych Naszych obywatelów tego Państwa z strony różnego rozumienia i używania Nabożeństwa Chrześcijańskiego.

A iż też Przywilejem i poprzyśiężeniem Naszym jest utwierdzono i pokoju między różnemi w Religiię strzedz. Przeto i Konfederacya czasu *Interregni* w tey rzeczy między stany Korony Polskiej, i W.X.L. uczyniona, w ten Statut słowa od słowa jest wpisana, aby wedle niey jako My Hospodar tak i wszyscy Obywatele, tych Państw zachowali się, która Konfederacya z Polskiej Konstytucyey według prawa każdemu Narodowi należącego, w ten Statut wpisana, i słowo od słowa tak się w sobie ma.

My Rady Koronne, Duchowne i Świeckie, i Rycerstwo; i wszystkie stany insze, iedney a nierozdzielney Rzeczyposp. z Wielkiej i Maley Polski. W. X. Lit. *Kijowa, Wołynia, Podlasza, Ziemi Ruskiej, Pruskiej, Pomorskiej, Zmudzkiej, i Inflantkiej, i Miasta Koronne.* Oznajmujemy wszystkim w obec, komu należy na wieczną tey rzeczy pamięć, iż pod tym niebezpiecznym czasem bez Króla Pana zwierzchnego mieszkając, staraliśmy się o to pilnie na zjeździe *Warszawskim*, jakobyśmy przykładem przodków swych sami między sobą pokoy, sprawiedliwość, porządek i obronę Rzeczyposp. zatrzymać i zachować mogli. Przetoż statecznym, jednostaynym zezwoleniem; i świętym przyrzeczeniem, sobie to wszyscy, spólnie imieniem wszystkiey Rzeczypospolitey obiecujemy, i obowiązujemy się pod *Wiarą, poczciwością, i sumnieniem Naszym.* Naprzód, żadnego rozerwania między sobą nie czynić, ani rozłączenia żadnego dopuścić, jako w iedney nierozdzielney Rzeczypospolitey, ani jedna część bez drugiey Pana sobie obierać, ani spiknieniem ojobliwym z inszemi narabiać, ale według miejsca i czasu tu naznaczonego, zjechać się do gromady Koronney, i spólnie a spokojnie tę sprawę obierania Pana według woley Bożej do skutku słusznego przywieść, a inaczej na żadnego Pana nie pozwalać, jedno z takową pewną, a mianowitą umową, iż nam pierwey prawa wszystkie Przywileje i wolności nasze, które są, i które mu podamy po obraniu, poprzyśiądz ma. A mianowicie to poprzyśiądz, pokoy pospolity między rozerwaniem i różnymi ludźmi w *Wierze i nabożeństwie* zachowywać, i nas za granicę Koronną nigdy nie ciągnąć żadnym obyczajem, ani prośbą Królewską swą, ani płaceniem, pięci grzywien na drzewce, ani ruszenia pospolitego bez uchwaty *Seymowej* czynić. Przetoż powstać przeciw każdemu takowemu obiecujemy, ktoby miejsca albo i czasu insze do *Elekcyey* sobie obierał, i składał, albo zamieszanie czynić na *Elekcyey* chciał, albo lud służebny ojobliwie przyjmował, albo *Elekcyey* oney zgodnie od

wszystkich zamkniętych sprzeciwić się śmiał. A iż w Rzeczyposp. jest różność nie mała z strony Wiary Chrześcijańskiej, zabiegając temu, aby się z tej przyczyny między ludźmi zaścienie jakie szkodliwe nie wszczęło, które po innych Królestwach jasnie widzimy; Obiecuję to sobie wszyscy spólnie za Nas i za potomki Nasze na wieczne czasy pod obowiązkiem przysięgi, pod wiarą, czcią i sumnieniem Naszym, iż którzy jesteśmy różni w wierze, pokoy między sobą zachować, a dla różnej wiary i odmiany w Kościołach, Krwi nie przelewać: ani się karać odsądzeniem majątkości, poczwierzością, więzieniem, i wywołaniem, i zwierzchności żadnej ani urzędu, do takowego postępku żadnym sposobem nie pomagać, i owszem gdzieby ją kto przelewać chciał z tej przyczyny, zastawiać się o to wszyscy będziemy powinni, chociażby też pod obliżiem wyroku, albo za postępkim jakim sądowym kto czynić chciał. Wszakże przez tę Konfederacyę Naszą, zwierzchności żadnej nad poddanymi ich tak stanow Duchownych jako i Świeckich nie uymuję, i posłuszeństwa żadnego poddanych przeciwko Panom ich nie psuję, i owszem jeśliby takowa swawola gdzie była pod obliżiem nabożeństwa, tedy jako zawždy było, będzie wolno i teraz każdemu Panu poddanego swego nie posłusznego, tak w Duchownych, jako i Świeckich rzeczach, według porozumienia swego karać, aby wszystkie nadania zwierzchności, i władze Królewskie dostojności Kościelnej, jako Arcybiskupstw, Biskupstw, i innych wszelakich dobr, były dawane nie innym, jedno Kościoła Rzymskiego Osobom Duchownym Obywatelom Polskim według Statutu. A dobra Kościołow Greckich, ludziom teyże Wiary Greckiey, dawane być mają. A iż to do pokoyu wiele należy, aby różnice między stanami hamowane były, a między stanem Duchownym i Świeckim jest nie mała różność o rzeczach Świeckich doczesnych. Obiecujemy (a) wszystkie te między sobą porównać, na blisko przyszłym Seymie, obierania Pana, sprawiedliwości, porządek taki sobie zachowuję w mocy, jaki w sobie które Województwo domem spólnie postanowiło, albo jeszcze postanowi zgodnie, także i około obrony potrzebnej Zamkow pogranicznych. Ktożkolwiek się komu o pewny dług zapisał, i do Grodu mocnym zapisem, odpowiadać się poddał dobrowolnie, bądź przed śmiercią albo już i po śmierci Królewskiej, takowy każdy według zapisu swego, niechay zwykły postępek prawa cierpi. A Panowie Starostowie będą powinni, mocą tego pospolitego obowiązku bez wszelakiey odwłoki obyczajem zwykłym sądzić i odprawować, i skutecznie wypełniać takowe sprawy. Oprócz tych Województw, które sobie kształt albo obyczaj sprawiedliwości odprawowania osobliwy postanowiło w niebytności Króla, albo jeszcze postanowić ma. Zapisy wszelakie i zeznawania dobr wieczyste przed jawnemi Księgami uczynione: i które w przód będą czynione pod czasem niebytności Króla spólnym tey Konfederacyi zezwoleniem umacniamy, aby pod czasem niebytności Króla począwszy od dnia śmierci Królewskiej, nikomu w postępkach prawnych dawność ziemska nie szkodziła na potym do spra-

wiedliwości jego. Także ktorzy mieli czas zamierzony brania pieniędzy, na przyszłe Gody, abo na Nowe Lato, abo na jaki czas już przeszły. Ci wszyscy aby byli powinni brać pieniądze swoje na pierwsze sądy dali Pan Bóg po obraniu nowego Króla, abo na pierwsze leżenie Ksiąg. Obiecuję też to sobie, że na Elekcyą naznaczoną jadąc, i namieyscu będąc, i do domu się rozjeżdżając, gwałtu żadnego ludziom, i sami między sobą czynić niebędziem. Te wszystkie rzeczy obiecuję sobie i na potomki swoje chować statecznie i trzymać pod wiarą, czcią, i sumnieniami Naszymi. A ktoby się temu sprzeciwiać chciał, a pokoy i porządek pospolity psować, przeciwko takowemu wszyscy powstaniem na jego skazanie, a dla lepszej pewności tych wszystkich opisanych rzeczy, przyłożyliśmy pieczęci swoje do tego i rękami własnymi podpisali. Działo się to w Warszawie na zjeździe walnym Koronnym 28. dnia *Januarij*. Roku Pańskiego, 1573.

(a) Compoficya między Stany Duchownymi i Świeckimi, abo na Seymie blisko przyszłym uczyniona być ma. *Confirmatio Elekcyey w Andrze. 1576. fol: 244. Paragrapho.* Te wszystkie sprawy.

Steph: w Warszawie o Dzieńcach 1581. fol: 379.

Artykuły do prawa W.X.L. tamże fol: 380. o sprawach Osob Duchownych.

O Preskrypcyach 1607. fol: 813.

O dzieńcach tamże.

Compositio inter status, 1618 fol: 5.

Na Aryanow i Protektorow, i Fundatorow w Koronie, i w W.X.L. Statut Władysława Jagiełły o Heretykach reasumowano. A Starostowie i ich Urzędy, każdego takiego o to *legitima convictum* na gardle, sub *privatione Capitaneatus*, karać powinni, *Const: An: 1658. fol: 1. Tit: Sekta Aryanika.*

Pautoribus ich tanquam pro pena perduellionis, forum w Trybunale, inter causas conservatas mixti fori ad instantiam cuiusvis naznaczono w W.X.L. zaś w Trybunale *in quovis registro ibidem.* Czaśu do wyprzedzenia się im lat 3. pozwolono, *salva bonorum, & debitorum repetitione, citra liberum* jednak *Secta sua exercitium, & capacitatem publicorum munitiorum sub penis superius expressis. Ibidem.*

Potym czas do wyprowadzenia się z Państw tych skrócono im czaśu do lat dwóch, a *die 10. Julii An: 1658 sub rigore* przeszłej Konstytucyey. Do wiary świętey Katolickiey Rzymkiey nawracającym się, szkodzić niema, *salvis per omnia iuribus Ecclesiae Sanctae Romanae, & Ducatus Masoviae Decretis. Const: An: 1659. fol: 1. Tit: Deklaracya Confitit: o Aryanach.*

ARTYKUŁ IV. 4.

*My Hospodar, obiecuję rozmnażać Wielkie Xięstwo Litewskie i co-
by rozebrano i odeszło, zaś ku niemu przywrócić.*

Też (a) dobra Państwa Naszego Wielkiego Xięstwa Litewskie-
go nie umnieyszym, i to, i co będzie przez nieprzyjaciół tego
Państwa Naszego kiedykolwiek uproszono, to zaś ku własno-
ści tego Wielkiego Xięstwa przywieść, przywłaszczyć, i granice na-
prawić obiecuję. §. A chociaybysmy też komu zagraniczn-
kom przy granicach, tych wzwyż mienionych, ziemie, imiona, wsi,
ludzie, dali, tedy tokowi mają służyć z tego Wielkiemu Xięstwu Li-
tewskiemu. A ktoby niechciał służyć, takowych Przywilejow nie ma-
my My i potomkowie Naszy dzierżeć.

(a) Odnieprzyjaciela Moskiewskiego, Zamki, imiona, dobra wszelakie odykawszy, K.J.M. obie-
cuje tym wracać, czyje te Oyczyzny były przed osiągnięciem, *Const: 1611. fol: 2. Zygm: Aug: w Lublinie 1569. Miesiąca Lipca 1. dnia Przywil: o Uniey W.X.L. Też w rekuperacyey, fol: 177.*
Starostwa Łojowskie i Lubeckie, W.X.L. inkorporowano, *cum declaratione* że do Woje-
wództwa Smoleńskiego a Powiatu Starodubskiego należeć mają. *Const: An: 1646. fol: 5. Tit: Inkorporacya Łojowa i Lubecza.*

Potym je na toż Woysko *secundum equalitatem & proportionem* załug podzielić na wież-
ne czasy postanowiono. *Konst: An: 1670. & 1676. fol: 18.*

Kommissie bez wiadomości *tertij Ordinis* jaka była, do kommutacyey Łojowa i Lubecza za
Trubeck, nigdy na potym odprawować się niemają. *Konst: An: 1646. fol: 4.*

ARTYKUŁ V. 5.

*O nie danie Szlachty, i ich imion, ludzi, gruntow, i wszelakich wolno-
ści, i też danie listow, i przywilejow przeciw temu Statutu.*

- 1 **U**stawujem (a) i wiecznymi to czasy chować i dzierżać obie-
cujem, iż jako przodkowie Naszy Wielk: Xiążęta Litewskie, tak
i My niezwykli nikomu nijakim sposobem, Bojar Szlachty i
ich imion, gruntow, i ziem dawać, tak i teraz na wszystkie potomne
czasy, obiecujemy i przyrzekamy pod tą przysięgą Naszą, którąśmy
uczynili wszystkim Obywatelom tego Państwa Naszego W. X. L. Bo-
jar, Szlachty, i ich imion, gruntow i wszelakiey majątności i innych
swobod, wolności, i praw u nich odbierać i odwodzić, i nijakim oso-
bom którymkolwiek w tym Państwie Obywatelom jako i zagranicz-
nikom, i postronnym, i żadnemu innemu dawać, i zapisować, i nija-
kim sposobem oddać nie mamy. (b) A gdzieby co trzymano, i
wyszło jakimkolwiek obyczajem przeciw temu Statutu, to z prawa
i z sądu sprawiedliwego przez Nas i potomki Nasze, za radą Rad Na-
2 szych W. X. Lit. na stronę odłożono, i wniwecz obrócono być ma. §.
A przeto przywilejow, tak w pospolitości, jako i każdemu z osobna,
nie mamy i nie będziemy moc dawać przeciw temu Statutu. i Arty-
kułow w nim opisanych. A któreby przed tym wyszły, i potym z
Kancellaryey Naszey po wydaniu tego Statutu, od Nas przez kogo-
kolwiek otrzymane były, takowych My i potomkowie Naszy trzy-
mać nie chcemy, ale z prawa i sądu kasować i wniwecz obracać be-
dziemy. (c) Wszakże komubysmy dali i z łaski Naszey dawać chcie-
li Rodzicom W. X. L. imiona Nasze spadkowe, i w nich Bojarowie, a
chociaiby i Szlachta była, a imiona swoje zdawna i nowo też przez
daninę onych Panow, po których na Nas Hospodara te spadki przy-
szły, mieli, i onym służyły, a listem i potwierdzeniem Naszym nie
wyzwoleni, w tym mocy rąk i szczodroblivosti Naszey, i potomkow
Naszych nie zamykamy, wszakże w mocy swey mając.

(a) Zadnemu Szlachcicowi majątność nie ma być brana, aż pierwey prawem osadzony be-
dzie *Kaz: w Niezow: 1454. H. P. 240.*

(b) Jako wolno upominać się Dobr do Stołu K. J. M. wolno też będzie każdemu dochodzić
dobr swoich bez dawności *Zygm: III. na Koron: w Krak: 1538. Bona nullo jure recepta, fol:
460. Którzy się z imionami Panom dla obrony oddali, Zygm: Aug: 1569. II. Aug: fol: 195.*

Ktoby uprosił dobrą Szlacheckie za K. wina *fl. 1000. Konst: 1633. fol: 39. Tit: O Dobrach.*

(c) Dobr spadkowych Xiążęcych i Szlacheckich Król *Aug: wolny tzafunek podług woli i
łaski swey w rozdawaniu zachował Konst: Unionis 1598. fol. 177. versu, A iż już od tego cza-
su. Vide in simili Konst: 1562. fol: 26. Tit: Dobra na K. J. M. przypadające, Konst: 1576. fol: 280.
Tit: o Dobrach Juris.*

ARTYKUŁ VI. 6.

*O Seymie walnym, o Seymikach Powiatowych i wyprawowaniu ich, i
postaniu z nich Postow Ziemskich na walny Sejm, i o wolnych Woź-
nych, od woyny. Także o przyjeżdżaniu Panow Rad Urzędnikow
Ziemskich i Szlachty.*

Ustawujemy, (a) dla lepszego porządku we wszystkich rzeczach i sposobow ku sprawiedliwości i obronie, iżby z wolą wszystkich na Seymie i potrzeby się Ziemskie stanowiły, odprawowane były, aby wiecznemi czasy przed Seymem wielkim walnym, który mamy My i potomkowie Naszy zawsze kiedy tego potrzeba ukaże Rzeczypolp: za poradą Rad Naszych tegoż Państwa, składane listy Naszymi były, też Seymiki Powiatowe, a mianowicie na tych miejscach, Województwach niżej tu napisanych i postanowionych, które Seymiki, tak za listy Nasze będą składane nie na bliższy czas i rok tylko za sześć Niedziel przed Seymem wielkim. A listy Nasze takowe Seymowe, mają być przynoszone z Dworu Naszego do Województw, Starostw sądowych, i oddawane do rąk Urzędow Grodzkich, za czasu przed Seymikami Niedziel za dwie. (b) A urząd ma te listy rozsyłać przez Woźnych Powiatowych, do PP. Rad, do Xiążąt, Paniąt, Urzędników Ziemskich i Powiatowych i do inszych stanow narodu Szlacheckiego, do kogo przedtym z starodawna z Kancelaryéy Naszey listy posyłano, do domow ich mają nosić. A dla wszystkich pospolicie w Mieściech, w Miałeczkach Naszych, na targach, i przy Kościelech Parafialnych, obwoływać i Kopie z listow Naszych przybijać. §. Takowymże obyczajem około rozsyłania listow Naszych wojennych, Urząd Grodzki zachować się ma. A Woźni Powiatowi winni będą te listy Nasze z pilnością roznosić, pod karaniem ich za to przez Urząd Grodzki więzieniem wedle baczenia swego, gdyż woźni dla takowych posług ziemskich od służby wojennej wolni być mają. (c) Na które Seymiki mają się zjeżdżać i bywać te osoby, Biskupi, Wojewodowie, Kasztelan i Urzędnicy Ziemscy, Xiążęta, Panowie i Szlachta, każdy w swym Województwie abo Powiecie. A w ziemi Zmudzkiej Biskup, Starosta Zmudzki, Kasztelan, Ciwunowie, i inni Urzędnicy Ziemscy, i Rycerstwo Szlachta. §. A namawiać o tych rzeczach i potrzebach ziemskich, które im na tych liściech Naszych i przez Posła Naszego oznaymione będą. (d) Nie mniej też i o wszystkich potrzebach i doległościach onego Powiatu i Województwa, i zezwoliwszy się wszyscy jednostaynym zdaniem mają obrać Posłow swoich, to jest, od każdego sądu Ziemskiego ile ich w tym Województwie będzie po dwie osoby, i posłać ich na Seym, oznaymiwszy i poruczywszy wszystko o czym wedle listow Naszych Gospodarskich, i też w swoich potrzebach, radzić, namawiać, i stanowić będą, dając im moc na tym takowym walnym Seymie postępować i kończyć te rzeczy, które im na Seymiku zlecono, i na Instrukcyi za pieczęćmi Obywatelow tego Powiatu podane będą. §. A Posłowie Ziemscy, miejsca i wota swoje mają mieć wedle porządku Województw i Powiatow, jako które po których miejsca swoje zwykłe mają. A każdy z miłości i powinności swey ku Rzeczypolp: powinien na te Seymiki przybyć. A ktoby nie przybył, pod to wszystko podlega, co się tam stanowi. A Seymik daley stać i sprawa na nim iść niema, tylko naydaley przez cztery dni, ale przyjeżdżać wszyscy na Seymik winni będą pierwszego dnia. §. (e) 5

A mieysce i porządek zasiadania i wot na zjezdziech i Seymikach, tym obyczajem ma być, Wojewoda, Kasztelan, a gdzie Kasztelana nie ma, Marszałek onego Powiatu, Podkomorzy, Choraży, Sędzia, Podśedek, Woyłki, Stolnik, Podstoli, Pisarz Ziemski, zatym Urzędnicy Grodzcy, Panowie i infza Szlachta.

(a) Seym znaczy ciało Królestwa wszystkiego, *Alexan: w Piotrk: 1504. H. L. 261.*

(b) Seymy wolne i Powiatowe dla snadniejszego obmyślenia spraw Rzeczyposp. składane być mają. *Zygm: Aug: 1550. Aby za szczęsnego fol: 4:*

Seym walny sześć Niedzielną we dwie lecie ma być. A gdzieby pilna i gwałtowna potrzeba była, jako czas znieść składany ma być, *Konst: 1566. fol: 255.*

Seymy Koronne z X. Lit. wspólne być mają, *Konst: 1564. fol: 56. §. Co się za się.*

Y druga *Constitutio Unionis 1569 fol: 174. §. Seymy i Rady.*

Seymu mieysce Warszawa *excepto casu & impedimento ibid: fol: 179. §. Mieysce.*

Seymy, Seymiki Powiatowe uprzedzać mają, a listy we dwie albo trzy Niedziele przed Seymikiem mają być publikowane.

Seym walny ani skracany, ani prolongowany być ma, ale na pięć dni przed konkluzją Posłowie z godnemi Artykułami do Senatu przyść i zność się powinni, *Konst: 1633. fol: 14. Tit: Konkluzya.*

Listy Seymikowe Starostowie rozsyłać mają.

Seymów dwu Niedzielną składać *in posterum* nie wolno, tylko sześć Niedzielną, skrócić wższy *solennitates* byle wczesna wszystkim wiadomość doszła, *Konst: 1637. fol: 1. Tit: Wżsem.*

Reasumowano toż. Ale dwu Niedzielną *sine solennitatibus*, wolno Królowi JMści będzie złożyć, *Konst: 1638. fol: 5. Tit: Seym.*

(c) Duchowni i Świece na Seymie być mają, *1565. fol: 84. Tit: Seymiki Powiatowe, fol: 84.*

Spólne Seymy obojga Narodu w Lubl: 1569. i. dnia Lipca. Przywilej o Uniey Seymów innych *fol: 176.*

Mieysca Urzędników Bracławskiego i Wołyńskiego Województw, *Konst: 1589. fol: 526. Tit: Mieysca Konst: 1611 fol: 26. Tit: Ordo Officialium.*

Ciwun Trocki przed wszystkimi Urzędnikami Ziemskimi mieysce wyższe ma, *Konst: 1598. fol: 699. Tit: Mieysce Ciwunowi.*

Kto będzie Deputatem, Posłem być nie może, także Posel Deputatem, *Konst: 1616. fol: 3. Tit: o Deputatach*

(d) Sąd albo Seym kto zgwałci, na gardle karany będzie, a jeśli uciecze, niech będzie wywołany. *Zygm: w Bydgo: 1520. H. P. 455. Konst: 1616. fol: 3. Tit: O przyjeżdżaniu.*

Seymowi trzeciemu walnemu *in perpetuum* Grodno w Litwie naznaczono, takim sposobem, że po dwóch Seymach Koron: Warszawskich trzeci na alternacie W.X.L. Dyrekcyey Koła Poselskiego przypadający, iż nie w Warszawie ale w Grodnie ma bywać, *excepto actu Convocationis, sub tempus Interregni, tum & ipso actu Electionis, & Coronationis*, które w Koronie mają się odprawiać. A alternaty Narodów, jako dotąd mają *observari*. Propozycye zaś na Seymach w Koronie i w W.X.L. odprawujących się JJ. PP. Pieczętarze Koronni w Koronnych, a Litewscy w Litewskich interesach, jeden po drugim zawsze czynić mają. Także responsa na witanie i żegnanie Izby Poselskiej, i przyjęcie denuncyacyey obranego Marszałka, w Koronie przy Koronnych, a w W.X.Lit. przy Litewskich Pieczętarzach mają zostawać. Koszt jednak na Posłów Moskiewskich, Tureckich, Tatarskich, Kozackich, na Seym Grodzieński, przyjeżdżających, skarb W.X.L. tak jako w Koronie skarb Koronny, pod czas Seymu Warszawskiego, obmyślać będzie. *Konst: An: 1673. fol: 18. Tit: Seym trzeci w W. X. Lit:*

Konstytucye Seymowe: Senatorowie i Posłowie na to Deputowani, podpisawszy, do Kancelaryey podawać mają. *Konst: 1589. fol: 457. Tit: Konstytucye Seymowe.*

Przy konkluzyey mają być czytane, przez PP. Pieczętarzów, *cum interrogatione* jeżeli je Pieczętować. *Ibidem*

Reasumitur, cum hac declaratione, iż z popisem Marszałka Poselskiego i innych osób na to, z Senatu, i Koła Poselskiego deputowanych, do Ksiąg Grodzkich Warszawskich *ad acticandum* nazajutrz po Seymie podawane być powinny. *Konst: An: 1613. fol: 7. Tit: O Konstytucyach.*

Znowu o tym *cum reasumptione in toto* dawnych Praw, a obojliwie *Konst: Anni 1613. & Marszałkowie Poselscy Konstytucye*, które za zgodą wższch stanów stana, *ad mundum* zaraz przepisować kazać mają. A po skończeniu wszystkich, one przy podpisach Senatorów dwu, i Deputatów z Izby Poselskiej, podanych po konkluzyi Seymu, i pożegnaniu Króla, nazajutrz do Grodu Warszawskiego odawać powinni, a jeśliby wakował Grod, to do Metryki Koronney. *Konst: An: 1661. fol: 15. Tit: O podawaniu Konstytucyi.*

PP. Pieczętarze obojga Narodów, zniósłszy się z P. Podskarbm W. Koronnym o koszcie (który *in instanti* na wydrukowanie Konstytucyi ma dać) one naydaley trzeciego dnia do druku podać, a wydrukowane zapieczętowanfszy, wczesnie na Seymiki Relacyjne, także do Grodów po Województwach, i Ziemiach według Prawa i dawnego zwyczaju, rozesłać, *sine intermissione*, mają. *Ibid:*

Konstytucye Seymowe, odmieniane i przyczyniane, przez *Senatus* konsulta, być nie mają. ani Uniwersały, któreby je znosiły wychodzić mają, *sub nullitate* tychże Uniwersałów. *Konst: An: 1662. fol: 2. Tit. de reddenda ratione.*

Do Konstytucyi Seymowych, po dwu tylko Deputatów, *ex Gentibus, juxta antiquas consuetudines*, być powinno. *Konst: An: 1673. fol: 11.*

Konstytucye Seymu przeszłego *An: 1658.* które dwa razy *ad Typum* podane, nie małą w Rzeczyposp: uczyniły mieszanie, zniesiono, i postanowiono, aby Marszałek Pofelski tamtego Seymu, Exemplarz Konstytucyi wszystkich na które *consensus omnium Ordinum* na Seymie zaszedł, z podpisem ręki swojej, i Deputatów do Konstytucyi mianowanych, do Grodu Warszawskiego podał, według którego Exemplarza te Konstytucye przedrukowane być mają, *Const: An: 1662. fol: 2. Tit: Konstytucye Seymu.*

A na potym nigdy Konstytucyi przedrukowywać *ex Senatus consulto* nie będzie wolno. *Ibid: Konstytucye, An: 1590.* wszystkie które *periculum & necessitas belli Turcici expressit* i *temporaneum* było, abrogowano tak w Koronie jako i w W. X. Lit. *const: an: 1591. fol: 618 Tit: Zniesienie niektórych Konst:*

Na Seymach Marszałek Pofelski, i Deputaci do Konstytucyi *in posterum* przysięgać powinni. Marszałek *in hanc rotam:* Ja N. przysięgam Panu BOGU Wszechmogącemu w Trócy Świętej Jedynemu, iż żadney Konstytucyey, na którąby jaka zaśzła kontradycya (o którą trzykroć spytać się powinien będę) *in Volumen Legum* nie podam, i nie wpiszę: dependencyey ni od kogo mieć nie będę, tylko od całej Rzeczyposp: Konstytucye zgodnie namówione tak z Senatu, jako i z Izby Pofelskiej, *requiruntibus* przepisać, *non denegabo*, z podpisem swoim wydam, które naydaley czwartego dnia, po pożegnaniu K.J.M. do Grodu podam. Deputaci zaś *in hanc rotam:* Ja N. przysięgam Panu BOGU Wszechmogącemu w Trócy Świętej Jedynemu, iż z pilnością przestrzegać będę, aby żadna Konstytucya *in Volumen Legum* nie wchodziła, i podpisywać się nie będę, na którąby *omnium Ordinum* nie zaśzła zgoda. *const: An: 1678. fol: 1. Tit: Jurament Urodzonego.*

Oporządku Seymowania wszystkie Konstytucye osobliwie *An: 1633.* reasumowano, deklarując aby Posłowie Ziemscy pięć dni przed konkluzją Seymową, do Senatu przychodzili, *sine regressu* do Pofelskiej Izby, i tam przez całe te pięć dni, o sprawach Rzeczyposp: z Królem i z Senatem znosili się, i do konkluzyey Seymowej przytępowali *Ibidem fol: 2. O Seymach deklaracya.*

Declaratur o Posłach, że żaden Deputatem będąc (luboby aże w Trybunale nie zasiadł) Posłem aż po expiracyey funkcyey swojej Deputackiej, jako też i Posel Deputatem, aż po Seymiku *relationis*, tak w Koronie, jako i w W. X. L. obierany być nie ma. A ktobykolwiek przeciwko temu prawu obrać się pozwolił, takowy w Izbie Pofelskiej, i Trybunałskiej zasiadać nie ma, ale *ad Primam objectionem*, byle mu tego *legitime* dowiedziono, *ex utraque statione* rugowany być powinien. Toż się rozumieć powinno o Posle Ziemskim, którego kółkolwiek Narodu, funkcyą Pofelstwa od Woysk na sobie mającym, czemu żadna Deputata albo Posła przeciwko takowemu wyraźnemu Prawu obranego, *præjudicare* nie ma protestacya, i luboby takowa zayść miała: *pro irrita declaratur lege præsentis, const: an: 1678. fol: 9. Tit: O Deputatach Trybunał:*

Declaratur znówu, iż kogokolwiek *in functione Tribunalitia* tak w Koronie, jako i w W. X. L. pierwsza intymacya przez Uniwersały Królewskie, na Seymiki przed Seymowe wydane zażalenie, luboby powtórna expedycya za rozerwaniem pierwszego Seymiku na drugi Seymik była wydana, Posłem być nie może, i gdyby był obrany, *Activitate* w Izbie Pofelskiej *carere* ma, *vice versa* żaden funkcyą Pofelską mający Deputatem obrany być nie może, aż po Seymiku *Relationis. const: an: 1683. fol: 5 Tit: Deklaracya Konstytucyi o Deputatach.*

Posłów Ziemskich obojga Narodów, ani Deputatów do Konstytucyi naznaczonych, ani Marszałka Pofelskiego, z okazyey Konstytucyi, żaden *in perpetuum in jus vocare* do Trybunału nie powinien *sub pana evocationis*; a jeśliby które zaśzły *ex præterito* kondemnaty *pro nullis, & eliminatis declarantur, const: an: 1683. fol: 12. Tit: securitas Marszałka.*

Tak w Koronie jako i w W. X. L. jeśliby od Seymikow *electionis* Posłów aż do Seymikow *Relationum* mimo excepcyą wnieszoną, albo *in contumaciam, in quocunque subsellio*, na którego Senatora, lub Posła Ziemskiego padły Dekreta, takowe sprawy *in integrum restitui*, i za pozwem *fron, de novo in foro, & termino competentis*, po odprawieniu Seymikow Relacyinych, *agitari* mają. Y skarb W. X. L. za powrotem ich *simple*, od nich przyjąć powinien, którzyby ich na Święty Jan będąc na Seymie wnieść nie mogli. *Const: an: 1654. fol: 34. tit: Ubezpieczenie natym Seymie.*

Reasumowano, to i deklarowano *pro lege perpetua, const: an: 1655. fol: 15. tit: Ubezpieczenie* tych, którzy na Seymach, na usługę

Po Seymiku jednak *Relationis, in duabus septimanis in omni judicio*, sprawić się *ad instantiam cujusvis* powinni, co także *pro perpetua lege* być ma *Const: an: 1659. fol: 5. tit: Ubezpieczenie Panow.*

To prawo także Posłom, do posłonnych Panow, także Rezydentom, i Kommissarzom *post: expeditam functionem*, służyć ma. *Ibidem.*

Reasumowano te Konstytucye, & *actus quosvis juridicos*, pod czas Seymow, aż do Seymikow, *Relationis*, tak w Trybunale, jako & *in aliis quibusvis subselliis, in præjudicium & aggravationem*, tak Senatorów i Posłów, jako i Małżonek ich otrzymywane, *etiam in causis dotis, & inscriptionum*, skasowano, *const: an: 1661. fol: 29. tit: O bezpieczeństwie Wielmożnych.*

Reasumowano przeszłe Konstytucye *An: 1659. & 1661.* deklarując, iż tak Senatorowie, jako i Posłowie *ad externos* i Kommissarze, attestacyą Jmć Pana Marszałka którego kółkolwiek na Seymie będącego; jako i Posłowie Ziemscy, attestacyą Pana Marszałka Pofelskiego, *legalitatem*, bytności swojej na Seymie, i funkcyey pokazawszy, *super suspensionem causæ, ex registro incidentis, simpliciter* sprawać się będą powinni. *In contrarium* zaś *quasvis probationes juratorias super suspensionem ex occasione prerogationis causæ, contra præscriptum legis, in quovis subsellio Regni & M. D. L.* wskazane zniesiono. Ta Konstytucya, i na te Kondemnaty i Dekreta, które pod czas przeszłych, i terażniejszyh Seymow ferowane, i otrzymane są ściagać się ma. Także okrywać ma tych, którzy z dependencyey Seymu terażniejszyh, na Seymikach *relationum* na Trybunał Skarbowy obrani będą. *Const: an: 1667. fol: 13. Tit: Ubezpieczenie Panow Senatorow i Posłow.*

Znowu reasumowano też Konstytucye *An: 1659. 1661. & 1667.* i postanowiono, aby Grody

Kon demnat natakich osobach nie wazyły się exekwować, *sub privatione officii*. A ktoby in po-
sterum sub tempus per legum exemptum, dekret lub Kon demnatę otrzymać wazył się, takowy,
pena nulli, more Polonorum ex registro Dominorum Senatorum, & Nuntiorum, vindicanda
succumbet. Const: Anni 1678. fol: 17. Tit: Securitas Wielmożnych.

Declaratur znówu o Posłach, że jako Posel od obrania do Relacyinego Seymiku, tak Depu-
tat obrany, do drugiego Seymiku Deputackiego, chociażby i nie byli *actu in functionibus*, mają,
carere activitate, i za pierwszą objekcyą, tak z trybunału, jako i z Izby Poselskiej mają być ru-
gowani, ani ich żadna protestacya *suffragari* nie będzie im mogła, toż także i o Posłach Woysko-
wych, *declaratur*. Const: an: 1685. fol: 7. Tit: O Posłach i Deputatach,

ARTYKUŁ XII. 7.

O pieniądze strawne Posłom ziemskim, wyprawując ich na Seym walny

Za spólnym (a) namówieniem i zgodnym przyzwoleniem wszy-
stkich stanów Obywatelów tego Państwa Naszego Wielkiego
Xięstwa Litewskiego. Ustawujem, chcąc to mieć na czasy po-
tomne, iż po obraniu Posłów z każdego Województwa i Powiatu,
ma być im na strawę dawano tak wiele, jako tu niżej opisano.

Wileńskim Posłom	Sto sześćdziesiąt kop groszy
Oszmiańskim Posłom	Sto sześćdziesiąt kop groszy
Lidzkim (b) Posłom	Sto sześćdziesiąt kop groszy
Wilkomierskim Posłom	Sto sześćdziesiąt kop groszy
Bracławskim Posłom	Sto dwadzieścia kop groszy
Trockim Posłom	Sto sześćdziesiąt kop groszy
Grodzieńskim Posłom	Sto dwadzieścia kop groszy
Upitskim Posłom	Sto sześćdziesiąt kop groszy
Ziemia Zmudzka swoim Posłom,	Dwieście kop groszy
Połockim Posłom	Sto sześćdziesiąt kop groszy
Nowogródzkim Posłom	Sto sześćdziesiąt kop groszy
Wołkowyskim Posłom	Sto dwadzieścia kop groszy
Słonimskim Posłom	Sto dwadzieścia kop groszy
Witebskim Posłom	Sto sześćdziesiąt kop groszy
Orszańskim Posłom	Sto sześćdziesiąt kop groszy
Brzeskim Posłom	Sto dwadzieścia kop groszy
Pińskim Posłom	Sto dwadzieścia kop groszy
Mściławskim Posłom	Sto sześćdziesiąt kop groszy
Mińskim Posłom	Sto sześćdziesiąt kop groszy
Mozyrskim Posłom	Sto dwadzieścia kop groszy
Rzeczyckim Posłom	Sto dwadzieścia kop groszy

Wszakże jeśliby kiedy z dopuszczenia Bożego była drogość zbo-
ża i inney żywności, tedy ma być więcej Posłom na strawę dawano
według uważenia czasu i dalekości drogi. Jeśliby się kiedy trafiło z
potrzeby Rzeczypołp: gdzie daley nad zwykle miejsce Seym mieć,
a z kąd tym Posłom na strawę ma być dawano, to już osobliwą u-
chwałą Seymową jest warowano, co za mocno trzymano być ma,
jedno nie poddając pod to dóbr Naszych Hospodarskich i Kościel-
nych, wszakże ci Posłowie obrani, początku Seymow omieszkiwać
nie mają, także i zjazdu głównego.

P2

(a) Pieniędzy Poselskich w Powieciach W.X.L. kto na czas nie wyda, pozwany do Grodu z
winą 10. kop wydać winien 1598. O Poselskie pienię: W.X.L. fol: 698. Poborca Posłowi powi-

nien liczbę czynić z Poselskich pieniędzy na czynieniu relacyey pod sowitością, *Konst.* 1601. *fol.* 762. *Tit.* O Poborcach.

(b) Kto nie wyda z winą kop 20. dać winien bez appellacyey, wyjąwszy Pany Senatory, którzy na Sejm jadą, dobra Urzędników Dwornych i Stołu K. J. M. 1611. O Poselskich pienią: W. X. L. *fol.* 40.

Reasumuntur superiores Constitutiones cum penis, i lauda o tym W. X. L. approbantur, Konst. 1673. *fol.* 16.

Posłom Powiatu Rzeczyckiego na Sejm aukcyą prowentu, *per laudum* uchwaloną, approbowano i dochodzenie *in foro Tribunalitio sine ulla dilatione*, postanowiono, *Konst.* 1647. *fol.* 24. *tit.* Dom Sadowy.

Poselskie pieniądze, Obywatele Ziemie Inflanckiey, jakie na Seymiku w Dyneburku przy obieraniu Posłow postanowią, takie wydać mają, *sub penis* w Konstytucyach o pieniądzech Poselskich W. X. L. *descriptis*. O co forum *competens* z Retentami. *Ibidem fol.* 26. *tit.* Pieniądze.

ARTYKUŁ VIII. 8.

O Seymiku abo zjeździe głównym w Słonimie, przed Seymem wielkim walnym.

Adogadzając temu, aby Posłowie Ziemscy wszystkich Ziem Wielkiego Xięstwa Litewsk: w sprawach i potrzebach Ziemskich mogli zgodnemi namowami i umysły na Sejm wielki przyjeżdżać, zaczymy się i na Seymie potrzeby Rzeczyposp: bez wszelakiego zatrudnienia snadniey i bezpieczniey odprawowały. Przeto ustawujemy, iż przed każdym Seymem wielkim walnym za dwie Niedzieli mają wszystkie stany tego Państwa Wielkiego Xięstwa, tak Panowie Rada Ich-Mość, jako i Posłowie Ziemscy zjazd swój wolny mieć w Słonimie i tam znieść w pośrzodek siebie instrukcye wszystkich Ziem i Powiatow, i między sobą mają namowy wspólne w miłości braterskiej o wszystkich potrzebach Ziemskich czynić, przywożąc się do jednego słusznego zrozumienia i uważenia rzeczy ku dobru Rzeczyposp: za czymby już na wielkim walnym Seymie porządniey i śpieszniey sprawy i potrzeby Rzeczypospol: stanowią i odprawować się mogły. A tak w Słonimie ten Seymik trwać ma wedle czasu i potrzeby, jakoby tylko na Sejm wielki w czas przybyć nie omielzkali.

(a) Zjazdu Słonimskiego Posłowie i Senatorowie nie mają omieszkiwać, *Konst.* 1631. *Tit.* Zjazd Słonimski.

ARTYKUŁ IX. 9.

O składaniu Seymikow po Seymie walnym, i o dawaniu darmo z Kancellaryey spraw Seymowych.

Agdy (a) się Sejm walny dokona, tedy po wywołaniu Seymu i we czterech Niedzielach mają być w każdym Powiecie Seymiki takim obyczajem. Iż (b) Posłowie skoro przyjachawszy z Seymu, mają Wojewodzie abo Staroście sądowemu o przyjachaniu dać znać, a Wojewoda abo Starosta, abo Namieśtnicy ich, mają to przez Woźnych Szlachcie obwołać, żeby na ten rok na Seymiku ku słuchaniu Posłow swych zjachali się, a to dla tego, żeby na tych Seymikach Posłowie z Powiatow na Sejm posłani, zwróciwszy się z Seymu, dali wszystkim Obywatelom każdego Powiatu wiadomość dostateczną, coby na którym Seymie w sprawach i potrzebach Rzeczyposp: sprawili, i postanowili, i którzy się-kolwiek na taki Seymik

R O Z D Z I A Ł T R Z E C I 61

zjadą, ei tych spraw Seymowych słuchać mają, a nie przybyli na taki Seymik winom żadnym nie podlegają, ale Seymowemu postanowieniu dosyć czynić mają, i to co się na Seymie postanowi i uchwalili, mają Posłowie na piśmie za pieczęcią Naszą do Powiatu swego przynieść, i to ku zachowaniu przy Księgach Ziemskich Urzędowi Ziemskiemu podać, także dla wiadomości tej rzeczy, i do Ksiąg Grodzkich dać to wpisać. A z Kancellaryey Naszey takie sprawy Ziemskie Posłom darmo wydane być mają, bez żadnego zatrudnienia.

(a) Posłowie Ziemscy o sprawach przeszłego Seymu wiadomość Braciey dać mają. *Zygm: 3. w Warszaw: 1589. Dawanie sprawy Posłow Ziemskich. fol: 518. Konst: 1635. fol: 29. Tit: O Relacyinyh.*

(b) Osm Niedziel czas złożony po Seymie słuchania Posłow, i dla obrania Poborcow, *Konst: 1591. Tit: Złożenie zjazdow fol: 617.*

Relacyiny Seymiki w W.X.L. tam i natym terminie odprawować się mają, jako w deklaracyach Wojawództw i Powiatow wyrażono, *Const: an: 1661. fol: 23. Tit: Seymiki W.X.L.*

Seymiki prywatne i zjazdy w W.X.L. któreby *in tota Republica* były formowane, *nullitatis* być mają. *Constit: Anni 1659. fol: 10. Tit: Seymiki.*

A R T Y K U Ł X. 10.

Aby Szlachcic bez prawnie nie był iman.

- 1 **T**eż (a) ustawujem, i wiecznemi czasy mieć chcemy, My Hospodar i Potomki Nasze. Iż wszystko Rycerstwo Szlachtę Wielkiego Xięstwa przy wolnościach ich zwykłych, które od Nas Hospodara i od Przodkow Naszych im są nadane, będziemy powinni zachować i trzymać §. Też każdy Szlachcic osiadły wedle Prawa nie pozwany i niepokonany prawem od Nas Hospodara, i od żadnego Urzędu iman i w więzienie sadzon być nie ma. (b) Okrom przyczyn w inszych Artykułach tego Statutu pomienionych.

(a) Szlachcic osiadły nie ma być ślubem wiązany, ani do więzienia sadzony, chyba prawem przekonany, *Konst: 1550. fol: 5. §. Ślubem.*

(b) W więzieniu Szlachcic Szlachcica więzić nie ma 1588. O poimaniu i więzieniu Szlachcica, *fol: 463.*

Szlachcic lozny *cautionem lite in decisa non praestans, in civili etiam causa* może być w więzieniu trzymany; *Konst: 1611. fol: 3. Tit: Deklaracya.*

Wyjąwszy złodzieystwo, dobrowolne mężobóystwo gwałtow: Panien łupieństwa, *Pagietto w Piotr: 1433. H. P. 553.*

A R T Y K U Ł XI. 11.

Aby Panowie Szlachtę o poczciwość ich sami nie sądzili.

- 1 **T**eż (a) ustawujem, iż Xiążęta i Panowie Rada Nasza i Szlachta i też każdy z Rycerstwa Naszego, którzy Szlachtę Naszą u siebie sługami chowają, nie mają ich sami o poczciwość sądzić krom Nas, bo ten sąd nikomu innemu nie należy, jedno Nam Hospodarowi. §. (b) A co się dotyczy złodzieystwa, zabóystwa, gwałtu, i innych występków temu podobnych, jeśliby służąc któremu Panu, komu inszemu, także i samemu Panu swemu co zaszkodził, oto wolni będą Panowie ich zasądziwszy przy sobie Szlachtę ludzi dobrych, sprawiedliwość z takowego czynić. A ktoby w czym był z prawa pokonan, tedy ten ma za występ swój cierpieć i karan być, by też i gardłem. Wszakże appellacyey postępkem tego Statutu na obie stronie,

Q

tak powodowey jako i odporney do sądu głównego nie mają im bro-
nić. A w każdey takowey sprawie ma być składan Rok za cztery
Niedziele, dla tego, aby ten sługa obżałowany, Rodzicow, abo przy-
jaciół swych ku temu prawu sposobieć mógł. §. (c) A w inszych rze-
czach, gdzie o gardło, i płacenie summy pieniężney, także i osiedze-
nie nie póydzie, wolno będzie każdemu Panu sługę swego wedle wy-
stępuku jego sądzić i z prawa karać.

(a) Sprawy o pocziwość K.J.M. na Seymie sądzić ma 1565. O rzeczach które się pocziwo-
ści dotyczą, fol: 100. 1588. O rzeczach które się pocziwości tyczą, fol: 465. Konst: 1589. fol:
539. Tit: co sądzić mają.

(b) Sługa czyi jeśli gwałt uczyni á zapowiedziany będzie, Pan z niego sprawiedliwości czy-
nić ma, Jan: Olb. w Piotr: 1496. H. L. 124.

Sługę jawnego złodzieja, abo zdraycę, wolno zawsze imać. Y nikt za to nie popada pod wi-
ny, które są opisane Konst: 1588. Konst: 1593. fol: 795 Tit: O sługach.

(c) Także o insze wszelakie krzywdy, o zbiecie, zranienie, zboż podeptanie, karmienie, Pan
sądzić ma, Zygm: w Krak: 1532. H. P. 358.

A R T Y K U Ł XII. 12.

*Okolo nie dawania Cudzoziemcom dostojenstw i Urzędow wszelakich
á przychodniom z inszych Państw i osiadłości nie dawać.*

Też (a) My Hospodar, obiecujem i ślubujem pod przysięgą
Naszą, którąśmy uczynili W.X.L. i wszystkim stanom, Obywa-
telom jego, biorąc to z starego Statutu Króla Jego-Mości Zy-
gmunta pierwszego temu Państwu W.X.L. danego, á w ten wkłada-
jąc i na to pozwalając. Iż w tym Państwie W.X.L. i we wszystkich
Ziemiach jemu przyśluchających, dostojności Duchownych i Swie-
ckich, Zamkow, Dworow, gruntow, Starostw, Dzierżaw, Urzędow Ziem-
skich i Dwornych, Possessyi, abo dzierżanie i pożywanie, i wieczności
żadnych Cudzoziemcom i Zagranicznikom, ani sąsiadom tego Pań-
stwa, dawać nie mamy. Ale to wszystko My i potomkowie Naszy
Wielkie Xiążęta Litewskie dawać będziemy powinni, tylko Litwie,
Rusi, Zmudzi, i rodzicom starożytnym i urodzeńcom W.X.L. i in-
nych Ziem, temu W.Xięstwu należących. §. (b) A ktoby się z cudzo-
ziemcow i zagraniczników, i z sąsiadów tego Państwa, i wszystkich
Ziem jemu przyśluchających ważył co z tego uprosić, wziąć i w dzier-
żenie przyiść, á upomniony będąc, tego zarazem nie puścił, tedy ma-
jętność jego wszystka ma być wzięta do stołu i skarbu Naszego W.X.
Lit: §. (c) Wszakże i tubylcom, chocia i Rodzicom W. X. Lit: do-
stojenstwa i urzędy wszelakie mają być dawane, dobrze znacznym, i
prawdziwie nie zmyślnie w tym Województwie abo Powiecie osia-
dłym. §. (d) Achociażby kto obcego narodu za swoje zasługi w
tey Rzeczyposp: przyszedł ku osiadłości z łaski daniny Naszey, abo
jakim innym (e) prawem, tedy i takowy tylko osiadłości oney uży-
wać ma, uczyniwszy pierwey przysięgę po wzięciu oney osiadłości
na pierwszych Roczkach Grodzkich onego Powiatu, przed Urzędni-
kami Ziemskimi, abo Grodzkimi onego Powiatu, którzy na on czas
tam przybyć mogą, iż ma być i życzliwym temu Państwu W.X. Lit:
tak jako i tubylcy, i służyć służbę Ziemską temu Państwu. Ale i ta-
kowi na dostojenstwa i Urzędy wszelakie Duchowne i świeckie nie

mają być przypuszczeni, ani od Nas Hospodara ustawieni, czego Pieczętarze i Pifarze Nalzy z powinności swej przestrzegać będą winni.

(a) Przychodniowi żadnemu dostojenstwa, Urzędy, Wojewódz: Kasztelan: Sady Podkomor: dawane być nie mają, *Łódw: w Kofz: 1374. H. P. 165.*

Cudzoziemców Król Henryk do Korony wprowadzać, ani im urzędów i opatrzenia nie miał dawać, *Konst: 1573. fol: 225. §. item recipiunt.*

Król Stefan także *Konst: 1570. fol: 255. Titulo* Urzędy Koronne.

Król Zygmunt III. także *excepto custodia*, urzędów im dawać nie ma, *Konst: 1588. fol: 452. §. recipiunt etiam.*

Cudzoziemcy przy Dworze K.J.M. mieszkający, *forum* u Marszałka mają, *Konst: 1607. fol: 829. Tit: O Cudzoziemcach.*

Cudzoziemcy przeciwko prawu dobra ziemskie trzymający, *forum* w Ziemstwie albo w Grodzie, mają, z których *execucyą* Starostowie czynić powinni. *Konst: 1633. fol: 39. Tit: O dochodzeniu.*

(b) Cudzoziemcom Zamków ani dostojenstw nie damy, a ktoby uprosił, a będąc upomniony puścić niechciał, cześć i majątność traci, *Zygm: w Piotrk: 1538. H. P. 170.*

A Urzędy Sądowe *etate & intelligentia bene uigentibus* mają być dawane, *Konst: 1562. fol: 20. §. Dożywocie.*

(c) W Komorze ani na Dworze Cudzoziemców *etiam circa custodiam corporis*, chować nie mamy, ani opatrzenia, ani Kadukow, jedno Polakom a Litwie dawać będziemy, *Delator Szlachcic obojga Narodu.*

(d) *Forum* na Tryb: Delatorowi 300. grzyw: a sobie Urząd drugie 300. grzyw: przysądzi, 1607. O Cudzoziemcach, fol: 829. i na W. X. Lit:

(e) Cudzoziemcowie majątności Ziemskich w Koronie, w Pruskiej Ziemi, i w W. X. L. kupować nie mają, pod utraceniem połowice Delatorowi 1601. Cudzoziemcy dóbr Ziemskich kupować nie mają, fol: 743.

Polakowi w Litwie, a Litwinowi w Polfcze, wolno nabywać majątności, *Konst: 1569. fol: 175. §. Statuty, Konst: 1564. fol: 58. §. Jeszcze też.*

Indigenaty na Seymie z pozwoleniem Stanów mają być dawane, *Konst: 1607. fol: 864. Tit: De indigenatibus.*

Po tej Konstytucyi 1607. któreby niebyły in *Volume Legum* nie ważne, *Konst: 1641. fol: 31. Tit: O Indigenatach.*

Wakancye tak Koronne, jako i W. X. L. w każdym roku przez cztery Miesiące po sobie idące, to jest *Septembrem, Oszobrem, Novembrem, & Decembrem*, zaśluzonym w Woysku rozdawane być wedle prawa mają; ofobliwy w tej mierze względ mając na zalecenie PP. Hetmanow, *non prajudicando electioni* Urzędów Ziemskich, do których także z woyska obierać wolno będzie na Seymikach zwyczajnych, ludzi *functionibus pares*, i Starostwom Sądowym. *Const: An: 1662. fol: 10. Tit: gratitudo Benemeritorum.*

Indigenaty nie mają być dawane, tylko tym, którzyby wprzód od Króla albo od Panow Hetmanow, na Seymiki, po Województwach zaleceni i znacznymi zasługami Rzeczyposp: *clari* zostawali, i na którychby się Województwa zgodziły, *Const: An: 1676. fol: 65. Y którzyby przez Posłów Ziemskich nie mieli za sobą instancyę. Ibid: fol: 23.*

Indigenom nowym, od Seymu *An: 1658* aż dotąd kreowanym termin stawienia się na przyszłym najbliższym Seymie naznaczono, na którym każdy z nich, kto się zechce zostać przy Indigenacie, i w obod tej Rzeczyposp: zażywać, in *persona* sam przed Królem, & *coram ordinibus Regni* stawie się, & *corporali juramento* poprzyśiądz tę *fidelitatem* powinien. Do tego przyszłego Seymu, o Possefssyą rzetelną, i niezmyślną starać się, i onę skutecznie objąć mają. Inaczej ktoby tego obojga wykonać albo niechciał, albo zaniedbał, *ipso facto* od indigenatu, *perpetuis temporibus* odpadnie. *Const: An: 1662. fol: 38. Tit: O Indigenach przyszłych Seymow.*

Indigenaty na Seymie terażniejszym *An: 1673.* pozwolone, tylko osobom Wiary Świętej Katolickiej Rzymkiej służyć mają. *Konst: 1673. fol: 40. Tit: O Indigenatach i Nobilitacyach.*

A R T Y K U Ł XIII. 13.

O Zachowaniu w całości dostojenstw, i urzędów tego Państwa wszelakich.

Tież obiecujem, i chcemy wiecznemi czasy mieć, aby Panowie Rady Nasze jako Duchowne tak i świeckie, i wszyscy inni Urzędnicy Naszy Ziemscy i Dworni w tym Państwie Naszym Wielkim Xięstwie byli we wszelakich dostojnościach i uczciwościach zachowani, wedle dawnego obyczaju, i każdy wedle zacności mieszcza swego. §. (a) A co się dotyczy władzy i spraw ich sądowych, w tym się oni mają zachować i sprawować, jako któremu Urzędowi zdawna zamierzono, i w tym Statucie opisano jest.

(a) Ludziom obcym i przychodniom Sady dawane być nie mają, ale Synom Koronnym, i mieszkającym w tych Ziemiach, *Lud: w Kofz: 1374. H. P. 165.*

ARTYKUŁ XIV. 14.

O nie odeymowanie dostojęństw i urzędów na zaoczne obmówienie.

Też (a) ustawujem, iż dostojęstwa i wszelakich Urzędów, Starostw, Dzierżaw, Ciwuństw, na sprawę czyjeżkolwiek, na obmowę zaoczną, My i potomkowie Naszy nie mamy odeymować. (b) Ale gdyby który z Urzędników Naszych był rozśporszciciel albo szkodnik Nasz i Dworów Naszych, i do Nasby w tym odniesion i obwinion był, tedy oboja strona, jako ten kto wie dzie tak i na kogo mieni, mają przed Nami oczywisto za Mandatem stać. A My z Pa-
ny Radami Naszymi W.X. Lit: wysłuchawszy ich, i rozeznawszy tę rzecz, winnego według występku jego mamy karać, a bez winnie i bez prawa, na zaoczne powiadanie, nie będziemy ni u kogo Urzędów brać ani ich z nich -zrzucac.

(a) Dostojęstwa i Urzędy dane, nikomu brane być nie mają, *Zygm: w Piotr: 1538. H.P. 171.*

(b) *Respectu abusus* odłączono leśnictwa Dzierżawcy *præjudicatum in Relationibus inter.*

ARTYKUŁ XV. 15.

Odzierżeniu starych ustaw, a nowych bez Seymu walnego nie ustawiać.

Też (a) przyrzekamy, wszystkie przywileje Ziemskie starodawne i nowo od Nas dane, wolności i zwyczaje dobre starodawne zachować, i niwczym tego nie naruszać, a nowego nie ustawiać. §. (b) A wszakże byłaliby potrzeba co nowego przy-
bawić ku dobremu Rzeczyposp: tedy tego nie mamy czynić, ani ustaw żadnych działać, aż na walnym Seymie, z wiadomością i poradą Rad Naszych, i przyzwoleniem wszystkich stanów Seymowi należących.

(a) Prawa, przywileje, wieczno: Lenna, dożywocia, Obywatelom W.X. Lit: dane, nienaruszenie mają być trzymane, 1569. Przywilej o Unii X. Lit: fol: 176. opatrujemy też.

(b) Ustawy żadne bez Seymu czynione być nie mają, *Kaz: w Niesz: 1454. H. L. 61. Zygm: w Piotr: 1538. H. P. 24.*

W sprawach Seymowi należących, żadne *senatus consulta* formowane być nie mają, ani konkluzje onych *in executionem* przywodzone *sub nullitate. Const: an: 1662. fol: 2. Tit: de reddenda ratione Senatus consultorum.*

ARTYKUŁ XVI. 16.

O wolności wyjachania z Państw Naszych, do inszych Państw Chrześciańskich, krom ziem nieprzyjacielskich, i o opiekach takich imion.

Też (a) użyczamy i uchwalamy wiecznemi czasami, aby Xiążęta i Panowie Chorągiewni, Szlachta, i każdy człowiek Rycerski, i wszelakiego stanu tego Państwa W.X. Lit: mieli wolność i moc wyjechać i wyjść z tych Ziem Naszych W.X. dla nabycia nauk w piśmie ćwiczenia, i uczynków Rycerskich, i też będąc nie sposobnego zdrowia swego, dla lekarstw do wszelakich ziem i stron, (b) kromia ziem nieprzyjaciół Naszych, z kimby to Państwo Nasze na

- 2 on czas walczyło. §. (c) A wszakże tak, aby z imion ich pod tym
 3 czałem, a w niebytności ich samych służby Nasze ziemskie nie by-
 4 ły omieszkane, ale Nam i potomkom Naszym, jako i przy nich by-
 5 ły, zawždy ilekroćby potrzeba ukazowała, wedle uchwały i ustawy
 6 ziemskiej były zaślugowane. §. A jeśli by syn pojachał po Rycer-
 7 stwie, a Ociec w domu został, a w niebytności jego Ociecby umarł,
 8 a nie zostawiłby po sobie drugiego syna dorosłego, abo opiekuna,
 9 abo bliskiego krewnego, przyrodzonego w imionach. Tedy mamy
 10 My Hospodar, a w niebytności Naszey w tym Państwie, tedy Urząd
 11 Nasz Ziemski sądowy, ma opiekuna, człowieka dobrego, roztropne-
 12 go, cnotliwego, pobożnego, i dobre w tym Państwie i w tym Po-
 13 wiecie, gdzie te imiona leżą osiadłego, na takowe imiona ustano-
 14 wić, ktoby z nich służbę Ziemską zastępował, i imiona od krzywd
 15 i szkod bronił, i u prawa odpowiadał, według Artykułów niżej o
 16 opiekunach dołożonych. §. Agdy ten z cudzych ziem przyjedzie, R. 6.
 17 ma imienie i majątność wszystkie do rąk swych wziąć, jako wła- A. 4.
 18 sność swoje. (d) A ten opiekun ma się sprawować w tey opiece, i
 19 liczbę z opieki swey czynić, tak jako i każdy inny opiekun wedle
 20 nauki Statutu tego. §. A będzie-li mieszkając w cudzey ziemi,
 21 chciał komu inżemu to imienie puścić, abo w opiekę zlecić, to mu
 22 wolno będzie, a ten pierwszy opiekun, ku temu zachować się ma,
 23 jako wyżej opisano.

(a) Wolność dla nauk do cudzych ziem jeździć pozwolona, *Zygm: w Krak: 1540. H.P. 136.*
Tit: Czas Korteżanom.

Y Król bez Konsensu wyraźnego wszystkich Stanów Rzeczyposp: za granice Państw swych
 wyjeżdżać nie ma, *Konst: 1641. fol: 4. Tit: O odjeździe Królów.*

(b) Ci, którzy przy nieprzyjacielu Rzeczyposp: wyjachawszy z Oyczyzny, Chorągwie i bro-
 ni swe podnoszą, *hostes & perduelles, Konst: 1601 fol: 732. Tit: O tych.*

(c) Którzy dla nauki do cudzych ziem wyjachali, od wojny wolni, Dzierżawcy jednak abo
 opiekunowie z dobr ofoby godne, wyprawiać powinni, *Stephan 1576. Pozwolenie wojny fol: 262.*

(d) W Koronie opiekun każdy, ze wszystkich pożytków, dochodów, tak od gruntów, jako i
 z rzeczy innych, czynić liczbę powinien. *Zygm: Aug: 1565. O opiekunach fol: 100.*

A R T Y K U Ł XVII. 17.

*Po śmierci Oycow, Matek, i innych krewnych i bliskich ich, dzieci,
 potomkow, bliskich, dziedzictwa, spadki, wystugi, i wszelakiego naby-
 cia, nie oddalać, i o spadku na Nas Hospodara, i bez potomnych.*

- 1 **T**eż (a) ustawujem, iż po śmierci Oycow i Matek, dzieci ich, R. 5.
 2 synowie, i córki od dobr Oyczytych i Macierzytych nie mają A. 4.
 być oddaleni, ale oni sami, i ich szczątki, własni krewni i bli-
 scy, prawem przyrodzonym i słusznie nabytym, zwyczajem staro-
 dawnym i też Statutem pierwszym i terażniejszym mają posiąść i
 odzierać, i te dobra na pożytek swój obracać wiecznemi czasami. A
 toż się też będzie rozumieć, o bliskościach spadkach, wystugach, i
 2 wszelakim nabyciu według prawa, a to tym obyczajem. §. (b) Je-
 śliby było kila braci i siostr rodzonych, wydanych albo nie wydanych
 za mąż, a coby bracia między sobą Oyczyzną i kupnem, które się im
 w Oyczyznę obracać ma, podzielili się abo jeźcze nie podzielili, a któ-
 ryby z nich umarł nie zostawiłby po sobie plodu, tedy jego część

Oyczyzny i kupie tylko na bracią przychodzi i na ich potomstwo, a na siostry tylko wyprawa z czwartey części wszystkiego imienia Oyczystego i kupionego, i jeśliby którey przed tym z nich za mąż po śmierci Oycowskiej idąc od tey braciey, nie była dana. A jeśliby była Macierzysta, tedy mają bracia z siostrami równo podzielić między sobą. §. Jeśliby Pan BOG dopuścił, żeby oni bracia po-
 R. 3. marli wszyscy, a u żadnego potomstwa nie zostało, a chociayby i by-
 A. 24. ło a potem się zwiodło, tedy ona wszystka Oyczyzna, i wszelakim o-
 byczajem nabyte imiona, zaś na siostry i na ich potomstwo spad-
 wają. Niżli jeśliby jeszcze Pan BOG tak dopuścił, żeby oney bra-
 ciey i siostr ani ich potomstwa i szczątkow nie zostało, tedy ona Oy-
 czyzna ich wszystka także wszelakim obyczajem słusznie nabyte
 imiona, i majątność, ma na bliskich spadać, który jest naybliższy
 do dobr Oyczystych i Macierzystych po mieczu według tegoż postę-
 pku. Także też i Macierzyste ma spaść na tych, którzy będą do Ma-
 cierzystego imienia naybliższy, po Matce onych zmarłych. (c) §.
 Jeśliby przez nich słusznym zapisem nie było zawiedziono, kromia
 tych, którzy bez potomstwa bliskich szcządkow i naśladowników
 swych zemrą, ni na kogo prawa swego przyrodzonego, wyśłużone-
 go, i nabytego niewlawiży, i niezapisawszy. Bo potych i takowym
 obyczajem imienie spadkiem na Rzeczpospol: i na Nas Hospodara
 Wiel: Xiążęcia i potomkow Naszych, Wiel: Xiążąt Litew: przycho-
 dzą i przychodzić będą. (d)

(a) W Koronie Bracia Siostry, nie z czwartey części, ale wedle rady dwu przyjaciół po Oycu, a dwu po Matce wypóścić mają, i abo część w majątności naznaczyć, *forum* w Grodzie. A jeśliby nie było Braciey, tedy u Stryjow zostają na skupie, 1588. O położeniu Siostr, fol: 461. *Kazim: w Wsłicy*, 1347. H. P. 276.

(b) Ordynacya *de succedendo* przez Xiążąt Radziwiłłow uczyniona, exēypowana od tego prawa i approbowana. *Konst: 1598. fol: 528. Tit: Konfirmacya.*

(c) Dobra *Juri fisci* nie mogą *subjacere*, dokąd *successio legitima usq: ad octavum gradum probari potest inclusive*, a ktoby nie dowiodł Kaduk, *damna refundere par: tenetur*, tak Szlachcicowi jako i Mieszczaninowi, *Konst: 1588. fol: 458. Tit: O Kadukach.*

(d) Ktoby pod Szlachcicem dobra Kadukiem uprosił, lubo Ziemskie, lubo lenne, ustaniem prawa lennego, i o to zapozwawszy nie dowiodł, *pro evocatione* za Dworem, kop 200. *Litt: & litis expensa*: za przysięgą, *in instanti citato*, powinien płacić, *Konst: 1598. fol: 698. Tit: O powzięch Zadwornych W. X. Lit:*

Dobra po Szlachcieu na Króla spadłe, Szlachcie ma Król rozdawać, *Konst: 1562. fol: 26. Tit: Dobra na Króla.* Mieyskie Kaduki może Król dawać nie Szlachcie, *Konst: 1576. fol: 280. Tit: O Dobrach Juris.* Cudzoziemcom nie mają być dawane Kaduki, *Konst: 1607. fol: 829. Tit: O Cudzoziemcach.*

A R T Y K U Ł XVIII. 18.

O nie daniu dostojęństw, urzędow, ludziom narodu prostego,

Tez (a) prostych ludzi nie podwyższać nad Szlachtę, ani na do-
 stoyności ich przekładać, i urzędow Naszych, prostego narodu
 ludziom dawać nie mamy, ale Szlachcie, każdemu Rycerskie-
 mu człowiekowi, i tuteyszego Państwa W. X. Lit: Rodzicom, i w tym
 Państwie osiadłym, My z łaski Naszey Hospodarskiej za godnościami
 i zasługami ich ku Nam Hospodarui i Rzeczyposp: obiecujemy
 ich dostojnościami i urzędy opatrować, i do służb Naszych na Dwor
 Nasz przyjmować jako wiernych poddanych Naszych.

(a) Nie ma żaden w Radzie Naszey być, jedno z Rycerskiego stanu, tak Duchownego jako i Świeckiego, *Zygm: Aug: Iż stan Rycerski 1550. fol: 7.*
 Aby nadanie klasztorne, tamże *fol: 8* O Opaństwach, 1588. *fol: 469.*
 Opaństwa, Prohostwa, Kanonie i Praelatury, *plebeis* nie mają być dawane, tak w Koronie, jako i w W. X. Lit: *sub penis & foro de Cortesanis.*
 Szlachta sama tylko Senatorami być mają, tak Duchownemi, jako i Świeckimi, *Konst: 1550. fol: 7. §. Iż w stan Konst: 1633. fol: 27. Tit: Kanonicy.*

ARTYKUŁ XIX. 19.

O wywodzie Szlachectwa za przymówką.

I Ustawujemy, (a) Jeśliby kto komu rzekł, żeby nie był Szlachcic, tedy ten kto się wywodzi, ma postawić z Oyca i z Matki po dwu Szlachcicow przyrodzonych, to jest, dwóch z Oyca, a dwóch z Matki krewnych, i na tym im poprzyśiądz, iż ich jest przyrodny a prawdziwy Szlachcic. A jeśliby się rozwiodł, a onby był Państwa tuteyszego tubylec, tedy Bojar, Szlachtę, okolicznych ma postawić dwu Szlachcicow, którzy mają przy nim przyśiądz, że on jest z rodu Szlachcic. A potakim wywodzie przyganiiony przy Szlachectwie zostanie. A ten który przyganił, ma za taką niepowściągliwą mowę swoją, siedzieć w Zamku abo w Dworze Naszym sądowym dwadzieścia Niedziel, a stronę przeciwną sowito nawiązać.

(a) Jeśliby zadano nie Szlachectwo, świadectwo na Seymiku swego Wojewodz: otrzymał ma do sprawy na Trybun: a ktoby fortelnie świadczył, nie będąc krewnym a byłby przekonany, Szlachectwo i majątność traci, *Zygm: III w Wafszaiw: 1601. O nowej Szlachcie, i na W. X. Lit: fol: 736.*

W Koronie z pierwszego, wtórego i trzeciego pokolenia, po dwu świadkow Szlachectwa dowodzą, *Zygm: Aug: w Piotr: 1550. H. L. 186. H. P. 237.*

Przy stanowiących świadkach reformacye, działa, dyspozycye *bonorum terrestrium* ma pokazać, *Konst: 1633. fol: 33. Tit: O wywodzeniu Szlachectwa.*

In Contumaciam abo *in condigno* przez Dekret Trybunałki abo Seymowy, ktoby się wywiodł, *supra scripto modo* powinien się wywodzić, *Ibidem fol: 34.*

Szlachectwo czyje ktoby poprzyśiągł, nie będąc jego krewnym, ma Szlachectwo tracić, i do bra do Aktora przepadać, *Konst: 1601. fol: 736. Tit: ibid:*

Szlachcic *ignobilem* do Herbu przyjąć pod utraceniem swego Szlachectwa nie powinien. Co się rozumie i o tych, którzy po Konstytucyey 1578. do cudzych się Herbow wtrącili, *Konst: 1633 fol: 33. Tit. O wywodz: Szlachec:*

ARTYKUŁ XX. 20.

O pojęciu przez Szlachcica nie Szlachcianki i o potomstwie takich ludzi.

I Jeśliby (a) który Szlachcic nie Szlachciankę sobie nie równą pojął, tedy jako tę nie Szlachciankę żonę swoją, tak i dzieci swoje z nią nabyte, sobą i Szlachectwem swym uszlachci, i takowe żony i dzieci ich, za prawnych Szlachcicow być mają. A wszakże, jeśliby takowa niewiaſta bywſzy za Szlachcicem, a zaśby potym poszła za prostego stanu człowieka, a nie za Szlachcica, tedy ta za się uczciwość Szlachecką traci, i w takowym stanie być ma, jako mąż jej za kim w ten czas będzie. §. A dzieciom tym, które z pierwszym mężem Szlachcicem miała, to przecię szkodzić nie będzie, tylko żeby się rzemiosłem a szynkiem nie żywili, i łokciem nie mierzyli. A wszakże i takowy, jeśliby szynk i rzemiosło porzucił i opuścił, a postępów Szlacheckich i Rycerskich naśladował, przecię za Szlachcica poczytan być ma.

R 3.
A. 25.

(a) Który acz z Matki prostego stanu á Oycá Szlachcica jest z urodz: taki za Szlachcica ma być poczytany, *Alex: w Rado: 1505. H. P. 130.*

ARTYKUŁ XXI. 21.

O Cudzoziemcu naganionym o Szlachectwo i o nabyciu przezeń osiadłość.

R. 3.
A. 49.

Też jeśliby któremu cudzoziemcu, kto naganiał na Szlachectwo, I
tedy ma jachać do ziemie swej z kąd jest, i tam przed Urzędem
wywieść, Szlachectwo swoje, á z Urzędu pod ich pieczęćmi
list przywieść, którym tu Szlachectwa swego ma dowieść. A jeśliby
woyna z tey strony była z kąd on jest, tedy ma postawić dwie osoby
prawdziwych Szlachciców z teyże strony swej, abo tutejszych by-
wałych w tey ziemi, którzyby byli Szlachectwa jego wiadomi, á ci
także mają przynim przyśiądz, iż on jest Szlachcic, takowym oby-
czajem Cudzoziemcu wywod Szlachectwa będzie: á gdy już ten
przyganiiony wywiedzie Szlachectwo swoje: tedy ten który mu przy-
ganił jakiegokolwiek stanu będzie, ma szkodę i nakład, na czyni ten,

R. 4.
A. 26.

kto się wywiodł, przyśięgnie, jemuż płacić. §. (a) A jeśliby który 2
cudzoziemiec przyjechawszy do tutejszego Państwa Naszego, kupił
lub jakimkolwiek słusznym obyczajem nabył sobie imienia Szlachec-
kiego, á chciałby wolności Szlacheckich używać, tedy pierwey ma
ukazać przed Urzędem tym gdzie kupił imienie, jeśli jest Szlachcic
prawdziwy. A gdzieby tego nie pokazał. (b) Tedy chocia imienie
kupi, przecię z wolności Szlacheckich weselić się, i ich używać nie
ma, pod Chorągwią zarównó z Szlachtą stać nie ma: ale bliscy mają
go z tego imienia szacunkiem w tym Statucie, niżej w Artykule o
odprawach rzeczy sądzonych opisanym skupić, i służbę ziemską z
niego służyć, á przecie dostojenstwa i urzędów trzymać nie ma, cho-
ciayby i Szlachcicem był: także się ma rozumieć i o tubylcach nie
Szlachcicach.

(a) Cudzoziemcy tak Szlachta jako i prostego stanu majątności Ziemskich w Koronie, w Pru-
skiey Ziemi, i W. X. Lit: kupnem nie mają nabywać pod utraceniem, których połowica do skar-
bu, á połowica Delatorowi.

*Forum na Trybunak: rokiem zawitym, 1601. Cudzoziemcy dobr ziemskich kupować nie ma-
ją. fol: 743.*

(b) Cudzoziemcy, którzy majątności w Prusiech nakupili, do lat trzech mają zbyć; á ktoby się
napotym kupić ważył, pana amissionis dobr i pieniędzy, *Konst: 1589. fol: 515. Tit: o Cudzoziem:*

ARTYKUŁ XXII. 22.

Jeśliby ten kto przyganił sam nie był Szlachcic.

R. 11.
A. 50.

Ustawujem (a) też, iż gdyby kto sam będąc nie Szlachcic przy- I
ganił człowiekowi dobremu Szlachcicowi, á ten Szlachcic w
tym stanie swym Szlacheckim byłby znaczny i wiadomy, i do-
wod na Szlachectwo uczynił, á po wywodzie i okazaniu swego Szla-
chectwa, jeśliby też ten Szlachcic przeciwney stronie zadał, mówiąc
że on sam nie Szlachcic, á tenby zaś Szlachectwa swego według Ar-
tykulu w tymże Rozdziale dziewiętnastego nie wywiodł, á okazałby
się być z prawa człowiekiem prostym nie Szlachcicem, (b) takowe-
go czybykolwiek był, Urząd Nasz przed którym się to stanie, ma ro-

skazać katu wieść do przegierza, i tam go miotłami bić a potym wyświadczyć. A wiodąc go do urzędu do karania i wyświadczać z Miasta, ma go kazać obwołać, że się takimi słowy na Słachcica targnął.

(a) Komu nie Słachectwo będzie zadane, tedy *objicienti* nie będzie mógł *reconventualiter ignobilitatem* zadawać, ażeby się sam wprzód wywiódł, toż mu dopiero wolno będzie zadawać jeśli będzie chciał, *Const: 1633. fol: 34 Tit: O wywodzie Słach: § komu.*

Chłop może Słachcicowi naganąć takiemu, który miał naganę od Słachcica i nie oczyścił się, także który się szynkiem bawi, i temu chłop naganąć może, *Jagietto 1423. List 238.*

(b) Ten, który zada nie Słachectwo Słachcicowi, po słusznym i prawnym wywodzie jego, gdyby sam wzajem nie wywiódł Słachectwa swego, *paua colli* podlegać ma, *Const: 1633. fol: 34. Tit: O wywodzie Słach:*

A R T Y K U Ł XXIII. 23.

O naganienie Słachcica zabitego.

I Też (a) komuby była dana wina o głowę słachecką, a onby powiadał, iż ten zabity nie jest słachcic, tedy gdy tego dowiodą krewni wedle Artykułu dziewiętnastego w tymże Rozdziale, że był Słachcic, ma być karan jako o tym w tymże Statucie o mężobódcach jest opisano niżej, a z osobna nawiązka za przyganie, z imienia i majątności jego ma być płacona, jakoby żywemu słachcicowi naganil.

(a) W Koronie Słachcicem się mieniać, a byłby zabity nie będąc nim, płacony być nie ma, a ktoby jeszcze o głowę czynił 120. grzyw: zapłaci, rok i sześć Niedziel w Wieży siedzieć ma, *Zygm: Aug: 1557. Gdzieby kto fol: 10. Toż i o ranach rozumieć się ma.*

A R T Y K U Ł XXIV. 24.

O Słachcie, którzy imiona swe poprzedawszy, lichwą się bawią.

I Ustawujem, (a) Jeśliby który słachcic imienie swe przedawłzy, a w Mieście mieszkając z lichwy żył unikając służby ziemskiej wojenney. Takowi przecię z summy swej pieniężney, winni służbę ziemską służyć wedle uchwały na on czas Seymowey pod utraceniem wszystkiego dobra swego.

(a) Słachta, którzy majątności swe sprzedawłzy, w Mieście mieszkają, a pieniądze na lichwę dają, po złotych dwu od 100. płacić mają. *Uniwersał Pobor: wojnę służyć mają pod utraceniem dobr, 1578. Steph: o Słach: co zgłocieli, fol: 335.*

A R T Y K U Ł XXV. 25.

O Słachcie, którzy w Mieście osiadłość przyjęli.

I Też (a) ustawujem, iż gdyby słachcic zaniechawłzy imienia i obelzcia swego słacheckiego, abo przez chudobę swą, szukając sobie pożywienia, a włzedłby do Miasta, i mieszkał tam, targi Mieyskie wiodąc, abo i szynk w domu mając i łokciem mierząc, abo rzemieśło robiąc na warstacie, takowy już z wolności słachcieckich weselić się nie ma. § (b) Wszakże jeśliby potym ten słachcic sam, abo synowie szynkiem i rzemieśłem mieyskim obchodzić się niechcieli i łokciem nie mierzyli, a wyszedłszy zaś z miasta, naśladowali postępów Rycerskich przodków swych, takowi za prawą szlachtę mają być rozumieni.

(a) Nobilitowani, którzy powinności Szlacheckich nie odprawują, łokciami towary przez Faktory swe mierzą, gdy w tym pokonani będą, majątność tracą, połowica do skarbu, a połowica Delatorowi, wyjawszy miasta uprzywilejowane, 1609.

De Plebeis tak w Koronie, jako i w W. X. Lit: fol: 901. *Const: 1550. fol: 6. §. Drudzy.* Szlachcie w mieście osiadły, handlami, szynkami się bawiąc *prerogativam nobilitatis* traci: Potomstwo pod ten czas spłodzone, i sam dobr ziemskich nie może nabywać, jeśliby nabył, dobra jego *terrestria jure caduco* Szlachcie uprosić może, *Const: 1633. fol: 33. Tit: O wywodzeniu Szlachectwa.*

(b) Na Szlachectwo kreowany być nie ma, tylko na Seymie, za wiadomością Panów Rad, albo w Wołyfcze, 1578. *Plebejorum nobilitatio fol: 334. 1601. O nowej Szlachcie: fol: 736. i na W. X. L. Szlachcie w Mieście, domy mieć wolno, Const: 1550 fol: 6. §. Aby Szlachta.*

W domiech jednak swoich, loznych przekupniow i rzemieślnikow, bronić nie mają, *Const: 1611. fol: Tit: 27. O ludziach.*

Reassumowano Konstytucyą *An: 1633. De abusu nobilitatis*, i na tych, którzy *opificia mechanica* traktują, *Const: 1677. fol: 13.*

Do Szlachectwa i Indigenatow nie mają być przyjmowani, którzyby tak w Koronie, jako i w W. X. Lit: na Seymiku, przed Seymowym z tym się nie odzywali, i przez Posłów Ziemskich za sobą nie mieli instancyę, *Const: An: 1676. fol: 13.*

Ktobykolwiek *ex Plebeis* ważył się do stroju kleynótow, sukien jedwabnych, albo droższych, i te rozumiejąc, co już gotowe mają, także soboli, ryfiow, marmurkow, pupkow, jedwabnych pasow, używać, taki każdy kupiec, i mieszczanin bogatszy *penam mille marc: ad cuiusvis nobilis instantiam, a plebeie conditionis ubořszy, penam ducentarum marcarum, in officio civili z łobt Królewskich cum appellatione* za Dworem, a z dobr Ziemskich, w Grodzie *sine appellatione repetendam, per medium Delatori & fisco Reipub: dividendam*, zapłacić ma, & *Magistratus & officiales* wszyscy w Miastach wielkich, według tychże *An: 1613. & 1620. Konst: sprawić się mają, Const: An: 1655. fol: 37. Tit: Lex sumptuaria*

Przywodząc *legem sumptuariam in realem executionem*, reassumowano pomienioną Konstytucyą, *An: 1655. i aby in toto obserwowana była perpetuis temporibus* postanowiono. A na wyprzedanie towarow zakazanych, rok tylko jeden czasu, Kupcom pozwolono, *Const: An: 1683. fol: 6. Tit: executio legis sumpt:*

ARTYKUŁ XXVI. 26.

O nie przywłaszczanie wolności Szlacheckich ludziom prostego stanu.

A. 18. R. 5. i 24. **G**dyż podwyższenia czci i stanu za godnościami i zasługami każdego właśnie rękami i szafunku zwierzchności Naszey Hospodarskiej należy, i też przestrzegając wszelakiego ubliżenia stanu szlacheckiego od ludzi prostych. (a) Ustawujemy, iż nikt z ludzi prostego stanu, okrem osobliwej łaski i nadarzania od zwierzchności Naszey Hospodarskiej, i to za jawnymi, znacznymi i Rycerskimi posługami, meństwem okazanym przeciw nieprzyjacielom naszym, wolności i przywilejow stanu szlacheckiego i Herbow szlacheckich sam sobie przywłaszczać, ani ich używać nie ma żadnym (b) obyczajem, ani posiadaniem imion i gruntow szlacheckich. Przeto, aby domy szlacheckie nie schodziły: (c) tedy to warujemy, iż prostego stanu człowiek nie osiągnawszy pierwey od Nas Hospodara wolności szlacheckiej imion i gruntow szlacheckich, żadnym obyczajem posiegać, ani kupią swą na wieczność odzierać nie może, ale bliscy za odłożeniem pieniędzy, szacunkiem Statutowym ku temu imieniu przyiść i przypuszczeni być mają, chocia by i dawność ziemska zasła.

(a) W Koronie Szlachcieem ktoby się być mienić, a nie będąc nim, dobra swe traci 1589. O Szlachectwie, fol: 517. A jeśliby był zabity, takowego głowa płacona być nie ma, 1557. fol: 10. Gdzieby kto.

Przychodniowie zamorscy, którzy majątności ziemskie pokupili, nie będąc Szlachciami Koronnymi, i ziem przyległych, aby do trzech lat poprzędali, pod utraceniem onych. 1589 O Cudzoziemcach zamorskich, fol: 515.

(b) Gdyby Szlachcie jakimi fortelami, nie będąc krewnym, przyznawał drugiemu Szlachectwo, takowy Szlachectwo i majątność traci do Aktora, 1601. O nowej Szlachcie i na W. X. Lit: fol: 736. *Const: 1633. Tit: O wywod: Szlach:*

(c) Szlachectwo na Seymie za zaleceniem Senatu, Posłów, albo Hetmana ma być dawane, i to w Konstytucyą aby wpisane było, *Const: 1601. fol: 736. Tit: O nowej Szlachcie. Reassumitur Constitutione 1613. Tit: eodem i Constit: 1641. fol: 21. Tit: O Indigenatach.*

ARTYKUŁ XXVII. 27.

Gdyby Szlachcic Szlachcicowi przymówkę jaką uczynił, tak o Szlachectwo, jako i o insze rzeczy w oczy i zaocznie.

- 1 **T**eż (a) ustawujem, iż gdyby któregokolwiek stanu i dostojności będąc, tylkoby jeno rodu szlacheckiego człowiek, zarówno wżyskich w tym poczytając, od Wielmożnego aż do nayuboższego szlachcica, jednako rozumiejąc, jeden drugiemu tak o szlachectwo, jako i (b) o insze rzeczy poczciwości i dobrej sławie dotkliwie oczywiście golemi słowy, krom mianowania samych uczynków na sąd Grodzki wyjętych przymówkę uczynił, a toby się do prawa bądź przed Nas Hospodara, gdyby się to u Dworu Naszego stało, abo przed Urząd Ziemski, abo Grodzki przytoczyło, i gdzieby ten, kto przymówił, a przed prawem do tego się nie znał, tedy temu komu przymówiono, to nic szkodzić nie ma, i on tego sprawować się nie będzie powinien, a ta przymówka daley na tego, kto się zaprzął nie ma być dowodzona. §. A jeśliby powtore, tenże i temuż szkodliwie przymówił oczywiście, tedy już chociayby się tego przął, a srona obrażona dowiedzieli tego nań dowodem słusznym, jako o dowodziech osobliwie na swoim mieyscu w tym Statucie jest opisano, ma być z prawa karan więzieniem, to jest: w Zamku, abo w Dworze Naszym sześć Niedziel siedzieć będzie. §. A za przewodem prawa, jeśliby winny Urzędu posłuszen być i w więzieniu siedzieć, abo w nim przez czas zamierzony wytrwać niechciał, tedy ma za to zapłacić winy sronie obrażoney pięćdziesiąt kop groszy zarazem bez pozwow i bez składania Rokow, którą winę tenże Urząd na majątności jego sronie obrażoney odprawić będzie winien, według Artykułu o odprawach rzeczy sądzoney uczynionego, a zapłaciwszy tę pięćdziesiąt kop groszy, przecię mu Urząd ma listem swym rok złożyć, za cztery niedziele od położonego listu, aby za tę winę sześć Niedziel wysiedział, a za każde nie dosyć uczynienie siedzenia, ma winę wyżej opisaną płacić, i nie ma to mu być odpuszczono aż wysiedzi. (c) §. A o zaoczną przymówkę nikt się brać nie ma, gdyż to przy tym zostawać ma, kto zaocznie mówi o człowieku poczciwym, bo dobremu człowiekowi niegodzi się źle mówić o poczciwym.

(a) W Koronie o słowa nie uczelwe Szlachcicowi zadane, kto się zaprzy, przyśięgą się oczyści, Jag: w Krak: 1423. fol. 239.

(b) *Causę honorem tangentis* na Seymie sądzone być mają, Konst: 1565. fol: 200. Tit: o Rzecz: item Konst: 1578. fol: 328. §. *Exceptis*

(c) Kto pod kim Kaduk uprofi, a urazi w urodzeniu, ma być *ad revocationem* przymuszon, forum Trybunał: Konst: 1588. fol: 458. Tit: O Kadukach.

ARTYKUŁ XXVIII. 28.

O przymówkę, żeby miał być nie uczciwey Matki synem, i o przymówce Białymgłowom Szlacheckim.

- 1 **T**eż (a) ustawujem, iż kiedyby kto komu rzekł, żeś ty nie uczciwey Matki i nieczystego łoża syn, a tegoby na niego nie dowiodł, a ten, któremu przymówiono, z tegoby się słusnie

wywiódł. Tedy skazujem, iż takowy ma onego nawiązać sowito czterdziecią kop groszy, a tę przymówkę przed tymże sądem zarazem z prawa nie schodząc, tak oczyścić i temi słowy odmówić ma: com mówił na cię, żebyś ty był nie uczciwey Matki, i nieczystego łoża syn, tom na cię szcekał, jako pies. A gdzieby tak uporny był, a tymi słowy zarazem u sądu tego odmówić niechciał, tedy ma siedzieć w więzieniu na Zamku Naszym, tak długo, aż tymi słowy, jako w tym Artykule napisano, odmówi, i nawiązkę pełną odda bez składania roków, pod winą w Artykule wyższym dwudziestym siódmym opisaną, a Urząd Nasz w tym temu upornemu nijakiey folgi czynić nie ma. §. (b) A wszakże bękarci nie inakszy, jedno takowi mają 2 być rozumieni: ktoby dzieci nie z wieńczalną i nie ślubną żoną miał, chociażby ją potym pojął, takowym Ociec od prawdziwych dzieci i od krewnych zapisać niemoże; a zwłaszcza takowe dzieci, nader bękartami rozumieni być mają, którychby Ociec przy własney żenie z cudzołożnicą miał, a chociażby po śmierci własney małżonki tę podłożnicę swoją pojął, a dzieci z nią przybył. Tedy jako te pierwsze błędne, tak i te choć po wieńczaniu i ślubie z taką żoną mieć będzie, przecię te oboje dzieci z nią nabyte, za bękarty mają być policzeni, i żadnymi wymyśły, ani zapisy ku imionom i majątności Oycy ich przypuszczeni być nie mają. §. (c) Też takowy 3 ma być za bękarta rozumian, którego by się Ociec za żywota swego wyrzekł, i nie swoimby go synem przyznał, jedno, żeby tego nie uczynił z waśni i z gniewu przeciw synowi, abo żenie swey Matce jego pocziwey: aboby też, żeby czas niemaly za dziecie miał, i po jego porodzeniu z sobą Matkę jego a żonę swą cierpiał, bo jako go już raz za dziecie swoje przyjąwszy, i mając go przy sobie w domu swoim cierpliwością swą za dziecie swe przyznał, tak go już potym złym czynić niemoże, gdyż dobremu nic złego i niepocziwego w domu swoim cierpieć nie godzi się. §. A osobliwie Ociec syna bękartem 4 uczynić niemoże za drugiej żony swojej a Macochy jego, a zwłaszcza, jeśli będzie tego syna swego z pierwszą żoną swoją Matką jego mieszkając za syna miał, tedy już przy Macosze wyrzec się go niemoże. Takimże obyczajem i o córkach ma być rozumiano. Także i Matka, jako za pierwszego męża swego, tak też i za drugiego męża poszedłszy, przeciw dzieciom swym tym prawem i obyczajem jako o Oycu napisano sądzono być ma. §. A gdzieby też kto przymówił 5 ktorey uczciwey białeogłowie, szlachciance nazywając ją wziętą, żeby w stanie swym nieuczciwie się chować miała, tedy takowymże prawem jako w tym Artykule wyżej napisano o tym, sądzono i karano być ma.

(a) Gdyby kto Szlachetwo i Matkę jego naganił, a zarazemby tego nie odwołał, abo nie przął, a nie dowiodłby go być takowym, tedy za naganienie 60. grzywien zapłaci, tak jakoby go zabił, i odwołać ma, iż co mówił, to łgał jako pies, *Kaz: w Wiślicy, 1368. H. P. 238.*

Szlachcic z podłożnicą mieszkając, i potomstwo z nią zplodziwszy, gdyby ją w stan małżeński wziął, potomstwo *per subsequens matrimonium* niemoże *nobilitate gaudere. Const. 1578. fol: 535. Tit: de illegitima prole.*

(b) Potomstwo z nałożnicę zplodzone, choćby je potym za żony wzięli, nie dziedziczy ani prerogatyw Szlacheckich zażywać może, 1578. *De illegitima prole, fol: 334.*

W Koronie synowi znierządnicę narodzonemu za głowę Matki jego zabitey płacono być ma, *Kazim: w Wislicy, 1368. H. P. 256.*

(c) W Koronie syn Oycu, któryby odpowiedział, abo ranił, Gleytu Królewskiego gwałceniem karaniem, karany być ma, 1578. *De injuriis erga parentes, fol. 340.*

A R T Y K U Ł XXIX. 29.

O wyzwoleniu od płatow nowych, od podwod, budowania Zamkow, i moszczenia mostow, tak też o stacyi po drogach.

- I** Ż też Przywilejami dawnymi przodkow Naszych Królów Ichmci ^{R. 3.} i Wielkich Xiążąt, Lit: wszyscy pospolici ludzie, ciałe, i Miesz- ^{A. 2.} czanie, poddani Xiążąt, Panow Chorągiewnych, Szlachty, Bojar, Obywatelow Państw Naszych, Ziem W.X. Lit: od każdej dani podat- kow, szerebczyżn, i wszelakich (a) poborow bez dobrowolnego fa- mych Panow ich zezwolenia i uchwały Seymu walnego, i też od dziakła, i od wszelakich brzemion powozowych, które podwodami zowią, i oddawania (b) stacyi dla Nas, i też Posłow i Gońcow Na- szych, także od wożenia kamieni, drzewa, abo drew ku paleniu, ce- gły i wapna na Zamki Nasze, i od koszenia siana, i wszelakiey stra- ży i łowow: także od budowania i poprawowania Zamkow, i mo- szczenia mostow, i od innych robot wyjęte są. A niektórzy podda- ni Kniascy, Pańscy i Szlacheccy z imion swych po ten czas obciąże- ni bywali (c) robotami Zamkow, stanow co ukoły nazywano, także dawaniem stacyi i podwod dla Nas Hospodara, i też dawanie stacyi pod Posły i Gońce Nasze, i robieniem a naprawowaniem mostow. Przeto My Hospodar wszystkich Obywatelow Państwa Naszego W.X. Lit: i Ziem kniemu należących, Ruskich, Zmudzkich, i innych do je- dnakiey równey, wolności przywódząc wszystkich poddanych, Knia- skich, Pańskich, Szlacheckich wzwyż pomienionych, i jakimkolwiek imieniem nazwanych pociągów i powinności od tego czasu na wszy- stkie potomne czasy wyimujemy, wyzwalamy wiecznemi czasami, kro- mia Mieszczan i poddanych Naszych Hospodarskich, aby ci wedle starodawnego obyczaju jako podwody i podymowanie stacyami na staniech, na mieyscach zwyczajnych Nam Hospodaru, Posłom i Goń- com Naszym, tak też mosty i Zamki na częściach swych poprawo- wać wedle zwyczaju swego powinni byli. §. (d) Wszakże Miesz- 2 czanie i poddani Kniascy, Pańscy i Szlacheccy, podwody pod Posły 3 i Gońce Nasze wedle zwykłego obyczaju dawać będą powinni. §. A ^{R. 1.} co się tkanie opravowania Zamkow i mostow starych, i znowu budo- ^{A. 29.} wania, gdzie do tego czasu poddani Szlacheccy naprawować i bu- dować byli powinni, to ma być opatrowano z myt nowo podwyż szo- nych co ołobliwą Konstytucją Seymową warowano będzie, jako w Konstytucyi na Unię Seymu Lubelskiego, o Ziemi Wołyńskiej, Po- dlańskiej, Kijowskiej, jest opisano. A mosty w dobrach stołu Naszemu należących, gdzieby potrzeba ukazowała budować, to także ma być opatrowana poddanymi Naszymi, i mostowe stanowione być ma, ja- ko w Artykule dwudziestym dziewiątym Rozdziału pierwszego, Szlachcie około budowania mostow w imionach ich jest dołożono.
- 4** §. A gdzieby który Starosta abo Dzierżawca, Horodniczy, Mostowni- ^{R. 4.} ^{A. 67.}

czy Nasz, albo Namieśnik i sługa, którego z nich poddanych Szlacheckich przymusza w tym, do tych robot niepowinnych, i tym Statutem wyzwolonych, dogadzając w tym pożytkowi swemu, tedy każdy takowy ktoby to uczynił, ma być przypozwan do sądu należącego wedle Artykułu sześćdziesiątego siódmego w Rozdziale czwartym. A za dowodem prawnym, winy dwadzieścia kop groszy, będzie powinien onemu ukrzywdzonemu Szlachcicowi zapłacić, i szkodę sowito oprawić. §. (e) Także też Xiążęta, Panowie, Rady, Wojewodowie, Starostowie, i nikt z Szlachty jeżdżąc po drogach od imienia do imienia swego w woysku i na Zamki Ukrainne imionom Szlacheckim i ich poddanym nie mają szkodzić, stacyi i podwod brać, ale sobie koniom i sługom swym zapieniądze wedle targu, ceną żywność kupować będą powinni. A ktoby nad tę ustawę to uczynił, ten także jako wzwyż opisano, ma być pozwan, a za przewodem prawnym, sronie żalobliwej także gwałtu 20. kop groszy płacić będzie powinien, a szkodę sowito oprawić za słusznym dowodem powinien będzie.

R. 1.
A. 35.
R. 2.
A. 27.
R. 3.
A. 47.

5

(a) Poborow żadnych w Polfcze i Litwie Król ustawiać nie może bez pozwolenia wszech stanow na Seymie 1576. Ośobliwie warujemy fol: 278.

Szlachta w Polfcze i w Lit. i ich poddani od Cła i myta są wyzwoleni w Przywileju o Unii 1569. Cła myta fol: 175. Reces Seymu Warsz. 1564. Naprzód aby tak w Polfcze fol: 58.

(b) Stacyi żadnych Król u Panow i Szlachty z imienia brać nie ma, Lud: w Kofzyc: 1374. H. P. 261.

Cel na Rzekach od Szlachty i ich poddanych aby nie brano pod winą 200. grzyw: połowica Skarbowi, połowica sronie, forum na Trybunał rok zawity, 1598. Rzeki Portowe wolne fol: 693. O cłach na Rzekach Portowych 1601. fol: 737.

(c) Dzierżawy aby do budowania Zamkow pewną Summę pieniędzy z dzierżaw przykładał, także prochy, spiża przyczyniali, czego Podkarbi postrzegać ma, 1607. O Muncyach, i na W. X. Lit: fol: 834.

(d) Podwody za listem Królew: mają być dawane Konst: 1601. fol: 780. Tit: O podw: Podwodnych pieniędzy na milę dwa grosza. Konst: 1601. fol: 350. Tit: O podw: Komornicy od mian podwodnych mijać i u podróżnych komi bracie nie mają, sub pena duplicis refectionis dwie Niedziele nad to siedzieć, Konst: 1564. fol: 81. §. Jako się jadac, &c. Reassumuntur też winy Konst: 1576. fol: 323. Tit: Uniwersał.

(e) Żołnierze nigdzie nie mają mieć leży, w dobrach Szlacheckich, ani Duchownych, a o szkody ukrzywdzonemu Hetman i Rotmistrz ma czynić sprawiedliwość, Konst: 1588. fol: 49. Tit: O Żołnierzach.

Podatek Podymnego w W. X. Lit: perpetua irrevocatione lege abrogatur, z tym warunkiem, że wieczy; choćby w naygwałtowniejszey potrzebie Rzeczyposp: currere & in exemplum, że bywał, trahi nie ma Konst: An: 1673. fol: 1. Tit: Podymne.

Abhinc żadne podatki, per Senatus consulta stanowione i uchwalone, ani uniwersały wydane być nie mają. Konst: An: 1690. fol: 4.

Executionem fortem militarem tak w Koronie jako i w W. X. Lit: super exigenda retenta podatkom in perpetuum, z dobr wszelakich nie godzi się nikomu czynić, sub pena infamiae; o co forum sąd Hetmański, albo Seym za Mandatem od ukrzywdzonego, jako de novo emergenti. Konst: An: 1658. fol: 29. Tit: Zniesienie.

Miasta i Miasteczka W. X. Lit: in vim podwodnych pieniędzy, annuatim dwanaście tysięcy złotych Polkich według podziału wyrażonego w Uniwersale z Kancellaryey W. X. Lit: wydany do rąk Pofzt: Magistra: W. X. Lit: sub pena triplicis pensionis oddawać powinny.

Przytym Przywilej Królewski temuż Pofzt: Magistrowi, na Pofzt: Magistrowstwo in toto approbowano. Konst: An: 1673. fol: 17. Tit: Ordynacya Poczty.

Temuż Pofzt: Magistrowi, rachunek z skarbem uczynić kazano z pieniędzy podwodnych, Poczcie W. X. Lit: per legem Seymu przeszłego aplikowanych. Bo w Konfederac: generali Warszawskiej An: 1674. fol: 33.

Reassumowano Konstytucyą An: 1673. i postanowiono, aby Miasta W. X. Lit: ordynowane według podziału, pieniądze annuatim Poczty Magistrowi W. X. Lit: wydawały forum, casu conventionis, w Trybunale Skarbowym W. X. Lit: naznaczając. A porządek tej Poczty cura & administrationi Pań Podskarbiego W. X. Lit: zlecono. Konst: An: 1677. fol: 21.

Znowu reassumowano superiora, i aby ad normam tych Konstytucy zachowany był porządek Poczty postanowiono, a Poczty Magister rachować się ma z tego wszystkiego, przed Panem Podskarbin W. X. Lit: Konst: An: 1678. fol: 11. Titulo: reassumpcy dawnych Konst: o Poczcie.

ARTYKUŁ XXX. 30.

Jeśli by który z poddanych Naszych, na Xiążętach, Paniech, albo na kim innym wyśłużył imienie leżące.

- 1 **K**iedyby (a) który z poddanych Naszych, będąc narodu Sza-^{R. 3.}
checkiego, na Xiążętach, na Paniech, albo na kim innym imie-^{A. 5.}
nie leżące wyśłużył, i będąc tego imienia w dzierżeniu on sam
abо potomkowie jego, a potymby chciał precz, tedy wolno będzie
jemu i potomkom jego odeysć precz, kędy chce ze wszystkimi stat-
ki, majątnością, i ze wszystkim nabyciem swoim, i nakładem abо bu-
2 dowaniem, co będzie na to imienie nałożył. §. A jeśli by on Pan
dał słudze swemu na ono imienie daninę swoje, list, zapis swój pod
pieczęcią swoją, i pod pieczęciami Szlachty, ludzi wiary godnych. A
toby w nim wyrażono było, iż wolno jemu i potomkom jego z tym
imieniem komu chcąc służyć wiecznemi czasy, i ten list opis swój
sam oblicznie przed Nami Hospodarem abо Urzędem Naszym wedle
tego Statutu zeznał, tedy takowy list ma być przy mocy zachowan,
a ten komu zapisano, przy zapisie i przy tym imieniu zostać ma, i
3 potomki jego wiecznemi czasy. §. A któryby szlachcic wyśłużyw-
szy na którym Panu imienie, i nie mając takowego listu i wolności,
z tym imieniem służyć, abо przedać, przemienić, komu by on chciał,
a potymby służyć onemu Panu swemu, kromia woley i wiadomości
jego z tym imieniem, Nam Hospodarowi, abо za ktorego innego Pana
poddal się, przedał, abо jakimżekolwiek prawem to imienie, ludzie,
abо grunty od niego puścił, tedy on Pan abо potomkowie jego, pod
kimby to imienie miał, wolen to imienie od każdego takiego wziąć.
Wszakże pierwey czas na wyrumowanie sześć Niedziel przez Woź-
4 nego złożyć mu ma. §. A choćby i kto inszy a nieten sam Ziemia-
nin abо Bojarzyn to imienie dzierżał, przecię nie dzierżącemu, ale
temu, komu to imienie pierwey dano było, przez Woźnego jako wy-
żey opisano czas składan być ma. A ten w tym czasie ze wszystką
majątnością swoją i zbudowaniem, swoim kosztem pobudowanym,
5 gdzie chce wyprowadzić się powinien będzie. §. A gdzieby ten,^{R. 4.}
komu takowe imienie, ludzie, grunty, puszczone były, na to owesła-^{A. 42.}
nie Urzędowe niedbając tego puścić niechciał, tedy ten takowy^{i 92.}
przeciwny ma być pozwan do Urzędu Grodzkiego na rok zawity,^{R. 3.}
jako o gwałtowne wybicie z spokojnego dzierżenia. A tak owey^{A. 26.}
Szlachcie i Bojarom miełzkając pod kimkolwiek, i dawność Ziemska
iść i pomocna być nie ma. A onemu Panu i nakłady prawne za do-
wodem słusznym zapłacić winien będzie: a ten sługa ma być za to
karan więzieniem na tymże urzędzie, ćwierć roku, a wysiedziawszy
czas zamierzony nie zachcei służyć temu Panu swemu, zostawiw-
szy to imienie onemu Panu, wolno będzie jemu z majątnością swą,
jako o tym wyżej w tym Artykule opisano precz odeysć.

(a) Szlachta W. X. Lit: którzy się dla obrony Panom z majątnościami oddali, i od nich wol-
ni być chcieli wedle Prawa i Statutu mają być zachowani, 1569. Szlachta tego Wiel: X. Lit:
fol: 195.

ARTYKUŁ XXXI. 31.

O niepozwanie Swieckich w Duchowne prawo, o rzeczy Swieckie.

^{R. 4.}
^{A. 44.} **T**eż (a) ustawujem, iż Biskupowie, Prałaci stanu Duchownego i ich sprawcy, Xiażąt, Panow, i wszyscy Szlachty, Rycerstwa i Mieszczan, i wszystkich poddanych Naszych, jako i Szlacheckich, nie mają nikogo ku sobie do Duchownego prawa o Swieckie rzeczy pozywać. Tak też i sama Szlachta, Mielzczanie, i wszyscy poddani Naszy, i też poddani Szlacheccy jakiegokolwiek stanu, nie mają się do Duchownego prawa uciekać i pozywać o rzeczy Swieckie, pod zakładem sronie pozwaney dwudziestą kop groszy, i pod nagrodzeniem utrat wszystkich z sowlitością. §. (b) Niżli co ku ²prawu Duchownemu należeć i przyśluchać będzie, to w Duchownym prawie sprawowano i sądzono być ma.

(a) Duchownych swieckiego ani swiecki swieckiego do sądow Duchownych aby nie wyzywał, *Bodzanta Biskup Krak.* 1369. H. P. 447. pod winą dwudziestą i ośm grzyw: *Zygm: w Piotr:* 1519. H. P. Tamże Konst: 1550. fol: 7. §. Acz to.

(b) Duchownych appellacye z Swieckimi, które *à loci ordinariis* wychodzą, *intra Regnum* mają być decydowane, Konst: 1607. fol: 333. Tit: O appellacyach. Duchowne sprawy z Swieckimi w Litwie, 1581. fol: 380. Tit: Artykuły do prawa. Duchowni *cum nobilibus in criminibus, forum* mają *intra regnum servato ordine in breui Apostolico descripto, quod est in metrica, & in actis castri Varšawien:* oprócz Religiey Greckiey ludzi, którzy przy dawnych zwyczajach zostają, Konst: 1635. fol: 9. forum ludzi.

Duchowni W. X. Lit: o dobra Ziemskie, i poddane, wieczyfte w Ziemstwie, lub Grodzie *respondere* powinni, a appellacye z tamtąd w kole wielkim Trybunalskim *in iudicio seculari* sądzone być mają, Konst: An: 1678. fol: 19. Tit: objaśnienie appellacyi. W Koronie dobra *in vim redemptionis, alias* na wyderkał Duchownym osobom zapisane, *in possessione* dziedzicow zostawać mają, Czynsz doroczny zapłaciwszy, od każdego sta złot: po siedmiu złot: Konst: An: 1635. fol: 9.

W Koronie wolno dziedzicowi, *pravia citatione peremptoria* do Urzędu Grodzkiego (która na Niedziel dwanaście przed wykupieniem ma być położona) dobra takowe, odłożywszy sumę, albo *apud loci ordinarium, albo capitulum, albo* jeśliby ci *recusarent*, w Grodzie, kwit dostateczny z kaucją otrzymawszy *emundare*. *Ibid:* kompozycja o dzieściny.

W Koronie żaden nie może więkzey summy na wyderkał na majątność swoją zaciągać, nad taką, któraby *dimidium valoris* tej majątności nie przechodziła. A ktoby inaczej śmiał postąpić, do Urzędu Ziemskiego onego Powiatu ma być deferowany, sąd zaś Ziemski, na rokach *in facie nobilitatis*, ma uznać takową Kontrawencyą, i odebrać sprawę na Trybunał *inter causas mixti fori ad rescidendum contractum*. *Ibid:*

Opłacenie takowych Czynszow, *forum i Protes* ma być na kwerelach, *sine quavis appellatone*. A Starosta *in bonis jure victi non obstantibus citationibus ad cassandum & sublevationibus*, powinien czynić exekucyą, *semotis omnibus diffugiis, sub pena trecentarum marcarum, & in realem possessionem* dobra podać temu, czyja summa, który *in possessione* onych, tak długo ma być, aż tenże *jure victus* odłoży sumę, lubo *proximiores descendentes*, lubo którykolwiek z stanu Szlacheckiego, *Ibid:*

Reassumowano tę Konstytucyą *in toto* W. X. Lit: podług której tak Duchowni, w odbieraniu tylko po siedmiu złot: od sta, jako i Swieccy w oddawaniu na terminie, *in toto* zachować się mają. Konst: An: 1673. fol: 19.

Dobr w W. X. Lit: zajeżdżać *violenter* nie mają Duchowne osoby, wprzód nie czyniąc prawem, o niezapłacenie wyderkału i umyślnie nie biorąc pieniędzy na terminie *sub restitutione bonorum, & penis cum refusione damnorum*, które Trybunał za dowodem Aktora, uznać powinien. *Ibidem.*

Znowu o wyderkałach *cum reassumptione* Konstytucyi An: 1631. 1635. 1673. *declaratur* W. X. Lit: iż sumnę tracić mają Duchowne osoby, jeśliby przeciwko prawu postępować ważyli się, a prawom takowym, od tąd *forum*, w kole wielkim Trybunalskim naznaczone, i w nim Dekreta o expulsyą z dobr Ziemskich na Duchownych osobach zapadłe, *in toto* approbowano, Konst: An: 1678. fol: 40. Tit: *reassumptio*. O wyderkał.

ARTYKUŁ XXXII. 32.

O dowodzeniu sprawiedliwości w krzywdach Swieckich z stany Duchownymi, także Duchownym z stany Swieckimi.

Ustawujem, (a) jeśliby się kiedy jakie krzywdy działy z imion 1

Kościelnych od Urzędników, sług, Bojar, i poddanych wszelakich stanów Duchownych ludziom stanu Świeckiego, tak samey Szlachcie, jako sługom i poddanym ich, także i Mieszczanom Miast Naszych, i innym poddanym Naszym Hospodarskim, o gwałty, najazdy, rozboje, zabójstwa, o zgwałcenie Panien i Niewiaśc, boy, rany, grabieże, o ludzie, i czeladź zbiegłą, a o inne jakiegokolwiek rzeczy potoczne. Tedy iż każdy z swego sługi i poddanego sprawiedliwość bliższy jest czynić, tedy też i stany Duchowne, z Urzędników i sług swoich, bądź osiadłych jako i nie osiadłych, i z poddanych swych, powinni będą sprawiedliwość czynić za upomnieniem przez list Urzędu Ziemskiego, według tegoż prawa pisanego Statutu Ziemskiego.

- 2 §. A gdzieby kto z osób Duchownych jakiegokolwiek stanu i dostojęstwa sprawiedliwości uczynić niechciał, albo sądem swym co komu w czym ubliżył. Tedy o to sam takowy do Biskupa tego, pod którego sprawą jest, jako do główniejszego Przełożonego swego ma być pozwan, na rok pewny od podania pozwu oczywistego za cztery Niedziele, a od położenia na imieniu za sześć Niedziel, pozwem Biskupim pisanym Polskim pismem, i tamże sam ma osobą swą, albo przez umocowanego swego stać, i onego, na kogo żałoba wyszła przed sądem Biskupim stawić. A Xiądz Biskup w którego to władzy będzie należało, albo urząd jego, przestrzegając w tym pokoju pospolitego, i sprawiedliwości świętej, aby w czym uszczerbiona nie była, powinien będzie tym prawem pospolitym i Statutem Ziemskim sprawiedliwość ukrzywdzonemu czynić, bez wszelakiej zwłoki i zatrudnienia, odprawę słuzną sądu swego dając na winnym z dobr, i z majątności ruchomey, i z dochodów prawem przekonanego: a gdzieby majątności nie stało, i na samey osobie. §. A jeśli by od samych
- 3 osób Duchownych w czymkolwiek w tych rzeczach wzwyż pomienionych, krzywda się komu działa, tedy o to także do Xiędza Biskupa albo Urzędu jego na rok pozwani być mają: a Xiądz Biskup albo Urząd jego, żadnym innym jedno tymże prawem pospolitym i Statutem Ziemskim to wszystko sądzić, i po sądzie odprawę na winnym, na majątności własnej tych Duchownych osób leżącej i ruchomey, a przyjdzie-li do tego z prawa, i na ciełe karanie, według tegoż Statutu uczynić i wykonywać będzie powinien, czyniąc temu wszystkiemu dosyć pod przysięgą swą do rady nam uczynioną. A jeśli co u sądu Duchownego prawem Świeckim będzie osądzono, a na odprawę do którego Urzędu Ziemskiego albo Grodzkiego, odesłano, tedy to on Urząd odprawować ma. Wszakże nie wkładając w to żadnych takich rzeczy, któreby namniey wolności praw tych i Konfederacyą naruszać miały. A jeśli by odprawy w takich rzeczach Urząd nie uczynił, tedy o takie nie dosyć uczynienie wedle Artykułów o tym napisanych wolne prawo z Urzędem każdemu do sądu należnego będzie. §. Wszakże jeśli by strona żałobna albo odporna rozumiała sobie być ubliżenie sprawiedliwości swey wyrokiem i skazaniem Biskupim, albo Urzędu jego, tedy takowey stronie Xiądz Biskup albo Urząd jego, o rzeczy tym prawem Ziemskim osądzone, ap-

R. 4.
A. 48.
i 47.

R. 9.
A. 2.
R. 4.
A. 55.
i 84.

R. 3.
A. 11.
R. 4.
A. 86.

pellacyi dopuścić będą powinni, do sądu Trybunałskiego, który Trybunał nigdzie indziej jedno w Mieście Naszym Wileńskim Stołecznym, takowe sprawy za appellacyami między stany Duchownemi i Swieckimi, według tego Statutu prawa pospolitego odsądzywać ma: (b) na które sądy Trybunałskie, dla takowych spraw mają być wysadzone z strony Duchowney (c) trzy osoby, a z strony stanów Swieckich także trzy osoby między Trybunałistami obrani, i gdzie w jakiej sprawie więcej osob między temi sześciu osobami na te sądy wybranemi, na jedno *votum* zgodzą się, przy tych wociach konkluzya zostać ma. (d) A jeśli by w równości wot o którą sprawę ci sześć Trybunałistów nie zgadzali się: tedy takowe rzeczy odsyłać mają do Nas Hospodara, a My za takowym odeśłaniem, te sprawy odsądzywać mamy, gdzie na ten czas Dworem Naszym będziemy

R. 3. w tym Państwie Naszym W. X. Lit: i bez Seymu. §. A gdzieby też 5
A. 34. komu od Xieży Biskupów krzywda się w czym działa, tak od samych osob, jako od Urzędników, sług, Bojar, i poddanych, ich, a oni by sami za upomnieniem od Urzędu Ziemskiego przez list upominalny, sami stronie żalobliwej, usprawiedliwić się, jako osoby Duchowne niechcieli, abo z Urzędników, sług, Bojar, i poddanych swych, sprawiedliwości nie uczynili według tego Prawa pospolitego. Tedy o to do Nas Hospodara, także na rok zawity pozywani i tymże Prawem Ziemskim sążeni być mają, składając rok za pozwy, jeśli w W. X. Lit: Dworem Naszym będziemy, cztery Niedziele. A jeśli za-

R. 4. granicą tego W. X. Lit: ośm Niedziel. §. Jeśli by się też ludziom sta- 6
A. 48. nu Duchownego, sługom i poddanym ich, od ludzi stanu Swieckiego, Xiażat, Panow, Szlachty w jakieykolwiek zacności i zwierzchności będących, tak w niewydaniu dzieśięcin, jako i w inszych rzeczach potocznych, krzywda jaka działa, tedy o takie krzywdy osoba Duchowna, osobę Swiecką od którego mu się krzywda stanie, pozywać będzie do jego sądu własnego, Ziemskiego, abo Grodzkiego, tym porządkiem, jako się i same stany Swieckie pozywają, według Artykułów w tym Statucie opisanych, z wolnym odezwaniem obiema stronom do sądu Głównego Trybunałskiego, spólnego z Duchownym. §. A opowiadania i zapisowanie takowych wzwyż mianowanych 7
krzywd i szkod, które od stanów Duchownych, i ich sług, i poddanych poczynione komu będą, mają się dziać na Urzędziech Ziemskich, Grodzkich, abo Duchownych, gdzie kto zechce w tych Powieściach, gdzie te imiona Kościelne leżą, abo pod którym Urzędem, co się komu od nich, i sług, poddanych ich krzywdy staną. §. A pod 8
R. 4. tym czasem gdyby które Biskupstwo wakowało, abo gdzieby który 8
A. 39. Biskup do cudzych Państw w poselstwach, abo gdzie po swych sprawach z tego Państwa W. X. Lit: odjechał. Tedy ukrzywdzony do Kapituły, abo sprawce onego Duchowieństwa który Biskupstwem sprawować będzie, postępkim wyżej opisanym uciekać się i sprawiedliwości sobie dowodzić ma. A oni będą winni sprawiedliwość czynić, według tegoż Prawa i Statutu Ziemskiego. A toż się ma rozumieć i o Duchownych Greckiego Zakonu, że mnieysze z nich stany przed starszymi swymi przełożonemi, a przełożeni starszy, przed są-

dem głównym, porządkiem wyżej opisanym, usprawiedliwić się lu-
9 dziom Świeckiego stanu powinni będą. §. Lecz co się dotyczy ta-
kich krzywd potocznych, z takowych imion stanów Duchownych
od Urzędników i poddanych, abo od nich samych, którzy prawu po-
spolitemu i służbie Ziemskiej wojennej podlegli są, to jest, (e) z Oy-
czytych, Macierzystych, kupnych, darownych, i zakupionych, ja-
kimkolwiek obyczajem nabytych, tedy już z takowych imion swych,
i Duchowne ołoby, tak jako i Szlachta stanu Świeckiego, wedle po-
rządku Statutowego, temu Prawu Ziemskiemu pospolitemu podle-
gać mają, tak u sądu Ziemskiego Grodzkiego, Podkomorskiego, i
Kommissarskiego, a za appellacją u sądu głównego.

(a) O krzywdy, granice, kmiecie zbiegłe, mężobóystwa, i o wszystkie infze rzeczy w Statu-
cie wyrażone. Duchowni sędzi i kmiecie ich, prawem Ziemskim mają być sądzeni, *Alexand:*
w Rad: 1505. H.L. 253. H.P. 59.

Duchowni z dóbr Oyczytych, i jakkolwiek sobie i potomkom swym, krewnym służących,
a nie na Kościół nabytych i fundowanych, wszystkim ciężarom jako i stan Świecki podlegać
mają, *Konst: 1607. fol: 833. Tit: Duchowni w Koronie.*

(b) W Koronie Duchownych i Świeckich 6. compositi Jud: Tryb: bywa odprawowany
1578. jako sędzi mają i o akcyach Duchow: *fol: 326.*

(c) Czwarty Deputat z Diecezyi Smoleńskiej Duchowny jest przydany *vice versa* i Świe-
cki, *Konst: 1641. fol: 15. Tit: O Sądach.*

Composito iudicio w Trybunale Wtorkowy dzień w tydzień raz naznaczony. *Ibid:*

(d) A od Świeckiego koła, *ex paritate votorum remissi*, do drugiego Trybunału iść mają,
które po przyśędze mają być odprawowane, *Konst: 1607. fol: 838.*

(e) Z dóbr Oyczytych nie na Kościół fundowanych, z których Duchow: wojenną służbę od-
prawują, o krzywdy, grunty, w Ziemstwie, Grodzie, odpowiadać mają, appellacja na Trybun:
Duchow: 1607. Duchowni w Koronie dobra Dziedzicz: trzymający, *fol: 833.*

Duchowny, gdyby dał banicyą na sobie otrzymać, *loci ordinarius executionem super bonis ex-
jus propriis et persona faciet. Excepta Græcia Religione: Konst: 1635. fol: 9. Tit: forum ludzi.*

Deputaci stanu Duchownego, nie mają być tylko co dwie lecie na Trybunał *compositi iudicii*
obierani. *Konst: An: 1670. fol: 50. Tit: Q Deputatach.*

A R T Y K U Ł XXXIII. 33.

O prawo gruntow między stany Duchownymi i Świeckimi.

Przytym też różnicom, które się między imionami i gruntami sta-
now Duchownych i stanów Świeckich często dzieją: a z tego do-
zaścia i niepokojów nie małych przychodzi, zabiegając i na
1 czasy potomne to między niemi równując. §. Ustawujem, gdyż
ołoby z stanu Duchownego dobrą i pewną z prawa pospolitego, ma-
ją wiadomość, iż u sądu Ziemskiego należnego, z ludźmi stanu
Świeckiego, gotową a nie odwłóczną sobie sprawiedliwość daleko-
7 jey nie szukając, zawždy odnosić mogą. A z Nas też Hospodara na
jawniejszy przykład w tym im jest podan. Iż My wedle prawa po-
spolitego przez Urzędniki Nasze, i przez Nas temu Państwu W.X.L.
poprzyśiężonego i nadanego, gdzie idzie o grunty i rzeczy ziemne
8 równie i jednakiemu prawu pospolitemu temuż podlegamy. §. (a) *R. 9.*
Tedy tymże obyczajem i wszyscy Prałaci, Biskupowie i inne osoby *A. 12.*
stanu Duchownego jakimkolwiek imieniem nazwane, dzierżąc imio-
na Świeckie, prawu pospolitemu i służbie Ziemskiej wojennej po-
dległe, bądź kupne, zakupne, i jakimkolwiek obyczajem, przez nich
i przodków ich nabyte grunty ziemne, tych takowych imion swych,
gdzieby się komu z ludzi Narodu Szlacheckiego, i innych świeckich
stanów w zabraniu ziemie, w popisowaniu granic, i w przeoraniu

miedz, i w inszych rzeczach ziemnych krzywdy jakie od nich działy, powinni będą im usprawiedliwić się, i rozprawę między sobą i imiony, abo grunty swemi, jednakim obyczajem i postępkim prawnym przyjmować u sądu Ziemskiego i Podkomorskiego, i tak daley postępując, jako Statut prawa pospolitego W.X. Lit: uczy i ukazuje.

R. 4. §. Ale któreby imiona były Duchowne, z fundacyi i z nadania przod- 3
A. 83. ków naszych i Naszego Hospodarskiego, i służbie ziemskiej wojen-
R. 9. ney przedtym nie były nigdy podległe, a z takowychby się krzywdy
A. 4. jakie w grunciech działy. Tedy ukrzywdzony ma się w tym uciec do Nas Hospodara, jako podawce zwierzchniego, i listy Nasze Kommissarskie otrzymawszy, sprawiedliwości sobie dowodzić ma przed Kommissarzmi naszymi, i tam w dowodziech i we wszystkich postępkach prawnych wedle tego Statutu zachować się mają. §. A co się 4
R. 9. dotyczy imion od Xiażąt, Panów, Ziemian, Szlachty na Kościół na-
A. 2. danych, w których jeśliby także w grunciech abo granicach z imio-
R. 1. ny Szlacheckimi różnice jakie się działy. Tedy ukrzywdzony wo-
A. 20. len będzie z takowego imienia z Duchownymi u Prawa Ziemskiego Powiatowego, w którym to imienie leży, postępkim prawnym w tym Statucie opisanym, sprawiedliwości sobie dowodzić. A Urząd Ziemski ma tę sprawę na sąd Podkomorski odesłać, a Podkomorzy mocen będzie po onego Duchownego z takowego imienia od szlachcica nadanego, także i po tego samego podawcę pozwy swoje wydać, któremi ukrzywdzony ich pozwać, i na roku za nimi przypadłym, sprawiedliwości sobie z tą Duchowną osobą, i też z samym podawcą, dowodzić ma. §. (b) A dawność ziemska między imio- 5
ny Kościelnymi i szlacheckimi, taka ma być, jako dobrom stołu Naszego Hospodarskiego z dobrami i z imiony szlacheckimi: tymże obyczajem szlachcie z dobry naszymi i Kościelnymi, dawność zachowana być ma.

(a) Arcybiskup Koronny, i Biskupi Koronni, do Koronnego, Lit: do Litew: na obronę Rp: przykładem Annaty do Rzymu należącey, pewną summe wnosić mają, 1607. o Annatach, fol: 832.

(b) *In causis realibus ratione simplicium injuriarum, civilium, terrestrium, ac granitium* oto ma być forum każdego Szlachcica z Duchownym *ordinaria processu* w Ziemstwie, a *per appellationem in iudicio composito* w Trybunale, Konst: 1635. fol: 10. Tit: Forum ludzi stanu.

Præskrypcya dóbr Szlacheckich nie ruchomych, *contra Ecclesiam annorum 60. ante litem inchoatam, excepta renunciatione præscriptioni per inscriptionem, & fundis Ecclesia Poświętne atque cum ipsis Ecclesiis*, Konst: 1633. fol: 26. Tit: O Præskrypcyey.

Deklarowano że nie tylko *ad futura sed etiam ad præterita* fluży præskrypcya dóbr Szlacheckich przeciwko Duchownym W.X. Lit: *ad instar* Koronnych, Konst: 1633. fol: 12. Tit: O dawności.

Fundacyom, *bona exempta, insubjecta, & litigiosa, prætextu* Dekretow i przewodow *in foro illegitimo* otrzymanych *applicari* nie mogą, i wolno ich dziedzicom dochodzić w W. X. Lit: Konst: An: 1676. fol: 13.

Fundacye Kościołow w W. X. Lit: i Cessie Dobr Królewskich, *prævio consensu Regio* na też Kościoły, uczynione żadnym sposobem, *in dubium vocari* ani *ullo prætextu* poruszane być nie mogą. Co *pro lege perpetua* warowano, Konst: An: 1677. fol: 24.

ARTYKUŁ XXXIV. 34.

Opozywanie Opiekunow abo Exekutorow testamentu Duchownych Osob.

Gdyby kto z Xieżey Biskupów abo Kanoników, Prałatów i innych stanów Duchownych, odpisał komu zapisem abo Testamentem, ostateczną wolą swą, po żywocie swoim co majątno- 1

ści swojej leżącej albo ruchomej, i ku wykonaniu tego testamentu swego ustanowiłby i naznaczył Opiekunów, albo Exekutorów tego testamentu, a coby Opiekunowie nie zachowali się według tego testamentu albo zapisu, i temu komu co odpisano niechcieliby oddać, albo krzywdę komu jaką w tym uczynili, (a) Tedy w takiej rzeczy tych Opiekunów, jakiego stanu, bądź Duchownego albo Świeckiego, stronie ukrzywdzonej, wolno będzie pozwać do sądu głównego, a tam jeśli z prawa co skazano będzie na tych Opiekunach, Tedy przeciw Duchownej osobie na odprawę rzeczy sądzonej, ma być od sądu głównego odesłano do Xiędza Biskupa, w którego posłuszeństwie ten Duchowny będzie, a przeciw osobie stanu świeckiego ma być ku odprawie odesłano do sądu Ziemskiego, a sąd odprawę czynić winien będzie. §. A samego Xiędza Biskupa z strony takiej opieki jemu od kogokolwiek opisaney, albo i o to, gdyby on po skazaniu sądu głównego odprawy uczynić niechciał, ma być pozwano przed Nas Hospodara, tam gdzie na ten czas Dworem Naszym będzie, i na rok zawity, jeśli w W.X. Lit: za cztery Niedziele, a jeśli za granicą Wielkiego Xięstwa, za ośm Niedziel, co My osądzić bez wszelakiej zwłoki będziemy powinni, nie wpuszczając tej sprawy w Limitacyą. A za okazaniem zwłoki w czynieniu odprawy, winę na Xiędzu Biskupie skazać mamy, która jest w Trybunale opisana. A rzecz osądzoną odprawić rozkazem pod zaręką takową o co rzecz idzie. §. Ktemu o niedopuszczenie appellacyéy, i o nie uczynienie sprawiedliwości, Xiądz Biskup tym sposobem pozywan być ma. A w niebytności Jego M. X. Biskupa w tych Państwach, gdzieby w tych rzeczach wyżej opisanych w czymkolwiek urząd Jego Mości wykroczył. Tedy o to Urząd Jego Mości ma być pozywan do sądu głównego Trybunalnego spółnego z Duchownymi.

(a) Duchowni z dóbr Ziemskich dziedzicznych, albo pokupionych na się, w Ziemstwie, & per appellationem na Trybunale odpowiadać mają, Konst: 1607. fol: 353. Tit: Duchowni.

A R T Y K U Ł XXXV. 35.

O Mieszczanach Miasta Naszego Wileńskiego, i o inszych Miastach Naszych, jako Szlachcie sprawiedliwość z nich czyniona być ma.

- 1 **T**eż (a) ustawujem, iż gdzieby się trafiło żalować któremu szlachcicowi na Mieszczan Naszych Wileńskich o zbiecie, o rany, i o zabójstwo, i o każde obelżenie. Tedy oto Urząd Mieyski sprawiedliwość czynić ma, prawem ich Magdeburkim, według przywilejów ich temu Miastu Wileńskiemu i Mieszczanom Naszym pod Mieyskim prawem mieszkającym, od przodków Naszych, i od Nas Hospodara nadanych. Jednakże i Mieszczanie nasi Miasta Wileńskiego, gdy o boy albo i rany szlacheckie prawem będą przekonani, tedy tym winom podlegać będą powinni, które w tym Statucie opisane o głoſzczyznach i o ranach Szlacheckich. §. Wszakże ktoby z Mieszczan Naszych Wileńskich komu co zapisem swoim dobrowolnym odstąpiwszy prawa swego wypełnić opisał się, to tym Statutem
- 2

W

R. 4. sędzono i skazowano być ma wedle obowiązków każdego. §. (b) 3
 A. 69 Tymże sposobem i o zbiegi Szlacheckie według Artykułu trzydzie-
 stego ósmego tegoż Rozdziału, sprawiedliwość Urząd Mieyski czynić
 powinien, tylkoby od przyjęcia prawa Mieyskiego dawności dziesię-
 ciu lat nie zasiedział. §. (c) A gdzieby się też Mieszczaninowi Nasze- 4
 mu Wileńskiemu w czym od Szlachcica krzywda działa, o to przed
 sądem należnym, według tegoż Statutu Ziemskiego, Mieszczanin
 R. 4. prawa sobie z Szlachcicem dowodzić ma. §. A w inszych Miastach 5
 A. 68. Naszych po wszytkiej ziemi tego Państwa Naszego W.X.Lit: Urzędy
 R. 5. Mieyskie choćay gdzie i prawa Magdeburskiego używają, i przywi-
 A. 34. leja przodków Naszych abo i Nasze na wolności takowe, jako i Mia-
 sto Wileńskie abo inakże sobieby nadane mieli, przecię nie Magde-
 burskim, abo sobie nadanym i uprzywilejowanym prawem, ale tym
 Statutem Szlachcie z Mieszczany sąd i sprawiedliwość wszelaką czy-
 nić powinni będą. Gdyż tylko Mieszczanie Nasi Miasta Wileńskiego
 pod Mieyskim prawem mieszkający, Statutem pierwszym i teraz-
 niejszym do takiego są przypuszczeni.

(a) Gdyby od Szlachcica Mieszczaninowi w radzie mieyskiej będącemu gwałt się stał, a na gwałcie według Statutu Torun: nie mógł być poimany, sprawiedliwości dochodzić ma jako Szlachcie *ex juris qualitate*, 1581. Krakow: fol: 374. Magistrat: Wileń: Nobilitowany, mieysce na Seymie w kole PP. Połkow.

Zygm: Aug: w Grodnie in *Conventu generali* 1568. gwałcenie bramy 1593. fol: 488. Warunek bezpieczeństwa Miasta Lwowa i Wilna 1601. fol: 746.

Declaratio bezpieczeństwa pospo: 1611. fol: 3 i na X.Lit: opatrzenie bezpieczeństwa sądow 1611. i na X.Lit: fol: 7. obostrzenie prawa na swawolniki 1611. i na X.Lit: fol: 13.

(b) O dochodzeniu zbiegów i poddanych Szlacheckich: *vide Const: An: 1638. Titulo* sposob dochodzenia zbiegów w Województwie Smoleń: fol: 23. *vide Const: alteram An: 1641. Tit: O* czynieniu sprawiedliwości w Miastach W.X.Lit: strony zbiegłych poddanych.

(c) Mieszczanie Wileńscy na Korrekturne *jurium* przed Deputatami Przywileja swoje pokazać mają, których kognicya ma być przez K. J. M. z stanami wszytkiemi, *Const: 1633. fol: 72. Tit: Korrektura.*

W Wilnie pod czas sądu głównego Trybunału żadne depaktacye nie mają być czynione, i jurisdycya Miasta tego, w prawach, i wszelakich sprawach swoich, żadney konwulsiy ponosić nie ma. Kamienice i domy póki od Magistratu Urzędowi Zamkowemu podane, i od tegoż Urzędu Zamkowego rozpisane nie będą, nie mają być zajędzane ani Magistratowych osob rezydencye, którym libertacya przed Unią nadana jest: zajmowane, ale w tym podług exdywizyey Kamienic i domow w tymże Mieście przez Kommissarzy Królewskie na trzy części tak dla wczesniejszey, pod czas rezydencyey Królewskiej i samych Sędziow głównych Trybunałskich, stancyey, jako też Trybunałow Skarbowych i Rzeczypospol: wygody w Roku 1645. uczynionej i Przywilejami utwierdzonej (która exdywizya i teraz bez żadnych excepcyi *salvis constitutionibus approbatum*) zachować się powinni, *const: An: 1667. fol: 63. Tit: Trybunał W. X. Lit:*

Tamże, *consulendo indemnitati honoris* Matron i Panienek pocziwych onych rejestrować Trybunałom zakazano. *Ibid.*

Toż Miasto we wszytkich W.X.Lit: prawach i prerogatywach z Miastem Krakowem porównano, i że do żadnych innych exakcyi, a pogotowiu hybern (okrom podatkow Rzeczypospol: pociągane być nie ma, deklarowano, *Const: An: 1678. fol: 15. Tit: Miasto Wileńskie.*

ARTYKUŁ XXXVI. 36.

O miarach i łokciach aby były równe, i cena trunkom, i rzeczom strawnym była stanowiona przez Urząd Grodzki.

Ustawujem, (a) aby w Mieście Naszym stołecznym Wileńskim i I
 w każdym Mieście Naszym Państwa Naszego W.X.Lit: tak w uprzywilejowanych Miastach, jako i w mniejszych Miasteczkach, po temuż w Mieściech Książskich, Pańskich, Duchownych i Świeckich, i domiech gościnnych, po drogach, w targ i bez targów, zboże wszelakie sprzedawano miarą jednaką, równą, to jest, aby była beczka w której ma być cztery Korce miary Krakowskiej rów-

- nych bez wierzchu, i bez trzęsienia, ale pod strych, która miara ma być wymierzona w Wilnie od Urzędu Pana Wojewody Wileńskiego, Grodzkiego, a przy sobie ma mieć Urząd Mieyski, także i indziej, gdzie w których Mieściech prawo Magdeburłkie jest, w Województwach, Starostwach, Dzierżawach, też Urząd Grodzki z Urzędem Mieyskim. §. A w Ziemi Zmudzkiej, Staroście, albo Podstarości, także Dzierżawcy i Ciwunowie tey ziemie, takowe miary stanowić mają, aby nietrzesione i bez wierzchow były: a cechę na tych miarach Urzędową położyć mają, jakoby beczka była we cztery Korce, a pulbeczki we dwa Korca, a ćwierć beczki w jeden Korzec, iżeby już w te miary wszelakie zboże mierzano pod strych, która miara ma być po Miałtach i stodołach karczmach, i po targach, Kniaskich, Pańskich, i Ziemiańskich. §. A ktobykolwiek z poddanych Naszych, bądź od Urzędu Mieyskiego albo też od Mieszczan Miałt Naszych, także Kniaskich, Pańskich, i Ziemiańskich śmiał się tego ważyć, a inaksze miary ustanawiać i ich używać, takowy Urząd Nasz Mieyski, albo Mieszczanie Miałt Naszych przez zakaz krom pozwu. A Xiążęta Panowie i Ziemianie przez pozew Grodzki będąc na rok zawity od ukrzywdzonego przyciągnięni przed sąd Grodzki, w którym Powiecie te Miałta i Miałteczka albo stodoły swoje mieć będą, usprawiedliwić się mają. A za przewiedzeniem prawnym, powinni będą za to zareki dwanaście kop groszy zapłacić, którey ma być połowica temu Urzędowi Naszemu, przed którym się ta sprawa przytoczy, a druga połowica ukrzywdzonemu. §. A jeśliżby za pozwoleniem, albo niedóyrzeniem samego Urzędu Naszego, to jest Wojewod, Starostw, Dzierżawiec, Ciwunow i Woytow, Miałt, Dworów, i Włości Naszych Hospodarskich, i też Duchownych i Swieckich, inakszych miar nad tę ustawę poddani Nasi ku krzywdzie czyjey używali. Tedy takowy Urząd od ukrzywdzonego pozwem Naszym przed Urząd pozwany, i z prawa winnymby był doznany, sam takoweyże winie jako wyżej opisano podledz ma, którey winy połowica do skarbu Naszego Ziemskiego, a druga połowica ukrzywdzonemu ma być płacona. §. Tymże obyczajem Panowie Wojewodowie i Starostowie na Urzędziech swoich, z takowymi Urzędy Mieyskimi około miar i ceny szynkowania picia tak przywoźnego, Muszkateli, małmazyi, wina, jako i miodu, piwa, gorzałki, i innych strawnych rzeczy przez Urzędników swych postanowienie i ustawę wedle czasu i drogości czynić mają. §. Potemuż na kupce, na rzemieślniki, po czemu, co tak na lokcie, jako i na wagę korzenie, i insze wszelakie potrzeby przedawać. A też za prace swoje wedle materyi czasu i drogości zarobek słuszny mieć mogli. Miednice też i kwarty, garnce, aby były po wszystkim Państwie Naszym W. X. Lit: równey i jednakiey miary jako są w Mieście Naszym stołecznym Wileńskim tego wszystkiego ciż takowi Urzędnicy Grodzcy przestrzegać i stanowić winni będą, a to wszystko jako wyżej opisano, dzierżano i wykonywano być ma, pod rąż winą wzwyż mianowaną.

(a) Miary, korce, beczki, na Ratufzu chowane być mają, 1550. Iż nie małe uciążanie. fol: 7. Konst: 1565. fol: 94. Tit: Ustawa na wagi.

Ustawa na składy i miary 1565. fol: 91. O miarach, garncach, Wileń: i Kowień: 1613. fol: 41.

Waga, łokieć, funt, po wszystkiej Koronie *ad instar* Krakowskiej ma być, Konst: 1643. fol: 5. Tit: Kommissya. Także podług głównego Miasta, w każdym Województwie ma być jedna miara, 1616. fol: 10. Tit: Korce, miara, ustawa wagi, funt ma mieć 32. łoty, a Kocy 48. Kamień ma mieć 32. funty, Cetnar ma mieć pięć kamieni, Konst: 1565. fol: 94. Tit: Ustawa na wagi.

Wina nie mają być szynkowane bez ustawy Urzędu Wojewodzkiego, 1581. fol: 373. Tit: O Przekupniach.

Wina Morawskie, Francuskie, Petersymeny, Małmazye, dla pomieszania przy Węgierskich Winach nie mają być stawiane, *sub pena* 100. marc: albo pod utratą wina, jeśli sta grzywien nie przemożi, Konst: 1531. fol: 374. Tit: O przekupniach.

Po wina Węgierskie nikt *penitus* jeździć nie ma do Węgier, ale na składach kupować, Konst: 1578. fol: 336. Tit: O przekupniach, Konst: 1626. fol: 10. Tit: O składnym. Konst: 1643. fol: 18. Tit: O wywożeniu.

Ustawa, abo *taxa rerum exoticarum* na czterech miejscach ma być, *Moschoviticarum & Livonicarum Lublini, Turcicarum & Valachicarum Leopoli, Ungaricarum & ex Silesia Cracovia, & quæ ex mari Baltico per Prussiam & Pomeraniam advehuntur Posnania*, Kommissarze na to naznaczeni, Konst: 1633. fol: 95. Tit: *Prætia rerum*.

Miary i wagi, aby Urzędy Ziemskie, Grodzkie i Miejskie Wileńskie i Kowieńskie, wymierzyły zlecono, tak aby beczka targowa cztery korce Krakowskie bez deptania, trzęsienia, i wywożenia wierzchow, i bez wszelkich nadatków w sobie miała, i aby kwarty, garnce, łokcie, funty jednaki były, co uczynić powinno pomienione Urzędy w Wilnie i w Kownie, i w innych Miastach Królewskich sądowych, naydalej do świątek przyszłych, pod winą, tyfiacą grzywien na każdego z nich, *absentia duorum aut trium non obstante*, Konst: An: 1613. fol: 41. Tit: O miarach w Miastach.

Takowe miary wymierzone, cechowane, i żelazem okowane, albo żmiedzi urobione, jedne na Ratufzu, a drugie w Grodzie zostawiać, i potrzebującym wydawane być mają. Co się ma rozumieć, i o innych wszystkich Miasteczkach Królewskich, chociaż nie sądowych, także Duchownych, i Szlacheckich, tak w W. X. Lit: jako w Ziemi Zmudzkiej, to jest aby przykładem Wilna i Kowna, takoweż miary wszędzie jednaki zachowane były, pod winą w prawie pospolitym na stan Szlachecki opisaną, o którą przestępnego, albo nieposłusznego Szlachcica, albo Dzierżarwcę Królewskiej, każdemu ukrzywdzonemu, do Urzędu Grodzkiego pozwać wolno będzie. *Ibid*:

Infzą miarą, którąby nie przez pomienione Urzędy Deputowane, postanowiona była, żaden stan kupować, ani przedawać nie może, o co *forum* z Urzędem Miejskim, gdzieby w tym był niedbalym *post curiam Regis*, a z Mielczan, na Ratufzu, *ad instantiam injuriati*, przy Urzędzie Grodzkim bez żadnych Dilacyi, według prawa gościnnego. *Ibid*:

Reassumowano tę Konstytucyą *cum hac declaratione*, aby w Wilnie, Kownie, i w innym każdym każdego Województwa, i Powiatu Mieście głównym, *juxta mentem* pomienioney Konstytucyi, miara była postanowiona, to jest, żeby beczka strychowana, miała w sobie garncy siedm dziesiąt i dwa. W innych zaś Miastach i Miasteczkach, gdzie się mniejsze odprawują targi, taka ma być postanowiona miara, żeby proporcya do beczki pomienioney miała, co Urzędy Miejskie, w Miastach Królewskich głównych, każdego Województwa, i Powiatu, według terażniejszey Konstytucyi, powinny *exequi sub penis* pomienioney Konstytucyi. An: 1613. *ad instantiam cujusvis* na Seymikach Relacyjnych blisko przypadających *succumbendis*, a Urzędy Grodzkie z pilnością tego, pod tą winą, doglądać mają. O co ukrzywdzonym ludziom, stanu Miejskiego prawu Magdeburkiemu podległym, w Magdeburgu i za Dworem, a ludziom stanu Szlacheckiego, w Trybunale W. X. Lit: w każdym terminie, gdzie strona zechce, *forum* będzie. Konst: An: 1677. fol: 18.

W W. X. Lit: we wszystkich Miastach i Miasteczkach, tak Królewskich, jako i Duchownych, i Szlacheckich, w każdym Województwie, Korzec jednaki być powinien, podług korca głównego Miasta każdego Województwa albo Ziemi, czego Urzędy Wojewodze i Starościne doglądać, *& in executionem* przywieść w pół roku powinny, *sub pena* ducentarum marcarum, *ad cujusvis instantiam, in judicio Tribunalitio repetenda*. Też korce w Ratufzach pomierne, i każdemu potrzebującemu dawane być mają. Konst: An: 1631. fol: 39. Tit: Porównanie korców.

Konstytucyą An: 1691. fol: 374. Tit: o Przekupniach *in toto reassumendo seriam* Urzędem Wojewodzkiem i Starościny *contra falsificatores* trunkow nakazano *animadversionem*. Konst: An: 1690. fol: 16. Tit: O Przekupniach.

Reassumowano pomienioną, An: 1626. Konstytucyą, deklarując, że każdy *cujuscunque status, conditionis, & præminentia*, na którego by szkodny o to dowód był, winą tyfiacą grzywien, i utraceniem wina, *non obstantibus ullis libertatibus, ad instantiam instigatoris, ex delatione thesauri, in officio castroium proximior, sine appellatione* ma być karany, którey peny jedna *medietas Delatoris*, a druga *judicio cedere* ma, a wina obwinionego w arefście tym czasem zostawiać mają. Konst: An: 1643. fol: 18. Tit: O wywożeniu wina.

O tymże iż nikomu *cujuscunque sit status, & conditionis* tak stanu Duchownego, Szlacheckiego, jako i do Kupieckiego do Węgier, i innych Państw za granicę, po wina jeździć, albo posyłać nie wolno; ale oni sami Cudzoziemcy na składy prawami pozwolone, i od nich Cło albo składowe winne, według uchwały Seymow, *cum auditione* do Skarbu Rzeczyposp: płacić mają. Aby jednak wino nie fałszowane, i aby beczki według dawnego opisu po sześćdziesiąt garcy wynoszące, składane były; skarbowi attendantowi tego przestrzegać, i doglądać mają. A ktoby in-
bo jawnie, lubo na znowie z Węgrami przeciw prawu temu postąpił, a Dokumentami słusznymi dowiedzionoby mu to było, takowy każdy wina wywiezione traci, które skarbowi zabierać wolno, nie patrząc na żadne przywileje, Libertacye, abo Prerogatywy Szlacheckie, *& nad to panam duorum millium marcarum* popadać ma w Grodzie poblížszym, *sine appellatione, ad*

*instantiam cuiusvis vindicandam, w czym skarż, albo Administrator składnego, nikomu konni-
wencyi czynić, i pogotowiu pozwalając, sub iisdem penis nie powinien. Lex perpetua Const. An:
1676 fol. 31 Tit. O składach winnych*

Potym postanowiono, iż każdy szynkarz, któryby ważył się podsycać, albo jakimkolwiek spo-
sobem fałszować puritatem wina, *pena ducentarum marcarum, coram quovis officio (cuiun-
que jurisdictioni subfit)* karany być ma, z tymi zaś, którzy z nich sprawiedliwości nie czynią,
forum coram Officio Castrensi sine appellatione. ad instantiam cuiusvis, w tym jednak pozwa-
ny *ad evasionem juratoriam* bliższy być ma, którey Konstytucyi exekucya za rok od ogłosze-
nia oney zacznie się, *Const. An: 1676 fol. 31. Ibidem.*

ARTYKUŁ XXXVII. 37.

O mieszczeniu, iż nie mają na targu wieśniaków grabić.

- 1 **T**eż (a) ustawujem, iż Mieszczenie poddani nasi, jako Miast u-
przywilejowanych, tak i Miasteczek mniejszych Naszych, tak-
że Kniascy, Pańscy, Szlacheccy, o długi swoje jakiegokolwiek,
w żadne inſze rzeczy nie mają wieśniaków naszych, ani też duche-
wnych i Swieckich, ani czyich, na targu (b) zapowiadać, grabić,
ani tym sobie na nich sprawiedliwości dowodzić. Ale o te długi i o
inſze krzywdy z tymi winowatemi u Panow ich, a z naszymi podda-
nymi, u Urzędnikow naszych będą powinni sprawiedliwości docho-
dzić. §. A nasi Urzędnicy i Pańscy, mają im sprawiedliwość czynić.
- 2 A jeſliby kto pograbił, nie dowodząc sobie prawa u sądu należące-
go, tedy ma dać Nam winy Hospodarowi trzy rubli groszy, a ſtronie
także trzy rubli groszy, a grabież sowito nawiązać i ſzkodę także
sowito oprawić.

(a) W Koronie żaden Dzierżawca w dobrach Rp. targowego pod 100. grzyw: nie ma wybie-
rać. Targowe od Szlach: podda: 1613 fol. 19.

(b) Poddany nie ma być w mieście areſztowany, ani prawem mieyskim ſzukany, pod winą
sześć grzyw: Jan Albrecht: 1496. H. P. 355.

ARTYKUŁ XXXVIII. 38.

O ſlugi i ludzie szlacheckie i czeladź domową, która do miasta wchodzi

- 1 **U**stawujem, (a) którzyby ſlugy ludzie Oyczyźni, albo czeladź R. 3.
A. 34.
R. 14.
A. 14.
własna domowa, Oyczyſta, Macierzyſta, albo niewolna, uciekſzy
od Xiążąt, Panow, albo od którego Szlachcica, i przyſzli do ſto-
łecznego Miasta Naszego Wileńskiego, albo do inſzych Miast Naszych
uprzywilejowanych, albo i nieuprzywilejowanych, także w Miastach Vide
R. 12.
A. 12.
Kniaſkich, Pańskich, i Duchownych, w Ziemiach Państwa Naszego i 13.
W. X. Lit: iż tych ludzi i ſług mają Woytowie, Burmiſtrzowie, i Raycy
Naszy z Miast Naszych, wyſłuchawſzy ſlužnego dowodu od Panow
ich czyi będą, albo za ich własnym przyznaniem wydawać, sądząc
ziemſkim prawem, kromia którzyby ſlugy i ludzie oyczyźni, Szla-
checcy, przyſzedſzy do Miast Naszych a przyjąłszy prawo, w któ-
rym z Miast Naszych, i oſiadłość mając, a zaſiedzi dzieſieć lat, tako-
wych ſług z Miast Naszych, Woytowie i Urzędnicy Nasi wydawać nie
mają, ale ſię ma okupić wedle ſtany ſwego, ſzacunkiem tego Statutu,
za każdą głowę ile ich będzie. Tak też i Staroſtowie, Dzierżawcy, i
inni Urzędnicy Nasi, gdzie prawa Magdeburſkiego nie maſz na Urzę-
dziech Naszych, tymże obyczajem na przeciw zbiegow takowych
- 2 zachować ſię mają. §. (b) A gdzieby ſię za appellacyą przed nami

to okazało, iż Woytowie, Burmistrzowie, i inni Urzędnicy Mieyscy: abo Starostowie, Dzierżawcy i Ciwunowie Nasi, takowych zbiegów za słusznym dowodem komu wydać niechcieli Takowy tedy Urząd z rozsądku i wskazania Naszego, temu Panu czyich sług, ludzi, abo czeladzi wydać niechcieli, mają winę zapłacić dwadzieścia kop groszy, a one zbiegi przecię wydane być mają.

(a) Poddani zbiegli mają być wrócić, *Alex: w Radomiu 1506. H. P. 357. 349. gdy Pan nim wie, a nie upomina się do roku, już się go więcej upominać nie może. H. P. 348.*

Sługi żaden bez listu wyswiadczonego chować nie ma, 1578. O slugi fol: 334.

(b) O dochodzeniu zbiegów i poddanych Szlacheckich, *vide Const: An: 1638. Tit: Sposob dochodzenia zbiegów w Województwie Smoleń: fol: 23.*

Vide Const: alteram Anni 1641. Titulo. O czynieniu sprawiedliwości w Miastach W. X. L. z strony zbiegłych poddanych.

Zmarł i ze wsi Król: chłopom pozwolono iść w dobra Smoleńskie dla osady, a Szlacheckim zabroniono, *Konst: 1611. fol: 44. Tit: O zbiegi.*

Szlachta o zbiegi przez sądy Mieyskie nie prawem Mieyskim ale Statutem ma być sądzona, po wydaniu zbiegów, aby tumultami nie odbijano, wina na sąd Mieyski założona tyśiąc kop sromu za Dworem, *Konst: 1641. fol: 20. Tit: O czynieniu sprawiedli.*

Dawnosć zaliedzenia w mieście a *suscepto jure civitatis* ma się komputować, *Konst: Ebd: Nie Statutowa ale w Konstytucyi taxą opisaną ma się skupować, Konst: Ebd:*

Taxa capitis plebejorum postanowiona i podwyższona na sto grzywn, *Konst: 1631. fol: 19 Tit: Taxa capitis.*

Poddanych Szlacheckich Kaduki, Panom ich należą, *salvo jure propinquorum, Konst: 1588. fol: 458. Tit: O Kadukach.*

Poddanego w Ruś przekrypcya rok i sześć Niedzieli, a według Statutu Lit: lat dziesięć, *Kon: Ib: W Inflanciech, trzy lata i trzy Miesiące, Konst: 1607. fol: 843. §. A przekrypcya.*

O poddane zbiegłe z Litwy, do Korony Obywatelom W. X. L. forum na Trybunale Koronnym, *in quolibet termino, & regastro, naznaczono, gdzie każdy inculpatus peremptorie, żadnymi exemptionami nie zastanawiając się, powinien comparere, i usprawiedliwić się. Konst: An: 1659. fol: 13. Tit: forum o poddane.*

Potym, gdy ten proces długi się być zdał; postanowiono, aby dekreta *sine beneficio arresti, rejecti, conservati, sub publicatione exnunc bannitionis* ferowane były, *Const: An: 1661 fol: 12. Tit: O zbiegłych podanych.*

O poddanych zbiegłych z dobr tak Królewskich, jako też duchownych, i świeckich, w Woiewództwach, Wosyńskim i Bełskim, proces obrócono urzędem Grodzkim *banniendi* zła chęcia, po otrzymaniu zysku na pierwszych Roczках, & post *denegatam executionem, in secundo termino* dając potestatem. A taxę do tyśiąca grzywn, *ratione extraditionis subditi*, podniesiono. Tę deklarując, aby takowe sprawy *absq: ullis dilationibus & appellationibus* sądzone były. *Ibid: fol: 13. W. X. Lit: przyięto tę Konstytucyę, cum hac declaratione* aby grody W. X. Lit: takowe sprawy *sine ullis dilationibus, sub privatione officii* sądziły, i Kancellarye W. X. Lit: za takimi W. X. Lit: dekretami Grodzkimi bannicze wydawały. *Ibid:*

Reassumowano potym tę Konstytucyę W. X. Lit: *cum hac declaratione, że Grody sądzić mają takowe sprawy sine appellationibus, Konst: An: 1667. fol: 79.*

Proces zbiegłych chłopów między obywatelami Ziemię Halickiey, i powiatami jej, także Ziemi Lwowskiey, i Chełmskiey, skrocony, takim sposobem, aby abhinę na Rokach Ziemskich *in primo termino peremptorio, semotis dilationibus, deliberationibus & moris* chłopu każdego, *sub taxa mille floren: Polonicaum, coram officio Castrensi, Haliciensi aut Trebouliei: juxta districtum proprium precise, in quatuor septimanis, ad instantiam incola terra Halicien: judicium terrestre* wydawać nakazywało. A jeśli by się strona brała na przyięcie, *judicium juxta prescriptum legum* one deferet, i termin jej wykonania, nie na rokach ziemskich, ale w kwerełach bliższych Powiatu swego nazaczy: na którym jeżeli by strona *judicato non pareret*, ma popadać na pierwszych kwerełach *instantaneam extraditionem subditi, albo solutionem taxę mille floren: pro quolibet subdito, sub pana bannitionis exnunc decernenda, & in proximioribus terminis querel: publicanda*, Gdyby też kto o zbiegłego poddanego dał się wzdać w Ziemstwie *in contumaciam*; tedy takowa ma być kondemnata: *lucrum extraditionis subditi profugi, vel subditorum profugorum, sub taxa pro quolibet subdito mille floren: Polon: ab actu presenti in quatuor septimanis, coram officio Castren: Trebouliei: pro subdito vel subditis inibi dem solvenda decernitur, additur, & remittitur. A na kwerełach po takowey kondemnacie, premisa denegata inromissione* ma stawać kondemnata: *decernitur extraditionis subditi idq: in instanti cum taxa mille floren: Polon: decreto terrestri evicta sub pana bannitionis, quę in defectu extraditionis subditi & taxę evictę non soluta iam exnunc decernitur. & publicanda terminis in proximis querelis peremptorius conservatur, w którym processie, podług Statutu i praw starych, in nullo termino appellacyey sub pana mille marcarum, in judicio Tribunalitio vindicanda, sąd ziemski i grodzki nie będzie dopuszczał: exekucyę de convictis, & bannitis, ratione profugorum, Starostowie, urzędy Grodzkie, i ziemskie, w swoich Powiatach bez dekretów Trybnałskich post obtentam bannitionem in decursu sex septimanarum etiam admota nobilitate, & copiis quibusvis, si opus fuerit, sub pana mille marcarum, in officio proximiori vindicanda, ad officiosam requisitionem partis jure vincentis, czynić bę-*

da powinni. A żeby kto z pozwanych *per ignorantiam* w sprawie swej nie upadł, dozwo-
no każdemu *jure pro cassandæ bannitione*, gdzie jest otrzymana relacya, *in decursu quatu-
or septimanarum* zapisawszy i aprobawwszy ją *personaliter, ad hoc idem officium, Castrense*
agere, casus officii *judicato, in instanti*, nie odchodząc, od sądu *actor cassandæ parebit, sub*
succubitione duplicis taxæ, superscriptæ, pro quolibet subdito solvendæ sub pena bannitionis
ibidem decernendæ, & publicandæ. Starostowie zaś i urzędy Grodzkie, *processum terrestrem*
in vicinioribus officiis o zbiegłe chłopy sprawić się powinni będą, to jest Haliccy w Trębo-
wli, a Trębowelscy w Haliczu. A jeśliby *in termino executionis* prawne, i z prawa jawne a *con-*
stituto, sistendæ executioni zachodziły obrony: tedy urząd na Trybunał Koronny Lubelski, u-
ważywszy prawną obronę *partis contritiæ, inter causas conservatas officii, amputato bene-*
ficio arresti, uczyni remissę, tak aby bez zwłoki, *ex simplici registro inter se experiri* mogły.
Agdy się *constitutus in illo termino* nie odezwie, już mu więcej *beneficia juris suffragari* nie
maia, i *executio fortis* z osoby i dóbr jego ma być przyznana nie odwołacnie *modo premis-*
so, Const. 1667. fol. 16. Tit. Skrócenie processu.

Według tegoż prawa Xiąże J. M. Kurlandzki, i Szlachta tameczna, poddanych swych, do
W. X. Lit. i Xięstwa Zmudzkiego, i Powiatu Bracławskiego zbiegłych, w sądach Litewskich
Zmudzkich, Bracławskich, dochodzić mogą, jako wzajemnie i obywatelow W. X. Lit. i Xię-
stwa Zmudzkiego, i Powiatu Bracławskiego, podobne krzywdy, w sądach Xięstwa Kurlandzkiego,
windykowane i popierane z nieodwołczną exekucją być maia. *Const. An. 1676. fol. 15.*

Znowu o zbiegłych poddanych postanowiono aby każdy, *citatus ab actore* w tymże Po-
wiecie, z którego poddany będzie wyprowadzony, albo zbiegły, *sine ullis dilationibus* na
Roczkać stanął, *directe* sprawił się, zbiega takiego przed tymże urzędem stawik, & *in instan-*
ti nie zchodząc z urzędu i sądu, ze wszystkim jako zbiegły, *parti actoreæ* oddał, i za szkody
wszystkie *ex hac occasione* poniesione zapłacił. *Alias super contumacem* za pierwszym de-
kretem, bannicze wydane, & *pena in volumine legum*, tak Korony, jako i W. X. Lit. *cir-*
cumscripæ, wskazane być maia. Urząd też Grodzki, nie ma żadnych *citato* pozwać dylacyi,
sub privatione officii. A ta Konstytucya ma się ściągać, tak na dawne, terazniejszy, jako i na
przyszłe czasy, i okazy. A któryby poddany z nowo osiadłych, miał zasiedzieć dawność
ziemską, pod którym Panem, i byłoby mu to czasu prawa dowiedziono, a po zasiedzeniu da-
wności ziemskiej, chciał do kogo innego z sąsiadów wynieść, i pod nim wziąć osiadłość, te-
dy ten Pan, pod którym był pierwey osiadł, wolen, i może onego odyścić, jako swego wła-
dnego zasiedziałego poddanego, pod tąż winą na sprzeciwne w Artykułach Statutowych,
i Konstytucyach wyżej wyrażonych, *excepto wieczystego Pana, któremu subitum jus do*
odyskania in toto manebit. Const. 1685. fol. 7. Tit. Reassumptio prawa o zbiegłych pod-
danych.

ARTYKUŁ XXXIX. 39.

*Kniehin, Pań, Wdow, Xiężen, Panien, dziewczek, nie mamy ni-
zakogo gwałtem dawać.*

Też (a) obiecuiem i przyrzekamy. Iż Kniehin, Pań, Wdow, Księ-
żen, Panien, Dziewek, Słachcianek, i wszelakiego innego sta-
nu rodzaju białogłowskiego, jako ludzi wolnych, pod wolnym
panowaniem naszym Hospodarskim w tym Państwie naszym W. X.
Lit: mieszkających, przy wolnościach ich zachować mamy. A gwał-
tem ni zakogo nie mamy dawać bez wolej ich. (b) Ale każdey
z nich z poradą przyjaciół ich, za kogo chcą za tego w małżeństwo,
wolno będzie pójść i oddawać się. § Tak też Panowie Rada, Książ-
ęta i Panięta chorągiewni, Panowie i Szlachta, którzy na imio-
nach swoich Szlachtę maia, po temuż przeciw białymgłowom Sza-
chciankom zachować się powinni będą. A to się ma rozumieć o o-
sobach a nie o imionach Pańskich leżących. A o rzeczach rucho-
mych wedle Artykułu trzydziestego wyżej opisanego tego rozdzia-
łu, takowe osoby maia być zachowane.

(a) Panna maiać opiekuna, któryby jej czas chytrze zwłoczył, za mąż może iść z pora-
dą przyjaciół, *Wład. Jag. 1443. H. P. 476.*

(b) Opiekunom i Rodzicom dochodzenie nie dorosłych Panien gwałtem wziętych ma słu-
żyć *juxta Const. de liberatione captivorum, Const. 1607. fol. 348. Tit. de raptu. A ta Const.*
extat 1588. fol. 462. Tit. O poimaniu.

ROZDZIAŁ TRZECI ARTYKUŁ XL. 40.

Ociec i Matka dzieciom za żywota swego z musu nie powinni imion postępować, kromia tego coby sami chcieli po swej dobrej woli.

R. 7. **A. 1.** **R. 6.** **A. 2.** **U**stawuie teź, iż Ociec dzieciom za żywota swego nie powinien z musu imienia żadnego postępować, niżli po dobrej woli swej, co będzie wola jego. Ale co się dotyczy imion macierzystych, nie będzieli on na to mieć słusznego prawa i opisu od żony swej, a ich Matki, powinien to synowi dorosłemu i dziewczce za mąż ją wydawszy postąpić. A wszakże z tego żadney liczby synowi i dziewczce czynić nie będzie powinien. Także i Matka, która będzie imiona swe oyczyste albo macierzyste mieć, po temuż i kupne albo od męża swego zapisane, z musu nie powinna za żywota swego dzieciom postępować, ale co będzie dobra wola jey to może postąpić.

ARTYKUŁ XLI. 41

Wszystkim stanom narodu Szlacheckiego wolno imionami swemi jako chcąc szafować.

R. 3. **A. 2.** **i 40.** **T**eż ustawuie, iż wszystkim stanom Szlacheckiego narodu, jako ludziom wolnym, wolno jest i będzie, imionami swemi oyczystemi, macierzystemi, także i wyśłużonemi na Nas Hospodar, i jakimżekolwiek obyczaiem i sposobem nabytemi, wiecznością szafować, wedle potrzeby, woley i upodobania swego, oddać, sprzedać, darować, zamienić, i na Kościół zapisać, i w długi, i w summach zawieść i założyć. Wszakże według tego jako o tym szerzej w rozdziale siódmym o zapisach jest opisan.

(a) Dobra ziemskie dziedziczne, na których jest *servitium bellicum* od stanu Szlacheckiego żadnym pretextem nie mają być alienowane. *Const. 1634. fol. 3. Tit. O Dobrach ziemskich, i Const. 1635. fol. 8. Tit. O dobrach.*

Urzędy wszelakie zapisów na to przyjmować nie mają *sub amissione officii*, Pieczętarze na Sejmie o to się sprawić powinni. *Ibid: Const.*

Alienacya dobr Szlacheckich pozwolona podług prawa statutowego, *Roz. 7. Art. 1.*

ARTYKUŁ XLII. 42.

O Wolności Szlachcie, imiona leżące i inne majątności swe, Nam Hospodarowi zapisować.

R. 7. **A. 1.** **T**eż (a) ktoby chciał co nam Hospodarowi zapisać, tak imion leżących, jako i innych majątności, tedy to wolno będzie każdemu listy, zapisy swemi własnymi i zeznaniem swym oczywistym, tak przed sądem ziemskim i Zamkowym, jako też i do ksiąg naszych Kancellaryjskich, zeznanie czyniąc, wedle prawa zapisować. (b) Potemuż i chorym ludziom wolno będzie nam Hospodarowi zapisować testamenty swoimi wedle prawa uczynionemi, majątności swoje leżące i ruchome, zwłaszcza te, które ten Statut testamentami opisać dopuszcza.

(a) Dobra, które do stołu przypadną K. J. M. wedle woley swej ludziom tak Polskiego ia-

ko i Lit; narodu rozdawać ma, 1569. Przywilej o Uniey fol: 176. Opatrujemy,
(b) Szlachcicowi wolno z dobr swoich dziedzicznych Królowi opisać. Const: 1631 fol: 5.
Tit: o dobrach ziemskich dziedzicznych *sub fine*.
Król *donata sibi & inscripta* ma na Seymie dochodzić, Const: 1564 fol: 25. Tit: O karanie
Ale *bona litigiosa* przyjmować nie ma, Const: 1565 fol: 90. Tit: Rzeczy zapisane.
Donata & inscripta indigenis nobilibus rozdawać powinien, Const: 1631. *ut supra*.

ARTYKUŁ XLIII. 43.

Kto czego za Króla Kazimierza, Alexandra, i za Króla Jęgo Mości Zygmunta, i wtórego Zygmunta Augusta był w dzierżeniu, ten to wiecznie ma dzierżeć.

Chcemy (a) też mieć i ustawuim, aby wszyscy poddani nasi, ^{Patrz A. 2. R. 2. goz3} jako duchowni tak i świeccy, Xiążęta, Panowie, i wszyscy szlachta, którzy imiona swoje oyczyste, wyśłużone, kupne, i jakimkolwiek obyczajem nabyte, za przodków naszych sławney pamięci Ich Mości Królow Polskich i Wielk: Xiążąt Lit: także i za naszego iżczęśliwego Panowania spokojnie dzierżeli, ci mają takowe imiona wiecznie i spokojnie od tych czarów, i na potomne czasy dzierżeć i używać, oni sami i potomki ich, by dobrze i listów żadnych na to nie mieli, jako wyżej w tymże rozdziale w artykule wtórym jest o tym szerzey napisano.

(a) Ktoby z przodków swych dobra bez listów, a chociaż i za listy trzymał, te według Statutu Lit: wiecznie używać ma, 1569. Opatrujemy też fol: 176. Const: 1587 fol: 446.

ARTYKUŁ XLIV. 44.

Ktoby imienie od Nas Hospodara dane u kogo odeymował.

Też ustawuim, komubychmy my Hospodar imienie albo ludzie, ^{R. 1. A. 34. i 33. R. 4. A. 9. R. 7. A. 10.} i ziemię komu dali, a ktoby inszy po tey daninie naszej u niego to imienie odjął, tedy ten u kogo odjął, może tego dochodzić i prawem pozyskiwać, niżli więcej szukać nie może, jedno jako jemu dano, i tak na nas Hospodara to trzymano, tylko by dawności ziemskiej nie omieszkał.

ARTYKUŁ XLV. 45.

Coby komu przez list dano, albo uproszono, a onby tego nie używał i w milczeniu był przez dawność ziemską dziesięć lat, ktoby też w cudzey ziemi był.

Też (a) ustawuim, jeśli by co komu dano, albo przedano, chociażby zapisem słusznym, bądź też i przed nami Hospodarem, albo przed sądem ziemskim objawiono. A onby co komu dano, przedano, albo zapisano, w dzierżeniu, i w używaniu przez dziesięć lat nie był, i o to się urzędownie nie upominał, takowy po wyściu lat dziesięciu, już tego dochodzić nie może, ale dzierżący to wiecznie ma mieć. Wszakże ten kto się upomina, ma się tego upominać przez listy nasze Hospodarskie i ziemskie upominalne, i pozwy przypozываяć go ku prawu, i stanowiąc się za pozwy. A ktoby listy upominalne albo pozwy wziąłszy u siebie dzierżał, strony ku prawu

nie przypozwał, i listow upominalnych urzędownie nie dawał, takowe upominanie, za upominanie u prawa nie ma być przyjmowano. § (b) Lecz jeśliby było co zapisano dzieciom lat dorosłych nie mającym, tedy w młodości lat ich, dawność ziemska nie szkodzi, chociażby tego w dzierżeniu i w pożywaniu nie byli, i nie przypominali się, tylkoby doroższy lat dawności ziemskiej nie omieszkali. § Tak też, jeśliby kto w cudzey ziemi był, tedy i temu także dawność ziemska nie szkodzi, jednoby z cudzey ziemi przyiachawszy dawności ziemskiej dziesięciu lat nie omieszkiał.

(a) W Koronie, ktoby przywileju K. J. M. do trzech lat i trzech miesięcy nie używał, traci on, *Kaz. w Wislicy 1368. H. P. fol. 530*
 (b) Dawność przeciwko dzieciom lat nie mającym nie idzie, 1588. *De Minorennibus fol. 466.*

A R T Y K U Ł XLVI. 46.

My Hospodar ślubuiem jednaka sprawiedliwość czynić wszystkim, a przesądu My i Panowie Rady nasze brać nie mają, i o tymże o poczciwość My sami Hospodar sądzić mamy.

Obiecuiem też z łaski, z dobroci i miłości naszej Hospodarskiej ku poddanym naszym, i wszystkiemu Rycerstwu W. X. Lit: pod sumnieniem naszym. Iż My Hospodar i panowie Rada nasza, mamy każdego stanu wszystkim zarówno sprawiedliwość czynić bez odwołki, a od prawa nic nie mamy przesądów brać, także i Panowie Rada nasza przesądów brać nie mają, ani mamy też stać i życzliwością być jedney stronie, ale prosto każdemu sprawiedliwość dawać i czynić będziemy powinni: tak też i panowie Rada nasza pod przysięgą, którą do rady uczynili sprawiedliwość czynić będą powinni. (a) Aco się dotycze takich rzeczy, o co poczciwość odłudzona bywa. § Kromia tych artykułow sądowi zamkowemu należących w tym Statucie niżej mienionych, o tożaden z Panow Rad, ani sąd zamkowy, ani też sąd ziemski powiatowy nie ma sądzić, tylko My sami Hospodar z poradą Rad naszych na Seymie walnym, obyczajem w tym Statucie opisanym sądzić będziemy.

(a) Seymowemu sądowi należy komu idzie o cześć. *Const. 1539. Tit. co sądzić mają.*
 Seymowe zaś sprawy, bez seymu nie mają być odprawowane *sub nullitate. Const. 1588. fol. 457. Tit. O nieśtanowieniu.*
 Seymowe zaś sprawy i deliberacje, trzeciego dnia mają być expedyowane z rejestru 1607. fol. 834. Tit. O sądach.

A R T Y K U Ł XLVII. 47.

O tych którzy jadąc w drogę na polach się stanowią a w zbożu szkodę czynią.

Ustawuiem, (a) ktoby jadąc drogą brał, albo żał żyto i inne zboże albo wypaścił i wydeptał końmi, a za ispaż pograbić się nie dał, takowy będzie winien stronie żalobliwej trzy ruble groszy zapłacić, a szkody co ludzie stronie na ispaży oszacują, także płacić i opravować ma łowito. § (b) Tak też ktoby na czyiey dziedzinie krom pozwolenia jego ku szkodzie myślistwa używał, polując, żyto i jarzyny końmi podeptał, takowy za okupowaniem

szkody, za uznaniem przez woźnego, abo przez trzech szlachciców wiary godnych, powinien będzie za przypozwaniem do sądu ziemskiego myśliwiec zapłacić ukrzywdzonemu winy trzy kopy groszy i szkodę, na czym będzie dowód uczynion. A to się ma rozumieć o myśliwcach, jako o samych paniech, tak i o ługach Pańskich, którzy bez Panow polują. § A toż się ma rozumieć, tak na zjeżdżiach sądów głównych, na seymikach, i na każdym zjeździe, aby nikt nikomu szkody nie czynił.

(a) Bydłem abo większym dobytkiem cudze ścieby nie mają być pażone, inaczey szkodę zapłaci z winą pieniężną, *Kaz: Wielki 1368. H. P. 556. 537.*

(b) Zaiące na cudzym gruncie niż z polą zbiorą szczwane być nie mają, pod winą trzech grzyw: *Władysław Jagiełło w Krak. 1423. H. P. 541.*

A R T Y K U Ł XLVIII. 48.

O wywożenie przypraw wojennych i wszelakiego żelaza do ziemie nieprzyjacielskiej.

Ustawuim, (a) i wiecznymi czasy to mieć chcemy, przestrzegając tego, aby ze wszystkich ziem Państwa naszego W. X. Lit: jako Żydowie, Tatarowie, Kupcy, tak i wszyscy poddani nasi któregokolwiek stanu, jawnie i tajemnie wszelakich broni, żelaza, rultnic, kos, nożow, strzał, i wszelakiego innego narzędzi wojennego nie wypuszczali, i posłom nie przedawali, z czego by się nieprzyjaciel silić mógł. A ktoby się tego śmiał ważyć, i nad toroskowanie i ustawę naszą, ten niczym innym, jedno gardłem karan być ma, a towary i wszystkie majątność jego ma być do skarbu naszego wzięta. A tego z pilnością na wszystkich zamkach ukraiennych Starostowie i wszyscy urzędnicy nasi postrzegać mają. A to się rozumieć ma w pokoju i pod niepokojem.

(a) Saletra, nie ma być wywożona z korony, *sub amissione & pena 500. mar. forum Trybunał, i na Instygatora gdyby popierał, eadem Const: 1620. fol: 22. Tit: O saletrze.*

Reasumptur, o saletrze i prochach. Const: 1626. fol: 4. Tit: Saletra.

Saletry i siarki za granice wywozić się nie godzi z W. X. Lit: mimo pozwolenie Generala Artylleryey tegoż Księstwa, *sub penis. o nie wywożeniu saletr w prawie sancitis. Const: An: 1652. fol: Tit: 26. O wywożeniu saletr.*

A R T Y K U Ł XLIX. 49.

O domiech Szlacheckich w mieście Wileńskim, i w inszych miastach naszych Hospodarskich.

Ustawuim, aby w takich domiech, które Panowie Rada nasza, i inne stany narodu Szlacheckiego w mieście naszym stołecznym Wileńskim, i w inszych miastach naszych nie pod przysługą mieyskim, ale pod prawem i wolnością Szlachecką dzierżą, nikt swowolnie bez przyzwolenia ich samych gospodami się nie stanowił pod zaplaceniem im gwałtu dwadzieścia kop groszy, i wszystkich szkod, które by się w tym domu stały. Po temuż i stanownicy nasi, i Marzałkowie nasi W. X. Lit: ziemscy i dworni pod Sejmem, ani pod jakim innym czasem, gospod nikomu w nich naznaczać i zapisować nie mają. § (a) Pozwów też w takich domiech Szlacheckich, o krzywdy insze, które by się gdzie indziej na stronie

stały, nikt ni na kogo pokładać nie ma, chyba żeby inšzey osiadłości ziemskiej, okrom tego domu, ten nigdziey nie miał, abo żeby z tego domu sam Pan krzywdę komu uczynił, także gdzieby szło o sam ten dom wšzystek, abo o częśćjego, za takimi przyczynami, i w takich rzeczach pozwy ziemskie i Grodzkie, według porządku tego Statutu mogą być na takich domiech pokładane na Roki szluzne ziemskie. § A od gošpodarzow, abo od podwornikow, którzy w takich domiech mieszkaia, ješliby się komu krzywda w czym działa, tedy z nich sami Panowie domowi przy bytności swey, sprawiedliwość ukrzywdzonym bez pozwu nieodwłoczną czynić mają. A w niebytności ich samych, tedy urząd nasz Grodzki takich podwornikow ich ładzić i sprawować ma.

(a) *Const.* 1550. Aby Szlachta tym snadnieysze obyście mieć mogła, pozwalamy im tego, aby im było w mieściech place, domy, szpichlerze, wolno kupować, a to aby im broniono nie było, jedno, tak, aby jurysdykcyey mieyskiej się nie zbraniali, a wšzystkie powinności i obowiązki mieyskie z onych placow i domow podeymowali. *Const.* 1611. *Tit.* O ludziach loznych przy mieście &c.

Wšzyscy, którzy mają *sub jurisdictione Civili* dobra, *aquali modo cum Civibus onera* & *Jurisdictionem* ponosić *respectu fundi* powinni.

Domy, place, szpichlerze, wolno Szlachcie w mieście kupować, iedno aby Jurysdykcyey mieyskiej się nie zbraniali, i wšzystkie powinności mieyskie i obowiązki podeymowali. *Ann.* 155. Aby Szlachta *fol.* 6.

ARTYKUŁ L. 50.

O odmianach, grunty naszymi z grunty szlacheckimi.

R. 4:
A. 84.

Jż też w zwyczaju było w tym Państwie naszym W. X. Lit: że zamiany dawane gruntami stołu naszemu należącemi, za dobra grunty szlacheckie: od przodkow naszych i od nas Hošpodara, a czalem od Rewizorow w czym niegdy ubliżenie bywało dobrom stołu naszego, a niegdy też i szlachcicowi równa i zupełna odmiana nie došla, co w porządek szluzny przywodząc, tak wprzód postanawiamy. (a) Iż gdzieby przyszła potrzeba odmianę dawać naszymi gruntami za szlacheckie, tedy nie pierwey będą brane dobra szlacheckie w zamianę, aż wyślemy Kommissarzow, którzyby z dobrym uważeniem szerokości i pożytkow, gruntow, tak z strony naszej, jako z strony szlacheckiey odmianę dawali, strzegąc w tym wedle wiary i sumnienia swego, aby się nie ubliżyło niwczym, iako dobrom stołu naszemu należącym, także i szlacheckim. § A Kommissarze na to z strony naszej, Podskarbi ziemski abo dworny i Starosta, w czyiey się dzierżawie toczyć będzie. A ješliby Panowie Podskarbiowie sami wyiachać nie mogli, tedy kogo innego na ich miejsce z strony naszej mamy wybrać, a szlachcicowi z strony swey, także dwu osob Kommissarzow wywieść wolno będzie, a gdy już przez takowe Kommissarze zamiana i ograniczenie dojdzie, my Hošpodar takową zamianę powinni listem naszym utwierdzić.

(a) *Vide Const.* 1598. *fol.* 68a. *Tit.* Warunek Kommissary granicznych.

Frymarki które się stały z szkodą Rzeczypospolitey mają się cofnąć, co Rewizorowie uznawać mają, *Const.* 1562. *fol.* 19. *Tit.* o Frymarkach, 1565. *fol.* 41. *Tit.* Frymarki.

Frymarki na Seymie ładzone, przy mocy zostawać mają, a nie rewidowane, Kommissarze rewidować mają, *Const.* 1566. *fol.* 124. *Tit.* Rewizya.

Frymarki na Seymach ad *An.* 1596. approbowane in robore mają zostać, *Const.* 1598. *fol.* 69a. *Tit.* o Frymarkach.

Frymarki bez rewizyi i konsensu Seymowego na potym nie mają być stawione, *Const: 1562. fol: 19. § A na potym.*
 Frymarki w W. X. Lit: sam Król ma sadzić, to jest, jeśli by kto chciał, dobr za frymar-
 ezonych dochodzić, *Const: 1531. fol: 531. Tit: Kauzy Frymarkowe.*

A R T Y K U Ł L I. 51.

*O monopolii, to jest, nie dawania jednej osobie w arendę, i zawieda-
 nie pożytkow w szyskiey Rzeczypospolitey należących.*

- I. **J**ż (a) jest obwarowano w Artykulech poprzyśiężenia naszego, a-
 by monopolia nie była, przeto ten Artykuł słowo od słowa jest
 wpisán, i tak się w łobie ma. Osobliwie to waruiem, iż podat-
 kow ani poborow ani żadnych na imionach naszych Królewskich
 i Rad duchownych i świeckich, także cel nowych na miastach naszych
 w Polsce i w Litwie, i we wszystkich ziemiach Państwa naszego,
 składać i postanawiać nie mamy, bez zezwolenia wszystkich stanów
 na Seymie walnym. Ani też Monopolią rzeczy tych, które z Pań-
 stw naszych tak Polskich jako Litewskich pochodzą, ustanawiać do-
 puścić nie mamy. (b) A ktoby się ważył nad to postanowienie li-
 sty nasze z Kancellaryey naszej odzierać, ten ma być winą ka-
 ran do skarbu naszego ziemskiego stem kop groszy, a przecię ta-
 kie listy nasze, żadney mocy mieć nie mają, a ta osoba tym wła-
 dać nie będzie.

(a) Podatkow ani Poborow żadnych na imiona nasze Królew: i Rad duchownych, także
 cel w Polsce i w Litwie stanowić nie mamy, ani Monopoliey 1567. Cła fol: 131. Towary tamże.
 Monopolia nie ma Król dopuścić ustawiać. *Const: 1576. fol: 256. § Osobliwie.*

Monopolia win i małżamzey cudzoziemcy czynić nie mają *sub amissione, Const: 1593.
 fol: 646. Tit: Składy winne.*

(b) *Litera confirmat:* przy wsi Kamion, 1573. Osobliwie to waruiemy, fol: 256. 1576.
 Osobliwie to waruiemy, fol: 278.

Gdy przeszłych Seymow Konstytucye, o kwarcie *ad effectum* przyić nie mogły, *pro
 perpetua lege* potym postanowiono, aby wszyscy Starostowie i Tenutarij dobr Królewskich,
 pewną kwotę z swojej własney intraty *ad proportionem* jednego podymnego in An: 1667.
 zaprzyśiężonego do skarbu W. X. Lit: *quot annis*, w dzień S. Jana Chrzciciela, wnosili: któ-
 remu terminowi skarb *attendere*, i przez Niedziel cztery ten podatek *excipere* powinien bę-
 dzie: a ktoby, *intra praefixum tempus* nie oddał, i prawu temu dosyć nie uczynił, *privationi*
 Starostwa *subiacebit*. o co forum w Trybunale skarbowym, albo za niedoysciem Trybunału
 tego, na Seymie, *ad instantiam Instigatoris* z delaty skarbowey. Którego prawa *executio*
ab An: 1673. na terażniejszy Trybunale skarbowym ma *extendi*, i już za przeszłe lata
 tym sposobem skarb od wszystkich possessorow dobr w W. X. Lit: ten podatek przyjmować,
 i *in futurum* tymże porządkiem, ten prowent na artyleriją ma być wydany, którzy zaś kwity
ante produxerunt, i na przyszłym Trybunale skarbowym, *producent*; według kwitow symple
nomine donativi płacić powinni będą, i już *de hoc genere* podatku na artyleriją, nie ma być
 na przyszłych Seymach, żadney diskwizicyey. A do tego podatku Ekonomie i leśnictwa *ad
 mensam Regiam* należące z dożywotnikami należec nie mają, ani do hybern *A ex Tenutariis*
 żaden w woyskach zostający tego podatku, w załugach, sobie potrącać nie ma *sub amissione*
 dzierżawy. O co forum w Trybunale skarbowym, i Komisyey *tanquam cum Retentoribus*
Const: An: 1677. fol: 11. Tit: Warunek i czas wniesienia.

O tymże, a któryby *ex donatariis*, ani winnego podatku kwarty, lub in termino S. Jana,
 lub podczas skarbowego Trybunału nie wniósł; ani wyrachował, ten *pena privationis bo-
 norum*, według Konstytucyey An: 1677. *succumbet*, które *benę meritis* po sprzecywnych rozda-
 wane być mają: a przywileje, na nie, Królewskie wzruszone nie będą. *Const: An: 1678. fol: 3.*

Reassumowano *superiores Annorum 1677. & 1678. Constitutiones cum penis Const:
 An: 1683. fol: 10. Tit: Quarta simpla.*

R O Z D Z I A Ł
C Z W A R T Y
O SĘDZIACH Y O SĄDZIECH.

A R T Y K U Ł I. I.

*O wolnym obieraniu Urzędu Ziemskiego, Sędziego, Podśędka,
i Pisarza, w każdej Ziemi i Powiecie.*

CO (a) przodek nasz sławney pamięci Król Jego Mość i Wielkie Xiążę Litewskie Zygmunt August, wydając ku używaniu obywatelom tego Państwa Wielkiego Księstwa Litewskiego ten Statut, prawa pospolitego ziemskiego, przez nichże samych, z starego ich Statutu, i z inszych różnych praw Chrześciańskich poprawiony, między inszemi wolnościami, swobodami i porządkami w nim opisanymi, jeszcze ku rozszerzeniu więkzey wolności i osiągnięciu prętszey sprawiedliwości, raczył im za spólną na to wszystkich stanów zgodą i przyzwoleniem, jako wiernym poddanym swoim, i ludziom zdawna wolnym, zacnym, i uczciwym, tego użyzyć i pozwolić, aby dla szafunku i odprawowania sprawiedliwości ludzkiej, na mieysce Hospodarskie, sędzie ziemskie, to jest, Sędzia, Podśędek, i Pisarz w każdej ziemi i Powiecie wedle rozgraniczenia, rozpisania, i porządku około tego uczynionego byli wolnie obierani, którzyby wszelakie sprawy temu sądowi ziemskiemu przyśluchające odprawowali, jako to im przywilejami Jego K. M. w Bielsku i w Wilnie na ten statut wydanemi dostatecznie jest obwarowano i utwierdzono, i wtym statucie opisano, gdzież i my Stefan Bożą miłością Król Polski W.X.Lit: przychodząc na Panowanie tego W.X. Lit: pod tym to Statutem, i w tymże pomienionym porządku sądow, obywatelów tuteyszego Państwa znaleźli i zastali, i teraz oni tego używają, a iżby to im i na potomne wieczne czasy nie poruszenie trwało, jako to sobie przywilejami i tymże statutem, i pierwey obwarowano mieli, tak i teraz chcemy to mieć, i ustawujem.(a) Iż gdyby który z urzędników tych ziemskich, Sędzia, Podśędek, abo Pisarz umarł, tedy drudzy urzędnicy żywo pozostali, mają nam Hospodarowi o tym przez list swdwy dać znać to gdybychmy byli w tuteyszym Państwie naszym W.X.Lit: A gdzieby się trafiło w niebytności Naszey w tym Państwie, tedy o tym mają dać wie-

dzieć Woiewodzie, a w ziemi Zmudzkiej, Staroście Zmudzkiemu: a w niebytności Woiewody albo Starośty, tedy Kasztelanom oney ziemie, a za takim daniem znać, mamy My Hospodar przez list Nasz bez żadney zwłoki, a w niebytności Naszey, ma Woiewoda albo Kasztelan przez listy swoje, Staroście Powiatowemu, urzędnikom ziemskim, i szlachcie tego powiatu, a Staroście Zmudzki, albo też Kasztelan, Ciwunom, Szlachcie i wszelakiego stanu oney ziemie Zmudzkiej obywatelom także przez list swój czas ku zjachaniu złożyć, przysławszy taki list w ten powiat do urzędu Grodzkiego przed czasem na to złożonym za cztery Niedziele, i ten list ma być wszędzie w tym powiecie obwołan i ogłoszon tym obyczajem, jako i o inszych liściech Naszych Seymowych, albo wojennych, jest wyżej opisano w Rozdziale trzecim, na który rok zjachawszy się wszyscy obywatele onego powiatu, od wyższego aż do niższego stanu, do zamku albo dworu Naszego, i tam ci, którzy się do tego obrania na dzień złożony zjadą, ile ich będzie, już inszych nie przybyłych nie czekając, mają na mieysce tego zmarłego urzędnika, z pośrzedku siebie czterech osob, szlacheckich ludzi dobrych i pobożnych, cnotliwych, godnych, w prawie umiętnych, pisać umięających, rodzi-ców tego Państwa W:X; i w tym powiecie nie nowo, nie zmyślenie (b) osiadłych obrać, i Nam Hospodaru imiona tych osob obranych na piśmie za pieczęćmi swymi oznaymić. A My z tych czterech, jednego który się Nam widzieć i podobać będzie, wybrawszy, na mieysce tego zmarłego urzędnika nie odwołocznie ustanowić, i przywilejem Naszym na ten urząd do żywota jego, albo do wywyższenia z łaski Naszey na inszy iaki wyższy urząd, albo dostojęństwo utwierdzić go mamy. § (c) A gdzieby na Sędztwo Podsędka albo Pisarza obrali, albo po ześciu Podsędka na Podsędztwo Pisarza, tedy ku Podśędkowi albo Pisarzowi, już inszych Elektorow nie potrzeba będzie przykładać, tylko na mieysce Podsędkowe albo Pisarzowe mają tamże zarazem na onym zjeździe, takowychże jako wyżej opisano osob czterech obrać, i Nam imiona ich na piśmie za pieczęćmi swemi podać: A My między nich jednego, którego tymże obyczajem, jako wyżej dołożono na taki urząd, podamy i utwierdziemy. § A komu z tych obranych te urzędy ziemskie damy, ci urzędnicy potym na pierwszych rokach sądowych, będą powinni naypierwey tam na mieyscu sądowym, przed Woiewodą albo Kasztelanem, a gdzie Woiewody i Kasztelana nie ma, przed Starostą sądowym, i Marszałkiem onego powiatu przy zebraniu szlachty. § A gdzieby Woiewoda, ani Kasztelan, ani Marszałek, ani Starosta nie przybył, tedy przy inszych urzędnikach ziemskich, i przy zebraniu szlachty, którzy na on czas na tych rokach będą, (d) przysięgę na te urzędy swemi władnąć, i szafować, i tak mają już wiecznemi czasy w powieciech około obierania przerweczonych urzędnikow, sprawować się i zachować.

A przysięga Sędziego i Podśędka ma być temi słowy.

Ja N. Przysięgam Panu Bogu Wszechmogącemu, w Trójcy jedynemu, iż w tym powiecie N. wedle Boga, sprawiedliwie, i wedle prawa Statutu tego danego W. X. L. według żądoby i odporu stron, a nie według wiadomości swojej, nie nie przykładając ani wymniąc, będę sądził, zeznanie i zapisy przynawać, nie folgując wysokim i podłym stanom na dostojnościach i urzędach siedzących, na bogatego i ubogiego, na przyjaciela, krewnego i zachowalego i na nieprzyjaciela, na tutecznego, ani na gościa nie patrząc, nie z przyjaźni, nie z waśni, nie z hojaśni, nie za posuły i dary, ani się spodziewając napotym darow, i jakiego nagrodzenia, i nie radząc stronie, ani się bojąc kaźni, pomsty, i pogroźek, ale samego Boga, i jego świętą sprawiedliwość, i prawo pospolite, i sumnienie swoje przed oczyma mając: Też rokow nigdy nie omieszkiwać, krom wielkiej, prawdziwej, złożonej choroby, a jako na tym sprawiedliwie przysięgam, tak mi Panie Boże pomóż: a jeśli nie sprawiedliwie, Boże mię ubij.

A Pisarz Ziemski ma po rusku literami i słowy Ruskiemi wszystkie listy, wypisy, i pozwy pisać, a nie inżym językiem i słowy: a przysięga ma na urząd swój Pifariski, temi słowy.

Ja N. przysięgam Panu Bogu w Trójcy jedynemu na tym, iż sprawiedliwie wedle Boga i wedle tego prawa pisanego, i wedle mówienia i sporow stron, nie nie przykładając, ani wymniąc, będę zapisować i radzić Sędziemu i Podśędkowi, wiernie, i sprawiedliwie, wedle zeznania stron i sporow, na sądziech oświadczenia i opowiedania sądowego, i skazania sądowe będę wpisywać pilno, i doglądać, aby wedle tej przysięgi mey, sprawiedliwie były wpisywane, a z Ksiąg pierwszych, gdy kto wpisow, abo widimuszow jakich potrzebować będzie, też ich sprawiedliwie i wiernie jako w Księgach zapisano będzie, z wiadomością Sędziego i Podśędka wydawać będę, nie mając baczenia na wysokie i podle stany, na dostojnościach siedzących, na bogatego, na ubogiego, na przyjaciela, krewnego, i zachowalego. Ani na nieprzyjaciela, na tutecznego, ani na gościa, nie z przyjaźni, nie z waśni, nie z bojaźni, nie za posuły, i dary, ani się bojąc kaźni, pomsty i pogroźek, nie czekając nagrodzenia, ale samego Boga i jego świętą sprawiedliwość, a prawo pospolite przed oczyma mając, a sumnienie swoje dobrze, pobożnie sprawując, tak mi Boże pomóż: a jeśli niesprawiedliwie, Panie Boże mię ubij.

(a) Wszyscy Obywatele W. X. Lit: przy dostojnościach i Urzędzie według Przywileju Króla Alexandra wcale zostawać mają. *Const: Unionis 1569. fol: 176. § A co się tyczy.*

Gdyby się trafiło, żeby przed Sądami abo w same sądy, Pifarz Trybunalny W. X. Lit: umarł, Panowie Deputaci Trybunał: z pośrodku siebie jednego obiorą, który przysięgłszy rotą Pifariską, Pifarstwo odprawować, będzie, a księgi po Trybunale w Niedziel sześć odda. Wszakże wypisy dawniejsze, Sędzia albo Podśędek pod swemi pieczęciami wydawać będą, 1616. O Pifarzu Trybunał: fol: 45.

O Pifarza h Trybunał: Ziemskich i Grodzkich W. X. Lit: którzy nad ustawę, dochody biorą, abo w czas spraw nie wydaia, kop sto płacić mają, fol: 42. tamże.

Urzędnikow Ziemskich elekcyą Woiewoda abo Kasztelan pośt decessum do sześciu Niedziel ma składać, *Const: 1588. fol: 460. Tit: Obieranie.*

(b) Osiedli być mają, *Zygm: Aug: 1550. Iż każdy fol: Const: 1562. fol: 43. §* Gdyż także Doskonałe a nie zmyślnie osiedli 1562. o Osiedłościach Dignitarzow, fol: 23.

Urzędy Sądowe *etate & intelligentia bene vigentibus* mają być dawane, *Const: 1564. fol: 20. § Dożywocie.*

Urzędy Koronne i W. X. Lit: wcale mają być zachowane, a nie prywatnym osobom mają być rozdawane, 1632. *fol: 14. Tit: Konfederacya.*

Cudzoziemcom Urzędy dawane być nie mają, *Const: 1576. fol: 255. Tit: Urzędy.*

Ma być wolne obieranie Sędziego, Podśędka i pisarza, a myżadnemu innemu tylko jednemu z tych czterech, który od wszystkich obrany, a nam listem opowiedziany będzie, takowy Urząd dany, 1550. Aby we wżem wolność Szlachecka, *fol: 7.*

(c) Starosta Olszmiński w Miadziele przyśięgłego Pisarza mieć ma, który zeznanie Wożnych i wszelakich krzywd opowiedanie przyjmować będzie, 1590. O Pisarzu Olszmińskim, *fol: 536.*

Powinność jego tylko Wożnych przyznanie przyjmować będzie. 1609. Pisarz Olszmiński w Miadziele, *fol: 909.*

(d) Dignitarze i Urzędnicy w W. X. Lit: osiedli i przyśięgli być mają, 1569. w Lublinie. Dignitarze *fol: 195.*

Marszałkowie Powiatowi W. X. Lit: iż do sądów należą, takową przyśięgą, jako i inni Sędziowie, obowiązani być mają: i na potym przez elekcye, obierani i Kandydatami, dla Przywilejowi otrzymaniu, do Króla odsyłani będą, *Const: An: 1631. fol: 41. Tit: O Marszałkach.*

Abhinc tych Urzędów Król nie ma oddawać, tylko jednemu *bene possessionato* z czterech Elektorów, na Sejmikach Powiatowych obranemu. A ktoby *non per electionem* na Sejmiku, abo *impossessionatus*, tenże Przywilej na ten Urząd otrzymał; Przywilej *nullitati subiacere* powinien, i dekreta takiemu *suffragari* nie mogą, w exorbitancyach na elekcye K. J. M. Michała, *Const: 1669.*

ARTYKUŁ II. 2.

O Sędziach, jakowi mają być wybierani.

- Ustawiam, iż na te urzędy, jako Sędztwo, na Podśędztwo, i na Pisarstwo, nie mają być wybierane (a) Duchowne osoby, ani (b) Kasztelanowie, Marszałkowie, i (c) Starostowie sądowi
1. ani Podkomorzy, Woyski, ani Chorąży Ziemski, Dworny i Powiatowy, i nikt takowy, któryby inszym urzędnikiem Ziemskim był: ale takowi, i tak mają być wybierani, jako wyżej w pierwszym Artykule tegoż Rozdziału jest opisano. A gdzieby kto takowy był, żeby dwa urzędy sądowe abo insze ziemskie dzierżąc, a napomniony od Szlachty na Rokach sądowych, abo na seymiku puścić jednego którego urzędu niechciał, tedy ten obadwa te urzędy traci. A My Gospodar wedle Statutu za obraniem Szlachty, i prozbą ich, inszych na te urzędy mamy podać, i postanowić. § Wszakże z łaski Naszey Gospodarskiej mogą ci urzędnicy Ziemscy, Sędzia, Podśędek, i Pisarz, także nie mniej Marszałkowie, Podkomorzcy, Chorąży być dzierżawcami i Ciwunami, dworow i dobr stołu Naszego, tylkoby nie sądowych Starostw, tak w tymże jako i w inszym Powiecie.

AA.

(a) Duchowna osoba, nie ma się mieścić w urzędy świeckie, Pisarzem ani Podpiskiem ani Prokuraforem być może, *Zygm: w Piotr: 1538. H. P. 399.*

(b) Żaden Kasztelan ani Woiewoda, w swym Woiewodztwie Sędzią być nie może, *Zygm: Aug: w Piotr: 1562. O osiadłościach Dignitarz: fol: 23.*

(c) W teyże ziemi gdzie Sędztwo mają, Starostami być nie mogą, *Wład: Jagiello 1442. H. P. 394 w W. X. Lit: Urzędnicy mają być osiedli w Powiecie, każdym i przyśięgli, a dwóch Sądowych Urzędów żaden mieć nie może, Const: 1569 fol: 195. Tit: Dignit:*

Urzędnicy Ziemscy, Grodzkich Urzędów w swej ziemi trzymać nie mają, *Const: 1550. fol: 7. § Iż każdy.*

ARTYKUŁ III. 3.

O mocy i władności Sądu Ziemskiego, iż każdy i wszelakiego stanu, powinien się przed nim stanowić, i o tym, ktoby przed nim nie stał, abo stawszy, z prawa przed wyrokiem zszedł precz.

Też ustawuiem i dajem moc wiecznemi czasy zwierzchności i władzy Naszey Hospodarskiej, z przyzwoleniem Panow Rad Naszych, i wszystkich stanow, wszystkich Ziem tego Państwa Naszego W.X.Lit: tym urzędow powiatowym w każdym powiecie, Sędziemu i Podśędkowi, na roki złożone sądowe, zapozwanych przed nich, sądzić i sprawować wszystkich stanow, począwszy od wyższego aż do niższego, jednako, jednostaynie, kto jednokolwiek w tym powiecie imiona swoje mieć będzie, żadnego z nich nie wyimuiąc, ani z sądu ich samych i imion ich nie wypuszczaiąc, (a) krom dobr Naszemu stołu Hospodarskiemu należących, jako o tym w Trybunale, i w inszych artykulech tego Statutu, na swych miejscach jest opisano. A ktobykolwiek mając imiona swe w tym powiecie, przed nim się stanowiąc na czasy pewne, jako to niżej na swoim miejscu postanowiono, za pozwy nie chciał, na takowych ktokolwiek będzie, tak wysokiego jako i niskiego stanu, dajem moc zupełną onemu urzędowi ziemskiemu, Sędziemu, Podśędkowi: iż mają wedle tego prawa i Artykułow niżej o tym postanowionych, i napisanych, postępkami skazać i odprawę czynić przeciw każdego, jako kto w co, i na którym roku wpada, aż do ostatniego stopnia prawa. § (b) A gdzieby strona pozwana przed urzędem u sądu stawszy, bądź na pierwszych albo na wtórych rokach, chociaż jeszcze nie na zawitym roku pozwu wysłuchawszy, i do niego tak z strony pozwania, jako z strony zbijania pozwu mówiwszy, a urządy mu tego zburzenia roku, ani zbijania pozwu za słusne nie przyznał, a onby przecię nie chcąc na samę rzecz odkazywać, albo też i wstąpiwszy już w rzecz, i mówienie prawne z stroną żalobną miawłszy, a do końca rozsądku i skazania ich nie słuchaiąc, precz od sądu odszedł, nie chcąc być prawu posłuszen. Tedy urząd na takowym upornym, już nie niestanne, ale zarazem rzecz samę co pozew idzie za dowodem słusznym prawnym, skazać ma. Toż się i o żalobney stronie rozumieć ma: iż gdzieby wstąpiwszy z stroną swą przeciwną w prawo, a precz od urzędu odszedł, tedy takowu rzecz swą traci. § Niżli ten sąd ziemski tylko tych artykułow sądzić ma, i mocy mieć nie będzie, które w osobliwych Artykulech sądowi Naszemu Hospodarskiemu, i sądowi urzędow naszych Grodzkich są postanowione i zlecone, obyczaiem, sposobem, i postępkami około tego, jako na swoich miejscach opisano. § A dekreta i wszystkie skazania sądowe, Sędzia z Podśędkiem mają z Pisma czytać, i tę cedulę Sędzia, albo Podśędek ręką swą podpisać, którą cedulę samego wyroku wedle zezwolenia Sędziego z Podśędkiem Pisarz ma napisać, a po wyroku tę cedulę do Pisarza oddać, według której Pisarz onę sprawę w księgi zapisać ma, i nie ma wydawać stronom listow sądowych, aż przed Sędzią i Podśędkiem wyczyta pierwey do Ksiąg wpisawszy. A listy sądowe i wszelakie wypisy, i inne wszystkie listy tego urzędu ziemskiego, ma Pisarz ręką swą podpisywać.

(a) O Dobry Stół K.J.M. które są *liquidi juris forum* za Dworem 1598. o pozwiech za dwor: W. X. Lit: 698.

O rzeczy własnie należące, osobie zwierzchności, pożytkom i imionom K. za Dworem

forum 1562. O karaniu występnych fol. 25.

Naprzód zabiegając, aby ludzie niepotrzebnie za dworem wyciągani nie byli, 1557. fol. 9. dwieście kop. winy zapłaci, 1598. o pozwiech za Dworem W. X. Lit. fol. 698.

(b) A gdzieby kto na pierwszym albo na wtórym roku stanął, i odkaz uczyniłszy, upornie precz odszedł od sądu, ten rzecz swą traci, Zygm. w. Piotr. 1543. H. P. 46a.

ARTYKUŁ IV. 4.

Aby osoby urzędowe sami sądzili, nie kto inšzy na ich miejscu, i otym gdyby kto z nich zachorzał, albo swoje własne sprawy, w inšzym, albo w tymże Powiecie miał, i odawaniu listów upominających.

1. **U**stawuemy, (a) Aby Sędzia, Podśedek, i Piłarz, sami przez siebie a nie przez swoje namiestniki sądy i Roki odprawowali, o-
krom tego jeśliby który z nich sam zachorzał, aboby też swo-
je własne potrzeby miał: abobychny My Hołpodar, którego z nich
w sprawach Naszych Hołpodarskich i ziemskich, albo w poselstwie
odeśłali; tedy ma o sobie na roki towarzyszom swym i szlachcie dać
znać, że na tych rokach dla której z tych wyżej pomienionych przy-
czynnie może być. A My Hołpodar dałem moc, iż ci dwa urzędni-
cy sądowi, na onych rokach Ziemskich będący, z szlachtą którzy się
na ten czas zjadą, od dnia zaczęcia roku w Statucie pomienionego,
trzeciego dnia nie czekając innych nie przybyłych, mają na miejsce
onego trzeciego urzędnika, kogo drugiego człowieka dobrego, cno-
tliwego, wiary godnego, w prawie i piłać umiającego szlachcica,
tamże w tym Powiecie osiadłego obrać, i miejsce jego załadzić. §
2. A gdzieby szlachta na miejsce tego urzędnika nie przybyłego na o-
branie iedney osoby nie zgodził się, tedy ci dwa urzędnicy Ziemscy,
którzy przybędą, w niezgodzie szlachty przychyliwszy się do tych,
którzyby osobę uczciwą, bogobojną, i u prawa umiętną poda-
wali, mają za towarzysza miejsce trzeciego nie przybyłego tą oso-
bą załadzić. A ten kogo obiorą przysięgę uczyniwszy, wszystkie
sprawy sądowe pospoluz tymi dwiema urzędnikami odprawować
ma, i już te wszystkie roki ona obrana osoba odsądzywać, i wsze-
lakie pożytki przychodzące na się brać będzie, chociaży i ten urzę-
dnik, który nie w czas przyjechał, przybył, tedy już miejsca swego
na rokach tych zasiadać nie ma. Wszakże w tych dwóch dniach z po-
czątku Rokow, póki trzeciego dnia miejsce nie przybyłego urzędni-
ka załadzone będzie, przecię przed tymi dwiema urzędnikami,
strony pilność do prawa czynić i wołania przez woźnych ku prawu
na pozwiech zapilować mogą. § A gdzieby i temu obranemu jaka
sprawa wrzeczach jego własnych na tych rokach i w onymże po-
wiecie przypadała, tedy ciż urzędnicy dwa, z oną szlachtą, która na
on czas będzie nie czekając innych, na tę jego tylko sprawę, kogo
innego obrawszy, miejsce jego załadzić mają. A wsakże ten urzę-
dnik ziemski, który na tych rokach być nie mógł, na drugich rokach
pod tą przysięgą, którą na urząd swój uczynił, ma przed szlachtą
powiedzieć, iż sprawiedliwie nie mocen był, a swoje własne potrzeby
na rokach w inšym Powiecie miał, a nie ku zwłoce stronie i ni ku
4. czyiey szkodzie tym się wymówił. § A gdzieby który z tych urzędni-

kow ziemskich bez prawdziwey obłożney niemocy, abowłasney pilney potrzeby swoiey w drugim Powiecie na rokach, nie mając rokow sądowych omieszkał, a to by się do trzech razow na niego pokazało, takowy urząd swój traci. § (b) A Pisarz może Podpiska, abo dwóch abo ile mu potrzeba będzie mieć, a pilno tego doglądać, aby wiernie a prawdziwie nie przewłaczać, ale za razem do ksiąg zapisowano było. A gdzieby się co takowego w sprawie od nich pomyliło, nie powinna będzie szlachta Podpiszkow patrzeć, ale na samym Pisarzu za oną pomyłką szkody swey dochodzić mają. Toż się i o Pisarzu Grodzkim w pomyłce iego pisania rozumieć ma. § (c) A gdzieby który z tych urzędnikow ziemskich sądowych, u tegoż sądu, gdzie sam urzędnikiem jest, miał własne sprawy swoje, tak o zapozwy, jako gdyby i zeznanie jakie czynić miał on komu, abo kto jemu, tedy takimże obyczajem oni dwa urzędnicy z szlachtą, na miejsce jego, innego obrać mają, jako wyżej opisano, a na tego sprawę obrany, bez przysięgi sprawować ma. § A jeśliby dwa z nich urzędnicy, którzy między sobą zapozwali się do tegoż sądu ziemskiego, tedy trzeci urzędnik towarzyszyć ich z szlachtą tam będącą, będzie miał moc na miejsce onych dwu urzędnikow, w prawie z sobą stojących tych dwu osob, tym obyczajem, jako wyżej o jednym napisano, ku rozsądzeniu tych spraw obrać. § A jeśliby na miejsce Pisarskie kogo innego obrali, tedy jego podpis tak będzie ważny, iako i Pisarski. A o braniu pozwow i listow upominalnych, i innych listow prawnych, w potrzebach własnych Pisarzowych, także Sędziemu, Podśędkowi w ich rzeczach, i też komu inszemu przeciwnych, około brania listow upominalnych, i innych listow prawnych, okrom pozwow mają się oni zachować, według artykułu szóstego w tymże rozdziale czwartym. A kto podczasem zasadzenia na sąd inszey osoby krzywdę jaką w sądzie mienić sobie będzie, ten tegoż i pozywać o to ma, wszakże winy płacy pienezney odnosić na sobie nie będzie.

(a) Sędziowie czasow naznaczonych sądy sądzić mają, a onych na inny czas przekładać nie mogą pod winą, *Zyg: w Piotr: 1538 H. P. 464.*

(b) Pisarze Podpiszkow chować mogą, ale sami sprawy podpisować mają, *Zygm: w Krak: 1534. H. P. 401.*

Pisarz i Podpiszek, u tegoż Sądu, prokurować nie mogą, 1550. Przestrzegając trudności, *fol: 7.*

Pisarze sami u Sądow siadać mają, *sub amissione officii, salvo legali. Const: 1530. fol: 5.* § Nie doyrzeniem, także też z mieysca odieżdżać nie powinni, *Alta zapisować mają, sub panis. Const: 1563. fol: 86. § Ale w inszych.*

(c) Sędzia abo urzędnik Ziemski i Grodzki, mają sprawę u sądu swego, może zasądzić. mieysce swe człowiekiem dobrym, bez surogacyey, a Podkomorzy o nie ma prosić Króla, 1557. Kiedy się przytrafi, *fol: 9.*

A R T Y K U Ł V. 3.

Ustawa o przesądziech, i o pamiętnym Sędziemu i Podśędkowi, także urzędowi Grodzkiemu, i inszym urzędnikom Naszym.

Ustawuiem, (a) gdy sąd ziemski komu co na kim przysądzi, tedy od przeżytku tego kto zyszcze, mają sobie brać za prace swoje przesądu, do kopy Litewskiej po dwa grosze Litewskie, i

- Z tego przesądu Ziemskiemu Sędziemu, ma przyść groszy dwa a
2. Podśędkowi trzeci. § Niżli co się dotycze długu, ktoby komu będąc winien jaką summę pieniędzy pożyczoną na zapis swóy, albo jaki inny dług, od kogo innego na nim zapisem jego, i za tego kto przewodzi własnym zapisem przewidziony, a tegoby zapłacić nie chciał, aż za pozwy z prawa, tedy nie ten przesąd ma płacić kto zyszcze swoje pieniądze własne, albo dług przewidziony; ale takowy sam dług swój i przesąd płacić winien będzie, zarazem tegoż czasu po skazaniu, nie odchodząc od tego urzędu Naszego, a jeśli by upornie płacić nie chciał, tedy żalobna strona na on czas swemi pieniędzmi urzędowi przesąd dać ma, a urząd to iemu przy główney summie na liście sądowym i uwieszczym dołożyć, i na imieniu takowego upornego iemu odprawić ma, także i od długow po zmarley ręce, po
3. których potomkowie powinni przesąd płacić. § A co się dotycze tego, kto się od czego odciąże, tedy pamiętnego iako od wielkiey, tak i od małej rzeczy i summy pieniężney nie powinien więcej dać urzędowi Naszemu i każdemu innemu sądowi, tylko cztery grosze, chociażby też i kilka, albo kilkanaście uczestników, albo siabrow w iedney rzeczy odciążyło, tedy przecie nie więcej pamiętnego, tylko cztery
4. grosze wżylcy mają dać. § Ktemu też od pieczętowania wieczności, gdy kto komu imienie przedaie, daruie, zapisuie wieczność, zamienia i daie zeznaniem swoim oblicznie (b) przyłzedszy do urzędu Naszego ziemskiego z zapisem swoim własnym, tedy ten kto imienia nabywa, Sędziemu pamiętnego cztery grosze, a Podśędkowi dwa grosze, a za zapieczętowanie wypisu z kfiąg tego zeznania wieczności, drugie cztery grosze Sędziemu, a Podśędkowi od pieczęci jego dwa grosze ma dać. A nad tę ustawę, nie mają urzędnicy Nasi ziemscy więcej przesądu, pamiętnego, i od pieczęci brać, pod winą na stronę, uktóreby nad tę ustawę więcej poniewolnie było wzięto, dwanaśta kop groszy, a co wziął na wzwyż, sowito wrócić ma, którą winę winien będzie ten urząd Nasz ziemski za pierwszym pozwem sądu głównego, a za przysięgą strony żalobney, ukrzywdzonemu zapłacić. Tymże obyczaiem urząd Nasz Grodzki, przesady i pamiętne od rzeczy sądowych, także i od zeznania wieczności, i innych zapisów, tylko wedle tey ustawy Naszey wyżey opisaney ma brać. § Po temaż i inśi chociaż nie sądowi, dzierżawce, Ciwunowie, i inśi wszyscy urzędnicy, zamkow, dworow, i włości Naszych, około brania przesądow i pamiętnego, przeciwko wszelakiego urzędu i stanu szlacheckiego, i ich flug, bojar, i poddanych zachować się mają. A gdzieby urząd Nasz Grodzki, Woiewoda, Starosta albo dzierżawcy sądowi, nad tę ustawę i uchwałę ziemską, co więcej na kim wzięli; tedy także powinni będą, za pierwszym pozwem sądu głównego i za dowodem takowym, jako wyżey opisano, też winę dwanaście kop groszy, i co wziął, sowito stronie zapłacić, i tymże sposobem na imieniu takiego urzędnika mocno odprawiono to być ma przez woźnego powiatowego, za listy sądu głównego, do urzędu Naszego ziemskiego, albo Grodzkiego o tym pisanemi, i daley w tey

sprawie postępując według artykułów w tymże rozdziale o odprawach rzeczy sądzonych opisanych. § A gdzieby nie sami Wojewodowie, Starostowie i dzierżawcy, i ciwunowie, ale urzędnicy ich, nad tę uchwałę więcej na kim co wzięli: tedy ukrzywdzony wedle artykułu trzydziestego siódmego w tymże Rozdziale niżej opisanego, postępować i sprawiedliwości sobie dowodzić ma. A na nieosiadłych w tym Państwie urzędników naszych, te wszystkie winy mają być sronie odprawione przez posłańca Naszego na majątności jego ruchomey.

(a) Sędziowie a nie Pisarz przesyłkami dzielić się mają, wszakże Pisarz przy swoim dochodzie zostawiać ma 1563. Przesady któreby miał brać, fol: 35

Wszakże gdyby Pisarz, albo Podpiszek nad ustawę więcej brał, albo do tygodnia dekretu nie wydał, albo zatrudniał, 100. kop ma płacić 1616. O Pisarzach Trybunał: Ziemskich, Grodzkich, fol: 42. na W. X. Lit: Zniesienie przesyłków Trybunałskich 1609. 907.

Peresudy z Obywatelów, Kijowskiego, Bracławskiego, i Wołyńskiego Woiew: zniesione na Trybunale, Const: 1593. fol: 644. Tit: O Kocach Peresudy.

(b) Urząd nie ma do nikogo jeździć, dla przyjmowania zapisów, ale się sam oczywiście do Urzędu stawić powinien, 1550. Zabięgając trudnościom, fol: 7 fol: 3. § 12 też.

ARTYKUŁ VI. 6.

*Ustawa dochodów Pisarzom ziemskim i Grodzkim i o pozwiech
Pisarzowi w jego rzeczy, także i inszym urzędnikom, i też przeciw urzędnikom.*

Pisarzowi (a) Ziemskiemu i Grodzkiemu od każdego pozwow, a- 1.
bo membranow dwu na pozwy po groszu, od listu zaręcznego groszy cztery od listu upominalnego groszy dwa, od wpisania pozwow w Rejestr grosz, od napisu wołania ku prawu, albo jakiego zażądowania sron, albo zdania w niestanym, grosz, za wpisanie w księgi, grosz, od wypisów z ksiąg, opowiedania w krzywdach potocznych, i od zeznania woźnego, groszy dwa, od sądowych listów na imiona, ludzie i grunty z prawa przysądzone, i zeznania wieczności i wszelakich zapisów i też przenoszenia zapisów z Grodu do Ziemstwa, za taki wypis co będzie na arkuszu, groszy dwanaście, a jeśli będzie na dwu arkuszach, albo i więcej, groszy dwadzieścia i cztery: A na pargaminie, by najwaźniejszy rzecz, groszy czterdzieści ośm; a pargamin, sznur, i włos srona powinna dać, od listów uwiązanych, po sześciu groszy, od listu odesłanego po odprawę do innego powiatu, groszy sześć, od listu zapowiednego około gruntów pewnych, dwa grosze; a nad tę ustawę pisarze więcej wyciągać nie mają, pod winą na sronę dwunastu kop groszy, i pod wróceniem tego coby nad tę ustawę wziął, z łowitością, iako o tym w wyższym artykule o Sędziach jest opisano. § Też jeśli by Pisarz ziemski chciał 2.
kogo pozwać ku prawu w tymże powiecie, do tegoż sądu ziemskiego; tedy ma sam sobie pozwy zapieczętować tą pieczęcią Naszą, onemu powiatu daną, a Sędzia, albo Podsędek ma ich mu podpisać. Także i na siebie samego, powinien Pisarz ziemski pozwy pieczęcią Naszą zapieczętować i podpisać ręką swą, albo membran dać, a niezechceli Pisarz na siebie pozwow, albo membranow dać, tedy sowi-
tey winie, to jest: dwudziestom czterem kopom groszy podlega, o co

ukrzywdzony według artykułu wyższego piątego w tymże Rozdziale postępować, i prawa sobie dowodzić ma. Toż się i o wypisach opowiadania krzywd, zeznania woźnych czasu roków ziemskich, i też o wypisach sądowych i zeznania zapisów, rozumieć ma. Iż w sprawach własnych Pifarzów ziemskich, Sędziowie albo Podśędkowie podpisować je mają. § A gdzieby też kto listów upominalnych i innych prawnych potrzebował, przeciw któremu z tych urzędników ziemskich, Sędziego, Podśędka, albo Pifarza, tedy przeciw jednemu, dwa ich takie listy pieczętować mają, a Pifarz podpisać, a przeciw Pifarzowi, Sędzia, albo Podśędka ma podpisać, także i w ich potrzebach własnych zachowano i rozumiano być ma: a urzędnicy Grodzcy, także się i tym porządkiem w swoich potrzebach zachować mają.

(a) Pifarzowi Ziemskiemu.

Zydz według szacunku Kancelaryey, a nie według ustaw, dochody płacić mają, Zygm: w Krak: 2511 H. P. 374.

Pifarze Trybunałscy, Ziemscy i Grodzcy Litewscy, i Podpiskowicze depaktować, i wydawania spraw omieszkiwać nie mają, sub pana sta kop Litewskich, forum Trybunał, Const: 1616. fol: 42. Tit: O Pifarzach.

Pifarz, ani Podpisek, u sądu swego Spraw odprawować nie mają, Const: 1550 fol: 7. § Przestrzegając.

W Koronie dochody opisane Urzędnikom Ziemskim, Grodzkim po czemu od czego mają brać, i nad to, aby nie wyciągali, pod winą 100. grzyw: forum Trybunał, gdzie winę za raz sub pana barnitionis zapłacić powinien, Const: 1613. fol: 17. Tit: Salarya.

ARTYKUŁ VII. 7.

O bezpieczeństwie Sędziego, Podśędka, i Pifarza, ziemskich, także urzędu Grodzkiego, potemż sądu Podkomorskiego i Komisarzkiego.

1. Ustawiam (a) też, jeśliby ktokolwiek przyszedłszy do sądu zamkowego, albo ziemskiego: a tam na sądzie, albo chociaż na ulicy, bądź też w gospodzie, i gdziekolwiek pod tym czałem, pokłiki roki Ziemskie, albo roczki Grodzkie, wedle porządku tego Statutu odprawowane będą, Sędziego, Podśędka, i Pifarza ziemskich, albo którego z urzędników Grodzkich słowy dotkliwemi, sławie i poczcliwości jego tromocił: Takowy ma za Naszą Hospodarską winę siedzieć sześć niedziel w zamku, albo dworze Naszym. A takowego o-
A. 14.
R. 1.
R. 3.
A. 27.
2. belżonego urzędnika nawiązać według stanu jego szlacheckiego. §
 A jeśliby ranił, tedy gardłem karan być ma, a rannemu nawiąskę słowito na imieniu winnego odprawić. A jeśliby zabił, takowy gardło i część traci, dzieciom albo bliskim zabitego, głów szczyzna na imieniu winowatego słowito odprawiona być ma. Wszakże obwiniony w takowych rzeczach, zwłaszcza o zabicie, albo zranienie urzędnika nie byłiby zarazem na gorącym uczynku poiman, ma pozwan być do sądu Grodzkiego tegoż powiatu, w którym się to stanie, a gdy z sądu za dowodem tak się naydzie, tedy w tym po sądzie, każdego stanu człowiek karan być ma, iako wyżej opisano. A wszakże taką rzecz, gdzie się poczcwości dotykać będzie, do Naszemu Hospo-
R. 4.
A. 62.
R. 1.
A. 2.
3. dara odsyłając. § (b) Potemż się ma rozumieć i o bezpieczeństwie

sądu Podkomorskiego i Kommissarskiego, póki sądy im zlecone odprawować będą. § A ktoby o taką rzecz będąc do sądu Grodzkiego pozwany na rok, pozwany nie stał, tedy takowego, za daniem Nam o tym znać przez list tego sądu Grodzkiego, mamy rozkazać wywołać ze wszystkich Państw Naszych wiecznym wywołaniem, jakoby się nigdy w granice Państwa Naszego nie wracał: A nawiązka abo głowłczyzna przecie ziemienia takiego nieposłusznego płacona i odprawowana być ma, zarazem skoro za pozwy nie stanie.

(a) Sądy wszelakie aby powagą Trybunał: odprawowane były, i surowość nad występne mi rozciągana być ma, iako na Trybunale 1611. Opatrzanie bezpieczeństwa sądowej, fol: 7. i na W. X. L. Elekcyi Urzędników Ziemskich takim bezpieczeństwem opatrzona iako Trybunałskich, Const: 1588. fol: 460. Tit: Obieranie Sądu.

O Bezpieczności Sądów Woiewództwa Mazowieckiego, gdyby się exces stał przez boy, abo zranienie, ma być *excessus* pozwany przed Starostę rokiem zawitym, Const: 1598. fol: 757. Tit: *Securitas Iudiciorum*, i Const: 1607 fol: 845. Tit: *De Securitate Iudiciorum*.

(b) Zjazdy publiczne Ziemskie, Grodzkie, Podkomor: Seymiki osobliwie w Kościołach, gdyby kto nachodził, abo krzywdy czynił, według ustaw tamże pomienionych, i tego karany być ma, 1611. Deklaracya bezpieczeństwa pospolitego fol: 3. i na W. X. Lit:

ARTYKUŁ VIII. 8.

O Ustawieniu woźnych, i o przyśiędze ich.

Ustawuiem (a) chcąc mieć, aby w każdym prawieniu urzędziech Naszych, ziemskim, Grodzkim, Podkomorskim i Kommissarskim, zawżdy porządek i sprawa obyczajnie szła; dla tego dajemy moc, aby Panowie Woiewodowie w każdym łowiecie sądowym, gdzie Księgi leżą, a w Ziemi Zmudzkiej, Pan Starosta Zmudzki woźnych ustawiali, dawali, i postrzegali szlachtę ludzi dobrych, wiary godnych, cnotliwych, i osiadłych w tymże Powiecie, których urząd Ziemski i szlachta obiorą, i dadzą świadectwo o cnotcie, i dobrym zachowaniu ich przez list swóy, tak wiele jakoby według szerokości Powiatu potrzeba ukazowała. Igdy przyśięgę woźny uczyni, i imię jego w księgi Grodzkie, a potym i w ziemskie księgi na Rokach wpisane będzie, tedy już takowy woźny, to wszystko, co na urząd jego Woźnowski należy, słuźnie sprawować może, i zawżdy koleją dwa, abo trzy woźni przy sądzie Grodzkim miezkać będą powinni, dla wszelakich przypadłych potrzeb.

A przyśięgać Woźni mają temi słowy.

§ *Ja N. przyśięgam Panu BOGU w Trócy jedynemu na tym, iż ja będąc Woźnym w tym powiecie, mam wiernie, cnotliwie, pobożnie, i sprawiedliwie na tym Urzędzie zachować się, poziewy, i wszelakie listy Jego Mości Hospodarskie, urzędowe, sprawiedliwie, i pilnie oddać i oddawać, i na imionach pokładać. Też prawdziwie to, na co będę od strony wzięty, i co sprawiedliwie widzieć, i słyszeć będę, gwałty, boie, rany, i szkody oglądawszy prawdziwie, do ksiąg urzędowych zarazem bez zwłoki zeznawać, i wszystko insze sprawować, co należy urzędowi memu, nie za posołami, nie za podarkami, ani za obietnic, ani za przyjaźnią, ani za nieprzyjaźnią, ani z bojaźnią, ani się bojąc żadnych pogrózek, jedno wedle BOGA i Świętej sprawiedliwości postępując. i każdemu potrzebującemu bez żadnych zmy-*

stonych wynow, i zwłóki na potrzeby prawne jeździć. Tak mi BOŻE pomóż, a jeśli nie sprawiedliwie. BOŻE mię ubij.

(a) Woiewodowie Woźnych stanowiąc mają, *Każ: w Wiślicy, 1368. H. P. 175. od Woie-*
wody na Urząd swój list mieć mają, tenże *H. P. 464.*
Przyśięgli być mają tamże.

A R T Y K U Ł IX. 9.

Sprawa i Urząd Woźnego.

1. **U**stawiamy, (a) iż Woźny przyśięgły z każdym czasem za wezwaniem od każdego człowieka potrzebującego, gdzie go kolwiek znajdzie, bądź w domu jego, w targu i na biesiedzie, i w drodze powinien, i bez wiadomości przydania i pośłania urzędowego Grodzkiego i ziemskiego, i bez kwitów ich na wszelakie sprawy ludzkie nie omieszkiał jeździć, nieczym się nie wymawiając i to sprawować.
2. § Naypierwey listy Nasze Hospodarskie, Dworne, Ziemskie, Grodzkie, Podkomorskie i sądu głównego, do każdego i największego stanu nosić, i iemi pozywać i roki kładać. Też listy wszelakie Nasze i urzędowe w sprawach ludzkich podawać, i na prawo czasu czynienia jednemu od drugiego za listy upominalnymi sprawiedliwości jeździć. A za pośłaniem urzędowym zapowiadać stronę, iżby od prawa nie odjeżdżała: a po skazaniu urzędu ziemskiego, abo Grodzkiego, przyśięgę wydawać przy oświadczeniu wszelakim, być i (b) uwiązywać w imienie, w grunty, w przeżyłkach z wyroku i z przydania urzędu.
3. tak ziemskiego, jako i Grodzkiego za listy ich. § A gwałty domowe i inne wszelakie rzeczy krwawe, boje, rany, głowščyzny i inne gwałty pospolite oglądać i bez przydania urzędowego ma, i do kłąg urzędowych zeznawać, (c) a zawždy ma przy sobie mieć przy każdej takowej sprawie wzwyż pomienioney dwóch szlachciców wiary godnych, dla podpierania, wyznania i świadectwa swego; wszakże chłopskie boje, rany, i spałzy wszelakie, i inne szkody tym podobne i mnieysze, o co cieżą, gardłem i rozlaniem krwi, i więzieniem, i wywołaniem nie karzą, i coby więcej dwudziestu kop
4. nie wynosiło, sam jeden i bez strony szlachty oglądać może. § Jednakoż bez żadnego omieszkania za tydzień, a naydaley za dwie niedzieli, sam oczywiŃto to wszystko do kłąg urzędowych przy kwiciech swoich, które zaraz stronie dać powinien z pieczęcią swą, i pod pieczęćmi tey strony i z podpisem rąk ich, jeŃliby który z nich piŃać umiał, ma zeznawać, okrom iakich gwałtownych i Ńuszných przyczyn, zaczymby woźny nie mógł za dwie niedzieli do urzędu zeznać. A urząd każdy od woźnych, tak poŃlanych z urzędu, jako i bez poŃlania urzędowego od strony wziętych, ma zeznanie przyimować i do kłąg zapisować, i wypisy dawać we wszelakich rzeczach i Ńałobach ludzkich, tak ziemskiemu, jako i zamkowemu sądu naleŃących. (d) A takowe wypisy z kłąg urzędowych zeznania woźnego u każdego prawa przyimowane być mają. § (e) A gdyby woźny nie doiachawszy do kłąg i zeznania nieuczyniwszy umarł, tedy

R. 4.
Art.
104.

ona szlachta, którzyby na on czas przy woźnym sroną byli, mają być przez sronę żalobną zarazem skoro po śmierci onego woźnego zmarłego przed urzędem stawieni, a ta srona przy kwicie tym onego woźnego pod sumnieniem mają to do kfiąg zeznać, czego będą w tey sprawie przy woźnym świadomi, a to zeznanie ich na urzędzie każdym za mocno przyięto będzie. § (f) A gdzieby woźny cokolwiek takowego nie przystoynego sprawował, albo iżby nie sprawiedliwie zeznał, a urzędem swym ku szkodzie, ktorey sronie szafował za jakąkolwiek przyczyną: albo żeby na czyię sprawę i potrzebę komu gwoli albo przez strach i pożytek swoy zarazem jachać, listów Naszych albo urzędowych i pozwow wedle potrzeby sron nosić i podawać nie chciał, i rokow sądowych komu i pozwaniem omieszkał, tedy za dowodem słusznym, jasnym i dostatecznym, któryby się z skrutyniy pokazał, karan być ma wedle ważności występku swego, a mianowicie za nie prawdziwe zeznanie gardłem, a za inne mnieysze występki, ma siedzieć w więzieniu na zamku, albo w dworze Naszym dwanaście niedziel, i szkodę sronie powodowey nagrodzić za dowodem: a w takowym obwinieniu, zwłaszcza tylko w rzeczach mnieyszych, gdzie o gardło nie idzie, powinien będzie woźny sprawować się bez pozwu czasu rokow ziemskich, albo Grodzkich, przed tym urzędem, przed którymby muco oniesłuszną sprawę jego oczywiście na urzędzie będącemu zadano. § A gdzie, by oczywisto na urzędzie nie był, a chociayby i był, a szłoby o taką rzecz, za coby miał być gardłem karan, tedy ukrzywdzony ma go jako szlachcica osiadłego pozwy przed urząd należący, to jest: gdzie o gardło idzie, do Grodu; a w rzeczach mnieyszych do ziemstwa, pozwać, i sprawiedliwości sobie z nim za pierwszymi pozwy, iako na roku zawitym, dowodzić będzie. § Też winien woźny listy Nasze 8. A. 9. Seymowe, wojenne, i inne wszelakie od urzędu iemu podane bez żadnego omieszkania, do tych, do kogo należeć będą, odnosić.

(a) W Koronie Woźny pozywać nie ma, bez pozwolenia którego kolwiek Urzędnika, *Kaz: w. Wislicy 1368. H. P. 465.*

Woźny na Wołyniu bez przydawania może *officio fungi*, *Const: 1576. fol. 302. Tit. O ubiciu. Woźni, Generałowie, ad obeunda Officia* mają być przypuszczani od Urzędników Sądowych *sub pena 100. Marc: Const: 1567. fol. 291. Tit. O Woźnych.*

(b) W Mazowszu, Woźny Ziemski Powiatu własnego, jawnie ma w wiązać w imienie nowego Posiessora, i to obwołać, a jeśli by kto bronił, albo omieszkał bronić, tedy przy w pisowaniu Intromissyey do kfiąg, albo na troich rokach, bronienie swe ma dać, zapisać, i nowego Posiessora pozwać, jeśli by tego nie uczynił, dawnością rzecz traci. 1577. O w wiązaniu *fol. 305. Const: 1576. fol. 305. Tit. O w wiązaniu.*

(c) Gdy powodowa srona co świadczy przed Woźnym, ma mieć dwu szlachcicow przy sobie, *Zwyczay Ziemie Krak: H. P. 467.*

(d) Woźnego zeznanie u kfiąg Grodzkich, albo ziemskich pokazane, tak ważne jakoby sam był przy oney sprawie, *H. P. Tamże.*

(e) Woźny Pozwy przy sronie dla swey śmierci kłaść ma, *Zyg: w Piotr: 1523. H. P. 459.*

(f) Woźny gdyby uczynił co prawu przeciwnego na Trybunale, *peremptorie* ma się sprawować *Const: 1567. fol. 291. O Woźnych Gener:*

Poslednieysze prawo jest inakże, że się ma przed Woiewodą sprawować, ale nie jest in *usu Const: 1578. fol. 335. Woźnych bezpieczeństwa.*

W Mazowszu, *per excepta* ma być degradowany, i przytkowany, *forum Grod, albo Ziemstwo. Const: 1576. fol. 302. Tit. O Woźnym.*

Jeśli przy sobie miał szlachtę, albo Komornika, nie może być przekonany: a ktoby na niego nie dowodził, przepada 10. kop winy, *Ibidem.*

ARTYKUŁ X. 10.

O dochodzie, albo zapłacie Woźnemu.

Woźnemu (a) za pracę jegopo temu ma być dawano, to jest: gdzie na którąkolwiek sprawę poiedzie, tedy mu mile po groszu jednemu w stronę jedną a jeśli mile nie poiedzie, ^{R. 2.} ^{A. 20.} albo na mieyscu pozwu, albo jakiegokolwiek listy Hospodarskie, albo urzędowe da, i ogląda gwałtu, boju, szkód, albo przyśluchować czego będzie, przeciejemu od tego, grosz, a od oświadczenia, grosz, a co na pozad poiedzie w jakiegokolwiek sprawie, za to nie brać nie ma. A gdzie na uwiązanie poiedzie, z tychże ludzi, w które uwiązować będzie, z służby po groszu brać ma, a od puł służby po puł grosza, a z pustowszczyzny takiej, którą pażą, puł grosza, a od morgu pieniędzy jeden, a od summy pieniędzy odprawując ją na ruchomych rzeczach od kopy po dwa pieniądze brać będzie, a od pustowszczyzn i morgow pustych dochod woźnemu strona żałobna winna przy uwiązaniu dać, a jey to potym od strony przeciwney przy jego summie skazaney czasu wykupienia zapłacono być ma, a od oglądania i spafzy, i od okupowania szkody, woźnemu, grosz, od wołania stron za pozwy ku prawu, grosz, od zakazywania na Rokach ku prawu, grosz.

(a) Woźny aby nad ustawę dochodów nie brał, pod sowitym wróceniem tego co wziął, i sześciu niedziel siedzenia w Zamku. 1616. O Woźnych W. X. Lit. fol. 49, Woźnemu od mile grosz, a *functione cuiuslibet negotii* grosz jeden, *Const.* 1576. fol. 302. Tit. O Ubiciu.

ARTYKUŁ XI. II.

O bezpieczeństwie Woźnego będącemu na sprawach urzędu jego należących, także i stronie przy nim będącej.

- 1.** **U**stawiam też, jeśli by kto woźnego na sprawie za listy Woiewod, ^{R. 1.} ^{A. 24.} Starost, urzędu zamkowego i ziemskiego, albo sądu głównego Trybunałskiego, lub też urzędu Podkomorskiego i Kommissarskiego, albo i bez listów będąc mu na sprawach urzędu iego należących, sam, albo przez slug i poddanych swoich zbil, albo listy od niego odiał, i zdrapał, albo woźnego lub stronę, pozwy, listy ieść przymusił, albo policzkował, wlośy albo brodę rwał, i tym urzędu nie uczcił. Tedy takowy każdy ma być o to pozwan na rok zawity, do urzędu ziemskiego albo Grodzkiego, gdzie strona żałobna zechce na pierwsze roki. (a) A tam za dowodem słusznym ma nawiązać woźnego sowito wedle stanu iego, a za Naszę winę na zamku albo dworze powiatowym dwanaście niedziel siedzieć w wieży wyższej, a stronę, którą by przy woźnym zbito, albo jako wyżej opisano obelżono, ma także za słusznym dowodem nawiązać sowito wedle stanu, jakiego będą, i szkodę woźnemu i stronie, jeśli się iey co w ten czas stanie, sowito zapłacić. Jeśli by koniom ogony pourzynano, albo i poraniono, tedy za to winien będzie konia koniem nawiązać, i za to siedzenia nie ponieść. § A gdzie by przeciwna strona za skazaniem sądu Ziemskiego albo Grodzkiego, siedzieć, nawiązek i szkod płacić ^{R. 3.} ^{A. 27.} nie chciała na czas od urzęduznaczony, tedy takowy jeszcze w drugą sowitą zapłatę nawiązek i szkod przyśadzonych dla tey sprze-

ciwności swej popada, co urząd woźnemu i stronie zarazem według porządku o odprawach rzeczy sądzonych niżej postanowionego, na imieniu takowego odprawić ma. A to nieposłuszeństwo jego z strony siedzenia urząd Ziemski albo Grodzki, przed którym się to przytoczy, ma Nam Hospodar oznaymić. A My Hospodar temu nie tolguiąc, bez wszelakiey zwłoki i odkładania na inlzy czas, ale zarazem wzięwszy o tym od tego urzędu Naszego wiadomość przez list otworzony takowego obwinionego i urzędu Naszego nie posłusznego, mamy ze wszystkich ziem Państwa Naszego kazać wywołać. § (b) 3
A jeśliby kto woźnego na tych sprawach urzędu iego należących, albo stronę przy nim będącą zabił, takowy będąco to przyciągnion do sądu Grodzkiego, i z prawa pokonany, sam gardłem karan, a głowiczyna zabitego, sowito z imienia iego płacona być ma. A za nieftaniem strony obwinioney, urząd w tym daley postępować ma. A My Hospodar za odeftaniem urzędowym zachowywać się przeciw takowym będziemy według artykułow na sąd Grodzki około rzeczy krwawych opifanych, jednoż za głowiczynę i szkody takiego woźnego albo strony zabitey, urząd zarazem skoro pozwany nie ftanie, sowito skazanie i w wiązanie w imienie takiego swowolnego i nieposłusznego dać ma, położywszy naliście uwiączym, jeszcze tak wielki zakład, jako samey rzeczy skaże. § 4
A gdzieby co z tych rzeczy mianowanych woźnemu albo stronie ku zelżywości się stało, nie od samego Pana w tym domu do kogoby był posłan, ale od slug, poddanych, i od kogokolwiek innego z domu, albo na imieniu onego, bądź przy bytności samego Pana w tym domu, albo nie bytności jego: a onby będąc o to pozwany i do tego się nie znuł, żeby się to miało stać z jego rozkazania, tedy o tym przez tenże urząd, do którego będzie pozwany, rozprawa ma być uczyniona takim obyczajem, jako w tej mierze o posłańcach Naszych w Rozdziale pierwszym Artykule dwudziestym czwartym iest opifano.

(a) W Woiewodztwie Mazowieckim gdyby kto Woźnego na urządzie ubił, rany Szlachciekie chociażby nie był Szlachcicem sowito ma płacić, a Staroście 60. grzyw: za winę. A jeśliby był zabit, sowito głowiczyna; Rok i sześć niedziel w więzy na dnie siedzieć ma Mężobójca, bez wszego odpuszczenia 1576. O Ubiciu Woźnego na urządzie, fol: 302.

(b) W Koronie, Woźnego, gdy sprawnie Urząd fwoy, jeśliby kto ranił, zabił, zbił, ma być karany jako gwałtownik bezpieczeństwa sądowego 1578. Woźnych bezpieczeństwo fol: 335. Woźny zaś tam ma respondować gdzie grzeszy, Const: Ibidem.

ARTYKUŁ XII. 12.

O pieczęci Naszey Hospodarskiej, Ziemskiej, i też o pieczęciach urzędowych, którei co ma być pieczętowane.

Też (a) My Hospodar daiem pod Herbem tego Państwa Naszego W. X. L. Pogonią pieczęć do każdego Powiatu, na której jest 1.
napisano około Herbu imię tego Powiatu; A tę pieczęć Pifarz Ziemski przysiężny u siebie sam, a nie kto inszy chować ma, którą pieczęcią i pod tytułem Naszym, pozwy mają być pieczętowane, i wydawane, a insze żadne listy, wypisy i zeznania, krom samych pozwow tą pieczęcią nie mają być pieczętowane. Ale będą pieczęto-

wane, i wydawane, a insze żadne listy, wypisy i zeznania, krom są-
mich pozwow, tą pieczęcią nie mają być pieczętowane. Ale będą
pieczętowane wszelakie listy z tego urzędu Ziemskiego sądowe wy-
pisy i zeznanie, listy upominalne, uwiązczce, i inne pieczęćmi Sędzie-
go i Podśędkową, a podpisowane ręką tegoż Pisarza Ziemskiego.

(a) W Koronie pod Tytułem Królewskim, a pieczęcią Ziemską Powiatu onego, w którym
pozwany jest osiadłym, pozwem ma być wydany, 1589. O Pożwisch, fol. 542. *Idem in excerpt:*
Mazowieckich, Conf. 1576 fol. 298. Tit. O Pisarzu.

Pozwy Seymowe i sądowe pod Ziemską pieczęcią nie mają być wydawane Conf. 1611. fol.
46. Tit. O Pozwisch.

Król Jego Mość Sygnetu ani Pieczęci pokoiovey, w sprawach Rzeczypospolitey zażywać
nie ma, jedno tych, które przy Kanclerzach, albo Podkanclerzach Polskich i Litewskich są. Conf.
1573. fol. 255. § Obiecuemy i Conf. 1607 fol. 833. Tit. O pieczęci pokoiovey.

ARTYKUŁ XIII. 13.

*O księgach Ziemskich i Grodzkich, gdzie mają być chowane, i o miey-
scu na odprawianie sądow Ziemskich, i też o wydawaniu komu po-
trzeba ukaże, wypisow abowidymsow,*

I. **U**stawiam też, chcąc to mieć i przykazujęm, aby w każdym ta-
kowym Powiecie, gdzie sąd Ziemski jest w Zamku albo dworze
naszym, Sędzia, Podśędek i Pisarz Ziemski, pospolu z szlachtą
i wszystkimi innymi stany opatrzyli, i zbudowali takowe mieysca,
gdzieby zawždy księgi Ziemskie bezpiecznie od wszelakiey przygo-
dy były zachowane. Przeto Woiewodowie Starostowie sądowi w ka-
żdym Woiewództwie, Ziemi i Powiecie, w Zamku albo dworze naszym
sądowym, schowanie dobre i warowne postąpić im na to winni będą.
A gdzieby takowych schowania nie było, tedy na zbudowanie sklepu,
ku zachowaniu ksiąg mieysca przystoynne w zamkach i dworach na-
szych ukazać i podać, i tamż takowi Woiewodowie, Starostowie są-
dowi onoschowanie ksiąg ziemskich dobrą strażą pod każdym cza-
sem opatrować mają. (a) A gdy roki odsądzone będą, tedy po wy-
wołaniu rokov mają księgi jeszcze niemniej trzech dni leżeć, przy
których mają być nieodieżdżać Sędzia, Podśędek i Pisarz, dla ze-
znania, wpisowania, i wypisow brania, i dla innych potrzeb szla-
checkich. (b) A rozjeżdżając się mają insze pierwszych rokov księgi
włożyć i zachować w skrzynię mocną za trzema zamkami, od któ-
rych jeden klucz będzie u Sędziego, drugi u Podśędka, a trzeci u Pi-
sarza, i pieczęćmi swymi zapieczętować mają. Ale księgi tych jednych
sądowych rokov, z których się po odsądzeniu ich będą rozjeżdżać,
mają być u Pisarza ziemskiego, jako u urzędnika przysięgłego, aż
do drugich rokov sądowych, a to dla porządnego sprawowania i na
czysto przepisowania ksiąg, a Pisarz w tym czasie między rokami
przepisawszy te księgi na czysto, ma je na drugich rokach do iedney
skrzyni i zachowania z Sędzią i Podśędkiem iako o tym wyżej doło-
żono położyć; i potym ich nie otwarzać, aż wespół z Sędzią i z Pod-
śędkiem, gdy tego potrzeba ukaże, i już tak zawždy tylko od rokov
do rokov sądownie odprawując ie Pisarze ziemscy powiatowi, mają
u siebie księgi chować. A gdy troie roki odsądzone będą, tedy po

odprawieniu czwartych rokow, iuż te sprawy i przeszłych troich rokow w iedne księgi przez Pifarza zniesione i uwiązane być mają. § 2
Ktemu też Woiewodowie i Starostowie sądowi w każdym Woiewodztwie, ziemi i powiecie, mieysca przystoynne na zbudowanie domow dla odprawowania sądow ziemskich, nie daleko zamkow i dworow naszych sądowych, urzędowi ziemskiemu i szlachcie ukazać i postąpić mają. A urzędnicy ziemscy ze wszystkiemi stany onego powiatu winni będą, jako to schowanie ksiąg sądowych w zamku abo dworze, tak i ten dom sądowy zbudować z tych pieniędzy, jako to osobliwą uchwałą jest postanowiono, co za mocno dzierzano być ma. § 3
Tymże obyczaiem Woiewodowie, Starostowie sądowi, księgi Grodzkie w dobrym schowaniu warównie schować mają. A gdy który Woiewoda abo Starosta sądowy z tego świata zeydzie, abo jeślibyśmy którego z nich z tego urzędu na insze Woiewodztwo abo Starostwo przelożyli, tedy, urzędnicy ich Grodzczy, abo oni sami powinni będą, temu Staroście, któremu ono Woiewodztwo abo Starostwo będzie dano, wszystkie księgi Grodzkie w tymże powiecie przy wjachaniu jego na ten urząd, przed szlachtą zaraz w całości zdać. A wypisy, abo widymusy, tak z tych ksiąg pierwszych Woiewod i Starost, jako i każdy urząd z ksiąg swoich spraw każdemu komukolwiek tego potrzeba ukazować będzie, bez wszelakiego zatrudnienia i zwłoki mają dawać listy, z podpisem ręki Pifarza Grodzkiego przysięgłego, i z pieczęciami samych Woiewod, Starost, abo ich urzędnikow sądowych, Namieśnika abo Podstarościego i Sędziego Grodzkiego.

Księg chowanie w każdym Woiewodztwie, w Litwie, Woiewodowie i Starostowie naznaczyć mają. *Const: 1581. fol. 381. § mieysca.*

W Braśławskim zamku, na sklep, i na dom sądowy, ma mieysce wymierzyć, także i w Zamku Orszańskim. *Const: 1641. Tit: dom sądowy.*

Ziemskich i Grodzkich, Połockich chowanie *providatur, Const: 1607. fol. 860. Tit: chowanie.*
Księgom ziemskim Lidzkim, sklep w zamku przy murze zmurować kosztem tamiecznych obywatelow pozwolono. *Const: 1638. fol. 43. Tit: sklep.*

Księgi ziemskie i Trybunałskie Nowogrodzkie, w zamku Nowogrodzkim mają być chowane. w wieży Szczytowskiej, poprawa jey na Seymiku ma być uchwalona i approbowana. *Const: ibid, fol. 43. Tit: Złożenie.*

Księg chowanie, i sądow odprawowanie, w Wilnie *juxta Const: 1611. ma być Const: ibid: fol. 46. Tit: Dom.*

Księgi Kowieńskie ziemskie wgórnyim, Grodzkie, w nadolnym sklepie na wieży chowane być mają, a plac na zbudowanie domu sądowego według Konstytucyi 1601. 1611. 1613. wymierzany być ma. *Const: 1638. fol. 53. Tit: Wieża.*

Księgom Ziemskim i Grodzkim Starodubowskim plac na sklepu murowanie Starosta wymierzy. *Const: 1641. fol. 35. Tit: Plac.*

Sądow ziemskich Wilkomierskich Rozdział. *Const: 1590. fol. 586. Tit: sądy ziemskie, chowanie ksiąg Wilkomierskich w zamku, Const: 1647. fol. 14. Tit: sklep na księgi.*

(a) Po wywołaniu rokow trzy dni księgi leżeć mają. *Każ: w Niez: 1454 H. P. 434.*

(b) Pod trzema kluczami Sędziego, Podśędka i Pifarza chowane być mają. *Zygm: w Piotr: 1538. H. P. 434.*

Sądom Ziemskim, i Grodzkim Powiatu Słonimskiego, mieysce w zamku Słonimskim, według dawnego zwyczaju naznaczono, i sklep na chowanie ksiąg lubo stary restaurować lubo nowy wmurować (nie pociągając iednak *modernos* zamku *Possessores* do kosztu) pozwolono. *Const: Ans: 1677. fol. 17. Tit: mieysce.*

A R T Y K U Ł XIV. 14.

O przesądziech i pamiętnym w imionach Xiążęcych, Pańskich, i ziemianńskich, tak Duchownego, iako świeckiego stanu.

R Ó Ź D Z I A Ł C Z W A R T Y III

- I. **Z**abiegając zatrudnieniu i obciążeniu sprawiedliwości ludzkiej, R. 4.
A. 5.
ustawuiem też z przyzwoleniem wszystkich stanów, iż wszyscy
Panowie rady Nasze Duchowne i świeckie, Xiążęta, Panowie,
Dzierżawcy, Ciwunowie, i wszyscy inni urzędnicy Nasi, na urządziech
Naszyc nie sądowych, i też w imionach swych własnych. Po tem iż
Rycerstwo, Szlachta i wszyscy obywatele tego Państwa W. X. Lit:
i w Ziemiach kniemu należących na imionach swych, czyniąc spra-
wiedliwość Szlachcie, i innym poddanym Naszym, z urzędniki, bo-
iarmi, poddanemi swemi mają się zachować sami i ich urzędnicy
w braniu prześladow i pamiętnego według teyże ustawy, urzędem
Naszym wyżej w Artykułe piątym tegoż Rozdziału opisaney, pod
tąż winą, na stronę dwunastu kop groszy; O które winy mają być
sami Panowie, gdzieby to sami uczynili, abo z urzędników swych
sprawiedliwości o to nie uczynili, pozwani do urzędu Naszego Ziem-
skiego na pierwsze roki, na zawity rok.

A R T Y K U Ł XV. 15.

*O braniu widzowego, oględnego, i innych dochodów w imionach Xią-
żęcych, Pańskich i Ziemiańskich.*

- I. **U**stawuiem, i to chcąc mieć w porządku słusznym, iż we wszyst-
kim tym Państwie naszym W. X. Lit: i w Ziemiach kniemu na-
leżących, na wszelakich urządziech Naszych Hołpodarskich R. 2.
A. 20.
nie sądowych: Takżena imionach Xiążęcych, Pańskich, i Ziemiań-
skich, Duchownych i świeckich, widzowego, oględnego, od więźniów
poturemnego, nie ma być więcej brano, tylko według tey ustawy
Naszey niżej opisaney, to jest, widzowi na każdą rzecz wziętemu, i
ogłędnego bitych i rannych na miejscu grosz jeden. § A jeśli widz
gdzie pojedzie za kilka mil, tedy iemu pomilnego, na milę po gro-
2. szu w jedną stronę, jako i woźnemu Powiatowemu od wydania Roty
przysięg, duchownym osobom grosz, a widzowi na to przydanemu
grosz, od więźniów od wszelakiego więzienia poturemnego, połań-
cużnego, abo pokłodnego, od takowego więźnia, któryby na gardło
siedział, od szlachcica tego, którego Statut imać pozwala, dwanaście
groszy, od prostego człowieka sześć groszy. A ktoby w mniejszey
winie osądzon był, żeby o gardło nie szło, od takowych po Połowi-
cy tego brano być ma, a płacić to maten, kto winien w czym z pra-
wa zostanie. A jeśli by więzień z prawa od obżalowania strony prze-
ciwney wolnym był uczynion, tedy sama ta strona przeciwna co go
osadzić dała, ma go wedle tey uchwały z więzienia wykupić. Także
gdzieby który więzień na śmierć był skazan, tedy to poturemne stro-
na żałobna winna będzie zapłacić, a płacono to ma być raz jeden,
kiedy już ma ostatnim razem więzień, abo na wolność, abo na śmierć
z więzienia wychodzić. § I dla tego iuż straż około wszelakiego
3. więźnia ma być, nie tego, kto go da osadzić, ale tego Pana, czyj bę-
dzie sługa abo bojarzyn, abo poddany, tylko żeby lozny nie osiadły
człowiek, to iest, domu pod tym Panem nie mający, był osadzon,

strona żalobna na dzień na strawę iemu po cztery pieniądze ma dawać. § A jeśli by kto z więzienia więźnia upuścił, o tym za przypozwaniem do prawa należnego wedle opisanego tego Statutu ma być sądzono, według artykułu w tymże Rozdziale, o urządzeniach Naszych Grodzkich, w takowej rzeczy opisanego, szukając tego natym, komu więzień podany będzie. A nie zechce Pan abo urzędnik jego tego więźnia do więzienia swego przyjąć, tedy ma stronę z tym więźniem na urząd Nasz sądowy puścić, i tam już na tym urządzie z niego sprawiedliwość czyniona być ma, gdyż władzą swoją za nieprzyjęciem więźnia do więzienia, upuścił. A co będzie od urzędu z prawa skazano, to Pan abo urzędnik jego za dekretem urzędowym, na majątności tego więźnia ruchomej, odprawić ma: a jeśli majątności ruchomej tak wiele nie będzie, tedy sam w tym ma stronie być dan na wyrodek, jako o tym w innym artykule jest dołożono, zwłaszcza gdzieby gardła nie zasłużył.

A R T Y K U Ł XVI. 16.

O szlachaniu sądu Ziemskiego za trzy dni przed rokami, i o pilności stron ku prawu.

R. 4.
4.46. **T**eż przed każdymi Rokami ziemskimi, będą winni, Sędzia, Podsedek i Pisarz na miejsce sądom naznaczone za trzy dni przyjechać, dla otworzenia ksiąg i wydawania wypisów, komu tego potrzeba będzie, także dla wpisowania pozwów w rejestr, aby ten, kto się do rejestru pierwey wpisze, też naprzód sądzon był. Wszakże gdzieby się obie strony między sobą zapożywały, tedy temu naprzód ma być sprawiedliwość czyniona, kto naprzód pozwał, a od tego wpisowania w rejestr, Pisarzowi grosz, (a) A gdy z rejestru trzy razywołano będzie, a nie odzowie się ten kogo wołać, takowy skazan ma być jako nie stał. Tymże obyczajem i powodowa strona ma skazana być. A te wołania stron u każdego sądu i urzędu rozumiano być ma, iż woławszy strony jednego dnia i drugiego i trzeciego dnia po iednemu razu na dzień, strona nie pilnująca roku, ma być trzeciego dnia o niezporney godzinie zdana i skazana za nie stanie swoje, wedle artykułów niżej opisanych, a tych stron którymby trzy dni pilności ich obudwóch minęły, a dla tego nie pośpiechu urzędowego trzeciego dnia odlądzone nie były, już czwartego dnia i potym inszych dni, urząd do niezporney godziny czekać nie powinien. Ale skoro urząd na sądzie zasiędzie: a która strona za wołaniem woźnego nie stanie, tę urząd według tego Statutu zdać i skazać ma.

(a) Rejestr Trybunałski, Sąd Ziemski porządkie pisać ma, i według niego, sprawy porządkie przywoływać. *Const: 1609. fol: 90r. Tit: O Rejestrze.*

Rejestr nie dołączony Marszałkowie podpisywać, i ad officandum podawać mają, *Const: 1611. fol: 6. Tit: Przyczynienie czasu.*

Sub numero pisane, nie mają być odmieniane, sub pana i stronom sine salario mają być wydawane, *Const: 1618. fol: 6. Tit: Rejestr Trybunał.*

Rejestr Trybunałski Litewski, iako się weń wpisować, i co od niego dawać, *Const: 1609. fol: 90r. Tit: Zniesienie Przesąd.*

Regeſtru ſpraw Seymowych, ręką Referendarza *ſecundum numerum* podpisanego, Piſarz od-
mieniac nie ma. *Conſt* 1607. fol: 834. *Ti*: O Sadach.

W Regeſtr ma każdy ſprawę ſwoję wpisać w *triduo*, tak na Grodzkich, jako Ziemskich Sa-
dach, *ſui nullitate condemnationis*, w Kijowski, Bracławskim, i Wołyńskim Woiewodztwie, *Conſt*:
Ibid: fol: 853. O wzdawaniu.

ARTYKUŁ XVII. 17.

Jako i przy kim pozwy pozywać ſię, i jako a gdzie co oſwiadczać.

1. **I** eż ktoby na kogo pozwy wziął, i temi pozwy pozywać go chciał, tedy pozwy od wſzelakiego urzędu wzięte, ma woźny z ſtroną, z ſzlachcą, oczywiście dawać i pozywać. Może przy Kościele, u ſądu, na drodze i na każdym mieyſcu gdziekolwiek zaſtać i naleſć mógł. A gdzieby ich oczywiście dać nie mógł, tedy na imieniu tego, z którego mu ſię krzywda dzieie, ma położyć w dworze, w dom abo we wrota wetknąć, i tamże w dworze, jeſliby we wrota, w dwor nie był pulczon, przez płot urzędnikowi abo ciwunowi, abo jeſliby tam kogo w dworze obaczył, on pozew opowiedzieć i obwołać, żeby o pozwie ſtrona wiadoma była, a nie dowolali ſię nikogo, tedy jednak pozwy jako wyżej opiſano położyć ma: a przecię ma to położeńie pozwu woźny opowiadać Woytu abo jakiemu poddanemu tego dworu, który będzie naybliżej. A jeſliby w którym imieniu, z którego ſię krzywda dzieie, dworu onego Pana nie było, jako to bywaią wſi, danniki na Ruſi i indziej w tym Pańſtwie Naſzym, tedy te pozwy przecię w teyże wſi pokładane ſtarcowi, Woytowi, ſawnikowi, dzieſiatnikowi, abo mężowi któremu oney wſi dawane, abo w domu ich kładzione, i do tego powiatu, w którym ta wieś będzie, pozywano być ma. Wszakże gdy woźny zaocznie pozwy pokłada, ma pierwey przed tą ſtroną, ſzlachcą, ten pozew z przeciwnym pozvem ſkorygować, i ich podostatku wyczytać, aby zgodliwe we wſzystkim i nie ſkrobane były. § A iż też na niektórych mieyſcach przez granice powiatu zamierzone wiele oſob, takim obyczaiem, Dworow, Miaſt, i ludzi ſwoich używaią, iż po iedney granicy Dworow, a na drugiey ſtronie Miaſto, ludzie abo grunty leżą. A będzieli ſię komu krzywda dzieić z tych ludzi abo gruntow, przy których dworow nie małz, tedy iż takowe krzywdy onemu urzędowi powiatowemu, pod którym ſię dzieić będą, opowiadane bywaią, tedy też do onegoż powiatu z takowego miaſta ludzi, i gruntow, pozywano być ma, wſzakże te pozwy woźny chociaż za granice, tego urzędu, w którym ſię krzywda dzieie, do dworu onego Pana nieſć, i poſtępkiem wyżej piſanym dawać będzie powinien, i rok na który pozwy poda, ma na obudwu pozwiech napisać, aby pozwana i powodowa ſtrona roku wiadomi, pewni, i pilni byli. § A gdzieby woźny ſam piſać nie umiał, tedy będzie powinien onego pozwania zeznanie na piſmie obudwóm ſtronom pod pieczęcią ſwą i ſtrony ſzlachty dać, i przed urzędem Grodzkim abo ziemskim, przed roczkami i rokami, za dzień ſtronie żalobney ten kwit ſwój zeznać, które zeznanie za ſłuſzne uprawa Ziemskiego i Grodzkiego przyimowano być ma. A Piſarz tak ziemski abo Grodzki, ma na tymże kwicie woźnego, abo

na pozwie gdzie podpis woźnego będzie, ręką swą napisać, że woźny to podanie pozwow przyznał. A jeśli na pozwie, tedy temi słowy, iż tego dnia przy napisie swym woźny podanie tego pozwu oczywiście przyznał: a jeśli na kwicie, tedy także dzień pomieniwszy kiedy zeznawa, napisać ma. Iż tenkwił swóy woźny oczywiście przyznał, a od tego napisu, po puł groszku a nie więcej Pisarz brać ma, a do ksiąg wpisać tego nie potrzeba. A jeśli by strona powodowa chciała zeznanie woźnego do ksiąg sobie wpisać, to jej wolno będzie.

A R T Y K U Ł XVIII. 18.

O pozwiech, i o roku jaki za pozwę będzie składan, i o grabieżach.

R. 1.
A. 6.

Ktemu ustawuiem. Iż ktoby do kogo miał jaką sprawę o krzywdę albo o jakąkolwiek rzecz: Tedy ma od Pisarza ziemskiego tego Powiatu pozwę albo membrany wziąć pod pieczęcią Naszą, od Nas temu powiatu daną, i z podpisem ręki Pisarskiej. Wszakże w membranach, data to jest rok, miesiąc, i dzień, kiedy ich kto bierze, ma być napisany. A gdzieby strona sama chciała sobie pozwę napisać, tedy przynieśli gotowe napisane, Pisarz wzięwszy od niej dochód swóy grosz, zapieczętować ich, i podpisać będzie powinien. A szkód rejestr zachceł strona żalobna, wolno iey będzie pod pieczęcią swą albo woźnego przy pozwiech pozwanemu dać. A strona pozwana, jako na pozwę, tak i na rejestr powinna będzie odkazywać, i tymi pozwę przed każdymi Rokami sądowymi mają się pozowywać oczywiście za cztery niedziele: a za ocnie kładąc na imionach, z których się krzywda dzieje, za sześć niedziel przed rokami. Wszakże licząc te cztery albo sześć niedziel do roków, to jest, do pierwszego dnia na zasiadanie sądu w tym Statucie opisanego, nie od daty pozwu w nim opisaney: ale od czasu i dnia, jako oczywiście podany, albo na imieniu położony będzie. § A komuby się stała jakakolwiek krzywda: także o grabież nową, blisko przed rokami, za niedziel sześć, pięć, albo cztery, i za trzy, tedy o takową rzecz nową, może ukrzywdzony pozwać, na też pierwsze blisko przyszłe roki, tylkoby się wypełnił rok tak oczywiście jako zaocznemu pozwaniu, od pierwszego dnia roków sądowych w dzieściu dni, jeśli sąd tak długo zasiadać będzie, i takowy pozwę żalobnik ma w rejestr wpisać, w ten czas gdy mu rok przypadnie, i dalej postępować wedle prawa. Amnietylże i bliższe roki nie mają być składane: Ale w dalszym czasie czterech albo sześciu niedziel, wolno pozwę zakładać.

A R T Y K U Ł XIX. 19.

O zbijaniu pozwow, i o znoszeniu pozwow z imienia.

Też (a) ustawuiem, gdyż ludziom ukrzywdzonym wielka zwłoka w i sprawiedliwości ich zbijaniem pozwow lada przyczynami działa się. Przeto tak wiecznymi czasy mieć chcemy, aby pozwę wszelakie, jako Nasze Hospodarskie, tak Grodzkie i Ziemskie,

- 1 Podkomorskie, i z inszych wszelakich urzędów, według tego Statutu wydające: także i sądu głównego, żadnymi przyczynami zbijane być nie mogły, oprócz trzech przyczyn niżej tu pomienionych. Pierwsza, gdzieby strona powodowa roku i pozwania wedle artykułu wyższego, tego Rozdziału siedemnastego, kwitem abo napisem woźnego i Pisarskim, nie dowiodła, § Druga, ktoby imienia pozwanego własnego, i imienia oycy jego, także też tytułu uprzywilejowanego przednieyszego, abo jako się on sam zowie, i pisze, nie napisał. Wszakże obcego narodu ludzi tak pisać mogą, jako się kto sam pisać i zwać zwykł. § Trzecia, gdy o co skrutynia, a ktemu o gwałt, boy, grabież, idzie, a powodowi mieysca, gdzie się co stało, Roku, miesiąca, i dnia, ieśliby niedołożył, na takowy pozew strona nie powinna odkazywać. A innymi żadnymi przyczynami urząd zbijania pozwów nie ma dopuszczać. Wszakże pozywając o imienie, za czym kto dzierży, abo zastawę przez przodków abo bliskich swoich uczynioną, chociaż czasu w pozwie niedołoży, pozwany tym pozwu zbijać nie może. § A gdzieby data w pozwie nie była dołożona, tedy strona powodowa za taki niedostatek pozwu swego, zapłaciwszy sądowi groszy sześć, a stronie pozwaney drugie groszy sześć, żałoby i rzeczy swej prawnie popierać może. § (b) A gdzieby kto chytrością dla zbijania pozwów i zwłoki komu prawa, zwłaszcza zapozwany okazał pozew nie zgodny, abo skrobany, i tym go chciał zbić: R. 8. A. 6. A strona powodowa dowiedzieli tego zeznaniem woźnego, iż mu dał pozew zgodliwy, nie skrobany, tedy po takim dowodzie, pozwany powinien będzie odpowiadać: a ieszcze pozwany za to skrobanie, ma stronie powodowej sześć groszy, a sądowi drugie sześć groszy, zapłacić. § A ieśliby się też to przygodziło, żeby kto nie będąc pozwany, jedno stanowiwszy się u sądu, abo umocowanego poślawszy, mienił, że pozew na imię czyie insze jest położon na jego własnym imieniu, tym nie zgola ma być pozew zrażon: ale aźby R. 1. A. 8. ten co pozew znosić chce, pierwey tego słusznie wedle prawa dowiodł, że to jest, i było jego imienie własne, i jeszcze przed założeniem tego pozwu w dzierżenie urzędownie przyszedł. § A ktoby bez przyczyn prawnych na pierwszych rokach nie stał, tedy na drugich rokach winę nie stanną zapłaciwszy, pozwu zbijać nie będzie mógł, ale będzie winien usprawiedliwić się.

(a) W Koronie żaden u Sądu Królewskiego, Trybunałskiego, Grodzkiego, Ziemskiego, Podkomór: Kommissarz niezym pozwów zbijać nie może, tylko gdyby rzeczy, mianowicie imienia własnego, tytułu pierwszego, abo daty nie dołożono było, 1589. O Zbijaniu pozwów, fol: 543.

Pozwy na Wołyniu, tylko opuszczeniem rzeczy, imienia samego, tytułu i daty, mają być zbijane, Const: 1589. fol: 543, Tit: O Zbijaniu.

(b) Dla nie zgodliwych pozwów, strona rzeczy nie traci. Zygm: w Piotr: 1511. H. P. 458.

ARTYKUŁ XX. 20.

O Zgubie Pozwu.

1. **K**temu ito ustawuiem, ieśliby strona pozwana, stanowszy na roku, a powiedziała, że pozew, którym go żalobnik pozwał, zgubi-

ła, tedy żalobna strona winna będzie tey stronie pozwanej kopią pozwu żaloby swey pod pieczęcią swą, abo z pieczęcią woźnego, dać. A pozwany po daniu iemu tey kopiey, na zaiutrz powinien będzie u prawa odkazywać. § (a) Gdzieby też żalobna strona mieniła, iż pozew przygodnie już na rokach zgubiła, a pozwany chcąc się usprawiedliwić, chciałby iey z pozwu kopii dać, tedy żalobnik przyiąwszy od niego kopią pod pieczęcią iego, abo woźnego, iż podpisem ręki własney, kto pisać umie, także na zaiutrz ma żaloby swey popierać. § A jeśliby kopiey brać i rzeczy swey popierać nie chciał, przeciw takowemu żalobnikowi urząd skazanie czynić ma, według mocy abo ważności roku. Niżli jeśliby pozwany do usprawiedliwienia nie biorąc się kopiey z pozwu dać nie chciał, to przy woli jego będzie: a żalobnik zachce, o to znowu pozwać go ma. § A jeśliby żalobney stronie pozew zginął ieszcze przed rokami, tedy on otym stronie swey przeciwney listem swym otworzonym z pieczęcią swą: a kto pisać umie, i z podpisem ręki swey, przez woźnego i iednego szlachcica ma znać dać, aby on na roki te nie jeździł, i do utraty próżney nie przychodził, taki list na imieniu pokładać.

(a) Pozew gdy straci, innym pozwać może, rzeczy jednak swey nie traci, *Zygm. w Piotr.* 1528. H. P. 462, H. L. 4. 7.

ARTYKUŁ XXI. 21.

Odawaniu między stron Kopii z listow, przywilejow i innych zapisow u sądu na prawie pokładnych.

Gdzieby (a) się to u sądu którego trafiło, żeby stronom wiodąc z sobą prawo o imiona, ludzie, grunty, i insze jakie majątności ruchome, a przyszloby im, bądź z jedney strony abo i z obu, dwóch do pokładania na prawie listow, przywilejow, i innych zapisow, z których listow każdy swey przeciwney stronie dla lepszego zrozumienia i rozmyślenia potrzebowaliby sobie kopii, abo jedna która strona od drugiej potrzebowala, tedy z takich listow kopie mają być dawane z podpisem ręki Pisarskiej: A po wzięciu kopii naydaley trzeciego dnia poranu za pierwszym wołaniem strony powinny będą ku skuteczney rozprawie do sądu stanować się.

(a) W sprawach prostych o krzywdy, dylacye i kopie dawane być nie mają, tylko w których idzie o Dziedzictwa, i grunty, 1588. O dylacyach, fol. 481.

ARTYKUŁ XXII. 22.

Ktoby za pozwy na pierwsze i drugie roki, krom obłożney choroby, abo służby Najzey Hołspodarskiej i Rzeczypospolitey nie stał: Także i o tym, ktoby będąc pozwany, a rozprawiewszy się umarł.

Ustawuie też, ktoby będąc pozwany na pierwszych rokach Ziemskich, nie stał, ani żadney przyczyny słuszney w tym Statucie wyrażoney niestania swego u sądu nie opowiedział, abo nie o-

R. 4.
A. 19

kazał, takowy ma sronie na drugich rokach, pierwey niżli w sąd wsta-
pi, zapłacić nieśtanego, za każde pozwy cztery kopy groszy, a sądo-
wi kopę groszy, to jest: Sędziemu czterdzieści groszy, a Podłedko-
wi dwadzieścia groszy. A jeśli by tenże i na drugich rokach sądo-
wych, także i o toż będąc pozwan, bez przyczyn niżej w tym Sta-
tucie opisanym, nie stał, abo stanawszy winy nieśtanney wyżej mia-
nowaney zapłacić zarazem nie chciał: a srona żalobna pozwania
i roku dowiedzie, takowy dla nieposłuszeństwa swego już w rzeczy
swey upada, i tę rzecz, o którą był pozwan na te dwoie roki sądowe,
wiecznie traci. A sąd na takowym upornym to o co był pozwan za
służył ym dowodem takąż winę nieśtania skazać, i odprawę uczynić
ma. To jest: jeśli imienie, abo jakikolwiek grunt skazan będzie, tedy
w to w wiązanie ma być dano zarazem, a odprawa summy pienię-
żney skazaney być ma czyniona, według artykułów niżej opisanym. §
2 A gdzieby się to trafiło, żeby pozwana srona za nieśtaniem swym u-
pornym, abo chorobą zakrywając się, i w winę nieśtanną wpadła, a
potym rozprawiwszy się z żalobną sroną, z tego świata zesła, tedy
dzieci, potomkowie, abo bliscy zmarłego chociaż win nie śtannych
nie będą płacić powinni. (a) Wszakże ku rozprawie za przypozwa-
niem srony żalobney o łamę rzecz podlec mają temu roku, stopniu, *R. 4.*
abo punktu prawnemu, w którym rodzice abo bliscy ich zemrą. A *A. 94.*
jeśli srona pozwana umrze po skazaniu swey rzeczy, tedy dzieci, po- *i. d. 86.*
tomkowie, abo bliscy za pierwszym przypozwaniem do sądu nale-
żnego dzieci takowych niedorośli z opiekunami ich już to płacić
winni będą, i młodością lat niewymawiając się.

(a) Po śmierci Sędziego przypoznać srony do dalszego postępu sprawy nie potrzeba, wyjąwszy,
gdyby którakolwiek srona umarła, tedy dzierzającego majątność przypoznać trzeba 1563.
Nie jest tego potrzeba fol. 36.

Po śmierci Królewskiej i Sędziów wszelakich, bądź w Ziemskim, abo Miejskim prawie, przy-
pозwów nie potrzeba, tylko gdyby która srona umarła. 1588. O Przypożwiech po śmierci Królew-
skiej i Sędziów. fol. 481.

ARTYKUŁ XXIII. 23.

*Ktoby za chorobą, abo za posługą Naszą Ziemską, za pozwy stać nie
mógł.*

Też (a) ktoby był pozwan na Roki sądowe pierwsze, abo dru- *R. 1.*
gie, a zażądał go choroba, abo służba nasza, abo ziemka, a- *A. 21.*
bo też powietrze morowe, na którychkolwiek z tych dwoich *R. 4.*
A. 47.

- I. Rokach sądowych, dla czego by stać nie mógł, tedy za takowym nie-
śtaniem, jako nieśtannego płacić, tak i rzeczy tracić nie może. Niżli
o sobie sądowi i sronie ma dać znać na Rokach Sądowych, a nayda-
ley od poczęcia sądów trzeciego dnia. Jeżeli posługi Nasze i Ziem-
skie w Rozdziale pierwszym, Artykule dwudziestym pierwszym wy-
rażone, tedy przez listy Nasze. A jeśli by chorobą, tedy listem swym
otworzonym przez przyjaciela abo służbę swego, dając w tymże li-
ście swym do urzędu i do srony znać, w którym imieniu, abo na
którym miejscu w tej chorobie leży, aby urząd i srona wiadomość
miał, gdzie go naydować. A powietrze morowe, tak samo sobą krom

- obeznania wymawia. (b) A wszakże ten, który się chorobą zakrywa, potym na drugich rokach, za przypozwaniem srony powodowej ma przyścić jako prawdziwie nie mocen był. A jeśli by przyścić nie chciał, tedy na tych drugich rokach, ma winy za pierwsze nieślanie swoje zapłacić sronie żalobney cztery kopy groszy, a urzędowi kopę groszy, a z sroną przeciwną rozprawę przyścić. § A gdzieby i na drugich rokach jeszcze chorobą się założył, a srona powodowa nie chciała by temu wierzyć; tedy urząd ma doniego zarazem i z tych rokow, woźnego z dwiema szlachtą przy sronie żalobney, albo posłańcu jej posłać do tego miejsca, które on chory w liście swym pomienił, na którym gdzieby tego chorego nie zaślano, indziej szukać go nie powinien, i tak to ma być rozumiano, jakoby nie przyścił. A sronie posłańca swego zechceł przy tym wolno mieć, przed którym woźnym, i sroną, i jego posłańcem, ten, kto się chorobą wymawia, ma przyścić, że prawdziwie obłożną chorobą, na pierwszych i na tych drugich rokach dla choroby stać nie mógł, i przyśięzeli, tedy od płacenia win wolen będzie. § A nie zechceł przyścić, tedy takowy na trzecich rokach za temż pozwy, jako na roku zawitym, albo sam, albo przez umocowanego, będzie winien stać, i pierwej niż w prawo wstąpi winy nieślanne za oboje przeszłe rok zapłacić, to jest: za pierwsze rok sronie cztery kopy groszy, a urzędowi, Sędziemu, i Podśędkowi kopę groszy: A za drugie rok sowito, to jest: sronie ośm kop groszy, a urzędowi dwie kopy groszy: a zapłaciwszy te winy, zarazem sronie żalobney usprawiedliwić się. A chociażby i przyścił przed woźnym na chorobie swojej, przecię już na trzecich rokach, powinien się będzie stanować, i rozprawę na koniec przyścić, chociażby sam chory był, tedy przez umocowanego. § Jeśliżby na tych trzecich rokach ku prawu sam, ani przez umocowanego swego nieśtał, albo śławszy win nieślannych pierwej niżli w prawo wstąpi zapłacić nie chciał, takowy rzecz swoją traci: a urząd przeciwko niemu zachować się daley ma, według artykułu wyższego dwudziestego wtórego w tymże Rozdziale. A jeśli by kto, bądź do sądu Ziemskiego, albo Grodzkiego na rok zawity będąc pozwan, za chorobą swą stać nie mógł, tedy sądowi i sronie jako wyżej w tym artykule opisano, o nymć o sobie ma, a tym rzeczy swej nie traci. Wszakże jeśli by na drugi rok o toż był pozwan, tedy pierwej przyścić ma na tym, iż sprawiedliwie na pierwszym roku dla choroby swej stać nie mógł. A potym żadnymi przyczynami i artykułami w tym Statucie opisanymi nie wymawiając, tam na koniec usprawiedliwić się powinien będzie. § A gdzieby tak był chory, że i na drugi rok w tey rzeczy stać by nie mógł, tedy przed tym drugim rokiem od urzędu i powiatu tego, gdzie na ten czas ten chory sam będzie, ma wziąć woźnego i sronę dwóch szlachcicow, przed któremi tam, gdzie na ten czas będzie, przyśięgę uczynić ma, na tym, iż nie ku zwłoce sronie swej przeciwny, ale prawdziwie za chorobą swą na pierwszym roku stać nie mógł. A ten woźny i szlachta od urzędu wzięci, jeśli ten chory przyśięże, zarazem przed tym urzędem, od

R O Z D Z I A Ł C Z W A R T Y

119

którego pośłani będą, zeznać mają. Apotym to zeznanie woźnego i szlachty wypisem z ksiąg na drugim roku pokazawszy, przecie przez umocowanego usprawiedliwić się, jako wyżej opisano, powinien będzie. § A jeśliby przed urzędem na drugim roku stawszy nie przyśiągł, a to przed woźnym, szlachtą, przyśięgi uczynioney urzędownie nie pokazał, tedy tym takowym samym postępkim tę rzecz, o co pozwan, traci. A urząd to na tym drugim roku nie przypuszczając strony pozwaney ku odwodowi za dowodem strony powodowej, na takowym już wskazać ma z winami za nieślanie sówitemi. A toż się i o tym rozumieć będzie, ktoby pozwawszy na rok zawity, sam za chorobą swą na tym roku pierwszym stać nie mógł.

(a) Urzędnicy Woiewodni, Dwor Królewski, Żołnierze Koronni, i W. X. Lit: od sądów są wyięci wyiawszy ich sprawy do zapisu, także o gwałtowne wybicie, i te sprawy, w których dekreta przed tym zaśły, 1609 Żołnierze od sądów wyięci są: 906. także sprawy do wykupienia dóbr o gwałty, 1611. i na W. X. Lit:

Exempty Żołnierzom, i innym w Legacyach pośłanym, za atestacją in personibus przyimowane być mają. *Cons. 1638. fol. 11. Tit. Exemptia.*

Exempty Żołnierskie. fol. 7.

Exempty Komisarzom i Żołnierzom 1618 fol. 6 i na W. X. Lit:

(b) Odłożenie Roków być niema chyba dla choroby przyśięgą potwierdzoney na drugich rokach, i tam stanawszy, odkazywać powinien. *Każ w K. rczyn 1431. H. P. 413.*

A R T Y K U Ł XXIV. 24.

Ktoby kogo pozwawszy na Roki sądowe, sam bez słuszney przyczyny nie stał, aboby komu na prawie iakiego dowodu abo wywodu niedostawało.

- 1 **U**stawuiem też, ktoby kogo pozwawszy do Ziemstwa pozwy pierwszymi i na pierwsze rok sądowe, jeszcze nie na rok zawity, i będąc stroną powodową, bez słusznych przyczyn, jako wyżej o pozwanym napisano, nie dając o sobie przyczyny słuszney sądowi i stronie znać, sam z dowodem swym nie stał. Tedy jeśliby tenże, i o toż drugi raz stronę swą przeciwną pozwał, ma pierwey za nieślanie swe pozwanemu strawę zapłacić: Panu Radzie, jeśliby sam swą osobą u sądu na rokach był dziesięć kop groszy. A innym wszystkim Urzędnikom i szlachcie pięć kop groszy. A gdzieby Pan Rada sam, abo urzędnik i szlachcic osobą swą na rokach u sądu nie był, ale umocowanego od siebie pośłał, tedy umocowanemu jego jako inszemu szlachcicowi pięć kop groszy: a zapłaciwszy strawę, toż potym
- 2 o swoje mówić może. § A jeśliby i drugi raz pozwawszy tegoż i o tę rzecz, a samże i powtórę także bez słusznych przyczyn w Statucie wyżej opisanym, i nie dawszy o nich sądowi i stronie znać, nie stał, tedy tę rzecz, o co pozwał, traci. A pozwany ten, kto roku i prawa za pozwy pilnuie, już od tego czasu, o co pozwan na wszystkie przeszłe czasy będzie wolen. Wszakże i obmowa ta przyczynami Statutowemi, chorobą, abo służbą naszą Hospodarską, i Ziemską, stronie powodowej niema więcej iść i służyć, tylko na dwóch rokach.
- 3 § (a) A jeśliby strona powodowa stanawszy, w prawo wstąpiwszy, mając spor z stroną obżalowaną na prawie z jakich przypadłych przyczyn, o których przed prawem nie wiedziała, a brała się jeszcze

na jaki inny dowód, którego na ten czas ku prawu na sędzie z sobą mieć nie mogła, albo o nim nie wiedziała, a prosiłaby o odłożenie na drugie roki sądowe. Tedy sąd ma iey tego dopuścić, a tym rzeczy swey nie traci: A na drugich rokach sądowych jeśli by sam nie stał, albo dowodu nie stawił, rzecz swoię traci. § Tak też i strona pozwana, jeśli by na tych rokach, i za tak krótkim czasem jemu za pozwu złożonym nie mogła prawdziwie za jaką słuszną a przystoyną przyczyną listow albo (b) zawodzey nieć, a brałaby sobie w takich rzeczach i artykułach na drugie roki, (c) tedy sąd ma iey tego dopuścić: a wszakże na tych drugich rokach będzie powinna już bez pozwow tylko za wypisem urzędowym tego odłożenia ze wszystkim gotowa być, jako na zawitym roku, pod strata rzeczy, i ten dowód albo wywód na który się odważył, pokazawszy, ma pierwey na tym przyśiąć, iż ten rok sobie otrzymała, i uprosiła, nie na zwłokę jaką stronie przeciwey, ale iż bez tego być nie mogło, a gdzieby na tym przyśiąć nie chciał, tedy takowy powinien będzie stronie swey przeciwey za szkody i nakłady jego dziesięć kop groszy, a na Urząd winy dwie kopy groszy zapłacić.

(a) Jako pozwanemu tak powodowi do ukazania prawnych dowodów, Rok pozwolony być ma. *Zyg 1523. H. P. 460.*

(b) W Koronie Zastępcą we złych uczynkach nie idzie, bo się przeciw woli Bożej z rozkaza-
nia ludzkiego co złego uczynić, co BOG zakazał, *Kaz: Wielki, 1368. H. L. 90. H. P. 494.*

(c) Dylacye do pokazania munimentow nie w pospolitych krzywdach, ale gdyby było strata rzeczy, mają być dawane. *Const: 1588. fol. 481. Tit: O Dylacyach.*

ARTYKUŁ XXV. 25.

Ktoby kogo przed sąd, albo przez jednanie ku prawu pozwał.

R. 4.
A. 75.
i 80.

Ustawuiem (a) też ktoby z kim miawszy prawo, i utraciwszy którą rzecz na prawie, albo na iednaniu, upuściwszy ją i zjednawszy, a po sędzie albo się zjednawszy, i to jednanie gdzie o grunt ziemny albo o gardło idzie, przy liście swym jednanym na urządzie zeznawszy. A gdzie o imienie albo o grunt ziemny, albo o gardło nie idzie, takie jednanie listem swoim jednanym pod pieczęcią swą, i z podpisem ręki swey własney, i też pod dwiema pieczęciami ludzi stronnych: a kto pisać nie umie, ten przy swojej pieczęci pod trzema pieczęciami ludzi stronnych danym, upewniwszy, i utwierdziwszy, a o toż go zaś ku prawu pozwał, i na prawie teyże rzeczy znowu szukał, i tegoż dochodził, takowy powinien zapłacić tamże zarazem u sądu stronie siedm kop groszy, Sędziemu dwie kopy groszy, a Podsędkowi kopę groszy. A ten sąd albo jednanie, przecię ma przy mocy zostać. A jeśli by pozwawszy o taką rzecz sam nie stał, tedy rzecz swoię traci: a przeciwey stronie wolno będzie o to innego żalobnika o swoje pieniądze, i winę urzędową pozwać.

(a) Jednaczom albo Kommissarzom ugodę na Urzędzie przyznawającym. ma być wiara dana, osobliwie gdy z Urzędu są naznaczeni, a jeśli oprócz Urzędu są wzięci, a która strona tego nie przyznawała, mają pod przysięgą przyznać, a takim już ma być wiara dana. *Paul: Szczerbic in promptuario fol: 246.*

R O Z D Z I A Ł C Z W A R T Y 121
A R T Y K U Ł XXVI. 26.

*Iż w pozwiech Naszych Ziemskich nie ma nikt rzeczy nie uczciwych
i obraźliwych dobrej sławie pisać.*

I. **T**eż (a) ustawuiem, iż w pozwiech Naszych Ziemskich, którzy je biorą, nie mają pisać rzeczy dotkliwych przeciwności: Agdzie-^{R. 4.}
by pozwał, tak tedy na te pozwy srona pozwana sławszy, nie po-^{d. 19.}
winna odpowiadać, aż się on na drugich rokach na pozwiech swych^{i 30.}
poprawi. Niżli co się dotycze najazdów domów Szlacheckich, gwał-
tow białymgłowom, pożogi, rozbojów, i innego złoczyństwa, które
artykuły na sąd Nasz Hołspodarski, abo na sąd główny, także i na
urząd Grodzki a nie Ziemski należą, o to każdy wedle uczynku ta-
kowego może mianowicie w pozwiech napisać, i to tylko rzecz u-
czynku wypisać, nie dokładając w pozwiech obrażenia zwierzchno-
ści Naszey, i nic innego dotkliwego.

(a) Aby żaden pozwu nieporządnego, słow pocziwości i sławie dobrej dotkliwych, przed
każdy sąd wnosić nie śmiał, inaczej tydzień w Wieży siedzieć będzie. *Zygm: w Krak: 1537. H. L.*
38. H. P. 492.

A R T Y K U Ł XXVII. 27.

*Kto imiona swe w różnych Powiatach ma, a do kilku różnych sądów
z imion różnych na iedne roki zarazem będzie pozwan.*

I. **U**stawuiem, jeśliby kto z poddanych Naszych w różnych powia-
tach imiona swe mając do różnych sądów Ziemskich był po-
zwan pierwłzymi pozwy, i na pierwłze roki sądowe, a rokiby
na ieden czas w tych powiatach, do których jest ku sądu pozwan,
przytrafiły: Tedy ma w tym powiecie stać, (a) do którego jest o
większą rzecz przypozwan. A wszakże z uciążym swym k-Sądu po-
wiatowemu, u którego się nie stanowi, ma przez listy swoje otwo-
rzone, i przez woźnego dać wiedzieć sronie przed rokami ziemski-
mi naybliżej za tydzień, bądź oczywiście, abo na imieniu naybli-
ższym w tymże powiecie leżącym list położywszy, a urzędowi na ro-
kach sądowych. Agdzieby srona w tym powiecie osiadłości nie miała,
tedy i sronie takowej na rokachże ziemskich dać znać, iż dla więk-
szej rzeczy, o którą jest pozwan do inżego powiatu, tam się nie sta-
nowi. A iednakże z tych Ksiąg, u którego się sądu stanowił, wzią-
wszy wypis, na drugich rokach ma pokazać przed sądem, u którego
się nie stanowił, iż się prawdziwie większą sprawą wymowił, tedy
2 nieśtannego nie powinien będzie płacić. § Potemuż gdyby kto kogo
do iednego powiatu w krzywdzie swej pozwał, a samby też taki
był od kogo inżego do drugiego Powiatu na też iedne roki po-
zwan, tedy takowy będzie moc także u iednego sądu większą spra-
wą, bądź za swoim pozwem, abo za tym co go pozwano na pier-
włzych rokach wymówić się, i potym na drugich rokach to wedle
3 nauki wyżey opitaney pokazać. § A wszakże na drugich rokach nikt
się nie ma większą sprawą wymawiać, ale się powinien stanowić i

Gg

w odkazie być iako na zawitym roku, ieśli nie sam przez siebie, tedy przez umocowanego swego, pod utratą tey rzeczy o którą pozwan: a przeciw rokow zawitych, tak Grodzkiemu iako i Ziemskiemu sądowi w tym Statucie wyiętych i naznaczonych większą potrzebą w inszym powiecie wymawiać się nikt nie może. Jednoż gdzieby się kiedy trafiło, iżby iedna osoba była pozwana do dwóch sądow Grodzkich, na iedne roczki, w takowych rzeczach co by o gardło szło, tedy taki może się u iednego sądu takim zapozwaniem na pierwszych rokach wymówić, obyczaiem wyżey opisanym. Wszakże będąc o to powtóre na drugie roczki pozwan, winien będzie wypisem onego Urzędu, przed którym się stanowił, to pokazać, że mu o taką rzecz ważną o gardło szło, i nad to ieszcze przyśiądz, że to pozwanie do innego urzędu działo się nie żadnym fortelem, ani znową iaką chytrą ku zwłoce sprawiedliwości ukrzywdzonemu: A ieśliby tego wypisem nie pokazał, albo i pokazałszy wypisem, a przyśiąc na tym nie chciał, tedy dla onego niestania swego na roczkach pierwszych, ma na drugich roczkach zgoła bez żadnych dowodow rzecz tracić, i urząd to na nim sronie wedle žaloby w pozwie opisaney i według prawa skazać ma, tak za stanieniem, iako i za niestaniem iego.

(a) Ten termin zowią prawni, *dilatio pro maiori*, że w sądzie innym miał o większą rzecz sprawę, to mu ma być pozwolono, wszakże ma urzędowym listem tego dowieść, inaczej rzecz swą traci, *Zwyczay Ziemie Krak: H. P. 470. Const: 1563. fol: 31. §. Maia się tedy*

A R T Y K U Ł XXVIII. 28.

O krzywdach gości przyjeżdżących cudzoziemskich.

Ustawiam, Jeśliby się któremu cudzoziemcu przy Nas Hospodarzu, albo chociaż i w niebytności Naszey, w którym mieście, albo pod którym urzędem stał, od którego tubylca, iaki gwałt, boy, rozboy, i zranienie, i odcięcie gwałtowne majątności iego, i cokolwiek z tych wyżey pomienionych rzeczy. (a) Tedy obwiniony w tych rzeczach bez pozwu: a mieszczanin, prosty człowiek bez rokow, nie zwłaczając niczym, powinien się usprawiedliwić za zakazem przed Nami, przed Woiewodami, i urzędnikami Naszymi zamkowemi, dwornymi. A mieszczanie mieszkający pod Maydeburkskim prawem, przed mieyskim urzędem. A jeśliby kto z poddanych Naszych na žalobę gościnną będąc zapowiadany precz zjachał, tedy na imieniu jego z pozwem Naszym woźny ma być posłany, albo urząd zamkowy ma posłać z pozwem swym woźnego: a chociażby go na imieniu nie było, przecię ten pozew na imieniu jego ma być położony: i rok zawity złożony ku prawu stać za cztery niedziele. A on na koniec niczym się niewymawiając, i pozwu żadnymi przyczynami nie zbijając, winien będzie na ten czas stać, i usprawiedliwić się. A gdzieby przecię na ten dzień jemu złożony nie stał, tedy to na nim ma być, o co žaloba jest, wedle dowodu skazano, i odprawa dana na imieniu jego zarazem, rokow statutowych nie składając.

(a) Sprawiedliwość gościnnym prawem między gośćmi czyniona być ma, 1565. Jarmarki po-

raniczne fol: 94 Sprawiedliwość.

Kupcowi ktoby co w mieście gwałtem wziął, *forum in omni subfello, i restitutio* wziętego towaru, *cum pana 100. Marc. Const: 1580. fol: 521. Tit: Bępieczeństwo.*

Kupcom ludzie swawolni, aby po drogach depaktacyi nie czynili, Starostowie przestrzegać, i z nich exekucyą czynić mają. *Const: 1609. fol: 904. O Ludziach Swawolnych.*

A R T Y K U Ł XXIX. 29.

O tych, którzyby nie mając osiadłości w tym Państwie, albo powiecie którym, a tam przyjachawszy z strony, albo z innego powiatu zbytek, albo jaką szkodę komu uczynili.

1. **T**eż ustawujem, iż ktoby komukolwiek z inney ziemi cudzoziemiec, albo któżkolwiek nie osiadły w tym Państwie Naszym W. X. Lit: przyjachawszy, w którykolwiek powiat, gdzie osiadłości nie ma, albo pod urząd, i do miasta Naszego, uczynił tam komu gwałt, boy, rany, szkodę, i jakiśkolwiek zbytek, tedy tamże, a nie gdzie indziej, jedno na urzędzie Naszym zamkowym: albo gdzieby zamku nie było, w dworze Naszym Starostwa Sądowego wedle prawa sądzon, i za dowodem słusznym śkazan być ma, i odprawa na nim czyniona. A gdzieby kto za zakazem do urzędu iść, i usprawiedliwić się nie chciał: tedy takowy ma mocno przed urząd zarazem ku prawu postanowion być, a gdy z prawa w czym winien zostanie a nie zechce tego zarazem płacić, albo słusznego w tymże powiecie osiadłego rękojemstwa po sobie dać: tedy urząd ma go do więzienia osadzić i dzierżać w nim do tychmiast, póki stronie żalobney dosyć uczyni. Jeśliby nie mógł być od urzędu poiman, i precz ujechał, tedy urząd ma według uczynku iego i wedle Statutu skaz przeciw niego za dowodem udzielać, i stronie żalobney wypis skazania swego dać. A żalobnik z tym sądowym listem, ma go wszędzie, gdzie go może poścignąć: A gdzie pod którym urzędem poścignie, on urząd będzie powinien ten sąd drugiego urzędu ku wykonaniu przywozić. § A gdzieby kto chociaż osiadły w inszym powiecie, a przyjechał w który inszy powiat, gdzie osiadłości nie ma, albo pod urząd, i do miasta Naszych, uczynił tam komu gwałt, boy, rany, szkodę, rozboy, i zaboystwo, i jakiśkolwiek zbytek, tak szlachcicowi, i jego poddanemu, iako i mieyskiemu człowiekowi, tedy w takowych przypadłych rzeczach, nie odzywając się do swego powiatu, powinien będzie za zakazem przed urzędem zamkowym, tam gdzie co będzie śmiał uczynić, stać, i usprawiedliwić się. A gdzieby przez zakaz nie usprawiedliwiwszy się, albo zarazem po uczynku, pierwey z zapowiedzi ujechał, tedy urząd zamkowy tego powiatu w którym się to stanie, ma pozwy swemi na imieniu jego, w którymbykolwiek powiecie było, posłać. A żalobnik takie pozwy od urzędu wzięwszy, ma te pozwy z woźnym onego powiatu, w którym ten winowayca osiadłość będzie mieć, na imieniu jego położyć, rok oznaymnić cztery niedziele, na który rok za onymi pozwy będzie obżalowany powinien, przed tym urzędem, pod którym co będzie czynił, stać, i usprawiedliwić się, jako na roku zawitym. A jeśliby na tym roku obżalowany nie stał, tedy urząd ma przeciw niego skaz dla nieposłuszeństwa iego bez dowodu na upad uczynić, i tego skazania swego stro-

nie żalobney list sądowy dać, a potym żalobnik ma z tym listem sądowym do urzędu zamkowego sądowego onego powiatu, gdzie ten winowaty osiadłość mieć będzie, jachać. A on urząd weyrzawszy w sąd, abo skaz ten, ma, i powinien będzie zarazem żalobnikowi, na nim samym wedle uczynku, a szkodę na imieniu, i majątności jego odprawić, według onego sądu i Statutu. § A słudzy Pańscy nie osiadli, jeśliby kto z nich takowy gwałt i zranienie, abo szkodę jaką komu uczynił, ma zadzierżan być w więzieniu na zamku, i na urzędzie dworu Naszego, pod którym się to stanie, a on sługa o sobie ma dać znać Panu swemu, a jeśliby nie miał przez kogo znać dać, tedy urząd z jegoż dostatku najawszy, powinien będzie Panu jego wiadomość dać. Jeśliby ten Pan w W.X.Lit: osiadłość miał, tedy na bliź(ze imienie iego z listem swym posłać ma. A nie osiadłemu w W.X.Lit: urząd nie będzie powinien wiedzieć dawać, jedno ten sługa sam ma się o to starać, iżby Panu jego wiadomość o nim doszła. A urząd tylko do czterech niedziel ma Pana jego, któremu się ozwie, ku prawu czekać. A Pan jego powinien będzie do tego urzędu sam przyiachać, abo kogo przyśłać, i czynienia sprawiedliwości przyśluchywać. Jeśliby Pan jego sam nie przyiachał, abo i przyśłać nie chciał ku słuchaniu sprawiedliwości naydaley do czterech niedziel: a to jeśliby gdzie daleko on Pan był, tedy już urząd sam Grodzki osadziwszy przy sobie ludzi dobrych, szlachtę, sprawiedliwość z nim czynić ma, według tego Statutu. (a) A w rzeczach jakich, gdzie o gardło nie idzie, może Urząd obwinionego na rękojemstwo słuzne do prawa dać. § (d) Agdzieby też kto kogo niewinnie obżałował, i za jego obżałowaniem na urzędzie zatrzyman był, a tym zatrzymaniem go obelżył, ku szkodom i nakładom przywiodł, abo o więzienie przyprowadził, tedy on Urząd tamże zarazem ma tego pilnie doyrzeć gdzieby się to pokazało, iżby od tego kto niewinnie go obżałował, jako za obelżenie jego wedle stanu jego nawiąskę, tak też i za wszystkie szkody, któreby mu się przy braniu do więzienia w majątności jego stały za dowodem słuznym zapłacono i nagrodzono jemu było, krom żadnych pozwow. A dla tego i on, kto kogo w czym obwinwszy, na urzędzie zadzierżawszy, i oskarżywszy, ma być do czynienia sprawiedliwości od Urzędu poręką uiszczon. § Jeśliby Urząd w tym którekolwiek stronie folgował, a skutecznę sprawiedliwości i odprawy ukrzywdzonemu tamże zarazem nie uczynił. Tedy już nie srona, ale urząd sam powinien będzie jako nawiąskę wedle stanu jego, tak też i szkody wszystkie za słuznym dowodem onemu na Urzędzie niewinnie obwinionemu, abo ukrzywdzonemu płacić.

(a) Sposob sprawiedliwości z Powiatow W.X.L. z X. Kurlandskim, to jest, między Powiatem Wilkomierskim, Upitskim, a X. Kurlandskim, o wszelakie krzywdy na obiedwie stronie zachodzące: postanowiono, aby z tych Powiatow Wilkomierskiego, i Upitskiego, Marszałkowie i Podkomorze osob 4. wyjeżdżać do Roku po 2 kroć, raz na Srodoposcie, drugi raz po, S. Bartłomieju na dwa miejsca, do miasteczka Zeymel, w Powiecie Upitskim, a do miasteczka Rakliszek w Powiecie Wilkomierskim, a Frydrych i Wilhelm, X. Kurlandcy też od siebie 4. osob. *Const: 1611 fol: 43.*

Obywatele Inflantscy, z Obywatelami Powiatu Braclawskiego. o wszelakie swoje krzywdy *Utring;* sobie się sprawować mają w Trybunale W.X.L. *inter causas recentium criminum,* dla czego trzech Deputatow Ziemi Inflantkiej. iednego z narodu Polskiego, drugiego z Litewskiego, a trze-

ciego, 2 Inflanckiego naznaczono, którzy równo z Deputatami inszemi W.X.L. sędzić mają. Ta Konstytucya *ad recuperationem* Inf. ant trwać ma, *Const.* 1635 fol. 28. *Tit.* Forum w sprawach.

Nie osiedli iakiegożkolwiek stanu ludzie, którzy w mieście się bawiąc, Obywatelom i przyjeżdżym krzywdy czynią. szlacheństwem się załaniając, takowy przed urzędem Grodzkim za zakazem stawieć się powinien. *Const.* 1611. fol. 4. *Tit.* Deklaracya Bezpieczeństwa.

(a) Poena talionis za Potwarym pozwem tam ma być uznawana, gdzie pozew *producitur salva appellatione*, *Const.* 1550. fol. 6 §. Pozwy potwarne.

Kommissye do Kurlandyi, *ex utriusq gentis Cancellariis iuxta pacta unionis*, do Korony i W.X.L. wychodzić mają, *sub nullitate* Kommissyi, *etiam nulla lite procedente, & non obstantibus earum decretis*; i insi Kommissarze, *ad instantiam partis gravata* naznaczeni być powinni *cum restitutione in integrum negotiorum principalium*. *Const.* An. 1678. fol. 8

Sąd pograniczny w W.X.L. dosyć czyniąc *pactum* z carem Moskiewskim, postanowiony jest takim sposobem: po dwu Sędziow w Woiewodztwach i Powiatach W.X.L. Pogranicznych, na Seymikach Relacyinych od obywatelow obrani być mają, a ci zniószy się z Sędziami Moskiewskimi o miejscu i czasie zjeżdżać dla rozśadzenia pogranicznych trudności, powinni, i tam wszystkie kontrowersye decyzyą swoją nie odwołcznię, *prawo* na sprawiedliwe sądy *invenio*, uspokajać, i pograniczne excessy bez appellacyi dylacyi sędzić i do exekucyi przywozić: którym Sędziom ciż Obywatele przy obraniu ich *providere* mają, *Const.* Anni 1676. fol. 19.

ARTYKUŁ XXX. 30.

Co mają sędzić Woiewodowie, Starostowie, i Dzierżawcy, i o ich pozwiech, o co mają być dawane, i o skazaniu za nieśtaniem stron i o gorącym uczynku.

- I. Ustawiam też, (a) chcąc mieć, i dać moc, aby Woiewodowie i Starostowie Nasi sądowi, każdy w powiecie, i Urzędzie swoim sądowym, sędzili, sprawowali, pozwy swoje dawali, o te artykuły, mianowicie tu opisane, to, jest, 1 O najazd gwałtowny na dom szlachecki, nie tylko na sam dwor, ale i na gumno i na dworzec, gdzie bydło i insze gospodarstwo domowe bywa chowane. 2 O gwałt Kościoła Chrześcijańskiego, według artykułu trzeciego w Rozdziale jedynastym. 3 O zgwałcenie Panien i niewiaśc. 4 O gwałt w Miastach Naszych. 5 O rozboj po drogach. 6 O złodziejstwo, 7 O fałsz. 8. O pożogi domu, abo gumna. 9. O czary. 10. O truciznę. 11. O odpowiedź od szlachcica szlachcicowi na zdrowie, abo ogniem. 12. Ogłowę szlachecką, także i poręczników takich, którzyby o pochwałkę na gardło, abo ogniem kogo ręczyli. Ale o zbiegi, slug, i poddanych wszelakich, i czeladzi niewolney, o to zechceli do Grodu, abo do Ziemstwa, będzie wolno pozwać. A Urząd w niebytności ich namiestnicy ich, osiedli z Sędzią i Pilsarzem zamkowym, przyśięgłymi, i w tym Woiewodztwie, i Powiecie też osiadłymi mają, i moc mieć będą sędzić, odprawować, i kończyć wedle tego Statutu. § Agdzieby kto na gorącym uczynku tych wyżej pomienionych artykułow któregożkolwiek stanu był poiman, tedy ten ma być sądzon bez pozwow. A oto imanie osiadłego na gorącym uczynku ma się rozumieć, gdyby kto mógł być poiman, zarazem tegoż czasu na samym takim uczynku, o co gardłem karzą. A jeśli by takowy zbytek uczyniwszy zarazem poimać się nie dał, aleby zniknął, abo się ukrył, takowego wolno szukać z urzędem, wszakże nie daley, jedno od popelnienia tego uczynku przez dwadzieścia cztery godziny zegarowe. A to się ma rozumieć o tym, gdzieby się co takowego zbytku stało, abo w mieście, abo we wsi, ale ktoby i w tym czasie z miasta, abo ze wsi, gdzie się uczynek stanie do imienia i do domu swego szlacheckiego ujachał, abo uszedł, ten iman już być nie ma jedno pozwan. A nie osiadłego zawždy, kiedy, i gdzie może potrafić, wolno

3
 imać. § A jeśli by zarazem na gorącym takowym uczynku osiadły
 nie był poimany, tedy już pozwy od urzędu zamkowego ku prawu
 ma być przypozwany, za którymi pozwy, zwłaszcza w rzeczach takich
 krwawych, gdzie o gardło idzie strona pozwana, nie przez umoco-
 wanego, ale sama oczywiście powinna u sądu stanować się. A pozwu
 takowemu Grodzkiemu rok nie ma być dłuższy, tak za oczywiściem,
 iako i zaocznym podaniem pozwu, tylko za cztery niedziele. A je-
 śliby kto jakiegokolwiek stanu abo i rodzaju, bądź męskiego, abo i
 żeńskiego, będąc do sądu Grodzkiego pozwany, a za tymi pozwy, i
 na ten rok stać, abo stałszy, a rozprawić się nie chciał, a szłoby o ta-
 ką rzecz krwawą, za co gardłem karzą, tedy ten urząd ma go za nie-
 stannego na wywołanie zdać, i o tym Nam Hospodarowi przez list
 swoy otworzony oznaymić. A my temu nie folgując bez wszelakiey
 zwłoki i odkładania na inšy czas, ale wzięwszy zarazem o tym od
 tego urzędu Naszego wiadomość takowego obwinionego i Urzędo-
 wi Naszemu nie posłusznego, mamy z ziem Państw Naszych kazać
 wywołać. (d) A gdzieby wywołany w takowym uczynku chcąc się
 tego sprawić Nas Hospodara o gleyt prosił, tedy My Hospodar ta-
 kowym wywołaniem mamy podniesienie na wywołanie, i listy Na-
 sze gleytowe ku sprawie z zamierzeniem na to pewnego czasu, i
 to nie więcej tylko do trzech razow dawać, według artykułu w
 Rozdziale pierwszym dwanaściego, aby się za gleytem Naszym tego
 kto w czym będzie obwinion, sprawował przed urzędem Naszym
 onegoż Woiewództwa, abo powiatu, gdzie się początek tey sprawy
 stanie. (e) § A coby własnemu sądowi naszemu Hospodarskiemu 4
 należało, to My sami z Pany Radami Naszymi bez żadney zwłoki
 i odkładow sądzić, i rozprawować mamy. Wszakże to podniesienie
 wywołania i gleyt Nasz przecię gorącemu uczynkowi i prawu a ka-
 raniu o nim w Statucie opisanemu nie ubliżać i uymować nie ma,
 ale mężoboyca prawem przekonany gardłem karan będzie, a gło-
 wszczyzna, nawiąska, i szkody o co będzie pozwano zarazem bez
 składania Rokow Statutowych, jako strona obżałowana na roku,
 przypadłym nie stanie, ma od Nas Hospodara, jeśli się to u sądu Na-
 szego toczyć będzie, a jeśli na urzędzie, tedy także i od urzędu
 Naszego sądowego w wiązanie w imienie obwinionego do skoń-
 czenia prawa dano być. A o samego osobę jako wyżej pomienio-
 no, ma urząd na wywołanie do Nas Hospodara odesłać. Wszakże
 w rzeczach mniejszych nie krwawych gdzie o gardło idzie, urząd
 nie ma na wywołanie nie stannego odsyłać, tylko dla nieposłuszeń-
 stwa rzecz na pozwie napisaną bez dowodu skazać winien będzie.
 Wyjąwszy to, ktoby był pozwany o nie uczynienie dosyć zapisu abo
 sądu i skazaniu urzędowemu, przeciw takowemu skazaniu za uzna-
 niem zapisu, abo według sądu pierwszego czyniono być ma. § Mo-
 że też urząd Grodzki sądzić o gwałtowne wybicie z domu spokoj-
 nego mieszkania i odjęcia imienia, ludzi, i wszelakich gruntow, 5
 zwłaszcza jeśli by strona ukrzywdzona mimo sąd Ziemski dla prę-
 tzej sprawiedliwości, chciała o to do Grodu pozwać obyczajem i
 sposobem niżey opisanym. Jeszcze też pozywano być może do

A.12
 R.11

Grodu o zbiecie woźnego i nieuczczenie listów od niego poślanych, i o miary na zboże, i na inſze rzeczy nie ſłuſzne, nad uſławę tego Statutu brane. O bezprawne więzienie ſzlachcica, iako o tym wſzystkim ſzerzey na ſwych mieyſcach w tymże Statucie jeſt opiſano. A więcey tego nad te artykuły wyżej mienione, i na ſąd Grodzki w tym Statucie wyięte, nie ma ſąd Grodzki, pozwow ſwoich dawać i ſądzić. A jeſliby nad to zamierzenie ważył ſię urząd kogo upornie ſądzić, tedy ſąd jego nie ma być trzyman.

(a) Księgi Grodzkie *sub Interregno* otwarte być mają, dla przyimowania zapisów, *Const: 1632* Konfederacya:

(d) Sublewacya *hannitionis* kto otrzyma, powinien ſtronę do Grodu przypoznać, i ukazać, że *sine intermissione* czyni o zły przewód, *sub nullitate sublevationis. Const: 1557. fol 9. §. Podniesienie.*

Sublewacya dawana być nie ma, kiedy Trybunał dobry Proces uzna. *Const: 1588. fol. 468* *Tit: O Relaxacyi.*

(e) Seymowe ſprawy i deliberacye, trzeciego dnia mają być expediowane, z Rejeſtru, *Const: 1607. fol. 834. Tit: O Sądach.*

Banicye i Sublewacye W.X.L. Kancellarya nie dokładać ſię Króla, z Kancellaryi ma wy-
dawać. *Const: 1598. fol. 695.*

Na banicye *ex controversia artium* otrzymane oſobliwie wieczne, żadne ſublewacye i gley-
ty *ad iure agendum* wydawać być nie mają, *reassumuntur. Const: 1641. i inne Koronne, aby W.X. L. ſłużyły. Const: 1647. fol. 20. Tit: O Sublewacyach. i gleytach.*

Toż i w poſłednich ieſt Konfederacyach *Annorum, 1648. 1668. 1674. O otwarciu Grodzkich* Księg.

ARTYKUŁ XXXI. 31.

*O opatrności więzienia na urzędziech Naszych, i o braniu potu-
remnego od więźniów.*

1. **U**stawiam, iż od więźniów poturemnego, polańcużnego, i od in-
nego wſzelakiego więzienia, urzędy Nasze, począwszy od mia-
sta Naszego ſtołecznego Wileńskiego, aż po wſzystkich innych
zamkach i dworach Naszych nie mają więcey brać, tylko od ſzla-
hcica czterdzieſci ośm groſzy Litewſkich. A od bołarzyna, putne-
go człowieka proſtego, dwadzieſcia i cztery groſzy Litewſkie. A to
urząd ma brać jeden raz gdy oſtatnim razem więzień abo na śmierć,
abo na wolność z więzienia wychodzi, i jeſli więzień na wolność
wynidzie, to on ſam wykupić ſię tym z więzienia ma, abo ten kto
go niewinnie oſadzić dał. A gdzieby na śmierć był wydan, tedy ſtro-
na żałobna, ma to urzędowi zapłacić. Wszakże każdy urząd Nasz
przyimując więźnia do więzienia, iuż od tychże miaſt ſtraży od ſtro-
ny tey kto więźnia poda potrzebować nie ma, ale przyiawszy wię-
źnia, za ſwą ſtrażą, i opatrnością dobrą, tak jakoby do ſprawy nie
uciekł, powinien będzie chować: A ſtrona więźniowi ſwemu jeſli
będzie nie oſiadły, tylko na ſrawę na dzień po cztery pieniądze win-
na będzie dawać. Przeto dla lepszey opatrności, mają Woiewodo-
wie, Staroſtowie, wſzędzie w zamkach, i dworach Naszych ſądowych
kazać pobudować wieże mocne i głębokie po (a) ſześciu ſażeni w zie-
mi, i przy tych inſze nie w ziemi lżeysze więzienie, ale przecię za
2 zamknięciem, i dobrym, mocnym obwarowaniem mieć. § A gdzie-
by więzień takowy, na którym urzędzie oſadzony uciekł, tedy ten,
kto takiego więźnia w zawiadowaniu ſwym za poruczeniem Woie-
wod, Staroſt ſądowych miał, jeſli Wyſzogrodzki, abo Horodniczy,

gdzie takie urzędy są i będą-li mieć sobie więźnie poruczone. A gdzie Wyżogrodzkich, abo, Horodniczych nie masz, tam namiestnik, abo Podstarości, komu który więzień od strony żalobliwej do więzienia podan będzie, ma tego więźnia, naydaley za dwanaście niedziel odyfkać, i do prawa stronie stawić; A nie odyfzczeli za dwanaście niedziel, tedy szkodę na czym strona żalobna poprzyśleże, abo jakim innym słusznym dowodem dowiedzie, winien będzie płacić. A dla tego Panowie Woiewodowie, i Starostowie sądowi, ten urząd, dogładanie więźniów mają zlecić, i zwierzać się do tego, ludziom dobrym, wiary godnym, narodu Szlacheckiego. A jeśli ten więzień na gardło będzie siedział, a nie mógł być naydaley do pulroka odyfkan, tedy tenże urząd, jako wzwyż opisano, któremuby od strony ten więzień był podan, abo od Woiewod, Starost, ku osadzeniu i dogładaniu więzienia zlecon, z rozkładu Woiewodow, Starost, ma się odprzyfcać, że to ucieczenie stało się bez rady, wiadomości, i folgi jego, i nie za nieopatrznością, abo niedbałością jego. A za głowę, zarany, szkody, stronie za dowodem słusznym, nagrodę, i zapłatę uczynić. A Woiewodowie, i Starostowie, mają w takich rzeczach bez odwłóczną sprawiedliwość czynić tak, iżby w tych czasach wyżej zamierzonych za dwanaście niedziel, za pulroka strona żalobna konieczną sprawiedliwość i z odprawą rzeczy przyładzoney odzierać mogła. A onego więźnia, gdzieby się przytrafiło, przecię będzie wolno, tak temu urzędowi, z czyiego więzienia uciecze, jako i stronie żalobney imać, i prawem przed tym urzędem, gdzie go poścignie, pokonywać. § A jeśli urząd tego więźnia poścignie, tedy ma na 3 nim sobie szkod swoich pozyskiwać, abo więźnia stronie żalobney wrócić, a kiedy mu poda, tedy strona tę nagrodę co od urzędu weźmie, wrócić ma, a gdy strona żalobna, sama onego więzienia przyścignie, tedy te szkody urzędowi temu wrócić będzie powinna. A tego więźnia wedle prawa na koniec pokonywać we wszystkim, o co mu idzie. § A jeśli by kto jakiegożkolwiek stanu tak swawolny był, 4 a więźnia z zamku abo z dworu Naszego z więzienia, abo też już na śmierć wydanego, gdzie na ulicy abo na drodze gwałtownie odiał, abo kata przy takowym więzieniu zabił, a nie byłby zarazem na takim uczynku poiman, tedy takowy będąc o to do Nas Hospodara na rok zawity pozwan sam, i z pomocnikami swemi, jako buntownicy, i wzruszyciele prawa pospolitego gardłem, i odsądzeniem poczcliwości karani być mają, a szkody, i nakłady żalobney stronie za dowodem słowito nagrodzić, i zapłacić takowi winni będą.

(a) Wieże w Koronie na słowniki mają być porównane, które od okna, którym do Wieże w ziemię wpuszczają, naymniey dwanaście lokci w głąb bywać mają, 1588. O Mężobóycach Skrutynii, i Wieży, fol: 463.

Miało Kowieńskie więzienia dla swawolnych bronić nie ma, pod winą 100. grzywien. forum za Dworem. Const: 1613. fol: 45. Tit: O Wieży Kowieńskiej.

O Wieżę *pars laesa post latum decretum. componere* nie może, owszem każdemu *ex civibus agere* wolno. A ktoby ją wysiedzieć, *pro qualitate paup* nie chciał, albo terminu osiadanania *omieszkai, rigori* Prawa w Konstytucjach Koronnych *ma subesse*. Wieże zaś mają być od Woiewodow, i Starostow erigowane, gdzie zaś są Starostwa bez profitow, iurydyczne, tam nie starostowie, ale Powiaty, i Woiewództwa mają *sumptum* obmyślić, który sobie na Seymikach *Relationios* terniejszych *laudo privato* uchwalą, a to *laudum lege moderna approbatur*, która to Konstytucya ma wziąć *suum robur*, od Seymikow Relacyinyh. Const: Anni 1690. fol: 11. Tit: *publica paup*.

A R T Y K U Ł XXXII. 32.

O nieuczynieniu folgi w więzieniu.

- O**patrując to, aby władza urzędów Naszych, i moc prawa polskiego ku zawściągnięciu swawolności ludzkiej, do wykonania swego zawsze przychodziła, Ustawuujemy, i chcemy to mieć, iż gdy urząd sądowy Ziemski, w której ziemi, abo Powiecie, abo sąd główny, za jaki występek kogo, według Artykułu tego Statutu do więzienia skaże, i odeszle na więzienie do Zamku, abo dworu ^{R. 1.} ^{A 10.} Naszego sądowego, tedy urząd Nasz Grodzki ma, i powinien będzie nie tylko bez żadnych wymow, i folgi, takowych ludzi do więzienia przyjmować. Ale gdzieby od sądu Ziemskiego głównego, abo Grodzkiego, która osoba na gardło była wskazana, a zmocniwszy się nie dałaby się osadzić, tedy nie tylko urząd urzędowi ku poimaniu takowego skazanego pomoc dawać powinien, ale urząd mieyski, i miasto, w którym się to dźiać będzie, przeciw takowemu nieposłusznemu, abo przeciwnemu, wzruszyć się mają, jakoby takowy swawolnik poiman, i do więzienia dan, i według skazu urzędowego karan był. §
- A** pomocnicy takowi, którzyby poimać go bronili, takoweyże winie, i karaniu podlegają, jako ten sam zloczynca prawem przekonany. (a) Ktemu też taki więzień na gardło skazany, po skazaniu urzędowym, gdy appellacya dojdzie do Nasz Hospodara, abo do sądu głównego tedy co najmocniej więzieniem opatrzon być ma, w tey wieży, która jest na głównika opisana, do uczynienia przeciw niemu dekretu od Nasz Hospodara, abo od sądu głównego, do którego prawa appellacya należna dopuści. Wszakże tych, którzy rękojemstwo słuszne po sobie dadzą, wedle Trybunału zachować. §
- A** takowego więźnia, któryby na gorącym uczynku za co gardłem karzą, był poiman, i do zamku dan, ma moc urząd okowami, i łańcuchami w więzieniu drugim, gdzie głównikow nie sadzają, opatrzyć go, jakoby z tego więzienia nie uciekł, aż do rozprawy. §
- (b)** A ktoby z jednania za jaki występ swój więzienie cierpieć sam dobrowolnie przez jaki czas podiał się, tedy przed czałem zamierzonym siedzeniu, urząd Grodzki nie ma wyzwalać, ani folgi więzieniu czynić, bez pozwolenia strony samey. A tym, których prawo na siedzenie do wieży na dno skaże, chociayby i strona przeciwna wolnym więźnia czyniła, urząd żadney folgi czynić nie ma. A temu wszystkiemu mają dosyć czynić, pod winą w tym Artykule niżej opisaną §
- (c)** A ktoby z Woiewod, Starost sądowych, abo ich urzędnikow, tego się ważył, a temu więźniowi do wieży na dno, bądź od Nasz Hospodara, abo też od którego innego urzędu Naszego skazanemu, jaką folgę czynił, i odpuszczał mu sobie siedzenia wyższego niżli na dnie czynić, abo kominy w wieży budować, aboby komu, i w infzym więzieniu lżeyszym folgę jaką nad skazanie sądowe czynił, takowy Woiewoda, Starosta, abo urząd jego, i któżkolwiek więzienie w mocy swey mieć będzie, będąc o to od strony bolącey do sądu Ziemskiego pozwan na rok zawity, za dowodem słusznym prawnym, po-

winien będzie tej stronie bolącey czterdzieści kop groszy zapłacić, ilekroć o to pozwano, i przewidziano to na niego będzie. A stronie 3.
 27. nie bolącey wolno będzie zawżdy tego doglądać, jako, i gdzie wię-
 żień, bądź za głowę, abo za jaki inny występki siedzi. A urząd
 Grodzki nie ma mu tego bronić, pod takowąż winą wyżej opisaną,
 ileby razy o to go pozwano, i dowiedziono. § Wszakże jednak Gro- 6
 dzki urząd ma, chociaż przed nim samym prawem przekonanego,
 abo od urzędu Ziemskiego, abo sądu głównego, więźnia po ska-
 zaniu odesłanego, nie każdego do wieży w ziemię wśadzać, ale we-
 dług uczynku i występku, jako około tego w tym Statucie opisano.
 R. 1.
 9. Przeto w którym artykule tego Statutu wieża któremu więźniowi
 pomieniona, ten w takową sadzon być ma, wedle występku swego.
 § A gdzieby kto osiadły za jakikolwiek występki swody potoczny, 7
 okrom krwawego występku, przeciw której osobie narodu Izlache-
 kiego, abo przeciwko urzędowi jakiemu uczyniony na więzienie któ-
 re wedle tego Statutu skazan, i do urzędu odesłan był; a dosyćby
 temu więzieniu na czas naznaczony nie uczynił, tedy za występki
 stronie swej przeciwny czterdzieści kop groszy, a urzędowi drugą
 czterdzieści kop groszy wpada, i tymi winami do siedzenia ma być
 przymuszony, według tego Statutu Rozdziału trzeciego, artykułu
 dwódziesiątego siódmego. § A jeśli by nie osiadły tymże sposobem 8
 do takowego więzienia dan był, a zniegoby uciekł, którego by temi wi-
 nami nie było, zczego przymusić, a nie byłby przyścigniony powtór-
 poiman, tedy ten urząd ma Nam Hospodarzu listem swym o tym o-
 znaymnić: a My tegoż czasu bez żadney zwłoki mamy takowego nie
 osiadłego ze wszystkich Państw Naszych wywołać jako o tym w tym
 że Statucie jest opisano.

(a) W Koronie ktoby pokonany będąc czasu naznaczonego nie siedział, abo nie wysiedziawszy
 wyszedł precz, tym samym stać się bęze, czei, sąd grodzki ma go wywołać, poimanego na gardle
 i karać, dobra mają być podane stronie, aż do zapłaty głowy 1588, O Mężobóych i Skrutynij
 Wieży, fol: 463.

(b) Ktoby więzienie zaednał ochraniając kogo, aby Mężobóycha siedzenia uszedł, mają być oba
 dwa karani, a potym wolno będzie inżemu dalszemu Powinnemu o to czynić, i pokonać 1588
 tamże fol: 465. a opiekun, któryby więzieniem zawiadował, od opieki odpada, tamże.

(c) Starosta głównikowi w Wieży piętra ani kominow budować nie ma, któremu by w Wieży
 folgował co raz po 14. grzywien płacić ma, 1578. Siedzenie główników, fol: 333 Const: 1550.
 fol: 4 §. A iż się.

Ktoby Kryminałem Szlachcica obwinil i do więzienia dać i instygować nań chciał, Urząd grodz-
 ki nie ma więzienia bronić pod 100. grzywien do rosprawy, Const: 1615, fol: 4. Tit: Deklaracya
 Bęspieczęństwa.

ARTYKUŁ XXXIII. 33.

*O Roczkach Grodzkiemu sądowi postanowionych, i o dawności po-
 zwania do Grodu, o wybicie spokojnego dzierzania.*

R. 4.
 46. Ustawuemy, iż Roczki ku odprawowaniu sądów Grodzkich, ma-
 ią być każdego miesiąca, i poczynać się mają pierwszego dnia
 liczby Miesięczney. A gdzieby się Pierwszego dnia Święto tra- 1.
 fiło, tedy nazaiutrz po Święcie Roczki poczynać się będą, a trwać
 sądownie mają przez dwie niedzieli, na które Roczki każdy, komu by
 potrzeba ukazowała, ma stronę swą porządkiem Statutowym, tak
 od zaocznego, jako oczywistego podania pozwu, za (a) cztery nie-

dziele pozwać. A ktoby za niepośpiechem swym, nie mógłby za
cztery niedziele przed Poczęciem Roczkow pozwać, tedy i tydzień
w Roczki rok tak przyjmowan być ma, tylkoby od pozwania cztery
2 niedziele spełniły się. § A gdzieby za przypadkiem wybicia spokoj-
nego dzierżenia w czasie tak krótkim, żeby ukrzywdzonemu ku po-
zwaniu na roczki pierwsze czterech niedziel niedostawało, tedy ta-
kowemu i na drugie roczki wolno będzie pozwać, tylkoby od wybi-
3 cia do pozwania dziesięciu niedziel nie omieszkał. § Wszakże je-
śliby kto o wybicie spokojnego dzierżenia do dziesięciu niedziel po-
zwać nie mógł, z tych przyczyn, to jest: za służbą Naszą Hospodar-
ską, Ziemską, abo dla powietrza morowego, tedy dowiodszy tego
słusznie wedle prawa, iż za którą z tych przyczyn w dziesięciu nie-
dzielach nie mógł pozwać, przecię i po wyjściu tych dziesięciu nie-
4 dziel, pozwy Grodzkie takowemu iść, i dawane być mają, tylko aby
zaś po uciszeniu powietrza, aby przyjachawszy z posługi Naszey do
imienia swego zaś dziesięciu niedziel nie omieszkał. § A jeśli z
tych przyczyn przerzeczonych nie dowiedzie, i nie pokaże, tedy już
o to do sądu Ziemskiego pozywać ma na rok zawity, takż o wybicie
bo odcięcie spokojnego dzierżenia.

(a) W Koronie gwałtownie z majątności wybici, naydaley w miesiąc mają prawnie czynić
Zygm: w Krak: 1543. H. P. 222.

A R T Y K U Ł XXXIV. 34.

O pozwiech Grodzkich, i o roku zanimi zawitym.

Ustawiam, iż we wszystkich takowych rzeczach, na sąd Grodzki
wyiętych membrany na pozwy mają być dawane, pod pieczę-
ćmi Panow Woiewodow, a w powiatach, gdzie Woiewod nie
ma, tedy Starost sądowych, a nie ich namiestnikow, a rok za każ-
dymi pozwy Grodzkimi ma być zawity, pod straceniem prawa.
A wszakże pisarz na tym membranie ma ręką swą napisać datę, ktore-
go dnia wydaie ten pozew, sprawuiąc się daley wedle Artykułu o-
śmnaściego, w tymże Rozdziale.

A R T Y K U Ł XXXV 35.

*O zamieszkaniu czasu pozwania, o głowę szlachecką do Grodu, i o
najazd domowy, i inne uczynki krwawe.*

1 Tę (a) ktoby o głowę szlachecką, i o najazd gwałtowny krwa-
wy na dom szlachecki, gdzieby się stało zabicie, abo zranienie,
takż o gwałt Kościelny, (b) o gwałt Panien, i niewiaśc, o róż-
boy, pożogi, i insze rzeczy krwawe, to jest, za co gardłem karzą, na
sąd Grodzki wyięte, osiadłego w tym Państwie nie pozwał ku pra-
wu przez trzy lata, takowy już wiecznie o to milczeć ma. Jednak
gdzieby po zabitey głowie szlacheckiej, dzieci, abo bliscy tacy, ko-
muby o to prawem czynić należało, jeszcze lat niedorośli byli,
aboby i dorośli będąc, a w tym Państwie Naszym nie byli, aleby
mieszkali gdzie w inszych Państwach cudzych, tedy takowe dzieci

abo bliscy doszedszy lat zupełnych, abo z cudzych Ziem przyiachawszy, mogą oto czynić, tylkoby po doysciu lat, abo po przyiachaniu swym z Ziem cudzych, trzech lat z pozwaniem nie omieszkali.

(a) W Koronie o głowę we trzech léciech Aktor macynić, które gdy wynidą, czynić więcej nie będzie mógł. *Kaz: w Wiślicy, H. L. 112. Const: 1550. fol: 4. §. A. iż się.*
 Dawność o rany, tak jako i o głowę trzy lata, 1588. O ranach Szlacheckich, fol: 462.
 (b) Beśpieczeństwo Kłafztorów Panieńskich, i Kościołów 1616 fol: 12. 1618. fol: 5.

A R T Y K U Ł XXXVI 36.

O przysiędze Starost, Zamkow, i dworow Naszych Hospodarskich sądowych.

Postrzegając My Hospodar z powinności Naszey sprawiedliwości Świętey, żeby na wszelakim mieyscu w boiaźni Bożey odprawowana była, tak ustawuiem. (a) Iż każdy Starosta Zamkow, i dworow Naszych sądowych, którzy nie są w ławicy Rady Naszey, i do Rady na czynienie, zachowanie, i pomnożenie sprawiedliwości, i pokoiu pospolitego nie przyśięgali, tak ci, co już teraz Starostwa takie sądowe mają, jako i którzy potym z ławki Naszey Hospodarskiej mieć będą, mają teraz dzierżąc takie Starostwa, skoro po wydaniu ku uznaniu tego poprawionego Statutu na pierwszych Roczkach Grodzkich, a te osoby, którym po wydaniu tego terażnieyszego Statutu poprawionego, na pierwszym po tym ich wstąpieniu, na Starostwa Roczkow Grodzkich, też przy zebraniu szlachty, którzy w ten czas przybędą, przyśięgę na sądy uczynić Rotą Sędziego Ziemskiego. A poki tego nie uczynią, poty urzędem swym szafować nie mogą. Wszakże ci Woiewodowie, i Starostowie terażnieysii ukrainni, którzy przed Nami Hospodarem przyśięgi swe uczynili już nie będą powinni powtórę przyśięgać.

(a) Starostowie Sądowi, i pograniczni przyśięgli być mają, 1569 Przywilej o Unii W. X. L. fol: 176. Dignitarstw.

Starostowie Pograniczni, i Sądowych Zamkow przyśięgli być mają, 1576 fol: 256 Starostwa ani Urzędnikiem Ziemskim, nie może być Woiewoda w swoim Woiewodztwie, i Kasztelan w Kasztelanii: krom Starostwa, Woiewodztwa, i Kasztelanii Krakowskiej, Const: 1562. fol: 23. Tit: O osiadłości.

Starostwa Inflantkie alternatą mają być dawane, raz Polkiego, drugi raz Litewskiego narodu ludziom. Const: 1589 fol 508.

Starostw sądowych, także Ukrainnych Zamkow W.X.L. dzieciom lat nie zupełnych, dawane być nie mają, iedno ludziom zaśluzonym, Const: 1589. fol: 529. Tit: Starostwa Sądowe.

A R T Y K U Ł XXXVII. 37.

O ustanowieniu przez Woiewodow, Starost sądowych, urzędnikow ich sądowych, Grodzkich, i o dowodzeniu z nimi sprawiedliwości.

Ustawuiemy, (a) iż Woiewodowie, i Starostowie Sądowi, mają z osobna każdy z nich na urzędzie swym wybrać, i na sąd założyć namiestnika, abo Podstarościego, Sędziego zamkowego, i Pisarza, ludzi dobrych, cnotliwych, godnych, w prawie, i pisma Ruskiego umiętnych, szlacheicow, w tymże Powiecie osiadłych, i

- rodziców tego Państwa W. X. Lit: którzy przyśleę uczyniwszy rotą Sędziego Ziemskiego, a Pisarz rotą Pisarza Ziemskiego, a pospoli wszyscy trzey zupełny ład załadzily, mają, i moc mieć będą ładu, i sprawować wszystkie rzeczy sądowe, zamku, abo dworu Naszemu należące. § Aktoryby z tych na urzędzie byli nieosiadli, i nie przyśleę, a Woiewoda, Starosta, sądu zupełnego dać nie chciał, tedy srona nie powinna będzie przed takim sądem odkazywać. A tym niedaniem osiadłego, i zupełnego urzędu, jeśli by się komu zwłoka, abo jakie ubliżenie prawu stało, tedy Woiewodowie, Starostowie sądowi, gdy o to będą przed sąd główny pozwan, powinni być sami ukrzywdzonemu szkody, i nakłady za dowodem oprawić, i zapłacić. A przecię nieosiadłych na urzędach mieć nie mają, pod straceniem tego urzędu z wyroku Naszego Hospodarskiego, gdy o to do Nas pozwan będzie. § A jeśli by się od osiadłego urzędu, co niedo rzeczeniem na tym urzędzie w sprawie ich pobłądziło, a z Statutemby się prawa pospolitego nie zgadzało, i coby się sronie której z krzywdy od nich widziało, tedy srona żalobna w tey krzywdzie swey, ma od urzędu Ziemskiego, tegoż Powiatu list upominalny wziąć, aby Pan Woiewoda, abo Starosta sądowy w takowey rzeczy sprawiedliwość z urzędem swym jey uczynił, i ten list upominalny ma być urzędownie położon, takim obyczajem, jako i o innych listow urzędowych pokładaniu jest w tym Statucie opisano, w tymże zamku, abo dworze Naszym, gdzie kto jest Woiewodą, abo Starostą. A od położenia tego listu upominalnego, mianowicie za cztery niedziele ma Pan Woiewoda, abo Starosta, bądź sam przybywszy osobą swą do tego urzędu swego, abo na mięylce swe kogo wola jego będzie, załadziwszy, i przez tych osob załadzonych, żalobnikowi sprawiedliwość z urzędem swym uczynić. § A gdzieby sam Pan Woiewoda, abo Starosta sądowy, abo od nich na to osoby wysadzone, sprawiedliwości z urzędem takowym na ten rok wzwyż pomieniony nie uczynili, tedy o to sronie żalobney, wolno będzie pozwać takowy urząd Grodzki do sądu głównego Trybunalnego, pokładając pozew także na miejscu sądowym Woiewodztwa, abo Starostwa ich. §
- 5 Achociayby panowie Woiewodowie Starostowie sami, jako te osoby, które od nich wysadzone nato będą, czynili sprawiedliwość, aleby się sronie żalobney rozsadek, i skazanie ich nie według Prawa widziało, tedy tey sronie żalobney wolno będzie w tey mierze do sądu głównego Trybunalnego appellować, i odezwąć się. A w tym czasie do oczywistej rozprawy, abo z urzędem Grodzkim, także z samymi Wojewodami, i Starostami sądowymi, żadna odprawa sronie czyniona nie ma być.

(a) Starostowie, Urzędnicy, i inni na dośkoieństwach, będący, w każdym swym Powiecie osiedli być mają. *Alex: w radom: 1500. H. P. 197.*

Nie zmyślenie osiedli być mają *Zygm: w Piotr: 1328. H. P. 168. Const: 155. fol: 7. 1562. O osiadłościach Dignitarzow. fol: 23.*

Dwoyga Starostw Sądowych żaden dzierżać nie może, pod utraceniem dobr, *Const: 1562. fol: 28.*

Tt: O dwoygu Starostwach Sądowych.

ARTYKUŁ XXXVIII. 38.

Aby sąd Grodzki Roczkow nie omieszkiwał, chcąc to mieć, aby sprawiedliwość bez odwołki każdemu ukrzywdzonemu dochodziła.

Ustawuemy, (a) aby Woiewodowie, Starostowie sądowi, a w nie-
bytności ich, urzędnicy ich sądowi Roczkow sądowych Gro-
dzkich, pod tąż przysięgą swą na urząd uczynioną, nie omie-
szkiwali, ale one każdego miesiąca odprawowali. A któryby z urzę-
dników Grodzkich, na które Roczki Grodzkie za chorobą swą, abo
zapotrzebami swemi własnymi, na tychże Roczkach, abo Rokach
Ziemskich, pod tym czasem nie odprawujących, w inszym Powiecie
przypadłym na Roczki nie przybył, tedy na drugich Roczkach wi-
nien będzie przed szlachtą powiedzieć, pod tąż przysięgą na urząd
jego uczynioną, iż pod czasem tych Roczkow, na które nie przybył,
prawdziwie chory był, abo swe własne potrzeby prawie na Roczkach
Grodzkich abo rokach Ziemskich, w inszym powiecie miał. § A
gdzieby który z tych urzędników Grodzkich, bez prawdziwey obło-
żney choroby, abo własney pilney potrzeby swej, w drugim powie-
cie na rokach nie mając, Roczkow sądowych omieszkał, abo nie flu-
sźnie rozerwał: A toby się do trzech razow na niego pokazało, tako-
wy urząd swój traci. A Woiewodowie, Starostowie, powinni będą,
takiego niepilnego, i niedbałego urzędnika swego, gdyby to na nie-
go prawnie dowiedziono było, z tego urzędu złożyć, a na to miej-
sce innego ustawić.

R. 4.
A. 4.
R. 9.
A. 6.

(a). Starostowie sami każde roki sądzić mają, jeśli *legalitates* w Statucie opisanych nie mieli pod utraceniem Urzędu *Const.* 1562. fol. 26. Tit. O Sądziech Starościach.

ARTYKUŁ XXXIX. 39.

O Krzywdach w rzeczach krwawych sądowi Grodzkiemu należących, komu by się działy od Woiewod, Starost sądowych, i ich Urzędników Grodzkich Sądowych, z ich osiadłości.

Postrzegając My Hospodar tego, aby wszystkim poddanym Na-
szym jednaka, i równa sprawiedliwość jednemu drugiemu dzia-
ła się. (a) Ustawuemy, iż gdzieby kto z Woiewod, Starost sąd-
owych, abo z ich urzędników, sądowych, Grodzkich, Namieśnik,
abo Podstarości, bądź też Sędzia, abo pisarz, mając imiona swe w
tymże powiecie, gdzie oni są urzędnikami sądowymi. A z takich i-
mion swych komu inszemu krzywdę w rzeczach krwawych i co
Grodzkiemu sądowi sądzić przyślucha, bądź sami, abo urzędnicy
ich, słudzy, bojarowie, i poddani, uczynili: a oniby z swoich sług i
poddanych sprawiedliwości oto ukrzywdzonemu uczynić nie chcie-
li, tedy Woiewodowie, Starostowie sami, o to mają być pozwani, z
tych imion swych do inszego bliższego urzędu, i sądu Grodzkiego
tego Powiatu, z onym drugim powiatem, w którym się co będzie
działo, kładąc pozwy przez woźnego tego Powiatu, z którego i po-

zwy wynidą, na tym imieniu ich, z którego się krzywdą dzieje. A urzędników ich sądowych, jeśli nie zechce strona żałobna do Woiewody, i Starosty pozwać, tedy wolno jej będzie pozwać, takż jako wyżej opisano, do drugiego przyległego sądu Grodzkiego. A Woiewodowie, Starostowie, i ich urzędnicy w onym drugim powiecie nie wyprawiając się wyzwaniem z swego należnego powiatu, powinni będą przed tym drugim urzędem za pozwy stanować, i rozprawę w takich rzeczach według prawa przyjmować: a zostaną-li w czym z prawa winni, temu tenże urząd, który sądził, i odprawę na nich i osiadłościach ich wedle porządku tego Statutu czynić ma. § O powiadania też i zapisywanie tych krzywd, i wszelakich innych postępów prawnych ma być czyniono, gdzie żałobna strona zechce, abo w tymże Grodzie tego powiatu, gdzie się co stanie, abo na tymże drugim urzędzie, do którego i pozwanie w tym artykule ukazano.

(a) Starostowie gdyby z imion Królewskich, abo swoich własnych Szlachcie winni byli o zbiegi, ukrzywdzony ma do Grodu bliższego w Woiewodztwie tym pozwać rokiem zawitym.

A ten sąd Grodzki ma exekucyą czynić na dobrach Starościńskich, pod straceniem Urzędu, Conf: 1378. fol: 338. Tit: Sprawiedliwości.

Pozew na tym imieniu kłaść, z którego krzywdą. Rozdz: 4. Art: 17.

ARTYKUŁ XL. 40.

O poprawieniu obładzenia, abo skazu nieprawnego urzędu Grodzkiego, i Ziemskiego, za niestaniem strony pozwanej uczynionego, i o niedopuszczenie appellacyi, i gdzie o to urząd pozywać.

Też ustawuiem, gdzieby się to trafiło, żeby urząd Grodzki abo Ziemski w niestaniu strony pozwanej za upornym skazaniem swoim, (a) nieprawnie, abo w takiej rzeczy, któraby sądowi jego nie należała, dał komu odprawę, w wiązanie, w imienie, abo w którykolwiek grunt, aby oczywisto stronom u sądu stojącym w niedopuszczeniu appellacyi, strona która sobie krzywdę od urzędu mieniła, tedy o takie rzeczy sąd Ziemski, tylko Sędzia, podsędek, mają być pozwani na rok zawity przed sąd główny, a okrzywdę w skazaniu sądowemu pisarz tak Ziemski, jako i Grodzki, pozwani być nie mają, i za sąd odkazować nie będą powinni. Gdyż oni mocy do czynienia wyroków nie mają, a chociażby byli i pozwani, tedy stanować się nie będą powinni, jednak gdzieby który Pisarz w omyłce, abo w niedołożeniu jakiego pisania był obwinion, takowy takż o to pozywan być może do sądu głównego. A urząd Grodzki w takowym obwinieniu ma być przyciągnion ku rozprawie do tego sądu, i tym porządkiem, iako o tym wyżej w Art: tegoż Roz: jest opisano. § A jeśliby się z oczywistego mówienia strony żałobnej z urzędem to nieprawne skazanie którego urzędu pokazało, tedy takowy skaz ma być podniesion, i na stronę odłożon, i tak ukrzywdzonemu ma być wywiązanie dano, i ono imienie, abo grunt odsądzony zaś iemu przywrócon. A temu, komu za takowym nieślusznym skazaniem w wiązanie było dano, znowu wolne mówienie z stroną, jeśli on zechce, ma być zachowano: takż i temu, z czyiego dzierżenia (imienie wyią

wlzy) kto nieflusznie prawo przewiodł, podano o szkody, które się stały z zadzierżenia jego u sądu należnego z sroną wolne mówienie będzie. A ktemu sronietey, przeciw którey skazanie pierwey było uczyniono, i w wiązanieby w majątność jego dano, winien będzie taki urząd, którzy pozwani, i w tym winnymi naydzieni, będą winni dwanaście rubli groszy tamże u sądu zapłacić. § Jeśliżby z rozsądku sądu głównego przeciw urzędnikow Ziemskich, abo Grodzkich, abo też z sądu Woiewod, Starost sądowych, przeciw urzędnikow ich znalazło się to, że skaz urzędowy flusznie przez nich uczynion, tedy ten uporny, który sąd ruszył, i ku włokicie niewinnie przywozdzil, ma winy tam urzędnikom sądowym, którzy od niego pozwani będą, dwanaście rubli groszy tamże u sądu zapłacić. A sąd ich prawny ku wykonaniu swemu wedle prawa przywozdon być ma. Wszakże od Woiewod, Starost, i w takowey rzeczy appellować do sądu głównego wolno będzie.

(a) Ktoby pozwał Kommissarze, abo Sąd, abo Urząd o jaki postępek, gdy będzie w tym przekazan, iż nieflusznie, pociągnął, ma każdemu z sobna dwoie czternaście grzywien dać, i sronie przytym jeśli będzie przypozwana, *Const: 1557. fol: 9.* § Ktoby pozwał,

A R T Y K U Ł X L I. 41.

O zły przewod prawa przez sronę, i gdzie o to pozwać,

Ktoby (a) przeciw kogo prawo iakie tak u sądu Ziemskiego, jako i Grodzkiego; i u któregokolwiek innego urzędu jakim fortelem, abo omyłką jaką sprawę zaocznie zaniestaniem srony pozwaney przewiodł, bądź rok jaki nieprawdziwy, zmyślony, w niewiadomości srony przeciwney utworzywszy, abo na jaką rzecz za zapisy jakimi zmyślonemi, nieprawdziwemi skazanie urzędowe otrzymawłszy, tedy ten, przeciw komu skazanie wyddzie, może o taki zły, a nieprawdziwy przewod prawa, do tegoż urzędu, przed którym będzie prawo przewidziano, sronę przeciwną pozwać, i gdy się w tym winnym z prawa okaże, tedy ten sąd pierwszy ma być podniesion, i wniwecz obrócon. A ten kto zmyślonym obyczaiem prawo przewiodł, za tę winę ma siedzieć w zamku, abo dworze Naszym sądowym dwanaście niedziel, a sronie swey przeciwney dwanaście rubli groszy zapłacić, a to w takich rzeczach, gdzie gardła nie zafluży. Wszakże jeśli by się na tym prawie okazał jaki fałsz, i postępek jaki znaczny, jawny, za coby flusznie wedle prawa miał być gardłem karan, tedy takowego urząd ma sądzić, i skazować, i karać wedle tego prawa polpolitego, i występku jego. § Jeśliżby ten, kto pozwie o zły przewod prawa tey žaloby swey nie dowiodł, aleby to pozwanie czynił ku zwłoce sprawiedliwości, a teyby się przeciwney srony postępek pierwszy fluszny, prawny okazał, tedy sam ten žalobnik oney przeciwney sronie swey, także winy dwanaście rubli groszy ma zapłacić, i na zamku, abo dworze Naszym dwanaście niedziel siedzieć: a onemu sądowi pierwszemu ma odprawa czyniona być, wedle skazania, i prawa polpolitego. § A gdzieby kto o zły przewod prawa przypozwawłszy w rzeczach krwawych, gdzie pój-

R O Z D Z I A Ł C Z W A R T Y 137

dzie o gardło (b) mienil to, że mu wiadomość o pozwie nie doszła była, tedy ma na tym przyjąć, że go wiadomość o pozwie nie doszła, a po przysiedze od pierwszego skazania wolen będzie, a na rzecz samę tamże zarazem odkazować ma. A to się ma roznieść o zaocznym położeniu pozwu.

(a) W koronie obżałowany w każdej sprawie, tak pieniężney, jako i krwawey, by też po otrzymanie skazu, i bannicy gdyby wniósł zle otrzymanie skazu albo bannicy, i onego sądu chociażby nie miał sublewacy, i nie czynił o to osobną akcyą, przyśiągłszy na niewiadomość przewodu, przywrócony być ma do zupełności prawa jego, 1588. O Relaxacyi, i znoszeniu bannicy, fol 468

(b) Gdyby pozwany bronił się niewiadomością pozwu, a sronaby powódowa Wóznego u Sądu ku świadczeniu nie miała, obżałowany przyśiągłszy na tym, że pozew do wiadomości jego nie przyszedł, tam zaraz na żalobę ma odpowiadać, Zygm: 1523. H. P. 462.

A R T Y K U Ł XLII. 42.

Roki zawite, w których rzeczach mają być składane.

- I. **N**aypierwey kto kogo pozwie o zastawę ku braniu pieniędzy, chociaż srona pozwana nie stanie na Roki pierwsze, tedy przecię sąd nie ma odkładać na dalsze drugie Roki, ale na pierwszym roku jako na zawitym, pierwey wysłuchawszy dowodu srony powódowej, jako o tym niżej opisano, toż ma wskazanie czynić, i w wiązanie sronie Powódowej dać, wzięwszy od niego pieniądze do urzędu, i przy księgach sądowych mają być położone do tego czasu, aż srona pozwana ich weźmie. 2 O wybicie z domu spokojnego mieszkania, i odcięcie imienia, ludzi, i wszelakich gruntów, gdzieby omieszkał, albo nie chciał o to do Grodu pozwać, 3 O wszelaką rzecz sądzoną rok zawity za pierwszym pozwem. 4 O służbę jakiegożkolwiek stanu, albo człowieka, albo czeladnika domowego, któryby od pana swego, tak szkodę uczyniwszy, jako i nie zażkodziwszy uciekł. 5 O myto, i o mostowe, o grobelne, targowe, i przewozy, Xiążęce, pańskie, Szlacheckie, także i wszelakich stanów. Jeśli kto na kim, albo na poddanym czym myto nie słusznie weźmie, albo szkodę jaką uczyni. 6 Ktoby jazami, albo młynami, gaćmi, mostami, rzeki portowe hamował, albo drogi słuszney nie uczyniwszy, a za tymby się szkoda komu stała. 7 Jeśli by się kto komu dobrowolnie opisał, i rok w liście oznaymił, a nie uczynił temu dożyć. 8 O rozdział imion, i majątności wszelakiey między bracią, i siostrami i bliskimi, także i z opiekunami dzieciom lat nie dorosłym, za pierwszymi pozwy ma być rok zawity. 9 Na poręcznika, i na przykażce, poręcznikowi, i Przykażcy z istcem, po kim ręczył, ma być rok zawity. 10 O wyiechanie na grunt urzędu Podkomorskiego, i Komissarskiego. 11 O obelżenie woźnych na sprawie urzędniczych. 12 O krzywdy poddanych Hospodarskich od szlachty, gdzie prawa Maydeburskiego nie ma. 13 O wdowie utratney, na wdowim stolcu będącey. 14 O winy Nasze Hospodarskie, urzędowe, i sronom należące. 15 O głowicznicy ludzi stanu prostego. 16 O branie przesądów, i poturemnego, nad ustawę Statutową, przez Xiążąt, Panów, szlachtę, i urzędników ich, i o winę na Podkomorzego. 17 O grabież wszelaką, i o zapłatę ilpazzy. 18. (a) Ktoby pod czasem, rokom jaki zbytek u-

czynił, i nie sprawiwszy się precz ujechał. 19 O krzywdy od urzędników Hołpodarskich z ich urzędów, jeno nie o dobra stołu Naszemu należących, i o obronie ich, jako o tym w inszych artykułach jest opisano. 20 O polubowny sąd. 21 O wybicie, abo o odcięcie z dzierżenia po uwiązaniu. 22 O zahamowaniu listów otworzonych. 23 O krzywdę pod czasem wojennym uczynioną. 24 O dochodzeniu długów po zmarłym dłużniku na imionach spadkowych, onego zmarłego według artykułu ośmnaściego w Rozdziale siódmym. 25 O nawiąskę za wywodem szlacheństwa wedle artykułu pięćdziesiątego w Rozdziale jedenastym. A w tych wszystkich rzeczach, tym rokom zawitym podanych w tym artykule, i też w inszych artykułach tego Statutu opisanych, za pozwy ziemski rok ma trwać wedle dawnego obyczaju prawa do trzeciego dnia, tak pozwaney jako powodowey stronie. § A gdzieby (b) która strona przez trzy dni za wołaniem woźnego bez przyczyn prawnych w Statucie tym zamierzonych nie stała, tedy już w tey rzeczy na pozwie opisanej upada i wiecznie to traci. Abowiem moc roków zawitych u sądu Ziemskiego, i Grodzkiego taką chcemy mieć, iż każdego stanu człowiek będąc pozwany na rok zawity, nie może się na roku zawitym większymi sprawami w inszych powiatach, i żadnymi innymi przyczynami wymawiać, okrom trzech przyczyn, to jest, choroby obłożney, a posługi Naszey Hołpodarskiej, Ziemskiej w tym Statucie mianowanej, a trzecia przyczyna, jeśliby się kiedy to trafiło, żeby jedna osoba w rzeczach krwawych do dwóch sądów Grodzkich była pozwana, jako o tym w artykule dwudziestym siódmym tegoż Rozdziału szerzey opisano. Wszakże i ta obmowa przeciw roku zawitemu tylko na jednych rokach, i za jednemi pierwszymi pozwy ma być dopuszczona. A na drugich rokach, abo roczkach Grodzkich, już się i tymi przyczynami wymawiać nikt nie będzie mógł, ale abo sam, abo przez umocowanego u sądu stanowić się, i rozprawić powinien będzie, wyiawszy to, jeśliby kto będąc odesłan na posługę Naszę Hołpodarską, Ziemską, z granic Państw Naszych nie mógłby się z tad rychło zwrócić, takowemu do zwrócenia z posługi Naszey, i Ziemskiej folga w prawie czyniona być ma, według tego Statutu. § (c) A gdzieby też strona pozwana bez przyczyn prawnych wyżej mienionych nie stała, takowa rzecz swoją traci, o co pozwana, i sąd na takowym za dowodem prawnym, to co w pozwie opisano, skazać ma. Także też i powodowa strona pozwawszy na rok zawity, gdzieby sama nie stała, i roku swego nie pilnowała, takowa także rzecz swoją o co pozwała, wiecznie traci.

(a) *Termino talfo* każdy się sprawić powinien o excessy pod wszelakimi Sądami, i zjazdami, uczynione *modo quo* na Trybunale, *Const: 1598. fol: 706. Tit: O Beśpieczeństwo.*

(b) U Sądu Zadwornego, za wołaniem trzecim, może areztować Kontumacyą pozwany, *Const: 1588. fol: 488.*

(c) Arezt Kondemnaty u Sądu ma iść do 23. godziny: chyba żeby się Sądy dokończywały. *Const: 1588. fol: 482.*

Roki zawite władzą Seymową na W. X. Lit: od Roku 1588. Po wydaniu tego Statutu w tym są uchwalone.

De crimine læsæ maiestatis. 1588. fol: 455.

O *Municjach, ktoby się z prowentow do budowania, i poprawy Zamkow Królew: pewną summa pieniędzy nie przykładał, spiżę, prochow nieprzyczyniał.* 1607. fol: 834.

O *spółscbie dochodzenia retent, od Starostw, Poborcow, Arędarzow, Celnikow, Mytnikow, i ich potomkow nie wydanych.* 1611. f. 5.

O *Procesie Skarbowym, ktoby na czas naznaczony, którey raty z dobr K. J. M. do skarbu niewniośł.* 1607. f. 740.

Poborcowie, którzyby pieniędzy Poselskich, i liczby przy Relacyi w Powiecie po Seymie walnym uczynionej nie oddali. 1601. f. 762.

O *Poselskie pieniądze, ktoby ich na czas nie wydał.* 1598. f. 698.

O *Poselskie pieniądze na czas naznaczony nie wydane.* 1611. f. 40.

Deklaracya bezpieczeństwa pospolitego, ktoby na urząd Grodzki, Ziemski, Podkomor: Seymiki w kościołach naście uczynił. 1611. f. 3.

Opatrzanie bezpieczeństwa wszelakich sądow, ktoby ich gwałcił. 1611. f. 7.

Obostrzenie prawa na swawolniki, którzy na dwory szlacheckie najazdy czynią. 1611. f. 13.

O *clac, i myta, ktoby nad Instrukarz brał.* 1596. f. 682.

O *Clach, na rzekach portowych bez prawa branych.* 1601. f. 737.

O *Zniesienie cla na rzece Dzwynie, ktoby brał od szlacheckich statkow.* 1607. f. 859.

O *Prze czyszczenie rzeki Dzwiny.* 1607. f. 862.

O *Rzekach portowych, ktoby ich nie wyczyszczał.* 1613. f. 23.

O *falszywey Mynicy.* 1607. f. 837.

O *Mynicy falszywey.* 1611. f. 12.

Cudzoziemcy, którzy dobra K. J. M. trzymają. 1607. fol: 829.

Cudzoziemcy, którzy Ziemskie imiona wiecznością skupili. 1601. f. 743.

O *Tatarach, u których szlachta dobra pokupili, a słudzy woienni nie służą.* 1616. f. 45.

O *Tatarach, którzy w ciagnieniu szkody czynią.* 1611. f. 47.

O *okazowanie, ktoby na czas naznaczony z maigności pocztu nie pokazał.* 1607. f. 836.

O *okazowaniu, w Woiwodztwach, i Powiatach, ktoby nie był posłuszny.* 1613. f. 49.

O *Niebudowanie Zamku Mozyrskiego z Starostą i z Mieszczany.* 1611. f. 48.

O *Woźnych, którzy nad ustawę większe dochody biorą.* 1616. f. 49.

A R T Y K U Ł XLIII. 43.

O *pozwiech Naszych, Ziemskich, i Grodzkich, jako długo trwać mają.*

- I. **U**stawuiemy (a) też, iż każde pozwy urzędu Ziemskiego, i Grodzkiego, tak te, któremiby nie pozwano, jako i te, któremiby pozwano, daley trwać, i w mocy swej być nie mają, tylko na jedne roki sądowe Ziemskie, abo roczki Grodzkie, przed któremi ich wzięto, i dla tego te roki Ziemskie, abo te roczki Grodzkie, na

które się tymi pozwy pozywać będą, w onych pozwiech mianowicie mają być opisane. Okrom tego, jeśli po założeniu pozwow, R. 4. Roki Ziemskie, abo Roczki Grodzkie spełzły, i nie sądzone za wojną, A. 18. abo powietrzem, abo za inżemi jakimi z czasem przypadłymi przyczynami, o czym jest niżej w artykułach tegoż Rozdziału opisano.

(a) Przypozwy po śmierci Sędziego, abo Królewskiej nie są potrzebne. *Const: 1588 fol: 481.*

Tit: O Przypozwiech,

Na jedne Roki, abo Roczki, tylko trzy pozwy mają być po Szlachcica wydane. A ktoby więcej pozwow wydał, nie mają być na tych Rokach sądzone, ale na drugie limitowane. *Const: Koron: 1576. fol: 297. Tit: O liczbie pozwow.*

A R T Y K U Ł XLIV. 44.

Ktoby kogo od sądu należnego do innego powiatu, abo urzędu, i sądu wyzwał.

Ustawuimy (a) chcąc mieć, aby nikt nikogo od sądu należnego do drugiego urzędu, i sądu, to jest, jako o rzeczy Ziemskiemu sądu należące, do urzędu Grodzkiego, tak o rzeczy wyięte na Grodzki sąd, do Ziemskiego urzędu, i też z powiatu, w inży powiat, R. 3. ani do Kommissarskiego, Podkomorskiego, i żadnego, innego sądu A. 1. nieprzynależnego (b) także ani przed Nas Hospodara, ani przed sąd, główny nad ten Statut, i porządek jego, i też nad artykuły onego głównego sądu postanowione nie śmiał wyzywać. A ktoby to uczynił, a do inżego urzędu, i sądu nienależnego kogo wyzwał, tedy pozwanemu tylko wiadomość urzędowi temu, do którego będzie pozwan o takowym nieporządnym, i nieślusznym pozwanu, sam, abo przez posłańca swego na to umocowanego ma dać, i obmowę w tym uczynić, a takowych pozwow posłuszen być, i stronie za nimi odkazować nie będzie powinien. Ale jeszcze ten, kto takowe pozwy weźmie, i iemi pozwie, za to, że mimo sąd swój należy śmiał to uczynić, ma zapłacić (c) winy temu urzędowi, od którego wyzwał, kopę groszy, a stronie trzy ruble groszy. A to w ten czas, gdyby żalobnik powtórze o tę rzecz pozwał, i te winy ten urząd należy, ma sobie, i stronie odprawić zarazem nie pozywając o to, gdzieby osiadły w tymże powiecie był, tedy na osiadłości jego, a jeśli by osiadłości w onym powiecie nie miał, tedy, na majątności jego ruchomej. § Jeśliżby żalobnik pozwawszy do sądu należnego sam nie stał, a pozwany się stanął, tedy przecie pozwanemu wolno będzie, o tę winę onego żalobnika pozwać na rok zawity, do sądu Ziemskiego z osiadłości jego, w którymkolwiek powiecie mieć ją będzie, a urząd winien będzie jemu tę winę wskazać, i na osiadłości jego odprawić. (d) Okrom tego, ktoby zapisem swym, listem własnym odstępując powiatu, abo którego sądu swego należnego, w jaki inny sąd dobrowolnie się podał. I oprócz tej przyczyny, która w inżych artykułach dopuszcza z powiatu wyzywać.

(a) Wzywan żaden być nie ma o rzecz, któraby onemu Sądowi nie należała. 1550. Acz to inż jest prawem, fol: 7.

R Ó Z D Z I A Ł C Z W A R T Y 141

Evocatio Mieszczan do sądu nienależnego nie ma być. *Const: 1611. fol: 27. Tit: Miaszt Koron-*
 (b) Pozwy *Zadworne ratione iniuriarum*, które Sądowi Ziemskiemu, albo Grodzkiemu należą,
 nie mają być wydane oprócz różnic między mieyskiemi a szlacheckimi gruntami. *Const: 1631. Tit:*
 O Mandatach.

(c) W Koronie i4 grzywien karan być ma, wyiowski rzecz Królewską, która powiatu nie ma.
Zygm: w Piotr: 1511. H. P. 449.

(d) Kto się własney Ziemi i Powiatu odpisze, tam odpowiadać winien. H. P. 449.
 Obywatelom W. X. Lit: jeśli dobr nie mają w Koronie, nie godzi się *evocare* do Trybunału Ko-
 ronnego. *Const: Anni 1662. fol: 12. Tit: De evocatione*
 Znowu postanowiono, że jako z W. X. Lit: do Trybunału Koronnego, tak *converso* z Korony do
 W. X. Lit: nikt nikogo pozywać nie ma, *sub amissione causae, Et pona mille marcarum Polon: in*
eodem foro vindicanda. exceptis causis tylko *recentium criminum, Et exceptis ijs*, którzyby mieli
 dobra Ziemskie w Koronie, albo gdyby sam kto *benivole forum* na się przyjął. *Const: Anni 1678.*
fol: 10. Tit: evocatio.

A R T Y K U Ł XLV. 45.

O takowych, którzyby nie mając w którym Powiecie osiadłości, dru-
 giego osiadłego pozwali, a szłoby im obudwóm stronom o jedną rzecz,
 także i o tym, który nigdzie osiadłości nie ma.

- I. **T**eż ustawuiem, kiedy kto nie mając w którym Powiecie osia-^{Recon.}
 dłości, drugiego kogo tam osiadłego pozwał, a szłoby im o-^{ventio.}
 biema stronom o jedną rzecz, tedy ten pozwany osiadły, mo-
 że zarazem nie odpowiadać, i y prawo się nie wdawać. A iżby się
 też on przeciwnik jego nieosiadły, tam się poddał, i obwiązał listem
 swym, i zeznaniem przed urzędem jemu, w tym, gdzie o jedną rzecz
 idzie, tamże w jego Powiecie odpowiadać i usprawiedliwić nie odzy-
 wając się, i nie biorąc do sądu, i Powiatu swego. A gdy się pod to
 podda, i obowiąże, tedy przecie on pozwany za tymiż pozwy na on-
 że czas naprzód powinien będzie jemuż usprawiedliwić się. Jeśliż-
 by ten przyjeżdży żalobnik, z innego Powiatu odzierzawwszy sobie
 sprawiedliwość, a pozwanemu zaś nie usprawiedliwiwszy się, precz
 od sądu odjechał, tedy ten sąd, i skazanie jemu uczynione, nie ma
 być jemu wykonywano. § (a) A jeśli by kto osiadłości w tym Pań-
 stwie W. X. Lit: nigdzie nie mając, osiadłego w którym Powiecie po-
 zwał, a pozwany by do niego, bądź o tęż rzecz, albo o którą inszą
 sprawę miał, tedy takowy ma naprzód po sobie porękę osiadłego w
 tymże powiecie dać, iż niegdzie indziej, jedno na tymże urzędzie
 stronie swej przeciwney usprawiedliwić się, zarazem skoro po swym
 prawie, będzie powinien. A gdzieby po swym prawie uiachał nie
 rozprawiwszy się z stroną przeciwną, tedy także skazanie ono iemu
 pierwsze uczynione, do wykonania przywiodzone być nie ma. A
 rzeczy swej pozwany miało iścca na poręczniku szukać tamże za-
 razem ma. A gdzieby i poręcznik nierozprawiwszy się uiachał; tedy
 z nim sobie za pozvem sprawiedliwość dowodzić będzie u sądu
 należnego.

(a) W Koronie gdy w Gródzie na nieosiadłym co przysądzą, we dwu niedzielach ma go-
 towemi zapłacić; czego jeśli nie uczyni, albo poręki do sześciu niedziel nie da, ma być *ad bannien-*
dum pozwany, 1588. *De impositiois*, fol: 465.

A R T Y K U Ł XLVI. 46.

O Rokach, na które Sędzia, Podśedek, i Pisarz zieżdżać się, i po-
 MM

zwani przed nimi stanowią się powinni, a pod którym czasem Roki sądzone być nie mają.

Ież (a) ustawuie, iż sądy Ziemskie, trzykroć do roku mają być, to jest, troje roki sądowe, na które będą powinni, Sędzia, Podśdek, i Pisarz, na jedno miejsce w każdym Woiewodztwie i Powiecie: A w ziemi Zmudzkiej także na miejsce pewne sądom naznaczone, zjeżdżać się, a tam tak długo mieszkać, poki wszystkie sprawy sądowe odsładzone, i skończone być mogą. A w którym powiecie na dwóch miejscach roki Ziemskie odsładzone bywają, tedy i do tych miejsc urząd przyechawszy, potemże się około mieszkania na odprawę sądow zachować ma, jako o tym wyżej w tymże Artykule opisałano, przyznawając każdemu pozwaniu oczywistemu i zaocznemu rok przed każdymi Rokami, według Artykułu ośmnastego w tymże Rozdziale. A czas przyechania wszystkich trzech Urzędników na drugie miejsce sądowe od poczęcia rokow Ziemskich we czterech niedzielach, a pozwany, i powod, będą powinni przed nimi się stanowią, obyczajem i sposoby w inszych Artykulach opisanymi, a roki mają być sądzone. § Pierwsze o Świętej Trójcy, Rzymskiego Święta, i nazajutrz się w poniedziałek poczną. A drugie w Jesieni, na dzień Świętego Michała Rzymskiego Święta, i także się nazajutrz poczną. Trzeciego dnia i Święto trzech Królów w zimie, i także się też nazajutrz poczną. A potem w drugim Powiecie, także na dzień Świętej Trójcy Rzymskiego Święta nazajutrz się poczną. A Sędzia, Podśdek, i Pisarz, mają sądy odprawować, i na sądzie siedzieć każdego dnia krom niedzieli, poczawszy z poranku aż do niełzporney godziny. (b) A pozwy sądzić porządnie z rejestru, nie patrząc na osoby, a nie folgując w tym nikomu, ale który się pierwey wpisał w rejestr, ten naprzód sądzon być ma. (c) A wszakże pod tym czasem roki sądzone być nie mają. § Pierwsza, ieśliby pośluga Nasza Hospodarska, Ziemska, wojenna, z Seymu waleznego pośpolitym ruszeniem była uchwalona, i liły Nasze wojenne zaczęły, tedy dla gotowania na wojnę, za sześć niedziel nie mają być rok sądzone, to jest, przed czasem zbierania woyska złożonym, A gdzieby czas pewny i miejsce zbieraniu woyska w liściach Naszych nie było oznaymiono, tylko, o gotowość na wojnę liły wysłane były, tedy przecie roki mają być sądzone. A gdyby tak z tey przyczyny za wojną roki sądzone nie były, tedy po wojnie na pierwszych rokach wedle Statutu przypadłych, mają się strony znowu przypozwawszy rozprawować. § (d) Druga, ieśliby, czego Boże uchoway, w którym Powiecie powietrze morowe było, a toby się znacznie pokazało, pod takim czasem w onym Powiecie, także roki nie mają być sądzone, a potem czasie iako powietrze ominie, ma urząd sądowy ziemski w onym Powiecie drugie roki sądowe w Statucie opislane blisko przypadające sądownie odprawować: a na tych rokach mają strony znowu przypozwawszy się rozprawować. (e) Toż się ma rozumieć i o takich rokach, któreby nie były sądzone za zeysciem z tego świata którego urzędnika sądowego. A także gdzieby się trafiło, żeby w tym czasie między rokami kto z którey strony, bądź żalobney, abo pozwaney

umarł, tedy z tey przyczyny, pozew ma być odnowion wedle potrzeby. Abo ieśliby strona żalobna sama chciała i przy żywocie pozwanego pozew odmienić, i na nim się poprawić, to iey wolno będzie.

(a) W Koronie Roki abo Sądy Ziemskie czterokroć do roku odprawowane być mają. *Jan Olbrycht 1495. H. L. 126. H. P. 410.*

Roki Ziemskie Lidskie we dwie niedzieli po Wielkieynocy przełożone, na które sąd Ziemski ziać powinien. *Const: 1633. fol: 61. Tit: Roki Ziemskie.*

Roki Ziemskie Rzeczyckie na dwóch miejscach mają być sądzone, w Rzeczyckiej niedzieli dwie, i w Rohaczewie. *Const: 1633. fol: 62. Tit: Roki Ziemskie.*

(b) Rejestra sub numero pisane, nie mają być odmienione, sub pena, i stronom sine salario mają być wydane. *Const: 1618. fol: 6. Tit: Rejestra Trybunałskie.*

W Regestr ma każdy sprawę swoją wpisać in trieno, tak na Grodzkich, jako Ziemskich sądach, sub nullitate condemnationis. *Const: 1607. fol: 834. Tit: o Sądach.*

(c) Sądy Ziemskie, Grodzkie i Skarbowe w tydzień przed Seymikiem mają ustawać, *excepta positione Aſſorum Terreſtrium*, na którym pod Seym Exempcyę honorum mogą się sądzić, *Const: 1590. fol: 579. Tit: Sądzenie Rokow.*

A po Seymie po dwóch Niedzielach mają być reasumowane. *Const: 1589 fol: 525.*

Sądy wszelakie w pospolite ruszenie ustają. *Const: 1621. fol: 17. Tit: O Trybunale.*

(d) W rzeczy pomocney nieścannego poczytana ma być Powódź, Moſtu rozerwanie, powietrze, pogrzeb domowy, nayscie Rozboyników, więzienie Urzędowe, abo nie Urzędowe. *Ja kub Przytuſki fol: 640. P. wól Szczerbic in Prompt: fol: 202.*

(e) W Koronie gdyby Sędzia umarł, do dalszego poſtętku ſtrony pożywać nie potrzeba, wyiawizy, gdyby ktora strona powodowa, abo odporna umarła, iuż przypozywać potomka potrzeba, 1563. Nie iest tego potrzeba, fol: 36.

po śmierci Królewskiej i Sędziow, przypozoww nie potrzeba, 1588. O Przypozwiech, fol: 481.

Roki Lidskie, które bywały na SS. Trójce, znieſiono, a nato miejsce inſze, we dwie niedzieli po Wielkieynocy złożone. *Const: Anni 1633. fol: 61. Tit: Roki Ziemskie Lidskie.*

Roki Rzeczyckie na dwóch miejscach mają być sądzone, w Rzeczyckiej niedzieli dwie, a drugie niedzieli dwie w Rohaczewie, *Ibid: fol: 62. Tit: Roki Ziemskie Rzeczyckie.*

ARTYKUŁ XLVII. 47.

O sądzeniu Rokow Ziemskich, i Roczkow Grodzkich, pod czasem Seymów walnych, i o obranie Urzędnika sądowego w poselstwie.

Z Abiegając (a) przedłużeniu niepotrzebnemu sprawiedliwości ludzkiej, Ustawuemy, iż pod czasem Seymów walnych, Roki

Ziemskie, i Roczki Grodzkie, i inne wszelakie sądy odprawowane i sądzone być mają, i do wyiawizy tych osob, Panow Rad Na-

szczych, którzyby na Seym walny iechali § Tak też którzyby sprawy sądowe Seymowi należące, przed Nami Holpodarem na Sey-

mie mieli, bądź za mandaty, abo pozwy Naszymi dwornymi. I też posłowie każdego Woiewodztwa, i Powiatu, i ziemi Zmudzkiej,

będąc na Seym walny od obywatelów z Powiatów na Seymkach obrani, i posłani, od sądów wszelakich pod Seymem wolni będą,

aż póki się z Seymu zwrócą. Jednakże każdy taki ma się sądowi i stronie listem swym otworzonym z pieczęcią swą, i z podpilem ręki

swey: a kto pisać nie umie, za pieczęcią swą, i z dwiema pieczęciami ludzi stronnych szlachty, przez przyjaciela, abo slugę swego obmo-

wić. A potym przecię ten, kto na (b) Seymie walnym przy Nasz Hospodaru, iako ich Mość Panowie Rada, i Posłowie, abo inſze

stany, którzy sprawy swe na dworze Naszym za Mandaty, abo za pozwy mając, będą. § Jeśli na pierwszychrokach Ziemskich, abo

roczkach Grodzkich, według porządku Statutowego, po onym Seymie przypadłych, i sądownie odprawujących, o bytności swey na Seymie, abo o rosprawach swych, które na Seymie walnym mieli,

i sądownie odprawowane były, świadectwa na piśmie z Kancelaryi

Naszey nie pokazali, tedy za drugie pozwy na drugich rokach nie-
 stanne płacić, a na rzecz samę z sroną rosprawę przyiać powinni
 będą. A gdzieby szło o rzeczy zawitemu roku podległe, w tym Sta-
 tucie w osobliwych Artykułach opisane, tedy urząd skazanie za te-
 miż pozwy i na drugich rokach po Seymie naypierwey sądownie
 odprawuiących sronie powodowej, krom dowodów uczynić, i od-
 prawę przez woźnego iako na nieposiulznego udzielać ma. § Jeśli-
 żby którego z urzędników ziemskich na Seymiku posłem na Seym 4
 wielki walny obrano, tedy na mieysce takowego urzędnika w posel-
 stwie obranego, mają zaraz na tymże Seymiku, abo na rokach ziem-
 skich, szlachta, Rycerstwo, pospołu z urzędnikami tam na Seymik,
 abo na roki przybyłemi, inszego kogo, szlachcica osiadłego sprosta-
 łego ku odprawowaniu tych rokov pod Seymem przypadających,
 do zwrócenia tego urzędnika, obrać, który obrany szlachcic przy-
 siągszy na sprawiedliwy sąd, będzie miał moc z inszemi pozostałymi
 urzędnikami te roki sądzić i odprawować. A gdzieby niechciał przy-
 siąć, tedy roki sądzone być nie mają. Gdzieby też obran był posłem
 który urzędnik sądowy Grodzki, na tego mieysce Woiewoda abo
 Starosta ma inszego szlachcica osiadłego zasądzić, i tego listem swym
 szlachcie na roczkach oznaymić: a ten obrany także winien będzie
 na sprawiedliwy sąd przyiać.

(a) W Koronie Posłem na Seym żaden obrany być nie ma; któryby rzecz i sprawę swoją
 do sądenia na Seymie miał. *Zyg: w Krak: 1540. B. P. 259. 1601. o Obieraniu Posłów fol: 756.*

(b) Sprawy W. X. L. na Seymie we Wtorki, w każdym tygodniu sądzone być mają, 1589.
Criminalia Lit: fol: 529.

Zwyczaj Woiewodztwa Mazowieckiego, Pozwany in *Criminalibus* Rok zawity na Seymie
 mieć ma, 1576. o Zawitym Roku na Seymie, fol: 297.

Roki Ziemskie, i Grodzkie we wszystkiey Koronie aż po dwóch Niedzielach, po dokończe-
 niu Seymu Walnego, a nie *arbitrori tempore* sądzone być mają, *Const: 1589, fol: 525. Tit: Sady,*

Poborca żaden W. X. L. Posłem na Seym obrany być nie może, póki dostatecznych kwitów
 od skarbu mieć nie będzie, *alias* obrany mieysca między Posłami mieć nie ma. Jako wzajemnie i
 Posel do podatkow na tym Seymie uchwalonych, na którym był Posłem, Poborcą obierany być nie
 ma. *Const: Anni 1631. fol: 34. Tit: O Poborcach.*

Reassumowano to prawo W. X. L. *Anni 1661. fol: 13.*

Ani Urzędnicy Grodzcy, którzy mają sądzić o delaty, ani jeden Poborca raz poraż, ani wie-
 dnym, ani w drugim Woiewodztwie, i Powiecie, gdzieby miał poslesye swoje *sub nullitate functio-*
nis, w lat jednak cztery może być obrany, *post plenariam satisfactionem* w Skarbie *ibid: fol: 3.*

Declaratur, że iako Posel od obrania do relacyjnego Seymiku, tak Deputat obrany do drugie-
 go Seymiku Deputackiego, chociażby i nie byli *actu in functionibus*, mają *carere activitate*, i za
 pierwszą obietcyą, tak z Trybunału jako i z Izby Poselskiej mają być rugowani, ani ich prote-
 stacya *suffragari* nie będzie im mogła. Toż i o Posłach Woyskowych rozumieć się ma. *Const: 1685*
fol: 7.

ARTYKUŁ XLVIII 48.

*Którymby się działy iakie krzywdy od Urzędników, slug, boiar i pod-
 danych czyichkolwiek.*

Ustawiam, (a) ieśliby komu od czyichkolwiek urzędnikow, slug, 1
 boiar, i poddanych iakie krzywdy, szkody wrzeczach poto-
 cznych, krom zabrania gruntów działy się, tedy ma srona za-
 łobna wziąć od Pilarza Ziemskiego pozwy, w których opisałwszy
 wszystkie żalobę swoją, ma tego dokładać, aby iemu z tym obwinio-
 nym rok prawu złożył, i sprawiedliwość uczynił. A gdzieby roku

złożyć, i sprawiedliwości uczynić nie chciał, aby za temż pozwy ku prawu sam stał, i tych, na kogo žaloba idzie, u prawa postawił, a to w tych rzeczach, które Ziemskiemu sądowi należą, od Ziemstwa, a co Grodzkiemu sądowi, to także z Grodu pozwy takowe brane być mają, i z takimi każdymi pozwy ma ukrzywdzony iachać, abo stać z woźnym do tego Pana, od czyiego urzędnika, boiar, slug, i ludzi, krzywdy komu się dzieć będą, i sprawiedliwości prosząc: A krzywdy i szkod swych rejestr dać ma, zwłaszcza jeśli by na samym pozwie mianowicie nie dołożył. A gdzieby samych Panów w tych imionach ich, z których się krzywda dzieie, nie było, tedy do urzędnikówich, aby oni na slug, boiar, i ludzi Pana swego sprawiedliwość czynili: §

2 A gdzieby woźnego z takim pozvem w dwór nie puszczono, abo puściwszy w dwór, Pan sam, abo urzędnik, abo ciwun, nie okazali by się woźnemu, tedy on pozew ma być przez woźnego pokładan na imieniu tym, z którego się krzywda dzieie (tym porządkiem, iako o pokładaniu pozwow jest dołożono.) A rok prawu za takie- mi pozwy nie ma być dalszy od nich pokładan, iedno cztery nie- dziele od podania, abo położenia tego pozwu, i na tymże imieniu, gdzie będzie pozew położony, sprawiedliwość czyniona być ma. §

3 Jeśli by też strona ta, która takim pozvem obniesiona będzie, chciała czynić sprawiedliwość stronie, i bliżej niż za cztery niedziele, ma przez woźnego listem swym otworzonym stronę obeśłać, upewniając go w tym, iż mu chce sprawiedliwość uczynić wedle onego pozwu. Wszakże nie bliżej, tylko za dwie niedzieli, przed onym rokiem to obeślanie czyniono być ma. I będzie i kto za takim pozvem spra- wiedliwość na imieniu swym sam Pan, abo iego urzędnik czynił: tedy tego sądu swego ma stronie swej list swój sądowy pod pieczę- cią swą, i pod pieczęćmi ludzi stronnych i woźnego, którzy by na tym prawie byli, tegoż dnia a naydaley do zaiutra po skończeniu prawa, dać. A gdzieby listu sądowego kto nie dał, abo chociayby i dał, a strona nie chciała by w on czas zarazem na tym sądzie, abo i liście sądowym przestać, mieniąc sobie ubliżenie w sądzie, abo w pilaniu listu sądowego, tedy woźny, który na takim prawie będzie, ma to do Ksiąg zeznać, iak się to prawo toczyło, i tym się strona po- wodowa u prawa podpierać ma. §

4 A Jeśli by iako Panowie sami, tak i urzędnicy ich oczywiście będąc tak upomnieni roku prawu zło- żyć, i sprawiedliwości uczynić niechcieli, tedy za onymże pozvem powinien będzie na rokach stanować się, i w tym się usprawiedliwić.

A jeśli by zaocznie ten pozew na imieniu położon był, tedy strona žalobna ma od położenia pozwu za cztery niedziele chociayby i rok nie był złożon, do tego imienia ku dowodzeniu sobie sprawiedliwo- ści iachać, abo kogo z mocą od siebie ku prawu stać. § (b) Jeśli by ten Pan, abo urzędnik, ciwun iego, na ten rok sprawiedliwości nie uczynił, tedy strona pozwana ma się o rzeczy sądowi Ziemskiemu należące u Ziemskiego sądu: a o rzeczy przyśluchające na sąd Grodzki, urzędu Grodzkiego stanować, i tych, komu od kogo krzywdy będą się dzieć, postanowić. A wszakże w niebytności tego samego Pana, z czy iego imienia krzywda się dzieie, w tym imieniu nie ma go strona żalo-

bna nigdzie indziej szukać, ale na tym imieniu, z którego się krzyw-
 da dzieje, Pozwy takowe położyć ma. A urząd, przed który się to
 przytoczy, będzie powinien między nimi tego doyrzeć, i sprawiedli-
 wość uczynić. A gdzieby pozwany sam, albo przez umocowanego
 swego stać, i tych urzędników, boiar, slug, i ludzi swych, komaby wi-
 na była dana postawić niechciał, tedy sąd powinien na takowym
 nieposłusznym zachować się według tego statutu. § (c) A ieśliby 6
 ten Pan, i któżkolwiek sam, albo urzędnicy ich rok prawu złożyli,
 i na tym Roku złożonym, albo też za zaocznym położeniem poz-
 wu na Roku we czterech niedzielach przypadłym wyżej tu miano-
 wanym sprawiedliwości według prawa, i tego Statutu nie uczyni-
 li, albo i uczyniwszy sprawiedliwość, a odprawy rzeczy sądzoney
 na winnym nie udziałali, tedy takowego Pana, i slug, urząd Nasz,
 przed który się to przytoczy, w tym sądzić ma: A on temu, ko-
 mu, obiecałszy sprawiedliwość uczynić na roku od niego złożo-
 nym, także i na roku we czterech niedzielach po położeniu poz-
 wu przypadłym sprawiedliwości według prawa nie uczynił, albo
 odprawy sądu swego nie uczynił, powinien będzie zarazem u sądu,
 pierwey niż w prawo wstąpi, rubl groszy stronie żalobney zapła-
 cić, pod takową mocą, i powinnością, iako wyżej o winach nie-
 stannych jest opisano. A wszakże, ieśliby się, to pokazało na prawie,
 iż ten Pan czynił onemu sprawiedliwość słuszną, ale on iej upo-
 rem swym nieprzyjął, i na niey nie przestawał, i o to go do sądu
 przyciągnął, tedy tego rubla groszy płacić nie powinien będzie,
 ale ielżcze ten uporny sam ten rubl onemu tuż zarazem u sądu
 zapłacić ma, a dokończenie tey sprawy samey, o co między nie-
 mi idzie, tamże zarazem przez urząd nasz rozsądkiem prawnym
 stać się ma, § A gdzieby Pan tego imienia sam, albo iego urzę- 7
 dnik, bądź przy prośzeniu prawa, za takowemi pozwy, albo na
 tym roku wyżej mianowanym prawu przypadłym, to jest, od po-
 położenia pozwu we czterech niedzielach, urzędnika, slugi, albo
 poddanego swego wyrzekł się, tedy wolno będzie stronie powo-
 dowej szkodnika swego włzędzie iść, i do urzędu sądowego
 bliższego przyciągnąć, z nim, ieśliby nieosiadły, pod nami Ho-
 spodarem był, prawem się obchodzić, a Pan go bronić nie ma.
 § A ieśliby kto wyrzekłszy się urzędnika, slug, boiar, albo pod- 8
 danych swoich, a przed się takowych obwinionych w dworze, albo
 na imieniu swym przechowywał, a toby na niego było słuszenie
 u prawa przywiedziono, takowy wszystkie szkody w pozwie opisa-
 ne, za dowodem strony żalobney, sam płacić winien będzie, a
 to się ma rozumieć o rzeczach mnieyszych a nie krwawych. A w
 rzeczach krwawych, ieśliby obwinionym szło o gardło, tedy urząd
 ma się około tego zachować według Artykułów w tym statucie
 postanowionych i niżej opisanych. § Gdzieby się też to trafiło, żeby 9
 kto za obniesieniem pozwu, z urzędnika, slug, boiar, albo podda-
 nych swoich sprawiedliwości uczynić komu nie chiał, a tenby,
 albo ci obwinieni w takiej krzywdzie po założeniu pozwu, pier-
 wey niżli żalobnik sprawiedliwości sobie u sądu naszego z panem

ich, i z nimi dowiedzie, pomarli, (d) i toby przez powodową stronę słusznym dowodem było okazano i dowiedziono, że pierwey za żywota, tych winnych prawa proszono, tedy ten Pan sam, za dowodem żalobney strony, na rzecz samę według prawa uczynionym, będzie iey winien o to, o co żaloba idzie, sam u prawa odkazywać, i z prawa co będzie skazano, sam zapłacić i nadgrodzić, o sobie na majątności onych winowatych tego patrzeć. A wszakże w innych rzeczach, gdzie nie idzie o krzywdę od urzędników, sług, boiar, i poddanych, według tego artykułu uczynioną, § O inżelwaźniejszye rzeczy, o imiona i o grunty, mają być listy upominalne dawane od sądu Ziemskiego pod pieczęcią Sędziów Ziemskich.

(a) W Koronie o rzeczy pótoczne, Pan z sługi nieosładłego sprawiedliwość czynić powinien, a o sładłych o zły uczynek w Sądzie i prawie iego, a nie Pana patrzeć ma, *Zyg: w Krak: 1532. H. P. 358.*

(b) O Sługi w Kijowskim, Wołyn i Bracławsk. Woiewodztwie *forum Grod p'reemptorie*, także i Urzędem Mieyskim, którzyby nie czynili sprawiedliwości o zbiegi *Const: 1578. fol. 337. Tit: O Sługach.*

(c) W Koronie sługa jeśli gwałt uczyni, a u Pana zapowiedziany będzie, Pan z niego sprawiedliwość czynić, albo sam zań odpowiadać ma, *Jan, Obr: w Piotr: 1496. H. P. 357.*

(d) W Koronie jeśli po zapowiedzi uciekł, Pan samotrzeć ma się odprzygiadź, iż nie za iego wiadomością, wolą, zezwoleniem, rozkazaniem, sługa ten uczynek popełnił, *Jan Obr: w Piotr: 1496. H. P. 357.*

ARTYKUŁ XLIX. 49.

O tym, jeśli by się komu krzywda stała od czyiey żony, albo synów, albo dziewczek.

I Ustawuemy, (a) jeśli by się komu stała iaka krzywda w gwałtach, niażdżach, boiach, ranach, zabójstwie, grabieżach, i w innych iakich rzeczach od żony czyiey, albo też syna, tak tego, któryby ustawicznie doma przy oycu mieszkał, iako i od tego który choć iay komu służyć, a na czas do domu oycowskiego przyiechawłszy, i pod onym czasem mieszkania swego, na imieniu oycowskim, albo przy matce na iey imieniu własnym, albo wianownym mieszkaiać, a komu bądź w domu oycowskim, matczynym, albo też z tego domu, albo imienia oycowskiego, matczynego, na dom, na siolo, albo na grunt niaichawłszy, albo też na drodze krzywdę, albo szkodę iaką uczynił. Tedy ukrzywdzony ma u tego w czym, albo z czyiego imienia to mu się stanie, sprawiedliwości z tego za listem upominalnym urzędowym (według Artykułu wyższego czterdziestego osmego) prosić. A ktoby sprawiedliwości według prawa uczynić nie chciał, ten będąc o to do sądu należnego, iako i o sługach, i ludziach, wyżey opisałano, pozwany, winien będzie sam stać, i dowiedzieli żalobnik tego słusznym dowodem, albo przysięgą, że się to iemu z iego imienia, albo w domu iego, od żony, albo syna iego stało, a on żony, albo syna za pozwy ku rozładku urzędowemu nie postawi, to on sam winien będzie za żonę, i za syna takowego gwałt, nawiąski, i szkody wszystkie stronie powodowej płacić. A jeśli by mąż osiadłości swey nie miał, a żona by miała imienie od niego mianowane, albo swoje własne, tedy to, co za iey winę z prawa będzie skazano, na

ieyże imieniu bądź wianownym, abo własnym odprawiono być ma.
 § A gdzieby szło o rzecz krwawą, za co gardłem karzą, a pozwany-
 R. II. by obwinionych w tym przed urzędem ku prawu nie stawil, mieniac 2
 A. 7. iakoby nie miał ich u siebie mieć, tedy takowy ma się od tego od-
 przyśiac, że iakiekolwiek żalobney stronie krzywdy się stały, tedy się
 to stało, bez wiadomości, rady, i pozwolenia iego samego, także i
 tym, iż on tych obwinionych czasu proszenia prawa za listem upo-
 minalnym u siebie w domu nie miał, i nie za wiadomością iego o ta-
 kim ich uczynku, i bez pomocy i rady iego z domu iego znikneli, ani
 o nich wie, a po takowym odprzyśiężeniu, sam od gardła, i wszy-
 stkiego o co obżalowan, wolen będzie. A powodowey stronie wolno
 będzie tych obwinionych, gdzie może, by w naydalszym czasie po-
 ścigać, i prawem ich według ich uczynku pokonywać. § Także się 3
 ma rozumieć i o córce, pannie, i wdowie, zięciu i wnuku, i każdym
 powinowatym nieosiadłym, którzyby mieszkając przy rodzicach
 swoich, komu w sąsiedztwie krzywdę iaką uczynili, tedy takimże
 obyczajem z niemi sprawiedliwości dowodzić. Jeśliżby pozwany
 w takiej rzeczy bez przyczyn prawnych nie stał, przeciw takowe-
 mu urząd ma skazanie czynić, według tego prawa pospolitego i
 ważności roku.

(a) Ociec za syna, Syn za Oycę, brat za Brata, ani za żadnego powinnego nie ma być ka-
 rany. *Kaźm Wsiński 1568. H. P. 555.*

A R T Y K U Ł L. 50.

*Ktoby mając imienie zastawne, abo z prawa w przeżytku podane,
 w sąsiedztwie komu gwałt, abo szkodę uczynił.*

Ustawiam, gdzieby kto mając od kogo imienie sobie w sumie
 pieniędzy zastawione, abo z prawa od urzędu w przeżytku po-
 dane, komu inszemu w sąsiedztwie, z osoby iego samego, abo
 sług iego, tak w gwałtach, boiach, grabieży, iako też odcięciem i
 przywłaszczeniem sobie do takowego imienia takich gruntow, abo
 pożytków, i w inszych iakich rzeczach szkodę z tego imienia uczy-
 nił, tedy ukrzywdzony takowe szkody oświadczywszy i opowiedzia-
 wszy, urzędownie ma z wieczności samego dziedzica tego imienia
 a zastawnika z sumy iego, obudwu iednym pozewem pozwać, wypisawszy
 w pozwie krzywdę swoją, w czym się mu od tego zastawnika, abo
 w przeżytku dzierżącego, z tego imienia dźiać będzie, żeby
 sam z tym zastawnikiem abo w przeżytku dzierżącym stanął, i iemu
 się usprawiedliwił. A te pozwy na tymże imieniu pokładane być ma-
 ią, który pozew dzierżący takowego imienia powinien będzie dzie-
 dzicowi onego imienia oznaymić, i z nim spólnie do prawa się sta-
 nowić i w odkazie być. A urząd będzie mocen za przewiedzieniem
 prawnym odprawę na tymże imieniu, z którego się krzywda dźiała,
 uczynić. § Wszakże za krzywdy i szkody od samey osoby dzierżą-
 cego abo sług iego poczynionych i z prawa skazanych, dziedzic o- 2
 nego imienia płacić nie będzie powinien, lecz tenże dzierżący płacić
 ma. A chociayby ukrzywdzonemu na tym imieniu odprawa z u-

3 rządu była dana, tedy przy wykupieniu onego imienia dziedzic dzierżącemu, odkładając iego sumnę pieniędzy, takową sumnę za występpek iego, albo sługi iego wytrącić wolen będzie. A gdzieby z urzędu większa summa nad sumnę tego zastawnika skazana była, tedy to nie na tym imieniu onego dziedzica, ale na osobie zastawnika odprawiono być ma. § Potemż, gdzieby się od boiar, i poddanych takowego imienia, iako się wyżej pomieniło, komu w sąsiedztwie w czymkolwiek iakie krzywdy działy, tedy ukrzywdzony otrzymawszy list upominalny, o uczynienie sprawiedliwości od sądu należnego ma onego dzierżącego urzędownie, iak o tym nauka w Artykule czterdziestym ósmym tegoż Rozdziału jest opisana, obnieść. § A gdyby dzierżący za listem upominalnym sprawiedliwości uczynić nie chciał, tedy i w takowej krzywdzie ukrzywdzony dziedzica, i zastawnika onego imienia pozwać ma, żeby sam z tym dzierżącym stanął, i tych boiar, i ludzi, od kogo się krzywda dźać będzie, postawił, i daley na nich sprawiedliwości dowodzić ma, iako w tymże Artykule czterdziestym ósmym tegoż Rozdziału o używanie sprawiedliwości opisano. § Lecz za krzywdy i szkody od boiar, i poddanych takowego imienia poczynionych, i z prawa skazanych dzierżącemu onego imienia, dziedzic summy iego przy wykupieniu nie wytrącić nie ma; ale na winnych boiarach, i poddanych tego sobie patrzeć będzie. A chociażby kto nie tylko dziedziczne imienie, ale dożywotne, zastawne, i jakimkolwiek prawem dzierżące komu inszemu zastawił, tedy takimże obyczajem w krzywdach z takiego imienia uczynionych sądzono, i rozprawowano być ma.

A R T Y K U Ł L I. 51.

Ktoby mając od kogo imienie arendę, w sąsiedztwie komu gwałt, albo szkodę uczynił.

1 **U**stawuemy, Gdzieby kto mając od kogo imienie sobie arendowane, komu innemu w sąsiedztwie z osoby iego samego, albo sług iego, tak w gwałtach, boiach, grabieżach, iako też i odieciem, i przywłaszczeniem sobie do takowego imienia, iakich gruntów, albo pożytków, i w inszych iakich rzeczach szkodę uczynił, tedy ukrzywdzony takowe szkody oświadczywszy, i opowiedziawszy urzędownie, ma z wieczności samego Pana tego imienia pozwać, wypisawszy w pozwie krzywdę swoją, w czym się mu od tego Arendarza z tego imienia dźać będzie, żeby sam z tym arendarzem stał, i iemu się usprawiedliwił. A te pozwy na tymże imieniu pokładane być mają, który pozew dzierżący takowego imienia winien będzie Panu onego imienia, którymu go arendował, oznaymić, i z nim spólnie do prawa stanowić się, i w odkazie być. A urząd będzie mocen za przewiedzeniem prawnym odprawę na tymże imieniu, z którego się krzywda dźiała, uczynić. A Pan onego imienia, tey summy skazaney na arendarzu swym patrzeć będzie, a odprawie urzędowej sprzeciwienia żadnego czynić nie ma. § Potemż gdzieby się

od boiár, i poddanych takowego imienia, iako się wyżej pomieniło, komu w sąsiedztwie w czymkolwiek iakie krzywdy działą: tedy ukrzywdzony otrzymawszy list upominalny o uczynienie sprawiedliwości od sądu należnego, ma onegoż Pana urzędownie, iako w tym nauka w Artykule wyższym pięćdziesiątym tegoż Rozdziału jest opisana, obnieść. § A gdyby on Pan, abo arendarz za listem upominalnym sprawiedliwości uczynić nie chciał, tedy i w takowej krzywdzie ukrzywdzony tegoż dziedzica onego imienia pozwać ma, iżby sam stał, i tych boiár, ludzi, od kogo się krzywda działą będzie, postawił, i daley na nich sprawiedliwości dowodzić ma, iako w Artykule czterdziestym ósmym tego Rozdziału czwartego o używanie sprawiedliwości jest opisano.

A R T Y K U Ł LII. 52.

O przyjeżdżaniu stron na Roki Ziemskie, i Roczki Grodzkie, także na sąd Podkomorzego, i Kommissarski, bez wielkiej zgraje, i o rozdawaniu gospod.

I ż niektóre stany ludzkie, możni zwykli przyjeżdżać do sądowi urzędów Naszych, z wielkimi poczty slug, i przyiaciół swych, zaczym też wielą różnic, rozruchy i swawole między ludźmi dzieją się, a uboższym ludziom i o gospody, i o pokoy przed takimi trudno bywa. Przetoż ustawuemy, i tak mieć chcemy, aby na Roki Ziemskie i Roczki Grodzkie, także i do sądów Podkomorskich, i Kommissarskich, nikt, iakiegożkolwiek stanu, i dostoięństwa z wielkimi niepotrzebnymi poczty slug, i przyiaciół swych, także zbroyno i z haydukami, abo draby nie przyjeżdżał, iedno w poczcie mierzonym, skromnym, takiey sprawie używaniu sprawiedliwości Świętey przystoynym i potrzebnym. A Panowie Rada Nasza będą moc slug z sobą mieć według ważności dostoięństwa, i potrzeby swey. § A (a) gospody na rokach Ziemskich, i roczkach Grodzkich urząd Grodzki ma, i powinien będzie rozdawać. Wszakże pierwey urząd sądowy Ziemski, Sędziego, Podsędka, i Pisarza gospodami dobremi, które oni sobie obiorą, opatrzywszy, i ktemu osobny dom przestronny, gdzie na sądzie zasiadać mają, zapisać, tam, gdzie ieszcze domu sądowego nie masz, potym gospody inszym stanom wedle uważenia osob, rozdawać.

Na Trybunał i insze Sądy, żaden w większym Poczcie nad pięćdziesiąt osob, inkludując w to przyiaciół, slug, i czeladź wszelką, sub pana 1000. Marc: in eodem Judicio ex termino talfo per solven: Co się i na same Deputaty ściaga, Const. 1616 fol: 3. Tit: O przyjeżdżaniu.

A ktoby z bębnami, Chorągiewami, in armis przyiechawszy insidias, seditionem, abo violentiam czynił, pana perpetua hannitionis ma być karany. Ibidem.

(a) Starostowie, i ich Urząd Grodzki na Seymikach, i Sądach gospody rozdawać ma, mający wzgląd na dostoięństwa, i osoby. 1565. Rozdawanie gospod. f. 85.

W Koronie na Trybunale Marszałkowie, Deputaci, nie mają w rozdawaniu gospod Starostom trudności zadawać, ani rzeczom ustaw czynić, 1598. O gospodach na Seymikach, i Sądach fol: 704.

A R T Y K U Ł LIII. 53.

O porządku przychodzenia stron do sądu na Urzędach Naszych Ziemskich, i Grodzkich.

- I** Chcąc My Hospodar to mieć, aby na Urzędach Naszych Hospo-
darских u sądu Ziemskiego, i Grodzkiego porządek, i skro-
mność z uczciwością przystoyną zachowana była. Ustawie-
my, iż każda osoba iakiegożkolwiek stanu, i dostoięństwa do tego
domu, abo, izby, gdzie na sądach urzędy Nasze Ziemskie, abo Gro-
dzkie zasiadaia, nie ma przed sąd przychodzić, i upornie się cisnąć,
aż kogo z (a) rejestru do sprawy zawołaią, i to nie z żadną ciżbą lu-
dzi do tej izby sądowey wchodzić ma, tylko naywięcey samo ośm,
to jest: sam z Prokuratorem, a z sześcią przyjaciół szlachcicami.
Wszakże ieśliby kilka uczestników wedle pozwu do iedney rzeczy,
i sprawy teyże należało, tedy i ci wniść maią, a ci wszyscy uczestnicy
2 tylko iednego Prokuratora, i sześciu szlachciców mieć mogą. § A
ieśliby który uporny nie będąc do sprawy zawołany, abo nie mając
sprawy do tej izby sądowey wszedł, a będąc od urzędu napomnio-
ny, wyniść nie chciał, abo w tym domu sądowym wołanie czynił,
takowy każdy ma być winą dwunastu kop groszy Litewskich karan,
którą zarazem, pod takąż drugą winą niezchodząc z prawa, sądowi
temu zapłacić powinien będzie, a zapłaciwszy, przecie precz wyniść.
A ktoby temu był przeciwny, a za skazaniem urzędowym tej wi-
ny, i za napomnieniem o zapłatę iey do trzech razow, i zapłacić iey
nie chciał, i (b) od sądu upornie odszedł, na takiego imieniu ta wi-
na sowitzo ma być zarazem bez składania roku, przez tenże urząd,
przed którym się to stanie, odprawiona, postępując w tym daley
3 przeciwko nieposłusznemu, a upornego według Artykułów o odpra-
wach rzeczy sądzonych w tym Rozdziale niżej opisanych karać. § A
ieśliby czyi sługa, abo kto inszy nieosiadły w tę winę popadł, tako-
wy ma być na urzędzie Naszym w zamku, abo dworze, w więzieniu
zadzierzan, póki tę winę zapłaci, a nie będzie miał czym zapłacić,
tedy miało płacy dwanaście niedziel ma w więzieniu siedzieć. A Pan
każdy sługi, ani przyjaciela swego, po prawie, i skazaniu gwałtem
w tym bronić, i urzędowi w wykonaniu tej winy przeciwieć się nie
ma, pod zapłatą przez samego tego takieyże winy zwyż opisaney.
4 § A iż stronie pozwolono z sześciu szlachcicami przychodzić do
sądu, z tej przyczyny, gdzieby się stronie ubliżenie od urzędu dzia-
ło, abo czego w kontrowersyi, i w dekrete nie dołożyli, aby ukrzyw-
dzony przy zeznaniu wóznego, świadectwem tych sześciu szlachci-
ców, i przysięgą swą sprawy swey dowodził, a urząd wóznego do-
przyśluchania sprawy i opowiedania wszelakiego, i przeciwko sobie
samemu nie ma stronie bronić. A chociażby wóznego prze-
ciwko sobie nie przydali, tedy iuż strona przy zeznaniu tych szla-
chciców przysięgą swą urząd przekona, ku podniesieniu, i znowu
słuchaniu tej sprawy z stroną, u tego sądu, do którego będzie we-
dle prawa pozwana, i gdzie takowy nieśluszny wkaz sądu pier-
wszego będzie uznan. Wszakże on pierwszy urząd, od którego się
taka omyłka stanie, nijakiey winy, i przeciwnego mniemania nie

poniesie. Ale gdzie woźny będzie przydan, tam iuż stronie przyię-
gać nie będzie potrzeba.

(a) Acz kogo porządkiem do sądu przywołaia, tego sądzić maia. *Każ: w Wilicy. 1568. H.P.*

456.

W Koronie osoba każda, którą do sądu Trybunalnego z Regestru zawołaia, samoczwart tylko
z Prokuratorem wchodzić ma, pod karaniem łowitosci 14. grzyw: 1578. Belpieczność Sądów
i Seymikow, fol: 329.

Do Trybunału Wołyńskiego, i Bracławskiego także 1589. Belpieczność Sądów, fol: 540.

(b) A ieśliby upornie odziedł, na exekucyą do Urzędu Grodzkiego ma być odesłano, tegoż
Roku tamże.

ARTYKUŁ LIV. 54.

*Jako strony u sądu za pozwy zachować się maia, a sąd aby z głowy
swey nic nie sądził.*

Zabiegaiąc temu, aby na Urzędach Naszych u sądu każdego,
żałoby, i odpor, porządnie bez swarów, i niepotrzebnego zaba-
wienia, i zwłoki szły, tak ustawuiemy. Iż naprzód strona powo-
dowa, nie czyniąc słowy żałoby, ale miało żałoby ma dać na pra-
wie pozew czytać, i pozwu swego słusznym dowodem podpierać.
A strona pozwana ma na ten pozew, iako na żałobę odkazywać,
i sprawować się, wktórym sporze ieśliby strona powodowa co prze-
ciwnego sobie usłyszała, na coby rozmyślenia potrzebowała, tedy
sąd na odstąpienie, i poradę z iey przytacióły, ma iey dopuścić,
naydaley na iedną godzinę. (a) A bedzieli i powtore taż strona uży-
czenia czasu na poradę prosić, tego sądu iey i powtore bronić nie ma,
także na iedną godzinę. § Potemuż i obżałowaney stronie po dwa
kroć iednego dnia tylko, iako i powodowey stronie, rozmyślenia na
czas nie ma sąd bronić. (b) A gdy iuż z obu stron sprawy swe przed
sądem wypowiedzą, a sąd Ziemski, abo Grodzki potrzebowałiby sa-
mi sobie w tym rozmyślenia, tedy maia pierwey stron napomnieć,
aby wszystko, coby na prawie pokładać, i okazować, abo mówić mie-
li, uczynili. A więcey tych swarów, i odwłók, sąd nie ma dopusz-
czać. A gdy iuż to wszystko uczynią, a Pisarz to łpiże, tedy iuż na
to strony nic więcey przykładac nie będą moc, ani sąd tego przyi-
mować, i pisać kazać nie ma, ale sąd ma się namysłać, ieśliby te-
go dnia, abo nazaiutrż rozmyśleć się niemogli, i do trzeciego dnia
to sobie na poradę, i rozmyślenie wziąć może. (c) A trzeciego dnia
iuż sąd koniecznie skazanie uczynić ma wedle żałoby, i odporu
stron, nie nie przykładaiąc, ani uymuiąc. (d) § A w tym czasie, gdy
się sąd namysła, strony ieśliby chciały to sobie wziąć na ugode, i
iednanie, tedy oni im tego bronić nie maia. A My Hospodar, także
sąd główny, Woiewodowie, Starostowie, i urzędnicy nasi, (e) Se-
dzia, Podsedek, i sąd zamkowy, abo dworny, i nikt inszy, nie z głó-
wy, i domysłu swego, także i wiadomości swey sądzić, i skazować
nie maia, i nie będą moc, tylko według tego Statutu, i Artykułów
w nim opisanych, i według mówienia, i sporów u sądu obudwu
stron. § A gdzieby czego w tym Statucie nie dostawało, tedy sąd
przychylaiąc się do bliższej sprawiedliwości, według sumnienia

swego
wać, i

(a)
kurator
miu.

(b)
do spraw

(c)
oddawa

(d)
publica

256. S

T

żące

go s

Pozw

odka

ma,

że g

urza

wyc

(a)

sarz

powe

z nir

i wy

tym

ica

mie

pov

wie

fam

odk

2 niec

stroz

flac

ten

Lite

du

step

taki

dec

fieg

swego, i przykładem inszych Praw Chrześciańskich to odprawo-
wać, i sądzić ma.

(a) W sprawach Seymowych, *etiam de crimine laesae maiestatis*, ma sąd obżałowanemu Pro-
kuratora przydać, i dać *spatium ad deliberandum* do dni trzech. *Constit.* 1588 fol. 455. *De Cri-*
mine.

(b) Sędzia, powodową stronę, i odporną pytać ma, iesli iakie munimenta, i dowody większe
do sprawy mają, i przed skazaniem one pokładać. *Zyg. w Piotr.* 1523. *H. P.* 459.

(c) Do trzeciego dnia Prokuratorowie Kontrowerfye swoje dla świeżey pamięci Urzędników,
oddawać mają. 1569. W tym też się dzieją trudności wielkie. fol. 192.

(d) W Koronie o głowę ugadzać się wolno, ale nie o więzienie za głowę, która jest *pana*
publica pod frogim karaniem. 1588. O Mężobóycach, i Skrutyniach. fol. 463.

(e) Sprawy z Ksiąg Statutow sądzone być mają. *Kaz.* 1454. *H. P.* 438.
Wykłady, ani dowody żadne z prawa obcego nie mają być przyjmowane. *Constit.* 1576. fol.
256. § Także obiecuierły.

ARTYKUŁ LV. 55.

O zastępowaniu u sądu iednemu za drugiego.

I Też ustawuiem, chcąc mieć, aby tak było na wszystkie potomne R. 7.
A. 23.
czasy, iż gdyby ktokogo drugiego, o którąkolwiek rzecz poto-
czną, albo iakikolwiek uczynek, i o występki (krom imienia le-
żącego, o czym na inszych mieyscach jest osobliwa nauka) u które-
go sądu zastąpił, tedy ten iuż będzie powinien sam bez żadnych
Pozwów na tenże czas za tąż żalobą z sądu nie schodząc, za niego
odkazywać, i usprawiedliwić się. A zastępowanie inakwsze być nie
ma, tylko oczywisto u sądu, a nie przez listy, i prokuratora. A wszak-
że gdy zastępcą w iakim występku kogo zastępować będzie, tedy
urząd ten przed który się to przytoczy, przed zastępcą ma kazać
wyczytać ten pozew, i rzecz tę, o co idzie, dostatecznie przełożyć,
(a) A gdy iuż zastępcą we wżyskim tym pozwanego zastąpi, i Pi-
sarz to zapisze, tedy pozwany, albo obżałowany od tego wolen. A
powodowa strona będzie o to z tym zastępcą mówić, i rzeczy swej
z nim dowodzić. A listy, wypisy, i opowiedania, wżysko to prawo, R. 11.
A. 67.
R. 4
A. 29.
i wywody, które powodowa strona przeciw obżałowanej stronie, w
tym prawie miała, ma przeciwko temu zastępcy iść, i u prawa miey-
sca mieć, tak, iako i przeciw obżałowanemu będzie rozumiano, i-
mie zastępcy, za imię obżałowanego. A zastępcą nie ma łobie do
powiatu, ani sądu swego należącego, ani do Pana swego iakiegokol-
wiek stanu człowiek będąc, odkładać, i brać. Ale powinien będzie
sam, albo przy sobie mając Prokuratora, tegoż czasu, skoro zastąpi,
odkazywać, i do końca usprawiedliwić się. § A iesliby na zastępcy
nieosiadłym w tym powiecie, to skazano u prawa, tedy żalobna
strona, wzięwszy od tego urzędu list sądowy, ma z nim iachać, albo
stać umocowanego swego, do onego urzędu onego powiatu, gdzie
ten zastępcą osiadłość swoją w tym Państwie Nalżym Wielk: Xięst:
Litewsk: ma. A on urząd drugiego powiatu, według tego sądu arzę-
du onego, ma mu odprawę wedle prawa pospolitego, na onym za-
stępcy prawem przekonany, uczynić. A do okazania osiadłości
takiego zastępcy w inszym powiecie, prawem słusznym, albo świa-
dectwem, i przyznaniem, przez list utworzony onego urzędu przy-
sięgłego sądowego, w którym powiecie osiadłość będzie mienił, ma

być w więzieniu zadzierżan w tymże zamku, abo dworze Naszym sądowym, gdzie sąd był, ieśliby rękojemstwa słusznego, osiadłego w tym powiecie, do okazania osiadłości swey po sobie nie dał. A na okazanie osiadłości, ma urząd temu zastępcy czasu słusznego, iakby mógł zieżdzić, użyczyć. § Wszakże gdzieby zastępcę na gardło był skazan, takowy tamże na tym urzędzie, do iego powiatu 3 nie odsyłając, karan bydź ma. A po odprawę główščyzny, abo innych szkod na nim skazanych, odesłano być ma do innego powiatu, gdzie osiadłość iego będzie. A któryby zastępcę zgola nieosiadły w tym wszystkim Państwie Wielk: Księst: Lit: był u prawa w iakiey winie przekonany, ten zarazem na tym urzędzie ma bydź karany i nie puszczone z urzędu, póki skazaniu urzędowemu we wszystkim dosyć uczyni. § A ieśliby się to przydało, żeby obżałowany stano- 4 wszy u prawa zastępcę mienił, aleby tego zastępcę zarazem u prawa stanować nie mógł, mianując go być chorym obłożną chorobą, tedy iemu ma bydź dano na postanowienie zastępcy do drugich rokov, pod takim obowiązkiem, i warunkiem, iako o chorych wyżej w tym Rozdziale jest opisano. Wszakże na chorobie zastępcę winien będzie przyścić.

(a) W Koronie złożył, gdy mianuje zastępcę, że zły uczynek swój za rozkazaniem Pana, abo Przełożonego swego popełnił. biorąc się na niego, takowe mianowanie zastępcy nie ma mieć miejsca, gdyż się przeciw rozkazaniu Bożemu. *Kaz: w Wiślicy, 1368. H. P. 793.*

A gdyby Pan towarzyszył, abo kto inny u sądu tamże stanął, i powiedział być taki uczynek z rozkazania swego stały, a odpowiadać nie chciał, pierwszy on obżałowany ma odkazywać. *Kaz: tenże. H. P. 494.*

A R T Y K U Ł LVI. 56.

O zleceniu rzeczy, i o dawaniu mocy innym za siebie u prawa mówić.

Ustawiamy (a) też, iż gdzieby się kto za pozwy, abo na którym Roku przypadłym nie mógł na prawie stanować, tak za chorobą, iako i za innymi którymi przyczynami, i potrzebami swymi, tedy Prokuratora, abo umocowanego swego może miało siebie u prawa mieć. A wszakże umocowany, abo Prokurator inakszy, i inaczej ustawiony, i u prawa przyjmowany bydź nie może, ażby mu oczywisto zlecił rzecz swoją przed urzędem którymkolwiek w Kancelaryi Naszey Hospodarskiej, abo przed urzędem Ziemskim, abo Grodzkim, i z tego urzędu wypis z Książki wziąć, i ten prokuratorowi swemu dać. A za takowym urzędowym zleceniem mogą bydź prokuratorami i nieosiadli ludzie w tym Państwie Wielk: Księstwie Litewskim. § A ktoby za chorobą swoją, abo przez dalekość urzędu, zlecenia mocy na urzędzie zeznać nie mógł, takowy każdego stanu 2 człowiek ma rzecznikowi, abo umocowanemu swemu rzecz swoją ku mówieniu u prawa zlecić listem swym otworzonym. Panowie Rada, dając takie listy umocowane, tylko pod pieczęcią swą, i z podpisem ręki swej własnej. A inne stany także dając listy pod pieczęcią i z podpisem ręki swej, a przy swej pieczęci, i jeszcze pod jedną pieczęcią człowieka stronnego, a kto pisać nie umie, ten przy swej pieczęci i jeszcze dwóch szlachciców pieczęci u takiego listu

3 swego umocowanego ma mieć, i w tym liście, abo wypisie urzędowym pomieniwszy rzecz, o co idzie, ostatek na pozew ukazać, i moc na zysk i stratę dołożyć. § Wszakże za taką nieurzędową mocą umocowany ma być osiadły w tym Państwie Naszym w W.X.L. pod nami Hospodarem osiadłością szlachecką, i tak już takowi umocowani u każdego urzędu przyjmowani być mają, i moc mieć będą, tak do burzenia roku, i pozwu, iako i do mówienia w samej głównej rzeczy.

(a) W Koronie w sprawach do zapisu, działu, o wybicie z spokojnego dzierżenia, do rzeczy osądzonej, i o dziedzictwa *Principalis* stanowiący u Ksiąg Grodzkich, abo Ziemskich, oczywiście moc ma zlecić Prokuratorowi. 1616, O Plenipotencyach fol. 7.

A R T Y K U Ł LVII. 57.

Ktoby sam nie mógł, abo nie umiał u prawa mówić, i o przydaniu Prokuratora ludziom ubogim.

1. Ustawiamy (a) też, jeśli by kto oczywiście u prawa stojać nie mogąc, abo nie umiejąc sam mówić, i rzeczy swej sprawować, porucił ustnie komu innemu tę rzecz swoją mówić: tedy sąd za zleceniem ustnym, ma go za mocnego przyjąć, chociaż i nieosiadłego. Wszakże gdzieby komu szło o gardło, abo za zapisem, takim, którymby się kto opisał, nie schodząc, z prawa, dosyć czynić, tedy takowa strona, chociaż i rzecz komu zleci inszemu, przecie od sądu odchodzić nie ma, do skończenia prawa. § (b) Ktemu gdzieby kto nie mogąc, i nie umiejąc sam mówić, i rzeczy swej u sądu sprawować, a przez ubóstwo, i niedostatek swój, sam sobie Prokuratora sposobić nie mógł, iako wdowy, i sieroty a prosiłoby urzędu o Prokuratora, tedy urząd ma takowemu Prokuratorowi darmo przydawać, i kazać od nich u prawa mówić, a Prokurator ma w tym urzędowi
- 3 być posłuszen. § A jeśli by Prokurator urzędowi w tym posłuszeniu być nie chciał, takowemu Prokuratorowi i od inszych osób u tego sądu mówienie nie ma być dopuszczone. A w obrażeniu Majestatu Naszego, i My Hospodar obiecuiem Prokuratorów stronie obwinionej dawać, potemuż i ludziom ubogim, i niedostatecznym. Także się sąd główny przeciwko ludziom ubogim zachować ma.

(a) Kto chce, może użyć do swej sprawy Prokuratora. *Każ: w Wiślicy. 1368. H. P. 443.* Prokurator do sprawy ma być każdemu przydany, *etiam in crimine iuxta Majestatu na Seymie. Const. 1588. fol. 455. Tit. de Crimine.*

(b) Nieumiejętnym, i ubogim. Prokurator ma być przydany. *Każ: w Nieświe: 1454. H. P. 443.* Białymgłowom przydany być ma. *Każ: w Wiślicy. 1368. H. P. 444.*

A R T Y K U Ł LVIII 58.

O Prokuratorach, i jakie osoby, i gdzie nie mają nimi być.

1. Ustawiamy (a) też, iż Prokuratorami te osoby niżej opisane być nie mają, to jest: Sędzia, Podśedek, i Pisarz Ziemski, także i urząd Grodzki, a to w tych Powiatach, i przy tych sądach, gdzie są sami urzędnikami. Wszakże w swoich własnych rzeczach, i w tych powiatach mogą mówić, i sprawiedliwości sobie dowodzić. A w po-

wiatach, i sądach inszych, gdzie nie są urzędnikami te osoby wzwyż mienione, gdzieby się komu z potrzeby trafiło, i od kogo inszego z przyiacioli swoich mówić mogą, atakowi za Prokuratorow być nie mają. § (b) Nie mogą też być Prokuratorami osoby duchowne, iedno także w swej własnej rzeczy każdemu z nich wolno będzie u prawa mówić.

(a) Pisarz, i Podpisek, u tego Sądu, u którego siedzi na Urzędzie, prokurować nie mogą. *Zyg: w Piotr: 1550. Przestrzegając trudności: fol: 7.*

(b) Duchowny ani Pisarzem, ani Podpiskiem, ani Prokuratorem być nie może. *Zygm: w Piotr: 1538. H. P. 399. Tylko w swej własnej sprawie, tamże H. P. 444.*

A R T Y K U Ł L I X. 59.

O karaniu fałszywych, a podstępnych Prokuratorow, i ktemu, iż wolno stronie Prokuratora swego uprawnienie podpierać, i samemu mówić, i drugiego Prokuratora na jego miejsce ustanowić.

Ustawiamy, (a) iż gdyby który Prokurator podjąwszy się komu rzeczy jego mówić, i sprawować, a wywiedziawszy się na nim tej sprawy, i listy jego oglądawszy, i wydał go w tym stronie przeciwnej, albo do tej strony przeciwnej przysłał, i od niej zaś na przeciwko temu, komu się pierwemu obiecał, i podjął, rzecz mówił, tedy takowemu nie ma być u prawa mówienie dopuszczane. Ktemu, jeśli by ktokolwiek chcąc komu ku szkodzie uczynić, a Prokuratorem się ustanowił, i list od niego umocowany sprawił, a tegobymu strona nie poruczyła, i za tym, coby komu utracił, takowy sąd nie ma być trzyman. § (b) Tak też Prokurator, uczyniwszy się na którym roku chorym, a staćby na drugim roku, i przyjąć nie chciał, według artykułu sześćdziesiątego, niżej w tymże Rozdziale opisanego, tedy za takowe postęпки tacy Prokuratorowie, gdyby to na nich iawnym, słusznym dowodem przewidziano było, gardłem karani być mają. § A gdzieby też Prokurator podjąwszy się komu rzecz mówić, a po tym temu dosyć nie uczynił, albo umyślnie ku szkodzie komu co u prawa niedbalstwem swym upuścił, tedy za to na więzienie szlacheckie, na cztery niedziele ma być skazan, szkodę stronie, w czym ubliżenie uczynił, płacić ma. O co tamże zarazem, gdzie się to przyda, bez pozwu stronie żalobliwej, usprawiedliwić się powinien będzie. § A ktoby też uprawnienie stając chciał odstąpić prokuratora swego, a sam swoją rzecz mówić, albo drugiemu prokuratorowi zlecić, to mu wolno będzie.

(a) Z niepilnego, i niewiernego Prokuratora sprawiedliwość od Sędziego ma być uczyniona, iako z flugi, choćby był osiadły. *Zyg: Aug: w Piotr: 1548 H. P. 446.*

Prokuratorowie zli za fałsz, i oszukanie, taką winą karani być mają, gdy dostatecznym świadectwem będą przekonani, która o niażd domowy jest wyrażona. *Zyg: w Piotr: 1538: H. P. 445.*

(b) *Plenipotens convictus fraudis contra suum Principalem* na gardle ma być karany, a sprawa *in integrum* ma restitui. *Const: 1638. fol: 15 Tit: O nieznoszeniu.*

A R T Y K U Ł L X. 60.

Przyczyny niestania Prokuratorów, iż to im i stronom ich szkodzić nie będzie.

Też ustawujem, iż gdyby Prokurator przed rokiem prawa nie mogąc stronie swej o chorobie dać znać, iżby inżego na jego miejsce posłał, albo jadąc już na drodze, albo na miejscu będąc, gdzie roki odprawują, roznie mógł się obłożną chorobą, tak żeby na rok do sądu sam być nie mógł, tedy jak stronie tej, czyię sprawę na się wziął w rzeczach tych; tak też i Prokuratorowi nie szkodzić nie ma. A chociażby drugie roki ostatnie, albo rok zawity był, przecie tym nie tracić nie będzie. A wszakże Prokurator w tej chorobie, skoro się roznie może, ma do urzędu tego, do którego była go strona z mocą odprawila, i też stronie przeciwney dać znać. A zmógłszy się, potem na pierwszych rokach Ziemskich, aborocznych Grodz: przed którym sądem ta sprawa toczyć się będzie, ma przysiąc, iż sprawiedliwie za obłożną chorobą na ten czas stanowiąc się nie mógł, a nieku zwinie sprawiedliwości. Tak też śludzy i posłańcy od Panów, którychby do sądów na roki posłanych, z jaką obmową prawną, w drodze, albo na miejscu sądowym choroba wielka obłożna zażła: 2 Także się będą zachować powinni, jako wyżej opisano. § A wszakże jeśliby Prokurator, albo sluga posłaniec takowy, o chorobie swej dawał wiedzieć, albo i dawałby urzędowi na pierwszych rokach wiedzieć, a potem na drugich rokach na tymże urzędzie przez stronę swą postawion nie był, albo też i stanąłby, przysięgi na tym, iż za chorobą na pierwszych rokach nie stanowiąc się, uczynić nie chciał, tedy urząd, na pierwszych rokach za niedaniem znać o chorobie, tak też na drugich, za nieuczynieniem takiej przysięgi, ma stronie przeciwney skazanie czynić, według tego Statutu. I gdzie taka obmowa chorobą prokuratorą, albo którego Posłańca stanowiąc się u sądu Ziemskiego, za pozwy pierwszemi na roku pierwszym niezawitym, a potem na drugich rokach taki Prokurator, albo posłaniec stanowiąc nie będzie, albo i stanąłby, nie przysięże, tedy ta strona za one na pierwsze roki Ziemskie nie stanie, tak jakoby sam nie stał, zapłacić, a stronie swej przeciwney, już na tych drugich rokach, jako na zawitym roku usprawiedliwić się będzie winien. § A będzie i taka obmowa chorobą uczyniona, na jakim roku zawitym, tak Ziemskim, jako i Grodzkim, a na drugich rokach taki Prokurator, albo posłaniec nie stanie, albo i stanąłby nie przysięże, tedy takowa strona, za ono pierwsze nie stanie swe na roku zawitym, rzecz, o którą pozew idzie, tracić ma, bez żadnych dowodów strony swej przeciwney. § A jeśliby strona pozwana powiedziała, iż ten Prokurator jego od niego posłany, przed tym rokiem, nie dojechałszy do tego urzędu, umarł, tedy sama strona takowa, nie mogąc już za tym tego Prokuratora swego na drugim roku stanowiąc, ma na tym sam przysiąc, iż ten Prokurator jego na ten rok był od niego posłany, a on nie dojechałszy do tego urzędu, umarł, i gdy na tym przysięże sąd ma się przeciw jemu według tego Artykułu zachować. § A jeśliby sama strona pozwana na drugim roku nie stała, albo stanąłby, na tym przysięż nie chciała, tedy, jeśliby o zawity rok szło, w tej rzeczy już na tym drugim roku upada. A jeśli nie o zawity rok, tedy w nieistannie upada.

ARTYKUŁ LXI. 61.

Czego Prokurator bez strony swej sprawować niemoże.

R. 4.
A. 66.

Tez (a) ustawujemy, iż Prokurator za mocą żadnych zapisów nowych, i nijakiego wyznania ni od kogo nie ma sądu czynić i pieniędzy za zapisami brać, i z nich kwitować, nie mając przy sobie strony swej. A wszakże jeśli by kto nie mogąc, albo niepospie-
iać do urzędu jachać po pieniądze, chciał przez kogo innego pienią-
dze te brać, i kwitować, tedy inaczey niema, ani może brać, tylko
przez takowego Prokuratora, albo sługę swego, komuby ofobliwą
na to moc, i poruczenie listem swym, podpisanym ręką swą, i pod pie-
częcią swą dał, albo przed urzędem bliższym sądowym poruczył, a
wypilem tego urzędu mocnym go na to mianowicie uczynił, takow-
y mocny może pieniądze brać, i kwitować moc mieć będzie.

(a) Prokuratorowie zapisów nowych czynić, z starych kwitować, pieniędzy brać nie mogą.
Oprócz bytności Pryncypala. Zyg: w Piotr: 1511, H. P. 446.

ARTYKUŁ LXII. 62.

*Ktoby na kogo przed prawem, słowem, albo ręką ściągnął, pchnął,
albo ranil, albo zabił.*

R. 1.
A. 14.

Tez (a) ustawujem, gdyby kto jakiegokolwiek dostojenstwa, i
stanu będąc, a stojąc przed sądem, odłapiwszy rzeczy swej,
jeden na drugiego słowem się nieuczciwym targnął, tedy za to
ma z nakazania tego sądu, miało winy siedzieć na zamku bliższym
sześć niedziel. A jeśli by pchnął, albo ręką uderzył, chociażby nie ra-
nił, tedy ma zapłacić stronie miało nawiązki, gwałtu dwanaście ru-
bli groiży, a za winę ma siedzieć sześć niedziel. A jeśli jaką sprawę
u tego sądu mieć będzie, ten, który takowe więzienie zaśluzży, tedy
ma to więzienie podiać po rozprawie swej rzeczy. Jeśli by korda,
miecza, albo szable, i jakiegokolwiek broni, w obyczaj zwady dobył,
choćby nie ranil, rękę traci, a gdyby ranil, tedy niczym inszym,
jedno gardłem ma być karan, i o taki uczynek każdy urząd, bądź
Grodzki, albo Ziemski, przed którym się to stanie, takowego może na
gardło wskazać. § A jeśli by kto kogo przed sądem zabił, ten cześć,
i gardło traci, a głowiczyzna z imienia, albo majątności jego sowito
ma być dzieciom, albo bliskim płacona. A takowego jawnego wystę-
pcę, przy gorącym uczynku, nie tylko urząd ten powinien imać ka-
zać, ale i wżyskim tam będącym, dla zawściągienia takowey swa-
woli, jako przeciwko wzruszycielowi pokoju pospolitego powstaw-
szy, przeciwko takowemu pomoc czynić wolno będzie. A gdzieby
takowy zmocniwszy się, imać się nie dał, i od urzędu zszedł, tedy prze-
ciwko takowemu urzędy nasze zachować się mają według Artykułu
trzydziestego wtórego, tegoż Rozdziału. § Wszakże ktoby dał swa-
wolnie przyczynę słowy, i ręką i początek uczynił, a tenby w obro-
nie przymuszony za jego początkiem broni dobył, ranil, albo zabił,
takowy za dowodem słusznym imać być nie ma, i takowey pokuty, i

R. 4.
A. 63.

karat
zabiw
o tym
zac
Artyl
wszyl
się ni
ska, a
Gdzi
rzecz
iać,
chcia
od u
ten ur
ma st
ycz
ków,
łdw

(a) J
placić
Kto
uciecz
A jes
Dekl
Kościo
Opatrz

O tym
tak
Jan

T

flusz
jewo
kich,
abo k
dowi
A jes
szczy
dzone
zawit
przyc
dnik
zabił,
będzi

karania nie powinien cierpieć. A ktoby też kolwiek raniwszy, abo zabiwszy kogo, przed sądem precz uciekł, takowego za daniem Nam o tym znać przez ten urząd Nasz, pod którym się to stało, mamy kazać Mandat nasz dać, a stanieli za mandatem, karać go według tego Artykułu. A jeśli za Mandatem nie stanie, tedy go mamy kazać ze wszystkich Państw Naszych wywołać wiecznym wywołaniem, jakoby się nigdy w granice Państwa Naszego nie wracał, a rannemu nawiąska, abo zabitego głów szczyzna z imienia iego płacona być ma. § Gdzieby też kto tak uporny był, żeby nie rosprawiwszy się w takowej rzeczy precz ujechał, abo za skazaniem urzędowym więzienia podjąć, i gwałtu wzwyż mianowanego stronie obelżoney zapłacić nie chciał, a urządby go nie mógł do więzienia przypuścić, a onby precz od urzędu odjechał, dosyć temu, w co popadł nie uczyniwszy, tedy ten urząd, przed którym się to stanie, za takie jego nieposłuszeństwo, ma stronie obrażoney gwałt ten sówito płacić kazać, a łobie urząd winy czterdzieści kop groszy na imieniu iego zarazem bez żadnych roków, odprawić, postępując daley około tey odprawy według Artykułów o odprawach rzeczy sądzonych opілanych.

(a) Jeśli kto Sądu nie uczci, abo się poloży na stole, gdzie bywa sądzono, trzy grzywny winy płacić ma, pod winą drugą 14 grzywnie. H. P. 452.

Kto Sądy zgwałci, taki jako gwałtownik pospolitego pokoju na gardle ma być karany, A jeśli uciecze, dobra jego do skarbii mają być zabrane. Zug: w Kr. k. 1507. H. P. 454.

A jeśli z Królestwa uciecze, ma być wywołany. Zug: w Bydgoz. 1520. H. P. 451.

Deklaracya bezpieczeństwa pospolitego, ktoby urząd Grodzki, Ziemski, Podkomor: Seymiki w Kościołach gwałcił. 1611, fol. 3 i na W. X. L.

Opatrzanie bezpieczeństwa Sądow, Roku tegoż fol: 7. i na W. X. L.

A R T Y K U Ł L X I I I. 63.

O tym, gdzie Wojewoda, Starosta, abo Sędzia, Podśedeł, i Pisarz, R. 1. tak zamkowy, iako i Ziemski urząd, abo Podkomorzy, Kommissarz, siedząc na sądzie kogo srowocił, abo się na kogo ręką targnął. A. 9. 3. 27.

Też (a) ustawujem, iż gdyby kto z tych wyżey mianowanych urzędników Naszych, siedząc na sądzie kogo srowocił, tedy ten taki urzędnik za dowodem jawnym słuźnym, ma na zamku sześć niedziel siedzieć. § A jeśli by który Wojewoda, Starosta, abo który z tych urzędników sądowych, Grodzkich, abo też Sędzia, Podśedeł, i Pisarz Ziemski, abo Podkomorzy, abo Kommissarz sam gwałt mieyscu naszemu Hospodarskiemu, i sądowi uczynił, a kogoby na sądzie ranił, takowy urzędnik gardło traci: A jeśli by zabił, takowy gardło i część traci, a nawiąska, abo głów szczyzna sówito z imienia iego ma być płacona. § A o to ukrzywdzoney stronie, takowego urzędnika wolno będzie pozwać na rok zawity do Nas Hospodara. Wszakże ktoby swawolnie dał urzędowi przyczynę srowoci, i ręką się targnął, i początek uczynił: a ten urzędnik w obronie przymuszony początkiem iego, broni dobył, ranił, abo zabił, takowy za słuźnym wywodem, od tey winy i karania wolent będzie.

kolwiek, jeſliby zbytek jaki przed tym wzwyż mianowanym cza-
sem uczynił, takowy chociażby i Pana uſiebie mienił, nie dopuſz-
czając mu do niego odezwy, tam zarazem przez tenże urząd mo-
cnie ſądzon, i według wyſtępkę ſwego ſkazywan, i karan być ma.
§ Wyimując to, iż jeſliby przy bytności Pana ſwego, co pod tym-
że urzędem, abo na drodze uczynił, tedy Pan jego, za obeſnaniem
urzędowym przez woźnego, tamże zarazem ſprawiedliwość ukrzy-
wdzonemu uczynić przed woźnym powinien będzie. A gdzieby
Pan za obeſnaniem urzędowym zarazem ſprawiedliwości nie uczynił
tedy na ſamym Panie takowego ſługi, ukrzywdzonemu, za dowo-
dem w Statucie opisanym, wskazanie w tey rzeczy, obyczajem w
tym Artykule pomienionym czynione, i odprawa na imieniu iego
działana być ma.

(a) W Koronie na wſzyſkich mieyſcach, gdzie Sądy bywają odprawowane, oſm dni przed Są-
dami jadącym, i tym, którzy przez wſzyſtek czas Sądów będą, i wracającym ſię do domu po Są-
dach oſm dni, beſpieczeńſtwem poſpolitym ſą obwarowani, a jeſliby kto beſpieczeńſtwo pod
czasem mianowanym zgwałcił, takowy ma być karaſy, jako gwałtownik gleytu Królew: *Zyg: w
Piotr: 1538. H. P. 455.*

A ktoby Sądy, abo Seymiki gwałcił, na gardle ma być karaſy. *Zyg: w Krak: 1527. H. P. 454.
Conſt: 1601. fol: 757. Tit: Securitas Judiciorum.*

(b) Ktoby wſzelakie Sądy zgwałcił, dawſzy mu rok taſto Terminu powagą Sądów Trybunał-
nych ma być ſądzony, i karaſy 1611. Opaſtrzenie beſpieczeńſwa Sądów. fol: 7 i na W. X. Litt:
*Conſt: 1598. fol: 706. Tit: Beſpieczeńſtwo Woiewództw, & Tit: O Męzobóyſtwach ibid: Conſt:
1607. f. 845. Tit: De Securitate Judiciorum.*

(c) W Koronie, a gdzieby wyſtępkę ſwego ucieczeniem zbyć chciał, maiećność do ſkarbu ma
być zabrana. *Zyg: w Krak: 1507. H. P. 454.*

A R T Y K U Ł LXV. 65.

*Iż zapoſzowany nie potrzebnemi ſłowiy, tak też i z ſtrony inney przy-
powiedziawſzy ſię z prawem ſwym krom pozwu, nie ma prawa roz-
rywać.*

Uſtawujemy, jeſliby pozwana ſtrona będąc u prawa, a oſtąpiw-
ſzy od pozwu, ſtronie powodowej co takiego nowego zada-
ła, abo też kto inſzy do tego ſię z ſtrony z prawem przypo-
wiał, chcąc Prawo rozerwać, a zwłokę uczynić, albo ſobie, co
bez pozwu prawem wygrać, takowym ſtronom to u ſądu iść nie
może. Ale ma ſąd odłożywſzy to na ſtronę, przed ſię ſtronie po-
wodowej ſprawiedliwość czynić wedle pozwu, o to, o co kogo po-
zwala, i to kończyć, i ſkazanie czynić według prawa. A temu
trzeciemu, który ſię z ſtrony do teyże rzeczy z prawem ſwym przy-
powiadał, ſąd nie przypuſzczając go zaraz ku prawu, ma mu tylko
wprzód wolne mówienie do prawa w tey rzeczy zachować z tym,
kto z wyroku ich przy imieniu, albo którey rzeczy zoſtanie. A w
inſzych przypadłych rzeczach, któreby ſię nowo między tymi
dwoma za pozwy u prawa ſtojącemi przytoczyły, ſąd ma im ſka-
zać, aby ſię o to na inſze roki do ſądu należącego pozwali. § A
jeſliby ſię co takowego między nimi o poczciwość dotykało, ſąd ma
ich, obiedwie ſtrony, na wyrok Naſz Hoſpodarſki odeſłać na Seym
walny, i tam na Seymie obie ſtrony bez żadnych pozwow mają ſię
przed Nami Hoſpodarem ſtawić ku roſprawie. A o co ſię zapozwa-

li, to przed się sąd ma sądownie między nimi rozprawować, i kończyć według prawa.

ARTYKUŁ LXVI. 66.

Jako bracia niedzielna, abo uczestników, to jest, siabrow pozywać,
Ustawujemy, (a) jeśli by kilka braci, abo uczestników dzierżeli jedno imienie spolne, ludzie ciałe, abo danne, niedzielne. A komuby się od tego imienia ludzi krzywda działa w czymkolwiek, a oniby jako z siebie, tak i z takowych ludzi sprawiedliwości czynić nie chcieli, a jeśli od poddanych, tedy żałobna strona listu urzędowy przez woźnego na tym imieniu położyć ma, aby się tej żałobliwej stronie sprawiedliwość stała. A jeśli by się w tym żałobliwej stronie sprawiedliwość nie stała, tedy jako o uczynienie sprawiedliwości z poddanych, tak też jeśli i od samych osób krzywda jaka się dźiać będzie, wszystkich uczestników o to przed sądem jednym pozwem ma pozwać, i na tymże imieniu pozew położyć. A chociażby się oni uczestnicy wszyscy nie zia chali, tedy sąd na rokach sądowych będzie skazanie według prawa na imieniu czynić, według tego, jako o tym o rokach sądowych napisano.

(a) Brat oddzielony mianowicie, a nie oddzielony spolnie z dóbr oyczytych, z którychby się krzywda komu działa, pozywany być ma. *Kaz: Wielki w Wslicy 1365. H. P. 291.*

ARTYKUŁ LXVII. 67.

O krzywdach, któreby się Xiążętom, Panom, Szlachcie, i ich slugom; i podclaym, od Wojewod, Starost, Dzierżawcow, i Ciwunow, Leśnicznych, i Mostowniczych Naszych, od ich osob, abo od urzędników ich, bądź też od poddanych Naszych, dźiały.

R. 1.
A. 24
R. 3.
A. 82.

CHeąc My Hospodar w tym Państwie Naszym Wielkim Xięstwie Litewkim, pokoy pospolity czynieniem prękiey, i łatwey sprawiedliwości rozmnażać. Ustawujemy, iż komuby się z obywatelów tego Państwa, Xiążętom, Panom, Szlachcie, tak stanu Słuchownego, jako i świeckiego, i też ich slugom, bojarom, i poddanym dźiały jakie krzywdy, i szkody w rzeczach potocznych, gwałtach, bojach, grabieżach, w zachodzeniu ludzi oyczytych, do Miast, i siol Naszych Hospodarskich, i inszych temu podobnych od Wojewodow, Starost, Dzierżawcow, Woyfkich, i Ciwunow, Leśnicznych Mostowniczych, i inszych urzędników naszych, bądź od samych osob, abo ich urzędników, i slug, z Wojewodztw, Starostw, Dzierżaw, z Ciwunstw ich: (a) Tedy takowy każdy Wojewoda, Starosta, Dzierżawca, i Ciwun, i każdy urzędnik Nasz, jeśli by co sam uczynił, aboby z urzędników, slug swoich, sprawiedliwości komu za upomnieniem przez listu urzędu Naszego Ziemskiego, abo Grodzkiego, uczynić nie chciał, ma być o to pozwan na rok zawity, według uczynku do sądu należącego Ziemskiego, abo Grodzkiego, w tym powiecie, gdzie ten zamek, abo dwór, abo włość Nasza, Dzierżawa jego leży, abo gdzie urząd jego jest, aby sam stanął, i tego na kogo żałoba będzie, postawił, i w tym się z ukrzywdzonym rozprawił.

- 2 § A będzieli komu krzywda uczyniona z Starostwa sądowego tegoż Powiatu, bądź od samego Wojewody, Starosty, albo jego urzędnika, sług, w rzeczach Grodzkiemu sądowi należących, o to ma być pozywany, według artykułu trzydziestego dziewiątego w tymże Rozdziale, do drugiego sądu Grodzkiego w inżym powiecie naybliżej o granice temu Powiatowi przyległego, któremu każde pozwy nie mogali być oczywiście podane, mają być pokładane przez woźnego w tymże zamku, albo dworze, albo włości Naszey, z kąd się komu krzywda dzieje. A za tymi pozwy, Wojewodowie, Starostowie, i inśi wszyscy urzędnicy Nasi, sami, albo przez umocowanych swoich powinni będą u sądu stanować się, i rozprawę z żalobną stroną przyjmować, będąc temu urzędowi posłuszni we wszystkim do ostatniego stopnia prawa. * Y byłoby co na którym z urzędników Naszych za iego własną winę z prawa skazano, tedy te przesyłki nie mają się ściągać na grunt, i dobra Nasze Hospodarskie; ale za to odprawa ma być czyniona na własnym imieniu tego urzędnika, które będzie miał, w tymże powiecie. § (b) A gdzieby który Dzierżawca, albo Ciwun, w tym powiecie, gdzie jego dzierżawa leży, osiadłości własney swey nie miał, tedy sąd, według postępków prawa, skazanie na nim uczyniwszy, ma odesłać na odprawę do inższego urzędu, i sądu, w którym powiecie, zwłaszcza w tutejszym Państwie Wielk: Xstwa Lit: on osiadłość swoją mieć będzie. A ten urząd powiatu drugiego, powinien będzie ukrzywdzonemu odprawę na imieniu iego, według tego sądu, i obyczaju prawa uczynić, pod winą w artykule dziewięćdziesiątym czwartym, w tymże Rozdziale opisanego, § A któryby dzierżawca Nasz, i inśy urzędnik Nasz, nigdzie osiadłości w tym Państwie Naszym Wielkim Xięstwie Litewskim nie miał. A byłoby komu ukrzywdzonemu od niego, u którego urzędu Naszego, co na nim skazano, a onby skazaniu urzędowemu dosyć czynić nie chciał, tedy, gdy ten ukrzywdzony z listem sądowym do Nas Hospodara uciecze się, My temu przez posłańca Naszego odprawę na majątności iego ruchomey uczynić rozkazać mamy, według tego Statutu, aż do ostatniego stopnia prawa postępując. § A gdzieby który urzędnik Nasz był pozwan o nieuczynienie sprawiedliwości z urzędników, albo z sług swoich, tedy tych, którzy obwinieni w czym będą, mają przed sądem ku rozprawie stanować. A jeśli w czym winni zostaną, to natychże obżalowanych odprawiono być ma (c) A jeśli kto od poddanych Naszych, jakiegokolwiek stanu, dzierżawy czyiey, krzywdę sobie w rzeczach potocznych mienił, a Wojewoda, Starosta, i któryżkolwiek urzędnik Nasz sprawiedliwości z nich ukrzywdzonemu czynićby nie chciał, sam, albo przez urząd swój, tedy ma być upomniany, według Artykułu czterdziestego osmego, tegoż Rozdziału, kładąc przez woźnego takowe upominanie na teyże dzierżawie, z której się krzywda dzieje. A Wojewodowie, Starostowie, i inśi urzędnicy Nasi mają sprawiedliwość z poddanych Naszych, i odprawę na winnych, według występku każdego, aż do ostatniego stopnia prawa, według

Statutu tego czynić powinni będą, odezwy im nigdzie nie dopuszczając: (Okrom rzeczy krwawych, gdzieby szło o gardło, temu jako skrutynia, tak odzew dopuszczon być ma) wyiawszy, gdzieby na gorącym uczynku, abo iawnym jakim występku poimani, abo z licem przywiedzion był, temu odzew iść nie ma. § A jeśliby Wojewoda, Starosta, i którykolwiek urzędnik Nasz za upomnieniem urzędowym roku nie złożył, abo i złożywszy rok, sprawiedliwości nie uczynił, tedy takowy każdy urzędnik Nasz na rok zawity przed sąd Ziemski, abo Grodzki pozwan być ma. (o) A Wojewoda, Starosta, i którykolwiek urzędnik Nasz przed tym urzędem, do którego pozwan będzie, sam iść, i poddanych Naszych obżalowanych do rozprawy postawić ma. A pokażeli się to z prawa, że sprawiedliwości żalobnikowi nie uczynił, tedy takowy każdy Wojewoda, Starosta, i którykolwiek urzędnik Nasz, za to winy sronie żalobliwej, tamże, gdzie się to przytoczy, rubl groszy zapłacić ma, a urząd ten, tamże zarazem z tych obwinionych poddanych sprawiedliwość uczynić powinien będzie. § (d) A gdzieby od takowych urzędników z poddanych Naszych Szlachcicowi sprawiedliwość czyniona była, a sąd urzędu tego nie według prawa by się żalobnikowi widział, tedy o to sronie żalobliwej odezwać się z tym wolno będzie, do sądu głównego Trybunalnego. A Wojewodowie, abo Starostowie, i inni urzędnicy Nasi, u tego sądu głównego, za tą appellacją powinni będą sami, abo przez umocowanych swoich pilnować, i pokażeli się to przed tym sądem, że Szlachcic nieślusznie odezwał, tedy sąd takowy zmocnić ma. A Szlachcic ten urzędowi temu, od którego appellacja urosła, powinien będzie winy zapłacić rubl groszy. § (e) Także się też rozumieć ma i o tych, którzy jakie dobra Nasze, bądź prawem dożywotnim, abo w summach pieniędzy zawiedzione mają, i od Nasz Hospodara dzierżą, i na takich dobrach, tak na summach pieniędzy, jako na majątności jego ruchomey, także i na dochodach jego z tych dóbr przychodzących, a na koniec, i na osobie jego do ostatniego stopnia odprawa czyniona być ma. Wszakże gdzieby kto do takowego uwiązania przyszedł, nie ma nad ustawę nic więcej dochodów z dóbr Naszych brać, i w skarbie Naszym o takowym swym dzierżeniu wiadomość uczynić, dla tego, iż po śmierci onego dożywotnika, takie dobra Nasze wolno bez odkładania summy pieniędzy na tym dożywotniku przeżytkaney, do stołu Naszego wracać się mają, a swej summy patrzeć ma na majątności onego dożywotnika, gdziebykolwiek nań przychodziła. Wszakże jeśliby od stołu Naszego zastawą dobra Nasze dzierżał, a na tej summie pieniędzy odprawa iemu uczyniona, tedy z skarbu Naszego onemu ta summa odkładana być ma.

(a) Starosta, abo Dzierżawca, gdyby komu krzywdę, abo szkodę jaką uczynił, ma mieć forum w Ziemstwie, gdzie one dobra Królewskie, w którym Powiecie leżą, 1588. O Kommissarysch, i Kommissarzach na granicach, fol: 459.

Aktor prawa pozwanego naśadować powinien, Kaz: w Wislicy 1368. H. P: 448

(*) Dobra do stołu K. J: M. należące, tak w Koronie, jako W. X. L. żadnymi summami onego być nie mają. Const: 1635. fol: 6. Tit: O Dobrach.

R O Z D Z I A Ł C Z W A R T Y 165

I dla tego Starostwa Sądowe osiadłym dawane być mają. *Const. 1563. fol. 42. Tit. Osiadłość Dignitar. i Const. 1607. fol. 831. Tit. O Wakancyach.*

(b) A gdyby był nieosiadły w onym Województwie, tedy tam, gdzieby majątność miał, ma być exekucya na dobrach jego nie odwołcznie uczyniona, O Kommissyach 1588. tamże.

Starosta powinien odprawę czynić przeżytków Starosty drugiego przysądzonych w tym Powiecie, gdzie się dobra obwinionego znajdują. Zwyczaj Ziemi Krak. H. P. fol. 211.

Jeśli by possesji nigdzie nie miał, ma się postępować na niego ścigać, jako *contra impossessionatam*, a pozwów kładzenie ma być *in residentia Const. 1562. fol. 24. Tit.*

O Starostwach *Const. 1563. fol. 43. Tit. Starostowie.*

(c) Starostom, i Dzierżawcom, o krzywdy, i szkody, któreby się działy na gruntach Królewskich, albo Rzeczypośo: każdego będzie wolno pozywać do Ziemstwa, a gdzieby przylegi według prawa nakazane były, tak naszym, jako i swym imieniem odprawować będą, 1588 O Kommissyach, i Kommissarzach. fol. 450.

(d) Wolno Starostę o Zbiegającego Słachciciowi pozwać do bliższego Grodu, *Const. 1078. fol. 338. Tit. Sprawiedliwość o chłopcy, i Art. 39. Roz. 4.*

(e) Gdzieby się nie według prawa skaz widział, *appellacya wolna* na Trybunał, O Komiss. tamże.

(f) Sprawiedliwości exekucya na Summach pieniężnych, na Starostwach mających odprawiana być ma. 1562. o Statucie K. Kaz. fol. 15.

Na summach, na dzierżawie, odprawa ma być czyniona, 1588. O Kommissyach fol. 459.

A R T Y K U Ł L X V I I I . 68.

O Mieszczanach, i o ludziach Naszych w krzywdach ich od Szlachty.

I Ustawujemy, jeśli by kto z Xiążąt, Panów, Szlachty wszelakiego stanu, tak i poddanych ich, uczynili krzywdę jakąkolwiek Mieszczanom Miast Naszych, gdzie prawa Maydeburckiego nie mają, także i ludziom Naszym Hospodarskim imion Naszych, takowych o uczynienie sprawiedliwości, Wojewodowie, Starostowie, i Dzierżawcy Nasi mają sami, albo urzędnicy ich upomnieć pozwem według Artykułu czterdziestego ósmego tegoż Rozdziału, aby sami z siebie, i z poddanych swych sprawiedliwość uczynił. A jeśli by za tym sprawiedliwości nie uczynił, tedy na pierwszych Rokach sądowych, jako na zawitym Roku pod straceniem prawa ma stać, i poddanych swych, komu będzie wina dana, postawić. A sąd ma, jako z tym samym Panem, tak i z poddanemi jego, od którychby się Mieszczanom, albo ludziom Naszym, krzywda działa, iako na zawitym Roku sprawiedliwość uczynić, i z prawa w czymby przeciw Mieszczanom i ludziom Naszym zostali winni, każdy grabież na czym dowód słuszny uczynią, z nawiąską, kazać zapłacić. A jeśli bez przyczyn prawnych nie stanie, tedy na takowym dla nieposłuszeństwa, jako na zawitym Roku, za dowodem poddanym Naszym wskazanie w żalobie ich uczynione być ma.

A R T Y K U Ł L X I X . 69.

O Mieszczanach prawa Maydeburckiego.

I Też (a) ustawujem jeśli by komu z Mieszczan Naszych prawa Maydeburckiego jaka krzywda się działa, od Xiążąt, Panów, i Ziemian, i poddanych ich, a oniby sami dobrowolnie usprawiedliwić się nie chcieli, albo sprawiedliwości z poddanych swych nie uczynili, tedy takowego każdego Mieszczanin ma do sądu Ziemskiego pozwać, i daley postępować przeciwko jemu, wedle postępku prawa, i Statutu Ziemskiego.

(a) Mieszczaninowi Wileńskiemu w Radzie będącemu, gdyby się krzywdą od Szlachcica działo, a według Statutu Toruńskiego nie mógł być poimany, krzywdy swej jako Szlachcic dochodzić może. *Zyg: Aug: w Grodnie, in Convent: generali, 1568. 1581. w Krakowie fol. 374. Const: 1601 Warunek: bezpieczeństwa Lwowa i Wilna, fol: 746.*

ARTYKUŁ LXX. 70.

O uczestnikach, którzy jakiej rzeczy dochodzić zechcą, iż drugich swoich uczestników na iedne Roki sądowe Ziemskie, jako na rok zawity pozywać mają.

Też kiedy o rzecz spólną którąkolwiek wszyscy uczestnicy wspólnie prawa mówić, i iey dochodzić zechcą, a iż ieden uczestnik bez drugiego, sam tego czynić, ani ku krzywdzie innych uczestników swych, żadney rzeczy społeczney przeciągać nie może. Przeto jeśli by inni uczestnicy wszyscy pospólnie jakiej rzeczy społeczney w prawie dochodzić, i o nią mówić niechcieli, tedy ten, który dochodzić zechce, ma o to postępkem tego Statutu przypominać onych uczestników swych, przed urząd Ziemski na rok sądowy, w którym oni uczestnicy jego osiadłościami swemi będą, jako na zawity rok. A nie osiadłych miało pozwów, listem upominalnym urzędowym obnieść, żeby na roku jego pozwanym wspólnie z nim do prawa się stanowili. § A gdzieby na pierwszych rokach kto z tych uczestników za pozwy, albo za listem upominalnym nie stał, i spólnie części swej dochodzić nie chciał, tedy już on uczestnik, który rzeczy społeczney dochodzić zechce, sam ieden nie tylko swej części dochodzić może, i bez innych uczestników. A pozwany już będzie powinien iemu samemu, i chociażby innych uczestników przy nim nie było, odkazywać, i usprawiedliwić się. A tym drugim uczestnikom potym wolno będzie swych części na dzierżącym, kiedy zechcą, prawnie dochodzić, tylko by dawności Ziemskiej nie przemilczeli. § Wyimując tylko tych uczestników z takowego pozywania, i obeślania listami urzędowymi, którzyby byli na posłudze Naszey, albo na naukach, na rycerstwie w cudzych Państwach, potym przyechawszy do tutecznego Państwa, także wolno będzie części swych dochodzić, iednoby po temuż przyechawszy do tego Państwa dawności Ziemskiej nie omieszkali. A wszakże to się rozumieć ma, tylko o tym, pod którym uczestnicy wszystkiej bliskości swej dochodzą. (b) A bracia, bliscy, i iacykolwiek krewni, każdy swego krewnego o niewydzielenie swej części sam bez drugich pozywać, i dochodzić iey może, i gdy z prawa swej części dojdzie, tedy iemu ile na jego część przychodzi, do wiecznego działu postąpiona, i wydzielona być ma.

(a) Dla nauk do cudzych Ziem ięździć pozwolono. *Zyg: w Krak: 1546. H. P. 136. Którzy dla nauk do cudzych Ziem iadą, niebytnością swą nie tracić nie mogą 1576. Pozwolenie Woyny, fol: 263.*

(b) Brat oddzielony mianowicie, a bracia niewydzienieni, spólnie pozywani być mają. *Kaz: w Wiślicy 365. H. P. 290.*

ARTYKUŁ LXXI. 71.

O dochodzeniu bliskości, albo i jakim innym prawem imion w różnych powiatach leżących.

Chcemy to mieć, i ustawujem, iż gdyby kto pod kim chciał po-^{R. 3.}
zyskować bliskością, albo jakim innym prawem imion w róż-^{A. 32.}
nych powiatach leżących, a prawoby iednakie bądź przyrodzo-
ne, albo nabyte strona żałobna na wszystkie te imiona mieniła, tedy
wolno będzie tego, kto te imiona dzierży, pozwać o wszystkie imio-
na, do jednego którego zechce sądu Powiatowego, gdzie chcąc, ie-
dno które z tych imion leży, i jeśli żałobna strona w tym iednym po-
wiecie te imiona zyszcze, tedy urząd inszych powiatow, w których
imiona leżą, mają, i powinni będą wedle listu sądowego onego po-
wiatu, i sądu, do którego było pozwano, stronie powodowej w wią-
zanie w drugie imiona w ich powiecie leżące dać, i daley przywo-
dząc on sąd ku wykonaniu, według tego Statutu, do ostatniego sto-
pnia prawa przeciw stronie przeciwney w tym postępując.

A R T Y K U Ł LXXII. 72.

*Ktoby będąc pozwany o imienie, a stronie swej żałobney nie przy-
znawałby za potomka tej osoby, po krwi czego szuka.*

Gdzieby się to trafiło, iżby kto prawując się z kim o imienie, od-
porna, to jest pozwana strona nie przyznawałaby stronie żało-
bney, synem, albo dziewczką być tego oycy, albo matki tej, albo
jakimkolwiek potomkiem bliskim tej osobie, po której żałobnik
czego szukać będzie, tedy Urząd w takowej rzeczy ma z obudwu
stron listow, i inszych dowodow dostatecznie wysłuchać, a której
strony dowod będzie lepszy, (a) słuszniejszy, i jaśniejszy, tę stronę
samotrzecią z szlachtą jemu równą, bądź z powiniami, krewnemi,
iego, albo w niedostatku krewnych, z ludźmi obcemi, tylko wiary
godnemi do przysięgi przypuścić ma. § A gdy żałobnikowi przy-
sięga skazana będzie, i on ją uczyni, a odporna strona nie miałaby
na to imienie jakiego prawa przyrodzonego, albo i nabytego, i (b)
dawnością Ziemską zadzierżanego, tedy żałobnik już to imienie za
słusznym dowodem oddziżyć ma. A jeszcze odporna strona, za
to, że mu nieprzyznaniem swym być go bliskim do tego, cze-
go szukał, trudność zadawała, ma zapłacić dwadzieścia kop gro-
szy. (c) A jeśli odporna strona prawo jakie na to imienie mieć be-
dzie, tedy i o to prawo urząd ma rozsądek swój według prawa,
tamże zarazem na tym roku czynić. A będzieli przysięga skazana
stronie odporney, i uczyni ją, tedy po przysiędze przy tym imieniu
zostawion będzie.

(a) Gdzieby słusznych, i jawnych listow, i dowodow, ani świadków, strony o imienie się po-
zywające nie mieli, tedy ten, który dzierży imienie przy posessyi, do dowodu ma być przypu-
szczon: *Władysław Jagiełło w Krak: 1423 H. P. 522.*

(b) W Koronie dawność Ziemska o imienie trzy lata, i trzy miesiące, *Kaz: w Wislicy 1368.
H. P. 530.*

(c) Świadełwo Krewnych o przedanie dóbr swemu Powinnemu jest ważne; gdyż powinni przy
takich sprawach najczęściej bywają. *Kaz: w Wislicy, 1347. H. P. 499.*

A R T Y K U Ł LXXIII. 73.

O tym, iż będąc kto z którego imienia o co do urzędu pozywanym, nie

może go nie rosprawiewszy się inżemu puszcząć.

Z Abiegając przedłużeniu sprawiedliwości ludzkiej, ustawujemy,
chcąc to wprzód mieć, iż jeśliby kto z kim prawo wieść zaczął
o imieniu, o ludzie, grunty, o długi, albo o inſze jakiegokolwiek
rzeczy, krzywdy, i ſzkody, z którego imienia poczynione, tak od ſa-
mych Panow, jako ich ſług, i poddanych: a ten pozwany będąc w
pозwach, i nieſkończywszy prawa, (a) komu inſzemu to imienie,
albo ludzie, grunty, o co pozwano będzie, w dzierżenie jakimżeko-
wiek ſpołobem puſcił, tedy żałobnik biorąc przed ſię pozwy na imie-
tego, kogo pozywać począł, i na tymże imieniu ich pokładać ma, z
którego pierwey począł pozywać, a urząd Naſz żałobnikowi na o-
nymże imieniu, na którym pozwy kłaſć počęto, odprawę do koń-
ca czynić ma według tego Statutu. A dzierżący niczym tego za-
braniać nie ma, (b) ale w tym zawodce ſwego patrzeć ma, który
mu pienne imienie zawiodł. Jeſliżby ten, kto imienie dzierżeć bę-
dzie, upornie urzędowi ſprzeciwił ſię, a odprawy czynić nie dopu-
ſcił, i bronił w wiązania, tedy przeciwko takowemu urząd Naſz,
i z ſtroną, mają daley poſtępować, według Artykułow o odprawach
rzeczy ſądzonych w tymże Rozdziale opifańch.

(a) Ani Królowi Jego Mości, dobr, o któreby się prawo nie skończyło, nikt zapisować nie ma
1565. Rzeczy zapisane, fol: 90.
który sobie prosił, a potem to mając, komu infzemu wieczność.

1565. Rzeczy zapisane, fol: 90.
Dobra stołu Królewskiego, ktoby sobie uprosił, a potym to mając, komu inżemu wieczność-
cią sprzedał, abo przefrymacył, abo zażawil, tedy w tych dobrach, possessora patrzeć, a posses-
sor Ewiktora, *Const: 1562. fol: 18. Tit: O Załępcy.*
Waż: w Krak: 1423. H. P. 512.

(b) Ten który imienie sprzedaje, ma tego, który kupił, bronić, *Jag: w Krak. 1423. H. P. 512.*
Woytoſtwa, tak w Koronie. jako w W. X. L. jedno ludziom w Woysku zaſłużonym, rozdawane
być mają, *ſub nullitate przywilejow, & revocatione onych, ad inſtantiam kogokolwiek z Woy-*
ſka, rotationeque temu, ktoby to deſirot Królowi. Wolno jednak, tak moderatis poſſeſſoribus jako
i napotym Żołnierzom te Woytoſtwa, za Konſenſem Królewſkim, *Perſonis nobilibus* przedawać.
Ani *derogatur* Woytoſtwom w ekonoмиach Królewſkich, i reformacyach Królawej podległych,
durante reformationis, ani tym, które ſą Miąſtom, Miasteczkom *lege publica* inkorporowane, abo
które ſądowi Staroſtowie, na podparcie Jürysdyki trzymają. Woytoſtwa zaś wſzyſtkie, które *ple-*
bie Perſona przeciwko prawu trzymają, *exnunc pro vacantibus declarantur, & bene meritis* Żo-
łnierzom rozdawane będą, *Poſſ: ſſio* jednak nie *violenter*, ale *legitima iuris via* w Sądach K. J. M.
adiri ma, *prævia exolutione ſummarum. & ſumptuum*, które na Woytoſtwach *legitime extendun-*
tur. Excypowano jednak Woytoſtwa dzieſięć, przy których K. J. M. wolno ludzi *in actuali ſervi-*
tio ſuo zoſtających zachować. *Conſt: Ann 1662. fol: 15. Tit: Deklaracya z ſtrony Woytoſtw.*

ARTYKUŁ LXXIV. 74.

O zaręki na rzecz sądzoną

A. 54.
R. II.

TEŻ (a) ustawujem, ktoby na kim co prawem przezyśkał, to jest, imienie, ludzie, abo ziemię, i jakizkolwiek grunt leżący, tedy ma w to jemu wwiązanie z prawa dane być, a z urzędu zareka ma być położona, aby ten, kto na prawie upuścił, w to się przez to nie wstępował, i wwiązania nie bronił. A jeśliby wwiązania nie dopuścił, i sam przez siebie, abo przez kogokolwiek takiego wwięzowania bronił, bądź ręką, abo słowy, mówiąc: że w więzowania nie postępuje, abo też po wwiązaniu, tak sam, abo też przez przyjaciela, abo urzędnika, sług, i poddanych swoich w to wstępował, tedy w tym za pozwy prawem przekonany, tę zarekę z prawa położoną ma płacić stronie żalobliwej (b) A wszakże zareka większa nie ma być pokładana, tylko według ważności tej rzeczy, o co idzie. A ten, komu co przysądzono, przed się to ma dzie-

żeć, i powtóre urzędownie w to, co było przysądzone, i też zarę-
kę we własne ludzie, abo grunty przeciwnego, wedle prawa wwią-
zan być ma.

(a) W Województwie Mazowieckim wwiązywanie w imię tajemne być nie ma, ale przez
Wóźnego być ma obwołane, a jeśli by kto bronil Intromisy przy Wóźnym, abo omieszkałszy
bronić, tedy przy wpisowaniu Intromisy do Książ niepuszczenia s. ego przyczyny dać ma wpi-
sać, a jeśli by i tego uczynić omieszkał, tedy na pierwszych, abo wtórych rokach ma to uczynić,
a gdyby już tego uczynić zaniedbał, już dawnością rzecz swoją traci. 1576 O wwiązywaniu fol:
305.

(b) W Koronie we dwójnasób zakład sprzeciwnik płaci. Alexander H. P. 473.

A R T Y K U Ł L X X V . 75.

*Ktoby po prawie, i przysiędze tegoż szukał, co przed prawem
utracił.*

I Eż (a) ustawujemy, jeśli by kto na kim czego szukał, a pusiłby ^{R. 4.}
go na przysięgę; albo też prawaby mu była skazana przysię- ^{A. 25}
ga, a on by przysięgał. A potym by on, który go obżałował, tey-
że rzeczy, co prawem utracił, na nim powtóre szukał, mianując,
iż by nie sprawiedliwie przysięgał, i tego chciał na tym, który przy-
sięgał, dowodzić, tedy taki dowód według prawa, nie ma być mu
dopuszczony. Ale iż po przysiędze teyże rzeczy szukał, którą u pra-
wa utracił, ma cztery niedziele na Zamku Naszym siedzieć, a szko-
dy odprawić, na czym słuszny dowód srona uczyni. § A gdzie by
nie takowego nie przymawiając, i słowy niesromocąc; tylko rzeczy
osądzoney drugi raz szukał, tedy siedzenia nie będzie winien, tylko
ma sronie trzy ruble groszy zapłacić, a na urząd, przed który po-
zwan będzie; winien trzy kopy groszy zapłacić, a zapłaciwszy te
winy; ten sąd pierwszy przy mocy zostać ma.

(a) Ktoby przeciw wyrokowi mówił, patrz w Rozdz. 2. Art. 11.

A R T Y K U Ł L X X V I . 76.

O świadkach, jacy mają być, u prawa przyjmowani.

I Ustawujemy (a) też, iż na wszelaką rzecz u każdego sądu świad- ^{R. 9.}
kowie mają być wiary Chrześcijańskiej, ludzie dobrzy, wiary ^{A. 14.}
godni, i niepodeyrzani. Wszakże sąd; pierwey niżli sron;
abo świadków ku świadectwu przypuści, ma ich napomnieć, i roz-
ważyć, aby pamiętali na Pana BOGA; na sprawiedliwość jego; i
na pocziwość swoją. A wrzeczach ważnych, krwawych; gdzie
idzie o gardło; świadkowie po różniu u sądu pytani być mają, ale
jednak przy bytności sroni. A gdzie by który świadek; z przyczyn
słusznych, znacznych, jawnych, doskonałych; lecz nie za dowodem
jakim srony przeciwney; ani przez świadki, albo pismem jakim słu-
sznym, prawnym, abo z własnych ust jego przez urząd Nasz dozna-
ny był świadkiem nie prawdziwym, fałszywym, takowy świadek ma
bydź sam karany tym, na czym by on świadectwem swym niepraw-
dziwym drugiemu bliźniemu swemu uszkodzić miał. Jednakże i
takowemu świadkowi, jeśli by sobie krzywdę; i bezprawie w rozśad-
ku urzędowym rozumiał; appellacya wolna zostawać ma do sądu gło-

Tt

wnego. § Aktemu mają być przypuszczeni ku świadectwu i Tatarowie, ci którzy na służbę Naszą wojenną iężdzą, jako to w przywileju Przodka Naszego opisano mają.

(a) W Województwie Mazowieckim, Świadcami być nie mogą krewni, bliscy, ale może być świadkiem Szlachcic któregokolwiek Powiatu, i Ziemi tegoż Województwa, tylko ma być sławy dobrej, a w poczciwości swej nie podeyrzany; wszakże świadki, gdzie idzie o poczciwość, Herbowni krewni, i powinowaci być mogą, i iednaczami mogą być krewni, gdyż takie rzeczy powinowaci najczęściej sprawują 1576. O wiedzeniu Świadców, fol: 300.

W Koronie kto świadków na świadczenie stawia, ma przyjąć, jako nie są przenaieci 1588.

O Mężobóychach, i Skrut: fol: 363

Świadców gdyby strona stronie odgroziła od krzyża, ma tracić sprawę. *Const: 2576. fol. 300.*

O wiedzeniu, *in Except: Mazowiec, Województ*

In Causa Criminis laesa Majestatis chłop może być Świadkiem przy Instygatorze *Const: 1588.*

1588

Świadcowie *etiam ex Equestri Ordine* we wszystkich Kryminałach Seymowych, i Trybunałskich, *depositiones testimoniorum suorum* poprzyśiegać powinni. *Const: 1667. fol: 6. Tit: Deklaracya bezpieczeństwa PP. Senatorów.*

A R T Y K U Ł LXXVII. 77.

O dowodach, i odwodach.

Ustawujemy, (a) Gdy sąd wysłuchawszy załob, i odporów stron, skaże którekolwiek stronie dowód, albo odwod, a ona strona na on czas, na który miała dowodzić, albo odwodzić, nie dowiedzie, albo się nie odwiedzie, takowa rzecz swoją tracić ma. A wszakże jeśli by zarazem strona którego świadka, albo i dwóch stawieć nie mogła, tedy sąd to i do iutra odłożyć ma. Wszakże on tego, albo tych świadków, na których się stawienie wezmie do iutra, zarazem tam u sądu imiony mianować powinien, a to już będzie pod straceniem prawa zawity rok. § (b) A dowody, i odwody na wszelką rzecz, mają być nypierwey przez pismo, albo przez świadki, a to są nypewniejszy, i naygruntowniejsze dowody, § Będą też dowody, i odwody przez przyśięgę, komu pisma albo świadków nie dostanie. Też i przez pewne znaki, jako o każdym dowodzie takowym z osobna niżej opisano.

A. 72.
i 82.
tegoż
Roz:

Do-
wodu
przez
pismo
mają
być.

R. 9.
a 12.
i R. 4.
a 82.

(a) Gdyby komu na dowód puszczono, a ona strona na on czas nie stanęła, albo dowodu nie miała, rzecz swą traci. H. L.

Ktoby się brał na dowód, i w dowodzie ustał, rzecz traci. *Stat: Koronny, Zygmunt 1519. fol: 764.*

(b) Oczywistych świadków *potior ratio habenda*, *Const: 1588. fol: 463. Tit: O Mężobóychach,*

A R T Y K U Ł LXXVIII. 78.

Którzy ku świadectwu przypuszczeni nie mają być,

Ustawujemy też, iż ku świadectwu nie mają być przypuszczeni ci, którzy są prawem przekonani w jakim złym uczynku, za co bywa gardłem karani, co tamże przed urzędem, ten, kto komu nagani, dowodzić ma. A jeśli by nie dowiódł, tedy ku dowodu przypuszczony będzie. § Ktemu niemają świadczyć śludzy, i poddani za Panów, ani też przeciw Panom. Szaleni, którzy rozumu nie mają. Potemuż świadkami być nie mają ieden drugiemu, ci, którym spólnie winę dadzą, albo pomocnikami ich będą. Także i wywołancy świadczyć nie mogą, póki się z obwinienia swego nie wyprawia. Jeśli by też który w jakiej rzeczy świadczył, że na tym miejscu, gdzie się to stanie, sam był, i to (b) widział, albo slyszal,

R. 11.
a 56.
y 9.
a 14.

a potym w drugiej rzeczy, któraby na inżym mieyscu tegoż dnia, jako i pierwsza, o którą świadczył, stała od tego mieysca o podał, jakoby podobieństwo nie było, żeby tego iednego dnia na obu mieyscach być mógł, i chciał świadczyć, tedy takowy ku temu, ani naprzod ku żadnemu świadectwu nie ma być przypuszczony.

(b) Oczywiści świadkowie pierwsze mieysce mają. 1588. O Męzobóychach. fol: 463.

ARTYKUŁ LXXIX. 79.

O Świadcach, coby kto chciał o nich mówić.

Jesliby(a) strona sprzeciwna chciała ku świadkom co mówić, i ganić, tedy ma tuż zarazem przed prawem, i pierwey niżli ich ku świade-
ctwu przypuści, abo ku przyśledze, ku nim mówić, i na nich dowo-
dzić, nie spuszczając z prawa to kończyć. A gdzieby na którego świad-
ka co dowodził, a nie dowiodł, tedy ma tego świadka tamże u prawa
nawiązać, według stanu iego, a ku świadectwu będzie przypuszczony.
A przewidzieli, tedy ten świadek, świadkiem być niemoże. A strona
powodowa na to mieysce inżego świadka ma stawić, i na stawienie
drugich świadków, ma stronie czas być użyczony na tychże rokach,
według dalekości mieysca, gdzie się to stało, abo jak daleko tego
świadka powiedzie. § A trafili się to na końcu roków, abo dla daleko-
ści drogi stawićby go nie mógł, tedy na stawienie świadków takich
do drugich roków, pod straceniem prawa odłożyć ma. Ale stro-
na zaraz u sądu tych świadków imiona mianować ma, na których
postanowienie prosić będzie. § Ani będzie mógł za śmiercią, abo z
jakich inżych szluznych prawnych przyczyn, którego mianowanego
świadka postawić, tedy na tego mieysce wolno będzie inżego świadka
postawić, tylkoby wiary godnego, niepodeyrzanego, a przypuściwszy
świadkow ku świadectwu, po prawie ku nim nic mówić nie ma.

(a) Świadkow, gdyby strona stronie od krzyża odgroziła; jeśli wszystkich kto odgroził, ma tracić sprawę. Const: 1576. fol: 300. Tit: O wiedzeniu Świadków.

ARTYKUŁ LXXX. 80.

Na swych świadkach po prawie nikt niczego szukać nie ma.

Ustawujemy, ktoby w jakieykolwiek rzeczy przed prawem wy-
dał świadków: A coby świadkowie przeciw samemu poświad-
czyli; tedy on na tych świadkach swych po prawie, i swia-
dectwie, tego poiskiwac i do prawa ich powlaczac nie ma.

ARTYKUŁ LXXXI. 81.

Świadectwem trzech, abo dwóch świadków ma strona rzecz swą odzierać, i ktoby też odstawiwszy dowod, puścił stronę na przyśięgę.

Tez ustawujemy, iż strona dowodząc rzeczy swej, ma dowiedź trzema świadkami, ludźmi wiary godnymi, i niepodeyrzany-
mi. (a) A jesliby kto trzech świadków nie miał, tedy w nie-
dostatku trzeciego, przy dwóch świadectwie, sam ma

przyściąg, i tym rzecz swoją odzierać. § A wszakże nie o uczciwość, nie o gwałt, ani o najazd domowy, i też gdzieby nie szło stronie obżalowaney o gardło, tak też i o ziemię, na co osobiwie na miey-
scach swych dowody napisane. A ktoby odstawiąc dobrowolnie dowod świadków trzech, puścił stronie swej przeciwney, na przyściągę o którąkolwiek rzecz, tedy ta strona gdy się dobrowolnie za przyściągę weźmie, i przyścię, ma rzecz swą dzierżyć. A jeśli przyściąg nie zechce tedy rzecz swoją traci. § A ktoby mając trzech świadków, a nad nich sam dobrowolnie za przyściągę brać się nie chciał, tedy to mu wolno będzie świadectwem trzech świadków bez przyściągi rzecz swą odzierać. § I gdy komu z prawa przyściągi skazana będzie, abo się kto za nią dobrowolnie usadu weźmie, tedy urząd, dla rozmyślenia strony, ma przyściągę na dzień trzeci złożyć. A tam dnia trzeciego strona przeciwna, przeciw której ma być przyściąga czyniona, ma rotę tej przyściągi od Pisarza, z podpisem ręki jego wzięwszy, onę stronę swoją przed woźnym, i stronę dwiema szlachcicami wieść. A woźny (b) rotę wydawać ma. § A nie zechceli kto strony przeciwney do przyściągi wieść, taki rzecz swoją traci. A ten, który miał przyściąg, a nie był wiedzion do przyściągi, już bez przyściągi tę rzecz iemu skazaną, odzierać ma. A czas pilności przyściągi ma być tego dnia trzeciego do południa. Mieysce przyściądze tamże przed sądem. (c) A czynić przyściągę ma każdy według swego nabożeństwa, jakiego używa.

(a) W Koronie pozwana strona bliższa się odwieść w rzeczy, o którą jest obżalowana, gdyby strona powodowa sama przyściągą tyko pokonać pozwanego chciała. *Zwyczaj Ziemi Krak: H. P. 455.*

(b) Któryby Woźny rotę przyściągi inaczej wydał, na wieki ma być z onego Urzędu złożon, *Kaz: Wielki w Wislicy 1368 H. P. 468.*

(c) Żydzi mają przyściągę wykonywać w Bożnicy według Przywilejów swoich. *Constit: 1641: fol: 14. Tit: o Trybunale i Art: 7. Roz: 12.*

Przyściągi na Seymie, abo przed Królem skazane, do Powiatów odsyłane być mają. *Constit: 1557: fol: 10. § Przyściągi*

A R T Y K U Ł LXXXII. 82.

O dowodach listowych.

MOgą (a) też być dowody listowne, to jest: zapisy na imiona, i inne wypisy, abo opowiedanie, i zeznawania z Ksiąg Kancelaryi Naszey, i z Ksiąg sądowych, Ziemskich, i Zamkowych, przez Cyrografy pod pieczęciami, i pod napisem ręki własney. Tak też kwitami, i Rejestrami rewizorskimi na odmianę danemi, i innemi listy, rejestry zawodczymi, abo uwiązczymi, jako o tym szerzey niżej na swym mieyscu jest opisano.

Art: 77.
Roz.
tegoż
vide
contra
rium
w R. 7
a 26.

(a) Prostym listem, abo minną dowiedziono u prawa być nie może, tylko pod pieczęcią, abo Księgami Urzędowymi. *Zwyczaj Ziemi Krak: H. P. 450.*

A R T Y K U Ł LXXXIII. 83.

O Kommissyach Naszych Hospodarskich, w jakich rzeczach.
mają być dawane.

Ustawujemy (a) też, iż listy Nasze Kommissyjne ku uczynieniu

A. 20
R. 1.

sprawiedliwości, tylko w tych rzeczach niżej mienionych mają być dawane, to jest: o granice między imionami Naszymi, i szlacheckimi, gdy się kto z poddanych Naszych narodu szlacheckiego jakiegokolwiek stanu osoba uciecze do Nas, mianując sobie krzywdę w gruncie swym, od Wojewod, Starost, Dzierżawców, Ciwunów, i jakichkolwiek Urzędników, z imion Naszych, albo od poddanych Naszych. (b) Tedy My zarazem, bez żadney zwłoki, na rozsadek, i rozprawę takich różnic o grunty, Mamy Kommissarzów Naszych trzech osób, a mianowicie Kasztelana, albo Marszałka, ktemu Podkomorzego tego Powiatu, i z niemi trzeciego szlachcica w tymże powiecie osiadłego. A w którym powiecie Kasztelana, albo Marszałka nie będzie, tam z Podkomorzym dwóch szlachciców tegoż powiatu, albo kogo z urzędników Naszych, tylko rodziców, i obywatelów tego Państwa Naszego Wielkiego Xięstwa Litewskiego, dawać, i wysyłać. A stronie żalobney wolno będzie za listy Naszymi z strony swej tylkoż osob szlacheckiego narodu wziąć. § Mają też być Kommissye Nasze dawane o wykupienie imion Naszych Hospodarskich, także i z Duchownymi, jako o tym w Rozdziale trzecim, w artykule trzydziestym trzecim jest opisano. A o insze rzeczy wszystkie, tak szlachta między sobą, jak i wszyscy Panowie Duchowni i świeccy, mają się sprawować przed sądem należącym.

(a) W Koronie Kommissarze przy Podkomorzym, albo Komorniku oney ziemi mogą być z Kancellaryi naznaczeni, chociażby w onym Województwie albo Powiecie żadney osiadłości nie mieli, na rozeznanie granicy krzywd poddanych Królew: A ieśliby Kommissarz na terminie przybył, podpisawszy list obwiedziony 100. grzywien płacić ma; wyjąwszy chorobę, na którą powinien przyjąć, 1588. O Kommissyach, i Kommissarzach, fol: 459.

(b) Kommissye na granice bez trudności mają być z Kancellaryi potrzebującym wydawane, *Constit: ibidem, i Constit: 1633. fol: 40. Tit: O różnicach, extraordinarie otrzymane nie ważne* Kommissarz podpisawszy innotestencją powinien zjechać, *sub pena 100. Marcorum Constit: ibidem.*

Kommissya gdy się jednego dnia nie skończy, *sequentibus diebus* kończyć się ma. *Constit: ibidem.*

Kommissye żadne *ad instantiam* poddanych na Dzierżawców w Kancellaryi Królewskiej wydane być niemają, póki wprzód sprawa w sądach Referendarskich i Affessorskich nie będzie agitowana, i dopiero z Sądów Królewskich tylko Realecynych Kommissye mają być dawane poddanym; wydane zaś *sine pravus decretis nullitatis* być mają, a takowi Kommissarze, którzyby bez dekretów Królewskich Relacynych zjeżdżać ważyli się, akceptowani być niemają. Póki zaś sprawa nie będzie w Sądach Królewskich decydowana, podani mają wszelkie Dzierżawcom czynić posłuszeństwo. *Constit: Anno 1685. fol: 8. Tit: O Kommissyi do Dóbr Naszych w W. X. Litt:*

A R T Y K U Ł LXXXIV. 84.

O Roki zapłaty pieniężney z sądu skazaney.

TEŻ (a) ustawujemy, iż kaźdey zapłacie pieniężney z prawa za przeyski, od któregokolwiek sądu skazaney, mają być Roki zapłacie po skazaniu sądowym położone, to jest: począwszy od najmniejszey liczby do pięciudziesiąt kop groszy, dwie niedziele. A tey summie, co będzie więcej pięciudziesiąt kop groszy, albo sta kop groszy, cztery niedziele. Co więcej sta kop groszy, do pięciu set kop groszy, dwanaście niedziel. A co nad pięćset kop, aż do tysiąca kop groszy, tey summie rok dwadzieścia cztery niedziele. A ieśliby kto na te roki nie zapłacił, tedy woźny od urzędu na

wwiązanie przydany za listem urzędowym uwiążczym, po wyściu każdej raty, abo kilku rat, jako tego strona żałobna potrzebować będzie, ma w imieniu winnego stronę powodową wwiązywać według obyczaju tego prawa polskiego. Wszakże jeśli się ktoli listem swym zapisał, na który rok zapłacić; a nie zapłaciłby, tedy urząd skazawszy na takim tę sumę w zapisie opisaną, ma za nie zarazem bez składania roków, według zapisu odprawę czynić. § Także jeśli przy odieciu gwałtownym imienia, wziął cokolwiek majątności, zboża, bydła, i innych statków domowych, i cobykolwiek rzeczą ruchomą nazwano być mogło, na coby strona powodowa słuszny dowód, według prawa, uczyniła; a jeśli czego z tych rzeczy przy podaniu imienia nie wróci, tedy i to bez składania roków Statutowych na stronie obżałowaney odprawiono być ma.

(a) W Kołonie gdzie o 60. albo 300. grzywien, albo o większą sumę idzie, albo temu, który nie był w Królestwie, takowemu na zapłacenie długu ośmnaście niedziel idzie. *Kaz: w Wiślicy 1368. H. P. 525.*

A R T Y K U Ł LXXXV. 85.

O polubownym sądzie.

Ustawujemy, (a) gdyby Sędziowie polubowni za Kompromisem komu przeżył jaki sądowy wskazali, i listy tego wskazania zgodnie obiedwie strony pod pieczęciami dali, A jednaby która strona sądu ich tego dźrzeć, i temu dosyć czynić niechciała; tedy za przypozwaniem ten list sądowy ma przez stronę tę, która przy tym sądzie stać będzie, położon być przed sądem Ziemskim, na rokach sądowych. A sąd weyrzawszy w Kompromis, i w ten list sądowy, i obaczyli ten sąd polubowny, zgodny, i pieczęciami Sędziów obu stron przypieczętowany, ma go przy mocy zachować, i odprawę według tego sądu uczynić. § A gdzieby się sąd polubowny okazał różny, o takowy sąd gdy się obie strony przed urząd Ziemski przypozwają, abo jedna która strona, przeciwną stronę swoje pozwie; tedy urząd ma tego doyrzeć i rozłazić, i której stronie Sędziowie, według prawa, będą skazować, ten sąd przy mocy zostawić. Jeśliżby obudwuch stron Sędziowie od prawa polskiego, abo kompromisu sądem swym uchylili się, tedy urząd za tymże pozwem, jako na roku zawitym, bądź za stanem, abo niestaniem strony pozwanej, ma rozsądek swój w tej rzeczy według prawa uczynić, i odprawę dać.

(a) Kommissarze tym więcej jeśli z Urzędu do sprawy naznaczeni byli, takowym bez przysięgi wiara ma być dana, a jeśli bez wiadomości Urzędowej na Sąd byli wzięci, a która strona nie przyznawała ugodę, Sędziowie polubowni, mają urzędownie przyznać przykładem świadków, do czego i krewni przyjaciele mają być przypuszczani, *H. P. 250.*

A R T Y K U Ł LXXXVI. 86.

O odzywaniu z sądu do głównych Sędziów.

Tez (a) ustawujemy, gdyby się komu z poddanych Naszych skazanie u sądu Ziemskiego, abo Zamkowego, tak samych Wojewod, Starost, jako i ich urzędników sądowych, abo Pod-

komorskiego, albo Kommissarskiego, nie według prawa widziało tak powodowej, jako i odporney stronie, tedy wolno będzie każdej z tych stron, tak powodowej, jako i odporney stronie po skazaniu sądowym odezwać się do sądu głównego, w tym co mu sądzić należy. A wszakże ten kto się odzowie, nie ma Sędziom słów fromotnych mówić przy odezwie, iedno tymi słowy powiedzieć, Panowie Sędziowie, to skazanie walze mnie się widzi nie według prawa, odzywam się z tym do Sądu głównego. A po odezwaniu, póki się przed sądem głównym strony prawem rozepną, sąd odprawy czynić niema. § A gdzieby u sądu którego przed appellacją przysięga której stronie była skazana, a drugaby stronę przeciwna po skazaniu appellowała, tedy ta przysięga ma być zadzierżana do tych miast, póki się strony z sobą za appellacją rozepną; a potym na sądzie głównym iесли skaz urzędowy uchwalon będzie, w ten czas i przysięga tamże u sądu głównego wykonana być ma. § Jesliżby się to trafiło, żeby ta strona, której przysięgę urząd skaże, nie doczekawłszy rozprawy u sądu głównego, z tego zesła, tedy potomkowie iey, komuby ten przeżytek według prawa należał, zechćali przeżytek otrzymać, powinni będą appellacyi pilnować, i przysięgę uczynić. Toż się i o przeciwnę stronę w takim przypadku rozumieć ma, że potomkowie ich prawa pilnować, i podierać mają. § (b) Wszakże gdyby w apellacyi stojąc jedna która strona umarła, tedy ta druga strona pozostała, ma potomki iey ku przyśłuchaniu wyroku pozwy Naszemi Ziemskimi przed sąd główny przypożwać na rok zawity. A co sądowi Naszemu Hospodarskiemu według prawa pospolitego należy, w takich rzeczach i appellacya ma iść do Nas Hospodara.

(a) Każdey stronie, której się skazanie którego Sędziego zda, nie według prawa być uczynione, wolna appellacya. Zyg: w Wiślicy 1368. H. P. 501.

Appellacya w sprawie, która nie niesie zysku, abo straty, nie ma być dopuszczona *Ab Accessorio* 1557. Aby tym prętsza fol: 10.

Sąd żaden appellacyi *ab Accessorio* dopuszczać nie ma, chyba iżby takie było, któreby nioł zysk i stratę, 1588. *De Accessoriis* fol: 481.

Appellacya *a male obitento*, ma być wolna, *ibidem*.

(b) Po śmierci Sędziego do popierania appellacyi pozywać nie potrzeba strony, chyba żeby która strona umarła, 1563. Nie iest też fol: 36.

Po śmierci Krolewskiej abo Sędziego wszelakiego, przypożwów nie potrzeba, chyba żeby która strona umarła, 1588. O przypożwach po śmierci Krolew: fol: 481.

ARTYKUŁ LXXXVII. 87.

O odezwach, gdzieby kilka braci, abo uczestników pozywali kogo ku prawu, a potym od sądu odezwawszy się po skazaniu, iесли by ieden z nich ziednał się, a drudzy, którzy się nie iednali, mogą odezwu pilnować.

Tez ustawujemy, iеслиby kilka uczestników bądź stronę powodową abo odporną będąc, mieli z kim prawo o jakąkolwiek rzecz, a skazanieby za nimi, abo przeciw nim wyszło, w czymby widząc która strona sobie zkrzywdą do sądu się odezwawszy, ieden z nich, abo dwa z stroną ziednali się, krom innych uczestników. A potymby druga strona z odezwu tym chciała zbić, prawa odbiiając tych, z któremi się nie iednała, dla tego, iż się in

uczestnicy ich ziednali, i z apellacyi wystąpili, tedy takowy odpor u prawa niema bydź przyimowany: ale ci, którzy się nie iednali mogą odezwu pilnować, i skazanie ma bydź czynione; bo ci, którzy się ziednali, części ich utracić nie mogli, krom tego, gdyby się którzy ziednali, zupełną moc, a mianowicie urzędownie na to im daną od uczestników ku temu prawu, i ku iednaniu mieli, i u prawa to pokazali.

ARTYKUŁ LXXXVIII. 88.

W czym odezwu sąd dopuścić nie może.

O Strzegając tego, aby przedłużenie sprawiedliwości niepotrzebne nie działo się, ustawujemy, iż od urzędów Naszych apellacya nikomu dopuszczona bydź niema w tych rzeczach niżey w tym Artykule opifanych. (a) Pierwsza, ktoby komu pisał i obowiązał się wczym listem swym, zapisem dobrowolnym, a takowy zapis nalezionby słuźny, według tego Statutu, i artykułów w nim niżey opifanych sprawiony; a ten kto się opifze nie przyimując skazania, appellowaćby chciał, przewłokę czyniąc, temu odzew iśćz niema. Druga, gdzieby sronie żalobney przysądzono imienie, ludzie, abo grunt iaki, o który ona pozywała, o wybicie, i odieście spokojnego dzierżenia, tedy srona odporna appellować w takiej rzeczy nie może. Trzecia, jeśliby kto komu u sądu stojąc dobrowolnie na dowod, abo odwod jaki, puścił, a tenby, komu puszczone dowod, abo odwod uczynił. Czwarte, jeśliby się kto komu ku czemu sam dobrowolnie na prawie znał. § (b) Nie ma też urząd apellacyi dopuszczać, zbiiając pozwy i rok zrażając, ale po skazaniu głównej rzeczy, o co pozwano krom artykułów w tym Statucie wyiętych, będzie appellować. § Także warując i to, gdzieby srony o które spadki prawując się, a spor stanie się między niemi nie przyznawając ieden drugiemu linii krewności, w tym sąd ma rozsadek czynić, a jeśliby która srona to sobie za główną rzecz brała, tedy i apellacyi ma mu dopuścić do sądu głównego od skazania swego. (c)

(a) Appellacya nie idzie o długi zapisane w rzeczach nie wątpliwych, i kędy Statut jasny jest. *Const. 1569. fol. 93. § A te rzeczy które.*

W Koronie o Spasz, Rękojemstwo, o wyrąbanie drzewa, wyłowienie ryb, posieczenie łąk, o płoty, o zaieście, i pobicie bydła, appellacya nie idzie, *Const. 1569 fol. 191. Tit. Roki Ziemskie, &c.*

(b) Appellacya *Ab accessorio* nie ma bydź dopuszczona, chyba a *perimenti*, które niesie zysk, abo stratę sprawy. *Const. 1557. fol. 10. § aby tym prętsze.*

Reassumowano, że i Sędzia o niedopuszczenie apellacyi i *pro damnis* niema być pozwany *sub pena duplici 14. Marc. Const. 1588. fol. 481. Tit. de Accessoriis.*

Appellacya też nie idzie na gorącym uczynku, także i z licem poimanemu *Roz. 4. Artykul 6a*

(c) Appellacya a *male obtrato* ma bydź wolna, *Const. 1588. fol. 468. Tit. O Relaxacyi i znienieniu.*

W sprawach osądzonych, które in *executione* zostają, apellacye nie idą, i dylacye, *excepta dilatione verae infirmitatis & majoris. Const. 1647. fol. 8. Tit. De re judicata.*

ARTYKUŁ LXXXIX. 89.

O Roku zawitym za apellacyami, i o tym, ktoby nieślusznie appellował.

Ustawujemy, (a) iż kaźdey appellacyi od wszystkich urzędów Naszych ma bydź rok zawity, to iest: kaźdemu Wojewodztwu, Ziemi, i powiatowi, tam, na tym mieyscu, i o tym czasie, jako iest w Artykułach sądu głównego, około tego mianowicie i dostatecznie dołożono. A kto nieślusnie i przeciw prawu odezwał się, a sąd główny skaz sądowi potwierdzi, tedy ten onemu, przeciw komu się odezwał, ma sześć kop groszy zapłacić. A płaty, dochody abo pożytki, które brał, w tym czasie po odezwie dzierżąc to, o co prawo idzie, za dowodem ślusnym, z nawiąką ma ułzko-dzonemu wrócić, dla tey przyczyny, aby się nikt upornie, a w cū-dzym korzyścząc, nad prawo ku zwłoce strony swey przeciwney nie odzywał.

(a) W Koronie kto nie ślusnie appelle, trzy grzywny płaci. *Kaz: w Korczynie 1451. H. P.*
 504.
 (c) *Appellans in Accessorio* od ruszenia odstępować nie może, co się ma rozumieć o pozwanym
Const: 1588. fol: 481. Tit: prosecutio Motionum.

A R T Y K U Ł X C. 90.

Którego czasu od urzędów Naszych odzew bydź ma.

Ustawujemy, (a) jesliby się komu od urzędów Naszych w skaza-
 niu sądowym krzywda widziała, takowy ma tegoż czasu od
 sądu nieodchodząc, zarazem skoro po skazaniu sądowym,
 przy bytności strony swey przeciwny odezwać się do Nas Hospo-
 dara, abo do sądu głównego, obyczajem wyżej mianowanym. A
 tam przed sądem Naszym, abo głównym, więcej ku pomocy sobie
 nic brać, i przykładać nie ma, tylko to, co było przed sądem pier-
 wszym, od którego appellował. § A gdzieby kto zarazem tegoż
 czasu jako wyżej dołożono, nie odezwał się, takowemu już appel-
 lacya dopuszczona niema bydź, i urzędu takowego o to pozywać nie
 może, według Artykułu czterdziestego, tegoż Rozdziału.

(a) Od skazania gdyby się strona zaraz do urzędu wyższego nie odezwała, on skaz takley iest
 wagi, jako rzecz oładżona. *Kaz: w Wiślicy, 1368. H. P. 501.*

A R T Y K U Ł X C I. 91.

*O przemilczeniu dawności Ziemskiej o imienie leżące,
 i o przesyłkach z prawa skazany.*

Ustawujemy, (a) iż ktoby o imienie leżące dawność Ziemską
 dziesięć lat w milczeniu był, nie pozywał, ani listami upomi-
 nalnymi obnosił, takowy już o to wiecznie milczeć ma, cho-
 ciayby się i upominał, i ku prawu pozywał, i w roku stał a rzeczy
 końca nie dowiodł, a potym także od obniesienia listem upominal-
 nym, abo od założenia pozwu, abo i przewiodszy prawo, a w dzier-
 żenie imienia nie włzedłszy, dawność Ziemską dziesięć lat przemil-
 czał, i nie upominał się, takowy już o takowe imienie wiecznie mil-
 czeć ma. § Także, jesliby kto na kimjaką sumnę pieniędzy z pra-
 wa przesyłkawszy, a po sądzie i skazaniu urzędowym nie używając,

i nie domagając się odprawy tej rzeczy sądzoney, przez dzieśięć lat w milczeniu tego był, takowy także o to wiecznie milczeć ma. § Jeżeliby kto odzierżawszy skazanie urzędowe na jaką sumę pieniędzy, a odprawy za to za pierwszego urzędu, kto mu to przyśądził, nie otrzymał, a dawności Ziemskiej nie zamilczałby dzieściu lat, w takiej rzeczy drugi urząd, bez pozywania o to, iedno weyrzawszy w list sądowy pierwszego urzędu, według tego odprawę uczynić ma.

(a) W Koronie, męskiej płci ludziom trzy lata i trzy miesiące, Wdowom sześć lat dla młodości płci ich. Mężatkom gdyż nie ma sama siebie w swej mocy dzieśięć lat, dawność Ziemska jest dana. *Kaz: w Wislicy, 1368 G. P. 284.*

Præscriptio na wieczność nie idzie na dobrach w posagu, abo przeżytkach pułczonych i wyderkaffem zapisanych. *Const. 1588. foli 461 Tit: Na dobrach.*

Exekucją jeśli co Bratu z działu odeszło, na Oyczyźnie może patrzeć *præscriptio* non obstant. *Const. 1563. foli 15. §. To też ktemu.*

A R T Y K U Ł CXII. 92.

O gwałtowne wybicie z spokojnego dzierżenia.

Też (a) ustawujemy, ktoby kogo gwałtownie bez prawa wybił z spokojnego dzierżenia, z dworu i pałzni Dworney, z miasta, z mlyna, z bojar, z ludzi, i z ich gruntow, bądź w domu szlacheckim, w Mieście abo na wsi, boj jaki uczyniwszy, abo i tak bez boju odiał, i sobie przywrócił, imienie, ludzie za prawem przyrodzonym dzierżące, abo w coby kto za prawem jakim nabytym urzędownie przy woźnym, i szlachcie w dzierżenie wszedł. A toby bądź olobą swą, abo chociaż przez urzędnika, slug, bojar, abo poddanych swych uczynił. Tedy on ukrzywdzony ma bez mieszkania tę krzywdę swoją na urzędzie sądowym opowiedzieć, i zapisać, woźnym, i stroną obwieść, i znaki gwałtu, jeśli jakie będą, okazać. A potym naydaley w dzieściu niedzielach od wybicia, abo odięcia, ma przypożwać samego tego Pana, kto go bądź sam, abo przez slug, poddanych swych, z czego wybił, abo odiał, do urzędu Zamkowego na rok zawity za cztery niedziele, tak od oczywistego, jako i zaocznego podania pozwow. A tam przed urzędem Grodzkim, gdy obie strony staną ku prawu, a pozwana strona, jeśli by się tego gwałtownego odięcia, i dzierżenia swego tego imienia, abo ludzi, zaprzęła, i do tego nie znała, tedy to imienie, abo ludzie, ma bydz zaraz skazanie żalobnikowi wdzierżenie: a gwałtu, boiu, ran, abo zabójstwa, i też szkod poczynionych w pozwie opisanych, zechceci strona żalobna dowodzić, to ież wolno będzie, i urząd Nasz za słusznym dowodem, jako o każdym gwałcie dowód iest niżej opisany, ma skazanie przeciw stronie obwinionej uczynić według winy, i uczynku porządkiem tego Statutu. A po wskazaniu, i odprawę na imieniu winnego czynić, do ostatniego stopnia prawa, Rokow Statutowych zapłacie pieniędzy skazanych nie składając: a przyidzieli do tego z prawa, i gardłem karać. § (b) A gdzieby strona obwiniona, przyznawszy się do dzierżenia tego imienia, abo ludzi, powiedziała to, że on żalobnika z tego, o co on żaluje, gwałtownie nie wybił, ale to dzierży za prawem jakim słusznym, i

chciałby to jakim prawem, chociaż i na piśmie pokazać, tedy przecie tej stronie odpornej niema bydź na wywod dawano: ale żalobna strona ma ku dowodu przypuszczona być, i dowiedzieli, bądź piśmie jakim, albo świadectwem sądów okolicznych jakiegokolwiek stanu, tylko ludzi dobrych, wiary godnych, niwczym niepodęrzanych, siedmią człowieka, i przysięgą swą spokojnego dzierżenia swego tego imienia, albo ludzi, tedy to, z czego był wybit, sąd mu zarazem w dzierżenie; i ktemu gwałtu dwadzieścia kop grofzy skazać ma. A zaboy, rany, zaboystwa, jeśli się przy takim gwałtownym odieciu stała, także szkody w ten czas poczynione, urząd przy znakach słusznych, i przy opowiadaniu urzędowym, za tąż przysięgą, która jako na wybicie gwałtowne, tak na ranach i szkodach jednym razem czyniona być ma od strony żalobnej, skazywać ma, a szkody z nawiąską skazywać, i odprawę czynić na imieniu winnego według nauki tego Statutu. A tej przeciwniej stronie, która się z jakim prawem swym u sądu okaże, urząd wolne mówienie wprzód u sądu należącego zachować ma. § A koby minawszy urząd Grodzki, chciał o wybicie z spokojnego dzierżenia, chociaż i w tym czasie od wybicia w dziesięciu niedzielach wyżej w tym Artykule wspomnionych do urzędu Ziemskiego pozwać, to każdemu wolno będzie. A urząd Ziemski tymże obyczajem, iako wzwyz pomieniono takie rzeczy rozsądzać ma. § A cokolwiek który urząd, Grodzki albo Ziemski, za takowemi pozwy o wybicie z spokojnego dzierżenia, gwałtu, nawiązek, i szkod przysądzi, temu roki zapłacie w Statucie opisane nie mają być pokładane, ale zarazem po skazaniu strona powodowa, jako w dzierżenie tego, z czego była wybita, przez woźnego wpuszczona, tak i iey odprawa za przeżytki skazane, na własnym imieniu strony przeciwniej uczyniona być ma, pod zarekami na stronę i urząd, jako o porządku odpraw inszych wszystkich rzeczy sądzonych iest opisano.

(a) Zaden nikomu rzeczy swej, gwałtem brać nie ma; chociażby iego własna była, *Kaz: w Wiślicy, 1368. H. P. 550.*

W Koronie o gwałtowne wybicie z spokojnego dzierżenia w Miesiącu jednym opowiedanie ukrzywdzonej ma uczynić, i gwałtownikow pozwać, Urząd ma wyjechać na miejsce, i o dzierżeniu dawnym od Szlachty okolicznej pod sumnieniem, a od poddanych za przysięgą ma wiadomość wziąć, a pozwany jeśli by się brał na dowody prawne, do przyszłych rokov, to mu bronić: no bydź nie ma, jednak ma mianować, na jakie prawo brać się chce; *Zyg: w Krak. 1453. H. L. 222*

1588. Ogwałtownym wybiciu, *fol: 471, 1598. Cause expulsions, fol: 703.*

(b) *In causis expulsionum*, inkwizycya ma być zachowana. *Const: 1588, fol: 461. Tit: O wybiciu z spokojnego,*

A R T Y K U Ł X C I I I. 93..

O napominaniu Urzędowym około zapłaty summy pieniędzy z prawa skazanej, pierwej niż woźny poiedzie za to wwiązywać.

Zabiegając My temu, aby nikt nie posłuszeństwa swego prawu pospolitemu niewiadomością pokrywać i obmawiać się niemógł. Ustawujemy, iż gdy która summa pieniędzy od któregokolwiek Urzędu Naszego skazana komu na kim będzie, za niestaniem

tey strony przeciwney na kim co skaza. A będzieli ten skaz uczy-
niony w rzeczy takiej, w którey ten Statut rokov zapłacie piene-
dzy składać nie dopuszcza. Tedy urząd Nasz, wydając stronie po-
wodowey, która przeżytek odzierży, list swój uwiązczy do strony
przeciwney ma przed się na tym liście swym czas iemu ku zapłacie
tych pieniędzy skazanych użyczyć, od podania iemu abo od poło-
żenia na imieniu iego przez woźnego, i dwóch szlachciców kopią
z listu uwiączczego za cztery niedziele, napominając go, aby na ten
rok te pieniądze według skazania ich zapłacił, a w tym liście uwiąz-
czym zareka ma być pokładana, tak wielka, jako będzie ważność
rzeczy sązoney. A gdzieby za cztery niedziele tey summy skaza-
ney nie zapłacił, tedy za tymże listem uwiączym woźny odprawę
na imieniu iego za to uczynić ma, według Artykulu niżej opisanego.
§ A gdzieby skazanie urzędowe wyszło, też zaocznie, ale na ta-
ką summę pieniędzy, którey roki zapłacie według zamierzenia tego
Statutu będą położone, tedy przecię ten rok, abo te roki, jako ich
wielkość summy ukaże, i na liście uwiączym opisanie będą, mają
się począć liczyć nie od skazania urzędowego, abo także od poda-
nia, abo położenia na imieniu winnego kopii z listu uwiączczego. §
Jeśliż która summa pieniędzy za oczywistym u prawa mówieniem
stron, abo ich umocowanych skazana będzie, w tym takowego ob-
wielzczenia, i napominania nie będzie potrzeba, ale według przy-
padku rzeczy, i nauki tego Statutu, abo zarazem po sędzie odpra-
wa będzie dana, abo od skazania sądowego roki Statutowe podydą,
i liczyć się poczną. Także się nie tylko o summę pieniędzy, ale i
o innych rzeczach jakich ruchomych z prawa ku oddaniu przysą-
dzonych rozumieć ma. Agdzieby kto na roki od Nas, abo od u-
rzędu Naszego, według Statutu położone, pieniądze przysądzo-
nych zapłacić nie chciał, tedy przeciwko takowemu odprawa czy-
niona być ma, według artykułow niżej o tym postanowionych. Toż
się ma rozumieć i o rzeczach z wyroku Naszego Hospodarskiego
przysądzonych, i do urzędu na odprawę odesłanych.

A R T Y K U Ł X C I V. 94.

*O odprawie summy pieniędzy z prawa przysądzoney, gdzieby iey
kto według skazania urzędowego nie zapłacił,
też o wwiązanie w imienie przysądzone.*

JEsliby (a) kto summy pieniędzy od któregokolwiek Urzędu Na-
szego Ziemskiego, abo Grodzkiego, Podkomorskiego, abo Kom-
missarskiego przysądzoney, abo też z Naszego Hospodarskiego,
lub też Sędziow głównych wyroku, na odprawę do urzędu odesła-
ney, bądź zarazem po skazaniu według opisania tego Statutu, abo
na roki wyżej opisanie, i użyczone stronie swey przeciwney nie za-
płacił, tedy woźny od Urzędu Naszego stronie żalobney na wwiąza-
nie przydaney, ma trzema szlachcicami wiary godnemi dla tego
wwiązania do imienia strony przeciwney, na kim co skazano będzie
iachać, i stronę żalobną według listu uwiączczego za summę iey

skazaną, w ludzie w imienie, w grunty i w inszą majątność strony przeciwney, według porządku, i nauki w tym Statucie około tego niżej opisaney wwiązać, ito jemu w dzierżenie do zapłaty summy pieniędzy podać. § A gdzieby kto woźnemu wwiązania nie postąpił, bronil sam, abo przez Urzędnika, Ciwuna, slug, bojar, i poddanych swoich, i przez kogokolwiek innego, nie tylko uczynkiem jakim sprzeciwieństwo pokazując, ale chociaż słownie mówiąc, że nie postępuje wwiązania, a toby woźny i z tą stroną trzema szlachcicami zgodnie przed urzędem Ziemskim, abo Grodzkim zeznali, tedy takowy przeciwnik już w zarekę w liście uwiąńczym opisaną popada. A urząd ten, który będzie tę rzecz sądził, abo do którego od Nas Hospodara, abo od głównego sądu, na odprawę odesłano będzie, ieśli Ziemski, tedy Sędzia, abo Podsedek, a ieśli urząd Grodzki, tedy Wojewodowie, Starostowie, abo ich namiestnicy, Podstarości, abo Sędzia Grodzki, mając przy sobie woźnych dwóch, tegoż Powiatu, i pięciu szlachciców w tym Państwie Wielkim Xięstwie Litewskim osiadłych, ludzi dobrych, wiarygodnych, i nieważnym nie podeyrzanych, o którą stronę żalobna strona, starać się powinna, ma na to wwiązanie iachać od dania jemu znać przez tegoż woźnego pierwey na wwiązanie poślanego, naydaley za cztery niedziele, i tam stronę powodową, jako za tę sumnę skazaną, tak i za zarekę, w liście uwiąńczym położoną, w imienie przeciwnika wwiązać ma, i na koniec odprawę na nim według porządku tego Statutu uczynić, zachowując się w tym wwiązaniu przeciwko obiema stronom wiernie prawdziwie, pod tą przyległą swą na urząd jego uczynioną. § (b) A chociażby po wskazaniu urzędowym ten sam, przeciw komu skazanie wyidzie, abo na kim co przysądzono będzie, pierwey niż do wwiązania przyidzie, umarł, tedy woźny, abo urząd sam bez żadnego przypozywania inzego, ale za tymże skazaniem odprawę, i wwiązanie przeciwko dzieci, bliskich, potomkow jego, według porządku tego Statutu wykonywać ma. § Gdyby też ten, kto przeżyłk odzierży, nie wziąłszy zapłaty, i pierwey wwiązania, z tego świata zszedł, tedy dzieciom, bliskim jego, komuby ten przeżyłk za prawem przyrodzonym, abo też obcemu komu za zapisem należał także bez pozywania, tylko list uwiąńczy odmieniwszy, odprawa czyniona być ma. A za pracą temu urzędowi uwiąnczego od kopy dwa grosze ten, na kim odprawę czynią, płacić ma, i urząd za ten swój dochód, osobliwie w ludzie, abo w ziemię winnego wwiązać się, i stronie tej żalobney, abo komu inżemu w tym zawieść może. § A gdy przyidzie wwiązywać wewłałne imienie strony żalobney bliskością, abo inżym prawem przeżyłkane abo w ludzie, grunty, krom takiego imienia, któreby było gwałtownie z spokojnego dzierżenia odjęte, o czym ieść nauka w osobliwych artykułach. Tedy Urząd około wwiązania w to imienie, tymże porządkiem wyżej opisanym zachować się ma, jednakże za pracą uwiąnczego urzędowi już sama strona powodowa od służby, abo wloki osiadłej ludźmi po dwa grosze. § A od dwornej i pułtow-

skiey paszney ziemi, abo włoki po jednemu groszu płacić będzie. A od inszych gruntow, któreby się na pasznią nie zgodziły, nie płacić nie będzie winna. A tę odprawę urząd w tym czasie wyżej zamierzonym wykonywać ma, pod winą pięciudzieśiat kop groszy stronie powodowey. O którą winę urząd do tychże Sędziow głównych pozwan być ma, a po zapłacie winy, przed się tę odprawę czynić winien będzie.

(a) W Województwie Mazowieckim, kiedyby kto jakimkolwiek prawem, abo obyczajem imienia nabył, ma być przez woźnego onego Powiatu wiedziony, i wwiązany, a przez woźnego aby ku wiadomości nowy Posiessor przyszedł, ma to być obwołano, a jeśli by kto bronić o-mieszkał, tedy przy wpisowaniu do Książ Intromissyi, abo na pierwszych, wtórych, i trzecich rokach, przyczyny swego bronienia dać wpisać ma, czego jeśli by nie uczynił, dawnością rzecz traci. 1576. O wwiązaniu, fol: 306.

(b) *Pide contrarium* w Rozdz. 4. Artyk. 22. po zmarley ręce Potomkow przypozywać każe. Po Dekrecie Trybunałskim nie woźny z Szlachtą, ale sam Urząd Grodzki na odprawę jachać ma. *Const.* 1601. fol: 759. *Tit.* Exekucya za Dekretem i *Const.* 1589. fol: 543. *Tit.* O Odprawach rzeczy osądzonych.

A R T Y K U Ł X C V. 95.

O tym, ktoby urzędowi któremu wwiązania nie postąpił po sądzie którego urzędu, a nie po Trybunałskim.

A Jeśli by (a) strona ta, na kim urząd Ziemski abo Grodzki, odprawę uczynić zachce w rzeczach tych, w których strona prawem przekonana skazanie urzędowe przyjęła, i od niego nie appellowała, temu urzędowi Naszemu odprawy uczynić na imieniu swoim nie dopuściła, i czymkolwiek sam, abo przez kogo inszego sprzeciwił się, tedy takowy za tę swą przeciwność, w sówitą zarękę wpada. A urząd ten któremu by się sprzeciwiono do Naszemu Hospodara na liście swoim otworzonym, pod pieczęcią swą, i pod pieczęciami tych szlachciców i woźnych przy nim będących, ktemu i z podpisami rąk ich, kto z nich pisać umieć będzie odesłać, i o tym uporze oznaymić Nam ma. (b) A My Hospodar, gdzie na ten czas dworem Naszym będziemy, takowego upornego i urzędowi Naszemu nieposłusznego, kazać wywołać z Państw Naszych, a na imieniu przeciwnego przez dworzanina Naszego ukrzywdzonemu mocną odprawę uczynić rozkazać zarazem krom wszelakiey zwłoki, tak w rzeczy osądzoney, w zarękach, zakładach, winach, i szkodach wszystkich, mamy, i powinni będziemy, który dworzanin przy takiej odprawie, pięciu też szlachciców i dwóch woźnych przy sobie mieć ma. § A za tę winę, iż urzędowi Naszemu nie postąpił w wwiązania, jako za sprzeciwienie prawu pospolitemu i zwierzchności Naszey Hospodarskiej, ostatek majątności przeciwnego coby-kolwiek iey po uczynieniu stronie żalobney odprawy w Wielkim Xięstwie Litewskim zostało, wszystko od mała do wiela leżącą do stołu Naszego Hospodarskiego wziąć, i przywrócić mamy, (c) którą już ten ilty takowy przeciwnik wiecznie traci, i już My Hospodar tę majątność rozdać mocni i wolni będziemy ludziom narodu szlacheckiego, Nam i Rzeczypospolitey zaślizżonym, jako własne spadki Nasze, a temu wywołanćowi nie wracając iey, (d) wyjąwszy to, jeśli by takowy stronie ukrzywdzoney za wszystkie przeżytki do-

R. 9.
A. 24.
R. 4.
A. 98

2

3 być uczynił, a do Nasby Hospodara o miłosierdzie uciekł się, tedy przywrócenie iemu oney majątności, i zniesienie z niego wywołania będzie przy woli i łasce Naszey Hospodarskiej. § A jeśliby tenże tak uporny był, i temu posłańcowi Naszemu sprzeciwił się, i odprawy uczynić nie dopuścił, abo to imienie, unikając prawa, koniu naszemu w ręce puścił, czego według artykułu wyżej opisanego w tymże Rozdziale siedmndziesiątego trzeciego uczynić nie mógł, takowego jako sprzeciwnika (sprawiedliwości Bożej, i zwierzchności Majestatu Naszego Hospodarskiego, za przypozwaniem od strony ukrzywdzoney przez Nas Hospodara na rok zawity, i po okazaniu na piśmie tego uporu, i nieposłuszeństwa iego, za zeznaniem posłańca Naszego; szlachty, i woźnych przy nim będących, tam gdzie na ten czas dworem Naszym będziemy, w żadną limitacyą tego nie wpuszczając, gdy pozwany stanie (e) gardłem go karać każemy, a jeśli nie stanie, tedy zarazem na tymże roku mamy go rozkazać ze wszystkich Ziem, Państw Naszych wywołać wiecznym wywołaniem, tak, żeby się nigdy w granice Państw naszych nie wracał. A postępek wszystek odprawy stronie żalobney, i przywrócenie majątności upornego do stołu Naszego Hospodarskiego, także zarazem za Mandatem na roku przypadłym, tak jako wyżej opisano, przez posłańca Naszego wykonać My Hospodar bez żadney zwłoki powinni będziemy. A uwiązczego posłańcowi naszemu, także ma być, jako i urzędowi. § Wszakże gdzieby skaz urzędowy przeciw kogo zaocznie za nieśtaniem, abo za nie dopuszczeniem appellacyi wyszedł, a temu na kim co skazano, ten sąd, i skazanie za nie prawne rozumiąc, wwiązania nie postąpił, i urząd o takie nieprawne wskazanie do sądu należnego Trybunalnego zapozwał, tedy taka sprawa ma być zadzierżana, i urząd takowego sprzeciwnego, jako na wydanie do nas Hospodara odsyłać, tak i odprawy czynić nie ma, aż do rozprawy, o tym u sądu głównego, a zostanieli ten sprzeciwny w tym winien co urząd na nim wskazał, tedy i zarękom tym, za niepostąpieniem wwiązania woźnemu, i urzędowi, wyżej w tym Statucie opisanym podlec ma, a sąd Trybunalny, ku odprawie tej rzeczy, i zaręk, odesłać ma według nauki w Trybunale opisaney.

(a) Gdyby ten, na kogo jest prawo przewidzione, wwiązania bronil, abo więc wwiązaniem dzierżenia spokojnego gwałtownie przeszkodę czynil, w zakład tak wielkiej summy, jaka jest nasz przeżytkana, wpada. *Alexan: Król w Radomiu, 1505. H. P. 214.*

(b) Który upornie exekucyi bronil, i rzeczy osądzoney odprawy czynić nie dopuszczał, takowy prawem przekonany, z Królestwa wywołan być ma. *Alexan: Król H. P. 218.*

O odprawach rzeczy osądzoney, i ktoby się urzędowi sprzeciwił, i o wywołaniu, 1589. fol: 543.

(c) Imiona Szlacheckie konfliktowane, Szlachcie ma Król rozdawać *Conf: 1562. fol: 25. Tit: O karaniu Conf: 1565 fol: 29. Tit: Statut Alexandr.*

Mieyskie Kaduki może Król rozdawać i nie Szlachcie. *Conf: 1576. fol: 280. Tit: O Dobrach Juris.*

Król donata sobie *Et inscripta indigenis Nob: rozdawać ma, Conf: Tit: 1531. Tit: O Dobrach.*

(d) Gdy się kto z stroną pojedna, i dożyć uczyni takowemu zniesienie banicyi z Kancellaryi Naszey ma być dane, 1588. O Relaxacyi banicyi, fol: 468.

W Koronie gdy strona stronę pojedna, tedy Trybunał powinien z niego banicyą znieść, 1589. O odprawach rzeczy osądzoney. fol: 543.

(e) Gardło iego zostaje na łasce J. K. M. *Zyg: w Piotr: 1521. H. P. 222.*

ROZDZIAŁ CZWARTY ARTYKUŁ XCVI. 96.

O takowych, ktoby pod czasem przewodu prawa między dwiema osobami, on trzeci wwiązania urzędowi bronił.

JEsliby (a) kto mając sobie imienie od kogo inszego puszczone po założeniu pozwu, przez którą stronę żalobną, a potem po skazaniu urzędowym tego imienia stronie powodowej, albo po przysądzeniu na tym imieniu jakiej summy pieniężnej wwiązania woźnemu, albo urzędowi Nalzemu bronił, tedy strona żalobliwa takowego na rok zawity, zaocznie za sześć niedziel, a oczywiście za cztery niedziele do sądu głównego przypozywać ma, tam na to miejsce, gdzie w którym Województwie w on czas sąd główny sprawy sądowe odprawować będzie, a gdy nań tego sprzeciwieństwa świadectwem urzędowym, jako wyżej opisano, dowiedzie, tedy w wiazanie w ono imienie za rzecz osądzoną postąpić, a ktemu gwałty, zareki w liście sądowym opisane, z nawiąską sam zapłacić powinien będzie, co na własnej majątności jego bez składania roków Statutowych, skazano, i odprawa porządkiem wyżej przeciw samemu isćca opisanym, uczyniona być ma. A to się ma rozumieć, kiedyby kto osiadły w Wielkim Xięstwie Litewskim to uczynił. **A** gdyby ten, który wwiązania broni, w W. X. Litt: był nie osiadły, a wwiązania bronił mocno, tedy sam isćciec postępiem wyżej opisanym, we wszystkich pokonywan być ma. A o tym nieosiadłym sprzeciwniku jedynym, albo kilka ich będzie, jako osamym isćcu urząd Nalz Nam Hospodaru oznaymić ma. **A** My i tych przeciwników po polu z samym isćcem z Ziemi wszystkich Państw Nalzych wywołać, rozkazać mamy.

(a) W którym Województwie, albo Ziemi obwiniony i prawem przekonany osiadłość trzyma, tam exekucya rzeczy osądzoney czyniona być ma, 1588 O Kommissarzach, fol: 55r. *hac spectat ad sequentem 97. Art:*

ARTYKUŁ XCVII. 97.

O wykonaniu, i wwiązaniu odprawy na imieniu winnego w inszych Powiatach, gdzieby osiadłości inszej imajątności jego w tym Powiecie, gdzie skaz wyszedł, nie stało.

R. 9.
A. 2. **U**stawujemy, (a) Iż gdyby w którym powiecie na kim z prawa tak wielka summa pieniędzy skazana była, aboby kto uporem swym sprzeciwiając się prawu pospolitemu, wwiązania nie postępując w zareki tak wielkie popadł, za coby odprawy według tego Statutu, imienie, i majątność jego w tym powiecie, w którym sąd był, nie wyniosła, a onby jeszcze miał osiadłość w inszych powiatach, tedy za oznaymieniem o tym i odeślaniem przez list otworzony urzędu tego powiatu, gdzie ta rzecz sądzona, ma, i powinen będzie urząd drugiego powiatu, bądź Ziemski albo Grodzki, któremu z nich wedle prawa, i tego sądu należeć będzie, to jest: jeśli u Ziemstwa było sądzono, tedy Ziemski: a jeśli u Grodu, tedy też Grodzki za ostatek summy z prawa skazaney według nauki tego Statutu, na imionach winnego odprawę stronie powodowej uczynić od

przyniesienia im takowego odeślanego listu z tego inšzego powiatu, naydaley za cztery niedziele pod tąż winą, wyżej w artykule dziewięćdziesiątym czwartym, tegoż Rozdziału opisaną. § Jeśliby się trafiło odprawę za sumnę pieniędzy czynić, abo włamo z prawa skazanie, imienie wwiązywać, w takowe, któreby się rozłączyło, ludźmi, abo gruntami, od dworu tego Pana w inšzy przyległy temu powiat, abo kilku powiatów, tedy urząd tego powiatu pierwszego ma ku odprawie, i wwiązaniu do ostatka tę rzecz odeśłać przez list swóy otworzony w inšze powiaty, gdzie takie ludźie i grunty leżą, do sądu Grodzkiego: a ten urząd Grodzki, powinien będzie to skazanie według listu sądowego onego pierwszego urzędu, gdzie się początek tey sprawy stał, wykonać, i odprawę uczynić, według porządku Statutowego pod winą w inšzych artykułach na urząd c zwłókę odprawy opisaną.

A R T Y K U Ł X C V I I I . 98.

Jakim szacunkiem odprawa summy pieniędzy z prawa skazanych na imieniu leżącym czyniona być ma.

Ustawijem, iż każdy urząd Nasz sądowy za sumnę pieniędzy przysądzoną, ma wedle porządku tego Statutu wyżej mianowanego wwiązanie dawać, szacunkiem w tym artykule niżej opisanym. Za każde dwadzieścia kop groszy w służbę, abo włokę ludźmiż osiadłych. A za dziesięć kop groszy, to puł służby, abo puł włoki ludźmi osiadłych. Po temuż i w ziemię pustowską, abo włokę pustą, za dziesięć kop groszy. A gdzieby ludzi ciałych, i pustowszczyzn nie stało, tedy w bojarzy pancernie, i putne. § W pancernego bojarzyna z iego ziemią, za czterdzieści kop groszy. W putnego za trzydzieści kop groszy. A jeśliby i tych nie stało, tedy w ludźie, i grunty bojar, i szlachty, którzyby osiadłościami swemi ku temuż imieniu, na którym odprawa czyniona będzie, należeli, a nie mieliby pierwey danin wyzwolenia od Pana swego słusznego według tego Statutu. Jednakże ten, kto w imiona jakie szlacheckie wwiąże się, nie ma u tey szlachty imion odeymować, tylko ma patrzeć służby, i powinności takiej, jaką powinni byli Panu swemu, także szacunkiem wyżej, i niżej opisanym. § A morgziemi pognoju za kopę groszy. Pola prostego morg, za pięćdziesiąt groszy. Sianożęci morg, za pięćdziesiąt groszy. Ziemi lesney, któraby się godziła na pałznią, morg za czterdzieści groszy. Boru, lasów, puszczy, każdy morg po groszy dwadzieścia, jeśliby i takowych gruntów na wwiązanie za sumnę przysądzoną nie dostawało, tedy i w zasianie na gruntach dwornych żytem, i jarzynami wwiązanie dawane być ma, to jest: z każdego morgu pognoju rachując żyta, po pięciu kop. A na morgu prostego pola po trzy kopy, a na morgu jarzynami zasianymi, Pszenicy po sześciu kop, Jęczmienia po sześciu kop, Owsa po cztery kopy, Jarzycy po trzy kopy, Gryki po pięciu kop, Grochu po sześciu kop, Prosa po cztery kopy, Soczewice po cztery kopy. A inšze ogrodowe rzeczy zasiane według uważenia woźnego, i szlachy

ty z nim na tym wwiązaniu będącej. A to ma być szacowano na pieniądzu po temu, jako niżej w tym Statucie szacunek zboża jest opisany. § Aco się dotycze Jezior, Rzek, tedy w jeziora wwiązanie 4 dawane byź ma według wiadomości od sąsiadów okolicznych osiągniętych, jako wiele toni w którym jeziorze będzie, każdą tonią stanowiąc za dwadzieścia cztery grolze. Stawy, (a) młyny, sadzawki, według ważności pożytków, A na rzekach abo siedząc i siedząc, za kopę groszy. Jaz rybi za grolzy dwanaście. Gać kotcowey ryby ruskiej, abo poleckiej za grolzy 12. Gać wiunowy także Polecki za groszy sześć. A gdzieby i tymi rzeczami wyżej mianowanymi summa skazana nie wypełniła się, tedy bydło wszelakiego rodzaju, zboże młoczone i nie młoczone, i inſze ſtatki i rzeczy ruchome szacunkiem tego Statutu podawać mają. A którymby rzeczom szacunek w Statucie nie był opisan, tedy także woźny z ſzlachtą według uważenia ſwego szacunek, i odprawę na tych rzeczach czynić mają. § 5

R. 4. A. 67. A jeſliby i to wſzytko oney summy nie wynosiło, tedy po takowey odprawie woźny z ſzlachtą rok cztery niedziele złożywszy, a po wyſciui ich, ma i w dwór, i w budowanie dworne, i w plac, oſzacowawszy wſzytko budowanie za co ſtać będzie, wwiązać i ſtronie podać ma. A woźny ten i ſzlachta, którzy takową odprawę czynić będą, to imienie, ludzie, ſtatek ich roboczy, i wſzelaką powinność zwykłą tych bojar, ludzi, i pożytki wſzytkie ſpisać mają, i ten rejſtr przed urzędem zeznać. A ten komu takowe dobra podadzą, nic więcej nad powinność w rejſtrze opisaną brać nie ma, pod nadgrozdeniem wſzytkiego tego ſtronie przeciwney, coby nad to wziął

R. 5. A. 67. po wykupieniu takowego imienia i ludzi. § Jeſliżby i to wſzytko oney summy nie wynosiło, tedy na oſobie ſamey w niedoſtatkui majętności odprawa czyniona być ma. (b) Wszakże przypozywawszy go do urzędu Grodzkiego, a to tym obyczajem, iż ten pozew ma być przez woźnego przy Koſciele w parafii, i na targach przybity i obwołany. A gdy ſtanie, tedy urząd Grodzki onego powiatu, za oznaymieniem tey rzeczy od ſtrony żalobney, a za ſwiadectwem woźnego, i ſtrony ku tey odprawie poſłanych, ma go do więzienia oſadzić. A nie ſtanieli za pozwem, tedy gdziekolwiek mógł byź poſcignion, ma byź poiman przez urząd Grodzki, i do więzienia zamkowego, abo dwornego oſadzon, w którym więzieniu póty ma ſiedzieć, póki rękojemſtwo na tym da, iż ſtronie ſwey za wſzytko doſyć uczyni. A nie będąc mieli rękojemſtwa, tedy urząd ſtronie powodowey winnego wydać ma, a on go w więzieniu dzierżyć ma, aż mu za wſzytkę ſummę przysądzoną, doſyć uczyni. A ktoby takowego urzędowym poſłańcom wziąć bronił, takowy za przypozywaniem o to do Grodu, na rok zawity, i za przekonaniem jego w tym prawnym dowodem, ſam będzie powinien żalobnikowi to płacić, co był winien ten, kogo nie dopuſcił poimać.

(a) W karczme, abo młyn żaden pierwey przed inſzą majętnością dawać nie ma wwiązania, wwiąwszy żeby inſzey nie było. H. P. 344.

(b) Gdy na nieoſiadłym prawo przewodzą, tak przez oczywiſtą kontrowerſyą, jako i w nieſta-

był skaza dożyć czynić rzeczy osądzoney, ma się ośwobodzić gotowem i pieniędzmi do dwóch niedziel, abo rękojemstwo stawić, ludzi osiadłych, że rzeczy osądzoney za niedziel sześć dosyć uczyni, czego gdyby nie uczynił, do Grodu dłużnik pozwany ma być wywołany, poimany do wię-
 że władzony, a pozew ma być kładzion w Parafii gdzie miał osiadłość abo gdzie się rodził, abo
 gdzie przemieszkiwa, abo i w ręce samemu, 1588. *De inpossessionatis*, 465

A R T Y K U Ł X C I X. 99.

O zapłacie summy pieniędzy z prawa skazanej.

- 1 **G**dyby kto mając na sobie summe pieniędzy z prawa skazaną, ^{R 4°} ^{42°}
 a niechcąc za nią dopuścić wwiązania w imienie swoje, chciał
 ją sronie swej przeciwny na rok zapłacić, abo i po wwiąza-
 niu w imienie; ludzie, grunty, chciał to, w co wwiązano, wykupić, te-
 dy pierwey ma sronę swą przeciwną listem otworzonym urzędu
 Ziemskiego abo Grodzkiego, przez woźnego i dwóch szlachciców
 obnieść, nie trafił się oczywisto, kopią z tego listu podać, tedy ją na
 imieniu położyć naybliżej przed tym dniem, którego by chciał pie-
 niądze oddać za dwie niedzieli, aby brania pieniędzy pilną była. §
 2 A gdzieby kto tam, abo przez kogokolwiek inzego, korzylcząc w
 dzierzeniu imienia abo ludzi wwiązanych, nie chciał na ten dzień
 oznaymiony pieniędzy przysądzonych brać, a jeśli jeszcze do wwią-
 zania nie przyszło, tedy na rok od urzędu naznaczone. Jeśliby też
 nie chciał kto pieniędzy przysądzonych przyjąć, z którymi będzie
 naydowan, w imieniu swym też urzędownie z woźnym i z sroną, te-
 dy takowego, ten kto pieniądze oddaje, ma pozwać ku braniu pie-
 niędzy do urzędu Ziemskiego, abo Grodzkiego na rok zawity, na
 którym roku on pozwany, żadnymi przyczynami, chociaż i praw-
 nymi nie wymawiając się, wyiawizy tylko to, gdzieby kto był za
 granicą w cudzych Państwach na posłudze naszey, i Ziemskiej, wi-
 nien będzie stanąć, i pieniądze swe przesądzone przyjąć, a to, w co
 był wwiązany puścić. A jeśli jeszcze do wwiązania nie przyszło by-
 3 ło, tedy go z oddania pieniędzy kwitować. § Jeśliby ten pozwany ^{R 7°} ^{13°}
 sam, ani przez kogo inzego przed urzędem ku braniu pieniędzy
 nie stanął, tedy urząd, przed który będzie pozwano, ma pieniądze
 przy sobie zostawić, i za pieczęciami wzystkich trzech urzędników
 sądowych, przy Księgach mają być chowane. A sronie z imie-
 nia, z ludzi, wywiązanie dać. A te pieniądze powinien będzie u-
 rząd temu, komu były przysądzone, zarazem skoro się ich upomni,
 bez żadnego zatrudnienia, naydaley za tydzień od upomnienia od-
 dać, pod zapłatą drugiey także wielkiey summy, gdzieby się o to z
 urzędem do rozsądku prawnego za nie oddaniem pieniędzy przy-
 toczyło. § Także ktoby za pożyczane pieniądze wwiązawszy się
 4 w czyie imienie, a niechciał na rok w zapisie pomieniony pieniędzy
 przyjąć, i imienia postąpić, o to żalobney sronie wolno będzie ta-
 kowego, do którego zechce urzędu Grodzkiego, abo Ziemskiego,
 na takowyż, jako wyżej opisano rok zawity pozwać. A oddawać
 takowe pieniądze niegdzie indziej, iedno na urzędach Naszych są-
 dowych.

A R T Y K U Ł C. 100.

O odjęciu imienia, abo ludzi, gruntow, po wwiązaniu urzędowym.

Jeszcze (a) też i to opatruiem, iż gdyby kto postąpiwszy wwiązania w imienie, ludzie, i w jakikolwiek grunt, bądź woźnemu od urzędu którego poślanemu, albo samemu urzędowi, i iużby to stronie powodowej urzędownie w dzierżenie podano, a potymby on sam, albo przez urzędnika, slug, bojar, poddanych, i przez kogożkolwiek innego, to, w co było stronę żalobną wwiązano, gwałtownie i bezprawnie odiął, tedy stronie w tym ukrzywdzoney, chociażby wwiązanie doszło od urzędu Ziemskiego, ale zechceli dla prętszey sprawiedliwości do Grodu, o to takowego przeciwnego pozwać, albo zechceli do sądu Ziemskiego pozwać, to oboje wolno będzie uczynić: a w rzeczy takiej, gdzie było wwiązanie od Grodu, to zaś do Grodu ma pozwać, § A za którymkolwiek pozwaniem, ^{R. 4.} ^{A. 4.} tak do Ziemstwa, albo do Grodu ma być rok zawity, i tam na urzędzie dowiedzieli stronę żalobną wwiązania swego urzędowego, w któreby przez woźnego, albo przez samey urząd wezła, i odiecia gwałtownego przez stronę iey przeciwną tey rzeczy, w co było w wwiązano, dowiodła; tedy takowy sprzeciwnik ieszcze sowitzo tak wielką summę, i zakłady, za jaką żalobnik był wiazan tey to stronie swey żalobney, i ktemu gwałtu dwadzieścia kop groszy iemuż zapłacić będzie powinien, i za to wszystko wwiązanie i odprawa na imieniu takiego sprzeciwnego zaraz po sędzie bez składania żadnych roków uczyniona być ma, według tegoż porządku i nauki tego Statutu około wwiązania wyżej opisaney.

(a) Kto nabywa majątności jakimkolwiek prawem, ma wdzierżenie nie tajemnie przychodzić, ale przez Woźnego z Urzędu przydanego, które ma być wniesione do Akt Grodzkich, a z tych zaś przeniesione do Akt Ziemskich, tego Powiatu, gdzie imienie leży, a ktoby nie miał wwiązania w Księgach Ziemskich wpisanego od Roku 1531 chociażby dobrużywał, dawność mu Ziemka nie idzie, ale mogą być przez bliskie wykupione, jako zastawne. *In Exceptis: Mażo: Wojew: Conft: 1576. fol: 305. Tit: O wwiązaniu.*

A R T Y K U Ł C I. 101.

O braniu win przez urzędy Nasze w tym Statucie, i na zapisach dobrowolnych na Urzędy opisanych.

^{R. 4.} ^{A. 4.} **K**iedyby (a) kto popadł w winę jaką słusznie prawem przekonaną, któremu urzędowi Naszemu Ziemskiemu, albo Grodzkiemu, tak w tym Statucie, jako i w zapisach dobrowolnych opisaną, tedy takie winy mają należeć u sądu Ziemskiego wszystkim trzem urzędnikom Ziemskim, Sędziemu, Podsędkowi, i Pisarzowi na równe części: a u Grodzkiego sądu, gdzieby się to nie przed samymi Wojewodami, albo Starostami sądowymi toczyło, tak też wszystkim trzem urzędnikom, Namieśnikowi, albo Podstarościemu, Sędziemu, i Pisarzowi. § Wszakże każdy urząd Nasz według dobrego uważenia, i Chrześciańskiego postępku, przychylnieyszy ma być do odpuszczenia takich win, niżli do brania ich, zwłaszcza sierotom, ubogim, a nie swawolnym folga w tym czyniona być ma.

(a) O znoszeniu przesądów u wszelakich Sądów Województwa Wołyńskiego, Kijowskiego, i Bracławskiego. *Vide Conft: 1601. fol: 744 i 758. Tit: O płaceniu kucow.*

R O Z D Z I A Ł C Z W A R T Y
A R T Y K U Ł C H. 102.

187

*Opozywaniu przez samych Panow okrzywdy ich slug, bojar,
i poddanych.*

- 1** **G**dyby się czyiemu słudze, bojarzynowi, i poddanemu, i jakiegokolwiek stanu czeladnikowi stała jaka krzywda od kogokolwiek, bądź od samey osoby stanu szlacheckiego, i inszey jakiey, abo od czyich slug, urzędników, bojar, i poddanych, a jeśli by się to sąsiedzkim obyczajem, nie dopuszczającego do Naszego Hospodarskiego urzędu, rozprawić, i uspokoić nie mogło, a przysłoby do listów upominalnych, abo i do pozwów, tedy tak listy upominalne jako i pozwы, mają być brane, nie imieniem slug, bojar, abo ludzi czyich ukrzywdzonych, ale imieniem i na žalobę samych Panow dowodząc im sprawiedliwości. § Wszakże czasu prawa mogą to Panowie odprawować przez umocowanych swoich, i nie sam Pan, zwalzcza gdzie nie o jego rzecz własną abo szkodę idzie, ale ci ukrzywdzeni słudzy, bojarze, i poddani jego, gwałtow, krzywd, i szkod swoich według prawa dowodzić mogą. Wszakże na gwałtach tylko ludziom narodu szlacheckiego przysięga wskazowana być ma.

(a) Jeśli by komu sluga prostego stanu był zabity, a przyjaciel zabity niemiał, Pan o głowę i pi swego może czynić. *Const. 1588. fol. 489. Tit. De homicidio plebei.*

A R T Y K U Ł C H. 103.

Jako Pisarz w pisaniu spraw sądowych zachować się ma.

- 1** **W** Pisaniu (a) Pisarze, Podpiskowie, pisania tak szerokiego nie mają czynić wpisując pozwы i sprawy, które się przed tym toczyły w tey sprawie, ale rzecz dostatecznie wpisać z takowych iego listów, daty, pozwów, i listów wspominając to, co się będzie ścigało do tey sprawy; która się przed sąd przytoczyła, i tak mają stronom wydawać, aby przedłużeniem pisania odprawy ludzkie nie zatrudniały się. § (b) Wszakże powinien wszystko dołożyć jako strona potrzebować będzie, czego sobie sama strona abo Prokurator iego ma przypilnować, dając mówienie swe z obu stron na piśmie do Pisarza, naydaley do trzeciego dnia dla pamięci urzędowi, aby zgadzał się urząd z pamięcią swą, że się przed nim toczyło, a nie daliby do trzeciego dnia, tedy i urząd nie powinien będzie przyjmować. § (c) A gdzieby strona potrzebowała jakiego listu, aby był wpisany do Ksiąg dla starości, i dla czegożkolwiek, abo też kto komu dając na wieczność jaką, i na cokolwiek zapisy swe własne według dawnego zwyczaju, i zeznałby one przed urzędem, tedy Pisarz nie czyniąc szerokiey przemowy, ale tylko osoby te pomieniwszy kto komu co zapisuje, a potym list abo zapis ten słowem od słowa do Ksiąg wpisać ma.

(a) W. X. L. Pisarze Trybunałni, Ziemscy, Grodzcy, abo Podpisek gdyby nad prawo dochod u strony wyciągał i do tygodnia dekretu, abo sprawy jakiej nie wydał kop 100 winien płacić 1616. O Pisarzach Trybunał: Ziemskich, Grodzkich, fol. 42. *Const. 1635. fol. 39. Tit. O Pisarzach.*

Lz

(b) Do trzeciego dnia Prokuratorowie dla świeżey pamięci swe kontrowersye Urzędowi oddawać mają. 1569. w tym też się dzieją, fol. 192 Kontrowersye do trzeciego dnia dane być mają. 1616. O Pisarzach Trybunał: Ziemskich, Grodzkich, fol. 42 i na W. X L
(c) Listy do Książ Ziemskich wpisywane być nie mają, jedno te, które z inszych Książ pokazywane będą. Zyg. w Piotr. 1539. H P. 272.

ARTYKUŁ CIV. 104.

O Woźnym, którego zowią po łacinie General.

R. 4
A. 8 **B**Acząc My Hospodar, iż tego iest potrzeba dla wielu potrzeb i spraw ludzkich. Ustawujemy, iż w każdym Województwie i powiecie w tuteyszym Państwie Naszym Wielkim Xięstwie Litewskim nad insze ieden woźny ustawion bydź ma takowy, którego łacińskim ięzykiem zowią (a) General. A takowy urząd w tym Województwie i Powiecie osiadłemu rodzicowi Wielkiego Xięstwa, pismo ruskie umiejacemu, za przyczyną i oznaymieniem o nim Nam Hospodarowi od Wojewód, Starost sądowych i szlachty, obywatelów tych powiatów, zkad ten będzie. A My Hospodar listy z Kancellaryi Naszey na takowe urzędy im dawać mamy, po których daniu Naszym Hospodarskim, na urządzie tym, w którym powiecie takowa osoba osiadła będzie, na pierwszych rokach sądowych Ziemskich przed urzędem, przy bytności szlachty, przyśleże na urząd swój rotą inszych woźnych uczynić ma, a po takowej przysiedze, iuż urzędem swoim szafować i sprawować będzie, takowym sposobem. To jest, taki woźny w każde Województwo i powiat po wszystkiey Ziemi tego Państwa Naszego Wielkiego Xięstwa Litewskiego, gdziekolwiek komu iedno potrzeba będzie pozwy nościć, i urzędem swym woźnowłkim władać, i szafować moc mieć będzie, i przy każdej sprawie stronę, szlachtę przy sobie mieć ma, jako o woźnych w Tym Statucie iest opisano, a zeznanie tego każdego woźnego w każdym Powiecie, i na każdym urządzie za mocne, i ważne przyimowane bydź ma. A w Ziemi Zmudzkiej dway takowi Generalowie bydź mogą.

(a) Woźnych, Generalów, każdy Sąd, i Urząd do posług ludzkich, przydawać, i ich przyznawanie przyimować ma, pod 100, grzyw: winy, 1576. O Woźnych, Generalach, fol. 291.

ARTYKUŁ CV. 105.

O potwarzach,

ZAbiegając (a) temu, aby ludzie źli od potwarzy na ludzi niewinnych powściągnięni byli. Ustawujemy, jeśliby kto przebaczywszy bojaźni Bożey, wstydu ludzkiego, rzeczy jakie zmyślone potwarne do sądu doniośł, i sprawy tey na kogo popierał, a toby się na niego pierwszy raz jawnymi dowody, i słusznymi znaki pokazało, (b) Tedy za to stronę tey, którą spotwarzył, winy powinien będzie zapłacić sześć kop groszy, A pokażeli się to wtóry i trzeci raz, tedy za każdym razem po temuż stronie przeciwney płacić powinien będzie. A jeśliby i czwarty raz toż się na tegoż, od kogokolwiek pokazało, tedy iuż takowemu nozdrza rozerzniona bydź ma, i iuż takowy potym aby nigdy do żadnego urzędu i do

sprawy przypuszczon nie był. Wszakże się to rozumieć ma tylko o jawnych potwarcach, a nie o tych ludziach, którzy abo dla ubóstwa, abo dla jakiey prostoty, i nie umiejętności swey, abo też dla jakiego przypadku prawa swego sobie nie dowiedzie, ci za potwarce rozumiani, i karani bydź nie mają. (c)

(a) Temu, Któryby kogo potwarzył, za pierwszy, abo trzeci raz po trzy grzywny sronie, także Urzędowi płacić ma, a jeśli by się czwarty kroc tego dopuścił, już więcej ku sprawowaniu nie ma bydź przypuszczon, ale za jego zły uczynek, nozdrza jako Walachowi mają bydź rozerzione, bezczci, i Szlachectwa zostaje. *Kaz w Niez: H. P. 491.*

Gdyby kto kogo kryminalnie, a potwarnie oskarżył, wprzód uczynić *Scrutinium* o tey rzeczy, a gdy będzie przekonany, na twarzy znak mu mają przepalić. *Jan Olb: 1493 H. P. 205.*

(b) Od potwarzy, kto odprzysięga się, D lató żadney winie nie podlega. *Const 1588 fol: 156.*

Gdyby kto o Kryminal nieśluszenie pozwał, i nie dowiodłby tego winy grzywien 100. nie schodząc z Urzędu, i wszystkie szkody, za przysięgą płacić ma; do tego w wieży 12. niedziel siedzieć ma. *Const: 1565 fol: 101.*

(c) I o Palzkwilach też poena:

ROZDZIAŁ PIĄTY

O ODPRAWIE POSAGU, i o WIANIE

ARTYKUŁ I. I.

*Którym obyczajem Ociec wydając dziewczkę swą za męża,
ma obwarować, i upewnić zapisanie wianu
od zięcia.*

TEŻ (a) ułstawujem, iż każdy obywatel tego Państwa, któregożkolwiek będąc stanu, wydając dziewczkę swą za męża, i dając za nią posag, abo wyprawę według dobrej woli swej. Naypierwey, niżli córkę za męża wyda, ma od zięcia wziąć zapis pod pieczęcią, i z podpisem ręki jego, kto pisać umie, i pod pieczęciami ludzi dobrych, którym on na trzeciej części imienia swego leżącego on posag, to jest: pieniądze gotowe, złoto, srebro, perły, kamienie drogie, (b) sowito szacując, opisać ma. A inszą wyprawę, szaty, i wszelakie ubiory, i chusty białe, konie, kolebki, i wszystkie insze rzeczy ruchome, iednym szacunkiem bez sowitości kładąc, opisać ma; potemuż jako niżej opisano. A potym on zapis onże zięć na pierwszych rokach Ziemskich sądownie odprawujących się przed sądem Ziemskim onego powiatu, w którym ta osiadłość, na czym wiano zapisano, będzie leżeć; sam oczywisto zeznać, i w Księgi Ziemskie zapisać dać ma, i na to zeznanie swe, że go ma na urządzie uczynić, powinien będzie zięć Oycowi list swój osobny pod zarękami dać. A zgodzali się na to obie strony, żeby taki list wianowany na urządzie Grodzkim, nie czekając Ziemskich rokov był zeznan, to też wolno będzie. A potym ten zapis, Ociec, Matka, abo bliscy żony jego przynieść mają do Ksiąg Ziemskich, i już takowa oprawa ma być dzierżana u każdego prawa. Potemuż się Matka, bracia, stryiowie i inni bliscy około wydawania w stan Małżeński dziewczki narodu Szlacheckiego, ^{R. 7} zachować, i pierwey wydania iey za męża, oprawę od zięcia otrzymać ^{4. 24} mają. ³ Jeśliżby kto listu swego wianowanego, bądź przed Ziem-

kim, albo Grodzkim urzędem, według postanowienia z przyiacio-
 ły żony swej na to uczynionego nie zeznawszy, pierwey roku na
 to zeznanie zamierzonego; z tego świata zizedł: tedy żona jego, a-
 bo iey przyjaciele, mają tegoż czasu, jako nayrychley być może,
 ten zapis jego wianowany na urządzie Ziemskim, albo Grodzkim
 opowiedzieć, i okazać, i do Ksiąg go zapisać dać. A potym gdy ta
 rzecz do prawa przyidzie: a dzieci bliscy męża iey nie dawaliby wia-
 ry temu listowi, tedy ona postawić ma pieczętarzów, których pie-
 częci u tego wianowanego listu będą. A to jesliby byli pieczętarze
 żywi, ma przy ich świadectwie ielzcze przysięgę uczynić: że to iest
 list prawdziwy iey, i od męża iey dany. A niebędzieli żywych pie-
 3 cętarzów, to przecię onaż przysięgą swą tego listu podeprzeć ma,
 a po takim dowodzie ten zapis przy mocy zośnie. § A jesliby O-
 cieć, Matka, brat, i kto z bliskich wydając dziewczkę za mąż, tako-
 wey oprawy, i wiana, jako wyżej opisano, od zięcia nie odzierżeli,
 takowa dziewczka po śmierci męża swego wniesienie traci, chocia-
 by wielką sumnę za sobą wniosła. (c) A wszakże przecię jako
 Szlachciance, dzieci, albo bliscy powinni będą za wieniec dać trzy-
 dziesci kop groszy, a to jesliby za mąż poszła. A gdzieby za mąż
 iść nie chciała, tedy między dziećmi, i między bliskim w imieniu
 mężnym będzie równą część imienia dźrżać aż do śmierci swej.
 A jesliby onego Szlachcica imienie trzydziestu kop groszy nie sta-
 ło, tedy też według tego, z onego imienia ma iey wydzielona bydź^{R. 5.}
⁶
^{10.} czwarta część, którą będzie trzymać tylko do żywota swego, cho-
 ciay za drugiego męża poydzie. (d) A zechcący potomkowie i
 z tej czwartey części ją skupić, tedy takowa część wszyńska we-
 dług tego Statutu przez urząd szacowana być ma, a tey oszaco-
 waney summy tylko połowica a nie więcej dana iey będzie. § A
 4 gdzieby która żona nie mając od męża wiana opisanego, pierwey
 męża z tego świata zeszła, albo i po śmierci mężney siedziała do
 śmierci swej na części imienia jego, według nauki wyżej w tym
 artykule opisaney, tedy po śmierci iey dzieci, bliscy iey wienca po-
 zyskować nie mają.

Oprawa Królowom w Xięstwie Litewskim 30000. a w Xięstwie Mazowieckim także 30000.
 ma być naznaczona, którą wolno każdemu Narodowi Królestwa tego skupić u Królowey Jey
 Mści. *Consi.* 1581. fol. 382 *Tit.* Oprawa Królowey Jey Mści.

(a) W Koronie posagi białychgłówn zaraz do Ksiąg przyznawaia, a ktreby u Ksiąg Królew-
 skich, albo na którymkolwiek Urzędzie nie były przyznane, te żadney władzy, ani mocy nie ma-
 ją. *Jan Olb.* 1495. P. 280

(b) Miasto sowytości mężowie żonom przywianki przyznawają, które gdzieby po śmierci mę-
 ża pierwszego za drugiego szły, przywianek dzieciom pierwszego małżeństwa rękomyją ma opra-
 wić, że po śmierci iey onym wcale dochowany będzie. *Zygm. w Piotr.* 1523. H. P. 283.

(c) Niewyposażony białegłowie 30. grzywien za wieniec płacono być ma. *Zwyczay. Ziemi*
Krak. 1505. H. P. 280.

(d) Panie wiennę po śmierci męża swego na skupie od krewnych po mieczu w linii bliższych
 będących zostają. 1588. O Siostrach *Jure viſtorum*, i Paniach wiennych, fol. 467. Dobra, w po-
 sa- gu zawiedziona, i zapisana; także z Dekretu w przeżytkach wzięte, nie mogą się w dziedzictwo
 obracać, choćby dawnosć *longissimi temporis* zasła, ale zawždy są na skupie 1588. Na dobrach
 posażnych w przeżytkach wziętych fol. O Siostrach *jure viſtorum*, i Paniach wiennych tegoż Ro-
 ku, fol. 467.

ARTYKUŁ II. 2.

Aaa

I Eż ustawujemy, żeby chciał zapisać wiano żenie swey, tedy ma ożaczować wszystkie imiona swe, i na trzeciej części wszystkich imion swych, bądź w każdym imieniu, albo jedno które, albo kilka imion w trzecią część wyjąwszy, i wyłączywszy, na przeciwko wniesienia żony swey, jako wzwyz w pierwszym artykule tegoż Rozdziału opisano, wiano iey zapisać, a gdy będzie ta żona jego na trzeciej części imion mężnich wiano opisane od niego mieć, a onby potym umarł, i dzieci po sobie zostawił, a ta żona poydzie za drugiego męża, a jeśli dzieci, albo bliscy zechcą ją, z tey trzeciej części za żywota jej wywianować, tedy mają wszystkie sumnę pieniędzy, jako będzie w liście opisano zapłacić, toż to imie do ręki swych wziąć. § A jeśliż będą dzieci, albo bliscy czekać śmierci iey, a tego imienia za żywota iey z rąk nie zechcą wykupić, tedy powinni będą ono wniesienie iey, co w ten dom ich wniósł, po śmierci iey zapłacić temu komu ona odpisze. (a) A przywianku coby Ociec ich zapisał na przeciwko wniesienia swito, tego nie powinni płacić. (b) A ona też nie ma nikomu tego przywianku odpisować, krom tylko wolno będzie odpisać, wniesienie swoje. A jeśli by nikomu nie odpisała, a dzieci nie miała, aboby i miała, aleby te dzieci ielczeze za jej żywota, albo i po śmierci iey lat nie dorosłszy, albo i dorosłszy, lat, a prawaby swego ni śakogo nie wlawłszy pomarli, tedy ma być to wniesienie iey wrócono w dom ten, z którego wyszła. § Wolno też każdemu żenie swey odpisać rzeczy swe ruchome, tak, jako i każdemu obcemu, to jest: złoto, srebro, szaty, konie iezdne, i inne rzeczy, krom zbroi, flada, i czeladzi dworney, i bydła dwornego. A wiażże i tego wszystkiego to jest: zbroi, flada, czeladzi, dworney, i bydła dwornego i też zboża wszelkiego, tak, jako i imienia leżącego trzecią część żenie odpisać wolno, aby siedząc na imieniu, miała czym służbę Naszę Hospodarską, i Ziemską z trzeciej części imienia zastępować. A dzieci, albo bliscy gdy będą z tey trzeciej części skupować, tedy przyjąwszy ona od nich wiano swe powinna im będzie tę część trzecią tylko z dworem, z budowaniem dwornym, z bojary, z ludźmi ciałłemi, i czeladzią dworną podać. A inne rzeczy iey zapisane, jako zbroje, flado, świrzeple, bydło dworne, i zboże nie zachceliona z tych rzeczy po dobrej woli swojej dzieciom, albo bliskim przy imieniu zostawić, to wszystko przy niej zostać ma. A tak według tey ustawy Naszey mają się zachować wszyscy poddani Nasi i na potomne czasy. § A kto by nadzwyz tey ustawy Naszey uczynił, a co niesłusznie żenie swey za wniesienie iey obyczajem wianowym zapisał, takowych zapisow nie chcemy mieć mocnych My sami, i Potomkowie Nasi W, X. L. Przeto Ociec, Matka, Bracia, albo inni bliscy ieszcze nie wydawszy dziewczki za mąż, mają pierwey tego patrzeć, iesliby tego zięcia iego trzecia część swito stać mogła, przeciwko wniesienia tey dziewczki, na czymby iey przeciw tego wianować miał. A gdzieby trzecia część nie stała przeciwko wniesienia, tedy Ociec albo ten, kto ją wydawać będzie, ma za tę sumnę pieniędzy, coby po niej miał

- 5 dać, kupić imienie, i po tey dziewce zięciowi dać. § A zięć prze-
 cież żenie swey zato, coby osobno wziął sumę jaką, ma oprawę
 uczynić na trzeciej części imienia swego własnego. A tego imie-
 nia, które Ociec brat, albo bliski, kupiłszy po tey dziewce da, mają
 6 wspólnie używać, aż do żywota mężnego, a po żywocie mężnim ona
 jako łwe własne ma dzierżać wespół z wianem swym, będąc tym
 wolna i załować, jako własnością swą. § (c) A gdzieby żona pier-
 wey męża swego nie zapisałszy mężowi, i nikomu in szemu tako-
 wego imienia, i dzieci po sobie nie zostawiłszy z tego świata zezła,
 tedy to imienie ma przysiąc w ten dom, z którego ona wyszła. A
 jeśli by dzieci po sobie zostawiła, tedy to imienie na dzieci iey spad-
 nie.

(a) Gdzieby Żona pierwszego i żła, ze drugiego Męża, przywianek dzieciom z pierwszego Mę-
 ża spłodzonym ma obrzyc, jako po śmierci iey będzie wcale dochowany. 1588 O Siostrach
Żone u chor mi i Paniach wiennych fol. 467. jeśli Mąż oddał do ra posagowi podległe Zony swey
 ma to uznać z pozwoleniem iey, i dwóch przyjaciół z strony Ojca najbliższych. *Zyg: w*
Łotrk: 1523 H. P. 279

(b) Odprawa od Pani wienney, kumkółwiek przedana, albo zapisana, zawsze jest u Potomkow
 na skapie, bez oddania przywianka. *Const. 1576. f. 4. 314* O przedaniu

(c) W Koronie Mąż jeśli przeżyje bezpotomną Żonę, po giu ma używać aż do swej śmierci,
 a jeśli Mąż po Żonie, albo Żona po Mężu pośledniej umrze, posag winnym, jako po bezpotom-
 ney z kąd wyszedł, ma być wrócony, *Alleg: w Radomiu 1505. H. P. 282.*

A R T Y K U Ł III. 3.

*Po śmierci Ojczeskiej, Dziewki jako mają z imienia
 Ojczyskiego wyprawowane być.*

- 1 Ustawujemy, (a) jeśli by Ociec za żywota swego wydał jedną
 2 Dziewkę swą za mąż, a w tym umarł, a po sobie zostawił-
 3 czy jeszcze kilka Dziewek, i te Dziewki według opisu, albo te-
 stamentu jego mają być wyprawowane, jako będzie im opisano, z
 gotowizny zostawionej. § A gdzieby summy opisanej, ani nazna-
 czonej gotowizny nie było, a nie mógłby Brat tak wielkiej summy
 po nich dać, jako po pierwszej dano, tedy oszacowawszy czwartą
 część imienia swego oyczyskiego nie z tego imienia nie wytrącając,
 ani utracając, i tym Siostrom swym wyprawę równą wszystkim ma
 dać, ile ich będzie. Okrom jeśli by Brat ich rozumiał, iż czwartą
 część imienia oyczyskiego więcej ważności, niżliby im na równe
 części tak wiele jako pierwszej Siostrze wyprawy przyzłio; wynosi-
 ła, to będzie na woli jego; a czwartą część przy sobie zostawić, a
 Siostrom wyprawy tak wiele dać, jak Ociec pierwszej dał. A za-
 cunek tey czwartey części imienia według ważności gruntow; i po-
 4 żytkow iego, a nie według Statutu, jeśli by się same strony z sobą nie
 zgodziły, uznawan być ma przez Podkomorzego, który z sobą ma
 5 mieć dla uważenia przynajmniej dwuch Szlachcicow. § A jeśli by
 Brat, albo Stryjowie, sumę; albo wyprawę rzeczmi ruchomemi od
 Ojca ich, albo Matki z iey własności ostawioną, i opisaną utracili, te-
 dy wedle opisu będzie powinien jako własny dług im oddać, i zapła-
 cić, a oddawszy, albo zapłaciwszy to; co im będzie od Rodziców
 zapisano; albo według tego Statutu wyprawę z imienia leżącego u

czyniwszy, już innych skarbow, majątności ruchomey po Oycu pozostałej Siostrze swoim dawać nie powinni, i one tego pożytkować na Braciach swoich nie będą modz. §(b) A gdzieby Brat imiona oyczyfte stracił, przecię czwarta ich część Siostrze należąca ma przychodzić, i wolno im będzie u dzierżącego części swych dochodzić.

(a) W Koronie Córki, których Oycowie odumierają naznaczywszy posagu im przykładem wyposażenia pierwszej Córki, którą Ociec za żywota swego wyposażył, albo więc według rady dwóch Przyjaciół po Oycu, a dwóch po Matce, do roku po iściu za mąż Bracia wyposażyć mają, po śmierci jednak Oycowskiej Bracia Siostrze uczciwe wychowanie dawać mają, 1588. O posażeniu Siostr, fol: 461.

(b) Opiekun żaden sierotych dóbr nie może sprzedać, co jeżeliby uczynił, dzieci gdy do lat przydą dziedzictwa swego u tego, który ie będzie trzymał dochodzić mogą, a żadna dawność im zadana być nie może. *Kaz: w Wislicy 1368. H. P. 288.*

Jeśli dzieciom po śmierci Oycowskiej przez kogośkolwiek krzywda będzie uczyniona, gdy przydą do lat, o krzywdy swe prawem czynić będą mogli, a dawność im szkodzić nie ma. *Kaz. Wielki w 1368. H. P. tamże.*

(c) Posagi *possessores bonorum* płacić mają *sine dilatione ad Evictorem*. *Const: 1588. fol: 461. Tit: O posażeniu Siostr.*

ARTYKUŁ IV. 4.

O dawności przemilczenia posagu.

R. 6.
A. 5

Ustawujemy, (a) iż który Ociec za żywota swego wyda w stan małżeński Dziewkę swą, albo kilka ich, a po śmierci Oycowskiej taby dziewczka, albo kilka ich, mieniać jakoby Ociec nie miał im posagu dać, i chcieliby posagu na Bracie swym, albo na Dzieciach, i Potomkach iego pożytkować, tedy takowym Dziewkom za żywota Oycowskiego wydany, ani ich Dzieciom, Potomstwu, Bracia, i inni Bliscy żadnego posagu, i wyprawy dawać nie powinni. Gdyż Ociec wiedział jaką miłość, i opatrność o dobrym Dzieci i swych miał czynić. Jednoż jeżeliby po śmierci Oycowskiej Bracia, Siostry, gdy za mąż wydawać będą, a posagu przyłtoynego, bądź z summy od Oycy zapisanej, i zostawioncy, albo z czwartey części imienia, co na część iey według prawa iey przyrodzonego, i nauki tego Statutu wyżej opisaney należec będzie, nie oddali, tedy o takowy posag Dziewkom od pójścia ich za mąż dawność ma być do dziesięciu lat. A któraby do dziesięciu lat, o ten posag nieupominała się, ta już o to wiecznie milczeć ma. § A gdzieby która nie przemilczawszy dawności, a sama posagu od Braci nie doszedszy zmarła, po takiej śmierci Dzieciom, Potomkom iey wolne mówienie o posag Babki, albo Matki swey zostanie, tylkoby i Dzieci po dójściu swych lat dawności wzwyż opisaney nie omieszkali.

(a) Gdy Ociec za żywota swego którą Córkę za mąż wyda, ona na tym ma przestać, a Braciom o posag żadney trudności nie ma czynić, ale ma na tym mieć dosyć, co iey Rodzice za żywota swego w dobrym baczeniu będąc, dali. *Kaz: Wielki w Wislicy H. P. 277.*

(b) Bracia Siostrze po pójściu za mąż w rok posag mają oddawać, albo część w majątności wydzielac, jeżeli Siostra z wolą Braci, i Powinnych za mąż poydzie. *Const: 1588. fol: 461. Tit: O posażeniu Siostr & fol. 467.*

ARTYKUŁ V. 5.

O Wdowie takiej, która szedłszy za mąż Panną, a po śmierci Męża swego Wdową z Dziećmi dorostem zostanie.

WDowa (a) która siedzi na wdowym stolcu, a będzieli wiano-^{R. 5.}
wana od Męża swego, a Synowie mają zupełne lata, tedy^{d. 2}
ma osieść tylko na wianie swym, a Synowie mają przypu-
szczeni bydź ku wszystkim imionom, i skarbowi Oycowskiemu, a je-
śliby była nie wianowana, tedy ma bydź zachowana, jako wyżej
jest opisano w Artykule pierwszym tegoż Rozdziału.

(a) W Koronie, Zona gdy Mąż umrze, przy posagu i przy przywianku zostawa, a inne dobra
na których posagu, i przywianku nie miała, potomstwu, albo bliskim powinna ustąpić. *Jagiel. w
Kraś: 1423. H. P. 281.*

A R T Y K U Ł VI. 6.

*O Wdowie takiej, która szedłszy za mąż Panną, a po śmierci Męża
swego Wdową bezpłodną zostanie.*

Ustawujemy, która Wdowa zostawszy się po Mężu swym bezpło-
dną, a będzieli wianowana od Męża swego, tedy ma tylko na^{R. 5.}
wianie osieść, a imiona wszystkie mają na bliskich spaść. A^{d. 4.}
jeśliby nie była wianowana od Męża swego, tedy ma na trzeciej
części imienia siedzieć, póki za mąż pójdzie, a jeśli za mąż póy-
dzie, tedy mają iey bliscy wieniec zapłacić jako jest wyżej opisano.

(a) Wieniec 30. grz. opłacon bywa. *Żwyczał Ziemi Krak: 1505. H. P. 280.*

A R T Y K U Ł VII. 7.

Którybykolwiek osiadły, i nieosiadły ożenił się w Litwie.

TEż (a) ustawujemy, iż którybykolwiek osiadły, i nie osiadły^{R. 2.}
ożenił się w Litwie, pobrał po Żenie imiona, tedy czasu woj-^{Ar: 11}
ny, i kaźdey potrzeby Wielkiego Xięstwa, i przeciw kaźdemu^{R. 2.}
nieprzyjacielowi tego Państwa z imion Zony swej, i z jakiegokol-^{Ar: 4.}
wiek nabycia dostałby imienia w tym Państwie, powinien będzie
sam osobą swą służbę Ziemską wojenną służyć, i zastępować, i tym
się nie wymawiając, że mu Zona nie zapisała. A ktoby z takowych
jakimkolwiek obyczajem nabywszy, i mając imienie w Wielkim Xię-
stwie Litewskim, i w Ziemiach iemu należących, (b) a wojny Ziem-
skiej nie służył, jako wyżej opisano,, tedy on, i Zona iego te imio-
na tracą wiecznie na Rzeczpospolitą.

(a) Panowie i Szlachta jako najlepiej i naykształtowniej z imion swoich służbę wojenną słu-
żyć mają. *Kaz: w Wiślicy 1568. H. P. 558.*

(b) Którzy wojny nie służą, albo wymówiwszy się chorobą, na to nie przysięgają, dobra tra-
cą. *Zyg. w Bydgosz: 1520. H. P. 563.*

Na pospolite ruszenie ktoby się nie stawiał za troygiem wici, *pœna colli, & confiscatio bonorum.*
Const: 1620. fol: 4. Tit: Pospolite ruszenie.

A R T Y K U Ł VIII. 8.

O Dziewkach, któreby bez woli Rodziców za mąż poszły.

GDzieby (a) która Dziewka bez woli Oycowskiej, i Matczyney^{R. 11.}
szła za mąż, takowa odpadywa od posagu, i od imienia Oyc-^{d. 10.}
skiego, i Macierzystego, także i spadków. A jeśliby iedna u
Oyca była, tedy Oyczyste, i Macierzyste imiona na bliskich spady-

Bbb

waią mimo takową Dziewkę same, i też mimo dzieci Potomków jej. § A gdzieby się to trafiło, żeby Ociec Córki swej dla imion iey Macierzystych, albo Matka, dla imion Córki swej Oyczystych w opiece swej mających, wydać nie chcieli, tedy takowa Córka według artykułu dziewiątego tegoż Rozdziału zachować się może.

(a) W Koronie każda Wdowa, Panna, gdy przed oblicznością Naszą zeznana, że za wolą iey, zkadkolwiek iest wzięta, tam już od winy obwiniony wolny zostaje, jednak przecie takową Wdowę, albo Pannę, po zeznaniu takowym swoim, od wszystkich dóbr dziedzicznych, i wszystkich innych, także od posagu iey powinnego odsadzona być ma, a jeśli by przyznała, że się to stało bez woli iey, obwiniony część traci. *Zyg. w Krak. 1537. H. P. 275.*

Ktoby pleć białogłówką nie dośłała stanu Szlacheckiego a młody Oycówkiewy i Opiekunów własnych wziął, O wywobodzenie nic.

ARTYKUŁ IX. 9.

O Dziewkach, które po śmierci Rodziców swoich bez woli Braci, albo Stryjów za mąż porydą.

Ustawujemy, (a) jeśli by Dziewka została bez Oycy i Matki, a po śmierci Rodziców swych nie dorosła lat swych, albo też i dorosła lat poszła za mąż bez woli Braci albo Stryjów, a nie będzieli miała Braci rodzonych, albo Stryjów, tedy bliskich swoich, albo opiekunów, prawnie opisanych lub ustanowionych, takowa odpadywa od posagu i imienia swego Oyczystego, Macierzystego i spadkowego, toby i na potom na nią spaść miało. § Jeśli by ona miała lata swe, a bracia albo Stryjowie zatrzymywaiąc ją, niechcieliby iey za mąż wydać, tedy jednak swawolnie ni za kogo iść nie ma, lecz ma dać znać do urzędu przez krewnych, albo też i przez sąsiady, albo przez kogokolwiek. A Urząd wziąwszy o tym pewną wiadomość, że oni bliscy, w których opiece iest, za mąż iey wydać nie chcą, ma iey dozwoić za mąż iść, ale za Szlachcica, a nie za prostego stanu człowieka. A ona jeśli z wolą Urzędową, albo bliskich za Szlachcica za mąż porydzie, tedy takowa imienia nie ma tracić. (b) A wszakże lata Dziewka ma mieć zupełne, trzynastie lat. A ten kto ją poymie, wolno iemu będzie wespół z nią dochodzić majątności Zony swej. § (c) A Bracia też albo Stryjowie, i którzykolwiek bliscy mając Siostry w opiece swej, póki ich za mąż wydadzą, mają ich uczeiwie na wżyltkim chować, dzierżąc przy nich niewiaścę starą stateczną. § A jeśli by uczeiwie chować nie chcieli, tedy takowe dziewczki mogą na części swej, z której im wyprawa być ma, same siedzieć, i pod sprawą Opiekuna od Urzędu przydanego, do tego czasu, póki za mąż porydą: a idąc za mąż wyprawa im z tego dana być ma według Statutu wyżej opisanego.

(a) Panny dorosłe będą mogły o Męż się starać, gdyby ich Opiekunowie chytrze za mąż wydać nie chcieli dla tego, aby dobra ich dzierżeli. Wszakże to ma być z zezwoleniem Przyjaciół, Stryjów, albo Wujów. *Wład: Zag: 1423. H. P. 276.*

Którybykolwiek Opiekun Dziewkę za mąż wydając z Mężem iey postanowienie uczynił, opisuając się, że majątności iey po ślubie u Opiekuna dochodzić nie miał, i na toby rękojemstwo dał, to nie ma być ważno, przecie swego dochodzić będą mogli. *Wład: Zag: 1423. H. P. 278.*

(b) W Koronie Dziewce dwunastego Roku lata przyznawają. *Wład: Zag: w Krak. H. P. 286.*

(c) Panna mieszkać może choć nie w dobrach onych, na których posag ma podług zdania przyjaciół, dawczy iey wychowanie według iey kondycyi, O Siostrach *Iure uxorum*, i Paniach *wiennych*, fol: 467.

ROZDZIAŁ PIĄTY.
ARTYKUŁ X. 10.

197

Ktoby z dwiema, albo z trzema Zonami dzieci miał.

R. 5.
15
II

- 1 **U**stawujemy (a) ieśliby która Wdowa za mąż poszła, i dzieci Meża pierwszej żony znalazła, a z tym Mężem drugim dzieci nabyła, tedy po śmierci Meża iey z oboygim dzieci tego Meża swego w imieniu mężnim leżącym równą część ma mieć, a ieśliby dzieci z tym Mężem nie miała, tedy także z dziećmi Meża swego, pierwszej Zony równą część tylko w imionach leżących będzie mieć do żywota swego, gdzieby za mąż nie szła. A gdzieby za mąż poszła, tedy tę równą część imienia ma dzieciom zostawić, a te dzieci wieńca iey nie powinny być dać. § Jednoż ieśliby co takowa Wdowa skarbu i majątności swej ruchomej jakiegokolwiek idąc za mąż przyniosła, to iey i po śmierci iey dzieciom albo bliskim należeć będzie. § A ieśliby też Mąż, co takowey Zenie swej Wdowę pojętey, z dobrej woli swej zapisał, przy tym ona zostawia, iuż nad to części równej, o której wyżej opisano, między dziećmi Meża swego domagać się nie ma.
- 2
- 3

R. 5.
A. 15.

R. 5.
dr. 16

(a) W Koronie gdzieby z drugim Mężem Synów nie miała, ale tylko Córki, tedy gdy Ojciec i Matka umrą, dobra macierzyste, albo posag iey ma być oddany Córkom wtórego małżeństwa. Wład: Jag. w Krak. 1423. H. P. 278

ARTYKUŁ XI. 11.

O Wdowie, która z dziećmi zostanie lat nie dorostem i o dzieciach bez Opiekunów odumartłych.

- 1 **U**stawujemy (a) któraby Wdowa została po Mężu swym z dziećmi małymi lat nie dorostłymi, a Mążby opiekę dzieci, i imion, tej Zenie swej zapisał, tedy ona według testamentu, i opisu Meża swego będzie tą opieką władać, na wszystkim się flusznie, i przystoynie rządząc, i sprawując, jakoby było bez szkody dziecinney, utraty, i zniszczenia imion ich. (b) § Wszakże gdzieby taka Białagłowa w tej opiece iey od Meża zwierzoney nierządnie się zachowywała, a dzieciom imiona, i skarby utracala, tedy Stryiowie, a nie bedzieli Stryiow, tedy inisi bliscy tych dzieci mają ią o to przyciągnąć pożywy na rok pewny zawity przed Urząd sądowy Ziemski, a dowiodali tego że utracala, ma opiekę i imienie, i dzieci puścić krewnym, a sama zostać na opowie swej. A nie bedzieli oprawy, tedy mają iey wydzielić równą część między dziećmi, którą będzie dzierżeć, i używać, według tego, jako około takich niewianownych Zon wyżej w tym Rozdziale opisano jest. A wszakże utrata od niey na imionach inakż nie może się pokazać, ie dno ieśliby nie pobożnymi podatkami, winami, sierbszczycznami ludzi w imionach obciążala, gumna i insze statki domowe nierządnie rozpraszala, a nie w domi dzieciom nie przymnażala. § A gdzieby Stryiow, i inszych krewnych nie było, tedy Sąd Ziemski onego Powiatu, za doniesieniem wiadomości do nich, ma takową utratną Wdowę pozwać przed siebie na Roki sądowe, imieniem dzieci ro-
- 2
- 3

R. 6.
Ar. 2.

R. 3.
Ar. 16

kiem zawitym, a tam, gdzie się ta utrata taka pokaże, mają opiekę tę od niey wziąć, a na to mieysce Urząd sądowy Ziemski ma Opiekuna w tym Powiecie dobrze osiadłego na tych rokach ustanowić, i w dekret mianowicie wpisać, a dzieci, i imiona, i wszystkie skarby iemu urzędownie spisawszy, do Ksiąg wwiodłszy podać, który Opiekun ma wszystko w całości do lat dziecinnych dzierżyć, i tak się zachować, jako w Artykule czwartym Rozdziału szóstego opisano jest. A w tym czasie, niż tę utratę po niey obaczą, jeśliby co dzieciom utraciła, tedy będzie tę wszystkę szkodę dzieciom swym powinna zapłacić z wiana, abo z własnego imienia swego. § A gdzieby Ociec z tego świata zszedł, dzieci swoich, i imion im należących nikomu w opiekę nieźleciwszy, i nie opisawszy, tedy opieka dzieci takich lat nie dorosłych, i imion ich należeć będzie Stryiom, abo bliskim. ^{R. 6} ^{Ar. 3} Wszakże dla lepszego, i pilniejszego wychowania dzieci małe od Matki swej do opiekunów brane być nie mają, ale mają zostać przy Matce, Dziewka do pòyścia iey za mąż, a Mężczyzna do lat takich, wiakich już czas na naukę do szkoły dawać, to jest: do siedmiu lat. A Opiekunowie takim dzieciom pòki przy Matce będą, opatrzenie, i wychowanie słuszne według możności imienia dziecinnego, i uznania Urzędowego, na odzież, i wyżywienie powinni będą dawać na każdy rok do rąk Matki ich. § Ale Matka ⁵ dziewczek swych bez rady, i wiadomości Opiekunów w stan małżeński zmawiać, i oddawać nie ma.

(a) Opiekunowie Testamentem naznaczeni, gdyby Dobra Sierocie utracali, od opieki odpadać. *Zyg. w Krak. 1543. Iż jest z prawa Stat. Przyłuskiego, 545. H. L. 222.*

Wyposażenie Siostr, i opieka Braciom dorosłym należy, 1588. O posażeniu Siostr, fol. 46r.

W niedostatku rodzonych Braci, Stryowie, abo Wujowie do opieki bywają przypuszczeni. *Wład. Jag. 1423. H. P. 276.*

(b) Y Curatoria także prawa Inquisitione wydawane być mają, *salvo iure Proximiorum Consi.* 2738 fol. 32. Tit. O Kuratoriach.

ARTYKUŁ XII. 12.

O Wdowach, któraby za prostego stanu człowieka a nie za Szlachcica za mąż poszła.

Ustawujemy, która Wdowa będąc stanu Szlacheckiego, mając imiona oczytne, abo macierzyste, poszłaby za mąż bez wiadomości, rady, i pozwolenia Przyjaciół swoich krewnych, za prostego stanu człowieka nie Szlachcica, taka od swoich imion jako oyczytych, tak macierzystych, i spadkowych wieczności odpadywa, ale te imiona mają przyść na dzieci pierwszego Męża, abo gdzieby dzieci nie było, tedy na bliskich, które dzieci, abo bliscy przecie będą powinni takie Wdowie za te imiona iey odłożyć sumę pieniędzy nie według szacunku Statutowego, ale po połowicy, to jest: za każdą służbę ludzi dzieśień kop groszy, a za ziemię pustą pięć kop groszy, a inszy grunt po połowicy summy, jako w tym Statucie o tym wyżey napisano, a wiano opisane wszystko traci, i nie powinny być dzieci, i bliscy takowey wiana odkładać.

ARTYKUŁ XIII. 13.

I **C**hcemy mieć, aby małżeństwo Święte w uczciwości było zachowane, i dla wiadomości płodu, ustawujemy, aby każda Wdowa Szlachcianka po śmierci Męża swego, sześć miesięcy za drugiego Męża nie śmiała iść, a która bliżej póydzie, tedy wiano swe od Męża swego zapisane traci, a jeśliby wiana opisanego nie miała, tedy Dzieciom pierwszego Męża swego, a niebędzieli Dzieci, tedy krewnym bliskim iego powinna będzie, gdy to na nią za pozwem u Sądu Ziemskiego dowiodą, winy zapłacić dwanaście rubli groszy.

(a) Podług prawa Koronnego, Wdowę, która rychło po śmierci Męża za Mąż idzie, mają krewni z dóbr kupić. A ona rękoymie ma dać, że przywianka nie ma nikomu zapisać. *Zyg. w Piotr: 1523. fol: 934.*

A R T Y K U Ł X I V . 14.

*O spadki, które zarówno na Syny, i na Dziewki przychodzą, po
wniesieniu Matczynym jeśliby nikomu innemu
nie zapisała.*

I **T**Eż (a) ustawujemy, że wszelaka Małężność macierzysta bez rozprawy i opisu słusznego odumarła, tak imion leżących, iako i ruchomych rzeczy tych, to jest: pieniądze gotowe, irebro, złoto, perły, kamienie drogie, szaty, i ubiory wszelakie, cyna, miedź, konie, wozy, kobierce, opony, i inne wszelakie statki, i sprzęty domowe, także wniesienie Matczyne, któreby nikomu nie było zapisane, to wszystko ma iść w równy dział między wszystkie dzieci, jako Synow, tak Córek. § Wszakże spadki oyczytne imion leżących, skarbow, i majątkości ruchomey, tylko na Synow, i na bliskich po mieczu przychodzić będą, tak, jako na innym mieyscu lizerzey o tym opisano, zwłaszcza gdzieby przez Oyca zapisał, abo testamentem rozprawiono, i rospisano nie było.

(a) Macierzyste dobra tak na Syny, jako i na Córkę równo przypaść mają. *Wład: Jag: w Krak: 1413. H. P. 278.*

Rzeczy w wyprawie dane, pieniądze, perły, kamienie, szaty, przy posagu Zeninym zostawaia, a po śmierci iey, Potomkom oney, *Kaz: w Wiślicy, 1368. H. P. 281.*

W Oyczytych Dobrach Córkę nie dziedziczą, ale mają być wyposażone, od Braci, 1588, O Posażeniu Siostr, fol: 461.

A R T Y K U Ł X V . 15.

*O porównaniu wniesienia różnych Zon przed rozdziałem dziecin-
nego imienia.*

I **T**Eż ustawujemy, gdyby jeden Szlachcic miał kilka Zon, a oneby Zony miały różne wniesienia swoje w summach pieniężnych, a nie zapisawszy Mężowi swemu wniesienia swego, pomarli, tedy Synowie, ile ich będzie Zon onych, wszystkie imiona oyczytne mają na równe części między się podzielić. § A jeśliby którey Zony wniesienie większe było, niżli inszych Zon, tedy powinny być Dzieci inszych Zon nayıpierwey przed rozdziałem imion

swych wyrównać ono większe wnieślenie Matki Braci swoich, i co więcey summy tego wnieślenia którey Zony, nad wnieślenia inſzych Zon wynosić będzie, ten ostatek Synowie inſzych Zon tym Braci swoim, których Matki wnieślenie więkſze było, równym rachunkiem z części swoich powinni będą zapłacić, puſzczając też i rachując ten ostatek zarówno ina część tych Braci swych, którym to po Matce ich przychodzi, także i imiona oyczyſte na równe części między sobą podzielić,

ARTYKUŁ XVI. 16.

Jeſliby która Wdowa za mąż poſzła

Ustawujemy też, jeſliby która Wdowa za mąż poſzła, a pier-
R. 5. Ar: 1. wey będąc za pierwszym Mężem swym wiano opravione od
 Męża swego miała, tedy już od drugiego Męża nie ma wiana
R. 5. Ar: 1. i 11. zapisanego mieć. Wszakże jeſliby ten drugi Mąż iey umarł, a dzie-
 ci po sobie zoſtawił, tedy ona między dziećmi swemi równą część
 w imieniu wziąć ma, a na tym do żywota mieſzkać. A jeſli iedno
 dziecie zoſtało, tedy od tego dziecięcia, abo od bliſkich ma na wdo-
 wim ſtolcu, tylko na trzeciej części zoſtać. A po żywocie i ta
R. 5. Ar: 2. trzecia część ma spaść na bliſkich. A wſzakże ſiedząc na wdowim
 ſtolcu, nie ma tego imienia utrać, ale ſię we wſzytkim zachować
 według tego, jako o tym wyżej opiſano. § Jednakże tę wolność Mę-
 żowi zachowujemy, iż wolno iemu będzie i takiey Zenie ſwojej
 wdową poiętey, co chce maiętności ſwey leżącey i ruchomey za-
 piſać. A którey Zenie co od Męża leżącego imienia zapisano bę-
 dzie, taka już od dzieci, ani od bliſkich części wyżej wspomnianey
 w imieniu mężnim domagać ſię nie ma.

ARTYKUŁ XVII. 17.

O imieniu na którym Mąż Zenie oprawę uczyni.

Też (a) uſtawujemy, iż ktokolwiek opiſze oprawę Zenie ſwoiey
R. 5. Ar: 1. na którym imieniu swym, ten tego imienia ſwego nikomu in-
 ſzemu niakim prawem zawodzić nie może, chociaźby i po-
 zwolenie od Zony na piſmie miał, i pokazawał bez oczywiſtego
 przed Urzędem zeznania iey. A Urząd też każdy, na takim wiano-
 wnym imieniu nikomu odprawy niakiey za wyſtępek, i winę Męża
 iey czynić nie ma. Okrom dobrowolnego, i oczywiſtego przed U-
 rzędem ſamey Pań wianowney przyzwolenia, a ktemu, gdzieby
 za wyſtępek jaki żeńſki z imienia iey wianowanego uczyniony, co
 na oney ſamey za nieuczynieniem z niey przez Męża ſprawiedliwo-
 ſci z prawa ſkazano, tedy to na tymże imieniu iey wianownym od-
 prawiono być ma.

(a) Gdyby Zona pozwoliła na jakikolwiek zapis, abo na przedanie Dóbr, na których miała oprawę wiana ſwego, traci wiano z Dóbr onych, ale jeſli Mąż iey ma Dobra inſze, abo część ja-
 ką, wſzyſtka ſumma w tymże wianie opiſana zoſtawa, i ma być zachowana, 1577 O umniey-
 ſzeniu wiana, fol: 314. oprawy wienne na Dobrach Mężow ich opravione nie podlegają przezy-
 ſkom na Mężu odzierzanym, 1588. O Sioſtrach *Jure viſtorum*, i Paniach wiennych, fol: 467.

ARTYKUŁ XVIII. 18

*O krzywdach, które się dzieją od Męża z imienia
wianowanego Zenie.*

- I** Jeśliby (a) Mąż zapisawszy które imienie Zenie swey w wianie za ^{R. 4.}
wniesienie iey aż po żywocie swym, a samby z tego imienia ko ^{dr. 17.}
mu jakie krzywdy czynił, tedy w takich rzeczach przecię pozwy
maią być pokładane na tymże imieniu, z którego się krzywdy dzie-
ją, i Mąż takowy winien będzie za temi pozwy do Sądu stanować
się: a Zona chociayby pozwy z takowego imienia znosiła, i prawa
swe wianowne słuszne ukazowała, Urząd przecię za tym pozwym, na
2 Męża iey według prawa skazanie czynić będzie. § A odprawa za to
na inszey osiadłości iego, ieśli którą w tymże, abo chociay inszym
Powiecie mieć będzie, czyniona być ma, według nauki tego Sta-
tutu wyżej około odprawy opisaney. A niebędzieli więcej imion
mieć, nad to Zenie wianowne, tedy i na majątności iego ruchomey,
gdzie się okaże. A w niedostatku majątności, i na samey osobie ie-
go odprawa czyniona będzie.

(a) W Koronie ieśli kto Dobra za Dekretem któregokolwiek Urzędu otrzyma, na których Do-
brach Zona z tego, który prawo przegrał, opravę wiana swego miała: Takowa oprawa wcale
zostawa, a ieśli Mąż iey niema Dobr inszych, Mąż iey ma być miany za gołotę *Zyg. w Piotr:*
1522. H. P. fol. 224.

Wiana oprawa na Dobrach Męża iey opraviona, niepodlega przeżytkowi na Mężu przewidzio-
nemu, 1588, O Siostrach *Jure viſtorum*, i Paniach wiennych, fol. 467.

ARTYKUŁ XIX. 19.

O bezpłodney Zenie.

- I** G Ddyby (a) która Zona będąc za Mężem bez płodu umarła, abo ^{Ar. 2}
chociayby i płod miała, a tenby płod pierwey iey śmierci, abo ^{R. 5.}
i po żywocie iey lat zupełnych nie dośzedłszy, z tego świata
zszedł. A onaby mając pewne wniesienie za wyprawą od Rodziców
swych, a tegoby wniesienia nikomu nie zapisała, takie wniesienie
samo bez przywianku w tenże Dom zaśię, z którego wyszła, wró-
cić się ma Rodzicom iey, którzy ją wyprawowali za mąż, a nie bę-
dzieli Rodziców, tedy Braci rodzonym. § A któraby Zona bezpłod-
2 nie zmarłszy, abo i płod miawszy, ale go po sobie żywego nie zo- ^{R. 5.}
stawiła, aboby też ten iey płod po iey śmierci lat nie dorosłszy ^{A. 3.}
zmarł, a onaby miała wniesienie, i wyprawę pewną od Braci z czwar-
tey części, a nikomuby tego nie zapisała. A jeśliby Siostra iey by-
ła nie wyposażona, i za mąż nie wydana, tedy takie wniesienie iey
nie na Bracią, ale na Siostrę za mąż nie wydaną przychodzić będzie.
Jedno ieśliby ono wniesienie Siostry swey Bracia sobie wziąć chcie-
li, tedy miało tego tey Siostrze niewydaney ze wszystkiey czwartey
części, czego stać będzie, posag, i wyprawę dać powinni, gdyż
czwarta część według dawnych praw, osobliwie na wyprawę Dzie-
wek za mąż odłożona bez wszelkiey różności, chociayby ich było i
nawiecey, abo też iedna. § A jeśliby Ociec za swego żywota kilka
3 Córek wydał, a ielzceby iedna, abo kilka ich niewydanych zostało,
tedy tey, abo tym pozostałym, nie ze wszystkiey czwartey części,
ale według ich prawa, i liczby, z części tey czwartey wyprawa da-

na bydź ma. § Jeśliżby Siostry niewydaney zamaż nie było, tedy to wniesienie po bezpłodney Siostrze ma przyść na Bracią, na ich dzieci, potomki. A gdzieby Braci, i ich potomkow nie było, tedy ten spadek wniesienia Siostry bezpłodnie zmarley, na Siostry infze, chociaż i wyprawione, i na ich dzieci, potomki przydzie.

(a) Gdy mąż przeżyje Zonę, posagu po niey wziętego do żywota swego ma zażywać, a po śmierci jego Powinnym Zony ma być wrócony, także gdyby Zona po Mężu bezpotomnie umarła, posag on w Dom Krewnych iey wrócony być ma. *Alexander w Radomiu 1505. H. P. 282.*

A R T Y K U Ł XX. 20.

O rozwodach małżeńskich przed Sądem Duchownym.

R. 3. A. 31. **T**Eż ustawujemy, iż rozwód małżeński, komuby do tego sporu i różnice przychodziło, ma bydź według prawa Chrześcijańskiego, każdym osobom, nie gdzie indziej, iedno przed Sądem Duchownym ich nabożeństwa. Jeśli Mąż zostanie winien z rozsądku prawa Duchownego, tedy zostanie Zona na oprowie od niego opisaney, jako wyżej o tym postanowiono. § Jeśliżby Zona wina **R. 5. Ar. 11. Roz. 5. Ar. 22.** znaleziona, tedy wniesienie i oprowie swą traci. A wszakże jeśli by był rozwód za słusznym dowodem dla krewności, iż się małżeństwo w niewiadomości krewności stało, albo dla infzych przyczyn, które by się przed prawem Duchownym pokazały, żeby słuszny rozwód miał być, tedy przy rozwodzie przywianek przy Mężu, a wniesienie przy Zonie zostać ma, ale na rozprawę Urzędową między takowymi rozwiedzionemi około wiana ma Sąd Duchowny wpisawszy prawdziwie i wiernie przyczynę rozvodu odesłać ich do Sądu należnego świeckiego, w tym Powiecie, gdzie to imienie wianowne leżeć będzie. A Urząd świecki rozsądek swój o tym między nimi według nauki tego Statutu udzielać, a potem według prawa i odprawę uczynić będzie powinien.

(a) Sądowi Duchownemu o rozwody należy sędzić, wszakże iednak uznanie około wiana między personami rozwiedzionemi ma być odesłano do K. J. M. na rozsądek, *Zyg. w Krak. 1544. H. P. 150.*

Król bez przyczyn w słowie Bożym wyrażonych, okazał żadnych do nie przyłtoynego mieszkania w małżeństwie, i rozvodu szukać niema. *Const. 1573. fol. 262. Const. 1576. fol. 278.*

A R T Y K U Ł XXI. 21.

O poięciu w stan małżeński ludzi ubogich.

Roz. 5. Ar. 1. **J**eśli by się trafiło, żeby ubogi człowiek jakiegokolwiek stanu nie mając żadney majątności swey pojął Zonę, po której by też nic nie wziął, a potym by się oboje za pomocą Bożą dorobili, albo dośłużyli majątności dobrej. A Mąż by umarł nie rozprawiwszy majątności zapisem, albo testamentem, tedy ze wszystkiey majątności po nim zostały Zonie iego ma bydź wydzielona trzecia część, a dzieciom własnym, które by miała, dwie części. A jeśli by dzieci nie było, tedy przy wszystkiey majątności Zona zostać ma. § A jeśli by Zona takowa potym bez potomstwa umarła, a nikomu tego nie zapisała, tedy po iey śmierci ta majątność ma spadywać, poło-

wica na krewnych onego Męża pierwszego, a połowica na krewnych iey. Toż się też ma rozumieć o takowey Zenie, jeśliby pierwey Męża umarła, że po iey śmierci majątność na Męża, i dzieci iey przychodzić będzie, a potym daley na bliskich według tego Artykułu.

ARTYKUŁ XXII. 22.

Aby nikt Powinney sobie we krwi nie poymował.

- 1** **U**stawujemy (a) chcąc to mieć, aby poddani nasi według Praw ^{R. r.} Bożych, i Chrześciańskich żyli w małżeństwie Świętym; przeto ^{Ar. 28} aby żaden nie śmiał powinney sobie we krwi poymować, azby minelo czworo pokolenia po sobie idące, tak z Ojca, jako z Matki, rodzonych w tę liczbę nie licząc, tak też aby nie poymowano Zon Braci swoich, nie tylko rodzonych, ale i stryjecznych, tak też i Zon Striów, Wujow swych, azby minelo troje pokolenia po sobie na dół idące nie kładąc w tę liczbę rodzonych. A gdzieby kto pojął wiadomie, umyślnie Zonę we krwi sobie powinną tak po Ojcu, iako po Matce, abo synową, stryiową, nad zamierzenie, i ustawę zwyż opisaną, takowy każdy będąc o to pozwany do Urzędu naszego Ziemskiego, za słusznym dowodem majątności swoje leżące, a gdzieby leżących nie było, tedy ruchome, połowicę na Rzeczpospol: i na Nas Hospodara traci, do stołu Naszego tego Państwa Wielkiego Xięstwa. Także i Zona takowa, gdzieby wiedząc o krewności za mąż szła, wniesienie swoje traci, a jeśliby miała swoje własne imiona, tedy i ona połowicę swych imion takż na Rzeczpospolitą do stołu Naszego traci, a takowe Małżeństwo przecie ma bydź rozłączone, tylko na drugiey połowicy imion swych mają zostać do żywotow swych, a po śmierci ich te dzieci, któreby w takowym małżeństwie we krwi powinności złączoney spłodzone były, nie tylko do imion tych nie będą mieć nic: ale i sami za bękarty rozumieni być mają; jednoż te imiona po śmierci takich osob spadną na bliskich, każdego z nich według rodzaju linii, a nadto taki męszczyzna do żadnych
- 2** Urzędow przypuszczony być nie ma. § A gdzieby się trafiło, ktoby miał z pierwszą Zoną dzieci, nie przeciwko temu prawu poiętą, abo wnuki, a poiałby drugą Zonę we krwi sobie powinną, takowy zarazem za przypożwaniem do Urzędu Ziemskiego, i pokazaniem tego słusznie, Zonę tę ma opuścić i traci rozkazowanie swoje nad imiony i majątnością swą, a Synowie abo wnuki, abo komuby się to po śmierci iego miało dostać, zarazem przy iego żywocie mają w moc one Dobra wziąć, a Zony takowey imienie też mają do rąk swych wziąć, abo dzieci iey, jeśliby miała z pierwszym mężem nabyte, abo gdzieby dzieci nie było, tedy bliscy krewni, a samych mają chować do śmierci ich, dając im odzieżę i żywność przyłtoyną, według stanu i możności imienia, a jeśliby ten dzieci spłodził z takową powinną, nie za dobre mają być rozumieni, ale za bękarty. § Wszakże
- 3** gdyby te osoby w krewności takowey, do stanu małżeńskiego złączone, dawali o sobie sprawę, żeby się to miało dziać w niewiadomości ich o tey krewności, tedy takowi winni będą każdy z nich

samowtór z Przyjaciółami sobie powinni przyjąć, na tym, iż w to małżeństwo wstąpili nie wiedząc o krewności między sobą. A po takiej przyśędze, jako imion i majątkości swych tracić nie będą, tak i dzieci w tym małżeństwie spłodzone, za dzieci uczciwego łoża rozumieni będą, i do imion po śmierci takich Rodziców oddaleni nie mają być, ale sami ci małżonkowie przecię rozłączeni będą, a to jeśli im po takowej rozłące wolno będzie w inne małżeństwo oddawać się, rozsądek prawa Duchownego między nimi uznawać ma. § Także jeśli by się okazało za przypozywaniem do Sądu Grodzkiego, żeby kto Żonę swoją ślubną żywą mając, drugą pojął, ten niczym innym iedno gardłem ma być karan, także i Żona takowa, jeśli by wiedząc o drugiej Żonie jego żywej, za męża za niego poszła, takowemuż karaniu podlegają.

(a) Król nie ma w małżeństwo wstępować bez wiadomości, i pozwolenia Rad Koronnych. Const. 1576. fol. 278. § A iż na małżeństwo.

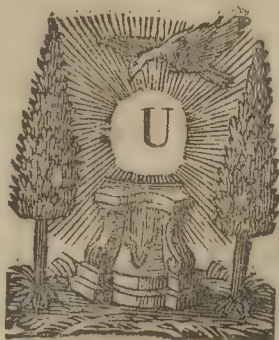
ROZDZIAŁ SZOSTY

O OPIEKACH.

ARTYKUŁ I. 1.

O lata Dzieci niedorostłych.

i

Stawujemy, (a) aby po śmierci Rodziców Dzieciom^{R. 5.}
lat nie dorostłym szkody i rozproszenia majątności^{dr: 9.}
ich jako leżących, tak i ruchomych nie było, z tey
przyczyny takowe Dzieci, lat nie dorosłe, mają być
pod sprawą, i opatrnością Opiekunów od Rodzi-
ców naznaczonych, albo przyrodzonych, albo też
przydanych do lat zupełnych; a lata Męszczyzna ma mieć zupełne
ośmnaście lat, a Dziewka trzynaście lat.

(a) Trojacy są Opiekunowie, Testamentowi przez Oycę naznaczeni, *Wład: Sag: H. P. 289.*
Przyrodzeni 1565. *O Opiekunach fol: 100.* Bracia rodzeni 1588. *Opożalenia Siostr, fol: 461.* Przy-
dani 1588. *De minorenibus complicitibus, fol: 466.*

ARTYKUŁ II. 2.

*O Opiece Oycowskiej, imionami, i majątnością ruchomą Dzieci
wszystkich im po Matce należącą, i o własnym nabytku
synowskim.*

i

Też (a) ustawujemy, jeśliby Ociec po śmierci Zony swej miał^{R. 3.}
Dzieci lat nie dorostłych, któreby miały imiona macierzyste,^{Ar: 40.}
albo im zapisane, tedy Ociec jako Dziećmi łanymi, tak i ta-
kowym imieniem ich macierzystym, i jakimkolwiek ich własnym,
także majątnością ruchomą po Matce ich pozostałą. Także i takowe-
mi imionami, i majątnością ruchomą, któreby Ociec po śmierci
Zony prawem Dzieci swych doszedł, wszystkim tym opiekować się
ma do lat ich dorostłych. A gdy dorosną, ma im te imiona z opie-
ki swej w całości postąpić, i majątność ruchomą w całości oddać.
A liczby żadney z opieki swej czynić im nie powinien. Wszakże

Ddd 2

czasu opieki swej niema mieć mocy nic onych imion w ręce cudze, ani wiecznym, ani zastawnym obyczajem pufzczać, a chociażby puścił, tedy to dzieciom szkodzić niema, ale mogą tego na dzierżącym dochodzić, tylkoby dawności Ziemskiej, wyszedłszy z opieki nie omielzkali. § A gdyby Syn który nabywszy jakimkolwiek obyczajem sobie imienie, albo jakieykolwiek ośiadłości, a to imienie, ośiadłość, dałby i zlecił dzierżać Oycowi swemu, tedy i takiego imienia Ociec nikomu żadnym prawem, wiecznością, ani w sumie zawodzić nie może. A Bracia iego insza w dział sobie tego przywłaszczyc nie będą moc. A chociażby komu Ociec takowe imienie zawiodł, to przecię temu Synowi, albo iego Dzieciom i Potomkom wolno będzie swej własności na dzierżącym dochodzić. A ten komuby takie imiona macierzyste, i iakiekolwiek Dzieciom należące, albo przez którego samego Syna nabyte, od Oycy były pufczone, pieniądze swych ma patrzeć na Oycu takowym. A po śmierci iego na własnym imieniu takowego Oycy. A około takowego imienia przez samego Syna nabytego, i Matce w dzierżenie danego, toż się prawo wyżej opisane przeciwko Matce, jako przeciwko Oycu rozumieć ma. § A jeśli by też którego Syna iego własne gotowe pieniądze nabyte, albo iakichżekolwiek rzeczy Oycu do schowania danych, i zwierzonych, Ociec za żywota swego na swe potrzeby wydał, a potym sam umarł, a kilkuby Synów zostawił. Tedy nypierwey, niżli dział równy w imieniu oyczystym między Synmi będzie, mają on dług Oycy swego wszyscy Synowie, i z tym pospolu Bratem swym, czyie rzeczy będą, między się na równe części roziać, i tak każdy z części swej on dług Bratu swemu odłożywszy: Toż mają imiona oyczyste w równy dział podzielić. Potemuż i orzeczach od Syna Matce zwierzonych przy rozdziale wniesienia iey, albo imion macierzystych rozumieć się ma. § A gdyby Ociec, albo Matka kilka Dzieci w opiece swej mieli, a jednego z tych Dzieci lat dorosłego, tedy onę tylko iego część iemu do równego działu puścić, a inszych niedorosłych Dzieci i z ich częściami w opiece swej mieć ma do lat każdego z nich.

(a) W Koronie, Ociec Synom swoim części dziedzicznej wydzielić nie powinien, choć po Matce ich drugą Zonę poymie, gdyby tylko rozproszczą Dóbr nie był, ale aż do śmierci panować w nich ma, naznaczywszy tylko Synom swym część, którą po Matce ich względem posagu wziął. *Wład. Sug. w Krak. H. P. 286.*

A R T Y K U Ł I I I. 3.

Którzy Opiekunami być mają.

Nypierwey (a) ci Opiekunami mają być, kogoby Ociec na Testamentie Dzieciom swym opisał. A jeśli by nie opisał, tedy Brat starszy lat dorosły ma się młodszą Bracią i Siostrami opiekować. A nie będzieli Brata dorosłego starszego, tedy Stryjowie po mieczu także ieden starszy mają Opiekunami bydź. A jeśli by Stryjow rodzonych nie było, tedy bliscy także po mieczu, który ieden z nich starszy ku Opiece mają być przypuszczeni. A gdzie by Opiekunow przyrodzonych po mieczu nie było nikogo, tedy po Mat-

te Wujowie, także inși krewni mają być Opiekunami. A nieftanie-
li po kądzieli Krewnych, zwłaszcza męskiego rodzaju, tedy mają
być Opiekunami i Białe głowy po mieczu, także ftarsze tym Dzie-
ciom naybliźsze. A ieśli po mieczu i Białychgłów bliſkich nie ſta-
nie, tedy i po kądzieli krewne Białogłowy też ſtarſze opieko-
wać ſię mogą. Wſzakże takowe, któreby były za Mężami, i ktemu
oſiadłość ſwoię dobrą miały. A Mężowby też miały ludzi dobrych,
cnotliwych, pobożnych, i oſiadłych, którzy Mężowie ieſliby też z
Zoną ſwą weſpół chcieli ſię za tę opiekę wziąć, i w niedoſtatk u oſia-
dłości Zeniney, ſiebie i imiona ſwe własne w to opieſem, i zeznaniem
ſwym na Urzędzie, poddali, i obowiązali, a gdzieby ſię jaka ſzkoda
Dzieciom w opiece ich ſtała, tedy Dzieci dorofliży lat nie tylko na
imionach Zeninych, ale i na iego własnych patrzyć tego prawnie
2 mają. § A ieſliby też takowych Białychgłów krewnych nie ſtało, te-
dy według Artykułu iedenaste go w Rozdziale piątym zachowano
bydź ma. Wſzakże nie cudzoziemcy, ale Rodzicy tego Państwa
Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego, ludzie dobrzy, pobożni, nieutratti,
dobrze oſiadli w tymże Powiecie, gdzie ſię opiekować będą, i każdy
Opiekun, chociażby i krewny, także dobrze oſiadły być ma. Okrom
3 tych Opiekunow, których Ociec Teſtamentem nazna czył. § A wſzakże
ieśli i ten Opiekun od Oyca naznaczony, abo od Sądu Ziemſkiego
przydany nieſłuſznieby ſię na tej opiece ſprawował, z ſzkodą o-
nych dzieci, tedy Sąd Ziemſki za przypozwaniem tego Opiekuna we-
dług tego Statutu, i Artykułu wyżej pomienionego na rok zawity, a
za ſłuſznym dowodem, i ukazowaniem takiej u traty onego Opiekuna,
ma tę opiekę od tego Opiekuna oſładziwſzy, komu inſzemu według
prawa, tylko cnotliwemu, i oſiadłemu dobrze zlecić tę opiekę, i coby ſię
ſzkod od onego pierwſzego Opiekuna w onym imieniu Dzieciom ſta-
ło, to na onym Opiekunie z prawa ſkazano i odprawiono bydź ma. § A
4 ieſliby Dziecinne imiona w różnych Powiatach były, tedy ten Urząd
ſadowy, w którym Powiecie głównieyſze imiona tych Dzieci będą,
ma Opiekuna przydać, A ten Opiekun ſam jeden przy główniey-
ſzym imieniu i inſze wſzyſtkie imiona, chociaż w różnych Powia-
tach będą, za iedno dzierżeć, i nimi ſię opiekować ma. Też Opie-
kun ma bydź nie bardzo zefły ch lat ten, któryby ſobą dobrze wła-
dał, i dom ſwój roſtropnie i opatrźnie ſprawował. Wſzakże oſoby
Duchowne Opiekunami bydź nie mają. Okrom te, któreby imiona
ſwe w tym Powiecie miały oyczyſte, macierzyste, i iakokolwiek na-
byte, a nie Koſcielne.

(a) Ci Opiekunami bydź mają, kogo Ociec naznaczyć. *Wład: Jag: H. P. 289.*

Gdy Ociec Teſtamentem nie naznaczy, tedy Brat Starſzy. 1588. *Opoſażeniu Sioſtr, fol: 46r.*
Gdzie tego nie maſz, naſtępują do opieki Stryiowie, abo Wujowie, *Wład: Jag: 1423: H. P*

276. *Y Curatoria także prawnia inquisitione wydana bydź mają, ſalvo iure Proximiorum, Conſt: 1638*
fol: 3r. Tit: O Kuratoryach.

(b) Utrattiego Opiekuna Urząd Grodzki może oddać. *Zyg: w Krak: 1543. H. P. 222.*

Także gdyby Opiekun o głowę Oyca Dzieciom zabitego imieniem Sierot prawnie nieczynił, a-

A R T Y K U Ł I V. 4.

Nauka Opiekunom, jako mają opiekę swą na się brać.

Ustawujemy (a) iż każdy Opiekun przyjmując na się opiekę: Nay-
 R. 4. pierwey ma przed woźnym od Urzędu na to przydanym, w
 Ar. 98. którym Powiecie które imienie leżeć będzie, i przed dwiema
 Szlachcicami tych dzieci powinnemi, krewnemi, A nie będzie i
 krewnych, aboby ich Opiekun do tego zwięść nie mógł, tedy cho-
 ciay i nie z Powinnemi, tylko z ludźmi dobrymi, wiary godnemi, w
 tym Powiecie osiadłymi sąsiady bliskimi spisać dostatecznie imio-
 na, ludzie, i wszystkie majątność Dziecinną, tak leżącą, jako i rucho-
 mą, i ten rejestr pod pieczęcią woźnego i Szlachty, którzy przy tym
 byli, a przy bytności tego woźnego, i Szlachty ma wwieść do Ksiąg
 Ziemskich, i sobie ten wypis z Ksiąg wziąć. (b) A potym Opiekun
 wziąwszy Dzieci, ma ich w dobrym pocziwym wychowaniu i nau-
 kach mieć w dostatku według możności imienia, i według naywięk-
 szego starania swego, jako iemu samemu pocziwość miła, chować,
 i majątność ich jako leżącą, tak ruchomą w całości mieć. A z cze-
 goby za długim chowaniem Dzieciom szkoda być miała, te rzeczy
 na pieniądze ma obracać, i wszystko ku pożytku Dziecinnemu pra-
 wować. § A gdy starszy Syn ku rozumnym i dorosłym latom przy-
 dzie, Opiekunowie powinni będą one wszystkie majątności Dziecin-
 ne, jako leżące, tak i ruchome, i wszelakie dochody z imienia i da-
 ni pieniężney, i miodowey, i inłze wszelakie któreżkolwiek przez
 wszystkie czas opieki swey zbiorą, iemu oddać mają, i liczbę ostate-
 czną przed Urzędem Ziemskim, abo Grodzkim, gdzie ten, który z
 opieki wychodzi, zechce, uczyniwszy, że wszystkiego się usprawie-
 dliwić. A za pracą swoją Opiekunowie ze wszystkich płatow, do-
 chodow, dani miodowey, i z palzni dworney, i wszelakich inłzych po-
 żytkow jakiebykolwiek były, mają sobie brać dziesiątą część, z czego
 liczby czynić nie będą powinni. A z tych dziewięciu części poży-
 tów, jako na wychowanie, i na naukę Dzieciom, tak na prawo,
 na służbę Ziemską wojenną, na usługi dworne, i czeladź domo-
 wą nakładać, i liczbę dostateczną czynić mają, i prawnie imienia
 od krzywd bronić. A z którym żytem i wszelakim zbożem złożo-
 nym, i zasianym w opiekę wezmą, z tymże wszystkim opiekę zdać
 mają. Też sierbszczyzn, ani win na siebie Opiekun brać, ani sta-
 wow spuszczać niema, tylko ryby z stawu ku potrzebie, i żywności
 swey może łowić. § A któryby Opiekun, tak Testamentem zostawio-
 ny, jako i przyrodzony, abo też z Urzędu przydany, nie zachowu-
 iąc się według tey nauki, nie urzędownie, bez woźnego na to przy-
 danego, i bez strony, nie spisawszy naprzód wszystkich majątności
 Dziecinnych, tak leżących, jako ruchomych w opiekę wszedł, i co
 szkody opieką swą Dzieciom uczynił, przeciwko takowemu Dzieci
 lat dorosłszy, bliżsi będą ku dowodu, co potym onym Dzieciom lat
 dorosłym z prawa na Opiekunie skazano, i odprawiono być ma. A
 jeśliby taki Opiekun co opieką swą uszkodziwszy umarł, tedy przecie

ta szkoda na imieniu jego skazana, i odprawiona być ma. § A jeśli-
by Opiekun dzierżąc imienie Dzieciom lat dorosłym, albo komu to
imienie należy, za upomnieniem Urzędowym imion puścić, i z o-
pieki zdać ze wszystkim, i liczby uczynić tak, jako w tym Artykule
wyżej opisano jest, niechciał, a dałby się o to do Urzędu pozwać; te-
dy przy wskazaniu zdania opieki, i wszystkie szkody i utraty, co-
bykolwiek prawując się nałożył, za dowodem na Opiekunie tako-
wym skazano-bydź ma. A Brat takowymże sposobem opiekę na się
brać, i onę zdawać ma, jako wyżej w tym Artykule jest opisano o
Opiekunach.

(a) Opiekun każdy, tak zapisany, jako i przydany biorąc do rąk swych Dobra Sieroce, wzięw-
szy do siebie dwóch Przyjaciół po Oycu, dostateczny Inwentarz ma czynić. *Zyg. Aug. w Płotr:*
1565. H. P. 289. Const. 1565 fol. 100. Tit. O opiekach.

Ze wszystkich pożytków i dochodów, także gruntów, jako i z innych rzeczy liczbę przed sa-
mymi temi, komu spadek należy, według Inwentarza czynić mają, a którzyby chcieli o liczbę
do Ziemstwa Opiekunów pozwać mogą. *H. P. tamże.*

(b) Opiekunowie dorosłym Dzieciom liczbę ze wszystkich pożytków, dochodów, tak z grun-
tów, jako i innych rzeczy po Rodzicach pozostałych czynić powinni, *forum Ziemstwo Const. 1565*
fol. 100. O opiekach.

ARTYKUŁ V. 5.

Jeśli by Opiekun co niesprawą, albo niedbałością swą Dzieciom utracił.

GDdyby (a) też Opiekun, tak przyrodzony, jako i ustawiony od
Oyca, albo też z Urzędu przydany jakim omieszkaniem, albo
niedbałością swą, Dzieciom w młodości lat ich co imienia leżą-
cego upuścił: tedy Dzieci dorosłszy lat swych zupełnych, mogą swego
prawem dochodzić na tym, ktoby to imienie, ludzie, i grunty ich dzier-
żał, by iedno dorosłszy lat swych zupełnych dawności Ziemskiej nie
omieszkali.

(a) Sieroty nie dorosłe, gdy do lat przyjdą, o krzywdy swe czynić mogą, a dawność Ziemską
szkodzić im nie ma, wyjąwszy gdyby do lat przyszli, dawność Ziemską przemkczeli. *Kaz:*
Wielki 1368. H. P. 288.

Opiekun processu super minoribus otrzymanego powinien się odprzysiądz, alioquin ma być
przywiedziony ad finalem executionem *Const. 1588, fol. 466. Tit. De minoribus.*

ARTYKUŁ VI. 6.

*Opiekun może Dziecinney krzywdy u prawa dochodzić,
ale nie może nic utracić.*

GDdyby (a) kto Sierotom, albo Dzieciom lat niemającym jakakol-
wiek krzywdę w imieniu leżącym, albo w jakich, innych poto-
cznych rzeczach uczynił, tedy Opiekun ich mocen tego pra-
wem ich dochodzić. Wszakże coby Opiekun w leciech ich niedo-
rosłych co upuścił, w czymby się Dzieciom krzywda widziała: tedy
oni dorosłszy lat swych, mogą o te krzywdy swe mówić, i prawem
tego dochodzić, tylkoby dawności Ziemskiej nie omieszkali: Ale
bojow, grabieży podziałanych, i innych krzywd w rzeczach poto-
cznych co się prawem za Opiekuna skończy, tego już Dzieci wzna-
wiać, i wzruszać nie będą mogli. § (b) Potemuż i Opiekun w rze-
czach takowych potocznych, gdzie o grunt nie pójdzie, winien być
do każdego ukrzywdzonemu z bojar, z poddanych tych imion, co

w opiece ma, sprawiedliwość, i odprawę czynić, by i na gardle winnego karać: Także i sam usprawiedlić się. Wszakże za występki własny odprawa ma być czyniona na własnym imieniu jego, a nie na dziecinny.

(a) Sierotom, gdy do lat przydą, Opiekunowie odpowiadać prawnie winni o utratę, albo zawieszenie, i oddalenie ich majątności. *Zyg: w Krak: 1543 H. L. 232.*

(b) Jeśliby drugi na łobrach *minorennium* zostali, ma w czas Opiekun w długach puścić nie przywódcząc *minorennes* do trudności *Const: 1588 fol: 46. Tit: De minoran.*

A R T Y K U Ł VII. 7.

Ktoby Dzieci nie dorosłe do prawa pozwał.

Ustawujemy, (a) też, iż o imiona tak oyczyste jako i macierzyste, kupne, i wyśluzone, Dzieci ani Opiekun nie będą powinni u prawa odpowiadać, ale mają tę sprawę do lat Dziecinnych zupełnych odłożyć. A oni, gdy lata zupełne mieć będą, tedy na on czas strona żalobliwa ma ich przypozwać, a oni już będą winni na żalobę odpowiadać, nie wymawiając się dawnością Ziemską. Tylko by też i strona żalobliwa od zupełnych lat ich dawności Ziemskiej nie przemilczała.

(a) Sieroty, które lat nie mają, o dziedzictwo, albo o jaką inną rzecz będą przypozwane, odpowiadać nie mają, ale to do słusznych lat onych ma być odłożono, tylko by dawności strony powodowa nie zamilczała, gdy do lat przydą. *Kaz: Wielki w Wiślicy, 1368 H. P. 287.*

A R T Y K U Ł VIII. 8.

Dzieci niedorosłe nie mają u prawa odpowiadać, iedno w sześciu rzeczach.

Tez (a) Dzieci nie mające lat, a będąc do prawa pozwane, iedno w sześciu rzeczach, powinny odpowiadać. Pierwsza, gdyby Ociec ich, albo Matka za dobrego zdrowia, które imienie leżące w pieniądzach zastawnym obyczajem dzierzeli, albo jakkolwiek summę na tym imieniu było im opisano. A bliscy by to imienie od tych Dzieci wykupić chcieli, i dla tegoby byli pozwani ku braniu pieniędzy, tedy będą powinni pieniądze wziąć przez Opiekuna, albo przez Przyjaciół krewnych, a imienie postąpić. A Opiekun przyjąwszy pieniądze urzędownie tę stronę, która pieniądze odkładać będzie, kwitować ma, a potym Dzieciom dorosłym pieniądze, i wszystkie tę sprawę wrócić będzie powinien. A gdzieby Dzieci będąc pozwane o zastawę, a Opiekun by ich pokazał na to wieczność na pilmie, albo jakim innym dowodem prawnym, że to jest imienie tym dzieciom wiecznie należące, tedy takowa sprawa ma być odłożona do lat dziecinnych. § (b) Druga, gdyby Ociec ich ręczył jakkolwiek rzecz, a o tę pokorę jeszcze Ociec ich za żywota swego był pozwany do prawa, tedy po śmierci Oycowłkiej Dzieci będąc pozwane, odpowiadać powinni, i z prawa naydali się w tey poręce winni, tedy mają także przez Opiekuna swego z majątności swej temu dosyć czynić, czego się Ociec ich podiał albo obowiązał. § (c) Trzecia, gdyby Ociec ich za żywota swego o jakie dziedzictwo miał prawo, a nie dokonawszy umarł, tedy Dzieci przez Opiekuna powin-

R. 4.
Ar. 22

2

3

ne będą odkażować. A jeśli iedno pozwan był, a przed rokiem za
 4 pierwszymi pozwy przypadłemu umarł, tedy taka rzecz ma odłożona
 5 bydź do lat Dziecinnych. § Czwarta, dług Oyca swego powinne Dzieci^{2.}
 6 przez Opiekuna płacić, nie wymawiając się młodością lat. § Piąta,^{4. 30.}
 gdyby Ociec wybiwszy kogo z imienia, ludzi, gruntow, spokojnego
 6 dzierżenia, a potym w pręcie umarł. § (d) Szóste, o zbiegi, i ludzie
 oyczyfte, bądź za dzierżenia Rodzicówich, abo za samych Opiekunow
 do imienia Dziecinnego zasze, tedy Dzieci niedorośle będąc o to
 pozwane, także przez Opiekuna swego powinne będą usprawiedli-
 wić się. A o zbiegi, i o ludzie oyczyfte, bądź u Grodu, abo w Ziem-
 stwie, iednoby stona żalobliwa dawności w tym Statucie opisaney
 nie omieszkała.

(a) Jeśli by kto Oycu dziedzictwo załawił, a Dzieci po śmierci jego do brania pieniędzy byłyby
 pozwane, odpowiadać są powinni, nie dorośli latami nie wymawiając się. *Kaz. Wielki, 1368.*
H. P. 487 i Const. 1588. fol. 466.

(b) Także z poręki Oyca swego, gdyby się Ociec za kogo ręczył. *Tamże.*

(c) O dziedzictwo też, gdyby Ociec był zapozwany, a w tymby umarł. *Tamże.*

(d) Gdy Ociec Dobrą dziedziczość swą komu przedawsz umrze, Dzieci powinni tego, kto Dobrą
 kupił, zastępować. *Zbiory Ziem. Krak. 1503 H. P. 283.*

A R T Y K U Ł IX. 9.

O Braci niedzielney dorosley i niedorosley.

1 **U**stawujemy, (a) gdyby Bracia nie dzielna mając lata dorosłe,
 iednego w imieniu zostawili, i onemu imienie swe w sprawę ie-
 go do zwrócenia swego zkańkolwiek, poruczyli, a on jako starzy,
 na mieyscu zostawiony, byłby ku prawu pozwan, a spólnie orzeczyć swo-
 ie, i Braci swey, utracił, tedy i on Bracia jego rodzeni nie mają mocy
 takowego sądowego wyroku w prawie odmieniać, ani poprawić, ale
 2 co przez Brata swego utracili, o to na wieki milczeć mają. § A gdy-
 by iednemu Bratu lata zupełne mającemu imienie jego, i Braci jego
 młodszey opieką w ręce jego przyszło, a byłby pozwan, tak o imie-
 nie, jako też i o którąkolwiek rzecz spólną, tedy powinien będzie
 3 w prawie odpowiadać, nie czekając lat Braci swey młodszey. § Tak-
 że Brat starzy doszedłszy lat swoich zupełnych, nie wymawiając się
 Bracią swą nie dorosłą, o rozdział imion między krewnemi, i Powino-
 watemi swemi, powinien będzie usprawiedliwić się, i dział równy z
 prawa skazany postąpić. Y gdzieby co z prawa, abo działem Brat
 starzy upuścił, tedy Bracia młodzi dorosłszy lat, na Bracie starszym
 tego pozyskiwać nie mogą, ale na tym, do kogoby to imienie, lu-
 dzie, abo grunty upuścił, dorosłszy lat, a nie omieszkałszy daw-
 ności Ziemskiej, dochodzić im wolno będzie. Wszakże ten Brat
 4 dorosły, który sam utracił swoją część, dochodzić nie może. § Po-
 temuż wolno będzie Bratu starszemu, nie czekając Braci swey nie
 dorosley, krzywdy spólney, tak imion, jako i o każdą rzecz na win-
 nym prawem dochodzić, a czegokolwiek prawem dojdzie, to z
 Bracią, gdy do lat dorosną, równo się dzielić powinien będzie.

(*) Brat młodszy przeciwko Dekretowi, który się stał o dziedzictwo z Bratem starszym mówić
 nie może, ale ma bydź miano za odsądzenie oney rzeczy, *Kazi w Wiślicy, 1268. H. P. 293.* Gdzieś

Bracia, albo Siostry będą od siebie w Dobrach Oyczytych, albo Macierzytych oddzieleni, a miałby jeden sprawę około oyczyzny, i Dekretby przeciw niemu wyszedł, tam już drugi z Braci takowego Dekretu naganiać nie może, jednak o część swoją dziedziczną czynić może, a gdzieby Bracia, albo Siostry nie były rozdzielone, tedy gdy przyjdą do lat, przez Wóznego o takowe Dobra ma rok im być złożon, iż ieśliby kto miał prawo do tych Dóbr, abypokazał. *Kaz: w Wiślicy, 1365. H. P. 291.*

ARTYKUŁ X. IO.

Opiekunowie nie mogą imienia dziecinnego przedać utracić, ani graniczyć.

Ustawujemy, (a) iż Opiekunowie nie mogą imienia Dziecinnego, którym się opiekują, przedać, albo jakimżekolwiek obyczajem utracić, i też graniczyć. A ieśliby Opiekun inaczej uczynił, tedy Dzieci dorofłszy lat zupełnych, będą moc mieć imienia swego od tego, kto ich używa, prawem dochodzić, jednoby doszedłszy lat zupełnych dawności Ziemskiej nie omieszkali.

(a) Opiekun żaden nie może dziedzictwa przedawać, ani kopców sypać, ani którymkolwiek innym sposobem utracić, co ieśli uczyni, Dzieci gdy do lat dojdą, dziedzictwa swego u tego, kto dzierży, mogą doysć, a żadna dawność im w tym zadana być nie może. *Kaz: w Wiślicy 1368 H. P. 288.*

ARTYKUŁ XI. II.

Starszy Syn dorofły nie może Braci nie dorofłych imienia oddać, albo zastawiać, okrom swej części, chyba dla długów Rodziców swych.

Ustawujemy (a) iż starszy Brat dzierżąc spólne imienie z Bracią swą nierozdzielne, nie będzie mieć mocy jakimkolwiek obyczajem tego spólnego imienia zastawiać, przedawać, oddać, albo utracić, iedno ieśliby tylko długi Rodziców ich zapisane, albo prawem należące potrzebowały; w której to potrzebie ten starszy Brat za wiadomością a poradą Starszych Przyjaciół domu swego będzie mógł imienie spólne Braci swej zastawić, i takie długi oycowskie, albo matczyne, ze wszystkich części tymi pieniędzmi zapłacić. A wszakże tak, iakoby pieniądze na imiona Braci swej wzięte nie przewyższały summy długów oycowskich. § A ieśliby długi, albo zapłata jaka sądownie skazana przy mnieyszym była, tedy starszy Brat pierwey opatrzywszy żywność, i inne potrzeby domowe, maz czynszow, dochodow, i imion spólnych długi one małe płacić: a ostatek coby zbywało, ma wiernie Braci zachować, a ieśliby inaczej uczynił, tedy takowe zapisowanie, albo zastawowanie imion braterskich u prawa przyjmowane bydź nie ma. A Bracia, których imiona iakim innym niesłusznym sposobem będą zawiedzione, gdy lat swych dorosną, a dawności nie zamilczą, będą tego moc prawem dochodzić. A ten który przeciw tey ustawie Naszey pieniądze na imienie braterskie bez ich zupełnego dozwolenia, tak nieopatrznie dał swoich pieniędzy na onym starszym Bracie dochodzić, i szukać będzie.

§ Agdyby który dorofły był na służbach w cudzych krainach, albo na nauce, albo też w więzieniu nieprzyjacielskim, temu dawność nie szkodzi, ieśli iej od przyiachania swego nie zamilczy. A wszakże na swą część będzieli chciał Brat starszy jaką sumnę pieniędzy wziąć,

4 albo i na wieczność sprzedać, tedy to iemu wolno uczynić. § A gdy Bracia młodszy dorosłszy lat zechcą dział wieczysty w imieniu mieć, tedy chociażby on starszy Brat swej części nie oswobodził, przecię Zastawnik, albo ten, kto kupi, powinien będzie tę część Brata ich starszego w dział wieczny między młodszą Bracią puścić, i któraby część na Brata ich starszego z działu ich przyszła, tę on Zastawnik, albo kto kupi, dzierżyć będzie.

(a) Brat starszy, Brata młodszego majątności Oycowkiej niaką chytrą w dług zawodzić, sprzedawać, zastawiać, oddać nie może, także i na zapłacenie długów oyczytych, ażby przypała rada, i wola Przyjaciół w onym Domu, a wszakże jeśli by jakie małe długi były, te z czynszów, i prowentów mają być płacone, a jeśli by się co temu prawu przeciwnego stało, tedy to nie ma mieć żadnej mocy. *Kaz: Jag: 1447. H P. 291* Jeśli by był dług pewny Oycowki, któryby z prowentów nie mógł być opłacony, tedy Opiekun nie wdawając Dzieci w żadną trudność, ma w czas imienia Sieroce w summach puścić, 1538. *De minoribus complicibus fol: 466.*

A R T Y K U Ł XII. 12.

Starsza Bracia nie mogą imienia nie dzielonego utracić, ani zastawiać, tylko to, co na ich części należeć będzie,

- 1 **U**stawujemy, jeśli by kilka Braci rodzonej lat dorosłych i niedorosłych zostało po Oycu, albo po Matce, mając imienie wspólne oyczyte albo macierzyste, a chcieliby starsza Bracia mając już lata zupełne na tym imieniu osieść, a nie mogąc jeszcze między sobą działu wieczystego mieć, chcieliby te imiona swetylko tak na części rozdiąć do lat zupełnych młodszey Braci, i do działu wieczystego. *R. 9. A. 19*
- 2 go, tedy to im wolno będzie. § A wszakże jeśli by który z nich dzierżąc taką część bądź swoję ogółem, albo też co takowego z niey wydzieliwszy, komu zastawił, albo sprzedał, tedy potym, gdy mniejsza Bracia dorosłszy lat zupełnych, zechcą się już wiecznym działem tym imieniem podzielić, mają tego, któryby kupił, albo zakupił, przypoznać przed Sąd Ziemski na rok zawity, aby to imienie w równy dział z nimi podzielił. A Sąd dział równy wskazać im powinien będzie. A ten, który taką część kupił, albo zakupił, powinien będzie wszystkie tę kupłą swą z tą Bracią jako Dziedzicami tego imienia w równy i wieczny dział podzielić, przyimując we wszystkiey tey summie swej tę część, którąby tylko na tego Brata według prawa tego z działu przyrodzonego przyszła. A chociażby też i więcej pieniędzy na to dał, niżli czego to stało, już na tym *R. 6. A. 2.*
- 3 przedstawać powinien będzie. § Ktemu też, jeśli by który z Braci rozdiąwszy imienie do działu, jako się wyżej pomieniło, chociażby go nie sprzedał albo nie zastawił, tylko jakie spuszczenie uczynił, to jest: poddanych rozpędził, albo lasy pożyteczne na popiół, wanczos, klepki, i in- fzeroboty leśne potrzebne, albo gaje, i bory na budowanie zgodne porąbał, wyprzedał, wypuścił, albo i rozdał, tedy ci drudzy Bracia we wszystkich częściach na tym szkodować nie powinni, ale przy wiecznym działem ma być ta wszystka szkoda z jego części Braci-iego nagrodzona, i zapłacona. A jako wiele poddanych za dzierżenie swego rozegnał, tak wiele już Bracia na działem ludzi dodać iemu

niemaia, i nie powinni będą. Wszakże drzewa na budowanie, i dREW na swoją potrzebę wolno będzie do tegoż imienia brać.

A R T Y K U Ł XIII. 13.

O Braci lat dorosłej ile ichkolwiek będzie, jako się imieniem dzielić, i im szafować mają.

Też (a) ustawujem, jeśli by Braci kilka było lat dorosłych, a mieliby imiona nie dzielone, a jeden by z nich będąc potrzebny, chciał i część swą tego imienia komukolwiek, bądź też obcemu założyć, albo przedać. A ci bracia jego nie chcieliby z nim tego imienia dzielić; tedy ten Brat ma ich o to pozwać do Sądu Ziemskiego na rok zawity, za którym przypozwaniem Urząd ma im rok złożyć ku rozdzieleniu tego imienia, najdalej za dwie niedzieli. Abo jako na to czas pogodny znieść. A ku temu rozdzieleniu ma Urząd im woźnego od dwóch Szlachciców przydać, połączwszy na upornych zarękę, tyle jako ta część stoi. A jeśli by ci Bracia działu z tym Bratem, i na onym roku przyjmować nie chcieli, tedy będą powinni ^{R. 9}_{Ar. 2} ni onemu Bratu zarękę zapłacić. § A Urząd już powinien będzie to przez list swój odesłać do Podkomorzego: a Podkomorzy za pozwu swemi, zlecawszy, ma mocen będzie temu Bratu część we wszystkim iemu należącą sprawiedliwie wydzieliwszy, podać, i zarękę skazać. A o odprawę zaręki do Urzędu Ziemskiego, według Artykułów około władzy Urzędu Podkomorskiego opisanych, odesłać. ^{R. 6}_{Ar. 11} Który dział tak mocen będzie, jako też i w innych rzeczach odprawa z Urzędu uczyniona; i wiecznie między sobą ten dział już dzierżeć mają. A temu Bratu wolno będzie tą częścią swą iak chcieć szafować, według tego Statutu, i Artykułów w nim opisanych.

(a) W Koronie, Rozdział między Bracią przez Przyjaciół uczyniony. gdyby przez trzy lata, i trzy miesiące był trzymany, już wiecznie, i nienaruszenie chowany byż ma *Kaz: w Wslicy, H. P. 292.*

Sprawy o Rozdział, albo pomiarek, albo porównanie Dóbr między Bracią, i uczestnikami jednego imienia zaczęte, na Rokach Ziemskich mają byż sądzone niedopuszczając appellacyi, okrom gdzieby o munimenta, albo o linię spor między stronami roś, tam ma byż appellacya dopuszczona. *Const: 1577. fol: 313. Tit: O Rozdziale.*

A R T Y K U Ł XIV. 14.

Opiekun dzierżąc imienie w opiece, nie ma nic za swą winę tego imienia utracić.

^{Roz. 6.}_{Ar. 6.} **G**Dyby kto cudze imienie w opiece dzierżał, a byłby o jakie krzywdy sąsiedzkie, albo długie, albo jakie insze prawa swe u Sądu pokonan, takowy każdy jeśli by był na swej własności osiadły, za takowy występki swóy z prawa skazany z własnego imienia i majątności swojej płacić ma. A w niedostatku imienia i majątności ruchomych rzeczy, i na samym isćcu odprawa ma być czyniona. A imienie któreby w opiece dzierżał od tego wolne będzie.

A R T Y K U Ł XV. 15.

Gdyby Opiekunowie począwszy krzywdy dziecinney u prawnika dochodzić, jami pomarli.

Ustawujemy, gdyby Opiekunowie ustawieni, abo przyrodzeni, ^{R. 5.} poczynawszy według Testamentu w czymkolwiek iakiey krzywdy ^{Art. 11.} dziecinney prawem dochodzić, i nie dokonawszy tego prawa, ieden który z nich umarł, tedy pozostały mocen będzie takowey krzywdy dziecinney u prawa dowodzić. A gdzieby wżylscy Opiekunowie nie dokonawszy którey krzywdy dziecinney pomarli, tedy krewni bliscy onych dzieci mają być przypuszczeni ku opiece. A jeśliby nie było bliskich, jako się na mieyscu swym naznaczyło wyżey, tedy Urząd Opiekunow chociaż obcych do tey opieki przydać ma, którzy wedle onegoż Testamentu, i pod iegoż mocą będą się sprawować, i krzywdy dziecinney dochodzić, iako i ci Opiekunowie pierwsi w Testamencie imionami opłani.

ROZDZIAŁ SIODMY

O ZAPISACH, Y O PRZEDAZACH.

ARTYKUŁ I. I.

O zapisach imion oyczystych, i macierzystych, i wszelakim obyczajem nabytych.

Ustawujemy, (a) iż wolno każdemu imiona swe oyczyste, i macierzyste, ^{R. 1.} wyśluzone, i kupione, i iakimkolwiek obyczajem ^{dr. 14.} nabyte, i nazwane, nie patrząc trzeciey i dwóch części, ale wżylsko ogulem kto co ima, bądź też połowicę, abo którą ich część po osobnu iednę, abo ludzie, ziemię, co chcąc od nich według woli, i myśli swey oddać, przedać, darować, zapisać, zastawić, abo od Dzieci, od bliskich oddalić, według baczenia swego tym szafować, a chociażby pierwey którą część, abo połowicę imienia swego, abo cokolwiek ludzi, ziemi komu przedał, abo zapisał, tedy ostatkiem tych imion wżylskich po temuż wolen będzie szafować wiecznością, zastawą, jako wola jego będzie, także oddalając od Dzieci, od bliskich swoich. (b) A wszakże każdy takowy przedażę, abo dar swój, ten, ^{R. 5.} który przedaże, abo daruje, ^{dr. 1.} sprawiwszy pierwey na to zapis pod pieczęcią swą i podpisem ręki, kto pisać umie, i pod pieczęćmi ludzi dobrych trzech, abo czterech osob Narodu Szlacheckiego, wiary godnych w Wielkim Xięstwie Litewskim osiadłych, oczywisto od tego, kto przedaże, na to uproszonych: A gdyby ten, który przedaże, abo zapisuje, sam pisać nie umiał, tedy Pieczętarzów takowych do zapisu swego uprosić ma, którzyby przy pieczęciach swych i rękami własnymi ten list podpisali: A potym sam oczywisto przed Nami Hospodarem, abo przed Urzędem Naszym Ziemskim, (c) gdzie w którym Powiecie to imienie leży, abo do którego Sądu przyssucha, zeznać ma. § A jeśliby do tego Powiatu było daleko, w którym to

Ggg

imienie leży, abo do którego Sądu przyflucha, tedy mu wolno będzie na inżym Urzędzie sądowym, gdzie naybliżej będzie, takowy zapis swój opowiadać, i do Ksiąg zapisać. (b) A ten, komu to przedano, abo jakimżekolwiek obyczajem zapisano, z tym listem zapiłem swym, i też z wypisem urzędowym ma jachać abo fląć do tego (c) Urzędu Ziemskiego Powiatowego, gdzie w którym Powiecie to imienie leżeć będzie, a to opowiedziawszy, i okazawszy, ma do Ksiąg Ziemskich ten Zapis swój wniesć. A Urząd Urzędowi w tym wierzyć ma. A co przed nami Hospodarem, abo Sądem głównym, będzie zeznано, to bez przenoszenia do inżych Ksiąg Powiatowych ważno być ma.

(a) W Koronie bezpotomni tylko wolny szafanek Dóbr swoich mają, *Statut Zygmunta I 1511 fol. 18*

(b) W Koronie dla przyymowania zapisów, abo zeznania Urząd do nikogo iedzić nie ma, ale każdy do Ksiąg oczywisto stahawszy, będąc na umyśle zdrowy, przyznawać powinien, a wszakże Król J. M. do chorych zsyłać może, 1550, Zabiegając trudnościom &c. fol. 7 & fol. 3. *Const. eadem. iż też &c.*

(c) Ktoby imienie swe sprzedał, &c. abo jakimżekolwiek prawem innym na wieczność oddał, takowe przyznanie w Powiecie swym własnym, a nie gdzie indziej, odprawowane być ma, wszakże w Kancelaryi Króla J. M. abo na Seymie uczynić to może. inaczej zapis na wieczność uczyniony nie jest ważny. *Wojewódz. Maz. ekcepta 1577. Przedanie wieczności imienia fol. 305*

(d) Wszelkie zeznania zapisów, któreby do Ksiąg odległych zeznane były *per Cred torem vel Dabitorem*, lub to i przez flugę ich do Ksiąg onego Powiatu, pod którym te Dobra leżą, mają być przenoszone do wiadomości każdego 1588. O ważności zapisów. fol. 467.

(e) Zapisów *per białam* podanych oryginały mają Piśarze wstawić tym, komu fluzą, *Const. 1566. fol. 105. Tit. Wracanie.*

Zapisów wszelkich w Kapturach w W. X. L. od zaczęcia tychże Sądów aż do skończenia, wator taki, jakoby *in quovis unjello regnante Principe* uczynione były, *cavetur*. w Konfederacyach Generalnych. *Warszaw. sub interregnis. An. 1608. & 1674.*

In piznam avocationis wpada Poborca gdy kogo mimo kwit swój nie flusanie na delacie poda, *Const. An. 1662 fol. 4.*

Declaratur, iż gdzieby się delaty nieflusnie mimo kwity Poborców, abo też *ignota* na delacie pokazały *n. min.* na każdym takim Poborcy, *pæna infamiae* w Trybunale Skarbowym abo na Komissaryach skarbowych, *ex delatione injuratorio*, abo Skarbu *ad infantium infligatur*, *extendi* ma. *Const. An. 1677. fol. 5. Tit. Reassumptio dawnych praw o podatkach W. X. L.*

A R T Y K U Ł II. 2.

Jeśli by komu Zapis potrzeba uczynić krom Roków Ziemskich.

Ustawujemy (a) też, ktoby chciał osiadłość swą wiecznością puścić między Roki sądowymi (bez których Sąd Ziemski nie zwykł zasiadać) tedy ma przyiść przed Urząd Grodzki, gdzie Sąd od Nas Hospodara zasadzony, i tam zapis sprawiony przed Wojewodą, Starostą, gdzie Sądy Grodzkie są, pokazać, wyznać, i dać do Ksiąg Zamkowych słowo od słowa wpisać, i wypis wziąć z pieczęcią, i z podpisem ręki jego własney, który zapis i wypis taki będzie trwać do Roków dwoygą Ziemskich sądownie odprawujących się, a nie daley, na których z tych Roków Ziemskich on zapis ma być przeniesion do Ksiąg Ziemskich, i w Księgi wpisani, i wypis z Ksiąg pod pieczęćmi ich urzędowymi wziąć. A gdzieby takowy zapis do Urzędu Ziemskiego na te Roki przeniesion nie był, tedy takowy Zapis żadney mocy mieć, a zanim tey rzeczy, co komu zapisano, odzierać nie ma. § A w niebytności Wojewod, Starost sądowych na takich Urzędach, i mieyscach, takie zapisy, za listy wyznanymi, przecię oczywisto osoby będąc same, kto co zapisuje, wy-

znawczy, takie zapisy samiz okazałszy Urzędowi temu, mają bydź przed Urzędem ich Grodzkim zupełnym, Podstarosim, Sędzią, i Pisarzem, opowiadane, i zeznane, i wypisydowane pod pieczęciami i z podpisami ręki ich, a przynajmniej dwuch, jeśli by trzeciej pisać nie umiał. A jeśli by który zapis na wieczność komu dany nie według tego Statutu był sprawiony, taki zapis ma być nikczemny, i rzeczy w nim opisaney nikt odzierać nie może, tylko by dawności Ziemskiej ku zburzeniu tego zapisu żalobnik nie omieszkał.

(a) Przedaż, abo powzdanie Dóbr Ziemskich nie w Grodzie, ale w Ziemstwie przyznawają, a ktoby w Grodzie przyznał, a do roku i sześciu niedziel do Ziemstwa przenosi nie uczynił, takowe przyznanie nie jest ważne. *Zyg. w. Nr. k. 1505. H. L. 207. fol. 216.*

Urząd nie ma ni dokogo iezdzió dla przyymowania zapisów. Rekognicye mają być circa Alfa, gdy oczywisto stanie, zdrowym będąc na umyśle. *Const. 1550. fol. 7. Z. biergajac.*

(b) Zapisy w Księgach odległych zeznane od *procuratorum* fo um mają być podawane, a od podania ma się *politoritas* rozumieć. *Const. 1588. fol. 468. Tit. O różności.*

Zapisy Grodzkie ten sobie ma przenosić komu służą, choć po wyści roku, jeśli Roki Ziemskie nie były. *Const. 1576. Tit. fol. 298. O Pisarzu Const. 1581. fol. 377. Tit. Przeniesienie.*

ARTYKUŁ III. 3.

Warunek na przeniesienie z Grodu do Ziemstwa.

GDyby kto kupię, darowizny, i inlych zapisow swych według tego Statutu z Księg Zamkowych do Księg Ziemskich, według Artykułu wtórego wyżej w tym Rozdziale opisanego, na Rokach Ziemskich przenieść nie mógł za (a) wojną, abo powietrzem morowym, tedy to warujemy, że takowe nie przeniesienia kupię i inlych zapisow z Grodu do Ziemstwa, za służbą Ziemską wojenną, i powietrzem morowym, nie prawu tego, kto kupił, abo jakim inlym prawem dzierżał, szkodzić nie ma, (b) Wszakże po ziachanu z służby Naszey Ziemskiej wojenney, abo po uskronieniu powietrza, na pierwszych Rokach Ziemskich sądownie odprawujących się, ma być takowy zapis, i wypis z Urzędu Grodzkiego przeniesion, i do Księg zapisan.

(a) W Koronie, każda strona, tak powodowa, jako i pozwana po śmierci Króla J. M. ma mieć frysztu od dnia Koronacyi aż do roku na popieranie swey zaczętey sprawy, a w tym mu dawność iść niema. 1576. *Præscriptio seu Fatalia sub Interregno, fol. 280. 1588. De Præscriptione, Et fatalibus Interregni. fol. 481.*

(b) Zapisy Grodzkie ten sobie ma przenosić, komu służą, choć po wyści roku, jeśli Roki Ziemskie nie były. *Const. 1576. fol. 298. Tit. O Pisarzu.*

ARTYKUŁ IV. 4.

Nie ma nikt nikomu żadnego spadku zapisować, czego w ręku nie ma.

TEż (a) jeśli by kto chciał komu zapisać iaki spadek, któryby miał nań przyiść po bliskości jakimkolwiek prawem, a tenby ielzce był żyw, po którymby się to jemu miało dostać, tedy takowego spadku nikt nie może nikomu zapisować, ani przedać, i summy niakiey na tym wnosić, ażby po zmarley ręce prawo się jemu otworzyło. A jeśli by kto komu takowy spadek za żywota swego, po kim się tego spodziewa, zapisał, abo przedał, abo też na tym

Ggg. 2

którą sumnę pieniędzy wniósł, takowy zapis przed prawem nie ma być dzierzan. A wszakże jeśli by takowy spadek na kogo po zmarłej ręce prawem przyrodzonym przypadł, a onby, komu się do takowego spadku prawo przyrodzone otworzyło, a to imienie chociażby było wolne, albo w sumnie od przyrodzonym iego zawiedzione, a przez niedostatek, albo nie dowcip swój sam tego dochodzić nie mogąc, albo też z dobrej woli swej na kogo innego prawo swe wlał, i to komu urzędownie zapisał albo zlecił, to mu wolno będzie uczynić. A ten, komu to zapisał, mocen będzie tego, jakoby ten samisiec, na kogo to spadło, prawem onego na dzierżącym dochodzić. A doszedłszy według prawa swego tego używać ma. § Tak też i takie imienie, któreby sam załawił, albo dożywociem komu puścił, wolno iemu, mimo tego kto w załawie, albo dożywotnym prawem dzierżać będzie, inżemu komu wiecznością puścić, i prawo swe wiecznie na kogo chcąc wnieść, i wlać.

R. 7.
Ar. 1.
R. 8.
Ar. 2.

2

(a) Expectatywy w Dobrach Królewskich, zniesione są, i dawane być nie mają, podług Konfty tucyi, 1550. fol. 4. § A iż wiele.
Toż nie rozumieć ma i o Zapisach przyszłej sukcesyi.

ARTYKUŁ V. 5.

Ktoby komu zapisał imienie, albo ziemię po swym żywocie, a ten, komu by zapisał, tego śmierci nie doczekał i pierwey umarł.

TEż (a) ustawujemy, jeśli by komu kto zapisał urzędownie imienie, albo ludzie po swym żywocie. A ten, któremu ta rzecz będzie zapisana, tego śmierci nie doczekawszy, któryby to iemu zapisał, sam naprzód umarł, tedy ten może tę rzecz inżemu zapisać, komu wola iego będzie. (b) Niżli jeśli by ten żyw był, a on mu zapisawłszy, i potym inżemu drugim zapisem toż zapisał, tedy ten pierwłszy zapis ma przy mocy zostać: a posłedni ma wniwecz obrócony być. § Tak też ktoby komu imienie, albo ludzie, albo ziemię przedał, a potym tenże i toż komu inżemu przedał, tedy ten, kto pierwey kupił ma to odzierać, a ten, który posłedniy kupił, ma pieniędzy swych na isćcu patrzeć.

(a) Kto będzie miał pierwszy Zapis, i Prawo na iakie dobra, tego ma być lepszość Prawa, 1588. O ważności zapisów. fol. 467.
Przywileje datą posłednią wydane, pierwszym szkodzić nie mają, 1613. Przywileje na Przywileje fol. 10 na W. X. L.
(b) Kto ma pierwszy zapis, tego jest *potioritas super bonis oneratis*, chociaż posłedniyszim processem, i choćby kto inży pierwey proces otrzymał do posłedniyszego zapisu Const. 1588. fol. 467. O ważności.

ARTYKUŁ VI. 6.

Ktoby na którą rzecz dał zapis przed Urzędem zeznany, ten ma przy mocy zostać u każdego prawa.

Ustawujemy (a) też, ktoby chciał zapis sprawować na którą rzecz ruchomą, tedy ma każdy na siebie dawać list zapisany pod pieczęcią swą, i pod pieczęciami ludzi Narodu Szlacheckiego wiary godnych, przynajmniej trzech, albo dwóch osob z podpisem ręki swojej, jeśli kto pisać umie, a pieczęci do listów nie na zaoczną

R. 5.
Ar. 1.
R. 7.
Ar. 1.

1

proźbę, ani za pisaniem listownym przykładane być mają, ale za oczywistą ustną proźbą. § (b) Wszakże zapisy takowe każde, to jest: mianowicie kiedyby kto komu imienie, ludzie, albo grunty zastawą puścił, albo pożyczwszy summy, na rok one summe, na imieniu, ludziach, gruntach zapisał, pozwoiliwszy za nieoddaniem na tak summy, w imienie, ludzie, albo grunty, dobrowolnego wwiązania, takową zastawę i zapisy każdy na siebie dając, ma stanąć przed Nami Hospodarem, albo (c) przed Urzędem Ziemskim, albo Grodzkim sądowym gdzie najbliższym zeznać, i to do Ksiąg wpisać dać. A ten, kto zakupuje, też ma list swój przeciwny temu, u kogo zakupuje, dać, pod pieczęcią swą, i z podpisem ręki swej, i też pod trzema, albo dwiema pieczęciami ludzi postronnych, zeznawając to, u kogo co w czym zakupił, a kto pisać nie umie, tedy ten list swój na Urzędzie zeznać ma. A potem gdy kto zaśię zastawę swą od kogo wykupować będzie, ma i powinien będzie ten, kto pieniądze swe bierze, tego kwitować, a on list iego zapisany wrócić, i także na tym Urzędzie to do Ksiąg wpisać, iż mu dosyć na ten opis uczyniono. § A jeśliby kto biorąc pieniądze swe, tego listem swym kwitować, i tego do Ksiąg, także jako iemu to było wprzód uczyniono, dosyć uczynienia iego zeznać niechciał, tedy za przypozwaniem na rok zawity powinien będzie list iego zapisany wrócić, a z tego kwitować, i na Urzędzie zeznać, a nadto ieszcze stronię swojej powodowej, powinien będzie za dowodem iego szkody, i nakłady, co by pozywając o to nałożył, zapłacić. A ten też kto swą własność wykupi, on przeciwny list iemu wrócić. A będzie-li do Ksiąg zapisany, i w Księgach to skasować ma takim sposobem, to jest: kiedy ten, który zakupił, zezna przed Urzędem, iż się iemu we wszystkim tym według zapisu dosyć stało. A Pisarz w Księgach według tej sprawy na stronie ręką swą własną to zeznanie, i umorzenie tego zapisu gdy napisze, tedy już ten zapis chociaż i w Księgach zostanie, żadney mocy mieć nie będzie.

(a) W Koronie, kto komu pieniędzy pożycz, a zapisu nie mając dłużnika do prawa pozwie, tedy dłużnik przyśiągszy, że nie winien, zostaje wolny od płacenia długu *Zwyczaj Ziemni Krak: H. P. 525.*

(b) W Koronie Zamiana, dar, albo jakimkolwiek sposobem majątności oddalenie, także przedanie, albo powzwanie przed Urzędem w Powiecie swym własnym ma być przyznane. Wolno też kontrakty swe wieczne około imion swych przed Urzędem, i Kancellaryą Króla J. K. przyznawać, a jeśliby był uczyniony na Urzędzie nie należnym, takowe przyznanie nie jest ważne i *Excepta Wojewódz: Mazow: 1577: Oprzedaniu wieczności, fol: 305.*

Kontrakty słowne o Dobra dziedziczne nie są ważne, i zadatki, albo zakłady nie mają miejsca, owszem gina. *Const: 1476. fol: 311. Tit: O Kontrakcie słownym.*

(c) Nie dosyć, że przed Urzędem Grodzkim, ale Sądowym gdy sądzą, bo określono czas sądów w Rozdz: 4. Art: 33. Y onerowany jest Sędzia w tym jako *publica persona*, aby na sądzie nie bez sądu zapisy przyjmował, według Roz: 4. Art: 7.

Zapisów, ani żadnego zeznania nie ma Urząd żaden przyjmować, tylko *circa Acta Const: 1550. fol: 3 § 12 też.*

Zapisów wszelakich w Kapturach w W. X. L. od zaczęcia tychże sądów, aż do skończenia, walczył taki, jakoby *in quovis subsellio regnante Principe* uczynione były, *cavetur*, w Konfederacyach Generalnych Warszaw: *sub interregnis: An: 1668. & 1674.*

ARTYKUŁ VII. 7.

O zapisach, które mają być u prawa przyjmowane krom zeznań

Hhh

Ustawujemy, (a) iż takowe listy zapisane pod pieczęcią, i z podpisem ręki, i pod pieczęciami ludzi wiary godnych, jako się wyżej pomieniło, a kto pisać nie umie, tedy pod pieczęcią jego, i pod pieczęciami najmniej trzech Szlachciców na summy pieniędzy, albo jaką rzecz ruchomą pożyczoną na rok pewny, krom pozwolenia za nim wwiązania w imiona, albo ludzie, i bez zeznania urzędowego dane, u prawa za mocne przyjmowane być mają. Wszakże jeśli by był ten, kto się zapisał, pozwan o niewypełnienie zapisu, a chciał co przeciw zapisowi swemu mówić, albo go nieprzyznawać, tedy ten nie przez Prokuratora, u prawa usprawiedliwić się ma, ale sam powinien będzie przed sądem stać, i o to usprawiedliwić się. Y gdzieby strona żalobliwa słusznie nań dowiodła, i to pokazała, iż to jest jego zapis własny, i od niego dany, tedy sąd wszystko według tego zapisu, i obowiązków jego na nim skazać, i odprawę działać ma. A za to, iż się zapisu swego własnego zaprzął, winien będzie ten, miasto winy na tymże i rzedzie w Zamku, albo Dworze Naszym Sądowym zaraz po wyroku sieść, i sześć niedziel wysiedzieć. § A jeśli by się to trafiło, iżby przeciwko zapisowi swemu mówił, zwłaszcza przyznawłszy się ku pieczęci, albo podpisu ręki, mianując, iżby membran iemu nie na tę, ale na inną rzecz dał, a w prawieby był list napisany, a nie membrany pokazał, tedy to jemu ku pomocy iść nie ma, i tym onego Zapisu burzyć nie może. § (b) Też kupcy, Mielczanie, i Żydowie na Szlachcie rejestrami długów żadnych dochodzić nie mają, i nie będą mogli. Krom za zapisami pewnymi, jako o tym nauka wyżej pomieniona.

(a) W Koronie przyznanie pożyczanych pieniędzy przed Urzędem ma być uczynione, a gdyby kto komu pieniędzy bez Urzędowego przyznania pożyczył, a byłby o to dłużnik do prawa pozwany, przysięgę uczyniwszy w tym, jako nie jest dłużnym, zostaje wolnym. *Zwyczasz Ziemi Krak. H. P. 308*

(b) W Koronie, Kupiec każdy we trzech latach o dług sobie od Szlachcica winny przy Rejestrach na przysięgę swoją, i dwóch Świadców, zapłatę otrzymywa, a po trzech latach już się upominać nie może dla dawności, którą dług traci. *Zyg. w Krak. 1540 H. P. 309.*

ARTYKUŁ VIII. 8.

O Zapisach ludzi prostych, wolnych, pochożych, i na aręde danych.

Ustawujemy, iż jeśli by który człowiek wolny, pochoży, poddał się któremu Panu, a tenby Pan majątnością swą zapomożenie jakie iemu uczynił: A onby człowiek na tę majątność od Pana wziętą list, zapis swój dobrowolny z obowiązkami w nim opisanymi, pod pieczęciami trzech Szlachciców wiary godnych dał, takowy zapis u prawa za mocny, i słuszny przyjmowany być ma. Wszakże ludzie oczyste odchodząc od Panów swoich, a innym Panom poddawszy się, chociażby się takowemi zapisy wyżej mianowanemi obowiązali, tedy takowe zapisy u prawa przyjmowane być nie mają, i za niemi ten, komu się opisał, odzierać niczego nie może. Potemż i na arędy młyn, karczem, młynów, robot leśnych, i innych pożytków zapisy dane, jako się wzwyż tego Artykułu opisało, u prawa za słuszne przyjmowane być mają.

R O Z D Z I A Ł S I Ó D M Y 221
A R T Y K U Ł I X. 9.

Ktoby pod kim szukał Blikości, a tenby dzierżał imienie za zapisem słusznym.

Kiedyby kto pod kim szukał imienia Blikości swej, i pozwałby go do prawa, ten, pod kim szuka, dzierżałby to imienie, za zapisem słusznym, a powiedział, iż nie jednemu mnie to imienie należy, ale inszym uczestnikom moim tymże zapisem to imienie zapisano, i pokazałby to u prawa rzeczą samą na onymże zapisie, tedy ten, który imienia szuka, ma i tych wszystkich uczestników przy-
pozwać, którym zapis służy.

A R T Y K U Ł X. 10.

O imienie dłużne, i o dawność Ziemską.

Tę (a) ustawujemy, jeśli by kto kupił jakie dziedzictwo, i dzier-
żałby spokojnie zapłaciwszy. A na tymby imieniu kto inny
dług miał pierwsey urzędownie zapisany, póki jeszcze było
nie przedano, a milczałby po sprzedaży o ten dług trzy lata, i pra-
wem tego nie dochodził, takowy chociażby i upominalne listy miał,
nie ma na tym imieniu tego długu patrzeć, ale na isćcu swych pie-
niędzy szukać. § A jeśli by ten isćciec nie miał czym płacić, tedy w
tym długu ma go sąd samego wydać. Wszakże jeśli by o ten dług
także urzędownie zapisany do prawa pozwał tego, który to imienie
dzierży, dawności takowej nie omielzkawszy, temu według zapisu
iego pierwszego ten dług na tymże imieniu ma być przysądzon.
A ten, który w dzierżeniu będzie tego dziedzictwa, on dług ma za-
płacić temu, który pierwszy zapis ma, a sam ma tych pieniędzy,
i każdego inszego nakładu doikiwać się na isćcu. A jeśli by ten isćciec
nie zapłaciwszy umarł, tedy na majątności iego leżącey i ruchomey,
ieśli którą zostawił, tego szukać ma. § Także też i o przezyskach
z Urzędu skazanych na tym imieniu ma się rozumieć, jako o dłu-
gach, jeśli by kto dawność takową od skazania urzędowego omie-
lzał.

(a) Kto będzie miał dług pierwszy na jakich Dobrach, tego ma być lepszość prawa, tylko jeśli-
by kto pierwszy prawo przewiódł za poslednieyszym obligiem, a byłby w posleſty przez trzy la-
ta, już lepsze prawo zobaie, 1588. O Ważności zapisow, fol. 467.

A R T Y K U Ł X I. 11.

O długi dwóch, albo kilku na iednym imieniu.

Kiedyby kto imienie zakupione w którey summie dzierżał, a dru-
giby się z długiem swym ku temuż imieniu przypowiedział,
mieniać, iż też iemu na tymże imieniu summa iest opisana,
abo z prawa była skazana. A onby od roku w zapisie opisanego,
abo skazania Urzędowego dawności Ziemskiej dziesięciu lat nieza-
milczał, a toby imienie obudwuch sum stało, tedy ten, który ma
większą summę, tak dzierżący jako i zyskujący, będzie powinien
drugiemu mnieyszą summę zapłacić. A jeśli by płacić niechciał, te-
dy ten, kto mnieyszą summę ma, temu większą summę powinien
Hhh 2

zapłacić: albo obadwa to imienie in szemu w obojey summie za-
sta-
wić, i te pieniądze między siebie według zapisow rozdzielić. § A ie-
śliby kilka dłużników z różnymi długami do iednego imienia zbiegli
się, a imieniaby już za te długie nie stało, tedy kto będzie miał pier-
wszy słuźny i prawny Zapis, i w dzierżeniu tego imienia za tym
pierwszym zapisem był: a toby imienie większey summy nie stało,
tedy ten za pierwszym zapisem swym przy takowym imieniu zostać
ma. A ci z ostatnimi zapisami mają pieniędzy swych na isccu do-
chozić, a gdzieby isćciec umarł, tedy na in szey majątności jego.

A R T Y K U Ł XII. 12.

Każda zastawa, i dług pożyczony dawności nie ma.

R. 6. **C**hcemy (a) też mieć, i ustawujemy, aby każda zastawa i dług
Ar. 8 pożyczony dawności Ziemskiej nie miały, i wolno będzie wze-
lakiemu Dziedzicowi odłożyćwszy sumę pieniędzy przed pra-
wem za zastawę, dziedzictwa swego doysć, tak za prawem swoim
przyrodzonym, i iakokolwiek nabytym. Tymże sposobem wszela-
kiemu stanowi długów swych pożyczonych za opisem według te-
go Statutu sprawionym, na isccu, i na Potomkach iego dochodzić
wolno będzie, chociażby się i przez dawność Ziemską nie upomi-
nał.

(a) W Koronie, Kupcy gdyby we trzech latach długów u Szlachty nie dochodzili, dawnością
tracą. *Zyg: w Krak: 1540. H. P. 309.*

Majątności, albo dziedzictwa w pieniądzech zastawnego, ktoby we trzydziestu lat nie wykupił,
dziedzictwo dawnością traci, *Kaz: Wiel: w Wislicy 1363. H. P. 521. Kaz: Jag: w Krak: 1421.*
Tamże.

Præscriptio na wieczność nie idzie na Dobrach w posagu, albo przeżytkach pożyczonych i Wy-
derkafem zapisanych. *Const: 1576. fol 366. Tit. O Preskrypcyi.*

A R T Y K U Ł XIII. 13.

*O sposobie dowodu zastawy imienia leżacego, gdyby kto kogo ku
braniu pieniędzy pozwał.*

R. 3. **T**Ęż ustawujemy, jeśli by kto pozwał kogo o imienie, ludzie, albo
Ar. 2. 33. grunty, mianując, iż by od przodka jego, i od jego samego by-
44. 45. ło zastawiono. A pozwany by się do zastawy nie znał, tedy jeśli
R. 4. 19. Żaloba będzie o taką zastawę, którą by się stała po wydaniu, i utwier-
dzeniu tej teraznieyszey poprawy Statutowey, tedy Urząd między
stroną w tej rzeczy uznanie, i rozsądek swój uczynić ma według
tego Statutu, jako o tym wyżej dołożono. Lecz iż wiele ludzi zwy-
kło orzeczy dawne, zastarzałe mieniać zastawą, ieden drugiego do
prawa pociągać, i w tym zatrudnienie stronom, i Urzędowi niepo-
trzebne zadawać. Przeto i o takich dawnych a przeszłych zastawach
tak objaśniamy, i ustawujemy: iż gdyby kto kogo o zastawę imie-
nia, ludzi, gruntow, ku braniu pieniędzy pozwał, którą by zastawę
mienił bydz uczynioną po wydaniu temu Państwu Wielkiego Xięstwa
Litewskiego Statutu, od Przodka Naszego sławney pamięci Króla J.
M. Zygmunta pierwszego, a pozwany by się do tej zastawy nie znał,
a jeśli by to mienił, bydz swoją własność oyczystą, macierzystą, albo
spadkiem, albo jakim prawem nabytym, a przytym łzczycił by się, i
brał sobie na pomoc dawność Ziemską, tedy pierwey ten, kto w ta-

- kiedy rzeczy żałuje, ma to jawnie, i znacznie pismem listownym według prawa pokazać, (a) jeśli to, o co żałuje, kiedy w Domu i u Przodków jego było, tedy za tym i ku dalszemu dowodowi prawnemu, iż to z domu jego, albo od niego samego zaftawą wyszło, przypuszczon będzie według prawa, i artykułow o prawach Ziemnych opisanych, zwłaszcza, gdzieby ftiona pozwana obron prawnych na piśmie nie pokazała. A to się ma rozumieć o imienie, ludzie i grunty zaftawne po wydaniu pierwzłego ftarego Statutu. § Jeśliżby żałobna ftiona naprzód tego, że to imienie, ludzie, grunty, o co pożywa, było kiedy w domu jego, na piśmie znacznie według Statutów pierwzych nie pokazała, ale za żalobą zgoda do przyśięgi się brała, tedy bez tego, i do dowodu na zaftawę nie ma bydz przypuszczona, ale ten pozwany, a dzierżący jego imienia, ludzi, gruntów przy swym dawnym dzierżeniu i nad dawność Ziemską, jeśliżby jakiego prawa na piśmie nie pokazał (b) ma sam ieden przy dawności, że to jest jego własność, a o zaftawie żadney nie wie, przyśiędz. A gdzieby przy dawności Ziemskiej ftiona pozwana jakikolwiek dowod listowny pokazała, tedy i bez przyśięgi od obżałowania przy dzierżeniu swym dawnym wolną będzie. § Wszakże i to warujemy, jeśliżby kto w takiej rzeczy miał do kogo prawo, tedy aczkolwiek już porządkiem tego Statutu nowego wszystkie rzeczy odprawowane będą; wszakże rzeczy zaftarzane przecie ftarym Statutem, za którego co się stało, sądzone, i skazywane bydz mają. A dla tego, aby się nikt niewiadomością nie wymawiał, każdy takowy ktoby do kogo miał jaką potrzebę od wydania, i używania tego Statutu, będzie powinien prawem swym tego dochodzić. A gdzieby do dziesięciu lat od wydania tego Statutu o taką zaftawę dawną milczał, i prawem z nim nie postępował, ten o taką zaftawę wiecznie milczeć ma. Wyjąwszy to tylko dzieci lat niedorofłe, z których doszedłszy lat swych Brat ftarszy, albo Opiekun, także do dziesięciu lat o taką zaftawę powinien będzie prawem czynić, jako wyżej opisano. A któryby doszedłszy lat swych, do dziesięciu lat w milczeniu był, takowy także wiecznie o to milczeć ma. § Potemżby ktoby od uchwały Statutu ftarego od Króla J. M. Zygmunta pierwzego, w roku tyfiac pięćset dwudziestym dziewiatym wydanego, w takowej rzeczy aż do wydania tego terażniejszego Statutu w milczeniu był, upominania nie czynił, i do prawa nie pociągnął, takowy za taką daleką dawnością także o taką rzecz do prawa pociągać, i tego się upominać nie ma wiecznemi czasy.

(a) Przy dokumentach na gruncie dziedziczny pokazanych dowód przyśięga, Roz: 4. Art: 46, i Roz: 9. Art: 12. i 14.

(b) Gdyby ftiony powodowej, albo pozwanej prawo o rzecz albo imienie przez dawność wątpliwe było, zawsze przy poslefiyi oney rzeczy, albo imienia, za tym, który dzierży. dek et inā bydz dany, i do dowodu przypuszczony bydz ma; Zygiś Krak: 1540. H. P. 522. Wład: Jag: w Krak: 1423. H. P. tamże.

ARTYKUŁ XIV. 14.

O odkładanie summy za zaftawę.

R. 4. Ar. 42. **J**EŚLIBY (a) kto komu imienie, albo inną rzecz którąkolwiek w pieniądzech załawił na rok w listach pomieniony, a potem na onym roku przypadłym chciałby mu pieniądze jego oddać, a zastawę swoją od niego do siebie wziąć: a onby nie chciał pieniędzy swych od niego przyjąć, ani tej zastawy temu wrócić i postąpić, a byłby o to ku prawu pozwan ku braniu pieniędzy swych, a onby uprawn jako na roku zawitym nie stał, tedy żalobnik pokaże to, że tę rzecz załawił, ma onę sumę pieniędzy na Urzędzie położyć. A Urząd Nalz ma mu w to imienie jego zarazem wwiązanie dać, i wszelaką zastawę swą, każdy z Urzędu Nalzego tym odzierać obyczajem ma, według opisu swego. (b) A Urząd Nalz potem ma i powinien będzie te pieniądze wszystkie i pełną temu oddać, ktoby zastawę dał, krom wszelakiego zatrudnienia, nie na siebie z oney summy nie wytrącając. § A gdzieby kto do Sądu będąc pozwan, o zastawną rzecz, na roku przypadłym za pozwy stanął, tedy za dowodem zastawy, wzięwszy te pieniądze swe, onę zastawę, imienie leżące żalobnikowi niaką dawnością się nie wymawiając, tegoż czasu postąpić, i z tego się Urzędownie wyrzec ma. Okrom, wyjąwszy to, gdzieby kto co komu załawił na rok w liście pomieniony, a na ten rok w liście naznaczony u niego nie wykupił, tedy on tę zastawę ma dzierżyć aż do drugiego roku według zapisu jego na to danego. A wszakże jeśliby ten, co kto komu załawił, a nie wykupiwszy tej zastawy swojej umarł, tedy dzieci, albo Bracia, albo bliscy, komuby to prawem słusznym wykupić przynależało, takowego roku w liście opisanego nie mają patrzeć, ale skoro by o to był pozwan, tedy ten i bez roku ma pieniądze swe wziąć, a zastawną rzecz zarazem postąpić.

(a) Ten, który majątność swoją od Zastawnika wykupuje, rokiem zawitym sądzony być ma, a gdzieby wyszła o toż appellacya do Sądu Trybunał: w każdym terminie sądzony być ma, nie czekając terminu własnego Powiatu. 1588. O wykupienie Dóbr zał: fol: 461.

(b) Jeśli kto kogo pozywa o Dziedzictwo, albo o Zastawę, a pozwany na roku zawitym by nie stał, tedy powodowa stroną zyskiwa Dziedzictwo, wróciwszy pozwanemu pieniądze, *Kaz: w Wiślicy 1368 H. P. 522.*

Przy wykupie człowiekowi osiadłemu pieniądze aresztowane być nie mają, wyjąwszy żeby miał mniejszą majątność. *Zwyczay Ziemi Krak: 1505. H. P. 523. Const: 1576. fol: 301. Tit: O aresztow: pieniędzy. Chyba żeby possessio liti non corresponderet. Areszt ma być do niedziel 6. profekwowany sub nullitate Aresti. Const: ibid:*

A R T Y K U Ł X V. 15.

O długach, jeśli by kto pożyczyszy co komu drugiemu, sam umarł, a on, który pożyczył, żyw został.

R. 4. Ar. 22. y 26. **U**stawujemy, jeśli by kto pożyczyszy komu sumę pieniędzy, albo jakich rzeczy ruchomych, sam umarł, a ten dłużnik, który winien żyw został, tedy Potomkom pozostałym onego zmarłego według listu opisu swego ten dług przodka ich płacić, i wszystkim obowiązkom swym dotyc czynić powinien będzie. A gdzieby opisowi swemu dosyć czynić nie chciał, i w czym z niego wystąpił, albo nie wypełnił, tedy we wszystkim według zapisu swego upadywa.

A R T Y K U Ł X V I. 16.

O posiłganiu spadkow Rodzicom po dzieciach ich.

Ustawujemy, jeśliby kto mając swoją własną majątność nabytą, leżącą, i ruchomą, a nikomu jey nie zapisawszy, i Potomstwa po sobie na dół pochodzącego, także Braci, i Siostr rodzonych nie zostawiwszy, umarł. A Ociec albo Matka, oboje, albo jeden z nich żyw został, tedy po zmarłym Synie Ociec, albo Matka onego zmarłego takowe spadki mają posięgać. Także i po zmarłej Córce bez potomstwa, toż się rozumieć będzie, któraby własną swoją majątność albo od Męża zapisaną po sobie zostawiła, nikomu, nie zapisawszy.

A R T Y K U Ł XVII. 17.

O Przywilejach i inszych wszelakich zapisach, iako ich Zony zostawszy się po Mężach używać mają.

Ustawujemy, (a) jeśliby kto taki Przywilej albo zapis na dar, na sprzedaż, albo na jakąkolwiek rzecz odzierał, z dokładem tego jako pospolicie w listach piszą, darując albo sprzedając samemu, Żenie, Dzieciom, i Potomkom jego, zaczyn takowe Zony zostawszy się po mężach, połowicę oney rzeczy w Przywileju, albo w Zapisie opisanym pozyskując ku szkodzie dziecinney, albo Bliskich, posięgać chcą, tedy takowa Zona jeśliby osobliwym zapisem tego od Męża zapisanego nie miała, chociażby imię jey pomienione było, nie dzierżać według takowego zapisu nie może, ale to na Potomków spaść ma. Okrom gdzieby w tym zapisie dołożono było, że iemu, Żenie jego, za spólne ich, albo za iey własne pieniądze ono imienie przedane, albo obiema spólnie darowane było, tedy to według zapisu zachowano być ma.

(a) Przywileje i Zapisy pospolite, nie mają być na inſze rozumienie wykładane, jedno jako napisane są, i tak jako same w sobie brzmią, mają być brane. *Zyg: w Piotr: 1538. H. P. 66.*

A R T Y K U Ł XVIII. 18.

*Gdyby kto komu dawszyna na siebie Zapis, a w tym nieniszcw-
szy się umarł.*

Ustawujemy, (a) jeśliby się kto komu listem swym dobrowolnie opisał, bądź sprzedaży wieczystey na imieniu, albo na ruchomą rzecz, także i na zastawę, pożyczkę i porękę. A tenby zapis był szuszný według tego Statutu sprawiony, a w tymby zapisie jego były obowiązki dobrowolne na zapłatę summy pieniężney i szuszný, fowitości, szkod, nakładów, win, i też oczyszczanie, i zastępowanie u Sądu, albo i o porękę jaką, i o inne różne rzeczy, i przypadki i o cokolwiek. A temby zapisowi swemu ten dosyć nie uczyniwszy i wszystkich obowiązków swych dobrowolnych w nim opitanych nie wypełniwszy, z tego świata już po roku i w zapisie jego mianowanym szzedł, a dzieciby jego po nim zostały, na którychby po śmierci jego majątność leżąca, i ruchoma spadła. A ten, ktoby zapis na to sobie dany miał po śmierci onego, żonę, dzieci, albo bli-

skich iego, ktoby po śmierci majątności jego miał według zapisu tego, jako o samą rzecz w tym liście opisaną, także o wszelakie obowiązki dobrowolnie w nim opisane o niewypełnienie tego wszystkiego, do którego Urzędu pozwał. Tedy jeśli by ten, kto na którakolwiek rzecz dał zapis, jeszcze za żywota swego był pozwany o nieuczynienie dosyć temu zapisowi, i z prawaby to na nim już skazano. A onby w tym czasie zmarł tego wszystkiego nie zapłaciwszy, tedy Urząd Nafz, który to przysądził, ma i po śmierci jego według Sądu swego, i dobrowolnego obowiązku jego, stronie powodowej odprawę na imieniu uczynić, a gdzieby imienia nie było, tedy na majątności jego ruchomej udzielać ma, przykimbykolwiek na on czas została. A wszakże jeśli by ta osoba zmarła, o nieuczynienie dosyć zapisu swego, chociażby była do którego Urzędu pozwana, a nie stanawszy u prawa przed rokiem za pozwy przypadłemi zmarła. Tedy ci, na kogo po nim majątność iego leżąca, abo ruchoma prawem przyrodzonym spadła, powinni będą, jeśli o sumę pieniędzy pożyczoną pozwią, iściznę, i z sowitością zapłacić.

§ (b) A jeśli o oczyszczenie pozwani będą, tedy także Potomki jego według zapisu Przodka swego z majątności iego na nich spadłej, oczyszczać mają: A szkody, nakładów, zarek, win, i innych obowiązków w tym liście opisanych nie płacić za to już nie będą powinni, gdyż ni za kogo cierpieć nie ma, także i na drugiego ciężaru swego wkładać nie może, iedno sam ten, kto się komu w czym opile, powinien za to dosyć uczynić. A gdzieby o to nie będąc jeszcze do prawa pozwany, abo przed rokiem w liście iego opisanym zmarł, tedy więcej nie mają płacić iedno iściznę iemu pożyczoną, a sowitości, win, ani nakładów nie nie mają płacić, okrom jeśli by Zona, abo dzieci dorosłe tego zmarłego były zarówno w tym liście opisani. Tedy nie wymawiając się śmiercią onego, powinny będą pozostałe osoby takiemu zapisowi swemu dosyć czynić, i wszystkie dobrowolne obowiązki swe wypełnić.

§ Wszakże jeśli by Mąż od Zony zmarł, abo Ociec od dzieci, a zapisem swym jeszcze za żywota swego zostałby komu co winien, chociażby już i przeżyłki prawne na nim były skazane, a imieniaby swego właściwego, także i żadney majątności ruchomej po sobie im nie zostawił, a Zonaby jego miała swe własne imienie oyczyte, macierzyste, kupne, spadkowe, wianowne, i wszelakim prawem swym nabyte: Także i dzieci miałyby swe własne imienie wyśluzone, kupione, macierzyste, i wszelakim sposobem nabyte, a nie oyczyte, tedy tym sposobem za winę, i za opisem Oyca, abo Matki swej, jako dzieci i bliscy, także i Zona tego zmarłego, za to na majątności swej własnej szkodować nie mają, i za to nie płacić powinni nie będą. Jedno jeśli by Ociec, abo Matka odumarli prawa na jaki spadek, któryby im po jakim bliskim przynależał, tedy dzieci doszedłszy tego spadku prawem po nim spadłym, powinni z niego długi oycowskie, abo matczyne płacić, bo kto posiega Dobra, powinien nosić i brzemiona.

§ A jeśli by Dzieci, abo i Potomkowie tego spadku dochodzić nie chcieli, tedy ten, komuby to było winno od Oyca, abo Matki ich,

pozwąć do Urzędu tego, do którego iemu prawo jego ukaże, na rok zawity. A Urząd ma skazać iuż temu samemu żalobnikowi tego spadku dochodzić, kto tego gdy doydzie, ma w tym długu swym dzierżać do oddania summy pieniędzy iemu winney, i tych nakładów, coby dochodząc tego spadku utracił za uznaniem urzędowym.

(a) Długi Oycowskie przez Brata starzego, z Dóbr oyczytych płacone bydź mają. *Kaz: Jag: w Piotr: 1444. H. P. 526.*

Na długi Oycowskie gdyby zakłady, i przeżytki ielzcze nie zasły, a pieniędzmi gotowemi płacone bydź nie mogły, także gdzieby też iuż przeżytki zasły, Opiekun Dzieci niedorośliych Dobra w summach głównych Kredytorom pusić ma, 1588 *De minorannibus complicitibus fol 466.*

Okrom żaręki wżyskie obowiązki rzodka swego Potomkowie za zapisem wykonywać powin- ni, tak o oczyszczenie, jako i inzel rzeczy. *Kaz. 6. art 8 i Roz: 7 art: 18 i art: 25*

(b) Gdy kto Dobra dziedziczne przeda, abo zaftawi, a zapisawszy się oczyszczać, a tym czasem umrze, Potomstwo zmarłego, z Dóbr oyczytych winno będzie bronić tego, który siedzi w Dóbrach tego, choćby lat nie mieli. *Zwycząy Ziemi Krak: H. P. 288*
Sukcesor żaręk płacić nie powinien, ale obowiązki wżyskie ponosi. *Rozdz: 4. Ar: 22.*

ARTYKUŁ XIX. 19.

Rok Prawu o zaftawę ma bydź położon zawity.

CHcemy (a) mieć, i ustawujemy, iż każdy rok za pozwy złożony, ^{R. 74.}
o każdą rzecz zaftawną ma bydź zawity, pod straceniem pra- ^{A. 24.}
wa, a od którego czasu będzie pozwany Zaftawnik o to, że ^{K. 6.}
na roku w zapisie pomienionym pieniędzy brać nie chciał, tedy ten, ^{Ar: 8.}
który zaftawę dzierży, od tego czasu nie ma więcej imion płać, ^{K. 7.}
i żadnych dochodów, i pożytków brać, A cobykolwiek po położe- ^{Ar: 6.}
niu pozwow z onego imienia wziął, o to Dziedzic wszedłszy w dzier-
żenie imienia, ma tego Zaftawnika pozwać na rok zawity do prawa,
i tey szkody swey dochodzić, a Urząd powinien będzie one szkody
za dowodem słusznym na własney majątności jego wskazać, i od-
prawę postępkem prawnym uczynić. A gdyby ten zaftawnik nie
był osiadłym w tym Powiecie, w którym ono imienie w zaftawie
dzierżał, tedy przy odkładaniu pieniędzy strona powodowa wolna
będzie onemu sumę na Urzędzie położoną areztować, a Urząd
nie będzie wolen tey summy oddawać, aż się o zepsowanie takowe-
go imienia powodowey stronie usprawiedliwi, i z wynalasku urzęd-
owego sądownego dosyć uczyni.

(a) Kto od Zaftawnika majątność swoję wykupuje, ma do tego rok zawity Dobra Dzierż-
cy, a gdzieby ta sprawa przez appellacyą do Trybunału była wytoczona, w każdym terminie ia-
ko najprzedzey ma bydź sądzona, nie czekając własnego terminu onego Województwa, 1588. O
wykupienie Dóbr zaftaw: fol: 461.

ARTYKUŁ XX. 20.

*Jesliby kto imienie, abo jaką rzecz ruchomą zaftawną
drugiemu w większey summie zaftawił.*

Ustawujemy, (a) iesliby kto mając od kogo imienie w zaftawie,
abo którą rzecz ruchomą, w większey summie tę zaftawę ko-
mu inszemu zaftawił: a dzierżący tey rzeczy byłby o to przypo-
zwan ku braniu summy pieniędzy, którąby on abo jego Potomek na
tę rzecz wziął, i przed prawem tę sumę położył; i tego słusnie

Kkk

zapisem dowiodł, iż nie w większey summie, tylko w tey którą na prawie położył, tę rzecz zastrawił, takowy pieniądze oddawłszy rzecz swoją ma wziąć. A ten, który na cudzą rzecz większą sumnę dał, na isćcu sobie tego niech patrzy, co by nad zwyż pierwszey summy dał. § A gdzieby się trafiło o zastrawę rzeczy ruchomey, na którąby zapisow żadnych nie było, a sporby między obiema stronami, po temu jako wyżej opisano o summie pieniędzy, stał, tedy dzierżący tey zastrawy bliższy będzie przysięga tego dowiesć, że taką sumnę jaką mianować będzie, na tę zastrawę dał, za którym dowodem pieniądze swe odziedzawłszy, zastrawę wrócić ma.

(a) W Koronie, gdzieby, kto większą sumnę na Dobra dał, tedy na zastrawie ma przestać, a nie ma tey szkody nikomu, tylko sobie przypisać, a jeśli by to sobie owarował przy zastrawie, Sędzia ma skazać, aby ten, który pieniądze pożyczył, sumnę wypełnił, a jeśli by też większa summa była, niż pożyczył, ostatek winien oddać. *Kaz: Wielki w Wiślicy, 1368. H. P. 523.*

ARTYKUŁ XXI. 21.

O imienie zastawne na rok pod straceniem.

JEśli by kto komu zastrawił na rok pod straceniem imienie na upad, tedy jeśli by rok przyszedł, a ten, kto zastrawił imienie, na ten rok nie mógł wykupić, tedy ten, kto zakupił, po onym roku przy tym imieniu według prawa swego zostać ma wiecznie. Wszakże jeśli by ten isćciec, który imię zastrawił, przed rokiem na wykupienie onego imienia zapisanego umarł, tedy potym chociażby on rok zapisany minął, wolno będzie Potomkom, albo bliskim iego, oddażywłszy sumnę pieniędzy, tę zastrawę wziąć.

ARTYKUŁ XXII. 22.

O odjęcie imienia zastawnego.

TEŻ (a) ustawujemy, jeśli by kto komu imienie zastrawił, albo grunty w jakiegokolwiek summie pieniędzy na pewny rok w liście opisany, a potym na roku przypadłym nie zapłaciwszy, i nie oddawłszy iemu tey summy, toby imienie, ludzie, grunty, i cobykolewiek zastrawił, u niego, upornie, i swawolnie odiał, a toby na niego słusznie strona dowiodła, tedy ma temu gwałt zapłacić dwa-
 R. 4. **n**aście rubli groszy, i wszystkie zareki w liście swym opisane, a wie-
 R. 9. **le**by ludzi zastawnych iemu za odjęciem iego nie robiło, tedy za
 dr: 2. **ka**żdy tydzień nie zaśluzony ma zapłacić od kaźdey służby zupełney po sześciu groszy Litewskich, a któraby służba piesza na tydzień na robotę nie chodziła, tedy po trzy grosze płacić ma. A insze wszelakie Dobra, i pożytki onego imienia odjęte według słusznego, a prawnego dowodu i ważności pożytkow, ma Urząd Nasz tę szkodę sowito skazać, i przeciw takiego ma stronę żalobliwą zachować, iako o tym w Rozdziale czwartym artykule dziewięćdziesiątym wtórym, o wybiciu z spokojnego dzierżenia, nauka opisana jest. § A
 R. 4. **i**eśli by kto komu co zastrawił, imienie, ludzie, albo grunty, a z stro-
 A. 100 **ny** kto trzeci za jakimkolwiek prawem, albo i z uporu tey zastrawy co odiał, tedy ten, komu będzie to odjęto, zechceci pozwać tego, kto mu zastrawił, ten ma iemu oczyszczać według zapisu swego, a nie oczyszcili, tedy tak wiele ludźmi możnemi, i ziemiami ma iemu

to nagrodzić, a zechceli opuściwszy tego, który mu załawił, z tym, kto uniego odiał u prawa mówić, tedy to mu wolno uczynić, i na onym tey załawy swey dochodzić: a Urząd Nasz i przeciw temu zachować się tak ma, jako w tym Artykule wyżej nauka opisana iest.

(a) W Koronie, gdyby kto kogo z imienia swawolnie wygnał, abo wypędził, zaraz w tymże miesiącu ma uczynić protestacyą u Starosty, i tego swawolnego pozwać, a Urząd ma do Dobrych ziahać, i wiadomość od okoliczney Szlachty pod sumnieniem, a od poddanych pod Przyługą wziąć ma, ktoby na on czas prawdziwie dzierżącym był. *Zyg: w Krak: 1548. H. P. 227. 1588. O gwałtownym wybiciu. fol: 46r.*

ARTYKUŁ XXIII. 23.

Ktoby kogo pozwał o imienie; a pozwanyby u prawa zawodcę stawil.

Ustawujemy, (a) iż iesliby kto kogo pozwał o imienie, mieniać do niego mieć prawo przyrodzone, abo nabyte, a ten, który pozwie, stawilby ku prawu zawodcę, który mu to imienie prze-
dał, abo jakimkolwiek prawem zawiodł. A gdyby go ten zawodca załawił, a pozwany postawiwszy zawodcę chciałby z prawa precz iść, tedy w takowey rzeczy, jako ten zawodca tak i pozwany o to imienie z prawa odchodzić nie mają do tąd, aż się ten zawodca iego z stroną żalobną rozprawi. A gdzieby się to pokazało z prawa, że ten zawodca nieślusnie cudze imienie puścił, tedy to imienie temu, kto szuka za prawem jego ślusnie pokazanym, przysądzone bydz ma. A on swych pieniędzy i szkod szukać na zawodcy będzie, iesli ofiadły zawodca w tym powiecie, abo w inszych Powiatach tego Państwa Wielkiego Xięstwa Litewskiego będzie, tedy takiego pozwać z ofiadłości iego o sumnę, i o izkody swe wolen będzie. A iesliby był nie ofiadły, tedy tamże zarazem ten sąd nie spuszczać go z Urzędu sprawiedliwość z niego czynić będzie powinien, tym sposobem, jako o nieofiadłych w inszym Artykule iest opisano.

(a) Zastępcą w Dobrach dziedzicznych iesliby stanowiący u prawa zastępować nie chciał, tedy Dzierżawca Dobr, za przekonanego bydz ma. *Kaz: Wielki 1368 H. P. 483. Const: fol: 18. Tit: O zastępcę.*

ARTYKUŁ XXIV. 24.

O Listy na długi, na imiona, i na załawę zginięne.

Tez (a) ustawuiemy, komuby Listy na długi, na załawy rzeczy ruchomych, wszakże nie na ważniejszą rzecz, tylko do dwuch set kop groszy zginięły, na drodze i gdziekolwiek od ognia abo od wody, jakimkolwiek obyczajem stracone, a ten komu te Listy należały, ikoro tegoż czasu po oney zgubie przed Nami Holpodarem, abo przed Urzędem opowiadał, i zapisać dał. A potym przyszloby ku prawu, a tychby Listow za oczywistym zeznaniem w którym Urzędzie zapisanych nie było, tedy ten, kto Listy stracił, abo komu te Listy przyśluchają i należą, ma dowieść ludźmi dobrymi, wiary godnymi, naymniey dwiema, którzy Listy widzieli, i ich świadomi byli, abo pieczęci swe do nich przykładali, a potym sam z tymi świadkami swymi na tym przyśiadz ma, świadkowie na tym,

żeten List, abo te Lifty widzieli, a sam na tym, że te Lifty zginęły przygodne, a gdy tego do wiedzie ludzimi dobrymi i przyśięgą ich i swoją, ma onę rzecz, naco Lifty zginęły, odzierać. Agdyby Pieczętarze, abo ci ludzie, którzy te Lifty widzieli, pomarli, tedy przy opowiadaniu Urzędowym sam przyjąć i swą rzecz odzierać ma.

(a) Jeśliby kto Lifty na Dobra Królewskie zgubił, ma zaraz uczynić protekcję u Starosty, abo Wojewody w roku jednym, gdyż do ponowienia tych Listów nigdyby nie przyszedł, a zguba jednak przed Królem ma być wywieczniona, *Alex: w Piotri: 1504. H. P. 273.*

Jeśliby Obywatele Ziemi Podlaskiej, Ziemi Wołyńskiej, Lifty, Przywileje z przygody na Dobra dziedziczne, które po Komisji trzymają, zgubili i ich nie mieli, przecię Dobra swoje wieczne trzymać, mają, ani ich ku pokazaniu przez żaden Urząd przymuszani być mają. *Constit: unionis, Roku 1569. fol. 176. y. Constit: 1611. fol. 32. Tit: O niekázowaniu praw.*

ARTYKUŁ XXV. 25.

Jeśliby kilka Person jednym listem komukolwiek opisali się.

Ustawujemy też, jeśliby się kilka Person jednym listem komukolwiek opisali. A potymby którzy z nich ten zapis swój naruszili, a drudzyby go przecię według obowiązku swego wypełniali, tedy strona ukrzywdzona, której ten zapis służy, może tylko takowych pozwać, od których się na ten zapis iemu krzywda dzieje, do Urzędu tego, gdzie będzie należało, abo gdzieby się zapisałi, stanowiąc, nie odkładając tych na pozwie, od których krzywdy nie mają. A strona tym się wymawiać nie będzie moc, iż drugich nie pozwano, którzy się z nim spolem opisali, gdyż od tych strona żałobliwa, niakiey krzywdy mieć nie będzie, ale każdy sam za swój uczynek i występki u każdego prawa odpowiadać, i według opisu swego, abo Przodków swoich, jeśliby co nań przychodzić miało, dosyć od siebie, i z części swej stronie ukrzywdzoney czynić ma i powinien będzie.

ARTYKUŁ XXVI. 26

Jako wiele bez listu wyznanego ma pożyczyć.

Ustawujemy (a) iż każdy Szlachcie, Mieszczaniu, i nikt inny nie ma bez Listu wyznanego pożyczać więcej dziesięciu kop groszy. A ktoby większą summę pieniędzy bez Listu wyznanego pożyczył, i na to Listu niemiał, tedy ten, kto więcej bez Listu dał, pieniądze traci. A ten, który pożyczył, nie powinien więcej płacić, tylko dziesięć kop groszy, i to za przyśięgą onego, kto na nim tych pieniędzy dochodzi prawem.

Vide contrarium, Względem Ceroğrafów między Kłupcami danych, w Rozdziale czwartym art: 82. Ibidem patet, quod Es registra probant.

(a) Nie ma nikt być pozwany do Sądu, ani ma być sędzia o słowny Kontrakt, któryby nie był zapisem Grodzkim, abo Ziemskim umocniony, a mianowicie o Dobra Dziedziczne; Excep: Wojewodz. Mazow: 1576, O Kontrakcie słownym, fol. 311.

ARTYKUŁ XXVII. 27.

Ktoby jaką rzecz ruchomą zaprzedał na rok.

Jeśliby kto komu załawił ruchomą rzecz na rok na upad tej rzeczy, a gdyby rok przyszedł, a ten, kto załawił, nie wykupił, tedy ten, kto zakupił opowiedziawszy się Urzędowi, ma te rzeczy obrócić kędy chce ku swej potrzebie na wieczność.

R O Z D Z I A Ł S I Ó D M Y
A R T Y K U Ł XXVIII. 28.

231

Orzeczek ruchomą w Zastawie do czasu pewnego, a nie na upad.

I Ustawujemy, (a) gdyby kto komu jaką rzecz ruchomą zastawił do czasu pewnego, a nie na upad, a na tenby czas naznaczony nie okupił, a tenby mając Zastawę, pozwałby go aby Zastawę swą wykupił, a onby tej Zastawy okupić niechciał, tedy Urząd ma mu dopuścić te rzeczy ruchome sprzedać, a coby wzwyż nad one summe swoje za tę Zastawę wziął, tedy wytrąciwszy z tego sobie za nakład swój co pożyczając go nałożył, ostatek temu, czyje były rzeczy, oddać ma, a ten nie przywodzić srony swej do przysięgi, na tym co mu da, powinien będzie przestać, a więcej się za te rzeczy swe upominać. §. A gdyby bez roku ta zastawa była zastawiona, tedy Urząd ma rok złożyć cztery niedziele, na który ma zastawę swą wykupić, a nie wykupił na ten rok, tedy po tym roku tymże sposobem, jako wyżej opisano, ma o tę zastawę rozprawić się.

(a) Gdy kto Zastawę przeda za większą summe niż w czym była zastawiona, ostatek ma wrócić. *Kaz: w Wiślicy, 1368. H. P. 523.*

A R T Y K U Ł XXIX. 29.

Ktoby komu konia, albo Wołu zastawił bez roku.

I Tęż jeśli by kto komu zastawił Konia, albo Wołu bez roku, i na rok. A w tym czasie, póki oney zastawy nie okupi, ten Koń, albo Woł zdechłby bez przyczyny obrażenia, żeby robiąc nim nie poderwał, ani zabił, albo go głodem nie umorzył, tedy takowego Konia, albo Wołu płacić nie powinien, tylko skórę okazać, i oddać iemu ma; a ten wzięwszy skórę, powinien będzie tylko połowę tych pieniędzy pożyczonych sronie swej oddać.

A R T Y K U Ł XXX. 30.

Orzeczek zastawnych zginionych w czym schowaniu.

I Ustawujemy też ktoby komu chciał rzeczy ruchome zastawić, w zachowanie dać, tedy na takowe rzeczy z obu stron dla upewnienia Listy między sobą pod pieczęciami swymi i pieczęciami ludzi dobrych mają dawać. A gdy te rzeczy w zastawie, albo w zachowaniu będące, pospół w jednym gmachu z rzeczami domowego gospodarza przygodnie ogniem pogorzały, albo pokradziono, a onby to Urzędowi zaraz opowiedział, a ktemu będzieli jeszcze przy tych rzeczach własney majątności jego co ukradziono, albo zgorzało, tedy ma sam na tym przyśiądz, iż onych rzeczy nie skorzystał, i i ku pożytkowi swemu nie obrócił, za takowym odprysiężeniem ma być wolen. A jeśli by powiedział, że tylko te rzeczy, kto dał schować, zgorzały, albo pokradzione, a onego gospodarza samego całe, takowy te rzeczy wszystkie powinien onemu wrócić, albo zapłacić. A jeśli by w summie pieniędzy zastawiono, tedy pieniądze wziąć, a te rzeczy przecie wrócić, na co słuszny dowód uczyni. § Tak też jeśli by kto u kogo złożył w kleci, albo w jakim schowa-

niu rzeczy swe, i zamknął, a domowy gospodarz te rzeczy w niebytności jego ruszał, albo na inſze mieyſce przenioſł, a w tymby ſię
 R. 1. ſzkoda ſtała, tedy ten, kto ruszał, ma tę wſzyſtkę ſzkodę płacić, też
 A. 2. y 25. za ſuſznym dowodem, albo przyſięgą onegoż ſzkodę mającego. § 3
 A gdzieby ſię totrafiło, żeby bez liſtow kto komu rzeczy jakie w zaſtawę, w zachowanie, albo bydło na przechowanie dał, a ten u kogoby co zaſtawiono, albo też na przechowanie dano, do tego ſię nie znał, tedy nie zgola ma bydź wolen, ale powinien będzie na tym przyſiądz, jako tego od niego nie miał. A jeſliby w czym ſchowaniu takowe rzeczy wzięte były od kogo gwałtem, tedy na obżałowanym, ten, w czym ſchowaniu były, dochodzić ma. A nawiąſka takowych rzeczy temu, czyia była właſność, z ſamego iſſca od tego, u kogo wzięto, zyskawſzy wrócona bydź ma.

A R T Y K U Ł XXXI. 31.

O zapowiadaniu rzeczy ruchomych w zachowaniu czym będących.

Ustawujemy, (a) gdyby kto nie oſiadły rzeczy ſwe ruchome dał komu w zachowanie. A inſzy z ſtrony dowiedziawſzy ſię o tych rzeczach w zachowaniu, przypowiedział ſię ku tym rzeczom, mieniać, iż ten, kto te rzeczy położył, ieſt mu dłużny, tedy tego gospodarz ma te rzeczy za zapowiadaniem Urzędownie uczynionym u ſiebie mieć, a ich nie wydawać do roſprawy do pewnego czasu, naydaley od czasu areſztowania za dwie niedzieli, w którym czasie, ten, kto rzeczy one zapowiedział, ma ſię z nim przed Urzędem tym, pod którym te rzeczy zapowiadał, roſprawić. Wszakże jeſliby ſię to na prawie pokazało, iż bez żadney ſuſzney przyczyny, niewinnie przywodząc ku ſzkodzie ſtronę przeciwną, te rzeczy jego areſztował, tedy Urząd, przed którym ſię ta ſprawa przytoczy, temu ma te rzeczy zaareſztowane według uważenia ſwego, i według czasu, oſoby, i dalekoſci drogi, ſzkody na tym, który rzeczy niewinnie areſztował, ſkazać, i odprawę uczynić, (b) a wſzakże oſiadłego majątność nigdzie areſztowana bydź nie ma. A gdyby zaareſztowawſzy, w tych dwóch niedzielach roſprawy nie przyiawſzy ſam precz odiachał, tedy te rzeczy, które zapowiadał, mają onemu wydane bydź, czyie są, A ten gospodarz domowy żadney trudności, i ſzkody ponosić nie ma.

(a) Odartuſa, ebo gołotę nie oſiadłego i oſiadłego woźnym areſztować może, *Zwyczaý Ziemi Krak:* H, P 360. Nie oſiadły w rzeczy oſądzoney ma dać porękę, 1588. *De impoſſionatis*, 465.

Szlacheica oſiadłego do sądów mieyſkich nikt pociągać nie ma. *Conſt:* 1607. fol: 843 *Tit:* Ordynacya. *Czytay na ſamym końcu Ordynacyi.*

Areſzt ma bydź do niedziel ſzeſciu przez tego, który areſztował. *Conſt:* 1556. fol: 301.

(b) Oſiadłego nie mogą areſztować. *Zwyczaý Ziemi Krak:* 1505. H. P. 523. *Conſt:* 1576. fol: 301. *Tit:* O areſztowaniu.

ROZDZIAŁ OSMY

O TESTAMENTACH.

ARTYKUŁ I. 1.

Kto może, i nie może o rzeczach swych ruchomych Testament czynić.

Ustawujemy, iż każdy ma mieć moc o rzeczach swych ruchomych Testament czynić, okrom tych Person niżej opisanych, które Persony iż według prawa nie mają nie wolnego, dla tego Testament nikomu nie oddać nie mogą. § (a) Naprzód Dzieci lat zupełnych nie mające. § (b) Zakonnicy będąc w Zakonie przywilejowanym, przyjąwszy, i potwierdziwszy się w Zakonie. Synowie od Ojca niewydzienieni, okrom rzeczy nabycia swego własnego, albo wyługi. § Tak też w cudzą moc z prawa wydany, to jest: ten, kogoby komu wydano z jego statkami, i z majątkością. § Nie wolnicy i czeladź dworna, do tego ludzie szalen, którzy od rozumu odchodzą. A wszakże i ci kiedy ku dobremu, i doskonałemu rozumowi przyjdą, mocni Testament swój czynić. § Także Wywołanci i czi odsądzeni nie mogą Testamentow czynić.

(a) Sieroty lat nie mające żadnych spraw do Książ przyznawać nie mogą. *Wł. dykt. Jag: w Krak: 1420. H. P. 286.*

(b) Mniszki w oyczyste i macierzyste Dobra wstępować mogą, ale ich oddać nie mogą, krewni jednak one trzymać mają. z których połowica arędy do Kłasztoru, a druga połowica na krewnych iść ma. *Zyg: w Krak: 1527. H. P. 154.*

Dobre Kłasztornych, ani Kościelnych nikt oddać nie może bez pozwolenia ich Starzych, i przy czyn w prawie opisanych, 1538. O Dobrach Kościelnych, fol: 460.

ARTYKUŁ II. 2

O Testamencie na rzeczy ruchome, i na imiona nabyte, jako mają być sprawowane.

Ustawujemy, (a) kiedyby kto na rzeczy swe, majątkość ruchomą, i też na imiona wszelakim sposobem nabyte, chciał Testament czynić; tedy każdy takowy, będąc zdrowy, albo chory tylkoby przy dobrej pamięci, zdrowy na rozumie był, wolno mu będzie rzeczy swe, majątkość ruchomą, także imiona przez niego samego nabyte, iednakże nie oyczyste, ani macierzyste imiona komu chcąc według dobrej woli swej, tak Duchownym osobom, jako też i świeckim zapisać. (b) Wszakże przy sprawowaniu Testamentu

tu ma mieć Urząd Nasz Ziemski, abo Grodzki onego Powiatu, gdzie się on testament sprawować będzie. § Agdyby Urzędu jak Ziem-
 R. 3 skiego, tak i Grodzkiego zupełnego do siebie wziąć nie mógł, tedy
 A. 4^r chociaż iedna Osoba urzędowa przybędzie, mając przy Urzędniku
 dwóch Szlachciców, a nie mogli być i ieden który Urzędnik, te-
 dy przed trzema Szlachcicami w tym Państwie Naszym Wielkim
 Xięstwie Litewskim osiadłymi, ludzmi wiary godnymi może Testa-
 R. 5 ment sprawić. § A gdy sama ta Osoba, która Testamentem komu
 A. 1 co zapisała, umrze, a już ostateczną wolą swą potwierdzi przyłoży-
 wszy do tego Testamentu pieczęć swą. A jeśli by kto umiał, i mógł
 ieszcze pisać, tedy rękę swą podpisać ma. Także i Pieczętarze kto
 z nich pisać umieć będzie, mają ręce swe u Testamentu podpisać.
 Wszakże podpis rąk nie ma być na kuśtody, tylko na samym Te-
 stamencie, abo na listach wszelakich zapisanych, i tych osób wzwyż
 przereczonych powinien będzie o przyłożenie pieczęci ich do tego
 Testamentu łwego prosić, tedy ten Testament tym obyczajem spra-
 wiony, wiecznymi czasy na wszelakim Urzędzie przy zupełnej mo-
 cy dzierżan, i niwczym naruszon nie ma być. § A ten, kto Testamen-
 tem swym co komu zapisować będzie, ma każdą rzecz mianowicie
 dokładać, i ci Pieczętarze, którzy przy sprawowaniu Testamentów
 bywają, mają to, co słyszeli od tego, kto Testament czyni, praw-
 R. 5 dziwie pod sumnieniem swoim dostatecznie do Testamentu wszyst-
 A. 2 kie słowa wpisać, i wyrazić bez każdego ochylenia znacznie. Wszak-
 że skoro po śmierci jego zarazem nieomieszkanie ten Testament
 pierwey na Urzędzie Grodzkim, a potym przed nami Hospodarem,
 abo przed Sądem Naszym Ziemskim na pierwszych Rokach ma być
 opowiadany, i do Ksiąg wpisan. § A gdzieby kto po napisaniu tego
 Testamentu żyw został, wolno mu będzie zawždy Testament swój
 odmienić, ilekroć będzie chciał. § A ostateczny wszystkich pierw-
 6 szych testamentów śmiercią jego potwierdzony, i tym obyczajem,
 iako wyżej opisano, sprawiony, u każdego prawa ma przy mocy
 zostać.

(a) W Koronie, rzeczy ruchome komu chce kto legować, zapisać, dać, darować może, ale Dobra nie ruchome Testamentowemu rozporządzeniu nie podlegają, wyjąwszy to, żeby kto imie-
 nie swe dziedziczne Królowi J. M. chciał zapisać. *Zyg: w Krak: 1510. H. P. 290.*

(b) Testament, ktoby przed Pisarzem przyznał, abo ktoby pisać umiając ręką swą własną napi-
 sał przy Świadcach Szlachcicach, takowy jest ważny, *Zyg: w Krak: 1543. H. P. 158* Ale spra-
 wa około Testamentu.

O Testamentach wszystkie Statuta i Konstytucye Koronne reasumowano, warując, żeby nigdy
 napotym żadnemu, tak Szlacheckiemu, jako i mieyskiemu Kondycyi Obywatelowi niegodziło się na
 Dobra, Kamienice, Domy, i grunty, tak dziedziczne, jako i mieyskie, żadnych sum i obligacyi
 przez Testamenta zaciągać, *sub nullitate*. O co forum w Trybunale Koronnym *inter causas mixti*
forti: Do pobożnych iednak uczynków, przez Testamenta z Dóbr ruchomych i sum nikomu to
 prawo (które za wieczne ma być rozumiane) nie zagradza wolności. *Const: An: 1676. fol: 33.*
Tit: O Testamentach.

Reasumowano tę Konstytucyę deklarując, że i W. X Lit: służyć ma. O co forum stanowi Szla-
 checkiemu w Trybunale W. X Lit: a Miałom Królewskim *coram officio seu iudicio Civitatis, salva* do
 Sądu Królewskiego Assessorckiego *appellatione*. *Const: An: 1677. fol: 13.* *Tit: Reassumptio* prawa o
 Testamentach.

ARTYKUŁ III. 3.

O Wolności zapisach na Kościół imion nabytych.

CHcemy tak mieć wiecznemi czasy, i ustawujemy. (a) Ktobykol-^{R. 8.}
z poddanych Naszych chciał imienie swe nabyte na Kościół^{A. 2.}
Chrześcijański zapisać, tedy wolno będzie to iemu uczynić po-^{R. 4.}
stępkiem wyżej w Artykule wtórym tegoż Rozdziału opisanym.^{A. 41}
Wszakże przecię z takiego imienia na Kościół zapisanego Duchowni
maia, i powinni będą służbę Naszą Ziemską wojenną konno, zbroy-
no, według ustawy, i uchwały Ziemskiej, potemuż zarówno z infzą
Szlachtą służyć, wyprawując na miejsce swe służbę swego Narodu
Szlacheckiego, z tak wielą pocztu, ile powinno będzie z onego
imienia stawić, a ten poczet ma bydź pod sprawą Chorążego onego
Powiatu, gdzie to imienie leżeć będzie.

(a) Dobra dziedziczne Ziemskie od stanu Rycerskiego nie mogą bydź alienowane żadnym pre-
textem, a to dla tego, aby nie ubywała służba wojenna. *Vide Const: 1635. fol: 7. Tit: Ordyna-
cja Rzeczypospolitey.*

A R T Y K U Ł IV. 4.

*Jeśli by się komu przydało na wojnie, aboli gdzie w drodze, abo też
w cudzey Ziemi Testament czynić.*

Ustawujemy też, jeśli by się przygodziło komu Testament czynić
na wojnie, abo gdzie w drodze, a niemógłby trzech Swiad-
ków mieć, tedy przecię ile ich mieć może, przynajmniej
dwie osoby, tylko ludzi dobrych, Szlachciców wiary godnych, przy
takowych może Testament czynić. A po uczynieniu ma ten Testa-
ment obiawion bydź przed Nami Hospodarem, abo przed Sądem
Ziemijskim na pierwszych Rokach Sądowych, a przed Grodzkim na
pierwszych Roczkach. A na wojnie przed Hetmanem, abo Chorą-
żym Powiatowym, przy którym opowiadaniu takowego Testamen-
tu, ci Swiadkowie maia przysięgą swą potwierdzić. § A gdzie by się
trafiło w cudzey Ziemi komu Testament czynić, tedy ten Testament
ma bydź objawiony przed tym Urzędem, gdzie się to przygodzi, a
potym przyechawizy zaś do tego Państwa i Powiatu, gdzie przysłu-
chać będzie, ukazawizy wypis onego Urzędu, przy którym ten Te-
stament czyniony, przecię ma przed Urzędem Ziemskim tego Po-
wiatu swego to opowiadać, jako o tym iest wyżej opisano. A prze-
cię ten, komu co za takim Testamentem w cudzey Ziemi sprawio-
nym posiągnąć należy, na tym przysięgać ma, i sprawiedliwie za wó-
lą, wiadomością, za dobrej, i zdrowej pamięci samej osoby tej
ten Testament sprawiony.

A R T Y K U Ł V. 5.

*Którzy Pieczętarzami i Swiadkami przy czynieniu Testamentu
bydź nie mogą.*

TEż ustawujemy, iż przy sprawowaniu Testamentu Pieczętarza-^{R. 8.}
mi i Swiadkami bydź nie mogą te osoby niżej naznaczone, to^{A. 1.}
iest. § Naypierwey, którzy swych Testamentow czynić nie go-
dni. § Powtóre, Niewiaſty. Potrzecie, Exekutorowie, albo Opieku-
nowie tego Testamentu. § Poczwarcie, też i ci bydź niemogą, któ-
rym w tym Testamencie co będzie opisano. Mmm

R O Z D Z I A Ł   O S M Y A R T Y K U Ł   V I .   6 .

*Z których przyczyn Testament za mocny u prawa przyjmowan
bydź nie ma.*

R. 4.
Ar. 19 **K**iedyby w którym Testamencie, na dacie, albo na mieyscu iakim znacznym poprawowano, i skrobano, ku szkodzie którey stronie, takowy Artykuł w Testamencie za mocny u Prawa nie ma bydź przyjmowan. A wszakże gdzieby na mieyscu mało potrzebnym, nie w dacie, ani stronie ku szkodzie był skrobany, albo poprawiony, coby się to stało z omyłki tego, kto pisał, tym tego Artykułu w Testamencie kalować nie może. A ktoby chciał burzyć Testament, i ieśliby w iednym, albo kilku Artykułach nad prawo opisanych był naruszon, a wszystkie insze według prawa sprawione, tedy iednym, albo kilką Artykułow wszystkiego Testamentu kalować nie może. Także i o zapisach wszelakich na każdą rzecz rozumiano, i łądzono bydź ma.

A R T Y K U Ł   V I I .   7 .

*Przyczyny, dla których Ociec Synow, albo Córek wyrzec
się może.*

R. 11.
Ar. 7. **U**stawujemy, iż Ociec i Matka wyrzec się Syna i Córki może, z przyczyn tych niżej opisanych. (a) Pierwsza ieśliby Syn albo Dziewka, nie pomniąc na Pana BOGA, i na Rodzice swe, targneli się ręką i uderzyli, albo pchneli z gniewu, takowych nie tylko wyrzec się może, ale gardłem od Urzędu za żalobą i dowodem Rodziców karani bydź mają. § Druga, gdyby Syn, albo Dziewka znaczoną krzywdę Rodzicom czynili w zabieraniu majątności, bez woli i wiadomości ich. § Trzecia, ieśliby Syn, albo Dziewka ze złości swey, a nie dla pożytku Rzeczypospolitey feldrowali na Rodziców swych na gardło komu gwoli. § Czwarta ieśliby się trafiło gdzie, iżby u Prawa Oyca albo Matkę ręczyć nie chcieli ku postanowieniu, a zwłaszcza gdyby tego Urząd dopuścił. § Piąta, ieśliby Dziewka nie statecznie, czystość swą na wszeteczeństwo obracając, mieszkała. § Szósta, ieśliby Rodziców opuścili w zeszyłych a starych leciech ich, a nie dawali żywności, i innych potrzeb Rodzicom. § Siódma, gdyby Rodziców z rąk nieprzyjacielskich okupić albo wyzwolić nie chcieli, a majątności oycowskich, albo matczynych używali. Co wszystko ieśliby się jawnie i prawnie przed Urzędem pokazało, z takich przyczyn Rodzice mogą się Dzieci swych wyrzec.

(a) Pierwsza, ktobykolwiek jawnie, albo potajemnie Rodzicom swym odpowiedzi czynił, albo niebezpieczeństwa czynić chciał, ranil, takowy za dowodem ma bydź karany nieinaczey, iedno iakoby Gleyt Królewski zgwałcił, 1578. *De iniuriis erga Parentes*, f. 340.
Którzy Bracią, albo powinne swe zabijają, w oyczyste Dobra wstępować nie mogą, ani ich Pomiotstwo, na koniec bezecnymi zostają. *Kaz: Wielki w Wislicy 1368. H.P. 253.*

A R T Y K U Ł   V I I I .   8 .

*Nikt nie może Czeladnikowi domowemu, ani niewolnikowi
swemu nic zapisać, wolnym go nie uczynieszy.*

Ustawujemy, iż każdy jakiegokolwiek stanu, Czeladnikowi do-
mowemu, ani niewolnikowi swemu, nie uczyniwszy go na-
przód wolnym, nie Testamentem zapisać nie może, iżby go
naypierwey wolnym uczynił. A wszakże Testamentem i każdym
listem jawnym może takowego Czeladnika swego wolnym uczynić.
A uczyniwszy, tymże Testamentem może mu według swojej woli za-
pisać.

A R T Y K U Ł I X. 9.

*Każdy Sługa putny i Mieszczanin miał nie uprzywilejowa-
nych, i też człowiek prosty jako Testament czynić ma.*

Ustawujemy, iż każdy z takowych ludzi wolen Testament o
rzeczy swe ruchome czynić, i odpisać trzecią część majątności
swey wszystkiey komu zechce. A dwie części tychże rucho-
mych rzeczy ma zostawić w domu swym Dzieciom, dla służby tey
ziemi, na ktorey siedzi. A nie będąci miał dzieci (a) tedy prze-
cię dwie części majątności iego mają zostać w domu iego ku służbie
onego Pana na czyiey ziemi siedział. A jeśliby dzieci będąc wol-
nymi, a chciałyby precz iść, tedy i te dwie części majątności wziąw-
szy mają iść precz, tylko ziemię Panu swemu podać z żytem zasia-
nym, i z domami, i z tym wszystkim, z czym tę ziemię Pana swego
na służbie wziął.

(a) Kaduki we wsiach i Miałstewkach na Pany spadają. *Constit. 1558. fol. 458. Tit. O Kadu-
kach.*

ROZDZIAŁ DZIEWIĄTY

O PODKOMORZYM w POWIATACH, I O PRAWACH ZIEMNYCH,
O GRANICACH I O MIEDZACH.

A R T Y K U Ł I. I.

*O ustanowieniu Podkomorzych w Powiatach, i o
Przysiędze ich.*

Ustawiamy, iż w każdym Powiecie ma być Podkomorzy (a)
przyśięgły, osiadły w Powiecie tym. Także w Ziemi Zmudz-
kiej. A wszakże tego Urzędu Podkomorstwa inaczej dawać
nie mamy, iedno za obraniem na to pewnych osob czterech przez
Obywatelów, każdej Ziemi i Powiatu tym porządkiem, iako obie-
ranie inszych Urzędników sądowych Ziemskich, Sędziego, Podsę-
dka, i Pisarza, jest w tym Statucie opisane. A z tych osob obranych,
i Nam od stanów podanych, kogo się Nam nayprzyystoyniey widzieć
będzie, tego My Hospodar z zwierzchności Naszey Hospodarskiej,
na ten Urząd przełożym, i Przywilejem Naszym go utwierdzim
do żywota iego, abo do podwyższenia na inszy jaki większy Urząd
abo dostojenstwo. A pierwey niżli tym Urzędem Podkomorskim

sprawować będzie, ma przysięgę na ten Urząd swóy na pierwszych Rokach sądowych Ziemskich przed Urzędem sądowym Ziemskim, i przed wszystkimi inżemi stany tam na Roki przybyłemi, uczynić tymi słowy.

J A N. Przysięgam Panu BOGU Wszchemogącemu w Trócy jedynemu, iż na Urzędzie tym Ziemskim Podkomorskim, który z Łaski, i z rąk Jego K. M. biorę, Jego Królewskiej miłości Hospodaru swemu Miłościwemu, i Obywatelom tego Powiatu wiernym będę, sprawując ten Urząd wiernie a sprawiedliwie, tak na Sądzie moim Podkomorskim, jako też przy czynieniu Granic, i przy kopaniu Kopcow, i poprawieniu Miedz, nic więcej na tym Urzędzie nie postrzegając, jedno sprawiedliwość Świętą, i nie dając się niwczym wiodzić, ani z przyjaźni, ani z waśni, ani darow, i pogroźek niczyich nie dbając, i stronom nieradzając, ani się bojąc nikogo, tylko samego Pana Boga, a sprawiedliwość Jego Świętą przed oczyma mając, także sprawy moje Podkomorskie na wszystkim wiernie sprawując, spory obu dwu stron za skazaniem przez mnie uczynionym, pilnie do Ksiąg swych sądowych wpisując, i z Ksiąg wydając, tak mi BOZE pomoż.

(a) Podkomorzy gdy umrze, Wojewoda, a w niebytności jego Kasztelan główny onego Województwa, i b to po śmierci albo po ustąpieniu Urzędu, Elekcyą najdaley 6, niedziel na miejsce zwykle złożyc ma, który przysięgły bydz ma, 1588, Obieranie Sądu Ziemskiego i Podkomor: fol: 460.

Podkomorstwo Cudzoziemcom dawane bydz nie może, tylko Synom Koronnym osiadłym Łódzik w Kofz: 1374. H. P. 165.

Gdyby kto Sądy Podkomorskie zgwałcił, ma bydz karany, jakoby Sąd Trybunałny wzruszył, 1611. Opatrzanie bezpieczeństwa sądow fol: 7. i na X. L. 1611. Deklaracya bezpieczeństwa pospolitego, fol: 3 i Roz. 3. art: 13. w tym Statucie toż *dispnit*

O Podkomorskim Urzędzie W. X. L. wszystkie prawa dawne reasumuiąc, *legi perpetua* warowano. aby sprawy do Sądu Podkomorskiego należące, w inżych sądach sądzone nie były, *sub nullitate decretorum*. Const: 1678. fol: 8. Tit: *Reassumptio* Prawa o Testamentach.

A R T Y K U Ł II. 2

O Powinności i władzy Urzędu Podkomorskiego.

WE wszystkich różnicach Ziemnych i granicznych, za odeślaniem od Sądu Ziemskiego, albo Grodzkiego, ma Podkomorzy mocą zwierzchności Naszey i władzy Urzędu swego (a) dawać pozwy po Strony pod imieniem, i pieczęcią swą, i z podpisem ręki swej, a za tymi pozwy swymi od podania ich tak oczywistego, jako i zaocznego, rok zawity na wyjazd na grunt składać za sześć niedziel, o wszelakie różnice Ziemne, i inższe wchody i pożytki, które pozwy Podkomorzego mają trwać od wzięcia ich do podania, albo położenia stronie tylko przez rok. A kto pozwy wzięwszy do roku iemi nie pozwie, ten potym inższe pozwy odnowić i wziąć ma, a za pozwy wyiachawszy Podkomorzy na grunt pienny, (b) i oglądawszy dowod prawa, listow, i znakow granicznych, i Swiadkow, czyie listy lepsze, i znaki graniczne pewniejszy, i Swiadki słuszniejszy, tę stronę ma ku dowodowi przypuścić, a wysłuchawszy dowodu, według Statutu ma grunt pienny, i granice skazać, kopce, i graniczne znaki uczynić. § A kto w gruncie winien zostanie, ten gwałt 2 powinien płacić będzie, a nawiąskę wszelakiego stanu, i głowłzczy-

znych ludzi prostych, także szkody wszystkie za dowodem słusznym prawnym zarazem tamże na gruncie, nie odkładając tego na inży czas i do inżego sądu skazać, i na to wszystko list swój sądowy pod pieczęcią swą, i z podpisem ręki swej dać. A ile gwałtów, nawiązek, głowiszczyn szkod Podkomorzy wskaże, to przez list swój otworzony powinien będzie Urzędowi temu sądowemu Ziemskiemu abo Grodzkiemu, od którego pierwey odeślanie tej do niego sprawy było, oznaymić. A Urząd ten sądowy za odeślaniem i oznaymieniem Podkomorzego, ma stronie powodowej odprawę na imieniu strony przeciwney, według Artykułów w tym Statucie o odprawie rzeczy sądzonych postanowionych, uczynić. § (d) A gdzieby z obu stron wywodu prawnego na piśmie, abo też i znakow granicznych jawnych, słusznym nie było, tylkoby Świadki stawili, tedy powodowa strona przy żalobie swej ma bydź ku dowodowi przypuszczona, to jest ku Świadkom wiary godnym, i ku przysiędze ich, i samego żalobnika. Wszakże gdzieby powodowa strona puściła na przysięgę stronie pozwanej samej, abo świadkom iey, a onaby się za przysięgę dobrowolnie wzięła, tedy za przysięgą odzierży rzecz. A od gwałtów, bojów, szkod wolen będzie. A ktoby się wziąłszy za przysięgę nie uczynił iey dosyć, tedy rzecz traci.

(a) Pozew pod imieniem i przezwiskiem Podkomorzego wydany bydź ma. *Zyg: w Piotr: 1528. H. P. 228.*

(b) Granice używaniem ten ma wygławać, kto znak lepsze i wywody używania pokaże. *Const. 1576. fol. 312. Tit. o czynieniu i Konst. 1588. fol. 459. Tit. o Kommissyach.*

Toż i w Koronie Podkomorzy tego, który znaczniejszy znak, Granice abo Kopce pokaże, do dowodu ma przypuścić. *Zag: w Krak: 1423. H. P. 227.*

(c) Podkomorzy o swoim skazaniu przez otworzyły list swój sądowi Ziemskiemu ma dać znak. *Zyg: w Piotr: 1523. H. P. 281.*

(d) Gdzieby z obu stron znakow znacznych między Dziedzicami nie było, tedy powodowa strona ku dowodowi granic wedle prawa z Świadkami ma bydź przypuszczona. *Zag: w Krak: i w Warcie, 1523. H. P. 227. Excerpta Wójewodz: Mazow: 1577. O czynieniu Granic, fol. 312.*

A R T Y K U Ł III. 3.

Okolo obestania sąsiadow granicznych i zobopolnych, ku wyiachaniu na grunt pienny.

I **A** iżby kto wiodąc prawo o grunt pienny; abo o różnice graniczne ziednym, nie miał od kogo inżego z strony przekazy w tym prawie; jako się to przydawać zwykło od okolicznych sąsiadow; Granicami i Miedzami przyległych ku temu gruntowi, o który prawo idzie; dla tego strona powodowa, abo żalobna ma i tych (a) okolicznych sąsiadow na tenże wyjazd listem Podkomorzego obnieść przed rokiem wyjazdu Podkomorzego złożonym, przynajmniej za cztery niedziele, dając z tego listu kopia pod pieczęcią Wóźnego; każdemu takowemu sąsiadowi, abo na imieniu ich kładąc, i im to oznaymując, aby na rok w tym liście oznaymiony ku przyglądaniu wywodu i stanowienia Granic przybywali, abo sami, abo przez Urzędników swych przestrzegali Granic swych. A gdzieby którzy sąsiedzi okoliczni, graniczni, za obestaniem i upomnieniem przez list Podkomorzego, na ten rok wyjazdu Podkomorzego złożony, u onych gruntów i Granic piennych, o co prawo idzie, nie stanowili się, i swych

Nnn

Granic, Miedz, i gruntow nie zastępowali, tedy między temi dwiema stronami przecię Podkomorzy ma rozsądzić i graniczyć. A co gruntow takowych nie przybyłych tym między dwiema osobami graniczeniem, którey z nich stronie zajęto, o to tey osobie nieprzybyłej, wolno będzie pozwać przed Urząd należny, i prawem dzierżącego spierać. § A kto stanie sam na swej Granicy, abo przez kogokolwiek bronić będzie graniczenia: tedy Podkomorzy, poki różnica idzie, wziąwszy wiadomość od onego, kto broni granice, zachować ma prawo u należnego Sądu z tym, kto przeszkodę uczynił granicom, a daley przecię idąc, gdzie przekaza nie była, ma Granice kończyć. A żalobnik o tę przekazę do prawa ma pozwać onego, kto przekazał, do Sądu należącego, o szkody o grunt on, gdzie się spor stał, a Sąd odeszle na wyjazd Podkomorzego z tą osobą, która to przelkadzala temu, kto Granice wiodł, i gdyby z rozsądku Podkomorzego uznano, że nie mając sprawiedliwości do onego gruntu, ale z naprawy abo z waśni przekazał prawu iego, takowy szkody podjęte od wyjazdu pierwszego powinien będzie zapłacić onemu ukrzywdzonemu, i grunt gruntem nawiązać, tak siła, jako odeymował, abo tą przekazą, sobie przywłaszczał, a to ma być przez Podkomorzego odprawiono, wymierzwszy grunt. A o szkody porządkiem Statutowym odprawa czyniona być ma. (b) Wszakże, gdzieby rozumiejąc ubliżenie do appellacyi brał się, to mu nie ma być zabroniono, jako Statut uczy od Podkomorzego Sądu. § Ale jeśli by u wyższego prawa uznan był za upornego, takowy szkody wszystkie od Podkomorzego skazane sowito stronie zapłacić ma, a grunt gruntem nawiązać, i przez Podkomorzego Urząd, ma to być wymierzono, tymże postępkim, jako o rzeczach sądzonych około odprawy opisano. A jeśli by też Opiekun, abo Zastawnik, i każdy doczesnym prawem dzierżący imienie, to uczynił, a graniczyć nie dopuścił, tedy Dziedzicowie nie powinni na tym szkodować, ale sam takowy, kto by z uporu, z waśni, abo zazdrości przeszkodził graniczeniu, na swej majątności ma to cierpieć, gdy do prawa przyciągniony będzie, tym porządkiem, jako wyżej opisano, wszakże o wieczności gruntu prawo zachowując i wolne mówienie Dzieciom nie dorosłym, gdy lat zupełnych dōyda. § A gdzieby przy gruntach Naszych Hospodarskich takie graniczenie komu z kim przydało się, tedy Dzierżawca tych gruntow Naszych takowymże sposobem, jako wyżej opisano, przez stronę powodową listem Podkomorzego ma być obessan, także i Dzierżawcy Dōbr Naszych w tym zachować się powinni będą.

(a) A jeśli by Szlachta była w sąsiedztwie dziedzictwa, mająca ściany z dziedzictwy temi przyległe, między kt. temi mają być Granice, i mieniliby sobie iaki wstęp za przyległością, takowi sąsiedzi do takowych Granic bez powodu mają być na ieden rok przypozwani. *Zyg. w Piotr: 1523. H. P. 228.*

(b) W Koronie, kto appelluje od skazu Podkomorzego, nie będzie słuchany, dokąd sześciu grzywien nie zapłaci. *Kaz: w Wiślicy, 1368. H. P. 184. 233.*

A R T Y K U Ł IV. 4.

O takich gruntach Naszych Hospodarskich, któreby czasu graniczenia między gruntami Piennemi Szlacheckimi były przyle-

K Temu i to warujemy, iż gdzieby przy takowym Prawie, i graniczeniu między Szlachtą, przymieszały się i przyległy grunty Nasze Hospodarskie. A strona by która wywodząc Granicę swą, zajmowała Naszego gruntu, czego by Starosta, Dzierżawca Nasz, abo Poddani Nasi, mieniąc byż własność Naszą bronić chcieli, i nie dopuszczali po Naszych gruntach Granicę wieść, tedy Podkomorzy ma to na inшы czas odłożyć, póki strony abo jedna z nich, której tego potrzeba ukaże, do Nas w tey rzeczy uciekają się. (a) A My Kommissarzów Naszych na to wyszlemy, i powinni będziemy w takiej rzeczy zachować się według tegoż Statutu, jako około różnic między gruntami Naszymi i Szlacheckimi, wyżej w tym Statucie w Rozdziale czwartym Artykule ośmieszatym trzecim jest opisano. A ku temuż roku na wyjazd Kommissarzów Naszych złożonemu, strona powodowa, abo ta, która Nas o Kommissarza prosić będzie stronę swą przeciwną znowu pozwem Podkomorzego przy. ^{R. 1.}
^{A. 19.}
^{R. 4.}
^{A. 83.}
^{R. 3.}
^{A. 33.}
 pozwać także na rok zawity.

(a) Kommissarye dawane byż nie mają, jedno na rozgraniczenie Dóbr Królewskich, na rozdzielanie Dóbr dziedzicznych między Bracią, abo gdyby na to było zezwolenie stron. *Alex: w Radomiu, 1505. H. P. 72.*

W Koronie, gdyby Kommissarz wydał list obwieszczonej stronie, samby się na roku nie stanowią, 100, przysięgając, ma, wydałszy chorobę, na którą powinien przyjąć, 1588. O Kommissarych i Kommissarzach, fol. 459.

ARTYKUŁ V. 3.

O Roku zawitym na wyjazd Podkomorzego, i ktoby na nim za przyczynami prawnymi nie stał.

U Stawujemy, (a) iż każdy rok wyjazdu Podkomorzego na grunt ^{R. 4.}
 ma byż zawsze zawity. Wszakże gdzieby strona pozwana ^{A. 42}
 na ten rok za pozwy Podkomorzego złożony, za prawdziwą ^{R. 9.}
 obłożną chorobą, abo za posługą Naszą Hospodarską, i Rzeczpospolitą w tym Statucie wyrażoną stać nie mogła. Z tych przyczyn ^{A. 2.}
 ma być wolna od tego pierwszego roku, ale o chorobie swej, jeśli się przed rokiem przyda, także i o posłudze, ma w czas, jako nayrychley byż może, Podkomorzemu i stronie przed rokiem zapozwanym oznaymić, takim obyczajem, jako około takich obmów nauka w Rozdziale czwartym jest postanowiona, aby już tego roku nie pilnowali. A Podkomorzy powinien będzie rok na inшы czas za tymiż pierwszymi pozwy, od roku za nimi przypadającego, także za niedziel sześć przelożyć, i to stronie pozwanej przez tegoż iej posłańca, którego kniemu z tą obmową przyszle, listem swym oznaymić. A strona pozwana stronie żalobney przez list Podkomorzego powinna będzie o tym przelożeniu rok w wiedzieć dać, tegoż czasu skoro po obmowie swej naydalej za tydzień, abo jako czas i dalekość miejsca znieśli, pokładając przez woźnego kopią z listu Podkomorzego na tym imieniu, z którego spor o ziemię idzie. § A jeśli ^{R. 4.}
^{A. 26.}
 choroba przypadnie blisko przed rokiem wyjazdu Podkomorzego, tedy i na samym roku może takie odroczenie iść, a Podkomorzy

rok na inſzy czas jako wyżej opifało, przelożyć ma, za którym przelożeniem na drugim roku ſtrona, która na pierwszym roku nie ſtała, powinna być iſcie pierwey według Statutu przyſięgą prawdziwey obłożney choroby ſwey dowieść, i ieſli obmowa chorobą będzie czyniona na ſamym roku, tedy w przyſiędze i to dołożono być ma, iż go w tak bliſkim czasie choroba zaſzła, że nie mógł przed rokiem o chorobie Podkomorzemu i ſtronie dać znać, a o poſtudze Naſzey Ziemſkiej ſwiadectwo ſłuſzne na liſtach Naſzych okazać, a potym z ſtroną przeciwną rozprawę sądową nakoniec przyjąć. Także i ſtronie powodowej takie obmowy iść mają, i ona ſię

*R. 1.
A. 22* w takich przypadkach według tego, jako o poſtowanym wyżej ieſt opifało, zachować ma. § A gdzieby która ſtrona chorobie przyſiędz niechciała, albo o poſtudze ſwiadectwa według tego Statutu nie okazała, taka rzecz ſwą traci. A Podkomorzy to, o co między nimi idzie, ſtronie roku pilnującej bez dowodu ſkazać ma. Jeſliby kto i na drugim roku za pozwy Podkomorzego chory był, takowy ieſli nie ſam, tedy przez umocowanego ſwego przed ſię prawa pilny być ma, i przed Podkomorzym na gruncie ſtanować ſię, i rozprawę według prawa przyjmować powinien będzie; a ieſli z prawa przyſięga temu, kto chory, ſkazana będzie, tedy ſwiadczenie iego tam na mieyſcu przed Podkomorzym zarazem przyſięgę uczynić powinni będą, a ku przyglądaniu przyſięgi chorego, ma Podkomorzy woźnego z dwiema Szlachcicami, kogo ſobie ta ſtrona, która chorą będąc przyſięgać będzie, uproſi, i w dom onego poſłać. A ſtrona przeciwna, i ſwych poſłańców przy tey przyſiędze może mieć, i woźnego, a on chory powinien będzie, jako na chorobie ſwey, że był i ieſt chory, tak i na rzeczy ſamey, ieſli ją zechce odzierać, przyſięgę przed tym woźnym i Szlachcągą uczynić, a nie przyiężeli, takowy rzecz ſwą traci. § Jeſliby też kto chciał ſię na pierwszym roku

*R. 4.
A. 27* za pozwy Podkomorzego wymawiać pozwaniem do inſzego Powiatu i Sądu, tedy takowa obmowa, iako na roku zawitym nie ma być przyjmowana, wyjąwszy tylko te przyczyny. Gdzieby kto na tenże ieden rok był poſtawiony w inſzym Powiecie także o grunt ziemny, po

*R. 4.
A. 32* zwy Podkomorzego na zawity rok, o rzecz więkſzą, waſnieyſzą, albo też do Sądu Grodzkiego, bądź i w inſzym Powiecie, albo w tym iednym, w takiej rzeczy gdzie o gardło idzie, i rokby mu na tenże ieden czas u Grodu jako i przed Podkomorzym przypadał, tedy w takim przypadku ſtrona takowa zachowana będzie według Artykułu dwudzieſtego ſiódemego w Rozdziale czwartym. § Może też obmowa przeciwko roku za pozwy Podkomorzego iść, i tak ſtronom w prawie ſtojącym, jako i pogranicznikom tym, gdy kto z Panow Rad według powinności ſwey, albo kto inſzy dla potrzeb i ſpraw ſwych sądowych na Sejm przypadających, albo też z którego Powiatu w poſełſtwie będąc wyprawionym, na Sejm pojedzie. Wiſzakże tey bytności ſwey na Seymie, ma ſwiadectwo na piſmie ſłuſzne za pieczęcią Naſzą na drugim roku za pozwy Podkomorzego pokazać. A nie pokażeli, ten rzecz ſwą traci. Jeſzcze też Sady Podkomorſkie iść nie mają czasu powietrza morowego, i pod woyną, któraby była

z uchwały Seymowej pospolitym wszystkim ruszeniem odprawowa-
na.

(a) Pozwany obłożną chorobą prawdziwą rok zwiesć może. *Zyg: w Piotr: 1523. H. P. 231.*
Kto na roku polnym przed Podkomorzym nie stanie, tedy Podkomorzy ma powodową stronę
nasładować, i czynić granice wedle wiedzenia iego, a przy ostatecznym i narożnym Kopcu przy-
sięże z świadkami, nie bacząc nic na niebytność pozwanego. *Zyg: w Piotr: 1523. H. P. 231.*

A R T Y K U Ł VI. 6.

Aby Podkomorzy powinności Urzędu swego dosyć czynił.

I Stawujemy, (a) iż Podkomorzy od roku stronom za pozwy ie.^{R. 4.}
go przypadającego, niakiemi inlżemi przyczynami wymawiać i.^{4.}
i, i przewłoki sprawiedliwości ludzkiej czynić nie ma pod²³
tąż przysięgą swą na Urząd iego uczynioną. Okrom gdzieby go
załzła choroba obłożna, tedy on przez listy swe winien będzie stró-
nom obudwum o tym znać dać. A po wyprowadzeniu Podkomo-
rzego, strona żalobna znowu o to stronę swą przeciwną pozwać ma.
A Podkomorzy na drugim roku powinien będzie to przed stronami
pod tąż przysięgą swą na Urząd iego uczynioną powiedzieć, że pra-
wdziwie taką chorobą chory był, że dla niey na on rok przybydź
nie mógł. A gdzieby Podkomorzy nie będąc chory, i obmowy
chorobą nie czyniąc, Urzędu swego pilny nie był, i ku zwłóce spra-
wiedliwości na rok zawity nie przybył; Takowy powinien będzie
stronie powodowej za każdy omielzkały rok lżeść rubli grołzy za-
płacić, a o tę winę wolno będzie stronie żalobney pozwać go do Są-
du Ziemskiego na rok zawity. Wszakże strona żalobna, po założe-
niu pozwem Podkomorzego strony swej przeciwny, ma Podkomo-
rzemu o tym naydaley za dwie niedzieli przez woźnego i stronę, i
przez list otworzony Urzędu Ziemskiego abo Grodzkiego dać znać.
A któryby Podkomorzy bez przyczyny choroby swej do trzechkroć
rokow, za pozwy iego złożonych omielzkał, takowy Urząd swój
traci.

(a) Podkomorzowie wszystkiego Królestwa rokow granicznych za swoim chceniem odkładać
nie mają, pod winą 14. grzywien na Króla, oprócz żeby się strony między sobą zgodziły. *Jan
Olbr: w Piotr: 1496. H. P. 227.*

Gdyby Podkomorzy, Komornik, abo Urząd przyiegły ku sądzeniu sprawy Podkomorzego Po-
wiatowego obrany; wydawszy list obwiezczy na czas nie przybył, sto grzywien przepada stro-
nie, oprócz obłożney choroby; na którą przyiądz powinien. *Const: 1588. fol: 459. Tit: O Kom-
missyach.*

Podkomorzy nie będąc chory gdyby na zwłokę czynił, za przypozwaniem przed Sąd Ziemski
na każdy rok, stronie rublow sześć zapłacić powinien. *Roz: 9 art: 8.*

A R T Y K U Ł VII. 7.

O odezwach do Sądu Podkomorzego.

I Elzcze też i to ustawujemy, gdyby się komu Sąd Podkomorzego^{R. 9.}
nie według prawa widział, tedy po głównym ikazie rzeczy la-^{4. 8.}
mey, wolno każdej stronie odezwąć się z tym do Sądu główne-
go, za którym odezwem mają bydź wyłani od Sądu głównego Kom-
missarze (a) w onymże Powiecie osiedli, a zwłaszcza Kasztelan one-
go Powiatu. A gdzieby Kasztelana nie było, tedy Marzalek nasz

tego Powiatu, i przy nich po dwie osoby Szlacheckie, ludzi dobrych, cnotliwych, wiary godnych, i w prawie umiejętnych. A w którym Powiecie Kasztelana ani Marszałka nie będzie, w tym takowa Kommissya odsyłana byź ma do Starosty sądowego tegoż Powiatu. A przy Starości także dwa Szlachcice przydani na to będą. A Kasztelanowie, Marszałkowie, abo Starostowie, pod tąż przysięgą na dościoieństwo ich uczynioną, powinni będą sprawiedliwie takie rzeczy do nich odesłane rozsądzać. A rok temu wyjazdowi Kommissarskiemu od Sądu głównego ma byź pokładan według baczenia ich, przed któremi Kommissarzami będzie powinien Podkomorzy sprawy Sądu swego okazać, a oni mocni będą Sąd Podkomorzego, i Granic, ieśliby w czym wykroczył, poprawić, abo też ieśli dobrze osadził przy mocy zostawić. § (b) A ktoby też bez przyczyny szulzney od Sądu Podkomorzego odzew uczynił, ten powinien za wysłaniem Kommissarzów w tym doznany zapłacić winy Podkomorzemu sześć rublow groszy, a stronie przeciwney trzy ruble groszy. A gdy apellacya w której rzeczy od Podkomorzego uroście, tedy do wyiachania i rozsądku Kommissarskiego przysięga stronie ma byź zadzierżana. Jednakże dla pamięci znaki tego graniczenia mają byź poczynione, a od tego Podkomorzemu tylko połowica dochodu iego niżej opisanego płacona będzie. A te grunty do rozprawy Kommissarskiej mają zostawać w dzierżeniu tej strony, której Podkomorzy przysądzi. Wszakże i ten do rozsądku Kommissarskiego tego gruntu, zwłaszcza puszcz, drzewa puścić nie ma. A przy rozprawie Kommissarskiej, i (c) przysięgi według wynajdzenia ich słuchane, i już nakoniec Granice znaczne poczynione, i Kopce według potrzeby zakopane byź mają zarazem przez tych Kommissarzów, a za pracą Kommissarzom także, jako i Podkomorzemu niżej opisano, płacono byź ma; także przysięga na przeżyłki i odesłanie przeżyłkow na odprawę Urzędową ma się zadzierżać w ten czas, gdy apellacya uroście, aż do rozprawy Kommissarskiej, a po rozprawie Kommissarskiej zostanieli przy mocy Sąd Podkomorzego, tedy odesłanie przeżyłkow na odprawę Urzędu sądowego ma byź przez list Podkomorzego. A ieśli Sądu Podkomorzego Kommissarze poprawią, to już i odesłanie przeżyłkow na odprawę do Urzędu, Kommissarze przez list swój uczynić mają, a takowe sprawy sądowe, które się kończą za wyiechaniem Kommissarzów, mają byź wpisywane w też Księgi Podkomorzego, a zechceli strona wyrok sądowy do Ksiąg Ziemskich, abo Grodzkich wpisać, to iey wolno będzie.

(a) Kommissarze Króla J. M. na rozcznianie Granic między Dobrami Królewskimi i Szlacheckimi, przy Podkomorzym, abo Komorniku choć nieosiedli w onym Powiecie naznaczeni byź mogą, 1588. O Kommissarzach fol: 459. 1550. Aby też co raz fol: 7.

Kommissarzów ktoby o zły skaz póżwał, każdemu po 14 grzywień ma zapłacić, 1557. Ktoby póżwał, fol: 9.

(b) Gdy kto Podkomorzego, abo Komornika uznanie nie szulznie nagani, sześć grzywień zapłacić powinien. *Kaz: w Wilsicy, 1368. H P. 233.*

(c) Z wynalasku Kommissarzów Króla J. M. Starostwie i Dzierżawcy o krzywdy i o szkody, któreby się działy na gruncie Królewskim, abo Rzeczyp: jako też i w ich pożytkach, juramenta tak swych, jako i Królew: imieniem odprawować mogą, 1588. O Kommissyach, fol: 459.

R O Z D Z I A Ł D Z I E W I A T Y A R T Y K U Ł V I I I 8.

245

*O różnicy w takich gruntach, któreby były na granicy spól-
ney dwóch Powiatów.*

Gdzieby też różnice w gruntach przydały się przy granicy spól-
ney dwóch Powiatów, tedy jeden który Podkomorzy alei<sup>R. 4.
A. 5.
6. i 14.</sup> obadwa z obudwóch Powiatów ma i powinien nataka sprawę
wyiachać za odesłaniem przez list otworzony drugiego Podkomo-
rzego, tego Powiatu, w którym się Powiecie będą o to strony do U-
rzędu Ziemskiego albo Grodzkiego zapożywały, i do którego od U-
rzędów ta sprawa będzie odesłana, który list od Podkomorzego do
Podkomorzego strona żałobna ma nosić albo posyłać, a ci Podkomo-
rzwie obadwa, ukażeli potrzeba, za złączeniem gruntu piennego,
i w kilku Powiatach, za obessaniem ich, obyczajem wyżej miano-
wanym, przez jednego Podkomorzego na rok za pozwy przypadły
ziachawszy się na grunt pienny, pod tąż winą, jako wyżej w Artyku-
le o powinności Podkomorzego jest opisano, mają wszyscy zgodnie
miedzy stronami spornymi sprawiedliwość według prawa polpolite-
go uczynić, i Sąd swój granicami, i kopcami, (a) i listami swemi
sądowemi umocnić. A od pokładania granicy, i sypania kopców,
dochód swój Podkomorwski, niżej opisany, każdy z nich ma brać od
tego, co będzie w gruncie którego Powiatu granic uczyniono, i kop-
ców okopano. (b) A dla tego każdy Podkomorzy powinien grani-
ce Powiatu swego z Kancellaryi Naszey na piśmie za Pieczęcią Na-
szą u siebie mieć, i Kancellarya Nasza ma im to wydawać. § A gdzie-
by Podkomorzowie w której sprawie rozsądkiem swym nie zgodzili się,
i za tym końca w granicy miedzy stroną uczynić nie mogli, tedy każ-
dy z nich wszystkie sprawy jako się toczyć będą, i przy tym zdanie swe
dośćatecznie wypisawszy, mają z tym strony odesłać do Sądu główne-
go, a Sąd główny weyrzawszy w te listy, sprawy ich, ma to na skoń-
czenie do Kommissarzów porządkiem wyżej opisanym, odesłać. Je-
dnakże Kommissarzom mają zdanie swe oznaymić, którego Podko-
morzego Sąd albo i wynaydzenie prawnieysze będzie się zdało. A cho-
ciażby Podkomorzowie rozsądkiem swym zgodzili się, a strona by
która nie przestając na ich skazaniu chciała appellować, to wolno be-
dzie:

(a) Podkomorzy po skończeniu granic, skazanie swe przez list otworzyły sądowi Ziemskiemu
ma opisać. Zyg: w Piotr. 1523. H. P. 231.

(b) Listy graniczne do Książ Kancellaryi Królewskiej wolno wводить, a Pieczętarze tak wpi-
sać jako i wypisać, i pod Pieczęcią Królewską bez trudności dawać powinni będą. Zyg: w Piotr.
1538. H. P. 77.

A R T Y K U Ł I X. 9.

O dochodach Podkomorzego, i o Księgach jego.

Ustawujemy, iż Dochód Podkomorzego taki ma być jako tu ni-
żej opisano. Od pozwów jego po groszu. Od listu, który be-
dzie pisany do uczestników jego albo drugich Podkomorzich, po

dwa grosze. Od listu, który będzie pisany, rok przekładając, dwa grosze. Od pisania sprawy do Ksiąg grosz. Od wypisów sądowych po temu, jako Pisarzowi Ziemskiemu albo Grodzkiemu w Rozdziale czwartym jest postanowiono. Za list odsyłania przezyskow na odprawę do Urzędu, sześć groszy. A za pracę i przejazd Podkomorzego, ma mu zapłata być takowym obyczajem. § (a) Od kopca każdego narożnego po dwadzieścia i cztery groszy Litewskich. A od średnich kopców od każdego pogroszy dwanaście. A wszakże kopce jeden od drugiego nie mają być czynione bliżej jedno pięć sznurów włocznych, okrom tego gdzieby się zakrzywiona granica przypadła, i częściej kopców potrzebowano. A gdzieby też kopców potrzeba nie było, jedno przegonienie między było, tedy od takowej między, od każdych pięciu sznurów włocznych dwanaście groszy. A przesądu od summy skazanej Podkomorzy po temuż jako inższe Sądy Ziemskie i Grodzkie brać mają. § A wszystkie sprawy, pozwy i listy, i wypisy wszelakie Podkomorzy ręką swą podpisywać ma. A Księgi (b) Podkomorzego po śmierci jego mają być oddawane do Urzędu Ziemskiego sądowego tego Powiatu ku zachowaniu ich przy Księgach Ziemskich. A komu z nich wpisów jakich potrzeba będzie, temu mają być wydawane z podpisem Pisarza Ziemskiego, i z pieczęcią Sędziego i Podsędka.

(a) Podkomorzowie albo ich Komornicy trzy grzywny od każdych granic brać mają. Jan Olb. w Piotr: 1596. H. 233.

W Koronie, co za dochód Podkomorzemu i innym będącym przy nim, Constit: 1576. fol. 312. Tit: O Podkomorzym.

(b) Podkomorzowie graniczne kontrowersye i dowody stron w Koronie do Sądu Ziemskiego oddać powinni, Constit: 1576. fol. 312. Tit: O Podkomorzym.

A R T Y K U Ł X. 10.

O ustanowieniu przez Podkomorzego Komorników.

R. 4. A. 1. 36137 **A** Zeby odprawa wszelakich Spraw do Urzędu Podkomorzego należących, omieszkania i zatrudnienia niakiego nie przyjmując, ale tym snadniey krom wszelakiey przewłoki i przedłużenia skutek, i koniec swój sprawiedliwość przyjmowała. (a) Przeto w każdym Powiecie Podkomorzy ku pomocy swej ma obrać jednego albo też i dwóch Komorników Szlachciców, w Powiecie osiadłych ludzi godnych i statecznych, w Prawie umiejetnych, i pisać umiejących, którzy na Rokach sądowych przed Kasztelanem albo Marszałkiem, i przed Urzędem Powiatowym Ziemskim, a w niebytności Kasztelanów, Marszałków, przed Urzędem sądowym Ziemskim, i inższymi stany na Roki przybyłymi (b) mają przysięgę takąż, jako sam Podkomorzy na Urząd swój Podkomorski, uczynić. § Wszakże ci Komornicy mają być od Podkomorzego za niedospiechem jego samego posyłani ku rozsądzeniu i graniczeniu, i inższym sprawom do Urzędu Podkomorskiego należącym, i za pozwy samego Podkomorzego, tylko w rzeczach małych, nie ważnych, gdzieby szło o głowę gruntu, albo mniej, mając na to moc i władzę taką jako sam Podkomorzy, i dochód Komorników od granic, kopców i miedz, ma być taki jako Podkomorzemu. A na większe ważniejszy rze-

czy sam Podkomorzy iezdzić i rozprawować to powinien. A gdzieby komu Sąd Komornika którego nie podobał się, o to odzew iść ma jako i od Podkomorzego do Sądu głównego. Jednoż ieśliby się co w sprawie, w pisaniu, abo i w postępku inszym jakim przez Komornika poblądziło, niżliby przyszło do rozsądku skutecznego o granice, o takie rzeczy rozprawa z nimi ma być przed Podkomorzym, a Podkomorzy powinien z nich sprawiedliwość czynić od przyniesienia kniemu żaloby naydaley za dwie niedzieli, i mocen będzie obładzenia ich poprawić. § A gdzieby w tym czynieniu sprawiedliwości z Komornikiem, abo w jakim samego Podkomorzego obładzeniu, zwłaszcza pod czasem zaocznego iego skazania, gdzie appellacya być niemogła, krzywda się stronie widziała, tedy o to Podkomorzego wolno pozwać do Sądu głównego na rok zawity, i tam gdzie pod onym czasem Sąd główny będzie.

(a) W Koronie na rokach Ziemskich Szlachta Komornikow obiera. Jag: w Krak: 1423. H. P. 410.

Komornicy cudzych spraw prokurować nie mogą. Wład: Jag: w Krak: 1423. H. P. 393.

(b) Komornicy na Rokach obrani osiedli i przysięgli być mają. 1569. Podkomorzowie wedle Dec. fol: 191. Const: 1616. fol: 28. Tit: O Komornikach.

Kto skazanie Komornikow nagani gżzywien 12. zapłacić powinien. Kaz: Wiel: 1368. H. P. 184.

A R T Y K U Ł X I. II.

O tym gdzieby w gruncie ziemnym od samego Podkomorzego krzywda się komu działa, abo jemu od kogo.

Jieśliby (a) komu od Podkomorzego abo Podkomorzemu od kogo inszego krzywda w gruncie działa się, takowy ukrzywdzony ma stronę swą przeciwną według nauki i opisanja tego Statutu do Urzędu należnego pozwać. A tam na Urzędzie sprawa przyidzie. li do tego, że wyiażdżu na ziemi potrzeba będzie, tedy w takiej rzeczy mają z Urzędu sądowego Ziemskiego dwie osoby Sędzie z Podsędkiem; A ieśliby ci obadwa być nie mogli, tedy z iednym z nich którym, Pisarz Ziemski na ten grunt pienny wyiechać, i to między nimi według prawa rozsądkiem swym skończyć, a rok takiemu wyiażdżowi, jeśli się taka sprawa u Sądu Ziemskiego toczyć będzie, ma być oczywisto stronom złożon zawity po dokonaniu Rokow Ziemskich we czterech niedzieliach. A jeśli taka rzecz z Podkomorzym odeślana będzie na grunt od Sądu Grodzkiego, tedy strona powodowa ma swą przeciwną stronę pozwem tych dwóch Urzędnikow sądowych Ziemskich, którzy tam łacni wyiechać będą, takż jako i Podkomorzego pozwem na sześć niedziel i na rok zawity pozwać. § A ieśliby zima zaślza, żeby przed śniegiem graniczyć nie można, tedy rok za pozwy i oczywiście ma być składan po zbieżeniu śniegu, według uważenia czasu słuszney i przystoyney pory. Appellacya i od tych dwóch Urzędnikow, gdzieby się komu Sąd ich nie podobał, ma iść do Sądu głównego iako i od Podkomorzego. A za wyiechaniem Kommissarskim ci Urzędnicy takż jako i o Podkomorzym napisano, winni będą na one granice wyiechać, i do Sądu swego Kommissarzom sprawę dać: a Kommissarze według prawa

to kończyć będą. A za przyjazd i pracę tym Urzędnikom Ziemskim, nie inšzy dochód w takiej sprawie ma być, jako Podkomorzemu, a między sobą to na pół dzielić będą. A sprawy takowe także do Książ Podkomorskich wpisać, i do Książ Ziemskich albo Grodzkich strona sobie przenieść ma.

(a) W Koście przed tym gdzieby Podkomorzy o granice z Szlachcicem chciał czynić, tedy miał u Króla J. M. brać surrogacyę: a gdyby on nie chciał, tedy temu, który miał z nim sprawę, wolno było prosić o surrogacyę u Króla J. M. az Kancellaryi broniono mu być nie miało, 1557. Kiedy się przytrafił fol: 9.

Teraz gdy Podkomorzy ma mieć sprawę, bliźszego Podkomorzego albo iego Komornika, albo Urzędnika sądowego przysięgłego swej Ziemi albo Powiatu do takowej sprawy zwać powinien, który jako Urzędnik przysięgły graniczny Akt odprawiający podpisać ma pod karaniem 200. grzywien, jako o Kommissarzach 1588. jest opisano, 1601. o surrogacyach Podkomorskich, fol: 737.

ARTYKUŁ XII. 12.

O odcięciu imienia w granicach.

Ustawujemy, jeśliby które, od naywyższego do nayniższego stanu osoby, tak Duchowne jako i Świeckie, miały imiona, Ludzie i Ziemię, Łowy i Lasy, Jeziora, i Borowe Gony w Granicach albo Miedzach, a chciałby ieden drugiemu, przyszedłszy Granice albo Miedze, w ziemię wstępować, albo w Ludzie; ziemię, Łowy i Lasy, Jeziora i Sianożęci, i bobrowe Gony odejmować, chcąc go z tego imienia, gruntów, albo wchodów i pożytków iakich wycisnąć: Tedy ukrzywdzona strona ma o to przeciwną swą stronę do Sądu należnego według zamierzenia i porządku tego Statutu pozwać. A tam za pozwem przed Sądem należnym, jeśliby się ta rzecz między nimi nie skończyła, aleby na Sąd Podkomorzego odeślana była (a) Tedy gdy już w takich rzeczach do rozsądku Podkomorzego przyydzie, ma z obu stron po dziewięciu świadków przed prawem postawić na tym gruncie piennym, i kogo z nich naydzie Podkomorzy bliźszego ku dowodowi, a to z tych przyczyn, jako wyżej w drugim Artykułie tego Rozdziału jest pomieniono, tego przypuściwszy ku dowodowi, i onych świadków od niego postanowionych wysłuchawszy, przysięgę mu z trzema świadkami, których strona przeciwna z tych dziewięciu obierze, skazać ma. A gdy tym obyczajem przysięgę samoczwart uczyni, tedy ten grunt o który spor szedł, odzierżec ma. § 2
A gdzieby u prawa to pokazało się, iżby kto odjąwszy albo odejmując komu grunt, albo wchody i pożytki iakie, a o to do prawa był pozwany, i na on grunt u Sądu żadnego prawa iako listownego, tak ani znaków słusznych i jawnych granicznych nie pokazał, i świadka ku dowodowi według tego Statutu ni jednego nie stawił, tylko tak gołymi słowy ten grunt swoił. A stronaby powodowa, jako prawo listowne, albo znaki słuszne i jawne graniczne pokazała, także świadki według tey nauki Statutowey stawiła, tedy takowa strona za pokazaniem prawa listownego, albo znaków słusznych, i krom przysięgi, iedno za świadectwem dziewięciu świadków, przy gruncie zostawiona ma być. § 3
Lecz jeśliby ta strona odporna która świadków nie ma, brała się sama do przysięgi, a żałobliwa strona dopuścić iey tego nie chciała, ale sama za przysięgę brała się: Tedy już żalobnik także tylko sam ieden bez świadków może i bliźszy będzie przysiędź.

A toż się ma rozumieć i o powodowej żalobliwej stronie, gdyby kogo o grunt pozwawszy, a za sobą świadectwa na piśmie także znaków granicznych ani świadków nie miała, tedy pozwany przy dzierżeniu swym bliższy będzie sam ieden przyładź.

(a) O dowodach na granice czytaj Konstytucyą, 1588. fol. 262. Tit: *Bona nulli iure*.
Granice używaniem ten ma wygrawać, kto znaki lepsze, i wywody używania pokaże. *Const.*
1576. fol. 312. Tit: *O czynieniu*.

ARTYKUŁ XIII. 13.

O takim, ktoby bez przyczyn słusznych prawnych na roku za pozwy Podkomorzego nie stał,

Też ustawujemy, ięśliby która strona tak odporna pozwana, jako i żalobna, na roku za pozwy (a) Podkomorzego przypadłym, bez przyczyn słusznych prawnych wyżej w tymże Rozdziale wyrażonych nie stała, tedy (b) Podkomorzy stronie drugiej, która roku pilnować będzie, tę rzecz, o co między nimi prawo idzie, i co na pozwie opisano, już bez przysięgi żadnej, iedno jakoten, kto roku pilnuje, według opisanja w pozwie świadkami i twymi granice, abo miedze zawiedzie, skazać, i na wieczność przysądzić ma. § Jednakże (c) zabiegając chytrłości ludzkiej, to warujemy, iż gdzieby ta strona, przeciwko której takowe zaoczne skazanie wynidzie, mieniła sobie w tym przewodzić prawa krzywdę, za utworzeniem przez stronę ię roku nie prawdziwego, tedy w takiej rzeczy wolno będzie iey o zły przewod prawa przed tenże Sąd Podkomorski przeciwną stronę swą pozwać, około czego oni mają bydź sążeni przykładem Artykułu tego, który iest postanowion o zły przewod prawa w Rozdziale czwartym.

(a) Podkomorzy przez list swój obwieścić ma stronę pozwać przed Urząd swój na miejsce granic, rok zawity naznaczywszy. *Zyg. w Piotr. 1523. H. P. 229.*

(b) A ięśliby pozwany na roku nie stał, tedy Podkomorzy powinien granice czynić, a przy ostatnim kopcu powód przyładź ma z świadkami, które granice poprzyjężone na wieki trwać mają. *Zyg. w Piotr. 1523. H. P. 231.*

(c) Gdyby też pozwany przyładź, iż o pozwie nie wiedział, przez swe nie stanie na roku zawitym nie nie trach. *Zyg. w Piotr. H. P. 462.* Może iednak pozwany prawdziwą niemocą ten rok odłożyć. *Zyg. w Piotr. 1523. H. P. 231.*

O zły przewod prawa czytaj Art. 41. Roz. 4.

ARTYKUŁ XIV. 14.

O świadkach, jacy mają bydź przypuszczeni do świadectwa.

Jeszcze (a) też ustawujem, iż świadkowie o rzecz ziemną, i o dowód dzierżenia ziemi, tak też i o każdą rzecz, ku świadectwu nie mają przypuszczeni bydź Żydzi, jedno ludzie Wiary Chrześcijańskiej wszelakiego stanu, i ci, którzy przywilejem Naszym ku świadectwu przypuszczeni, tylkoby byli ludzie dobrzy, cnotliwi, bogoboyni, i inli w czym nie podeyrzani, tedy tacy ku świadectwu mają bydź przypuszczeni. § A Tatarowie, gdzieby się im trafiło o grunt między sobą i ludźmi Chrześcijańskimi prawo wieść, a skazali im dowód, abo odwód, tedy oni według Przywilejow swych i Zakonu swego przysięgę czynić mają. A w takiej sprawie ich cho-

cięż i Tatarowie tylkoby ludzie dobrzy, cnotliwi, i wiary godni świadkami być mogą.

(a) Świadcami w rzeczach Ziemskich krewni być nie mogą, i którzy, czytają Konstytucyą, r. 76. fol. 300. *Tit: O wiedzeniu Świadców.*
Świadeństwo, Szlachcie pod sumnieniem: A prostego stanu człowiek pod przysięgą mają dawać.
Const: 1588, fol. 463. Tit: O Mężobóychach.

A R T Y K U Ł X V. 15.

Ktoby komu Świadki ganił.

Kiedyby (a) kto swawolnie, i bez słusznej przyczyny stronie powodowej świadki ganił, a on jeśliby według prawa postawił dziewięciu świadków, a tenby między tymi dziewięcią świadków nie brał trzech wiary godnych, a odstawał ich, chcąc mu tym prawa skończenia przekazać, a ten jako powodowa strona drugimi się świadkami nie opatrzył, a miałby tym na onym roku zawitym rzecz swoją upuścić, tedy takowy, który nagani świadki, ma tamże zarazem przed Podkomorzym tego słusznym dowodem na piśmie dowodzić. A jeśliby na nich, w czym im naganił, nie dowiodł, i nie pokazał, a Podkomorzy uznałby to, że im próżno ganił, i odstawał. § Tedy takowy odstawiący tych świadków, każdego z osobna zganionego świadka według stanu powinien będzie nawiązać według rodu ich, Szlachcica jako Szlachcica, a chłopą jako chłopą, tak jakoby go ranił. A Podkomorzy, albo Kommissarze nawiązkę tę świadkom takim zarazem mają skazać, a świadków tych ku świadeństwu przypuścić. A jeśliby na którego świadka, albo kilku ich, tego, w czym im przyganił, rzeczą samą dowiodł, tedy ta strona, czyie świadki będą, ma miejsce tego, albo tych zganionych, innych świadków postawić, nie mógłi tego dnia, tedy nazajutrz, a najdalej trzeciego dnia. § Jeśliby się to trafiło, żeby sobie świadkom z obu stron naganił, i jeden na drugiego świadków tego przygania dowiodł, tedy ci świadkowie zganieni na obie strony mają być odstawieni, a znowu innych świadków, ludzi wiary godnych, niepodęrzanych z obu stron mają stawiać, i z tych ku przylidze odbierać będą.

(a) Świadców gdyby strona stronie od Krzyża odgroziła, jeśli wszystkich kto odgroził ma rącić sprawę. *Const: 1576. fol. 300. Tit: O wiedzeniu Świadców.*

A R T Y K U Ł X V I. 16.

O ziemię obrębną, i też zobopolne ziemię jako mają dowodzić.

Tę (a) ustawujemy, jeśliby której stronie o ziemię obrębną, ograniczoną powod z prawa był skazan, ten świadków swoich ma według obyczaju prawa dziewięciu przed prawem postawić, i jako ten Pan, albo Ziemianin, póki z tymi świadkami swymi granice zawiodszy przysięgę samoczwart z trzema świadkami uczyni, potym ma granica udziałana być. § Wszakże jeśliby prawo mieli o ziemię zobopolną, a nie w jednym miejscu, ale po różni wami albo obrębami leżącą, a byłaby ta ziemia ku jednemu dworo-

wi, ábo imieniu Szlacheckiemu, bądź prawem przyrodzonym, ábo jakim nabytym przyfluchaiąca, tedy ciż iedni świadkowie mogą o każdą niwę, sianożec, ábo obrąb świadczyć, á obwiondzy wszystkie takie różne pletne ziemie, potym sam ten Pan, który do dowodu przypuszczon będzie, z trzema świadkami iednym razem na wszystkie te ziemie przysięgę uczynić ma. A Podkomorzy ma im rotę przysięgi dostatecznie na wszystkie te ziemie iednym razem mianowicie ich spisawszy skazać im wydać.

(a) Jeśliby się przydało, że ten, który się o granice prawuje za granice pokazał kopce, ábo znaki znaczne w polach ábo lasach, tedy Podkomorzy tego, który lepsze i znacznieysze znaki, ábo kopce skáže do dowodu, ma przypuścić, á gdzieby obiedwie strony znaków znacznych nie miały, tedy powódowa strona ku dowodowi z swemi świadkami, ma być przypuszczona, Jag. w Krak. 1423. H. P. 227. Granica według uznania starych ludzi ma być uznawana. Zyg. w Piotr. 1519. H. P. 75.

ARTYKUŁ XVII. 17.

Ktoby miał wieść Prawo z Wojewodą, Starostą, i Dzierżawcą o ziemię swą, á tenby miał imienie w tymże Powiecie, gdzie jest Urzędnikiem.

Tym też obyczajem, jeśliby który Urzędnik Nasz mając imienie swe własne w tym Powiecie, z Starostwa, ábo Dzierżawy swej, z którym Szlachcicem o ziemię swą kópę wieść chciał, tedy ma sprawować się jako wyżej opisano o grunt ziemny; ma postawić dziewięć świadkow Szlachte, i inszych ludzi dobrych, wiary godnych, á nie poddanych tego Urzędu przysądu swego, ále inszych stronnych, i tak też Podkomorzy ma patrzeć listow, granic, znakow, i czyie listy będą, ábo granice lepsze, ta strona ma być przypuszczona ku dowodowi. Wszakże jeśliby Starosta, Dzierżawca nie miał bliższemi granicznikami tey ziemi pienney ludzi inszych obcych, nad ludzie Starostwa swego, tedy iuż przy inszych obcych ludziach, i takimi Poddanymi Naszymi dowodzić będzie mógł.

ARTYKUŁ XVIII. 18.

Ktoby komu Granice, ábo Miedze zepsował.

Kledyby Szlachcie Szlachcicowi Granice zepsował, ábo ogniem wypalił, ábo wyrąbał gwałtownie, ábo jakokolwiek inaczej zepsował, ábo (a) kopce roskopał, ábo Miedze zepsował, ábo by kto przywłaszczając sobie więcej gruntu, á Granice i znaki nowe po cudzey ziemi gwałtownie, á bezprawnie poczynił, á byłoby to na niego prawem przewidziano, tedy takowy ma zapłacić obrażonemu dwanaście rubli groszy, á Podkomorzemu kopę groszy, á za każdy kopiec skażony trzy kopy groszy. A jeśliby Szlachcie Szlachcicowi Miedze przeorał, tedy za przeoranie Miedzy trzy rubli groszy, á Podkomorzemu półkopy groszy, á Granice, ábo Miedze przezeń skażoną, ma zaś przed Podkomorzym naprawić po staremu. A jeśliby prostego stanu człowiek Szlachcicowi Granice porąbał, wypalił, ábo Miedze przeorał, i znacznie zepsował, tedy taki powinien będzie temu Szlachcicowi winy trzy ruble groszy zapłacić, á Granice i Miedze po pierwszem naprawić. A gdzieby człowiek prostego stanu, drugiemu też prostego stanu człowiekowi Miedze przeorał i skaził, tedy za skażenie tey Miedzy będzie powinien zapłacić

rubl groszy, a Miedzę naprawić. Bo jeśli by się komu krzywda w Granicy, albo Miedzy widziała, tedy o to mają się prawem spierać, a nie gwałtem. Wszakże swą starą Granicę, albo Scianę zarosłą, gdzieby potrzeba ukazowała ponowić i poprawić, to będzie wolno uczynić każdemu na swym własnym gruncie, i postarych znakach, i Granicach. Wszakże od Podkomorzego Komornika wziąwszy, i stronę przez woźnego obwieściwszy, z kim Granice te ma. § A jeśli by strona nie wyiechała, albo nie wyflała, to przecie przed Komornikiem wolno ponowić, iednakże starych znakow nie psując. A Komornik będąc przy takiej sprawie, ma to do Ksiąg Podkomorzego zeznać, i znaki ponowione wpisać.

(a) Jeśli by kto Kopce, albo jakie inne znaki w części, albo wszystkie rozkopał, od każdego Kopca ma stronę płacić po trzy grzywny, a przecie ten szkodnik powinien będzie Podkomorzego swym kosztem na Granice wywieść pod winą 14. grzywien stronie, i pod winą Urzędowi Zygm. w Piotri 1523. H. P. 232. Także gdy kto nie Urzędownie Kopce sypie po grz: 3. płacić ma. Zygm. tenże tamże.

Miedzy Dobrami Królewskimi a Szlacheckimi ktoby Granice usypane popsował, albo rozsypał, Szlachcie sto grzywien, toties, quoties citabitur, a plebeius pięćdziesiąt grzyw ma być karany. Const. 1578. fol. 350. Tit. O granice rozsypane.

ARTYKUŁ XIX. 19.

O Las zobopolny i o Przerobki,

Ustawujemy, (a) jeśli by kto miał Las zobopolny niedzielony, a który uczestnik zechce taki Las na pasznią, albo na sianożęć przerabiać, tedy temu wolno będzie taki Las trzebić, i przerabiać. Wszakże tak, żeby drugiego, albo drugich uczestników swoich przerobkiem swym do ich gruntow nie zachodził, a ku temu więcej nie zajmował, iedno jako część na niego tego Lasu przychodzić będzie, a drugim uczestnikom swym, żeby tak wiele tego Lasu swego zastawował, jako im na część ich przychodzi, i także równo dobrego gruntu, jako i on zajmie. A jeśli by kto więcej w swej części i lepszego gruntu przerobił, a byłby o to do prawa pozwan, tedy z rozsądku Urzędowego powinien będzie to, co więcej nad część swą zajął, uczestnikom swym puścić na tymże miejscu i tak dobrego, zgodnego, i pożytecznego miejsca, jakoby wszystkim uczestnikom równo było. A przeciw drzewa porąbanego więcej nad jego część, też drzewa uczestnikom gdzie na innym miejscu z swej własnej części po ręce im tak wiele, i tak dobrego zawieść. A nie będzie im potem Lasu mieć, tedy pieniędzmi za dowodem zapłacić. R. 6. Wszakże połowicą ceny Statutowey, niżey opisaney. § A gdyby który uczestnik potrzebował działu mieć w Lesie, albo Pułczyspolney, a iżby uczestnicy nie chcieli z nim dzielić, tedy iemu o ten rozdział wolno będzie uczestników swych do Sądu Ziemskiego na rok zawity pozwać, a tam z prawa ma być im dział skazan na równe części według prawa każdego z nich. A ten dział ma być czynion tym porządkiem, jako w Rozdziale szóstym około rozdziału między bracią postanowiono.

(a) Jeśli by kto w endzey wsi, albo dzierzawie, w Jezierze, w Stawie w ciekącej wodzie, w fienie, zbożu, albo w polach, szkodę uczynił, będąc przekonany szkodę odprawić ma, a ci którzy

Spiszą, abo skoszą trawę na sukni grabieni bydź mają. Kaz: Wielki 13 8. H. P. 532. Wład: Zag: w Krak: 1423 H. P. 534.

ARTYKUŁ XX. 20.

O Rzekę gdzie graniczy.

TEŻ (a) gdzieby Rzeką graniczyła imiona, abo czyy grunt, pola, sianożęci, lasy ku Rzece przyległe, tedy każdy od brzegu swe-^{R. 1.} go ma iey do połowicy używać. Wszakże w których mieyscach^{d. 29.} tego Państwa Naszego, i na takich spólnych Rzekach z dawna do tychmiał był jaki obyczay zabijania jazow, zakotow, abo siedź, takowy i wprzód zachowan bydź ma. A gdzieby która Rzeką graniczna na czyi brzeg piasiek nieznacznie sypiąc przyczynek czyniła, ten przyczynek ma bydź tego Pana, czyi brzeg iest. A jeśli by Rzeką gwałtem inedy poszła, tedy starey iście Rzeki ma bydź przed się granicą, a tego iścia Rzeki będzieli w niey iaki pożytek, także każdy z brzegu swego po połowicy używać ma. A u tey Rzeki granicznej, która się inedy obróciła, obadwa brzegi tego bydź mają, ² czyim gruntem poydzie. § A jeśli by kto Rzekę przekopał umyślnie ku szkodzie sąsiada swego, a o toby go ku prawu pozwał, i tego by nań dowiodł, według prawa, tedy ma onemu prawo skazać, aby zaś Rzekę po staremu zahamował, a za to będzie powinien stronić żalobliwey, gwałtu dwanaście rubli groszy zapłacić, jakoby granicę skaził, i wszystkie szkody, co w pożytek tey Rzeki szkodował, z rozsądku odprawić.

(a) Gdzie Rzeką jaka, Dobry Król J. M. z Szlacheckimi graniczy, którey Rzeki brzegi z obudwóch stron są przyległe, ma bydź wolne używanie teyż Rzeki Poddanym wedle szerokości Dobre przyległych. Zyg: w Krak: 1507 H. P. 544.

ARTYKUŁ XXI. 21.

Kiedyby kto swym Stawem inşy Staw, abo Sianożęć zatopił, abo Groblą ku cudzemu brzegu przysypał.

TEŻ (a) ustawujemy, kiedyby kto w swey Dziedziznie wszystkie^{R. 4.} zupełną Rzekę miał, to jest: obadwaby brzegi iego były, a na^{d. 8.} niey Stawy i Młyny postawił, a sąsiedzkie wyższe Młyny swym Stawem zatopił, tak iżby w inşych wyższych Młynach, za podniesieniem wody w niższym Stawie mliwo bydź nie mogło, albo jeśli by Sianożęci zatopił bez woli tego Pana, czyie Sianożęci są, a onby za to odmiany wziąć niechciał. Ktemu jeśli by też kto połowicę Rzeki, to jest: jeden brzeg mając, a przysypał Groblą ku brzegowi cudzemu, abo co gruntu, Sianożęci cudzey wodą zaiął i zatopił, abo szkodliwie podmoczył, tak, iżby kto pożytku zwykłego słusznego, jako przed tym miewał, z tego gruntu swego mieć nie mógł, a toby uczynił swawolnie bez dozwoleńia tego, czyi drugi brzeg tey Rzeki, abo czyi grunt zatopił, abo szkodliwie podmoczył, tedy takowy ukrzywdzony obwiodłszy to i okazawszy woźnemu i stronie ma tego Sąsiada swego pierwey w tym, listem upominalnym przez woźnego^{R. 10.} napomnieć, aby wodę zniżył, i Groblą nowoprzysypaną od cudze-^{d. 7.} go brzegu odkopał. § A jeśli by tego za upomnieniem takim nie u-

czynił, tedy ukrzywdzony o to do Sądu Ziemskiego ma pozwać, a Urząd Ziemski na osądzenie i skończenie taką sprawę na Sąd Podkomorzego odesłać ma. A przed Podkomorzym okazać się to jawnie z prawa, że w której z tych rzeczy krzywda się mu dzieje, tedy Podkomorzy ma na tej przeciwniej stronie iemu dwanaście rubli groszy gwałtu, a ktemu szkody coby ich za tym mieszkaniem mliwa, abo w nieużywaniu gruntu swego zatopionego podiał, za dowodem słuźnym skazać, a takowego Stawu, gdzie kto obadwa brzegi swe mając, wodę ku szkodzie mliwa sąsiedzkiego podwyższył, abo cudzego gruntu zalał, abo podmoczył, wodę spuścić i zniżyć, tak jakoby i mliwu wyższego Stawu nie nie szkodziło, i gruntow, Sianożęci cudzych nie zalewało, i szkodliwie nie podmoczywało. A tę Groblą, któraby przyśypana była do cudzego brzegu, żeby roskopał, wodę wypuścił, tak jakoby cudzego gruntu Groblą, nie dotykał się i wodą go nie zalał. § Wszakże ktoby przez dawność Ziemską dziesięć lat, o zatopieniu Młyna swego, przy sypaniu ku swemu brzegu Grobli w zalaniu gruntow milczał, a prawem o to z przeciwną stroną nie postępował, tedy już takowy wiecznie milczeć ma.

(a) Rzeki Niewiaży Port w Kieydanach Groblą nie ma być hamowany. *Const: 1581 fol: 38 r.*
Tit. Niewiaża,
 Na Rzekach Niemnie, Gielu, Rusznie, Muszy, Niemianku, Groble, Jazy, i inne impedimenta navigationis są zniesione. *Const: 1607. fol: 86 r. Tit: O Tamach.*
 W Koronie na Rzekach Portowych wszystkie Slozy, Tamy, Groble, Młyny, i inne impedimenta navigationis są zniesione. *Const: 1633. fol: 55 Tit. Rzeki.*

A R T Y K U Ł XXII. 22.

*Kto na czyiej ziemi posieje Zboże, jako ma zapowiadać
 Woźnym, aby nie zwoził do prawa.*

Ustawujemy, ktoby na czyiej ziemi Zboże jakiegokolwiek bez wiadomości onego, czyi grunt, posiał, tedy ten, kto swą ziemię byź mieni, ma wziąć list zapowiedny od Urzędu Ziemskiego, abo Grodzkiego tego Powiatu, w którym ten grunt leży, i tym listem Utzędowym przez Woźnego i dwóch stron jakiegokolwiek stanu ma zapowiadać Zboże to samemu Panu, abo jego Urzędnikowi, który sam, abo jego poddany posiał. A jeśliby samego Pana, abo Urzędnika Woźny w domu nie zastał, abo się pokazać niechciał, tedy pokładając kopią z tego listu zapowiednego na imieniu tym obyczajem, jako o pokładaniu listow upominalnych jest opisano. A w tym liście zapowiednym wypisawszy tę ziemię, gdzie Zboże zasiano, mianowicie i dostatecznie jako gdzie leży, ma byź dołożono, pod zakładem na Urząd i stronę dwunastą rubli groszy, aby ten, kto żał to Zboże z tego gruntu nie zwoził, ale pożawszy je przed Woźnym, i ludźmi stronnymi na to od strony żałobney pośłanymi, za wiadomością a policzeniem tego Woźnego i strony żałobney na tej ziemi do prawa, i opatrzył to dobrym złożeniem i ogrodzeniem, jakoby w nim do rozprawy szkoda nie stała się, i po tej zapowiedzi strona żałobna ma stronę swą przeciwną najdaley za sześć niedziel pozwy Podkomorzego ku rozprawie o tę ziemię pozwać. A gdzieby z jakich przypadłych słuźnych prawnych przyczyn w sześciu niedzie-

ach po zapowiedzi pozwać nie mógł, tedy ieszcze mu czas pozywania zostawać ma i przez drugie sześć niedziel. A jeśliby ten, kto zapowiedział, przed Podkomorzym, abo Komornikiem dowiódł tego prawem, iż przeciwnik iego to Zboże posiał na iego własney ziemi, tedy ma iemu bydź jako ta ziemia, tak i to Zboże, i ktemu gwałtu dwanaście rubli groszy skazano. A gdzieby to Zboże zapowiedne pogniło, abo potrawiono, tedy to jemu przeciwna strona według Statutu zapłacić powinna będzie. § Jeśliby kto przez zapowiedź prawnie doczekawszy, ono Zboże pożął z tej ziemi precz
2 zwiozł, tedy ma tego zakładu połowicę stronie przeciwney sześć rubli groszy, a drugą połowicę trzy rubli groszy Podkomorzemu, a drugie trzy rubli groszy Urzędowi temu, od którego list zapowiedny wyddzie, zapłacić; którą zarękę za odeślaniem Podkomorzego Urząd stronie, Podkomorzemu i sobie sprawić na imieniu tego winnego ma, a Zboże stronie z nawiązką oddać, abo według Statutu zapłacić powinien będzie. A bedzieli kto na swej własney ziemi siał, a drugi mu to zapowiedziawszy, a tego prawem nie dowiódł, żeby jego ziemia była, takowy sam ma zakład Urzędowi i stronie płacić, a grunt i Zboże przy tym kto siał ma zostać, a chociażby Zboże pogniło, abo strawione było, tego iuż na przeciwney stronie on pozyskować nie ma, gdyż jako wyżej dołożono, on to miał opatrzyć, jakoby z tej miary szkoda Zbożu nie była. § Jeśliby się też to trafiło,
3 żeby takowe Zboże pienne na polu złożone do rosprawy sądowej z pola pokradziono, więc zostanieli przy gruncie ten, kto siał, tedy iemu to żyto ten, który próżnie zapowiedział, powinien zapłacić, a sobie w tej szkodzi winnego szukać. Zostanieli lepa z prawa przygruncie tego, kto zapowiedział, tedy on, kto siał, ma i to Zboże zapłacić, a sobie winnego w tym szukać. Taką się zapowiedź i
4 rozprawa ma toczyć o sianozęciach piennych. § Jeźeliby kto po zapowiedzi przez dwanaście niedziel strony swej przeciwney w takiej rzeczy przed Podkomorzego nie pozwał, tedy temu, kto siał, wolno będzie Zboże abo siano swe pobrać. A bedzieli w tym czasie pokradziono, tedy tej szkody na stronie przeciwney szukać. A temu, kto zapowiedział, iuż tylko o grunt wolno będzie i po onych dwunastu niedzielach prawem czynić przed sądem należnym, według porządku w Artykułach inszych tegoż Rozdziału wyżej opisanym, a na pienney ziemi nikt gwałtownie nie ma Zboża deptać i płowić, ale się w tym prawnie obchodzić mają, jako wyżej opisano, pod zaręką Urzędowi i stronie wyżej w tym Artykule pomienioną.

A R T Y K U Ł XXIII. 23.

Ktoby Ziemię w dzierżeniu miał, a drugi prawem nie przekonawszy Żyto pożął, abo żęte pobrał, abo bicie uczynił, abo Sochę porąbał.

Tęż ustawujemy, iż kiedyby kto którą Ziemię dzierżał w spokoynym dzierżaniu, i spokoynie siał, abo orał, a drugi przyszedłszy na to pole, Żyto (a) pożął, abo żęte pobrał, abo pobił, podeptał, a uderzył samego, abo człowieka iego, abo któregokolwiek

stanu, abo Sochę, Kolasę, Bronę zrabiał, i sofszniki wziął, takowy ma płacić gwałt dwanaście rubli groszy. A jeśli by wziął bez boju, ten ma szkodę płacić z nawiązką, konia koniem, a wołu wołem nawiązać, a za Sochę dzieśnięć groszy, a za narogi dwanaście groszy, za Bronę sześć groszy zapłacić. A potym kiedy zechce dzierżącego o tę ziemię, ma prawem według prawa popierać. A jeśli by kto u kogo grunt odeymował, a drugi tego bronił, i w dzierżenie nie dał, temu ma być prawo u Sądu należnego, i kto w ziemi będzie winien, ten ma szkody i gwałt oprawić, jako około tego wyżej opisano.

(a) Ktoby komu bez woli Zboże pobrał, za każdą kopę winy sądowi groszy 6. a stronie trzy przywiny płacić ma. *Kaz: Wielki 1547. H. P. 532.* A jeśli by to w nocy było, za złodzieja ma być rozumiany. *Kaz: tenże tamże.*

Ktoby Szlachcica przy robotnikach stojącego, abo robiącego ubił, ranil; rany, ochromienie członków, i głowščyżnę sowi to zapłacić ma, *forum u Ziemstwa Const: 1576. fol: 308. Tit: O ubiciu*

Toż się o chłopie przy robocie ubitym rozumieć ma. *Roz. 11. art: 27.*

ARTYKUŁ XXIV. 24.

O wwiązanie w imienie za dług, abo za innszą przyczynę, jako się mają sprawować.

R. 4.
A. 94.
198.

Ustawujemy, (a) jeśli by od Nas Hospodara był posłan Dworzanin Nasz wwięzować się w czyje imienie za summę pieniędzy, któraby przyśluchała do skarbu Naszego, tedy ten posłaniec ma przyiechać do tego imienia, a wzięwszy z Urzędu Ziemskiego abo Zamkowego Woźnego, i ludzi dobrych Szlachtę, onego imienia ludzie, i wszystkie ich majątności spisać, ieden rejestr dać do skarbu Naszego, a drugi do Zamku, abo do Sądu Ziemskiego, a trzeci ma u siebie zostawić, dla tego aby czasu pomówki miał się czym wyprawić, także i dla tego, żeby potym z tymże to imienie, z czym wzięto, po zapłacie pieniędzy, temu czyje będzie, przywrócono było. (b) Wszakże gdziebyśmy My Hospodar czasu rozprawy przed Nami stron w jakiej sprawie Sądu Naszego, według tego Statutu należący co na kim skazali, tedy w takiej rzeczy mamy odłytać przez listy Nasze na odprawę do Urzędu Ziemskiego abo Grodzkiego, w tym Powiecie, gdzie winnego osiadłość leży, i któremu Sądowi ta odprawa należeć będzie. A Urząd do którego odeszlemy, powinien będzie odprawę czynić według tego, jako o odprawach rzeczy sądzonych w Rozdziale czwartym jest dołożono, bez żadney zwłoki, ale od przyniesienia do Urzędu listu Naszego odesłanego za cztery niedziele. A zwłaszcza gdzieby roki zapłacie pieniędzy według tego Statutu złożone nie zaizły. A będąli roki położone, tedy po wysciurokow temu dosyć uczynić, też naydaley do czterech niedziel.

(a) Odbieranie Starostw, Dzierżaw wszelakich po zmarłej ręce, abo z jakiej inšzey miary, do szafunku K. J. M. przypadłe, i oddawanie nowym Dygnitarzom, spisowanie, Inwentowanie, lustrowanie prowentow, Arędy, Kontraktow, i inšze skarby Królowi należące, w Koronie przez Podskarbiego Koronnego, a w W. X. Litt: przez Lit: odprawowane być mają 1607. O Urzędzie 839. Podskarbiow.

(b) Przyśięgi, które skazują u Sądu Naszego tak na Seymie, jako i krom Seymu, mają być odsyłane do Powiatow. *Const: 1552. fol: 10. § Przyśięgi.*

ARTYKUŁ XXV. 25.

O imieniu, które zezwoliwszy się dadzą do rąk Naszych Gospodarskich.

Ustawujemy też, (a) iż gdzieby się obiedwie strony zezwoliwszy, dali imienie w ręce Nasze Gospodarskie do rozprawy, a Mybyśmy któremu Urzędnikowi Naszemu, albo przez listy Nasze, albo przez uwiązczonego to imienie do woli inauki Naszey w dzierżenie dali: Tedy Urzędnik Nasz wolen będzie w tym imieniu szulzną żywność sobie mieć, a z dworu nic nie ma wozic, ale będzie powinien ono imienie ze wszystkimi rzeczami ruchomymi, tak też i z dochodami czasu dzierżenia swego zebranemi oney stronie, którey przyślucha, wiernie i zupełnie za listem Naszym Gospodarskim oddać, i dbyrzyć tego, żeby w onym imieniu za dzierżenia jego żadna szkoda i spuśtoszenie nie stało się. A jeśliby ten Urzędnik inaczey uczynił, powinien będzie oney stronie szkodę wszystkę i zgubę płacić. A My i Potomki Nasze powinni będziemy z nim tey stronie sprawiedliwość za pozwy uczynić na pierwszym roku jako na zawitym.

(a) Wolno Królowi J. M. Dobra wolne zapisane, albo darowane, o które prawa nie ma, przyz-
mować, 1565. Rzeczy zapisane, albo darowane, fol. 90.

ARTYKUŁ XXVI. 26.

O imieniu nierozdzielne między Bracią, albo bliskimi.

Ustawujemy też, iż kiedyby którzy Bracia rodzeni, albo i dalsi w rodzie niżli Bracia rodzeni, zupełne lata mając, mieli które imienie wspólne nie rozdzielone, a potym dobrowolnie zezwoliwszy się to imienie sobie na części zrównali, i rospisawszy między siebie podali na to listy i rejestra dzielcze pod pieczęciami swymi, a kto umie pisać i z podpisem rąk, i też pod pieczęciami ludzi dobrych podawali, i ten dział na Urzędzie zeznali, jako wydział wiecznie trwać ma. Także i ten dział wiecznie przy mocy zostawion być ma, który między niezgodnymi z prawa skazani Urzędownie postawion będzie. A jeśliby tylko listy, rejestra dzielcze między sobą dali, a na Urzędzie nie zeznali, a dawność Ziemską przez dziesięć lat potym dział le dzierżeli, takowy dział przecię wiecznie dzierżan będzie. Jedno gdzieby kto taki na Urzędzie niezeznany dział dawności tey nie przemilczawszy, chciał znowu ruszyć, i o to Bracią swą albo bliskich do prawa pozwał, tedy takiemu przecię dział znowu ma być skazan. Wszakże, będąci na listach dzielczych pomienione jakie obowiązki, zareki o niewzruszaniu tego działu, tedy takowe zareki każdy według swego obowiązku z rozsądku prawnego zapłacić powinien będzie, toż ku działu przystąpić. A przy każdym rozdziale wieczystym, listy, Przywileje zostawać mają przy tym, przy kim to imienie zostanie, i na które Przywileje służą. § A jeśliby było jedno imienie na równe części podzielone, aboby jeden Przywilej na kilka imion różnie podzielonych służył, tedy takie listy, Przywileje, dla wiadomości spisawszy na rejestra, te rejestra między sobą pod pieczęciami

swymi, i pod pieczęciami ludzi dobrych podawać, a same listy do jednego Brata, do którego się spólnie zgodzą, ku zachowaniu dać mają. A ten czasu potrzeby ku prawu Braci swej takich listów używać ma, ale jeden sam bez drugich Braci takich listów ruszać nie ma. A jeśliby chcieli takie listy spólnie należące do ksiąg Urzędowych Ziemskich wnieść, i z ksiąg widymyły sobie brać, to im wolno będzie, A jeśliby Bracia bliscy, podzieliwszy się listami, rejestra dzielcze podawawszy, a jeden który, albo kilka ich nie chcieli tego działu na Urzędzie zeznać, tedy inżym o to zeznanie wolno będzie do Urzędu na rok zawity pozwać. § A gdzieby Bracia albo Bliscy, ani listów dzielczych między się nie dawły, ani na Urzędzie działu nie zeznawszy, tylko między sobą które imię, ludzie, albo ziemię ku używaniu do czasu rozebrali, takowy dział za wieczny dzierżan być nie ma, Inniaka dawność temu szkodzić nie może. A to dla tego, żeby jeden nad drugiego większej części sobienie przywłaszczal,

ARTYKUŁ XXVII. 27.

U cudzego człowieka nie ma nikt ziemi zakupować bez woli Pana jego.

Ustawujemy, (a) iż u Bojar ludzi prostych, Książskich, Pańskich, Ziemiańskich nikt Ziemi zakupować, ani na lato ku pachaniu najmować nie ma bez woli Pana jego. A jeśliby kto u cudzego człowieka ziemię bez woli Pana jego zakupił, albo najął, i co na niej posiał, tedy to posianie i pieniądze traci, a ten człowiek, czyja ziemia, ma bez odkładania pieniędzy swą ziemię do rąk swoich wziąć, a on na tym człowieku jego, u którego był ziemię zakupił, albo najął, i na poręczniku, przez czyje ręce pieniądze dawał, pozyskiwać nie ma, dla tego iż to on uczynił nad tę ustawę Naszą. § Także i samego cudzego człowieka, żony, i dzieci jego nie ma nikt zakupować, i najmować bez woli Pana jego, albo Urzędnika pod utraceniem najmu.

(a) Kaduki we Wsiach i Miasieczkach Szlacheckich na Pany spadają. *Const. 1588. fol. 458. Tit. O Kadukach.*

ARTYKUŁ XXVIII. 28.

O Porękach ludzi prostych.

Ustawujemy, (a) iż Bojarowie pancerni, putni, i ludzie prostego stanu, nie mają bez wiadomości i dozwolenia listownego Panów swych nikomu po rzeczach wielkich ręczyć. Jednak wolno mu będzie chociaż bez wiadomości Panów swych ręczyć w rzeczach równych, to jest: naydaley do czterech kop groszy i chociażby jeden człowiek i poróżnych ludziach ręczyć chciał, przecię tak ma ręczyć, jakoby czterech kop groszy nie przewyższało.

(a) W Koronie, Rekojemstwa poddanych Województwa Płockiego zniesione przykładem innych Województw Koronnych. *Const. 1563. fol. 46. Tit. Rekojemstwo.*

ARTYKUŁ XXIX. 29.

Którzy ludzie przychodzą na wolą, a zasiedziawszy wolą uciekają precz.

Ustawujemy, kiedyby człowiek wolny przyszedł za którego Książęcia, albo Pana, i za Ziemianina, i siadł na woli. A wysiedziawszy wolą, albo nie wysiedziawszy do końca, chciał zasieć precz iść, tedy pierwey ma zaśluzyc temu Panu swemu tyle ile na woli siedział, toż iść precz. A jeśli by nie chciał zaśluzyc tak wiele, tedy ma pieniądźmi zapłacić za każdą niedzielę po sześciu groszy. A jeśli by on zasiedziawszy wolą uciekł za kogokolwiek, tedy ten do kogo uciecze, ma mu go wydać nie mniej jako oyczyca. A jeśli by jeszcze takowy człowiek odchodząc precz, i szkodę komu jaką uczynił, tedy to na nim za dowodem skazać ma. A jeśli by na obeślanie tego człowieka wydać nie chciał, a ten człowiek potym od niego uciekł precz, a toby na niego, pozwawszy o to do Sądu należącego na rok zawity, prawem przewidziano, tedy sam za niego ma zapłacić za każdą niedzielę, wiele na woli siedział, a nie robił, po sześciu groszy, także i szkody przez onego człowieka uczynione, za dowodem oprawić.

A R T Y K U Ł XXX. 30.

O nalezieniu Skarbu zachowanego w ziemi albo w jakim położeniu.

Ustawujemy, kiedyby się komu trafiło znaleźć w ziemi jakiś Skarb, Pieniądze, Srebro, Złoto, albo co innego, jako się przytrafia nądownać, tedy jeśli na swym gruncie nądzie, ma temu Skarb bydz, czyli grunt, a jeśli by na czyim innym znalazł, tedy połowice ma temu dać, na czyiej ziemi znalazł, a połowice sobie wziąć. S Tak też i na zastawnej ziemi na poly rozdzielić mają. Wszakże kto by się ku takiemu nądzieniu kładu znać nie chciał, a ten kto by tego szukał, brał się do przysięgi, tedy ta przeciwna strona, na kim pozykują, bliższa będzie od tego odprysiadz się, że nie znalazł.

A R T Y K U Ł XXXI. 31.

O Portach wodnych, i o Towarach zatonełych na wodzie.

Gdzieby (a) się trafiło, aby wodną drogą wioząc Towary jakie, i inne rzeczy, z przygody naczynie się rozbiło, albo zatoneło przy czymkolwiek brzegu, tedy on Towar stonęły kupiec, albo i któżkolwiek ma dobrowolnie z wody wybrać, i na brzeg wynieść. A Urzędnicy Nasi, Książęta, Panowie, i ich Urzędnicy, Ziemianie i ludzie prości, (b) czykolwiek brzeg jest, nie mają od tego nic brać. A kto by chciał w tym onemu stonęłemu trudność zadawać, tedy będzie powinien wszystkie szkodę co będzie na tym szkodować, sowito oprawić.

(a) Na rzekach pospolitych, i ich rzeczyskach wzgórze i na doł przyjeżdżającym, przejazd wolny bydz ma. *Kaz: 1447. H. P. 542.*

Na Jazach żadne cła myta, nie mają bydz wyciągane. *Jan Olbr. 1495. H. P. 543. 1565. O Jazach, fol. 99.*

(b) Kto by na Jazach wrota złe uczynił, dla czego by się szkoda Kupcowi stała, takim zawitym

pozwany nagrodzić szkody powinien, appellacyi nie dopuszczając. 1567 Jazy fol: 132. Jazy aby były zniesione, 1578. fol: 335.

Jeśli by kto myta, cła, nieślusznie u Kupców wyciągał, Towary gwałtem brał, ma być o to pozwany tam, gdzie się ukrzywdzonemu będzie podobało, rokiem zawitym, winę o nieśluszną branję myta powinien odłożyć cło wzięte wrócić, a rzeczy gwałtem pobrane z winą 300, grz. oddać, 1580. Biepieczeń. drog. Kúpieckich. fol 521.

Miało nowe Jan Margenburg alias Święta fundować Kompanii Angielskiej i Port, jakoby Okręty wcześniej przechodzić mogły pozwolono, i od wszelakich cel, myt, tak Królewskich, iako i Rzeczypospolitey, do lat czterdziestu uwolniono, którym Przywileje od Króla dane eo nomine aprobowane. Const: 1690. fol: 17.

A R T Y K U Ł XXXII. 32.

O Drogach starowiecznych.

Ustawujemy, (a) iż Drogi wielkie, Gościńce mają być według starodawnego obyczaju tak szerokie, aby na pułtora pręta być mogły, a wóz próżny ma ustępować wozowi nałożonemu, piechcy jezdniemu, jezdny wozowi, a to jeśli by ciasna Droga była, iako na mostach, i w innych złych razach. § A czasu zimnego gdy śnieg bywa wielki, mają potkawszy się Drogę po połowicy dzielić, a jeden drugiego spychać nie mają.

(a) Na formany Drogi Łuźtorowie w Koronie na łokci 10. wymierzywać. Const: 1569. fol: 189. § Ciż Łuźtorowie.

Jeśli by kto Drogę starą zatracił, tak dobrą okazać ma. Const: 1576. fol 304. Tit: O wydaniu. Drogi do Kościoła, młyna, i przewozu nie mają być brnione. Const: Ibid:

ROZDZIAŁ DZIESIĄTY

O PUSZCZA, o ŁOWY, o DRZEWO, BARTNE, o JEZIORA,
i SIANOZĘCI.

A R T Y K U Ł I. 1.

O Łowij.

Ustawujemy, (a) ktoby czyie Łowy gwałtem połowił, tedy to, ktoby w czyiej Puszczy połowił, ma gwałtu zapłacić dwanaście rubli groszy, a zwierza wieleby ułowił, ceną, jako niżej opisano, ma płacić. A jeśli by kto strzelcow posłał w cudzą puszcza, abo tajemnie sam Zwierza pobił, tedy jeśli to będzie na niego śluszny dowodem przewidziano, wiele Zwierza ubito, takowy ma za każde Zwierze płacić po temu jako niżej opisano. A jeśli by strzelca poimano nad Zwierzem ubitym w Puszczy: takowy wiedzion być ma do Urzędu Naszego do Zamku, abo do Dworu Sądowego, tego Powiatu, w którym się to stało, i przez list Urzędowy Pana tego strzelca, abo iego Urzędnika obesłać, kładąc z tego listu przez Woźnego kopię na imieniu tym Pana onego, z którego ten strzelec w Puszcza cudzą chodził, a rok prawu składając według dalekości drogi, najdaley do dwóch niedziel, aby ku przyśluchaniu się tego prawa, do Urzędu Naszego przybył. A gdy z prawa za dowodem śluszny ten strzelec w tym winnym nalezion będzie, tedy za to Zwierze sowito

zapłacić powinien będzie, a za winę że w cudzą Puszcę strzelać chodził, ma siedzieć w więzieniu w Zamku, abo w Dworze naszym sześć niedziel, a nie ma być wypuszczony z więzienia aż za Zwierza zapłatę uczyni. A gdzieby Pan tego strzelca, abo Urzędnik na rok od Urzędu złożony nie przybył, tedy już Urząd sam ma tego strzelca tak, jako wyżej opisano, sądzić. A jeśli by kto zastrzelił, abo ranił Zwierza w swej ziemi, a ten Zwierz wszedłby w cudzą ziemię, tedy chociaż za rannym Zwierzem przez granicę w cudzą ziemię nikt chodzić nie ma, a ktoby za granicę zaszedłszy Zwierza tego dobił, tedy takowemu winie, jako wyżej w tym Artykule opisano, podlega. § Wszakże za Wilkiem i lisem ze Psy i na cudzy grunt w polach i w zaroślach wolno iachać, tylkoby szkody jakiej w podeptaniu zboża nie uczynił.

(a) Jeśli by kto w polowaniu, abo w łowach, Jelenia, Wieprza dzikiego, Konia, Łosia, cudzego popędzonego, abo poimanego przed psami cudzemi gwałtem wziął, abo złapawszy sobie przywłaszczył, takowy za Zwierzynę, abo za psa trzy grzywny stronie, a drugie trzy grzywny Urzędowi zapłacić winien będzie. Wład: Jag: 1423 H P. 541.

A R T Y K U Ł II. 2.

Cena Zwierzom dzikim.

Ustawujemy Cenę Zwierzom dzikim, któreby przez kogo były ubite w cudzej puszczy. Za Zubra dwanaście rubli groszy. Za Łosia sześć rubli groszy. Za Jelenia, abo Łanią sześć rubli groszy. Za Niedźwiedzia trzy ruble groszy. Za Konia, abo Kobyłę dziką trzy ruble groszy. Za Wieprza abo za Świnie rubl groszy. Za Sarne kopę groszy. Za Ryśa trzy ruble groszy. Za Sobola dwa ruble groszy. Za Kunę pułkopy groszy.

Liszek młodych aby nie zbierano, a u kogo ie nądą dzieścić grzywien przepada, i liszki puścić ma. Const: 1557 fol: 11. § Liszek młodych.

A R T Y K U Ł III. 3:

O Barcie, o Jeziora, Sianożęci, kto ma w czyiej Puszczy

I Eż (a) ustawujemy, którzy mają Barci swe w Puszczy Naszej Gospodarskiej, abo też Książęcej, Pańskiej i Ziemiańskiej, którym obyczajem mają Barci swych używać; a to tym obyczajem. Kto ma Barcie swe, abo Jeziora, abo Sianożęci, abo przy Sianożęciach łącznie w czyiej Puszczy, tedy ku Jeziorowi z niewodem iachać wolno, a psów ma niebrać, ani rohatyn, ani żadney strzelby; czymby miał Zwierzowi szkodę uczynić. A kto (b) ma Sianożęci w czyiej Puszczy, ten ma Sianożęci swych starych używać, a nowych niema przybawiać, a jeśli by stare Sianożęci zarosły, ten może ich zaś sobie roztrzebić. Kto też ma Barcie w czyiej Puszczy, Bartnicy którzy mają chodzić ku ich Barciom, nie mają z sobą psów brać, ani rohatyn, ani żadney strzelby; czymby mieli szkodę w Zwierzu uczynić, ale Bartnicy tylko mają mieć siekierę i piesznią, czymby Barć robić. A ku Sianożęciom tylko iść z siekierami, czym zarosłe roztrzebić, a z kosą czym ie kosić. § Wszakże tym którzy Jeziora ma-

ją w czyiey Puszczy, gdy przydą w zimie Jezior swych włoczyć, wolno im drew z tey Puszczy do łazien swych wziąć, i koryta na ryby udzielać. A tym, którzy Sianożęci mają, wolno na styrte, abo na stog, abo odrynę uczynić, abo ogrodzić. A Bartnikom wolno na leziwo łyk, abo łubia na łaźbień, i na insze potrzeby, co Bartnikom na potrzeby ich bartnickie przynależy, tyle ile im potrzeba będzie wziąć, co może na sobie zanieść, a nie wozem wywieść. (c) A gdy drzewo, w którym Barć ich będzie, obali się z Pszczolami, abo i bez Pszczół, wolno im ul z Barcią wypuścić i wywieść, a wierzchowie i korzenie zostawić w Puszczy temu Panu, czyia Puszcza będzie, a drzewa na budowanie i drew za tymi ich wchody nikt z cudzey Puszczy brać niema. § Wszakże kto ma zdawna Jeziora, Sianożęci i Barcie w czyiey Puszczy, tedy Jezior, Sianożęciami a Barciami cudzey Puszczy wziąć nie może. A ten, w czyiey Puszczy Jeziora, Sianożęci i Barcie będą, także tych cudzych wchodów w swej Puszczy odiać nie może. A gdy Puszcza swą roztrzebiać zechce, nie ma Barciom i drzewu bartnemu żadney szkody czynić. § A jeśli by kto niwę rozrabiając, czyie drzewo bartne, abo na Barć uczynione, kremne, abo z Pszczolami, i bez Pszczół oczerł, abo pożarem (d) opalił, i szkodę jaką temu drzewu uczynił, z czegoby to drzewo miało schnąć; ten temu, czyiemu drzewu szkodę uczynił, za to powinien będzie płacić według ustawy Naszey niżej opisaney. A gdy na czyim polu cudze drzewo bartne będzie, ten orząc to pole swe, nie ma cudzego drzewa bartnego blisko podorywać, tak jakoby od sochy ośnem drzewa dosięgnąć nie mogł. § A jeśli blisko to drzewo podorzeże to drzewo dla tego uschnie, tedy ten powinien będzie za to drzewo płacić według ustawy niżej opisaney. A ktoby taką Puszcza rozrobił, przecie dawnych wchodników od Barci, Jezior, Sianożęci odbi-
iać nie ma, a oni też chodząc do tych wchodów, zbożu żadney szkody czynić nie mają.

(a) Barci w gajach, abo w borach innego Pana kmiecie dzierżący, abo dziedzicznymi prawami mający, powinni miodową dań Panu onego Gaju dawać. *Wład. Jag. 1423. H. P. 539.*

Barci na gruntach Szlacheckich odgraniczonych, poddani Królewscy czynić nie mają. *Conf. 1550. fol. 7. §. Aby też co raz.*

(b) W śienie ktoby szkodę uczynił, winien za nie dosyć uczynić, i Panu zapłacić winę prawem przekonany. *Kaz. Wielki 1368. H. P. 532.*

(c) Jeśli kto z Pszczolami Barci podetnie, ukrzywdzonemu grzywnę, a U zędowi drugą płacić ma, a jeśli tylko drzewo do Pszczół nagołowane, pułgrzywny stronie, a drugie Urzędowi *Kaz. w Wiślicy. 1368. H. P. 539.*

(d) Gdyby człowiek prostego stanu do lasu przyszedłszy z przygody pożarem las zapalił gardło dzieścicią grzywien opłacić ma. *Wład. Jag. 1423. H. P. 534.*

A R T Y K U Ł IV. 4.

Ktoby cudze Jeziora w swej Puszczy powłoczył.

Ustawujemy, (a) ktoby cudze Jeziora w swej Puszczy powłoczył, tedy ma temu, czyie jezioro będzie, gwałt płacić, i za rybę, na czym ten Pan będzie śmiał przysięgę uczynić, co mu w rybie szkody stanie, dosyć udzielać. § Także jeśli kto cudze Sianożęci w swej Puszczy gwałtem pokosi, i wyciskając tego od jego Sianożęci, boy uczyni; tedy będzie powinien gwałtu płacić, dwanaście rubli

groszy, i bitych nawiązać. A jeśli nie będzie boju, a chociaż siano-
żęci cudze pokosi, albo koszone pobierze, tedy powinien będzie sia-
no z nawiązką płacić, według ustawy w tym Statucie niżej opisaney.

(a) Jeśli by kto w cudzey dżierzawie, w Jezierze, w Stawie, w ciekącej wodzie, w sianie, w
zbożu, albo na polach złodzieystwa uczynił, prawem przekonany temu, komu szkodę uczynił,
będzie powinien zapłacić winę. *Kazi Wielki 1368 H. P. 532.*

ARTYKUŁ V. 5.

*Ktoby zastał człowieka czyiego w swojej Puszczy,
i pograbił.*

Kiedyby (a) kto w swej Puszczy, w jakimkolwiek lesie, w boru, ^{R. 4.}
gaju, dąbrowach, i inszych zaroślach, zastał czyiego człowieka ^{A. 29.}
rąbając, albo śladem za nim idąc na drodze pogonił, i pogra-
bił: (c) Tedy z tym grabieżem, ten kto pograbi, wolno będzie ta-
kowego człowieka, albo tych ludzi, ile ich z takim drzewem poima,
wiesić do swego domu, a temu Panu, Ziemianinowi, czyi ludzie bę-
dą, albo jego Urzędowi, ma z iednym człowiekiem postronnym to
oznaczyć najdaley trzeciego dnia, aby na rękojemstwo grabież i te
ludzie wziął, a na pień wyjechał. A ten Pan, albo Urzędnik, ma z tym
co grabił, na rękojemstwo ten grabież i ludzie wzięwszy, w takim o-
bowiązku, iż co na pniu osądzono będzie, to stronie ukrzywdzoney
zapłacono być ma, i na pień po poręce nazajutrz wyjechać, i zara-
zem sprawiedliwość o tę szkodę w porąbaniu drzewa uczynić, i ten
kto pograbił, ma szkody swej według prawa dowodzić sam zwa-
żcza w rzeczy wielkiej, a w mnieyszej rzeczy, do dziesięciu kop
groszy, przez stróżów swych leśnych, a jeśli tey szkody swej do-^{R. 9.}
wiedzie, tedy to jemu płacono być ma szacunkiem w tym Statucie ^{A. 15.}
opisanym. § A gdzieby kto wzięwszy grabież na porękę, na pień
nie wyjechał, albo i wyjechałszy, a sprawiedliwości nie uczynił we-
dług prawa, tedy Woźny z dwoma Szlachcicami mają tę szkodę o-^{R. 13.}
szacować, a ukrzywdzony tego na Poręczniku, a Poręcznik na tym, ^{A. 2.}
pokim ręczył, prawnie dochodzić ma. § A jeśli by się komu w Pu-^{R. 10.}
sczy, albo w lesie szkoda nie stała, a on bezwinnie pograbił, ten ma ^{A. 4.}
człowieka pograbionego i grabież nawiązać, i sam ten grabież wró-
cić. A ktoby za obeśnaniem grabieży na porękę wziąć, i na pień
wyjechać i rozprawy o to przysiąc nie chciał, aleby ieszcze przeciw
tego grabież przeciwney stronie uczynił, tedy taki swój grabież tra-
ci, a to co tak upornie pograbił, z nawiązką winien będzie wrócić,
i winy trzy ruble groszy zapłacić. A jeśli się zeprą o grunt, tedy o
to mają z sobą prawnie czynić przed Sądem należącym.

(a) Jeśli by kto wszedłszy w cudzy las drzewo porąbał, tedy może być przez Pana, albo Dzie-
dzica pozwany, a na rękojemstwo tym, którzy o niego prosić będą, dany, a szkodę opłacić ma.
Wład: Jag: w Krok: 1423. H. P. 534.

(b) Nie tylko siekiery zabierać, ale konie, woły, wozy, którzy do cudzych lasów jeżdżą.
Conf: 1607. fol. 849. Tit: O Borach.

ARTYKUŁ VI. 6.

Ktoby miał spor o Barcie, albo wchody w Puszczy.

Tte

TEż ustawujemy, ktoby miał (a) spor o Barcie, abo wchody w Puszcza, a chciałby kto kogo od Barci, i od wchodów wycisnąć, a iakobykolwiek czyie Barcie, abo wchody kto zawiodł w cudze ręce, jako tego sła się dzieie między chłopami, iż Plzczoły dla niedostatku dani przedaie, abo po Córce da Zięciowi drzewo z plzczolami w cudze sioło, a tym zabieraniem swary i niepokoy między sąsiady dzieią się, a oni na te Plzczoly swe znamiona przykładaiąc, za tymi znamiony nowymi wchody w tę Puszcza mieć będą, a zaś tego pierwzego, kto pierwey był tych wchodów w dzierzeniu z nich wyciskał, a spor o tym był, tedy ma Sąd znamień w drzewie kazać naznaczyć, a czyie starsze i wrośleysze znamie będzie, temu Barcie i wchody skazać ma. A ci którzyby nowe znamiona swe w cudze ostrówy wnieśli, nie mają w te wstępować, a szkodę drzewa około tego ma zapłacić według ustawy niżej opisaney: A iuż do tego czasu ktoby z poddanych Naszych, tak też i poddanych Książęcych, Pańskich, Ziemiańskich, drzewa bartne za granice Panow swoich oddawszy darował, i jakimkolwiek obyczajem w cudze ręce zawodził; takowego ma Pan jego karać według ważności występku, a to drzewo zaś temu Panu ma bydź przywrócono, czyie pierwey było.

(a) Ktoby był oskarżony o wykradzenie miodu abo Plzczol, a nie byłoby tego nań do wiadomości, bliższy nie będzie odprysiadz. *Kaz: Wielki w Wiślicy 1368. H. P. 538.*

A R T Y K U Ł VII. 7.

Ktoby Komu Jezioro, abo Staw, abo Sadržawkę zwłoczył, abo Młyn spalił.

TEż ustawujemy, ieśliby kto komu lezioro, (a) abo Staw, abo Sadržawkę zwłoczył, abo jaz, sieżę, bądź też gac jaką porąbał, abo rozmiotł, takowy ma onemu zapłacić gwałt dwanaście rubli groszy, a szkodę przecię oprawić. § (b) A ieśliby Młyn zepłował, abo groblę roskopał, abo Młyn spalił, a w tymby on szkodował, iż Młyn stał, a pożytku mu z mliwa nie było, abo też Staw wypuścił, na co słuszny dowod uczyni, abo przysięgą cielesną potwierdzi, takowy ma płacić gwałtu dwanaście rubli groszy, i szkody, abo zamieszkania mliwa za słusznym dowodem oprawić, a Młyn będzieli skazżon, tenże ktoby skaził, znowu swym nakładem zbudować. A ieśliby niechciał budować, a byłby o to znowu pozwany, tedy ma na nim zapłata pieniężna skazana bydź według ważności onego budowania, i pożytku na co dowod uczyniony będzie. A Urząd zarazem bez składania roku, ma zato odprawę na winnym uczynić.

(a) Patrz Artyk: 4. w tymże Rozdziale.

(b) W młyn, abo w Karczmę nie ma bydź dawane wwiązanie, wykawszy żeby inżey majątności nie było. *Zwyczay Ziemi Krak: H. P. 344. Excepta Wojewodz: Mazow: 1575 O naysciu na Młyn, fol: 308.*

A R T Y K U Ł VIII. 8.

O Gniazdo Sokole, abo Łabędzie.

- 1 **U**stawujemy, ktoby komu Sokole Gniazdo skaził, albo podrąbał, ^{R. 10.}
 albo umyślnie Sokoly pod Gniazdem podkłoł, albo z Gniazda ^{A. 11.}
 Sokoly młode pobrał, a to będzie nań słusznie według prawa
 przewidziano: tedy temu, w czyiey puszczy to Gniazdo skażono,
 2 ma zapłacić sześć rubli groszy. § Tymże obyczajem, gdyby kto z
 Łabędziego Gniazda iayca pobrał, albo Gniazdo rozmiotł, tedy za
 Łabędzie Gniazdo, kto skaził, ma zapłacić trzy ruble groszy. § A kto-
 3 by przewieś komu drugiemu porąbał, albo sieć przewieśną skradł,
 ma zapłacić sześć rubli groszy, a za sieć kopę groszy zapłacić.

A R T Y K U Ł IX. 9.

O Bobrowe Gony.

- 1 **U**stawujemy też, jeśli by Książęce, Pańskie, i Ziemiańskie, były ^{R. 11.}
 Gony Bobrowe dawne wieczyste w inżego Sąsiada dziedziznie; ^{A. 3.}
 tedy ten Pan w czyiey dziedziznie będą Gony, nie ma, sam ani
 ludziom swym dopuszczać starego pola doorać, tak daleko, iakoby
 od żeremienia mógł kiiem dorzucić, także daleko i sianożęci podko-
 szywać nie ma, i lozy trzebić. A jeśli by pod żeremienia podorał, a-
 bo sianożęci podkosił, albo łożę podrąbał, a tym Bobry wygonił, ta-
 kowy ma płacić dwanaście rubli groszy, a temu żeremieniu przecię
 ma pokoy dać, tak daleko iakoby mógł kiiem docisnąć. § A jeśli by
 2 kto gwałtem Bobry pobił, albo złodzieyskim obyczajem wykradł, ta-
 kowy ma gwałt płacić, a wieleby Bobrow ubił, tedy ma płacić za
 czarnego Bobra cztery kopy groszy, a za karego dwie kopy groszy.
 A jeśli by Bobr z tego starego żeremienia wyszedł nowo w inżę żere-
 mie na grunt i brzeg inżego Pana, tedy w czyim gruncie żeremie
 będzie, temu też i łowienie Bobrow należeć ma.

A R T Y K U Ł X. 10.

O Chmieliskach.

- 1 **K**Toby komu Chmieliska podarł, albo porąbał w czyiey dziedziz- ^{R. 10.}
 nie, a to nań słusznym dowodem przewidziano będzie, taki ^{A. 12.}
 ma gwałtu płacić dwanaście rubli groszy. A jeśli by drzewa
 nie porąbał, tylko Chmiel podarł, to ma trzy ruble groszy zapłacić.

A R T Y K U Ł XI. 11.

O Przynętach Ptasznych.

- 1 **K**Toby uczynił Przynętę, na Ptaki na swym gruncie własnym, a ^{R. 10.}
 drugiby te przynęty gwałtownie porąbał i popsował, albo Ptaki ^{A. 8.}
 przynęcone odegnał, albo na gotowych cudzych przynętach
 pomknął, połowił, a toby nań słusznie w prawie przewidziano, ten
 ma temu zapłacić czyie przynęty, sześć rubli groszy, i Ptaki połowio-
 ne zapłacić ceną w tym Statucie opisaną.

A R T Y K U Ł XII. 12.

Ktoby przynęty złodzieyskim obyczajem popsował.

- T**Eż ktoby czyie przynęty złodzieyskim obyczajem popsował, ^{R. 10.}
 dziegiem, albo czołnkiem podmazał, albo czymkolwiek po- ^{A. 8.}

psował, a przewidzionoby to nań prawem, tedy ma zapłacić temu czyje przynęty, trzy ruble groszy. § Tymże obyczajem, ktoby komu sieć cietrzewią, albo sieć kuropatwią na przynętach ukradł, ten ma zapłacić winy trzy ruble groszy, a za sieć cietrzewią zapłacić trzy ruble groszy, a za kuropatwią sieć rubl groszy.

A R T Y K U Ł XIII. 13.

Ustawa drzewu bartnemu.

K Toby (a) cudze drzewo bartne, z Pszczołami Sołne, abo Dąb, abo insze drzewo Bartne zepsował, korzeń w ziemi urąbał, abo pożarem opalił, abo jakokolwiek nie umyślnie z przygody popsował, ten za każde drzewo z Pszczołami będzie powinien płacić po dwie kopy groszy, a za wyrąbane bez Pszczół kopę groszy, za krem pulkopy groszy. § A ktoby gwałtem umyślnie wyciskając kogo z gruntu abo z wchodow wiecznych, abo też złodzieyskim obyczajem drzewo bartne oczer, abo opalił, abo znamiona wyrąbał, abo ogniem wypalił, a toby nań przewidziono, tedy ma temu Panu, czyje drzewo, tak zapłacić. Za Barć z Pszczołami nie podrąbanemi trzy ruble groszy. Za drzewo bartne gdzie pierwey Pszczoly były, chociaż bez Pszczół, zepsowane, po dwie kopy groszy. Za drzewo na Barć wyrobione, gdzie ieszcze Pszczoly nie były, kopę groszy, a za krem bez Barci, ile ich popsował, za każdy po pulkopy groszy.

(a) Jeśli kto Drzewo z Pszczołami podetnie, tedy temu za szkodę grzywnę, a Urzędowi drugą ma zapłacić, a jeśli bez Pszczół, ale już zgotowane na Pszczoly, stronie pul grzywny: a drugą Urzędowi będąc prawem przekonany płacić winien, *Kaz: Wisłki 1368 H. P. 539.*

A R T Y K U Ł XIV. 14.

Cena Pszczołom.

K Toby (a) komu Pszczoly wydarł niepodbierane, a drzewa nie skaził, tedy powinien będzie za każde takowe Pszczoly zapłacić dwie kopy groszy. § Ktoby komu w domu abo w pastwie, abo w lesie na drzewie z ula abo z korzenia postawionego Pszczoly wydarł, abo z ulem wziął, a doszliby go kopą abo jaką osobą, tedy ma zapłacić trzy ruble groszy. Okrom iesliby kogo z licem pojmano, takowego mają skazać jako złodzieja na gardło, a ktoby świepiet umyślnie w czym lesie porąbał, i miód wybrał, ten ma za to sześć rubli groszy zapłacić.

(a) Ktoby był o złodzieystwo Pszczół, abo miodu oskarżony, a nie byłoby to nań jawnie dowiedziono, będzie się powinien odprysiadz.

A R T Y K U Ł XV. 15.

O porąbaniu Gaju.

T Eż (a) ktoby komu w Gajach, w Borach, Puszczech, Lasach iaką szkodę w porąbaniu drzewa uczynił gwałtownie, jeśli Szlachcicowi, tedy za to ma zapłacić gwałtu dwanaście rubli groszy, a drzewo porąbane ceną niżey opisaną zapłacić. A jeśli chłop Szlachcicowi gwałtem drzewo porąba, ten winy sześć rubli groszy, a drzewo ceną powinien będzie zapłacić. § Jeśliżby chłop chłopu

3 a szkodę oprawić powinien będzie. (b) § A gdzieby kto komu złodzieyskim obyczajem drzewo na czyim gruncie porąbał, a jegoby z licem, z drzewem poimano, ten ma okupić gardło swe według stanu swego. A jeśli by z licem nie poimano, a lice u niego naydziono, tedy za tę winę złodzieyską trzy ruble groszy, i ktemu drzewo porąbane ma zapłacić. § A cena, abo zapłata za drzewo, tak gwałtem, jako i złodzieystwem porąbane, ma być takowa, za każde drzewo, naprzód mianowicie: za Dąb na Wańczos i Klepkę godny, kopę groszy, za Brzość, Wiąz, ileśion na popiół godny, za każde takowe po ośmiu groszy. Za Sosnę, któraby się godziła na czamar, pułkopy groszy, za inne drzewo jakiegokolwiek rodzaju na budowanie, na izbę, na kleć godne, po sześciu groszy. Za Przecios wielki dwanaście groszy. Za takie co się zeydzie na żerdź ozierodną, na koły, i na hołoble po trzy grosze. A które drzewo na drwa, abo tylko na chrost będzie godne, tedy za woz po dwa grosze.

(a) Kiedy by kto wszedłszy w las, cis i inne drzewo droższe porąbał, tedy ma być przez Pana albo Dziedzica onego pozwany, a na rekojemstwo temu, kto o niego będzie prosił, będzie wydany, dokąd szkod nie oprawi. Wład: Jag. w Krak. 1423. H. P. 534.

(b) 1607. fol. 849. fol. Tit. O Borach, i Lasach Podlaskich, każe Woły, Konie, wozy, i samego zabierać; i Const. 1691. fol. 776. Toż disponit, O Obywatelach Lubelskich.

ARTYKUŁ XVI. 16.

O pokradzenie Sadu

1 **T** Eż (a) ktoby Szlachcicowi Sad owocowy przy Dworze stojący gwałtownie potrząsł, polzczypał, a nań ten gwałt słusznie był przewidziony, ten ma płacić dwanaście rubli groszy. A pokradnieli, tedy uszkodzonemu za dowodem ma być zapłacono sześć kop groszy, a tego mają dowodzić Urzędnicy, abo Ciwunowie. 2 zwłaszcza w niebytności Panów swych. § A jeśli by kto w Sadzie drzewo przyszczepione gwałtownie, abo tajemnym obyczajem porąbał, abo Szczep wykopawszy w Sadzie wziął, ten ma zapłacić dwanaście rubli groszy, a za drzewo porąbane, abo wykopane trzy ruble groszy. A ktoby na czyim gruncie w polu owoc jaki poszczypał w zagrodzie, abo potrząsł, tedy za to winy ma zapłacić trzy ruble groszy.

(a) Gdy by kto naymem, abo arędą Dwór, abo Sad trzymał, a tym czasem szczepówby przybyło co, tedy Arendarz połowicę sobie wyrwać, a drugą połowicę przy gruncie zostawić ma. Kaz: Wielki 1368. H. P. 533.

ARTYKUŁ XVII. 17.

O Pożarach w Puszczech i Lasach.

1 **T** Eż My obaczywszy w tym szkodę ziemską, iż którzy iako iedni z drugimi w sąsiedztwie mając waśń między sobą, tak też ludzie przejeżdżę w Puszczy na staniach swych, i pastusi pasąc konie i bydło w Puszczach, pożar od stanowisk swych puszczają, a tym drzewu bartnemu, Pszczołom, Zwierzom, i Ptakom szkodę wielką czynią. Ustawujemy na takowych, ktoby umyślnie z waśni ie-

Uuu

den przeciwko drugiemu w Puszczy, w Borach, w Gajach, w Lasach, Dąbrowach ogniem pożar puścił, i szkodę w popaleniu drzewa uczynił, tedy takowy za dowodem słusznym prawnym szkodę ogniem w drzewie uczynioną z majątności swej płacić będzie powinien. § 3

R. 10. (a) A jeśli by kto nie umyślnie uprzatając nowinę, albo sianożęć, albo
A. 13 do drzewa bartnego, Jezior, sianożęci chodząc, albo pastusi pałąc bydło, albo roboty leśne sprawując, albo w łowach będąc, nie opatrnością swą, albo z jakiej inżey przygody pożar puścił, takowy odprzysięgłszy się że to nie umyślnie udzielał, od tego wolen byź ma. A jeśli by przyśiadz nie chciał, tedy szkodę ogniem uczynioną płacić powinien będzie.

(a) Patrz Artyk: trzeci Rozdziału tegoż.

Jeśli by przyśiadz nie chciał na szkodę ogniem uczynioną. Roz: 4. Art: 77.

ARTYKUŁ XVIII. 18.

O tym aby nikt na cudzych gruntach polować nie śmiał.

R. 4. Gdyż myśliwcy (a) ludziom zwykli wielkie szkody czynić de-
A. 47 pcąc zboża, dla tego ustawujemy, aby począwszy od Święta siod-
R. 10. mney Soboty, aż do zebrania z pol wszelakiego zboża na grun-
A. 1. tach cudzych nikt polować nie śmiał. A ktoby w tym czasie polu-
jąc komu szkodę uczynił, tedy takowy uszkodzonemu winy trzy kopy groszy zapłacić, i szkodę nagrodzić powinien będzie.

(a) Na cudzym Gruncie niż z pola zbiorą, nie ma żaden polować pod winą opłacenia szkody i zaplaceniem 3. grzyw: Wład: Jag: 1423. H. P. 541.

ROZDZIAŁ IEDENASTY

O GWALTACH, O BOIACH, I O GŁOWSZCZYZNACH SZLACHECKICH.

ARTYKUŁ I. 1.

Ktoby na czyi Dom, albo na Gospodę umyślnie najechał, chcąc go zabić.

Ustawujemy, ktoby na czyi Dom Szlachecki, nie tylko na sam Dwor, ale i na gumno, i na dworzec, gdzie bydło i inſze gospodarstwo domowe bywa chowane, gwałtem umyślnie najechawszy, albo naszedłszy, a w tym Domu kogokolwiek (a) zabił, i tym pokoy poſpolity wzrucił, a toby nań słusznym dowodem według tego Statutu przywiedziono, ten gardło traci. A nie tylko sam, ale i pomocnicy takowego, kto z nim na tym gwałcie będzie, także gardłem karani będą, zwłaszcza jeśli by (b) ci pomocnicy od tego odprzysiędz się nie chcieli, jako o tym niżej w tymże Rozdziale, Ar-

tykule wtórym opisano iest. (c) A Główniczyna według stanu so-
wito z imienia tego gwałtownika, i też szkody, jeśli by które nar-
tym gwałcie uczynione były, Dzieciom, albo bliskim zabitego z na-
wiązką płacone być mają. (d) A jeśli by nikogo nie zabił, tylko
ranił, takowy za dowodem słusznym, sam tylko gardło traci, (e) a
pomocnicy iego w wieży na dnie na główniki postanowionej, rok i
sześć niedziel siedzieć powinni będą, nawiązka według stanu i szkody,
któreby się przy tym gwałcie stały, z imienia tego samego gwał-
townika z nawiązka płacone być mają. § A jeśli by gwałtem naie-
chał, albo naszedł, ani kogo nie ranił, ani zabił, a znaki przecię gwał-
tu albo szkodę jaką uczynił, tedy tylko za gwałt powinien będzie pla-
cić dwanaście rubli groszy, i szkodę z nawiązka opłacić za słusznym
dowodem, a gardła dla nachodzenia gwałtu nie traci, wszakże prze-
cię za tę winę gwałtowną, gdy to nań od strony żalobney dowie-
dziono będzie, ma w Zamku, albo Dworze Naszym sądowym tegoż
Powiatu, dwanaście niedziel, także i z pomocnikami swymi siedzieć
zarazem po skazaniu Urzędowym. Wszakże słudzy Panow swych
za pomocników rozumiani być nie mogą. § Także jeśli by kto ko-
mu w Mieście, albo w drodze jadąc na Gospodę gwałtownie naszedł,
a kogo zabił, albo ranił, albo szkodę jaką uczynił, ma być sądzon i
skazywan, tymże obyczajem jako wyżej w tym Artykule o gwałcie
Domu Szlacheckiego iest opisano, i gdy do rozprawy sądowej w ta-
kiej rzeczy przyjdzie, a na ten ieden rok pomocnicy iego nie mo-
gliby ku prawu przyciągnięni być, tedy obwiniony w głowach gwał-
townik, nie wymawiając się niebytnością pomocników swoich, po-
winien będzie usprawić dliwić się. A żalobney stronie wolno będzie
i potym z pomocnikami iego, prawnie o to czynić.

(a) Jeśli by kto wszedłszy w Dom cudzy ięł gwałtowną Gospodarza, albo Zonę, albo Syna
albo sługę zabił, sześcią świadków przekonany nagardle karany być ma. Jan Olbr. w Piotrk:
1496. H. P. 205.

(b) Pomocnicy, na których się *ex scrutinio* pokaże *complicitas* umyślna, gdy będą pokonani, ma-
ją być gardłem karani jako sam pryncypał, 1588. O pomocnikach, fol: 465. *penam complicitatis*
popada kto banita przechowa. *Const. ibid.*

(c) Jeśli by ręczną bronią kto kogo zabił 440. grzywien, a jeśli z rusznicy 480. grzywi, głów-
niczyna płacona być ma, 1588. O mężoboycach i skrutyniach, fol: 463.

Mężoboystwo z rusznicy gardłem *et pena infamiae* ma być karane, główniczyna i nawiązki z
osobna mają być płacone. *Const. 1601 fol: 759. Tit. O Rusznicach.*

(d) Gdyby który Szlachcie gwałtem Dom czyi najachał, albo naszedł Gospodarza, zranił, Dobra
gwałtem brał, takowy naieżnik i raptor Dobra za dowodem przed Starostą przekonany, majątność
swoję i poczciewość traci. *Except. Wojew. Mazow. 1576. O najachaniu, albo naysciu na Dom,*
fol: 307 1578. *De invasione Domus,* fol: 336.

(e) Mężoboyca rok i sześć niedziel na dnie w wieży ma siedzieć, w czym Starostowie folgi
czynić nie mają. *Const. 1550. fol: 4. § A iż się zabieży.*

Ktoby z rusznicy zabił, ma sowito siedzieć. *Const. 1557. fol: 16. § Ktoby się tego.*
Mężoboyca iuho strong zaiedna, wieży uchodzić nie może, *alioquin* i ten co zabił, i ten kto za-
jednal w winie Mężoboycy popada. W czym *remotioribus etiam instantia reservatur.* *Const. 1588.*
fol: 463. *Tit. O Mężoboycach. § A ktoby.*

Legis novella in perpetuum postanowiono, iż ktobykolwiek *cujuscunque status et conditionis*, gwał-
townie Dobra bez prawnej Urzędowej exekucyi zajędzać, i *violencias praesudicialis* Stanom
Szlacheckim *inferre* ważył się, takowy każdy *sine ullo respectu personarum*, skróconym processem w
w Grodzie tak, jako o zbiegłych Poddanych *et cum complicitibus, praevia inquisitione*, sądzony, *et*
pena banitionis perpetua ad primam instantiam, okuty być ma. *Const. 1690, fol: 15.*

ARTYKUŁ II. 2.

O dowod gwałtu, jako żalobnik ma oświadczać i obżatować.

Uuu 2

Gdyby się (a) komu taki gwałt, jako wyżej opisano, od kogo stał, i na gwałcie tym zabity był, tedy strona w tym obrażona, skoro po onym gwałcie, i tegoż czasu, gwałt i tego zabitego ma opowiadać, i okazać okolicznym sąsiadom swoim, a w niebytności ich, tedy Urzędnikom ich, Szlachcie, ludziom dobrym, a w niedostatku Szlachty, tedy także okolicznym sąsiadom, chociaż i nie Szlachcie, tylko ludziom dobrym, wiary godnym ma okazać, a po tym żałować na Urzędzie Natzym Grodzkim sądowym tego Powiatu, w którym się to stało, i Wóźnego wziąć, i także mu okazać gwałt i zabitego, a ten gwałt i żalobę w Księgi Urzędowe Grodzkie zapisać, a ktemu trupa tego na Urząd przywieźć, temu Urzędowi, kogo z nich na miejscu sądowym zażalenie, okazać, a po okazaniu Urzędowi, już ten trup, nie czekając prawa, jako to przed tym czyniono, może być pochowany, a to gorącemu uczynkowi i karaniu w nim opisanemu szkodzić nie ma, i u prawa jeśli się ku onemu gwałtu i zabitemu obżalowany nie znał, tedy już ten Żalobnik bliższy będzie sąsiady okolicznymi, stawiać ich oczywiście u prawa, i też wypisem zeznania Wóźnego, na niego dowodzić, i przy tym dowodzie samotrząść z Szlachcicami sobie równymi, na tym gwałcie przyiść. Jeśliżby nie mógł mieć na ten czas Szlachciców z sobą ku przyiści, tedy sam z Żoną swą i z Dziećmi dorosłymi, a nie będzie-li mieć Dzieci dorosłych, tedy i z Żoną swą, i z czeladzią domową, i z sługami samotrząść ma tego gwałtownika poprzyiść. § A jeśli by Gospodarz domowy zabity był, tedy Żona jego, i Dzieci, a nie będzie-li Żony, albo Dzieci, tedy bliscy takimże porządkiem i dowodem tego gwałtu pozyskować i dowodzić będą, a po takim dowodzie ten gwałtownik i pomocnicy jego, karani będą według Artykułu pierwszego w tymże Rozdziale o tym postanowionego. A jeśli by pomocnicy na gorącym uczynku nie byli poimani, ale obwinionymi w tym będąc, do tego nie znali się, tedy nie zgola, ale przysięgą odwiodszy się wolni być mają, a jeśli by nie przysięgli, tedy gardłem karani będą, jako i sam gwałtownik. § (b) A jeśli by gwałtem na Dom najechał, a nie zabił, tylko ranił, tedy także ma ten gwałt opowiadać, i rany okazać okolicznym sąsiadom, i na Urzędzie Grodzkim opowiadać, i zapisać, iako wyżej opisano. (c) A przy takim dowodzie onego gwałtu i rannego, ma takowego gwałtownika samostodm z ludźmi dobrymi Szlachtą poprzyiść, a gdy przysięgnie, takowy gwałtownik, i pomocnicy jego mają być karani, jako jest w wyższym Artykule opisano, a nawiązka według stanu i szkody za dowodem z nawiązką z imienia jego, a w niedostatku imienia leżącego z majątności jego ruchomej płacone będą. Wszakże jeśli by sześciu świadków spełna nie miał, tedy z dwiema Szlachcicami ludźmi stronnymi, albo w niedostatku Szlachty, z domowymi, jako wyżej dołożono, iedno już samotrzeć przyiść ma, a gwałtownik za takowym nie zupełnym dowodem gardła nie traci, iedno gwałtu dwanaście rubli groszy, a nawiązkę według stanu, i szkodę za dowodem z nawiązką ma płacić, a za winę dwadzieścia cztery niedziele w więzy na dnie w więzieniu siedzieć. Jeśli by i na tym dowodzie swym u-

stał, tedy tylko sam ranny na ranach swych ma przyśiądź, któremu po przyśiędze jego nawiązka będzie skazana, a gwałt i szkody nie mają być skazowane. § A gdzieby na onym gwałcie w domu nikogo nie zabito, ani raniono, tylko iedno szkoda uczyniona, takowy gwałt także ma być oświadczony, jako wyżej opisano, a przy tym dowodzie u prawa na gwałtownika, ma tym obyczajem na gwałcie i na szkodach samotrzeć przyśiądź; nie będzieli mieć Szlachty z sobą ku przyśiędze, tedy z domowymi swymi, jako wyżej w tym Artykule opisano, samoczwart może przyśiądź, chociaż i nie z Szlachtą, a gdy przyśięże, ma być gwałt płacony dwanaście rubli groszy, a szkody za dowodem z nawiązką oprawić, a gardła nie traci, iednoż przecię za winę tego gwałtu, w więzieniu dwanaście niedziel siedzieć ma.

(a) Gdyby kto broniąc w drodze samego siebie albo majątności, albo poddanych, kogo zabił, w więzy siedzieć nie powinien, tylko główniczyzną płacić ma. Jan Olbr: 1496. H. P. 254

Jeśli Szlachcie Szlachcica przy robocie i roli, ułaki żniwa, i niwy ktorekolwiek roboty rani, albo ubliże, takowemu rany sówito opłacone być mają, a jeśli zabię, sówito główniczyzną zapłacić, i w więzy przez dwie lecie i dwanaście niedziel siedzieć ma, a jeśli w więzy umarł, przecię sówito główniczyzną Dzieciom płacona być ma. A jeśli się zabójstwo stało z rusznicy, czworaka zapłata i siedzenie *Excerpta* Wojew: Mazow: 1576. O ubiciu i zabiciu Szlachcica przy robocie, fol: 308.

(b) Gdyby Szlachcie Szlachcica gwałtem poimiał i do więzienia dał, ma być karany 120. grzyw: na dzień w więzy tyle troje ma siedzieć, jako dług w więzieniu trzymał, nad to szkody i rany zapłacić ma za przyśięgą, wyymując z tego ługę, jawnego złodzieja, albo zdrajcę. Toż się i na Starostę ściągać ma, gdy pod imieniem Urzędu swego kogo więził, 1588. O poimaniu i więzieniu Szlachcica, fol: 462.

W Koronie, *invasibnis pœna infamia, Et Confiscatione bonorum* szkody nadgrodzie ukrzywdzonymu. *Const: 1576. fol: 307. Tit: O gwałcie, o najachaniu.*

Najście ma być rozumiane, gdyby kto kogo w Kościele, na cmentarzu, w gospodzie, i w domu kmiecim na wsi, ubił, ranił, zabił. *Const: ibidem.*

(c) *Contra plebejum propior Citatus* Szlachc c odprzyśiądź się *cum testibus quinque* *Const: 1576. fol: 309. Tit: O okrutnym.*

A R T Y K U Ł III. 3.

O gwałt Kościołów Bożych wszelakiego Nabożeństwa Chrześcijańskiego.

I Eż (a) Jeśli by kto przylzedłszy gwałtownie na Kościół Boży jakiegokolwiek Nabożeństwa Chrześcijańskiego, albo też na Cmentarzu, w Szkole, albo w Kapłańskim, Popowskim, Kaznodziejskim Domu, kogo zabił, albo ranił, a teby rany znaczne i szkodliwie były. Tedy pod takowymże sposobem i dowodem ma być karany, jako wyżej ogwałtownikach domow Szlacheckich napisano. A jeśli by tylko uderzył, a rany nie było, tedy sówito gwałt ma płacić, to jest: dwadzieścia i cztery ruble groszy, i onego uderzonego nawiązać, i to wszystko zapłaciwszy, jeszcze dwanaście niedziel ma w więzieniu siedzieć w tym Powiecie, gdzie się stanie.

Violatores Kościołów, Klasztorów, pœna infamiae puniuntur, in foro na Seymie ad instantiam instigatoris. Const: Regni Anni 1616. Tit: Bœpieczeństwo Klasztorów Panieńskich i Kościołów, fol: 12

(a) Konstytucya Roku 1598. Wojewodztwu Płockiemu pozwolona, i od W X L. jest przyjęta, która każe, aby Urząd każdego Kościelnego gwałtownika gardłem karał pod winą 100. grzyw: 1611. Deklaracya bœpieczeństwa pospolitego, fol: 3.

Ktoby Pannę z Klasztoru gwałtem wziął, albo bez dozwoleńia Starszey Panny do Klasztoru wszedłszy jaki gwałt uczynił: takowy ma być karany odsądzeniem czei, 1616. Bœpieczeństwo Klasztorów, fol: 12. 1618. Deklaracya tej Konstytucyi, fol: 5.

O gwałtowniku i mężobójcy, który zabiewszy z ziemi uciecze.

TĘŻ (a) jeśliby takowy gwałtownik zabiwszy kogo w domu w 1
gospodzie i na ulicy, na drodze, i gdziekolwiek, a bądź zarazem
potym uczynku nie będąc pozwan, albo i potym, pozwania tak
zaocznego jako i oczywistego, nie stanowiąc się na rok za pozwy przy-
padły ku rozprawie, precz z tego Państwa Naszego Wielkiego Xię-
stwa uciekł, albo chociażby z Państwa Naszego nie uciekł, aleby się
beż przyczyn słusznych prawnych ku prawu za pozwy nie stanowił,
tedy takowy sam od Urzędu Naszego ma być odesłan na wywo-
łanie do Nas Hospodara, a za głowiszczynę nawiązki i szkody w po-
zwie opisane, Urząd nie odkładając tego na dalszy czas, ale zarazem
stronie żalobney za dowodem pozwu i roku, i za pokazaniem tylko
opowiadania sąsiadom okolicznym, i na Urzędzie uczynionego, nie
słuchając innych dalszych dowodów, jedno dla tego nieśtania obwi-
nionego do skończenia prawa skutecznego, ma dać wwiązanie w
imienie takowego obwinionego. A gdzieby imienie za głowiszczy-
nę i za szkody nie stało, jednakże to imienie w tej głowiszczyni i
szkodach ma być podano dzieciom tego zabitego, albo krewnym.
§ A ten obwiniony i wywołany zechce się potym w tym obżalowa-
niu za gleytem Naszym sprawować, tedy ma się w tym zachować 2
według Artykułu trzydziestego w Rozdziale czwartym, i na prawie
jeśliby się z tego obwinienia wyprawił, tedy żalobnik powinien
będzie iemu imienie jego, w które był od Urzędu za nieśtaniem jego
wwiązany, postąpić, a szkody te, któreby za takim wwiązaniem ob-
winionemu w imieniu jego stały się, i za omieszkanie roboty z prawa,
za słusznym dowodem, ten kto obżalował był, płacić powinien bę-
dzie. (b) Wszakże taki obwiniony albo wywołany, ma się w tym czuć,
i tego się sprawować naydaley od wywołania do roku i sześciu nie-
dziel. A tak już gdy oczywisto strony staną, której stronie dowód,
albo odwod Urząd czynić wskaże gruntownie według prawa na ko-
niec wszelakimi postępkami prawnymi dowód, albo odwod czynion
być ma. §. (c) A jeśliby się w tym czasie do roku i sześciu niedziel 3
do sprawy nie miał, i gleytu Naszego nie brał, tedy dzieci albo bli-
scy zabitego już to imienie strony przeciwny dzierżyć i używać ma-
ją, dotychczas, póki wywołanego dzieci albo krewni tę sumę pie-
niędzy od Urzędu im według pozwu skazaną zapłaconą, a on sam już
wiecznym wywołaniem zostać ma. Wszakże takie dzieci, albo kre-
wni mają tę sumę pieniędzy odkładać, którzy tego mężobójstwa
nie dopomagali. § (d) Jeśliby po wywołaniu ten gwałtownik, albo 4
mężobójca należony był w tym Państwie Naszym, tedy na tym Urzę-
dzie gdzie będzie pościgniony, ma być karany jako Gwałtownik, a nie
będzieli kto pościgał albo feldrował, tedy Urząd Nasz mając pewną
wiadomość o takim wywołanym mężobójcy, albo gwałtowniku ma
tamże na tym Urzędzie swym poimawszy skarać, jako o tym wy-
żey opisano. A w tym czasie nim poiman i na Urzędzie karan bę-
dzie, trafili się komukolwiek onego zabić, za takowego wywołania

(a) Jeśliby Mężobóycy bojąc się karania z Królestwa uciekli, choć będzie osiadły, choć nie osiadły, zostaje bezecnym, co przez Woźnego ma być obwołano. *Jan Olbr: w Piotr: 1495. H. P.*

249. Wywołający tak Polscy w Litwie, jako i Litewscy w Polsce miejsca mieć nie mają a każdy Urząd Exekucyjny nad nim ma czynić, 1589, *infames & proscripti fol. 529*. Duchowny gdyby dopuścił banicy na sobie otrzymać, *Loci Ordinarius executionem super bonis ejus propriis, & super persona faciet, Excepta Religione Grzeczna Const: 1635 fol 8 Tit. O Dobrach.*

(b) W Koronie ktoby wywołanie przez ośm mieścicy na sobie nosił nie mając sublewacyi. Starosta pod winą 300. grzyw: ma się starać, aby go poimiał, i wśladził, a gardło jego na łasec K. J. M. 1564. Dekret na Sady nowe fol: 60. § 1. też to nas doszło.

(c) Dobra w przyczyskach i głowiszczyźnie dzierżące dawności nie mają, wolno zawsze Dziedzicowi i prawo od niego mającemu skupić *Const. fol: 461.*

(d) Ludzie czci odsądzeni w Koronie miejsca nie mają, a ktoby się przypowiedział z Dekretem, a ukazałby to Urzędownie, Starosta powinien go poimać i dać ściąg pod winą 300 grzyw: 1564 Dekret na Sady nowe, fol: 89. §. Item doszliśmy.

Z banitą gdyby Starosta exekucyi czynić niechciał, raz i drugi sto grzywien płacić powinien, trzeci raz *privatio officii* następuje, *forum Trybunał. Const: 1589. fol: 543. Tit: O odprawach.*

ARTYKUŁ V. 5.

O sposobie wywołania, iakimi słowy ma być czynione, i o chowaniu Kata na Urzędzie Grodzkim.

1 G dyby kto z Poddanych Naszych Narodu Szlacheckiego, jakiegokolwiek stanu od najwyższego do najniższego, za występki i nieposłuszeństwo swe wpadł w taką winę według tego prawa pospolitego, za którą wywołany być ma, tedy (a) wywołanie ma być na listach Naszych wywołanych oznajmiono, i przez Woźnych na miejscach temu według nauki tego Statutu przyśtoynych czyniono i ogłoszono tymi słowy; gdyż ten imieniem N. uczyniwszy tak i taki uczynek, przeciwko Panu BOGU, zwierzchności Gospodarskiej, i prawu pospolitemu, a będąc pozwany nie stanął się, zwierzchności J. K. M. Urzędu i prawa posłusznym być nie chciał, ani się stanął na roku usprawiedliwienia powodowej stronie, w czym go obwiniła, z tych przyczyn J. K. M. tego N. jako nieposłusznego wywoływa z Państw swych, z spółku obcowania poddanych, swych, ze wszystkich ziem swych, tak iż nikt z nim obcowania mieć, ani go w domu swym przechowywać nie ma, i z prawa tego, z którego się wszyscy poddani J. K. M. wesela, on weselić się niema, ani go używać do tego czasu, aż według prawa pospolitego z łaski J. K. M. a za usprawiedliwieniem się stronie jego przeciwny, zaś do spółku i towarzystwa poddanych J. K. M. i do prawa pospolitego przywrócony będzie. A w tym czasie póki wywołanem jest, Zona jego ma być rozumiana jako Wdowa, Dzieci jego sierotami, a dom jego pusty. § W tym też powinność każdego Urzędu sądowego Grodzkiego obowiązuje, 2 my, zważając gdzie prawa Maydeburckiego nie masz, iż mają i powinni być na Urzędach swoich Mistrza, to jest: Kata ku karaniu złych swawolnych ludzi, którzyby prawem pospolitym na śmierć pokonani, albo na mękę wydani byli, żeby strona powodowa nie szukając i nie nabywając Kata z innych Miast, mogła go zaraz na tymże Urzędzie ku wykonaniu skazania Urzędowego mieć. A jeśliby który Urząd Grodzki w tym niedbały był, a Kata przy swym Urzędzie nie miał, tedy czasu potrzeby nie strona, ale Urząd swym nakładem

będzie powinien onego, z kąd może, nabywać bez żadney przewłoki, a strona tylko to, jako dawny obyczaj jest, na mieyscu Katu płacić powinna będzie,

(a) *Infames, proscripti, & Banniti legitime condemnati*, tak Polscy w Litwie, jako i Litewscy w Polścze mieysca nie mają, Każdy Urząd exekucyą przeciwko nim czynić powinien *Const. 1589 fol. 529 Tit. Infames & proscripti.*

O imaniu wywołańców patrz w Rozd. 11. art. 4.

O Banicyach i sublewacyach, patrz w Rozd. 4. art. 30.

O nieprzechowywaniu wywołańców, patrz Rozd. 11. art. 36.

Z wywołańcem nikt obcować niema, Rozd. 11. art. 36.

A R T Y K U Ł VI. 6.

O zamordowaniu Męża abo Zony na śmierć między nimi samemi.

R. 4.
A. 92.
R. 14.
A. 6.

TEŻ, (a) Gdyby z nienawiści i nie miłości z obudwuch stron, tak Mąż jako i Zona będąc w rostytku, z jakichkolwiek przyczyn ieden drugiego przyprawił o gardło, zamordował abo otrul. Takowe okrucieństwo i zamordowanie, Dzieci abo krewni tego zamordowanego mają Sąsiadom okolicznym tegoż czasu, a potem i Urzędowi opowiedzieć i obżalować, i instygować abo foldrować na każdego takowego mordercę; a przy wywiadowaniu się dostatecznym u sąsiad okolicznych o złym jakim mieszkaniu i niezgodzie ich, i przy okazaniu przyczyn i znakow jakich słusznych, tego morderstwa, abo trucizny, te Dzieci, abo bliscy, którzy będą instygować, bliżsi będą samotrzeć z sąsiady okolicznymi Szlachtą, a w niedostatku Szlachty, z sługami z czeladzią domową samopiat przyśiądź, a po takim dowodzie obwiniony gardłem będzie karan. § A chociażby Synowie abo krewni niechcieli foldrować, tedy Urząd Nasz z mieysca swego ma tego ołobliwie przestrzegać, i z pilnością około tego wywiadywać się, i u okolicznych sąsiadów bliskich o tego zamordowanego opyt czynić, i obrawszy siedmiu Szlachcicow ku przyśiędze przywieść, którzy pod przyśięgą o tym sprawiedliwie mają powiedzieć, i gdy ci siedm Szlachty o tego zamordowanego na kogo przyśięgną, takowy morderca bez litości ma bydź karany gardłem, tym sposobem, jakoby Oyca abo Matkę zabił. § A gdzieby się to w takiej sprawie trafiło, żeby strona żałobliwa na dowodzie wzwyż mianowanym ustała, abo za wywiadowaniem Urzędowym Szlachta okoliczna przyśiądź nie chciała, a przedsięby była wiadomość i podeyrzenie złego ich mieszkania w małżeństwie, i toby sąsiedzi okoliczni poświadczyli, tedy iednak ta osoba obwiniona nie zgoła ma bydź wolna, ale powinna będzie z także wielą osob jako i żałobney stronie wyżey opisano, od tego uczynku odprzyśiądź się.

W Mazowszu, kiedyby między Mężem a Zoną mężobóystwo się stało, tedy od wszystkiey darrowizny, wiana, posagu, zapisow, spadku odpada, ale ma to przypaść na Dzieci abo na przyjaciele zabitego. A jeśli by mężobóyca do prawa nie stanął, tym samym ma bydź bezecnym, a Dobra jego przypadają na krewnie zabitego: a wszakże przez starostę taki ma bydź szukany i gardłem karany 1576. O zabiciu Oyca, Matki, &c. fol. 309

A R T Y K U Ł VII. 7.

150

R O Z D Z I A Ł J E D E N A S T Y 275
*O Zaboycach Oycy albo Matki, także o zabiciu Dziecięcia
przez Rodzice.*

- 1** Ustawujemy (a) gdyby Syn albo Córka, Oycy albo Matkę swą u-R. 2.
umyślnie z jakiey zapamiętałości zabił, i jakimkolwiek obycz-
A. 7.
kiem Rodzica swego o gardło przyprawił. Tedy takowy Syn
albo dziewczka, która przyczyną swą o gardło Rodzica swego przypra-
wi, nie tylko gardłem ma bydź karan, ale i poczeiwość i wżytkie
imiona i maiętność traci, na inszą bracią i Siostry albo bliskich swych,
zwłaszcza tego uczynku niewinnych. A takową karnością, śmier-
cią haniebną ma karan bydź, po rynku wożąc kielczami ciało tar-
gać, a potym w miech skórzany, władziwszy do niego płą, kura, wę-
ża, kotkę, i to wszystko pospołu w miech władziwszy założyć, i gdzie
naygłębiey do wody utopić. Tymże też obyczajem i pomocnicy ie-
go, których on powoła, albo na nich prawem przewidziono będzie,
maią bydź karani. § A ieśliby się trafiło Rodzicom Dziecię swe zabić
nie z przygody, ani za winę, ale umyślnie, tedy takowy Oyciec i
Matka maią bydź karani za to, rok i sześć niedziel na Zamku Na-
szym siedzieć w wieży. A wysiedziawszy rok i sześć niedziel ma ie-
szcze do roku czterekroć przy Cerkwi, przy Kościele, jakiego Nabo-
żeństwa będzie, pokutować i wyznawać iawnie grzech swoy przed
wszystkiemi ludźmi zebrania Chrześciańskiego. A w takiej rzeczy
Urząd Grodzki powinien instygować, i za wywiedzeniem się pewnym
winnych tak karać.

(a) Jeśliby kto Oycę, Matkę, Brata, Siostrę, Stryja zabił, takowy Mężobójca będąc pokonany
iuz sroższą śmiercią ma bydź karany i tracony, ażeby przykładem śmierci szkaradney inli się ha-
mowali, a Dzieci takowego od wszelakiego spadku odpadają, 1576. Excepto Wojewodz: Mazow:
O zabiciu Oycy, Matki &c. fol: 309

Ktobykolwiek jawnie, albo też tajemnie odpowiedzi na zdrowiu, albo też iakie niebezpieczeństwa
Rodzicom swym czynić nie chciał, albo ranił tedy za słusznym dowodem nie inaczey ma bydź ka-
rany, jedno jakoby gleyt Królewski zgwałcił 1578 *De iniurijs erga Parentes* fol: 40.

A R T Y K U Ł VIII. 8.

Jeśliby kto Brata albo Siostrę zabił.

- 1** Ustawujemy, ktoby Brata albo Siostrę zabił w nadzieię imienia R. II.
A. 7.
albo maiętności ruchomey, albo jakakolwiek naprawą o gardło
przyprawił, a toby nań dowodem słusznym przewidziono by-
ło. Tedy takowy ma bydź karan gardłem, a to imienie, ktoreby nań
i na Dzieci iego przyiść miało, spadywa na inszą Bracią albo na Sio-
stry, albo też na Stryjow i bliskich w tym domu. § Tymże też oby-
czajem, ieśliby Zięć zabił Szwagra swego, tedy Zona iego, Siostra
tego zabitego, Dzieci jey do imion po Bracie swym nie maią mieć
nic, a ten kto zabił, ma gardłem karany bydź. Toż prawo i na tych,
ktoby krewnego swego zabił, chociaż i dalekiego w rodzie.

A R T Y K U Ł IX. 9.

Ktobyby Sługa zabił albo ranił Pana swego.

- 1** Eż ustawujemy, ieśliby który Sługa, wziąwszy przed się zły u- R. 3.
A. 9.
myśl, Pana swego zabił albo ranił, takowy ma łrogo gardłem
karany bydź jako zdrayca cwiertowaniem. A ieśliby nie zabił R. II.
d. 16.

Xxx

ani ranił, iedno broni przeciw Panu swemu dobył, takowy rękę traci.

A R T Y K U Ł X. 10.

O Zwadach.

- 1 **T**Eż (a) kiedyby się kto z kim zwadził, a w oney zwadzie obadwa się ranili, a iedenby z tych pozwał do Prawa, a świadkowby między sobą nie mieli, ktoby miał między nimi rozeznąć, A iedenby drugiemu nie dopuszczał na przysięgę, a obadwaby się bra-
li do przysięgi, tedy Sędziowie mają im kazać Los rzucić, a czyi się Los wprzód wymie, ten ma przysiędz na ranach swych, i na począ-
tku zwady i boju, a kiedy on przysięże, tedy ten temu, który przy-
sięże, ma za rany płacić, iakiego stanu będzie. A jeśli Szlachcica
będzie nawiązywać, tedy ieszcze w Zamku abo Dworze Nalzym sześć
2 niedziel masiedzieć. § A gdyby się w oney zwadzie obadwa zabili, a ^{R. 114.}
nie byłoby świadkow z obudwuch stron, tedy Potomkowie abo bli-
scy zabitych iuż głowščyzn na sobie szukać nie mają. § A jeśli z
3 iedney strony rany będą, a z drugiey strony zabity, tedy przy onym
zabitym, ten kto prawa dochodzi bliższy będzie dowód czynić nizli
przy rannym, a gdy będzie prawem pokonan, to iest: przy opowia-
daniu Urzędowym samotrzyć z Dziećmi abo bliskimi zabitego, abo
też z ludźmi obcymi Szlachtą, a nie będąieli mieć obcych ludzi, tedy
i z ługami zabitego, abo z swoimi też z Szlachtą, a w niedostatku
Szlachty, ług, tedy i prostego stanu ługami poprzysięgnie; taki za-
bójca gardłem karan, a głowščyzna z imienia iego ma byđź pla-
cona.

(a) *Scrutinia in causis criminalibus*, na Ziemskich abo Grodzkich Rokach pierwszych poś *crimen*
patratum, za przypożwem mają byđż wywodzone. *Const.* 1578. fol. 328. *Tit.* *Scrutinium*.

Scrutinium strony wywodzić mają, uczyniwszy przysięgę, że Świadkow nie przesięgli, których
dwaście mają stawić z obu stron. *Const.* 1588. fol. 463. *Tit.* O Mężoboycach.

Jeśli by był z iedney strony ranny: z drugiey zabity, przy zabitym bliższy do dowodu, *Roz.* 11.
art. 2.

A R T Y K U Ł XI. 11.

O Zawadzie wieczorney.

- 1 **T**Eż (a) kiedyby przy jakiey wieczorney zwadzie ktokolwiek
świecę zgasił, a w tymby, abo między tymi którzy się zwadzi-
li, abo inšzy kto przy tey zwadzie będąc, po zgazzeniu świe-
cy w pociemku był raniony, a nie wiedząc od kogo raniony, po-
zwałby do Sądu tego, kto świecę zgasił, mianuiąc że ia w tey
zwadzie raniony, a niewiem od kogo za przyczyną twoią żeś świecę
zgasił, i na toby dowod uczynił, że świecę zgasił. A jeśli by dowo-
du nie miał, a śmiałby przysiędz, tedy ten, który świecę zgasił, po-
winien mu rany płacić. § Tak też i o głowščyznę w takowey przy-
godzie chcemy mieć, aby sądzono, jako wyżej w tym Artykule o ra-
nach opisano. Wszakże dowodząc kto głowščyzny Szlacheckiey,
nie sam ieden, ale samotrzyć, jako wyżej o dowodzie głowščyzny
Szlacheckich iest opisano, ma przysiędz, a ten zapłaciwszy rany a-
bo głowščyznę, a zasiedziawszy za głowę Szlachecką rok i sześć
niedziel na dnie w turmie, ma sobie winnego szukać.

(a) Gdy kto w zwadzie ogień zgaśli, a w tym kogo ranią, tedy ten co ogień zgaśli ma być za rany sadzon, *Const. 1577. fol. 311. Tit. O tym który daje przyczynę.*

A R T Y K U Ł XII. 12.

O zgwałcenie Dziewki i Niewiaſty.

- 1 **U**stawujemy też, (a) ieſliby kto Dziewkę abo uczciwą Niewia-^{R. 14.}
stę jakiegokolwiek ſtanu uſilnie zgwałcił, a onaby Dziewka abo^{A. 28.}
Niewiaſta za onym uczynkiem wołała gwałtu, za którym woła-
niem ludzieby przybiegli na on gwałt, a onaby przed nimi znaki
gwałtu okazała, a potym onego do prawa pociągnęła, i dwiema abo
trzema ſwiadcami znaki gwałtu przeſwiadczyła, a ktemu przy o-
nych ſwiadcach na tym gwałcie ſwym na tego ſamego przyſięgła.
Tedy takowy ma być karą gardłem, a nawiązka ma być z imie-
nia według ſtanu, jakiego będzie. § Jeſliby ona Dziewka abo Nie-^{R. 11.}
wiaſta gwałtu wołała, a ludzie oni ſyſzeli, a na gwałtby nie przybie-^{A. 13.}
gli, a wſzakże po onym gwałcie ſkoroby była wolno puſzczona, a o-
powiadałaby ſię tym ludziom, a zaś onego do prawa przyciągnęła, i
tymi ludźmi oſwiadczyła, i znaki gwałtu okazałszy, przyſięgę też
na tym gwałcie uczyniła, tymże obyczajem ma karany być, jako
wyżej opisano. A ieſliby ona chciała go ſobie za Męża mieć, to
będzie na iey woli. § A ieſliby na takim mieyſcu gwałt taki ſtał ſię,
3 gdzieby ludzie wołanie mogli ſłyſzeć, a Dziewka abo Niewiaſta gwał-
tuby nie wołała, a potymby to ludziom opowiedziała, tedy to opo-
wiadanie za gwałt rozumiane być nie może, i ten pomowiony od
gwałtu wolen być ma.

(a) Ktoby Pannie, Wdowie, Mężatce, na polu, w leſie, w domu, i gdziekolwiek gwałt uczynił;
a Panna abo Białogłowa wſzedłszy do bliſzey wſi gwałt przed kmieciami obwołała, a znaki tako-
wego ſwego gwałtu pokazała, Prawem pokonanego gardło na ſafce K. J. M. zoſtanie. A ieſliby
Panna o gwałt potwornie kogo oſkarżyła, a obżałowany ſzeſcią ſwiadców gdyby ſię odwiódł, tako-
wa potwornica winą ſłużyła ma być karana. *Kaz. Wielki w Wiſłicy H. P. 205. 275.*

A R T Y K U Ł XIII. 13.

*O gwałtowne wzięcie w Małżeńſtwo Dziewki, Wdowy, i ka-
żdey Niewiaſty.*

- 1 **U**stawujemy, (a) ktoby bez woli Oycy, Matki, Stryjow, abo in-^{R. 14.}
ſzych bliſkich, bądź też Opiekunów, na jakimkolwiek mieyſcu^{A. 29.}
wziął kogo z tych Perſon wyżej mianowanych gwałtem, mia-^{R. 3.}
nując iżby mu Małżeńſtwo poſlubila, a toby przyſzło przed Nas Ho-^{A. 39.}
spodara, abo przed który Urząd Naſz. Tedy takowa Perſona ma
pierwey wzięta być do ſekweſtru tego Urzędu, przed który ſię to
przytoczy, i ma być dana do rozprawy na chowanie, na takie miey-
ſce, gdzieby według ſtanu ſwego przy Białychgłowach uczciwie cho-
wana była. A gdy ſię to pokaże z prawa, że jako Przyjaciół, Krew-
nych abo Opiekunów, tak też i iey ſamey na to pozwolenia nie by-
ło. Tedy ten, kto ſię tego ważył, ma gardłem karany być, a za
nawiązke trzecia część wſzytkiego imienia ma ſpaść na tę Perſonę
gwałtem wziętą. A ſzkody któreby ſię przy takim gwałcie ſtały, za
dowodem, na dwóch częściach tegoż imienia mają być ſkazane, a
ktoby imienia leżącego nie miał, tedy na maietnoſci jego ruchomey:

R. 5. § (b) Wszakże, ieśliby Dziewka ukrywſzy to przed Rodzicami abo
A. 8. i Przyiacioły ſwymi, na to Małżeństwo i na wzięcie pozwoła, i na
II. prawie to zeznała: Tedy takowa Dziewka wypada od wyprawy, i od
wszystkich imion ſwych oyczyſtych i macierzyſtych, jako o tym wy-
żey opifaſano w Rozdziale piątym. A ten kto z pozwoleniem ſamey
Dziewki w Małżeństwo ią wziął, iuż gardła nie traci. Wszakże ieśli-
R. 4. by taka Dziewka odchodząc tak ſwawolnie od Rodzicow abo bli-
A. 48. ſkich, bądź też Opiekunow ſwych, co maiętności ich zabrała, tedy
o taką ſzkodę ukrzywdzonemu wolno będzie z tym, kto tę Dzięw-
kę i z nią też maiętność wziął, tamże zarazem u prawa mówić.

(a) Ktoby Pannę abo Wdowę gwałtownie ułapił, a o takowy uczynek byłby przed Króla J. M. pozwany, i tam gdzieby Panna, Wdowa abo Niewiaſta poſtanowiona zeznała, że ten gwałt nad wolą iey ſtał ſię, takowy przekonany ma byćdź czei oſądzony: a ieśliby zeznała, że iey ſię to za wolą iey właſną ſtało, iuż od Dóbr dziedzicznych, poſagu, i innych ma byćdź oſądzona. Zyg: 10 Krak: 1532. H. P. 275.

Gdyby Opiekun Panny doſroſley do Małżeństwa godney z chytróci za mąż wydać nie chciał, chcą-
cy maiętność iey trzymać, takowa może ſię o Męża ſtarac z pozwoleniem i radą powinnych Wład:
Jag: 1423. H. P. 276.

O rapt Białychgłow nie doſroſłych z mocy Opiekunow wziętych, może czynić według Konſty-
tucyi de Captivis, Conſt: 1607. fol: 848. Tit. De Raptu.

A ta Konſtytucya de captivis ieſt w roku 1588. fol: 462. Tit: O poimaniu.
(b) In cauſis raptis maiſc ſcrutinium procedente proteſtatione per Proximiores. Raptor ex ſeru-
tinio a byćdź na konwikę kazany, ani przyznaniem Białey głowy de conſenſu ma byćdź wolny,
forum Trybun-1 Conſt: 1631 fol: 18. Tit: Cauſe raptus. Ktoby płeć Białogłowską niedoſroſłą z
mocy Oycowſkiej i Opiekunow wziął ſtanu Szlacheckiego, o to czynić ma w Grodzie onego Po-
wiatu, gdzie ſię ſtanie Conſt: 1607. fol: 848. Tit: De Raptu.

A R T Y K U Ł XIV. 14.

O zabicie za powabieniem abo wyzywaniem na rękę

R. 4. I ſz też (a) ſzkodliwy zwyczaj wſzezał ſię był miedzy poddanymi
A. 3. Naſzymi zwałſzcza ſtanu Rycerskiego, który za lada przyczyną,
R. 3. cierpliwości przyſtoyney w ſobie nie zachowuiąc, i prawem po-
A. 38. ſpolitym nie dochodząc ſię, i owszem nim jakoby wzgardzaiąc, ſwa-
wolnie i byſtrze ieden na drugiego targnawſzy ſię, a zatym na rękę
powabiwſzy i obowiązwſzy ſłowy takowemi, które ſię pocziwości
i dobrej ſławy dotyczą, potym ſpolnie bić ſię i rany ſobie zadaiąc,
o rany ſzkodliwe i zaſcia miedzy ſobą przychodzą, a niektórzy bro-
ni ſzkodliwych jakoby przeciwko poſtronnemu nieprzyiacielowi, i
dziwnych poſtępkow do tego uſzywaiąc, na śmierć ieden drugiego
zabiiłai, i ſpolnie ſię mordują, nie inaczey jakoby zwierzchności i
ſprawiedliwości nad ſobą nie mieli. A chociaź podczas to ſobie ob-
warują, ieśliby ieden drugiego zranił abo zabił, że tego na ſobie
ſami, i Potomkowie ich pożyſkiwać nie maią, jednakże to w Rze-
czyſpolitey żadnego pomnożenia i pożytku nie czyni, i owszem
gdy ſię krew ludzka, czasem i niewinna wylewa, Pan BOG tym by-
wa obruſzony, także i pokoy poſpolity obrażony. A przeto My te-
mu jako ſzkodliwemu zwyczajowi, w Pańſtwie Naſzym Wielkim Xię-
ſtwie Litewſkim niechcieli dopuſcić więcey ſzerzyć ſię, a pokoy po-
ſpolity dobrze chcą obwarować, za radą i pozwoleniem Panow Rad
Naſzych i wſzystkich ſtanow do tego Statutu należących: Uſtawuje-
my, aby iuż od tego czasu ſwawolnie bez pozwolenia Naſzego Ho-
ſpodarskiego, które tylko za wielkimi a znamienitemi przyczyna-
mi pochodzić ma, i na oſobliwym uważeniu i uznaniu Naſzym Ho-

1. I podarłskim z Pany Radami Naszymi, a w woysku za pozwoleniem i
 uznaniem Pana Hetmana tego Państwa Wielkiego Xięstwa Litewskie-
 go należeć będzie, na rękę powabiać i wyzwąć nikt nikogo nie śmiał,
 i słowy, ktoreby się dotykały pocziwości i dobrey Sławy Szlache-
 ckiey, w tym go nie obowiązywał, i ieden drugiemu ran nie zadawał,
 i nikt nikogo nie zabijał, ale o wszelakie krzywdy swe, by też i o
 2. naywiększe i naygłównieysze, prawem pospolitym według tego Sta-
 tutu każdy, ieden z drugim się rozpierał. § A jeśli by kto nad to
 prawo i ustawę Naszą wyzwawszy kogo na rękę, rany mu jakie zadał,
 albo chociażby i ten powabiony onego, kto go wyzwiał, zranił, tedy
 za rany nie ma być czyniona nagroda, gdyż nie miał na takie swa-
 wolne i nie przyłtoyne powabienie mimo zakaz prawa pospolitego
 pozwałać, iedno ten kto drugiego zranił, sam nie ranny zosta-
 nie, ma w więzieniu na Zamku Naszym stołecznym Wileńskim wyż-
 szym puł roka siedzieć, gdy to nań za pozwem u Sądu Ziemskiego
 ranny dowiedzie. A jeśli by się obadwa zranili, tedy już sobie ran
 ieden drugiemu płacić i nagradzać nie ma. § A tymże obyczajem
 3. ma być rozumiano, jeśli by na rękę wyzwawszy się, na śmierć ie-
 den drugiego zabił, tedy ten kto żyw zostanie, bądź wyzwany, albo
 kto wyzwiał, sam za onego zabitego z Prawa od Urzędu Grodzkiego
 tego Powiatu, w którym osiadłość swą ma, nie inaczej iedno na
 gardle ma być karany na śmierć, i krew jego swoją krwią zapła-
 cić ma, za żałobą i popieraniem prawa od Dzieci albo bliskich tego
 zabitego, lecz głowiszczyną już po takowym skaraniu płacona być
 4. niema, gdyż o tym wiedział, i sam na to zezwalał. § A jeśli by za-
 razem po takim zabiciu ten mężobójca poimany nie był, albo po-
 zwany będąc ku prawu nie stanął, tedy przeciw niemu daley taki
 postępek prawny ma być czyniony, jako wyżej o mężobójcach jest
 opisano. A dla tegoż iednemu z tych, któryby spokojnym będąc na
 takie nieprzyłtoyne wyzwanie nie pozwalał; takową obronę i waru-
 nek postanawiamy: By też i naywięcey ten przeciwnik jego, słowa
 jakie dotkliwie sławie i uczciwości jego przymawiając i dotykając,
 na rękę powabiał, a on gdy nie pójdzie, a pokoy pospolity zacho-
 wując, z tey ustawy i prawa nie wystąpi, tedy wszystkie te takie slo-
 wa nic mu i dobremu, mniemaniu jego szkodzić nie mogą, ale i ow-
 zem temu przeciwnikowi jego samemu jako występniemu mają szko-
 dzić. I może takowy spokojny, uciekły do Nas Hospodara, albo
 i do Urzędu Naszego należnego, zarazem takiego przeciwnika swego
 do prawa oniebezpieczność zdrowia swego, i o winę za słowa dotkli-
 we, według Artykułu dwudziestego siódmego Rozdziału trzeciego
 pozwać, i tam daley przeciwko niemu postępować, jako o Odpo-
 wiednikach jest opisano.

(a) Jeśli by ieden drugiego na pojedynek wyzwiał, wyzwany aby się nie stawiał, oprócz żeby to
 komu od Króla J. M. pozwolono było, a który się ważył to uczynić, tedy ma siedzieć puł roka w
 wieży i 60. grzywien winy dać, o co *forum* w Ziemstwie. 1588. *de duellis*, fol: 462.

Constit: Anni 1586. fol: 444. warowano, aby wszelakie waśni, zamawiania, odpowiedzi, poje-
 dynki miejsca nie miały pod czas *interregnum*. *Constit: 1588*, fol: 461. *Tit: Odpowiedz*.

A R T Y K U Ł X V. 15.

*Gdyby kto brzemienną Niewiaścę Szlachciankę zbił, albo
Koniem potrącił i zabił.*

R. II. **A. 27.** **U**stawujemy też, jeśli by kto nie będąc przymuszony żadną przygodą, to jest zerwaniem uzdy, uniesieniem twardego Konia, i inną jaką przygodną przyczyną, iedno z zuchwalstwa albo opilstwa swego, albo umyślnie to uczynił, Niewiaścę brzemienną Szlachciankę, bądź też i innego stanu, biegnąc na Koniu potrącił, albo ją czymkolwiek zbił i obraził, tak iżby płód martwy poroniła, a sama żywa została, tedy za dowodem słusznym ma ją według stanu nawiązać, a za tę winę w więzieniu w Zamku albo w Dworze Naszym tego Powiatu ćwierć roku siedzieć, a z strony tego zbytku iego w obrażeniu płodu zrzuconego, ma taki z żalem jawnym, upokarzając się przed Panem Bogiem, na sobie karę odnieść przez rok ieden cztery kroć na Święta Uroczyste, to jest: raz na dzień Narodzenia Pana Chrystusowego, drugi raz na dzień Gromnic, trzeci raz na dzień Zmartwychwstania Pana Chrystusowego, a czwarty raz w dzień Święta zesłania Ducha Świętego, u drzwi Kościelnych we wnętrzu na miejscu podniesionym na to nagotowanym, na łokieć od ziemi stać, i grzech swój przed ludźmi wchodzącymi i wychodzącymi z Kościoła jawnie wyznawać, a potem tego obiecować z pilnością strzedz się i niedopulzczać. § Lecz jeśli by oboje, to jest: i płód i Matka z przyczyny iego zmarli, tedy on też sam za to gardłem ma być karany za słusznym dowodem, jako około zabójstw Stanu Szlacheckiego, i też prostych ludzi, na swych miejscach dowody są opisane, a głowiczyzna przedsię z imienia, i z majątności iego bliskim iey, tylko za samą Matkę ma być płacona według stanu iey. § Jeśli by to potrącenie i obrażenie Niewiaścę brzemienną stało się nie umyślnie, przygodnie, o tym ma być sądzono, jako o innych mężobójstwach nie umyślnie.

A R T Y K U Ł X V I. 16.

*Ktoby nożem, albo jakim innym do boju niezwykłym
narzędziem kogo zabił albo ranił.*

R. II. **A. 9.** **G**dyby (a) kto kogo umyślnie z gniewu, a z zapamiętałości serca złego, Nożem, Puinałem, Gindzałem zabił, takowy, jeśli będzie Szlachcic, a to też Szlachcicowi uczynił, za dowodem słusznym czwartowany być ma. A jeśli prostego stanu Człowiek Szlachcicowi uczyni, ten będzie karany czwartowaniem. A gdyby Szlachcic prostego Człowieka tym sposobem zabił, ten rękę traci, okrom poimania na gorącym uczynku, o czym jest w tym Statucie opisano, a głowiczyzna po każdym takim z majątności płaconabyć ma. § A jeśli kto nie zabije, tylko rani, ten będzie i Szlachcic, za Szlachcica obrażenie ucięciem ręki, a za prostego Człowieka zapłatą pieniężną, tak jako za głowiczyznę karany będzie. Jeśliż to Człowiek prostego stanu uczyni, ten za obrażenie Szlachcica gardło, a za prostego Człowieka rękę traci.

(a) Na Sądy Trybunał; Ziemski; Grodzki; i inne subsellia, także Sejmiki, ziazdy główne, affek-
rując bezpieczeństwo, także na prywatne ziazdy, aby Strzelby, Pulhakow, Ruzznicy, Łukow, i in-
nego Oręża zakazanego nie zażywali: a jeśli kogo zabito z Ruzznicy, tym samym gardłem &
poena infamiae karany byź ma, wyjawy gdyby się to w obronie, w naysciu na dom stało; 1601.
O Ruzznicach, fol: 259. i na W. X. L.

Deklaracya bezpieczeństwa pospolitego, 1611, fol: 37. na W. X. L.

Rany z Ruzznicy sowito mają byź płacone. Const: 1557. fol: 10 § Ktoby się tego ważył Const:
1611. fol: 3. Tit: Deklaracya. Const: 1601. fol: 259. Tit: O Ruzznicach.

ARTYKUŁ XVII. 17.

O Zabiciu albo Ranieniu zdradliwym, potajemnym obyczajem.

- K** Toby kogo niewiadomie, bez zwady, ale milczkiem, zdradli-
wie a potajemnie w nocy, albo i w dzień zabił. (a) To jest: albo
w drodze kryjomo ze krzą, z zapłocia, albo w Mieście, we wsi,
na ulicy załadszy, albo w domu, przez drzwi, przez okno, albo w ko-
morze tajemney potrzebney, jaką strzelbą postrzelił, abo ręczną bro-
nią jaką zabił, bądź też spiącego iakożkolwiek o śmierć przyprawił,
abo też w biesiedzie, albo też w inżym jakim zgromadzeniu ludzi,
ale milczkiem, potajemnie, pułalem, i jakakolwiek bronią zabił, a
na tym uczynku był poimany, albo to nań słusznym dowodem prze-
wiedziono było: takowy jeśli to Szlachcie Szlachcicowi uczynił, fro-
gą śmiercią czwartowaniem; abo na pal biciem karany; i pocziwo-
ści odsądzony będzie; a głowiszczynna z imienia abo majątności jego
ruchomey sowito płacona byź ma. A jeśli nie zabił, tylko rani
Szlachcica, ten przed się gardłem karany będzie, a nawiązka z imie-
nia płacona byź ma. A jeśli to Szlachcicowi Człowiek prosty u-
czyni, tedy za zabicie po skazaniu na gardło, różnymi frogami mę-
kami z tego świata zgłodzon będzie, a za ranę ścięty byź ma. §
Jeśli to kto nad kim z naprawy czyiey uczynił, i toby powiadać
śmiercią taką powieść swą zapieczętował: tedy przy inżych słusz-
nych jawnych znakach; któreby się w tey rzeczy okazać mogły, za
dowodem słusznym prawnym, i sam ten ktoby naprawił, tak jako i
ten który to uczynił, karany byź ma. A nie będziei znakow do-
wodow, jawnych, słuszných, tylko powołanie śmiercią zapieczęto-
wane, od tego obwiniony tym powołaniem, odprzysiędz się powi-
nien będzie.

(a) O Rany z ruzznicy forum. Grod na Rokach Grodzkich. poena perpetua banitio, praemissa inqui-
sitione. Const: 1598. fol: 707. Tit: O Męzoboystwie.

Reassumowana też Konstytucya roku 1611. fol: 3. Tit: Deklaracya.

Męzoboystwo przy robocie z ruzznicy popełnione czworaką penę przynosić ma, Const: 1576:
fol: 308. Tit: O ubiciu.

ARTYKUŁ XVIII. 18.

O Zapalaczach, Miast i Domow.

- J** Jeśli (a) kto tak złego a szkodliwego uczynku ważył się a śmiał
umyślnie zapalić Zamek, Miasto, abo Dwor Nasz Gospodarski, a-
bo też Zamek, Dom Xiążęcy, Pański, Szlachecki. A w tymby
temu zapalaczowi mianowicie od uszkodzonego wina była dana, a-
boby go zarazem na tym uczynku poimano. Tedy za dowodem słu-
sznym prawnym, tak jako o inżych rzeczach krwawych, zwłaszcza
jako o dowodzie najazdu gwałtownego na Dom Szlachecki, a miano-

wicie około przysięgi z łeściami Szlachcicami, iest wyżej opisano; zostanieli w tym winien, ma bydź sam ogniem spalony, a majątność, uszkodzona ogniem, z majątności teyże iego, iесли która będzie, płacona bydź ma.

(a) Którzy palą Domy, Gumna, albo które inne Dobra, śmiercią okrutną i nayszkyradnieyszą mają bydź karani. *Kaz: Wielki, H. P. 240. Wład: Jag: 1433. H. P. 240.*

A R T Y K U Ł XIX. 19.

Ktoby zabił Gwałtownika w Domu swym, i Pomocnikow iego.

TEŻ (a) ustawujemy, ktoby na czyi Dom, albo na Gospodę gwałtem najechał albo nadzedł, a ten Gospodarz domowy, tak też i Gość, który w tym Domu albo Gospodzie stoi, onego gwałtownika samego, albo pomocnikow iego, broniąc Domu albo Gospody swej zabił. Tedy skoro po onym gwałcie, ma Sąsiadow okolicznych obellać, obwołać, i opowiadać, i tegoż czasu do Urzędu Naszego sądowego tego Powiatu, w którym się to stanie, iechać, albo posłać, wziąwszy Woźnego i stronę ludzi dobrych Szlachtę, albo inszych Sąsiadow wiary godnych, on gwałt, i zabitego gwałtownika w Domu swym okazać. A potym gdy będzie o to zabicie obwinion, tedy za okazaniem słusznych znakow gwałtu, ma z Zoną i z Dziećmi lat dorosłemi, i z trzema Szlachcicami sobie równemi, a nie bedzieli mieć Zony albo Dzieci, tedy z temi trzema Szlachcicami przyśiądz. (b) A niebedzieli trzech Szlachcicow do przyśiężenia z sobą mieć, tedy z sługami i z czeladzią domową samopiat przecięnia przyśięga się odwieść na tym, iż ten zabity gwałtem naiechał albo nadzedł, a stało się za początkiem tego zabitego, a iеслиby nie zabił, tylko ranił, tedy sam ieden Pan domowy albo Gość w Gospodzie stojący ma przyśiądz, iż jako gwałtownika w Domu swym ranił. Takowy głowiczyczny, ran i szkod niłakich płacić nie będzie powinien.

(a) Gdyby w Dom czyi ręką gwałtowną naszedł, Gospodarza, Zonę, Syna, albo Sługę zabił, albo okrutnie ranił, będąc przekonany sześciami świadkow gardłem ma bydź karany. *Jan Olbr. 1493. H. P. 205.*

A kogoby w naysciu Domu albo Gospody broniący z rufznicy zabił, albo ranił, za słusznym wyrokiem karaniu nie podlega, 1601. O rufznicach, fol: 759 na W. X. L. *lusionis alio fluyć ma Szlachcicowi, którego iest Dom, a ranionemu o ranę skrutinium bydź ma. In except: Const: 1576 fol: 307. Tit: O gwałcie.*

(b) Nie tylko ręczną bronią, ale choćby z rufznicy w naysciu kto kogo zabił, wolen zostać. *Const: 1601. fol: 759. Tit: O rufznicach.*

Pod bokiem nawet Królewskim, kto przyczynę zranienia albo zaboystwa dać, *Homicida* wolen od gardła, Rozd: 1. art: 9.

Banił gdy zabił w obronie, żywota wolny, Rozd: 1. art: 13.

Urzednik sądowy gdy zabił w obronie, wolny, Rozd: 4. art: 63.

Kto nie tylko bolem ale zgaśzeniem świecy da przyczynę do ran, ikazują winy, Rozd: 11. art: 11.

A R T Y K U Ł XX. 20.

Ktoby naiechał albo naszedł na cudze imienie albo na siolo gwałtem, a ten broniąc gruntu swego zabił.

TEŻ (a) któremu Szlachcicowi Szlachcic, albo któżkolwiek inszy umyślnie na czyie imienie, na siolo, na ludzie, i na grunta gwałtem naszedł albo naiechał, i gwałt albo znaczną jaką szkodę czynił, jako zabranieniem ludzi, bydła statku, żęciem

albo braniem zboża, siana, rabaniem lasów, gajów albo każeniem granic, miedzi, kopców, łowieniem Jezior. A ten Szlachcic broniąc imienia swego, onego gwałtownika swego zabił, albo ranił, tedy ma tymże sposobem jako wyżej o gwałtowniku domowym jest opisano, przysięgą swą odwieść się. Agdy przysięgą się odwiedzie, iż go jako gwałtownika na takim uczynku zabił, albo ranił, za takowego głowiczyzny, nawiązki, ani szkód także płacić nie będzie powinien. A o swą krzywdę i szkodę, któraby się w on czas stała, przecie temu, na czyje imienie było najechano, wolno będzie na onym gwałtowniku albo na imieniu i majątności jego wszelakiej prawem dochodzić.

(a) *Invasor* albo *Naysca*, jeśli by z *Arzelby*, albo jakakolwiek inną bronią był od tego, kogo naszedł, zabity, *Invasus* *prævio scrutinio* wolen, ma zostawać *Constit.* 1601. fol. 759. *Tit.* O rusznicach, *sub finem*. Ta Konstytycja *singulariter* Xięstwu Litewi Ruży.

A R T Y K U Ł XXI. 21.

Ktoby na kogo na drodze zasiał, a w tym sam zabity był.

- 1 **U**stawujemy, (a) gdyby Szlachcic drugiemu Szlachcicowi dobro-
wolną drogę zasiał, chcąc go umyślnie zabić albo ranić, a ten
broniąc gardła swego, tego kto zasiał zabił. Tedy skoro po
onym zabiciu, ma iechać i opowiadać to Urzędowi swemu sądowe-
mu najbliższemu, a do Urzędu jadąc, sąsiadem okolicznym, i kogo
w drodze spotka, opowiedzieć. A potem gdy się to do prawa przy-
toczy, a Zona, Dzieci, bliscy zabitego mieliby to, że ten zabójca
sam temu zabitemu był zasiał, albo też na drodze ugoniwszy albo
spotkawszy, niewinnie, bez przyczyny i początku jego, zabił, a ta-
by Zona, Dzieci, albo bliscy; przy tym zabiciu sami byli, i w takiej-
by rzeczy z obu stron za sobą dowody mieli, i u prawa stawili; tedy
Urząd dla lepszej pewności i doznania sprawiedliwości świętej, (b)
na skrutynia, to jest: na wywiedzenie się tej rzeczy tam do tego miey-
sca, i do tej Okolicy gdzie się to stanie według porządku o skrutynii
niżej postanowionego, sam wyiechać albo wyjechać, a za kim więcej
śluszniejszych i znaczniejszych dowodów, tak na wywiedzeniu jako
i na prawie u Sądu ku świadectwu i ku przysiędze, będzie, temu U-
rząd na dowód albo odwod przysięgę samotrzeciemu, bądź z ludźmi
postronnemi, a w niedostatku z obu stron ludzi, Zenie, albo Mężowi
z Dziećmi, a gdzieby Dzieci dorosłych nie było, tedy z *flugami*; z
czeladzią przypuścić ma. § Chociażby żalobną stronę, Przyjaciela
zabitego sami przytym zabójstwem nie byli, aleby wzdry *fluga*, albo
2 kilka ich przy nim było, tedy takowi *fludzy* mają być do sekwestru
Urzędowego wzięci, i u nich o tym pilnie wywiadywanie ma być
czynione, po różniu ich o tym pytając, którzy *fludzy* jeśli by toż co
i powinni zabitego twierdzili, i przysięgą swą tego podeprzeć chcieli:
tedy i w takiej rzeczy ma się Urząd także zachować jako wyżej o-
pisano. A jeśli by *fludzy* zabitego w sekwestrze będąc, z żalobą Przy-
jaciół jego nie zgadzali się, tedy ten obwiniony bliższy będzie, jako
wyżej opisano samotrzeci odprzysiędz się, a tak od gardła i głowy

szczyzny i szkod wolen będzie. § Jednoż, gdyby się to zabójstwo sta- 3
ło bez bytności inżych ludzi, tak przyiacioł jako i flug, tylko mie-
dzy dwiema ołobami, a Przyiaciele zabitego braliby się ku dowodo-
wi, tedy także za flulżnym wywiedzeniem przez Urząd, za wyświad-
czeniem ludzi wiary godnych, iuż ten obżałowany bliższy będzie
przy opowiadaniu swym, chociaż i sam ieden odprzyśiądz się, a po
odprzyśiężeniu, od gardła, od głowlżczyzny, więzienia, i od szkod 4
wolen będzie. § Jeżliżby Człowiek stanu prostego nie Szlachcic, Sza-
chcicowi drogę zafiadł, chcąc go zabić abo bić, a Szlachcicby bro-
niąc zdrowia swego, tego samego kto mu zafiadł, zabił, tedy przy
opowiadaniu takowym, jako wyżej opisano, Szlachcic i ieden sam
może odprzyśiądz się, że to nie umyślnie ale za początkiem onego
zabitego w obronie uczynił, a zechceli odprzyśiądz się, ten głow-
fzyczynę bez dowodu, a szkody za dowodem zapłacić ma.

(a) W Koronie, gdyby kto na drodze zafiadłszy sam był zabity od onego, któremu drogę było
zafiadł, z szczęścią świadkow odprzyśiądz się od karania wolny, za głowę 60, grzywien płacić
ma, Jan Olbr: w Piotr: 1496. H. P. 254.

Mężobójstwo w obronie zdrowia uczynione, gdy się to *ex scrutinio* pokaże, w mocy zostawia-
no, 1588. O Mężobójstwach i skrutyniach, fol: 463.

(b) W Koronie, gdy na skrutynią o mężobójstwo wyieżdżają, przed Skrutatorami srony obie-
dnie przyśięgają, jako świadkow nie przenaśli, abo nie nakupili, a świadkowie mają pod przy-
sięgą przyznawać, które skrutynia objemą sronom zawarte, i zapieczętowane bywają przez Skru-
tatarów wydane. 1588. O mężob: i skrut: fol: 463.

In scrutinium oczywistych świadkow *potior habenda ratio Const: ibid:*

Dwanaście świadkow mają być stawieni. *Const: ibid:*

In scrutinis Szlachcic pod sumieniem, a *Plebei praestito juramento*, mają deponować, *Const: ibidem.*

Do *scrutinium* Szlachcic poddany, h, a Urzędy Mieyskie mieszczan powinni stawiać, *sub poena 100*
marcarum, która *in instanti* ma być okazana *cum remissione ad loci Capitaneum, ibidem.*

Scrutinium odległy może zeznać *coram proximo officio*, a w Prusach *coram Civili. Const: ibidem.*

A R T Y K U Ł XXII. 22.

O tym, ktoby kogo w iakiey zwadzie nie umyślnie ale w obro-
nie zabił.

R. 11. A. 19. **G**Dyby kto umyślnie z zuchwalstwa, opilstwa, i jakiego inżego
złego umyślu, bądź gdzie w Domu, w Gospodzie na ulicy i na
drodze, i gdziekolwiek zwadę z kim poczał. A ten drugi, prze-
ciw komu zwada poczęta, (a) broniąc zdrowia swego, onego zabił,
i takowy przypadek zarazem ludziom postronnym, a potym i na
Urzędzie Naszym sądowym naybliższym opowiedział. A gdy do
prawa o to zabójstwo przyciągniony będzie, tedy on ma wyświad-
czyć się ludźmi dobrymi, wiary godnymi, którzy przy tym byli i to wi-
dzieli, że się to nie umyślnie ale w obronie stało, a przy takowym
wyświadczeniu, ieszcze sam ten ma samotrzeć przyśięgę na tym u-
czynić, iż to zabójstwo nie umyślnie, ale za początkiem onego za-
bitego i w obronie uczynił, a po przyśiędze od gardła i więzienia wo-
len będzie, tylko przecię głowlżczyznę powinien będzie zapłacić. § 2
Lecz Jeżliby tenże, kto zwadę pocznie, kogo zabił, przeciw temu
przy zabitym dowod sronie żalobney ma być dopuszczony, to jest:
przy opowiadaniu ludziom postronnym i Urzędowi, i przy inżych
postępkach prawnych samotrzeciemu na przyśięgę.

(a) W Koronie w obronie zdrowia swego gdy kto kogo zabije, a kiedy się to *ex scrutinio* po-
każe, i szczęścią świadkow tego dowiedzie, wolen zostaje zapłaciwszy tylko 60. grzywien głow-

szczyzny 1588. O Męzobóystwach i skrutyniach, fol: 463.
Patrz w tymże Rozdziale, art: 19. 20. 21. i 22.

ARTYKUŁ XXIII. 23.

O niewymyślnym a przygodnym Męzobóystwie.

Ustawujemy, (a) Jeśliby kto z przygody a nie z chęci, nie z wa-
ni, ale z niewiadomości, strzelając na Zwierza albo na ptaka, ko-
go zabił. § Druga, jeśliby rzemieślnik budując Dom albo mu-
rując, a drzewo albo cegłę, kamień nie opatrzenie upuścił, i kogo
tym zabił. § Trzecia, jeśliby rąbiąc drzewo, siekiera z toporzyśka
spadłszy kogo raniła, i od teyby rany umarł. § Czwarta, gdyby pod-
fieczone drzewo wałąc się z niewiadomości tego, który siekł, kogo za-
biło. § Piąta, jeśliby komu strzelając z łuku albo z rusznicy do czapki,
i do jakiego inższego celu, strzała albo kula wziąwszy pochop w bok,
abo przez górę kogo zraniła, a od teyby rany umarł, a nie miałyby
te osoby między sobą pierwey niakiey waśni i zayścia, tedy dla ta-
kowego przygodnego męzobóystwa, gdy się ludźmi dobrimi, wiary
godnemi, którzy tego będą wiadomi, wyświadczy, a w niedostatku
obcych, chociaż z sługami swemi przynajmniej gdy samotrzeć przy-
fięże, takowy na gardle i więzieniem karany nie będzie, iednakże
główniczyzną według stanu zabitego, Dzieciom albo bliskim zapła-
cić będzie powinien.

(a) W Koronie, Męzobóystwo przygodne tak się rozumie, gdyby kto nie mając z kim przed
tym zayścia, zwady, nienawiści, z przygody zabił człowieka. Ale w Mieście, we Wsi, przy Do-
mu, gdzie ludzie chodzą, także w przezroczyfym polu, gdy kto kogo z rusznicy zabił, mianowa-
ne Męzobóystwo z przygody iść nie ma, 1588. O Męzob: fol: 463.

Scrutinium ma bydz w takich razach, Constit: 1588. fol: 464. strony wywódzły świadki, super
non corruptis testibus przysięgać mają. Ibid:

ARTYKUŁ XXIV. 24.

O ranie w obronie zadanej abo niewymyślnie.

Kiedyby też kto kogo o zranienie swe do Sądu pozwał, a on po-
zwany znając się do ran, mienilby, że to uczynił w obronie za-
początkiem onego rannego, tedy ten przy opowiedaniu swym
na Urzędzie, i przy świadectwie ludzi postronnych, którzy przy tym
byli i to widzieli, bliższy będzie na tym przyśiądz, że to uczynił przy-
muszony w obronie i za początkiem onego rannego, a po takiey przy-
siedze od nawiązki wolen będzie. § A osobliwie, gdyby się to tra-
fiło, żeby kto przygodnie kogo ranił, a nie w obronie, i brał się na
odwod, takowemu to iść nie ma, gdyż nikt ni odkogo w niewinności
swey ran cierpieć nie powinien, ale ten kto ranił, powinien go będzie
według stanu nawiązać.

ARTYKUŁ XXV. 25.

Sługa któryby Pana swego broniąc, kogo zabił abo ranił.

Też ustawujemy, iż kiedyby w takiey zwadzie, (a) Sługa Pana
swego broniąc kogo zabił abo ranił, takowy od każdego prawa
ma bydz wolen, ale strona żalobliwa będzie tych ran i głów-
niczyzny dochodzić na iego Panu. § Wszakże ieśliby czyi Sługa swa-

wolnie bez rozkazań i bez zwady Pana swego przed oczyma kogo zabił albo ranił, tedy Pan jego, tego Sługę swego poimać ma i do więzienia wśladziwszy, krewnym zabitego dać wiadomość. A jeśli by folgując Służebnikowi swemu poimać go nie chciał, albo nie mógł, a on za tym uciekł, tedy ten Pan powinien będzie sam głowščyznę płacić, a rannemu jakiego stanu będzie za rany zapłacić, a po zapłacie głowščyzny, ma na tym przyśiądz, iż bez rozkazań i porady iego to zabójstwo albo rany stały się, i onego Sługi z jakich przyczyn nie mógł poimać. A jeśli by się odprzyśiądz nie chciał, za poprzyśiężeniem strony żalobney, za głowę ma gardłem karany być, a za rany nawiązać.

(a) Gdy Sługa Pana broniąc w zwadzie kogo rani, za co żadney mierziaczki od rannego i powinnych iego mieć nie ma. *Kaz: Wielki w Wiślicy 1368. H. P. 246.*

ARTYKUŁ XXVI. 26.

O zabicu człowieka przyjezdnego i bezplemiennego.

Ustawujemy też, (a) jeśli by się to trafiło, gdziebykolwiek zabito człowieka przyjezdnego albo bezplemiennego, którego głowščyzny szukać nie będzie komu. Tedy skoro takowego człowieka trup będziealeziony, tegoż czasu Urząd Zamku albo Dworu Naszego, ma obiegać wszystkich Mieszczan, ludzi sielskich, tak też poddanych Naszych, jako i poddanych Szlacheckich, a opyt uczynić razy dwa. § A gdzieby się na tych dwóch kopach o tym zabiciu dowiedzieć nie mogli, tedy trzecią kopę przyśiężną ma Urząd zebrać, na której powinni będą stać wszyscy ci, którzy się na tej kopie powinni stawić, a Urząd ma z miasteczek i z siół okolicznych po trzech Człowieków starszych, jako Woytow, Ławników, i innych Mężów dobrych, wiary godnych do przyśięgi obrać, a ci obrani powinni będą na tym przyśiądz, iż sami nie są przyczyną tego zabitego, i o takim zabójcy niewiedzą. § A jeśli by którzy z tych kopników na przyśiężney kopie nie stali, albo chociaż stanawszy, przyśięgą odwieść się nie chcieli; tedy takowi będą powinni głowščyznę sami płacić, a sobie winnego szukać, a ta głowščyzna ma zostać przy tym Urzędzie w którym ten trup aleziony. A potym gdyby krewni onego zabitego wynalezli się, i świadectwo Urzędowe na powinność krewną za łobą mieli, tedy ma ta głowščyzna onym krewnym oddana być. A ta kopa ma być czyniona w około po dwie mili, ludzi na nią wzywając, przez Woźnego ogłaszając na targach, przy Kościołach, i włzędzie o tym dając znać, komu się trafi. § A jeśli by przez trzy lata nikt z powinnych do tej głowščyzny nie przypowiadał się, tedy Urząd tej głowščyzny połowicę ma przy sobie zostawić, a połowicę na szpital oddać.

(a) W Koronie, o Mężobójstwo niewiadome Urząd żadnego winić nie ma, ale krewni dowiadować się mają, także gdy kto z przygody nad mniemanie umrze, utonie, albo z drzewa spadnie *Kaz: w Wiślicy 1368. H. P. 184. H. L. 65.*

In defectu powinnych Pan o Sługę pozywać może. Constit: 1588. fol. 480. Tit. De homicidi:

ARTYKUŁ XXVII. 27.

- 1 **K** Toby (a) Szlachcica na śmierć zabił, abo jakimkolwiek oby-
czajem o śmierć przyprawił, a w tymby z prawa według tego
Statutu winien został, tedy za tego zabitego przy inſzym kara-
niu w tym Statucie według uczynku opisanym, ma być głowščczy-
2 zny placono sto kop groszy. § A ktoby zaś obyczajem okrucień-
stwa, wzgardziwszy Zwierzchnością Naszą Hospodarską, i prawem
pospolitym, a sam swawoleństwa i srogości używając i paſtwiąc się
nad kim, a gwałtownie po woli go sobie mając, któremu Szlachcico-
wi abo Szlachcianke, rękę, nogę, nos, ucho, gębę, uciał, abo
urznął, tak żeby prawie precz który z tych członkow upadł, aboby
oko wyciął, abo wybił, abo na oko oślepił, a w tymby z prawa wi-
nien został; tedy naśladowując w tym prawa Bożego, Ustawujemy, iż za
każdy takowy członek ucięty abo urzniony, wybity, temu, kto w tym
winien zostanie, ma też takowy członek ucięty, i urzniony, abo wy-
bity być, a za winę takowego okrucieństwa i swawoleństwa, i za na-
kład prawny strony żalobney przecię będzie powinien za każdy taki
3 członek stronie żalobney po pięćdziesiąt kop groszy płacić. (b) § A
jeśli by obie ręce, nogi i obadwa ucha uciał, abo obie oczy wyciął,
abo wybił; tedy też przeciwna strona prawem przekonana takoweż
karania, i na tychże Członkach z nagrodą summy pieniężney, jako
wyżej opisano, ma z prawa od Urzędu odnieść. A Jeśli by palec
abo kilka ich uręki abo nogi uciał, tedy i za to także równie win-
nemu czynione będzie, a zapłata pieniężna za każdy palec ucięty
4 ma być po dwadzieścia kop groszy. § Jeśliżby który z tych miano-
wanych członkow nie był ucięty, tak, żeby precz odpadł, aleby z te-
go zranienia był tak bardzo ochromiony, żeby im do roku władać
niemógł, tedy za takowe ochromienie, za każdy członek, rękę, no-
gę, ucho, gębę, po pięćdziesiąt kop groszy zapłacić, a za palec ochro-
5 miony, także dwadzieścia kop groszy zapłacić ma. § (c) A jeśli-
by kto kogo w głowę ranił, z którejby rany mowę zamknął, cho-
ciężby się i wygoił i żyw został, aleby już potym mówić nie mógł,
tedy temu ma sto kop groszy, jako głowščczyznę winowaty zapłacić,
a za winę w więzieniu w Zamku abo Dworze Naszym sądowym, gdzie
się to stanie, na dzień w wieży sześć sążni w ziemi pułroka siedzieć.
Za ranę krwawą w głowie, z którejby kości wybierano, trzydzieści
kop groszy. Za ranę obliczną na twarzy czterdzieści kop groszy;
a ktoby też kogo umyślnie na zelżywość stanu Szlacheckiego, kiiem,
kieścieniem, buławą, abo biczami, różgami abo inſzemi jakimi
przyprawami bił, abo bić kazał; Za taki każdy boy i zelżywość,
6 ma być nawiązki placono czterdzieści kop groszy, a ieszcze dla takiej
rany w głowie do wybierania kości, i przez twarz zadanej, także
dla bicia kiiem, biczami, różgami, i inſzemi przyprawami, za winę
takiego zuchwalstwa i swawoleństwa, w Zamku abo na Dworze Na-
szym sądowym tegoż Powiatu, gdzie o to prawo będzie, dwanaście
niedziel na dzień wieży siedzieć ma. A za inſze rany iakąkolwiek

bronią żelazną zwyczajną ku boju, zadane, nawiązki dwadzieścia kop groszy płacić, a ktemu sześć niedziel w więzieniu w Zamku albo Dworze Naszym sądowym siedzieć ma. § A ktoby komu policzek 6 dał, albo brodę, albo włosy rwał, takowy za to dwanaście rubli groszy płacić, i w więzieniu trzy niedziele siedzieć ma. § A białym- 7 głowom Szlachciankom, jako głowszczyzna tak i nawiązka sowito ma być skazowana, także i więzieniem sowitym karano. Tymże obyczajem Duchownym Osobom wszelakiego Nabożeństwa Chrześcijańskiego, i ich Żonom, i Dzieciom ich, które z ślubnych Zon pochodzą, ma być głowszczyzna, nawiązka i nadgroda za ochromienie na członkach, tak iako i ludziom Narodu Szlacheckiego. A to więzienie w tym Artykule na winnych opisane, ma być wykonywane zarazem skoro po skazaniu Urzędowym. § Jeźliżby co z tych rze- 8 czy wzwyż mianowanych, ieden drugiemu uczynił nie umyślnie, nie obyczajem okrucieństwa, ale w zwadzie, z przypadku, i w tymby z prawa winnym był nalezion, tedy takowy i za wybicie albo ucięcie członka, karania na ciele swym odnosić nie będzie, ale tylko winą pieniężną, a więzieniem takim, jako wyżej opisano, karany być ma.

(a) W Koronie, Głowszczyzna jeśli ręczną bronią, 240. grzywien a jeśli z ruznicy, sowito ma być opłacona, 1588. O Męzoboycach, fol: 463.

(b) A rany Szlacheckie sowito opłacywają: to jest: krwawa 20. grzywien, ślana groszy 6. obliczna rana krwawa znaczna grzywien: 30. ucięcie Palca każdego grzyw: 30. wybicie Zęba grzywien: 20. chromota wieczna na Ręce. Nogi, oślepienie Oka, także ucięcie Nosa, ma być opłacone jako półowica Głowy, 1588. O Ranach Szlacheckich, fol: 462.

(c) Rany i chromota okrutnie zadana sowito ma być opłacona, *nihiominus* ten co ranił, palroka ma w więzy na dnie siedzieć, podług Koronnego prawa. *Constit: 1576. fol: 309. Tit: O okrutnym.*

ARTYKUŁ XXVIII. 28.

Ktoby Szlachcica wziął do więzienia swego swawolnie, i nad nim się paścił, albo go w więzieniu umorzył.

R. 3. **U**stawujemy, (a) Jeźliby się to kiedy między Stany Narodu Szlacheckiego, zwłaszcza uboższym od możniejszych, i komużkolwiek od kogo trafiło, żeby jawnie zmochiwszy się, albo tajemnie sam przez siebie, albo przez flugi, poddane swe, kogo drugiego wziął do więzienia swego, człowieka niewinnego i prawem nie przekonanego, bądź w domu, z gospody, i w drodze, albo na jakimkolwiek miejscu go natrafiwszy, i wiodącego od miejsca do miejsca albo na iednym miejscu tajemnie, bądź też i jawnie chowając, więzieniem, biciem, morzeniem głodu, i czymkolwiek okrucieństwo i i zelżywości jakie nad nim wedle myśli swej wykonywał. A Dzieci, bliscy, albo Zona onego posadzonego, i ktokolwiek z powinnych uciekłby się potym do Nas Hospodara, albo do Urzędu Naszego Grodzkiego; tedy wedle obyczajow dobrych, dawnych, które i przed tym w tym Państwie Naszym były zachowane, on takowe bezprawie cierpiący mocą Zwierzchności Naszey Hospodarskiej, przez Pośłańca Naszego, albo przez Wojewodę, albo Starostę tego Powiatu, gdzie się to dziać będzie, za listem i pośłańcem iego, ma być naprzód z więzienia wyięty i wypuszczony. Potym mu sprawiedliwość bez

przewłóki ma bydź uczyniona, przez tenże Urząd Grodzki, na roku pierwszym jako na zawitym, bądź zaocznie, abo oczywisto kładąc pozwy na tymże imieniu, gdzie w więzieniu należony będzie, abo ^{R. 4.} ^{d. 30.}

3 gdzie indziej w naybliższym imieniu, na cztery niedziele. § A gdzieby ten, kto kogo w więzieniu ma, Posłańcowi Naszemu abo Urzędowemu, sam albo przez Urzędnika, slug, i poddanych swych, w Zamku abo gdziekolwiek w więzieniu swym osadzonego szukać, abo naydzonego z więzienia wyiąć nie dopuścił, takiego Przyjaciele onego więźnia mają takż do Nas Hospodara abo do Urzędu Grodzkiego pozwać, żeby sam stanął, i tego Więźnia postawił. A takowy przeciwnik Nam Hospodaru za przewodem prawnym do skarbu Naszego powinien będzie zapłacić winy czterdzieści kop groszy, co na nim po prawie Urząd Grodzki sprawić i do skarbu Naszego oddać powinien będzie. A nad to czasu prawa już takowemu przeciwnikowi takiej rzeczy na wywod nie ma bydź dopuszczono, ale

4 żalobliwa strona bliższa będzie tego bezprawia nań dowodzić. § A ^{R. 14.} ^{d. 6.} chociażby ten więzień, i okrom takowego przez Urząd Nasz wypuszczenia z tego więzienia uciekł, abo przez pokorę wyszedł, i siebie oswobodził. A takie bezprawie i krzywdę swą zarazem skoro po wyswobodzeniu swym, ludziom wiary godnym, na którychby najpierwey natrafił, a potym naybliższemu Urzędowi Naszemu sądowemu opowiadał, i do ksiąg zapisać dał. Także przypozwawszy o to do prawa, a tego jakimi słusznymi znaki poparszy, na tym samotrzeć z Zoną i z Dziećmi, a w niedostatku Zony i Dzieci swych dorosłych, tedy z Przyjaciółmi abo z slugami swemi, tylko ludźmi nie podeyrzanemi wiary godnymi przysiągł; tedy za takim dowodem iego, ten który go w więzieniu bezprawnie dzierżał, powinien będzie najpierwey mu gwałtu dwanaście kop groszy zapłacić, a przy tym sowito abo we dwóje, jakoby go dwa kroć kłosem bił, nawiązać, i wszystkie szkody iego, któreby w tym więzieniu omieszkiwając poiał, za słusznymi prawnymi dowodami iego, powinien będzie iemu oprawić i nagrodzić. § A za swawolenstwo takie, i lekkie poważenie ^{R. 4.} ^{d. 11.}

5 nie prawa i pokoju pospolitego, ielzcze będzie takowy występny więzienia ćwierć roku sam cierpieć, w wieży na dnie na główniki postanowionej na tymże Urzędzie Grodzkim, na którym o to będzie prawnem przekonany. § A jeśli by kto upornym będąc, abo za pozwy stać, abo sam stanawszy więźnia tego postawić, abo też po skazaniu onego więźnia wypuścić, abo też sam więzienia podiać niechciał, takowego za oznaymieniem Nam o tym od Urzędu, mamy rozkazać z Państw Naszych wywołać. A tego więźnia My Hospodar mocą Zwierzchności Naszey przez Posłańca Naszego, abo Urząd Nasz Grodzki, sam iechawszy, ma mocno z więzienia wyiąć, i nawiązki i też szkody za dowodem na imieniu przeciwnego odprawić. Jeśli by się ielzcze i w tym Posłańcowi Naszemu abo Urzędowi Grodzkiemu kto sprzeciwił, taki będąc przed Nas Hospodara mandatem Naszym na rok zawity, abo przed Sąd główny, gdzie strona powodowa zechee pozwać, gardło traci. § Jeśli by kto kogo w takim sławie

wolnym a bezprawnym więzieniu mając, umorzył, albo oślepił, ośchromił, i na czymkolwiek ulomnym uczynił; tedy to wszystko, czym bliżniemu swemu tak lekkim i zuchwałym poważeniem i wzgardzeniem prawa pospolitego uszkodził, i jego obraził, za słusznym dowodem sam ma uciepieć, i tym karany bydź z rozsądku Naszego Honor. 2. spodarskiego, albo Sądu głównego, albo też Urzędu Naszego Grodzkiego, § A jeśliby do śmierci zamorzył więzieniem, a toby znacznie i prawnie nań było przewidziano; tedy sam takowy na gardle ma bydź karany, jako mężobójca, a głowiszczyzna, i szkody, utraty wszystkie zimion i majątności jego, Potomkom onego w więzieniu zamordowanego, za słusznym okazaniem i dowodami ich, mają bydź zapłacone, tak jakoby też żywemu iemu, gdyby z więzienia wyszedł, płacone bydź miały. A toż się ma rozumieć o Szlachciankach Pannach, Wdowach, albo Mężatkach. (b) § Lecz co się tkanie 4. 40. złodzieiów jawnych, albo rozbojników zwłaszcza nie osiadłych, tych, gdziekolwiek sobie na winowatych kto natrafi, może poimać. Wszakże i takowych wedle woli i myśli swej sam nie karząc ma do Urzędu należnego zarazem prowadzić, i tam ich przekonawszy prawem, według występku ich da Urząd z prawa pokarać. § Także którzyby Szlachta sługami rękodaynemi będąc, a czasem zaszkodziwszy, 9. albo nie pożegnawszy ich, od nich precz uciekali, tych mogą Pano wie ich pogoniwszy, albo i potym gdzie natrafiwszy poimać, i tak daley z nim postępować, jako o tym niżej w Artykule dwudziestym wtorym dwanaściego Rozdziału jest opisano.

(a) W Koronie, gdyby Szlachcie Szlachcica do więzienia gwałtem wziął, ma bydź karany winą 120 grzywien, i ma siedzieć na dnie w wieży rok za winę, a znowu ma tyle troje, siedzieć, jako długo onego w więzieniu trzymał, *sub pana infamiae*, nad to szkody powinien odłożyć, na które Aktor przyśleże. a rany jeśliby jakie miał wndług prawa zapłacić o co Sąd Ziemski ma *exscrutatio* uznawać, a o wyswobodzenie więźnia takiego wolno każdemu powinnemu albo przyjacielowi, także Panu o sługę, i słudze o Pana pożywać na roki Grodzkie *peremptoria*, na których ma Starosta skazać *eliberationem* onego więźnia, pod winą banicy, nie dopuszczając w tym żadney appellacyi, 1588. O poimaniu i więzieniu Szlachcica, fol: 462. Toż się i na Starostę ma ściągać, gdyby kogo *sub pretextu officii* poimał, wyiawwszy prawem przekonanego, i gorącego uczynku. Tego roku tamże.

(b) Wyimując z tego sługę jawnego złodzieja; albo zdrajcę, którego wolno poimać, 1588 tamże i *Const: 1598 fol: 705 Tut: O sługach.*
Złodzieiów, Rozbojników, Mężobójców i którzy rękoymią po sobie dają, wolno łapać. *Wład: Jag: 1433 fol: 240.*

A R T Y K U Ł XXIX. 29.

Jeśliby kilka Person Szlacheckich o zabicie iednego Szlachcica obwiniono było.

Ustawujemy, (a) Jeśliby kilka Person Szlacheckich o iednego Szlachcica obwiniono było, a toby zabójstwo stało się nie przy gwałtownym naiechaniu albo naysciu na Dom Szlachecki, albo na Gospodę, także ani przy rozboju. A strona żalobliwa nie wyzwalając żadnego z nich, ale wszystkich ile ich będzie przy opowiadaniu swoim ludziom postronnym, i też na Urzędzie Naszym przy okazowaniu Woźnemu i stronie ran znacznych na zabitym, samotrzecia, bądź z ludźmi obcymi nie podeyrzanemi albo i Dziećmi, bliskimi, albo gdzie Dzieci nie będzie i bliskich, z sługami i z czeladzią domową poprzysięgła, tedy ieden z nich, którego na śmierć obierze

i poprzyśięgnie, ma gardłem karany bydź (b) § A ci pomocnicy iego, na których też zarówny srona poprzyśięgła, ile ich będzie, mają głowiszczynę sto kop groszy płacić, i w więzieniu rok i sześć niedziel siedzieć w Zamku Naszym tego Województwa, gdzie się co takowego stanie, w wieży w ziemi sześć sążni. A Panowie Wojewodowie, Starostowie na Zamkach Naszych, a w ziemi Zmudzkiej przez Urząd Grodzki, na tym miejscu gdzie Sądy odprawują, mają te turmy dobrze opravione i wykopane mieć, głęboko sześć sążni w ziemi, za pewną strażą, i nie mają takowym więźniom folgi niakiej dopuszczać, czynić, i z tego więzienia do roku i sześciu niedziel wypuszczać. § A będzieli zabito dwóch abo trzech, abo i kilka osób Szlachcica, osoba Szlachecka gardłem karana bydź ma: także i o Szlachciankach rozumiano bydź ma.

(a) W Koronie, gdyby przeciwko pomocnikom pokazała się z skrutinii umyślna *complicitas*, tedy po pokonaniu mają bydź karani jako i Pryncypał, 1588, O Pomocnikach, fol. 465.

W Mazowszu, Pomocnicy o zabicie Szlacheckiej osoby obwinieni i powołani, jeśli by się każdy według prawa z sześcią świadków nie odprzyśięgł, za winę owej pomocy każdy z nich sronie obżalowany po 30, grzywień płacić ma, Sądowi po 3, grzywny, nad to 12, niedziel w wieży siedzieć, a za głowę osobno Pryncypał płacić winien, 1576, O Pomocnikach mężobójstwa, fol. 310.

(b) Według Statutu Koronnego gdy jeden gardło daje po przyśiędze Aktora, drugim odwod, Kazimierz 1368.

A R T Y K U Ł XXX. 30.

Jeśli by Szlachcic Szlachcica na drodze rozbił.

Ustawujemy też, Jeśli by Szlachcic Szlachcica na drodze rozbił, i łup uczynił, a on rozbity Personę jego poznał, i przed Urzędem rany swe okazał, a tegoż czasu okazawszy tego w Personę mianował, abo na imię mianując imieniem do Książ zapisał, a po tym przyciągnawszy ku prawu, według okazania ran swych, sam z sześcią Szlachciców brałby się do przyśięgi, i chciał tego przyśięgą dowieść. A pozwany by mając o dobrym zachowaniu swym, że się tym nigdy nie obchodził, pewne świadectwo, i dawałby sprawę, że w tym obwinieniu nie jest winien, a prosiłby na okazanie niewinności swej na skrutynium. Tedy przez skrutynium ma o tym dostateczne wywiedzenie bydź uczynione, a pokazeli się to z wywiedzenia pewnego, że się nie rozboj ale zwada podrożna stała. Tedy pozwany, od rozbojney winy sam jeden ma się odprzyśiędź, a po odprzyśiężeniu obżalowany od tego wszystkiego obwinienia wolen będzie, a uczciwości i dobremu mniemaniu iego to szkodzić nie ma, i z Książ to obżalowanie przez sronę żalobną wyjęte i skasowane będzie. A w takich rzeczach ma bydź na obie sronie sądzono, jako o tym niżej jest opisano.

A R T Y K U Ł XXXI. 31.

Jeśli by Szlachcic Kupcow, abo inszych ludzi proste go stanu na drodze rozbił.

Gdy by Szlachcic obwiniony był o rozboj (a) Kupcow jakich, tubylcow, a nie przyezdnych ludzi, abo inszych ludzi stanu prostego, na drodze, a był by zarazem na tym rozboju z licem

Bbbb

poimany, a tenby Szlachcic do rozboju tego nie znał się. Tedy w tey rzeczy ma bydź na wywiadowanie posłano, a za którą stroną więcej świadectwa na wywiadowaniu będzie, taku dowodowi, abo odwodowi przypuszczona bydź ma. Wszakże człowiek prostego stanu, jeśli mu w takiej rzeczy dowod będzie skazany, ma samosiodm, to jest: z dwiema Szlachcicami, a czterma człowiekami prostego stanu, z ludźmi posłonnymi dobrymi, niepodeyrzanymi przyśiądz, a po przyśiedze ten rozbójnik gardłem karany bydź ma, a szkoda rozbojem uczyniona z imienia płacona będzie. A nie będzie-li mieć żalobnik tak wiele z kim przyśiądz, tedy Szlachcic samotrzeci Szlachcą powinien będzie od tego rozboju odprzysięż się. § Agdyby Szlachcic na rozboju nie był poimany, i lica przy nim nie było, a bylbym tak zgoła o rozbój pozwany, a toby nań pierwsze obwinienie było, a znakówby i podobieństw niakich słusznych nie było, na takowego dowod od ludzi prostego stanu iść nie ma, i on się odwozдить nie powinien, ale jeszcze żalobnik powinien go nawiązać, jakoby go ranił. A gdyby tenże Szlachcic powtórę w takowej rzeczy też bez lica był obwiniony, taki sam jeden ma odprzysięż się, a żalobnik już nawiązywać go nie będzie powinien. Jeśliżby to trzeci raz tenże Szlachcic o rozbój a bez lica był obwiniony, w takiej rzeczy już ma skrutynium bydź czyniono, a za którą stroną więcej świadectwa na skrutynium będzie, tey dowod albo odwod ma bydź skazan, tak jako wyżej w tymże Artykule o poimanych z licem jest opisano. A przydzie-li Szlachcicowi odprzysięgać się, tedy strona żalobna także ma go nawiązać. Jeśliżby czwarty raz o taki rozbój bez lica Szlachcic był obwiniony, przeciw temu już żalobna strona samoczwarta, z jednym Szlachcicem, a z dwiema człowiekami prostego stanu przyśięgę ma czynić, a nie będzie-li żalobnik tak wiele ludzi do przyśięgi mieć, tedy ten Szlachcic jeszcze samosiodm powinien będzie z ludźmi dobrymi prawem nie przekonanymi odprzysięż się: a potym gdyby jeszcze tegoż żaloba nań przyszła, już żalobnik gdy samotrzeci nań poprzyśięże, on gardłem karany bydź ma, i szkoda za dowodem z imienia płacona będzie. (b) § Wszakże Kupcom, ludziom przyjezdnym z daleka z innych cudzych Państw, którzy żadnego zachowania i znajomości w tym Państwie Naszym nie mają, jeśli by się stał rozbój w tym Państwie Naszym, bądź od Szlachcica, abo od kogokolwiek innego, tedy Urząd Nasz mając wzgląd na Artykuł dwudziesty osmy Rozdziału czwartego, który uczy (c) gościowi sprawiedliwość prętką czynić, a bez omieszkania uczyniwszy skrutynium, to jest: wywiedzenie dostateczne o takowym złoczyństwie i zachowaniu, a postępkach tey osoby, na którą żaloba idzie, przy takowym wywiedzeniu przypatrując się i uważając bacznie czas, mieysce, znaki, podobieństwa i wszelakie inne przyczyny ku prawdzie w tey rzeczy skłonne, ma do tego przychylić się, jakoby gość bez przewłoki sprawiedliwość słuszną odniósł. Dla czego już przy świadectwie na wywiedzeniu, i przy znakach i innych słusznych, abo podeyrzeniu znacznym, Człowiek przyjeżdży, chociaż przeciw Szlachcicowi, z mnieyszym dowodem niżli wyżej

opisano
Abo
trzeci

(a) Kt
wary gw
na pewny
gwałtem
nie wróc
(b) Ku
z nich
(c) Cu
markach

GD
G

by za
bydź
lzego
Grodz
Naszy
go in
rok te
mogl
a nie
obwin
tacy
imani
spraw
pomin
le cz
nym.
gdzie
o zloc
w Ar
by sie
będzie
miano
nym,
że prz
a za gl
niony
cone.

(a) W
wić ma
dzkim be

opisano, to jest: samotrzeć może być do przysięgi przypuszczon. Abo też Szlachcic, mając, o sobie i o pocziwym, ma także samotrzeć od tego obwinienia odprysiadz się.

(a) Ktoby się ważył z Kupca tak swego jako i któregożkolwiek narodu cło nieśluzne abo towary gwałtem brać, ma być o to pozwany tam, gdzie się pozyswałemu będzie podobno, a tam na pewnym roku obwiniony powinien będzie stać winę osłodzić, cło wzięte wrócić, także rzeczy gwałtem wzięte, z nawiązką 30. grzywien tylekroć ilekroć byłby pozwany, a rzeczyby wziętych nie wrócił, 1589. Bezpieczestwo drog Kupieckich, fol. 521.

(b) Kupcom ludzie swawolni aby po drogach depaktacyi nie czynili, Starostwie przestrzegać, i z nich exekucyą czynić mają. Conf. 1609. fol. 604. Tit. O ludziach swawolnych.

(c) Cudzoziemcowi gościnnym prawem prętką sprawiedliwość ma być czyniona, 1565. O Jarmarkach pogranicznych, fol. 94. §. Sprawiedliwość.

ARTYKUŁ XXXII. 32.

O Rozboju takim, któryby się stał od poddanych Naszych, abo czyich sług, bojar, i poddanych.

Gdzieby poddani Nasi Hospodarscy, Mielczanie, abo ludzie wołosni, abo Słudzy, Bojarowie, i (a) poddani Książęcy, Pańscy Szlachcica, i kogożkolwiek inzego na drodze rozbili, a byli by zarazem na tym rozboju z licem poimani. Tedy takowi mają być wiedzieni do Urzędu Naszego sądowego Grodzkiego najbliższego od tego miejsca, gdzie się rozbój stanie, a ten Urząd Nasz Grodzki, obelawizy przez Woznego listem swym otworzonym, tak Naszym Urzędnikom, jeśli by o Naszych poddanych szło, jako każdego inzego Pana abo Urzędnika jego, czyi ludzie będą, i złożywszy rok temu Prawu, tak jakoby ten Pan, abo jego Urzędnik ziechać mógł, a przyedzie-li, tedy przy bytności tego Pana abo Urzędnika; a nie przyedzie-li na rok, tedy sam Urząd Nasz będzie tych abo tego obwinionego sądzić i skazować według tego Statutu. § A jeśli by tacy ludzie obżałowani w rozboju razem na tym uczynku z licem poimani nie byli, tedy iuż na takowym ukrzywdzonym prawa prosić i sprawiedliwości sobie z nimi dowodzić ma u Pana jego za listem upominalnym według Artykułu czterdziestego i osiemego w Rozdziale czwartym, także iuż Urzędników Naszych za listem też upominalnym. A ludzie prostego stanu sązeni być mają o rozbój taki, gdzie się zabójstwo na śmierć stanie, tak i za takim dowodem jako o złodzieystwo prostych ludzi, o czym jest w Rozdziale czternastym w Artykułach na to postanowionych dostatecznie opisano. § A gdyby się przy rozboju zabójstwo stało, tam iuż żalobna strona bliższa będzie dowodzić według prawa, tak o głowę, rozbój, i szkody, a mianowicie przy opowiadaniu Urzędowym, i też ludziom postronnym, Szlachcic sam ieden, a Człowiek prosty samotrzeć, z kim może przysiadz. A po takowym dowodzie winni gardłem karani będą, a za głowę głowszczyzna, i szkody na czym dowod przysięga uczyniony będzie, z majątności takowych pokonanych mają być płacone.

(a) W Koronie, Pan poddanego lubo Sługę o rozbój oskarżonego na pierwszym terminie stać ma, i tam sprawiedliwość lub sam przez się abo przez Przyziaciela ma czynić z Urzędem Grodzkim bez appellacyi, pod winą tysiąca grzywien i nadgrózeniem szkód, a jeśli by ukrzywdzony

na dekrete nie przestawał, ma sobie postąpić według Konstytucyi Roku 1588. O złodzieystwie i rozbojach, fol: 477. napisaney; 1616. fol: 23. Tit: O rozbojach i złodzieystwach Ukrainnych.

A R T Y K U Ł XXXIII. 33.

O Rozboju, któryby się stał od Tatarów.

GDyby (a) który Tatarzyn narodu zanego, jako to są Kniaziowie, Murzowie, Ułanowie, obwinion był na Urzędzie Naszym o rozboj, a niebędzieli poiman z licem; tedy Urząd Nasz sam ziechawłszy, abo dwóch Szlachciców dobrych, wiary godnych posłałszy, ma o tym, jako nayspilniey bydz może skrutynium, to jest: wywiedzenie, tak około tego mieysca gdzie się to stanie, jako i u okolicznych sąsiadów mieszkania tego Tatarzyna dostatecznie uczynić, nie tylko o tym uczynku, ale też i o zachowaniu, postępkach i obeyściu tego Tatarzyna, a za takim wywiedzeniem, przyjakich słusznych znakach, podobieństwach, abo podyrzeniu, Urząd tak sądzić ma, jako wyżej o rozboju Szlachcicowi od Szlachcica uczynionym w tymże Rozdziale w Artykule trzydziestym jest opisano, z inszemi Tatarami, którzy Przywilejami im nadanymi, nie są przypuszczeni do wolności Szlacheckiey, rozsądek czyniony bydz ma według naysłabszego baczenia swego, przychylając się czym naybliżej ku sprawiedliwości, ma żalobną stronę, ludzi Narodu Chrześciańskiego bliższych ku dowodowi i przysiędze naydować, według dosięgnięcia wiadomości i uważenia osob i uczynku w tym postępując, a naydaley samotrzeciego żalobnika ku dowodowi przylegą przypuszczając.

(a) Tatarowie żadnych rot za pieniądze wodzić nie mają pod utraceniem majątności, aby tym samym od powinności służby wojenney nie ulegali, a szkody, gwałty, rapt i inne excessa, tak przed Hetmanem, jako i w swym Powiecie z osob, z osiadłości ukrzywdzonemu wolne mówienie zostaje, 1607. O Tatarach W. X. L. fol: 862.

Tatarowie którzy szkody i wielkie excessa wszelakim poddanym czynią za listami przypowiedniami, które już więcej dawane bydz nie mają, pod karaniem w Konstytucyi Roku 1609. O ludziach swawolnych opisaney, fol: 89. która każdego takiego za nieprzyjaciela Ojczyzny bydz uznawa, i na wieczną banicyą skazuje, 1611. O Tatarach W. X. L. fol: 47.

Tatarowie Dóbr Szlacheckich skupować nie mogą, a Szlachta Tatańska skupiwszy służbę Tatańską służbę winni, 1616. O Tatarach W. X. L. fol: 45.

A R T Y K U Ł XXXIV. 34.

O Niewieście Brzemiennej na śmierć skazanej.

Niewiaśta, któraby była z prawa na gardło skazana za jaki występpek, a byłaby Brzemienna, tedy do porodu ma bydz wolna od śmierci. Wszakże przecię ma bydz zatrzymana w więzieniu, a potym gdy porodzi, ma bydz gardłem karana.

A R T Y K U Ł XXXV. 35.

Którzy mają bydz wolni od karania za mężobójstwo, i o szalonych.

Ustawujemy, (a) iż Słudzy Urzędowi, oprawcy abo Ceklarze, którzyby byli posłani po jakiego nieosiadłego Mężobójcę abo Gwałtownika, abo chociaż i po osiadłego, a na gorącym go uczynku w tym Statucie wyżej zamierzonym imając. A tenby złocezyńca wzgardziwszy Urzędem, i niechcąc do Urzędu iść i poimać nie dając się, Posłańca abo Sługi Urzędowe bil, a w tym czasie sam

był zabity albo raniony, tedy ci Słudzy Urzędowi, za słusznym do-
wodem, i za przysięgą swą własną, przy wyświadczeniu osoby z U-
2 rzędu nad niemi posłaney, od karania za to wolni być mają. § A
ludzie szaleni, którzy za dopuszczeniem Bożym od rozumu odszed-
li zwykli ludziom rany zadawać, a czasem i zabójstwo czynić.
Tedy takowi, jeśli będą mieć majątność, od przyiacioł i Sług swych
w zamknięciu mocnym i za strażą dobrą, zwłaszcza gdy w tym ja-
wnie przez Urząd uznani będą, chowani być mają, a ubogich sza-
lonych ludzi Urząd Nasz Miejski, gdzie się to trafi, a na imionach
Książęcych, Pańskich, sami Panowie albo ich Urzędnicy w więzieniu
zadzierać winni. A jeśli by szalony z więzienia wyrwawszy się
kogo zabił, albo ranił, tedy za zabitego w więzy na dnie rok i sześć
niedziel, a za rany, w cięższym więzieniu pół roka siedzieć ma. A
gdyby kto takiemu szalonemu broni dodał, albo go do zbytku słowy po-
budził, tedy ten sam według ważności występku za to ucierpieć po ^{R. 4.}
3 winien będzie. § Jeśli by też kto inšy zdrowy był obwiniony, iż z ^{d. 49}
naprawy iego ten szalony bicie albo zabójstwo uczynił, tedy obwi-
niony w tym przysięgą odwiódłszy się wolen być ma. A gdzieby
przysiędz niechciał, tedy według występku karanie ucierpieć powi-
4 nien będzie. § Także gdyby kto szalawszy, a zaś ku zdrowiu i rozu-
mowi zupełnemu przyszedł, a potymby się to mu odnowiło, żeby
zaś począł szaleć, i w tym szaleństwie kogo zabił, tedy taki już gar-
dłem i zapłatą głowščyzny karany będzie, bo ten widząc do siebie
taki przypadek, powinien około siebie opatrność i straż mieć i mier-
nie się chować.

(a) Gdzieby kto przy hamowaniu tumultów męcią sprzeciwiał się Urzędowi, a w tym byłby
zabity albo raniony, tedy o to Urzędowi, ani ich Sługom, ani Pomocnikom żadna akcyja nie mo-
że być intentowana, 1593. O tumultach fol: 638 i na W. X. L.

Pod odiażd K. J. M. w Krakowie, ktoby przy hamowaniu tumultów, i imaniu Gwałtowników
sprzeciwiał się, albo na Sługi Urzędowe targał się, albo jakimkolwiek sposobem, opponował się,
tedy takowych imać może, według Statutu Toruńskiego: o co Urzędowi żadna trudność zadawać
na być nie ma, choćby w hamowaniu takowego tumultu co się komu stało, 1616. O bezpieczeń-
stwie Miasta Krakowa fol: 17.

A R T Y K U Ł XXXVI. 36.

*Ktoby złoczyńców, Rozbojników, Złodziejów jawnych, ludzi wywo-
łanych u siebie w domu przechowywał.*

TEż (a) ustawujemy, ktoby z poddanych Naszych, Złoczyńców,
Rozbojników jawnych, wywołańców jakichkolwiek, albo czei
odsądzonych, wiedząc o takim przewodzie prawa, i po obwo-
łaniu takowego skazania, albo wywołania w tym Powiecie, gdzie on
przekonany albo wywołany osiadłość swą ma, w domu albo w imie-
niu swym przechowywał, albo za służę go u siebie chował, albo z nie-
mi obcował, i im którą radę, albo pomoc ku szkodzie Rzeczypospoli-
tey, albo z osobna którejkolwiek osoby z poddanych Naszych, dawał
i czynił, albo też rzeczy złodziejskich wiadomie pożywał, aboby nań
przewiedziono było słusznym prawem; tedy takowy ma być kara-
ny tak, jako i on złoczyńca albo wywołaniec, albo czei odsądzony,
którego on w domu przechowywał. § A wszakże żalobliwa strona za,
Cccc

onym złoczyńcą, albo wywołancom, gdzie zechce, chociaż i do innych Powiatów tego Państwa Nalzego, wzięwszy wypis z Urzędu, ma iechać, i na onym Urzędzie, tak też w miastach, na targach, w Kościołach oznaymiec, i karty napilawizy o jego wywołaniu ma po przybiciać, i o nim oznaymiec. A przez takie opowiadanie, onego złoczyńcę albo wywołanca ktoby wiedząc i znając chował, także ma karany bydz jako wyżej opilano, i szkoda przez takiego złoczyńcę uczyniona, z imienia iego płaconą za słuźnym dowodem, a dowod na takowego nie inakizy bydz ma, jako na samego złoczyńcę, (b) A pozwany o to taki (kto ich przechowywa) ma bydz do Sądu głównego na zawity rok, i tam u prawa gdyby się wymawiał niewiadomością o Dekrecie Nalzym, albo skazaniu Urzędowym, albo tym, żeby tego Człowieka nieznając przechowywał, tedy nie zgoła, ale przy sięgą odiawizy się, będzie od tego wolny, a jeśli by przy siędz nie chciał, tedy tak jako on złoczyńca, co był za służył, sam karan bydz ma. § A gdyby który Pan w takim występku był obwiniony, a ten by Pan w tym imieniu swym na ten czas nie był, tedy za pozwem Urzędnik tego Pana samotrzeć z poddanymi Pana swego od przy siędz się, i tym imieniem Pana swego oczyścić powinien będzie, a nie przy sięgnie, tedy sam Urzędnik za to gardło traci.

(a) Gdy kto o złodziejstwo na Urzędzie sprawę mieć ma, tylko z temi, z którymi się ma u sprawiedliwić, do Urzędu przyiść ma, a jeśli którzy będą śmieli z większą kupą mimo tych przyiść. Skazujemy w zyskich bydz bez czci. *Kaz: Jag: w Piotr: 1447 fol: 553.*

Którzy wywołancom w domach swych przechowywali, albo im rady i pomocy dodawali, i z nimi na znieważenie prawa pospolitego obcowali, mają bydz do Grodu pozwani i pod karanie spolkowania podpadają: wyiawizy żeby się w niewiadomości przy sięgą edwiedli; 1588. O imaniu wywołancom. fol: 466.

Ktoby Cyganow przechowywał, ma bydz karany jako spolny banit. *Const: 1578 fol: 335 Tit: Cygani.*

Wywołani mają bydz z Pryncypalem wizyscy pomocnicy, którzy prawem zwyciężonemu pomagają. *Zyg: w Piotr: 1523. H. P. 481. H. L. 359.*

Starostowie wywołanych imać mają pod winą 300. grzywien *Zyg: Aug: 1564.*

Dekret na nowe Sądy, fol: 60. § Też to do nas doizło. *Const: 1588 fol: 466 Tit: O imaniu wywołancom.*

(b) *Pro complicitate* może bydz pozwany, kto *bona per iure vitum abscessa* broni. *Const: 1588 fol: 466 Tit: De minorennibus.*

Pro complicitate banicyi tylko ten pozywać ma, który banicyą otrzymał. *Const: 1607. fol: 248. Tit: O pozwach complicitum bannition.* Ta Konstyt: służy Województwu Podlaskiemu.

ARTYKUŁ XXXVII. 37.

O Krzywdach od Sług, i bez słuźby mieszkających, także od Bojar i od poddanych.

GDyby czyi Sługa (a) albo Urzędnik, albo któżkolwiek Loźny bez słuźby przy kim mieszkający, uczyniwszy komu gwałt domowy albo głowfzczynę, uciekł, a uiego Pana przez stronę byłby załtany i przypowiedziany, a on sprawiedliwości z niego nie uczyniwszy, albo wydać go nie chcąc, przez tę zapowiedź go upuścił. (b) Tedy ten Pan, czyi Sługa to uczynił, sam gwałt i głowfzczynę i szkodę ma płacić, a sobie szukać na słuźde, a zapłaciwszy, ma na tym przy siędz, iż ten Sługa krom wiadomości i pozwolenia iego to uczynił, i nie jest przez niego umyślnie z poręki wypuszczony. A gdyby przy siędz nie chciał, tedy ma ten Pan sam karany bydz tym, czym ten występca miał bydz karany. § (c) A jeśli by ten sługa nie

był przypowiadziany, tedy Pan nie powinien zań płacić, iedno się ma odprzysiądz, iż ten uczynek bez jego pozwolenia i wiadomości stał się.

(a) Sluga nalezdłszy ręką gwałtowną, jeśli zabije kogo, ma być u Pana iego Woźnym i stro-
ną zapowiadziany, a Pan jego sprawiedliwość z niego czynić ma. *Jan Olbr. w Piotr: 1498. H. P.*
206. H. L. 124.

(b) Nieosiadłego ten stawiać do Grodu powinien, któryby aresztowanego zaraz nie wydał, albo
nie odstąpił. *Const: 1588. fol. 465. Tit: De in possessione 3 Deklarując.*

(c) A gdzieby Sluga takowy uciekł, a nie byłby zapowiadziany, Pan jego ze dwiema świadka-
mi ma przysiądz, iż ani za wiadomością, zezwoleniem, rozkazaniem, wolą, ten uczynek się stał,
ani był przyczyną. *Jan Olbr. te. 2e H. P. tamże.*

Patrz artykuł 19. w Rozdziale tymże.

A R T Y K U Ł XXXVIII. 28.

Abi do złego nikt nikomu nie pomagał.

JEśliby kto umyślnie odprawując kogo na mężobójstwo albo ja-
ki inlzy zły uczynek, za co gardłem karzą, podpomógł (a) koń-
mi, zbroją, ludźmi albo pieniędźmi, a byłby o to do Sądu pozwa-
ny, a znakow i podobieństwa słuźnego nie okazano, tedy pozwany
bliższy będzie o to odprzysiądz się, że ani radą, ani pomocą do ta-
kiego złego uczynku przyczyny onemu nie dawał, a zatym wolny
będzie od tego obżalowania, a ten który dotey przysięgi kogo przy-
prawi, na Zamku albo Dworze Naszym, gdzie się to stanie, sześć nie-
dziel siedzieć ma. § A byłyby okazane jakie znaki podobieństwa
znaczące, słuźne, tedy powinien będzie tego obwinionego na pierw-
szych, a najdaley na drugich rokach, przed tymże Urzędem ku
sprawie stawiać, a jeśli nie postawi, tedy już przeciw takowego stro-
nie powodowej dowod iść ma, a on pozwany sam wżyskie szkody
te o co idzie, za dowodem płacić, a nad to jako pomocnik we-
dług artykułu pierwszego tego Rozdziału, siedzeniem za gwałt i za
zranienie opisanego, karany być ma: a przecie mężobójcę stro-
nie żalobney wolno będzie pościgać.

(a) Iż się wielu Pomocników przysięga ukrywa, przeto i przeciwko pomocnikowi w krymina-
lach ma być skrutynim, a gdy się winnym być pokaze, tak ma być karany jako i Pryncypał;
Const: 1588. fol. 465. Tit: O pomocnikach.

A R T Y K U Ł XXXIX. 39.

O karaniu ludzi stanu prostego za zabicie Szlachcica

KTemu (a) ustawujemy, jeśli ludzie prostego stanu, bądź Nasz
Hospodarscy, albo Książęcy, Pańscy, Ziemiańscy, Bojarowie pan-
cerni, putni, Mieszczanie albo ludzie ciałe, zabili Szlachcica
albo Szlachciankę: tedy ile ich będzie przez stronę żalobną przed pra-
wem obwiniono, a postępkami prawnymi według Artykułu wyższe-
go dziełatego o to na nich dowiedziono, mają wszyscy gardłem ka-
rani być. A wszakże i takich ludzi prostych wyżej trzech czło-
wieków za iedną Głowę Szlachecką karano być nie ma. § A to się
ma rozumieć o zabójstwie w zwadzie uczynionym, A gdzieby lu-
dzie prostego stanu umyślnie gwałtem, na dom albo na Gospodę Szla-
checką nalezdłszy, albo na drodze umyślnie zaślapiwszy Szlachci-

ca zabili, takowi za dowodem słusznym ci wszyscy na których strona poprzyśle, gardłem karani być mają. § A gdyby kto z tych stanów prostych wyżej mianowanych Słachcica abo Słachciankę 4
zbił, zranił, takowy ucięciem ręki karany być ma. A jeśli by rękę, nogę uciął, abo na jakim inszym członku ochromił, za to gardłem karany być powinien.

(a) Gdy prostego stanu Człowiek zabije Słachcica, któremu zadanej przyczyny Słachcie nie dał, gardłem ma być karany. *Zyg: w Krak: 1532. H. P. 245.*

Rany od prostego stanu człowieka Słachcicowi zadane, któremu nie dał przyczyny, na gardle karany być ma ten Człowiek, a to się rozumie oranie ciężkiej, chromocie, inaczej, piękną winą według prawa niech będzie karany. Tamże

ARTYKUŁ XL. 40.

O pochwałkę na zdrowie, i pożogę.

Ustawujemy, (a) jeśli by kto z Słachty, jakiegokolwiek stanu i 1
zacności, na kogo drugiego też Słachcica pochwalil się, chcąc ogniem szkodę uczynić, tedy ten, na kogo się pochwalono, ma zarazem skoro po tej pochwalce na Urzędzie Naszym sądowym to opowiedzieć, zapisać dać, a potym tego opowiednika bez omieszkania do prawa o tę pochwałkę pozwać do Grodu dziesięcią niedziel, abo do Ziemstwa pierwzych rokow, z tym pozwaniem nie omieszkając. A jeśli by się ten odpowiednik do pochwalki przed Urzędem przyznał, abo chociażby i nie znał, a byłoby to nań słusnie według prawa przewidziano, jako o dowodach wyżej jest według prawa opisano. (b) Tedy takowy ma być dany za porękę ludziom 2
dobrym Słachcie, w tym Powiecie osiadłym, gdzie i ten osiadłość ma, który o pochwałkę żałuje, że się onemu żalobnikowi szkoda od tego obżałowanego nie stanie. § A jeśli by potym oney stronie żalobliwej stała się szkoda, spalono Dom, Dwor, Gumno, abo zboże złożone, abo też cokolwiek ogniem uszkodzono, a tenby na onego, kto się pochwalil, pozwawszy go do prawa, poprzyślą, z takim dowodem, jako wyżej w tymże Rozdziale ogwałtach takowej będzie powinien stronie żalobliwej onę szkodę oprawić i zapłacić, a 3
sobie winnego szukać, kto tę szkodę uczynil. Tymże obyczajem i nie Słachta przeciwko Słachcie, także nie Słachcie przeciwko Słachcica, i Słachcie przeciwko nie Słachcica u prawa zachowania być mają. § (c) A ktoby też na kogo uczynil pochwałkę opowiadając na gardło, stronę żalobliwa tymże sposobem ma tę pochwałkę przed Urzędem opowiadać i dać zapisać, a przyciągnawszy do prawa, jeśli się pochwałka stanie pod czas rokow Ziemskich abo roczkow Grodzkich, tedy za zakazem przez Woźnego, A jeśli będzie uczyniona gdzie na stronie, nie pod Urzędem, tedy osiadły za pozwy, a nie osiadły za postanowieniem się ku prawu, a tęby pochwałkę według prawa słusnie dowiodł, tedy tak osiadły jako i nie osiadły dla lepszey bezpieczeństwa pokoju pospolitego ma być dany za dobre rękojemstwo ludziom dobrym Słachcie w tym Powiecie osiadłym, gdzie i żałujący o pochwałkę osiadłość ma, dwum abo jednemu dobrze osiadłemu, a ci, abo ten poręcznik mają potym re-

czyć, że on żalobnik od tego, kto odpowiada, zdrowia swego be-
 spieczny będzie. § A gdzieby kto po dowodzie pochwałki, poręki
 4 po sobie dać niechciał, tedy Urząd takowego ma dać do więzienia
 Zamkowego, abo Dworu Naszego sądowego; i do tego czasu w
 więzieniu ma siedzieć, aż po sobie o tę pocławkę rękojemstwo da.
 A gdyby za takową pochwałką zabito tego, na kogo się pochwałka
 stała, tedy poręcznicy będąc o to do prawa pozwani, mają tego, po
 kim ręczyli, przed Urzędem ku prawu postawić; a strona żalobli-
 wa jeśli według tego Statutu dowiedzie i poprzyśleże, iż od niego
 to zabójstwo stało się, ten gardłem ma być karany, a głowiszczyz-
 5 na z imienia ma być płacona. § Jeśli by poręcznik tego, po kim rę-
 czył, przed prawem nie postawił, tedy na postanowienie tego, po
 kim ręczył, ma być mu rok złożony dwanaście niedziel. A jeśli-
 by i na ten rok tego nie postawił, tedy już wszystkim tym winom po-
 6 ręcznik ieden, abo ile ich będzie, podlegają, które ten po kim ręczo-
 no cierpieć i płacić był powinien. § Jeśli by też kto będąc o po-
 chwałkę na zdrowie abo pożogę uczynioną pozwany, a ku prawu bez
 przyczyn prawnych nie stanął, abo stanawszy przed Urzędem i po
 dowodzie na niego pochwałki, a poręki po sobie nie dając, i do wię-
 zienia iść niechciał, i w tym się Urzędowi sprzeciwił i posłusznym
 nie był, a byłby tak możliwym, żeby go Urząd do więzienia przymu-
 sić nie mógł, tedy za to sam ma być do Nas Hospodara przez list
 otworzony onego Urzędu na wywołanie odesłany; a ktemu za na-
 klady i szkody stronie żalobney ma ten Urząd na imieniu takiego prze-
 ciwnego pięćdziesiąt kop groszy odprawić według nauki tego Sta-
 tutu, jako o odprawach rzeczy sądzonych w Rozdziale czwartym o-
 pisano jest.

R. 4.
A. 20.
R. 11.
A. 4. y
40.

- (a) Patrz Artykuł pierwszy Rozdziału wtórego, Roz: 11. Art: 14.
 (b) Odpowiedź w Koronie ktoby komu posłał. popada in paxnam 100. marc: Et in restitutionem
 damnorum, Const: 1588. fol: 461. Tit: O odpowiedzi.
 (c) Odpowiednika za odpowiedzią w Grodzie, ktoby post elapsas sex septimanas zniósł, żadnym
 prawnem tak ratione homicidii jako i innych a quopiam windykowanych nie podlega, a ratione da-
 mnum in Const: 1588. expressorum, forum Ziemiństwo. Const: 1639. fol: 41. Tit: Declaratio.

A R T Y K U Ł X L I. 41.

*Jeśli by szkoda komu abo gwałt stał się w czyim Domu, i na dro-
 dze, z wiadomością Gospodarza domowego.*

I Ustawujemy gdyby komukolwiek w czyim Domu Szlacheckim,
 abo drodze, z przyczyny i naprawy Gospodarza domowego
 boy, rany, abo jakie szkody stały się, a on Gospodarz byłby do
 Sądu pozwany, i byłoby to nań słusznym dowodem abo jakimi zna-
 kami prawnie przewidziano, takowy powinien one rany i szkody
 swemi własnymi pieniędzmi płacić i opravować, a tych gwałtowni-
 kow abo szkodników, ktoby to uczynił sobie szukać.

A R T Y K U Ł L X I I. 42.

O Gościu tak zwanym w Dom, jako i niezwanym.

I Ktoby też w Dom swój wezwał do siebie na ucztę, a byłby tak
 niebaczny, a tego Gościa (a) swego wezwanego w Domu swym

R. 11.
A. 2. i 27

Dddd

zelżył, zbil, abo zranił, a tenby Gość pozwawszy go do prawa, to nań słusznym dowodem przewiodł, takowy obrażoną stronę z prawa ma nawiązać według stanu iego, i szkodę płacić na czym przyśięgnie, i za takowy występki ma siedzieć na Urzędzie Naszym Grodzkim w Powiecie tamiecznym, gdzie osiadłość ma, dwanaście niedziel. A jeśli by ten Gość zwany dowodu słusznego nie miał, tedy ma tegoż czasu, skoro po zranieniu okazać rany, i szkody swe ludziom stronnym, okolicznym sąsiadom, obżalować i opowiedzieć, także Urzędowi rany, szkody, i w księgi to zapisać, i przy tym opowiadaniu na ranach, abo na boju, i na szkodach swych sam ma poprzyśiądz, a ten Gospodarz będzie winien go nawiązać, i siedzenie przyiać, i szkody płacić według tego, jako wyżej w tym Artykule opisano. § Wszakże jeśli by też Gość zwany wiechawszy w czyi Dom, tak wszeteczny był, gdyby Gospodarza domowego, tak też i Gospodynię, abo Syna, abo i Córkę, Sługę, poddanego Gospodarskiego, abo też Gościa drugiego, zbil abo zranił. Tedy i na takowego Gościa także słusznym dowodem u prawa to ma dowieść. A gdyby dowodu nie miał, tedy także opowiadać ludziom postronnym i obżalować, a przy opowiadaniu, tak postronnym ludziom, jako Urzędowi, ma każdy z nich z osoby swej, kogo w Domu rani, poprzyśiądz, tak na ranach jako i na szkodach. A gdy przyśięże takowy Gość domowemu Gospodarzowi, abo Zenie, i Synowi, i każdemu inżemu, kto z nich zraniony będzie, obrażony stronie ma za rany nawiązać, i szkody, na czym przyśięże, płacić, i na Zamku także siedzieć dwanaście niedziel. § A gdzie by się w zwadzie obadwa raniłi, tak Gospodarz jako i Gość, a dowoduby na to z obu stron nie mieli, a targnęliby się obadwa ku przyśiędze, tedy los rzucić, czyi się los nayspierwey wyymie, ten ma na początek zwady, na ranach i na szkodach swych przyśiądz. A gdyby Gość w czyi Dom przyjechał nie wezwany, a tenby domowy Pan przyiał go w Dom swój za Gościa, i coby się pod tymże obyczajem przytrafiło na obie strony tak Gościowi iako i domowemu Panu, tedy toż prawo na obie strony, jako wyżej w tym Artykule opisano, ma bydz zachowane. § A gdzie by nieosiadły Gość domowego Gospodarza ranił, zbil, abo iaką szkodę uczynił, tedy ukrzywdzony gdziekolwiek go pociągnąłszy, ma sobie z nim przed Urzędem Grodzkim sprawiedliwości dowodzić. A jeśli by gospodarz, abo Zona, dziecko, sługa, Szlachcic, od gościa takowego zabity był, abo raniony, a gość nie był raniony, tedy ma być tam w tym Domu zachowany i zadzierżany, a żalobnik ma o tym dać znać do Urzędu Grodzkiego. A Urząd Grodzki poślawszy Woźnego i trzech Szlachciców tam, ma o tym zabójstwie jako się stało, wywiedzenie dostateczne kazać uczynić, a tego mężobójcę przy trupie przed sobą postawić, i sprawiedliwość z nim ukrzywdzonej stronie uczynić, jako z tym, który na goręcym uczynku jest poimany.

R. 4.
A. 30.

(a) Przyjaciele za rany w żarcie Przyjacielowi zadane powinni nagradzać. *Kazi Wielki 1347.*
H. P. 247.

Gdyby kto w posiadzeniu świecę zgaśli, a w tym czasie byłby kto od kogo niewiedomie obrażony, ten co świecę zgaśli, za rany ma dosyć czynić. *Kaz: Wielki 1347. tamże.*

W Mazowszu, gdyby Szlachcie w Karczmie z Kmiotkami wrzód załapał pić Piwo, a jeśli by Szlachcica w rzad w Karczmie piliącego Kmiotkowie ubili, o rany nie ma być u prawa słuchany wyjąwszy podróżnego w drodze, i na targi przyjeżdżającego, 1567. O ubiciu Szlacheckim *fol: 310. Const: 1613 fol: 12 Tit: O ranach.*

ARTYKUŁ XLIII. 43.

Ktoby na czyie imienie, na Wieś, na ludzie naślawszy albo sam najechnawszy, gwałtem pobit, pograbił.

1 **U**stawujemy, ktoby na czyie imienie, na Wieś, na ludzie sam gwałtem najechnał albo naślął, i tam rany, grabieże, szkody gwałtowne poczynił. Takowy stronie obrażoney, na czym dowód słuszny uczyni, ma gwałt i rany płacić, a grabieże z nawiązką wrócić, i wszystkie szkody dobrze oprawić. A chociażby nie ranił, tylko najechnał, a grabił, po temuż gwałt ma zapłacić, a grabież z nawiązką przywrócić.

Patrz w Artyk: 1. 2. 20. 3. 9. w tymże Rozdziale.

ARTYKUŁ XLIV. 44.

Którym Braci rodzonym będzie Ociec zabity, albo z nich samych którychkolwiek, albo Matka, Siostra, albo Oycu i Matce dziecko.

1 **U**stawujemy, iż gdyby było kilka Braci rodzonych, lata zupełne mających albo i niedorośli, dzielnych albo niedzielnych, a iednegoby z nich Brata, bądź też Oyca albo (a) Matkę, albo też Siostrę za mąż nie wydaną, albo Wdowę bezpotomną zabito. A jeśli Bracia byliby po służbach, albo w cudzej ziemi, który będzie Dominus ten Bracią swą, ma obelgać Urzędownie przez list upominalny, aby z nim pospół tak o karanie za głowę zabitego Oyca, albo Brata, albo Matki, albo Siostry, jako i o głowłczyznę, prawem czynili i dochodzili. § Jeśliżby Bracia iego będąc w tutejszym Państwie Naszym z nim wespół tego prawa popierać, i dochodzić niechcieli; tedy ten, który w Domu mieszka, ma sam o to prawem czynić, a doszedłszy głowłczyzny z tą Bracią swą nie będzie powinien iey dzielić, okrom któryby z nich Brat był w cudzej Ziemi, a przyechnawszy z tamtąd ku tej głowłczyźnie przypytywał się, takowy gdy nakład jego, zwłaszcza jeśli by nie z imienia, ale z swej własności nakładał, co on dochodząc tej głowłczyzny nałoży, część jemu, któraby między Bracią iego nań przyść miała, odłożyć. Tedy ma też między Bracią swą ku części równą tej głowłczyzny przypuszczon być. § A gdzieby przy żywocie Oycowskim Syna bez potomnego, albo Córkę za mąż niewydaną, albo Wdowę bezpotomną zabito, tedy o to Ociec ma prawem czynić, i głowłczyzna iemuż należeć będzie. Jeśliżby po śmierci Oycowskiej, a za żywota Matczyńskiego Syna albo Córkę, takich, jako wyżej opisano, zabito: Tedy Matka z dorosłemi Synami swemi, a nie będzie-li Synów tedy z Córkami o to zabójstwo prawa dowodzić, i głowłczyznę między się na równe części podzielić mają. A jeśli by dzieci iey były lat niedorośle, tedy iedna Matka może o to prawem czynić.

(a) W Koronie, głowa Matki zabitey Synowi nierządnie z nieyspłodzonemu płacona bydź ma, *Kaz: Wielki w Wiśnicy, 1368. H. P. 256*
 Głowa tego zabitego, który się Szlachcicem mienił, a niebyłby nim, płacona bydź nie ma. *Zyg: Aug: H. P. 256.*

A R T Y K U Ł XLV. 45.

Kto z bliskich ma karania za głowy, i głowszczyzny dochodzić.

GDyby kilka Braci było i Siostr rodzonych wyposaonych i nie wyposaonych, Ociec abo Matka ich, abo też który z nich Brat, Siostra, byli od kogo zabici, tedy Bracia łami mimo Siostr, mają o głowy i głowszczyznę prawem czynić, i głowszczyznę sobie brać, a to się ma rozumieć: gdy zabity Brat, abo Siostra, dzieci, Potomstwa, po sobie nie zostawiają, zwłaszcza Siostra będzieli zabita będąc jeszcze za mąż nie wydaną, abo Wdową bezpotomną. Wszakże chociaż i dzieci po Bracie abo po Siostrze Wdową zabitey zostaną, a będą lat nie dorosłych, tedy, w niedorósłości lat takich dzieci, przecię Bracia abo Siostry, Krewni, abo też Opiekunowie tych dzieci nie dorosłych, prawa tego popierać i dowodzić mają. Ale gdy potym dzieci lat dorosną, głowszczyzna ta im należeć ma, po wytrąceniu nakładu, coby bliscy dochodząc tego prawa nałożyli. § (a) A gdzieby Krewni abo Opiekunowie tego nie dochodzili, tedy same dzieci dorosłszy lat prawem o głowę Rodziców swych czynić mogą, a dawność im w tym szkodzić nie może. A jeśliby Bracia zmarli, tedy i Córki mają takowego prawa o głowę popierać. Jeśliby Synowie, Córki zmarli, tedy bliscy tego dochodzić mają, naprzód naybliższy po Mieczu, a gdzieby bliskich nie stało, tedy i po kądzieli.

(a) Gdyby bliski głowę zabity ochraniając, kogo w siedzeniu w wieży zajądłał, ma bydź karany winą na Męzobójstwo opisaną, a jeśliby do roku o zabicie nieczynił, wolno inšemu powinnemu choć dalszemu z którejkolwiek linii o to czynić. *Const: 1588. fol. 463. Tit: O Męzobójcach i skrutyniach.*

Opiekunowie od opiek odpadają, gdyby o głowę zabitego do roku po zabiciu popierać niechcieli, a jeśliby przyszło Męzobójcę poprzyśiegać, a tegoby uczynić Opiekunowie nie chcieli, mogą to odłożyć do lat sierocych, 1588. O Męzobójcach i skrutyniach, fol: 463.

A R T Y K U Ł XLVI. 46.

O Męzotce zabitey kto prawem czynić ma.

JEśliby kto Szlachciankę Męzatkę zabił, bądź przy gwałtownym najeździe na Dom, abo gdziekolwiek, a onaby dzieci po sobie nie zostawiła, tedy Mąż wolen będzie o głowę iej prawem czynić, a gdy prawem zabójcę przekona, to i głowszczyzna iemu płacona będzie. A gdzieby Mąż z jakich przyczyn nie chciał tego prawa dowodzić, tedy Rodzice będąli żywi, a po śmierci Rodziców Bracia, a nie byłoby Braci, tedy Siostry, abo inși bliscy, jako o tym wyżej dołożono, mają tego dochodzić, i sobie głowszczyznę wziąć. § A jeśliby taka zabita Szlachcianka dzieci po sobie zostawiła lat dorosłych, a zechcałi mimo Męża Matki swej, abo swego bądź Oyca a-
 bo Oyczyna o głowę Matki swojej mówić, to im wolno będzie. Jeśliby dzieci zostały lat niedorosłych, to już Mąż będzie mógł o głowę Zony swej prawem czynić, a chociażby prawa dowiodł i głowszczyznę wziął, dzieci tej głowszczyzny Matki swojej na Oycu swym

3 pozyskiwać nie mają, wyjawlży to, jeśli by im Oyczym był, tedy tey głów szczyzny Mężowi dla nakładu iego prawnego, równa część między dziećmi należeć ma. § A jeśli by Mąż i otakowey Zony, co^{R. 12. d. 44.} po sobie dzieci zostawi, zabójstwo, prawa dowodzić niechciał, tedy w niedorostłości lat dziecinnych, także jako wżwż opisałano, Rodzice abo Bracia, Siostry, bliscy dochodzić tego będą.

A R T Y K U Ł XLVII. 47.

O boy, rany Szlachcica lat niedorostłego.

1 **J**esli by kto Szlachcica abo Szlachciankę lat niedorostłych zbil, zranił, a Ociec, Matka, Brat, i któżkolwiek z bliskich, pozwałby o to onego, kto zbil, do prawa, a on by się do tego bicia nie znał, a byłby boy abo rany znaczne, Woźnemu według prawa okazane. Tedy jeśli by się ten Takowy boy stał przy bytności tego powinnego, który o to żaluje, ten Ociec, Matka, abo brat, bliski, powinny miało onego bitego, może boju iego przysięgą swą dowodzić, i za przysięgą nawiązka ma być skazana według stanu bitego, i oddana te^{R. 11. d. 2. i 3.} mu kto przysięgał. § A jeśli się ten boy zaocznie stanie w niebytności żalobney strony, tedy przeciwna strona bliższa będzie od takowego boju i od szkod, które by się przy tym boju stały, odprzysiędz. Także się i o Panu i o Pani rozumieć ma, gdyby żaloba szła o zabicie chłopca abo dziewczki lat niedorostłych. A gdy taki bity lat dorostie, tedy temu od powinnego, abo od Pani, tey nawiązki połowica dana być ma, a Ociec abo Matka nie powinny będą dziecięciu swemu nic za to płacić.

A R T Y K U Ł XLVIII. 48.

O takim, ktoby komu gwałt, zabójstwo, boy, abo szkodę uczyniłszy, pierwey rozsądku prawnego umarł.

1 **U**stawujemy, (a) gdyby kto uczyniłszy komu gwałt jaki, zabójstwo abo boy, rany, jakiekolwiek krzywdy, szkody poczyniłszy, a nie rozprawiłszy się z stroną żalobną, umarł, a imienie abo majątność ruchomą po sobie zostawił, a taby krzywda jeszcze za żywota tego, na kogo żaloba idzie, była na Urzędzie i Sąsiadom według tego prawa opowiadana i zapisana, tedy ukrzywdzony, abo też dzieci, Potomkowie, bliscy iego, nie przemilczawszy dawności według uczynku w tym Statucie opisaney, będą mogli tych krzywd szkod na dzieciach, Potomkach, bliskich onego zmarłego, na kogo po nim majątność iego leżąca abo ruchoma przypadnie, prawem pozyskiwać. § A jeśli by żalobliwa strona tey rzeczy według tego Sta^{R. 7. d. 18.} tutu dowiodła, tedy dzieci, bliscy onego gwałtownika, abo szkodnika od gardła wolni zostaną, ale gwałt, głów szczyznę, nawiązki i szkody, na czym żalobliwa strona dowod i przysięgę według tego Statutu uczyni, z imienia i majątności onego zmarłego, póki iey stanie, płacić powinny będą.

(a) Jeśli by Mężobójca w wieży umarł, będąc przekonany o Mężobójstwie, przecię głów szczyzna ma być placona z Dóbr iego Potomkom zabitego, 1588. O Mężobójcach, fol. 463.

R O Z D Z I A Ł J E D E N A S T Y
A R T Y K U Ł XLIX. 49.

*O Mieszczaninie, i o inszym Człowieku prostego stanu, któryby
Szlachcica ranił.*

JEŚliby który Mieszczanin miasta Wileńskiego będąc w Burmistrzostwie, Szlachcica zbil albo ranił, tedy ma nawiązać tak, jako wyżej napisano, wżakże ieśliby Burmistrzostwem na ten czas nie sprawował, a Szlachcicaby ranił, ma rękę tracić. Tak też i chłop prosty w mieście mieszkojący ieśliby zbil albo ranił Szlachcica, ma rękę tracić, a ieśli rękę albo nogę Szlachcicowi utnie, albo na członku którym ochromi, ma gardłem karany bydz.

Patrz w Artykule 35. Rozd. 3.

A R T Y K U Ł L. 50.

O okazaniu Szlachectwa, za skazaniem nawiązki.

JEŚliby po skazaniu nawiązki Szlacheckiey strona przeciwna powiedziała, iż ja według skazania sądowego nawiązki mu dać gotow, wżakże nie iestem wiadomy, ieśli on iest Szlachcic albo nie, radbym o tym wiedział, tedy ten, który się mieni bydz Szlachcicem, ma iechać do oney Ziemi albo Powiatu z kąd rodem iest, i tamże zebrawszy Bracią, Stryiow, albo Krewnych swych, przed Urzędem tamiecznym Grodzkim, albo Ziemskim, do którego mu się rychley trafi, ma się wywieść, iż iest Szlachcic. A Urząd z oney Ziemi albo Powiatu ma pisać list otworzony do Sądu, gdzie się to prawo toczyło, dając o nim świadectwo, iż iest Szlachcic. Agdy takową wiadomość o sobie przynieśie, tedy stronę swą przeciwną ma do Sądu na drugie Roki przypożwać ku przyśluchaniu się tego wyvodu iego, a ten pozwany ma się za pierwłzemi pozwy jako na roku zawitym sta nowić, i tego wyvodu Szlachectwa przyśluchać, a po okazaniu Szlachectwa, miasto nagrody szkod, nawiązkę Szlachecką sowito zapłacić będzie powinien. § Wżakże ieśliby nie osiadły Człowiek dowiadował się onego Szlachectwa, ma do tego czasu, poki on ziędzdzi, za porękę dany bydz, a ieśliby poręki niedał, ma bydz w więzieniu na Urzędzie Grodzkim zadzierżany.

Patrz Artykule 19. w Rozd. 3.

A R T Y K U Ł LI. 51.

Za gwałt pospolity sąsiedzki.

Ustawujemy, iż za każdy gwałt pospolity sąsiedzki prawnie przewiedziony, ma bydz skazano stronie obrażoney dwanaście rubli groszy.

A R T Y K U Ł LII. 52.

*O przemilczeniu gwałtu, złodzieystwa, pożogi, i inszych
szkod.*

Gdyby (a) kto komu gwałt pospolity sąsiedzki, albo złodzieystwo, pożogę, boy, grabież, i jaką szkodę uczynił, a tenby milczał od

onogo czasu jako się to stało, trzy lata, tedy już o to będzie wiecznie milczeć. A jeśli by i pozwałszy o to a prawa niedowiodszy, a potym zaś znowu trzy lata przemilczał, o to także nie będzie mógł prawem czynić, wyiawszy jeśli by Opiekunowie zmilczeli, tedy to dzieciom, gdy doydą lat, prawo nie ginie, także do trzech lat.

(a) O złodzieystwo gdy obadwa w iedney Parafii, jeśli do roku nie czynią, sprawę swą dawnością tracą, a jeśli w dalszym Powiecie i po rożnu mieszkaia, do trzech lat. *Kaz: Wielki w Wiślicy, 1368. H. P. 551*

A o mnieysze rzeczy, jako o łup w Bydle albo w stadach, tylko do roku: *Kaz: H. P. 538. Pre. Skrypcya o Rany jako i o Głowę, trzy lata. Const: 1588 fol: 462. Tit. O Ranach.*

A R T Y K U Ł L I I I. 53.

Ktoby po zranieniu po biesiadach i Karczmach bywając pił.

I Stawujemy, gdyby który Szlachcic, i jakiegokolwiek stanu Człowiek bity albo ranny; po zranieniu iezdził albo chodził po Kolacyach, po Targach i po Karczmach pił, na biesiadach siadał, od boju albo zranienia, do dwudziestu czterech dni; a potym chociażby od tych ran umarł, tedy ten, od kogo te rany albo boy iemu się stał, dowiedzieli tego słusznym dowodem, głowlczyzny płacić nie będzie powinien, tylko za rany iego Krewnym dosyć czynić za dowodem według Statutu. R. 12
d. 35.

A R T Y K U Ł L I V. 54.

O rekojemstwo na postanowienie.

I Jeśli by kto kogo ręczył na postanowienie, i czasby temu postanowieniu był złożon; a tenby pokim ręczył przed rokiem postanowieniu zamierzonym umarł, tedy Poręcznik ma zeznaniem Urzędowym, gdzie ten iściec umarł, wywiesć się, i tym będzie wolien od poręki. A jeśli by Poręcznik sam także przed rokiem postanowieniu iścica złożonym umarł, tedy żalobna strona już iścica pa- R. 1
d. 27.
trzać ma, a Dzieci Poręcznikowienie będą w tym winni. § (a) Wszakże jeśli by Poręcznik na rok postanowienia iścica złożony nie postawił, R. 7.
d. 18.
i poręki z siebie nie zdał, a po roku tym on iściec albo Poręcznik sam R. 6.
d. 8.
R. 4.
d. 22 umarł, tedy poręka takowa jako na samym Poręczniku poki żyw, tak po śmierci iego i na dzieci i na majątność iego spada, na czym żalobnik dowod słuszny szkod swych uczyni.

(a) Jeśli by osiadły nie osiadłego z poręki na roku nie postanowił, tedy sam osiadły ma zań odpowiadać powodowej stronie o rzecz; o którą nie osiadły był obwinion. *Zwyczaży Ziemi Krak: H. P. 360.*

Gdy też nie osiadłemu skaza, aby wierzycielowi swemu dosyć uczynił, ma dać porękę ludzi osiadłych, 1588. *De impositiois, fol: 465*

A R T Y K U Ł L V. 55.

Jakiego Więźnia Urząd Nasz nie może na rekojemstwo dawać, a jakiego ma dawać.

I Dyby kto kogo obwiniwszy w uczynku jakim krwawym, za co gardłem karzą, dał przed prawem do więzienia Urzędu Nasze-

go osadzić, takowego więźnia Urząd Nasz nie ma na rękojemstwo bez pozwolenia srony tey, która go osadzi, dawać, i z więzienia wypuścić, a postępek w tey rzeczy ma Urząd na obie sronie taki uczynić, jako o tym wyżej w tymże Statucie iest opisano. § Lecz ktoby kogo obwinił w rzeczach mnieyszych, gdzie ogardło nie idzie, abo o dług iaki, bądź osiadłego dał do więzienia, tedy Urząd takowego więźnia i bez dozwoleń srony powodowej może ku postanowieniu na pewny rok na porękę dać, a srona w tym nie poręcznika ale Urzędu patrzeć ma.

A R T Y K U Ł LVI. 56.

Który złoczyńca będzie na śmierć skazany, a od tegoby się odkupił abo odproszony był.

TEŻ (a) jeśliby kto o złodzieystwo abo o które złoczyństwo na karanie gardłem przez Urząd prawa pospolitego skazany był; a w tym karaniu gardło swe pieniądźmi odkupił, abo się od tego karanja abo od stracenia gardła przez przyjaciół swych, abo Gości, Posłów, Panów znakomitych wyproszony był, a za takowy swój uczynek zły, u Kata w ręku był, taki każdy między dobrmi ludźmi Rycerskimi nie ma więcej tego Przywileju Szlacheckiego używać, a dzieciom jego to szkodzić nie ma.

(a) Złodziey choć stanu Szlacheckiego ieśli uciecze, a potym sobie Króla przejedna, przecię prawnie odpowiadać i Dekretowi dosyć uczynić powinien, i bez czci być ma. *Kaz: w Wiślicy 1368. H. P. 552.*

A jeśli kto w złodzieystwie abo łupie u sądu będzie przekonany, by też rzecz kradzioną abo wziętą wrócił, zostaje bez czci na wieki. *Kaz: tenże H. P. 553.*

A R T Y K U Ł LVII. 57.

O tym, któryby Szlachciec nie osiadły zabijwszy kogo pod którym Urzędem Naszym, abo gdziekolwiek, a nie sprawiwszy się precz ujechał.

GDYBY kto będąc nie osiadłym w tym Państwie Naszym Wielkim Księstwie Litewskim, i nikomu nie służąc, bądź Człowiek przyjeżdży, abo rodzić tutejszy, zaboystwo abo jaki inszy zbytek, za co gardłem karanie opisano, pod którym Urzędem Naszym, i gdziekolwiek indziej uczynił, a nie mógłby bydz poimany i przed Urzędem ku rozprawie stawiony, aleby precz ujechał, a srona żalobna niechciałaby na tym, u kogoby się taki Człowiek nieosiadły przechowywał, pozyfkować. Tedy ma po takiego srona boląca pozwy od Urzędu Grodzkiego tego Powiatu, w którym się to stanie, wziąć, i te pozwy przez Woźnego dać poprzybnić u wrot Zamku abo Dworu Naszego sądowego, i w Mieście na bramach, i też przy Kościołach, i kazać Woźnym te pozwy głośno obwoływać, aby się ku sprawie w tym obwinionemu stanowią, za któremi pozwy nie stanieli obwiniony ku sprawie na dwoygu roczkach Grodzkich, takowy na wywołanie do Nas Hospodara obyczajem w tym Statucie około tego postanowionym ma bydz odesłany, a My go mamy kazać wywołać ze wszystkich Państw Naszych, a po wywołaniu, jako srona, tak Urzędy Nasze mają i mogą się przeciw niemu zachować, jako i prze-

ciw inszym wywołancom, jako o tym w tymże Statucie jest opisa-
no.

A R T Y K U Ł L V I I I. 58.

*O przysiędze na gwałcie i szkodach przy nim poczynionych:
także na szkodach przy Słudze albo Poślanca na dro-
dze podziałanych.*

- U**stawujemy, iż na Gwałcie każdym za najazdem albo naysciem^{R. 11.} na Dom albo na Gospodę Szlachecką, jako o tym szerzey na^{1.} swych miejscach jest dołożono, gdy przysięga stronie powo-
dowej skazana będzie, a ten gwałt stanie przy bytności samego Go-
spodarza domowego. Tedy na tym gwałcie nikt inny iedno sam
ten, kto o ten gwałt pożywa, któregokolwiek stanu będzie, ma we-
dług Statutu przysiędz. A jeśli by w niebytności samego tego, ko-
mu ten gwałt stanie się. Tedy na tym, iż sprawiedliwie o tym wia-
domość wziął, że się to tak a nie inaczej stało, i za tą wiadomością,
ciebie jako gwałtownika Domu swego poprzyięgam. A Urzędnik
też ma przysiędz, że tak jest, jako on w tym sprawę Panu dał, na
szkodach swych własnych, także sam ma Gospodarz domowy przy-
siędz, § Niżli jeśli by się gwałt domowy, i przytym zabranie majątno-
ści stało w niebytności Gospodarza domowego; Tedy on winien być^{R. 4.}
dzieć tylko na tym przysiędz, że tak siła, jako żałuje, w tym Domu i
schowaniu swym odiechał. A Urzędnik albo Ciwun, albo też między
uboższemi stany Zona, Syn dorosły, albo kto na on czas w Domu ie-
go z poruczenia jego, starszym będzie, ten ma na tym przysiędz,
że to jest przy tym gwałcie pobrano. A jeśli przy jakim gwałcie sa-
memu Panu szkody nie staną się, tylko Sługom, albo poddanym ie-
go, to przecie Pan na gwałcie, a Słudzy, poddani, każdy na szko-
dach swych przysiędz mają. A niezechceli powodowa strona sam
Pan na gwałcie przysiędz, to mu wolno odstąpić. Ale na szkodach
zechcali, tak on na swym własnym, jako Słudzy i poddani na swych
przysiędz, to też mu wolno będzie. § Po temuż, gdyby kto z Książ-
ąt, Panow, Szlachty, mienil sobie szkodę od kogo w czymkolwiek
bydź uczynioną, na drodze i gdziekolwiek przy Sługach, albo jakich-
kolwiek Poślancom swych. Tedy Pan sam na tym, iż to o co żalu-
je, posłał był, przez tego Sługę albo Poślaniec ten na tym, że to u
niego odieto, albo ukradziono, albo przy boju zginęło, mają przy in-
szych postępках prawnych przysiędz. A Sługa Poślaniec, i na bo-
ju swym, jeśli się mu stanie, zarazem może przysiędz, a po takim
dowodzie skazanie ma bydź czynione wedle prawa. § A co się do
4 tycze potocznych, pospolitych gwałtow, nie o rzeczy krwawe, gdzie
się w niebytności samego Gospodarza domowego staną, tego mogą
Urzednicy Szlachta przysięga dowodzić. A ktoby nie miał Urzę-
dnika Szlacheica, ten zechceli sam, ma takich rzeczy przysięga do-
wodzić, jako o tym wyżej w tym Artykule opisano.

A R T Y K U Ł L I X. 59.

Ffff

O pisanu szkod w Pozwie, abo mianowaniu przy uftney żalobie.

R II. *A I.* Iż mektórzy ludzie zwykli byli w Pozwach żalobyswey, przy gwał-
tach i przy inżych różnicach piśać wiele rzeczy szkod, abo i przy
uftney żalobie słownie ich siła mienić, a czalu dokonania prawa,
gdy przyidzie ku przysiędze tedy tych szkod w Pozwie abo uftnie na
żalobie pomienionych wielką część odstępowali, czym jako Urząd
wniepotrzebną trudność przywodzili, tak i siebie o niejake mnie-
manie przeciwnie przyprawowali. A tak My Hospodar, chcąc te w
ludziach takie myśli w przód powściągnąć, ustawujemy, iż ktoby w
Pozwach abo uftney żalobie swey szkody jakie opisałwzy i pomieni-
wzy, a potym na prawie albo czalu przysięgi, którey części ich od-
stępowal, i na wżyskich, jako obżałowal, przysiędz niechcial, ten
iż i wżyskie inższe szkody w żalobie jego pomienione traci, i przy-
sięgać na nich nie może, a obżałowana strona od nich wolna będzie.
Jednakże i w tym postrzegając My ubliżenia strony ukrzywdzoney
żalobney, tak to warujemy. § Iż gdyby się komu stał jaki gwałt, na-
jazd domowy, i przy tym zabranie majątności abo odjęcia imienia ze
wżyską majątnością, abo też szkoda, pożoga, złodzieystwem, bądź
też na drodze rozbojem, i inżym jakim obyczajem, czegoby stro-
na obrażona przez wielki żal abo zranienie łwe, abo jeśliby sam Pan
był zabity, po nim Zona, dzieci, bliscy, przed takim trafunkiem,
żalem i uciskiem swym nie mogła zarazem wżyskich szkod, zabra-
nia majątności swey, abo listow na pamięć sobie przywieść, abo wia-
domości o wżyskich tym dostateczney doliądz; tedy tylko gwałt, na-
jazd, pożogę, złodzieystwo, abo rozboj, ma bez omielzkania, ja-
ko nayprędzey według dalekości drogi może być, sąsiadom okoli-
cznym i na Urzędzie według tego Statutu opowiadać, i do Ksiąg
zapisać dać, dokładając i to, że się i szkody, ieśli tak będzie, przy
tym stały, których ona nie mogła tak prętko spisać i do ksiąg posłać,
a potym rozmyśliwzy się i wywiedziawszy się o szkodach sobie po-
działanych, może te szkody na rejestr mianowicie spisawszy do U-
rzędu ku zapisaniu w Księgi posłać, a Urząd ma do Ksiąg przyiać,
nie możeli bydź bliżey, tedy naydaley w trzech niedzielach, i to stro-
nie żalobney u prawa iść ma, wyiawszy to, gdzieby samego Pana
w tym imieniu nie było, gdzie się ta szkoda stanie, a byłby gdzie
indziej w kilkudziesiat milach, a Urzędnik, Ciwun, abo Zona niewie-
dzieliby jako o tych szkodach Urzędowi sprawę dać, takowemu czas
na opowiadanie szkod ma bydź i do sześciu niedziel. § A stałoliby się
to będącemu na służbie Naszey Hospodarskiej i Ziemskiej za grani-
cą Państw Naszych, abo na wojnie, takowemu na opowiadanie szkod
czasu użycamy po zwróceniu z posługi Naszey i Ziemskiej do sze-
ściu też niedziel.

A R T Y K U Ł LX. 60.

*O karaniu takich Niewiast wszetecznych, któreby dzieci swe
abo inższych gubiły.*

R Adzi to widząc, aby w Państwie Naszym Chrześcijańskim wize-
laka uczciwość i poważność powołaniu Chrześcijańskiemu na-
leżąca była zachowana, a przeciwne temu, żeby karanie flu-
sne na sobie odnosiły, zkądby inſze nierządne przedſiewzięcia
swego powſciągac ſię mogły. Uſtawujemy, iż gdyby która Białagło-
wa nie żyjąc w ſtanie Małżeńſkim, ale wſetecznie ſię i nierządnie
sprawując, i tak płodu nabywſzy, a potym dla wſtydu, abo bojaźni
karania ten płod sama abo przez kogo inſzego traciła, i o ſmierć przy-
prawowała: a na takim uczynku byłaby ſama, abo ten, kto od niey
sprawować to będzie, poimany, aboby to jakim ſłuſznym, pewnym,
znacznym i jawnym dowodem przewidziano było, takowe, jako
ten kto ſię tego czynić, a płod taki gubić podiał, tak i ta która płod
ſwòy na ſtratę dała, ſamą mają gardłem karani bydź. A w takiej rze-
czy Urzędy Naſze Grodzkie i Mieyſkie, mają wywiadowanie czynić,
i tego poſtrzegać, a doznanych i prawem w tym przekonanych karać.

ARTYKUŁ LXI. 61.

W czym i kiedy Skrutynium ma bydź dopuſzczone.

S Krutynium ma bydź czynione w takich rzeczach, gdzie idzie o ^{R. 11.}
(a) Poczeiwość i o (b) gardło, w czym ſtrony między sobą mia-
łyby dowody abo odwody wątpliwe, a braliby ſobie obie abo
jedna która ſtrona na Skrutynium. Tedy urząd wyſłuchawſzy (c)
dowodow i odwodow, tego iey dopuſcić ma, obyczajem niżej opi-
ſanym; to ieſt, na Skrutynium ma bydź dawano, w ten czas, gdy
ſtrony abo za poimaniem na gorącym uczynku, abo za pozwy na
roku prawu przypadłym rozprawę z sobą mieć będą. A to dla tego,
gdy ſię takie ſprawy o Poczeiwość, za odeſłaniem Urzędowym na
(d) Seym przed Nas Hospodara, a o gardło za appellacją do Sądu
głównego przytoczą: tedy aby obie ſtrony, z ſprawami ſwemi go-
towe były. A nad te rzeczy wzwyż opiſane, i na Skrutynium wy-
ięte, gdzieby nie ſzło o Poczeiwość abo o gardło, abo o inſze rzeczy
o co na Skrutynium inſze Artykuły w tym Statucie mianowicie uka-
zuia. My Hospodar, ani Sąd główny, ani który Urząd Naſz na Skru-
tynium pozwalać nie ma. Ale bez odwłoki każdemu ukrzywdzo-
nemu za dowodem prawnym ſprawiedliwość zarazem na roku flu-
ſnie przypadłym działana bydź ma.

(a) W ſprawach które ſię Poczeiwoſci dotykają na Skrutynium odeſłano bydź ma, 1565. O rze-
czach które ſię Poczeiwoſci dotykają, fol: 100.

(b) Skrutynia o Głowę zabita czynione bydź mają, 1588. O Męzobóycach &c. fol: 463.

(c) Na Skrutynia przed Dekretem, a nie po Dekrecie dawano bydź ma, 1578. *De inuafione domus*,
fol: 336.

(d) A gdy Sprawa wytoczy ſię na Seym, obiedwie ſtrony z Skrutyniami mają bydź gotowe,
1575. Skrutynium, fol: 328.

ARTYKUŁ LXII. 62.

*Kto na Skrutynium ma wyieżdżać, i o naznaczenie czasu
ku wyjazdu na nie.*

G dy (a) iuż Urząd Grodzki z przyczyn wzwyż opiſanych Skruty-
nium której ſtronie abo obudwum dopuſci, tedy na to Skru-
Ffff 2

tygium, to iest: na wywiadowanie, ma Starosta sądowy tego Powiatu, w którym się taka Sprawa przytoczy, a w niebytności samego Starosty, tedy dwie Osoby Urzędowe, Namieśnik abo Podstarości z Sędzią Grodzkim; a jeśliby obadwa ci nie mogli z jakich flusznych przyczyn iechać, tedy zjednym z nich którym Pifarz Grodzki ma iechać. (b) A nie mogłoliby to bydź żeby dwa Urzędnicy iechali, tedy ieden z nich ma iechać. A chociaż ieden abo i dwa pojedą, przecię mają przy sobie mieć Woźnego i kilku Szlachciców, ludzi dobrych wiary godnych, przynajmniej trzy Osoby, ni iedney stronie w prawie tym stojącey nie powinny. A czas wyiazdy na to wywiadowanie ma Urząd stronom oczywisto na Roczkach oznaymić bez przedłużenia, ale jako nayrychley bydź może, skoro po odsądzeniu Roczkow według dalekości mieysca, na które mają wyjechać.

(a) Skrutynia o zabity Głowę na Rokach pierwszych Grodzkich abo Ziemskich odprawowane bydź mają, w czym ma pozew uprzedzić rokiem na dwie niedzieli do wywiedzenia skrutynium, 1588. O Mężobóytwach fol: 463

(b) Skrutynium sam Sąd ma odprawować, a nie przez substytuty, *inquirendo circumstantias rei*, Conf: 1588. fol: 463 Tit: O mężobóycach.

A R T Y K U Ł LXIII. 63.

Jakim obyczajem Skrutynium ma bydź czynione.

CI wyżey (a mianowani Skrutatorowie, mają na to mieysce gdzie się ten uczynek, o co prawo idzie, stał, wyjechać, i tam wywiedzenie pilne i dostateczne uczynić u naybliższych sąsiadow, u Szlachty, u Panow samych, i ich Urzędników, Sług i poddanych, i u kogożkolwiek inszego, chociaż i u przyjeźdżego człowieka któremu by się trafiło na on czas, gdy się to stało, to wiedzieć, tylkoby u ludzi godnych wiary, nie wyymując z tego żadney Osoby, tak Duchownego jako i świeckiego stanu Człowieka, którey powinni będą, mając przed oczyma bojaźń Bożą i sumnienie dobre, przyrzekliży i ślubowawłży słowem swym dobrym i pocciwym, zeznać to, czego będą w oney rzeczy świadomi prawdziwie. Ale tych Osob, u których ma bydź o tym wywiadomienie czyniono, strony w prawie z sobą stojące nie mają ku temu świadectwu sposabiać, i czasu tego wyiazdu i wywiedzenia przed skrutatorami stanować. § Jedno ci skrutatorowie sami u tych ludzi, u kogoby rozumieli według mieysca, czasu i uczynku, naylepiey i naylzczerzey prawdy się wywiadować, mają opyt czynić nie tylko o samym tym uczynku i o przyczynach jego, ale i o zachowaniu a postępkach i obeyściu tych obudwuch Osob prawo z sobą wiodących; a strony czasu takiego opytu i wywiedzenia przy Urzędzie bydź, i tego przyśluchywać się nie mają. Y czego się ci skrutatorowie w tey rzeczy wywiedzą, to wszystko dostatecznie spisać mają, dokładaiąc prawdziwie pod sumnieniem swym każdego powieści, także czas, mieysce, i wszystkie insze znaki, podobieństwa.

(b) A będąc Urząd sam na wywiedzeniu, to piśmo ma przy sobie do skuteczhney rozprawy stron pod pieczęciami Szlachty i Woźnego, przy nich będących, na liście załzytym zachować. Wszakże Urząd Nasz Grodzki powinien będzie na Skrutynium wyjeżdżać bez od-

R O Z D Z I A Ł J E D E N A S T Y. 311
włoki pod tąż przysięgą, którą na Urząd swódy uczynił.

(a) W Koronie, na roku dwóch niedziel przypadłym strony obiedwie mają przysiędz, iż tych świadków, które będą stawiać, nie przekupili, ani są przez nich *corrupti*, a mają mieć świadki własne godne, którymby ona rzecz była dobrze wiadoma, w czym on sąd ma być ostrożny, aby sam przez się, a nie przez Namiestnika odprawował.

Oczywistych świadków ma być pierwsze uważenie, a tych którzyby z powieści świadczyli, nie ma być pisań, wyjąwszy żeby to do poszlakowania prawdy powiedzieli, których najwięcej ma być 12, a ci nie z kartek świadectwa mają czynić, ale z powieści ich Sąd świadectwa ma przyjmować, a te przyznania za przysięgą, albo pod wiarą i sumieniem powiedzieć mają, 1588. O Mężobóycach i skrutyn: fol: 463.

(b) Skrutynia wszystkie spisane mają być w zawartym rotule albo fascykule, każdej stronie jego świadectwa wydawane, 1588. O Mężob: tamże.

A R T Y K U Ł L X I V. 64.

Jako strony i Urząd po Skrutynium zachować się mają.

1 G dy się już to wywiedzenie tym porządkiem, jako wyżej opisano, odprawi; tedy strony, tak żalobna jako i odporna, krom ^{R. II.} ^{A. 31.} pozwania ku dokonaniu tego prawa i przysłuchaniu wyroku Urzędowego, na tymże Urzędzie stanowiąc się, i rozprawę przysięg na pierwszych Roczkach po Skrutynium przypadłych, a Urząd za pilnym uważeniem i rozmyśleniem, wzięwszy porozumienie i obaczywszy a rozeznawszy o tej sprawie z onego wywiedzenia, i za którą stroną będą na wywiedzeniu słuszniejsze i pewniejsze świadectwa i znaki, tę stronę ku dowodowi albo odwodowi według nauki tego Statutu przypuścić. A przeczytawszy skrutynium obiema stronom, to między nimi rozsądkiem swym bez przewłoki kończyć ma, to jest: przydzielili do tego sprawa, winnego na gardło, także główščyznę, szkody na imieniu, albo majątności ruchomey skazać ma. § A jeśli która strona po skrutynium na pierwszych Roczkach ku rozprawie przed Urzędem nie stanie, ta rzecz swą traci.

A R T Y K U Ł L X V. 65.

O wysyłaniu przez Nas Hospodara na Skrutynium.

1 T Eż (a) gdy się od własnego Sądu Naszego Hospodarskiego przy- ^{R. II.} ^{A. 65.} trafi na Skrutynium wyłać w rzeczach wyżej opisanych. Tedy My mamy na to wyłać Osoby dwie albo trzech Urzędników onego Powiatu, gdzie się ten uczynek stał. A po wywiedzeniu ich po temuż się rozsądkiem Naszym ku stronom zachować mamy, około przypuszczenia ich ku dowodowi albo odwodowi, jako o tym wyżej o Urzędach Naszych opisano.

(a) Na Skrutynium gdy Król J. M. Sprawę odsyła, Skrutatorowie mają być przysięgli, pod którą przysięgą, wywiadować się mają pilnie od ludzi przysięgą obowiązanych prawdziwey rzeczy, 1550. Skrutynia, fol: 6.

A R T Y K U Ł L X V I. 66.

O wysyłaniu przed Sąd główny na Skrutynium.

1 G Dyby też Sądowi głównemu ukazała potrzeba według tego Statutu na Skrutynium wyłać: tedy mają wysyłać z pośrodku ^{R. II.} ^{A. 62.} siebie na to obrawszy dwie Osoby, które wyłane od nich Osoby po wywiedzeniu w rozsądku samey rzeczy sami Sędziowie głów-
Gggg

wni mają się zachować i postępować, tak jako wyżej, o Urzędzie Grodzkim szerzey jest opisano. Ale strony już bez pozwu po Skrutynii, jedno na rok od Skrutatorow złożony ku skończeniu prawa i wysłuchania wyrokow, tam gdzie i w którymkolwiek Województwie w tym roku Sądy główne sędzić będą, stanowić się przed tymże Sądem głównym będą powinni.

A R T Y K U Ł LXVII. 67.

O appellacyach w rzeczach krwawych od Urzędu którego sądowego do Sędziow głównych, i o dawaniu na porękę skazanych na gardło.

K Toby osiadły w Wielkim Księstwie Litewskim w sprawie takiej, która idzie o gardło, po skazaniu Sądu Grodzkiego, i będąc na gardło skazany, chciał appellować do Sądu głównego, a gdzieby o pocziwość szło do Nas Hospodara, takowemu każdemu appellacya ma być dopuszczona. Wszakże pod tym obyczajem: iż ten kogoby Urząd na gardło skazał, ma po sobie pewne rękojemstwo dać ludźmi osiadłymi Szlachtą, trzema albo dwiema Osobami, że się ku rozprawie przed Sądem głównym stanowić będzie, a strona żalobna do skończenia prawa aby była od strony przeciwney zdrowia swego bezpieczna. A gdzieby takowych Poręcznikow wydawszy, przed Sądem głównym albo przed Nami Hospodarem nie stał, tedy Sąd główny takowego skazawszy na gardło, ma, go przez list swój do Nas Hospodara na wywołanie odeśłać. A (a) My Hospodar będziemy powinni zarazem go skazać wywołać wiecznym wywołaniem, iż już takowemu i Gleyt Nasz na podniesienie wywołania dawany bydz nie ma. Którego takiego wywołania każdy Urząd Grodzki gdziekolwiek poścignawszy, za żalobą i pomocą strony ukrzywdzoney poimać, i gardłem go karać rozkazać ma, a głowiszczynę, i insze szkody i przeżytki Sąd główny na samych Poręcznikach wskazawszy, ku oprowie tego na ich imionach do tego Urzędu Grodzkiego, pod którym oni osiadłości swe mieć będą, odeśłać ma. Co Urząd ten postępkem niżej opisanym wykonać będzie powinien, a Poręcznicy tych wszystkich swych szkod na imieniu majątności tego po kim ręczyli, pozyskować mają. § A jeśli by ten iscecy na gardło skazany, za poręką będąc, stronę swą powodową o śmierć przyprowił, tedy Poręcznicy będąc o to od Powinnych zabitego przyproważni przed Sąd główny, za dowodem prawnym sami gardłem mają być karani. A jeśli by ranił, tedy rany i szkody wszelakie, coby się przy zabiciu albo ranach stało, łowito nawiązać, i nadgrodzić powinni będą, a tego wszystkiego Poręcznicy i ich Potomkowie patrzeć sobie będą na onym isccu po kim ręczyli, i na majątności iego leżącey i ruchomey. § A gdzieby taki, komu idzie o gardło, rękojemstwa po sobie nie dał, tedy przez Urząd ma bydz w więzieniu zadzierżany do rozprawy, albo póki porękę po sobie da. A Sąd główny po okazaniu od strony powodowej dekretu Sądu Grodzkiego, będzie i ten Dekret według prawa uczyniony, już na wykonanie tey sprawy do końca, do tego Sądu Grodzkiego odeśłać ią ma. A gdyby ten

sąd Urzędu Grodzkiego Sędziom głównym zdał się nie według prawa, takowego sądu oni poprawiwszy mają Urzędowi Grodzkiemu naukę dać, jako w tym daley postępować. § A jeśli by prawem przekonany nie dając się Urzędowi zahamować, precz upornie z Zamku albo z Dworu Naszego zszedł, tedy Urząd przeciwko takowemu według Rozdziału czwartego Artykułu trzydziestego wtórego postępować ma, a za przesyłki zarazem odprawę żalobnikowi na majątności jego, jaką mieć będzie, uczynić powinien. Po temuż i stronie powodowej jeśli by się dekret Sądu Grodzkiego nie według prawa widział, do głównego Sądu appellować wolno. A pozwany już bez rekojemstwa, jako wyżej opisano, przed sądem głównym ku rozprawie stanować się ma. § Gdzie by też Urzędowi Ziemskiemu w takiej rzeczy izbytku, co się pod rokami Ziemskimi stanie, trafiło kogo na gardło skazać, tedy około dopuszczenia appellacyi, i dawania na porękę, także się ma zachować jako wyżej w tym Artykule o tym dołożono, i sąd główny na wykonanie skazania do tego Ziemskiego Urzędu odsyłać ma.

(a) Na bannieye *ex personali partium controversia* otrzymane, osobliwie wiececzne, żadne sublewacye i Gleyty *ad iure agendum* z Kancellaryi wydane nie mają być. *Const: 1647. fol: 20. Tit: O Sublewacyach i Gleytach.*

ARTYKUŁ LXVIII. 68.

O nie przechowywaniu wywołańców we wszystkich Państwach Naszych.

A By ludzie swawolni czasu wywołania folgi i obcowania w Państwach Naszych nie mieli, ustawujemy, że wywołańcy Wielkiego Księstwa Litewskiego, także i czci odsądzeni, we wszystkich Państwach Naszych, nie tylko w Wielkim Księstwie Litewkim, ale i we wszystkich Państwach Naszych nie mają być ni przez kogo przechowywani,

Wywołańcy czci odsądzeni, i Banitowie tak Polscy w Litwie, jako i Litawscy w Poliszce miejsca mieć nie mają. *1589. Infames & proscripti, fol: 529.*

ROZDZIAŁ DWANASTY

O GŁOWSZCZYZNACH I O NAWIAZKACH LUDZI PROSTYCH, I O TAKICH LUDZIACH I CZELADZI, KTÓRA OD PANÓW SWYCH ODCHODZI, TAKŻE I O SŁUGACH PRZYKAZNYCH.

ARTYKUŁ I. 1.

O zabiciu Człowieka prostego stanu od Szlachcica.

P Owściągając My Hospodar swawoleństwa i zuchwalstwa ludzkie, które się od czasu w ludziach niepowściągliwych, bez wszelakiej bojaźni Bożej okazują, z czego i krew niewinną ludzką niewsty-

^{R. 11.} dliwie i niewinnie, w nadzieję zapłaty za nie pieniądze, rozlewają,
^{A. 31.} i tym nie mniej Pana BOGA ku gniewu na Rzeczpospolitą pobu-
^{R. 14.} dzaia. Ustawujemy, ieśliby który Szlachcic z zuchwalstwa, opil-
^{A. 10.} stwa, i bez dania przyczyny, swawolnie, umyślnie, lekce poważając
 prawo pospolite, a paściąc się nad stworzeniem Bożym, Człowieka
 prostego stanu, (a) nie Szlachcica zabił, a byłby poimany na gorą-
 cym uczynku, w czasie wyżey w tym Statucie na gorący uczynek
 zamierzonym: Taki Szlachcic za słusznym dowodem ma być gar-
 dłem karany, krom głowłeczyzny. Wszakże dowod na Szlachcica
 w takiej rzeczy nie inakszy być ma, tylko jeśli go strona żalobna
 przy zabitym z sześciu świadkami, z ludźmi dobrymi, wiary godne-
 mi, i niepodeyrzanemi, sam siódmy poprzyśięże, między któremi
 sześciu świadkami, ma być dwóch Szlachty, wiary godnych nie
 podeyrzanych: tedy za takim dowodem ten Szlachcic ma gardłem
^{R. 1.} karany być. A ieśliby Szlachty ku dowodowi takiemu nie miał, te-
^{A. 12.} dy gdy i prostego stanu z trzema świadkami żalobnik przyśięże,
^{R. 4.} szlachcic tylko już głowłeczynę płacić powinien będzie. § Wszak-
^{A. 62.} że ieśliby ten szlachcic powiedział, żeby z przyczyny i za początkiem
^{R. 11.} tego zabitego, w obronie będąc do tego przymuszony, to uczynił, i
^{A. 19.} brałby się w tym ku dowodowi, tedy to mu ma być dopuszczono.
 A wszakże tym obyczajem dowod ma być, gdy samotrzeć przyśię-
^{R. 11.} że z dwiema szlachcicami, a chociaży i nie szlachtą, tylkoby lu-
^{A. 31.} dźmi wiary godnymi i nie podeyrzanymi, takowy ma być wolen od
^{R. 14.} gardła i głowłeczyzny. § A gdzieby się to pokazało, że ten szlach-
^{A. 10.} cic będąc i przed tym nie spokojnym, swawolnie to uczyniwszy, tyl-
 ko sam ieden brał się ku przyśiędze bez takowych świadkow, tedy
 to mu iść nie ma, ale przecię za dowodem zupełnym strony żalob-
 ney, jako iest wyżey opisanu, ma być karany gardłem. Jeśli by
 żalobliwa strona nie mając zupełnego dowodu takiego, jako się wy-
 żey pomieniło, ale tylko samowtóra abo samotrzecia tego szlachci-
 ca poprzyśiądz chciała, mianuiąc być, iż się to nie przy ludziach
 stało, tedy już przecię ten szlachcic bliższy będzie z swym dowodem
 odprzyśiądz się, iż to nie umyślnie ale przymuszony w obronie uczy-
 nił. § A ieśliby też i szlachcic świadkow ku przyśiędze nie miał, a
 tylko sam przyśiądz chciał, to już strona żalująca bliższa samotrze-
 cia z sobą równymi tylko ludźmi dobrymi i nie podeyrzanymi przy
 zabitym, iż nie za początkiem iego iedno bezwinnie zabity, przyśiądz
 a ten szlachcic obwiniony za takim nie zupełnym dowodem gardła
 nie traci, tylko głowłeczynę według stanu jego zapłacić będzie po-
 winien. § A gdzieby też szlachcic taki nie był na gorącym uczynku
 poimany, tedy przecię będąc potym do prawa według tego statutu
 przyciągniony, ma za dowodem słusznym za zabitego głowłeczynę
 płacić, i szkody, któreby się w ten czas stały, także za słusznym do-
 wodem opłacić.

(a) W Koronie, Szlachcic gdyby zabił Człowieka prostego stanu, to iest wieśniaka przepada
 grzywnien 30. którey winy połowica Panu zabitego, a druga połowica potomkom, 1581. O Mężo-
 bójstwie *Plebejorum* fol. 37.
Plebei capitis taxa podwyższona na sto grzywnien *Constit.* 1631. fol. 19. *Tit: Taxa capitis.*

Też taxę przyjęło Wielkie Księstwo Lit: *Constit.* 1638. *fol.* 42. *Tit.* Taxa.

A R T Y K U Ł II. 2.

O Męzobójstwie między ludźmi prostego stanu.

I **T** Eż (a) ustawujemy, jeśliby Człowiek prostego stanu, drugiego Człowieka też prostego stanu nie Szlachcica na śmierć zabił, tedy za dowodem strony żalującej przy postępach prawnych w tym Statucie opisanym, i za przysięgą strony powodowej faino-trzeciej strona obwiniona gardłem karana, a głowłeczyzna z majątności jego ruchomej według stanu jego zapłacona być ma temu, komu według prawa należeć będzie.

(a) Gdy Człowiek prostego stanu sobie równego Człowieka zabił, gardłem ma być karany, w czym też skrutynia ma być chowana, 1581. O Męzobójstwo *fol.* 373
Pliebi Głowa, gdyby o nią jako o Szlachecką czyniono, nie ma być płacona, *Constit.* 1557. *fol.* 10
 § Gdzieby kto. A kto by o nie czynił, wpada w winę 120. grzywien, i ma siedzieć w więzy rok i sześć niedziel. *Ibid.*

A R T Y K U Ł III. 3.

O głowłeczyszczach i nawiązkach ludzi prostego stanu.

I **P** Ancernemu Słudze sześćdziesiąt kop groszy, putnemu Słudze pięćdziesiąt kop groszy. Bartnikowi czterdzieści kop groszy. Ciałemu Człowiekowi dwadzieścia pięć kop groszy. Czeladnikowi domowemu oyczystemu, albo Poimańcowi dwadzieścia kop groszy, a Zonom ich sowito głowłeczyszczyna.

A nawiązka im.

Pancernemu Słudze sześć rubli groszy, putnemu Słudze trzy ruble groszy, Bartnikowi dwa ruble groszy, Ciałemu Człowiekowi dwie kopy groszy, Czeladnikowi domowemu oyczystemu albo poimańcowi kopę groszy. A Zonom ich sowito. A Niewieście, która Męża nie miała i nie ma, nawiązki pięćdziesiąt groszy, a głowłeczyszczyna dwadzieścia kop groszy.

A R T Y K U Ł IV. 4.

Głowłeczyszczyna, nawiązki, Ciwunom, Klucznikom, Woytom, Starcom, Ławnikom miejskim.

I **C** iwunowi, Klucznikowi, Woytowi, Starcowi głowłeczyszczyna czterdzieści kop groszy. A jeśliby Czeladnik oyczysty albo poimańciec w którym z tych Urzędów był, tedy iemu w Urzędzie głowłeczyszczyna dwadzieścia kop groszy, a nawiązki dwie kopy groszy. A jeśliby w Kluczach, albo Woytołstwie który Szlachcic był, takiemu przecię głowłeczyszczyna ma być według stanu Szlacheckiego. A nawiązki, Ciwunowi, Klucznikowi, Woytowi, Starcowi, po trzy ruble groszy.

A R T Y K U Ł V. 5.

O głowłeczyszczach rzemieślniczych ludzi.

Z Łotnikowi, Organiście, Pufkarzowi, Hawtarzowi, Malarzowi, Sokolnikowi, Malztalerzowi, Krawcowi, Hawtarce, Kobiernikowi, Tkaczowi, Slosarzowi, Stelmachowi, Cieśli, Kowalowi, Stolarzowi, Pfiarzowi, Woźnicy, Mularzowi, Szewcowi, Garncarzo-

Hhhh

wi, tym wszystkim głowščyzny trzydzieści kop groszy, a nawiązki po trzy ruble groszy, a Zonom ich sowito. Po temuż i inszym rzemieślnikom, których tu nie napisano, ma bydź płacono, jako i tym wyżej mianowanym, a Zonom ich sowito.

A R T Y K U Ł VI. 6.

O głowščyznach i nawiązkach Mieyskich, miast Uprzywileiowanych i mnieyszych.

W Miastach Uprzywilejowanych Naszych Hospodarskich, Książęcych i Pańskich, w których się sądzą prawem Maydeburskim, a nie mają Przywilejow na nawiązkę Szlacheckiego prawa, Woytowi, Burmistrzowi, Ławnikowi, Pifarzowi, głowščyzna po pięćdziesiąt kop groszy: nawiązka Woytowi, Burmistrzowi, Ławnikowi, Pifarzowi, dziesięć kop groszy: a zonom ich tak głowščyzny, na jako i nawiązka sowito. Wszakże tym Zonom, które się same szynkiem nie bawią: a które szynkują same, tym jako i inszego prostego Mieszczanina Zenie. Mieszczaninowi takich miast, co pod Maydeburskim prawem, głowščyzny trzydzieści kop groszy, nawiązki pięć kop groszy, a Zonom ich sowito. § A ieśliby w którym mieście takim Woyt, Burmistrz, Ławnik abo Pifarz, był Szlachcic z rodu, abo za (a) Uprzywilejowaniem Naszym Hospodarskim, a nie bawiłby się szynkiem i rzemiosłem, jako o tym w Rozdziale trzecim szerzej opisano, takowemu głowščyzna i nawiązka ma bydź Szlachecka, a Zonom ich sowito. W miasteczkach mnieyszych, gdzie prawa Maydeburskiego nie masz, Woytowi, Ławnikowi, głowščyzny trzydzieści kop groszy, a nawiązki pięć kop groszy, a Zonom ich sowito: Mieszczanom takich miast mnieyszych, głowščyzny dwadzieścia cztery kopy, a nawiązki trzy kopy groszy, a Zonom ich sowito: Szynkarce nawiązki pięćdziesiąt groszy, a głowščyzny dwadzieścia kop groszy.

R. 12.
A. 3.

(a) Burmistrzom, Raycom, Ławnikom, i Pifarzom miasta K. J. M. Wilna, według Przywileju za Głowę i nawiązkę jako Szlachcicowi, *ex juris qualitate* sprawiedliwość ma bydź czyniona, i ich Synom, ieśliby swojej wolności rzemieślnom jakim nie pomazali, patrz Artyk: 35. w Roz: trzecim tego Statutu.

Przywileje Magistratowi Wileńskiemu *ante unionem* nadane są, *Constitutione unionis* approbowane, która Konstytucya wszystkim *in genere*, i każdego stanu Człowiekowi approbowala, fol: 174. §. Też aby iedna strona.

Też Przywileje approbowane są. *Const: Electionis*, 1632. fol: 15. A na ostatek.

A R T Y K U Ł VIII. 7.

O głowščyznach i nawiązkach Żydowskich.

G Dyby (a) Żyd Żyda na śmierć zabił, ranił, abo i zbił: tedy o tym Sąd i skazanie miedzy niemi ma bydź czynione, według praw i Przywilejow ich. A ieśliby Szlachcic zabił Żyda, a byłby poimany na gorącym uczynku, tedy ma gardłem bydź karany, ale iuż głowščyzna płacona nie będzie. Także się ma rozumieć i o rozboju: a szkody przyzabiciu abo rozboju udziałane, z majątności tego zabójcy abo rozbojnika, za dowodem płacone bydź mają, gdyby Szlachcic według Artykułow wyższych w tym Statucie opisanych, pokonany w tym był. Także i nieosiadły Szlachcic, któ-

R. 4.
A. 30.

R. 11.
A. 31.

- rzy nikomu nie służąc, a tylko kosterstwem a pianaństwem bawią się, a takowyby uczynek popełnili, iż takoweyże winie jako i ci, którzy
- 2 na gorącym uczynku będą poimani, podlegają. § A jeśli by który Szlachcic nie umyślnie z przygody taki uczynek popełniwszy uciekł, ten będąc z osiadłości swej do Sądu należnego pozwany, za przewodem prawnym tego takiego uczynku gardła nie traci, ale gdy na tym przyśleże, iż nie umyślnie zabił, tylko głowiszczynę, a za rany nawiązkę, za dowodem prawnym, jako Szlachcicowi płacić ma. §
- 3 A gdzieby się to zabójstwo Żydowi od Chrześcianina stanu prostego Człowieka stało, ten chociażby na gorącym uczynku nie był poimany, ale do prawaswego, pod którym siedzieć będzie, przyciągnięty będąc, za przewodem prawnym gardłem karany być ma. A jeśli by ranił tak, żeby rany znaczne i szkodliwe bite albo krwawe były, tedy za to nawiązkę ma płacić jako Szlachcicowi według Statutu. A jeśli by ten był tak ubogi, żeby nie miał czym nawiązki płacić, tedy za to więzieniem karany być ma według ich Przywileju, a Barwierzowi przecię za lekarstwo zapłacić, a za mniejszy bój także siedzeniem przez kilka dni, według uznania Urzędowego karany być ma. A jeśli by na członku którym ochromiony był, tedy to według tego Statutu sądzono być ma, jako o nawiązkach opisano jest. A w innych rzeczach oni według Przywilejów swych sądzeni
- 4 i zachowani być mają. § (b) A sami Żydowie gdy w czym od kogo obwinieni będą, od Wojewodów, Starostów, i Dzierżawców Naszych, i od innych stanów, który z nich pod czyją władzą będzie, bez pozwu jako inni poddani Nasi, ci którzy wolności Szlacheckich nie używają, sądzeni i skazowani być mają według praw i przywilejów im nadanych. § A jeśli by który Żyd albo Żydówka do Wiary Chrześcijańskiej przystąpili, tedy każda taka osoba i potomstwo ich za Szlachcica poczytani być mają.
- 5

O Żydach jakie prawo:

(a) Żydowie na listy, Zapisy, i majątności stojące, leżące, pieniędzy dawać nie mają, a jeśli dadzą, pieniądze tracą, i do zapłaty dłużnik nie powinien. *Kaz: w Niesz: 1554. H. P. 374.*

Żyd w zastawę rzeczy wszystkie może brać, wyjąwszy Kościelne *Bolesław H. P. 366.*
Żydowie cel, myt, żup, soli, karczem, za cudzym tytułem trzymać nie mają pod winą 200. grzywien. 1567. *Fol: 131.*

Żydzi Chrześcianom w handlach przeskadzać, ani Chrześcianie obojey płci onym służyć nie mają, Żyd 100. grzywien zapłaci, a Chrześcianin więzieniem karany być ma, Starostowie i Burmistrzowie oglądać mają, 1565. Zeby Chrześcianin Żydowi nie służył, *fol: 98.*

Żydowie nie mają zakupować towarów i żywności, Chrześcianie uprzedzając, 1588, Żydowie, *fol: 490.*

Żyd jeśli powie że Chrześcianinowi pożyczył zakładu jakiego, tedy Chrześcianin z przysięgą się odwiedzie, *H. P. 366.*

Żyd nie ma przysięgać na rodale swym iedno o wielkie sprawy, które się ściągają aż na 50. grzywien pieniędzmi; o mniejsze rzeczy ma przysięgać u drzwi przed swą szkołą. *Zyg: w Krak: 1539 H. P. 376.*

Jako przysięgać mają obróciwszy się ku stołcu na stołku stojąc. *Patrz tamże.*

(b) Żydzi oprócz Podwojewódzzych do żadnych innych nie mają być pociągani Sądow. *Conf: 1633. fol: 38. § A przytym Appellatio do Wojewody, z tamtąd za dworem taka praxis i Conf: 1638. fol: 38. § A przytym.*

Żydom W. X. Lit: Statuta i Konstytucye reasummowano, deklarując, iż nie do innych subfeliów, tylko do Sądów Wojewódzzych i Starościach, a przez appellacye do Sądów Króla J. M. zadwornych pociągani być mają, *sub nullitate decretorum, Conf: an: 1678. fol: 23. Tit: Dochodzenie sprawiedliwości.*

Tymże dawane prawa i Konstytucye wszystkie do securitatis onych reasummowano *Conf: an 1670 fol: 48.*

Tymże Skrypta z Kancellaryi W. X. L. *pro securitate* onych wydane reasumowane. *Consil. an.* 1678 fol. 23 O Tatarach.

Perpetua lex statuta, aby Żydzi czeladzi Chrześcijańskiej, *nullo pretextu, u'riusq; sexus* chować nie ważyli się, *sub pœna* sta grzywien których *medietas* ma należeć *parti*, a druga *Judicio*, a Chrześcianina więzieniem sześciu niedziel w turmie Zamkow abo Dworow Królewskich sądowych karać, co się ma rozumieć o roczney czeladzi, *secus* zaś żeby sobie dniami do Browarów męskiej płci, jako i furmanow w drogę nymowali, o co *forum* przed Wojewodami, Starostami, lub ich Urzędnikami Grodzkimiznaczono. Ciż Żydzi cel, myt, czopowych, szelężnych i innych wszelakich podatkow Rzeczypospolitey, ani przez arędę, ani przez administracyą, aby trzymać nie ważyli się, Konstytucya 1565. fol. 98. *sub titulo*, o kupiectwie żydowskim, druga żeby Chrześcianin Żydowi nie służył, trzecia żeby cel, myt, żyd nie trzymał, reasumowano, i Wojewodom, Starostom, abo ich Urzędem Grodzkim, przed któremi i *forum* uznano, do exekucyi przywozić *sub pœna privationis officii* przykazano. *Consil. an.* 1690. fol. 12. O Żydach W. X. L.

ARTYKUŁ VIII. 8.

O noszeniu Żydowskim.

Zydowie (a) z Łańcuchami i z Kleynotami złotymi chodzić, tak i z Srebra na Pasach, na Kordach, na szablach nosić nie mają. Wszakże iednak sygnet na palcu ieden, i pierścień ieden każdemu z nich mieć, i Żydowkom pierścienie, pas i ubiory według przełożenia swego nosić wolno.

(a) Żydowie w Czapkach złotych w mieście po ulicach chodzić mają, wyiawszy podróżnych. *Zyg: w Piotr. 1538. H. P. 375.* w Rzymie to się tak dzieje.

ARTYKUŁ IX. 9.

Żyd, Tatarzyn, każdy Bisurmanin na Urząd przełożonym być, i Chrześcian w niewoli mieć nie ma.

Ustawujemy, (a) i od tego czasu mieć chcemy, aby Żyd i Tatarzyn, i każdy Bisurmanin na dostojenstwo ani na który Urząd od Nas Hospodara, ani od Panow Rad Naszych przełożony nie był, i Chrześcian w niewoli nie miał, A jeśliby który z nich Chrześcianina kupił w wieczną niewolę, takowy pieniądze traci, a ten Chrześcianin ma być wolnym. A jeśliby Chłopa abo Niewiaścę zakupił, tedy ma przyść przed Urząd, i w czym zakupi, abo też z Sądu w zapłacie iakiey będzie wydany, do ksiąg zapisać, a będzieli summa wielka, tedy ten zakupiony i zakupiona z siedm lat z tych pieniędzy wyrobić się mają, a gdzieby summa nie wielka, tedy z tych pieniędzy na każdy rok wyrobku ma być Chłopu rubl groszy, a Niewieście kopa groszy, okrom odzieży i pokarmu, co obie onże dawać ma. Toż się i o poimańcach Chrześcianinach rozumieć będzie; abo taką czeladź poimańcow na ziemiach swych osadzać, i pasznią im dawać mogą, a tacy już za oyczycerozumiani być mają. Wszakże mająć takowych zakupniow abo poimańcow, dzieci ich w żydowstwo ani w bisurmaństwo namawiać, ani obrzezować niemają. A któryby śmiał inaczej uczynić, a byłoby to nań przewidziano, tedy bez zadnego miłosierdzia taki na gardle ogniem ma być karany, czego Urząd Nasz z pilnością strzedz, i o tym się wywiadować ma. § A mamki Chrześcianki u dzieci żydowskich, i u każdych dzieci bisurmańskich być nie mają, a ktoby Chrześciankę ku temu przyniewolił, abo nymował, a toby słusznie według prawa nań było przewidziano, tedy takowy od kogokolwiek będzie pozwany, temu, który pozwie, winy dwadzieścia kop groszy zapłacić powinien będzie. A jeślibyśmy któremu Tatarzynowi abo

Zydowi, abo któremu bisurmaninowi Dwór Nasz abo imienie z ludźmi dali, mają się takowi żydowie i bisurmanie na wyługach swych przeciw Chrześcijańskim ludziom, jako putnym tak i ciałym zachować, aby ich ku podatkom i służbom nie zwykłym nie przyniewala-
li. Wszakże ci poddani Tatarcy, którzy zdawna na imionach sie-
dzą, ci za oyczyce u nich, jako i u innych Obywatelów Wielkiego
Księstwa litewskiego rozumiani być mają.

(a) Tatarowie Rotmistrzami, Chorążemi być nie mogą, 1607. O Tatarach Wielkiego Księstwa Litewskiego, fol: 862.

Tatarom przypowiednych listów dawać nie mają, 1611. O Tatarach W. X. L. fol: 47.

O excessy i szkody bez zwłoki Chorąży, pod którego Chorągwią służyć będzie, z Tatarzyna spra-
wiedliwość czynić, a winnych by i gardłem karać ma. *Tamże.*

Szlachta, którzy u Tatarów Dobrą Rzeczposp. służbą wojenną onerowane pokupili, przy He-
tmanie na każdej ekspedycji służyć powinni pod utratą majątności oney, forum na Trybunał ro-
kiem zawitym w każdym terminie na każdego popieranie.

Tatarowie u Szlachty Dobrych dziedzicznych kupować nie mają, a którzy pokupili, do dwóch lat
zprzedać mają.

Tatarowie Chrzęścian obojey płci, czeladzi, Mamek chować, ani za Żony brać, pod gardłem
nie mają, 1616. O Tatarach W. X. L. fol: 45.

Rotmistrzami, Chorążymi, Porucznikami być nie mają, i ten kto by z Rotmistrzem służyć śmiał,
1000. złotych płacić winien, forum u Trybunału, a Podskarbiowie płacić im nie mają, co jeśli by
uczynili na rachunku od Rzeczypospolitey przyjęto być nie ma, 1613. O Tatarach W. X. L. fol:
43.

Tatarom Żydom i innym niewiernym w Dobrach Królewskich, Duchownych i Ziemskich, tak
w Koronie, jako i W. X. L. niegodzi się czeladzi i białych głów Chrześcijańskich chować (okrom
łodowników, browarników, i furmanów.) ani cel, myt, i żadnych prowentów *quocunque titulo*
trzymać, *sub pena* dwóch set grzywien, którey *medietas*, jedna *Delatori*, a druga *Judicio cedere*
powinna; *Et sub pena sessionis Turris*, w Zamkach Królewskich każdego Województwa i Powia-
tu na Chrzęścianina i na Chrzęściankę: o co forum *competens* mieć mają. Y o tym wszystkim da-
wneyse prawa, Statuta, i Konstytycye Koronne reasumowano. *Const: an: 1678, fol: 34. Tit: Reassumptio* prawa o Tatarach i Żydach.

Tatarom Litewskim, Koronnym, Wołyńskim, służbę Ziemską wojenną odprawującym, Przy-
wileje od Królów nadane *in toto* approbowano. Warując, aby im taki płcono żołd z skarbu, jaki
płacą innym Chorągwiom Kozackim: do czego Tatarowie cudzoziemscy należeć nie mają, *Const:*
an: 1659, fol: 16. Tit: Confirmatio Przywil.

Tatarom Koronnym i W. X. Lit: w wojskach obojga tych narodów będącym, Chorągwią, tym,
którzy będą dobrze zaśluzeni dożywotnie konferowane być mają. Którzy czasu pospolitego ru-
szenia, za uniwersalami Królewskimi, Tatarów wszystkich gromadzić, i z ręki do Wojewódz-
twa, abo Powiatu, w którym swoje osiadłość mają, ciągnąć, i tam pod władzą Wojewody, abo
in absentia Kasztelana, a w Powiecie Marszałka, i Chorążych, a potem pod władzą Hetmana iść
mają, i służbę wojenną, według dawnych praw, odprawować *sub penis de expeditione bellica san-*
ctis Const: an: 1662, fol: 22. Tit: O Tatarach.

Tatarów wszystkich W. X. Lit: którzy wojenną służbę odprawują, i służyć powinni, przy wszy-
stkich prawach onym nadanych *in toto* zachowano, i że do pogłównego z temi Tatarami, którzy
się surmanstwem, kupiectwem, i rzemiołem bawią, nigdy pociągani być nie mają, deklarowano,
Const: an: 1670 fol: 48. Tit: Pogłowne Tatarskie.

Tatarów W. X. Litewskiego dawne prawa i swobody, i Przywileje, od X aż do Litewskich, i Kró-
low Polskich, nadane approbowane, i onych od wszelkich depaktacyi stanowi Szlacheckiemu nie
zwykłych, tak w Grodach, w Ziemstwach, Trybunałach, jako też *in rationibus* kwitowego od
Poborców wymagania *sub penis in contravenientes*, jako na aggrawujących stan Szlachecki uwol-
niono. A zostają w wojsku na służbie Rzeczypospolitey i do pogłównego, i innych nie przy-
wykłych ciężarów należeć nie mają, *Const: an: 1673 fol: 20. Tit: O Tatarach W. X. Lit:*

Tatarów W. X. Lit: przy prawach i wolnościach, *tot Constitutionibus*, a osobliwie Seymu
przeszłego *an: 1673*, obwarowanych zachowano: i aby *in subfellis Et contributionum generibus*,
nad zwyczaj nie byli aggrawowani postanowiono, *Const: an: 1674, fol: 35.*

Tatarów W. X. Lit: w różney usłudze Rzeczypospolitey w W. X. Lit: zostających: znówu przy
dawnych prawach i wolnościach, i wierze, według starych Przywilejów, zachowano. i żeby *in*
subfellis publicis Et privatis, oppressyi i depaktacyi nie ponosili, warowano; *ratione* zaś *curia-*
tis zdrowia i posessyi onych, osobliwie *in criminalibus*, aby według Statutu W. X. Lit: spra-
wiedliwość im czyniona była, postanowiono; dekreta skarbowe na Chorążych Tatarskich otrzy-
mane, *Et fortam executionem*, z osob i Dobr ich podniesiono, zlecając skarbowi przez dworzany
executionem, a na potem już spisowanie pogłównego Tatarskiego, nie do Chorążych ale do wła-
stnych Jurisdycyi, w których zostają, należeć ma. *Const: an: 1677, fol: 16. Tit: O Tatarach W,*
Księstwa Litewskiego.

Tatarów W. X. Lit: Dobra jako Ziemskie od ciężarów, i przechodów żołnierskich wolne
być deklarowano. *Ibid.*

Tatarów wszystkich W. X. Lit: znówu przy prawach i wolnościach, *in criminalibus*, we-
dług Statutu W. X. Lit: *aqualiter* z stanem Szlacheckim *in perpetuum* zachowano. Przywileje od

Królow onym, na prawa i wolności nadane approbowano, aby każdy Dobr swoich, u Obywatelów W. X. L. mający służne prawo według Statutu W. X. L. dochodził, *cum rati* u ustawieczney służby, pozwolono. Poglówne i inne Seymowe uchwalone podatki, aby równo z stanem Szlacheckim do skarbu oddawali, w Kancelaryach Grodzkich, Ziemskich, Trybunałskich, i Asessorckich, od spraw swoich depaktowani nie byli, warowano. Naoftatek Prywilej K. J. M. Ur. Bogdanowi Ulamowi Koryckiemu Rotmistrzowi, reasumując prawa o wolności równe z stanem Szlacheckim, Chorążym, Mur-zom, wszystkim domom w tymże Przywileju wyrażonym *in toto* approbowano. *Const. an: 1678. fol: 23. Tit: O Tatarach.*

Tatarowie Litewscy nie excypując się, że w woysku Koronnym lub W. X. Lit: służą, bo na to żołdy biorą do pospolitego ruszenia *teneantur* według Statutu Wielk: X. Lit: *Const: an: 1683 fol: 1. Tit: Pospolite ruszenie.*

ARTYKUŁ X. 10.

O głowiszczynach i nawiązkach Tatarom.

Ustawujemy, którzy Mur-zowie, Kniaziowie, Tatarowie, zakonnu bilurmańskiego mają osiadłość, imiona Ziemskie z nadania Przodków naszych i Nas samych, i jeśli ci bywają na służbach naszych Hospodarckich i Ziemskich, w rotach abo przy Hetmanach Naszych, i w rejestrach wojennych są napisani, takowym nawiązka ma być jako Szlachcie, a Zonom ich sowito, a głowiszczyna sto kop groszy, i ktemu w więzy siedzieć rok i sześć niedziel, okrom gardła. Wyjąwszy tego, ktoby na gorącym uczynku był poimany, takowy gardłem karany być ma. § A którzy Tatarowie furmaństwem się żywią, i ogrodne rzeczy sprawują, bydłem targują, skury wyprawują, i jakimkolwiek rzemiosły żywność sobie zarabiają, takowym nawiązka rubl groszy, a Zonom ich sowito, a głowiszczyna dwadzieścia kop groszy.

ARTYKUŁ XI. 11.

Człowiek wolny za żaden występki w niewolę wydany być nie ma.

Też ustawujemy, iż Człowiek wolny za żaden występki w niewolę wieczną wydany, być nie ma, a jeśli by w summie wielkiej był wydany, ma z tey summy wyrobić się, a za wyrobek na każdy rok chłopu rubl groszy, a niewieście kopa groszy, wszakże odzienie i pokarm od tego ma być dawane, komu kto wydany. A jeśli by z tey summy do śmierci wyслужи się nie mógł, a będzie miał dzieci podrośle do posługi i roboty godne, tedy dzieci jego mają z tey summy wyrabiać się, wszakże nie daley jedno przez siedm lat, a wyrobku dzieciom po temuż ma być, jako o tym wyżej opisano. A zakupnym ludziom tymże obyczajem z summy pieniężney wyrobek ma być, to jest: tym wolnym, którzy by się sami w czym zaprzędali.

ARTYKUŁ XII. 12.

O Człowieku Oyczytym.

Gdyby który Człowiek oyczyty, bądź Bojarzyn pancerny, putny abo ciałhy Człowiek, oyczyc przyrodzony, abo kupny wysłużony, i jakkolwiek nabyty, odszedłszy, od Pana swego, a założywszy się za kogo nie daleko, w pięciu abo sześciu milach, domem a nie po najmie chodząc mieszkał, a tenby Pan jego wiedząc o nim, nie pozyskował go, (a) dawnośćby Ziemską dziesięć lat prze-

milczał, tedy już o tego Człowieka ma wiecznie milczeć. Jeśliżby ten człowiek oyczyłty odziedziczył od Pana swego, i mieszkał daleko w dzieściu, abo w kilkudzieściu milach, a Pan jego o nim wiedząc, a przez dwadzieścia lat nie pozyskował go, ten już wiecznie o tego Człowieka milczeć ma. § A gdzieby ten Pan o tym Człowieku gdzie daleko domem mieszkającym nie wiedział, a ten Człowiek mieszkałszy daleko, i chociaż dawność tę dwadzieścia lat tam zasiedziawszy, abo i nie zasiedziawszy, zaś bliżej ku imieniu Pana swego przyszedł, i przemieszkował po blizu, takowego wolno będzie każdemu Szlachcicowi za oyczycą prawem dochodzić, tylkoby dawności ziemskiej nie omieszkał, od tego czasu jako bliżej przyjdzie. § R. 9. d. 29. Wszakże czeladź Dworna oyczyta abo poimana, któraby od Panów swych uciekła, przeciw tej Panom ich, ani dawność poymania ku odzyskiwaniu prawem słuźnym wadzić i przekazać nie ma przeciw samym i dzieciom ich.

(a) W Koronie, gdyby od Pana Kmieć uciekł bez winy Pana swego, takowy żadnego prawa ani zapisu na sobie żadnemu nie ma czynić tak długo, póki pan jego o nim się nie dowie, a jeśli by Pan o mieszkaniu jego wiedział, a w rokuby się go nie upominał, już potem nie będzie się mógł upominać. *Kaz. w Wiślicy, 1368. H. P. 348.*

A R T Y K U Ł XIII. 13.

O zasiedzeniu dawności Człowieka przychożego wolnego.

K Temu ustawujemy, jeśli by który Człowiek stanu prostego, Bojarzyn abo ciachły, będąc wolnym pochożym, a nie oyczycem, czyim, zasiedszy za kogo, za Książąt, Panów, Szlachty, bądź zapomożenie od tego pana wziąwszy, abo nie wziąwszy, a dzieścięć lat za tym Panem zasiedział, takowy Człowiek abo dzieci jego zechcą-li precz odejść, powinni będą odkupić się z słuźby dzieścią kop groszy, i to wszystko, coby u tego Pana swego zapomożenia wzięli, zapłacić. § (a) Wszakże jeśli by taki Człowiek, abo jego dzieci, chociaż po zasiedzeniu dzieściu lat od tego Pana bez wiadomości Pana swego precz uciekli, a ten Pan ich do dzieściu lat po odejściu ich za oyczyców ich nie pozyskował, to też już takowy Człowiek zaś wolnym zostaje. A gdzieby bliżej dzieściu lat Pan takiego zbiega poścignął, tedy już ma być skazany i przysadzony temu Panu za oyczycą. *Vide R. 3. d. 28. R. 7. d. 8.*

(a) Zbieg Szlachecki przyląwszy *jus civitatis*, gdyby dawność Ziemską zasiedział, tedy go nie Statutową, ale w Konstytucji opisanej taxą odkupować mają. *Const. 1741. fol. 20. Tit. O czynieniu sprawiedliwości w Miastach W. X. L. z strony zbiegłych poddanych.*

O zbiegach Smoleńskich, *Vide Const. 1638. fol. 23. Tit. Sposób dochodzenia zbiegów w Województwie Smoleńskim.*

Dawność dochodzenia zbiegów poddanych Inflanckich do trzech miesięcy idzie *Const. 1607. fol. 843. Ordynacya.*

A R T Y K U Ł XIV. 14.

O poddanych oyczyłtych, czeladzi Dwornej oyczyłty, kupney abo poimanej, także i o słuźach przykazanych, i ludziach przychożych, którzy od Panów swych uciekają.

U Stawujemy, jeśli by który człowiek oyczyłty, Macierzyłty, spadkowy, nie dochoży, abo kupiony, darowany, wyśluzony, iako-

kolwiek nabyty, abo czeladnik Dworny oyczyty, kupny abo poimaniec męskiego i żeńskiego rodzaju, od Pana swego uciekłszy za kogo innego zaszedł. * A ten Pan, za kogo taki zbieg zaydzie, będąc od tego Pana czyi człowiek, czeladnik Dworny uciekł, Urzędownie na pominany według Artykułu czterdziestego ósmego Rozdziału czwartego, o wydanie jego abo o czynienie z nim sprawiedliwości, takich zbiegów nie wydał, i sprawiedliwości z nimi według tego prawa pospolitego nie uczynił. Tedy pozwany powinien będzie sam, abo przez umocowanego swego u prawa jako (a) na roku zawitym stać, i tego abo tych zbiegów, ile ich będzie, u prawa postawić. A żalobnik za stanieniem sirony pozwanej ku prawu samego abo przez Prokuratora, i za przyzwaniem do tych zbiegów, z oczywistego mówienia prawnego dowiedzie-li tego, że ten człowiek abo czeladnik, ile ich będzie, są jego własni. Tedy pozwany, będzie powinien iemu onego człowieka, abo czeladź z Zonami, z dziećmi, i ze wszystką majątnością ich wrócić, i za omieszkanie służby tych ludzi nawiązki za każdy tydzień od każdej głowy męskiej i białogłowskiej po sześciu groszy zapłacić, a to nawiązkę tę licząc i rachując od założenia pozwu. § A jeśli by pozwany po skazaniu Urzędowym, takich zbiegów, oddać ze wszystkim jako Sąd skaze, niechciał: tedy winien będzie za nich samych, Zon, i dzieci ich, głowy, jako za głów-
R. 11 szczyzną według opisanja tego Statutu, a za majątność tych zbiegów
A. 36 i własne szkody tego samego żalobnika, jeśli by jakie ci zbiegowie uczynili, na czym dowód słuźny uczyni, z nawiązką zapłacić, także i o zamieszkanie roboty, nawiązkę wzwyż mianowaną dać. A jeśli by pozwana sirona stanawtzy u prawa, do tych się zbiegów nie znała, i tym wymówkę czyniła, iż o takim człowieku abo czeladniku nie wiedziała, i teraz niewie, i na ten czas gdy o to pozwem założony był, na imieniu jego nie był, i teraz nie jest. Takowy niezgoła od tego wolen bydz ma, ale tego Pana Urzędnik, Ciwun, Woyt, abo Ławnik, kogo z tych żalobnik obierze, ma przyśiądz na tym, iż przy położeniu pozwu nie był, i teraz nie jest ten zbieg na imieniu Pana jego, a który Szlachcie Urzędnika, Ciwuna, abo ludzi swych osiadłych mieć nie będzie, ktoby miał przyśiądz: tedy taki Szlach-
R. 4 cie sam ma na tym przyśiądz. § Przecię każdej stan będzie winien
A. 28 pozwolić na imieniu swym tych zbiegów szukać i wziąć jako swych własnych, sam ani przez sług poddanych swoich tego nie broniąc pod sową zapłatą tego, o co żaloba w pozwie idzie. Po temuż i indziej gdzie się kolwiek może dowiedzieć, będzie wolno sironie żalobney zbiegów swych odzyłkiwać. A nie zechce-li pozwany od-
3 przyśiądz się, to iuż żalobnikowi wolno będzie na tym, iż ci zbiegowie pod czasem prośzenia sprawiedliwości na imieniu pozwanej sirony byli, przyśiądz, także i tego, że to są jego własni ludzie, i czeladź dworna według tego Statutu, jakie Prawo na to mieć będzie, dowodzić. A po takim dowodzie: winien będzie pozwany, jako za samych głowy, za żony i dzieci ich, wedle (b) szacunku Statutowego, tak za majątność tych zbiegów, i też własne szkody tego Pana, jeśli by się które stały, i za omieszkanie

- roboty, po temuż jako o tym wyżej opisano, zapłacić. A temu, kto za te ludzie abo czeladź zapłacił, wolno będzie sobie ich jako swych własnych pozyskiwać, a doszedłszy prawem, ma ich mieć za swe
- 4 poddane. § Wszakże jeśli by ten Pan, który ich pierwey prawem dochodził, i zapłatę za nich wziął, chciał zaś nazad temu Panu pieniądze jego wrócić, to jemu wolno będzie naydaley do czterech lat; a ten nazad u niego pieniądze swoje wziąć, i te ludzie abo czeladź jego z Żonami i z dziećmi i z majątnością ich wrócić, a gdzieby do czterech lat nie okupił, tedy już za własne oyczyce jego poczytani bydź mają. Toż się prawo rozumieć ma i o ludziach takich, ktoby komu imienie swe przedawszy, zbiegow, oyczycow abo czeladzi dworney tego imienia temu, komu imienie spuścił, pościgać i odzyskiwać mociał, i prawo swe w tej mierze nań wlał, iż iemu tak-
- 5 że jako i samemu oyczycowi takich zbiegow odzyskować wolno. §
- (c) A co się dotyczy ług przykaznych, abo ludzi wolnych pochożych, którzyby od Panow swych szkody poczyniwszy abo i nie poczyniwszy uciekli, o tych ma bydź sądzono postępkem tegoż Artykułu, i też według Artykułu dwudziestego wtórego w tymże Rozdziale dwanałym, do czego się według uczynku takich zbiegow, i według tego prawa pospolitego rzecz ściągać będzie. Wszakże to warując, że za takie ludzie wolne przykazane, pochoże, chociażby ich pozwany nie postawił, za głowy ich nie skazowano bydź nie ma, tylko za szkody przez nie uczynione i prawnie dowiedzione, abo za sumę pieniędzy, w któreby na wyługę byli wydani, wyiawszy to, jeśli by chociaż przykazny ługa abo człowiek wolny będąc obwiniony w krwawym uczynku, za co gardłem karzą, uciekł, tedy pozwany powinien będzie odprzysiędź się. § A jeśli by takowy przybiegł na imienie czyie w niebytności Pana samego, tedy nie sam Pan ale Urzędnik abo Ciwun powinien będzie przysięgą od tego odwieść się, że w ten czas gdy za pozwem prawa proszono u niego, na imieniu jego z wiadomością jego nie był, apo odprzysiężeniu żalobney stronie wolno będzie takowego zbiega, gdzie będzie mógł pościgać, i prawem pokonywać. § Jeśliżby kto zachowując pokoy w sąsiedztwie, i do Urzędu Naszego nie dając się pozywać, zbiegow z prawa z domu abo z imienia swego wydał; od tego niakiego przesądu, i niktórym imieniem nazwanego dochodu brać i domagać sobie nie mają, tak sami Panowie jako i Urzędnicy ich, § A dowod na zbiegi, ludzi oyczystych, i inszych wiecznemu prawu podległych taki ma bydź: naprzód listy abo rejestrami dzielczemi, abo listy i rejestrami kupczymi, i inszemi Urzędowymi, abo też Bracią rodzoną abo stryieczną tych zbiegow sześciami, za ich przysięgą, a w niedostatku takowego dowodu, poddanymi sąsiad okolicznych, także z sześciami świadkow, a przy nich siódmy Ciwun abo Woyt, abo starzec przysięgami swemi tego dowieść mają. A jeśli by takowego dowodu nie miał, tedy żalobnik przy świadectwie trzech świadkow sam przysiędź ma, i tym rzecz swą odzierży.

(*) Szlachta o zbiegi przed Sądy mieyskie nie prawem mieyskim ale Statutem W. X. Litt: ma byc sędzona, po wydaniu zbiegow; aby ich tumultami nie odbiano, ma Sąd mieyski przestrzegać pod winą kop 1000. o co *forum* do Sądu Zadwornego. *Const: anni 1641. fol: 20. Tit: Oczynieniu sprawiedliwości w miastach W. X. Lit: z strony zbiegłych poddanych.*

(a) Kmiecie zbiegli rokiem zawitym dochodzeni byc mają. *Olbrt w Piotr: 1495. Ha P. 353. W Koronie, o poddanego cudzego bez listu przyiętego forum Grod, wina pięćset grzywien, terminus peremptorius in appellat: Const: 1577. fol: 314. Tit: Rekoienstwo.*

Poddani zbiegli w Województwie Smoleńskim mają byc dochodzeni u Sądow Grodzkich i Ziemskich Smoleńskich i Starodubowskich, na pierwszym terminie, po dowiedzeniu ma byc wydanie poddanego ze wszystką majątkością, a taxa poddanego 500, grzywien, ekucya jako ma byc czyniona na Dobrach lennych, abo dożywotnich Królewskich *sine confirmatione. Const: 1638. fol: 41. Tit: Sposob dochodzenia.*

Tę Konfytucyą Czernichowskie Województwo przyięło, i X. Biskup Smoleński z Duchowieństwem ma podlegać tej Konfytucyi. *Const: 1641. fol: 34. Tit: Porównanie.*

O poddanych zbiegłych do miast Pruskich z Dobr Ziemijskich jako i K. J. M. stołowych *vide Const: 1609. fol: 896. Tit: O Poddanych.*

Dawność w dochodzeniu zbiegow poddanych Infantkich, trzy lata i trzy miesiące. *Const: 1607 fol: 843. Tit: Ordynacya ziem Infantskich.*

O zbiegach Województwa Bracławskiego, w Koronie Dzierżawcy K. J. M. i Woytowie ich opowiadać mają. *Const: 1613. fol: 35. Tit: O zbiegach.*

Const: anni 1611. fol: 44. Tit: O zbiegi Szlacheckie, Pozwolono z miast, i ze wsi K. J. M. w Dobrą Smoleńskie chłopom iść dla osady.

(b) W Koronie, o Poddane zbiegłe szacunek więkzy nad 500. grzywien kładziony byc nie ma, pod utraceniem Sprawy, 1588. szacunek Poddanych zbiegłych, fol: 489.

(c) Sługa Szlacheckie nie ma od Pana odchodzić, który przed trzema wiciami przystał, *sub pana capitis Et infamia Const: 1621. fol: 8. § Sługa żaden.*

Zbiegłych Sług z wojska nie ma nikt przyjmować, *sub pana 500. mare: forum Grod sine appellatione. Const: 1628. Tit: O zbiegach.*

O Sługach żołnierskich, którzy swawolnie od Panów odjeżdżają, stare prawo zostaje. *Const: 1595 fol: 521. Tit: Słudzy.*

ARTYKUŁ XV. 15.

O człowieka oyczystego i czeladź niewolną, ktoby ią wykradł.

Ustawijemy, jeśliby kto wywiodł, abo wykradł, czyiego oyczystego człowieka abo czeladnika dwornego, jako wyżej ich nazwano, a pogoniony i poimanby był na drodze z tym człowiekiem abo czeladnikiem. Tedy ma byc z tym licem wiedziony Szlachcie do Urzędu Naszego Grodzkiego tego Powiatu, w którym się to stanie, a człowiek Książęcy, Pański, Szlachecki, abo do jego Pana, abo do Urzędu Naszego Grodzkiego, Poddany też Nasz Ho-

R. 14. 4. 17. spodarski prostego stanu, do tego Urzędu, pod czym przysądem będzie, i tam sobie sprawiedliwości dowodzić. I jeśli się on znać ku temu nie będzie, aby miał tę czeladź wykraść: tedy ten kto z tym czeladnikiem poima, ma nań dowod słuszny według prawa przyięgę uczynić, iż on ią wywiodł, a on ma byc karany jako złodziey, a czeladź ma byc wrócona temu, czyia była. § A jeśliby na drodze pogonić nie mógł, a w domu czyim zastał urzędownie z Woźnym i stroną, a onby tej czeladzi wydać niechciał. Tedy ten ukrzywdzony ma sobie sprawiedliwości według prawa dowodzić, iż prawanaydzie-li się to, iż iey wydać niechciał: tedy on od tego czasu jako wie-

R. 14. 4. 5. le tych ludzi abo czeladzi u siebie zadzierzał, ma ich nawiązać, to jest: za omieszkanie roboty ich, od każdej głowy na każdy tydzień po szesciu groszy zapłacić. A od dzieci małych, którzy ieszcze robić nie mogą, po dwa grosze.

O sposobie czynienia sprawiedliwości Powiatu Wilkomirskiego i Księstwa Kurlandzkiego tamże o Kommissarzach naznaczonych, *vide Const: 1611. fol: 43. Tit: Sposob sprawiedliwości, i Const: 1613. fol: 49. Tit: Kommissya o czynienie sprawiedliwości.*

Szlachcicowi Starostę o zbiegi, gdyby był winien z imion K. J. M. abo swych własnych, do bliższego Grodu pozwać wolno będzie rokiem zawitym oczywisto za niedziel 4. a zaocznie za niedziel

ROZDZIAŁ DWANASTY

325

fześć. A ten Urząd Grodzki, ma exekucyą uczynić na Dobrach Starościnnych, *sub amissione officii.*

Const: 1578. fol: 338. Tit: O slugach i chłopach zbiegłych.

Zaden nie powinien kłaść w pozwie większy tacy o poddane zbiegłe z Zonami i dziećmi i sprzętem domowym, nad 500. grzywien, pod straceniem sprawy, *Const: 1588. fol: 489. Tit: Szacunek.*

Taż Konstytucya reasumowana w Koronie w Roku 1613. *fol: 22. Tit: O taxie poddan:*

ARTYKUŁ XVI. 16.

O imaniu zbiega człowieka abo czeladnika własnego w potrafieniu na drodze.

I **G**Dyby kto zbiega swego człowieka wiecznym prawem sobie należącego, dawnością nie przemilczanego potrafił gdzie na drodze, a nie począł pierwey o tego zbiega swego prawem czynić.

R. 4.
A. 29.

(a) Takowego zbiega wolno będzie każdemu Szlachcicowi ze wszystkim tym z czym go zastranie poimać, i do Urzędu Grodzkiego, abo pod Rokami do Ziemskiego Urzędu wieść. A z Urzędu, Pana onego za kim w ten czas mieszkał, listem obnieść, żeby ku prawu na rok według dalekości mieysca złożony, sam abo Urzędnik iego przyjechał, Y pozylzczeli z prawa żalobnik tego zbiega swego, tedy rzeczy onego Pana własne przy Urzędzie mają zostać, dla oddania iemu, gdy się w tym poczuie, a potym Zony, dzieci, majątności jego, z czym był od niego odszedł, pozyskiwać mu wolno będzie u tego Pana, za kim mieszkał, i co rzeczy własnych tego zbiega będzie, te przy nim zostaną. A będzie-li co przy takim zbiegu rzeczy tego Pana, u kogo czasu poimania służył, to temu Panu według powiesci tego zbiega, jako przed Urzędem powie, oddano być ma. A nie przyedzie-li za obeśnaniem Pan abo Urzędnik na rok ku prawu, tedy ten zbieg abo za przyznaniem swym abo za dowodem, temu, czyy będzie wydany być ma: lecz jeśli by kto począł zbiega swego na kim prawem pozyskować, takowy chociażby tego człowieka abo czeladnika swego i spotkał gdzie, nie mago bezprawnie brać, ale do końca prawem go pozyskować ma. § Jeśli by kto zbiega swego potrafił na drodze, który by mu wiecznym prawem nie należał, tylko by szkodę jaką uczynił, abo winien co mu był, takowego także ma wieść do Urzędu sądowego Grodzkiego, abo pod Rokami do Ziemskiego tego Powiatu, abo do tego Pana, komu w ten czas służyć będzie, i tam sobie sprawiedliwości z nim dowodzić, także za obeśnaniem z Urzędu Pana, u kogo w ten czas będzie służyć, porządkiem wyżej opisanym. A nie będzie-li mieć z sobą zarazem dowodu, na to mu rok słuźny według dalekości drogi ma być złożony, a ten obwiniony w więzieniu do rozprawy zadzierżany być ma.

R. 3.
A. 38.

R. 4.
A. 20.

R. 10.
A. 1.

R. 11.
A. 28.

(a) Nie tylko poddanego zbiega, ale i slugę jawnego złodzieja abo zdrajcę wolno, zawsze imać i nikt za to nie popada pod winy. które są opisane. *Const: 1588. fol: 708. Tit: O slugach, i Const: 1588. fol: 462.*

ARTYKUŁ XVII. 17.

Jako Czeladź dworna abo poimana zbiegła ma być zapowiadana i wydawana.

I **J**Eśli by czyia czeladź dworna abo poimana uciekła, a ten u kogo

Kkkk 2

R. 7 uciecze zapowiedziawszy z jakiego przeymu, i goniąc za nią w pogoń,
A. 22 u kogoby ją znalazł, tedy ma temu, u kogo czeladź zastanie, prze-
 dać, z czego będzie pierwey zapowiadał, a czeladź swą do siebie
 wziąć, nad przejem nic więcey nie dając temu, na czyim imieniu
 pościgniona będzie. § A jeśliby kto czyią czeladź u siebie chował
R. 9 a ten po kilkakroć zapowiadał, i na targu wołał opowiadający
A. 29 się, a potymby ten, czyia czeladź, w kilku niedzielach tę czeladź swą
 u niego znalazł, tedy ma tylko za strawę od każdego czeladnika na
 niedzielę po dwa grosze mu dawłszy, czeladź swą dobrowolnie wziąć.
 Jeśliby kto takiej czeladzi dobrowolnie oddać niechciał, a do prawa
 o to był pozwany, tedy ten kto ją swawolnie nad tę uchwałę nie od-
 dał, za dowodem ma przy oddaniu iey za omieszkanie roboty, za
 każdy tydzień nawiązki od każdej głowy po sześciu groszy zapłacić.
 A także się ma rozumieć, i sądzono bydź o naymitach, i naymit-
 kach.

ARTYKUŁ XVIII. 18.

*O czeladź dworną i poimaną, która uciecze od
 Pana swego.*

R. 7 Ustawujemy, (a) gdyby kto czyią czeladź niewolną wywiodł, a-
A. 22 bo wiedząc zakaz u siebie przechowywał: a toby nań było pra-
R. 9 wem przewidziano. Tedy takowy powinien będzie tę czeladź
A. 29 odzyskować, a odzyskawszy oddać temu Panu, a gdzieby odzyskać
 iey nie mógł, ten powieźdźawszy na Urzędzie pod sumnieniem, że
 tey czeladzi prawdziwie odzyskać nie mógł, ani o niey wie, będzie
 powinien tę czeladź sam ceną płacić, jako wyżej opisałano, i szkodę
 oprawić, tak tę, jeśliby którą ta czeladź uciekając Panu swemu uczy-
 niła, jako i omieszkanie roboty od tego czasu, od którego mu ta cze-
R. 12 ladź nie robiła; chłopu i niewieście za każdą niedzielę po sześciu
A. 14 groszy. Wszakże jeśliby się ta czeladź potym u teyże przeciwney
 strony ukazała, a ten czyia czeladź, chciałby ją u siebie mieć, tedy pie-
 niądze te, co za głowy ich był wziął, ma wrócić, a czeladź swą ku
 sobie wziąć, aby każdy przy swym został. A przy oddawaniu cze-
 ladzi przeciwna strona i szkody i prawne nakłady, co pierwey oney
 czeladzi swey na nim pozyskując nałożył, powinien będzie za dowo-
 dem zapłacić, abo z tych pieniędzy za tę czeladź pierwey iemu da-
 nych wytrącić.

(a) W Koronie, każdy o poddane i wszelkiego zbiega Rodzica obojey płci. ma odpowiadać
 w Grodzie bez appellacyi. Except: Mazowiec: Const: 1577. fol: 314. Tit: Rękojemstwo.

ARTYKUŁ XIX. 19.

*O wolnych ludziach, którzy się w głód przedają w niewolę, i o prze-
 daży od inszych czeladzi niewolney.*

R. 7 K Toby w głód sam siebie z Żoną, abo Syna, abo Córkę w nie-
A. 8 wolę przedał, i list nato dał, takowy list nie ma bydź dzierżan,
R. 9 ale jako głód minie, a on pieniędzy nabędzie, ma mu pieniądze
A. 2 oddać, a niebędzie-li miał czym płacić, taki ma wyślugować się, we-
R. 4 dług tego, jako o tym wyżej w tymże Rozdziale jest opisałano. §
A. 15
R. 14
A. 7

Wszakże jeśli by kto czeladź swą niewolną bądź w głód abo z jakichkolwiek przyczyn sprzedał, ta sprzedaż ma wiecznie trzymana być.

A R T Y K U Ł XX. 20.

Ktoby w głód czeladź swą wygnał.

I Ustawujemy też (a) jeśli by kto w głód czeladź swą niewolną wybił, z domu precz, nie chcąc ich karmić i przechowywać, a ta czeladź sama się w głód przekarmiła, takowa już nie ma być wolną. A wszakże tym obyczajem, iż gdy tę czeladź wybił, tedy oni opowiadać to mają Urzędowi Grodzkiemu tego Powiatu, abo Urzędnikom Mieyskim, Burmistrzom, abo Mieszczanom, iż ich wybił. A Pan tej czeladzi nie opowiedzieli, i nie zapisze na Urzędzie ucieczenie ich, to już ta czeladź wolna ma być wiecznymi czasy.

(a) W Koronie, gdy Pan Dzięwkę abo Zonę Kmieciowi swemu zgwałci, gdy dla występku Dziedzica Kmiecie z Dobr swoich będą złupieni, abo gdy w kłatwie dla występku Pana swego rok będą, poddani od Pana swego do innego Pana odejść mogą. *Kaz: w Wileńcu, 1358. H. R. 359.*

A R T Y K U Ł XXI. 21.

Niewolnicy iacy być mają.

I Niewolnicy nie przed mają być nie z innych przyczyn jedno poimanci, a insza czeladź niewolna i też Dzieci potomki poimanców mają być osadziwani na ziemiach, i rozumiani być za oyczyców. A Tatarscy niewolnicy mają być osadziwani na ich ziemiach.

A R T Y K U Ł XXII. 22.

Jeśli by kto do kogo Slugę przykazał, a ten Sluga zaszkodziwszy uciekł od niego.

I Ktoby komu przykazał Slugę, a ten Sluga szkodę uczyniwszy temu Panu swemu, uciekł od niego precz, tedy ten, który go przykazał, i za niego przyrzekł usłnie abo i przez list, że mu ma wiernie służyć i szkody nie uczynić, ma go ku prawu stawić, a Sędziowie mają mu rok złożyć do drugich rokov sądowych, i na te drugie rok ma go znaleźć ku prawu postawić, a to jeśli zbieg będzie w tutejszym Państwie, a jeśli by uciekł za granice, tedy na odzyskanie takiego rok ma być użytych do trzecich Rokow sądowych. Y jeśli by on na rok te położone tego nie postawił, tedy on sam powinien będzie tę szkodę oprawić, na czym słuszny dowód uczyniony będzie. A jeśli by potym onemu Panu, u kogo Sluga uciecze, przydało się go widzieć na targu, abo spotkać w drodze, i gdziekolwiek, tedy już on sam nie ma go imać, jedno tego przykazanie swego nadować i patrzeć. Jeśli by ten Pan, od kogo Sluga uciecze, minawszy przykazanie i opuściwszy go chciał abo począł sam tego Slugę pościgać, to mu wolno będzie, a przykazca już wolen będzie. Także gdyby przykazca umarł, tedy Panu samemu wolno takiego Slugę pościgać. § A gdyby kto miał Slugę nie przykazane-

go, a on mu szkodę uczyniwszy uciekł precz, tedy ugoni-li go Pan
 R. 7. w drodze, wolno będzie przywiodszy go w Dom swój, i osadziwszy
 A. 22. w nim, prawem przy bytności trzech albo dwóch człowiekow po-
 R. 17. stronnych Szlachty i Woźnego; ma go sądzić, i według prawa i u-
 A. 53. czynku iego karać. A nie ugonili go w drodze, ale poścignie gdzie
 pod którym Urzędem, tedy już ma tego Sługę do Urzędu tego wieść,
 a dowiedzie-li tego Pan, że to jest iego Sługa, tedy Urząd ma tego
 Sługę odebrać i wydać Panu iego ku rozprawie w tej rzeczy, i o czym
 będzie od Pana obwiniony, przydawszy ku temu prawu Woźnego i
 dwóch Szlachciców, a to jeśli w szkodzie jakiej będzie obwiniony,
 zostanieli ten Sługa z prawa w szkodach iakich winien, tedy to będzie
 powinien Panu i wemu płacić, a do zapłaty Pan go w swym więzie-
 niu mieć, albo do Urzędowego więzienia oddać ma. § Jeśliżby ta- 3
 ki Sługa w szkodach nie był obwiniony, albo z prawa winien w nich
 nie został, tylko o to poydzie, że odjechał albo odłzedł Pana swego
 nie uczciwszy i nie pożegnawszy, za to ma Szlachcic trzy dni w łań-
 cuchu siedzieć u tego Pana, od kogo uciekł, a prostego stanu osoba
 trzy niedziele także w takim więzieniu siedzieć, a potem będzie po-
 winien Pana swego uczciwie pożegnać. Wszakże Pan mając go w
 więzieniu, nie ma się nad nim zbyt nim więzieniem srożyć, ani kara-
 nia na ciele czynić, ani na członku ochromić, także i głodem morzyć
 nie ma.

ARTYKUŁ XXIII. 23.

*Jeśliżby Słudzy i za rozkazaniem Pańskim złodzieja, albo iakiego
 złoczyńcę Pana swego gonić, i imać niechcieli.*

R. 11. **G**Dyż się (a) to pod czas trafia, że Słudzy za rozkazaniem Panow
 A. 14. swych złodzieja i inszych złoczyńców Pańskich imać i gonić
 niechęć, dając tę przyczynę, iż sami Panowie nie gonili, albo
 czyniąc tym wymowę, że sięmu nie godzi na kata gonić. W czym
 ludziom złym nie tylko folgę ale i wielką obronę tym czynili, aby
 ręk uchodzili tych, którzy ich poimać mogli, dla tego ustawujemy,
 iż którybykolwiek Sługa za rozkazaniem Pana swego złodziejow a-
 bo złoczyńców którychkolwiek Pana swego gonić albo imać niechcie-
 li, takowy sam jeśli Szlachcic siedzieć powinien na Zamku Naszym
 sześć niedziel, a nie Szlachcica według ważności występku, Panu ka-
 rać wolno. A jeśliżby kto takim Sługom, którzy gonili albo poimali
 złoczyńcę jakiego, urągając co uszczypliwego zadawał, to im nic
 szkodzić nie ma, ale ta przymówka na onym samym, który przy-
 mawiał, zostawać będzie.

(a) W Koronie, którykolwiek Sługa za rozkazaniem Pańskim złodzieja albo złoczyńców gonić
 albo łapać niechciał, takowy bezecnym zostaje, a kiedyby z tego, który gonil, drudzy się urą-
 gali, takowi w tę winę wpadają. *Alexander u Rad: 1505. H. P. 358*

ARTYKUŁ XXIV. 24.

*O lożnych, i o tych, którzy będąc bez służby i nie osiadłymi, do miast
 Naszych Hospodar/skich, Książęcych, i Pańskich przychodzą.*

- 1 **I**ż (a) niektórzy ludzie zwykli od Panów swych nie opowiedzia-
wszy się ani odstawiwszy, i jeszcze zaszkodziwszy precz odchodzić
Przeto ustawujemy, iż każdy Sługa i czeladnik wolny służąc ko-
mukolwiek, ma odchodząc precz od Pana swego, wziąć list Pana
swego otworzony pod pieczęcią i z podpisem ręki Pana swego, kto-
by pisać umiał, i pod pieczęcią drugiego Szlachcica, z takim oświad-
czeniem i oznajmieniem w onym liście w każdym w obec, iż ten Słu-
ga abo czeladnik służywszy mu odstąpi od niego uczciwie, a za tako-
wym listem ten Sługa abo czeladnik wszędzie dobrowolnie przepu-
szczony będzie. § (b) A gdzieby który Pan Sługi abo czeladnika
2 swego wolnego puścić, i listu mu takiego dać niechciał. Tedy ten
Sługa abo czeladnik takowy, ma z Woźnym i stroną o pusz-
czenie Pana swego prosić. Jeśliżby i za tym prośzeniem upornie bez
służnych przyczyn puścić go niechciał. Tedy ten Sługa abo cze-
ladnik na Urzędzie Naszym, gdzie najbliższym opowiadać, i do
Księg to sobie zapisać dać ma, i wzięwszy tego opowiadania zezna-
nia Woźnego wypis z ksiąg, i opowiedziawszy się Panu swemu, ma
pójść precz, a tym już wszędzie szczerzyć się wolen będzie. § (c) A
3 dla tego każdy człowiek będąc i bez służby, kiedy gdzie i do którego
miała i miasteczka przyydzie abo przyedzie, ma się opowiedzieć U-
rzędowi temu, bądź naszemu Gospodarskiemu, abo Książęcemu,
Pańskiemu i Ziemiańskiemu, dając o sobie sprawę, kto i z kąd jest,
komu służył, i w którą stronę bierze się. Y gdy takowy przycho-
dzić z kądkolwiek, do którego, miała abo miasteczka przyydzie, i
do domu czyiego wnidzie, tedy Gospodarz domu tego, zarazem
tegoż dnia, a najdaley nazajutrz Urzędowi swemu opowiedzieć go
i każdego Gościa nie znanego powinien będzie, pod winą na U-
rząd kopą groszy, a za takowym postępkem wolno przepuszczzo-
ny być ma. § (d) A gdzieby który z takowych Osob do jakiegoż-
4 kolwiek miała abo miasteczka przyszedłszy, chociaż mając o sobie
świadektwo Pana swego a nie opowiedziawszy się Urzędowi tam
przemieszkując: tedy Urząd ten wzięwszy o nim wiadomość, ma
go poimawszy w pęta żelazne na dwie niedzieli okować, i do robo-
ty przystawić, a na Gospodarzu tym, który go uciął, winę sobie spra-
wić kopę groszy. A któryby też bez świadectwa Pana swego abo
Urzędowego, do którego miała abo miasteczka przyszedł, a nie był-
by tego kraju Obywatel, tedy w więzieniu do trzech niedziel od
Uryędu zadzierżany będzie, a potem wywiedziawszy się z kąd i gdzie
5 chce iść, puszczony bpdz ma. § A przeto tak już na wszystkie po-
tomne czasy mieć chcemy, aby każdy domowy najmując naymita
i naymitkę ku robocie swojej w miastach Naszych Gospodarskich
przed cechem, gdzie jest prawo Maydeburskie: a gdzie prawa May-
deburskiego nie masz, tedy w takowych miasteczkach Naszych, Książ-
ęcych, Pańskich i Ziemiańskich, Urzędowi temu, pod którym ten
Gospodarz przemieszkują, onych samych i o życiu ich wiadomość
6 dał, i do rejestru Urzędowego wpisać powinien będzie. § (e) A tych
takowych, którzy bez służby mając, i nikią robotą nie bawiąc się,

na kosterstwie i pisanstwie czas swój trawia, nigdzie żaden Urząd cierpieć nie ma, ale takowych każdego stanu, po upomnieniu pierwszym i wtórym, a za trzecim różgami białą, wygnąć precz z miasta i z miasteczek kazać powinien będzie, a Gospodarz domowy, któryby w domu swym po zakazie i napomnieniu Urzędowym przecho- wywał, powinien będzie Urzędowi swemu winy dwie kopy groszy zapłacić.

(a) Sługi bez listu wyświadczonego żaden nie ma przyjmować pod winą 100. grzyw: 1000. fo- rum w Grodzie. 1596 O Sługach zbieg fol: 684.

(b) Wolno Słudze od Pana odstąpić, gdy dośłuży czasu, a jeśli by Pan odprawił albo listu dać nie- chciał, takowemu Słudze wolno będzie wziąć list od Sądu Grodzkiego albo Ziemskiego onegoż Po- wiātu, 1578 O Słudze, fol: 334.

(c) Swawolników *Privatis* wolno mieć, a do Grodu oddawać, *Const.* 1629 fol: 43. *Tit.* O Ku- pcach.

(d) Łożnych ludzi w Miastach żaden z mieszczan przechowywać, ani onych bronić nie ma, 1611 Obostrzenie prawa na swawoli fol: 13 in *W. X. L.*

Łożnych Przekupniów Urzędy Starości i mieyskie od miast wyganiać mają. *Const.* 1611 fol: 27. *Tit.* O Ludziach lożnych.

Mianowicie pod pospolite ruszenie Miasta lożnych na służbę wygnąć mają, *sub poena* 200. grz: *Const.* 1621 fol: 8 § *De plebis.* i *Const.* 1620 fol: 23. *Tit.* Obostrzenie.

Hultajami ci się rozumieć mają, co domów nie mają, dorocznie nie służą, na rolach, karczmach, ani zagrodach nie siedzą, tylko się po komorach kryją. *Const.* *ibid.*

O nie osiadłych czytaj *Const.* 1607 fol: 858. *Tit.* O pohamowaniu. *Const.* 1609 fol: 390. *Tit.* O Ludziach swawolnych. i *Const.* 1613 fol: 9. *Tit.* O Ludziach swawolnych.

O swawolnych Ludziach czytaj *Const.* 1611 fol: 6. *Tit.* O Ludziach. *Const.* 1623 fol: 6 § *A co się.* *Const.* 1624 fol: 4. *Tit.* Postanowienie. *Const.* 1624 fol: 11. *Tit.* O swawoli. § *Deklarujemy.* i drugi § *A gdzieby się.*

Wszystkie te Konstytucye *reassumuntur* *Const.* 1626 fol: 2. *Tit.* Swawolne kupy, *Const.* 1629 fol: 13. *Tit.* Okupach. *Const.* 1635 O sumultach, która się i na *X. Lit.* ściaga.

(e) Konstytucya *Anni* 1593 O hultajach, Wojewodztwom Poznańskiemu i Kaliskiemu służąca. *W. X. Lit.* in *toto* przyjmuje, i na przeciwnych sta kop winy zakłada. *Const.* 1683 fol: 14 O hul- tajach.

Ta zaś Konstytucya pomieniona Wojewodztwom Poznańskiemu i Kaliskiemu służąca, to w sobie ma; iż Hultajstwo i Zbiegi wszelkie, Męszczyzny i Białogłowy, którzyby z Rol, i Zagrod, od Panów swych, albo Dzieci od Rodziców swych swawolne, także i Słudzy od Panów swych odstąpi, a dorocznie się nie rzadzili, Starostwie, i ich Urzędy, także Urzędy, Mieyskie, a we wsiach Pa- nowie albo Dzierżawcy, onych wsi *libere* mogą mieć, okować, do roboty przymuszać, i tak długo aż się Pan o nim dowie i onego się upomni, zatrzymać, a potem gdy tenże Pan pokaże, że jego własny Zbieg jest, wydany być ma *pravia* za pracę, i pilność *detentionis solutione* groszy dwana- stu wedle Statutu; też Urzędy od Miasta ekskludować ich, i jeśli by się wrócili, mieć mają, dla cze- go każdy Gospodarz zaraz powinien dać znać Urzędowi, gdy kto takowy w Dom jego przyjdzie, A Miasta dla potrzeb swych kontentować się mają Komornikami, którzyby w Mieście dobrze zna- iómi od roku mieszkali; wszakże i takowych, gdyby kto swego poznali, wydawać powinno. A ktoby z takowych mianowanych Urzędów albo Panów, takie hultajstwo, w Jurzydycey albo w maiełności swojej cierpiał, a według tej Konstytucyi, przeciwko nim nie zachował się, pozwany *pro poena duplii quatuordecim marcarum ad instantiam cuiusvis sine dilatione, Et appellationibus respondere* w Grodzie powinien. *Const.* *Ani.* 1593 fol: 643. *Tit.* O hultajach.

ROZDZIAŁ TRZYNASTY

O GRABIEZACH I NAWIAZKACH.

A R T Y K U Ł I. I.

O pograbienie łąda Swierzopiego, i o Cenie iego.

Ustawujemy, jeśli by kto pograbiał na jakimkolwiek gruncie łądo Swierzopie, Książęce, Pańskie, Ziemiańskie, a dzierżący to łądo, Zrzebca albo Swierzopę i kilka ich umorzył, albo sobie przy- właszczył, takowy taką Swierzopę i zrzebca z nawiazką ma płacić,

R O Ź D Z I A Ł T R Z Y N A S T Y

33^E

a Cena stada Książęcemu, Pańskiemu, i Ziemiańskiemu, taka ma być, za Zrzebca ośm kop groszy, za Swierzopę cztery kopy groszy. Wszakże za każdego z tych Zrzebców i Swierzop będzie-li targując co więcej dawano, tedy będzie powinien tę Cenę płacić za słusznym dowodem też zawiązką.

A R T Y K U Ł II. 2.

Jakim sposobem mają się zachować o ispasz, i o grabieżę na spaszach.

- T**Eż ustawujemy, iż nikt stada Swierzopiego na dziedziźnie cudzej, tak też na swej własnej, i na ispalzy zajmować nie ma, ani w grabież brać. **A** ktoby na czyiej abo na swej dziedziźnie stado zajął, abo grabież uczynił, tedy takowy ma iemu winy trzy ruble groszy zapłacić, i szkody oprawić, coby się stało temu stadu według uchwały wyżej opisaney, bo nie ma za ispaszą stada brać; by i zastał na ispalzy, ma oświadczyć Sasiadom odegnąć do tego Pana, czyie stado jest, a ispaszą ma obwieść ludźmi postronnemi i okopować z tymiż ludźmi, abo mogli być i z Woźnym, tedy ten powinien ispasz zapłacić, czyie stado szkodę uczyniło. **§** Wszakże wyzwalamy tylko stado Swierzopie, aby na ispalzy nie było zajmowane, a Konie iezdne i robocze, i inne wszelakie Bydło rogate i nie rogate, i też Swinie, Gęsi, Kaczki na ispalzy mają być zajmowane, według obyczaju dawnego, a skoro zajmie, ma obessać tego Pana, ^{R. 10.} ^{A. 5.} czyie Bydło, aby Bydło swoje na porękę wziął, i na ispasz poszedł, a co kopa na ispalzy przysądzi szkody, ten Pan czyie Bydło zajęte ma płacić. **§** A gdzieby i na obessanie tego, komu się ispasza stała,
- 1** Bydła swego na porękę brać i na kopę iść niechciał, tedy ten kto zajmie, najdalej trzeciego dnia ma obwieść tę ispasz ludźmi dobrymi stroną, i co ta strona abo Woźny szkody okopują według urodzaju zboża i uważenia szkody w niej uczynionej, on ma w tej szkodzie swej zostawić Bydła tylko, coby zaiego szkodę stało, a ostatek odegnąć do tego Pana, czyie Bydło jest. Wszakże stado Swierzopie, Konie, i każde Bydło tylko do S. Jerzego bez pastucha chodzić wolno ma, wszakże nie po życie ani zbożu cudzym, a po Świętym Jerzym w tydzień, każdy ma około dobytku swego stróża abo pastucha mieć przez wszystko lato aż do wszystkich Świętych, a dawność zapłaty za ispasz nie ma dalsza być, tylko według starodawnego obyczaju do Bożego Narodzenia zbożem i sianem. **§** A ktoby za ispa- ^{R. 4.} ^{A. 43.}
- 2** szą przysądzoną niechciał do Bożego Narodzenia zapłacić, według kopy, tedy ukrzywdzony stronę swą przeciwną ma rok zawity przed Sąd Ziemski przypoznać, a Urząd za dowodem przez tych, kto okopował, uczynionym, abo zeznaniem Woźnego stronie powodowej tę szkodę ma sówito skazać i odprawę uczynić.

W Grodzie od wyłączenia Bydła w Koronie ma być brano, jedno groszy 12. a o szkody u Ziemstwa forum, Const. 1588. fol. 468. Tit. O zajętych.

A R T Y K U Ł III. 3.

Mmmmm

Ktoby pod Szlachcicem albo Szlachcianką grabież uczynił.

TEŻ (a) ustawujemy, ktoby pod Szlachcicem albo Szlachcianką grabież uczynił, Konie pobrał, przy Kościele na targu, albo na polu, na drodze i gdziekolwiek, albo pod sługą, któryby przy Panu albo Pani swojej w drodze iechał, albo gdzie na miejscu przyjechał, Konia wziął, albo z wozu wyprzągł, by też i bicia żadnego nie uczynił, a na ostatek chociażby ona Persona przy tej grabieży sama nie była, a byłoby to przewidziano słusznym dowodem; Tedy on, który grabił, ma takowego samego Szlachcica albo Szlachciankę według Stanu nawiązać, jakoby zbił. A będzieli kto z sług przy grabieży takiej raniony albo bity, to także i sług nawiązać według ich stanu, a Konia także Koniem nawiązać, i szkodę jeśli będzie przy tym Grabieżu uczyniona, za dowodem oprawić. § A jeśli by słudze czyiemu jadąc za posłaniem Pana swego jednemu bez Pana na drodze i gdziekolwiek, a Konia Pana iego pod nim pograbiono, chociażby bój był albo nie był: Przecię ten kto taki grabież Szlachcicowi uczyni, powinien będzie za dowodem prawnym, jako Konia Koniem, tak i sługę onego, pod kim pograbi, według stanu sługi tego, nawiązać. A infze szkody, jeśli by się przy tym grabieżu stały, oprawić i zapłacić, jeśli by kto tak na polu chodzącego Konia Szlachckiego swawolnie pograbił; takowy za dowodem tylko Konia Koniem nawiązać ma.

(a) Nie tylko grabić, ale swego nie wolno wziąć u nikogo gwałtem, Statut Koronny Kazimierz 1368.

W Województwie Wołyńskim, Kijowskim, i Bracławskim, strona o grabież do Grodu rokiem zawitym pożywać ma, a rokiem licownym na dwie niedzieli. Const: 1578. fol: 338. Tamże 336. Deklarowano, żeby licowny rok nie ściągał się jedno na rzeczy kradzione.

ARTYKUŁ IV. 4.

O grabież człowieka Książęcego, Pańskiego, i Ziemiańskiego.

Ustawujemy też, jeśli by Szlachcic czyich ludzi pograbił na targu, przy Cerkwi, i na dobrowolnej drodze, takowej ma stronie obrażonej winy zapłacić, sześć rubli groszy, a grabież z nawiązką oddać, to jest. Konia Koniem, Wołu Wołem nawiązać. A jeśli by Szlachcic pograbił u czyich ludzi na polu albo gdzie indziej, a boju nie uczynił, tedy ma zapłacić trzy ruble groszy, i grabież także nawiązać. A chłop chłopa jeśli przy Kościele, albo na targu i na drodze pograbi, ma zapłacić dwa ruble groszy, a na polu jeśli pograbi, rubl groszy. § A gdzieby chłop Szlachcica albo Szlachciankę pograbił, o tym ma być sądzono według Artykułu trzeciego tegoż Rozdziału, a grabież wszelaki także z nawiązką płacić Konia Koniem, Wołu Wołem, Krowę Krową, i każde Bydle, jakie pograbił, takowym nawiązawszy, ma oddać, albo ceną zapłacić jako niżej opisano jest.

ARTYKUŁ V. 5.

Cena Koniom roboczym domorostym.

- 1 **Z**A Konia abo za Swierzopę dwie kopy groszy.
 Za trzeciaka Zrzebca od roboczych Swierzop dwie kopy groszy.
 Za trzeciackę Swierzopę dwie kopy groszy.
 Za łośskie Zrzebie kopa groszy.
 Za tegoletnie Zrzebie czterdzieści groszy.
- 2 § Wszakże gdzieby który człowiek mienił takie Konie robocze bydź kupione, tedy jako drogo kupił, na czym dowod słuszny uczyni, placono bydź ma.

ARTYKUŁ VI. 6.

Cena Bydła wielkiemu i małemu domorostemu.

- 1 **Z**A Wołu dwie kopy groszy. Za Byka ładnika pułtorey kopy groszy. Za Krowę sto groszy. Za Jałowicę siedmdzieśiat groszy.
 Za Byka nieuka kopa groszy. Za Cielicę trzeciackę czterdzieści groszy. Za Cielę łośkie trzydzieści groszy. Za Cielę tegoroczne groszy dwanaście. Za Wieprza karmnego kopę groszy. Za niekarmnego pułkopy groszy. Za Kiernoza czterdzieści groszy. Za Swinie dwadzieścia groszy. Za Podswinka dwanaście groszy. Za prosię tegoletnie pięć groszy. Za Owcę piętnaście groszy. Za Barana dwanaście groszy. Za Skopa Barana łośszczaka piętnaście groszy. Za Jagnię sześć groszy. Za Kozła roku czwartego abo piątego czterdzieści groszy. Za trzeciaka pułkopy groszy. Za łośszczaka dwadzieścia groszy. Za Kozę dwadzieścia groszy. Za Kozłę tegoroczne sześć groszy.

ARTYKUŁ VII. 7.

Cena Ptakom domowym.

- 1 **G**Ęś trzy grosze. Kapłun sześć groszy. Kokosz trzy grosze. Kur dwa grosze. Kaczka dwa grosze. Kaczor dwa grosze. Gołąb grosz. Kaczka krągowa trzy ruble groszy. Za Pawia abo Pawicę trzy kopy groszy. Za Łabędzia domowego trzy kopy groszy. Za Kura abo za kokosz Kałakucką dwadzieścia groszy.

ARTYKUŁ VIII. 8.

Cena Ptakom chowanym na myślistwo.

- 1 **K**Rzeczot krasny sześć rubli groszy. Za białego Krzeczota pięć rubli groszy. Szary Krzeczot trzy ruble groszy. Sokół trzy ruble groszy. Jastrząb wielki dwie kopy groszy. Za Raroga dwie kopy groszy. Za Rabca abo Krogulca pięćdziesiąt groszy. Za Drzemlika trzydzieści groszy.

ARTYKUŁ IX. 9.

Cena zbożu, sianu i rzeczom ogrodny.

- 1 **Z**Yta kopa dwadzieścia groszy. A beczka żyta dwadzieścia czterech groszy. Pszenicy kopa dwadzieścia groszy. Jarzycy kopa dwanaście groszy. Jęczmienia kopa dziesięć groszy. Orkisz kopa dziesięć groszy. Owsa kopa ośm groszy. Gryki kopa ośm groszy. Grochu kopa dziesięć groszy. Prosa kopa ośm groszy Bo-

bu kopa ośm groszy. Szocowicy kopa sześć groszy. A za beczkę tych wyżej mianowanych Jarzyn sowito Cena więcej, niżli za kopę położono, ma bydź płacono. Lnu kopa dwadzieścia cztery grosze. Konopi kopa dwadzieścia groszy. Za beczkę Siemienia Inianego czterdzieści groszy. Za beczkę Konopi trzydzieści groszy, za beczkę maku pięćdziesiąt groszy. Rzepy, abo Rzodkwi beczka sześć groszy. Kapufty kopa trzy grosze. Marchwi beczka sześć groszy. Pasternaku beczka sześć groszy. Cwikły beczka sześć groszy. Ogurkow słonych beczka dwadzieścia groszy, a świeżych sześć groszy. Cebuli jadomey beczka dwadzieścia groszy. Czosnku beczka trzydzieści groszy. Nasienia cebulnego funt dwanaście groszy. Ogurkowego nasienia funt ośm groszy; za woz Siana iednym koniem ośm groszy.

ARTYKUŁ X. 10.

Cena rzeczom domowym strawnym.

ZA poleć Mięsa dwadzieścia groszy. Za Sadło piętnaście groszy. Za Kump dwa grosze. Za miednicę Maśla kopa groszy. Za Sér wielki węglasty dwa grosze, Za mały okrągły Sér abo Małdrzyk ośm pieniędzy. Za gomolkę cztery pieniądze. Za miednicę Miodu kopa groszy.

ARTYKUŁ XI. 11.

Cena rzeczom w domu robionym, odzieży należącym i inszym.

Za Kozuch barani męski odziewalny kopę groszy. Za Kozuch barani białogłowski torłop siedmdzieśiat groszy. Za Kitlik pulkopy gro: Za Siermęę dwadzieścia gro: Za Prościcę finą abo czerwoną dwadzieścia groszy. Za prościcę czarną ośm groszy. Za łokieć Sukna prostego siermiężnego trzy grosze. Za łokieć płótna cienkiego tkackiego kuźelnego sześć groszy. Za łokieć pacześnego płótna grosz. Za łokieć Sierpankow sześć groszy. Za łokieć Namiotek dwa grosze. Za łokieć płótna kuźelnego prostego tkania dwa grosze. Za łokieć Zgrzebnicy puł grosza. Za łokieć Obrusow według ważności przedzy i tkania, także jako i za płótno. Za łokieć Ręczników po połowicy Ceny Obrusowey. Za Koberce domowey roboty, za opony, także za Pościel, i insze potrzeby i sprzęt domowy, za dowodem według uważenia Urzędowego. Za Topor sześć groszy. Za Sierp dwa grosze. Za Kosę sześć groszy. Za Chomate chłopskie rzemieńne sześć groszy. Za proste dwa grosze. Za Duhe dwa pieniądze. Za Woże łyeczane puł grosza. Za konopne grosz. Za Sanie chłopskie drownie proste dwa grosze. Za Kolasę chłopską prostą sześć groszy. Za Siodła, Uzdy, Szleie, Leyce, Uzdzienice, Wozy, i insze Rysztunki, według dowodu i uważenia Urzędowego. Za Topor wielki Sklut, i inszy Topor cieśliński, bednarski, śtelmański, także za Piły, Swidry, Heble, Dłota, Spufty, i insze naczynia cieślińskiemu i śtolarskiemu, śtelmańskiemu, młynarskiemu, po temuż kowalskiemu, slosarskiemu, i inszych wżyskich rzemieślników różnych rzemioł i naczynia naczynia należące, mają bydź sądzone i płacone według dowodu i uważenia Rusznego Urzędowego.

A R T Y K U Ł XII. 12.

Cena Psom.

ZA Psa domowego brzechuna trzy kopy groszy. Za naśladnika i na Brzelznika zwierzynnego trzy ruble groszy. Za bobrowego Psa trzy ruble groszy. Za Kurcza i za Charta trzy kopy groszy. Za wyżla dwie kopy groszy. Za Ulannika zwierzynnego trzy kopy groszy. Za Szczaję pułtory kopy groszy. Za podstrzelczego Psa trzy kopy groszy. Za Psa obsocznego trzy ruble groszy. Za medelańskiego Psa trzy ruble groszy. Za Charta podfokolego trzy ruble groszy.

A R T Y K U Ł XIII. 13.

Jeśli by Pies nieprzywiązany ukąsił albo obraził i też ktoby Psa zabił.

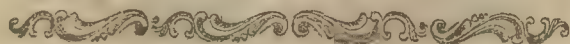
TEż ustawiamy, iż gdyby (a) kogo Pies ujadł z czyiego przy-^{R. 11}
 1 **I**szczwania, a onby stanawszy za pozwaniem przed sądem kte-^{A. 35.}
 mu poszczwaniu się nie znał. Takowemu sąd ma wskazać od-^{R. 12.}
 przyśiądz się, iż tego nie uczynił, a gdyby przyśiądz niechciał, tedy
 żalobna strona gdy go w tym poprzyśięgnie, powinien go będzie na-^{R. 13.}
 2 wiązać, jakoby go sam swą ręką ranił. § Jeśliżby kto komu Psa u-^{A. 12.}
 myślnie a nie od ręki zabił albo zastrzelił, takowy będzie powinien o-
 nego Psa płacić według Ceny opisaney. Wszakże jeśli by go zabił od
 ręki kłiem albo jaką bronią siebie broniąc, nie pociskiem ani strzelbą,
 takowy za onego Psa nie płacić nie będzie powinien.

(a) Gdyby Pies kogo cudzego z poszczwania ukąsił, Pan tego Psa, jeśli by się do tego nie znał, przyśięgą odwieść się. *Kaz: Wielki w Wsłicy 1368. H. P. 247.*

A R T Y K U Ł XIV. 14.

*Ktoby w domu swym miał Psa albo Bydlę, które by w sąsie-
 dztwie szkodziło.*

Ustawiamy, jeśli by u kogo Pies domowy albo Bydle jaką szko-
 1 dę w Okolicy czyniło, a ten domowy Gospodarz, o tym wie-
 dząc, onego Bydłęcia strzedz, a Psa na przywiesi dzierżyć i
 mieć niechciał. Tedy takowy będzie powinien wszystkie szkody w
 sąsiedztwie przez takie Bydlę albo Psa uczynione płacić i oprawić, na
 co dowód słuszny będzie uczyniony. Jeśliżby Bydlę jakie Człowie-
 ka obraziło, tedy to Bydle temu kogo obraziło, wydane być ma.
 § A także też ktoby miał Konia własnego, który by był szkodzą-
 2 cym ludziom, tedy powinien dzwonek na nim na pochwach albo na
 nodze mieć, dla tego aby to wiedząc nań nie najeżdżali, a ktoby bez
 dzwonka na takowym Koniu jeździł, a onby kogo obraził, tedy ten
 Koń za to obrażonemu wydany być ma.

ROZDZIAŁ CZTERNASTY

O ZŁODZIEYSTWIE STANU WSZELAKIEGO.

ARTYKUŁ I. 1.

O poimaniu z licem Slugi i poddanego czyiego, gdzie ma bydź wiedziony.

^{R. 14.}
^{A. 5} **G**Dyby kto czyiego (a) Slugę Bojarzyna, Człowieka ciałego abo
czeladnika niewolnego, z jakim licem, rzeczami kradzionymi
poimał obyczajem i porządkiem niżej w tym Rozdziale opisa-
nym, tak w domu iego jako i na polu, abo na drodze, tylkoby na
gruncie Pana tego Człowieka. Tedy takowego licowanego Człowie-
ka ma wieść do Pana iego, czyi będzie, do tego dworu, ku które-
mu on Człowiek należy § A gdzieby trafiło się komu czyiego Slugę
Człowieka poimać z licem, nie na imieniu Pana iego, ale gdzie in-
dziey na drodze, abo na cudzym gruncie będącego, abo też w mia-
steczku, w wsi inzego Pana, bądź też w Mieście Naszym, gdzie nie
sądowy Urząd i nie targowego dnia, abo w siele Naszym: takowego
stronie żalobney wolno będzie wieść gdzie zechce, abo do Urzędu
Naszego Grodzkiego Hospodarskiego tego Powiatu, abo też do Pa-
na iego, i powiedzie li do Pana, tedy podawszy go z tym licem one-
mu Panu samemu, a w niebytności samego Pana, tedy Urzędniko-
wi, Ciwunowi iego abo rykuney, a miedzy stany mnieyszymi uboż-
szymi, gdzie Urzędnika, Ciwuna nie będzie, tedy Zenie, abo Syno-
wi dorosłemu, ma z niego sprawiedliwości prosić. A ten Pan, abo w
niebytności Pańskiej Urzędnik powinien będzie iemu sprawiedli-
wość nie odwołczną naydaley do dwóch niedziel czynić według te-
go Statutu, i przyidzie-li sprawa do zwodu, tedy zwod do ostatnie-
go stopnia prawa tamże na tym mieyscu ma bydź czyniony, tymże
obyczajem, jako niżej w drugim Artykule tego Rozdziału o zwodzie,
na Urzędach Naszych iest szerzey opisano, i dorozsądku prawnego
tego Człowieka z licem poimanego, ten, komu go podadzą, ma w
dobrej opatrności i za swoją strażą, od żalobney strony straży nie
potrzebuiąc, chować. § A iesliby ten Pan abo Urzędnik iego spra-
wiedliwości iemu o to uczynić niechciał, abo ią nie według prawa te-
go pospolitego, z krzywdą stronie żalobney czynił. Takowy będąc
o to do Urzędu Naszego Sądu należnego pozwany, powinien będzie
sam przed Urzędem Naszym stanąć, i tego w złodzieystwie obwinio-
nego postawić, a Urząd Nasz wtey rzeczy miedzy nich rozsądzić, i
winnego według prawa karać ma. § Jesliby ten złodziey uciekł od
tego Pana swego, abo Pan ono lice stracił, i przed Sądem Naszym
złodziejaby nie postawił, i licaby nie położył, takowy sam abo ie-
go Urzędnik, komu ten złodziey był podany, powinien pierwey bę-
dzie na tym przysiądz, iż ten złodziey uciekł, abo lice zginęło, bez

radę, wiadomości, folgi, i nie za nieopatrznością, albo niedbałością jego. A po takim odprysiężeniu przecię żalobney stronie szkodę zapłacić, na czym przysięgnie, albo jaki inży słuszny dowód uczyni, coby iemu przy onym licu zginęło. A ieśliby ten złodziey w takowey winie był obwiniony, za cogardlem karzą, przecię i potym gdziekolwiek może bydź pościgniony, gardlem karany bydź ma. § Ieśliby by za przywiedzeniem do dworu którego Pana albo domu Szlacheckiego, Człowieka jego licowanego on Pan albo jego Urzędnik, Ciwun, i któżkolwiek w dworze będący, stronie powodowey Woźnemu i ludziom postronnym okazać się, albo okazawszy się obwinionego w złodzieystwie do siebie wziąć niechciał, takowego Człowieka wolno będzie stronie ukrzywdzoney wieść do Urzędu Naszego sądowego Grodzkiego, i tam sobie z nim na Urzędzie Naszym sprawiedliwości dowodzić.

(a) Każdy Pan Województw Ukrainnych, Sługę albo poddanego swego o rozbój lub o złodzieystwo obwinionego za pozwem na pierwszy termin stawić powinien, i tam z niego sam albo przez Przyjaciela z Urzędem Grodzkim sprawiedliwość czynić powinien. *Const: 1616. fol: 23. Tit: O rozbójach.*

A R T Y K U Ł II. 2.

O czynieniu sprawiedliwości ze wsi w obwinieniu złodzieyskim.

Kiedy też co u kogo ukradziono, a widziałaby mu się szkoda od której wsi, a szkodnika swego nie wie, tedy ma prosić prawa na tę wieś u Pana jego. A ieśliby dał wszystkiew wsi winę, tedy trzy Mężowie z oncy wsi, których on bierze, mają przyśiądz jako w tey wsi szkodnika jego nie wiedzą, i sami szkodnikami nie są. A ieśliby o to nie przysięgli, tedy ona wieś wszystka tę szkodę wszystkie temu szkodnikowi ma płacić, a złodzieia szukać. § A gdzieby w tey wsi ludzie byli różnych Panow, tedy ukrzywdzony ma wszystkich tych Panow iednym listem upominalnym i na ieden rok, o uczynienie takiej sprawiedliwości, obnieść, i z tego listu kopie iednemu któremu Człowiekowi każdego Pana w tey wsi przez Woźnego podawać. A który Pan albo Urzędnik za listem upominalnym sprawiedliwości nie uczyni, ten Pan sam będąc o to przypozywany, za dowodem strony żalobney, szkodę iemu płacić powinien będzie. Takowż się prawo w tey mierze i o wsiach Naszych Hospodarskich rozumieć ma.

A R T Y K U Ł III. 3.

*O poimaniu z licem w Miastach Naszych Hospodarskich i o zwo-
dach złodzieystwa, z czymkolwiek kto poimany będzie.*

Ustawujemy, gdyby kto Szlacheckiego Narodu Człowiek, jako i prostego stanu, bądź Nasz Hospodarski poddany, albo Książęcy, Pański, i Ziemiański, także i Człowiek lożny bez służby mieszkający, albo i Sługa czyi, bez bytności Pana swego, albo też gość przyjeżdży w którym Mieście Naszym, gdzie są Urzędy sądowe Grodzkie, był poimany na złodzieystwie na samym gorącym uczynku, albo też lice, rzeczy kradzione były u niego poznane, takowego nie

do Pana iego, czymby się sługą albo poddanym ozywał, ale do tegoż Urzędu Naszego sądowego Grodzkiego, pod którym poimany będzie. A Człowiek mieyski prawa Maydeburskiego poimany, w tymże Mieście mieszkający, do swego Urzędu Mieyskiego wiedziony bydź ma. A Urząd wziąwszy takowego do więzienia, i jeśli się który czym sługą albo poddanym mienić będzie, ma o tym Panu iego znać dać, zachowując się w tym według Artykułu dwudziestego dziewiątego w Rozdziale czwartym, i rok temu Panu ku przyśluchaniu tego prawa oznaymić, i przybędzieli Pan sam, albo kogo na swe miejsce na rok oznaymiony poszle, a Urząd przy bytności jego, takiego obwinionego według prawa sądzić i skazować będzie, a jeśli sam Pan nie przybędzie i nikogo nie poszle, tedy już Urząd nasz przecię na ten rok złożyć sądzić i kończyć ma według prawa. Potemż się Urząd nasz około dawania znać Panom o ich sługach i ludziach ma zachować. § A gdy kto poimany na drodze, albo gdzie indziej, jako o tym w Artykule pierwszym tego Rozdziału jest opisano, do Urzędu przywiedziony i do więzienia podany będzie, a czasu prawa gdyby obwiniony w złodzieystwie powiedział zawodcę od kogo lice ma, tedy ma na tymże Urzędzie Naszym tego zawodcę postawić, albo zeznaniem Urzędowym siebie oczyścić gdzieby to kupił, i na którym Urzędzie to opowiadał, i w księgi zapisał. A jeśli by ten zawodca tego obwinionego w złodzieystwie przed Urzędem zastąpił, a tenby zastępcę brał się na inszy zwod, chcąc wieść od sądu Urzędu Naszego na inszego zastępcę i do inszego Urzędu, to mu nie ma bydź dano, ale każdy zastępcę do ostatecznego zwodu ma bydź stanowiony przed tym Urzędem Naszym, gdzie się początek stał zwodu, a lice u Urzędu będzie ku zwodu ten wykupować, kto się zwodzi, a wszakże za wykupowanie lica więcej Urząd nie ma brać tylko po dwanaście groszy, i za każdym zwodem jako od samego więzienia wypuszczając go, tak od lica, które będzie ku prawu stawiono, i każdemu takowemu kto się wywodzi, z majątności onego na kim lice zostanie, nawiązka według stanu skazowana bydź ma. § A jeśli by u onego złodzieja majątności tak wiele nie było, czym licy z Urzędu wykupić, ten Urząd ma lice żalobney stronie darmo wrócić, a złodziey jako za złodzieystwo, tak i za wszystkie nawiązki i szkody ma gardłem przypłacić. A jeśli by zawodcy przed Urzędem Naszym do ostatecznego zwodu nie postawił, a zeznaniem Urzędowym siebie w tym złodzieystwie nie oczyścił, tedy ten karany bydź ma jako złodziey, a szkoda, na czym strona żalobliwa przyśleże, to ma bydź płacono z domu onego złodzieja. A gdzieby ostateczney zawodca siebie oczyścił wypisem Urzędowym, gdzie onę rzecz kupił, albo iż to jego Koń albo Woł domorosty, świadectwem słuźnym się wyprawił, jego takowy jako nawiązek tak i szkod nikomu płacić nie będzie powinien, wszakże jeśli by tę rzecz kupił, pieniądze swe traci. § A jeśli by strona powodowa która pozwala, mieniła Konia albo Wołu swym domorostym, albo rzecz doma urobioną, jako naczynie, i jakakolwiek inszą rzecz, a strona żalobliwa, która będzie z licem przywieziona, będąc też niepodeyrzaną, mieniła bydź swym domorostym,

R. 4.
A. 55

R. 10.
A. 14.

R. 14.
A. 20.

2

3

4

abo w domu urobionym, a podobieństwo ku temu się ściągało, chociażby i obojdwie strony wydały świadków godnych, tedy za podobieństwem i za świadectwem strony obżalowana przy swych świadkach bliższa będzie ku wywodowi przysięga, iż to jest jego domorrobie albo w domu robione, bo temu by już szło o gardło. A wszakże sąd podobieństwa wszelakie na dobrej baczności mieć ma, i w rzeczach wątpliwych skłonniejszy ma być ku wyzwoleniu niżli ku karaniu. § A prostego stanu Człowiek, który pierwszy albo drugi raz około takich rzeczy będzie obwiniony, ten ku takiemu odwodowi ma być przypuszczony, a po wywodzie takowym tylko od gardła obżalowany wolien będzie, a nawiązki sobie domagać się nie ma.

A R T Y K U Ł IV. 4.

O tym co by się stało na Targu albo na Jarmarku i Kiermaszu.

- R**ozumiejąc być niemniejszy pożytek Nam i poddanym Naszym, z Targow i Jarmarkow, które w tym Państwie Naszym bywają i dla tego warując, aby takie zgromadzenia ludzkie w pokoju i bezpieczeństwie dobrej zachowani byli. Ustawujemy, gdyby kto u kogo co na Targu ukradł, a z tym licem zarazem na gorącym uczynku poimany był, aboby co u kogo przedtem kradzionych rzeczy na Targu poznano, alboby jaki zbytek, gwałt, boy, rany, zabójstwo uczyniono. Tedy stanieli się to w Mieście Naszym pod Urzędem sądowym, w tym się strony i Urząd Nasz zachować mają, jako o tym wyżej w Artykule wtórym tegoż Rozdziału opisano. A trafił się poimanie z licem albo zabójstwo, gdzie o gardło pójdzie, na Targu, albo na Jarmarku i Odpuszcie w innych Miastach Naszych, nie pod Urzędem sądowym, albo też w Miastach Książęcych, Panskich, i Ziemiańskich. Tedy nie może li być przy tym Woźny, i przed widzem tego Urzędu Naszego, albo tego Pana, bądź też Urzędnika jego w czym się to Miasteczku stanie, ma być taki imany, i do więzienia w Zamku albo w Dworze tamiecznym sądzony § A gdzieby się to stało między Slugami albo poddanymi Szlacheckimi, zwłaszcza w tym jednym Powiecie ofiadłych, aboby Nasz poddany Hospodarski Szlacheckiego Człowieka obwinil i osadził, a szłoby o rzecz taką, za co gardłem karzą. Tedy żalobna strona sposobiwszy sobie Woźnego i stronę, ma tego obwinionego, bądź tegoż dnia albo nazajutrz, a najdalej dnia trzeciego albo czwartego wzięwszy z tego więzienia targowego, wieść z Woźnym i stroną, gdzie zechce albo do Urzędu Naszego sądowego w tymże Powiecie, albo też do Pana tego czyi Człowiek będzie, i tam sobie sprawiedliwości dowodzić. § A jeśli przez cztery dni ten, kto posadzi, tego więźnia swego z więzienia takowego targowego nie wyymie bez słusznych prawnych przyczyn: Tedy ten Urząd ma go dobrowolnie tylko wzięwszy sobie poturemne, wypuścić; a ten więzień potym nawiązki według stanu swego, jakoby bity był za zelżenie i więzienie swe, także i tego poturemnego, i też szkod, jeśli by się mu za tym imaniem i sadzeniem jakie stały, będzie moc na tym, kto go był posadził, pozyskiwać przed tymże Urzędem. Y dla tego ten Urząd biorąc obwinionego do więzienia, ma

też i tego żalobnika, abo więzieniem, abo poręką dobrą opatrzyć; jakoby i obwinionemu w takiej mierze, jako wyżej opisano, sprawiedliwość nie ginęła. § A będzieli obwiniony w takich rzeczach 4
 R. 4
 A. 15
 i 31. krwawych Nasz poddany inżego przysądu, a nie tego gdzie będzie Targ, od Szlacheckiego Człowieka. Tedy ten żalobnik tak się ma zachować, i wieść go do tego Urzędnika Naszego, w czym przysądzie jest, tylkoby w tymże Powiecie; i tam sobie prawa dowodzić. A wykupować z więzienia tego pierwszego targowego, ten ma, kto da oładzić, po temu jako o tym w Rozdziale czwartym dołożono. A potym tey szkody na winowatym patrzyć: jeśliby krzywda jaka na Targu, bądź w rzeczach krwawych abo mniejszych inżych stała się Człowiekowi na Targ przyjeżdżemu, bądź Naszym abo poddanym Szlacheckim, od ludzi onego Dworu, gdzie Targ będzie z takowemi ten Urząd sprawiedliwość nie odwołczną co nayrychley 5
 R. 11.
 A. 28
 R. 10
 A. 1. czynić powinien będzie. § A przyjeżdży Człowiek Nasz abo Szlachecki uczynili krzywdę Człowiekowi onego Urzędu, gdzie Targ jest, ten tamże ma bydź do więzienia osadzony, i będzieli wina w rzeczy krwawey, to Naszego poddanego do Urzędnika Naszego, pod czym przysądem będzie: a Szlacheckiego Człowieka do Urzędu Grodzkiego abo też do Pana jego, jako zechce, wieść, i tam sobie sprawiedliwości dowodzić będzie. A w rzeczach mniejszych nie krwawych, ma o Naszym poddanym Urzędnikowi Naszemu, a o Szlacheckim, Panu jego, abo w niebytności Pańskiey, Urzędnikowi dać znać. A Urzędnik Nasz abo Szlachcic sam przyechawszy, abo przez posłańców swych mają takich obwinionych z tymże Urzędem, pod którym się co stanie, na Targu spólnie sądzić i winnych karać. § A nie przyi- 6
 R. 4
 A. 29
 R. 13
 A. 11. dzieli, ani przyśle Urzędnik Nasz abo Szlachcic ku temu prawu, tedy iuż ten Pan abo Urzędnik onego dworu, gdzie Targ był, wziąwszy ksobie na to prawo Woźnego i dwuch Szlachciców Ziemiannaszych Gospodarskich, ma taką rzecz sądzić i skazować, i do zapłaty winnego w więzieniu dzierżeć. Wszakże takie postęпки wyżej opisane mają się zachować między Obywatelami tegoż iednego Powiatu, w którym ten Targ abo Jarmark będzie. § A co się dotczy in- 7
 R. 22
 R. 4
 A. 64. szych ludzi cudzoziemców, abo i tubylców Kupców, i inżych ludzi przyjeżdżych z inżego Państwa, abo też i z tego Państwa, ale z inżych Powiatow dalszych za kilkadziesiąt mil, takim w krzywdach ich na tymże Urzędzie, gdzie się co na Targu stanie, za obeśnaniem od tego Urzędu onego Pana, czyi Sługa abo człowiek w czym obwiniony będzie, sprawiedliwość czyniona bydź ma. Także i z takowych ludzi z daleka przyjeżdżych, komubymkolwiek oni w czym krzywdę na Targu uczynili, tenże Urząd, pod którym się co na Targu stanie, dając o tym Panom ich znać, zwłaszcza ieśliby obwinieni tego potrzebowali, i rok według dalekości mieysca, jako zjechać może, Panom ich składając, sprawiedliwość czynić ma, według Statutu i porządku o tym wyżej w Rozdziale czwartym opisanego. § A ieśliby Szlachcic na takim Targu nie sądowego mieysca jaki zbytek uczynił, tedy o to z ośiadłości pozywany będzie, wyiawszy to, jeśliby 8
 był w rzeczy krwawey, za co gardłem karzą, na gorącym uczynku

poimany, takiego, do Sądu Grodzkiego wieść mają. A nie osiadła Szlachta i za mnieysze występki chociaż nie krwawe mogą bydź imani, wszakże ku rozprawie wiedzeni do Sądu Grodzkiego.

Jarmarkow w Brześciu Litewkim żaden przeskładać nie powinien; *sub pana 300*, grzywien. *Const: 1633 fol 62. Tit: Jarmarki.*

Jarmarki w Wilnie dwa do roku *Const: 1633. fol: 39. Tit: Libertas commerciorum.*

Sprawiedliwość w Miastach składowych i na Jarmarkach z każdego kupieckiego Człowieka, i jakiegokolwiek stanu; ma bydź czyniona prawem gościnnym przez Starostę abo Dzierżawcę, a w Miastach Duchownych, Pańskich i Szlacheckich, sami Panowie abo Urzędnicy takimże prawem gościnnym sprawiedliwość czynić będą powinni, *salva appellatione za Dworem, Const: 1565. fol: 49. § Sprawiedliwość.*

Jarmarki w Mińsku pozwolone dwa, jeden na S. Woyciech, a drugi na S. Marcin; na które wszyscy Kupcy krom wszelakich cel i myt przyjeżdżać i tam przez dwie niedziele towary *libere* przedawać mają *Const: 1601. fol: 762. Tit: Jarmarki w Mińsku.*

Jarmark w Brześciu Litewskim, który bywał na S. Michał, ma bywać na S. Marcin. *Const: Anni 1678. fol: 21. Tit: Miasto Brześć.*

ARTYKUŁ V. 5.

Jako ma w czyim Domu lice zastać.

- 1 **U**stawiamy, ktoby chciał w czyim Domu Szlacheckim, tak na wsiach iako i w Miastach rzeczy kradzione zastać, tedy wziąwszy Woźnego i ktemu ludzi postronnych wiary godnych, przy nich w onym Domu tych rzeczy kradzionych szukać ma, a skoroby tam co rzeczy kradzionych znalazł, i kogo przy licu zastał, ma przy tymże Woźnym i ludziach postronnych u tego, kogo przy licu zastanie, wywieść się z kąd te rzeczy w Dom jego dostały się, a potym oświadczywszy Woźnym i sroną, tego Szlachećca do Grodu pozwać ma. A jeśli nikogo nie zastanie, iedno lice naydzie, iednakoż z tym licem ma iechać do Urzędu Naszego, i tam daley według prawa postępować. *R. 4. A. 3. R. 12. A. 15.*
- 2 *§* Jeśliżby kto w swym Domu kradzieży szukać nie dopuścił, kleci i inszego domowego schowania otworzyć niechciał, abo od lica odbił, abo lice i złodzieja odiał; tedy ten, kto to uczyni, będzie powinien tę wszystkę szkodę sronie żałobliwej płacić według dowodu abo przysięgi. Tymże sposobem, ktoby chciał u czyiego Człowieka kradzież zastać, ma się zachować jako wyżej napisano; wszakże tylko z Woźnym i z sroną ostąpiwszy Dom poddanego iego, ma tego Pana abo Urzędnika, a nie bedzieli Urzędnika ani Ciwuna, tedy starszego, kto w tej wsi będzie, obeltać, opowiedaiąc to, aby nierozumiał gwałtownego naiechania. *R. 4. A. 77.*
- 3 *§* Jeśliżby Pan abo Urzędnik iego przy tym obytku bydź niechciał, tedy srona żałobliwa przecię z tymi, kogo ma przy sobie, obysk uczynić, i wszystkie schowania trząść, i znalazłszy, z tym do tego Dworu Pana iego, ku któremu ten Człowiek należy, wieść ma.

Statut Koronny o licownym roku deklarowano, żeby licowny rok nie ściągał się iedno narzęczy kradzione. *Const: 1578 fol 336.* Tamże deklarowano, ukrzywdzony rokiem licownym do Grodu za dwie niedziele pozywać ma.

ARTYKUŁ VI. 6.

O imaniu złodzieja potrafiwszy na drodze.

- 1 **K**iedyby się komu trafiło złodzieja (a) swego z licem, abo i bez lica z trefunku na drodze spotkawszy, abo ugoniwszy poimać;

tedy ten poimawszy ma co naybliższym po drodze tey, ludziom okolicznym, a będzieli po bliżu Woźny i Woźnemu to opowiadać i okazać, i wieśdź go abo do Pana iego, abo do Naszego Hospodarskiego Urzędu sądowego co naybliższego od tego mieysca, gdzie poimany, i tam sobie z nim sprawiedliwości dowodzić. Lecz czasu prawa, w takich rzeczach przy inszych znakach, dowodach niemniej ma bydź to upatrowano. Jeśliże ten kto żałuje tę szkodę swą zarazem, gdy się mu stała, będzie na Urzędzie opowiadał i zapisywał, bądź mianując właśnie tego złodzieja imieniem, abo mieniać, że niewiedzieć od kogo ta szkoda w złodzieystwie stała się.

(a) Stągę jawnego złodzieja abo zdraycę, chociaż Szlachcica wolno wszędzie imać. *Const. 1558. fol. 462. i Const. 1598 fol. 705*

ARTYKUŁ VII. 7.

O ważności lica, za co złodziey gardłem ma bydź karany.

Ustawiamy, iż każdy złodziey z licem przywiedziony i prawem przekonany przy licu iego, któreby stało więcej czterech kop groszy, ma gardłem karany bydź. A któreby lice czterech kop abo mniej stało, a pierwszyby raz z tym licem był poimany, tedy taki to, co ukradziono, z nawiązką wrócić ma. A nie będzieli mieć czym nawiązki płacić, tedy na wyrobek za to złodziey będzie wydany, Mężczyźnie na rok po kopie groszy, a Niewieście po pięćdziesiąt groszy wytrącając. A potym tegoż złodzieja jeśli by się trafiło komu poimać powtórę, z licem, chociażby to lice i dwóch kop groszy nie stało: (a) tedy już różgami u słupa bity bydź ma, a za szkody i sowitość nie będzieli mieć czym płacić, na wyrob, jako wyżej opisano, wydany bydź ma. A jeśli by trzeci raz tenże co ukradł, tedy już i gardłem karany będzie. § A na dowod przeciw takowego złodzieja, z licem takim, za co gardłem karanie opisano, przywiedzonego, przy inszych postępках prawnych Szlachcicowi jednemu samemu, a równemu z nim człowiekowi prostemu samowtóremu przysięga skazowana będzie. A gdzie by nie szło o gardło, tylko o insze karanie mniejsze, to bez przysięgi za świadectwem trzech abo dwóch Człowieków wykonywano bydź ma.

(a) Jeśli we dworze Królewskim małe którekolwiek rzeczy ukradnie, niech będzie urzezaniem ucha karany, *Kazimierz Wielki 1347. H. P. 10.*

ARTYKUŁ VIII. 8.

Dla pokoju pospolitego zastranowienie od złodzieystwa.

Od tego czasu ustawiamy i chcemy to mieć, aby każdy z poddanych Naszych, i z poddanych Xiążęcych, Pańskich, Duchownych i Świeckich, i Bojarńskich, tak możnego stanu jako i mniejszego, ktobykolwiek co u kogo na targu, w domu abo gdziekolwiek Konia, Wołu, Krowę, i insze wszelakie rzeczy kupił abo frymarczył. Tedy przy takiej kupi abo frymarku mają bydź Borysznicy, ludzie dobrzy, wiary godni, i z temi Borysznikami sam ten iściec, kto przedaie abo przefrymacza, jeśli by się to na targu stało, zarazem do Urzę-

du Zamku abo Dworu Naszego, abo do Urzędu Naszego Mieyskiego, zwłaszcza gdzie iest prawo Maydeburkie: A trafili się to na targu w Miałtach Książęcych, Pańskich, Ziemiańskich, do samego Pana, w niebytności Pańskiej do Urzędnika iego przyysdź, i tę przedażą abo frymark dawszy do ksiąg zeznać i zapisać, i on kto

2 kupi abo wyfrymarczy, wypis na to sobie wziąć ma. § A gdzieby się kupia abo frymark stał nie na targu, ale w domu abo gdziekolwiek, zwłaszcza w takich mieyscach gdzie targi opodał, w milach czterech abo pięci, abo i daley; przy tym także Borysznicy mają bydź, a potym ten, kto sprzedaje, na pierwszy abo drugi targ potey kupia abo frymarku, ma z Borysznikami abo chociaż z jednym Borysznikiem do bliźszego Miałteczka, gdzie targ bywa, iechać, i tę przedażą abo frymark zeznać, a który kupił, wypis sobie wziąć ma, i tym wypisem gdy potrzeba ukaże, ma się oczyścić. A Urząd każdy od takowego zapisania i wypisu nie ma więcej brać, tylko jeden grosz, od kupującego pulgrosza, a od sprzedawającego drugie pulgrosza. Wszakże jeśli by kto potym tę rzecz poznał, i to przed Urzędem dowiodł, że to iego własna rzecz; tedy ten kto pierwey kupił, pieniądze swe traci, a to co kupił, przed Urzędem ma onemu, kto poznał i dowiodł, wrócić. § A będzieli mienić, że przy tym licu siła poginelo; tedy ten, kto kupił, ma odprzyśiądz się, iż więcej tych rzeczy nie kupił, ani o nich świadom, i to kupił niewiedząc, żeby miała bydź rzecz kradziona, a ten u którego co poznają, pieniędzy swych ma

3 patrzeć na tym, u kogo co kupił abo wyfrymaczył. A gdzie Miałteczka są bliżey, tam poddani Nasi Hospodarscy, także Duchownych i Swieckich stanów, wieśniacy na wsiach ani w domach swych nie sprzedawać nie mają, ale do Miałt i Miałteczek wszystko co chcą swej własności prowadzić, wozić, i sprzedawać każdemu wolno. A kupczycy abo targowcy dla kupowania niektórych rzeczy po wsiach iędzić nie mają; lecz na targach i w Miałteczkach, gdzie się komu co trafi kupować każdemu pozwalamy. Czego jako Urzędnicy Nasi Hospodarscy, tak Książęcy, Pańscy, Duchowni i Ziemiańscy, mają postrzegać i obwoływać, aby za takowymi pokatnymi i wieyskimi kumpiectwy i targowlami złodzieystwo niemnożyło się.

A R T Y K U Ł IX. 9.

O gonieniu śladem w jakieykolwiek rzeczy pokradzionej.

I **K**iedyby (a) pokradziono Konie, woły, Bydło, i insze rzeczy w domu i gdziekolwiek, a ten szkodny poiałby ślad tey szkody swej, i zebrawszy ludzi dobrych okolicznych Sąsiadow według dawnego obyczaju gonil śladem: a ten ślad gdzieby ku której wsi, abo w czyi dom przywiódł. Tedy ma posłać do tey wsi abo do domu, gdzie ślad wyszedł, ludzi dobrych stronnych, godnych wiary, aby ze wsi swej i z domu, gdzieby ślad wszedł, abo z gruntu, ziemi, wsi swej ślad wywiedli. Takowa wieś abo w czyi dom ślad wszedł, mają ten ślad u tey kopy wziąć, i ze wsi albo z domu i z ziemi swej tey

Pppp

R. 11. wsi ślad wywieść aż do inżey granicy, kędy ten ślad póydzie. § A ie-
A. 40. śliby ta wieś, do której ślad przywiedziono, od siebie śladu nie wy-
R. 12. wiedli, albo od śladu odbili, albo wygnawszy bydłem zdeptali, i
A. 15. na takowym zaſtanowiwszy ſię ta kopa, gdzie śladu nie odwiedzio-
no, albo odbito, mają wziąć Woźnego, i z tym Woźnym ludzie ſtron-
ni, kopa wſzyſtka mają onę ſzkodę oſzacować, na czym on ſzkod-
nik samotrzeć przyſięże, mianuiąc ſobie ſzkodę od tey wſi. A gdy
przyſięże, tedy ona wieś tę ſzkodę powinna będzie zapłacić, a ſobie
winnego ſzukać. Y po ſkazaniu mają przez Woźnego i ſtronę, któ-
rzy przy tym byli, objawić to Urzędowi Grodzkiemu tego Powiatu,
i połowicę preſądu Urzędowi dać. A Urząd ma rok według wa-
żności ſzkody i nauki Statutowey zapłacie złożyć, i ten rok liſtem
ſwym Panu tych ludzi oznaymić, i w tym go napomnieć, aby tę ſzko-
dę ludziom ſwym zapłacić rozkazał, albo ieſli w ſamego iego domu
kopa będzie, ſam zapłacił. A nie ſtanieli ſię w tey rzeczy zapłata, na
rok od Urzędu złożony: Tedy ukrzywdzona ſtrona, gdy pozwawſzy
o to ſtronę przeciwną do Urzędu Grodzkiego, dowiedzie tego, że ta
kopa i ſkazanie ſłulzne uczynione, ten tę ſzkodę będzie winien ſowi-
to zapłacić. § A ieſliby ukrzywdzony złodzieyſtwem chciał ſzkody
R. 9. ſwey dochodzić kopą: Tedy wſzyſcy w tey okolicy wokoło na milę
A. 8. ze wſzyſtkich czterech ſtron, mają kazać poddanym ſwym na kopę
ſchodzić ſię: a to ſię ma rozumieć, w przód na te mieyſca, gdzie do
tych czas kopy nie bywały, które kopowiſka każdy Podkomorzy w
Powiecie ſwym naznaczyć, i wſi te, które ſię ſtanowiąc będą, opisać
ma. A na Ruſi i indziej gdzie zdawna kopy bywały, tam mają bydź
i teraz kopy odprawowane na ſtarych kopowiſkach, tym obyczajem
jako pierwey to bywało. A na tych też mieyſcach, gdzie do tych
czasow kopy niebywały, takowymże porządkiem i poſtępkem kopy
zbierane i odprawowane bydź mają, jako ſię na Ruſi zachowywało i
zachowuje.

(a) Gdy Sąsiad na łwe Sąsiady woła, aby mu Śladem Złodzieja, który Konia ukradł, gonić po-
mogli, w czymby Konia od złodzieja mógł mieć; którzy kmięcie ieſliby gonić niechcieli, i takby
złodzieja z Koniem upuſcili, kmięcie mają bydź ſkazani ku zapłaceniu takowego Konia. *Kazim:*
Wiſki 1368. H. P. 550.

A R T Y K U Ł X. 10.

*Jeſliby ktokolwiek Szlachcica oſiadłego albo nieoſiadłego
niewinnie i bez lica o złodzieyſtwo obwinił.*

R. 3. **U**stawujemy, gdzieby ktokolwiek Szlachcica tak oſiadłego albo
A. 22. i nieoſiadłego obwinił o złodzieyſtwo bez lica i krom ſłuſzney
R. 4. przyczyny, tak za pozwy iako i bez pozwu, Człowieka dobre-
A. 11. go, wiary godnego i niepodeyrzanego; tedy takowe obwinienie o-
nemu Szlachcicowi na poczciwości i dobrej ſławie iego nic ſzko-
dzić nie ma, ale za takie obwinienie ten żałobnik powinien będzie
tego Szlachcica nawiązać, iakoby go zranił, i tamże na Zamku albo
Dworze Naſzym, gdzie ſię to przytrafi, ma ſiedzieć dwanaście nie-
dziel, ieſliby ten żałobnik był ſam Szlachcic, a gdzieby proſtego ſta-
nu Człowiek Szlachcica tym obyczajem, jako wyżej opisano, o zło-
dzieyſtwo obwinił, ma za to u ſłupa różgami bity bydź, obwoły-

- 2 waiąc ten iego występki. § Jeśliżby w takim obwinieniu Szlachcica chociaż bez lica iedno wypisem z ksiąg powołania, abo jakie słusne przyczyny i też znaki nań u prawa pokazał, i złodzieystwa nań za- tym dowodzić chciał, a tenby Szlachcic obwiniony przed tym nigdy o to się ieszcze nikomu nie odwoził ani odprzysięgał. Tedy w ta- kim obwinieniu pierwszy krok od tego sam ieden odprzysiędz się ma, jako mu w tym nie był i nie jest szkodnikiem, a po przysiędze za ta- kowemi znaki, iuż mu nawiązka nie ma być płacona, ani więzie- nia nie powinien cierpieć. § A gdzieby tegoż Szlachcica iegli osia- dłego za pozwy, a nie osiadłego i bez pozwu, na Urzędzie Naszym są- dowym także kto o złodzieystwo drugi raz tymże obyczajem za słusznymi znaki, i iuż za drugim powołaniem obwiniono było, tedy iuż nie sam ieden, ale samowtór z Szlachcicem osiadłym, wiary go- dnym i nie podeyrzanym, także bez nawiązki tego Szlachcica powo- 4 łanego, odprzysiędz się ma. § A gdzieby i trzeci raz tegoż Szlachci- ca z przyczyn pewnych, a nie zgola, ale za trzecim powołaniem o złodzieystwo kto obwinil, tedy iuż samotrzeć z Szlachtą osiadłą, lu- dźmi wiary godnymi i nie podeyrzanymi od tego odprzysiędz się ma, a jeśli by spełna świadkow nie miał, chociażby iednego niedostawa- 5 ło z kim odprzysiędz się, tedy za dowodem słusznym abo za przysięgą 3 żalobnika ma wszystkie szkody iemu zapłacić, a sobie winnego szu- 4 kać. § (a) A wżakże iegli by tego Szlachcica iuż czwarty raz także o złodzieystwo było obwiniono, za słusznymi i jawnymi znakami i powo- łaniem iuż nie iednokrotnym w prąd tego uczynionym, to nań po- kazano i dowiedziono było, by też i lica przy nim nie zastali: a strona powodowa Szlachcicem będąc, samotrzeć z Szlachtą ludźmi znajo- mymi tubylcami, wiary godnymi i nie podeyrzanymi o to złodziey- stwo iego poprzyięgła, tedy już gardłem karany być ma jako zło- dziey, a szkoda z imienia abo z majątności iego ruchomey za dowo- dem słusznym ma być płacona stronie powodowej. A jeśli by Szla- chcic obwiniony był od Człowieka stanu prostego, tedy i za czwar- tym razem Człowiek stanu prostego, aż samosiódm z dwiema Szla- chcicami, a ze czterema ludźmi sobie równymi nie podeyrzanymi poprzyiędz go ma.

W prawie Koronnym Szlachcic za iednym razem pomówienia o złodzieystwo ma się przysięgać oczyścić, a za to żadney winie nie podlega. *Kaz: w Wiślicy 1368.*

Tamże w Koronie, kto trzykroć w złodzieystwie przekonany, bezczci ma być. *Y Statut W. X. L. w Rozdz. 11. Art. 31. Art. 37.*

A jeśli by prosty Człowiek Szlachcica o złodzieystwo pomówił, ma być u słupa karany obwo- 1 ływając występki swoy. *Roz: 3. Art. 22. Stat. W. X. Lirt.*

(a) W Koronie ktoby raz drugi, a naywięcej trzeci krok o zły uczynek złodzieystwa abo inu był oskarżony, powinien niewinność swoię oczyścić, i wyświadczyć świadkami w stanie równymi, nie inaczej iedno jakoby Szlachectwa dowodzić miał, ale który będzie czwarty raz obwiniony, iuż prawem ma być karany. *Kaz: Jag: w Piotr: 1447. H. L. 104. H. P. 553.*

A R T Y K U Ł XI. II.

O obwinieniu w złodzieystwie Szlachcica lat zupełnych nie- mającego, także i o prostych ludziach.

- 1 Jeśli by się trafiło, iżby Szlachcic w leciech szesnastu a nie więcej 14. obwiniony był o złodzieystwo, abo przywiedziony z licem, tedy ta- 7. 12. 9.

kie, niu prze młodość lat iego nie ma bydź policzono za złodzieystwo;
 4. 15. i nie ma bydź do Kata w ręce i na mękę dawany. Jednak tę szkodę
 Uciec iego, abo Matka, abo Krewny z imienia części iego powinni
 z nawiązką zapłacić, i zapłaciwszy, to pocziwości iego szkodzić nie
 ma. A niebędzieli miał czym zapłacić, tedy dać go na wyługę, po-
 kiby to zaflużył, co zaszkodził. A wyługa ma bydź po kopie gro-
 szy na rok. § Tymże obyczajem może się rozumieć i o dzieciach lu-
 dzi prostych lat niedorośliych; a wszakże taki chłopiec lat niedorośli,
 2
 jeśliby w kilku złodzieystwach i przy licu był doznany, takowych U-
 rząd ma karać według zdania swego, to jest: nie gardłem, ale jakim
 karaniem na ciele.

A R T Y K U Ł XII. 12.

O Powołaniach.

Ustawujemy, aby powołania złodzieyskie przed Urzędem opo-
 wiadane i jawnie wyświadczone, i do ksiąg każdego Urzędu,
 gdzie się to prawo toczyć będzie, a potym i do ksiąg Grodzkich
 za zezuanie Woźnego i strony, zapisowane były, które księgi jako
 przed tym tak i teraz zowią czarnymi księgami, Takowe opowiada-
 nie i powołanie Urzędownie zapisane, ma uprawa wżędzie miecyłe
 mieć, i przyjmowano bydź, i księgi takie czarne Urząd każdy Gro-
 dzki ma mieć osobne, z inżemi sprawami w jedne księgi takich rze-
 czy złodzieyskich niemieszając.

A R T Y K U Ł XIII. 13.

*Ktoby złodzieia przylicznego, wiadomość o nim mając, u siebie
 w domu chował.*

R. 11. Ustawujemy i skazujemy, Iż kiedyby kto złodzieia przylicznego
 4. 36. wiadomie w domu swym, abo na imieniu swym osadziwszy do-
 i 68. mem chował, abo mieszkac dopuścił, abo jawnego złodzieia od
 szubienicy swymi pieniędzmi okupił, tedy takowy każdy, ieśliby to
 nań słusznym prawem przewidziano było, wszystkę szkodę, która-
 by się komu przez tego złodzieia stała z imienia iego, będzie powi-
 nien płacić i opravować. § Tymże obyczajem ieśliby komu złodzie-
 ja prawem przekonanego na śmierć wydano, a onby nie skarzał, a po-
 tym komuby się kolwiek od tego złodzieia szkoda działa, tedy ten,
 kto tego złodzieia puścił, za dowodem strony żalobney, że się mu od
 onego złodzieia szkoda stała, powinien będzie tę szkodę płacić i o-
 prawić.

A R T Y K U Ł XIV. 14.

*Opokradzieniu świrna abo kleci Pańskiej i Szlacheckiej, i też
 kleci chłopskiej.*

R. 10. Tęż ustawujemy, gdyby pokradziono któremu Panu abo Ziemia-
 4. 14. ninowi świren skarbnym, abo spiżarnią, a toby nań prawem by-
 4. 15. ło przewidziano, tedy za to powinien będzie zapłacić winy
 dwanaście rubli groszy, i szkodę pokradzioną za przy sięgą oprawić.
 § Tymże obyczajem ieśliby chłop chłopu kleć wykradł, tedy za po-
 2
 kradzienie kleci chłopskiej trzy ruble groszy, i szkoda wszystka z ma-
 iętności złodzieyskiej ma za przy sięgą płacona bydź, a miasto nawią-

R O Z D Z I A Ł C Z T E R N A S T Y 347
zki za obie takie złodzieystwo, ten złodziey abo i kilka ich będzie,
maią gardłem karani bydź.

A R T Y K U Ł X V . 15.

*O lice, które się naydzie w domu Człowieka niepodeyrzanego
abo też i podeyrzanego.*

- 1 **U**stawujemy, gdyby u Człowieka nie podeyrzanego wżelakiego
stanu za zamkiem lice było naydziono, a do tego budowania by-
łoby okno, do któregoby lice mogło wrzucone bydź, i nieprzy-
chronione. Tedy taki Człowiek, ieśli będzie niepodeyrzany, ma z
żoną i z dziećmi dorosłymi, będzieli ich nieć, odprzyśiądz się, a nie
będzieli Zony abo Dzieci, tedy z czeladzią domową. Tymże obycz-
jem, gdyby lice zastał w czyym domu, w gumnie, abo za płotem: po-
temuż ma ten Człowiek niepodeyrzany odprzyśiądz się, iż tego nie
2 wiedział. § A ieśliby w budowaniu za zamkiem było naydziono, i
choćby to lice było przychronione, a oknoby u tego budowania
było tak wielkie, i zamknięciem nie obwarowane, żeby Człowiek nim
wleść mógł, to także ma od takowego lica odprzyśiądz się. A nie
będzieli tak wielkiego okna, abo chociażby i wielkie okno było, a zam-
knięciem zewnątrz byłoby dobrze obwarowane, to iuż takie lice ma
bydź policzone za złodzieystwo, z którym, kogo przy tym licu zasta-
ną, ma bydź wiedziony Szlachcic do Urzędu Naszego, a sługa abo
Człowiek Pański Szlachecki do Pana swego. § Ieśliżby takie lice
3 wątpliwe naydziono u Człowieka podeyrzanego, to iest: pierwey przy
licu jakim stoiącego abo powołanego. Tedy Szlachcic ieśliby czwar-
ty raz, jako o tym wyżej dołożono, był w takiej rzeczy obwiniony,
iuż według onegoż Artykułu sądzony bydź ma. A przeciw prostego
Człowieka za trzecim razem i przy takim licu dowod ma bydź czy-
niony. A za dowodem maią bydź wedle prawa gardłem karani: a
szkoda zimienia abo maiętności winnego z nawiązką płacona bę-
dzie.

Gdy co kto ukradnie, a do iedney się rzeczy przyzna, o wszystko się sprawować ma, Kazi-
mierz w Wiślicy 1368.

A R T Y K U Ł X V I . 16.

O złodzieju, którego na złodzieystwie nie w domu poimaią.

- 1 **J**ieśliby złodziey był poimany na złodzieystwie, a nie w domu swym, R. 10.
a te rzeczy kradzione w domu ieszcze nie były, taki złodziey sam R. 14.
ieden ma za to zloczynstwo karany bydź, a Zona, dzieci, R. 12.
domowa czeladź od tego będą wolni. Jedno szkoda za złodziey-
stwem iego uczyniona, z maiętności tego złodzieia za dowodem pla-
cona będzie, coby więcej nad to lice ukradł. R. 15.

A R T Y K U Ł X V I I . 17.

O znaki złodzieyskie na Człowieka podeyrzanego.

- 1 **U**stawujemy, gdyby na Człowieka którego prostego stanu podey- R. 10.
rzanego, to iest: chociażby który przy licu niebył, ale iednak R. 14.

Qqqq

^{R. 12.}
^{R. 15.} bylbym już powołanym albo złodzieystwo komu płacił, kto żalował, mianując sobie od niego szkodę w złodzieystwie jakich rzeczy, a miałby nato świadków trzech albo dwóch, ludzi dobrych, nie podeyrzanych, wiary godnych, którzyby tego złodzieystwa z jakich słusznych przyczyn świadkami byli. Tedy za świadectwem takim ma być ten Człowiek podeyrzany na mękę wydany, i męczony ma być od strony powodowej ieden raz, wszakże nie daley tylko przez godzinę, tylkoby go na członku nie ochromił. Y domęczyli się złodzieystwa, ten ma być gardłem karany, a jeśli się nie domęczy, tedy ma go nawiązać według stanu iego.

ARTYKUŁ XVIII. 18.

Trzykroć złodzieia przylicznego iednego dnia męczyć może.

^{R. 14.}
^{A. 12.}
^{R. 12.}
^{A. 8.} **U**stawujemy, gdyby poimano złodzieia przylicznego, a na ten czas bezlica będzie poimany, tedy takowego złodzieia trzykroć iednego dnia może męczyć, tylkoby go na którym członku nie obrazil, a jeśli się nie domęczył, tedy za każdym razem męki oney ma go nawiązać według stanu iego. Jeśliżby w oney męce złodzieystwa na nim domęczyć się nie mógł, a oną męką umorzył, albo na członku ochromił, takowy będzie powinien za umarłego głowfzczynę sowito, a za chromotę jako za całego Człowieka płacić według stanu iego. § Wszakże jeśli ten złodziey w oney męce dla czarow spał, a męki nie czuł, a teczary byłyby przynim znalezione w ustach, albo na głowie we włosach, pod pachami, albo gdzie indziej, tedy nawiązki mu nie powinien dać, i jeszcze taki przyliczny złodziey chociażby się za takimi czary do złodzieystwa nie przyznał, będzie powinien stronie żalobliwej szkodę płacić, na czym przyśleże.

ARTYKUŁ XIX. 19.

O złodzieiach i rozboynikach, którzyby Urzędnika swego powołali.

^{R. 11.}
^{A. 12.}
^{i 31.} **U**stawujemy, gdyby czyichkolwiek poddanych złodziejow albo Rozboynikow i jakichkolwiek złoczyńcow poimano, a oniby idąc na śmierć powołali Urzędnika swego, iż tego złodzieystwa ich świadom, i tym łupem z nim się dzielił. A ten Urzędnik bylbym Słachcic, takowy ma pierwszy krok odprzyśiądz się sam ieden: a potym jeśli takowych drugich i trzecich złoczyńcow poimano: a ci także idąc na śmierć tegoż powołali, i na szubienicy nie odwołali. Tedy ten od tych powołany ma odprzyśiądz się tak, jako o Słachcicu wyżej opisano. A za czwartym razem, jeśli tymże sposobem był powołany, tedy już bez każdego odwołu i przyśięgi i bez lica, lecz iednak za dowodem ma być skazany na śmierć jako złodziey, a szkoda zimienia albo majątności iego ukrzywdzonemu placona będzie. § A gdzieby ten Urzędnik nie był Słachcic, tedy za pierwszym powołaniem złodzieyskim, ktoreby to śmiercią zapieczętowali, ma stronie żalobliwej szkodę wszystkie płacić, na czym przyśleże. Jeśliżby tego Urzędnika nie Słachcica powtórę tacyż złodzieie i tymże sposobem powołali, i także śmiercią zapieczętowali, takowy nie

Szlachcic już bez każdego lica także za dowodem ma skazany bydź na śmierć jako złodziey. A po takowego, za tymi znakami słuźnymi i powołaniem pokonanego, ma Urząd Nasz Grodzki Powiatu każdego zeznać, a poimawszy go i na Urzędzie przed sobą postawiwszy, kazać nań stronie żałobney foldrować.

Patrz Artyk: 10. w Rozdziale tymże, i Rozdziale 11. Artyk: 31.

A R T Y K U Ł XX. 20.

O Człowieka nie podeyrzanego.

- 1 **U**stawujemy, jeśliby Szlachcic którego nie Szlachcica i niepodey-^{R. 14.}
rzanego pomówił, mianując iżby iego złodziejem był, i od niego^{A. 10.}
w złodzieystwie mu szkoda się stała, i nie mając nihtórych słuź-
nych znakow, chciał go o złodzieystwo poprzyśiądz, tedy ten Czło-
wiek jako będąc nie podeyrzany, bliższy będzie od tego samotrzeć
z sąsiadami swymi ludźmi nie podeyrzanemi, bądź cudzowłośc-
mi, abo z ludźmi tegoż iednego Pana, ale iednakoż w osobliwych do-
mach mieszkającemi, ludźmi dobrymi, wiary godnymi, nie podey-
rzanymi i nieprzylicznemi odprzyśiądz się, a Sąd mu tego ma dopu-
ścić. § A jeśliby ten Człowiek samotrzeć na tym nie przyśiągł, ten tę
2 szkodę, o co żaloba będzie, powinien zapłacić. A drugi raz gdyby
tegoż o złodzieystwo było obwiniono, tedy za drugim razem i ob-
winieniem od Szlachcica, ma bydź pokonany według prawa i przyśię-
gi jako złodziey.

A R T Y K U Ł XXI. 21.

O zabiciu złodzieja przy licu.

- 1 **T**Eż (a) ustawujemy, gdzieby kto złodzieja przy licu w domu^{R. 11.}
swym zabił, takiego złodzieja zabitego tegoż czasu po onym^{A. 19.}
zabiciu ma okazać sąsiadom okolicznym, i potym co nayry-
chley Woźnym i stroną obwiodłszy, do Urzędu przywieść i okazać ma.
A potym będzieli pozwany o to do Urzędu, tedy Urząd ma mu do-
puścić odprzyśiądz się, iż go na złodzieystwie przy licu w domu swym
2 zabił. § Tak też jeśliby się komu trafiło na drodze abo gdzie indziej
polem abo lasem uciekającego złodzieja pogonić, a onby poimać się
nie dał, a w tym przy licu był zabity, tedy ten, kto goni w drodze za
złodziejem, ma przy sobie mieć sąsiadow abo postronnych ludzi, i
z tymi przywioźszy trupa przed Urzędem ma wyświadczyć się, iż go
przy licu zabił. A będzieli o to ku prawu pozwany, także ma z ty-
mi ludźmi, z kim za złodzieiem gonił, samotrzeć na tym przyśiądz,
iż na zloczynieście i przy licu jako złodzieia swego zabił, a rannego
złodzieja ma wieść z licem do Urzędu Naszego, tak jako wyżej o-
pisano. Bo złodzieja przy licu poimanego nikt nie ma ni iednego
dnia u siebie dzierżać, ale tegoż czasu wieść do Urzędu. § A ktoby
złodzieja przez dzień i przez noc u siebie w domu dzierżał, tedy przy-^{R. 12.}
3 wiodłszy do Urzędu, pierwey powinien będzie onego nawiązać we-^{A. 3.}
dług stanu, a ranny ieśli będąc poimany, a do Urzędu nie wiodąc przez^{R. 11.}
dzień i przez noc zadzierżany, i tam w domu iego umarł, tedy be-^{A. 28.}

dzie powinien głowščyżnę płacić także według stanu. Tymże obyczajem ieśli by kto złodzieja poimawszy do Urzędu nie wiodąc, w domu u siebie abo na drodze prawem nie przekonawszy męczył, takowy także pierwey powinien go sowito nawiązać, potym w prawo z nim wstąpić.

(a) Jeśli by kogo w obronieniu brania w nocy iakichkolwiek rzeczy, raniono abo zabito, takowy który, bronil, bez kaźni zostaje. *Kaz. Wielki 1368. H.P. 532*

A R T Y K U Ł XXII. 22.

Ktoby co ukradł na Dworze Naszym Hospodarskim.

T Eż ktoby na Dworze Naszym Hospodarskim co ukradł, a toby stało mniej dwuch kop groszy, a szłaby ta rzecz nie o gardło, i prawemby to nań przewidziano, abo lice wyięto, takowemu ucho iedno urznąć mają. A potym ieśli by co ukradł, by też kradziona rzecz idzieści groszy nie stała, tedy iuż gardłem ma być karany. Wszakże i w ten czas za słusznym pokonaniem prawnym.

Patrz Artyki 7 w Rozdziale tymże.

A R T Y K U Ł XXIII. 23.

O Zonach i dzieciach, które używały rzeczy kradzionych.

J Eśli by lice w domu zařtano, a dzieci i Zona przy tym były, i tych rzeczy kradzionych, wiedząc ie byđ kradzionymi, używali, tedy oni powinni będą tę szkodę płacić, a w niedostatku zapłaty i sami głowami wydawani byđ mają. Wszakże nie w wieczną niewolą, iedno poki się wyrobią, jako tym, którzyby zakupieni byli. A gardłem ten sam złodziey ma byđ karany, który kradł.

A R T Y K U Ł XXIV. 24.

O wydaniu lica z Urzędu Naszego, i też z Dworu Xiążęcego, Pańskiego, i Szlacheckiego,

U Stawujemy ktemu, (a) ieśli by lice przyniesiono było do Urzędu Naszego Hospodarskiego, Xiążęcego, Pańskiego, i Ziemiańskiego: a chocia by to lice była rzecz ważna, złoto, srebro, pieniądze, szaty, konie drogie. Tedy od wszystkiego tego lica chociaż nayważniejszego, każdy Urząd wziąwszy dochod swój pięćdziesiąt groszy, ma to licetemu, kto zyszcze, wrócić i oddać. A złodziey za winę złodzieyską, gardłem karany będzie: a ktoreby lice stało mniej kopy groszy, od tego wykupna tylko sześć groszy brano byđ ma.

(a) O licownym roku deklarowano, żeby się nie ściagał, ieno na rzeczy kradzione: *Const: 1578 fol. 336. i fol. 338.*

A R T Y K U Ł XXV. 25.

O błędnych.

K Siążeta i Panowie chorągiewni, Rada także i Urzędnicy Ziemi, o błędnych, także i o to z czego złodziey zegnany bywa, mają się zachować tym obyczajem niżej opisanym, to iest: gdy

fię czyi Koń, abo jakie infze bydle przybłąka, abo zgonne trafi fię na imieniu ich, będzie wzięte do dworu ich, a będzieli w ten czas w tym imieniu Pan sam, to takie bydle może u siebie chować, póki go ten, czyie będzie, odyſzcze, a odyſkując ma od każdego Konia, ten czyi będzie, dać po dwa groſze, a bydło ma oddawać darmo. A Szlachta ta, którzy ſiedzą w Powiatach, przybłądne abo zgonne Klacze i bydło mają wodzić i dawać do dworow Naſzych, a więcey trzech dni nie mają u siebie chować błędnego takżę i zgonnego. § Po temuż

2 fię i Urzędnicy Kſiążęcy, Pańscy, gdy przybłądne abo zgonne bydle, abo kilka ich w niebytności, w tym imieniu ſamych Panow ich trafi, mają fię zachować i do Urzędu Naſzego oddawać, jako o Szlachcie wyżey w tym Artykule opiſano. A Urząd Naſz te dwa groſze, biorąc, bydło ma temu, kto go da, oddać, a potym to ſobie utego czyie bydło będzie, weźmie. § A ktoby z Szlachty abo z Urzędnikow Kſiążę-

3 cych, Pańskich, przez (a) trzy dni u siebie błędne abo zgonne chował, i do dworu Naſzego nie dał, a to będzie nań przewidziano, i lice z domu Szlacheckiego abo z dworu Pańskiego wyięto, to tedy tego ma fię ſprawować iako złodzieyſtwa.

(a) W Koronie, bydło zaięte błędne, którego by do trzech dni do obory Królewſkiej nie odano, *forum* ma byż przed Urzędem, a nie przed Sądem Grodzkim, aby bydło nie było popſowane, a w Grodzie nie ma byż brano tylko groſzy dwanaście od wſzyſkiego bydła, a o ſzkody według prawa w Ziemſtwie *forum* 1588. O zaiętych i błędnym bydle, *fol.* 408.

A R T Y K U Ł XXVI. 26.

O kradzieniu zboża wſzelakiego w kopach na polu, abo w ſtyrach złożonego, takżę i ſiana,

- 1 Ustawuemy, gdyby kto złodzieyſkim obyczajem czyie zboże żał, abo gotowe żęte złożone, abo (a) ſiano kradł, abo ſianożęć złodzieyſkim tajemnym obyczajem ſkoſił, a ten czyie zboże, abo ſiano będzie, biorąc zaſtał. Tedy ten kto zaſtanie, ma poimawłzy wieść z tym licem, z wozami, z Końmi, kędy zechce, bądź do Urzędu Naſzego Grodzkiego, abo do Pana iego. A ten Urząd Naſz a-
- 2 bo Pan, z onego Człowieka ſprawiedliwość uczynić jako z inſzemi złodziejami przylicznemi, winien będzie. § Jeſliżby ci, co po żyto abo po ſiano przyiechali, poimać fię nie dali, a w tym kogo z tych złoczyńcow zabito abo raniono. Tedy ten, kto zabił, ma ſtronie, ludziom Okolicznym, i też na Urzędzie opowiadać i Woźnym obwieść, i trupa abo rannych na Urzędzie i Woźnemu okazać, zwaſzcza jeſli-
- 3 by ci złodzieje zmocniwłzy fię trupa z sobą nie wzięli, abo rannymi będąc nie uſzli, a będzieli o to ku prawu przyciągniony, tedy ma tego odpryſiadz fię samotrzeć z sąſiadami, którzyby przy tym byli, a w niedoſtaku ludzi ſtronnych, z ſługami poddanymi ſwemi, iż przy zbożu ſwym zabił abo ranił, takowy głoſwczyzny ani ran płacić nie
- 4 będzie powinien. § Jeſliżby ci złoczyńce zmocniwłzy fię tego Pa-
- 5 na ſamego, bądź ſług i poddanych iego przy iegoż zbożu pobili i poranili, abo zabili, a toby na nich ſłuſznym prawem było przewidziano, takowi będą powinni gwałt płacić dwanaście rubli groſzy, i rany poddanym oprawić jakiego ſtanu będą. A ranił chłop Szla-

cheica, ten gardło traci, a jeśli by Szlachcic Szlachcica w takim przypadku zabił, ten gardłem karany będzie, i głowiszczyna, gwałt i szkody z inienia płacone, a za zranienie nawiązka ma być płacone. A zabijeli Szlachcic prostego Człowieka, ten gwałt, i głowiszczynę płacić ma, a prosty Człowiek za prostego zabicie gardłem karany będzie. § Także kogoby poimano kradnąc snopy z kop, albo sienne kopy, albo prażmo rznąc pod kłos, taki prosty Człowiek gdy będzie z licem przywiedziony, ma u słupa biczmi bity być, a szkodę z majątności zapłacić, jeśli co więcej będzie mienić. A jeśli by na złodzieystwie w polu niepoimano, ale lice w domu znaleziono, albo śladem przysoczono, o to jako i o inszym złodzieystwie ma być sądzono według tego Statutu.

(a) W Koronie, w sienie ktoby szkodę uczynił, winien za nie dosyć czynić, i Panu winien zapłacić prawem przekonany. *Kaz: w Wislicy, 1368. H. P. 532.*

Za kopę któregożkolwiek zboża we dzień wziętego winy sądowi sześć grzywien, a szkodę cierpiącemu trzy grzywiny zapłacić winien, a jeśli by to w nocy uczynił, popełnia złodzieystwo *Tamże tenże.*

ARTYKUŁ XXVII. 27.

O pokradzie stawu i sadzawki.

Ustawujemy, (a) komuby złodzieyskim obyczajem łowiono Ryby w Stawie albo w Sadzawce. Takowy gdy poimany będzie i przywiedziony do Urzędu z licem, pierwszy raz za dowodem ma być biczami bity. A gdzieby tenże drugi raz z licem był poimany, ten za dowodem słusznym urznięciem ucha karany będzie. A jeśli się tegoż trzeci raz dopuści, ten za dowodem słusznym ma być karany jako złodziey, chociażby lice nie stało, szacując dziesięć groszy.

(a) Ryby w Jezierze ktoby pokradł, sronie dosyć uczynić za szkodę, a Panu winę oprawić powinien. *Kaz: w Wislicy, 1368. H. P. 542.*

ARTYKUŁ XXVIII. II.

O szkodzie, która się stanie czasu pożogi, albo w tonieniu na wodzie.

Gdyby się trafiło pod czasem od Ognia pogorzenia w Mieście albo gdziekolwiek, aboby kto na wodzie stonął, a w ten czas co mu zginęło, która zguba u kogoby się kolwiek zatajona pokazała. Tedy ten czyie rzeczy będą, ma z nim o to czynić prawem iako o złodzieystwo: a ten u kogo to poznano będzie, okazałi to opowiadaniem na Urzędzie, że to z wody albo z Ognia wyjął, od złodzieyskiej winy wolen będzie: a te rzeczy temu, czyie są wrócić. § Ale ten kto takie rzeczy swe zechce mieć, połowicą ceny czego stać będą, ma u onego okupić.

ARTYKUŁ XXIX. 29.

O ludziach swawolnych takich, którzyby z nich namówiwszy Niewiaścę Mężatkę, z nią ujechał,

- 1 **P**owściągaiać złości ludzi swawolnych, ustawujemy, iż gdyby kto jakiegokolwiek stanu będąc, przepomniawłszy bojaźni Bożej, i powinności swej Chrześcijańskiej, śmiał podmówić i wziąć ko-
mu Żonę, chociaż z iey przyzwoleniem, i uiechałby z nią. Tedy bę-
dzieli pościgniony w drodze, w Mieście, w gospodzie, i na którym-
kolwiek mieyſcu, ma bydź poimany i do Urzędu Grodzkiego wiedzio-
ny, jako i który inſzy złoczyńca, abo też z oſiadłości iego ziemſkiej
pozwu ku prawu będąc przyciągniony na rok zawity, takowy za do-
wodem ſłuſznym gardło traci. Tak też ita Niewiaſta, któraby na to
pozwoliła, na gardle karana bydź ma, okrom tego, jeſliby Mąż iey
gardłem karać niechciał, to ma zoſtać przy woli jego, a ſzkody, za-
branie maiętności, za pozwoleniem takowey Białegłowej, to wlyſt-
ko z ſowitością z imienia iego, kto to uczyni, płacono bydź ma. §
Gdzieby ſię też to traſiło, żeby w gonieniu ten, który będzie gonił,
od tego, kto z Mężatką ujeżdża, zabity był, aboby też tego, który
takowym przerzeczonym ſposobem z Białogłową ujeżdżał, zabito,
tedy w tym ſąd zachować ſię ma według tego, jako o Cudzołożniku
w tymże Rozdziale w Artykule niſzym trzydzieſtym ieſt opiſano.

A R T Y K U Ł XXX. 30.

O karaniu Cudzołoſtwa.

- 1 **Z**abiegaiąc między inſzymi i tey złości, aby ſię w Pańſtwach
Naſzych (Chrzeſcijańskich nie mnożyła, to ieſt: Cudzoło-
ſtwo, którym niemniey Pan Bóg bywa obrażony, Uſtawujemy,
ieſliby Mąż mając w podeyrzeniu Żonę ſwą o Cudzołoſtwo, inato-
by ſię naſadziwſzy Cudzołożnika jakiegokolwiek ſtanu zaſtał z nią na
wſzeteczności. Tedy wolno będzie Mężowi onego Cudzołożnika i
z Żoną ſwą poimawſzy, to ſaſiadom ſwym okolicznym opowiedzieć,
potym takżę zarazem wieſć do Urzędu Naſzego Grodzkiego, a tam
pokazawſzy to przed Urzędem jawnie, prawdziwie, nie z waſni jako
przeciw Żenie abo temu, kogo z nią zaſtał, ma ich ſamotrzyć abo z
ludźmi poſtronnemi, którzyby przy tym zaſtaniu i poimaniu byli, a-
bo z ſługami i czeladzią domową poprzyſiądz, a oni obie gardłem ka-
rani bydź mają. § Toż ſię ma rozumieć i o Pannie, któraby bojaźń
Bożą i wſtyd odłożywſzy na ſtronę, wſzetecznie mieſzkała, na którą
Powinnym po Oycu i po Matce wolno będzie inſtygować, wſzakże
Urząd ma pilno tego poſtrzegać, aby to nie było z waſni, nienawiſci,
abo z chciwości maiętności iakich. § A jeſliby ten Cudzołożnik nie
dał ſię poimać, i w tym był zabity, tedy o tym rozſądek ma bydź tak
czyniony, jako o gwałtowniku domu Szlacheckiego na gwałcie zabi-
tym ieſt opiſano. Jeſliżby od Cudzołożnika Mąż w ten czas przy za-
ſtaniu go, był zabity, takowy mężobòyca gardło i cześć traci, a gło-
włczyzna z imienia abo z maiętności iego płacona będzie, i żona ta-
ka takżę gardłem będzie karana.

A R T Y K U Ł XXXI. 31.

O karaniu Zwodnic.

- 1 **U**ſtawujemy, chcąc to mieć wiecznemi czasy, iżby poddani Naſi,
Rrrr 2

pod rozkazowaniem Naszym miełzkając uczciwie żyli, zyskow sprośnych BOGU i ludziom pocciwym obrzydłych nie naśladowali. Przeto aby takie ludzie, bądź Męłczyzna abo Białagłowa, w Miałstach Naszych nie byli cierpieni, którzy zwykli dla zysku swego sprośnego namawiać Panny abo Wdowy i meżatki komu gwoli dla sprośności cielesney. Tak iż chociażby z któreym mogło bydź co dobrego w stanie Małżeńskim, obracając się za namowami Zwodnie wniwecz, w sprośne a włzeteczne pomięłzkanie. Dla tego rozkazujemy Wojewodom i Starostom, i Urzędowi Mieyskiemu, aby takich za okazaniem iawnym imać kazali, i karali obrzezaniem nosa, uszu, i gęby, i z miałt wyganiali. § A gdzieby się i po takim karaniu tymże sprośnym zyskiem żywili, tedy Urząd takich na gardle karać ma.

ARTYKUŁ XXXII. 32.

O zabiciu Bękartu.

K Toby (a) Bękartu zabił, taki od gardła wolny bydź ma. Wszakże jeśliby Matka żywa była onego Bękartu, wolno iey będzie głowłszczyzny dochodzić. (a) A głowłszczyzna takowemu Synowi, by go też miała niewiedzieć z jak zacnym Człowiekiem, nie ma bydź płacona, iedno jako za prostego stanu Człowieka.

(a) W Koronie Synowi nierządnie zrodzonemu głowa Matki zabitey ma bydź płacona. *Kaz: Wiełki w Wiślicy. 1368. H. P. 256.*

Głowa zabitego, któryby się mienił Szlachcicem, a nie byłby nim, płacona bydź nie ma. *Zygm: Aug: w Warszawie, 1557. H. P. 156. Conf: 1557. § Gdzieby fol: 10.*

Podług Koronnego Statutu o Bękartu ma Sąd Duchowny sądzić.

(a) Bękarci sukcedować, ani się Szlachectwem szczyścić nie mogą. *Conf: 1578: fol: 334. Tit. De illegitima prole.*

ARTYKUŁ XXXIII. 33.

O Karczmach pokątnych.

O Bacząc (a) też to, iż w tym Państwie Wielkim Xięstwie Litewskim, na częstych mieyscach, na wsiach, namnożyło się swawolnie Karczem pokątnych; które Karczmy pokątne, nie iedno na wielkiej przekazie, Miałstom Naszym i Szlacheckim, ale w Rzeczypolitey skazę i szkodę przynoszą. Niemniej z tey samey przyczyny, że w takowych Karczmach pokątnych ustawicznie zaboystwa, złodzieystwa, rozboje, i insze mnogie zbytki dzieją się; czemu zabiegając: Ustawujemy, to chcąc mieć, aby jako na imionach Naszych Hospodarskich, także i na imionach Xiążęcych, Pańskich i Szlacheckich, Karczmy pokątne nigdzie nie były, i poddani tak Nasi jako i Xiążęcy, Pańscy i i Szlacheccy, po wsiach i w domach swych Piwa na szynk nie warzyli i nie przedawali. Także Miodem i Gorzałką nie szynkowali, i szynkow żadnych nie mieli, krom stodoł przy gościńcach i drogach zwykłych: także na imionach Pańskich i Szlacheckich, w których dla ludzi przyjeżdżych jako rzeczy strawne, tak i szynk ustawicznie bydź może. § A takowe Karczmy pokątne w każdym Województwie, Ziemiach i Powiatach Urząd Nasz Grodzki przez Namieśniki swoje, przydawszy do nich Woźnego Powiatowego, jako w swych Urzędach tak i w inszych dzierżawach Zamków i Dworów Naszych, które w ich Województwie abo Starostwie, we włościach, po wsiach będą ha-

ROZDZIAŁ CZTERNASTY 355

3 mować mają. Y gdzieby u któregokolwiek poddanego Naszego Piwo na szynk uwarzone, także Miod i Gorzałkę szynkowną znaleziono: Tedy jako trunek, tak i wszystko naczynie, piwne, miodowe i gorzałczane, kotły, kubki, beczki, a nie inną majątność, zabierać mają do Zamku abo Dworu Naszego, a z tego połowica pożytku ma iść na Szpital, a druga połowica na on Urząd Grodzki. § A na imionach, włościach, i wsiach Pańskich, Xiążących, i Szlacheckich wszelakiego, stanu, Duchownego i Świeckiego z tego nie wyimując, w każdym Powiecie mają tego postrzegać, i o takich Karczmach pilno wywiadować się Urzędy Grodzkie. A takowego Szlachcica, któryby sam Karczmy pokątne we wsiach abo w domu swym Szlacheckim, a nie na gościńcu, abo przy jakiej drodze nie zbudowawszy domu gościnnego miał, abo ludziom swym w domach ich mieć dozwalał, każdemu Szlachcicowi, kto zechce pozwać o to do Sądu Grodzkiego na rok zawity, wolno. Gdy to na którego Szlachcica dowiedziono będzie słusznym dowodem, ma winy zapłacić trzy ruble groszy, które winy połowica ma należeć temu Urzędowi Grodzkiemu, a druga połowica ma być dana temu Szlachcicowi, który pozwie. I ten Urząd Grodzki powinien będzie temu wszystkiemu dosyć czynić, i to wykonywać pod winą na Nas Hospodara do skarbu Naszego Ziemskiego tego Państwa dwanaśtu kop groszy. § Po temuż Starostowie, Dzierżawcy, Ciwunowie, i każdy Urząd Nasz, któryby w tym był przeciwny, a Urzędowi Grodzkiemu tych Karczem pokątnych na włościach Naszych zbierać bronił, aboby sam takich Karczem używać poddanym Naszym po wsiach dla pożytku swego pozwalał, takoweyże winie mianowaney podledz powinien będzie za każdym razem, ilebykroć o to dla nie wykonania tego Artykułu od kogokolwiek przed Nas Hospodara abo do Sądu głównego pozwany był.

(a) W Mazowszu, jeśliby Szlachcica kmiecie w karczmie w rząd piątego pobili, o to u prawa słuchany być nie ma. Excep: Mazow: 1576. fol: 310.

Patrz Artyk 42. w Roz tymże: Uniwersał poborowy roku 1588 fol: 492. O czopowym w Miastach, Miasteczkach, i we wsiach, vide.

ARTYKUŁ XXXIV. 34.

Ktoby kogo obwinił i do Sądu przed Urząd przywiodł, ma tegoż czasu opisać się, na który rok ma dowodzić.

1 **T**EŻ ktoby kogo obwiniwszy przed Urzędem do więzienia abo za rękoiemnią dawszy, i rok ku dowodowi od Urzędu przyjąwszy, sam bez słuszney przyczyny na ten rok nie stał, abo słuszney przyczyny niestania swego przez Pośłańca na ten rok nie oznaymił. Tedy Urząd po wyjściu onego roku, obwinionego ma wolnym uczynić, i wolne mówienie u prawa z tym, kto go obwiniwszy nie dowodził, zachować.

ARTYKUŁ XXXV. 35.

O Cyganach.

1 **I**Z (a) Cyganie są ludzie niepotrzebni i próżnuiący, którzy nie tylko żadney posługi, pożytku Nam i nikomu w Rzeczyplltey nie czynią,
Ssss

ale i owszem szkoda przez nich w oszukiwaniu prostych ludzi, i w kradzieży, a snadź i w zabieraniu potajemnych nie miała się dzieie, a czasem wychodząc do inszych ziem, zwłaszcza nieprzyjacielskich, szpiegami i wodzami do złego mogliby się stać. A przeto ustawujemy, aby ich koniecznie od tego czasu nigdzie w Państwie Naszym Wielkim Xięstwie Litewskim, i w Ziemiach do niego należących daley nie było chowano, czego Starostowie pograniczni i insi Dzierżawcy Nasi mają z pilnością postrzegać, aby do ziemi Naszey nie wchodzili. A gdy ich który z nich z Starostwa i Urzędu swego wypędzi, aby żaden z inszych stanów poddanych Naszych ich nie przyymował, i na imionach swych nie przechowywał, pod winą do skarbu Naszego dwanaštu kop grószy.

(a) Cygani mają być z ziemi wywołani, a nigdy nie przypuszczani, 1577. § Cygani fol: 11.

A gdy ich Starostowie wypędzą, aby ich żaden nie przyymował, 1565. Cygani aby w Koronie nie byli, fol: 99.

Cygani acz są Statutem wywołani, iednak ich przechowywają, przeto ktoby ie śmiał przyjąć i przechowywać, aby był pozwany od każdego, ktoby takiemu akcyą uczynić niechciał przed Urząd Grodzki, a taki karany być ma, nie inaczej iedno jako ten, który z bannitami spokuje 1578. Cygani fol: 335.

Wolochow i Serbow nieosiadłych także nikt nie ma przechowywać, sub pana o Cyganach. Const: 1624. fol: 10. Tit: Przechowanie.

A R T Y K U Ł XXXVI. 36.

O nowym nazwisku czeladzi dwornej miasto tego, co ich przed tym niewolnikami zwano.

O Znajmujemy i wiadomo tym czyniemy, iż co w tym terazniejszym Statucie tych ludzi na czeladź; którzy przed tym niewolnikami byli zwani, odmieniono nazwisko, i pomieniono, a napisano ich Czeladzią dworną, oyczystą, macierzystą, kupną, abo poimaną. Tedy to odmienienie nazwiska ich czasu prawa na każdym Urzędzie, gdyby kto czeladzi swojej pozyskował niewolney, nikomu z poddanych Naszych do używania i dowiedzenia sprawiedliwości nie szkodzić i przeszkadzać nie ma.

A R T Y K U Ł XXXVII. 37

Od którego czasu tym Statutem sądzić się mają.

R. 7. **A** Te wszystkie (a) rzeczy w tym Statucie opisane mają się ściać i
A. 13. gać na rzeczy przyszłe od tego czasu, jako za confirmacyą Naszą
Hospodarską ku używaniu ten Statut wydany, (b) wyymuiąc i
waruiąc tylko Artykuł trzynasty w Rozdziale siódmym o sposobie
dowodu zaftaw dawnych, które urosły po wydaniu pierwszych sta-
rych Statutow.

(a) Leges & Constitutiones futuris dant formam negotiis. non ad facta præterita revocantur L. leges Cod: de legibus.

(b) Correctura Jurium i Statutu W X. Lit: pozwolona ea conditione, aby nil spisom Unii nie było przeciwno. Const: 1581. fol: 380. Tit: Artykuły do Prawa Y. seu § 2.

Antiquæ leges dant auctoritatem novis, novæ vero interpretationem antiquis.

Summaryusz Statutu W. X. Lit.

34. Artykuł.
O Niewieście brzemiennej na śmierć skazanej.
35. Artykuł.
Którzy mają być wolni od karanja za mężoboystwo i o szalonych.
36. Artykuł.
Ktoby Złoczyńców, Rozbojników, Złodzieiów jawnych, ludzi wywołanych u siebie w Domu przechowywał.
37. Artykuł.
O krzywdach od sług i bez służby mieszkających, także od boiar i od poddanych.
38. Artykuł.
Aby do złego nikt nikomu nie pomagał.
39. Artykuł.
O karaniu ludzi stanu prostego za zabicie Szlachcica.
40. Artykuł.
O pochwałce na zdrowie i pożogę.
41. Artykuł.
Jeśliby szkoda komu, albo gwałt stał się w czymś Domu, jako i na drodze, z wiadomością Gospodarsza domowego.
44. Artykuł.
O Gościu tak zwanym w Dom, jako i niezwanym.
43. Artykuł.
Ktoby na czyje Imię, na wieś, na ludzi naślawszy, albo sam naiechawszy, gwałtem pobił, pograbił.
44. Artykuł.
Którym Braci rodzonym będzie Ociec zabity, albo z nich samych którykolwiek, albo Matka, Siostra, albo Oycu i Matce Dziecię.
45. Artykuł.
Kto z Bliskich ma karanja za głowy, i głowicznicy dochodzić.
46. Artykuł.
O Mężatce zabitej kto prawem czynić ma.
47. Artykuł.
O boy, rany Szlachcica lat niedorośłego.
48. Artykuł.
O takim, ktoby komu gwałt, zabójstwo, bój, albo szkodę uczyniłszy, pierwey rozładku prawnego umarł.
49. Artykuł.
O Mieszczaninie, i o infzym człowieku prostego stanu, któryby Szlachcica ranił.
50. Artykuł.
O okazaniu Szlachectwa za skazaniem nawiązki.
51. Artykuł.
Za gwałt pospolity sąsiedzką.
52. Artykuł.
O przemilczeniu gwałtu, złodzieystwa, pożogi, i infzych szkód.
53. Artykuł.
Ktoby po zranieniu, po biesiadach i Karczmach bywając pił.
54. Artykuł.
O rękojemstwo na postanowienie.
55. Artykuł.
Jakiego Więźnia Urząd Nasz nie może na rękojemstwo dawać, jakiego ma dawać.
56. Artykuł.
Który Złoczyńca będzie na śmierć skazany, a od tego się odkupił albo odproszony był.
57. Artykuł.
O tym, któryby Szlachcic nieosiadły zabiłszy kogo pod którym Urzędem Naszym, albo gdziekolwiek, a nie sprawiwszy się precz uiechał.
58. Artykuł.
O przysiędze na gwałcie i szkodach przy nim poczynionych, także na szkodach przy słudze albo Poślancu na drodze podziśnianych.
59. Artykuł.
O pisanu szkód w pozwie, albo mianowaniu przy ustnej żądobie.

60. Artykuł.
O karaniu takich Niewiaśc wszetecznych, któreby Dzieci swe albo infzych gubiły.
61. Artykuł.
W czym i kiedy skrutynium ma być dopuszczone.
62. Artykuł.
Kto na skrutynium ma wyieżdżać, i o naznaczenie czasu ku wyjazdowi na nie.
63. Artykuł.
Jakim obyczajem skrutynium ma być czynione.
64. Artykuł.
Jako strony i Urząd po skrutynium zachować się mają.
65. Artykuł.
O wysyłaniu przez Nas H. Godara na skrutynium.
66. Artykuł.
O wysyłaniu przez Sąd główny na skrutynium.
67. Artykuł.
O appellacyach w rzeczach krwawych od Urzędu którego sądowego do Sędziów głównych, i o dawaniu na porękę skazanych na gardło.
68. Artykuł.
O nieprzechowywaniu wywołańców we wszystkich Państwach Naszych.

ROZDZIAŁ DWANASTY.

Zawiera w sobie Artykułów 24.

O Głowicznach, y o nawiązkach ludzi prostych, y o takich Ludziach i Czeladzi, która od Panow swych odchodzi, także i o Sługach swych przykaznych.
1. Artykuł.
O zabiciu Człowieka prostego stanu od Szlachcica.
2. Artykuł.
O mężoboystwie między ludźmi prostego stanu.
3. Artykuł.
O głowicznach i nawiązkach ludzi prostych.
4. Artykuł.
Głowicznicy, nawiązki Ciwonom, Klucznikom, Woytom, Starcom, Ławnikom Wiejskim.
5. Artykuł.
O głowicznach rzemieślniczych ludzi.
6. Artykuł.
O głowicznach i nawiązkach mieyskich miast uprzywilejowanych i mnieyszych.
7. Artykuł.
O głowicznach i nawiązkach Żydowskich.
8. Artykuł.
O nożeniu Żydowskim.
9. Artykuł.
Żyd, Tatarzyn, każdy Bifurmanin na Urząd przełożonym być i Chrześcian w niewoli mieć nie ma.
10. Artykuł.
O głowicznach i nawiązkach Tatarom.
11. Artykuł.
Człowiek wolny za żaden występek w niewolę wydany być nie ma.
12. Artykuł.
O Człowieku oyczytym.
13. Artykuł.
O zasiedzeniu dawności Człowieka przychożego wolnego.
14. Artykuł.
O Poddanych oyczytych, Czeladzi dwornej oyczystej, kupney, albo poimaney, także i o sługach przykaznych i ludziach przychożych, którzy od Panow swych uciekają.
15. Artykuł.
O Człowieku oyczytym i Czeladzi niewolną, ktoby ją wykradł.
16. Artykuł.
O imieniu Zbiega Człowieka, albo Czeladnika własnego w potrafieniu na drodze.
17. Artykuł.
Jako Czeladź dworna albo poimana zbiegła ma być zapowiadana i wydana.
18. Ar.

Summarysz Statutu W. X. Lit:

18. Artykuł.
O Czeladź dworną i poimaną, która uciecze do Pana swego.
19. Artykuł.
O wolnych ludziach, którzy się w głód przedaia w niewolę, i o przedaży od inszych Czeladzi niewolney.
20. Artykuł.
Ktoby w głód Czeladź swą wygnał.
21. Artykuł.
Niewolnicy jacy bydź maia.
22. Artykuł.
Jeśli by kto do kogo służę przykazał, a ten fuga za szkodziwszy uciekł od niego.
23. Artykuł.
Jeśli by słudzy za rozkazaniem Pańskim Złodzieia albo jakiego Złoczyńcę Pana swego gonić i imać niechcieli.
24. Artykuł.
O lożnych, i o tych, którzy będąc bez służby i nieosiadłemi, do miast Naszych Hospodarskich, Xiążęcych i Pańskich przychodzą.

ROZDZIAŁ TRZYNASTY

Zawiera w sobie Artykułow 14.
O Grabieżach i nawiązkach.

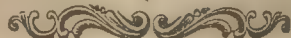
1. Artykuł.
O pograbienie stada Swierzopiego, i o cenie jego.
2. Artykuł.
Jakim sposobem maia się zachować o Ispsz, i o grabieżu na Spaszach.
3. Artykuł.
Ktoby pod Szlachcicem, albo Szlachcianką grabież uczynił.
4. Artykuł.
O Grabież Człowieka Xiążęcego, Pańskiego i Ziemiańskiego.
5. Artykuł.
Cena Koniom roboczym domorostym.
6. Artykuł.
Cena Bydłu wielkiemu i małemu domorostemu.
7. Artykuł.
Cena Ptakom domowym.
8. Artykuł.
Cena Ptakom chowanym na myślistwo.
9. Artykuł.
Cena Zbożu, Sianu, i rzeczom ogrodny.
10. Artykuł.
Cena rzeczom domowym strawnym.
11. Artykuł.
Cena rzeczom w domu robionym, odzieży należącym i inszym.
12. Artykuł.
Cena Psom.
13. Artykuł.
Jeśli by Pies nie przywiązany ukąsił, albo obraził, i też ktoby Psa zabił.
14. Artykuł.
Ktoby w Domu swoim miał Psa, albo Bydlę, któreby w sąsiedztwie szkodziło.

ROZDZIAŁ CZTERNASTY

Zawiera w sobie Artykułow 37.
O złodzieystwie stanu wszelakiego.

1. Artykuł.
O poimaniu z licem ługii poddanego czyiego, gdzie ma bydź wiedziony.
2. Artykuł.
O czynieniu sprawiedliwości ze wli w obwinieniu złodzieyskim.
3. Artykuł.
O poimaniu z licem w miastach Naszych Hospodarskich, i o zwodach złodzieystwa, z czymkolwiek kto poimany będzie.
4. Artykuł.
O tym coby się stało na Targu, albo na Jarmarku i Kiermaszu.
5. Artykuł.
Jako ma w czym Domu lice zaśc.
6. Artykuł.
O imaniu Złodzieia potrafiwszy na őródze.

7. Artykuł.
O ważności lica, za co Złodziey gardłem ma bydź karany.
8. Artykuł.
Dla pokoiu pospolitego załanowienie od złodzieystwa.
9. Artykuł.
O gonieniu śladem w jakiejkolwiek rzeczy pokradzioney.
10. Artykuł.
Jeśli by ktokolwiek Szlachcica osiadłego, albo nieosiadłego niewinnie i bez lica o złodzieystwo obwiniał.
11. Artykuł.
O obwinieniu w złodzieystwie Szlachcica lat zupełnych niemającego, także i o prostych ludziach.
12. Artykuł.
O powołaniach.
13. Artykuł.
Ktoby Złodzieia przylicznego, wiadomość o nim mając, u siebie w Domu chował.
14. Artykuł.
O pokradzeniu Swirna albo Kleci Pańskiej i Szlacheckiej, i też Kleci Chłopskiej.
15. Artykuł.
O licy, które się nadydnie w Domu Człowieka podeyrzanego, albo też i niepodeyrzanego.
16. Artykuł.
O Złodzieiu, którego na złodzieystwie nie w Domu poimaia.
17. Artykuł.
O znaki złodzieyskie na Człowieka podeyrzanego.
18. Artykuł.
Trzykroć Złodzieia przelicznego jednego dnia męczyć może.
19. Artykuł.
O Złodzieiach, i Rozbojnikach, którzyby Urzędnika swego powołali.
20. Artykuł.
O Człowieka niepodeyrzanego.
21. Artykuł.
O zabicie Złodzieia przydciu.
22. Artykuł.
Ktoby co ukradł na Dworze Naszym Hospodarskim.
23. Artykuł.
O Zomach i Dzieciach, które używały rzeczy kradzionych.
24. Artykuł.
O wydaniu lica z Urzędu Naszego, i też z Dworu Xiążęcego, Pańskiego, i Szlacheckiego.
25. Artykuł.
O błędnych.
26. Artykuł.
O kradzeniu Zboża wszelakiego w kopach na polu albo w styrach złożonego, także i Siana.
27. Artykuł.
O pokradzeniu Stawu i Sazawki.
28. Artykuł.
O szkodziu, która się stanie czasu pożogi, albo w tonieniu na wodzie.
29. Artykuł.
O ludziach swawolnych takich, którzyby z nich namówiwszy Niewiaścę mężatkę, z nią uiechał.
30. Artykuł.
O karaniu cudzołóstwa.
31. Artykuł.
O karaniu Zwodnic.
32. Artykuł.
O zabiciu Bekarta.
33. Artykuł.
O Karczmach pokatnych.
34. Artykuł.
Ktoby kogo obwiniał, i do Sądu przed Urząd przywiodł, ma tegoż czasu opisać się, na który rok ma dowodzić.
35. Artykuł.
O Cyganach.
36. Artykuł.
O nowym nazwisku Czeladzi Dwornej miało tego, co ich przed tym niewolnikami zwano.
37. Artykuł.
Od którego czasu tym Statutem sądzić się maia.

TRYBUNAŁ
OBYWATEŁOM
WIELKIEGO KSIĘSTWA
LITEWSKIEGO
NA SEYMIE WARSZAWSKIM
DANY

Roku Tyśiąc Pięćset ośmdziesiątego pierwszego

SPOSÓB PRAW
TRYBUNALNYCH
STEFAN Z BOZEY ŁASKI
KROŁ POLSKI

Wielkie Książę Litewskie, Ruskie, Pruskie, Zmudzkie, Mazowieckie, Inflantkie, &c.
Książę Siedmiogrodzkie, i innych, &c. &c.

Czyniemy znamięto wśzem pośpolicie i każdemu z osobna, komu to wiedzieć należy, iż co wprzód tego na przeszłym walnym Seymie Warszawskim, w Roku przeszłym Tyśiąc pięćset siedmdziesiąt dziewięć, były do Nas doniesione proźby od Panów Rad Naszych, i Pośłow Ziemskich Wielkiego Księstwa Litewskiego, około porządku sprawiedliwości, to jest: odprawowania appellacyi na Sąd Nasz Królewski należących, aby ten^(a) Articuli Pasto-
takowy porządek około sprawiedliwości był od Nas wydany, i mocą onego^{rum Conventorum}
Seymu stwierdzony, iakożemy na to pozwolili, wedle^(a) Artykułów przy^{Henrici Regis}
obieraniu Króla Henryka postanowionych, i przez^(b) Nas poprzyśiężonych^{An: 1573. die 16.}
iż o odsądzenie takowych appellacyi z Nas ten porządek złożywszy, kto^{May: fol: 224 Con-}
rym obyczaiem takie appellacye przez Osoby, którychby wszystkie stany^{firm. furum Hen-}
Wielkiego Księstwa Litewskiego między sobą na to obierali, miały być od^{Reg an: 1573 die}
sądzone, tośmy im na piśmie wydawać byli rozkazali, za warunkiem^{22. April: fol.}
zmocnieniem tej rzeczy Konstytucją Seymową, iakożemy iuż i ręką Naszą^{227 (b) Inter-}
ten porządek spisany koło tych Sądów podpisywali byli. Ale iż Konstytucja^{Confir: Artic Henr:}
Seymowa na onym Warszawskim Seymie żadna nie doszła^{oblat: Steph: an:}
Uniwersału Seymowego, przeto też i ten porządek sprawiedliwości odsądz-^{1576 fol: 253. &}
wania appellacyi nie wydany, a Panowie Rada Nasz Duchowni, i Świeccy,
Książęta, Panięta, Marszałkowie, Urzędnicy Ziemscy, i Dwornicy, i wszystkie
Stany, Rycerstwa, Obywatele Państwa Naszego Wielkiego Księstwa Litew-
skiego, zechawszy się za listami i wezwaniem Naszym do Miasta Wileń-
skiego stołecznego onego Wielkiego Księstwa na Konwokacyą ku namowom
w sprawach, i pótřebach wojennych, wszyscy zgodnie jednoścaynie czy-
nili Nam przypominanie, i proźbę o wydanie im tego nowego porządku
sprawiedliwości około odprawowania, i odsądzowania appellacyi, na co iako-
śmy i pierwey tego na Seymie w Warszawie chętnie byli zezwolili, i ony
iuz ręką Naszą podpisywali, tak i na on czas na Konwokacyi tej Wileńskiej,
żądaniu i proźbie Panów Rad Naszych i wszystkich stanów dosyć czyniąc, i
w tym ich wszystkich upewnając, warowaliśmy to im listem Naszym, i to
im obiecali, iż na Seymie walnym przyszłym, któryby nayspierwey od Nas
Króla dla potrzeby spraw Rzeczypospolitey złożony był, mieliśmy stanom
Wielkiego Księstwa ten porządek nowy około odprawowania appellacyi na
Sąd Nasz przypadających wydać, i w Konstytucją to Seymową zaraz wpi-
sać, iako to szerzey na tym liście obietnicy Naszey jest dolożono. A tak

już teraz na tym Walnym Seymie Ipolnym Warszawskim, i za prozbą Ich Mości Panow Rad, i Posłow, z Woiewództw, i Powiatow Wielk: Księst: Litewsk: czyniąc dosyć tej przyrzeczoney obietnicy Naszey, względem powinności Naszey Hospodarskiej postrzegając tego, aby długim zadzierżeniem rozsądku i sprawiedliwości ludzie ukrzywdzeni nie byli uciśnieni, a swawolenstwo po-
Artykuły i prawa
Wiel: X: L: Const: hamowane i zawściągnione być mogło. My Hospodar złożywszy z Osoby
Steph: 1581. fol: 380.
 swej te wszystkie Sady, które za odezwaniami albo za apelacyami po wszy-
 stkie te czasy według Statutu i praw Wielkiego Księstwa Litewskiego Nam Hospodarowi sądzić i sprawować należało, nowy porządek odprawowania tych wszystkich Sądow, krom niektórych pewnych Artykułow niżej mia-
 nowicie opisaných, mocą tego Seymu ustawiam, wszystkim Obywatelom Wielk: Księstwa Litewskiego, czasow pewnych niżej po dostatku i porzą-
 dnie opisaných używać pozwalamy i dajemy, z objaśnieniem i poprawą na te-
 razniejszy Seymie nie których Artykułow na Seymie przeszłym podanych, pod takim sposobem i warunkiem, iako o tych Sądach głównych na terażniejszy Seymie wydanych w Konstytucyi tegoż terażniejszego Seymu jest opisano, i dołożono, który już obyczaj i porządek tych Sądow nowych głów-
 nych, tak się w sobie mają.

Najpierwey porządek obierania Sędziow.

(a) Const: Trybun:
 Koronnego, Stef:
 Król R. 1578 po-
 rząd do obierania
 Sędziow, f. 325
 Const: Tryb: Wo-
 lyn: Bractaw: R:
 1589 fol: 537.

W Każdym (a) Woiewództwie, Ziemi i Powiecie, gdziekolwiek Sady Ziemskie odprawowane bywają, naznaczamy pierwsze Seymiki na czas i dzień pewny, to jest: o Gromnicach Święcie Rzymskim, które być ma w Roku przyszłym Tyśiąc pięćset ośmdziesiąt wtórym, a potym ka-
 żdego Roku na takież Święto Gromnic takie Seymiki bywać mają, na który czas wszyscy Panowie Rada, Urzędnicy Ziemscy, i Dworni, i wszystka Szlachta, Rycerstwo, Obywatele onego Woiewództwa, Powiatu, gdzie kto osiadłość swą ma, zieżdżać się mają, i w każdym Roku powinni będą, a tak zechawszy się Sędziow do tych Sądow głównych obierać mają, a któryby na takowy Seymik nie przybył, bądź z Panow Rad, albo i Urzędników, i też Szlachty, to nie szkodzić temu obieraniu Sędziow nie ma, ale ci którzy się zbiorą, obierać mają.

(a) Const: Tryb:
 Koron: Stef: Kr:
 rok: 1578 obier:
 Sędziow fol: 306.
 Const: Tryb: Wo-
 lyn: i Bractaw: Zyga
 III. fol: 538.

(a) Sposob obierania Sędziow.

N Atych Seymikach wyżej mianowanych każde Woiewództwo, Ziemia albo Powiat obierać mają i będą Powinni między sobą Osob godnych, bogobojnych, cnotliwych, praw i zwyczajow onego Państwa Wielkiego Księstwa Litewskiego Trybunalnych umiętnych, i osiadłych, to jest: z Woiewództwa po dwie Osoby, a z Powiatu gdzie Woiewództwa niemasz, także po dwie Osoby. A ziemia Zmudzka, iż swe wolności i zwyczaj ofobliwy mają, tedy oni ofobliwie w Ziemi Zmudzkiej jeśli zechcą, pewną liczbę Osob na odprawowanie Sądow głównych sobie obrać mają, i tymże porządkiem Sady główne we Zmudzi na miejscu pewnym w Rosieniach w Mieście, albo gdzie się zezwolą odprawować będą. A tych Sędziow obranie być ma, ktokolwiek i iakiegokolwiek stanu, bądź z PP. Rad, albo i Urzędników Ziemskich, albo Książąt, Panow, Szlachty, kogo sami zechcą, tylkoby Człowieka godnego, nie brakując Osobami, którzy ci Sędziowie do roku tylko trwać mają, a na ich miejsce inisi ku odprawowaniu tych Sądow głównych obierani być mają, także na Seymikach czasu i dnia do obierania tych Sędziow wy-

(b) Const: Tryb:
 Koron: Stef: R:
 1578 z Eleż. do
 4. lat powtóre o-
 brante ma być, fol:
 320. Konst: Tryb:
 Wolyn: i Bractaw:
 Rok: 1589 fol:
 638.

żej naznaczonego, a żaden z Elektow (b) pierwszych na Sady powtóre nie ma być obierany do dwóch lat, oprócz tego gdzieby się w którym Woiewództwie na tegoż wszyscy jednomyślnie zgodzili, a iżby się tego podiał, sami uprosili. Jeśliżby też w którym Woiewództwie dla której przyczyny obranie tych Sędziow nie doszło, albo śmierć, choroba którego obranego Sędziego zaszła. Tedy z infzych Woiewództw obrani Sędziowie wszystkie sprawy onegoż Woiewództwa, albo Powiatu odprawować mają, a w niebytności drugich nic temu szkodzić niema. (d) Ku temu jeśliżby któremu z tych głównych Sędziow iego własna tamże u Sądu głównego sprawa przypadła, tedy drudzy

Sędziow
 spraw
 który z
 ten Urz
 Szlachc
 ma.

(d) Po
 Const: 20
 Posł
 który ni
 borca
 Kor: 157
 Deput
 fol: 3. T
 Deput
 Judicii o
 Deputa
 mo Konst
 nie ma.
 przyym
 Deput
 równo z
 Sente
 w Remi
 Deput
 mianowa
 tacyi Gr
 Deput
 fol: 11. T

O Obi

D
 t
 tak
 ważny

L
 i da
 spra
 imiał
 bunale
 nie są
 browo
 niektó
 zaraz
 broni d
 po roku
 Powiatu
 tami gło

A
 cz
 Z
 czas, R
 opifana
 czynić
 iż, się o

Sędziowie odprawować tę jego sprawę mają, a on sam przy wotowaniu tej sprawy swej być nie ma, ale powinien będzie precz wynisć. A gdzieby ^{zgadza się w Rozdz.} który z Urzędników Ziemskich do tych Sądów głównych był obrany, tedy ^{ar: 47. §. 4.} ten Urzędnik do odprawowania Roków sądowych, Ziemskich, miejsce swe Szlachcicem w tym Powiecie osiadłym, gdzie Roki także sądzić będą, zasadzić ma.

(d) Pośtem nie może być, kto ma na Sejmie sprawy swoje, jeśli kontradykcyja zaydzie. *Const: 1601. fol: 756. Tit: O obieraniu.*

Pośtem na Sejm. ani Deputatem Trybunałskim razem żaden być nie może, ani Poborca, który nie ma kwitu od Skarbu *Const: 1676 fol: 3. Tit: o Deputatach, i Const: 1631 Tit: o Poborcach, Deputat, od którego Appellacya wyszła, w sprawie tej votum nie ma. Const: Kor: 1578. fol: 326. Tit: O obieraniu.*

Deputatem, kto nie jest przytomny na Sejmiku, nie może być obierany. *Const: 1616. fol: 3. Tit: O Deputatach.*

Deputaci stanu Duchownego nie mają być tylko co dwie lecie na Trybunał *compositi* *Judicii* obierani. *Const: 1670. fol: 50. Tit: Trybunał Wielki W. X. L.*

Deputatami *crimine notati* w W. X. Lit: obierani być nie mają, a ktoby obrany był mimo Konstytucyę na Sejmiku *Electio* zanieśloną: między Deputatami drugimi zasiadać nie ma, ani mu u żadnego Sądu obmowa *curre* ma, ani Sąd żaden takowych obmów przyjmować powinien. *Const: An: 1673. fol: 19. Tit: Deputaci na Sady Trybunałskie.*

Deputatow dwóch z W. X. Lit: do Remiss: sążenia na Seymach należeć ma, którzy równo z Koronnemi przychodzić będą. *Const: An: 1661. fol: 26. Tit: O Deputacyach.*

Sentencye ich, tak w Koronnych, iako i Litewskich Remissach, tak iako i Koronnych w Remissach Litewskich excypowane być mają *Ibidem.*

Deputatow do Remiss: na Seymach, Marszałkowie Poselscy, po wotach Senatorskich, mianować mają (*salut contradictione*). *Const: An: 1683. fol: 6. Tit: Deklaracya Konstytucyi Grodzieńskiej.*

Deputatow do konstytucyi, po dwóch tylko *ex Gentibus* bywać powinno *An: 1673. fol: 11. Tit: Izba Poselska.*

O Obieraniu Deputatow, &c. W. X. L. Konst. Warszaw: Roku 1613. fol: 40.

DLa zatrzymania zgody, i rządu w obieraniu Posłów Ziemskich, i Deputatow na Trybunał Wielkiego Księstwa Litewskiego postanawiamy, aby ten Pośtem i Deputatem został, przy kim *pluralitas* będzie, a ta *pluralitas* tak się rozumieć ma, aby głos Szlachcica w tamtym Powiecie osiadłego ważny zostawał.

O Deputatach Trybunałskich z Konstytucyi w Roku 1612.

IZ niektórzy dla spraw swych własnych, które u Sądu miewają, starają się i dać się obierać Deputatami na Sady główne; Postrzegając tedy, aby sprawiedliwość święta szwanku nie brała, postanawiamy, aby żaden nie śmiał się Deputatem na Trybunał dać obrać ten, który ma swoją sprawę na Trybunale. A ktoby się dał obrać, tedy sprawa jego na drugi Trybunał *ipso facto* nie sądzoną zostać ma. Oprócz tego jeśli by strona jego przeciwna, sama dobrowolnie w prawo wdać się chciała: co na woli strony zostawać będzie. A iż niektórzy bywszy raz obranym Deputatem z jednego Powiatu, stara się, aby zaraz na drugi rok był z drugiego Powiatu Deputatem; nad prawo które tego broni do lat kilku: deklarujemy, iż żaden nie ma być obrany Deputatem rok po roku, ale aż po wyjściu czterech lat. A chociażby był obrany z innego Powiatu bywszy pierwey: nie ma miejsca takowy między innymi Deputatami głównymi.

Przysięga Sędziow.

AOni Sędziowie obrani zechawszy się na czas i miejsce Sądowi. naznaczone, nappierwey niżli sądzić poczną, przy Sędziach Ziemskich oney Ziemi i przy Urzędzie Grodzkim i Szlachcie, którzy tam będą na ten czas, Rotą Sędziego Ziemskiego w Rozdziale czwartym Artykule pierwszym opisaną przysięgę uczynić mają z tym dokładem, iż nijakich praktyk z nikim czynić nie mają, ani rady, ani przestrogi dawać: także i na tym ma przysięgę, iż, się o to obieranie siebie nie starak.

Conf: Trybunał: dzilem też nikomu w sprawach na te Sądy po obraniu moim na nie, i radzić nie będę
Koron: Stef: Roku 1578 fol. 326. **pokim jest Sędzią, nie bojąc się karni, pomsty, i pogroźek, ale samego BOGA, iego spr-**
Przefęga Sędziów: **wiedliwość i prawo pospolite, i sumnienie się przed oczyma mając, praktyk żadnych**
Conf: Tryb: Wo: **z nikim w tych Sądach czynić nie mam, rady ani przestrogi dawać nie będę, a tych Są-**
dy: i Bractawsk: **dzęć w wszelakimi zabawami swemi nie omieszkiwać, krom wielkiej, prawdziwej, obto-**
Zyg: 111. 1589-**drów choroby mojej, albo zaleceń gwałtownej potrzeby, niżem o to obieranie siebie**
fol. 538.

A na Elekcyi Deputackiej Prokuratorowie do Sądów głównych obierani być nie mają, i obrani zasiadać nie będą, innych jednak Osob i stanów nie ekskludując od tego, według Konstytucyi Trybunałskiej.

W Trybunale W. X. Lit: po wykonanej przyśledze Deputatów na Sądy główne Trybunałskie z Województw i Powiatów zezłanych, obrany Marszałek rotą podług Prawa i zwyczaju w Konstytucyi opisana, przyjąć powinien na łprawiedliwe przywołanie spraw z rejestru, tak iako się kto w Kancellaryi Trybunałskiej wpisze, której osobnèy prywatnej przeciwko Prawu mieć nie powinien Kancellaryi: także depaktacyi żadnych w Wilnie i innych Miast, gdzie się Trybunały sędzić zwykły, przez Sędziego swego czynić nie ma; ale i Sędziego już napotył nigdy żaden z Marszałków Trybunałskich mieć nie powinien.

Declaratur ta Konfytucyao przyśiędze Marzafka Trybunałskiego W. X. Lit: na sprawie-
dliwe przywołanie spraw z rejestru, tak iako się kto w Kancellaryi Trybunałskiey wpisze.
Aby ta przyśięga nie wzawartym kole, ale *publicè* przy ftronach odprawowała się. *In ca-*
fu choroby albo absentowania się Marzafka, ten który na mieyscu jego zasiadać będzie
Substitut, *eadem rotā* przyśięgać ma. *Const. 1670. fol. 50. Tit. Trybunał Wielki Wielk:*
Księż: Lit:

(a) Porządek zafian-
dania Tryb: w Roz
z art: 7 i tu niżej
fol: 9.

(b) Dekret nie kiego Księstwa Litewskiego, także uchwał Seymowych i poprawy Statu-
z głowy, ale z pi-
fma czynić maia,
zgadza się w R. 4
art. 3 §. u.

4. Conf. Trybun: znowu raz dwa, i trzy wotami i dwiema obeysc
Korona: Stef: nie rzeczy zostawać ma, która strona za sobą dowodów i Artykułów pra-

wnych więcej mieć będzie, a potym większa część zgodna wyrok sądu. ^{Król 1578. fol. 327. v. A tam po dług:} wy zamykać ma. (d) A iż Panowie Duchowni przed Sądem Ziemskim, i Grodzkim, i Podkomorskim sprawy swe miewaia, przeto do odprawowania tych ^{(d) Duchawni Deputaci mają być osobno obrani,} wszystkich swych spraw, mają Panowie Duchowni czterech Duchownych ^{(e) Duchawni Deputaci osobno z Świeckimi sądzić mają, w Roz: 3. art. 32. v. 4.} Osob, z pośrodku siebie obrać, którzy także przytym Sądzie, i tąż rotą ^{(f) Odeślanie w niezgodzie wotaw do K.M. w Roz: 3. art. 32.} wzwyż mienioną na Ewangelię przysięgę uczynić mają, a Panowie (e) Sędziowie wyładzeni, obrawszy między sobą sześć Osob, do tych Osob Duchownych przysadzić, i z nimi wszystkie sprawy swe, któreby się tylko między Duchownymi Osobami i Świeckimi toczyły stany, sądzić mają, według prawa i Statutu W. X. L. a wotować także, jeśliby się za pierwszym razem nie zgodzili, raz i drugi i trzeci obeyść się mają. A za którąby stroną więcej zgodziło się ich, zatym skazanie wyiść ma, gdzieby się te sześć Osob, dla Duchownych spraw wyładzeni, nie zgodzili, (f) a na obie strony równeby wota były, to mają do Nas Króla za Dworem rok położywszy odeśłać, a opatrzenie Sędziów Duchownych panowie Duchowni mają odprawować. ^{(g) Jeśliby co nowego się pokazało, od Sądu ma być remissa na Sejm.} Gdzie by (g) też co nowego w sprawach ludzkich pokazało się, o czymby w Statucie, i w tym terażniejszym postanowieniu nauki jakiej, albo zmianki nie było, tedy to na Sejm dla poprawy odłożyć mają. (h) A wyroki wszystkich tych Sędziów mają być tak ważne, jako Nasze Królewskie i Seymowe, a ktoby się takowemu Dekretowi sprzeciwił, a upornie co przeciwnego tam u Sądu mówił, takowy ma być karany według Statutu, (i) jako Przeciwnik wyroku Naszego Królewskiego, a to uczynić będzie powinien tamże zarazem, czego gdyby nie uczynił, tedy za przypozwaniem na rok zawity do tego Sądu, (k) sto kop groszy zapłacić będzie winien, tym Sędziom głównym.

A Trybunał ma się sądzić z rejestru po Województwach. *Const.* 1578. fol. 326. *Tit.* iako sądzić.

Rejestr Trybunałski Litewski, jako się weń wpisywać; i co od niego dawać. *Const.* 1609. fol. 907. *Tit.* Zniesienie przefądów. *Const.* 1647. fol. 6. *Tit.* O Dekretach Trybunałskich.

B A gdzieby się trafiła różność, albo też *paritas votorum*, mają raz, dwa, trzy znowu *per vota* puścić, i przy tej stronie konkluzja zostawać ma, która za sobą dowodów prawnych więcej będzie miała, a potym *major pars* konkludować ma. *Const.* 1578. fol. 236. *Tit.* iako sądzić mają.

Trybunał *pluralitate votorum* ma konkludować. *Const.* *ibidem* § A gdzieby.

Trybunał *in paritate votorum* sprawę na Sejm ma odsyłać. *Const.* *ibidem*.

C *Nova emergentia* na Seymie mają być sądzone. *Const.* 1607. fol. 838. *Tit.* O Remissach.

D Trybunałskie Dekreta mają być ważne jako Seymowe. *Const.* 1578. fol. 327. §. A iuż. Ani Seymowemi, ani Zadwornemi Dekretami nie mają być znolzone. *Const.* 1618. fol. 5. O Dekretach. Ani *occasione Plenipotentow*. *Const.* 1638. fol. 15. *Tit.* O Zniesieniu. *Contraventio* Dekretowi tak Seymowemu, jako Trybunałskiemu; ma być karana więzieniem, podług Statutu 2. Rozdz. Artyk. 11.

Wina *Contraventionis* kop sto zniesiona, że nie Sędziom, ale stronie należeć ma. *Const.* 1647. fol. 6. §. 7. *Tit.* O Dekretach Trybunałskich.

Seymowe, i Zadworne Mandaty przeciwko Dekretom Trybunałskim, *ex seriis partium controversiis* ferowanym, nie mają być wynoszone *sub pena* kop 1000. *Const.* 1658. fol. 14. *Tit.* Seymowe Mandaty.

Deklarowano, że jako Posel od obrania do Relacyinego Seymiku, tak Deputat obrany do drugiego Seymiku Deputackiego, chociażby inie byli *Actu in functionibus*, mają *carere Activitate*, i za pierwszą obiekcyą tak z Trybunału, jako z izby Poselskiej, mają być rugowani, ani ich żadna Protestacya *suffragari* nie będzie im mogła, toż i o Posłach wojskowych *declaratur*. *Const.* An. 1685. fol. 7. *Tit.* O Posłach i Deputatach Trybunałskich.

W Trybunale W. X. Lit. Duchownym sprawom, cały dzień wtorkowy, w każdy tydzień, *sine ullo impedimento*, naznaczono. Do których i z Dyeczyi Smoleńskiej Duchownego Deputata obierać pozwolono. i miejsce onemu po Deputacie Dyeczyi Zmudzkiej naznaczono. A koło świeckie, aby *paritas* Deputatów świeckich, z duchownemi była, Deputata czwartego Świeckiego do Sądów *compositi iudicii* ma wyładzać. *Const.* An. 1641. fol. 27. *Tit.* O Sądach Trybunałskich, W. X. Lit.

Co sądzić mają.

Sądzić mają A wszystkie sprawy za appellacyami odeślane z Sądów Ziemskich, Grodzkich, Podkomorskich, i też za pozwy którekolwiek na Sejm, albo za Dworem Naszym Królewskim odeślane i limitowane być mają, także od Urzędników Ziemskich Grodzkich, którzyby Sądowi swemu odpra-

(a) *Const.* Trybunał Koron Stef 1578. Co sądzić mają. fol. 327. *Const.* Tryb: Wot: Bract. 1589. Zygmunt 111. fol. 539.

wy i końca nie uczynili, albo nie wedle prawa i Statutu kogo by osądzili, ktemu wszystkie sprawy przeszłe, których My Król i Przodkowie Nasi nie osądziliśmy, i wszystkie sprawy przyszłe którekolwiek na Sąd Nasz Królewski przypadąby miały, temuż Sądowi głównemu należeć będą, tak z strony, iako też i Urzędnikami Naszymi: a mianowicie za appellacją od Sądów Podkomorskich do Kasztelana albo Marszałka, i innych Kommissarzy na skończenie rzeczy według Statutu odsyłać moc mieć będą. A wszakże iesliby kto miał sprawę z Urzędnikiem Ziemskim, albo Grodzkim i Podkomorskim o niedopuszczenie Appellacyi w rzeczach przeszłych, mianowicie te Osoby, które się już przed Nas Króla, oraz przed Seymem terażniejszy zapozwały, a w limitacją wpadły takie sprawy My Król odsądzić mamy, i nie odkładając na czas dalszy, a potym już i takie sprawy o niedopuszczenie appellacyi, tenże Sąd główny odprawować ma. A tam już przed tym Sądem wszystkie strony w swoich sprawach sądowych rok i Roki gdzie będą mieć, i według ich appellacyi i pozwów odesłania od Sądów wszystkich Urzędników, limitacyi, i innych wszystkich postępów prawnych, jako na Seymie albo za Dworem Naszym, którekolwiek Województwa mieć mieli, żadnych nie wyimując, według ich pozwów, sporów, i spraw, wyroków, appellacyi, ruszenia, odesłania, rospisów, limitacyi i innych postępów prawnych, nikotorego nie wyimując, i wszystkich spraw ich, postępi i akta; nie naruszając żadney strony prawa, krom wyjąwszy tylko Artykuły Maiestatu i Zwierzchności Naszey Królewskiej należące, to jest, w rzeczach takich krwawych, komuby szło zarazem (b) o gardło, o pocziwość, o co Sąd nigdzie indziej, tylko do Nas Króla odesłać ma. B A ktemu wyimujemy sprawy: stołowi (c) i skarbowi Naszemu Królewskiemu należące, i Dóbr Naszych, które Sądowi Naszemu Królewskiemu zostawiam, wedle Statutu. A iesliby komu szła sprawa z Starostą (d) albo Dzierżawcą Naszym o grunty Nasze Królewskie, to już swym porządkiem wedle Statutu W. X. Lit: zachować się. A Kommissarzów od Nas Króla brać mają, od których appellacja do Nas Króla ma być. A iesliby kto z rzeczy prostej czyniąc rzecz krwawą na Seym, albo za Dworem Naszym kogo wyzwał, i gdy będzie uznana rzecz prosta, a nie tykająca pocziwości i gardła, tedy takowy kto wyzwał, ma winy Nam Hospodarowi pięćdziesiąt (e) kop groszy zapłacić: a stronie drugą pięćdziesiąt kop groszy, a ktemu szkody, co pod tym czasem jako go będzie wyzywał, za dowodem zapłacić, i w wieży dwanaście niedziel siedzieć, tam gdzie My Hospodar rozkażem, a sprawa ta, ma być odesłana do prawa przynależącego. A iesli w rzeczach Ziemskich, to do Sądu Ziemskiego, a iesli w rzeczach Sądowi Grodzkiemu należących, to do Grodu. Wszakże (f) ludzi poimanych na gorącym uczynku, Urząd Grodzki zarazem sądzić i skazywać ma wedle Statutu Wielkiego Księstwa Litewskiego, a nieosiadłym w onym Państwie, i appellacyi nie dopuszczając.

(b) w Rozd. 2. art. 20. art. 28.
(c) w Rozd. 4 art. 3. §. 1.

(d) w Rozd. 2. art. 20. Rozd. 4. art. 83. i R. 9. art. 17.

(e) w Rozd. 2. art. 14. §. 4.

(f) w Rozd. 4. art. 50.

A Trybunałskiemu Sądowi należy sądzić wszelakie appellacye i remissy, &c. *Const.* 1578. fol. 327. *Tit.* Co sądzić mają.

Trybunał *condendarum legum potestatem* nie ma, ani *penas irrogare*, ani niemi nikogo *aggravare*, nadto, jako, są prawem pospolitym oznaczone. *Const.* 1627. *Tit.* O Dekretach Trybunał: fol. 9. *Item Const.* 1638. fol. 14. *Tit.* eodem.

B Trybunał *Causa Fiscii, fundorum Regalium*, o Kwartę, *honorum nullo jure neceptorum, Causas mere Criminales*, także *Causas Magdeburgenses*, nie ma sądzić. *Const.* 1578. fol. 328. *Tit.* Co sądzić mają, §. *Exceptis causis.*

Trybunał tych spraw, które w prawie nie są opisane, przed się przypuszczać nie ma, ani *penas* nad prawo *irrogare*, ani Dekretów czynić, któreby *vim legis saperent*, *eo modo Adā nullitati subsunt.* *Const.* 1627. *Tit.* O Dekretach.

Trybunał W. X. L. spraw *in minoribus subfellis* nie agitowanych sądzić, ani Dekretów *in vim legis* ferować nie ma, ale według Konstytucyi tej Trybunałskiej, która się w tym Statucie nayduie, zachować się ma. *Const.* 1641. fol. 14. *Tit.* O Tryb:

C Trybunałskie Dekreta Mandatami Zadwornymi nie mają być znoszone *sub pena evocationis.* *Vice versa*, Trybunał w sprawy Zadworne wdawać się nie ma. Dekreta jeżeliby jakie w tym były otrzymane, *nullitati subiacent.* *Const.* 1633. fol. 35. *Tit.* O niewynofzeniu.

T R Y B U N A L

Trybunał W. X. Lit: spraw, które nie były *in minoribus subfelliis* agitowane, przypiszać przed się, i sądzić, także wywodom Szlachectwa na Seymikach Gromniczych słuchać, ani dekreta *vim legis sapientia* ferować nie ma, ale się w tym podług dawnego opisanego Prawa, całe zachować powinien. A Deputaci postrzegać tego mają, aby spraw innego Woiewództwa, albo Powiatu w nienależny termin nie zaciągano: oprócz tych spraw, które dekretami odkłady swoje pod czas mieć będą. A gdzieby po terminie skończonym jaką sprawę sądzić chcieli; takowy dekret żadney wagi mieć nie ma, ale sama sprawa, *ipso facto*, na przyszłym Trybunale do rozładku przypadać ma; *Ibid: fol: 17. Tit: O Trybunale, W. X. Lit:*

Trybunał W. X. Lit: *in pretia rerum*, które przez Kommissarzow Rzeczypospolitey z Seymu naznaczonych *decidi* mają, wdawać się napotym nie powinno. *Const: An: 1667, fol: 64. Titulo Trybunał w W. X. Lit:*

Skrutynia, A i naznaczenie dni do spraw krwawych Sądowi Naszemu Hospodarskiemu należących.

(a) O Skrutyniach w różney sprawie w R: 11 a. 21 62. 62 63 64 65 99. Co więcej patrz w Regestrze Statut w R: 1550. fol: 6. i Const: 1557 fol: 10. (b) w R: 3 a: 46. C. 1565 f. 100. Const: R. 1588. Zyg: 111. f. 405. (c) Dnia 4 R. M. czasu Seymu Const: 1565. Const: Trybun: Koron: Stef: 1578 Const: 1580. Zyg: 111. Criminalia Litew. skie. i Sady Seymu. we, fol: 529.

Skrutynia, a po Naszemu wywiadowanie ma być uczynione, gdzieby która strona potrzebowała tego, tylko w tych rzeczach kiedy komu idzie o pocziwość albo o gardło, a to w ten czas, gdy strona żałobna stronę przeciwną w takich rzeczach do Grodu pozwie, a byłyby dowody albo odwody wątpliwe, a to dla tego, gdy się takie sprawy (b) o pocziwość za odwołaniem Urzędowym na Sejm, a o gardło za appellacją do Sądu głównego przystoczą, tedy aby obie strony z prawami swemi gotowe były, a iżby się takie sprawy o pocziwość na Sejm przypadły, zawsze sądzić i odprawować na Sejmie mogły, tedy od początku Seymu, który na dzień naznaczony za listami Naszymi, propozycja zawsze zaczynać się ma, a po propozycji odprawowania przy Posłach Ziemijskich woj, Panow, Rad, cały (c) tydzień wolny dzień podle dnia do Sądów takowych rzeczy ma mieć, tak Polskich jako i Litewskich, a potem póki jedno Sejm będzie, mamy odprawować takowe sprawy na każdą Szrodę, Piątek i Sobotę.

Scrutinia in occluso rotulo, za ustąpieniem stron & Patronorum causarum, czytane być mają; *Const: An: 1667. fol: 64. Tit: Trybunał w W. X. L.*

O Appellacjach w rzeczach krwawych do Sądu Głównego.

Ktoby osiadły w Wielkim Księstwie Litewskim w sprawie takiej, która idzie o gardło po skazaniu Sądu Grodzkiego, i będąc na gardło skazanym, chciał appellować do Sądu głównego, takowemu każdemu appealingcy ma być dopuszczona, wszakże pod tym obyczajem, iż ten, kogoby Urząd na gardło skazał, ma po sobie pewne rękojemstwo dać ludźmi osiadłymi, Szlachta, trzema albo dwiema Osobami, że się ku rozprawie przed Sądem głównym stanowiąc będzie, a strona żałobliwa do skończenia prawa, aby była od strony przeciwney, zdrowia swego bezpieczna, a gdzieby takowy Poręcznikow wydawszy przed Sądem Głównym nie stał, tedy Sąd Główny takowego skazawszy na gardło, ma go przez List swój na wywołanie do Nasz Hospodara odesłać: a^B My Hospodar będziemy powinni zaraz go kazać wywołać wiecznym wywołaniem, i już takowemu Gleyt Nasz na podniesienie wywołania dawany być nie ma, którego takowego Wywołania każdy Urząd Grodzki gdziekolwiek przysięgnawszy, za żalobą i pomocą strony ukrzywdzoney poymać, i gardłem go karać rozkazać ma, a główščyznę, infzeszkody i przeżytki Sąd główny na samych Poręcznikach, skazawszy ku odprawie tego na ich imionach, do tego Urzędu Grodzkiego, pod którym oni osiadłości swe mieć będą, odesłać ma. Co Urząd ten postępkem niżej opisanym wykonać będzie powinien, a Poręcznicy tych wszystkich swych szkod na imieniu i majątności tego, po kim ręczyli, pozyłkiwać mają. A jeśliby ten łciec na gardło skazany za poręką będąc, stronę powodową o śmierć przyprawił, tedy Poręcznicy będąc o to od powinnych zabitego przypozwani przed Sąd główny, za dowodem prawnym sami gardłem mają być karani. A jeśliby ranął, tedy rany i szkody wszelakie, coby się przy zabiciu albo ranach stało, sowito nawiązywać i nagradzać będą powinni. A tego wszy-

skiego Poreęcznicy i ich Potomkowie patrzeć sobie będą na onym Istcu, po kim ręczyli, i na majątności jego leżącej i ruchomej. A gdzieby takowy, komu idzie o gardło, rękojemstwa po sobie nie dał, tedy przez Urząd ma być w więzieniu zatrzymany do czterech niedziel, a w tym czasie o rękojemstwo sobie starać się ma: a jeśli by w tych czterech niedzielach rękojemstwa po sobie nie dał, tedy przecie obwiniony w więzieniu zostawa, a Sąd główny po okazaniu od strony powodowej dekretu Sądu Grodzkiego, będzie ten dekret według prawa uczyniony, iuz na wykonanie tej sprawy do końca do tegoż Sądu Grodzkiego odesłać się ma: a jeśli by prawem pokonany nie dając się Urzędowi zahamować, precz upornie z Zamku abo z Dworu Naszego zszedł, tedy takowego Urząd na wywołanie do Nas Hospodara przez list swój otworzony odesłać, i za przeżyłki zarazem Załobnikowi odprawę na majątności jego, jaką mieć będzie, uczynić będzie powinien. Po temuz i stro nie powodowej jeśli by się Dekret Sądu Grodzkiego nie według prawa wi dział, do Głównego Sądu appellować wolno, a pozwany iuz bez rękojemstwa, jako wyżej opisano przed Sądem Głównym ku rozprawie stanować się ma.

Na banicye wieczne, a zwłazcza *ex controversia personali partium* otrzymane, żadney sublewacyi, i gleyty *ad Jure agendum* z Kancellaryi wydawane być nie mają. *Const: 1559. 1557. 1588. 1589. 1598. 1616. 1641. fol: 12. Tit: O sublewacyach i Gleytach. Const: 1647. fol: 20. Tit: O Sublewacyach i Gleytach W. X. L.*

Mieysca Sądom głównym w Wielkim Księst. Litew. oznaczone.

M I A S T O W I L N O.

Woiewództwo ^A Wileńskie, Powiat Ofzmiański, Lidzki, Wilkomirski, Bracławski, a ktemu Woiowództwo Połockie.

^A Trybunałowi Woiewództwa Wileńskiego czasu przyczyniono. *Const: 1598. fol: 695. Tit: Przyczynienie.*
Szlachta Smoleńska Trybunałowi Wileńskiemu *incorporatur*. *Const: 1626. fol: 8. Tit: Opatrzanie.*

M I A S T O T R O K I.

Woiewództwo Trockie, powiat Grodzieński, Kowieński, Upitski. ^A w Zmudzi w Mieście Rosieynach; Sady główne odprawowane być mają, abo tam gdzie się zezwolą.

A w N O W O G R O D K U.

Woiewództwo ^A Nowogrodzkie, Powiat Słonimski, Wołkowyski. Woiewództwo Brzeskie, i Powiat Piński.

^A Trybunał Woiewództwa Brzeskiego przełożony z Nowogródka do Wilna, gdzie trzy niedziele czasu mieć będzie. *Const: 1598. Tit: Czas i mieysce.*
Przyczyniono Brzeskiemu niedziel dwie. *Const: 1626. fol: 8. Tit: Opatrzanie.*

A w M I N S K U.

w Roz: 4. art: 52.
§. 2.

Woiewództwo Witebskie, Powiat Orszański. Woiewództwo Mściławskie. Woiewództwo ^A Mińskie, Powiat Mozerki i Rzeczycki. ^A w tych wszystkich Miastach każdy Urząd Grodzki, gdy Sędziowie główni przyjadą, powinien będzie dla Sędziów w Zamku abo Dworze Naszym Hospodarskim dom jaki postąpić, także i gospody w mieście przytoyne tym Sędziom ma każdy dać i zapisać.

^A Trybunałowi Woiewództwa Mińskiego tydzień przyczyniono, *Const: 1616. fol: 49. Tit: Przyczynienie.*

T R Y B U N A L 9

Poprawa tego Artykułu na Seymie Koronacyi Króla Jmci ZYGmunta III. w Krakowie w Roku 1588. Febr. 1. dnia wydana.

Sądy Trybunałskie, które do tego czasu w Wielk: Księst: Lit: na czterech miejscach odprawowane były, to jest, jedna część Woiewództw i Powiatów sądzona była w Wilnie: druga w Trokach: Trzecia w Nowogrodku: czwarta w Mińsku. Tedy za zezwoleniem stanów Wielkiego Księstwa Litewskiego postanawiamy, iż wszystkie Woiewodztwa i Powiaty w Księstwie Lit: na dwóch miejscach sądzone być mają tym sposobem iż Woiewodztwa i Powiaty, które się do tego czasu w Trokach sądzą, teraz i na potym w Wilnie sądzić się mają: a te które się w Mińsku i w Nowogrodku sądzą, także na jedno miejsce, znowim, to jest, jeden rok w Nowogrodku wszystko co przedtym w Mińsku sądzone. A drugi rok w Mińsku i te wszystkie sprawy które w Nowogrodku sądzą, mają być odprawowane, jako o tym w Konstytucyi Trybunałskiej jest opisano. Jakoż czas tych sądów tym Sędziom Trybunałskim na tych miejscach takowyznaczamy, to jest, w Wilnie, Woiewodztwo Wileńskie trzy niedziele, Woiewodztwo Połockie dwie niedziele: Woiewodztwo Trockie trzy niedziele: Ziemi Zmudzkiej trzy niedziele sądzić mają nie odieżdżając z Wilna. A skończywszy w Wilnie Sądy; w Nowogrodku abo w Mińsku, za niedziel dwadzieścia dwie po wielkim dniu Sędziowie stanowią się mają, gdzie porządkiem każdego Woiewodztwa sprawy po niedziel trzy, sądzić będą powinni. A iż ziemia Zmudzka, która odzierzała była sobie osobliwe Sądy Trybunałskie, ale ich i do tego czasu nie używała, tedy do Trybunału w Wilk: X: Lit: przystąpiła, i My tego im pozwalamy, i ich Deputaci ziemi Zmudzkiej, których oni przykładem innych Woiewództw po trzy na każdy rok obierać mają, wespół zawsze z drugimi zasiadać, i Sądy wszystkie prządkiem swym sądzić i odprawować mają.

Przyczynienie czasu Sądów Trybunałskim w Wilnie na Seymie Warszawskim w Roku 1598. uchwalone.

Iz Konstytucyi Seymu Koronacyi Naszey Woiewództwom Wielk: Księst: Litew: które się w Wilnie sądzą, czasu po niedziel trzy opisano, w Woiewództwie Wileńskim Powiatom pięciom, w Trokach czterem, które wszystkie za tak krótki czas odprawione być nie mogą, i zawsze aż w inne terminy, sprawy tych Woiewództw zaciągają się. Przeto *authoritate hujus conventus* przydajemy Woiewództwu Wileńskiemu do pierwszego terminu niedziel dwie, a potym inne Woiewództwa, według tej tam Konstytucyi Koronacyi Naszey odprawowane być mają.

Czas i miejsce Sądów Woiewództwa Brzeskiego Trybunału, na tymże Seymie Warszawskim Roku 1598. w Wilnie naznaczone.

ZA prozbą Woiewództwa Brzeskiego z Powiatu Pińskiego sprawy te, które dotąd raz w Nowogrodku, drugi raz w Mińsku, odprawowane były, już do Wilna *exnunc* przekładamy, i po dokończeniu terminu Woiewództwa Połockiego, sprawom ich niedziel trzy pozwalamy: a tam w Nowogrodku albo w Mińsku na termin ich sprawy Woiewództwa Mściławskiego, a na termin Woiewództwa Mściławskiego, sprawy Woiewództwa Mińskiego następować mają.

Przyczynienie terminu w Trybunale Woiewództwu Mińskiemu, Konstyt: W. X.

Lit: 1616. fol: 49.

Iz siła spraw dla krótkości terminu Woiewództwa Mińskiego w Trybunale nie dosądzone bywają: przeto *vigore hujus conventus* przyczyniamy temu Woiewództwu, dla doskonałego odsądzenia ich spraw w Trybunale, nad pierwszy ich termin, tydzień.

Sposób bezpieczeństwa Seymików na obieranie tych Sędziów, i porządek przychodzenia przed ten Sąd Główny.

Przed A który to Sąd Osoba żadna jakiegokolwiek stanu, (a) dostoięstwa, godności, któryby sprawy swojej nie miał, przychodzić nie ma, aż kogo z rejestru zawołają do sprawy, nie z żadną zgraią przystąpić

(a) w Rozd: 4. art: 53. Const: Trybu: Koron: Zyg. Lit. w Roku 1589. Rej: pieczęć Sądów, folio 540.

i do gmachu w chodzić ma, tylko najwyższy samoczwart, to jest, sam z Prokuratorem, a z dwiema Przyjaciółkami wnieść ma. Niżli jeśliby kilka Uczestników wedle pozwu do jednej rzeczy i sprawy teyże należało, i ci wnieść maia; a ci Uczestnicy wszyscy tylko jednego Prokuratora, a dwóch Przyjaciół mieć maia. A jeśliby który uporny (b) nie maiać sprawy wszedł, a będąc napomniony wynieść niechciał, abo w Domu sądowym wołanie czynił, takowy każdy ma być winą dwunastą kop groszy Litewskich karany, którą zaraz pod taką drugą winą nie schodząc z prawa sądowi położyć i zapłacić powinien będzie; a zapłaciwszy przecie precz wynieść. A ktoby temu był przeciwnym, na takowym zarazem odprawa uczyniona być ma, a przy (c) wotowaniu aby nikt nie zostawał, oprócz samych Sędziów głównych przy wotowaniu przyśięgłych. B Ktemu żaden jako na Seymiku obierania tych Sędziów, w Woiewództwie i Powiecie, tak i na mieysce to, gdzie Sądy te główne ku odprawie sądów zasiadać będą, aby nie śmiał przyjeżdżać i przychodzić zbrojnie, i z żadnymi innymi broniemi, i z jakąś strzelbą. (d) okrom Miecza, Korda, Szabli, Szpady, i dla tego każdy przyjeżdżając do miasta tego Sądów naznaczonego winien będzie ruznicę przed miastem wystrzelić, i skok przyechawszy, tak ruznice i arkabuzy, jako i łuki w gospodzie pochować, i z nimi nie tylko do Sądu ale i po mieście tak w dzień jako i w nocy chodzić, i strzelby żadney nosić nie ma. A gdzieby kto kogo jaką strzelbą raniał, tedy zato gardłem karany być ma; a jeśliby zabił, tedy pocziwość i gardło traciłaby ktoby śmiał inaczej uczynić, a z strzelbą po mieście chodzić, abo na mieysce sądowe chodzić, aby winą dwunastą kop groszy był karany zarazem, nie schodząc od Sądu abo od Seymików. A jeśliby kto będąc o zapłatę tych win upomniony, upornie precz od Sądu odszedł abo odjechał nie zapłaciwszy tych win wszystkich, w kilkaby wpadł, abo w jedną którą z nich, tedy takowy ma być odeślany przez list Sędziów głównych na Exekucyę do Woiewody (e) abo Starosty onego Powiatu, gdzie osiadłość ma, a w niebytności ich samych do Namieśników ich, a gdzieby kto na Seymiku w którą z tych winę, w jedną abo w kilka ich wpadł, tedy ten Urząd Grodzki, gdzie się Seymik odprawować będzie, ma na takim winy odprawować takim sposobem. to (f) jest, pozwawszy go przed się, w takowej rzeczy na rok zawinąć, (g) pozwem na dwie niedziele, i zarazem nie spuszczać z mieysca, na niem samym gdy stanie, tę winę odprawić, a gdy nie stanie, tedy na imieniu jego krom wszelkiej folgi odprawę uczynić powinien będzie, której winy, Urzędowi Grodzkiemu połowica, a druga połowica Sędziom głównym należeć ma, których win Urząd zarazem skoro po odprawie, połowicę Sędziom głównym tym, pod których obraniem abo władzą ten występek stanie się, odsyłać ma pod winą (h) na Sąd główny, dwunastą kop groszy, o którą winę Sąd główny ten Urząd z osiadłości jego przed siebie pozwać będzie moc na rok zawinąć, bądź samych Panów Woiewodów, Starostów, abo ich Namieśników. A jeśliby kto na imieniu swym za te winy Urzędowi Grodzkiemu odprawy uczynić (i) nie dopuścił, tedy takowy nieposłuszny jeszcze we dwoie w takowe winy wpada, a Urząd Grodzki, przeciw takowego w odprawie tych wszystkich win daley postępować ma, tak jako niżej o odprawie rzeczy przez tych Sędziów głównych odsądzonych jest opisano i dołożono, czyniąc Urząd temu wszystkiemu dosyć pod taką winą wyżej opisaną; a takowy też porządek przy Sądach Ziemskich zachować się ma, i przeciw występny takimże sposobem postępować Urząd będzie winien.

(b) Wina na upornego gdy od Sądu wynieść nie chce, w Roz. 4. art. 53. §. 2. kop 12.

(c) Kon: Tryb: Kor. 1580. Zyg: III Toż f. 540. Przy wotowaniu, nikt zostawać nie ma cudzy

(d) Zgadza się w Roz. art. 20 §. 1. Każdy gość pod czas Głównych Sądów ruznicę przed miastem przyjeżdżając wystrzelić, i skok przyechawszy, i z nimi nie tylko do Sądu ale i po mieście tak w dzień jako i w nocy chodzić, i strzelby żadney nosić nie ma. Kon: Warsz. 1601. Zyg: III. o Ruranił, tedy zato gardłem karany być ma: a jeśliby zabił, tedy pocziwość i gardło traciłaby ktoby śmiał inaczej uczynić, a z strzelbą po mieście chodzić, abo na mieysce sądowe chodzić, aby winą dwunastą kop groszy był karany zarazem, nie schodząc od Sądu abo od Seymików. A jeśliby kto będąc o zapłatę tych win upomniony, upornie precz od Sądu odszedł abo odjechał nie zapłaciwszy tych win wszystkich, w kilkaby wpadł, abo w jedną którą z nich, tedy takowy ma być odeślany przez list Sędziów głównych na Exekucyę do Woiewody (e) abo Starosty onego Powiatu, gdzie osiadłość ma, a w niebytności ich samych do Namieśników ich, a gdzieby kto na Seymiku w którą z tych winę, w jedną abo w kilka ich wpadł, tedy ten Urząd Grodzki, gdzie się Seymik odprawować będzie, ma na takim winy odprawować takim sposobem.

(e) Odprawa win na nieposłusznym w jego Powiecie

(f) Sposób odprawiania winy na nieposłusznym. (g) Pozew na dzień i na niedzielę rokiem zawitym.

(h) Wina na Urzęd odprawy nie czyniący kop 12.

(i) Sprzeciwiający się Urzędowi w odprawie za winy w co po podają.

A Trybunałkie Sądu bezpieczeństwa, kto nie ma żadney sprawy, przed Sądem nie ma wchodzić, a kto ma sprawę, tylko samoczwart ma wchodzić; przy wotowaniu nie ma nikt zostawać. Konst: 1578. Tit: Besspieczeństwo, Konst: 1641. fol. 14. Tit: O Trybunale. B Ruznic i broni niezwyuczaynych nikt nie ma zażywać, sub pana 14. marc. in instanti luenda. Konst: 1578. § item żaden. Czekanow nie tylko pod czas Trybunału, ale i po Trybunale publice nosić nie wolno, sub pana 100. marc. peremptorie in quovis officio luenda. Konst: 1640. fol. 20. Tit: Zabronienie. Seymiki na obieranie Deputatow W. X. Lit: które się dotąd w sam dzień Najszyściy

Panny
tribu
rozład
być w
lege p

A w
da
iz kied
wne do
lach, t
do Sąd
na ulic
stanowi
wych z
dac ocz
przed
się, so
takowe
smie po
ciego d
dzie. A
precz z
rako so
za dow
będzieli
przed S
czywiś
prawa
jego za
ma. A
gdzie p
u siebie
Sąd gł
ny by
mieysce
zaraze
tedy n
tucie c
czynio

A A kto
abo z
Besspie
nał są
De ter

Konst
Lit:

Sady
zem
tym
cy w
wodztw

Panny Gromniczney odprawowały, za zgodą wŕzech ŕtanów, *cum omnibus solemnitatibus*, na pierwszy Poniedziałek po tym Święcie przełożono, a obiekcy na załutrz rozŕządzone być mają. A gdy to Święto w Poniedziałek przypadnie, tedy Seymik ma być w tydzień, to jest w naypierwszy Poniedziałek po Święcie, które prawo *pro lege perpetua* postanowiono *Const: An: 1685. fol: 7. Tit: O Seymiku Gromnicznym.*

Warunek na niebezpieczność (a) tego Sądu głównego.

A Warując bezpieczeństwo i uczciwość tych Sędziów głównych, gdyż oni w tych sprawach sądowych miejsce Nasze Hospodarskie zasiadać będą, ktemu i bezpieczne przyiechanie do tych Sądów. **A** Ustawuemy, iż kiedyby jakiegokolwiek ŕtanu Człowiek pod tym czasem, gdy Sady główne do tego miasta, gdzie ziechanie Sędziom naznaczono we dwóch niedzieliach, także i po odiechaniu ich z tamtąd we dwóch niedzieliach tego, kto do Sądów głównych jedzie albo przyjedzie, **B** bądź na drodze albo w mieście na ulicy gdziekolwiek potkawŕszy i przeiawŕszy, bądź na gospodę i na jakie ŕtanowisko gwałtem naszedŕszy, samego albo ŕlug jego, i kogokolwiek z takowych zabił albo ranił, bądź też tylko szkodę jaką uczynił, tedy takowy będąc oczywiŕsto przez Woźnego zazwany w takim obwinieniu winien będzie przed tym Sądem głównym bez pozwu ŕtronie żalobliwej usprawiedliwić się, ŕowitey winie Statutowey podlegając. Wszakże ŕtrona (b) żalobliwa takowemu obwinionemu, gdzie tego potrzebować będzie, żalobę swą na piŕmie pod pieczęcią swą przez Woźnego dać ma. **A** obwiniony potym trzeci dnia (c) o to, w czym mu winę dadzą, usprawiedliwić się winien będzie. **A** jeŕliby po zakazaniu przez Woźnego nie ŕtanowiąc się ku roŕprawie, przecz ziechał, (d) tedy Sąd główny, gwałt, nawiązki, rany i szkody czworako ŕowito na takowym: a będzieli występek krwawy, tedy go i na gardło za dowodem ŕkazać, a na wywołanie do Nas Hospodara odesłać ma. **A** nie będzieli oczywiŕsto przysięgaiony i zazwany: tedy za przypoŕwaniem przed Sąd główny pozwem na rok zawity na dwie niedzieli zaocznie i oczywiście, takowymże ŕposobem jako wyżej opisaño pokonywany, i odprawa według Artykułu o odprawach niżej postanowionego na majątności jego za odesłaniem od Sądu głównego przez Urząd Grodzki czyniona być ma. **A** nieosiadły w Wielkim Kŕŕŕŕwie Lit: ktokolwiek, (e) jeŕliby zbytek gdzie przy bytności tych Sędziów jaki uczynił, takowy chociaŕby i Pana u siebie mienił, nie dopuŕzczając mu do niego odezwu tam zarazem przed Sąd główny mocnie ŕdzony, i według występku swego ŕkazywany i ŕkara ny być ma, wyimując to, jeŕliby co (f) przy bytności Pana swego na tym miejscu albo na drodze uczynił, tedy Pan jego z niego ŕprawiedliwość tamże zarazem uczynić winien będzie. **A** gdzieby ŕprawiedliwości uczynić niechciał, tedy na samym Panu takowego ŕlugi ukrzywdzonemu za dowodem w Statucie opisańym wskazać obyczajem w tym Artykule wyżej pomienionym czyniono być ma.

(a) Konstyt: Warszaw: 1611. Zyg: III. Opatrzanie bezpieczeństwa Sądów, którą Konstytucyą i. W. X. Lit: przyjmuje. f: 7. Zgadza się w R: 4. art: 64. Konst: Tryb: Kor: Stef: 1578. Konst: Tryb: Wot: i Bractaw: 1589. Zyg: III. Bezpieczeństwo Sądów.

(b) Żaloba na piŕmie ma być dana, w R: 4. art: 64. Zgadza się §. A

(c) Dzień trzeci, i w R: 4. art: 22. § ostatni.

(d) Nieposłuszny w co wpada, zgadza się w Roz: 4. art: 64. § jeŕliby.

(e) Nieosiadły o exces tamże zaraz ma odpowiadać.

(f) Exces gdyby przy Panu był uczyniony od ŕlugi (g) Zgadza się w Roz: 4. art: 64. jeŕzey.

A A ktoby we trzy niedziele przed zaczęciem albo po zaczęciu Trybunału kogo ranił, albo zabił, ma tak być karany, jakoby to na Seymie uczynił. *const: 1578. §. A* gdzieby. **B** Bezpieczeństwo tych Sądów ma się rościagać w okręgu onego miasta, gdzie Trybunał ŕdzą, *in personis euntium & redeuntium* na Trybunał *Const: 1613. fol: 21. Tit: De termino tacto.*

Securitas Trybunału W. X. Lit:

Konstytucyą *de securitate Judiciorum* Trybunału Koronnego *in toto W. X.* Lit: przyjmuje.

Czasły naznaczone Sądów głównych.

Sady tych Woiewództw i Powiatów wyżej pomienionych już zarazem naypierwey w roku oŕmdzieŕŕat wtórym począc się, i tak zawždy tym porządkiem ŕdzone być mają we dwie niedziele po Wielkieynocy w Wilnie, a tam do tego miejsca ze wszystkich Państw onego Woiewództwa Wileńŕkiego, i też Woiewództwa Połockiego z sprawami swemi

zjechać się, i tamże sądzić sześć niedziel, w Wilnie mieszkając, Woiewództwa Wileńskiego sprawy cztery niedziele, a potym Woiewództwa Połockiego dwie niedziele sądzić mają, a po wyjściu sześciu niedziel do Trok iechać, i tamże wszystkie Powiaty onego Woiewództwa sześć niedziel sądzić mają: a osądziwszy w Trokach niedziel sześć, mają iechać do Nowogródka, i tam stanowić się mają po skończeniu Trockich Sądów za dwie niedziele, i sądzić dwanaście niedziel, to jest, sześć niedziel Woiewództwo Nowogrodzkie i Powiaty do niego należące, a drugą sześć niedziel Woiewództwo Brzełkie z Powiatem Pińskim. A osądziwszy te dwanaście niedziel, mają jechać do Mińska, a tam się stanowić po odsądzeniu spraw Nowogrodzkich za dwie niedziele, a sądzić mają porządkiem, napierw Woiewództwo Witepskie, Mściławskie, i Powiaty do nich należące: a potym Woiewództwo Mińskie i z Powiatami jego, tak długo poki wszystkie sprawy odsądzą: a w Zmudzi Sędziowie główni obrani mają począć sądzić po skończeniu Sądów Mińskich za dwie niedziele, a tym Sądom głównym i czasom ich naznaczoym Seym, ani woyna takowa, która się nie pospolitym wszystkiey Rzeczypospolitey ruszeniem, ale za pieniądze ludźmi służebnymi odprawować będzie, nie szkodzić i przekazać nie ma, wszakże pod ten czas w innych Powiatach Sądy Ziemskie, Grodzkie, także i Podkomorskie sądzone i odprawowane na Roki i czasy swe naznaczone być mają, wyimując tych, których od woyny Konfytucya Seymowa nie wyzwala.

Ten Artykuł poprawiony Konfytucyą Seymu Krakowskiego Koronacyi Króla J. M. Zygmunta Trzeciego w Roku 1588.

Czasy na które Pisarz i strona dla wpisywania spraw zjeżdżać się powinni.

Pisarz Ziemski tego Woiewództwa, w którym Sądy takowe przypadają, będą, za trzy dni przed czasem zasiadania do tych Sądów, na miejsce naznaczone przyjechać, i do rejestru wszystkie sprawy stron wpisywać ma, u którego w tych trzech dniach i potym po zaczęciu Sądów cały tydzień, każdy ten, komu sprawa w tym Woiewództwie przypada, do rejestru wpisywać sprawy swe może. A ktoby w tym tygodniu do rejestru sprawy swej wpisać omieszkał, takowego sprawy po tym tygodniu Pisarz do rejestru przyjmować nie powinien: lecz już to do drugiego roku odłożyć się ma. A ieśliby Sędziowie główni za mniejszy czas niżli im jeft wyżej naznaczony sprawy zarejestrowane odsądzili, i listy sądowe stronom podawali, i we wszystkim słusznie odprawili, tedy nie czekając wyjścia czasu wyżej naznaczonego, mogą się precz z onego miejsca rozjechać, wszakże do Trok z Wilna, a po wyjściu sześciu niedziel do drugich Woiewództw ku takowym Sądom naznaczonym, przecię aż też po wyjściu pełna czasu wyżej zamierzonego we dwóch niedzielach stanowić się mają, a to dla tego, aby każdy pewną wiadomość o przyjechaniu Sędziów mieć mógł.

Sposób wydania Dekretów Sędziów głównych.

Wszystkie A Dekreta onych Sędziów mają być pieczętowane Pieczęcią Ziemską onego Woiewództwa, gdzie się Sądy odprawują, to jest, w Wilnie Pieczęcią Ziemską Wileńską; a w Trokach Trocką; w Nowogródku Nowogrodzką Pieczęcią; a w Mińsku Mińską; do których listów sądowych B Sędziowie główni z każdego Woiewództwa po jednej Osobie ręce swe podpisywać mają, także i Pisarz Ziemski, który te sprawy w Księgi Ziemskie wpisywać będzie, ma podpisywać ręką swoją, a nikomu spraw nie wydawać, aż za wiadomością Sędziów głównych, i przeczytawszy przed nimi.

A Trybunałskie Dekreta Ziemskimi Pieczęciami mają być Pieczętowane. *const: 1577 fol: 330. Tit: Czasy Sądów.*

W Księstwie Litewskim Deputat z każdego Woiewództwa i Powiatu, gdy który sądzony będzie, przy Marszałku siedzieć powinien, i Dekreta wszystkie tamże w Izbie pospołu z Marszałkiem podpisywać ma, *Const. 1647 fol. 6. tit. O Dekretach.* Podpiskowie w Trybunale przysięgli być mają *super non revelandis* tylko *secretis. const. 1647. fol. 6. Tit. O Dekretach Trybunałkich.*

Umocnienie Dekretów Sądów głównych.

Dekreta, wyroki, tych Sędziów wszystkich mają być tak ważne, jako Nasze Hospodarskie na Sejmie uczynione, a ktobykolwiek na Dekrecie tych Sędziów nie przestawiając po rozsądku ich, upornie na Sejm albo za Dworem przed Nas Hospodara kogokolwiek, i jakimkolwiek obyczajem ku skazaniu takowego dekretu od Sędziów głównych wydanego pozwał, tedy każdy takowy pozwany od pozwów i od rzeczy, chociayby nie stał za tym pozwem, abo Mandatem Naszym wolny być ma; a ktoby jeszcze nad to tak upornym być chciał, a takowy pozew popierał, abo za niestaniem strony co odzierał, tedy takowe odzieszenie żadney władzy nie ma, i nie może być ku żadney szkodzie i nikomu przez Urząd Nasz odprawa czy niona być nie ma. (a) A jesliby też pozwany przez Nas Hospodara na takowy pozew stał, tedy ten kto wyzwał, powinien będzie sam abo Prokurator jego, nie schodząc z prawa (b) zapłacić winy sto kop groszy, które winy połowica stronie; a druga połowica do skarbu Naszego być ma; a w sprawie osądzoney przez Sędziów głównych jesliby się dosyć nie stało, ma być odesłano do Urzędu Naszego przynależnego, gdzie winy osiadłość swą mieć będzie, ku wykonaniu odprawy rzeczy sądzoney. A nad (c) to Prokurator takowy, któryby się takowey rzeczy przez Sąd przeciw tych dekretów podjął od kogo popierać, ma być skazany do wieży na tydzień, tam gdzieby się przed Nami sprawa takowa przytrafiła.

Kon: Tryb: Kor:

1578, Utwierdzenie Dekretów. Kon

Tryb: Wol: i Bra:

1529. o tymże.

Kon: 1607. o Dekretach. Tryb:

Konst: 1618. o Dekretach Trybunał-

skich fol: 5. ga-

dzia się w R: 1. ar:

18.

(a) Zgadza się

w Róz: 1. ar: 14. §

4.

(b) Winy kop sto,

o wyzwanie Man-

datem od Tryb: do

1 K M nieskuteczne.

(c) Karanie Pro-

kuratora sprzeci-

wiającego się De-

kreto: Trybunał-

skiemu. Kon: Try-

Kor: 1578. Kon:

Tryb: Wol: i Bra-

cla: 1589. fol 541

§ A nad to,

Powinność Pisarza Ziemskiego przy Sądzie Głównym.

Pisarz A Ziemski onego Woiewództwa, gdzie takowe Sądy główne odprawowane będą, ma i powinien będzie przy tych Sądach być, a to dla wpisywania takowych spraw do Ksiąg Ziemskich; a wszakże na tych Sądach votum nie ma mieć, a jesliby pod ten czas odprawowania tych Sądów głównych appellacyynych Roki które Ziemskie w onym Powiecie przypadły, takowe Roki Ziemskie, aby nie były sądzone, ale po odsądzeniu spraw i Sądów głównych we dwóch niedzielach za tymiż pozwy Roki Ziemskie odprawowane być mają. A wszakże to tylko rozumieć się ma o tych miejscach; gdzie takowe Sądy główne odprawować naznaczono, to jest, w Wilnie, w Trokach, w Nowogródku, i w Mińsku. A w innych Woiewództwach i Powiatach Roki mają być sądzone swoim porządkiem.

A Pisarze sami u Sądów siadać mają, *sub amissione officii, salvo legali. const: 1550. fol: 5. §.* Niedozwoleniem.

Pisarz Trybunałki W. X. Lit: bez Korrygatorów powinność swoje odprawować powinien, a nad dochód w prawie opisany według Konst: 1616. nic nie ma brać. *const: 1635. fol: 30. tit: O Pisarzach.*

O Pisarzu Trybunałskim W. X. Lit: *pro lege perpetua sancitum est*, aby nie w przód zasiadł, aż przysięgę wykona, *super non revelanda secreta*, że nic nad prawo w Kancellaryi Trybunałkiej od spraw wyciągać, ani, fani, ani Regenci nie będą. A to podług Konst: An: 1647. uczyni. Y Regenci na początku Trybunału, po obranym Marszałku toż uczynić powinni. *const: An: 1667. fol: 63. tit: Trybunał w W. X. Lit:*

O Pisarzu Trybunałskim Konst: W. X. Lit: 1616. fol: 43.

Gdzieby się to trafiło, żeby Pisarz Trybunałski, lub to pized zasiadaniem na Sąd Trybunałski, abo w same Sądy Trybunałskie, śmiercią z tego świata zszedł: mają PP. Deputaci Trybunałscy z pośrodku siebie jednego Deputata obrać, który przysięgę rotą Pisarską uczyniwszy, ten Urząd Pisarski ma odprawować; a Księgi wszystkie spraw Trybunałskich za swego sprawowania najdalej w sześć niedziel po odsądzeniu Trybunału, do Sądu Ziemskiego onego Powiatu do Sędziego i Podśędka oddać powi-

nien będzie zapieczętowany; wszakże wypisy i widymusy z Ksiąg dawniejszych Trybunałskich i Ziemskich w sprawach przez zmarłego Pisarza odprawianych, Sędzia i Podśdek pod Pieczęciami, i z podpisem ręki swych, ludziom potrzebującym wydawać mają, do obrania i konfirmowania inszego Pisarza.

O Pozwach przed ten Sąd.

Pozwy przed Sąd mają być pod tytułem Naszym Hospodarskim, i pod pieczęcią onego Woiewództwa abo Powiatu, gdzie osiadłość swoją mają, ten, kogo pozywają, i gdzie tę sprawę przed Sądem Ziemskim abo Grodzkim zaczął, a Rok (a) zawity wszelakim pozwem być ma przed czasem na Sady główne wzywać naznaczone, oczywiście za cztery niedziele, a zaocznie na imieniu pozwy pokładając za sześć niedziel a nie bliżej, wymuiąc tylko te Artykuły, o które dla prętszey sprawiedliwości rok pozwaniu dwie niedziele wyżej jest opifany. (b)

(a) Rok zawity pozynom przed Sąd główny oczywiście zaocznie podanym.
(b) fol: 13. wyżej tuż § Pozwem na dwie niedziele.

Jenerałowie, którzy pozwy do Trybunału podają, popter notitiam stronie, terminem niedziel sześcią, w swym własnym Grodzie gdzie pozwy podają, Relacye aby przyznawali naydaley za niedziel dwie przed sprawą, *sub nullitate citationis. const. 1647. fol: 7. tit: O Dekretach Trybunałskich W. X. Lit:*

O Zapisach i Protestacyach.

Zapisy oświadczenia (c) i zeznania wszelakich listów, zapisów, i zeznania Woźnych wszelakie tak mają być ważne przed tym Sądem uczynione, jako przed Nami Hospodarem, abo przed Sądem Ziemskim.

(c) Konflikt: Tryb: Koroni Stef: 1578 fol: 331. Kon: Tryb: Wołyn: i Bract: Zyg: III. 1589. fol: 54a.

Odprawa takowych Sądów w rzeczach osądzonych.

Sędziowie ci główni, gdy którą sprawę za appellacją abo za pozwy, i na jakimkolwiek roku odsądzą, i co stronie żalobney przysądzą, tedy przy skazaniu swym położywszy na stronę przeciwną zaręki po trzykroć tak wiele, jako samey rzeczy skazą, a ten gdzieby w wiązania i odprawy Urzędu po tym ich skazaniu nie postąpił, mają na uwiązanie i odprawę rzeczy osądzoney zarazem na tymże liście swym sądowym tego dokładając odesłać (a)

(a) Odesłanie nado Woiewody, abo Starosty: a w niebytności ich samych, tedy Namieśtnikom ich, którym tę sprawę odprawować należeć będzie, a to w rzeczach Grodzkich: a w rzeczach sądowi Ziemskiemu należących do Sądu Ziemskiego onego miejsca, w którym Powiecie ta sprawa pierwey przed Sądem Ziemskim abo Grodzkim, abo Podkomorskim, początek swój miała: a Urząd (b) Nasz Ziemski abo Grodzki, któremu to z tych Urzędów za odesłaniem będzie należeć, takowym obyczajem zachować się będzie powinien, to jest, gdzieby się takowa sprawa przytrafiła, w której Roki Statutowe zapłacie summy pieniędzy od Sądu głównego będą złożone, tedy skoro pierwsza rata summy pieniędzy jakiegżkolwiek wynidzie, ma ten Urząd za tę sumnę pieniędzy której rok minie, po temuż i po wyysciu inszych rat, po każdej racie abo po kilku ich, jako tego strony żalobliwa po Urzędzie potrzebować będzie z Urzędnikow Ziemskich, Sędzia abo Podśdek: A Grodzki, Woiewoda, Starosta, abo Namieśtnicy ich, zarazem skoro wzięwszy wiadomość naydaley do czterech niedziel według skazania Sędziow głównych porządkiem i (c) szacunkiem w Statucie opifanym na imieniu winnego, to jest, na ludziach i gruntach wszelakich: a w niedostatku ludzi i gruntow i w Dwor sam, szacunkiem Ruznym, i we wszystkie Dobra onego Dworu i imienia, w wiązanie mocne i odprawę uczynić. A (d) gdzieby która summa pieniędzy bez składania rokov Statutowych Sądu głównego na kim była wskazana. Tedy skoro po przyniesieniu oney sprawy, ten Urząd, do którego to odesłano będzie, także naydaley do czterech niedziel ma odprawę uczynić porządkiem wyżej opifanym: a przy każdej takowej odprawie, Urząd

(a) Odesłanie nado Woiewody, abo Starosty: a w niebytności ich samych, tedy Namieśtnikom ich, którym tę sprawę odprawować należeć będzie, a to w rzeczach Grodzkich: a w rzeczach sądowi Ziemskiemu należących do Sądu Ziemskiego onego miejsca, w którym Powiecie ta sprawa pierwey przed Sądem Ziemskim abo Grodzkim, abo Podkomorskim, początek swój miała: a Urząd (b) Nasz Ziemski abo Grodzki, któremu to z tych Urzędów za odesłaniem będzie należeć, takowym obyczajem zachować się będzie powinien, to jest, gdzieby się takowa sprawa przytrafiła, w której Roki Statutowe zapłacie summy pieniędzy od Sądu głównego będą złożone, tedy skoro pierwsza rata summy pieniędzy jakiegżkolwiek wynidzie, ma ten Urząd za tę sumnę pieniędzy której rok minie, po temuż i po wyysciu inszych rat, po każdej racie abo po kilku ich, jako tego strony żalobliwa po Urzędzie potrzebować będzie z Urzędnikow Ziemskich, Sędzia abo Podśdek: A Grodzki, Woiewoda, Starosta, abo Namieśtnicy ich, zarazem skoro wzięwszy wiadomość naydaley do czterech niedziel według skazania Sędziow głównych porządkiem i (c) szacunkiem w Statucie opifanym na imieniu winnego, to jest, na ludziach i gruntach wszelakich: a w niedostatku ludzi i gruntow i w Dwor sam, szacunkiem Ruznym, i we wszystkie Dobra onego Dworu i imienia, w wiązanie mocne i odprawę uczynić. A (d) gdzieby która summa pieniędzy bez składania rokov Statutowych Sądu głównego na kim była wskazana. Tedy skoro po przyniesieniu oney sprawy, ten Urząd, do którego to odesłano będzie, także naydaley do czterech niedziel ma odprawę uczynić porządkiem wyżej opifanym: a przy każdej takowej odprawie, Urząd

(b) Spółab orząd (b) Nasz Ziemski abo Grodzki, któremu to z tych Urzędów za odesłaniem będzie należeć, takowym obyczajem zachować się będzie powinien, to jest, gdzieby się takowa sprawa przytrafiła, w której Roki Statutowe zapłacie summy pieniędzy od Sądu głównego będą złożone, tedy skoro pierwsza rata summy pieniędzy jakiegżkolwiek wynidzie, ma ten Urząd za tę sumnę pieniędzy której rok minie, po temuż i po wyysciu inszych rat, po każdej racie abo po kilku ich, jako tego strony żalobliwa po Urzędzie potrzebować będzie z Urzędnikow Ziemskich, Sędzia abo Podśdek: A Grodzki, Woiewoda, Starosta, abo Namieśtnicy ich, zarazem skoro wzięwszy wiadomość naydaley do czterech niedziel według skazania Sędziow głównych porządkiem i (c) szacunkiem w Statucie opifanym na imieniu winnego, to jest, na ludziach i gruntach wszelakich: a w niedostatku ludzi i gruntow i w Dwor sam, szacunkiem Ruznym, i we wszystkie Dobra onego Dworu i imienia, w wiązanie mocne i odprawę uczynić. A (d) gdzieby która summa pieniędzy bez składania rokov Statutowych Sądu głównego na kim była wskazana. Tedy skoro po przyniesieniu oney sprawy, ten Urząd, do którego to odesłano będzie, także naydaley do czterech niedziel ma odprawę uczynić porządkiem wyżej opifanym: a przy każdej takowej odprawie, Urząd

(c) Zgadza się w Roz: 4. art: 98.

(d) Summy bez rokov Statutowych skazany od Sądu głównego odprawy sposob.

każdy ma (e) przy sobie mieć pięciu Szlachciców w Wielk: X. Lit: ofia (e) Zgadza się w
długich, -ludzi dobrych, niwczym niepodęyrzanych, i dwóch Woźnych tegoż (e) Roz: 4 art: 44. §
Powiatu, w którym się to dziać będzie, o którą Szlachtę strona powodowa (f) Uwiąz. zego od
starac się fama i nabywać ich ma: a (f) za pracą temu Urzędowi samemu, który (f) kopy po groszy 6.
odprawę czynić będzie, uwiązczego od kopy po sześciu groszy, ten, na kim (f) przeciw art: 94 w
odprawę czynią, płacić ma. A gdy przyydzie uwiązywać w własne (g) imię (g) R. 4. § 4 za pracą.
nie strony żalobliwej, prawem przeżytkane, abo w ludzie, i w grunty, tedy (g) Od uwiąza-
strona powodowa uwiązczego Urzędowi od służby abo od włoki ludźmi ofia (h) na do własności
dley płacić ma po sześciu groszy, a od pustey paszney ziemi abo włoki po (h) zaplata.
dwa grosze: a od infzych gruntow nie płacić nie będzie winna. A tę (h) (b) Zgadza się
odprawę Urząd w tym czasie wyżej zamierzonym wykonywać ma pod wi (b) w R. 4 art: 94. §
ną sta kop groszy na Sąd główny, o którą winę Urząd ten, któryby odprawy (b) 6. Mniejszą winę
uczynić niechciał, do tychże głównych Sędziow pozwany być ma, (i) A je (i) Wina na Urząd
śliby strona ta, na której Urząd Ziemski, Grodzki, abo Podkomorski, odpra (i) niedbały odprawy
wę czynić zechce, temu Urzędowi Naszemu odprawy uczynić na imieniu swym (i) kopy 10
nie dopuściła, w czymkolwiek sprzeciwiła się, tedy ten Urząd, któremu by się (i) Strona gdy U-
sprzeciwiono, do Nas Hospodara na liście swym otworzonym pod pieczęcią (i) rzędowi odprawy
swą, i pod pieczęciami tych Szlachciców i Woźnych, ktemu i z podpisaniem (i) czynić broni, zga-
rą ich, kto z nich pisać umieć będzie, odeśłać, i o tym uporze oznaymć Nam (i) dza się w R. 4. art:
ma, a My Hospodar gdzie na ten czas Dworem Naszym będziemy, tako (i) 95.
wego upornego i Urzędu Naszego nieposłusznego kazać (k) wywołać z Pań (k) Dworzanin kie-
stw Naszych, a na imieniu sprzeciwne go przez Dworzanina Naszego ukrzy (k) dy odprawę czyni,
wdzonemu mocną odprawę uczynić rozkazać zarazem krom wszelakiey zwło (k) Konst: 1598 Zyg:
ki, tak w rzeczy osądzoney, jako i w zarękach, zakładach, winach, i w szko (k) 111. o Bimcyach i
dach wszystkich mamy i powinni będziemy, który Dworzanin przy takowej (k) subleuacyach W:
odprawie pięciu też Szlachciców i dwóch Woźnych przy sobie mieć ma, (k) X. L. fol: 695. i
a za (l) tę winę i sprzeciwienie prawu pospolitemu i zwierzchności Naszey (k) Konst: 1589. fol:
Hospodarskiej ostatek majątności sprzeciwne go cobykolwiek iey w Wiel (k) 543. o odprawach
kim X. Lit. zostało, wszystkę od mała do wiela, leżącą do stołu Naszego (k) rzeczy osądzoney
Hospodarskiego wziąć i przywrócić mamy, którą już ten isty Sprzeciwnik (k) 6c.
wiecznie tracić powinien będzie, i już My Hospodar tę majątność rozdawać (l) Sprzeciwne go
mocni i wolai będziemy ludziom narodu Szlacheckiego, Nam i Rzeczypo- (l) majątność konfisku-
spol: zaśluzonym, jako własne spadki swoje: a temu Wywołańcowi nie wra- (l) ia, zgadza się w Ro:
cając, wyiaśwly to, jeśli by takowy stronie ukrzywdzoney za wszystkie prze- (l) 4. art 95. § 2. A
zyski dosyć uczynił, a do Nas Hospodara, o miłosierdzieby się uciekł, tedy (l) za tę winę.
przywrócenie jemu oney majątności i znieśienie z niego onego wywołania, (m) Karanie na
będzie przy woli i łasce Naszey Hospodarskiej: (m) a jeśli by tenże tak upor- (m) sprzeciwiającego się
ny był, i temu Pośańcowi Naszemu sprzeciwił się, i odprawy uczynić nie (m) Pośańcowi §. K.
dopuścił, abo to imienie komu innemu, (n) unikając prawa, w ręce puścił, (m) M. w. R. 4. art:
czego według Artykułu na Seymie Koronacyi Króla Henryka uchwalonego (n) w R. 4. art:
uczynić nie mógł, takowego jako Sprzeciwnika sprawiedliwości Bożej i 75.
zwierzchności Maiestatu Naszego Hospodarskiego za przypozwaniem od
strony ukrzywdzoney przez Nas Hospodara Mandatem na rok zawity, i po
okazaniu na piśmie tego uporu i nieposłuszeństwa zeznaniem Pośańca Na-
szego, Szlachty i Woźnych przy nim będących tam, gdzie na ten czas Dwo-
rem (o) Naszym będziemy w żadną limitacyą nie wpuszczając, gdy pozwa (o) Sprzeciwny
ny stanie, gardłem go karać każemy. A jeśli nie stanie, tedy na Seymie po (o) Dworzaninowi §. 1.
tey Sprawie pierwey za tymże Mandatem czei odsądzić, i na gardło skazać (o) K. M. w odprawie
mamy, a postępek (p) wszystek odprawy stronie żalobney i przywrócenie (p) w R. 4. art:
majątności upornego, do stołu naszego Hospodarskiego, nie odkładając do (p) 95. §. 3. A jeśli by-
Seymu, ale zarazem za Mandatem na roku przypadłym, tak jako wyżej (p) 75.
opisano przez Pośańca Naszego wykonać My Hospodar bez żadney zwło-
ki powinni będziemy, A jeśli by ten, komu imienie po założeniu pozwu pu-
szczono, (q) w wiazania bronił, tedy strona żalobliwa takowego na rok za (q) Pozew o sprze-
wity zaocznie za sześć niedziel, a oczywisto za cztery niedziele, do Sądu (q) ciwisto w R: 4.
głównego, przypozwać ma, i gdy na niego tego sprzeciwienia świadectwem (q) art: 96. §. 2.
Tedy strona

Urzędowym, jako wyżej opisanego, dowiedzie, tedy uwiązanie w onę imię-
nie za rzecz osądzoną postąpić, a ktemu gwałt, zaręki w liście sądowym opi-
sane z nawiązką sam zapłacić powinien będzie, co na własnej majątności je-
(r) *Zgadza się w Roz. 4 art. 96. § 50 a. A to się ma.* go bez składania rokow Statutowych skazano, i odprawa porządkiem wyżej
przeciw samego Istca opisanym uczyniona być ma. A (r) to się ma rozumieć,
kiedyby kto osiadł w W. X. Lit: to uczynił: a gdyby ten, który w wiazania
bronil w W. X. L. byl nieosiadly, a w wiazania bronil mocno, tedy sam lisciec
postępkim wyżej opisanym we wszystkim pokonywany być ma, a o tym
nieosiadlym Sprzeciwniku jednym, albo kilka ich będzie, jako i o samym
Istcu Urząd Nam Hospodaru oznaymić ma: a My i tych Sprzeciwników po-
(s) *w R. 11 art. 68* społu z samym Istcem z ziem wszystkich Państw Naszych wywołać rozkazać
mamy, a iżby żaden tego się ważyć, a takowego imienia pod obronę swą brać,
ani też z takowym Wywołańcem obcowania żadnego mieć (s) i w Domu
ich przechowywać nieśmiał. Przeto ustawuujemy, gdzieby kto jakiegokol-
wiek stanu Człowiek od niższych aż do wyższych, nie wymuiąc z tegoż
żadnej Osoby, wiedząc o takowym przewodzie prawa na sprzeciwnego, i
po obwołaniu takowego dekretu w tym Pówiecie, gdzie on wywołany. ośla-
(t) *w R. 15 art. 26* dłość ma, obcowanie z nim miał, albo go w domu na imieniu swym po dekre-
cie Naszym Hospodarskim przechowywał, takowy będąc przed Sąd głów-
ny (t) przypozwany na zawity rok, gdzieby się niewiadomością o dekre-
cie Naszym wymawiał, albo do przechowywania nie znał się, tedy nie z goła,
(u) *Wywołańca* ale przyśięgą odwiódzły się, będzie od tego wolny. A jeśli by przyśiędz nie-
chciał, tedy gardłem karany być ma. A jeśli by komu przydało (u) się tako-
wego Wywołańca zabić, tedy ten, kto go zabije, głów szczyzny płacić, i
żadnej winy za to na sobie ponosić nie ma.

Ekzekucja za Dekretami Trybunałskimi na Sejmie Warszawskim 1601. uchwalona.

Konstytucją Trybunałską *in suo robore* zostawiając, uchwalamy, aby po de-
krecie Trybunałskim nie Woźny z Szlachtą, ale Urząd sam Grodzki albo
Ziemski na Ekzekucją jechał.

Władza Sędziów i Marszałka Trybunałskiego.

Wielkie A trudności i pflowanie Jurisdikcyi Woiewodzych, Starościch,
i Mieyskich, pod czas Sądów głównych być widząc: zaczyn i omie-
szkanie spraw ludzkich dzieć się zwykło. Przeto Sędziowie główni, i
ich Marszałek, w żaden Urząd onego mieysca, gdzie Sady odprawiają, wda-
wać się nie mają: B gospod rozdawać, C ustaw rzeczom czynić, myta albo
targowych wybierać, ani sobie żadnych pożytków na onym mieyscu, gdzie
Sady odprawiają przywłaszczać i wynajdować nie mają: oprócz *salarium* swe-
go sądowego: D ani *privatā auctoritate*, w gospodach Sądów żadnych odpra-
wować i więzienia mieć nie mają. Ludzi mieyskich, Szotów, Rzemieśni-
ków, Przekupniów, i inszych, którzy między sobą sprawy mają, do swych
Sądów nie wciągać: zostawiać każdego przy jego Jurisdikcyi: oprócz we-
dług Konstytucyi Trybunałskiej, Sady sobie należące odprawować będą,
które na ich Sady przypadają: bądź też ktokolwiek Szlachcie, którzy do
Sądów przyjeżdżają, i sługom ich, albo samym Sędziom, także sługom ich
co się stało, albo ktoby komu jaki exces, gwałt, zranienie, nayscie, zabójstwo,
i inny zbytek uczynił: takowego każdego sądzić będą mocni: a obwinionemu
żadna excepcya i wolność iść nie ma.

A. *In causis Civilibus excessuum & Criminalibus* Mieszczenie, którzy pod prawem May-
deburkim mieszkają, nie gdzie indziej pociągani być mają, tylko do prawa Mieyskie-
go, pod którym siedzą. *Const. 1633. fol. 25. Tit. O Sądach Seymowych. Const. 1601.*
fol. 759. Tit. Władza Sędziów Trybunałskich.

B. Marszałkowie Trybunałscy i Deputaci, nie mają sobie gospod rozdawać, 1598. *fol.*
704. *Tit. O Gospodach.*

C. Marszałkowie Trybunałscy, ustaw rzeczom czynić, myta, targowe wybierać, i żadnych
pożytków na onym mieyscu, gdzie Sady odprawiają, krom *salarium* sobie przywła-

szczać i wynajdować nie mają. *Const: 1598. fol: 704. Tit: O Gospodach. Const: 1601. fol: 759. Tit: Władza Sędziów i Marszałka Trybunału; Const: 1647. f: 6. Tit: O Dekretach Trybunałskich.*

• Prywatnych Sądów Marszałkowie w Domach sądzić nie powinni, ani więzienia prywatnego mieć mają, ludzi Miejskich, Szotów, Przekupniów, do swych Sądów nie wciągać. *Vide we wszystkich Konstyt: wyżej allegowanych.*

Opatrzanie Sędziów głównych.

Sędziowie główni od każdego dekretu swego przesądu mają brać od summy pieniędzy przyśądzoney, od kopy po groszu jednemu, a od służby i wloki osiadłej po dziesięciu groszy Litewskich: a od pustey służby i wloki, od gaiow, lasow, i inszych gruntow pustych, i od Jezior, nie brać nie mają. A ten, który nieśluszenie appellował, winien będzie Sądowi głównemu sześć kop groszy, a stronie drugą sześć kop groszy zapłacić. A jeśliż kto wolnym zostanie, takowy miało pamiętać Sądowi głównemu kopę groszy dać ma: a wszakże ktoby na kim summy pieniędzy pozyskiwał pożyczoney, tedy nie ten, który swej summy szuka, ale ten, któryby zapłacić nie chciał, przesąd płacić ma: a Pisarzowi za wpisowanie do Ksiąg grosz jeden, za wypis sądowy i za wszystkę sprawę sądową po dwanaście groszy Litewskich płacono być ma, a nad to więcej nikt jemu dawać nie ma, i nie będzie powinien. A jeśli by więcej Pisarz nad tę ustawę Naszą na kim zadzierżaniem sprawy co wyciągnął, tedy do tegoż Sądu głównego będąc zakazany, winy za dowodem Załobnikowi dwanaście kop groszy zapłacić ma.

Konstyt: W: X: Lit: 1616. Zyg: III: o Pisarzach Trybunałskich, także Ziemskich i Grodzkich.

ZE Pisarze Trybunałscy, Ziemscy, Grodzcy, i Podpiszkowie ich, Stan Szlachecki bardzo uciskaia, nad prawo dochody wyciągaia, i różne sposoby nie prędkim wydawaniem ludziom spraw i Dekretow nato wynajduia. Przeto iż Korrektura Praw na ten czas stanąć nie mogła, gdzie też o tym jest opisano. Tedy mocą tego Seymu chcemy mieć, gdyby nad prawo Pisarz, abo Podpiszek wyciągał, i do tygodnia Dekretu i spraw wszelakich stronom nie wydał i zatrudniał, aby w winę sto kop popadał, za zakazem Pisarza Trybunałskiego przed tenże Sąd. A Pisarzom Ziemskim i Grodzkim także forum na Trybunał za pozwem od ukrzywdzonego, a strony powinne będą Kontrowersye, i insze sprawy do Pisarza naydaley do trzeciego dnia oddawać.

O dochodach Sędziów głównych, Uchwała Seymu Warszawskiego Roku 1601. objaśnia.

Zabiegaiąc temu, aby Sędziowie główni, podarkow, posułow, i nad Konstytucyą większych dochodow nie brali, uchwalamy, aby przy appellacyi trzynastey kopy z żadney strony nie brali. Iż też miało pamiętać przesydy wyciągaia z wielkim uciemieniem, a od zeznania pamiętne mieć chcą, i nad Konstytucyą Trybunałską większe przesydy sami sobie stanowią: przeto postanawiamy, aby tego nie brali: ale od wszelkiej Ofoby pozwaney od kogożkolwiek, o każdą rzecz, gdy zostanie wolny od pozwu i od rzeczy, aby nie przesąd, ale pamiętne było brane: a jeśli co Aktorowi przyśadzą, i do posessyi skaza, od tego przesąd mają wziąć wedle Konstytucyi, a nie wedle swej taxi, od takiej zaś kauzy, w której się strony ziednaia, bądź po przesłuchaniu Kontrowersyi, nim Dekret ferowany będzie, a pogotowiu którzy słuchać nie będą, przesydow ani żadnych datkow wyciągać nie mają.

Zniesienie przesydow u Sądu głównego Trybunałskiego Wielkiego Księstwa Litewskiego 1609. fol: 907.

Sędziowie A główni na Sądach swoich, od wszelakich spraw aby żadnych przesydow nie brali, mocą tego Seymu znosiemy wiecznemi czasy, i zakazujemy: aby ich jako Sędziowie główni nie brali, tak i strony prawu-

iące się nie dawały. Co *exnuc* w tym Roku 1609. u Sądu głównego począć i na potomne czasy zachować się ma. A *salarium* Sędziom głównym takowe być ma. Strony, które sprawy swe u Sądu głównego, z jakiegokolwiek miary przypadające mieć będą, każda z nich do rejestru wpisać się powinna. A wpisując się do rejestru powod i pozwany będzie się chciał wpisać, każdy z nich ma dać kopę groszy Litewskich od Akcyj jednej: a ile Akcyj będzie wpisywał, od każdej po kopie ma dać. A jeśli by też w jednym pozwie Uczestników wielu było, tedy nie od Osob, ale od Akcyj tylko i od pozwu kopa ma być dana. Także gdy Sędziowie Powiatowi do Spraw między stronami, do Sądu głównego bywają pociągani, nie od Osob, ale od zupełnego Urzędu kopa ma być dana. A gdy strony we wszelakich sprawach swych u tego Sądu głównego z kontrowersyi resprawować się będą, za kim Dekret wynidzie, iż mu cokolwiek przysądzą, lubo wolnym zostanie, tedy tylko jedną kopę groszy Litewskich Sądowi dać ma, by też najwięcej Uczestników w jednym pozwie i kauzie było. Do tego appellacye nie służyć, i winy excessowe, według Konstytucyi Trybunałskiej Sędziom głównym płacone być mają. A nad to nic więcej od wszelakich spraw brano i dawano być nie ma. Także od przyznawania ugody i zapisów wszelakich i zlecenia mocy Plenipotentom u tego Sądu głównego nie ma być brano. To jedno warujemy, aby te kopy ten, kto z Dekretu winien zostanie, zarazem wracał temu, kto je Sądowi dawa, a nie winnym zostać, pod trojakimi winami. A pomienieni Sędziowie sprawy sędzić mają z rejestru porządkiem, począwszy jednego Powiatu sprawy aż je odsądzą: toż dopiero drugiego Powiatu sprawy następować i sędzić się mają. Y tak wszystkie Powiaty do końca odprawować będą. Jednakże terminy wszystkich Powiatów według Konstytucyi zostawać mają.

Zgadza się Konst.
Warszaw: 1618.

Regeſtra Trybu-
nałskie, fol: 6.

A Wina kop sto z sprzeciwieństwa Dekretu, i wszelakie inne Exakcye są zniesione. *Const: 1647. fol: 7. Tit: O Dekretach Trybunałskich W. X. Lit:*

Poprawa tego Sądu i Statutu.

Konst. Tryb. Kor:
Stef: 1578. Popra-
wa Trybunału Wo-
jewódzkiego O c. 5. A
gdzieby tym, fol:
331.

A Gdzieby temu Państwu Naszemu W. X. Lit: czego naprzód w tym porządku sprawiedliwości albo i w Statucie onego Państwa poprawić było potrzeba, albo jeśli by też dostąpiwszy wszyscy zgodnie tego Sądu głównego, Sady swe zaś na Nas Hołpodara włożyć chcieli, aby to im wolno było zawždy uczynić, to im warujemy i upewniamy, że takowe poprawy tam w onym Państwie W. X. Lit: na Seymikach albo zjazdach swych czyniąc, potym to ku utwierdzeniu przed Nas Hołpodara na Seym przynosić będą, który już porządek tych Sądów głównych nowych, daliśmy wszystkim Obywatelom onego Państwa Naszego W. X. Lit: Naszą pieczęcią Maieſtątną i z podpisem własnej ręki Naszej. A iżby to ku wiadomości wszystkim przyysć mogło, dlatego Urzędy Nasze Ziemskie, Grodzkie, wszędzie na miejscach sądowych i też przy Kościołach, na targach, po temuż na Seymikach i Rokach Ziemskich, to wydanie tych Sądów opowiadać i obwołać, i do Ksiąg Ziemskich, Grodzkich, słowo od słowa to wpisać dać mają: a kto wypisu na to z Ksiąg potrzebować będzie, takowemu to z Ksiąg wydawano być ma. Pisan w Warszawie Lata Bożego Narodzenia, Tyśiąc pięćset ośmiu dziesiątego pierwszego. Miesiąca Marca pierwszego dnia.

Korrektura praw W. X. Lit: naznaczona, i jakim sposobem ma być odprawowana. *Patrz Const: 1633. fol: 27. Tit: Korrektura praw W. X. Lit.*

P O R Z A D E K S A D Z E N I A S P R A W

*W Trybunale W. X. Lit: z Konstytucyi Seymowych, z Koekwacyi Praw
W. X. Lit: z Koroną Polską, i z Statutu W. X. Lit: zebrany i opisany.
Roku 1699. Miesiąca Maja siódmego dnia.*

NAprzód wiadomo każdemu być musi oczywistych Praw wiadomemu, iż Rzeczpospolita stanowiąc *Coaguationem* Praw W. X. Lit: z Koroną Polską, nie naruszyła Praw dawniejszych W. X. Lit: służących, ale tylko to, cokolwiek Obywatelom iey z ukrzywdzeniem się być zdało, naprawiła przez opisanie Urzędów i władzy zbyteczney, do jednakowego rządu i prerogatyw z Koroną Polską przyprowadzając: jako to względem sądów, aby Trybunał W. X. Lit: tak jako i Koronny Trybunał winy wywołania, infamie, i infze wszelkie peny według zasługi i potrzebowania stron (nie odsyłając za Dwor dla otrzymywania onych) wskazywać, one zaraz proklamować, publikować, albo obwoływać, exekucye nakazywać mógł. Tak, iż cośmy przedtym otrzymawszy w którymkolwiek sądzie dekret, po banicyą do Jch MM. PP. Pieczętarzow odsyłani bywali, i tam banicyą otrzymawszy, Dworzani na exekucyą ceremonialną sprowadziwszy, w sprawach naszych Ziemskich nie za Dwor nie należących, musieli się w Assesoryey rozprawować: To teraz Rzeczpospolita wszytko skracając ukrzywdzonym przeciąg prawny, tam, gdzie Dekret ferowany będzie aby tamże i banicya zapisowana, decidowana, i publikowana była, w jedno miejsce Sądu każdego zgromadziła. Na przykład jeśli w Grodzie, albo w Ziemstwie, albo w Trybunale kto sprawę ma, tedy według zasługi w tychże subelliach i w tychże Dekretach banicyą otrzymywać będzie na swym przeciwniku według Statutu W. X. Lit: każdemu zaś sprawy swoje mającemu na Sądach Trybunałskich, stosując się do Koekwacyi Statutu W. X. Lit: i Konstytucyi Seymowych, sprawić się należy takim sposobem.

1mo. Jasnie dawniejsze i terażniejsze *Coaguationis* Prawo uczy, jako się strony w wynoszeniu przeciwko sobie pozwow zachować mają, jako one Jenerali podawać i zeznawać powinni. Jednakże przestrzega się, iż należy najpierwey wszytkim Jch MM. sprawy swoje w Sądach Trybunałskich mającym, aby z pozwami porządnemi podług Prawa Koekwacyey sprawionemi, i osobliwemi na to napisami, albo dowodami, do Sądu przystępowali.

2do. A gdy lub z zapozwu, lub z odkładu, lub z remissy, lub za appellacyami sprawy do Rejestrów wpisane, a potem przywołane będą, a za przywołaniem pozwami, dając się *in contumaciam* wzdawać, do rozprawy nie staną; na ten czas Jch Mość Panowie Patronowie według zwyczaju Koronnego przy wzdawaniu pozwanych Osób, krótko będą powinni namienić zysk sprawy, to jest co Aktor przez kontumacyą na swym pozwanym chce wygrać z Dóbr leżących lub ruchomych, lub w sprawach kryminalnych peny. A najbardziej powinni wyrażać według zasługi, jeśli na banicyą doczesną, wieczną, albo infamią, na gardło, i na łapanie, lub też na utwierdzenie takowych wszytkich Dekretów wzdawać będzie. A za doniesieniem Jch MM. PP. Patronów, Jmść Pan Marszałek, i Jmść Pan Pisarz Trybunałski w Rejestrach sądowych te winy zapisywać będą, z kądby strona pozwana informowawszy się, lub arefztować takową kondemnatę, a zatym oczywiście rozprawić się, lubo jeśli żaden arefzt nie zaydzie, strona Aktorowa Publikacyą banicyey albo infamiey wygranej popierać mogła: punkta jednak trudniejszego zysku kontynumacyi, prócz banicyi i infamii, te na osobliwym produkie, pozwie albo relacyey, do Kancellaryey pooddawane być mają. W tym zaś strony, i Jch MM. PP. Patronowie przestrzeżeni niech będą, aby nad zasługę sprawy w pozwie albo w Dekrecie wyrażoney, większych win wniesianiu nie otrzymywali, i w nich nie zdawali, i stopniów Prawa pospolitego nie przestępowali, mianowicie jeśli tylko prosta kontumacya być miała, miano kogo niewinnie wzdać na banicyą doczesną, albo mimo banicyą doczesną na wieczną, albo mimo wieczną, na infamią, przeskakując stopnie win w Prawie opisanych, tedy taki Dekret otrzymany za nieważny być ma, i przeto samo zniesiony, za co winę pieniężną, to jest solucyą, którą na Stronie nieślusznie był wygrał sam wzdanemu, a sądowi tyleż drugie do Skarbu zapłacić będzie powinien. Jaki zaś zysk i exekucyą swojej rzeczy przez Dekret niestanny, każdy ma mieć, opisano to Statutem W. X. Lit: i

Konstytucyami, jako każdy występny według zasługi karany być powinien. Tę tedy karę w Prawie na występnych opisaną Aktor ukrzywdzony w zysku mieć będzie; mianowicie na przykład w sprawach expulsiynych, gdy kto kogo z majątności wypędzi, za pierwszą kontumacyą powinna być nakazana Aktorowi nie tylko reindukcy (to jest przywrócenie) zabranych Dóbr, przysądzone szkody, jeśli one pretendować będzie; ale też nad to podług Konstytucyey 1685. i 1690. Roku, wina wywołania wiecznego z remissą na exekucyą przy osobliwych od Sądu listach do należytych Urzędów Ziemskich albo Grodzkich, i tę banicyą wieczną dnia trzeciego przez Jenerała Aktor u Sądu publikować będzie. A gdy za takowym Dekretem tenże Aktor, któregokolwiek z Urzędników, Sędziego, Podśędka, albo Pisarza Ziemskiego, lub Grodzkiego w liście odprawczym sobie wyrażonych zażyje, i według nauki Statutowey exekucyą do Dóbr pozwanego sprowadzi, a pozwany takowey exekucyey Urzędnikowi zażytemu czynić nie dopuści; tedy za otrzymaną od tego Urzędu remissą, albo nowym o sprzeciwieństwo wyniesionym pozwem do Trybunału, Aktor wiecznego pierwey Banita stronę swoię pozwaną już na infamią, na gardło, i na łapanie, z mocną exekucyą i z publikacyą tey infamiey jeśli nie stanie do rozprawy wzdawać będzie, która odprawa, lub przez Urzędy, lub przez ruszenie Woiewództwa albo Powiatu onemu Aktorowi nakazana będzie. Gdyby zaś strona Prawem przekonana, i taką infamią okryta, różne sposoby wynaydując, albo zmocni ona będąc, skuteczney Aktorowi, Urzędowi, i Woiewództwu bronila exekucyey, takowego i daley do ostatniego punktu Prawa, do approbacyey infamiey Dekretów i przewodów prawnych do tego Trybunału pozwać, wszelaką jako na sprzeciwiającego się Prawu pospolitemu exekucyą opisałwszy, dokładając ruszenie Woiewództwa i Powiatów, by i kilku przyległych jeśli by tak miał być potężny, obwarować wolno będzie. Podobnym sposobem w Sprawach Skarbowych, to jest *in causis fisci*, podług Konstytucyey 1611. Roku za pierwszą kontumacyą na banicyą wieczną, a w sprawach excessowych większych podług Konstytucyi Koronnych o bezpieczeństwie Sądów opisanych, które W.X. Lit: przez Konstytucyą An: 1620. w całe przyjęło, na pierwszym terminie na infamią Aktorom wzdawać, i cokolwiek z Prawa pospolitego należeć będzie, wygrywać wolno: w sprawach zaś prostych krzywd, w których ani pochwałki, ani expulsi, ani kryminałów żadnych nie będzie; bo i za pochwałkę na banicyą doczesną wzdawać może, we wszystkich takowych Akcyach, w których za pierwszą instancyą banicya i infamia wypadać nie może, wprzódzy zwyczajnie *lucrum* (to jest zysk,) o co strona Aktorowa skarżyć będzie, za obwieszczeniem albo przypozwem, z założeniem troiakich żarąk; Drugi zaś Dekret z przysądzeniem *lucris* albo rzeczy zyskaney oraz i troiakich żarąk, także za obwieszczeniem, lub przypozwem, lub też na odprawę do Urzędów, założywszy na sprzeciwne winę wywołania; Trzeci zaś Dekret z banicyą Aktor otrzymawszy i publikowawszy onę, exekucyą przez Urzędy mieć i daley wyżey namienionym sposobem aż do ostatniego stopnia według Statutu W.X. Lit: postępować będzie. Tymże corem w sprawach dawnieyszych, bądź przed Urzędem Ziemskim, bądź przed Sądami Trybunałskimi, albo Assessorckimi tak z aktoratu, jako i z zapozwania agitowanych, dekreta Kancellarya wydawać będzie powinna, w pilney mając uwadze stopnie Dekretowania, jakoby wprzódzy banicye doczesne, potym wieczne, po nich infamie, a na ostatek approbaty z mocną exekucyą i z ruszeniem Woiewództw i Powiatów wychodziły.

3to. Takowe wszystkie kondemnaty i Dekreta jakikolwiek przezyśl albo *lucrum* mieć będą, byle z pierwszych zapozwów, a nie z odkładów, ani remissyynych Dekretów wypadie, wolno będzie pozwanym, lub samym, lub przez umocowanych według Konstytucyey 1588. lub przez Przyziaciela swego, nim dwadzieścia trzy godziny wynidą, w Kancellaryey arefztować, a po wyjściu tych godzin arefzt przyymowany być nie ma: ażeby zaś Kancellarya wiedziała w których sprawach arefzta przyimować, w których nie; należy JchMM. PP. Patronom, aby podług dawnych zwyczajów Trybunałskich w Koronie i W.X. Lit: zachowanych sprawy, zaraz przy wzdaniu do Kancellaryey oddawali.

4to. Na wypadie kondemnaty naybardziey na banicye doczesne i wieczne, wiadomo, że trzeba wprzódzy każdemu *locum standi* ufundować, a potym do skafowania onych porządkiem prawnym postępować, na znoszenie takowych banicyi Obywatele Korony Polskiej mają *vadia capitanealia*, luity, grzywny i infze peny według woli i decyzyey sądów tamecznych, które strony według ważności sprawy z nakazu sądowego płacą: Księstwu zaś Litewskiemu że Prawo Koekwacyey zabroniło, ażeby strony płacaniem win nad

kop 40. i to w sprawach wielkiej importancyi uciążane nie były; z tych miar Obywa-
tele W. X. Lit: na wszelkie banicye tak z boku zarzucone, jako i przy znoszeniu De-
kretow żadne lub przy sięgają na niewiomości o publikacyey banicyey według Konsty-
tucyey 1558. Roku, lub też winy stronie ukrzywdzoney placąc *locum standi* fundować
będą; mianowicie za banicyą doczesną kop sześciu placeniem, za banicyą wieczną kop
dwanaście; na infamią zaś albo za Gleytem Króla Jego Mści albo zaplaceniem kop czterdzie-
stu *locum standi* do skończenia sprawy warować. A te placenia kop i winy nie Jch Mościom
Panom Patronom, ale samym Aktorom, którzy koszty ważyli na otrzymanie banicyey,
lub infamiey należeć będą, wyjąwszy jednak takowe banicye i infamie, które po oczywi-
stych kontrowersyach i komparacyach wypadną: ponieważ na takie banicye podług wiela
Konstytucyi, jako gleyta *ad jure agendum* iść nie mogą, tylko *ad componendum*, tak ani place-
niem win kondemnowana i osądzona strona *locum standi* zyskiwać nie może. Toż się ma ro-
zumieć o banicyach Kapturowych i dawniejszych przed Koekwacyą Praw z Kancellary-
ey W. X. Lit: jeszcze wypadłych, na które lub przy sięgają, lub też przez zaplacenie win
locum standi warować wolno każdemu, wyjąwszy banicye z oczywistej kontrowersyey
ferowane.

5to. Podobnym sposobem Dekreta i kondemnaty wszelkie u tego sądu głównego Try-
bunałnego wypadłe znosić każdy będzie powinien, po uczynionej protestacyey i relacyey
ad cassandum, to jest do znosu Dekretu daney sposobem i czasem w Konstytucyey 1616.
Roku opisanym, a na przypadłym sprawy terminie lub według Statutu W. X. Lit: jura-
ment na niewiomości o pozwie, albo na prawdziwey chorobie swojej, (ale nie Poślą-
ca) wykona, albo tak, jako i za banicye winy nieistanne i za Dekreta nieistanne, jako się
wyżej namienilo, i w sprawach Poślącami znosić zwykłych i w procederach dawno za-
szłych stronie ukrzywdzoney zapłaci, co się i o Dekretach nieistannych Kapturowych, tak-
że o Dekretach mimo obmowy od Pośląców podane ferowanych rozumieć ma. Takich
jednak Dekretow które po wielu oczywistych kontrowersyach, albo po sprowadzonych
Urzędowych exekucyach, po otrzymaney remissyey *ex personali*, po dylacyach, po arestach,
po inkwizycyey *in termino conservato* za nieistaniem pozwanych dla istotney prawem po-
politym pogardy i nieposłuszeństwa wypadną, Dekretem okryta strona żadnym sposobem
bez Ruszných i prawnych racyi i dowodow znosić nie może, ale takowe Dekreta gdy za
dobre przez decyzją uznane będą, Urzędnicy Ziemscy i Grodzcy, których strona sobie
zechce użyć, pod winami w Statucie wyrażonemi exekwować powinni będą.

6to. Dekreta Sądow zadwornych Asessoriskich przedtym w sprawach Ziemskich o-
trzymane, tąż drogą i tymże porządkiem w Trybunale W. X. Lit: podnosić wolno; a
w sprawach rzeczy osądzoney albo zapisowych, ktoby Dekretowi albo zapisowi dosyć
nieuczynił, według Prawa Koekwacyey Trybunał W. X. Lit: i każdy sąd od zarzą w za-
pisach i Dekretach założonych uwalniać nikogo nie będzie.

7mo. Dochody Sędziom głównym Trybunałnym podług dawniejszych zwyczajow
Praw i Konstytucyi iść powinny, jako to wpisnego kopa jedna, kontumacyey albo pamię-
tnego kopa jedna, za banicyą doczesną kopa jedna, od banicyey wieczney kopa jedna,
infamiey kopa jedna, od publikacyey kopa jedna, od solucyey jako powodowa
strona kopę, tak i ta strona, która solucyą odbiera, kopę płacić powinna;
od innych zaś Akcyi oczywistych także według sposobu w Konstytucyach
opisanego i dawnego zwyczaju dochody brane być mają. A od areztu każdej sprawy
ten, który sprawę areztować będzie, tylko Kancellaryey groszy 15. zapłaci, a od zapi-
su w rejestrze areztowym kopa jedna. Dekretały Kancellarya w ten czas wydawać po-
winna, kiedyby onych strona potrzebowała, a do wyimowania onych przymuszane str-
ny być nie powinny. A załobę z pozwow w Dekreta nie uymując, ani przykładając,
inferować powinna będzie, strzegąc się w Dekretach terminow Łacińskich, które cza-
sem trudność sprawie zadaią stronom Łaciny nieumiejącym wątpliwość; ale szczerą Pol-
szczyzną one pisząc.

8vo. Rejestra sądowe takowym porządkiem wolane będą: w Poniedziałek remissyyny,
zakazowy, Powiatowy, areztowy, *Causarum fisci*, aliás skarbowy, we Środę sprzeciwień-
stwa remissyyny, zakazowy, *Causarum fisci*, *Causarum Militarum*, aliás Żołnierski, Kapturo-
wy, we Czwartek remissyyny, zakazowy, Powiatowy, Kapturowy, w Piątek remissyyny,
zakazowy, przypadkowy, i *Causarum Officii* w Sobotę remissyyny, zakazowy, obligo-
wy, areztowy, i Kapturowy.

gmo. Działa się wielka krzywda stronom do tych czas, że Agenci mało co Prawa wiadomi i nieznaiomi u sądu w Kontrowersye się wdawali bez żadnych Plenipotencyy, dylacyi na zwłokę sprawy, częścią dla niegotowości, częścią dla niedbalstwa zażywali, a ztąd urastały sprawy przeciw oczywistym Dekretom, mieniąc że obrony prawne upuszczone, a potem nieznaiomych ludzi Dekretami, niby swych Agentów okrywfszy, wzrzucały oczywiste sprawy. Zaczyn według Prawa *Coaquationis* ponieważ taki proceder annihilowano, odtąd Agenci krom Patrona ani Kopiey z pozwu prosić nie będą mogli, ani wzdawać, ani u sądu stawiać i kontrowertować nie będą, ale Jch Mość Panowie Patronowie. A ci Jch Mość, którzy się do stawiania w Trybunale W. X. Lit: okrom dawnych Jch Mość Panów Patronów aplikować zechcą, powinni tak jako i dawnieyszy być dobrze osiedli, Szlachta, i Prawa pospolitego wiadomi.

domo. W Izbie sądowej tak względem audyencyey, jako i powagi sądowej ludzie do spraw nie należący i niepotrzebni, mieszać się, a tym bardziej hałasow, lub konferencyy jakich niepotrzebnych czynić nie powinni, pod winą excessu za podaniem zakazu według załugi.

Na koniec w inszych terminach wszytskich do procederu prawnego należących tak w sprawach oczywistych, jako i nieśtannych podług porządku w Prawie pospolitym Statutowym, Konstytucyey, Koekwacyey, opisanego, Sąd Patronowie, także i Kancellarya i strony postępować sobie będą, a tego co się tu krótko opisało, jako Instygator sądów naszych co do urzędu jego należy postrzegać, tak każdy według swej funkcyey wypełniać pod winami w tymże Prawie pospolitym opisanemi, powinien będzie.

Dan ut supra.

Michał Dowmant SIESICKI, *Wojewoda Mściławski, Marszałek Trybunału W. X. Lit:*
 Jan Konstanty z Rusnowa WOLSKI *Wojewoda i Pisarz Grodzki, Deputat Województwa Wileńskiego.*
 Jan Krzysztoff ZABA, *Podczaszy Mściławski, Deputat Województwa Wileńskiego.*
 Stanisław POZNIAK, *Chorąży, i Deputat Powiatu Oszmiańskiego, Starosta Oramski.*
 Stephan Jan SLIZIEN, *Pisarz Ziemski, i Deputat Powiatu Oszmiańskiego, Starosta Owsiwski.*
 Andrzej Kazimierz WILBIK, *Podśedeł i Deputat Powiatu Lidzkiego.*
 Jan de Campo SCYPION, *Pisarz Grodzki i Deputat Powiatu Lidzkiego.*
 Jan THYZENHAUZ, *Pisarz Wielki W. X. Lit: Pieniański, Kupiski Starosta, Dyrektor Compositi Judicii, Deputat Powiatu Wilkomirskiego.*
 Krzysztoff Karol BUTLER, *Podczaszy Księstwa Inflantkiego, Deputat Powiatu Braśławskiego.*
 Jakub BENET, *Stolnik Mozyrski, Sędzia Grodzki, i Deputat Powiatu Braśławskiego.*
 Jerzy WOŁMINSKI, *Skarbnik i Deputat Województwa Trockiego.*
 Tomasz PAWŁOWICZ, *Łowczy i Deputat Województwa Trockiego.*
 Hrehory Jozef KOTOWICZ, *Chorąży, Podstarości, i Deputat Powiatu Grodzieńskiego.*
 Zygmunt Alexy BUCHOWIECKI, *Deputat Powiatu Grodzieńskiego.*
 Alexander MEDEKSZA, *Stolnik Brzeski, Deputat Powiatu Kowieńskiego.*
 Antoni KRZYWKOWSKI, *Stolnik Plocki, Deputat Powiatu Kowieńskiego.*
 Hieronim Dominik z Koziełska PUZYNA, *Starosta i Deputat Powiatu Upitskiego.*
 Kazimierz PIĄTKOWSKI, *Podstoli Starodubowski, Deputat Powiatu Upitskiego, Podskarbi Trybunału Wielkiego Księstwa Litewskiego.*
 Hieronim Antoni GROTHUZ, *Kasztelan i Deputat Księstwa Zmudzkiego.*
 Karol Stanisław NEWELSKI, *Stolnik i Deputat Województwa Smoleńskiego.*
 Alexander LETAW, *Marszałek, Deputat Powiatu Starodubowskiego.*
 Michał Leon Pereśniet SOLTAN, *Podkomorzy, i Deputat Powiatu Starodubowskiego.*
 Marcin Antoni z Koziełska OGINSKI, *Wojewodzie Połocki, Deputat Województwa Połockiego.*
 Piotr KORSAK UDZIELSKI, *Podczaszy, i Deputat Województwa Połockiego.*
 Hieronim Aloyzy ZABA, *Stolnik Mściławski, Deputat Województwa Nowogródzkiego.*
 Andrzej MIRSKI, *Podczaszy Braśławski, Deputat Województwa Nowogródzkiego.*
 Kazimierz PRZECLAWSKI, *Starosta Bialski, Podstarości i Deputat Powiatu Stonimskiego.*
 Jan Krzysztoff BIELAWSKI, *Koniuszy i Deputat Powiatu Wołkowyskiego.*
 Samuel Kazimierz, z Brusiłowa DOROHINICKI KISIEŁ, *Stolnik Podwojewodzi i Deputat Województwa Witebskiego.*
 Alexander z Koziełska OGINSKI, *Starosta Oświacki Deputat Województwa Witebskiego.*

Michał Stanisław BORATYNSKI, Miecznik i Deputat Powiatu Orszańskiego.
Stanisław Michał PIOTROWSKI, Stolnik Mozyrski Deputat Powiatu Orszańskiego.
Michał Stanisław CIECHANOWICZ, Podkomorzyc Piński, Starosta Drużyłowski Deputat
 Piński.
Wincenty Piotr WOLŁOWICZ, Starosta Obelski Deputat Woiewództwa Mściławskiego.
Samuel Kazimierz ILINICZ, Skarbnik i Deputat Woiewództwa Mściławskiego.
Alexander Jozef UNICHOWSKI, Sędzia Ziemski i Deputat Woiewództwa Mińskiego.
Franciszek WOŁODKOWICZ, Deputat Woiewództwa Mińskiego.
Jan JUBYCKI, Podjędek i Deputat Powiatu Rzeszyckiego.
Samuel Jan JASZENIECKI WOYNA, Stolnik i Deputat Powiatu Rzeszyckiego.

Roku 1699. Miesiąca Junii 11. dnia ten Porządek P. KAZIMIERZ LAUDANSKI u
 Sądu głównego Trybunału W. X. Lit. do Akt poddał.

MICHAŁ DOWMANT SIESICKI, Woiewoda Mściławski
 Marszałek Trybunału W. X. Lit.
MICHAŁ KOSZCZTIC, Pisarz Ziemski Wileński i Trybu-
 natu W. X. Lit.

C O E Q U A T I O
J U R I U M
S T A N O W
WIELKIEGO KSIĘSTWA LITEWSKIEGO
Z KORONĄ POLSKĄ.

Uważając, żeśmy tą *Sacra Unione juncti* z Koroną Polską, nie widzimy nic słuszniej-
szego nad to, abyśmy *juribus etiam cunctis* mogli, za zgodą tedy Rzeczypospolitey
zgromadzoney na ten czas *ad Electionem Novi Regnantis* przystępujemy do praw, i
zwyczajów Korony Polskiej dając *Potestatem* wszelkim Sdom, tak Trybunałskim, iako
i Ziemskim, i Grodzkim, & *aliis quibusvis subsellis*, Przykładem praw Koronnych *Penas*
Banitionum, & *alias quasvis Condemnationes pro exigentia juris*, & *Facti decernendi, publicandi,*
Executiones injungendi & exequendi, Ministeria też Buław, Pieczęci, Łasek Marszałkowskich,
Kluczów Podskarbach, i *Circumscriptionem* ich według tychże Praw Koronnych akceptu-
jemy. Sdow Trybunałskich, & *aliorum subselliorum formam* z Koroną Polską *eandem as-*
sumimus, excepto solo usu Statutu Wielkiego Księstwa Litewskiego, i Sdu Duchowieństwa,
w czym Ordinacyą osobliwą tegoż Trybunału, i Taryfę Repartycyi Woyska Hiberny
na Woiewództwa i Powiaty, także jego Lokacyą niniejszym Prawem approbujemy, Kto-
by się zaś tey Naszey Powłzechney zgodzie, i postanowieniu Rzeczypospolitey sprze-
ciwić chciał, i one ruinować, ma być *pro hoste Patria reputandus, & eo ipso Infamis*.

KAZIMIERZ LUDWIK BIELINSKI,
Podkomorzy Koronny, Marszałek Koła Rycerskiego.

Coæquatlo Jurium Wielkiego Księstwa Litewskiego, & *annexarum Provinciarum* za
powłzechną zgodą Stanow Rzeczypospolitey Postanowiona. Także *Circumscriptio*
Ministeriorum: Buław, Łasek, Pieczęci, Kluczów Wielkiego Księstwa Litewskiego,
Repartitio i *Locatio* Woyska w Grodzieńskiej, Olickiej, i Półskiej Ekonomii, tudzież
w Leśnictwie Sokolskim, i Kamienney, w Starostwach, i Dzierżawach Woiewództwa
Brzeskiego *salvis proventibus Mensæ Regiæ, & Tenutiariorum*, tudzież *Ordinatione* *salvâ* Try-
bunału Wielkiego Księstwa Litewskiego *rum omnibus* w niey *expressis contentis circa facta*
conventa inserta manu tenebimus, i nikomu tego wzruszać nie pozwolemy, ale i owszem *in*
Executione zachować mamy. Seym *Exorbitantiarum* lubo za Antecessorow naszych nie
raz był na różnych Seymach namówiony, ale że dotąd dla Przeshkod zachodzących
prementibus belli motibus nie przyszło do niego. Tedy *pro subsidio* Praw, Swobod, i wolno-
ści, tudzież *pro medela Exorbitantiarum* Statut tey Rzeczypospolitey Seym trzeci Ord-
naryiny. *A in casu summa, & urgentis necessitatis* Konny, za zgodą włzech Stanow złożyć
obieciemy, Na który Szlachta *propter tuenda fura sua, & Immunitates Coæquationis: & Or-*
dinationis præsentis, sub penis de expeditione bellica sancitis, stawić się powinni *virilim*. Trybunał
Wielki Wielkiego Księstwa Litewskiego lubo Prawem pospolitym o Trybunale Koronnym
i Wielkiego Księstwa Litewskiego w Konstytucyach *Annorum* 1578. 1589. 1607. 1613.
1616. 1618. 1620. 1621. 1627. 1633. 1638. 1647. 1649. 1653. 1670. postanowionym,
powaga tych Sdow głównych oboysza Narodow i Dekretow przez nie ferowanych
dość należycie jest opisana, i warowana; że jednak *per abusum quemdam* różnymi sposo-
bami Dekretow Wielkiego Trybunału, Wielkiego Księstwa Litewskiego Exekucya była
impedita, częścią Mandatami Zadwornemi, które na Dekreta Sdow Trybunałskich mi-
mo Prawo wychodziły, częścią, iż Trybunały, i Sdy inne niższe skazawizy Stronę
na Banicyą, albo Infamią po wyniesienie oney do Kancellaryi Wielkiego Księstwa Li-
tewskiego *Victorem causa & actionis* odrywały, pod pretextem zaś Banicyi, albo Infamii
takim sposobem wyniesionej Sdy Zadworne tak Assessorskie, jako i Relacyjne Wielkiego
Księstwa Litewskiego *in cognitionem* Dekretow Trybunałskich *quæstiones & actionem bo-*
norum terrestrium, ac injurias eorum w sobie zawierające wdawali się, przez co
protractio Sprawiedliwości Świętey, i *Injuriatis* wielka krzywda bywała, gdy dōysć Exe-
kucyi *rei judicata* nie mogli. Przeto te wszystkie Dekreta Trybunału Wielkiego Księstwa

Coequatio Jurium

Litewskiego z kontrowersyi ferowane *eiusdem auctoritatis, roboris, & firmitatis* jako Trybunału Koronnego i Seymowe mieć chcemy, i postanawiamy, warując, aby tak Trybunał Wielki Wielkiego Księstwa Litewskiego, jako i Sady Ziemskie, i Grodzkie wszystkich Woiewództw, i Powiatow podług zwyczaju Trybunału, i Sądow Ziemskich tudzież i Grodzkich Koronnych, *Partem jure victam*, lubo Procellem Kontumacyinym, lub Dekretem z oczywistej kontrowersyi ferowanym, *pro qualitate Causae Bonitione simplici, vel perpetua*, albo Infamią wiązały, i te winy *super Partem jure victam contextu* Dekretow wskazane Jenerałom Sądowym na ten czas przytomnym, według Artykułu piątego z Rozdziału jedenastego w Statucie W. X. Lit: opisanego, Remissy żadney do Kancellaryi W. X. Lit: nie czyniąc, publikować kazaly, a po publikacyi Remissy lub do Sądow Ziemskich, lub Grodzkich Starościennych *pro finali, & ultima Executione ex jure victis* czyniły. Ażeby zaś należyty porządek w Sądzeniu Spraw Trybunałowi W. X. Lit: podległych był, przeto chcąc *Injuriatis succurrere*, żeby *cursum* Sprawiedliwości Świętej jako naysprawniejszy mieli, i dochodzili, stanowimy, iż Trybunał Wielki W. X. Lit: sądzić będzie wszelkie Appellacye od Sądow Ziemskich i Grodzkich Starościennych, pochodzące Remissy z przeszłych Trybunałow ob *paritatem votorum contraventionis* Dekretem Trybunałskim, tudzież *Causas Officii* względem nieuczynionej Exekucyi Dekretow Trybunałskich, Ziemskich, i Grodzkich, jako nie sądzenia Sądow, i Rokow w czasie należytym, *extendendo in negligentes Officiales penas privationis Officii*, także *causas gravaminum* przed Sady Ziemskie, albo Grodzkie *illatorum, & Causas Fisci, & Militares* względem krzywd przez żołnierzow uczynionych, tudzież *recentis Criminis ante omnia*, a te Dekreta *pluralitate votorum* konkludować, i ręką Marszałkowską, tudzież trzech Deputatow w Protokole Ziemstwa, Woiewództwa tego, w którym się ten Trybunał sądzić będzie, podpisywać, nie uciążając Grzywnami strony żadney, & *praesudicio* tak *in causis hereditatum, quæstionum Juris* jako *facti, & violentiarum* nad czterdzieści kop groszy Litewskich, i to w sprawach *majoris importantia, & contraventionum*, nie biorąc ani *partem jure vincentem*, aby *pro parte jure victa* winy Sądowe płaciła przyniewalać, lecz winy pieniężne *Parti injuriata, & jure vincenti juxta causarum merita* przysądzać, ani też *penas pecuniarias Parti vincenti adjudicatas*, Sądowi albo Instygatorowi *condonatas* przyjmować, *penas sessionis Turris*, albo też zakłady opisane *non consentiente parte* relaxować, i odpuszcząć, żadney osoby respektu nie mając, Spraw z rejestru podług w pisania przywoływać, Dilacye, które na zwłokę *temere litigantes* brać zwykli, odrzucać, raz pozwolonych na jedney Kadencyi Sądow onych napotym nie dawać, i w sprawach tych, które *per viam appellationis* od Sądow Ziemskich i Grodzkich przychodzić będą, zabraniać. Lecz sprawy, które *via appellationis* do Sądow Trybunałskich przyjdą *etiam sine beneficio Arresti*, gdy z porządku Rejestrowego przywołane będą, sądzić, w sprawach zaś, które *per Citationes crudas, ad citationes* przypadły, *salvo Arresto* raz *admisso in Causis Juris*, jeżeli tego będzie, dylacye, & *ad munimenta* do czterech Niedziel a nie daley *in causis facti* podobney delacyi na inkwizycyę, & *scrutinium* pozwalając. Sprawom zaś Duchownym *exemplo* dawnego zwyczaju dni Wtorkowe w każdym Tygodniu służyć będą: a względem innych spraw Duchownych z Swieckimi i Swieckich z Duchownymi *forum* w Statucie W. X. Lit: opisanę we wszystkim zachowujemy. A lubo Pisarz Ziemskiego Sądu Woiewództwa, w którym się Sady główne Trybunałskie odprawować będą, wykonawczy Jurament obecnym będzie, jednak *votum* w sprawach Sądow podległych dawać nie powinien, ale tylko Dekreta w Kole umówione, i *pluralitate votorum* konkludowane, po Polsku, a nie po Rusku pisać i one każdemu potrzebującemu bez wszelkiej Depaktacyi, i przymuszenia strony, do wyimowania terminat z Dekretow, i odkładow wydawać *per extractum sub pena privationis Officii* i winą sta kop groszy Litewskich *sub pena Bonitionis perpetua* przez Trybunał *decernenda, & extradenda* stronie tej, którąby ukrzywdził, *solvenda*, powinien będzie.

Gdy zaś Trybunał czas limitować przyjdzie, Rejestra Sądow ręką Marszałka Trybunałskiego podpisane jako Protokoly, i Akta Dekretow Sądowych przy Ziemstwie Woiewództwa, w którym Sady będą, zostawać mają.

A że z wielką krzywdą prawujących się było, gdy strony Dekretami z oczywistej kontrowersyi ferowanymi przekonane, sposobow różnych na zniesienie onych dotąd używały; przeto stanowimy, aby Pozwy, które na Sady strony przez Jenerałow wynosić przeciwko sobie zwykły, przez tychże Jenerałow przy relacyi uczynionej, lubo w Grodzkich lubo w Ziemskich Aktach tego Woiewództwa, albo Powiatu *ubi bona con-*

Stanow W. X. L. z Koronę Polską

assunt, o które rzecz pójdzie, albo *in causa facti* gdzie *citatus* ma *possessionem de tenore suo* dwie-
ma niedzielami przed Kadencyą Sądow wpisywane były, a potym wymyślne procesy,
które donoszono przeciwko Plenipotentom jakoby o znowę z stroną, abo o upuszczenie
obron, znośimy. Zabiegając temu takowe sprawy, i sposoby znośzenia niewiadomością
terminu, Kondemnata, tudzież Dekretow z oczywistej kontrowersyi ferowanych, abro-
gujemy, że Dekreta *ex seriis controversiis* ferowane, także *evafione*, albo *comprobatione* zakoń-
czone obmowy wszelkie oddalając, nie naruszenie powinno być zachowane stanowieny.
Gdyby jednak Plenipotent *convictus* był, *similiter* i Woźny *de fraude & dolo contra Principalem suum*, takowy na gardle karany, a *Pars temeris obijciens; & non convincens de fraude, & dolo* Plenipotenta, jako i ci, którzy pochwałkami, i protestacyami o następowanie na zdro-
wie, albo na honor, poczynionemi kogokolwiek opifali, a tego *ordinariis probationibus, & oculatis testibus* nie dowiedli, prócz *panam eliminationis*, tyfiacem kop groszy Litewskich, tu-
dzież *sessione Turris* przez Półroka *in fundo sub pana Infamia* w Trybunale, *decernenda, & pu-
blicanda irremissibiliter* karany być powinien. Dekreta wszystkie Polskim językiem odtąd
maią być wydane, dawnieysze Akta, i *inscriptiones, Decreta* zeznania *in suo robore* zоста-
wać maią z Remissją do Trybunału o przeciwieństwo Trybunałskiemu Dekretowi, dla
czego Kancellarye zawsze otwarte być powinny. Regenci, i Vice-Regenci *Nobiles bene
possessionati, & jurati*, którzyby się od Kancellaryi nie abscentowali, być powinni; a w inszych
wszystkich rzeczach Statut Wielk: Księstwa Litewskiego, według którego wszelkie *subsel-
lia* dotąd sądziły się, wcale zachowujemy. Chcąc też i w tym *prospicere bono publico*, aby
Dobra Jego Królewskiej Mości tak Stołowe, jako i Starostwa, Dzierżawy, wszelkie
tudzież Dobra Duchowne, i Szlacheckie *ab onere militari* dalszego uciemienienia nie miały,
na lokacyą Woyska Wielkiego Księstwa Litewskiego Grodzieńską, Olicką, i Pińską Eko-
nomią, tudzież Leśnictwo Sokolskie, Starostwa, i Dzierżawy w Woiewództwie Brze-
skim *salvis proventibus mensa Regia, & Tenutiariorum* naznaczamy, i przez Komissarzow ex-
diwidować na Chorągwie deklarujemy, gdzie żołnierz *subsistere* ma jednym dachem kon-
tentuiąc się, i pasze w naznaczonych mieyscach wolne maiąc, który tak w pole przeciw
nieprzyjacielowi Rzeczypospolitey za Ordynansami Jch Mościow Panow Hetmanow
idąc, jako z pola powracając, nikomu żadney krzywdy, i szkody czynić nie powinien,
ale tym, co się niżej wyraża kontentować się ma, dla czego już teraz Wielkie Księstwo
Litewskie Repartycyą Woyska czyni, one na Woiewództwa, i Powiaty rozbiiera, sposo-
by i skutek satisfakcyi *in futurum* bierze, na przyszłe relacyjne Seymiki do Braci, który
ma być *ad proportionem* Repartycyi obmyślony, w summie, i ludziach rozebranych za
Zołdy Konsystencyi Hiberny upewniając, że na koń Usarkki złotych pięćset, na koń Pań-
cerny złotych czterysta, na koń Raytarcki złotych trzyset, na koń Dragański złotych dwie-
ście sto pięćdziesiąt, na Piechoty Niemieckiey Żołnierza jednego, złotych sto pięćdzie-
siąt, na Piechoty Węgierkiey Żołnierza, złotych dwieście. Na które Chorągwie Listy
przypowiedne za rekomendacyą Jch Mościow Panow Hetmanow od Jego Królewskiej
Mości wychodzić maią, i zwijane być nie powine *ex arbitrio* Jch Mościow ale *ex mente*
Rzeczypospolitey, które pieniądze wszystkie Woiewództwa, i Powiaty Wielkiego Księ-
stwa Litewskiego Pierwszą Ratą w dzień Świętego Marcina Roku terażnieyszego, Dru-
gą w dzień Świętego Kazimierza zwozić, *& pravia liquidatione* z Pany Deputatami od
Chorągwi zesłanymi, wypłacać maią. Którzy na to z przysięgą, wiele pod którą Chorą-
gwią ludzi *in opere belli* było. Czym Żołnierz kontentuiąc się, tak względem żołdu, jako
i Hybernny, i Konsystencyi nie więcej od Rzeczypospolitey pretendować nie ma, ale ca-
ły Rok tę porcyą odebrawszy, o tym żyć, i tym kontentować się powinien. Co każdego
Roku na terminie pomienionym, póki Woyna z nieprzyjacielem Krzyża Świętego trwać
będzie, skutecznie Jch Mościom dochodzić ma; za uchwałą od Seymu, do Seymu, a
ktoby kolwiek był *refractarius* tej exolucyi dość nie czyniąc, takowy powinien *panam
Infamia, & confiscationis Bonorum mota Nobilitate* przez Jch Mościow Panow Rotmistrzow
po Woiewództwach, i Powiatach obranych, tudzież *adhibita manu militari* w Sądach Skar-
bowych Powiatowych, gdzie którey Chorągwi Repartycyi przypadła, *subjacere*, na któ-
rych Sądach z Pany Poborcami Rachunki, *& judicia* odprawować się maią, którzy *in
causam satisfactionis* penom w prawie pospolitym opisanym podlegać powinni. A jeśliby co
nad to więcej Żołnierz pozwolił, jako to przechodami, noclegami, ugodami, *& quocunque
titulo* krzywdy czynił, tedy przy teyże zapłacie *respondere, & satisfacere injuriatis instanti-*
ne powinien. Dla teyże zapłaty Czopowe, Szeleżne, Monopolium Tabaczne, poglowne

Coactio Jurium

żydowskie, tatarskie, które zaraz uchwalamy, przy Woiewództwach, i Powiatach Wielkiego Księstwa Litewskiego zostawać ma, a w długach Jch Mościom Panom Hetmanom należących i dawniejszych zasługach Woysku W. X. Lit: zaśluzonemu *à futuro Regnante* skuteczney spodziewamy się satisfakcyi, która jeśliby nie doszła, Woiewództwa, i Powiaty na Seymie *Coronationis* obmyślić mają. Dla czego z tego Seymu Komissya naznaczona będzie, na której J. Pan Pisarz polny W. X. Lit: rejestra swoje powinien będzie podać, wiele w której Kompanii Woyska popisał, nie inkludując w to duchownych ćwierci, tamże od każdej Chorągwi Jch Mość Panowie Deputaci *sub nexu corporalis Juramenti* Rejestra podadzą, wiele w której ćwierci *in opere* Rzeczypospolitey ludzi pod tą Chorągwią było, dla czego Raytarskie, Tatarskie, i Kozackie Chorągwie nad Komput Rzeczypospolitey poczynione *exnunc* kasluemy, i pretensyi żadney tym nad Komput Chorągwiom do Rzeczypospolitey nie zostawujemy. Owszem Jasnie Wielmożny Jmść Pan Woiewoda Wileński Hetman Wielki W. X. Lit: one zwinąć powinien, bo im jako *ultra mentem* Rzeczypospolitey zaciagnionym żadney płaty, ani lokacyi dać nie możemy, ani powinniśmy, na infzē zaś *expensa* Rzeczypospolitey cią nowo podwyższone, i stare Wielkiego Księstwa Litewskiego Skarb W. X. Lit: *per plus offerentiam* arędować będzie, *finē gravamina* Szlacheckich desluitacyi według praw dawnych, i te importancye, tam gdzie potrzeba Rzeczypospolitey ukaże, obracać ma, *salva liquidatione* przed Jch Mościami Pany Deputatami na Seymach od Rzeczypospolitey wysadzonymi do tegoż Skarbu Wielkiego Księstwa Litewskiego, *Quarta nomins Simpla Donativa* wnoszona, i tak, jako Prawo mieć chce, obroćona być ma.

A że stare Cło *Mensa Regia* destynowane jest dawniejszymi Konstytucyami od Rzeczypospolitey, tedy kiedy Rzeczpospolita *ad dispositionem suam* bierze z tychże Cel prowentow, Jmść Pan Podskarbi W. X. Lit: ma wypłacać Królowi Jego Mości w dwu leciech od Seymu terażniejszego zacząwszy, sto tysięcy *Currentis monetae* Więc że i *Ministeria* Jch Mościow Panow Marszałkow W. X. Lit: *extra competens forum* wiele spraw *cum gravamine* Stanu Szlacheckiego przed swój Sąd *evocare* pozwalają, i Dekretami swoimi *Jurisdictiones alias confundere* zwykły; tedy *abhinc* jeśliby *ad forum* Jch Mościow nie należące sprawy przypuszczone były, nie tylko *Pars Añoria panis evocationis* podlegać powinna, ale też *Horti injuriata* o to forum w Trybunale Wielkim W. X. Lit: z Jch Mościami Pany Marszałkami naznaczamy, którzy penom w prawie pospolitym opisanym podlegać powinni będą.

A że Lokacya Woyska jest niżej namieniona, zaczynamy teraz dyspozycyą onego tu się namienia, aby Jch Mość Panowie Kommissarze Ekonomią Grodzieńską, Olicką, Leśnictwo Sekolskie, i Kamiennie rozdzielili na Chorągwie Ufarskie, Pańcerne, Raytarskie, i Kozackie, w Pińskiej Ekonomii na Dragonie konne wszystkie, na Piechoty tysiąc sześćset, na Piechoty Węgierskie sześćset: w Starostwach Woiewództwa Brzeskiego, na tysiąc Piechoty Niemieckiey exdywidowali, naznaczają się, tedy Jch Mość Panowie Kommissarze na tę exdywizyą Lokacyi do Grodzieńskiej Ekonomii Jmść Pan GREGORY OGINSKI, Chorąży Wielkiego Księstwa Litewskiego, Jmść Pan MASSALSKI, Chorąży Grodzieński, Jmść Pan Alexander WOŁŁOWICZ, Cześnik Grodzieński, Jmść Pan Stanisław SOPOCHO, Skarbnik Smoleński. Do Olickiey Ekonomii, Jmść Pan Leon OGINSKI, Podstoli Wielkiego Księstwa Litewskiego, Jmść Pan Mikołaj KORF, Chorąży Kowieński, Jmść Pan Zygmunt JUSZKIEWICZ, Podśudek Kowieński, Jmść Pan Dominik MEDEKSZA, Pisarz Grodzki Kowieński. Do Pińskiej Ekonomii i Starostw w Woiewództwie Brzeskim, na Piechoty, Jmść Pan Krzysztof RAJECKI, Pisarz Wielkiego Księstwa Litewskiego, Jmść Pan Ludwik POCIEY, Podkomorzy Brzeski, Jmść Pan Reynold SADOWSKI, Pisarz Ziemski Brzeski, Jmść Pan Mikołaj MACHWIC, Stolnik Brzeski, Jmść Pan Zygmunt Bazyli CHRZANOWSKI, Cześnik Brzeski. Ci tedy Jch Mość Panowie Kommissarze do exdywidowania Lokacyi naznaczeni mają się zjachać do miejsc naznaczonych we cztery Niedziele po denominacyi Króla Jego Mości, i rozdzielić wlokami, po rozdzieleniu Lokacyi Rejestra mają do Grodow *per oblatam* podać Extrakty wyjąwszy, ciż Jch Mość Panowie Kommissarze odesłają do Jmść Pana Chorążego Wielkiego Księstwa Litewskiego, a w niebytności do Jmść Pana Podstolego, W. X. Lit: których Jch Mościow *fide*, i *conscientia* obowiązujemy, aby *finē ullo respectu* exdywidowali, nie czyniąc *prajudicium* Dzierżawom, i Woysku, a któryby Jch Mościom miał bronić tey Lokacyi, *pro hoste Patria*, i *Infami* deklarujemy. A

Stanow W. X. L. z Koroną Polską

te Regeſtra Lokacyi exdywidowania na Chorągwie odeſłać mają, jedne do Jmſć Pana Woiewody Wileńskiego, Hetmana W. X. Lit: a drugie do Woiewództw, i Powiatow; za odebraniem których ma Jmſć Pan Woiewoda Wileński ruſzyć Woysko z Konſyſtencyi teraźnieyſzych, na naznaczoną lokacyą. Inquantumby kto ſwieżo napisanemu prawu ſprzeciwiał ſię, takowy *Pro Hoſte Patriæ* za dowodem *declaratur, ſub privatione Honorum, & bonorum*, o co *Forum* każdemu wolne, lub do Trybunału, lub na Seym; Dobra jego *pro vacanti* podane być mają. Dla zapłaty Woyska, i dla rachunkow z Jch Mościami Pany Poborcami, i Administratorami Szeleżnego, i Czopowego, Sądy Skarbowe po Woiewództwach, i Powiatach ſadzić ſię mają według porządku Korony Polſkiej.

Jan GNINSKI, Woiewoda Pomorſki, Deputat z Senatu ad paſſa Conventa, i na ten czas Direktor. Franciszek GRZYBOWSKI, Kaſztelan Inowrocławſki, Deputat z Senatu *m. p. ad paſſa Conventa*. Jan PROSKI, Kaſztelan Czerniechowieſki, Deputat z Senatu ad paſſa Conventa. Jakub z Bieſzna BLESZYNSKI, Kaſztelan Miedzyrzecki jako Deputat z Senatu ad paſſa Conventa. Jan Mikołay z Krafnego KRASINSKI, Kaſztelan Matagowieſki jako Deputat z Senatu ad paſſa Conventa. Krzyſztof SKARBK, Kaſztelan Chalicki. Deputat z Senatu ad paſſa Conventa. Jan z Chomeć MORAWSKI, Kaſztelan Przemyſki, Deputat z Senatu ad paſſa Conventa. Wojciech KRONKOWSKI, Kaſztelan Krzywieſki, Staroſta Oboyski Deputat z Senatu ad paſſa Conventa. Maciey Z B. PSTROKONSKI, Kaſztelan Spicymirſki, Deputat z Senatu ad paſſa Conventa. Michał z Wielkiego Rybska RYBSKI, Kaſztelan Goſtyńſki. Deputat z Senatu ad paſſa Conventa. Prokop LIPSKI, Stolnik Wſchowſki, Piſarz Grodzki Poznański, Deputat z Woiewództwa Poznańskiego ad paſſa Conventa. Hieronim BRORUCHOWSKI, Podſtoli Poznański, Deputat ad paſſa Conventa. Waleryan NARAMOWSKI, Burgrabia Ziemſki Poznański, Deputat z Woiewództwa Poznańskiego ad paſſa Conventa. Joannes a ſkryzynno Dunin, Nuntius Terreſtris Poſnaniensis, Deputatus ad paſſa Conventa, Jan LUKOMSKI, Woiewództwa Poznańskiego Deputat ad paſſa Conventa. Wojciech na Parczewie PARCZEWSKI, Deputat Woiewództwa Poznańskiego ad paſſa Conventa. Staſław z Chomeć MORAWSKI, Deputat ad paſſa Conventa. Z Woiewództwa Poznańskiego. Franciszek HRYNIEWIECKI, Skarbnik Ziemie Bielskiej, Deputat ad paſſa Conventa Woiewództwa Poznańskiego. Andrzej, Rezbitha ROZBICKI, Deputat ad paſſa Conventa Woiewództwa Poznańskiego. Alexander Haza RADLICZ, ad paſſa Conventa. Deputat Woiewództwa Poznańskiego, Franciszek z Bieſzna BLISZYNSKI, Deputat ad paſſa Conventa Woiewództwa Poznańskiego. Stefan KOSTROWSKI, Chorąży Derpski, Deputat ad paſſa Conventa Woiewództwa Wileńskiego. Krzyſztof z Bratoſzyna Deſzpót ZIENOWICZ, Marſzałek Oſzmiański, Leśniczy Wilkowyski, Deputat ad paſſa Conventa Staſław POZNIAK, Chorąży Oſzmiański Deputat ad paſſa Conventa. Powiatu Oſzmiańskiego, Kazimierz Władysław z Bieganic BIEGANSKI, Marſzałek Bracławſki, Deputat ad paſſa Conventa. Adam TARŁO Staroſta Steżycki, Deputat ad paſſa Conventa. Woiewództwa Sędomirſkiego. Staſław DUNIN KARWICKI, Czeſnik i Deputat ad paſſa Conventa. Woiewództwa Sędomirſkiego, Staſław KOSZUCKI, Deputat z Woiewództwa Kaliſkiego ad paſſa Conventa. Staſław DEMBINSKI, Deputat z Woiewództwa Kaliſkiego. Sebaſtyan Haza RADLICZ, Deputat ad paſſa Conventa. z Woiewództwa Kaliſkiego. Michał SZCZUKA, Ciwun, Piſarz Ziemſki Trocki, Deputat ad paſſa Conventa. Jan Staſław BOKIEY, Podſedek Woiewództwa Trockiego, Deputat ad paſſa Conventa. Staſław RUKIEWICZ, Inſtygator Wielkiego Kieſtwa Liwoſkiego, Woyski Grodzieński, Deputat ad paſſa Conventa. z Grodzieńskiego Vilhelmus Fridericus BUCHOLC, Stolnik Inſlantſki Deputat, Powiatu Upickiego. Jan ZALESKI, Deputat ad paſſa Conventa. z Powiatu Radomſkiego Woiewództwa Sieradzkiego. Staſław DZIEDOSZYCKI, Chorąży Trembowoſki, Deputat ad paſſa Conventa. Ziemie Lwoſkiej, Adam na Drohownie DROHOJOWSKI, Stolnik Ziemie Bielskiej, Deputat ad paſſa Conventa. Karol z Nagłowicz REY, Podſtoli Ziemie Chełmieſkiej, Łukasz Franciszek MAKOWIECKI, S. J. D. P. Ziemie Chalickiej. Jerzy DZIEDUSZYCKI, Staroſta Zyda-czowieſki Deputat ad paſſa Conventa z Woiewództwa Podolſkiego, Alexander WOŁŁOWICZ, Czeſnik Grodzieński, Deputat ad paſſa Conventa. Jan KROSNOWSKI, Chorąży Podolſki, Deputat ad paſſa Conventa. Woiewództwa Podolſkiego, Staſław MAKOWIECKI, Stolnik Latyczewſki, Deputat ad paſſa Conventa Woiewództwa Podolſkiego, Adam RZEWUSKI, Staroſta Wiſzyńſki, Deputat ad paſſa Conventa Woiewództwa Podolſkiego. K.O.O. RZETCHUSKI Biberffeyn, Chorąży Lubelſki, Deputat ad paſſa Conventa. Mikołay KOS-

Coëquatio Jurium

SAKOWSKI Deputat ad pacta Conventa. Teofil BISPINK, Miecznik Starodubowski, Deputat ad pacta Conventa, z Powiatu Starodubowskiego, Kazimierz PTAK, Pisarz Grodzki Starodubowski mpp. Felix Nikodem z Ciechanowicz CIECHANOWIECKI, Deputat ad pacta Conventa. Woiewództwa Polockiego, Jozafat ZABA, Deputat ad pacta Conventa. Woiewództwa Polockiego, Maurycy Kazimierz z Głogowa GLOGOWSKI, Deputat ad pacta Conventa. z Woiewództwa Belskiego, Pułkownik Pancefný z Znakú Najjasniejszego KROLEWICA Jego Mości Jakuba. Mikołaj Stefan de Krókoiv Radecz RADECKI, Chorąży Horodelski, Deputat ad pacta Conventa. z Woiewództwa Belskiego Powiatu Horodelskiego. Michał na Liniewie LINIEWSKI, Łowczy Belski, Pułkownik, Deputat ad pacta Conventa. Woiewództwa Belskiego, Krzysztof KOMOROWSKI, Kuchmistrz Wielkiego Księstwa Litewskiego, Starosta Wolkowycki, Deputat ad pacta Conventa, Teofil OLENDSKI, Marszałek Wolkowycki, Deputat ad pacta Conventa. Teodor LUKOMSKI, Sędzia Ziemski, i Deputat ad pacta Conventa. Woiewództwa Witebskiego, Józef Kazimierz HURKO, Podsekdek, Woiewództwa Witebskiego, Deputat. Michał Kazimierz PAC, Starosta Wasilkowski, jako Deputat ad pacta Conventa. Piotr Władysław z Boglewicz BOGLEWSKI, Cześnik i Deputat ad pacta Conventa. Ziemie Czerskiej Kazimierz z Mokronosa MOKRONOSKI, Chorąży, i Deputat ad pacta Conventa. Ziemie Warszawskiej, Stanislaus Josephus de Obory CZOSNOWSKI, Dapifer, & Rothmáister Deputatus ad pacta Conventa, Terra Varsaviensis, Stanisław KRASINSKI, Starosta Szumiński, Deputat ad pacta Conventa, Ziemie Warszawskiej, Franciszek z Obor na Jasienicy CZOSNOWSKI, Cześnik, i Deputat ad pacta Conventa. Ziemie Warszawskiej, Michał z Kozielek PUZYNA, S. W. Poseł i Deputat Ziemie Wiskiej, Stanisław OPACKI, Podczaszcy Żytomirski, Poseł, i Deputat ad pacta Conventa. Ziemie Wiskiej, Szczęsny na Krásnej Woli KRASINSKI, Podkomorzy, i Deputat ad pacta Conventa. Ziemie Ciechanowskiej, Woyciech Jedrzej z Krásnego KRASINSKI, Deputat ad pacta Conventa. Ziemie Ciechanowskiej, Kalper Jaltbruyk na Kozikach KOZIKOWSKI, Podstoli Ziemie Łomżyńskiej Jan Kazimierz BRZĘZINSKI, Podkomorzy Marszałek Sądów Kapturowych, i Pułkownik, Ziemie Nurkiej, Deputat ad pacta Conventa. Jan Stanisław na Zalesiu ZALESKI, Chorąży Ziemie Nurkiej, Starosta Surąski, Deputat ad pacta Conventa. Mikołaj z Królewic KROLEWSKI, Podczaszcy Brzeski, Deputat ad pacta Conventa, Ziemie Nurkiej, Jakub na Bartkowie CHALECKI, Łowczy Woiewództwa Podlaskiego, Deputat Ziemie Drogickiej, ad pacta Conventa. Jan Władysław Kunat WYROZEMBSKI, Stolnik Ziemie Mielnickiej do Coëquacyi Jurium Wielkiego Księstwa Litewskiego, i ad pacta Conventa Conscribetur Deputat. Ludwik Konstanty PO-CIEY, Podkomorzy Brzeski, i Deputat ad pacta Conventa Woiewództwa Brzeskiego, Zygmunt Benedykt CHRZANOWSKI, Cześnik, i Deputat ad pacta Conventa. Woiewództwa Brzeskiego, Marcyan Dominik WOŁŁOWICZ, Chorąży Mściławski, i Deputat ad pacta Conventa. Woiewództwa Mściławskiego, Stefan Konstanty ZAŁENDZKI, Sędzia Ziemski tegoż Woiewództwa Deputat, Kazimierz LISOWSKI, S. Z. T. m. p. Jakub Zygmunt RYBINSKI, Deputat ad pacta Conventa. Woiewództwa Pomorskiego, Stanisław OWICKI, Deputat ad pacta Conventa. z Woiewództwa Pomorskiego, Jan KLEYT, Deputat ad pacta Conventa. z Woiewództwa Pomorskiego, Ignacy Zygmunt STANISLAWSKI, Deputat ad pacta Conventa. z Woiewództwa Pomorskiego, M. Kryszpin KIERSZEY-SZTEYN, Podczaszcy Wielkiego Księstwa Litewskiego, Deputat ad pacta Conventa. z Woiewództwa Mińskiego, Krzysztof Stanisław na Bakstach ZAWISZA, Miński, Cześnik, Starosta, Deputat ad pacta Conventa. z Woiewództwa Mińskiego, Michał na Chalczu CHALECKI, Starosta Mozyrski, Deputat ad pacta Conventa. Bogusław Jan Ipoński LENKIEWICZ, Stolnik i Deputat ad pacta Conventa. Powiatu Mozyrskiego, Bonawentura BRYGANTY, Radzca Krakowa, tegoż Miasta, P. Jerzy Romuald Schedel Radzca, i Poseł od Stołecznego Miasta Jego Królewskiej Mości Krakowa, Paweł Nieszniowski Sekretarz, i Poseł Miasta Krakowa. Dominik Wilczek, J. K. Mości Sekretarz, i Assessor Sądów Zadwornych, Radzca, Poseł, i Deputat ad pacta Conventa. Miasta Lwowa Jan Stanisław Mościcki, Philosophia Doctor, Sekretarz, i Poseł Miasta Lwowa.

R E J E S T R

Na czternaście Rozdziałów Statutu Wielk. X. Litewskiego, Artykułów i Paragrafów (§) w nim będących; wedle Alfabetu porządkie zebrany.

A.

Aktor i pozwane w sprawie kiminalney oczewisto
maia się rozprawować, Rozd: 1. art: 2. §. 1.
Patrz *personalis actio*.
Aktora gdy nieftawa, na wywołania Urząd fołdru-
ie, rozd: 11. art: 4. §. 4. art: 6. §. 2.
Aktor z pozwu ma się skarżyć, rozd: 4. art: 54. §. 1.
Aktorowi, i pozwanemu skrutynium pozwolono,
rozd: 11. art: 61.
Aktorowi, których szkody i kiedy odstąpić nie wol-
no, rozd: 11. art: 59. A kiedy wolno art: 58 § 2.
Aktorowi Prokuratora odstawiwszy, wolno samemu
mówić, abo zaś drugiemu zlecić, rozd: 4. art:
59. §. 4.
Aktorowi na pozwie poprawić się wolno, rozd: 4.
art: 46. §. ostat.
Aktor, który, kiedy, i dla czego porękę daie, rozd:
4. art: 29. §. 4.
Aktor w czym, kiedy, rzecz swą traci, rozd: 4. art:
25. w punkcie ostat:
Aktor pozwany do różnych sądow, na iedne Roki,
rozd: 4. art: 27. §. 2.
Aktor pzwawszy, ieśliby sam dla choroby, nie stał,
rozd: 4. art: 23. §. 6.
Aktor pozwawszy drugiego, gdyby sam nie stał,
rozd: 4. art: 24. i 42. §. 3.
Aktorowi kiedy i w czym idzie dylacya, rozd: 4.
art: 24. §. 3.
Aktorowi z złoczyńcą zdrowie prawo po eważyi
receptatora, rozd: 1. art: 24. §. 6. W rozd: 11.
art: 38. rozd: 4. art: 49. §. 2.
Aktor w prawo witałwszy, gdy upornie od Sądu
odeydzie, rzecz swą traci, rozd: 4. art: 3. §. 2.
Aktor przefad kiedy płaci, iako mu się zaś wraca,
rozd: 4. art: 5. §. 2.
Aktor, Podkomorzego o zapożwie strony i roku,
przez Woźnego listem powinien obwieścić,
rozd: 9. art: 6. in penultima periodo.
Aktor gdy fortelnie podeydzie, gdzie oto z adwer-
sarzem czyni, rozd: 9. art: 13. §. 2.
Appellacya w których rzeczach nie ma być dopu-
szczona, rozd: 4. art: 88. §. 1.
Appellacyi kaźdey rok zawity, rozd: 4. art: 89.
Appellacyi niekufzney winy kop 6. tamże, i Rozd:
4. art: 67. §. 7.
Appellacya od Kommissarzow zgodnych w rozfa-
dzaniu o grunty miedy Szlachtą a Królem, do
Króla nie idzie, w rozd: 1. art: 15. §. 2. & e
contra tamże.
Appellacya stude od sądu Pana iego do Trybuna-
łu w czym idzie, rozd: 3. art: 11. §. 2.
Appellacya od X. Biskupa do Trybunału Wileńskie-
go świeckiego, rozd: 3. art: 32. §. 4 i od Try-
bunału do Króla J. M. w niezgodzie Trybunał:
tamże.
Po appellacyi uczestników kilku w iedney sprawie,
gdyby się z nich z sobą poiednali, rozd: 4.
art: 87.
Appelluiąc stona do wyższego Sądu, zaraz po de-
krete, nie manic więcej tam brać sobie na
pomoc, iedno co pierwey przed Sądem pier-
wszym było, rozd: 4. art: 90. §. 1.
Appelluiącym do Trybunału nie ma być odprawa
i przysięga czyniona, rozd: 4. art: 86. §. 2.
Appellować którego czaśu się godzi, rozd: 4. art:
36. §. 1.
Appellować od Sądu Podkomorzego do Trybunału

wolno, rozd: 9. art: 7. §. 2.
Appellacyi niekufzney winy, tamże § 2. i rozd: 4.
art: 89.
Po appellacyi od Sądu Podkomorzego do Trybuna-
łu, o grunt, ma zostać przy stronie przysądzo-
ney od Podkomorzego do rozprawy, rozd: 9.
art: 7. §. 2.
Appellować Swiadkom fałszywym do Trybunału
wolno. w rozd: 4. art: 76. §. 1.
Appelluiąc przed sądem, takich słow ma używać,
rozd: 4. art: 86. §. 1.
Appelluiący w rzeczach krwawych do Trybunału,
a o cześć do Króla J. M. ieśli rekoymia po
sobie nie ma, ma być w więzieniu do rozpra-
wy, rozd: 11. art: 67. §. 3.
Arenda monopolii iedney osobie nie ma być da-
wana, rozd: 3. art: 51.
Arendarz gdy komu szkodę zonego imienia uczy-
ni, rozd: 4. art: 51.
Arendowanie karczem, młynow, i zapisow na nie,
rozd: 7. art: 8. w punkcie ostat:
Aresztu niekufzney winy, rozd: 7. art: 31.
Aresztowanie summy na Urzędzie położoney, rozd:
7. art: 19. w punkcie ostat:
Aresztowanie rzeczy człowieka nieofiadłego do
schowania danych, rozd: 7. art: 31.
Areszt do dwuch niedziel trwa, tamże,
Aresztowanych rzeczy gośpodarz nie ma wydać aż
do rozprawy; tamże.
Artykułem iednym, wfszytkiego zapisu, albo testa-
mentu burzyć nie może, rozd: 8. art: 6.

B.

Bacie, Jeziora, Sianożęci, w cudzych puszczech
maiaćy, iako i z czym do puszczy chodzie ma-
ia, rozd: 10. art: 3. §. 1. i 2.
Co w takiej, puszczy wolno brać, tamże, §. 2. od
barci cudzey iako daleko kto ma orać, tam-
że §. 4.
O barci gdyby spor był, iaka rozprawa, rozd: 10.
art: 6.
Barcie i wchody w cudzey puszczy, tamże §. 1.
Bartnego drzewa cena, rozd: 10. art: 13.
Bartnikow głowfszczyzny, i nawiązki, rozd: 12. art:
3. §. 1. i 2.
Barwierzowi za lekarstwo, kto, dla czego, za kogo
ma płacić, rozd: 12. art: 7. §. 3. A ieśliby.
Bekarta ktoby zabił, rozd: 14. art: 32.
Bekartem ktoby kogo nazwał; rozd: 3. art: 28. §. 1.
Bekartem kto ma być rozumian, wedle prawa, tam-
że §. 2. i 3. rozd: 5. art: 22. §. 1. i 2.
Bekartem Ociec Syna uczynić nie może, tamże w
Rozd: 3. art: 28. §. 4.
Beśpieczność Sądu Ziemskiego, Grodzkiego, i przy
ich Sądzie, rozd: 1. art: 10. §. 3 w rozd: 4. art: 7.
Beśpieczność woźnego na sprawach Urzędu iego,
i strony przy nim będącey, rozd: 4. art: 11. i w
rozd: 1. art: 24. §. 1.
O Beśpieczności Pośańca Jego K. M. przy listach
Król: rozd: 1. art: 24.
Beśpieczeństwo domow, dworcow, gumien Szlachec-
kich, rozd: 4. art: 30. §. 1. i rozd: 11. art: 1. §. 1.
Patrz więcej gumno.
Beśpieczeństwo kaźdego na Roki i Sady wfszelakie
przyjeżdżaiącego, rozd: 4. art: 63.
Beśpieczeństwo Kościołow wfszego nabożeństwa,
rozd: 11. art: 3.
Beśpieczeństwo Cudzoziemskich Poślow, rozd:

1. art: 13. § 3.
 Beśpieczeństwo Rokow Ziemskich, i Roczkow Grodzkich, rozdz: 4. art: 52. 53. 64.
 Bezplodney żony wniesienie i wyprawa, nikomu nie zapisana, po iey śmierci nazad, zkad wyszła, wraca się, rozdz: 5. art: 19. § 1.
 Bezpotomnych spadki Dziedzictwa, na Króla J. M. spada, rozdz: 3. art: 17. Patrz dziedzictwo.
 Bez pozwu kto, kiedy, o co, komu, odpowiadać powinien, rozdz: 4. art: 24. § 4. i art: 28. § 1. i art: 59. § 3. i art: 64. § 1.
 Bezprawnie Szlachcie osiadły nie ma być imany, rozdz: 3. art: 10. § 2. rozdz: 11. art: 28. § 1.
 Białogłowie Szlachciance ktoby przymusił do uczciwego, rozdz: 3. art: 28. § 5.
 Białogłowy wszego stanu, w małżeństwo nie mają być przymuszane, rozdz: 3. art: 39.
 Białogłowy gwałtem w małżeństwo brane być nie mają rozdz: 11. art: 13.
 Białogłowy, dziewczki, zgwałcenie rozdz: 11. art: 12.
 Białogłowy brzemiennej na śmierć skazanie, rozdz: 11. art: 34.
 Białogłowy brzemiennej zbicie, albo zabicie, rozdz: 11. art: 15.
 Białogłowski gwałt Grod sędzi, rozdz: 2. art: 18. § 1. 3. rozdz: 4. art: 30. § 1. rozdz: 11. art: 12.
 Białogłowa mężatka, gdyby komu co uczyniła, rozdz: 4. art: 49. § 1.
 Białymgłowom oprawy, iako bywaia czynione i warowane, rozdz: 5. art: 1. § 1.
 Białogłowa, która dla czego wniesienie traci, rozdz: 5. art: 1. § 3.
 Białogłowie, co mąż zapisać może, a czego nie, rozdz: 5. art: 2. § 3.
 Białymgłowom, na posag Oyczyzny czwarta część należy, rozdz: 5. art: 3.
 Białogłowie lata, lat 13. rozdz: 5. art: 9. § 2. rozdz: 6. art: 1. na końcu.
 Białogłowa za mąż swawolnie idąca co traci, rozdz: 5. art: 8. § 1. art: 9. § 1. i w rozdz: 11. art: 13. § 2. więcej, patrz Dziewki,
 Białogłowie wdowie mąż zapisać może co chce, rozdz: 5. art: 10. § 3.
 Białogłowa wdowa, rychley niż w 6. Miesięcy po śmierci męża, za drugiego idąca, oprawę swą traci, rozdz: 5. art: 13 i gdy za krewnego idzie, rozdz: 5. art: 22. § 1. także.
 Białogłowa która dzieci swe gubi rozdz: 11. art: 60.
 X. Biskup i inni Duchowni, z urzędników, flug, mieszczan, poddanych swych, powinni sprawiedliwość czynić, rozdz: 3. art: 32. § 1.
 X. Biskup, z Księży wżego dostoięństwa o rzeczy świeckie, świeckiemu tym Statutem sprawiedliwość ma czynić, rozdz: 3. art: 32. § 2. i 3.
 Biskupia autoritas i exekucya, rozdz: 3. artykuł: 32. § 2.
 Biskupstwo gdyby wakowało, rozdz: 3. art: 32. § 8.
 XX. Biskupi i Duchowni, z imion, Dóbr oyczystych, nabytych, prawu, iako i Szlachta pospolitemu Statutowemu Ziemskiemu, podlegają, rozdz: 5. art: 32. § 9.
 X. Biskupa do Króla J. M. o co pozywać za dwo-rem, rozdz: 3. art: 32. § 5. i art: 34. § 2.
 Biskupi Urząd, o co, gdzie pozywać, rozdz: 3. art: 34. § ostatni.
 Z Bitwy ktoby uciekł, co traci, rozdz: 2. art: 14.
 Błędne bydło wszelakie do Urzędu ma być wiedzio-
 ne; rozdz: 14. art: 25.
 Błędny koń w wojsku poimany, do Hetmana ma być wiedziony, rozdz: 2. art: 25. § 1.
 Bliskością dochodzenia imienia, albo jakim innym prawem, w różnych Powiatach leżących, rozdz: 4. art: 71. i rozdz: 7. art: 9.
 Bliskości i spadkow wszelakich porządek, rozdz: 3. art: 17. § 1. rozdz: 5. art: 12.
 Bliskości w linii, gdyby ieden drugiemu nie przy-
 znawał, rozdz: 4. art: 72. § 1. i art: 88. § 3.
 W Bliskości gdyby nie stało nikogo: na Króla, i na Rzeczposp: spada, rozdz: 3. art: 17. § 4.
 Blisko powinney sobie krewney, nikt poymować nie ma; rozdz: 5. art: 22. § 1.
 Bliskość tę iako rozumieć, tamże § 1.
 Bliski każdy o wydzielenie części swych z osobną, u każdego krewnego do uczynienia wiecznego działu, dochodzić może, rozdz: 4. art: 70. § ostatni.
 Błudziaki wojskowe gdzie oddawać, rozdz: 2. art: 25.
 Błudziaki i z czego złodziey bywa zbity, gdzie ma-
 ią być wiedzione, i ktoby ie chował u siebie trzy dni, za lice złodzieykie ma być poczytano, rozdz: 14. art: 25.
 O Bobrowych gonach, i iako, kto, daleko od nich ma orać, i ceny ich, i ktoby komu pobit, pokradł; rozdz: 10. art: 9.
 Bobrowe gony, ktoby komu w granicach obiał. rozdz: 9. art: 12. § 1.
 Boiar i Szlachty; i ich gruntów nie ma Król niko-
 mu oddawać, rozdz: 3. art: 5. § 1.
 Boiarowie, i Szlachta z imionami swemi w imionach spadkowych po kim na Króla J. M. przypadłych, a przedtym na wolność wypuszczeni, są na łafce Królów: tamże § 1.
 Boiarom dawność przeciw Panom ich nie idzie rozdz: 3. art: 30. § 5. art: 26. w punkcie ostat.
 Boiarzyn putny poturemne groiży 24. płaci, rozdz: 4. art: 31. § 1.
 Boiarowie, putni, pancerni, kiedy pod exekucyą prawną podlegają, rozdz: 4. art: 98. § 2.
 Boiarskiej krzywdy, iako kto dochodzi, rozdz: 4. art: 102. § 1.
 Boiarowie, albo swoia Szlachta, czego z Panem do-
 wodzą, rozdz: 11. art: 10. § ostatni.
 Boiarowie czyi, gdyby kogo rozbili, rozdz: 11. art: 32. § 1.
 Boiarowie pancerni, putni, gdyby Szlachcica z ró-
 żnych miar zabili, karanie ich; rozdz: 11. art: 39 § 1.
 Boiarow pancernych, i putnych swoboda i niewola rozdz: 12. art: 12. § 1. art: 13. § 1.
 Boiarowie pancerni, putni, czego bez pozwolenia Pań swego czynić nie mogą, rozdz: 9. art: 28.
 Boru, gaju, lasu, puszczy, porąbania ulow szkoda, rozdz: 10. art: 5. § 1. art: 15 § 1.
 Bopyrany Szlachcica lat niedorośłego, rozdz: 11. art: 47.
 Boy, rany zadane Szlachcicowi od chłopu, rozdz: 11. art: 39. i art: 49. § 1.
 Boie, krzywdy, szkody, grabieże, gwałty, są rze-
 czy potoczne niektóre, rozdz: 4. art: 67. § 1.
 Boiow, grabieżow, &c, przez opiekuna prawnie skończonych, dzieci wznawiać lat doroższy nie mogą, rozdz: 6. art: 6. § 1.
 Boy i grabież, ktoby naiechawszy komu na imie-
 nie, uczynił, rozdz: 11. art: 43.
 Bracia siostron rodzonym, z czwartej części imion oyczystych, za mąż wydając, wyprawę dać win-
 ni, rozdz: 3. art: 17. § 2. rozdz: 5. art: 3. § 2.
 Bracia niedzielni, albo uczestników, z iednego imienia iako pozywać, rozdz: 4. art: 66.
 Bracia uczestnicy, pozwani chociaiby nie stali, sąd powinien na rokach skaz wedle prawa uczynić, rozdz: 4. art: 66. Punkt ostatni.
 O Braci dorośley i niedorośley i nie dzielney rozdz: 6. art: 9.
 Brat starszy o rzecz spólną pozwany, nie czekaia-
 H2

lat braci, powinien odkazywać, tamże § 2.
 Brat starszy, nieczekaając lat niedorofłych może o krzywdy spolne, i o inne rzeczy prawem dochodzić, tamże, art: 9. § 4.
 Brat starszy spolnego imienia utracić nie może, tylko okrom części swej, rozd: 6. art: 11. § 1.
 Brat majątność bratnią gdyby utracił, rozd: 6. art: 9. § 3. i art: 12. § 3.
 Bracia czego dochodzić mogą, tamże.
 Braci działu zakupieniem bronić nie może, rozd: 6. art: 11. § 4.
 Bracia dorośli, niemogą imienia braci niedorofłych utracić, tylko części swe, rozd: 6. art: 12.
 Brat, bracią o wydział części swej do Ziemstwa może pozwać, rozd: 6. art: 12. § 2. i art: 13. § 1.
 Braci dorozdiału, Sąd Ziemski Woznych i Szlachte przydawa, rozd: 6. art: 13. § 1.
 Bracia, siostry swe Panny, uczciwie chować mają, inaczej wolno im będzie, na czwartey części swej i oyczyfey pod Opiekunem Urzędowym mieszkac, rozd: 5. art: 9. § 4.
 Bracia dorośli mając imienie nie dzielone, a chciałby który z nich, częściami szafować, iako dzielić mają, rozd: 6. art: 13. § 1. rozd: 9. artykuł 26.
 Bracia dorośli imienie nie dzielne, gdyby bratu zleciwszy, a onby w niebytności ich co przez prawo utracił, o to mają milczeć, rozd: 6. art: 9. § 1.
 Bracia, albo uczestników kilka w prawo wstąpiwszy gdyby z nich ieden, albo kilku poiednali się, inżym to nie szkodzi, rozd: 4. art: 87.
 Bracia co czynić mają, gdy oycy, matkę, siostrę zabiją, rozd: 11. art: 44.
 Brat bliski oyczyfste imienie utracając, siostron czwartey ich części stracić nie może, lecz na dzierżącym szukać może, rozd: 5. art: 3. § 4.
 Brat dorośli, za niedorofłego, o spólną rzecz u Sądzu odpowiadać ma, rozd: 6. art: 9. § 3.
 Brat brata gdyby zabił dla spadku, rozd: 11. art: 8.
 Brat bratu listow spólnych do prawa użyżać ma, rozd: 9. art: 26. § 2.
 Brody, i włoły wyrwanie, rubli 12, nawiązki, rozd: 11. art: 27, § 6.
 Brodę Woznemu, ktoby wyrwał, nawiązka, Rozd: 4. art: 11. § 1.
 Broni swej, koni, zbroi, na wojnie nikt nikomu pożyczac nie ma, roz: 2. art: 15.
 Bronić Sąd iednania nikomu nie ma, rozd: 4. art: 54. § 3.
 Broni ktoby na Królewskim pałacu dobył, rękę traci, rozd: 1. art: 9. § 3.
 Broni przy dworze J. K. M. iakich używać wolno, a iakich nie, rozd: 1. art: 10. § 1.
 Broni przy Sądzie ktoby dobył, rozd: 4. art: 62. § 1.
 Broni szalonemu, ktoby dodał, rozd: 11. art: 35. § 2.
 Broniac się komu na Sądach, Urząd gdyby ranił, zabił, rozd: 4. art: 62. § 3. art: 63. § 3.
 Broniac się kto, gdyby zabił, rozd: 11. artykuł 22. § 1.
 Broniający przekonanych prawem, do więzienia wzięty być ma, rozd: 4. art: 32. § 2.
 Bronić nikt nie ma poddanych u siebie szukać, rozd: 12. art: 14. § 3.
 Bronion występnik slugom urzędowym nie ma być, rozd: 4. art: 96. § ostatni.
 Budowanie w przeżytku, kiedy, iako, bywa podawane, rozd: 4. art: 98. § 5.
 Budować kominow więźniom Urząd w więzieniu nie ma dopuszczac, rozd: 4. art: 32. § 5.
 Bunt, spiknienie na zdrowie J. K. M. ktoby uczynił, rozd: 1. art: 3. § 1.

Buntownik i wzruszyciel prawa pospolitego, rozd: 4. art: 31. § 4. na końcu.
 Brzemieną niewiaścę Szlachciankę, i stanu innego, gdyby kto biegał z zuchwałta koniem i czym innym obraził, a onaby płód struła, abo umarła, rozd: 11. art: 15.
 Brzemieną na śmierć osądzona, aż po porodzeniu gardło traci, rozd: 11. art: 34.
 Urzędnikami być nie mają, rozd: 12. art: 9.
 Chrzescian obrzezować nie mają, tamże.
 Mamek Chrzescianek nie mają mieć, tamże.
 § 2.
 Chrzescian w niewolijnie mogą mieć, tamże, § 1. A iestliby.
 Burmistrz Wileński, gdyby szlachcica ranił, zabił, rozd: 11. art: 49. § 1.
 Burmistrzom miast uprzywilejowanych głowłczyzna, rozd: 12. art: 6. § 1.
 Burmistrzowi Szlachcicowi nawiązka i głowłczyzna, rozd: 12. art: 6. § 2.
 Bydle czyie, koni, pies gdy w sąsiedztwie szkodzi, rozd: 13. art: 14. § 1.
 Bydło, stado konie, wolno chodzić może bez Pastucha, do S. JERZEGO, iedno nie pozbożu, rozd: 13. art: 2. § 3. Wszakże.
 Bydło błędne, należone, iako się z nim kto ma obchodzić, rozd: 14. art: 25.
 Bydło rogate, w przeżytku kiedy ma bywać podawane, rozd: 4. art: 98. § 4.
 Bydła przy gwałtownym naciachaniu zabranie, rozd: 11. art: 20. § 1.

C.

Ceduley moc, władza, iakiey i kiedy, rozd: 1. art: 12. § 1.
 Żywność od Króla J. M. z Panami Radami czasu wojny ma być uchwalona, rozd: 2. artykuł 23. § ostatni.
 A Bydłu wielkiemu doroślemu, i małemu różnemu, rozd: 13. art: 6.
 N Bobrom gwałtem pobitym, rozd: 10. art: 9. § 2.
 C Drzewu bartnemu, rozd: 10. art: 13.
 E Drzewu pospolitemu, rozd: 10. art: 15.
 Sadowemu, art: 16.
 Odzieniu i rzeczom domo robionym, i naczyniu rzemieślniczym, rozd: 13. art: 11.
 Ogrodnym rzeczom, rozd: 13. art: 9. § 2.
 Płakom domowym, rozd: 13. art: 7.
 Płakom na myśliwie chowanym, rozd: 13. art: 8.
 Płom różnego rodzaju, rozd: 13. art: 12.
 Płczolom wydartym iakokolwiek, rozd: 10. art: 13. § ostatni: i art: 14.
 A Kolaom, fochom, narogom, rozd: 9. artykuł 23. § 1.
 N Trunkom, i rzeczom strawnymi, i od kogo mają być ustawione, rozd: 3. art: 36. § 5.
 E Stada, różnego Panow stanu, rozd: 13. art: 1.
 C Strawnym rzeczom domowym, rozd: 13. art: 10.
 Sianu, zbożu, rozd: 13. art: 9.
 Swierzopom stadnym, koniom roboczym &c. rozd: 13. art: 5.
 Zrzebca niekufusnie zaiętego kop 8. rozd: 13. art: 1.
 Zwierzom dzikim, rozd: 10. art: 2.
 Ceklarze abo słudzy urzędowi posłani będąc po złoczyncę od Urzędu, gdyby uporny od nich był zabity, rozd: 11. art: 35. § 1.
 Chłopca, abo dziewczkę lat niedorofłych ktoby ubił, rozd: 11. art: 47. § ostatni.
 Chłop Szlachcicowi gdyby Szlachectwo naganiał, roz: 3. art: 22.
 Chłopa z bliskości swej wolno każdemu kupić, rozd: 3. art: 21. § 2. art: 26.
 Chłopa cudzego nikt swą wolać zakupować i nymować nie ma, rozd: 9. art: 27. § 2.

Putny Testat
 odpisać m
 cie zostaw
 Bez pozwo
 się po
 tylko, roz
 Chłopa go
 § 2.
 Do pokazy
 dwóch Sz
 Wszakże.
 Szlachcica o
 Tamże.
 Chłopa gdy
 Szlachcica g
 dło, rozd
 Jako rozbo
 rozd: 11
 Gdyby Szla
 11. art: 1
 Gdyby Szla
 17. § 3
 Prosty żyda
 7.
 Poturem
 Chłopi
 Szlachci
 rozd: 11.
 Zabity kie
 placony, ta
 Chłopa zbie
 rozd: 12.
 Szlachci
 by zabił,
 Chłopa: 12
 Zafiedzia
 Zbiegłego
 Pochożego
 Zbiegłego
 czyca, Roz
 Zapłacone
 14. § 4.
 Chłopi Tab
 § ostatni
 Chłopi Szla
 gwałtem
 Chłopi gdy
 rozd: 11.
 Chmiel kto
 10. art: 1
 O Chorąg
 Rozd:
 Chorąg
 § 2.
 Chorąg
 Chorąg
 art: 6.
 Chorąg
 bieranie,
 Chorąg
 iac nie
 Chorąg
 rozd: 2. a
 Chorąg
 ze § 4.
 Chorąg
 ne tam
 Pod Chorąg
 daz z on
 6. § 3.
 Chorąg
 ni, rozd
 Chorąg
 art: 11.
 Choroba
 2. art: 5

REJESTR.

4

Putny Testamentem trzecią część majątności swej odpisać może, a dwie dla służby na onym gruncie zostawić, rozdz. 8. art. 9.

Bez pozwolenia Pana swego albo listu jego, ręczyć się po rzeczach wielkich nie może, lecz po małych tylko, rozdz. 9. art. 28.

Chłopu gdyby drzewo wyrębał, rozdz. 10. art. 15. § 2.

Do pokazania Szlachcica o głowę, ma mieć jeszcze dwóch Szlachciców, rozdz. 12. artykuł 1. §. 1. Wszakże.

Szlachcica o głowę z wielą Świadków ma pokonać. Tamże.

Chłopa gdyby zabił, gardło, Rozdz. 12. art. 2.

Szlachcica gdy rani, rękę traci, a jeśli ochromi, gardło, rozdz. 11. art. 49. § 2.

Jako rozboju swego przeciw Szlachcicowi dowodzi, rozdz. 11. artykuł 31. §. 1.

Gdyby Szlachcica nożem, pułnalem, ranił, zabił, rozdz. 11. art. 16. i 17. §. 1.

Gdyby Szlachcica ranił, zabił zdradą, rozdz. 11. art. 17. § średni.

Prosty Żyda gdyby zabił, gardło traci, rozdz. 12. art. 7.

Poturemne złoty i. płaci, rozdz. 4. art. 31. §. 1. Szlachcicowi gdyby drogę zaślapił, a był zabity, rozdz. 11. art. 21. § ostatni.

Zabity kiedy bez dowodu przez Szlachcica bywa płacony, tamże § ostatni.

Chłopa zbiegłego wolno każdemu iako swego imać. rozdz. 12. art. 16. §. 1.

Szlachcic umyślnie z zuchwalstwa, opilstwa, gdyby zabił, a był poimany *in recenti*, gardło traci, rozdz. 12. art. 1. §. 1.

Zaświeźdzonego dawność, rozdz. 12. art. 12.

Zbiegłego niewiadomość, tamże.

Pochożego swoboda. Rozdz. 12. art. 13. § 2.

Zbiegłego z woli każdy wydać powinien iako oyczyca, Rozdz. 9. art. 29.

Zapłaconego do okupu, czas 4. lata, rozdz. 12. art. 14. §. 4.

Chłopi Tatarscy, są ich oyczycami, rozdz. 11. art. 9. § ostatni.

Chłopi Szlachcica, gdyby w zwadzi, albo umyślnie gwałtem zabili, Rozdz. 11. art. 39. §. 1. i 2.

Chłopi gdyby Szlachcica, albo kogo innego rozbili, rozdz. 11. art. 32.

Chmiel ktoby komu podał, albo chmielnika, rozdz. 10. art. 10.

O Chorażych Ziemskich, Dwornych i Powiatowych, Rozdz. 2. art. 5.

Chorażego władza, rozdz. 2. art. 6. i 7. §. 2. art. 18. § 2.

Chorażego Powinność, rozdz. 2. art. 5. i art. 17.

Chorażego listów publikacya iaka ma być, rozdz. 2. art. 6. §. 1.

Chorażych Ziemskich, Dwornych, Powiatowych obieranie, powinność, rozdz. 2. art. 5.

Choraży Ziemian od wojny wolnych czynić, i utożwiać nie ma, rozdz. 2. art. 17.

Choraży mieysca swego zaśladać infzą Osobą nie ma, rozdz. 2. art. 5. § 3.

Chorażwie z skarbu K. J. M. dawane być mają, tamże § 4.

Choraństwa Rodzicom tego Państwa mają być dawać, tamże § 2.

Pod Chorażnią Powiatową wszyscy na wojnę idąc z onego Powiatu stawiać się mają, rozdz. 2. art. 6. §. 3. art. 7. 1.

Chorażowie na Sądy Ziemskie nie mają być obierani, rozdz. 4. art. 2. §. 1.

Chorzy gdyby na wojnę iechać nie mogli, rozdz. 2. art. 11.

Choroba Chorażego od jego Urzędu wymawia, rozdz. 2. art. 5. § 3.

Chory o swej chorobie, iako, kiedy ma dawać znać będąc zapozwany, Rozdz. 4. art. 23. §. 1.

Chorobą zakładający się pierwszego nieśtania nie płaci, gdy przysięga stwierdzi, rozdz. 4. art. 23. §. 1.

Chorego gdyby Woźny na mieyscu w liście jego oznaczonym nie znalazł, indziej go szukać nie powinien, tamże § 2.

Chorujący plenipotent, gdyby przysięga niechciał, rozdz. 4. art. 59. § 2.

Chorego prokuratora nieśtanie, sronie, i samemu iako nieškodzi, rozdz. 4. art. 60.

Chory przed Podkomorzym chorobą się może założyć, a iako zaś to przysięga znieść, rozdz. 9. art. 5. §. 1. i 2.

Chory na wtórym roku przed Podkomorzym, przez umogowanego powinien roku pilnować, rozdz. 9. art. 5. § 3.

Choroba Podkomorzego, i o postępku sron za nią, rozdz. 9. art. 6.

Chowanie ksiąg Ziemskich, Grodzkich, rozdz. 4. art. 13.

Chowanie Kata przy Sądzie Grodzkim, rozdz. 11. art. 5. § 2.

Chromotę każdego Członka, iako nagradzają, rozdz. 11. art. 27. § 3.

Chrześcianin bliższy ku dowodowi przeciw Tatarzynowi, rozdz. 11. art. 33. § ostatni.

Chrześcianańska Wiara Żydów Szlachcicami czyni, rozdz. 12. art. 7. § ostatni.

Chrześcian Obrzeżający w niewoli nie mają mieć, rozdz. 12. art. 9. §. 1. A jeśli by.

Chrześcian obrzeżować nie godzi się, tamże.

Cygani w Wielkim X. Lit. i w Ziemach do niego należących chow. ni być nie mają, rozdz. 14. art. 35.

Ciągnąć na wojnę iakim porządkiem Szlachta ma ić, rozdz. 2. art. 6.

W Ciągieniu gdy Szlachcic krzywdę uczyni, gdzie się skarżyć, rozdz. 2. art. 6. §. 4. i 5. art. 18. art. 19. §. 2. art. 27.

Cierpieć nikt ni za kogo nie ma, tylko każdy sam za siebie, rozdz. 1. art. 18. i w art. 9 § 5 w rozdz. 7. art. 18. § 2.

Cudze role zasiewających, czym karzą, rozdz. 9. artykuł 22.

W Cudzey ziemi będącemu dawność Ziemska nie idzie, rozdz. 3. art. 45. § 3.

U Cudzego Człowieka gruntu zakupować, samego nymować, nikt nie może bez woli Pana jego, rozdz. 9. art. 27. §. 1. i 2.

Cudze imienie gdyby kto naiechawszy gwałtem pograził, rozdz. 11. art. 43.

Cudzoziemiec, albo nieosiadły zbytek czyniący, rozdz. 4. art. 29. §. 1.

Cudzoziemskich Kupców, rozboj i prawo, rozdz. 11. art. 31. §. 3. rozdz. 4. art. 28.

Cudzołóstwa karanie. Mężatki i Panny, rozdz. 14. artykuł 30.

Cudzołożnika gdyby kto zabił, albo on kogo, tamże, §. 1. A jeśli by.

Cudzoziemiec Szlachectwa swego iako dowodzi, rozdz. 3. art. 21. §. 1.

Cudzoziemiec chcąc kupić imienie w W. X. Lit. w przód ma pokazać że jest prawdziwy Szlachcic, rozdz. 3. art. 21. §. 2.

Cudzoziemiec Urzędu i dostoiństwa trzymać niema tamże.

Cudzoziemcy W. X. Lit. prawem sądeni, i zagrabi-cznicy także, być mają, rozdz. 1. art. 1. §. 1. art. 13. § ostatni. rozdz. 4. art. 20. §. 1.

Cudzoziemcom. Duchownym i Świeckim dostoi-ności i Urzędów wszelakich, Ziemskich i dwornych, ani osiadłości niedawać, rozdz. 3. art. 12. §. 1.

Cudzoziemiec majątność jeśli wysłuży, nabędzie w W. X. Lit.

- W. X. Lit: w przód temu Państwu na wierność ma przyjąć, tamże § 4.
- Cudzoziemcowi sprawiedliwość ma być pretka, rozdz. 4. art: 28. rozdz: 11. art: 31. § 3.
- O Czary Grod sędzi, rozdz: 4. art: 30. § 1.
- Czasu ruszenia pospolitego, wszyscy przy Królu abo Hetmanie wojny służyć mają, rozdz: 2. art: 1. § 1.
- Czasu wojny żywność za pieniądze od wszystkich ma być kupowana, rozdz: 2 art: 6. § 4.
- Czasu wojny paża na łakach wolna tamże.
- Czas Gorącego uczynku 24. godzin, rozdz: 4. art: 30. § 2.
- Czasu gorącego uczynku Złoczyńcę wolno mieć, tamże art: 30. § 2.
- Czasu zapłaty wskazanej summy przez Sąd, rozdz: 4 art: 84. § 2.
- Czas zapłaty skazanej summy wnieścianiu 4. niedziele, rozdz: 4. art: 93 § 1.
- Czas exekucyi najdalej ostatniey 4. niedziele. rozdz: 4. art: 94. § 2. art: 97. § 1. na ostat: w Cudzym Urzędzie uczyniony zapis, rozdz: 7. artykuł 1. § 2.
- Czas prze- Grodzkiego, dwoie Roki Ziemskie, niesienia rozdz: 7. art: 2. § 1.
- Zapisu: Grodzkiego po wojnie i powietrzu rozdz: 7. artykuł 3.
- Czas burzenia Zapisu z tego rozdz: 7. art: 2. § ostat:
- Czas wykupna 4. niedziele Urząd naznacza, rozdz: 7. art: 28. § 1. i 2.
- Czas rzeczy areztowanych 2. niedziele nieofiademu. rozdz: 7. art: 31. przy końcu.
- Czas Testamentu aktykowania do akt: pierwsze Roki, rozdz: 8. art: 2. § 4.
- Czas wyjazdu ok licznym Sądziom 4. niedziele, rozdz: 9. art: 3. § 1.
- Czasu pomowki czym się Urząd, jako wyprawuje, rozdz: 9 art: 24. § 1.
- Czas polowania Myśliwcom na cudzym pozwolony, rozdz: 10. art: 1. § 4. i art: 18.
- Czas, mieysce, znak, podobieństwo w prawie mają być uważane. rozdz: 11. art: 31. § 2. artykuł 33. § 1. Ale też.
- Czas opowiadania na Urzędzie różny, rozdz: 11. art: 59. § 2. Tedy.
- O Cześć komuby szło, jako pretko sprawiedliwość ma być czyniona, rozdz: 1. art: 28.
- O Cześć komu idzie, przed dekretem Król takim nie szkodzić nie ma, choćby umarł, i wojnę tacy służyć mają, rozdz: 1. art: 28. § 2.
- O cześć, o gardło, komu idzie z excessu przy dworze Króla J. M. popełnionego, na Seymie ma być sądzony, rozdz: 1. art: 9. § 7. artykuł 10. § ostatni.
- Cześć, gardło, imienie, o co, kto traci, rozdz: 1. art: 3. § 1. art: 13. § 2. art: 14. § 1. rozdz: 4. art: 7. § 2. rozdz: 11. art: 17. § 1. Takowy.
- Gdyby nieofiadły precz z bitwy uciekł, abo popopie, rozdz: 2. art: 10. § 3.
- Któryby z bitwy uciekł żołnierz: rozdz: 2. Cześć artykuł 14.
- Traci: Zdradliwie kogo zabijający, rozdz: 11. art: 17. § 1. Takowy.
- Y gardło Syn, o zabicie Rodzica swego, rozdz: 11. artykuł 7.
- O Czeladzi i oyczycach Szlacheckich, którzy do miast uciekali, rozdz: 3. art: 35. § 3. art: 38.
- Czeladzi wolney, i niewolney, nikt nie zapisac, wolną wprzód nie uczyniwszy, nie może, rozdział 8. artykuł 8.
- Czeladziz dworney, Poimańcom, uciekłym, dawność, dalekość, nie idzie, rozdział 12. artykuł 12. § 3. artykuł 13. § ostatni.
- Czeladzi zbiegłej jako szukać, rozdz: 21. art: 12. § 3.
- Czeladzi dworney nowe Nizwisko nikomu, czasu prawa szkodzić nie może, rozdz: 14. art: 36.
- Czeladź z miast Urząd Mieyski zbieglą wydawać ma rozdz: 3. art: 38.
- Dworną, i zbiegi Grod sędzi, Rozdział 4. art: 30. § 1.
- Dworną i niewolną, ktoby komu wykradł, rozdz: 12. artykuł 15.
- Niewolną swą, każdemu wolno zaprzedać, rozdz: 12. artykuł 19. § 2.
- Dworną niewolną, która ma być rozumiana, rozdz: 12. artykuł 21.
- Niewolną, ktoby wywiodł, przechowywał, rozdz: 12 art: 18. § 1.
- w głod wygnana z domu, przez to się wolną sta- wa, rozdz: 12 art: 20.
- w głod wygnana, Urzędowi ma się opowiadać tamże, § 2.
- Czeladnika zbiegłego w drodze gdy potrafi, wolno poimać, rozdz: 12. artykuł 16. § 1.
- Czeladź zbieglą wszelką jako ma być zapowiadana, i wydana, rozdz: 12. art: 17. § 1. 2.
- Czeladnik od Pana odchodzący ma mieć list świad- deczny, i gdyby Pan dać listu Czeladnikowi nie- chciał, rozdz: 12. art: 24. § 1.
- Członki ktoby komu czyie usinał, ochramiał, państwa- się nad nim, ten Członki fwe traci z nawiązką, rozdz: 11. art: 26. § 2 i 3.
- Członkom różna nawiązka, tamże.
- Człowiek wolny gdyby w głod sam siebie zaprzedał, Rozdział 12 art: 19. § 1.
- Człowiek wolny za żaden występki w niewolę nie ma być dany, rozdz: 12. artykuł 11.
- Człowiek oyczysty kupiony, &c. gdyby od Pana odziedziczył rozdział 12. artykuł 12. § 1. art: 14. § 1. art: 15. § 1.
- Człowiek prosty wolności Szlacheckiej i imion ku- pować, przywłaszczać, ani wiecznie trzymać nie- może, rozdz: 3. art: 26.
- Człowieka wolnie przychożego zapis na się dany, rozdz: 7 art: 8.
- O Człowieku oyczystym, rozdz: 12. art: 12. wyżej więcej.
- O Człowieku Lożnym, patrz: Lożny, rozdz: 12. art: 24. § 6.
- O Człowieku podeyrzanym o złodzieystwo, rozdz: 14. artykuł 17.
- O Człowieku niepodeyrzanym, a o złodzieystwo ob- winionym, rozdz: 14. art: 20.
- O Człowieku prostego stanu, patr: wyżej Chłop.
- Córek wyprawa po śmierci Oycow, Rozdział 5. art: 3. § 1 i 2.
- Córka nieczytła żyjąca, rozdz: 8. art: 7. § 5.
- Córkom czwarta część tylko oyczysty wszystkich na wyprawę odłożona jest, choćby ich co najwię- cej było, rozdz: 5. art: 3. § 2. art: 19. § 2.
- Czwierciowaniem, kogo i o co karzą rozdz: 11. art: 9. i art: 16. § 1. w art: 17. § 1. Takowy.
- Czwarta część Siostron na wyprawę, patr: Córkom.
- Czwarte Pokolenie gdy wynidzie, tedy wolne Mał- żeństwo, rozdz: 5. art: 23.
- Czwartej części szaciek, wedle ważności gruntu, a nie Statutu ma być, rozdz: 5. art: 3. § 2.
- Czwartej części Brat Siostron utracić nie może, rozdz: 5. art: 3. § 4 i art: 9. § 2.
- Czwartą część Podkomorzy z Szlachciami szacie, rozdz: 5. art: 3. § 2.

D.

Daninę Jego K. M. pierowiemu dana, ktoby pod dru- gim uprosił, rozdz: 1. art: 32.

Daniny Król: J. M. ktoby do 10. lat nie używał tra- ci, rozdz: 1. art: 33. § 1.

Danin Królewskich Żydzi, Tatarzy, jako używać ma-

REJESTR

6

ia, rozdz. 12. art. 9.
 Dawnych zaftaw objaśnienie, rozdz. 7. art. 13. § 1.
 Dawnych rzeczy i zastarzałych rozdz. 7. art. 13. § 1.
 Dawanie Gleytów, iakie, komu ma być, a komu nie, rozdz. 1. art. 12.
 Dawnością i zle zapisy bywają utwierdzone, rozdz. 7. art. 2. § ostatni.
 Boiarom Ziemski przeciw ich Panom nie idzie, rozdz. 3. art. 30. § 5. Patrz Boiarowie.
 Daniny J. K. M. komu daney, rozdz. 1. art. 33. § 1. art. 44. § ostatni art. 45. § 1.
 Darowane rzeczy, przedane, zapisane do 10. lat, rozdz. 3. art. 45. § 1.
 Dzieciom niedorośli lat Ziemski nie idzie, rozdz. 3. art. 45. § 2. rozdz. 4. art. 35. § 2.
 W cudzej ziemi będącym, rozdz. 6. art. 11. § 3. w rozdz. 3. art. 45. § 3.
 Jmienia leżące, lat 10. przemilczenie, rozdz. 4. art. 91. § 1.
 Ogwałt Kościelny Panien, Niewiaft, o głowę Szlachecką, rozdz. 4. art. 35.
 Kościelnym Dobrom, iako i Królewskim, rozdz. 3. artykuł 33. § 5.
 Okrzywdy, szkody, gwałty, złodziejstwo, rozdz. 11. art. 52. rozdz. 4. art. 35.
 Kiedy, i komu, niepomaga, rozdz. 3. art. 26. punkt ostatni art. 30. § 5.
 Ludzi wolnych zaślubiających, rozdz. 12. art. 13.
 Dzieciom od wyścia z Opieki bywa liczona, rozdz. 6. art. 2. § 1.
 Długow Urzędowanie na czyim imieniu zapisanych, abo przeżytkow zprawa skazanych, i na takim imieniu, gdyby się ich kto do 3. lat po prz-daniu tego Jmienia u dzierżącego nie upominał, iuż na liści szukać, rozdz. 7. art. 16. § 1.
 Domowego naziadu Szlacheckiego, rozdz. 4. art. 35. § 1.
 Głowiszczyzny Człowieka b. zplemiennego przyjeżdżego lat 3. rozdz. 11. art. 26. § 4.
 Połagu przemilczenia lat 10. rozdz. 5. art. 4.
 Przeżytkaney summy z prawa, rozdz. 4. art. 91. § 2. i przewodu, rozdz. 7. art. 10. § 2.
 Odprawy w rzeczy ofiędzoney, tamże § 3.
 Pozwianie o wybicie spokojnego dzierżania do Grodu 10. niedziel, rozdz. 4. art. 33. § 2. i 3.
 Posłeszy dzierżący, sam poprzyliac ma, rozdz. 7. art. 13. § 2.
 Pożogi, złodziejstwa, grabieży, rozdz. 11. art. 52.
 Szkod różnych trzy lata, rozdz. 11. art. 52. rozdz. 4. art. 35. § 1.
 Stawow na cudzym gruncie 10. lat, rozdz. 9. art. 21. § 3.
 Zapisow Grodzkich, rozdz. 7. art. 2. i 3.
 Zastawy przemilczane, rozdz. 7. art. 13. § 3.
 O zabicie, abo zranienie, rozdz. 4. art. 35. § ostatni.
 Dawności, dług pożyczony i zastawa każda nie ma, rozdz. 7. artykuł 12.
 Dawności Ziemskiej, z prawem nabytym, i przyroczonym, porównanie, rozdz. 4. art. 72. § 2.
 Dekretowi K. J. M. ktoby przyganiał, albo co przeciw onemu mówił, rozdz. 1. art. 11.
 Dekreta w Sądach Ziemskich z Pisma mają być czytane, rozdz. 4. art. 3. § 4.
 Dekret gdy bywa podniesiony, co za to Sędziowie płacą, rozdz. 4. art. 40. § 2.
 Dekret gdy bywa approbowany, strona Sędziom co płaci, tamże, § 3.
 Dekret który, i z iakich przyczyn nie bywa exekwowany, rozdz. 4. artykuł 45. § 1.
 Dekret, każdy Pan abo Urzędnik iego, Sądu swego, ft. onie na piśmie, iako, i rychło powinien dać, rozdz. 4. art. 48. § 3.
 Dekreta Królew. do Urzędu na odprawę bywają odebrane, rozdz. 4. art. 98. § 3 na końcu.
 Dekretu Podkomorzego nagana czym bywa płacona, rozdz. 9. art. 7. § 2.

Dekret przeciw Aktorowi ieśliby wyszedł, pozwany rekołemstwa po sobie żadnego stawić niepowinien, rozdz. 11. art. 67. § 4.
 Dekretow nie czynią pisarzy, rozdz. 4. art. 40. § 1.
 Degradowanie Urzędu Ziemskiego o co, rozdz. 4. art. 4. § 4. Grodzkiego, tamże, art. 38. § 2.
 Delator inny nie może być, jedno Szlachcie, rozdz. 1. art. 4. § 2 i 3.
 Delator w pozwie *specific* ma być mianowany, tamże, § 4.
 W Depozyt, gdy Syn Oycowi, Matce, co da, a stracą, gdzie szukać, rozdz. 6. art. 2. § 2.
 Depozyt, iako przyimowany, abo oddawany ma być, rozdz. 7. art. 30. § 1.
 Depozytu do schowania danego zapierający się odprzyliac się może, tamże, § 3.
 Depozyt, gdyby gwałtem był wzięty, tamże § ostatni.
 Depozytu przygodnie straconego dowód, tamże § 1.
 Dobra w działy które nie idą, rozdz. 6. art. 2. § 2.
 Dobra Kollegium Wileńsk: od wojny które wolne i nie, rozdz. 2. art. 9. Patrz Kollegium.
 O Dobra Królew. mandatem Królewskim: ma być pozyswana, rozdz. 1. art. 14. § 2.
 Dobra Zdraycow nikomu nie mają być dawane, i ktoby ie uprosił, a niechciał wrócić, ma być bezczyny, rozdz. 1. art. 6. § 1.
 Dobrom Królew. fundacyi, od Szlacheckiej na Kościół różność, rozdz. 3. art. 33. § 3. i 4.
 Dobra kto poliega, powinien nosić i brzemiona, rozdz. 7. artykuł 18. § 3. przy końcu.
 Dobra stołu Królew. Ziemskiemu Sądowi nie podlegają, rozdz. 4. art. 3. § 1.
 Dobra Królew. przeżytkom. na Starości otrzymującym, nie podlegają, rozdz. 4. art. 67. § 2. przy końcu.
 Dobra Królew. zastawą, dożywociem, trzymiający, gdy będzie prawem przekonany, odprawa na czym idzie, rozdz. 4. art. 67. § 8.
 Dobra K. J. M. które rozdawać może, iako swa spadki własne, rozdz. 4. art. 94. § 2.
 Dobra swa kto, i kiedy, za co, do Króla J. M. traci, tamże § 2.
 Dobroyczytystych, miacierzystych między Syny, a Dziewki nierówne pomiarkowanie, rozdz. 5. artykuł 14. artykuł 16. § 3.
 Dobra wieczyste, kiedy i za co, w dożywocie się obracają, rozdz. 5. art. 22. § 1. A gdzieby.
 Dobro swoich Syn Oycowi gdyby powierzył, rozdz. 6. artykuł 2. § 2.
 Dobro Dziecinnych, występki Opiekunski, nie obciąża, rozdz. 6. art. 6. § 2.
 Dobro rozgraniczenia wszelakich sposob, rozdz. 9. art. 12. § 1.
 Dobro Król: J. M. Dzierżawcy ich, i poddani bronia, Rozdział 9. artykuł 4.
 Dobro i zdrowia broniający Mężobóycy nie nie traci, rozdz. 11. art. 20. art. 21. § 1. 3.
 Dobremu Człowiekowi nie godzi się o uczciwym zle mówić, rozdz. 3. art. 27. § 4.
 Dobremu nie złego i nie potzciwego w domu swym cierpieć się niegodzi, rozdz. 3. art. 28. § 3.
 Dylacya, *pro maiori*, rozdz. 4. art. 27. § 1.
 Dylacya Urząd stronom powinien dać do dwóch godzin, rozdz. 4. art. 54. § 1.
 Dylacya na dowód do drugich rokow bywa pozwolona, rozdz. 4. art. 24. § 3.
 Dylacyi używający bez pozwu odpowiada, tamże § 4.
 Dylacya utrzymywający, ma potym przyliac, iż iey użył nie ku zwłoce a gdzieby nie przyliagł, ma płacić kop 10. nakładow, rozdz. 4. art. 24. § 4. na końcu.
 Dylacya Urząd sobie bierze na rozmyślanie do trzeciego dnia, rozdz. 4. art. 54. § 3.

REJESTR

7
Dylacya *pro maiori* na wtórych Rokach nie idzie, rozdz. 4. art. 27. § 3.
Dylacya *pro maiori*, na zawitym roku nie idzie, wyjąwszy gdzieby o gardło komu szło, rozdz. 4. art. 27. § 3.
Dylacya do zwrócenia się z posługi Króla J. M. pozwolona rozdz. 4. art. 42. § 2.
Dylacya zastępcy poręczonemu do okazania osiadłości idzie, rozdz. 4. art. 55. § 2.
Dylacya, na zastępcę pod ten czas chorego, bywa dawana, tamże § 4.
Dylacya na Świątka do intra, imieniem i przezwiskiem go pomieniwszy, idzie, rozdz. 4. art. 77. § 1.
Dylacya Aktorowi, w czym kiedy idzie, i co traci, rozdz. 4. art. 24. § 3.
Dylacya do przyzłych roków na stawienie Świadków, rozdz. 4. art. 79. § 2.
Dylacya przed Podkomorzym które idą, rozdz. 9. art. 5. § 1.
Dylacya choroby prawdziwej, przed Podkomorzym iako bywa poprzyjężona, tamże § 3.
Dylacyi *promaiori*, wyrozumienia patrz: własnego, rozdz. 9. art. 5. § 4.
Dylacya na skutinium, kiedy, i dla czego pozwolona, rozdz. 11. art. 21. § 1.
Dylacya Poręcznikowi, na postanowienie tego po kim ręczy, rozdz. 11. art. 40. § 5.
Dylacya do drugich roków, na postanowienie sługi zbiegłego, rozdz. 12. art. 22. § 1.
Dylacya na stanowiebie Wężna, z więzienia Urzędowego zbiegłego, temu komu, od trony będzie podany, rozdz. 4. art. 31. § 2.
O Długach, rozdz. 7. art. 10. § 21. art. 11. i 12. i art. 15.
Długi gołe zbiegłych Zdrayców, iako bywają dochodzone, rozdz. 1. art. 8. § 2.
Dłużników do ufolgowania długów, droga, rozdz. 1. artykuł 27.
Dłużników dwuch na jednym imieniu, rozdz. 7. art. 11.
Dług i Zastawa, dawności nie mają, rozdz. 7. art. 12.
Dług upominania się niepotrzebuje, tamże § ostatni.
Długow. Mężnich Żon, Oycowskich Dzieci, płacić z swej majątności nie powinni, rozdz. 7. artykuł 18. § 3.
Długi i z spadkowych imion płacone być muszą, tamże art. 18. § średni Jedno.
Długu bez listu wyznaczonego, nad kop 10. doysć nie może, i to zaprzyjęż, rozdz. 7. art. 26.
Dług większy mający, mniejszy płacić powinien, *et contra*, rozdz. 7. art. 11. § 1.
Oycowskie, Brat starszy mając Bracią nie dorozłą w opiece, powinien z oyczytych imion płacić, rozdz. 6. art. 11. § 1. art. 8. § 2.
Zdrayców, za ich zapisami prawnie komu danemi, i na imienie przed ich ucieczeniem, wniesione, nie giną, rozdz. 1. art. 8. § 1.
Wielom Olobom, prawnie od kogo na jednym imieniu zapisane, iako mają być na to imienie, od Kredytorów wnażane, rozdz. 7. artykuł 11. § 2.
Zapisaue na imieniu, a po wyściu lat 3. od przedania tego imienia, gdyby się Kredytor nie upominał, już na liscu ma szukać swych pieniędzy, rozdz. 7. art. 10. § 1.
Dłużnik po śmierci kredytorowej, Potomkom zmarłego, we wszystkim według zapisu swego, dosyć czynić powinien, a gdyby niechciał, upadywa, rozdz. 7. art. 15.
Dwożaninowi Królew. przy w więzowaniu, rozdz. 4. art. 95. § 3. A uwiązszego.
Sędziemu i Podśędkowi, za przesąd, rozdz. 4. art. 5.
Także i Urzędowi Grodzkiemu tamże tenże.
Y nie sądowym Urzędnikom, tamże § 5.

Widzowi w imionach każdego stanu Szlacheckiego, rozdz. 4. art. 15.
Woznemu, abo zapłata przy odprawowaniu Urzędu jego, rozdz. 4. art. 10.
Więźniowi na strawę, rozdz. 4. art. 15. § 3.
Pisarzowi w różnych sprawach i rzeczach, rozdz. 4. art. 6. art. 16.
Podkomorze, rozdz. 9. art. 9.
Y Komornikom, rozdz. 9. art. 10. § 2.
O Domach Szlacheckich wolnych w Wilaie i w innych Młastach, rozdz. 3. art. 49.
W Domach Szlacheckich w Mieście pozwow nie pokładać, ani gospodarz gwałtem stać, rozdz. 3. artykuł 49. § 1. 2.
Dostoieństwa dwa sądowe iedney Osobie nie mają być dawane, rozdz. 1. art. 34.
Y Urzędy Duchowne, Świeckie, ludziom nieofiadłym, cudzoziemcom, ani Sąsiadom nie mają być dawane, rozdz. 3. art. 12.
Y Urzędy tego Państwa wszelakie, w cale mają być zachowane, rozdz. 3. art. 13.
Na zaozne obmówienie nie mają być odjęte, rozdz. 3. art. 14.
Dost ludziom prostejgo narodu nie mają być dawane, rozdz. 3. art. 18.
Drogi stare od Szlachty, Panów, stawami zatopione zacraue, prosto mają być naprawowane, rozdział 1. artykuł 29. § 3.
Droge Szlachcie naprawić na swym imieniu dla pożytku swego, ma się o to do Króla uciec, tamże § 4.
Drogi, gościeńce starowieczne, mają być szerokie pułtora pręta, rozdz. 9. art. 32. § 1.
O Drodze ciasney, i kto komu w drodze ma ustępować, tamże.
Droge gdyby zastąpił kto komu, chcąc zabić, sam był zabity, tak Szlachcie iako i prosty Człowiek, rozdz. 11. art. 21.
Drogą idąc, ktoby komu wypał, wyżał, wydeptał, rozdz. 3. art. 47. § 1.
Drogi bezpieczeństwo, rozdz. 11. artykuł 1. 3. i artykuł 21. i 22.
Drzewa bartnego w cudzey puszczy rozśadek, rozdz. 10. art. 6.
Drzewa bartnego podorywać blisko niktniema, rozdz. 10. art. 3. § 4.
Drzewa bartnego Cena, rozdz. 10. art. 13.
Drzewa różnego gwałtowne porabanie, i iego Cena, rozdz. 10. art. 15. § 1.
Drzewo sadowe, polne, owocowe, ktoby poszczy pól, potraził, gwałtem porabiał, Szczep wykopał &c. wina, nagroda, rozdz. 10. art. 16.
Drew na drwa, woz po groszy dwa, rozdz. 10. art. 15. § 4. ostatni.
Drwa rąbać na ogień wolno przy swym Jezierze, rozdz. 10. art. 3. § 2.
Drwa na wojnie wszędzie każdemu wolne, rozdz. 2. art. 19. § 1.
Do dowodu, kto, o co, bliższy, rozdz. 1. art. 2. § 8. 9.
Do dowodu, Chrzęścianin bliższy przeciw Tatarzynowi, rozdz. 11. art. 35. § ostatni.
Do dowodu powod, z której miary bliższy, rozdz. 1. art. 22. § 2. na końcu.
Aktorowi dawney zastarzałey Zastawy, rozdz. 7. art. 13. § 1. na końcu.
Obrażenia Maiestatu Królew. i zdrady, rozdz. 1. art. 5.
Y Odwod u Sądu iaki ma być, rozdz. 4. art. 77. art. 81.
Dowod, 81.
Gościowi obelżonemu w Domu czyim, rozdział 11. artykuł 42.
Gwałtu i meżobóystwa Szlacheckiego, rozdz. 11. art. 2. § 1.
O grunty między Królem a Szlachtą iednaki, rozdz.

1. art. 1.
O grunty
rozdz. 1.
rozdz. 1.
Zbiegłych
Gwałtu do
58. § 1.
Lifowny,
artykuł
Lifow, iak
conych.
Na listy po
1. art. 1.
Lifowiny
po trze
Lifow p
1. §
Lifow
7. art.
Na listy po
Kupcowi o
31. § 3.
Meżobóys
12. art.
Meżobóys
art. 21.
Omęzobóys
12. art.
Nagnione
Odpowied
11. art.
Prokur
60. §
Przed P
Poloż
Ran, G
fido,
Rz zboiu.
pa, roz
11. arty
Rozboin
31. §
Stronic po
Szlacheck
tykuł 19.
Szm heft
ze b &
Szlache
3. art.
Dowod
tykuł
Samo po
tykuł
Na szkod
rozdz. 1.
Zastawy
14. §
Do dowo
puszcze
Dowod a
dział 1
Dowody
9. arty
Dowod
przyję
Dowod T
§ 1.
Dowodu b
Dowod, i
padłych
czas, te
4. arty

REJESTR

8

1. art. 19. § 2. i w art. 20. § 1.
O grunty między Szlachtą przed Podkomorzym, rozdz. 9. art. 12. § 1. art. 16. § 1. i Komu. bliższy. rozdz. 9. art. 2. § 1.
Zbiegłych oyczystych ludzi. rozdz. 11. art. 14. § 8.
Gwałtu domowego komu należy, rozdz. 11. art. 58. § 1 i rozdz. 102. § ostatni.
Listowny, to jest, zapisy, opowiadania &c. rozdz. 4. artykuł 82.
Listow, jakimkolwiek obyczajem zgubionych, utraczonych, rozdz. 7. art. 24.
Na listy podeyrzane, na jakie, i komu należy, rozdz. 1. art. 16.
Listo wny, przy dawności Ziemskiej, przysięgi nie po trzeba, rozdz. 7. art. 13. § 2. na ostat.
Listu podeyrzanego wianowanego, rozdz. 5. art. 1. § 2.
Listow Pieczętarzami, albo tymi co widzieli, rozdz. 7. art. 24. § 2.
Na listy po śmierci Pieczętarzow, tamże § ostatni.
Kupcowi o rozboju samotrzeciemu, rozdz. 12. art. 31. § 3. Dla czego
Mężobójstwa między ludźmi prostego stanu, rozdz. 12. art. 2.
Mężobójstwa nayspewniejszy, krutynia, rozdz. 11. art. 21. § 1.
Omężobójstwo Chłopskie, przeciw Szlachcicowi, rozdz. 12. art. 1.
Naganionego zabitego Szlachcica, rozdz. 3. art. 23.
Odpowiedzi, pochwały, rozdz. 1. art. 26. § 1 rozdz. 11. art. 40. § 1.
Prokuratorskiej choroby, i śmierci jego, rozdz. 4. art. 60. § 2 i 4.
Před Podkomorzym i Komornikiem, rozdz. 9. art. 10.
Położenia Pozwu i ki ma być, rozdz. 4. art. 17. § 3.
Ran, Grabieżow, przy naiezdzie gwałtownym na siło, rozdz. 11. art. 43.
Rozboju, i zbiegłościwa przez opowiadanie na Chłopa, rozdz. 11. art. 6. i 7. *Item* o Rozboju, Rozdz. 11. artykuł 32.
Rozboju Chłopa przeciw Szlachcicowi, rozdz. 11. art. 31. § 1.
Stronie powodowej bliższy, rozdz. 4. art. 81. i 92.
Szlachećstwa Tubylcowi przyganiionemu, rozdz. 3. art. 19.
Szlachećstwa reiestrami wojennemi Hetmańskimi może być, rozdz. 12. art. 10.
Szlachećstwa Cudzoziemcowi przyganiionemu, rozdz. 3. art. 21. § 1.
Szlachećstwa za nawiązki wskazaniem, rozdz. 11. art. 50.
Samo podeyrzenie czyni, rozdz. 11. art. 31. § 3. artykuł 33. § 1.
Na szkody, rozdz. 7. art. 6. § 3. rozdz. 6. art. 4. § 4. rozdz. 3. art. 21. § 1. przy końcu.
Zastawu imienia leżącego, rozdz. 7. art. 13. § 1. art. 14. § 1.
Do dowodu za głową Załobą, żaden nie ma być przypuszczony, rozdz. 7. art. 13. § 2.
Dowód albo odwoł na Sędziego wskazany należy, rozdz. 11. art. 4. § 2. A tak.
Dowody czyie pewniejszy. temu dowód należy, rozdz. 9. art. 2. § 1. rozdz. 4. artykuł 72. 1.
Dowód Testamentu w cudzej ziemi uczynionego przysięga, rozdz. 8. artykuł 4. § 2. A przecię.
Dowód Testamentu na wojnie uczynionego, tamże § 1.
Dowodu bliższy dzierżący Zastawę, rozdz. 7. art. 20. § 2.
Dowód, jeśli się strona u Sądu Ziemskiego z przypadłych przyczyn na inży brła, nie mając na ten czas, tedy Sąd na drugie Roki ma odłożyć, rozdz. 4. art. 24. § 4.

Dowody są trojaki, pismo, Świadki, przysięga, rozdz. 4. artykuł 77.
Dowodzenie i prawdziwości Świeckiemu na Duchownego, rozdz. 3. art. 32.
Duchowny Sąd, o rozwód sądzi, rozdz. 5. art. 20. § 1. A o Wiano Świecki, tamże § 2.
Duchownym Personom, głowiszczu a i nawiązka Szlachecka, rozdz. 11. art. 27. § 7.
Duchowni od Świeckich gdzie mają być pozywani, rozdz. 3. art. 32. § 3.
Duchowni z imion Kościołowi nadanych iako wojnę służyć mają, rozdz. 2. art. 9.
Duchowni o Świeckie rzeczy *Est contra*, gdzie pozywać mają, rozdz. 3. art. 31.
Duchownych z Świeckimi sprawa o grunty rozmaite, rozdz. 3. art. 33.
Duchowni z imion własnych iako inna Szlachta prawu Ziemskiemu podlegać mają, rozdz. 3. art. 32. § 9.
Duchownych Osob, i ich Zon, Dzieci, nawiązka, rozdz. 11. art. 27. § 7.
Duchowni gdyby Testamentem co komu legowali. Exekutorowie przed Sądem Trybunałskim odpowiadać o to mają, a odprawa przez X. Biskupa uczyniona bywa, a jeśli X. Biskup sam był Opiekunem, tedy do K. J. M. pozywać, rozdz. 3. art. 34. § 1. i 2.
Duchowni Opiekunami być nie mogą, jedno ci, co imiona Ziemskie mają, rozdz. 6. art. 3. § ostat.
Duchownemu rozstrządkowi co należy, rozdz. 3. art. 32. § 3.
Duchowne Osoby na Sądy Ziemskie nie mają być obierane, rozdz. 4. art. 2. § 1.
Duchownym Dobrom dawność iako Królewskim, rozdz. 3. art. 33. § 5.
Duchownym z Świeckimi, *Est contra*, o krzywdy z imion Kościelnych gdzie się prawować, rozdz. 5. art. 32. § 3. art. 33. § 2.
Duchowieństwo Greckiego Zakonu teyże prerogatywy ma zażywać, rozdz. 3. art. 32.
Duellum, pojedynki frogsi zakazane, rozdz. 11. art. 14.
Duellum K. J. M. pozwala i Hetman. tamże § 1. Ustawiamy,
Dwuch Dignitarstw, Urzędow, nikt trzymać nie może, rozdz. 1. art. 34. Rozdz. 4. art. 2. § 1.
U Dworu J. K. M. ktoby się niespokojnie zachował, rozdz. 1. art. 9. § 1.
Niespokojnik będąc zakazany, i niezakazany, tamże § 5. i 6.
Dwory J. K. M. od Stanowisk mają być wolne, rozdz. 1. art. 35.
Dworzaninowi Królewsk. dochód przy w więzowaniu, rozdz. 4. art. 95. § 3. na końcu.
Dworzanin Królewski zesłany odprawę czyni, rozdz. 4. art. 67. § 4. rozdz. 9. art. 24. § 1.
Dziedzictwo Oyców i Matek. od Dzieci ich nie ma być oddalone, rozdz. 4. art. 17. § 1.
Dziedzictwo i spadki bezpłodnych, na kogo spadają, tamże art. 17. § 3.
Dziedzicowi, dzierżący, o pozwie powinien oznaymować, rozdz. 4. art. 50. § 1. A te.
Dziedzic dzierżącemu imienie, za szkody summy iego wytracić może, tamże § 2.
Dziedzic i dzierżący, o krzywdy od poddanych onego imienia poczynione, pozywani być mają, rozdz. 4. art. 50. § 4.
Dziedzic dzierżącemu, kiedy za szkody od poddanych uczynione, summy wytracać nie ma, tamże § 5.
Dział dla czego dobry, rozdz. 1. art. 6. § 1. a wiażka, art. 7. § 2.
Dział równy między równymi, Osobami, rozdz. 1. art. 17. § 1. i 2.
Dział między Bliskimi, i dalszemi iaki ma być, rozdz. 9. art. 26. § 1.
Dzielnice reiestra iaki być mają, tamże § 1.

Dział na Urzędzie przyznany, jest wieczny tamże.
 Dział z prawa skazany, i Urzędownie uczyniony, mocny jest tamże § 1. Także.
 Dział dawnością lat 10. zatrzymany jest ważny, rozdz. 9. art. tenże § 1.
 Dzielczego listu obowiązki są ważne i żaręki, tamże § Wszakże.
 Dział który nie ważny, i dawność nie szkodzi onemu, rozdz. 9. art. 26. § 3.
 Dział przez Brata starszego skończony przez młodszą może być ożywiony, rozdz. 6. art. 9. § 3.
 Działu Zakupień Braci bronić nie może. rozdz. 6. art. 11. § 4.
 Dział aż po zapłaceniu długów Oycowskich idzie, rozdz. 6. art. 2. § 3. Tedy.
 O Dziale imion nie dzielonych, między Bracią dorosłą nie dzielną, rozdz. 6. art. 13.
 Dział lasu, puszczy wspólnej między Uczestnikami, iaki ma być, rozdz. 9. art. 19. § 3.
 Działu wiecznego, moc i władza, rozdz. 6. art. 13. § 2. Który. rozdz. 9. art. 26. § 1.
 O Dzieciach dorosłych, i niedorośliwych Zbiegów, Zdrayców do ziemi nieprzyjacielskiej, rozdz. 1. art. 7. § 1.
 Y które zostały przy Dobrach, tamże.
 Dzieci za występki Ojca swego przy Dworze Króli: popełnione, nie nie cierpią, tylko z imienia głowiszczynę albo nawiązkę płacą, rozdz. 1. art. 9. § 5. art. 10. § 1. A jeśli by.
 Dzieciom głowiszczyna bywa płacona rozdz. 1. art. 13. § 1. art. 25. § 2.
 Dzieciom lat niedorośliwym dawności nie maż Ziemskicy, i w cudzej ziemi będącym, rozdz. 3. art. 45. § 1. i 2. rozdz. 6. art. 11. § 3. art. 2. § 1.
 Dzieciom lata, Męszczyźnie 18, Dziewce 13. zupełne, rozdz. 6. art. 1. rozdz. 5. art. 9. § 2.
 Dzieci zbyteczne, rozdz. 4. art. 49. § 1. rozdz. 11. art. 7. § 1. art. 8.
 Z Szlachcica z nieślachcianki, i Szlachcicami, rozdz. 3. art. 20. § 1.
 Rodziców zmarłych, win nie płacą, rozdz. 4. art. 22. § 2. rozdz. 7. art. 18. § 2.
 Kiedy po zeyściu Rodziców, rok zawity mają, rozdz. 4. art. 42. § 2. Wszakże.
 Kiedy do lat dylacyi nie trzymają, tamże § ostatni. A jeśli.
 Dawnością nigdy nie tracą, rozdz. 4. art. 35. § ostatni.
 Po Opiekunie czego wznowić nie mogą, rozdz. 6. art. 6. § 1. A wszakże.
 O imiona pozywane być nie mają, rozdz. 6. art. 7. § 1.
 Lat niedorośle, w sześciu rzeczach u prawa odpowiadają, rozdz. 6. art. 8.
 O pokorę Oycowską u prawa odpowiadają, tamże § 2.
 Testamentu, lat niedorośle, nie czynią, rozdział 8. art. 1. § 1.
 Niedorośle czemu mają być pod Opiekunami, rozdz. 6. art. 1. § 1.
 Niedorośle po śmierci Ojca, póki mogą mieszkać przy Matce, rozdz. 5. art. 11.
 Dorosłe pozwane dawnością wymawiać się nie mogą, rozdz. 6. art. 7. § 2. A oni.
 Lat doróższy imion swych, od Brata upuszczonych, na dzierżącym dochodzić mogą, rozdz. 6. art. 11. § 2. A Bracia.
 Przez Opiekuny iako mają być chowane, rozdz. 6. art. 4. § 1. A potym.
 Zapisom, i obowiązkom, kiedy, którym nie podlegają, rozdz. 7. art. 18. § 2. A gdzieby.
 Żaręki kiedy płacą, i nie płacą tamże, art. 18. § 1.
 Imienia spadkowego gdyby dochodzić niechcieli, rozdz. 7. art. 18. § 4.
 Rodziców gdyby w starości opatrować niechcieli, rozdz. 8. art. 7. § 6.

Rodziców gdyby z rąk nieprzyjacielskich odkupić niechcieli, tamże § 7.
 Od poręki Ojca swego, iako są wolni i nie, Rozdz. 11. art. 54. § 1. i 2.
 Głowiszczyny przez Opiekuny, niedorośle dochodzą, rozdz. 11. art. 45. § 1.
 Głowiszczyny dochodzić mają, i dawność im nie szkodzi, tamże § 2.
 Na Ojcu pozyskaney głowiszczyny dochodzić nie mogą, rozdz. 11. art. 46. § 2. A chociażby.
 Na Ojczyźnie głowiszczyny dochodzą, tamże.
 Po śmierci Rodziców swych, za ich występki nie karzą, rozdz. 11. art. 48. § 2.
 Dzieci po śmierci Rodziców ich, gwałty, szkody, iakie płacą, rozdz. 11. art. 48. § 1. i 2.
 Dzieci ludzi niewolnych, za oyczyce mają być rozumieni, rozdz. 12. art. 21.
 W Dzierżeniu imienia ktoby lat 10. nie był, by i listy Królewskie miał nic nie ważą, rozdz. 1. art. 33. § 1.
 Z Dzierżenia spokojnego wybitie, rozdz. 4. art. 30. § 5. art. 33. § 3.
 W Dzierżeniu imion i Dobr, od Jagiella, aż do dzisiejszego K. J. M. tak za Przywilejami, listami, i bez listów mają być, i wiecznie rozdz. 3. art. 2. § 2, 3. i art. cały 43.
 Dzierżawca przy Zastawie bliższy dowieść długu wielkości, rozdz. 7. art. 20. § 2.
 O Dziecięcin, gdzie kto ma być i iako pozywany, rozdz. 13. art. 32. § 6.
 Dziewki wedle Testamentu Ojca, od Braci, bliskich, z gotowizny wyposażone być mają a bez Testamentu z czwartey części oyczytych imion, rozdz. 5. art. 3. § 2.
 Patrz Córkom czwarta.
 Dziewka idąc za Mąż bez woli Ojca, traci oyczytę i macierzyste, rozdz. 5. art. 8. § 1.
 Dziewka, którejby Ociec dla macierzystych, Matka dla oyczytych imion, Bracia i Opiekunowie, za Mąż, dorosłego wydać niechcieli, może iść za Mąż, a imion nie traci, rozdz. 5. art. 8. § 2. art. 9. § 2.
 Dziewka wszetecznie żyjąca, co cierpi, rozdz. 8. art. 7. § 5.
 Dziewka gdyby się na Rodzice swe ręką targnęła, rozdz. 8. art. 7. § 1.
 Dziewki swawolnie za Mąż idące po śmierci Rodziców, co tracą, rozdz. 8. art. 9. § 1.
 Dziewki w opiece Braci będące, wychowanie mieć mają, a jeśli nie, tedy mogą mieszkać na czwartey części swej, jednak pod sprawą Opiekuna z Urzędu przydanego, rozdz. 5. art. 9. § 3. i 4.
 Dziewki Matka za Mąż wydać nie może, bez wiadomości Opiekuna rozdz. 5. art. 11.
 Dziewek Szlachcianek, Panowie i Szlachta, którzy na imionach swych Szlachtę mają, gwałtem za Mąż wydawać nie mogą, rozdz. 3. art. 39. § 2.
 Dziewki za Mąż wydając, czego postrzegać, rozdz. 5. art. 2. § 1.
 Dziewki niż za Mąż pójdą, mają być przez Opiekunów uczciwie chowane, rozdz. 5. art. 9. § 3.
 Dziewkom czwarta część na posag oyczyzny, rozdz. 5. art. 3. Patrz Córkom.
 Dziewek za Oycowskiego żywota, gdyby kilka było wydanych a drugie nie, iako z czwartey części od Braci mają być wypłacone, rozdz. 5. art. 19. § 3.
 E.
 Elekcyi Sędziego. Podśędka Ziemskiego i Risarza, rozdz. 4. art. 1. § 1.
 Elekta, jednego ze czterech na Urząd Ziemski od Powiatu obranych, Król J. M. ma potwierdzić, tamże § 2. A my.
 Także na Urząd Podkomorski, rozdz. 9. art. 1.
 Elekcyi substituta w niebytności jednego z nich rozdz. 4. art. 4. § 1. i w art. 47. § 4.

Elekcyi niezgoda, rozdz. 4. art. 4 § 2.
 Elekcyja Chorażego Powiatowego, rozdz. 2. art. 5.
 Elekcyja i Urząd Wóznego, rozdz. 4. art. 8. § 1.
 Effekt albo skutek rękojmi, zakłosa ręczy, za
 plac, rozdz. 1. art. 27. § 2. A na.
 Error albo omyłka Piarzow, Ziemskiego i Grodzkie-
 go, rozdz. 4. art. 4. § 5. i Urzędu Grodzkiego same-
 go, rozdz. 4. art. 37. § 3.
 Ewikcyja, albo zastępowanie i oczyszczanie u Sądu,
 albo i o porękę iaką, i o inne różne rzeczy, i przy-
 padki, o cokolwiek, rozdz. 7. art. 18. § 1.
 Zastępowanie Syna za Oycę, ieden za drugiego, (lu-
 zbą wojenną, rozdz. 2. art. 12.
 Zastępowanie u Sądu iednemu za drugiego, rozdz.
 Ewi- 4. art. 55.
 kcyja Zastępowanie u Sądu ma być oczywiste,
 albo tamże § 1. A zastępowanie.
 Ewiktorowi albo Zastępcy excepcya do Powiatu
 nie idzie, tamże § 1. A Zastępa.
 Zastępa nieofiadły przekonany prawem, rozdz. 4. art.
 55. § 3. A któryby, i w rozdz. 7. art. 23. § 1. A ie-
 śliby.
 Zastępa bez pozwu ma odkazywać i usprawiedli-
 wić, rozdz. 4. art. 55. § 1.
 Zastępa na gardło skazany, tamże ma być ka-
 rany, tamże § 3.
 Zastępa w złodziejstwie rozdz. 14. art. 3. § 1.
 A i śliby.
 Zastępa chory obli zą chorobą, rozdz. 4. art. 55. § 4.
 Zastępa w złodziejstwie, by t-ż ich i wiele było na
 tym że Urzędzie, gdzie się począł zwod, koń-
 czyć, ma, rozdz. 14. art. 3. § 1. A gdy.
 Evocationis pena, wyzwanie nieślusznego mandatem
 wina albo karanie, rozdz. 1. art. 4. § 4.
 Ewokacya albo wyzwanie Świeckiego do Sądu Du-
 chownego, o rzeczy Świeckie nie ma być, rozdz.
 3. art. 31.
 Evocatio foro districtus, albo wyzwanie od Sądu
 n-ł-żnego do innego Powiatu, albo Urzędu i Sądu,
 rozdz. 4. art. 44.
 Ewokacya albo wyzwanie z należnego Powiatu kie-
 dy, i kemu, i co, do drugiego Powiatu, iść może,
 rozdz. 4. art. 39. § 1. Tedy.
 Ewokacya, wyzwanie z Powiatu, Sądu do innego
 może być, za zapisem, rozdz. 4. art. 44. § 1. Ostatni
 Okrom. Y w rozdz. 3. art. 35. § 2. wszakże.
 Exempla, albo przykłady u prawa miejsce mają i in-
 szych Praw, rozdz. 4. art. 54. § 4.
 Exempty w czym idą i nie idą, rozdz. 1. art. 21.
 Ex officio, z Urzędu Podkomorzego, o winę do Ziem-
 stwa, i o iaką pozywają, rozdz. 9. art. 6. Punkt.
 Takowy.
 Ex officio, z Urzędu Podkomorzego o obładzenie ie-
 gó samego, i Komornika tego pozwać wolno, rozdz.
 9. art. 10. § 3.
 Excepcya wyjęcie z prawa, expektatywie jest pewna
 przydana swoim sposobem, rozdz. 1. art. 33. § 3.
 Excepcya, wymówka komu, kiedy na co idzie, rozdz.
 1. art. 22. § 2.
 Expektatywy są prawem zakazane, rozdz. 1. art. 33.
 § 2.
 Exekucya, skutek z prawa rzeczy osądzoney, albo od-
 prawa, wykonanie w sprawie kryminalney, wzglę-
 dem bezpieczeństwa sądowego, rozdz. 1. art. 10.
 § 3.
 Exekucya, odprawa na Duchownych Osobach pra-
 wem przekonanych, iako czyniona być ma, rozdz.
 3. art. 32. § 1. A Xądz Biskup.
 Exekucya X Biskup na Duchownym, o co, i kiedy
 czyni, rozdz. 3. art. 34. § 1. Tedy.
 Exekucya na mieszczanie Wileńskim prawem prze-
 konanym, o boie Szlacheckie, iaka ma być, rozdz.
 3. art. 35. § 1. Jednakże.
 Exekucya nie ma być czyniona, póki o zły wskaz

u Trybunału się nie rozprawi, albo i za appella-
 cyą strony, rozdz. 4. art. 37. § 5.
 A w tym art. 86. § 1. A po odezwie.
 Exekucyi która sentencya nie podległa, rozdz. 4. art.
 45. § 2. A gdzieby.
 Ex kucya na Urzędniku nieofiadłym i dzierżawcy,
 iaka, rozdz. 4. art. 6. 7. § 3. i 4.
 Exekucya Starosta przyległy z Starosty czynić powi-
 nien, tamże.
 Exekucya na Dabrach Królew: zastawnych i dozw-
 tnych, iako czyniona bywa, rozdz. 4. art. 67. § 8.
 Exekucya za pierwszego Urzędu gay nie dośła. te-
 dy drugi Urząd, bez pozwania, byleby dawność
 niezażła, odprawę uczynić ma, rozdz. 4. art. 91.
 § 1.
 Ex kucyi dawność Ziemska, rozdz. 4. art. 91. § 1.
 Exekucyi w rzeczy osądzoney początek, i. 91. art.
 93. § 1. Tedy.
 Exekucya dekretow Królew: za odesłaniem, przez
 Urząd czyniona bywa, rozdz. 4. art. 93. § 3. Toż
 się w rozdz. 9. art. 24. § 1. Tedy.
 Exekucya skuteczna iaka bywa, rozdz. 4. art. 94.
 § 2.
 Exekucyi śmierć umarłego nie hamuje rozdz. 4. art.
 94. § 3.
 Exekucyi Urząd nie czyniący, w co popada, tamże
 § 6. A 10.
 Exekucyi Urzędowi broniący w sownie wpada, i
 ma być do K. J. M. odesłany na wywołanie, roz-
 4. art. 95. § 1. i 3.
 Exekucya po wywołaniu Dworzania J. K. M. czyni.
 tamże § 1. A 10.
 Exekucya co zatrzymywa, iż iey ofrości rozwany
 nie porośi, rozdz. 4. art. 95. § 4. art. 95. § 2.
 Exekucya na imieniu w anowym, ietna być czy-
 niona, rozdz. 5. art. 17. § 1. A Urząd.
 Exekucya nie iadł-go, rozdz. 4. art. 67. § 5. art. 96.
 § 2. art. 93. § 6. rozdz. 5. art. 8. § 1.
 Ex kucya za występ Opiekuna, na imieniu Dziecin-
 nym nie ma być czyniona, rozdz. 6. art. 6. § 2.
 Wszakże.
 Exekucya na rzeczach ruchomych, rozdz. 7. art. 18.
 § 1. A onby.
 Ex kucya Sądow Podkomorskich, temu należy, któ-
 ry Sąd do niego odesłał, rozdz. 9. art. 2. § 2.
 Exekucya skarbową przez posłańca K. J. M. rozdz. 9.
 art. 24. § 1.
 Exekucya przed Jego K. M. między prawnicami się
 stronami iaka ma być, rozdz. 9. art. 24. punkt.
 Wszakże.
 O Exces każdy nieofiadły w W. X. Lit. tam gdzie
 zbytek iaki popełni, tamże sądzony, i karany ma
 być, rozdz. 4. art. 29. § 1. art. 55. § 3. art. 67. §
 5. O Zastępcy.
 Exces pod Rokami iakikolwiek, rozdz. 4. art. 64. § 1.
 Exces u Sądu samego przed Sędziami, rozdz. 4. art.
 62. § 1. i 2.
 Exces Urzędnikow sądowych przy Sądzie, rozdz. 4.
 art. 63.
 Exces na Jarmarku, Targu, Kiermaszu, uczyniony,
 rozdz. 14. art. 4. § 1.
 Exces Szlachcie uczyniwszy, a nie sprawiwszy się, gdy-
 by zjechał, rozdz. 11. art. 57. rozdz. 4. artykuł 64.
 § 1.
 Ewazyja w czym nie idzie, rozdz. 11. art. 28. § 2.
 Patrz odwod niżej.
 Ewazyja o gardło obwinionemu, kiedy idzie, rozdz.
 11. art. 6. § 3. art. 7. § 2. rozdz. 1. art. 26.
 § 2.
 Ewazyja przez przyśięgę, rozdz. 7. art. 30. § 1. i §
 3. na końcu.
 O Exekutorach, albo Opiekunach Testamentu Ducho-
 wney Osoby, rozdz. 3. art. 34. § 1.

Exekutorowie Testamentu pieczętować nie mogą, roz-
8 art. 5. § 3.
Expulsiya, wybicie z spokojnego dzierżenia, Grod Sa-
dzi, rozd. 4. art. 30. § 5, art. 33. § 3.
Expulsiya dawność do pozwania do Grodu ro, nie-
dziel, rozd. 4. art. 33, § 3. art. 92, § 3.
Expulsiya, albo Proces wybicia, z spokojnego dzier-
żenia rozd. 4. art. 92.
Expulsiya dowód, albo wybicia z spokojnego dzier-
żenia Aktorowi 7, Świadkowi wszego stanu dowa-
dza, rozd. 4. art. 92, § 2.

F.

Faktorów przysięga na Komorach, przy towarach, roz-
1. art. 30, § 6.
Fałszywe listy po śmierci czyicy pozostałe, rozd. 1,
art. 16, § 3.
Fałszywe Urząd Grodzki sądzi, rozd. 4. art. 30, § 1.
Fałszowanie Listów, Pieczęci, Rak, odbieranie Pieczę-
ci Urzędowych i Królewskich rozd. 1, art. 16.
Cyrografów, ręki po śmierci, rozd. 1, art. 16, § 2, i 3.
Listów, wypisów, tamże § 2.
Pieczęci, podpisów Rękę J. K. M., tamże § 1.
Listów zastawnych, tamże § 3.
Testamentu, tamże § 2.
Monety, Mince, złota, rozd. 1, art. 17.
Fałszować pieniądze, albo obrzywać kłoby się ważył,
rozd. 1, art. 17. § 1.
Fałszywy Świadek tym ma być karany, czymby ko-
mu w świadectwie zaszkodzić miał, rozd. 4, art. 76,
§ 1. A gdzieby,
Fałszywemu Świadkowi wolna appellacya do Try-
bunału, tamże.
O Fałszywym Prokuratorze i jego karaniu, rozd. 4,
art. 59.
Fałsz w której sprawie, w złym przewodzie prawa
gdyby się pokazał, rozd. 4, art. 41, § 1. Wszakże.
Fałszywego świadectwa opisana proba, rozd. 4, art.
78. § 2. Też.
Fataha, dawność *inscriptionum & periclorum*, rozd.
7. art. 10.
Folgi Urząd czynić nie ma, rozd. 4. art. 30, § 3.
A my.
Folgi w więzieniu nie czynienie, rozd. 4, art. 32. rozd.
11. art. 29. § 2.
Folga w cudzej ziemi będącemu, rozd. 11. art. 44.
§ 2.
Folga komu, i kiedy w prawie ma być czyniona, roz-
4. art. 41. § 3.
Formowanie ręki J. Król: M. Kanclerz, Podkancl. Pi-
sarzów, &c. rozd. 1. art. 16.
Fiscus, albo skarb J. K. M. W. X. L. rozd. 3. art. 17.
§ 4. Bo po tych art. 48. Punkt: A kłoby. rozd. 4.
art. 95. § 2, rozd. 5. art. 22. § 1. A gdzieby.
Frymarki i kupna, na targach i gdzie indziej sprawa-
wać, rozd. 14, art. 8, § 1. A trafił.
Fundacyi K. J. M. na Kościół, od Szlacheckiej ro-
żność, rozd. 3, art. 33.

G.

Gaiu, Born, Puszcz wyrabianie, szkoda komu od ko-
go, rozd. 10, art. 15. § 1. rozd. 11. art. 20. § 1.
Garncze do szynku, aby były jednej miary, rozd. 3.
art. 36 § 6.
Generał Woźny, jego Urząd i powinność, rozd. 4 art. 104.
Gardłem nikt karany być nie ma na zaoczne oskar-
żenie, rozd. 1. art. 2. § 1.
Gardło i pocziwość, majątność, o co kto traci, roz-
1. art. 3. § 1.
Gardłem o co karzą, na to dowodów iawnych nie po-
trzeba, rozd. 1. art. 5. § 1.
Gardło i pocziwość, o co, i kto traci, rozd. 1. art.
6. § 2, art. 9. § 2. art. 10 § 1. w rozd. 4. art. 7.
§ 2. A jeśli by zabił, rozd. 1. art. 13. § 2. art. 14.
§ 1. Kłemu.

Gardło traci, kto mimo zarękę kogo zabije, rozd. 11.
art. 25. § 2.
Gardłem na wojnie sam Hetman karze, rozd. 2. art.
6. § 6.
Gardła ani pocziwości kto, kiedy, i iako nie traci,
rozd. 1. art. 12. § 1.
Gardłem o fałsz Woźnego karzą, rozd. 4. art. 9. § 5.
Gardłem Kupcy, kiedy, o co, bywają karani, rozd. 3.
art. 48. § 1. A kłoby.
Gardłem i pocziwością Swawolnik o odbicie więźnia,
bywa karany, rozd. 4. art. 31. § 4.
Gardłem karzą, o Rany zdradą zadane, rozd. 11. art.
17. § 1. A jeśli nie zabije.
Gardłem Złoczyńca powołanie swę gdyby zapieczę-
tował, rozd. 11. art. 7. § 2. art. 17. § 2.
Gardło Pryncypa traci, a Pomocnicy więzienie, i
główniczyżnę placą, rozd. 11. art. 29. § 2.
Gardło, prawu nieposłuszny, kiedy, o co traci, rozd.
11. art. 28. § 5. A jeśli by.
Gardłem Szlachecka, kiedy o zabicie Tatarzyna i chło-
pa karzą rozd. 12, art. 10. § 1. Wyjąwszy, i art.
1. § 1. Taki.
Od gardła albo śmierci, kłoby się odkupił, albo przez
kogo wypróbił, rozd. 11. art. 56.
Gardło i pocziwość skrutynium potrzebuje, rozd. 11.
art. 61. § 1.
Gardło traci i pocziwość, gdy kto kogo rani albo
zabije u Sądu, rozd. 4. art. 62. § 1. art. 63. § 2.
A jeśli by.
Gardło i pocziwość, Dzieci traci, o zamordowanie
Rodziców, rozd. 11. art. 7. § 1.
Godziny u Sądu stronie na rozmyśl położone, rozd. 4.
art. 54. § 1.
Godzina Nieszporna jest czas wzdawania w nieśnaniu,
rozd. 4. art. 16. Punkt: Ale.
Gębę Szlachcicowi kłoby wyciął, rozd. 11. art. 17.
§ 4.
Kiedy, na co, komu jest potrzebny, rozd. 1. art. 12.
§ 1. art. 13. § 1.
Trzykroć wywołanemu ma być dawany, rozd. 1. art.
12. § 2. rozd. 4. art. 30. § 3.
Jako, kiedy, ma być, a przez kogo publikowany, roz-
1. art. 12. § 1. art. 13. § 1.
Ku zwłoce sprawiedliwości odzierżany, nieważny,
rozd. 1. art. 12. § 2.
Mającego, kłoby ranił, sówito nawiąże, a za wi-
nę puł roka siedzenie, rozd. 1. art. 13. § 1.
Mającego, kromiego początku i przyczyny, kłoby za-
bił, gardłem ma być karany, rozd. 1. art. 13. § 1.
A jeśli by.
Kto sam sobie, i kiedy samie, rozd. 1. art. 13. § 2.
Wywołanemu przez K. J. M. ma być dawany, rozd. 4.
art. 30. § 3. A gdzieby.
Od karania ośdzonego na gardło Winowayę nie wy-
muie, rozd. 4. art. 30. § 4. Wszak.
Gleyty wiecznym Wywołancom nie mają być dawa-
ne, rozd. 11. art. 67. § 1. A my,
Gleyty przed rokiem i szczęścią niedziel mocują, rozd.
1. art. 12. § 2.
Gleyty, iako, i kiedy mają być otrzymywane, rozd.
1. art. 12.
Gleytu Wywołanie, gdyby do roku i 6. niedziel nie-
brał, rozd. 11. art. 4. § 3.
W Głód kłoby wolnym będąc siebie w niewolę sprzedał,
rozd. 12. art. 19. § 1.
W Głód Czeladź wygnana z domu stawa się wolną,
rozd. 12, art. 20. Patrz Czeladź.
Bez boiu, rozd. 12. art. 14. § 2. A jeśli by pozw.
Duchownym Osobom Szlachecka, rozd. 11. art. 27.
§ 7. Tymże.
Trojaka za jednego, dla czego, rozd. 1. art. 10. §
5. art. 24. § 2.
Czworaka, rozd. 1. art. 10. § 5. A jeśli by.

Dziadziom
13. § 1.
Dworzanin
1. art. 24.
Szlachecka
29. § 2.
Prostej sta
Urzednik
Rzemiesl
artykul 5
Mielczar
szych, ro
Tatarom
§ 1.
Tatarom R
A ktorz
Zydom, ro
Bialym glo
27. § 7.
Bekarta ka
art. 32.
Ktora, i dla
cu
Glowiczcy
plac, ro
Glowiczcy
11. art. 4
Glowiczcy
wa plac
Glowiczcy
art. 21. §
19. Punkt
Glowiczcy
ga na szp
Glowiczcy
popeloi
art. 39.
Glowiczcy
chodzie
46. § 1.
Glowiczcy
powinie
Glowiczcy
dza, roz
Opiekunow
rozd. 11.
Oczynu
11. art.
Dzieci
art. 46.
Zabierb
Chlopki
art. 1.
Glowiczcy
tamko
Glowiczcy
11. art.
Glowiczcy
rozd. 11
Gniazdo S
10. art.
Gonienie
Goniać zd
dzie, roz
Goniać Zlo
artykul
Gony Bebi
Kłoby kom
12. § 1.
Geracy na
art. 10.
rozd. 1
Agdyby, a

Dziedzicom albo Bliskim bywa płacona, rozdz. 1. art. 13. § 1. na końcu.
 Dworzani J. K. M. przy listach zabitego trojaka, rozdz. 1. art. 24. § 2.
 Szlachecka kop sto, rozdział 11. art. 27. § 1. art. 29. § 2.
 Prostej stanu ludziom, rozdz. 12. art. 3.
 Urzędnikom prostego stanu, rozdz. 12. art. 4.
 Rzemieślnikom różnego rzemiosła, rozdział 12. artykuł 5.
 Mieszczanom miały uprzywilejowanych i mniejszych, rozdz. 12. art. 6.
 Tatarom w wojsku służącym, rozdz. 12. art. 10. § 1.
 Tatarom Rzemieślnikom, i furmanom, tamże § 2. A którzy.
 Zydom, rozdz. 12. art. 7.
 Białym głowom każdego stanu sówita, rozdz. 11. art. 27. § 7.
 Bękartą każdego iako prostego Człowieka, rozdz. 14. art. 32.
 Która, i dla czego ginie, rozdz. 11. art. 53. na końcu.
 Głowiczyznę, szkody, za nalezdem domowym iako płacą, rozdz. 11. art. 1. § 2.
 Głowiczyzny Wywołanica zabitego nie płacą, rozdz. 11. art. 4. § 4. A w tym.
 Głowiczyzna, która tylko siedzeniem w wieży bywa płacona, rozdz. 11. art. 7. § 2.
 Głowiczyzny, które nie bywają płacone, rozdz. 11. art. 21. § 2. A jeśli by, Art. 20. Punkt: A gdy, art. 19. Punkt ostatni.
 Głowiczyzny połowicę której bierze Urząd, a drugą na szpital dawać, rozdz. 11. art. 26 § 4.
 Głowiczyzna Szlachecka, przez ludzi prostego stanu popełniona, iako, i czym, bywa płacona, rozdz. 11. art. 39.
 Głowiczyzny za Bliskich, kto, iako, ma pokim do chodzić, rozdz. 11. art. 44. § 1. art. 45. § 1. art. 46. § 1.
 Głowiczyzną Aktor z Bracią, kiedy się dzielić nie powinien, rozdz. 11. art. 44. § 2. Tedy.
 Głowiczyzny Bracia sami, kiedy mimo Siostry dochodzą, rozdz. 11. art. 45. § 1. art. 44.
 Opiekunowie w małości lat Dziecinnych dochodzą, rozdz. 11. art. 45. § 1. Wszakże.
 Oczymia twego Pańsb dochodzić może, rozdz. 11. art. 46. § 2.
 Dzieci na Oycu dochodzić nie mogą, rozdz. 11. art. 46. § 2. A chociaby.
 Pańsbowie na Oczymie dochodzą, tamże.
 Chłopskiej, który Szlachcie nie płaci, rozdz. 12. art. 1. § 2.
 Głowiczyznę i szkody, po śmierci Przodków Potomkowie płacą, rozdz. 11. art. 48. § 1.
 Głowiczyznę i szkody, Poręcznicy kiedy płacą, rozdz. 11. art. 67. § 1. Którego.
 Głowiczyzna, która Potomkom nie bywa płacona, rozdz. 11. art. 14. § 3. art. 20. Punkt: A gdy.
 Gniazdo Sokół. Łabędzie, ktoby zepsował, rozdz. 10. art. 8.
 Gonienie. Złodzieja za szkodą, rozdz. 14. art. 9.
 Goniąc zdraycę, ma się opowiadać na bliskim Urzędzie, rozdz. 1. art. 7. § 5.
 Gonić Złodzieja gdyby służy niechcieli, rozdz. 12. artykuł 23.
 Gony Bobrowe popsowane, rozdz. 10. art. 9.
 Ktoby komu odiał w Granicy, rozdział 9. artykuł 12. § 1.
 Gorący uczynek, rozdz. 12. art. 1. § 1. Ustawujemy, art. 10. § 1. Wyjąwszy, rozdz. 4. art. 30. § 2. rozdz. 11. art. 2. § 1. i 2. art. 10. § 1.
 Agdyby, art. 42. § ostatni art. 35. § 1.

Na gorącym uczynku Szlachcie osiadły poimany bez pozwu ma być sądzony, rozdz. 4. artykuł 30 § 2.
 Z Gorącego uczynku ktoby uciekł do imienia swego, pozwy ma być pozwany, tamże § 2. A to się.
 Na gorącym uczynku Występca ma być imany, rozdz. 4. art. 62. § 2. Patrz też Czas gorącego.
 Na gorącym uczynku poimany, ma być dobrym więzieniem opatrzony, rozdz. 4. art. 32. § 3.
 Na gorącym uczynku Szlachcica we wli wolno łapać, rozdz. 4. art. 30. § 2. A to się.
 Gorącemu uczynkowi trup pogrzebiony nie szkodzi, rozdz. 11. art. 2. § 1.
 Gościnne prawo w W. X. Lit: rozdz. 4. art. 28. § 1. rozdz. 1. art. 31. § 3.
 Gościom pretka ma być sprawiedliwość, rozdz. 4. art. 28. § 1. w rozdz. 11. art. 31. § 3.
 Gościa prozzonego w dom, ktoby zbił, zranił, obelżył, rozdz. 11. art. 41. § 1. art. 42. § 1.
 Gość jeśli by się u Gospodarza złe zachował, rozdz. 11. art. 41. § 2.
 Gościa zbytniego, nieosiadłego, zahamować wolno, tamże § 4.
 Goścince iako szerokie, &c rozdz. 9. art. 32. Patrz drogi.
 Gospodarza z Gościem zwada, rozdz. 11. art. 41. i 42.
 Gospoda w domach Szlacheckich w miescie nikt nie ma się stanowiąć, rozdz. 3. art. 49.
 Gospody na Rokach Urząd Grodzki rozdawa, rozdz. 4. art. 52. § 2.
 Gospody, sądowe Osoby, co lepsze obrać mogą, tamże.
 Gospod bezpieczeństwo czasu sądów, rozdz. 4. art. 64. § 1.
 Gospody tymże pokojem są obwarowane, co i domy Szlacheckie, rozdz. 11. art. 1. § 1. i 3. art. 19.
 Gospodarz każdy, Gościa swego, Urzędowi opowiedzieć zawsze powinien, rozdz. 2. art. 24. Y gdy
 Gospodarz lożnych ludzi przechowywający, ma być karany, tamże § ostatni.
 Grabić Mieszczanie nie mają Wieśniaków na targach, rozdz. 3. art. 37.
 Grabieżów, iako, i kiedy, każdy dochodzić ma, rozdz. 4. art. 18.
 Grabieżów i bójów, Dzieci, po Opiekunkunie wznawiać nie mogą, rozdz. 6. art. 6. § 1. A i szkody w czyiey Puszczu, rozdz. 10. art. 5. § 1.
 Ktoby, przez Grabież uczynił tamże § 3. A ktoby.
 Na porękę którzy biorą, tamże § 1. A ten.
 Stada Swierzopiego, rozdz. 13. art. 1.
 Na spasz stada Koni, Bydła, Świń, Gęsi, Kaczek, rozdz. 13. art. 2. § 2.
 Pod Szlachcicem i Szlachcianką, i Sług ich uczyniony, rozdz. 13. art. 3.
 Od Szlachcica pod Chłopem, i Chłopa chłopem, i pod chłopa Szlachcicem, rozdz. 13. art. 4. albo szkody gdy się staną przed Rokami w 6, 5. i 4. niedziele, nawet trzy, rozdz. 4. art. 18.
 Na drodze przy posłańcu uczyniony, rozdz. 11. art. 58. § 3.
 O Grabież nową blisko przed Rokami pozwać może, rozdz. 4. art. 18. § 2.
 Grabież dawności trzy lata, rozdz. 11. art. 52. a w rozdz. 4. art. 35. o krwawe rzeczy.
 Grabieżnego Zrzebca umorzonego cena, rozdział 13. artykuł 1.
 Gracze, Kosterowie, z miały precz mają być wychowani różgami, rozdz. 12. art. 24. § 6.
 Granice Duchownych z Świeckimi Kommissarze odprawiają, rozdz. 3. art. 33.
 Graniczyć imienia Dziecinnego Opiekunowie nie mogą, rozdz. 6. art. 10.
 Granic dowod temu należy, kto ma Listy, Kopce, Świadki lepsze, rozdz. 9. art. 2. § 1. A kto art. 12.

- § 1. art. 16. § 1. art. 17. § 1.
Granice Podkomorzy uczyniwszy, zaraz i szkody są-
dzi, rozdz. 9. art. 2. § 2.
Granice przylegli sąsiedzi, iako do Granic bywają
wzywani, rozdz. 9. art. 3. § 1.
Granicyć gdyby się komu z Dobrami Królewskimi tra-
fiło, rozdz. 9. art. 3. § 4. art. 4.
Granice ludzie chorzy, iako poprzyśięgają, rozdz. 9.
art. 5. § 2.
Granice które Kommissarze, i którzy rewidują, tam-
że w art. 7.
Granice gruntów, dwóch Powiatów, iako czynione
bywają, rozdz. 9. art. 8. § 1.
Granice Lity Podkomorzich umacniają, tamże.
Granicyć iako z Podkomorzym, *et de Converso*, rozdz. 9.
art. 11. § 1.
Granice gdyby rozterwali zima z śniegiem, tam-
że § 2.
Granice wszelakich porządek wszelaki, rozdz. 9. artykuł
12. § 1. Tedy.
Granicyć Granice za dekretem Podkomorzego sa-
mo czwart poprzyśięga rozdz. 9. art. 12. § 1. A
gdy. art. 16. § 1.
Granice ktoby komu skazil, abo nową, swą wolą uczy-
nił, rozdz. 9. art. 18.
Granice ponowienie, przy Komorniku bywa, tamże
§ 2. Wszakże.
Granice ponowionych znaków, przez Komornika mają
bydź do ksiąg Podkomorzego zeznane i wpisane,
rozdz. 9. art. 18. § 3. A Komornik.
Granice, między gwałtowne poprowanie, może bydź
bronione, rozdz. 11. art. 20.
Grobłą ktoby ku cudzemu brzegu przysypał, rozdz.
9. art. 21. § 1.
Grod co ma sądzić, i o co pozwy Grodzkie bydź mają,
rozdz. 4. art. 30.
Grodzkiego Sądu porządek, tenże co i Ziemskiego,
rozdz. 4. art. 55. § 1. Iż.
Grodzkich i Ziemskich Ksiąg chowanie, rozdz. 4. ar-
tykuł 13.
Grodzkich spraw Ziemskich Urząd *et de converso*, nie
sądzi, rozdz. 4. art. 3. § 3. Niżli. art. 44. § 1.
Grodzkiego Pisarza powinność, rozdz. 4. art. 4. § 5.
Grodzki Urząd, przesąd, pamiętne, tak ma brać iako i
Ziemski, rozdz. 4. art. 5. § 4. Tymże.
Grodzkie Roczniki każdego Miesiąca dnia pierwszego
(jeżeli nie Święto) poczynąć się mają, a trwać ma-
ją przez 2 niedziele rozdz. 4. art. 33. § 1.
Grodzkie Roczniki i pod Seymem sądzone bydź mają,
rozdz. 4. art. 47. § 1.
Grodzkim pozwom, rok zawity pod straceniem pra-
wa, rozdz. 4. art. 34.
Grodzkie pozwy, czyją pieczęcią pieczętują, tamże.
Grodzkiemu pozwu Pisarz datę podpisuje, którego
dnia on pozwę wydał, tamże.
Grodzkich Urzędników obieranie, ośiadłość, władza
i powinność, rozdz. 4. art. 37.
Grodu Urzędnicy pismo Rulskie umieć mają, rozdz. 4.
tamże § 1.
Grodzki Urzędnik, trzykroć Roczkowy omieszkiwa-
jący Urząd swój traci, rozdz. 4. art. 38. § 2.
Grodzki Urzędnik w sąsiedztwie gdy co komu za-
wini, iaki przeciw niemu Proces ma być, rozdz. 4.
art. 39. art. 37. § 3.
Grodzkich Roczków bezpieczeństwo, rozdz. 4. art. 52.
§ 1. Patrz bezpieczeństwo.
Grodzkie zapisy, do Ziemstwa przed Rokiem bywa-
ją przeniesione, rozdz. 5. art. 1. § 1. A potym.
Grodzkich zapisów powaga, rozdz. 7. art. 2. § 1.
Grodzki Urząd ma być przy Testamencie, abo Ziem-
ski, rozdz. 8. art. 2.
Grod do Podkomorzego sprawę odeśłać może, rozdz.
9. art. 2 § 1.
Grod soidrować ma na Złoczyńce, choć nikt nie in-
stygwie, rozdz. 11. art. 4. § 4. A Jeżliżby, art. 6.
- § 1. art. 7. § 2. A w takiej.
Od Grodu o krwawę rzecz wolno do Trybunału ap-
pellować: za poręką sronie skazaney na gardło.
rozdz. 11. art. 67. § 1.
Grodzcy Namieśtnicy, co za Osoby mają bydź, rozdz. 4.
art. 37. § 1.
Grodzkim pozwom o krwawę rzecz dawność 3. lat,
wyjąwszy Dzieci niedorośle, i ludzi w cudzych
ziemiach będących, rozdz. 4. art. 35. § 1. rozdz. 11.
artykuł 52.
Grodzkimi pozwami oczywisto, i zaocznie na 4. nie-
dziele, a dla niepośpiechu na 3. niedziele, przed
Roczkami ma bydź pozywano, rozdz. 4. art. 30. § 3.
A pozwu, art. 33.
O Grunty, w których krzywdaby się od kogo komu
działa, upominalnym listem od Urzędu Ziemskie-
go obelgać, rozdz. 4. art. 48.
O Grunty przed Podkomorzym prawując się, gdyby
obie strony były bez dowodu, a tylko Świadki sta-
wili. która z nich bliższa do dowodu, rozdz. 9. art.
2. § 1. A kto.
O Gruntach Królewskich od Szlachty zabranych, rozdz.
1. art. 15.
O Grunty Królewskie z Szlachetą, iednaki dowod, rozdz.
1. art. 19. § 2. art. 20. § Także.
O Grunty Królewskie z Szlachetkim graniczącymi pien-
nemi. w tym Kommissarski ma bydź rozrząd od
J. K. Mci zeznany, rozdz. 9. art. 4.
Grunta Królewskie: kto ku swej oyczyźnie przyjął, on
z oyczyzny ma nawiązać, rozdz. 1. art. 19. § 1. A
ktoby.
O Grunt między sąsiady pienny. iako Podkomorzy
ma postępować, rozdz. 9. art. 3. § 1.
Y ktoby temu przeszkodę w rozrządzeniu Podkomorze-
go czynił, camże § 2. A kto.
O Grunt obrębny, i sumieźny, iaki dowod z przyśię-
gą, rozdz. 9. art. 16.
O Grunt iaki ma bydź prawo z Woiewodą, Starostą,
Dzierżawcą onego Powiatu, rozdz. 9. art. 17.
Grunt u cudzego Człowieka, nikt zakupować nie ma,
pod utratą pieniędzy, rozdz. 9. art. 27.
Na Gruncie cudzym kto Zboże sieie, w co popada,
rozdz. 9. art. 22.
Grunty Szlacheckie nad wolność ich, nie mają bydź ni-
komu dane, rozdz. 3. art. 5.
Grunty z Szlacheckimi Królewskimi odmiana, roz-
dz. 3. artykuł 50.
Spalenie, rozdz. 4. art. 30. § 1.
Gwałtowne nayscie, rozdz. 11. art. 1. § 1.
Najazd od Człowieka wojennego. rozdział 2. ar-
tykuł 18. § 1.
Gwałtowne przez pochwałkę, rozdz. 11. art. 40. § 2.
Gwałtu dowod tylko Szlachcicowi idzie, rozdz. 4. art.
102. § 2. Wszakże.
Gwałtu dowod, Patrz dowod, rozdz. 11. art. 2. § 1.
art. 58. § 1.
O Gwałtownym wbyciu z spokoynego dzierżenie.
rozdz. 4. art. 30. art. 33. § 3. art. 92. Patrz wy-
biecie.
Gwałtowne wzięcie w Małżeństwo Panny, Wdowy,
rozdz. 11. art. 13.
Gwałtowne nayscie, na Dom, Gospodę, a Pomocni-
kami, rozdz. 11. art. 1. § 3. art. 2. § 3.
Gwałtowne nayscie Szlachcica od prostych ludzi,
rozdz. 11. art. 39. § 2.
Gwałtowny najazd na Imienie, na Wieś, rozdz. 11. art.
43. i art. 20.
Gwałtem za Mąż żadna pieć Biała nie ma bydź dawa-
na, rozdz. 3. art. 39.
Gwałtu uczynionego od ciągnących na wojnę, spra-
wiedliwości gdzie dowodzić, rozdz. 2. art. 6. § 4.
i dalej art. 18. § 1. Patrz w Ciągnięciu.
O Gwałt w wojsku uczyniony Hetman sądzi, rozdz.
2. art. 21.
Gwałt, szkoda z Imienia zażawnego, przeżyłanego

uczynione, rozdz. 4. art. 50. § 3.
Gwałt, Boy, szkoda w roli uczyniona, rozdz. 4. art. 64. § 1.
Gwałtem Więźnia z więzienia, i gdzie indziej wydartego, rozdz. 4. art. 31. § 4. art. 93. § 6. A. ktoby.
Gwałt, kiedy, iako, opowiadany ma być, rozdz. 11. art. 2. § 3. A ięliby.
Gwałt Kościelny, Cmentarza, Domu, rozdz. 4. art. 80. § 1. w rozdz. 11. art. 3.
Za Gwałt pospolity sąsiedzki 12. rubli, rozdz. 11. art. 51. i art. 58.
O Gwałt, Boy, Złodzieystwo, Pożogi, Grabież, dawność lat 3, kto zamoczy, ten ma wiecznie milczeć, przez dzieci niedorośliwych, rozdz. 11. art. 52.
Gwałtownik osiadły zabiwszy kogo, gdy z Ziemi uciecze, rozdz. 11. art. 4.
Gwałtownika gdy kto zabił w Domu swoim, z Pomocnikami jego, rozdz. 11. art. 19.
Gwałtownika, na gruncie, Imieniu, we wsi swoiey ktoby zabił, rozdz. 11. art. 29.
Gwałt w Domu czyim, w drodze, i szkoda, gdyby się stała komu z wiadomością Gospodarza, rozdz. 11. art. 41.
Gwałtownika Zbójca, gdyby umarł nie rozprawiwszy się z stroną, rozdz. 11. art. 48. § 1.
O Gwałtownikach różnych podróżnych, różnego stanu, rozdz. 11. art. 21. § 1. art. 30. 31. 32. 33.

H

Hetmańska W. X. Litt: władza, i powinność, i Urząd jego, rozdz. 2. art. 1. art. 3. art. 6. art. 15. art. 16. art. 24. § 2. artykuł 27.
Hetmaństwo Rodzicom W. X. Litt: starodawnym ma być dawane, rozdz. 2. art. 1. § 5. V dla tegoż
Hetmani z wojska nikogo puszczają nie mają, rozdz. 2. art. 3. § 1.
O gardło sam sędzi na wojnie, rozdz. 2. art. 6. § 6.
Przy popisie wojska, Konia każdego szerszą ma napisać, rozdz. 2. art. 10. § 4.
Kiedy, dla czego, Szlachcicowi na wojnie wszystko zabrać może, rozdz. 2. art. 15.
Po czemu od popisu ma brać, rozdz. 2. art. 16. § 1.
Z rejestru wojska ma rozpuszczać, tamże.
Kwitów potrzebującym ma dać, tamże § 2.
Rejestr wojskowy porządnie spisane, pilno ma chować, tamże § 2.
Nad Starostami, Rotmistrzami Zamków Ukrainnych, czasu wojny ma władzę, rozdz. 2. art. 24. § 2.
Hetman i Jego K. Mość iako pojedynku pozwalają, rozdz. 11. art. 14. § 1. Ustawiamy,
Hultaje z miast precz mają być różgami bijąc wygnani, rozdz. 12. art. 24. § 6.

I

O Jarmarkach, Patrz targi.
Jazy na Rzekach portowych z przechodem wolnym mają być, rozdz. 1. art. 29. § 6. i 7.
Po Jednaniu i Sądzie, ktoby o tę rzecz pozywał, rozdz. 4. art. 25. art. 75.
Jednanie które nie waży, rozdział 4. artykuł 32 § 4.
Jednanie iako i dekret sądowy, iednako waży, rozdz. 4. art. 25. § 1.
Jednanie o wszelką rzecz potrzebną na Urzędzie przyznania, tamże.
Jednanie Sąd nikomu bronić nie ma, rozdz. 4. artykuł 54. § 3.
Jednackie Sady zgodne, są ważne, rozdz. 4. art. 85. § 1. A Sąd.
Do jednania moc u prawa trzeba pokazać, rozdz. 4. art. 87. Na końcu.
Jednanie Wywołańców 3. rzeczy potrzebną, młó, sierdzia Jego K. Mci, dosyć uczynienia stronie za wszystko, znieśienia wywołania, rozdz. 4. art. 95.

L2

§ 2. Wyjawczy.
Z Jednania, więźnia Urząd wypuszczać nie ma bez woli strony, rozdz. 4. art. 32. § 4.
Jeziora, iako przez Urząd bywaia szacowane na odprawę, rozdz. 4. art. 98. § 4.
Jeziora, przez Granice, ktoby komu odeymował, rozdz. 9. art. 12. § 1.
Jeziora, ktoby miał w cudzey Puszczy, rozdział 10. artykuł 3. § 1.
Jeziora ktoby cudze w swej Puszczy powłoczył, rozdział 10. art. 4.
Jezioro ktoby komu zwłoczył, rozdz. 10. art. 7. § 1.
Jezior gwałtowne łowienie, może być gwałtem brońone, rozdz. 11. art. 20.
Imienia pod drugim u Króla, nikt uprosić nie może, rozdz. 1. art. 32.
Imienia Ociec swego Dzieciom z mufu postąpić nie powinien, rozdz. 3. art. 40.
Imiona spadkowe K. J. Mci z Boiarami oddać może, rozdz. 3. art. 5. § 2. Wszakże.
Imieniem swym każdemu wolno szafować, rozdz. 3. art. 41.
Imiona arędowne i ich Arendarze, rozdz. 4. artykuł 15. § 1.
Imiona Kollegium Wileńsk. patrz Kollegium.
Imienia przedanego warunek, rozdz. 7. art. 10. § 1.
Imienia przedanego, przeżytkom dawność, tamże § 2.
Na Imienie Litwy od J. K. M. ktoby aprosił, a tego w dzierżeniu lat 10. nie był, nie waży, rozdz. 1. artykuł 33. § 1.
Imienie od J. K. M. komu dane, ktoby u kogo odeymował, rozdz. 3. art. 44.
Imienia leżącego Zastępcą, rozdz. 7. art. 23. rozdz. 4. artykuł 55. § 1.
Imienia leżącego dawność, rozdz. 4. art. 91. § 1.
Braci dorosłej niedzielnej, iako dzielić mają, rozdz. 6. art. 13. § 1. art. 2. § 4.
Nabyte wolno na Kościół zapisać każdemu, rozdz. 8. artykuł 3.
W różnych Powiatach mający, wojnę iako ma służyć, rozdz. 2. art. 3.
Swoie, kto, za co, kiedy traci, rozdz. 2. art. 10. § 2.
Przedawczy Szlachcie, gdyby lichwą się żywił, rozdz. 3. artykuł 24.
Ktoby u Pana sobie wysłużył, rozdz. 3. art. 30.
Sługa Pańu zobowiązany, z swoim onym wolno iść precz, rozdz. 3. art. 30. § 1. i ostatni.
Kto w Powiecie którym ma, tam odpowiadać powinien, rozdz. 4. art. 3. § 1.
Rienne kupujący, Zawodę swego prawem ma pastrzyć, rozdz. 4. art. 73. Punkt: 4. dzierżący,
Puszczane komu innemu po założeniu pozwu, rozdz. 4. art. 96. § 1.
Swe Wdowa, która, i dla czego traci, rozdz. 5. art. 12.
Zastawne, i u Dzieci wolno wykupić, rozdz. 6. art. 8. § 1.
Odięte przez Oycę, Dzieci u Sądu odpowiadają, tamże § 5.
Większy summy ięliby nie stało, rozdz. 7. art. 11. § 1.
Jedno gdyby miało dwóch Kredytorów, tamże § 1.
Zastawne gdyby kto, komu odiał, rozdz. 7. art. 22.
Oczyszczać, i zastępować, kto, komu, i kiedy powinien, rozdz. 7. art. 18. § 1. i 2.
Ktoby komu odiał po wwiązaniu prawnym, rozdz. 4. art. 100.
Imienia spadkowego Potomkowie gdyby dochozić niechcieli, rozdz. 7. art. 18. § 4.
Imienie w różnych Powiatach mający, gdyby do różnych Powiatów na iednę Roki był zapozwany, rozdz. 4. art. 27. § 1.
Imienie ktoby komu w Granicach odeymował, iako ma być obroniono, rozdz. 9. art. 12. § 1.
Imiona iako bywaia dzielone, rozdz. 9. art. 26.
Z Imienia wianowanego Zenie gdy Mąż komu szko-

4. uczyni, rozdz. 5. art. 18. § 1.
 O Imieniu do rąk J. K. M. danym do rozprawy, rozdz. 9. artykuł 25.
 Imion w różnych Powiatach leżących, na któreby prawo jednakie było, może wszystko w jednym pozwem w jednym z tych Powiatów Sądzie dochodzić, rozdz. 4. art. 71.
 Imiony swemi własnymi wolno każdemu iako chce szafować, rozdz. 7. art. 1. § 1.
 Imiona przez się nabyte, Testamentem wolno każdemu zapisać, prócz oyczytych, Macierzystych, rozdz. 8. artykuł 2. § 1.
 Imanie Złodzieja w drodze potrafiwszy, rozdz. 14. artykuł 6.
 Imienia, Gruntów ani poddanych, zakupować, naymować, bez Pańskiej woli, nikt nie ma, rozdział 9. art. 27. § 1.
 Z Imion od J. K. Mci Kościołom nadanych, Duchowni o grunty pozwani do Ziemstwa nie powinni odkazywać, iedno przed J. K. M. albo Kommissarzami Królewskimi, rozdz. 3. art. 33. § 3.
 Instygator Jego K. Mci albo umocowany, rozdział 1. artykuł 8. § 4.

K

Kadunki albo wakancye, iakie kiedy spadają na K. J. M. rozdz. 3. art. 17. § 4.
 Kaduki albo wakancye Rodzicom tylko W. X. Litt: Jego K. M. dawać obiecuie, rozdz. 3. art. 5. § ostat. i w art. 12. § 1. Ale to.
 Kancellarya Królewska posłom Seymowym darmo sprawy ma wydawać, rozdz. 3. art. 9. § ostat.
 Kadukowy Spadek na J. K. M. rozdz. 3. art. 17. § 4.
 Kasztelani na Sądy Ziemskie, nie mają być przekładami, rozdz. 4. art. 2. § 1.
 Kasztelanski Urząd, rozdz. 4. art. 1. § 1, Tedy, rozdz. 2. art. 6. § 2. i 3.
 Karanie Niewiast, któreby Działki swoje gubiły, rozdz. 11. artykuł 60.
 Cudzołóstwa, rozdz. 14. art. 30. § 1.
 Zwodnic, rozdz. 14. art. 31.
 Syna i pomocników o Oyca zabitego, rozdział 11. art. 7. § 1.
 Prosteo Człowieka, o zabicie i zranienie Szlachcica, rozdz. 11. art. 39. § 1. art. 49.
 O obrażeniu Maiestatu Jego K. M. rozdz. 1. art. 3. § 5. Takowy.
 Za zgwałcenie Panny, Niewiasty, rozdz. 11. art. 12. § 1.
 Zapalczow miast, rozdz. 11. art. 13.
 Podmawiających Zonę cudzą, i odiechania z nią, rozdz. 14. art. 29. § 1.
 Karczem pokatnych, izbrodni w nich, rozdz. 14. art. 33.
 Rodziców o zabicie Dzieci swych, rozdz. 11. art. 7. § 2.
 Każdy za swój występki odpowiadać powinien, i wedle opisu swego, rozdział 7. art. 25. § A strona.
 Kara bez miłosierdzia, rozdz. 1. art. 25. § 2.
 Karczemna zwada pod Listy zaręczne nie podpada, rozdz. 1. art. 25. § 7.
 Karze surowey, kto, dla czego, nie podlega, rozdz. 4. art. 62. § 3. Wszakże.
 Karać, sądzić, Sługę cudzego, bez Pana Sąd może, rozdz. 4. art. 64. § 3. A nieosiadły.
 Każd za szkodliwy występki, rozdz. 5. artykuł 23.
 Kata chowanie przy Grodzkim Urzędzie, rozdz. 11. art. 5. § 2.
 U Kata w ręku ktoby był, Szlachectwo traci, rozdz. 11. art. 56.
 Kollegium Wileńskie z iakich Dobr od wojny wolne, rozdz. 2. art. 9. § 2.
 Kollegium z Dobr swych podatki na Seymie uchwalone, ze wszystkich dać powinno, tamże § 3.
 Kollegialskich Dobr sprawy sądowe iako odprawować mają, tamże § 4.
 Kommissarze cnotliwi, wiary godni, Tabyley, mają być, rozdz. 1. art. 19. § 2.

Kommissarzow o grunty Królewsk. z Szlachtą z obu stron wywieść wolno, rozdz. 1. art. 15. § 2.
 Kommissarzow, i przy ich Sądzie bezpieczeństwo, rozdz. 4. art. 7. § 3.
 Kommissarze od K. Jmci w iakich rzeczach mają być dawani, rozdz. 4. art. 83.
 Kommissarze od Króla J. Mci o grunty Kościelne między Duchownymi i Swieckimi, rozdz. 3. art. 33. § 3. rozdz. 4. art. 83. § 2.
 Kommissarze na odmianę gruntow K. I. M. z gruntami Szlacheckimi, rozdz. 3. art. 50.
 Kommissarzow liczba i Urząd, rozdz. 3. art. 50. § 2. i rozdz. 4. art. 83. § 1.
 Kommissarze od Sądu głównego Trybunału za apelacyą od Podkomorzego, mają być wysłani, rozdz. 9. art. 7. § 1. tamże więcej.
 Kommissarzom dochód za pracę, iako i Podkomorzemu, tamże § 2. i art. 9. tamże.
 Kommissarzow sprawy w Księgi Podkomorzego mają być wpisane, rozdz. 9. art. 7. § ostatni.
 Kommissarze mają być osiedli, tamże § 1.
 Kommissarzem Marszałek, w niebytności Kasztelana, rozdz. 9. art. 7. § 1.
 Kommissarzem Starosta w niebytności tych obodwuch tamże.
 Kommissarzow, pozwanemu, z swey strony wolno wywodzić, rozdz. 1. art. 15. § 2.
 Kommissarze na własną Podkomorzego sprawę iacy, rozdz. 9. art. 11.
 Kommissarska powinność i władza, rozdz. 1. art. 15. § 2. art. 19. § 2.
 Komorników Podkomorzy ustawia, i ich władza, rozdz. 9. art. 10. § 1. i 2.
 Komornika swego omyłkę Podkomorzy poprawiać, tamże § 2.
 Komornika do ponowienia granic potrzeba, rozdz. 9. art. 18. § 2.
 Kompetencya do Sukcesyi, rozdz. 4. art. 72. § 1. art. 88. § 3.
 Kompromis, albo Sąd Polubowny z obu stron, rozdz. 4. art. 85.
 Konfiskacya Dobr Szlacheckich i innych dla czego bywa, rozdz. 1. art. 29. § 1. art. 7. § 3. art. 3. § 6. rozdz. 3. art. 12. § 2. rozdz. 5. art. 7. § 2. art. 22. § 1. w rozdz. 3. art. 48. § ostat. wart. 17. § ostat. i w art. 5. § 1.
 Konfirmacya na Urząd Podkomorski, rozdz. 9. art. 1. Konfederacya w Interregnum od wśzech stanów między obojgiem narodem uczyniona, rozdz. 3. art. 3.
 Koni własni czy bez dzwónka kogoby obraził, rozdz. 13. art. 14. § 2.
 Koni, Kobyla, w cudzey Paszczy, dzika, ubita 3. ruble, rozdz. 10. art. 2. § 2.
 Konia. Wółu zastawnego kto umorzy, takowy za to połowicę traci, rozdz. 7. art. 29.
 Koniem brzemienią Szlachciankę ktoby roztrzącił, rozdz. 11. art. 15.
 Konia twardoustego uniesienie, *legale impedimentum*, tenże art. 15. § 1.
 Koniec początku patrzy, rozdz. 4. art. 100.
 Kontrowersye Prokurator, abo strona ma oddawać naydaley do trzeciego dnia do Pisarza, rozdz. 4. art. 103. § 2.
 Kopa o Płczóły wydarte, albo z ulem wzięte, rozdz. 10. art. 14. § 2.
 Kupne prawo iako umocnione, tamże.
 Kopnego prawa powinność i postępek, rozdz. 11. art. 26. § 2.
 Kopa o Isparzy, rozdz. 13. art. 2. § 1.
 Kopa o zabicie Człowieka bezplemienngo, przyieżdżego, rozdz. 11. art. 26.
 Kopców, miedz, gwałtowne zepsowanie, rozdz. 11. art. 20. § 1.
 Kopia z listu przez Woźnego bywa kładzona ołowy, rozdz. 10. art. 1. § 3.

Kopie Listow, przywileiow, srony iako u Sądu ma-
ia między się dać; gdy która z nich potrzebuie,
rozd. 4. art. 21.
Kopia pozwu zgubionego sroni ma być u Sądu, roz.
4. art. 20. § 2.
Kopia z Listu Podkomorzego pod pieczęcią Wozne-
go granicznym Sasiadom daia, rozd. 9. art. 3. §
1. i art. 5. § 1.
Kopie z Listow Królewsk. które po targach bywaią
przybijane, rozd. 3. art. 6. § 2. rozd. 4. art. 93. § 1.
Kopie z Listow i wszelakich Przywileiow, u Sądu po-
trzebującemu ich, maia być dawane, rozd. 4. art.
21. w rozd. 9. art. 3. § 1. art. 5. § 1.
Kopie Listow kaźdych, Patrz Kopie.
Kos, i innego narzędzi woennego do Ziemi Nieprzy-
iacielskiej nie wywozić, rozd. 3. art. 48. § 1.
Kosterowie na złym uczynku poimani, iako maia być
karani, rozd. 12. art. 7. § 1.
Kosterowie chowani być nie maia; ale z miaśt wygna-
ni, rozd. 12. art. 24. § 6.
Korzeni i inszych rzeczy Cena, waga ma być posta-
nowiona, rozd. 3. art. 36. § 6.
Królowi J. M. łaiący, albo źle pifzacy iako karani,
rozd. 1. art. 4. § 3.
Królewskich Pośańcow bezpieczeńś z listami iego
idących, rozd. 1. art. 24. § 1.
Królowi z Szlachtą o grunty iednakie prawo, rozd.
1. art. 19. § 2. art. 20. § 1.
Król J. M. to zaś do Litwy przywrócić obiecuie, co
kiedy odeszło, rozd. 3. art. 1.
Król imiona spadkowe komu chce oddać może, rozd.
3. art. 5.
Król bez odwłoki kaźdemu sprawiedliwość czynić ma,
rozd. 3. art. 46. § 1.
Królowi kaźdy wszystko, co chce, może, zapisać, rozd.
3. art. 42.
Królewskie Dobra Sądom Ziemskim nie podlegaią, ro:
4. art. 3. § 1.
Królowi rozkadek należy o wypuszczenie Więźnia
z więzienia, rozd. 4. art. 31.
Król Dekretu swę na odprawę do Urzędu odsyła, roz.
4. art. 93. § 3.
Król za odesłaniem do siebie exekucyą czyni, rozd.
4. art. 67. § 4.
Król Dobra Wywołańcow rozdawać może, iako swe
własne, Rozd. 4. art. 95. § 2.
Królewskiemu Pośańcowi ktoby odprawy bronil, gar-
dło traci, Rozd. 4. art. 95. § 3.
Królewskich Dóbr Dzierżawcy, i poddani bronią,
rozd. 9. art. 4. § 1.
Król przysięgi jednym Statutem wszystkich sędzić,
rozd. 1. art. 1.
Król na zaoczną powieść karać nikogo nie ma, rozd.
1. art. 2.
Królewskiemu Dekretowi sprzeciwiający się, rozd.
1. art. 11.
Król jednym prawem z Szlachtą o grunty, przed
Komissarzmi i Podkomorzym sędzić się ma, rozd.
1. art. 20. § 1.
Królewskiego Maieřtatu obrażenie, Rozd. 1. art. 3.
Królewskich Dóbr z Szlachtą rozgraniczenie, jako
bywa, rozd. 9. art. 4.
Król w sprawach sądowi swemu należących dwóch
albo trzech Urzędnikow onegoż Powiatu na skru-
tynium wysyła, Rozd. 11. art. 65.
Król, w rozkadek z srony skrutynii na Sądzie swym
zachować się ma wedle prawa, tamże.
Kijem, i inszą bronią niezwykłą, ktoby Szlachcica
ranił, rozd. 11. art. 27. § 6.
Kijowa, Wołynia, Podlasza wzmianka, rozd. 3. art.
29. § 3.
Kradzież i porąbanie Drzewa leśnego, i fadowego,
rozd. 10. art. 15. i 16.
Kradzież na Dworze K. J. M. uczyniona, rozd. 14.
art. 22.

Kradzież Zboża, Siana w Kopach, Roz. 14. art. 26. § 1.
Kradzież Stawu, i Sadzawki, roz. 14. art. 27.
Kład, abo Skarb, na swym i cudzym gruncie naležio-
ny, Rozd. 9. art. 30.
Kleci i Swierni wykradzenie, Rozd. 14. art. 14.
Klucze do Kłag sądowych przy kim zostawiają, roz.
4. art. 13. § 1.
O krwawy uczynek pozwany oczywisto sam stać u
Prawa ma, Rozd. 4. art. 30. § 3.
Kruszce i Sol, na gruntach Szlacheckich znalezione,
rozd. 3. art. 2. § 3.
O krzywdy Gości Cudzoziemców, rozd. 4. art. 28.
Krzywda od Sądu Grodzkiego, gdyby się komu stała,
Rozd. 4. art. 39. § 1.
Od Urzędnikow, Sług, poddanych, Rozd. 4. art. 48. § 1.
Od żony, syna, dziewczki, rozd. 4. art. 49. § 1.
Od Woiewodow, Starost, Dzierżawcow, Poddanych J.
K. M., rozd. 4. art. 39. § 1.
Od Urzędnikow, Sług, Boiar, Duchownych, Rozd.
3. art. 32. § 1.
Mieszczanom Królew: gdzie Prawa Maydeburskie-
go nie ma, rozd. 4. art. 63.
Mieszczanom Królew: Prawo Maydeburskie ma-
jącym, rozd. 4. art. 69.
Od Meża z imienia wianowanego żenie, rozd. 5.
art. 18.
O grunty Podkomorzego *Et contra* rozd. 9. art.
11. § 1.
Od Sług i bez służby mieszkających, roz. 11. art. 37.
Krzywdy opowiadane na własnym Urzędzie być ma-
ia, rozd. 4. art. 17. § 2. art. 51. § 1.
Krzywdy swe kaźdy opowiadać ma na Urzędzie,
rozd. 4. art. 50. § 1.
Krzywdy od Arendarza z imienia arendownego, roz. 4.
art. 51.
Krzywdy potoczne, od Sług, Boiar, Poddanych czy-
ich, rozd. 4. art. 48. § 1.
Krzywdy swej Mieszczańie, na Szlachcie jako do-
chodzą, rozd. 4. art. 68. i 69.
Krzywdy spolney, Brat starszy sam dochodzić może,
rozd. 6. art. 9. § 4.
Krzywdę Woznym i Szlachtą obwieść na co potrze-
bna, rozd. 9. art. 21. § 1.
Krzywd Sług, Boiar, &c. kto u prawa dochodzi,
roz. 4. art. 102.
Potrzebującym nie maia być bronione, rozd. 4. art.
13. § 3.
Ziemskie i Grodzkie gdzie ma Urząd chować, roz:
4. art. 13. § 1.
Podkomorskie, rozd. 9. art. 1.
Podkomorzego po śmierci przy Księgach Ziem-
skich bywaią, rozd. 9. art. 9. § 3.
Czarne osobne, rozd. 14. art. 12. § 2.
Stare przysięgi Pifarską ostrzeżone, rozd. 4. art. 1.
§ 4. art. 13. § 3.
Kupie i frymarki, Wołow, Koni, i inszych rzeczy
przy Litkupnikach, tak na targu jako i na wsiach,
od targow daleko, przed Urzędem maia być ucy-
nione, i zakazanie targow Kupczykow, rozd. 14.
art. 8.
Kupcy przypraw woennych do Ziemi Nieprzyziaciel-
skiej wozic nie maia, rozd. 3. art. 48.
Kupcy, nie Reieřtrami iedno Zapisami długow swych
dowodzą, rozd. 7. art. 7. § 3.
Kupca stanu prostego gdyby Szlachcic rozbił, rozd.
11. art. 31. § 1. w rozd. 4. art. 28.
Kupcow Cudzoziemskich, ktoby rozbił, rozd. 11.
art. 31. § 3. w rozd. 4. art. 28.
Kupie, zařtawy imion od Zdraycow, jako i które gi-
nają rozd. 11. art. 8. § 1.
Kupować imienie, jako prawnie, rozd. 7. art. 1. § 1.
Kupno z żoną za spolne pieniądze, rozd. 7. art. 17.
Kwartę do Szynku aby były jednako równe, rozd.
3. art. 36. § 6.

- Kwitow przy rozpulczeniu Wojska komu trzeba** nie, rozd. 2. art. 16. § 2.
- Kwity Wozny, kiedy, i jakie dawa** stronom, rozd. 4. art. 17. § 3.
- Kwit Wozny położenia pozwu, przed Rokami przy-**znawać ma, rozd. 4. art. 17. § 3.
- Kwity, Rejestra na dowody, które są ważne**, rozd. 4. art. 82. § 2.
- Kwitować ma ten, od kogo co bierze**, rozd. 6. art. 8. § 1. rozd. 7. art. 6. § 1.
- Kwitować, ktoby kogo niechoiał**, rozd. 7. art. 6. § 3.
- Kwit na brzegu Zapisu, Pisarską ręką krótko może** być naznaczony, Rozd. 7. art. 6. § 3.
- L.**
- Łak jako używać w cudzey Puszcz** rozd. 10. art. 3. § 1. rozd. 9. art. 12. § 1.
- Łak ktoby komu gwałtem pokosił**, rozd. 10. art. 4. § 1.
- Łabędzie i Sokole Gniazdo, ktoby rozniotał**, Rozd. 10. art. 8.
- Las spólny, przerobiony, i o jego dziale**, rozd. 9. art. 19.
- Las, Bor, Gay, gdy kto komu porabiał, poszkodził**, Rozd. 10. art. 5. § 1. art. 15. § 1.
- Las, Bory, Gaie, gdyby Brat starszy popuścił**, Rozd. 6. art. 12. § 3.
- Lat nie mającym dawnosć żadna nie szkodzi**, rozd. 3. art. 43. § 2.
- Lata Białegłowie, Męszczyźnie**, rozd. 5. art. 9. § 2. w rozd. 6. art. 1.
- Lat Dzieci nie mające, przy Matce, z kąd żywnosć** i inne potrzeby, i opatrzienie mieć mają, rozd. 5. art. 11. § 4.
- Lata Dzieci póki nie mają, przy Matce bywają cho-**wane, rozd. 5. art. 11. § 4.
- Lata mającemu Synowi, Opiekun wszystko oddać, i** liczbę czynić ma, rozd. 6. art. 4. § 2.
- Lat Dzieci niedorośli, o żadne imiona pozywane być** nie mają, rozd. 6. art. 7.
- Lat Dzieci nie mające, tylko w 6. rzeczach u Sądu** odpowiadają, rozd. 6. art. 8.
- Laty Braci młodzey, starszy Brat niewymówi się**, rozd. 6. art. 9. § 3.
- Lat trzy dawnosć, do czego dobre**, rozd. 7. art. 10. § 1.
- Lat 10. dawnosć, o Zastawę od wydania Statutu no-**wego, rozd. 7. art. 13. § 3.
- Lat niemające Dzieci, o Głowę czyścić dawnosć nie** mają, rozd. 11. art. 45. § 1.
- Lat Szlachcica niedorośłego, Boy, Rany**, rozd. 11. art. 47. § 1.
- Legale impedimentum**, rozd. 1. art. 21. § 2. i 3. w rozd. 4. art. 33. § 3. w art. 99. § 2. w art. 24. § 2. art. 42. § 2.
- Legale pro maiori**, rozd. 4. art. 27. § 1.
- Legalis impedimenti dowod**, rozd. 4. art. 23. § 1.
- Legale impedimentum, jest też przygoda**, rozd. 11. art. 15. § 3.
- Leśne pożary**, rozd. 10. art. 17.
- Lica nadydowanie w Domu**, rozd. 14. art. 5.
- Lica, ktoby bronił szukać, winien zostaje, tamże** § 2.
- Lica ważnosć, za któreby gardłem karać**, rozd. 14. art. 7.
- Lice znalezione w Domu podeyrzanego**, rozd. 14. art. 15.
- Lice gdyby przy Rozboyniku było**, rozd. 11. art. 31. § 1. art. 32. § 1.
- z Licem poimanie**, rozd. 14. art. 1. § 1. art. 3. § 1. art. 6. § 1.
- Lica wydanie z Urzędów wszelakich**, rozd. 14. art. 3. § 3. art. 24.
- Lichwą Szlachta bawiąca się, przedawczy imiona** woynę służyć powinna, rozd. 3. art. 24.
- Lichwiarzom przestroga**, rozd. 7. art. 19. § 2.
- Liczba Ropniów krewnosć, która, patrz na tablicy**, rozd. 5. art. 22. § 1.
- Liczbę Opiekunowie, i infi powinni czynić**, rozd. 6. art. 4. § 2, rozd. 3. art. 16. § 3.
- Liczbę Ociec Dzieciom, z Opieki nie czyni**, rozd. 6. art. 2. § 1. rozd. 3. art. 40. § 1.
- Liczba Komisarzów, jako wielka ma być**, rozd. 3. art. 50. § 2.
- Liczba Pieczętarzów, z przestroga, do sprawowania** listu wiecznosć, rozd. 7. art. 1. § 1. art. 6. § 1. rozd. 8. art. 2. § 2. art. 4. § 1.
- Litkup, abo Boryźnictwo na targu koniskimi Bydłę-**cym, rozd. 14. art. 8. § 1 i 2.
- Linii Rodzaju o spadki, ktoby komu przy Sądzie nie** przyznawał, rozd. 4. art. 88. § 3. art. 72. § 1.
- Listy różnego fałszu**, rozd. 1. art. 16.
- Listy zapowiednie do Urzędów**, rozd. 1. art. 21. i art. 25. o Listy zaręczne.
- Listy otworzone Jego K. M. każdemu mają być wró-**czone z Urzędu, rozd. 1. art. 23.
- Listy noszących bezpieczeństwo**, roz. 1. art. 24. § 1. 2.
- Listów Królew. ktoby nie uczcił**, rozd. 1. art. 24. § 1.
- Listów na myto szufne nikomu nie bronią**, rozd. 1. art. 29. § 4.
- Zaręczne dla bezpieczeńsć zdrowia, jako, i z kąd mają** być dawane, rozd. 1. art. 25.
- Żelazne, komu mają być dawane**, rozd. 1. art. 27.
- Marnotrawcom, Zydom, żelazne nie mają być dawane** rozd. 1. art. 27. § 1.
- Listy Pańskie, Podwoły wolne od myta czynią**, rozd. 1. art. 30. § 1.
- Y Zapisy pierwsze, ważniejszy są niż poslednie**, rozd. 1. art. 32. w rozd. 7. art. 5. § 1.
- Chorażego, w czym, i kiedy są ważne**, rozd. 2. art. 6. § 1.
- Seymowe, Królewskie, wojenne**, rozd. 3. art. 6. § 1.
- Upominalne z Urzędu Ziemskiego**, rozd. 3. art. 32. § 1. art. 45. § 1. w rozd. 4. art. 4. § 8. art. 6. § 3. art. 37. art. 48. § 10. art. 49. § 1. rozd. 11. art. 32. § 1.
- Upominalne przeciw któremu z Urzędników Ziem-**skich, z tego Urzędu dwa drudzy wydawać ma-ją, rozd. 4. art. 6. § 3. art. 48. § 10. i sami na się Urzędnicy dawć mają, rozd. 4. art. 6. § 2.
- Wszelakie, ręką Pisarską mają być podpisywane**, rozd. 4. art. 12. Punkt ostat.
- Ugodne, abo jednane, które mają być na Urzędach** zeznawane, rozd. 4. art. 25.
- Sądowe, Wpisy, Widymy. z Księg wydawane być** mają, rozd. 4. art. 13. § 3.
- Uwaga sądowe**, rozd. 4. art. 93. § 1. i 2. art. 94. § 1.
- Ludzi prostych**, rozd. 7. art. 8.
- Od Zastawnika przeciwne mają być brana**, rozd. 7. art. 6. § 2.
- Listy Zapisy, Przywileje, w których się Żona pospolicie** wspomina przy Męzu, jakie, ważne, i nie ważne, rozd. 7. art. 17.
- Na Długi, Imiona, Zastawy, zgubione, zgorzałe**, rozd. 7. art. 24.
- Zapisy na Długi**, rozd. 7. art. 7. patrz Zapisy.
- Y Zapisy po śmierci jako mają być sprawowane**, rozd. 7. art. 18. § 1.
- Królewskie na podniesienie wywołania**, rozd. 1. art. 12. § 2. rozd. 4. art. 30. § 3.
- Na Depozyt, i zastawę rzeczy ruchomych, mają być** brane, rozd. 7. art. 30. § 1.
- Graniczne czyie lepsze, i znaki znaczniesze, temu** dowod należy, rozd. 9. art. 2. § 1. przy rozdziale rejestrowane być mają, rozd. 9. art. 26.
- Listami, Rejestrami, Pan Zbiega, u Sądu dowodzić** może, rozd. 12. art. 14. § 8.
- Listowne dowody**, rozd. 4. art. 84.
- Listem jednym gdy się ich kilku opíše**, rozd. 7. art. 25.

Lift Człeka przychożego wolnie na się dany, rozdz. 7. art. 8.
 Lift świadeczny odstania, Sługa od Pana ma mieć, rozdz. 12. art. 24. § 1.
 Liftu gdyby Pan wolnemu Słudze nie dał, tamże.
 Lift umocowany, rozdz. 4. art. 56.
 Lift dany na przyszłe zeznanie Zapisu swego, rozdz. 5. art. 1. § 1.
 Liftowi i Zapisowi swemu, Osoby pozostałe, dosyć czynić powinni, rozdz. 7. art. 18. § 2.
 Lifty ręczne, tylko na dwieście kop dawane bywają, rozdz. 7. art. 24. § 1.
 Lift na membranie pisany, cym zburzony być nie może, rozdz. 7. art. 7. § 2.
 Liftów, i Zapisów pierwszeństwo, rozdz. 7. art. 5.
 Liftem Podkomorzy jako obwieścza, rozdz. 9. art. 5. § 1.
 Liftów spólnych Brat Bratu do prawa używać ma, Rozdz. 9. art. 26. § 2.
 Łosów rzucanie, w rzeczy wątpliwej z obu stron, rozdz. 11. art. 10. § 1. art. 42. § 3.
 Łowić Opiekunowie Ryby w Stawach Dzieci mogą, ale nie spuszczać, Rozdz. 6. art. 4. § 2. Też.
 Łowy, rozdz. 3. art. 47. rozdz. 10. art. 1. art. 18.
 Łowy Bobrowe, jako, kiedy, komu należą, rozdz. 10. art. 9.
 Łowy ktoby komu połowił, rozdz. 10. art. 1. § 1.
 Łoża nieuczciwego Synem ktoby kogo nazywał, rozdz. 3. art. 28. Patrz Bekart.
 Łożni ludzie bez służby, Kosterowie &c. w mieście nie mają być chowani, rozdz. 12. art. 24. § 6.
 Łożny Człowiek przy kim się bawiąc, a komu szkodę uczyniłszy przez zapowiedź niechał, rozdz. 11. art. 37. § 1.
 z Łowieniem Jeziora, Stawu, Sączawki, rozdz. 10. art. 4. art. 7. § 1.
 Ludzie pieniężni jak mają, z imion swych służbę Ziemską służyć, rozdz. 2. art. 22.
 Ludzi służebnych przybyłych przyjmowanie, rozdz. 2. art. 23.
 Ludzie niepodeyrzani mają mieć *Juris beneficia*, rozdz. 14. art. 20.
 Ludzie prostego stanu, przy którymby zabójstwo stało, mogą być pokonani, jednakim prawem i dowodem, jako Złodzieje, rozdz. 11. art. 32. rozdz. 14. art. 6. i 7.
 Ludzi prostych karanie, orzabicie, zranienie, Szlachcica, rozdz. 11. art. 39. art. 49.
 Ludziom tylko Narodu Szlacheckiego przysięga na gwałcie bywa wskazowana, rozdz. 4. art. 102. § 2.
 Ludzie ubodzy, pomyliący się w stan Małżeńcki, rozdz. 5. art. 21.
 Bezpotomnych spadki, tamże § 2.
 Ludzie dobrzy, pobżni Opiekunami być mają, nie Cudzoziemcy, rozdz. 6. art. 3. § 1.
 Ludzi bez potomnych Dobra, spadają na Rodzice, rozdz. 7. art. 16.

M.

Macierzyste Imiona, Bracia z Siostrami rodzonemi równo dzielą, rozdz. 3. art. 17. § 1. rozdz. 5. art. 14. § 1.
 Majętności kto nie ma czym płacić, na ciele cierpieć musi, rozdz. 4. art. 98. § 6.
 Małe obtentum, albo zły przewod, rozdz. 4. art. 30. § 5. art. 41.
 Małżeństwa ubogiego, na obie strony prawo, rozdz. 5. art. 21.
 Małżeństwo które ma być konieczne rozłączone, rozdz. 5. art. 22. § 1.
 Małżeństwo gwałtem, zabronione, rozdz. 3. art. 39. § 1. rozdz. 11. art. 13. § 1.
 Małżeństwo których Osob pozwolenia potrzebuje, rozdz. 11. art. 13. § 1.
 Małżeństwa rozwód przez Sąd Duchowny bywa,

rozdz. 5. art. 20.
 Membrany na pozwy Ziemskie, Grodzkie, rozdz. 4. art. 18. § 1. art. 6. § 1.
 Membrany na Zapisy dane są ważne w prawie, rozdz. 7. art. 7. § 2.
 Mamki Chrześcianki, u niechrześcian być nie mają, rozdz. 12. art. 9. § 2.
 Mandaty J. K. M. jako mają być dawane, rozdz. 1. art. 14.
 Mandaty nad zamiar Praw, nikomu nie nie szkodzą, rozdz. 1. art. 14. § 3.
 Mandatu niesłużnego pozwania, wina, rozdz. tamże § 4.
 Mandatom J. K. M. rok zawity w tym Państwie 4. niedziele, a nie 8. rozdz. 1. art. 14. § 3.
 Mandatem, kto i o co, może być na Sejm pozwany, rozdz. 1. art. 34. § 2.
 Mąż za żonę, żona za męża nie cierpi, rozdz. 1. art. 13. § 1.
 Mąż żenie, wdową pojęty może, co chce, zapisać, Rozdz. 5. art. 10. § 3.
 Mąż żenie opiekę Dzieci swych, i majątności zapisać może, rozdz. 5. art. 11. § 1.
 Mąż Szlachectwem swym, żonę nieszlachciankę Szlachci, rozdz. 3. art. 20.
 Mąż z żony sprawiedliwość czyni, rozdz. 5. art. 17. Punkt: Okrom.
 Mąż z wianowanego imienia, gdy szkodę uczyni, jaki przeciw onemu postępek, rozdz. 5. art. 18.
 Mąż po rozwodzie z żoną, kiedy wiano płaci i nie, rozdz. 5. art. 20. § 1.
 Mąż, nie żona Mężowi gdy śmierć przyprowadzi, rozdz. 11. art. 6. § 1.
 Jako wiano ma żenie swę zapisać, rozdz. 5. art. 1. § 1. art. 2. § 1.
 Żenie co zapisać, może, albo nie, rozdz. 5. art. 2. § 3.
 Wdową pojęty, i Dzieciom z niej spłodzonym, gdy co zapisać, rozdz. 5. art. 16. § 3.
 Dwie żony jeśli by miał ślubne, karanie, rozdz. 5. art. 22. § 4.
 Dzieci ze dwóch żon mający, rozdz. 5. art. 10. § 1.
 Z żony, Dzieci, sprawiedliwość ma czynić, rozdz. 4. art. 49. § 1.
 Y żona gdy będą w jednym liście pomienieni, rozdz. 7. art. 17.
 O głowę żony swę czynić może, Rozdz. 11. art. 46. § 1.
 Żenie rzeczy ruchome zapisać może, rozdz. 5. art. 2. § 3.
 Miary Sąd Grodzki sędzi i doglądać ma, rozdz. 4. art. 30. § 5.
 Miary, łokcie, równe być mają, też i cena, rozdz. 3. art. 36. § 6.
 Miaszczka, i targi Szlachcie w imieniu ich, wolno im stanowiąć, rozdz. 1. art. 29. § 8.
 Miaszko i Mieszczanie Wileńscy, rozdz. 3. art. 35. Patrz Wileńscy.
 Miaszta inne (krom Wileń:) prawem Ziemskim Szlachcie o rany, &c. sprawiedliwość czynić mają, rozdz. 3. art. 35. § 5.
 Miaszto Wilno słusznie Prawa Maydeburckiego używa, insze nie, tamże § 5. w Miaszczkach Królewskich, gdy Złodzieja z licem poimaia, rozdz. 14. art. 3. § 1.
 Małmazyi, wina, miodu, cena ma być ustawiona, rozdz. 3. art. 36. § 5.
 Martwego płodu porodzenie z czyjej przyczyny, rozdz. 11. art. 15. § 1.
 Matka odsądzona od Opieki, które z sobą Dzieci bierze, i jako długo jey należą, i z kąd, a jakie opatrzenie mieć mają, rozdz. 5. art. 11. § 4.
 Matka bez Opiekunów, Dziełek swych za mąż wydawać nie może, tamże, § 5.
 Matka do Dzieci, co, kiedy, i za co, traci, rozdz. 5.

art. 12. i 13.
 Matka do Opieki dwojako przychodzi, rozdz. 5. art. 11. § 1. rozdz. 6. art. 3.
 Matkę Dzieciaka, gdyby z gniewu pchnęła, albo uderzyła, rozdz. 8. art. 7. § 1.
 Matka kiedy, i jako, i pokim, głowščyzny dochodzi, rozdz. 11. art. 44. § 3.
 Męża żona, *Es contra*, gdyby zabiła, Synowie abo Urząd ma instygować, rozdz. 11. art. 6. § 2.
 Mężatki bezpłodney, i Dzieci mający zabitey, głowščyzna komu, rozdz. 11. art. 46. § 1.
 z Mężatką ktoby namówiwszy się uiechał, rozdz. 14. art. 29.
 Mężoboystwo sąsiadom okolicznym, tegoż czasu ukrzywdzony ma okazać, rozdz. 11. art. 2. § 1.
 Mężoboyca zbiegły, albo *contumax*, tamże art. 4. § 1.
 Mężoboycy wywołanego powinność, i karanie, tamże art. 4. § 2. i 3.
 Mężoboystwa między Mężem a żoną poštepek, tamże art. 6 § 1.
 Mężoboystwo między Dziećmi a Rodzicami, tamże, art. 7. § 1.
 Mężoboystwo z naprawy dla spadku między Bracia, rozdz. 11. art. 8.
 Mężoboystwo po zgaśzeniu świecy przy wieczornej zwadzie, rozdz. 11. art. 11.
 Obyczajem okrucieństwa popełnione, rozdz. 11. art. 27. § 2. art. 28. § 1.
 Na pojedynku Popełnione, rozdz. 11. art. 14.
 Nie umyślnie, jako ma być sądzone, rozdz. 11. art. 15. § 3 art. 23.
 Umyślnie, z zapalczywości serca złego, rozdz. 11. art. 16. § 1.
 Nożem, pułnalem, &c. tamże.
 Zdradliwe karzą czwiertowaniem, palem i pocziwością, tamże art. 17. § 1.
 Z naprawy, rozdz. 11. art. 7. § 2. art. 35. § 2.
 Zakryte, jakich dowodów potrzebuie, rozdz. 11. art. 17. § 2.
 Mężoboystwo Popełnione w obronie Dobr. zdrowia, rozdz. 11. art. 20. 21. § 1.
 Chłopskie przez Szlachcica popełnione, rozdz. 11. art. 21. § 4.
 Przygodne, a nie umyślnie z różnych przyczyn, rozdz. 11. art. 23.
 Bezplemiennego Człowieka, rozdz. 11. art. 26.
 Umyślnie i nie umyślnie, jako karzą, rozdz. 11. art. 29. i art. 39.
 Oycowskie, nieobowięznie Dzieci, jedno Dobra, rozdz. 11. art. 48. § 2.
 Między prostego stanu ludźmi popełnione, rozdz. 12. art. 2.
 Urzędnika, prostego Klucznika, Woyta, &c. rozdz. 12. art. 4.
 Bez karania które bywa, Rozdz. 11. art. 35. § 1.
 Kilku Osob obwinionych, o zabicie jednego, rozdz. 11. art. 29. § 1.
 Mężoboyca gdyby uciekł, rozdz. 11. art. 25. § 2.
 Mężatkę, Wdowę, Pannę, ktoby wziął do swego więzienia, rozdz. 11. art. 28. § 7.
 Mężoboycę Ruge Pan ma poimać i osadzić w więzieniu, rozdz. 11. art. 25. § 2.
 Mężoboycę Ruge Pan gdyby upuścił, abo poimać nie chciał, sam winien zstawa, rozdz. tenże § 2.
 Mężoboycę przekonanego gardłem karzą, Rozdz. 4. art. 30.
 Miednice aby były jedney miary, rozdz. 3. art. 36. § 6.
 Miedze, Granice, gdyby komu skaził, rozdz. 9. art. 18.
 w Mieście Wilńskim, o krzywdy jako Szlachcie czynić sprawiedliwość, Rozdz. 3. art. 35. § 1.
 Mieszczanin gdyby Zapis na się dał, tamże § 2.
 Mieszczaninowi od Szlachcica, gdyby się krzywda działa, tamże § 4.
 Mieszczanin Wilński prawa Maydeburkiego, od Szlachcica przekonany, winom Statutowym podlega,

rozdz. 3. art. 35. § 1.
 Mieszczanie, Pańscy Poddani, od podwód i stacyi Król: i Piłłow, wolni, rozdz. 3. art. 29. § 1.
 Mieszczanie na targu, Wieśniaków grabić nie mają, rozdz. 3. art. 37. § 1.
 Mieszczanie Zbiegow których powinni wydać i nie, rozdz. 3. art. 38. § 1.
 Mieszczanie Prawa Maydeburkiego od Szlachty ukrzywdzeni, jako sprawiedliwości dochodzić mają, rozdz. 4. art. 60.
 Mieszczanie prości Król: od Szlachty ukrzywdzeni, rozdz. 4. art. 68.
 Mieszczanie nie rejestrami, lecz Zapisami, na Szlachcie długów dochodzić mają, Rozdz. 7. art. 7. § 3.
 Mieszczanin prosty jako Testament może czynić, rozdz. 8. art. 9.
 Mieszczanie gdyby Szlachcica, i kogożkolwiek rozbili, rozdz. 11. art. 32. § 1. art. 39. § 1.
 Mieszczanin gdyby Szlachcica raną, rękę tracił, a ochromił, gardło, rozdz. 11. art. 39. § 3. art. 49. § 2 art. 16. § 2.
 Mieszczanin Burmistrz Wilński: gdy Szlachcica raną, rozdz. 11. art. 49.
 Mieszczan wszelakich głowščyzny i nawiązki, rozdz. 12. art. 6.
 Mieszczanom opowiadać się ma Czeladź wygnana w głód, rozdz. 12. art. 20. § 2.
 Mieyski-go Człowieka z licem poymanego do prawa mieyskiego wieść, rozdz. 14. art. 3. § 1.
 Mieyscy ludzy, Ceklarsze, gdyby kogo imając zabili, rozdz. 11. art. 35. § 1.
 Mieyski Urząd ubogich szalonych staranie i rozstrządek czyni, tamże § 2.
 Mieszkańcy lożny przy kim gdy komu krzywdę uczyni, w rozdz. 11. art. 37. § 1.
 Mincę białą swawolnie, co traci, rozdz. 1. art. 3. § 2.
 Mincarze J. K. M. fałszujący materyą, rozdz. 1. art. 17. § 1.
 Sąsiedzki ktoby zatopił, rozdz. 9. art. 21. § 1.
 Ktoby spalił, zepsował komu, rozdz. 10. art. 7. § 2.
 Zepsowałszy, ktoby za dekretem budować nie chciał, tamże § 2.
 Moc abo zlecenie w dochodzeniu spadku, rozdz. 7. art. 4. § 1.
 Moc do jednania Urzędowa, Uczestnikom potrzebna, rozdz. 4. art. 87.
 Moc do prawa trojako bywa dawana, rozdz. 4. art. 56. i 57.
 Moc i władza Sądu Ziemskiego, rozdz. 4. art. 3. § 1.
 Monetę fałszujący, i obizynający, rozdz. 1. art. 17. § 1.
 Monopolie, żadne być nie mają, to jest samokupstwo, rozdz. 3. art. 51.
 Mosty nowe i stare, budować, poprawować, kto ma, i z czego, rozdz. 3. art. 29. § 3.
 Mostowe kto bierze, ten Most ma naprawiać, rozdz. 1. art. 29. § 2. rozdz. 3. art. 29. § 3.
 Mówienie przeciw Zapisowi swemu dobrowolnemu nie idzie, rozdz. 7. art. 7. § 2.
 Myśliwy, i podróżny, w Zbożu szkodę czyniący, rozdz. 3. art. 47. § 2 rozdz. 10. art. 13.
 Myślistwa czas pewny, rozdz. 10. tamże § 1.
 Myt, nowych bez wiadomości Królów: nie ustawiać, rozdz. 1. art. 29. § 1.
 Myta biorący, drogi, mosty ma naprawiać, rozdz. 1. art. 29. § 2. rozdz. 3. art. 29. § 3.
 Myta, Szlachta i ich podwody nigdzie dawać niemają, rozdz. 1. art. 30. § 1.
 Myta od Zboża własnego gmina nie daia, rozdz. 1. art. 30. § 1. tylko od kupionego, tamże § 2.
 Myta Szlachcie od rzeczy na swą potrzebę kupionych nie płaci, tamże § 4.
 Myta jako mają być warowane, rozdz. 7. art. 8. Potemuż.
 N.
 Nabyte rzeczy Syn Testamentem oddać może, rozdz. 8. art. 1. § 3.

Naybliżsi do Opieki którzy są, rozdz. 6. art. 3. § 1.
 Nabożeństwa różnych Osob, jako są utwierdzone, rozdz. 5. art. 20. § 1.
 Nabożeństwa różne, w całości swej zachowane być mają, rozdz. 3. art. 3. § 12 którzy.
 Nadania różne, różnych sposobow graniczenia są przy- czyną, rozdz. 3. art. 33.
 Na cudzym gruncie ze pły Wilka, i Liszkę, gonić wolno, rozdz. 10. art. 1. § 4.
 Na cudzym gruncie nasienie siewu, traci, rozdz. 9. art. 27. § 1.
 Na dowod Posłasy Lity służne mają być ukazowa- ne, rozdz. 1. art. 8. § 1.
 Na Dom, Gospodę, ktoby gwałtem nashedł, rozdz. 11. art. 19.
 Naganionych Swiadkow, dowod, nawiązka, rozdz. 9. art. 15.
 Naganionego Zapisu dowod temu należy, komu Za- pis służy, rozdz. 7. art. 7. § 1.
 Nagana Szlachectwa czyiego, rozdz. 3. art. 19.
 Cudzoziemca, rozdz. tenże, art. 21. § 1.
 Naganienie Szlachectwa od nieszlachcica, rozdz. 3. art. 22.
 Naganienie Szlachcica zabitego, tamże art. 23.
 Naganienie Szlachcica Szlachcicowi w oczy i za oczy w czymkolwiek, rozdz. 3. art. 27.
 Naganiony jako Szlachectwo swoje wywodzi, i kiedy, rozdz. 11. art. 50. § 1.
 Przy skazaney nawiązce, tamże.
 Naganienie nieosiadłego czym jest ostrzeżone, tam- że § 2.
 Nagana dekretu Podkomorzego czym bywa płacona, rozdz. 9. art. 7. § 2.
 Naganienie czyiey przysięgi, rozdz. 4. art. 75. § 1.
 Na gardło Hetman na wojnie sam sędzi, rozdz. 2. art. 6. § 6.
 Nachod gwałtowny w Obozie, rozdz. 2. art. 21. § 1.
 Należd na dom, gumna Szlacheckie, w ciągnienu, rozdz. 2. art. 18. § 1.
 Należd domowy Szlachecki, rozdz. 4. art. 30. Patrz Gwałt.
 Naypewniejszy dowody są, Pismo i Swiadki, rozdz. 4. art. 17. § 2.
 Należki wojskowe, rozdz. 2. art. 25. § 1.
 Namieśtnicy Ziemiańscy, kiedy, i jaką, moc mają, rozdz. 4. art. 4. § 1.
 Namieśtnicy Grodzcy mają być osiedli, rozdz. 4. art. 30. § 1.
 Namieśtnicy i Pisarze Grodzcy osiedli, od Woiewo- dow, Starostów, stanowieni być mają, rozdz. 4. art. 37.
 Namieśtników Grodzkich Woiewodowie, Starosto- wie sprawiedliwość czynić mają, rozdz. 4. art. 37. § 1.
 Niedbałego Urzędu wina, rozdz. 3. art. 36. § 4.
 Napominania dług niepotrzebnie, rozdz. 7. art. 12.
 Napominać sąd strony, o co, i kiedy powinien, rozdz. 4. art. 54. § 2.
 Napominanie Urzędowe o zapłatę przed więzowaniem, rozdz. 4. art. 93. § 1.
 Naprawy czyiey, gdyby kto kogo zdradliwie za- bił, rozdz. 11. art. 17. § 2.
 Naprawy szalony, gdyby komu szkodę uczynił, zabił, rozdz. 11. art. 35.
 Na prawie, co kto raz utraci, tego powtórę szukać nie może, rozdz. 4. art. 75.
 Naprawą gdyby kto kogo o gardło przyprawił, rozdz. 11. art. 8. § 1.
 Naprawa Gospodarka, jeśli komu do szkody przy- czyną była, rozdz. 11. art. 41.
 Na prawie znaki podobieństwa Sędzia uważać ma, rozdz. 11. art. 31. § 2.
 Narzędzi wojennego do ziemi Nieprzyjacielskiej nie wywozić, rozdz. 3. art. 48.
 Nayście na Dom, Gospodę, chcąc zabić, rozdz. 11. art. 1.
 Nayście na Imienie, Wieś, Ludzie, i grabienie, rozdz.

11. art. 43.
 Na Sejm które Osoby zjeżdżać się powinny, rozdz. 3. art. 6. § 1. i 3.
 Na Sejmiki które Osoby zjeżdżać się, i jakim porzą- dkiem, zasiadając wotować mają, tamże § 2. i 5.
 Na Sejm Posłom idącym na strawę jako ma być da- wano, rozdz. 3. art. 7.
 Na Sądowych miejscach siedzący mają się skromnie zachować, rozdz. 4. art. 63. § 1.
 Na Sądach siedzących bezpieczeństwo, rozdz. 4. art. 64. § 1.
 Na targu Mieszczanie Wieszniaków grabić niemają, rozdz. 3. art. 37. § 1.
 Natura Opieki i powinność Opiekuna, rozdz. 3. art. 16. § 2. i 4.
 Na Urzędzie opowiadanie krzywd potrzebne, rozdz. 4. art. 50. § 1. art. 51. § 1.
 Na Urzędzie zeznawających cokolwiek, porządek, rozdz. 4. art. 103. § 3.
 Na Urzędowe zeznanie, jaki warunek bywa czynio- ny, rozdz. 5. art. 1. § 1.
 Nawiązka Dworzaninowi J. K. M. przy listach i Wo- żnemu przy pozwach i Listach Królew: obelżo- nemu sowiata, rozdz. 1. art. 24. § 1. i 2.
 Białymgłowa sowiata, rozdz. 11. art. 27. § 7. art. 28. § 7.
 Szlachcka, rozdz. 11. art. 27.
 Członkom, tamże § 1.
 Potwarzy, rozdz. 11. art. 31. § 2.
 Prostej stanu Człowieka, rozdz. 12. art. 3.
 Obżalowanego niewinnie, i do więzienia danego rozdz. 4. art. 29. § 4.
 Ciwuna. Woyta, Starca, rozdz. 12. art. 4.
 Mieszczanom miast uprzywilejowanych, rozdz. 12. art. 6.
 Czeladnika, rozdz. 12. art. 3. § 2.
 Dnchownych Osob, jako Szlachcie, rozdz. 11. art. 7. § 7.
 Szykarki, rozdz. 12. art. 6. § 2.
 Rzemieśnikom różnym, rozdz. 12. art. 5.
 Tatarzka, rozdz. 12. art. 10. Różney zabawy, jako Fur- manom, tamże § 2.
 Zbiegłemu od założenia pozwu, rozdz. 12. art. 14. § 1.
 Swiadkowi naganiionemu, rozdz. 4. art. 79. § 1.
 Za przymówkę kop 40. rozdz. 3. art. 28. § 1.
 Nawiązka Złodzieiowi za męczenie, rozdz. 14. art. 17. Punkt ostat.
 Nawiązka Żydowska, rozdz. 12. art. 7.
 Nawiązka Niewiastom prostego stanu, rozdz. 12. art. 3. i 4. i 5. i 6. § 1. i 2.
 Naymowanie cudzych gruntow, Ludzi bez Pańskieg wiadomości, rozdz. 9. art. 27. § 1. 2.
 Nęcenie ptasze, rozdz. 10. art. 11. i 12 § 1.
 Niefolgowanie w więzieniu, Patrz folgi, i więzienie.
 Niedawanie pieniędzy na rotę Starostom Ukraińnym, rozdz. 2. art. 24. § 1.
 Niedbałego Prokuratora karanie, rozdz. 4. art. 59. § 3.
 Nieszlachcic, jeśli komu przyganił, rozdz. 3. art. 12.
 Nieszlachcicem, Szlachcie z której miary stawa, rozdz. 3. art. 20. § 1. i 2. art. 25. § 1. roz. 12. art. 6. § 2.
 W Niedostatku prawa Statutowego według sumnienia Sedzia, i inszych Praw Chrześciańskich ma sędzić, Rozdz. 4. art. 54.
 Nieosiadły jako ma być o zbytek karany, rozdz. 1. art. 2. § 10.
 Nieosiadły Odpowiednik jako ma być karany, rozdz. 1. art. 26. § 1. patrz Odpowiedz.
 Nieosiadły na wojnę ciągnący, szkodę czyniący, jak ma być karany, rozdz. 2. art. 27. § 3.
 Nieosiadłym, i osiadłym jaka odprawa rozdz. 4. art. 5. § 6.
 Nieosiadły gdyby zbytek jaki uczynił, rozdz. 4. art. 29. § 1. art. 30. § 2. art. 32. § 8. art. 45. § 1. art. 49. § 1. art. 53. § 3. art. 64. § 1. art. 98. § 6.
 Nieosiadły a występny władzie może imany być,

- rozdz. 4. art. 30. § 2. art; 53. § 3. art; 98. § 5. rozdz. 11. art; 57. § 1.
- Nieosiadły zbiegły, powtórnie może być imany, rozdz. 4. art. 32. § 8.
- Nieosiadły gdy poimany być nie może, i winić płacić, ma być wywołany, rozdz. 4. art. 32. § 8.
- Nieosiadły i osiadły, osiadły w Litwie gdy poymie, wojnę służyć swą Osobą powinien, rozdz. 5. art. 7.
- Nieosiadły, osiadłego gdyby pozwał, ma się osiadłemu sprawić, albo Parękę dać, rozdz. 4. art. 54. § 12.
- Nieosiadły Zastępcą, a przekonany, rozdz. 4. art. 55. § 3. rozdz. 7. art. 23. A jeśli by, rozdz. 12. art. 7. § 1.
- Nieosiadły Prokurator, kiedy prokurować może, rozdz. 4. art. 56. § 1.
- Nieosiadłego jako pozywać, rozdz. 1. art. 9 § 6. rozdz. 4. art. 98. § 6. rozdz. 11. art. 57. Punkt. Tedy,
- Nieosiadłego Posłańcom Urzędowym ktoby bronił, rozdz. 4. art. 98. § 6.
- Nieosiadli Cudzoziemcy, Opiekunami być nie mogą, rozdz. 6. art. 3. § 2.
- Nieosiadły Opiekunem, ten tylko może być, kogo Ociec naznaczy rozdz. 6. art. 3. § 2.
- Nieosiadły Xiążd w X. Lit. Opiekunem być nie może, tamże § 4.
- Nieosiadli Złoczyńcy imani być mają na każdym miejscu rozdz. 11. art. 28. § 8. art. 42. § 4.
- Nieosiadły, i osiadły do więzienia jako, kiedy może być dany, rozdz. 11. art. 55.
- Nieprzywłaszczanie Szlacheństwa, i wolności ludziom prostym, rozdz. 3. art. 26.
- Nieprzyjaciół Królów: albo Rzeczyposp. ktoby ostrzegał, albo z nimi porozumienie miał, rozdz. 1. art. 3. § 3.
- Nie pozywać Świeckich w Duchowne prawo o rzeczy Świeckie, rozdz. 3. art. 31.
- Nieprawnego Sądu naprawa, rozdz. 4. art. 40.
- Niepoświadczenie w wiązania Urzędowi, rozdz. 4. art. 95. § 1. art. 96. i art. 97. § 1.
- Nieślachcie, Szlacheństwa, wolności, Herbu, sam sobie przywłaszczać Szlacheckiego, ani używać nie może, rozdz. 3. art. 26.
- Nieślachcie Imion Szlacheckich wiecznością dzierżyć nie może, rozdz. 3. art. 21. § 2. art. 26.
- Nieślachcie Zdrayca gdzie ma być karany, rozdz. 1. art. 7. § 6.
- Nieślachcianka za Szlachcica gdy pójdzie, i Dzieci jej, rozdz. 3. art. 20.
- do Niezpornej godziny Sąd tylko strony ma czekać, a potem skazać, rozdz. 4. art. 16. Punkt. A te.
- Nieścianie excessowe, rozdz. 1. art. 10. § 5.
- Nieścianie w Grodzie, o który występki frogs karzą, rozdz. 4. art. 7. § 4.
- Nieścianego pierwszy raz winy kop 5. stronie, i Urzędowi, rozdz. 4. art. 22. § 1. art. 23. § 3. art. 19. § 7.
- Niewiadomość pozwu i przeysku, przysięga znoszą, rozdz. 4. art. 41. § 1.
- Niewięcey, każdy do Sądu przychodzić ma, jedno samo osm, rozdz. 4. art. 53. § 1.
- Niewiasty Testamentow pieczętować nie mogą, rozdz. 8. art. 5. § 2.
- Niewiasty uczciwą, Dziewkę, ktoby zgwałcił, rozdz. 11. art. 12.
- Niewiasty brzemienney, zbiecie, albo zabicie, tamże art. 15.
- Niewiasta skazana na śmierć brzemienią, wolna do pogodu, rozdz. 11. art. 34.
- Niewiasty Dzieci swe i cudze tracące, rozdz. 11. art. 60. § 1.
- Niewieście bez Meza głowiczyzna, i nawiązka, rozdz. 12. art. 3. § 2.
- Niewinnie ktoby obżalowany, poimany, więziony był, rozdz. 4. art. 29. § 4.
- Niewolnicy jakowi mają być rozumiani, rozdz. 12. art. 21.
- Niewolnikiem Chrzescianina Zyd, Tatarzyn nie ma mieć, rozdz. 12. art. 9. § 1.
- Niewolna Czeladź zbiegła żadney dawności nie ma, rozdz. 12. art. 12. § 3.
- Niewolą lity za sobą pociągające, u prawa które nie ma wazą, rozdz. 12. art. 19. § 1.
- Niewolnikach różnych, czytaj, rozdz. 12. wart. różnych szerey.
- Nogi, ręce obie, ktoby komu uciął, Rozdz. 11. art. 27. § 3.
- Nos, Szlachcicowi ktoby uciął, urzwał, tamże § 2.
- Nożem, gdyby kto kogo ranil, zabił, rozdz. 11. art. 16.
- Nowe Przywileje i stare, i zwyczajne dobre, chowanie być mają, rozdz. 3. art. 15. § 1.
- Nowych ustaw bez Seymu walnego Król J. M. ustawić nie może, tamże § 2.
- Nie mogąc wypłacić złodzieystwa i długu, masię wyrabiać, rozdz. 14. art. 7. § 1. rozdz. 12. art. 9. § 1. art. 11. § 1.
- Nikt nikogo cierpieć nie ma, tylko każdy sam za siebie, rozdz. 1. art. 18. w rozdz. 7. art. 18. § 2.
- Nikt nikogo o poczciwość sądzić nie może, jedno K. J. M. rozdz. 3. art. 11. § 1.
- Nikt ni nikogo żadnego ciężaru przez. Zapis włożyć nie może, jedno każdy sam na siebie, rozdz. 7. art. 18. § 2.
- O.
- Obce prawo, może mieć miejsce w niedostatku tego, rozdz. 4. art. 54. § 4.
- O obelżenie sądowej Osoby do Trybunału ma być pozwany, rozdz. 1. art. 14. § 1.
- Obelżenie Białegłowy przez przymówkę, rozdz. 3. art. 23. § 5.
- Obelżenie Urzędnika sądowego u Sądu, rozdz. 4. art. 7.
- Obelżenie o Urzędnika sądowego, bez przyczyny i za przyczyną, rozdz. 4. art. 63.
- Obelżenie u Sądu czyje od kogo, Rowem, ręką, zabiciem, rozdz. 4. art. 62.
- Obelżenie w oczy i za oczy, rozdz. 3. art. 27. § 4.
- Obieranie wolne Litwie Królów, rozdz. 3. art. 2. § 1.
- Obietnica wolnego spółoś Sądu Ziemskiego, rozdz. 4. art. 1. § 1.
- Obieranie Urzędnika Ziemskiego na miejsce onego. który czasu Rokow przybydź nie może, rozdz. 4. art. 4. § 1.
- Obieranie Chorążego, rozdz. 2. art. 5.
- Obieranie Podkomorzego, konfirmacya i przysięga. rozdz. 9. art. 1.
- Obietnica nieostrożna, jako jest szkodliwa, rozdz. 4. art. 59. § 1.
- Obligę dobrowolne na dług, patrz Zapisy, rozdz. 7. art. 67.
- Obligom Oycy swego, albo przodka, Dzieci po śmierci jego w czym, i jako podlegają, rozdz. 7. art. 18. § 1.
- Oblig od kilku mając, o krzywdę kogo pozywać, rozdz. 7. art. 25.
- Obmowca gdy czego nie dowiedzie, karanie jego, rozdz. 1. art. 2. § 2. art. 4. § 3. art. 5. § 2.
- Obmowca Jego K. M. zaoczny i jawny, rozdz. 1. art. 4. § 3.
- Obrażenie Maještatu J. K. M. na Seymie karzą, rozdz. 1. art. 4. § 1. art. 2. § 1.
- za Obmowy zaoczne Król Urzędow nikomu odejmować nie ma, rozdz. 3. art. 14.
- Obowiązkowi swemu każdy ma dosyć czynić, rozdz. 7. art. 15.
- Obozy, i stanowiska w ciągnienu, jakie bezpieczeństwo mają, rozdz. 2. art. 21.
- Obrażenie Maještatu J. K. M. w czym się dzieie, i jako za to karać, rozdz. 1. art. 3.
- Obrażenia Maještatu Jego K. M. dowód, rozdz. 1. art. 5. § 1.
- O obrażenie Maještatu Król: obwiniony każdy, po-

zwasy
Obrażenie
11. art.
Obwieszczenie
w Obro
Rozdz.
§ 3.
Obwiniony
y Obwinia
Obywatel
sądzić fi
Obżalowa
26. § 2.
Oczyścić
Oczyścić
Oycu,
Oczyścić
7. art.
Odesłanie
Odesłanie
różny
3. art;
rozdz. 9.
67. Patrz
Odkład,
Patrz
Odkaz, p
art. 20
Odkazu t
Odkazu p
ci dzieł
Odkupieni
za imie
§ 2. Te
8. § 1.
Odmiana
Kommi
Opowied
art. 29
O odpow
11. art:
Odprawa
4. art.
Odprawa
bunaku o
art. 86.
Odprawa
wtory c
Odprawy
93 § 1.
Odprawa
ka by
Odprawa
Urząd
Odprawy
art. 94
Odprawa
rozdz.
Odroczenie
24. § 1.
Odstąpienie
44. § 2.
Odstąpienie
da, roz
Odstąpienie
wie, ro
Odstąpienie
słym, r
Odwołanie
§ 2.
Odwołanie
art. 21
Odwołanie
art. 28
Odwołanie
art. 21.

zwany sprawić się winien, rozdz. 1. art. 4. § 2.
 Obrażenie z przygody, w zwadzie niemyślnie, rozdz. 11. art. 27. § 8.
 Obwieszczenie kiedy nie idzie, rozdz. 4. art. 93. § 3.
 w Obronie gdyby kto kogo zabił, patrz Broniąc się, Rozdz. 11. art. 22. rozdz. 4. art. 62. Rozdz. 14. art. 30. § 3.
 Obwiniony Porękę ma dać, rozdz. 4. art. 29. § 3.
 y Obwiniający kto kogo, tamże § 4.
 Obywatele W. X. L. wszyscy jednym Statutem tym sądzić się mają, rozdz. 1. art. 1.
 Obżalowany bliższy kiedy do odwołu, rozdz. 1. art. 26. § 2. w rozdz. 11. art. 6 § 3.
 Oczyszczanie za Zapisem, za Poręką, rozdz. 7. art. 18.
 Oczyszczanie majątność Dzieci powinni po zmarłym Ojcu, rozdz. 7. art. 18. § 2.
 Oczyszczanie rzeczy zastawnej za Zapisem, rozdz. 7. art. 22. § 2.
 Odesłanie na odprawę, rozdz. 4. art. 97. § 2.
 Odesłanie od Sądu jednego do drugiego, różne, i w różnych rzeczach, i z różnych przyczyn, rozdz. 3. art. 23. rozdz. 4. art. 7. art. 55. art. 67. art. 97. rozdz. 9. art. 2. art. 8. art. 11. rozdz. 11. art. 61. art. 67. Patrz niżej Remissa.
 Odkład, odwłoka, odłożenie roku, albo odroczenie, Patrz wyżej Dylacja.
 Odkaz, po wzięciu kopii pozwu na załatwić, rozdz. 4. art. 20. § 2.
 Odkazu trzeci dzień idzie kiedy, rozdz. 4. art. 64. § 1.
 Odkazu po wzięciu kopii z listów, Przywilejów trzeci dzień, rozdz. 4. art. 21. Punkt. A po.
 Odkupienie, albo ikupienie, albo odłożenie pieniędzy, za imienie, względem bliskości, rozdz. 3. art. 21. § 2. Tedy, art. 26. Punkt. Przeto, rozdz. 6. art. 8. § 1.
 Odmiana gruntów Szlacheckich z Królewskimi przez Kommissarzy, rozdz. 3. art. 50.
 Opowiednik nieofiadły, zaoczny, przez list, rozdz. 1. art. 29. § 1.
 O odpowiednikach różnych, rozdz. 1. art. 26. rozdz. 11. art. 14. art. 40. § 1.
 Odprawa na Osobie w niedostatku majątności, rozdz. 4. art. 67. § 8. art. 98. § 6, rozdz. 5. art. 18. § 2.
 Odprawa nie ma być czyniona, aż się strona u Trybunału oży wskaz rozprawi, rozdz. 4. art. 37. § 5. art. 86. § 1.
 Odprawa za pierwszego Urzędu gdyby nie doszła, wtóry odprawić może, rozdz. 4. art. 91. § 3.
 Odprawy w rzeczy osądzonej początek, rozdz. 4. art. 93 § 1.
 Odprawa w rzeczy osądzonej, na nieposłusznym jaka bywa, rozdz. 4. art. 94. § 2.
 Odprawa Dekretu Królewskiego za odesłaniem przez Urząd bywa, Rozdz. 4. art. 93. § 3.
 Odprawy śmierć nie hamuje na przekonany, tamże art. 94. § 3.
 Odprawa na rzecz sądną od Urzędu ma być dana, rozdz. 4. art. 74. Patrz wyżej Eksekucja.
 Odroczenie prawa dla czego być może, rozdz. 4. art. 24. § 3.
 Odstąpienie prawa, Powiatu, za Obligiem, rozdz. 4. art. 44. § 2.
 Odstąpiwszy pozwu, gdy kto komu co nowego za- da, rozdz. 4. art. 65.
 Odstąpiwszy Prokuratora, wolno samemu Sądowi mō- wić, rozdz. 4. art. 59.
 Odstąpienie Sądu, Powiatu, za Zapisem, listem wła- snym, rozdz. 4. art. 44. § 2.
 Odwod obwinionemu o pochwałkę, rozdz. 1. art. 26. § 2.
 Odwod o zabicie obwinionemu, rozdz. 11. art. 6. § 3. art. 21 § 1.
 Odwod obżalowanemu, w czym nie idzie, rozdz. 11. art. 28. § 2.
 Odwod o zabicie Złodzieja przylicznego, rozdz. 14. art. 21. § 2.

Odwod pozwanemu, o grunty, kiedy należy, rozdz. 9. art. 12. § 3.
 Odwod o zbiegłe Swawolniki jaki bywa, Rozdz. 4. art. 49. § 2.
 Odwod *criminaliter* obwinionemu z różney okazyi, rozdz. 11. art. 17. § 2. art. 19. § 2. art. 31. § 1. art. 47. § 2. rozdz. 1. art. 24. § 5. rozdz. 4. art. 31 § 2.
 Odzew, albo odezwania do wyższego Sądu, Patrz Appellacya.
 Ogniem kto Domy pali, sam ma być spalony, rozdz. 11. art. 18. § 2.
 Ogień z przygody pożarem zapuszczony, rozdz. 10. art. 7. § 2. art. 13. § 2. art. 17 § 1.
 Opowiadania na Osoby Sądowe, rozdz. 4. art. 39. § 2.
 Opowiadanie w krzywdach potocznych, rozdz. 4. art. 6. § 1.
 Opowiadanie na Urzędzie, komu, kiedy, w czym po- trzebne, rozdz. 1. art. 7. § 5.
 Opowiadanie krzywd na Urzędzie potrzebne, rozdz. 4. art. 50. § 1. art. 51. § 1.
 Opowiadanie i okazanie znaków gwałtu jest potrze- bne, kiedy, i w czym, rozdz. 4. art. 92. § 1.
 Opowiadanie i oświadczenie wedle prawa, *in genere* iakie ma być, a zwłaszcza w sprawie kryminalney, rozdz. 11. art. 2. § 1. art. 6. § 1. art. 12. § 2. art. 19. § 1. art. 21. § 1. art. 28. § 3. art. 59. § 2.
 Opowiadanie szkód na Urzędzie po zwróceniu się, rozdz. 11. art. 59. § 3.
 Opowiadanie na Urzędzie Czeladzi niewolney w głód wygnaney, i zbiegley, rozdz. 12. art. 20.
 Opiekunowie i ich rozdział, są trojacy, rozdz. 6. art. 1.
 Opiekunowie, albo od rodziców naznaczeni albo przy- rodzeni, albo od Urzędu przydani bywają, tamże.
 Opieka Oycowska Dzieci, rozdz. 6. art. 2. § 1.
 Opiekunem Brat starszy może być, tamże art. 3. § 1. Strzy, tamże.
 Wuy, to jest Matki Brat, tamże.
 Białogłowy ofiadły, tamże.
 Matka, tamże i Rozdz. 5. art. 11. § 1.
 Opiekunowie przydani kiedy bywają z Urzędu, rozdz. 5. art. 11. § 3. rozdz. 6. art. 3. § 2.
 Opiekunów, siła być nie ma, tylko jeden Brat star- szy, rozdz. 6. art. 3. § 1.
 Opiekunem Cudzoziemiec być nie może, i każdy nie- ofiadły, tamże § 2.
 z Opieki Matka może być, i dla czego, zrzucona, rozdz. 5. art. 11. § 2.
 Opiekun od Ojca naznaczony, z Opieki może być, i czemu złączony, rozdz. 6. art. 3. § 3.
 Opiekunem lat zeszłych być nie może, rozdz. 6. art. 3. § 4.
 Opiekunem Osoba Duchowna nieofiadła być nie mo- że, rozdz. 6. art. 3. § 4.
 Opiekunom, Opiekę przyjmującym nauka, rozdz. 6. art. 4. § 1.
 Opiekun ma się mieć na pieczy, rozdz. 6. art. 2. 3. 4.
 Opiekun Dzieci, jako ma chować, rozdz. 6. art. 4. § 1. rozdz. 5. art. 11. § 4.
 Opiekun gdyby co Dzieciom przez niedbalstwo swe utracił, albo omieszkanie, to im wolno prawnie do- chodzić, rozdz. 6. art. 5. § 1. art. 6. § 1.
 Opiekun sprawiedliwość z poddanych i Bojar czynić ma, rozdz. 6. art. 6. § 2.
 Opiekun za zastawne imienie pieniądze może wziąć, rozdz. 6. art. 8. § 1.
 Opiekunowie imienia Dziecinney utracić nie mogą, ani graniczyć, rozdz. 6. art. 10. § 1.
 Opiekunowie gdyby sprawy zaczętey Dziecinney do- chodzić, sami pomarli, rozdz. 6. art. 15.
 Opiekun gdyby wkręć w graniczeniu uczynił, rozdz. 9. art. 3. § 3.
 Opiekunowie testamentow Pieczętaczami być nie mo- gą, rozdz. 8. art. 5. § 3.
 Opiekunskiego pozwolenia za Mąż idący potrzeba i Matce, rozdz. 11. art. 13. § 2. rozdz. 5. art. 11 § 5.
 Opiekunowie z dochodów liczbę czynić mają, i co za swą pracą brać, rozdz. 6. art. 4. § 2.

Oczywista rozprawa *in causa criminali*, patrz *Personalis actio*.

OczywiŃta rozprawa w zastępowaniu jeden za drugiego
o Exces, rozdz. 4. art. 55 § 1.

P.

Pena talionis. to jest, wet za wet, w czym, i kiedy idzie, rozdz. 1. art. 2. § 2 art. 4. § 3. Tedy. art. 5. § 2. rozdz. 11. art. 27. § 2. art. 28 § 6.

w Pałacu J. K. M. ktoby się na kogo targnął słowy,
ręką, bronią, rozd. I. art. 9. i 10. § 1.

Państwo W. X. L. ktoby mocą posiadał, karanie, roz. z
art. 3. § 2.

Pamiętne Sądowi Ziemiemu, Grodzkiemu jako pla-
ca, rozdz. 4. art. 5.

Pamiętne i przesył na miejscach niesądowych, rozdz.
4. art. 14.

Pan wyrzekając się ługi obwinionego, albo zapowiedzianego gdyby upuścił, rozdz. I. art: 24. § 6.

rozd. 4. art. 48. rozdz. II. art. 25. §. 2. art. 37. § 1.
Pan! Oni swego dobrozownie odprawia niebezpiecz.

Pan Ingi łwego dobrowolnie odprawić niechając,
rozdz. 12. art. 24. § 2.
Pana łwego Sługa broniąc gduhy ranit, zabił kogo.

rozd. II. art. 25. § 1.
Pan Sługa wyznanego, poimować może i osiedzić tam.

pan Sługę wyłupnego poimać może i olać, tam-
że § 2.
Pan Sługę wyłupnego odbyć przysiąc niechciał.

Pan za Sługę wyłupnego gdyby przyjąć niechciał,
tamże § 2. art. 37. § I.

28. § 9: art. 37. § 1.

Pana służy pożegnać ma, Rozd. II. art. 28. § 9.
Pan służy u siebie nie zaarrestowanego odprzysięga

fię; Roz. II. art. 37.
Pan na gwałcie, a ludzy poddani na szkodach przy-

niegaia, rozdz. IX. art. 53. § 2.
Panowie radni, Senatorowie, na Urzędy niechrześcijańskie

przekładać nie mają, rozdz. 12. art. 9. § 1.
Pan Błogi swego nie osądzi o cześć jedno Król. roz:

3. art. 17. § 1.
Pan Sędz o występki sądzić może, krom niektórych,

tamże § 2.
Pan służy i poddanego, o złodzieysztwo obwinionego

gdyby z więzienia upuścił, przyliże, że niefolgo-
wał, rozdz. 14. art. 1 § 4.

Panowie o krzywdy sług, poddanych imieniem swym
u prawa dochodzić mogą przez umocowanego,

rozd. 4. art. 102.
Personalis actio, to jest, oczywista rozprawa w rze

czach krwawych, gdzie o gardło idzie, rozdz. 4. art. 30
§ 3. art. 57. § I.

Personalis actus Evictionis in causa excessus, rozd.
4. art. 55. § 1.

Personalis actio, za Zapisem, albo mówić co przeciw listowi swemu, rozd. 4. art. 57. § 1. rozd. 7. art.

7. § 1.
Pszczoly podarte, abozepfowane, rozd. 10. art. 13. 14.

Pieczęci Królew. Ziemskie, Urzędowe, kto fałszuje,
ryje &c. rozdz. I. art. 16. § 1.

Pieczęcią co którą pieczętować, rozdz. 4. art. 12. § 1.
Pieczętowanie wypisów Urzędowych, tamże art. 19.

§ 3°
Pisarzy Szlacheckich liczba do zapisów, rozd.

7. art. 6. § 1. art. 7. §. 1. art. 1 § 1. rozdz. 8: art. 2.

Pieczeni do listow rycznych wiele ma Bydz, roz. 4
art. 25. § I.

Pieczęci, których Osob u testamentu nie wazą, rozuz
8. art. 5.

Pieniądze Żołnierskie czają wojny komu mają być
dane, rozdz. 2. art. 24.

Pieniężni Żołnierze z imion swych jako wojnę nu-
żyć mają, rozdz. 2. art. 22. § 1.

2. - Pieniądże strawne Połom Ziemikim na Seym walny,
rozdz. 3. art. 7.

art. 3. § 3. Uzasad. niowy. Identy. czyn.

Pieniądze komu należą, a Urząd niewydałby czyn

_____

bywa karany, rozdz. 4, art. 99. § 3.
Pieniądze zapieczętowane przy Urzędzie zostawiać maia, tenże § 3.
Pieniądze z Prawa Skazane na zapłatę, &c.
Czytaj wszystkie artykuły tamże.
Pieniądze za zastawę Opiekun wziąć powinien, rozdz. 6, art. 8. § 1.
Pieniądze ktoby na cudze imię dał nieopatrznie, rozdz. 6, art. 11, § 2.
Pieniądze nieosiadłego aresztowane być mogą, rozdz. 7, art. 19. § 1.
Pieniądzy na iscu, kto, kiedy, dochodzi, rozdz. 7, art. 5. § 2.
Pieniądze pełna Urząd oddać powinien temu, komu należą, rozdz. 7, art. 14.
Pieniądze Zastawca wziąć powinien bez roku, tamże.
Pieniężne złodziejstwo, rozdz. 10, art. 8. i 9. § 2.
Pieniądzy na Zapis roczny pożyczyc może, rozdz. 7, art. 7.
Pieniężney winy, *subdelegatus* nie płaci, rozdz. 4, art. 4. § 8. A kto.
Pienny grunt, Patrz Grunt.
Pienne imię kupujący, Ewiktora ma prawem pa- trzyć, rozdz. 4, art. 73.
Piennych Gruntów niewy, fianożęci &c. Rozdz. 9, art. 22.
Pierwszeństwo długu opisanego, Rozdz. 7, art. 10. § 1.
Pierwszy w rejestr wpisywany pierwszy odprawia się, Rozdz. 4, art. 46. § 2.
Pies czyi nie przywiązany gdyby kogo ukąsił, i kto- by go zabił, Rozdz. 13, art. 13.
Pis cenzura zabitemu, tamże.
Pies, albo Bydło czyie Sąsiadowi szkodzące, Rozdz. 13, art. 14.
Pisać Woźny, jeśli nieumiał, jaka jego powinność, Rozdz. 4, art. 17. § 3.
Pisarz na miejscu Podędkowe kiedy obierany bywa, rozdz. 4, art. 1. § 2.
Pisarz Ruskimi literami i słowy, listy, pozwu wypisy- pisać ma, rozdz. 4, art. 1. § 4.
Pisarskiej ręki podpis, rozdz. 4, art. 3. § 4, art. 13. § 3.
Pisarz ma doglądać, aby wiernie, prawdziwie, bez odwołki w Księgi wszystko wpisywano, rozdz. 4, art. 4. § 9.
Pisarza w pomyśle patrzeć, a nie Podpisać, tamże art. 4. § 5.
Pisarza Grodzkiego powinność, tamże.
Pisarzom Ziemskim i Grodzkim dochód, rozdz. 4, art. 6. § 1, art. 18. § 1.
Pisarze Wojskowi co za ludzkie, i ich dochód, rozdz. 2, art. 16.
Pisarz jeśliby pozwał kogo, albo jego, kto, jaki ma być postępek, rozdz. 4, art. 6. § 2.
Pisarz Ziemski jako sprawy ma wydawać, rozdz. 4, art. 3. § 4.
Pisarska przysięga, rozdz. 4, art. 1. § 4.
Pisarz Księgi Ziemskie do przyszłych Roków u siebie chować może, rozdz. 4, art. 13. § 1.
Pisarz krótko, dokładnie, rychło sprawy wpisywać i wydawać ma, rozdz. 4, art. 103.
Pobłędzenie Urzędników sądowych, rozdz. 4, art. 37. § 3.
o Poborach, że bez zezwolenia wszech stanów, sta- nowione być nie mają, rozdz. 3, art. 51.
o Pocciwość Król sam sądzi, rozdz. 3, art. 11. § 1, art. 46. § 1.
o Początku zwady przed Król, rozdz. 1, art. 9. § 2, art. 13. § 1.
o Początku zabitego na gwałcie, rozdz. 11, art. 19. Punkt. A nie.
Początek rannego, w obronie, rozdz. 11, art. 24. § 1.
Początek zwady i boju, rozdz. 11, art. 10, art. 22. § 1.
Początek zwady strony przy Sądzie, rozdz. 4, art. 62. § 3.

Początek zwady Urzędnika przy Sądzie, tamże art. 63. § 3.
Pochwałka nieosiadłego jako bywa warowana, rozdz. 1, art. 26. § 1. Patrz Odpowiednik.
Podobieństwo słuszne w prawie waży, rozdz. 11, art. 31. § 3.
Podęczenie ławo pod czas winnym czyni Człowie- ka, rozdz. 11, art. 31. § 1, art. 33. § 1, rozdz. 14, art. 15. § 1.
Podrożacy zwady obrona, rozdz. 11, art. 30. § 1.
Podkomorzego o winę wolno pozwać, i za obłądze- nie, rozdz. 9, art. 6, Punkt. Takowy, art. 10. § 3. patrz *ex officio*.
Poddani Jego K. M. od Szlachty ukrzywdzeni, rozdz. 4, art. 68.
Podkomorzego wolne obieranie, rozdz. 9, art. 1.
Bezpieczestwo, rozdz. 4, art. 7.
Podkomorzego powinność, władza, rozdz. 9, art. 2.
o Grant pienny Sąsiadow jakę ma rozstrządać, tamże art. 3.
za sześć niedziel pozwu rok ma składać na wy- jazd, rozdz. 9, art. 2. § 1.
Powinności Urzędu swego ma dosyć czynić, rozdz. 9, art. 6.
Przed tronami chorobę swoją pod tą przysięgą powiedzieć, tamże.
Podkomorzy gdy komu krzywdę, albo jemu kto w gruncie uczyni, rozdz. 9, art. 11. § 1.
Podkomorzego Urzędu powaga, rozdz. 9, art. 2. § 1.
Podkomorzego dochód, i o Księgach jego, rozdz. 9, art. 9.
od Podwód poddani Szlachecy są wyjęci, rozdz. 3, art. 39. § 1.
Podwody Mieszczanie Królewscy i Pańscy dawać ma- ją, tamże § 2.
Poedynek albo *Duellum* zakazany, rozdz. 11, art. 14.
Policzek na Pałacu Jego K. M. dany komu, rozdz. 1, art. 9. § 2.
Policzek Woźnemu ktoby dał, rozdz. 4, art. 11. § 1.
Policzek ktoby koma dał, za to nawiązki kop 20. Lit. i niedziel 3. siedzenia, rozdz. 11, art. 27. § 6.
Połonnikom albo Niewolnikom nikt nie zapisać nie może. Patrz Czeladź.
Polowanie na cudzych gruntach, rozdz. 10, art. 18. rozdz. 3, art. 47. § 2. Patrz Myśliwy.
Położenie pozwu na imieniu, ma być opowiedziane, i obwołane, komu, i dla czego, rozdz. 4, art. 17. § 1.
Polubowny Sąd za Kompromisem, rozdz. 4, art. 85. Patrz Kompromis.
Polubowny Sąd zgodny, jest ważny, albo ziednanie, rozdz. 4, art. 85 art. 25 § 1, art. 87. § 1.
Południa czas jest do wykonania przysięgi, rozdz. 4, art. 81. § 5.
Pokoy i uczciwość na Dworze Jego K. M. ma być zachowana, rozdz. 1, art. 9. § 1.
Pokoy Domow Szlacheckich, rozdz. 11, art. 1.
Pokoy Kościołow wszego Nabożeństwa, rozdz. 11, art. 3.
o Pomocnikach różnych, i ich karaniu, rozdz. 11, art. 1. § 2, i 3, art. 2. § 3, art. 7. § 1, art. 19. § 1, art. 29. § 2, art. 38. § 1.
Pomocnikami ludzki być nie mogą rozumiani, rozdz. 11, art. 1. § 2.
Pomocników niebytnością Pryncypał nie wymówię, tamże § 3.
Pomocnicy powołani, i pokonani, gardło tracą, rozdz. 11, art. 7. § 1.
Pomoc, radę, ktoby Złoczyńcom dawał, tamże art. 36. § 1.
Pomagać do złego nikt nikomu nie ma, rozdz. 11, art. 38.
Pomagający do złego Występniaka na Urząd stawiać ma tamże § 2.
Pomocnicy gdy bronią Złoczyńcę, czym bywają

- karani, rozdz. 4. art. 32. § 2.
- Poymowanie w Małżeństwo sobie nie równych, rozdz. 3. art. 20.
- Pomilnego Widzowi po groszu, rozdz. 4. art. 15. § 2.
- Y Woźnemu także, tamże art. 10. § 1.
- Porekę ma dać ten, co drugiego więzi, rozdz. 4. art. 29. § 4.
- Poręcznicy szkodę i głów szczyzną za Isćca kiedy płacić powinni, rozdz. 11. art. 67. § 2.
- Poreka ludzi prostych &c. patrz Rekojemstwo.
- od Popisu Pifarzowi po czemu wojennego płacić, rozdz. 2. art. 16. § 1.
- Poprawić się na pozwie strona może między Rokami, rozdz. 4. art. 46. § 4.
- Porównanie wszech Stanów jednym prawem, rozdz. 4. art. 3. § 1.
- Porównanie Wielmożnych Panów z Szlachtą, rozdz. 3. art. 27. § 1. art. 29. § 1.
- Porównanie wniesienia żon różnych, a jednego Męża między ich Dziećmi, rozdz. 5. art. 15. § 2.
- Porządek w ciągnięciu na Woynę, rozdz. 2. art. 6.
- Porządkowi każdemu, skromność z uczciwością wędzem, rozdz. 4. art. 53 § 1.
- Posagu dawność lat 10. rozdz. 5. art. 4. § 1.
- Posagu przemilczanego, po śmierci Matki Dzieciom upominać się wolno, tamże § 2.
- Posagi Dziewkom jako dawane z imienia być mają, rozdz. 5. art. 3.
- Posag swój żenie wolno odpisać komu chce, rozdz. 5. art. 2. § 2.
- Posłanica J. K. M. albo Woźnego przy Szlachcie, zbicie, zelżenie, i zabicie, rozdz. 1. art. 24. art. 11. § 1.
- Posłaniec Królewski i Woźny, ma mieć stronę przy podawaniu listów, rozdz. 1. art. 24. § 2. i Woźny pozwow, rozdz. 4. art. 11. § 1. art. 9. § 3.
- Posłem na Sejm Urzędnik Sądowy obrany gdy będzie, rozdz. 4. art. 47. § 4.
- Posłow na krawę opatrzenie, abo posłowszczyzna, rozdz. 3. art. 7.
- Posłowie na Sejm z Powiatu po dwóch obierani być mają, rozdz. 3. art. 6 § 3.
- Posłow miejsce w zasiadaniu, i o ich wotach, tamże § 4.
- Posłowie głównego zjazdu i początku Seymu omieszkować nie mają, rozdz. 3. art. 7.
- Posłowie jako Poselstwa swe po Seymie zdawać mają, rozdz. 3. art. 9. § 1.
- Posłow cudzoziemskich bezpieczeństwo, rozdz. 1. art. 13. § 3.
- Posłom broni żadney przedawać nie godzi się, rozdz. 3. art. 48.
- Pospolite ruszenie na woynę rozdz. 2. art. 6. § 1.
- Potoczne rzeczy które są, i ich akcyje, w rozdz. 4. art. 67. § 1. rozdz. 6. art. 6. § 1.
- o Potonęłych rzeczach na wodzie, rozdz. 9. art. 31.
- Poturemne od Więźniów różnych Osob, rozdz. 4. art. 31 § 1.
- Poturemne na Urzędach niesądowych, rozdz. 4. art. 15.
- Potwarcow doznanych win, i karanie, rozdz. 4. art. 105.
- Powiatowa Szlachta czaśu woyny pod Chorągiew Powiatową stawić się powinna, rozdz. 2. art. 6. i 7.
- Powiatowa Szlachta przy Chorągwi stać ma, Rozdz. 2. art. 10 § 4.
- w Powiatach różnych mający imiona, jako i gdzie poczet stawić, rozdz. 2. art. 8.
- w Powiatach różnych imiona mający, a różnie pozwany, rozdz. 4. art. 27. § 1.
- Y jako takich imion dochodzić, rozdz. 4. art. 71. § 1.
- od Powołania o zabicie odprysiężenie, rozdz. 11. art. 17. § 2. A nie.
- Powołanie o złodziejstwo Szlachcica, rozdz. 14. art. 10.
- Powołanie złodziejskie, do Ksiąg ma być wpisane, rozdz. 14. art. 12.
- Po zmarłej ręce do przysięgi Potomki przypoznać trzeba, rozdz. 4. art. 86. art. 22. § 2.
- Po zmarłej ręce przysięgę wskazaną, Potomkom wykonać potrzeba u Trybunału, rozdz. 4. art. 86.
- Po zmarłej ręce pozew ma być odnowiony, rozdz. 4. art. 46. § 4. art. 94. § 4.
- Po zmarłej ręce isćca tylko idzie, rozdz. 7. art. 1 § 2.
- Pozary Pufzcz umyślnie i nieumyślnie, rozdz. 10. art. 17.
- w Pozogę, w potop zgubione rzeczy nadydujące, się, rozdz. 14. art. 28.
- Pozew u Sądu miasto żaloby ma być czytany, rozdz. 4. art. 54. § 1.
- Pozew niesofiadłym, rozdz. 1. art. 9. § 6. rozdz. 4. art. 98. § 6. rozdz. 11. art. 57. § 1.
- Pozew po Duchownego piśmie Polskim, rozdz. 3. art. 32. § 2.
- Pozwany gdyby nie stał na rok, a zmarłby, rozdz. 4. art. 22. § 2.
- Pozwem Seymowym, o co, kto, może być pozwany, rozdz. 1. art. 34. § 2.
- Pozew wszędzie i na każdym miejscu każdemu może być dany, rozdz. 4. art. 17. § 1.
- Pozwy na tym imieniu, z których krzywdą się dzieje, mają być pokładane, rozdz. 4. art. 17. § 1 i 2. art. 39. § 1. art. 48. § 2. art. 67. § 2. art. 73. § 1.
- w rozdz. 5. art. 18. § 1.
- Pozwy zgodne, i nieskrobane mają być, rozdz. 4. art. 17. § 1.
- Pozwu oczywistego podanie rok 4. niedziele, a zaoczne 6. rozdz. 4. art. 18. § 2.
- Pozwy którymi przyczynami zbywanie być mają, rozdz. 4. art. 19. art. 18. § 2.
- Pozwu vitium, albo niedostatku jego uleczenie, rozdz. 4. art. 19. § 4.
- Pozwu, na cudzym imieniu położonego, zniesienie, tamże § 6.
- Pozwom Grodzkim rok zawity, rozdz. 4. art. 3.
- Pozwać o grabież może we 3. niedziele, i o szkodę przed rokami, rozdz. 4. art. 18. § 2.
- Pozwy i listy upominalne jako mają być wydane, rozdz. 4. art. 6. § 1 i 2.
- Pozwem jednym, o co dwie Osoby różne pozywają, rozdz. 4. art. 50. § 1 art. 66.
- Pozwanej stronie po żalobie, powinność i beneficium, rozdz. 4. art. 54 § 1.
- Pozwy jako długo mocnią albo trwają, rozdz. 4. art. 43. art. 46.
- Pozywać Urzędu do prawa, kto, i o co nie może, rozdz. 4. art. 90. § 2.
- Pozew ku braniu pieniędzy, rozdz. 4. art. 99. § 1.
- Pozew dla pretzcy sprawiedliwości do Grodn, rozdz. 4. art. 100. § 1.
- Pozwu zaoczne i oczywistego rok 4. niedziele, i o gwałtowne wybiecie z spokojnego dzierżenia, rozdz. 4. art. 92. § 1.
- Pozwany dla czego stać nie może, rozdz. 4. art. 24. § 4.
- Pozwanemu i Aktorowi rok na dowód idzie, rozdz. 4. art. 24. § 4.
- Pozwany i Aktor, do różnych Sądów, na jedne roki, rozdz. 4. art. 27. § 2.
- Y przed Podkomorzym, rozdz. 9. art. 5.
- Pozwany gdyby się do załawy nie znał, rozdz. 7. art. 13. § 1.
- Pozwany odstąpiwszy pozwu, nie ma wtrącać co nowego, różnego, rozdz. 4. art. 65. § 1.
- Pozwany o imienie, gdy Aktora neguje być Sukcesorem, rozdz. 4. art. 72. § 1.
- Pozwanemu i Aktorowi o rzecz krwawą od Grodn wolna Appellacya do Trybunału, za poręką, rozdz. 11. art. 67.
- Pozwany o rzecz krwawą u Sądu oczywisto stać ma, rozdz. 4. art. 30. § 3.
- Pozwów zguba, rozdz. 4. art. 20.
- Pozwu niewiadomość, rozdz. 4. art. 41. § 1.
- Pozwy Grodzkie w czym idą, rozdz. 4. art. 30. § 1.
- Pozwy Woźny jako, przy kim, pokładać ma, rozdz. 4. art. 17.

Pozwom
rozdz. 4.
Pozwaw
24. § 1.
Pozwy
rozdz. 4.
Pozwy
drugiem
Pozwy
przyn
Pozwy
9. art.
Pozwów
tamże
Pozew
rozdz.
Pozwom
przeci
w Pozw
siac ch
Pozwy
rozdz. 3.
Pozywa
art. 25.
Pozwa
rozdz.
Pozwan
Pozwan
przyl
Pozwany
rozdz. 1.
Pozwany
biać nie
Pozwany
rozdz. 9.
Pozwany
11. art.
Pozwany
Rozdz. 11.
Pozwany
art. 10.
Pozew
nie, ro
Pozwany
dowod
Pozwy
go poz
Pozwany
mu nie
art. 7.
Pozwów
Pozywa
sko
Pozywa
Prokura
że by
Prokura
Prokura
ofiad
Prokura
rozdz. 1.
Prokura
że § 3.
Prokura
dać, ro
o Prokura
nimi, n
Prokura
art. 10.
Prokura
4. art.
Prokura
Prokura
tamże
Prokura
Prokura

Pozwom Grodzkim i Ziemskim, roki różne podania, rozdz. 4. art. 33.
Pozwawczy Aktor, gdyby sam nie stał, rozdz. 4. art. 24. § 1.
Pozwy albo Membrany od Pisarza mają być brane, rozdz. 4. art. 18. § 1.
Pozwy Pisarz sam sobie na kogo, i na siebie samego drugiemu ma wydać, rozdz. 4. art. 6. § 2.
Pozwy Woźny dniem przed rokami na Urzędzie ma przyznać, rozdz. 4. art. 17. § 3.
Pozwy Podkomorzy swe, o co, jako, wydawa, rozdz. 9. art. 2. § 1.
Pozwów Podkomorzego, ktoby do roku nie pokładał, tamże Punkt: A kto.
Pozew słow nieuczciwych w sobie nie ma mieć, rozdz. 4. art. 26.
Pozwom Podkomorzego, rok zawity, i czym się przeciwzłożyć, rozdz. 9. art. 5. § 1. i 2.
w Pozwie szkód kto więcej kładzie, niżby poprzyjąć chciał, wszystko traci, rozdz. 11. art. 59. § 1.
Pozwy w domach Szlacheckich kiedy kłaść, i nie, rozdz. 3. art. 49. § 2.
Pozywający po Dekrecie, albo po jednaniu, rozdz. 4. art. 25. § 75. § 1.
Pozwać o zbiegi do Ziemstwa albo Grodu wolno, rozdz. 4. art. 30. § 1.
Pozwanie uczestników na roki, rozdz. 4. art. 70.
Pozwanie Receptatora o przechowywanie Złodzieja przyłapanego, rozdz. 14. art. 13. § 1.
Pozwany i Aktor przy skrutynium nie mają być, rozdz. 11. art. 63. § 3.
Pozwany i Aktor Świadków do skrutynium spowiadać nie mają, tamże, § 1.
Pozwany do odwołu przy rozgraniczeniu bliższy, rozdz. 9. art. 12. § 3.
Pozwanych a niepożutnych do prawa, wina, rozdz. 11. art. 4. § 1.
Pozwany poręki gdyby po sobie nie dał, ma siedzieć, rozdz. 11. art. 67. § 3.
Pozwany poręki dawać kiedy nie powinien, rozdz. 1. art. tenże § 4.
Pozew zbiegłego, gdy u kogo na imieniu nie zostanie, rozdz. 12. art. 14 § 2.
Pozwany o zbiega gdy się odwieść nie chce. Aktor dowodzi, tamże § 3.
Pozwy na Starostę występnego, jako kładą, i gdzie go pozywają, rozdz. 4. art. 39. § 1. art. 67. § 1.
Pozwany będąc do Urzędu z imienia, nie może inżemu nie rozprawiwszy się onego puszcząć, rozdz. 4. art. 73.
Pozwów sposób podawania, rozdz. 4. art. 17. i 18.
Pożyczający rymfztunku kto komu wojennego, wszystko traci, rozdz. 2. art. 15.
Pożyczka bez listu wyznaczonego, rozdz. 7. art. 26.
Prokuratorem nieosiadły w W. X. L. kiedy, kto, może być, rozdz. 4. art. 56. § 1.
Prokurator nieosiadły z jaką ma być mocą, tamże § 1.
Prokurator, moc u prawa zleconą mając utnie, nieosiadły mówić może, rozdz. 4. art. 57. § 1.
Prokurator, Wdowom, Sierotom, ma być przydany, rozdz. 1. art. tenże § 2.
Prokurator Sądowi w czyn ma być posłuszny, tamże § 3.
Prokuratora Król I. M. obietnicę obwinionemu przydać, rozdz. 4. art. 57. § 3.
o Prokuratorach, jakie Osoby, i gdzie nie mają być nimi, rozdz. 4. art. 58.
Prokurator u Sądu czego doglądać ma, rozdz. 4. art. 103.
Prokurator kiedy *a causa* może być *repulsus*, rozdz. 4. art. 59. § 1.
Prokuratorem ktoby się sam ustanowił, tamże.
Prokurator gdyby swego *legale* nie chciał probować, tamże § 2.
Prokuratora postępnego kara, tamże § 2.
Prokuratorską niedbałość czym karać, tamże § 3.

Prokuratorowe nieślanie, to jemu samemu i Pryncypałowi jego szkodzić jako nie będzie, rozdz. 4. art. 60. § 1.
Prokurator o chorobie swej Urzędowi, i stronie ma dać znać, tamże § 1.
Prokurator gdyby choroby swej przysięgą nie stwierdził, tamże § 2.
Prokuratora posłanego, na drodze umarłego, pozwany przysięgą dowodzi, rozdz. 4. art. 60. § 4.
Prokurator bez pozwu stronie swej ma się sprawić, rozdz. 4. art. 59. § 3.
Prokuratora odstąpiwszy, samemu mówić, albo inoemu zlecić wolno, rozdz. 4. art. 59. § 4.
Prokurator bez strony czego sprawować nie może, rozdz. 4. art. 61.
Prokurator pieniądze z Urzędu Pryncypała swego jako może wziąć, tamże § 1.
Proces ku braniu pieniędzy za zastawę, rozdz. 7. art. 14. § 1.
Pro majori wymówka prawna, albo *legale*, rozdz. 4. art. 27. § 1. 2. 3.
Protego stanu Zdrayca, rozdz. 1. art. 7. § 6. Patrz zdrayca
Protego stanu Człowiek żadney wolności sobie przywłaszczać nie może, rozdz. 3. art. 26.
Prosty Człowiek gdy przygani Szlachcicowi o Szlachectwo, rozdz. 3. art. 22.
Prosty Człowiek, gdy Szlachcicowi uczyni krzywdę, rozdz. 11. art. 39. § 3. Patrz gwałt.
Protestacya u właściwego Sądu, ma być czyniona, rozdz. 4. art. 17. § 2.
Protestacya, albo opowiadanie na Starostę i Urząd jego w krzywdach prywatnych, kiedy ma być czyniona, rozdz. 4. art. 39. § 2.
Protestacye Urzędowe są potrzebne, rozdz. 4. art. 50. § 1. art. 51. § 1.
Protestacya, jako, kto, czasu szkody, boiu, ran, gwałtu, &c. działać ma, rozdz. 11. art. 2. § 1. i 3. art. 6. § 1. art. 12. § 2. art. 19. § 1. art. 20. i 21. § 1.
Protestacya szkód wszelakich na Urzędzie, jaka być ma, i jako rychło, rozdz. 11. art. 59. § 2. Patrz opowiadanie.
Przekonany Mieszczanin prawem od Szlachcica, winom Statutowym podlega, rozdz. 3. art. 35. § 1.
Przekonany gdy z prawa uciecze, rozdz. 11. art. 67. § 4. rozdz. 4. art. 32. § 1. Ale.
Przemilczenie dawności, jakie, patrz Dawność.
Przerobli, trzebień, fumieźne, rozdz. 9. art. 19.
Przestrzegać obrażenia Jego K. M. Majestatu, rozdz. 1. art. 4. § 1.
Przesąd od kopy po groszy 2 pamiętnego groszy 4. ma być płatono, rozdz. 4. art. 5. § 2. rozdz. 9. art. 9. § 2.
Przesąd nie ten płaci, kto swego dochodzi, ale ten, kto winien, rozdz. 4. art. 5. § 2.
Przesąd Aktor płaci, gdy pozwany upornie nie chce, tamże.
Przesąd płacony ma być po wskazaniu nie odchodząc od Urzędu, tamże.
Przesąd Potomkowie po zmarłej ręce płacić mają, tamże.
Przesąd i pamiętne Urzędowi Grodzkiemu, tak płać, jako Ziemskiemu, rozdz. 4. art. 5. § 4.
o Przesądach i pamiętnym w imionach Książęcych, Pańskich, Ziemiańskich, tak Duchownych, jako i Świeckiego stanu, rozdz. 4. art. 14.
Przewod prawa zły, rozdz. 9. art. 13. § 2. w rozdz. 4. art. 41. § 1.
Przeżyłki z Urzędu skazane, i ich dawność, rozdz. 7. art. 10. § 3. w rozdz. 4. art. 91. § 2. 3.
Przeżyłki swe zpiść drugiemu wolno, rozdz. 4. art. 94. § 4.
Przechowywanie w domu Złoczyńców różnych, rozdz. 11. art. 36. § 1, rozdz. 14. art. 13. § 1. Patrz o receptatorach.

Przechowywanie zbiegłej Czeladzi, rozdz. 12. art. 17. § 2.

Przemilczenie 3. lat o krzywdy, rozdz. 11. art. 52. Patrz Dawność.

Przeciw Zapisowi dobrowolnemu mówienie, rozdz. 7. art. 7. § 2.

do Matki, rozdz. 3. art. 28. § 1.

Cudzoziemcowi o szlachectwo, rozdz. 3. art. 21.

abo nagana Szlachcica zabitego, rozdz. 3. art. 23.

Szlachcicowi od nieszlachcica, rozdz. 3. art. 22.

od Szlachcica, Szlachcicowi, o cokolwiek tak w oczy

jako i za oczy, rozdz. 3. art. 27. § 1.

Białogłowie Szlachciance o wszeteczeństwo, rozdz. 3. art. 28. § 5.

Przyczyny trzy, dla których Sądy Ziemskie być nie

mogą, rozdz. 4. art. 46. § 3.

Przyczyny prawne, słuszne, nieustania za pozwy, róż-

ne ich dowód, w rozdz. 4. art. 22. art. 23. art. 27

art. 33. art. 42.

Przyczynę dającą do zwady, kto świecę gasi, rozdz. 11.

art. 11. § 1.

Przyczyny słuszne Rodziców, wyrzeczenia się Dzie-

ci, rozdz. 8. art. 7.

Przykazany sługa zaskodźszy gdy uciecze, rozdz.

12. art. 22. § 1.

o Przynętach Płażych i pomknieniu ich, rozdz. 10.

art. 11. i 12.

Przyporęczenie u Pana sługi Szkodnika, rozdz. 11.

art. 37 § 1.

Urzędników Ziemskich, i ich rota, rozdz. 4. art. 1.

Starostw, Zamków, i Dworów Jego K. M. sado-

wych, rozdz. 4. art. 36.

Urzędników Grodzkich, rozdz. 4. art. 37 § 1.

Podkomorzego rozdz. 9. art. 1.

Woznego, rozdz. 4. art. 8.

Faktorów, abo Szlachecką na Komorach przy towa-

rach, rozdz. 1. art. 30. § 6.

Przyśięść ma Cudzoziemiec w W. X. L. wprzód, a

później osiadłości używać, rozdz. 3. art. 12. § 4.

Przyśięść od Sądu Ziemskiego skarzaną, i odłożoną

za Appellacją do Trybunału, Potomkowie zmar-

łych wykonać powinni, rozdz. 4. art. 86. § 2. i 3.

do Przyśięgi stronę przeciwną, gdy kto nie wie dzie,

rzecz swą traci, rozdz. 4. art. 81. § 5.

Po przyśiędze, kto by tego szukał, co prawem u-

tracił, rozdz. 4. art. 75 § 1.

Przyśięgi czas do południa rota, miejsce, sposób,

rozdz. 4. art. 81. § 5.

za Przyśięgę dobrowolnie, kto by się wziął, a nie

przyśięgł, rzecz swą traci, rozdz. 4. art. 81. § 2.

Przyśięgi rotę Pisarz ma wydawać, tamże § 4.

Przyśięgę ma każdy czynić, wedle nabożeństwa swe-

go, tamże § 5.

Przyśięga Tatarska, wedle ich zakonu, rozdz. 9. art.

14 § 2.

Przyśięga Żydowska, wedle ich praw, rozdz. 12. art. 7

§ 4.

Przyśięga szkód wszelakich musi dowodzić, inaczej

traci, rozdz. 11. art. 58. § 2. art. 59. § 1.

Przyśięga na gwałcie komu się dzieje, a służyć na

szkodach i boju należy przyśięść, rozdz. 11. art. 58

§ 1.

Przyśięść Szlachcie o Chłopa gdy nie chce, głowiszczy-

zną bez dowodu ma płacić, rozdz. 11. art. 21. § 4.

Przyśięgi pilnować i słuchać może i Posłaniec, rozdz.

9. art. 5. § 3.

Przyśięść Aktora na wybicie, i na szkody czyni, rozdz.

4. art. 92 § 1.

Przyśięga pewny jest dowód, rozdz. 4. art. 49. § 1.

art. 72. § 1.

Przyśięść stronie kiedy potrzeba, i nie, rozdz. 4. art.

53. § 4. Ale.

Prawem jednym W. X. L. wszyscy sędzić się mają,

rozdz. 1. art. 1.

Prawa nieśluchający, kto by od Sądu odszedł, rozdz.

4. art. 3 § 2.

Prawnego porządku postępek w Sądach, tamże § 3.

Prawo gościnne, rozdz. 4. art. 28. Roz. 11. art. 31. § 3

Prawo Urząd, jakie czyni na cudzego służy, rozdz.

4. art. 29. § 3.

Prawa w niedostatku, dokąd rekurs ma mieć Sędzia,

rozdz. 4. art. 54. § 4.

z Prawem przypowiednym u Sądu, cudzej sprawy

nikt rozrywać nie ma, rozdz. 4. art. 65. § 1.

Prawo z kim się zaczyna z tym się i kończy, rozdz.

4. art. 73. Tedy.

Prawo na imiona, bywa trojakie, przyrodzone, na-

byte, i dawnością Ziemską zadzierżane, rozdz. 4.

art. 72. § 2.

Prawem gdyby co na kim przeżywał, dalszy proces

jaki? rozdz. 4. art. 74. § 1.

Prawo o Zapisach, po swym żywocie, jako rozumieć,

rozdz. 7. art. 5. § 1. rozdz. 5. art. 18. § 1.

Prawo ludzi ubogo się poymniących, wszęgo stanu,

rozdz. 5. art. 21.

Prawo spadkowe nie otwiera się nikomu, aż po

śmierci, rozdz. 7. art. 4. § 1.

Prawem jeden z drugim obchodzić się ma, a nie

gwałtem, rozdz. 9. art. 13. § 2. Bo.

Prawa kopnego powinność i postępek, rozdz. 11. art.

26. § 2.

Prawem nieprzekonany żaden, imany i do więzienia

sadzony być nie ma, rozdz. 11. art. 28. § 1.

Prawem przekonane Złoczyńce, Wywoławce, kto by

przechowywał. Rozdz. 11. art. 36. § 1.

Prawem przekonanego, kto by za służy chował,

tamże § 1.

Prawem przekonany, gdyby Aktora mimo porękę

zabił, rozdz. 11. art. 67. § 2.

Prawo toż Sądu Ziemskiego, co i Grodzkiego, rozdz.

11. art. 67. § 5.

Przywileje zmyślone, rozdz. 1. art. 16. § 1.

Przywileje dane od Królów starych. W. X. L. przy

mocy, i w całości zachowane być mają, rozdz.

3. art. 2. § 2. art. 15. art. 43.

Przywileje na Boiary, Szlachtę, i ich grunty teraz

i przedtem dane, rozdz. 3. art. 5.

Przywileje stare ważne, a nowych bez Seymu nie

ustawiać, rozdz. 3. art. 15. § 1.

Przywileje i listy, w których jest wzmianka żony

przy Mężu, rozdz. 7. art. 17.

Przywilej jeden na kilka imion, abo części imienia,

przy kim ma być w chowaniu, rozdz. 9. art. 26.

§ 2.

Płaże przynęty, rozdz. 10. art. 11. i 12. patrz o przy-

nętach.

Puszcz pożary, rozdz. 10. art. 17. § 1.

Puszcze i lasy sumienne, rozdz. 9. art. 19.

w Puszczech cudzych, Barci. Jeziora, Sianożęci,

Patrz Barci.

R.

Rada Panowie, Urzędnicy pod, Chorągwią Powiato-

wą nie stoją, rozdz. 2. art. 11. § 2.

Rada Senatorska wielom brzemion podlega, rozdz.

4. art. 36.

Rada Senat. w X. L. z Jego K. M. o obrażenie Maie-

statu winnego ma sędzić, rozdz. 1. art. 4. § 2 i 3.

Radnym Panom listy umocowane do prawa jakie, rozdz.

4. art. 56. § 2.

Radnych Panów prerogatywa, rozdz. 1. art. 28. § 1.

w rozdz. 4. art. 52.

Radę, pomoc, Receptator Złoczyńcom któryby da-

wał, rozdz. 11. art. 36. § 1.

Raniący przy Dworze J. K. M. bronią zwykłą, roz.

1. art. 9. § 3. Strzelbą, tamże art. 10. § 1.

Rany Osob sądowych pod Sądami, rozdz. 4. art. 7. § 2.

Rany na gwałcie zadane, rozdz. 11. art. 2. § 3.

Rany sporne, tamże art. 10. § 1.

Rany zradą zadane, gardłem placą, rozdz. 11. art.

17. § 1.

Ranny, rany swe dla czego, i kiedy traci

znuż

rozdz. II. art. 11. § 2. art. 24.
Rany przygodnie, a nie umyślnie, płacić, rozdz. II. art. 24. § 2. a gdy zabije, tedy nie, rozdz. tenże, art. 23.
Rany na członkach od kogo powoli się paskiwającego, pod ętych, wina, nawiązka, rozdz. II. art. 27. § 2.
za Ranę obliczną kop 40. rozdz. II. art. 27. § 5.
o Ranach różn. na różnych Członkach i mie-
scach, tamże § 3.
Rany, boy. Słuchacowi od prostejgo Człowieka.
rozdz. II. art. 39. § 1.
Rany nożem, albo niezwykłą bronią zadane, rozdz.
II. art. 16. § 1.
Rany Szlachcica lat niedorośłego, rozdz. I. art. 47. § 1.
Rany gdy się po ranach w Karachach upiła do 2. dnia
żyjąc, a potem umrze, gwałtoważna zań nie
idzie, rozdz. II. art. 53.
Rany Duchowych Osob, żon, i Dzieci, rozdz. II.
art. 27. § 7.
Rany nieumyślnie, lecz wzwadzie zadane, rozdz. II.
art. 27. § 8.
Raptu albo gwałtownego wzięcia Dziewki, Wdowy,
i kaźdey Niewiaſty, ktoby się dopuścił, Rozdz. II.
art. 13. § 1.
o Receptatorze Złodzieja przylicznego, rozdz. II. art.
13. § 1.
o Receptatorach albo Przechowywaczach zło-
cow, rozdz. II. art. 36. § 1. art. 68.
na Receptatora, dowod i odwod, rozdz. II. art. 36.
§ 2. i 3.
Reconvenientia, albo sporne obudwuch stron uspra-
wiedliwienie przed jednym Sędzią osiadłego i nie-
osiadłego, rozdz. 4. art. 45.
Recessu Zapisy wszelkie potrzebują, rozdz. 3. art. 35. § 3.
Recessu potrzeba, kogo extra forum pozywać kto chce
rozdz. 4. art. 44. § 2.
Ręczony i Rękoymia gdy przed czasem umrze, roz-
dz. II. art. 54.
Ręczyć się bez wiadomości Pańskiej Chłop nie mo-
że, tylko za kop 4. rozdz. 9. art. 28.
Reformacja, to jest, Zapisanie Małżeństwa od Męża,
gdy oprawę za wniesienie żenie czyni, albo gdy
żona Mężowi imienie zapisnie, czego się strzeże,
rozdz. 3. art. 40.
Reformacja żenie od Męża za wniesienie, jako ma być
uczyniona, i prawem warowana, rozdz. 3. art. 42.
Reformacja, Wdowa która, i dla czego traci, rozdz.
5. art. 12. i 13.
Reformacji, opisane oprawy żenie na imieniu wa-
runek, rozdz. 5. art. 17.
Reformacji, i Dóbr ziemnych ofrzeżenie, rozdz. 5.
art. 18. § 1 i 2.
Rejestr sądowy i wpisywanie się weń, rozdz. 4. art.
16. § 1. art. 46. § 2.
Rejestr szkód przy pozwie wolno podać, rozdz. 4.
art. 18. § 1.
Rejestr różnego używania u Sądów różnych przypadków,
tamże.
Rejestr, i kwity Rewizorskie, które są ważne, Rozdz.
4. art. 82.
Rejestr Dóbr spisanych, Opiekun, jako, przy kim czy-
ni, i jako do Księg wpisać ma, rozdz. 6. art. 4. § 1.
Rejestr uwiązcz, i zawodez, są ważne, rozdz. 4.
art. 82. art. 98. § 5. rozdz. 9. art. 24. § 1.
Rejestr Kupieckie nie dowodzą, tylko Zapisy.
rozdz. 7. art. 7. § 1.
Rejestr dzialez, jakie być mają, rozdz. 9. art. 26. § 1.
Rejestrwane Lifty. Przywileje, przy dziale być ma-
ją, tamże § 2.
Rejestr Hetmańskie do dowodu Szlachectwa są po-
trzebne, rozdz. 12. art. 10. § 1.
Rejestrami, listami, działami, &c. Zbiega dowodzić może,
rozdz. 12. art. 14. § 8.
Rejestr uwiązcz, czemu na Urzędzie bywają przy-
znawane, rozdz. 4. art. 98. § 5. A Woźny.

Rękoymia o stawie, List Żelazny odzierżawcy,
czemu, rozdz. I. art. 27. § 2.
Rękoymstwa wolny, gdy Dłużnik umrze, tamże § 3.
Rękoymstwo in civilibus, jakie, iest pozwolone, roz-
dz. 4. art. 29. § 3. rozdz. II. art. 55. § 2. Lecz.
Rękoymstwo Aktor kiedy po sobie daie, rozdz. 4.
art. 29. § 4.
o Rękoymstwie Owdowiałe Dzieci odpowiadać mu-
szą, jeśli Owdowiał był do zapozwany, rozdz. 6.
art. 8. § 2. rozdz. II. art. 51. § 2.
Rękoymstwo o zapozwany, odpowiedź, kiedy by-
wa, rozdz. II. art. 50. § 3.
Rękoymstwo nieosiadłego i ybita, albo przypanię-
tego komu, rozdz. II. art. 57. § 2.
Rękoymia co czynić ma, gdy umrze poręczny, rozdz.
II. art. 54. § 1.
Rękoymia gdyby umarł przed stawowieniem Isca,
tamże § 1.
Rękoymia poręczzonego, gdyby na roku nie stawia
jeden z nich umarł, tamże § 2.
Rękoymstwo skazany na gardło ma dać, rozdz. II.
art. 67. § 1.
Rękoymie, gdy Isca nie stawia, co płaci, tamże § 1.
Rękoymio wie szkód swych mają na Iscu szukać, tamże
§ 2. A tego.
Rękoymio wie, gardłem za poręczzonego kiedy bywają
karani, tamże § 2.
Rękoymstwa niemający incarceration, tamże.
Rękoymstwa pozwany dawać kiedy nie powinien,
tamże § 4.
na Rękoymstwo dany być nie ma, komu o gardło
idzie, rozdz. II. art. 55. § 1.
Rękoymstwo, albo przykazanie flugi na służbę, rozdz.
II. art. 22. § 1.
Rękoymstwo ludzi prostych bez pozwolenia Pana
ich wady, i nie, rozdz. 9. art. 23.
Rękoymie, kto, dla czego, traci, rozdz. 4. art. 62. § 1. roz-
dz. II. art. 9. A jeśli by, Art. 46. rozdz. I. art. 9. § 3.
w Rękoymstwach Katowskich będący, Szlachectwo traci,
rozdz. II. art. 36.
Relacya Woźnego, jako rychło do Akt ma być czy-
niona, rozdz. 4. art. 9. § 4.
Relacyi Woźnego, po śmierci jego, Szlachta podpie-
ra, tamże § 4.
Remissa do J. K. M. w niegodzie wotow PP. Try-
bunału, rozdz. 3. art. 32. § 4. A jeśli by.
Remissa z Trybunału J. K. M. za Dworem sądzi, tamże
§ 4.
Remissa do J. K. M. na Sejm, w czym, rozdz. I. art.
10. § 5. A jeśli by.
Remissa w sprawie albo Akcyi do Maiestatu J. K. M.
rozdz. 4. art. 7. § 2.
Na gardło skazanego, do Powiatu nie bywa, r
4. art. 55. § 3.
Odprawy in causa civili, pozwolona, rozdz. 4. art. 5.
§ 2. art. 67. § 3.
na odprawę rzeczy osądzonej dokąd bywa, rozdz.
4. art. 97. § 2. Też.
Okrętow J. K. M. na odprawę do Urzędów, rozdz.
4. art. 93. § 5. Też.
Sądu Ziemskiego, do Podkomorzego, rozdz. 9. art.
2. § 1.
Podkomorzego na odprawę dokąd bywa, rozdz. 9.
art. 2. § 2. A ile.
do Trybunału, gdy się dwaj Podkomorzowie na gra-
nicach nie zgadzają, rozdz. 9. art. 8. § 2.
Na pole z Grodu na rozgraniczenie, rozdz. 9. art. 11.
§ 1. art. 2. § 1.
O poczcziwość na Sejm bywa, rozdz. II. art. 61. § 1.
A to.
Do J. K. M. na Sejm walay o poczcziwość, rozdz. 4.
art. 65. § 2.
Na wywołanie do J. K. M. nieposłusznego, rozdz. II.
art. 67. § 1.

Ręczy osadzonej z Trybunału dokąd, tamże § 3.
Renuntiatio, wyrzeczenie się, odstąpienie Sądu, prawa własnego, wolności, Powiatu, &c. za Zapisem, listem własnym, rozd. 4. art. 44. § 2.
Retrahitus, skupienie, odłożenie pieniędzy bliskością, Patrz wyżej Odkupienie.
 Robotnika zatrzymawszy powinien za robotę zapłacić, rozd. 12. art. 14. § 2. art. 17. § 2. art. 18. § 1.
 Rod jeśli się zwiodł, jako Szlachectwa dowodzić, rozd. 3. art. 19. Punkt. A jeśli.
Revocatio słów nieuczciwych, rozd. 3. art. 28. § 1.
 Roczki każdego Mieląca odprowadzane być mają, rozd. 4. art. 33. § 1.
 Rok odkazu trzeci dzień, za kopią wziętą, rozd. 4. art. 64. § 1. art. 21. Punkt. Apo.
 Rok odkazu wtóry dzień, za kopią z pozwu wziętą, rozd. 4. art. 20. § 2.
 Roku, na wojnę przyjechał, gdy omieszka, rozd. 2. art. 13. § 1.
 Rok zawity do kwitowania, i zeznania za przypozowaniem, rozd. 7. art. 6. § 3. Tedy.
 Rok jako ma być złożony za pozwu o grabież, rozd. 4. art. 18. § 2.
 Rok zapłaty skazany z Urzędu, rozd. 4. art. 84. § 1.
 Rok zapłaty według Obligu, tamże § 1. Wszak.
 Rok złożony 4. niedziele zapłaty z Urzędu za nie-
 ranianiem, rozd. 4. art. 93. § 1. rozd. 4. art. 94. § 4.
 Rok za Mandaty w X. Lit. 4. niedziele, a w Koronie, 8. niedziele, rozd. 1. art. 14. § 3.
 Główny wyśledzić, przy publikacji, ma być oznajmio-
 ny, rozd. 1. art. 12. § 1.
 Y część niedziel, wywołanemu do usprawiedliwienia
 się, rozd. 1. art. 12. § 2.
 Zawity, o wyciągania nieślusznego myta, rozd. 1.
 art. 14. § 2.
 Zawity, o zatrzymanie listu otworzystego, i kędy o
 to forum, rozd. 1. art. 23. § 3.
 Zawity, o exces na wojnie w ciągnięciu i w domu,
 rozd. 2. art. 18. § 3.
 Pozwom Ziemskiemu oczywiście, zaocznie, rozd. 4. art.
 18. § 1.
 o pocziwość na Sejmie od każdego Sądu, rozd. 4.
 art. 65. § 2.
 Zawity pozwom o zabicie Wóznego, Dworzanią,
 przy listach J. K. M., rozd. 1. art. 24.
 Zawity za pozwu przed Król: o dwoie dygnitarstw,
 rozd. 1. art. 34. § 2.
 Zawity za zakazem o exces pod Rokami, rozd. 1.
 art. 10. § 4. rozd. 4. art. 42. § 1. Kto.
 Sprawiedliwości czynienia Panu z flugi 4. niedziele
 rozd. 3. art. 11. § 2.
 Przed X. Biskupem za 4. niedziele oczywiście, za-
 ocnie 6. rozd. 3. art. 32. § 2.
 Pierwszy kto się na nim ozywa, i też sobie wtóry
 zawity czyni, rozd. 4. art. 3. § 1.
 Pierwszy, potem pozw, burzyć u Sądu ma, rozd.
 4. art. 3. § 2. art. 56 § 3.
 z Wóznym zawity o jego występki, rozd. 4. art.
 9. § 7.
 Zawity Potomkowi mają, rozd. 4. art. 22. § 2.
 Na który kto jest pozwany, na obudwóch pozwach
 przez Wóznego ma być napisany, rozd. 4. art. 17.
 § 3.
 Pozwu oczywiście 4. zaocznemu 6. niedziel,
 rozd. 4. art. 18. § 1.
 Od położenia pozwu idzie, nie od daty jego, rozd. 4.
 art. 18. § 1. Wszakże, rozd. 9. art. 2. § 7.
 Pozwu o grabież przed rokami, rozd. 4. art.
 18. § 2.
 Zawity delacyi pro maiori nie ma, wyjąwszy &c.
 rozd. 4. art. 27. § 3.
 Zawity każdemu z gościem, rozd. 4. art. 28.
 Pozwu Grodzkiemu oczywiście i zaocznie podanemu
 4. niedziele, rozd. 4. art. 30. § 3. A Urząd.
 Zawity, o folgowanie Więźniowi w wieży, rozd.
 4. art. 32. § 5.

Zawity o wybiecie z spokojnego dzierżenia, rozd. 4.
 art. 33. § 5.
 Zawity trzema przyczynami zwlec może, rozd. 4.
 art. 42. § 2. Iż każdego.
 Zawity raz tylko zwleczony może być, tamże § 2.
 Wszakże.
 Zawity prawu o rzecz zastawną, rozd. 7. art. 19 § 1.
 Sprawiedliwości dwojaki bywa składany, rozd. 4. art.
 48. § 3.
 Appellacyom wszelakim jest zawity, Rozd. 4. art. 89.
 Zawity uczestnikom pozwanym o spólną rzecz, rozd.
 4. art. 70. § 1. rozd. 7. art. 9.
 Do odbierania pieniędzy za pozwu zawity, rozd. 4.
 art. 42. § 1. Napięty.
 Pozwania o wybiecie, po wybiecie w 10. niedziel, roz.
 4. art. 92. § 1.
 Zawity pozwu zadworne mają, tamże art. 95. § 3.
 Zawity Opiekunom z utratą Wdową, rozd. 4. art.
 42. § 1, rozd. 5. art. 11. § 3.
 Podkomorzy, kiedy jako, dla czego na inny czas
 odłożyć może, rozd. 9. art. 5. § 1.
 Sprawiedliwości Urząd napoimanego dwie niedziele
 dawa, rozd. 10. art. 1. § 3.
 Zawity na wyjazd Podkomorzego, rozd. 9. art. 5.
 § 1.
 Zawity pierwszy przed Podkomorzym, tamże art.
 2. § 1.
 Roki zawite w których rzeczach mają być składa-
 ne, rozd. 4. art. 42.
 Roki zawite w tym Statucie na różne rzeczy, rozd.
 1. art. 8. § 4. art. 10. § 4. art. 14. § 2. art. 22. § 2.
 art. 23. § 3. art. 24. § 3. art. 34. § 2. rozd. 4. art. 23.
 § 3. i 4. art. 24. § 4. art. 27. § 3. art. 11. § 1. art. 9.
 § 7. art. 23. § 4. A jeśli art. 29. § 2. art. 31 § 4.
 art. 32. § 5. art. 33. § 4. art. 34. § 1. art. 40. § 1 art.
 42. § 1. art. 44. § 2. art. 67. § 6. art. 68. Punkt.
 A jeśli art. 70. § 1. art. 85. § 2. art. 92. § 1. A
 potem art. 96. § 1. art. 99. § 2. art. 100. § 2. rozd.
 6. art. 3. § 3.
 Roki Ziemskie jako się zaczynają, rozd. 4. art. 4.
 Roki Ziemskie 3. kroć do roku mają być sądzone,
 rozd. 4. art. 46. § 1.
 Roki tak długo trwają, aż się sprawy odprawia, rzp.
 tenże § 1.
 Roki dla wojny gdyby nie doszły, tedy mają się strony
 na drugie pozwać, tamże § 3.
 Rokow i Roczkom biespieczeństwo, rozd. 4. art. 52. § 1.
 Roki Ziemskie, Grodzkie, pod Sejmem walnym są-
 dzić się mają, rozd. 4. art. 47. § 1.
 w Roki Ziemskie, albo w Roczki Grodzkie, osiadły i
 nieosiadły gdyby exces jaki uczynił, rozd. 4. art.
 64. § 1.
 Rokow zawitych moc. u Sądu Ziemskiego Grodz-
 kiego i legale, rozd. 4. art. 42. § 2.
 na Roku zawitym kto nie stanie, albo i stanie a rzeczy
 nie popiera, rzecz swą traci, tamże § 3.
 Rota przysięgi Faktorow na Komorach, rozd. 1. art.
 30. § 6. Patrz więcej Przysięga.
 Równie prawo i dowód o grunt K. J. M. z Szlachtą
 przed Kommissarzami, Podkomorzym, rozd. 1.
 art. 20.
 Rozboj skrutynium potrzebuje, rozd. 11. art. 30. art.
 31. § 1.
 Rozboj na drodze od Szlachcica Szlachcicowi, rozd.
 11. art. 30. § 1.
 Rozboj na drodze od Szlachcica Kupcowi, rozd. 11.
 art. 31. § 1.
 Rozboj uczyniony od Tatar, rozd. 11. art. 33.
 Rozboj z licem gdzie ma być prowadzony, rozd.
 11. art. 32. § 1.
 Rozbojnikow prostego stanu tymże prawem jako
 Złodzieiow pokonać, rozd. 11. art. 32. § 2. rozd.
 14. art. 6. i 7.
 Rozboj Żydowski, rozd. 12. art. 7. § 1. Także.
 Rozbojnicy gdyby powołali Urzędnika swego, rozd.
 14. art. 19.

REJESTR

36

Rozdział majątności, Patrz Dział.
Rozdział uprzedzić ma zapłata długów oyczystych, rozdz. 6. art. 2. § 2.
Rozdział między krewnymi, rozdz. 6. art. 9. § 3. art. 11.
Rozdział doczesny, do rozdziału wiecznego jest pozwolony, rozdz. 6. art. 12. § 1.
Rozdziału wieczystego natura, rozdz. 6. art. 12. § 3.
Rozdz. 9. art. 19. § 3.
Rozdział wszelki Sąd Ziemski rozstrząda, rozdz. 6. art. 12. § 2. art. 13. § 1, A ci. rozdz. 4. art. 42. § 1.
Rozdziałowi wiecznemu jako daleki bywa rok składany, rozdz. 6. art. 13. § 1.
Rozdział, za odesłaniem Podkomorzy kończy i zarękuje, rozdz. 6. art. 13. § 2. rozdz. 9. art. 19. § 3.
Rozdziały między Bracią, i dalszymi, jakie być mają, rozdz. 9. art. 26. § 1.
Rozdziału wieczystego są trzy sposoby, tamże.
o Rozmnożeniu W. X. Lit. rozdz. 3. art. 1.
Różnica na Granicach Powiatowych, rozdz. 9. art. 8. § 1.
Różnych żon wniesienia, jako bywają miarkowane, albo porównane, rozdz. 5. art. 15.
Rozrywać prawa słowy niepotrzebnymi nikt nie ma u Sądu, rozdz. 4. art. 65. § 1.
w Różnych Powiatach imiona mający, różnie pozwany na jedne Roki, rozdz. 4. art. 27. § 1.
Rozwód Małżeński, prawu Duchownemu należy, rozdz. 5. art. 20. § 1.
Rublami prętkie iście za Mąż, która Wdowa kiedy, jako, okupuie, rozdz. 5. art. 13.
Ruchome rzeczy zofawione od Oyca Córkom, rozdz. 5. art. 3. § 3.
Ruchome rzeczy, które Mąż żenie zapisać może i nie, rozdz. 5. art. 2. § 3. art. 16. § 3.
Ruchome rzeczy w depozyt dane, zafawione, utraczone, rozdz. 7. art. 30.
Ruchome rzeczy zaarrestowane od nieofiadłego do schowania dane, rozdz. 7. art. 31.
Rumacyi niedziel 6. kiedy, komu, zofawiono, rozdz. 3. art. 30. § 3.
Ruskim piśmem wypisy, i pozwy, mają być dane, rozdz. 4. art. 1. § 4.
Ruszenie pospolite, rozdz. 2. art. 6. § 1.
z Rusznicami chodzenie, i strzelanie jest zakazane, rozdz. 1. art. 10. § 1.
Rusznicy i inszego harzędu wojennego do ziemi nieprzylacielskiej nie wywozić, rozdz. 3. art. 48. § 1.
Ryby Opiekunowie na żywność sobie wstawach łowić mogą, ale nie spuszczać, rozdz. 6. art. 4. § 2.
Rzeczą większą w nieftaniu jako się zakładać, rozdz. 9. art. 5. § 4. rozdz. 4. art. 27. § 2.
Rzeczy pomochey, albo *legalis impedimenti*, przy czyny, rozdz. 4. art. 23. § 1.
Rzecz swą traci, kto w dowodzie uftaie, Rozdz. 4. art. 24. § 3. A na.
Rzecz powierzona, Patrz Depozyt.
Rzeka graniczająca różnych Panow grunty, rozdz. 9. art. 20. § 1.
Rzeki Portowe, Groblami, Jazami, i tamami nie mają być zatrudnione, rozdz. 1. art. 29. § 6.
Równy dział Braci, i jako się on pozywać mają, rozdz. 6. art. 13.

S.

Sądu gwałtowne potręśnienie, pokradzenie, porąba, nie, rozdz. 10. art. 16. § 1.
Sąd Grodzki co sądzić ma, rozdz. 4. art. 30.
Sąd dekret, sentencyą, odkozyć może do dnia 3. dla poiednania, rozdz. 4. art. 54. § 2.
Sąd polubowny za Kompromisem, rozdz. 4. art. 85. § 1.
Sądu Ziemskiego moc, władza, Rozdz. 4. art. 3. § 1.
Sądu Ziemskiego &c, ubezpieczenie, rozdz. 1. art. 10. § 3.
w Sądzie ktoby się słowem targnął, ręką zabił, ranił, rozdz. 4. art. 62. § 1. i 2.

Sąd Ziemski, Grodzki, spraw J. K. M. należących, sądzić, rozdz. 4. art. 3. § 3.
Sąd w rzeczach wątpliwych ma być ku ku wyzwoleniu, niżli ku karaniu, rozdz. 1. § 4. rozdz. 4. art. 101. § 2.
Sądowych Urzędow dwóch, nikt trzymać nie ma, pod strażą obudwuch, rozdz. 1. art. 34.
Sądu Ziemskiego, Grodzkiego, Podkomorskiego *securitas*, rozdz. 4. art. 7.
Sąd Ziemski ziachać się ma trzy dni przed rokami, rozdz. 4. art. 16.
Sąd przeświadczyć może 6. Szlachcicow przy Woźnym, rozdz. 4. art. 53. § 4.
Sąd Ziemski, sami Osobami swymi, nie Namieftnikami, zafawiać mają, rozdz. 4. art. 4. § 1.
Sądow listem Podkomorzego okolicznych obfawiać, rozdz. 9. art. 3. § 1.
Sądy J. K. M. które się w W. X. L. odprawiają, rozdz. 1. art. 15.
Sądzi, którzy się rozumieją, rozdz. 3. art. 2. § 1. art. 12. § 1.
Sąd o pocziwość należy samemu K. J. M. rozdz. 3. art. 11. § 1. art. 46. § 1. A co.
Sąd Ziemski Dóbr J. K. M. sądzić nie ma, rozdz. 4. art. 3. § 1. Krom.
Sąd Ziemski, Artykułow Grodzkich nie sądzi, rozdz. 4. art. 3. § 3. art. 44. § 1.
Sąd polubowny, ważny, jako Ziemski i Grodzki, rozdz. 4. art. 25. § 1. art. 85.
Sądy jednackie o grunt, o gardło przy łcie potrzebują przyznania na Urzędzie, rozdz. 4. art. 25.
Sądy nienależne, są nie ważne, rozdz. 4. art. 30. § 5.
Ajeftliby. Art. 44. § 1.
Sąd, na więzienie gdy do Urzędu odeszle, rozdz. 4. art. 32. § 1.
Sądowych Urzędnikow Grodzkich *autoritas*, rozdz. 4. art. 37. § 1.
Sądow Ziemskich czas i trwanie, rozdz. 4. art. 46. § 1. i 2.
Sądy wszelkie, pod Seymem sądzone i odprawowane, być mają, rozdz. 4. art. 47. § 1.
Sądowa powinność przed swym rozmyśleniem, rozdz. 4. art. 54. § 2.
Sąd czego, kiedy przyłmować nie ma, rozdz. 1. art. tenże § 2.
Sąd do 3. dnia rozmyślać się może, tamże.
Sąd nad to, co było u Sądu, przykładanie ma, tamże.
Sąd jednania nikomu bronić nie ma, tamże.
Sądowi Prokurator jeftliby nie był posłuszny, rozdz. 4. art. 57. § 3.
Sądowa Osoba, u swego Sądu prokurować nie może, rozdz. 4. art. 58. § 1.
Sąd, który, dla czego, nie ma być trzymany, tamże art. 59. § 1.
Sąd sługe cudzego, kiedy, o co, może sądzić, rozdz. 4. art. 64. § 3.
Sąd każdy Appellacyi do Trybunału nikomu bronić nie ma, rozdz. 4. art. 86. § 1.
Sądy około drzewa bartnego w cudzey Puszczy, rozdz. 10. art. 6.
Sąd o pocziwość odsyła na Seym, rozdz. 11. art. 61. Punkt, A to.
Sądow okolicznym zabity ma być okazany, rozdz. 11. art. 2. § 1.
Sądawki, Stawu wykradzenie, rozdz. 14. art. 27.
Sądawki wywloczenie, rozdz. 10. art. 7. § 1.
Sędziego, Podfiedka, Pifarza, i sposob objerania, co za Osoby i Przyfiedga, rozdz. 4. art. 12.
Sędzia trzykroć Sądow swych omieftkiwiać, rozdz. 4. art. 4. § 4.
Sędzia Woźnego sam na się powinien przydać ftronie, rozdz. 4. art. 53.
Sędzia przy swym Sądzie gdyby ranił, zabił kogo, rozdz. 4. art. 63. § 3.
do Schowania gdy kto da swe rzeczy, rozdz. 7. art.

30. i o areztowaniu ich, rozdz. tenże art. 31.
o Szlachtych opatrzeniu, saramu, &c. rozdz. 11. art. 35. § 2.
Sędziów testamentu czynić nie może. rozdz. 3. art. 1. § 5.
Skrutynium, to jest wywiadowanie, &c. i tam szer-
szo opisanie jego, rozdz. 11. art. 21. § 1. Tedy.
Skrutynium, to jest wywiadowanie Sędziów tegoż
Powiatu, w którym się taka sprawa przytoczy,
rozdz. 11. art. 62.
Skrutynia na Woźnego, rozdz. 4. art. 9. § 6.
Skrutynia na sędzie i z sędzie, rozdz. 4. art. 67. § 5.
Skrutynii przyczyną są dowody różne, rozdz. 11. art. 21. § 1.
Skrutynium o rozboj Szlachcica, od Szlachcica, rozdz. 11. art. 30.
Skrutynium o rozboj Kupców, i innych prośtych
Ludzi na drodze, rozdz. tenże art. 31. § 1.
Skrutynium o rozboj od Tatar, rozdz. 11. art. 33. § 1.
Skrutynium, albo wywiadowanie przez Woźnego o
Mezoboystwo, rozdz. 11. art. 42. § 4.
Skrutynium o płod stracony, rozdz. 11. art. 60. A
w takiej.
Skrutynium w czym, i kiedy ma być dopuszczono,
Rozdz. 11. art. 61.
na Skrutynium kto ma wyleżdzać, i o naznaczenie
czasu ku wyjeźdzu, rozdz. 11. art. 62.
Skrutynium, jakim obyczajem ma być czynione,
rozdz. 11. art. 63.
po Skrutyniu strony i Urząd jako się zachować mają,
rozdz. 11. art. 64.
Skrutynium, rozboj potrzebnia, rozdz. 11. art. 20.
art. 37. art. 63.
Skrutynium, i pize której strony będzie, tey dowod
albo dowod skrytą, rozdz. 11. art. 31. § 1. art. 64.
§ 1. Y. w którym.
Skrutynium, koma, dla czego jest pozwolone, i nie
ma być, rozdz. 11. art. 61. Punkt: A. nad te.
Skrutynium ma być po wysłuchaniu dowodów i
odwodów, tenże Punkt, Tedy.
na Skrutynia K. J. M. wysła od swego Sądu wiele
Odob, rozdz. 11. art. 65.
na Skrutynium Sąd główny wysła, i jako, kogo,
rozdz. 11. art. 66.
po Skrutynii strony bez pozwu na rok złożony od
Skrutyniarów stać powinny, tamże Punkt: A. art.
64. § 1.
po Skrutynii strona na pierwszych rokach gdy nie
stanie, rzecz swą traci, rozdz. 11. art. 64. § 2.
na Skrutynii strony przeciwne nie mają być, rozdz.
11. art. 63. § 1.
do Skrutynii Swiadków strony nie mają spofabiać,
tenże § 1. Ale.
Seymowe sprawy Kancellarya J. K. M. P. siom dar-
mo ma być, rozdz. 3. art. 1. Na 4. art.
Seymowy Sąd o obrażenie Kancelary J. K. M. rozdz.
1. art. 4. § 2.
o odwołaniu, rozdz. 1. art. 9. § 7. art. 10. § 5.
art. 28. § 1. rozdz. 3. art. 46. § 1.
Seym walny własność i Sąd jego, rozdz. 1. art.
28. § 1.
Seym walny o weywie i obronie Rzeczyposp. ziem-
skiej, i o szerebczynnie, poborze, danowic ma,
rozdz. 2. art. 2.
o Seymie walnym, o Seymikach Powiatowych, rozdz.
3. art. 6.
Seymiki Człosią niedziel Seym walny uprzedzać mają,
rozdz. 3. art. 6. § 1.
Seymowe listy, jako, kto, do kogo, przez kogo roz-
słać ma, rozdz. 3. art. 6. § 1. A listy.
Seymowe listy stać nie ma, tylko nadawcy i dni, tamże
§ 4.
na Seymiki co za Ofoby zlecić się mają, tamże
§ 2. Na kule.
Seymowemu i fow przed elekcją Sędzi go rok 4
niedziele, rozdz. 4. art. 1. § 1. Tedy o tym.

Seymików składanie po Seymie walnym ku skutka-
niu Polów, rozdz. 3. art. 9.
Seymową uchwałę pod i częścią J. K. M. P. stawie
do Powiatów odnowić mają, tamże.
Seymowe listy, woienne, Woźny ma roznieść, rozdz.
4. art. 6. § 8.
Seym walny Sądowi Ziemskiemu, Grodzkiemu nie
przyskłada, krom niektórych Ofob, i fow, Sey-
mowi należących, rozdz. 4. art. 47. § 1 i 2.
Seymowe Urzędowcy o gwałtownie w Należstwo
wzięcie białej piły, rozdz. 11. art. 13. § 1. do Se-
kwestru kiedy fundy mają być Urzędowcy wzię-
ci, rozdz. 11. art. 21. § 2.
Seymow albo Uczestnikow jako pozywać, rozdz. 4.
art. 66.
Seymow kilka, jedno tylko panieć płacić mają,
Rozdz. 4. art. 5. § 3.
Seymowie, jako, i o co się do Sądu przypozywaia,
rozdz. 4. art. 70. § 1.
Sianożęci ktoby komu, przez granice odeymował,
rozdz. 9. art. 12. § 1.
Sianożęci ktoby cudze w swej Puszczy pokosił, rozdz.
10. art. 4. § 2.
Sianożęć pokoszona cudzą złodziejskim obyczajem,
rozdz. 14. art. 26. § 1.
Siostrzy z czwartey części imion wyprawa od Bra-
ci, rozdz. 3. art. 17.
Siostrze za Mąż niewydaty i niewypłażony, po
Siostrze wydaty bez potomka zmarley, wnies-
twa komu nie zapłać, na one spada, rozdz.
5. art. 19.
Siostry z Bracią Macierzystą maignością wszelką
dzelić się mają, rozdz. 3. art. 17. § 1, rozdz. 5.
art. 14. § 1.
Siostry u Braci, i każdego dzierżeczego, czego się u-
pominać mogą, rozdz. 5. art. 3. § 4.
Skarbowe rzeczy, jako, przez kogo, bywaią exekwo-
wane, rozdz. 9. art. 24.
Skarb naydzielony na swoim gruncie, tego jest, czyi
grunt, a na cudzym, pokowica Panu gruntu, rozdz.
10. art. 30. § 1.
o Sądzie prawnym, gdzie strona Urząd ma pozwać,
rozdz. 4. art. 42. § 1. art. 41.
Słuchanie Sędziów jako gorze, i ślad wywodzić, rozdz.
14. art. 9. § 1 i 2.
w Słuchaniu Sędziów główny przed Seymem walnym
ma być, rozdz. 3. art. 8.
Stopnie krewności które są, mają na Tablicy, rozdz.
5. art. 22. § 1.
Sto nie Opiekunow, de Opiski przychodzących,
rozdz. 6. art. 3. § 1 i 2.
Sto wy uczypliwemi ktoby się przed J. K. M. tar-
gali, rozdz. 1. art. 9. § 1.
Słownego Obelzania P. R. i sądowych Ofob, fo-
rum do Trybunału, rozdz. 1. art. 14. § 1 A gdzie oby.
Słowy się jeden na drugiego m. ma targić, rozdz. 3.
art. 27.
Słowa radnych ktoby rewokować niechciał, rozdz.
3. art. 28. § 2.
Słowa ni uczynieni ktoby kogo orczywisto żalał,
rozdz. 3. art. 27. § 1. Zaocznie, tamże § 4.
Słowa uczyniwszy czym, i jako karzą, rozdz. 4. art. 7.
§ 1.
Słowy uczypliwemi u Sądu ktoby się targali, rozdz.
4. art. 62. § 1. art. 63. § 1.
Słowy zalonego ktoby pobudził, a on komu szkodę,
ktoby uczynił, rozdz. 7. art. 35. § 2.
Słowy ynego Pan do Prawa stawieć powinien,
rozdz. 1. art. 24. § 4.
Sługa Panu, i komu innemu gdyby co zaszkodził,
rozdz. 3. art. 11. § 2.
Sługa Panu o Sługę obelzani, wolna Appellacya zo-
stać, tamże § 2. V. niewolna, rozdz. 4. art. 64. § 3.
Sługa swe z czy waznocy, może z imienia Państwa
go przed iść, rozdz. 3. art. 30. § 1.

Sługa za-
3. art. 31.
Słudzy, B.
gdyby
40. § 1.
Słudzy Pan
4. art. 18.
Słudzy Pan
4. art. 33.
Słudzy r.
nie ma
Słudzy Pał
rozdz. 11.
O czest od
rzeczy.
posłana, a
nieofit d
4. art.
gdy kom
przed U
pry bytro
uczyni
Lożny baw
gdy prze
art. 37.
Sługa
bronie
a co m
25. § 1
yekodany,
14. § 5.
gdy na Pan
za Pomocni
§ 2.
gdyby Pana
od Pana od
24. § 1
Szlachcic,
12. art.
o krzywdę
102. § 2
Sługi gdy
art. 24.
Słudzebnk
Słudzy gdy
Słudzy Urz
bił, rozdz.
Sługi Urz
stwo, tam
Słudzy, P
mowym
Słudzy ni
rozdz. 12
Słudzy kto
dz w fzy
Słudze Z
winni,
Słuba zla
art. 9.
Słudzie J.
czynić,
o Sokolach
rozdz. 10
o Słoi i Kr
ckich, roz
Spadkowe
oddac m
Spadkow i
art. 5. §
rozdz. 4.
Spadkow
art. 1.
Spadkow
koro to
Spadkow
art. 12.

Sluga za działy okupnie się, czego głowa stoi, rozdz. 3. art. 38. § 1.
 Słudzy, Bojarowie, poddani, w rzeczach potocznych, gdyby co komu uczynili, rozdz. 4. art. 48. § 1. art. 49. § 1. A ktoby.
 Sluga Pan stawiać, o co, którego do prawa ma, rozdz. 4. art. 48. § 5. art. 68. § 1. art. 67. § 1.
 Sluga Pan Urzędowi broniący, sam zań cierpi, Rozdz. 4. art. 53. § 3. Rozdz. 11. art. 37. § 1. Agdy.
 Słudzy z rozkazaniem Pańskim gay Złoczyńce go nie niechcą, rozdz. 12. art. 23.
 Słudzy Pańscy z prokuracją posłani, i w czym chorujący, rozdz. 4. art. 60. § 1. Tak.
 O część od Pana sądzony być nie ma, chyba o inże rzeczy, rozdz. 3. art. 11. § 1.
 posłany, a pogrąbiony w drodze, rozdz. 13. art. 3. § 1.
 nieosiadły, gdyby komu gwałt, szkodę uczynił, rozdz. 4. art. 29. § 3.
 gdy komu szkodę uczyni, a Pan się go wyrzecz przed Urzędem, rozdz. 4. art. 48. § 7.
 przy bytności Pana swego, gdy komu szkodę w Roki uczyni, rozdz. 4. art. 64. § 4.
 Łożny bawiący się przy kim, a szkodę uczyniwszy, gdy przez zapowiedź od niego uciecze, rozdz. 11. art. 37. § 1.
 broniąc Pana swego, gdy kogo rani, zabije, wolny: a co nad wolą Pańską czyni, nie, rozdz. 11. art. 25. § 1. i 2.
 rękodajny, gdy bez odprawy uciecze, rozdz. 12. art. 14. § 5. art. 22. § 1. rozdz. 11. art. 28. § 9.
 gdy na Panu imienie wysłuży, rozdz. 3. art. 30.
 za Pomocnika w gwałcie nie idzie, rozdz. 11. art. 1. § 2.
 gdyby Pana swego zabił, ranił, rozdz. 11. art. 9.
 od Pana odstając, ma mieć list wolny, rozdz. 12. art. 24. § 1.
 Szlachcic, za co w łańcuch może być władzony, rozdz. 12. art. 22. § 3.
 o krzywdę swą bez Pana czynić może, rozdz. 4. art. 102. § 2.
 Slugi gdy Pan dobrowolnie nie odpuści, rozdz. 12. art. 24. § 2.
 Służebnik nieślusnie zbierający, rozdz. 1. art. 3. § 2.
 Słudzy gdyby rozbili kogo, rozdz. 11. art. 32. § 1.
 Słudzy Urzędowi poimać nie dającego się, gdyby zabili, rozdz. 11. art. 35. § 1.
 Slugi Urzędowego świadectwo ważne o Mężoboystwo. tamże.
 Słudzy, Poddani, na szkodach, a Pan na gwałcie domowym przysięga, rozdz. 11. art. 58. § 1.
 Słudzy niewolni jako zapowiadani i wydani bywają, rozdz. 12. art. 17. i 18.
 Sluga ktoby komu zalecił, przyrzekł, a onby za szkodziwszy uciekł, rozdz. 12. art. 22. § 1.
 Służbę Ziemską Obywatela W. X. L. jako, służyć powinni, rozdz. 2. art. 1. § 1.
 Slubu złamania, wina, poczciwość tracić, rozdz. 1. art. 9. § 5.
 Slubuie J. K. M. wszystkim jednako sprawiedliwość czynić, rozdz. 3. art. 46. § 1.
 o Sokołach, i Łabędziach, gniazdzie i ficiach ich, rozdz. 10. art. 8.
 o Soli i Kruszczach należonych na gruntach Szlacheckich, rozdz. 3. art. 2. § 3.
 Spadkowe imiona z Bojarami K. J. M. komu chce, oddać może, rozdz. 3. art. 5. § 2. Wszakże.
 Spadkow i bliskości porządek, rozdz. 3. art. 17. § 4. art. 5. § 2. art. 12. § 2. art. 48. Punkt: A ktoby, rozdz. 4. art. 95. § 2.
 Spadek na J. K. M. kiedy, i po kim przychodzi, rozdz. 2. art. 17. § 3.
 Spadek po Wdowie za prośtego Człowieka idącej, na kogo spada, rozdz. 5. art. 12.
 Spadkowych imion kto, dla czego odpada, rozdz. 5. art. 12. rozdz. 7. art. 4. § 1.

Spadek wolno drugiemu zapisać puścić, rozdz. 7. art. 4. § 1.
 Spadek po Matce, wniesienie jej, nikomu nie zapisać, i wszelka majątność w równy dział między Syny i Córki, rozdz. 5. art. 14. § 1.
 Spadkow prawem dochodzącemu w kompetencji nieprzyszanias, appeliacya do Trybunału, rozdz. 4. art. 88. § 3.
 Spadki Rodzicom, po ich Dzieciach, rozdz. 7. art. 16.
 Spadki oyczywstych Dóbr tylko na Synów i bliskich po mieczu ab intestato, spada, rozdz. 5. art. 14. § 2.
 Spadek ludzi ubogo się poietych bezpotomnych, na kogo spada, rozdz. 5. art. 21.
 Spadek za żywota jeszcze, kiedy, za co, na bliskie przychodzi, rozdz. 5. art. 22. § 2.
 Spadek nie idzie, aż po śmierci, rozdz. 7. art. 4. § 1. art. 16.
 Spadek wprzód na doł pochodzącym potym wstępniącym przypada, rozdz. 7. art. 16.
 Spadkow doszedłszy, długi płacić z nich Dzieci powinni, za Rodzice swe, rozdz. 7. art. 18. § 3.
 Spadku Dzieci albo Potomkowie gdyby dochodzić niechcieli, tamże § 4.
 Spadki kto bierze, ponosi brzemiona, rozdz. 7. art. 18. § 3. rozdz. 11. art. 48. § 1.
 Spadek Sióstr bezpotomney, spada na niewydaną i niewyposażoną, rozdz. 5. art. 19. § 2.
 Spaszy, i szkody w zbożu uczynionej, wina, i plata, rozdz. 3. art. 47. § 1.
 Spaszy jaki sposób ma być zachowany, rozdz. 13. art. 2. § 1.
 Spadki na J. K. M. jako, i po kim należą, rozdz. 1. art. 3. § 6. art. 6. § 1. art. 7. § 1. art. 8. art. 19. § 1. art. 29. § 1. rozdz. 3. art. 12. § 2. art. 17. § 4. rozdz. 4. art. 95. § 2.
 Grodowi, to jest, Woiewodom, Starostom należące, rozdz. 4. art. 30.
 Sądowi J. K. M. należące, rozdz. 1. art. 14. art. 15. rozdz. 3. art. 11. § 1. art. 45.
 Kommissarskie z różney przyczyny, rozdz. 1. art. 15. art. 19. § 2. art. 20. § 2. Patrz Kommissarze.
 Podkomorskie, rozdz. 9. art. 2. patrz Podkomor.
 Stacye i podwody J. K. M. Posłom, Gońcom kto ma dawać, rozdz. 3. art. 3. art. 29. § 2.
 Stada Świerzop, zajmować nie wolno z paszy pod winą, ale przypędzić do Pana jego, a szkody okazanev dochodzić, rozdz. 13. art. 1. i 2.
 Stado do którego czasu bez Pastera (lecz nie po zbożu) wolno chodzić może, rozdz. tenże, art. 2. § 3.
 Stanowiska przy Chorażym na wojnie, nie po różnu, rozdz. 2. art. 10. § 4. Y przy Hetmanie nie daleko być ma, rozdz. 2. art. 26.
 Stare rzeczy, starym Statutem sądzone być mają, rozdz. 7. art. 13. § 2. i 3.
 Starych zaław dowod, i odwod, tamże.
 Starosty Zmudzkiego Urząd, rozdz. 4. art. 1. § 1. Tedy o tym.
 Starych Książ ostrzeżenie, i otworzenie każdemu, rozdz. 4. art. 1. Patrz Księgi.
 Starostowie dwóch Urzędów sądowych Ziemskich choć w różnych Powiatach trzymać nie mają, rozdz. 1. art. 34. § 1. rozdz. 4. art. 1. i 2.
 Starostowie sądowi które Artykuły sądzą, rozdz. 4. art. 30.
 Starostow sądowych gdzie pozywać i jego Urząd o krzywdy, rozdz. 4. art. 37. § 4. art. 39. § 1.
 Starszy Brat opiekujący się, liczbę czynić powinien, rozdz. 6. art. 4. § 4. A Brat.
 Starostowie w swych Starostwach jako graniczą, rozdz. 9. art. 17.
 Starosta bywa, Skrutatorem, rozdz. 11. art. 62. § 1.
 Stare drogi, Patrz Drogi.
 Stare ustawy, rozdz. 3. art. 15. Patrz Ustawy.
 Stare Granice, Patrz Granice.

Upornie gdyby za pozwem nie stał, abo od Sądu od-
szedł, rozd. 4. art. 3.
Uporny i prawu przeciwny ma być wywołany,
rozd. 4. art. 95.
Uporny ten jest, który od Dekretu nie appellując,
odprawy Urzędowi broni, rozd. 4. art. 95.
U Prawa o co Pan Sługę szkodnika stawić powinien,
rozd. 4. art. 48. § 1. art. 67. § 1, Patrz Sługa.
U Prawa moc Urzędową do jednania ukazać potrze-
ba, rozd. 4. art. 87. Gdyby.
Uprosiłby kto wiele za mało, abo bez dania wziął,
rozd. 1. art. 19.
Urząd Urzędowi wierzyć powinien, rozd. 4. art.
19. § 1. A gdzie pod.
Urząd winy swe ma brać z przychylnością, ale upor-
nym nie folgować, rozd. 4. art. 101. § 1. i 2.
Urząd folgując Winowaycy, sam ukrzywdzonemu,
szkodę płacić ma, rozd. 4. art. 29. § 5.
Urząd drugiego Urzędu skaz, za listem jego odpra-
wę ma czynić, rozd. 4. art. 55. § 2. art. 67. § 3.
art. 97. § 1, 2. rozd. 7. art. 1. § 2.
Urząd sądowy którykolwiek siedząc na ławie swym,
gdyby łogo zefromocił, abo ręką targnął się, roz-
d. 4. art. 63.
Urząd sądowy wszelki nie z głowy, i domysłu swe-
go, i wiadomości sądzić i skazywać nie ma, tylko
według Statutu, rozd. 4. art. 54. § 3.
Urząd odprawę w rzeczy osądzonej czynić powi-
nien pod winą, rozd. 4. art. 74. art. 94.
Urząd Urzędowi pomoc dawać i mieyski powinien
na przekonanego, rozd. 4. art. 32.
Urząd Starosta sądowy dla czego traci, rozd. 4. art.
37. § 2. A przecię.
Urząd Grodzki Gospody rozdawa, rozd. 4. art. 52. § 2.
o Urzędnikach dwornych. Woiewodach, Starostach
Ukrainnych, i o ludziach służebnych, że się z pra-
wa wyymować nie mają, rozd. 1. art. 22.
Urzędnicy sądowi mogą drugie dzierżawy trzymać,
rozd. 4. art. 2. § 2.
Urzędników Ziemskich wolne obieranie, rozd. 4.
art. 1. § 1.
Urzędnicy 2. Ziemscy o grunt między Podkomorzym
a Szlachcicem sądzić mają, rozd. 9. art. 11. § 1.
Urzędnik sądowy w Poselstwo obrany, rozd. 4. art.
47. § 4.
Urzędnicy I. K. M. z Urzędów swych o krzywdy
od nich abo od Sługich poczynione, dokąd mają być
pozowani, rozd. 4. art. 67. § 1.
Urząd do prawa kiedy, kto, o co, pozywać ma, roz-
d. 4. art. 90.
Urzędnika Sądowego kto by zelżył słowy, ranil, za-
bil, rozd. 4. art. 7. § 1. 2. rozd. 1. art. 10. § 3.
art. 14. § 1.
Urzędnik czyli od Złodzieiow, o rozboj powołany,
rozd. 14. art. 19. § 1.
Urzędów dwóch sądowych i dygnitarstw, jeden trzy-
mać nie może, rozd. 1. art. 34. § 1. 2.
Urzędy Cadroziemcom, ani Sądodom mają być da-
wane, rozd. 3. art. 12. § 1.
Urzędy ludziom narodu prostego i dostoięństwa nie
mają być dawane, rozd. 3. art. 18.
Urzędy od J. K. M. i dostoięństwa mają być w cało-
ści zachowane, rozd. 3. art. 13. § 1.
Urzędów odbierać J. K. M. i dostoięństw na zaoczny
obmowę nie ma, rozd. 3. art. 14.
Urzędu ziemskiego moc i władza, rozd. 4. art. 3. § 1.
Urząd Ziemski, Grodzki, o co pozywać do Trybuna-
łu, rozd. 4. art. 40. § 1.
Urzędu Ziemskiego, Grodzkiego, Podkomorskiego,
Kommissarskiego bezpieczeństwo, rozd. 4. art. 7.
Urząd Grodzki co ma sądzić, rozd. 4. art. 30.
Urząd, uwiązczego od kopy po 2. grosze bierze,
rozd. 4. art. 94. § 4. A za.
Urząd zupełny ma być przy zeznaniu wieczności,
rozd. 7. art. 2. § 1.

Urząd rok zastawie do wykupienia 4. niedziele na-
znacza, rozd. 7. art. 28. § 2.
Urząd foidruie na Wywołańca w niebytności A któ-
ra, rozd. 11. art. 4. § 4. art. 6. § 1. art. 7. § 2.
Urząd występne sam według prawa karze, rozd. 11.
art. 28.
Ustawą żywność na wojnie płacą, rozd. 2. art. 19. § 1.
Ustawa, abo punkt Artykuł, różny od prawa Ducho-
wnego, rozd. 3. art. 28. § 2.
Ustaw Statutowych cel ten, aby powściągniona by-
ła swawola, rozd. 4. art. 32. § 1.
Toż i w przedmowie Wpłomoznego J. M. P. Kan-
clerza W. X. Lit. naydzieła.
Ustawa szynku, napoiu, rozd. 3. art. 36. § 5.
Ustawa na Kupce, Rzemieślniku, lokcie, wagę, mie-
dnicę, kwarty, garce, rozd. 3. art. 36. § 6.
Ustaw starych nie-odmieniac, a nowych bez Seymu
nie czynić, rozd. 3. art. 15.
Ustawa dochodów Urzędów sądowych, i nie sądo-
wych, rozd. 4. art. 5.
Ustawa dochodów Pifarlickich, rozd. 4. art. 6. § 1.
Ustawa dochodów Woźnych, i przyłęga ich, rozd. 4.
art. 10. art. 8. § 2.
Utratna Wdowa, jako, kiedy, czemu Opiekę traci,
rozd. 5. art. 11. § 2.
Utratną Wdowę, Sąd Ziemski od siebie imieniem
Dziatka pozwać może, tamże § 3.
Utraty prawne, Opiekun, kiedy, dla czego, komu pla-
cić ma, rozd. 6. art. 4. § 3.
Utracić Opiekun Imienia Dzieciniego nie może, rozd.
6. art. 10. § 1.
Utraty prawne, komu, i kiedy, bywają płacone, rozd.
7. art. 6. § 3. art. 18. § 1. art. 18. § 1.
Utwierdzenie Testamentu wojennego, porządek pra-
wie, rozd. 8. art. 4. § 1.
Uwiązanie różne, z różnych przyczyn, Patrz w Wi-
w wiazanie.

W

Wet za wet, to jest, czym kto komu szkodzi i obra-
ża, to sam ma uciepieć, i tym ma być karany
Patrz w słowie: Pana talionis.
W Wątpliwych rzeczach Sąd ma być skłonniejszy
ku wyzoleniu niż karaniu, rozd. 14. art. 3. § 4.
o Wchodach w cudzą Puszcza, rozd. 10. art. 6.
Wdowa bezpłodna przy czym została, rozd. 5. art. 6.
Wdowa wianowana, i nie, małąca Synów dorosłych
na czym ma oświeć, rozd. 5. art. 5.
Wdowa, za Wdowca idąca, i z nim Dzieci mająca, i
nie, co otrzymywa, tamże art. 10. § 1.
Wdowie, Panną za Mąż idącej, bezpłodnie Wdową
zostały Wieniec płacą, rozd. 5. art. 6.
Wdowie, Dzieci Wieńca nie płacą, rozd. 5. art. 10.
Wdowa Skarb wniesiony za Mąż idąc, po śmierci Męża
swego, wolny ma, rozd. 5. art. 10. § 2.
Wdowie pojętej, co Mąż z dobrej woli zapisał, przy-
tym ona zostawa, tamże § 3.
Wdowa z Dziećmi lat niedorośli pozostała, i opie-
kę Testamentem od Męża mająca, rozd. 5. art. 11.
§ 1.
Wdowa gdy Dzieciom Skarb utraci i imiona, co z
nią czynić, tamże § 2.
Wdowy utratney znaki i dowody, tamże § 2. A
wszakże,
Wdowę utratną Sąd Ziemski ma doyrzeć swą me-
cą, tamże § 3.
Wdowa co Dzieciom utraci, powinna z Wiana, abo
imienia swego zapłacić, tamże § 3. A w tym,
Wdowa, Córka bez rady, wiadomości Opiekunow
za Mąż dawać nie ma, rozd. 5. art. 11. § 5.
Wdowa, za prostego stanu Człowieka, Szlachcianka
idąca, co cierpi, rozd. 5. art. 12.
Wdowa Szlachcianka, za drugiego Męża, w sześć mie-
sięcy powinna iść a nie rychley, rozd. 5. art. 13.
Wdowa od Męża pierwszego wiano zapisane ma-

Winnego Opiekun i na gardle może karać, rozdz. 6. art. 6. § 2.
Wionym podeyrzenie samo i niewinnego czyni, rozdz. 11. art. 31. § 1, art. 33.
Wnieńienie Matczyne nikomu nie zapisane, na Syny i Córki, i infza majątność zarówno spada, rozdz. 5 art. 14. § 1.
Wnieńienia różnych żon porównanie, rozdz. 5. art. 15.
Wnieńienie bezpotomney żony, jako i kiedy, i na kogo spada, rozdz. 5. art. 19. Patrz Wdowa, wiano.
W obronie boy, rany, zabójstwo, Patrz Broniąć się, rozdz. 1. art. 13. § 2. rozdz. 4. art. 62. § 3. rozdz. 11. art. 10. § 1. art. 19. art. 20. art. 21. § 1. i 4. art. 22. § 1. art. 24. art. 25 § 1.
Woiennego Oręża do nieprzyjaciół niewywodzić pod gardłem, rozdz. 3. art. 48.
Wolewac w ełdowi, co ładzić maia, rozdz. 4. art. 10. Patrz Ciel.
Wolę człowiek w ełdowi, a chciałby precz iść abo uciec, rozdz. 4. art. 29.
Wolanie 3. rany stron do Sądu, rozdz. 4. art. 16. Punkt: A gdy.
Wolne wyłachanie Szlachcicowi w cudzą stronę krom nieprzyjacielskiej, rozdz. 3. art. 16. § 1.
Wolny szacunek imion Szlachcicowi, rozdz. 3. art. 41. art. 42.
Wolne obywateli i sposobu łowych Osob. rozdz. 4. art. 1. Patrz obywateli.
Wolności Prawa K. J. M. wcale Szlacheckie służbie zachować, rozdz. 3. art. 2. art. 10. § 1. art. 15. § 1.
Wolności, zwyczaj stare, maia być chowane, rozdz. 3. art. 2. art. 15 § 1. i 4.
Wolność Szlacheckich poddanych od płaty nowej, podwód, stacy, budowania Zámkow, rozdz. 3. art. 29. § 1.
Wolny Człowiek o żaden wyłepiek w niewolę nie ma być wydany, tylko na wyrobek, rozdz. 12. art. 11.
Wolny Człowiek gdyby się sam w głód w niewolę podał, rozdz. 12. art. 19. § 1.
na Woynę ciągnący jako się zachować ma, Patrz Ciągienie.
Wolynia, Podlasia, Kijowa wzmianka, rozdz. 3. art. 29. § 3.
Woynę jako służyć maia Obywatele wszyscy W. X. L. rozdz. 2. art. 1.
Woyny K. J. M. stanowić nie może bez PP. Radn. W. X. L. i Seymu walnego, rozdz. 2. art. 2.
z Woyny K. J. M. nikogo wyzywać nie może, rozdz. 2. art. 3. § 1.
Woynę syn dorosły za Oycę służyć może, rozdz. 2. art. 12.
z Woyny gdy kto uciecze, rozdz. 2. art. 14.
Woyny dla choroby gdy kto służyć nie mógł, rozdz. 2. art. 11.
Woynę z Imion zastawnych, kto ma odprowować, rozdz. 2. art. 4.
Woyny odprowowania powinność, rozdz. 2. art. 1.
z Woyska po szkównaniu nie wolno się rozieżdzać, rozdz. 2. art. 10. § 2.
Woyskowe Bludziaki, rozdz. 2. art. 25. Patrz Bludziaki.
do Woyska ktoby przybyć omieszkał bez przyczyny, rozdz. 2. art. 13.
w Woysku, w Obozie, w drodze, gwałt, nayscie, rozdz. 2. art. 21.
Woysko jak daleko ma stać od Hetmana, rozdz. 2. art. 26.
w Woysku żywności gdyby nie stawało, rozdz. 2. art. 19. § 1.
Woysko na Zbożu gdyby Oboz umyślnie położyło, tamże § 2.
Chłopskie i małe sprawy bez strony może oglądać, rozdz. 4. art. 9. § 2.
Ma mieć stronę Szlachtę przy swej sprawie, rozdz.

1. art. 24. § 2, rozdz. 4. art. 9. § 2.
gdymby spraw czyich nie przyznawszy umarł, rozdz. 4. art. 9. § 4.
od służby woiennej czemu wolny, rozdz. 3. art. 6. § 2.
G nerał, i jego Urząd, rozdz. 4. art. 104.
Woźnego ustanowienie i przyięcia jego, rozdz. 4. art. 8.
Belpieczność będącemu na sprawach jego, należących, rozdz. 4. art. 11. § 1.
Dochod abo zapłata, rozdz. 4. art. 10.
Karanie gdyby co nieprzytynnego sprawował, tamże art. 9. § 5.
Woźnego powinność, i Urząd, tamże § 2.
Woźnego o zabiciu Grod ładzi, rozdz. 4. art. 30. § 5. rozdz. 1. art. 24. § 1.
Wiązawizy w prawo, stronę, gdy precz odeydzie, rzecz swą trac, rozdz. 4. art. 3. § 2.
Wiązanie z prawa dane za przeżytki, rozdz. 4. art. 74. § 1.
Wiązania dwojakie bronienie, tamże: A jeśli, i rozdz. 4. art. 94. § 2.
Wiązanie powtórne uczynione, tamże, A ten.
Wiązanie list do strony przeciwny, kiedy przez Woźnego, albow kopija jego ma być podana, rozdz. 4. art. 93. § 1.
Wiązanie po zaocznym wskazie, jako ma iść, tamże § 2.
Wiązanie z wyroku J. K. M. przysądzone, tamże § 3. Toż się.
Wiązanie za sumę skazaną kto czyni, rozdz. 4. art. 93. § 1. art. 94. § 1. art. 95. § 1. 3.
Wiązania kto Urzędowi broni, a będzie Urzędem nań przewidziano, tedy w zaręki popada, rozdz. 4. art. 94. § 2.
o Wiązaniu za niedziel 4. ma być dana wiadomość przez Woźnego, tamże § 2. A jeśli.
Wiązania śmierć umarłego nie przeszkadza, tamże § 3.
Wiązanie zmarłego Aktora Potomkom bywa dawane, tamże § 4.
Wiązanie od kopy po groszy 2. Urzędowi, tamże § 4. A za.
Wiązanie we własne imienie kogo, tymże się porządkiem Urząd ma zachować, jako wyżej opisano, tamże § 5.
Wiązanie Urzędowi, tamże § 5.
Wiązania Urząd gdy nie czyni, wina kop pięćdziesiąt, tamże § 6.
Wiązania ktoby Urzędowi bronił, karanie, rozdz. 4. art. 95. § 1.
Wiązania i odprowy przez Dworzanina J. K. M. czynienie, rozdz. 4. art. 95. § 1. A my.
Wiązania kto broni za wskazem zaocznie uczynionym, a Urząd o to do Sądu głównego zapowiedzie, tedy ta sprawa ma być zadzierzana do rozprawy, rozdz. 4. art. 95. § 4.
Wiązania gdyby trzeci między dwoma czasu przewodu prawa bronił, rozdz. 4. art. 96. § 1.
Wiązanie Urzędowe w infzym Powiecie leżącego imienia, rozdz. 4. art. 97.
Wiązanie za długi w imię do skarbu J. K. M. przez Dworzanina, rozdz. 9. art. 24.
Wiązanie list, jako, przez kogo, i czas oznaczony ma być, rozdz. 4. art. 93. § 1.
Wiązanie jakim szacunkiem ma być, rozdz. 4. art. 98.
Wiązania, ktoby za sumę wskazaną dopuścić nie chciał, chcąc sumę zapłacić, co za postępek, rozdz. 4. art. 99 § 1.
po Wiazaniu gdy sumę oddać kto chce, co za postępek tego, tamże § 2.
Wiazawizy się kto za pożyczane pieniądze, gdyby pieniądze brać nie chciał, tamże § 2.

po Wwiązaniu Urzędowym, ktoby imienie, Indzie
grunty, odeymował, rozdz. 4. art. 100.
W wiazania moc, władza, i powaga, tamże.
o Wybicie z spokojnego dzierżenia pozwanie do
Grodu, rozdz. 4. art. 30. § 5. art. 33. patrz *Ex-*
pulsio. Y rozdz. 4. art. 92.
Wybicie gwałtowne po w wiazaniu, rozdz. 4. art. 100.
Wydanie lica z Urzędu, abo z Dworu Pańskiego,
rozdz. 14. art. 24.
Wyiechanie wolne do cudzey ziemi, tylko nie do
nieprzyjacielskiej, rozdz. 3. art. 16. § 1.
Wypisy z Ksiąg jako mają być wydawane, rozdz. 4.
art. 13. § 3.
Wyprawa bezpłodney żony, na kogo spada, rozdz.
5. art. 19. § 1. 3. 4.
Wyprawa czwartey części po bezpłodney, na Siostrę
za Mąż niewydana spada, tamże § 2.
Wyprawę i posąg Bracia z kąd Siostrze mają dać,
tamże. § 2. Jedno. Patrz Posąg.
o Wyprawie wojenney, Patrz woyna.
Wyrok J. K. M. kto gani, Patrz Dekret.
Wyrzeczenie się Dzieci, Patrz Przyczyny.
Wyśłużenie imienia, Patrz Imienie.
Wyzwanie na rękę, Patrz Poledynek, *Duellum*.
Wywod naganienia Cudzoziemcowi, Patrz Naga
nienie. patrz Szlachcic.
Wywod Szlachectwa naganionego, tamże.
o Wywodach, Patrz Dowod i Odwod.
Wywołanie za Exces uczyniony pod Rokami, rozdz.
1. art. 10. § 4. A gdzieby.
Wywołancow przechowywanie, Patrz Przechowy
wanie, i o Receptatorach.
Wywołancu ktoby za sługę miał, abo przechowywał,
rozdz. 11. art. 36. § 1.
Wywołancow nie przechowywać we wszystkich Pań
stwie, rozdz. 11. art. 68.
Wywołancu kto zabije. wolny, rozdz. 11. art. 4.
Wywołancow Gleyt jakim idzie, rozdz. 1. art. 12. §
1. Y jakim nie idzie, Patrz Gleyt.
Wywołaniec gdy do roku i 6. niedziel za gleytem
nie sprawi się, wiecznie ma być wywołany, roz.
11. art. 4. § 3.
Wywołancow Urząd cierpieć nie ma w ziemi, i poi
manego sam bez Aktora ma karać, rozdz. 11. art. 4.
§ 4.
Wywołania sposob, i jakimi słowy ma być czynio
no, rozdz. 11. art. 5. § 1.
Wywołanie z Kancellaryi od K. J. M. samego iśc
ma, rozdz. 1. art. 10. § 4.
Wywołanie za dobrowolnym obligiem, rozdz. 4. art.
30. § 4. Wyjąwszy.
Wywołanie wieczne, rozdz. 4. art. 95. § 3.
Wywołanie dla niepostąpienia Urzędowi w wiazania,
rozdz. 4. art. 96. § 2.
na Wywołanie za niestaniem *in causa civili* nie ma
być skaz, tylko dla kontumacyi Urząd rzecz bez
dowodu ma skazać, rozdz. 4. art. 30. § 4. Wszakże.
Wyzwanie od Sądu należnego do inszego Sądu,
rozdz. 4. art. 44. Patrz *Evocatio*.
Wyzwanie do Sądu inszego przez rekonwencyą,
rozdz. 4. art. 45. § 1. Patrz rekonwencya; i przez
Ewikcyą, rozdz. 4. art. 55. Patrz Ewikcyą.
Wyzwolenie Szlachty od platy nowej, podwod,
stacyi, od budowania Zamkow, mostow po dro
gach, rozdz. 3. art. 29. Patrz Myto, Podwody.

Z

Bekarta, rozdz. 14. art. 32.
Brata od Siostry i krewnych, rozdz. 11. art. 8.
Oyca od Syna *Et contra*, rozdz. 11. art. 7.
Papa od Sługi, rozdz. 11. art. 9.
Naiachawczy na gwałcie, rozdz. 11. art. 1.
Męża od żony, *Et contra*, rozdz. 11. art. 6.
Przy zwadzie jednego od drugiego, rozdz. 11. art. 10.
Przy wieczornej zwadzie, abo zranienie, rozdz. 11.
art. 11.

Niewiaśły brzemienney, rozdz. 11. art. 15.
Nożem abo niezwykłą bronią, rozdz. 11. art. 16.
Gwałtownika, Pomocników, w Domu, w Gospo
dzie, rozdz. 11. art. 19.
Gwałtownika, broniąc wsi, imion, gruntow, rozdz.
11. art. 20.
Potajemnym, zdradliwym sposobem, rozdz. 11.
art. 17.
Ktoby w drodze zastępował, rozbił, rozdz. 11.
art. 21.
W zwadzie, w obronie, nieumyślnie, rozdz. 11. art. 22.
Przygodnie, z trefunku, niewiadomie, rozdz. 11. art.
23. 15. 24.
od Sługi broniąc Pana swego, rozdz. 11. art. 25.
Człowieka bezplemiennego, przyjeźdźcego, rozdz. 11.
art. 26. § 1.
Zabity na gwałcie ma być okazany okolicznym, roz.
11. art. 2. § 1.
Zabiwszy Gwałtownik gdy z ziemi uciecze, rozdz.
11. art. 4.
Zabójstwo, mord, Szlachcica w więzieniu, patrz
Więzienie.
o Zabójstwo iednego gdy kilka Ofob obwinia, rozdz.
11. art. 29.
od Zabójstwa którzy wolni mają być, rozdz. 11.
art. 22. 23.
Zabójstwo prostego Człowieka od Szlachcica, rozdz.
12. art. 1. § 1.
Zabójstwo nożem, Patrz Nożem.
Zabójstwo Szlachcica do Chłopa, rozdz. 11. art. 39.
Patrz gwałt.
Zabójstwo między prostymi ludźmi, rozdz. 12. art. 2.
Zabójca z Woyska uciekły mandatem ma być po
zwany, rozdz. 1. art. 14. § 1. Też.
Zabójca i Zbytecznik nieosiadły, gdyby pod Urzę
dem krwawą rzecz popełnił, i uciekał, rozdz. 11.
art. 57.
Zabójstwo Zydą od Szlachcica i nieszlachcica, rozdz.
12. art. 7.
Zabójstwo żony cudzey płodney. i niepłodney, roz.
11. art. 46.
Zabójca u Dworu K. J. M. zakazany gdy uciecze,
karanie, rozdz. 1. art. 9. § 5.
Zabójca pod Rokami od Urzędu zakazany, rozdz.
4. art. 64.
Zabójcy którzy mogą być wolni od karania, rozdz.
11. art. 35.
Zabicie rozboyniczym obyczajem od prostych ludzi,
rozdz. 11. art. 32.
Zabicie czyiego Oyca, Matki, Brata, Siostry, rozdz. 11.
art. 44. 45.
Zabitey Mężatki kto głowiczyzny ma szukać, roz
11. art. 46.
Zaloba z pozwu ma być czytana, rozdz. 4. art. 54.
§ 1.
Zaloby uftney, i szkod sposob u prawa podawania,
rozdz. 11. art. 59. § 1. 2.
Zaloczne obmowienie kogo do J. K. M. rozdz. 1. art. 2.
§ 1. rozdz. 3. art. 14.
Zaloczny Obmowca J. K. M. Patrz Obmowca.
Zaloczna przymówka, Patrz Przymówka.
Zamileczenie szkod, Patrz Dawność.
Zamileczenie własności Szlacheckiej majątności po
uchwale starego Statutu, aż do wydania terażniey
szego, iuż wiecznie ma milczeć, rozdz. 7. art. 13.
§ 4.
Zamkow Królewskich Szlachta budować nie powin
na, rozdz. 3. art. 29. § 1.
Zapalacze miast, Domow, rozdz. 11. art. 18.
Zapiskowi dosyć ktoby nie czynił, Grod może sądzić,
rozdz. 4. art. 30. § 4.
Zapis krom Rokow Ziemskich jako sprawić rozdz.
7. art. 2. § 1.
Zapiskować nikt nie może nikomu, czego sam nie
ma, rozdz. 7. art. 4. § 1.
Zapiski wieczyste jakowe być mają, rozdz. 7. art.

Chłopski, bez wiadomości Pana, nie ważny, rozdz. 7. art. 8.
 kilku Person, ieden na się dany, rozdz. 7. art. 25.
 u Grodu zeznany do Ziemstwa nie przeniesiony, dla
 wojny, powietrza, służby ziemskiej, mocy nie tra-
 ci, rozdz. 7. art. 5. § 1.
 dwum, na jedno imienie dany, pierwszy przy mocy
 zostaje, rozdz. 7. art. 5. § 1.
 swoy ktoby membranem u prawa znał, i twierdził,
 rozdz. 7. art. 7. § 2.
 Zapisy dobrowolne, Obligi na rzeczy ruchome zezna-
 ne, i nie, jakie mocne, rozdz. 7. art. 6. i 7. § 1.
 Zapisy prostych ludzi, wolnych i na Arendę danych,
 rozdz. 7. art. 8.
 Zapisując imienie po śmierci swej, a Legatarius w przed-
 umarł, nie, wzięwszy legatum, wolno Testatorowi
 drugiemu zapisać, rozdz. 7. art. 5. § 1.
 Za Zapisem imienie dzierżący, a kto bliskością do-
 chodzący, rozdz. 7. art. 9.
 Zapisow i Przywileiow, żony po Mężach, iako uży-
 wać mają, rozdz. 7. art. 17.
 Zapisowi dożyć nie uczyniwszy, ktoby umarł, a Dzie-
 ci zostawił, rozdz. 7. art. 18.
 Zapisy Człowieka wolnego, rozdz. 7. art. 8. Patrz Lifty,
 Zapisy na Arendę, Patrz Arenda,
 Zapisy na imiona grunty, ludzie zastawne, jakie być
 mogą, rozdz. 7. art. 6.
 Zapisem dobrowolnym odstąpienie prawa, Powiatu;
 wolno pozwać, gdzie kto chce, rozdz. 3. art. 35. §
 2. Patrz Odstąpienie.
 Zapisanie od Dzieci wianowania, rozdz. 5. art. 1. § 1.
 Zapisanie wiana żenie od Męża, rozdz. 5. art. 2. § 1.
 Patrz Wiano.
 o Zapłacie summy pieniędzy z prawa skazaney, rozdz. 4.
 art. 99.
 Zapłata summy u Sądu skazaney na Roki, rozdz. 4.
 art. 94. § 1.
 Zapłaty wskazaney, czas się poczyną od Dekretu, rozdz.
 4. art. 93.
 Zapłata bez składania Rokow, rozdz. 4. art. 92. art.
 93. 96. rozdz. 10. art. 7.
 Zapłata długow oyczystych, rozdział uprzedza, rozdz.
 6. art. 2. § 3.
 Zapłata długow Oycowskich, rozdz. 6. art. 11.
 Zapłaty która głowiszczyna nie ma, rozdz. 6. art. 11.
 Zapłata ruchomą majątnością w niedostatku stojąca,
 rozdz. 1. art. 24. § 2.
 Zapowiedne listy w czym mają być wydane, rozdz.
 1. art. 21. § 1.
 Zapowiedź Czeladzi uciekłej, Patrz Czeladź,
 Zapowiedanie rzeczy ruchomych, Patrz Arest.
 Zapowiedź slug, ludzi lożnych, w krzywdach po-
 czynionych, rozdz. 11. art. 37. § 1.
 Zaręczne listy o pochwałki, odpowiedzi, aż do kop
 10000. rozdz. 1. art. 25.
 Zaręki z Urzędu na rzecz sądową o niepostąpienie
 w wiązania, rozdz. 4. art. 79. art. 94.
 Zafiedzenie Człowieka przychożego, Patrz Dawność.
 Zastawa albo przedaży od Zdraycy komu, rozdz. 1.
 art. 8.
 Zastanowienie dla pokoju pospolitego od złodziey-
 stwa, rozdz. 14. art. 8.
 Zastawa rzeczy ruchomych na rok pewny, albo bez
 roku do wykupienia naznaczony, bez przyznania,
 rozdz. 7. art. 27. art. 8.
 Zastawy każdej Lifty, Zapisy, i przeciwne listy jako
 mają być sprawowane, rozdz. 7. art. 6.
 Zastawy dowod. Patrz Dowod.
 Zastawy dawność zamilczana, Patrz Dawność.
 Zastawnika i dzierżącego imienia onego i Dziedzic-
 a jednym pozwem może pozwać o krzywdy,
 rozdz. 4. art. 50. § 1.
 Zastawy, długu, dawność. Patrz Długu.
 za Zastawę summy odkładanie, rozdz. 7. art. 14. § 1.
 o Zastawę pozwom rok zawity, rozdz. 7. art. 19.
 Zastawę ktoby drugiemu w większej summie zastawił,

rozdz. 7. art. 20. § 1.
 Zastawnik nieofiadły Arestowany może być, Patrz
 Arestowanie.
 Zastawa na rok pewny na upad, rozdz. 7. art. 21.
 art. 27.
 Zastawne imienie gwałtem ktoby odjął, summy nie
 oddawszy, rozdz. 7. art. 22. § 1.
 Zastawy na czas pewny zastawionej, gdy wykupić
 niechce za pozwy, rozdz. 7. art. 28. § 1.
 Zastawy bez roku wykupić kto niechce, tamże.
 Zastawne listy pogubione, Patrz Lifty.
 Zawodny Koń, Woł, gdy zdechnie, rozdz. 7. art. 29.
 Zastawę wykupiający, od Kredytora ma wziąć kwit,
 i zapis z Książek kaflować, rozdz. 7. art. 6. § 2. A
 potem.
 Zastawne rzeczy stracone w schowaniu, rozdz. 7. art.
 30. Patrz Depozyt.
 Zastępca o imienie czyje u Sądu, rozdz. 7. art. 23.
 Patrz Ewiktory.
 Zastępca o złodzieystwo, Patrz Ewiktory.
 Zastępca o porękę, o oczyszczanie o spadki, rozdz. 7.
 art. 18.
 Zastępowanie jeden za drugiego, rozdz. 4. art. 55.
 Zastępcy gdyby złodziey nie miał u prawa, rozdz. 14.
 art. 3.
 Zastępca gdzie zastępuie, tam się sprawić koniecznie
 powinien, rozdz. 4. art. 55.
 Zastępca albo Zawódca u prawa w różnych rzeczach;
 Patrz Ewiktory.
 o Zatrzymanie Oyczycy, Czeladnika cudzego, i za
 omieszkanie roboty powinney, plata na tydzień
 po 6. groszy, rozdz. 12. art. 14. § 1. Tedy, art.
 17. § 2. art. 18.
 Zatrzymanie listow, Patrz Lifty.
 Zawity Rok w Ziemstwie, rozdz. 4. art. 42. Patrz Rok
 zawity.
 Zbiecie Woźnego przy pozwach, Pośłańca J. K. M. przy
 listach, rozdz. 1. art. 24. § 2. Patrz Pośłańca.
 Zbiecie niedorosłego Szlachcica, Patrz Szlachcica.
 Zbijanie pozwu, Patrz Pozwy,
 Zbieg do ziemi nieprzyjacielskiej na zdradę, Patrz
 Zdrayca.
 Zbiegowie oyczycy, Patrz Czeladź.
 Zbiegow jako szukać i dowodzić, rozdz. 12. art. 14.
 § 7. 8.
 Zbieg gdy dawność zasiedzi 10. lat. rozdz. 12. art.
 12. § 1. Patrz Czeladź.
 Zbiegi Szlacheckie do miast uciekłe, Ziemskim pra-
 wem sądzić mają, rozdz. 3. art. 38. § 1.
 o Zbiegi oyczyste pozwać wolno do Grodu, rozdz. 4.
 art. 30. § 1.
 Zbiegow zapowiedź, Patrz Zapowiedź.
 Zbiegi po zakazie ktoby przechowywał, rozdz. 12.
 art. 17. § 2.
 Zbiega oyczystego wolno imać, i do Urzędu wieść,
 rozdz. 12. art. 16. § 1.
 Zbiega poimanego albo do Urzędu, albo do Pana
 trzeba wieść, tamże § 2.
 Zbieg do cudzey ziemi z przygody, za Gleytem spra-
 wić się może, rozdz. 1. art. 12. § 1.
 o Zbiegłym słudze, Patrz Sługa.
 Zboycy Gwałtownik, Patrz Gwałtownik.
 Zboże na cudzey ziemi posiane, jako, przez kogo za-
 powiadać, gdzie pozwać, kto ma strzec do rospra-
 wy, rozdz. 9. art. 22. § 1. Patrz Grunt.
 Zboże kto później na gruncie piennym prawem się
 nie rozparczy, tamże § 2.
 Zboże z pola piennego pożawszy, kiedy wolno po-
 brać, tamże § 4.
 Zboże z pola piennego pokradzione, ten temu pla-
 cić ma, komu pole przyśadza, tamże § 3.
 Zboże z pola, siano gotowe, pożęte ktoby pokradł,
 rozdz. 14. art. 26. § 1.
 Zbroi, stada, Czeladzi, Bydła Mąż żenie trzecią część
 zapisać może, rozdz. 5. art. 2. § 3.
 Zdraycą kto jest, i w czym, rozdz. 1. art. 3.

Szlachcic, na Seymie ma być sędzony, rozdz. 1. art. 7. § 6.
 Chłop tam, gdzie będzie poimany, tamże § 6. Okrom.
 przed ucieczką gdyby komu imienie załawił, przedał, rozdz. 1. art. 8. § 1.
 Zdrayca J. K. M. i Rzeczypospolitej Mandatem ma być pozwany, rozdz. 1. art. 14. § 1.
 Zdraycow Dzieci i żony co cierpią, rozdz. 1. art. 3. § 6. 7. 8. art. 18.
 Zdrayca gdyby imienie u kogo zakupił, a onego odbieżał, rozdz. 1. art. 8. § 3.
 Zdraycę uciekającego, ktoby poimał albo zabił, rozdz. 1. art. 7. § 4.
 Zdraycę kto obiawi, nagroda, rozdz. 1. art. 4. § 2.
 Zdradliwie ktoby kogo, gdzie załadzi, potajemnie zabił, albo ranił, rozdz. 11. art. 17. § 1.
 Zelaza do ziemi nieprzyjacielskiej nie wywozić, rozdz. 3. art. 48. § 1.
 Zelazne listy, Patrz Listy.
 Żelazka pleć wolna, za Mąż gwałtem nie ma być wydawana, rozdz. 3. art. 39. § 1.
 Zeznanie Zapisu przed J. K. M. albo Trybunałem. ważne bez przenoszenia, rozdz. 7. art. 1. § 2.
 Zjazd główny w Słonimie przed Seymem ma być, rozdz. 3. art. 8.
 Ziemie kto u cudzego Człowieka bez pozwolenia Pańskiego zakupuie, pieniądze traci, rozdz. 9. art. 27. § 1.
 Ziemskiego Sądu ku upornym, moc, władza, rozdz. 4. art. 3. § 1. 2.
 Sąd, Akcyi J. K. M. i Grodowych, sędzić nie ma, tamże § 3.
 Sąd sam załadzać ma, Patrz Sąd Ziemski.
 Sąd Woźnego na się ma przydać, Patrz Sędzia.
 Sąd trzema dniami przed Rokami ma być, Patrz Sąd Ziemski.
 Sąd, gdy dla przyczyn Różnych na Roki nie przybędzie, rozdz. 4. art. 4. § 3.
 Urzędnik, gdy trzykroć Roków zaniedba, Urząd traci, tamże § 4.
 Sąd o gardło sędzić może, rozdz. 4. art. 64. § 2.
 Patrz więcę Urząd, Sąd.
 do złego pomagać, nikt nie ma, Patrz Pomagać.
 Złoczyńca w ręku Katowickich będący, Patrz u Kata.
 Złodziey z licem poimany na gruncie Pana jego, i gdzie indziej, gdzie ma być widziany, za czyją strażą do rozprawy ma być, rozdz. 14. art. 1. § 2.
 Złodziey gdyby z więzienia Pana swego uciekł, tamże § 4.
 Złodzieja przylicznego ktoby niekarawszy puścił, a infemu szkodę uczynił, rozdz. 14. art. 13. § 2.
 Złodziey Szlachcic poimany z licem do Grodu, Miejszczanin do prawa Maydeburckiego ma być widziany, rozdz. 14. art. 3. § 1.
 Złodziey jako Zawodcę ma się zwodzić, tamże § 2.
 u Złodzieja kradzioną rzecz gdy kto prawnie kupi, pieniądze traci, a jeśli nie prawnie, tamże § 3. 4.
 Złodziey w wątpliwym licu obżalowany odprzysięgać się ma, tamże § 4.
 Złodziey z licem na targu poimany w mieście nie sądowym, do czwartego dnia w więzieniu, tamże ma być zadzierżany, rozdz. 14. art. 4. § 2.
 Złodzieyskich rzeczy jako, kto, w cudzym domu ma szukać, rozdz. 4. art. 5. § 1.
 Złodzieyskich rzeczy gdy kto szukać nie dopuści, tamże § 2.
 Złodziey poimany w drodze z trefunku, rozdz. 14. art. 6. § 1.
 Złodzieja w drodze poimanego, opowiedanie ma być, tamże. Tedy.
 Złodziey każdy gardłem, za jakie lice ma być karany, rozdz. 14. art. 2.
 Złodziey gdy w Zawodcy ustanie, gardło traci, rozdz. 14. art. 3. § 3.
 Złodzieystwa pohamowanie, przez porządne kupowanie i przedawanie na targach, i przed Urzędem

zeznanie, rozdz. 14. art. 8.
 w Złodzieystwie wieś obwiniona, rozdz. 14. art. 22.
 Złodzieyski ślad gdyby przyszedł do której wsi, jako wywodzić, i o podeptaniu umyślnym onego śladu, rozdz. 14. art. 9.
 o Złodzieystwo kopa, tamże § 2.
 w Złodzieystwie Szlachcic niewinnie od Szlachcica obwiniony, rozdz. 14. art. 10. § 1.
 w Złodzieystwie powołany Szlachcic wiele razy ma się odwozić, tamże § 2. 3. 4.
 o Złodzieystwo gdy Chłop Szlachcica niewinnie obwinia, tamże § 1. A gdzieby.
 Złodzieystwo Szlachcica lat niedorośłego, i prośtego Człowieka, rozdz. 14. art. 11.
 Złodziey gdyby Swiren Szlachecki albo Kleć wykradł, rozdz. 14. art. 14. § 1.
 Złodziey Chłop gdyby chłopską Kleć wykradł, tamże § 2.
 Złodzieyskie lice przez okno wrzucone do czyiego budowania, rozdz. 14. art. 15.
 Złodziey z licem poimany sam, a nie w Domu jego, bez Dowodników ma być karany, rozdz. 14. art. 16.
 Złodziey podeyrzany bezlica, za świadectwem trzech, może być raz męczony, rozdz. 14. art. 17.
 Złodzieja przylicznego trzykroć jednego dnia męczyć może, rozdz. 14. art. 18.
 Złodzieiowi niedomęczonemu się nawiązka, rozdz. 14. art. 17. Y domęczyli, art. 18. § 1. Y głów szczyzna, tamże § 1.
 Złodziey przy męce mający czary, tamże art. 18. § 2.
 Złodzieie, Zbóycy, gdyby Urzędnika swego powołali, rozdz. 14. art. 19.
 w Złodzieystwie prośty Człowiek nie podeyrzany, gdyby od Szlachcica był obwiniony, rozdz. 14. art. 20. § 1.
 Złodzieja zabicie przy licu, rozdz. 14. art. 21. § 1.
 Złodzieja zabicie w pogoni przy licu broniącego się tamże § 2.
 Złodzieja z licem poimanego nie wolno przez dzień trzymać u siebie, tamże § 2. i 3.
 Złodzieja poimanego do Urzędu nie wiodąc gdyby umorzył, albo męczył, tamże § 3.
 Złodzieja poimanego do Urzędu trzeba wieść, rozdz. 11. art. 28. § 8.
 o Złodzieiu na dworze J. K. M. rozdz. 14. art. 22.
 o Złodzieyskich żonach, Dzieciach, którzy rzeczy kradzionych używali, rozdz. 14. art. 23.
 Złodzieyskim licem sądzić, kto błędne daley trzech dni chowa, rozdz. 14. art. 25.
 Złodziey fałszujący Złoto, Srebro, rozdz. 1. art. 17. § 2.
 o Zły przewod prawa, gdzie pozywać, rozdz. 4. art. 41. § 1. rozdz. 9. art. 13. § 2.
 o Zły wskaz. Urzędu Ziemskiego, albo Grodzkiego, gdzie o to pozywać, rozdz. 4. art. 40. § 1.
 Znoszenie pozwu, Patrz Pozwu zniesienie.
 Zolnierze pieniędzy, jako z imion swych służbę ziemską służyć mają, rozdz. 2. art. 22.
 Zolnierze z obcych stron, albo ziem, jako, mają być do wójska przyjmowani, rozdz. 2. art. 23. § 1.
 Zolnierza o gwałt, szkodę, krzywdę uczynioną gdzie go pozwać, rozdz. 2. art. 18.
 Zolnierkie pieniądze czasu pospolitego ruszenia komu mają być dawane, rozdz. 2. art. 24. § 1.
 z Zolnierzem nieofiadłym, gdzie sprawiedliwości dosięgać, rozdz. 2. art. 18. § 3.
 Zony, Dzieci Zdraycow, rozdz. 1. art. 3. § 6. 7. 8. art. 18.
 Zony, Dzieci Złodzieiow, którzyby złodzieyskich kradzionych używali rzeczy, rozdz. 14. art. 23.
 Zony bezpłodney wniesienie, rozdz. 5. art. 7. Patrz Wniesienie.
 Zony bezpłodney wniesienie, po śmierci nie zapisane nikomu, na Siostrę niewydaną jej spada, rozdz. 5. art. 19.
 Zona, Dzieci, gdy komu krzywdę uczynią, rozdz. 4. art. 49. rozdz. 5. art. 17.
 Zony zabitey bezpłodney głów szczyzny kto ma szukać, rozdz. 11. art. 46. § 1.

Zonę ślu
 dło to
 o Zwa
 o Zwa
 Zwady po
 Tedy pr
 Zwady wi
 Swiadko
 bydz; ro
 przy Zwa
 rozdz. 11
 w Zwadzi
 zabił, ro
 Zwierzom
 pozyt.
 Zwierza
 tu, nik
 rozdz. 1
 Zwierzom
 Zwyczajow

Przez Sz

Konstytucy
 Regnanta

Alienacya
 Alternata
 Armaty K
 Apellacya
 wnego
 menti r
 monum
 13. 4to.
 testame
 duchow
 r. 3. ar.
 ne r. 1. a
 Apellacya
 nie niesi
 accessio
 4to. o S
 liczen
 bydl
 uczynk
 które
 apellac
 cią r. 6
 ar. 38.
 komor
 litate d
 niczneg
 Ktoby
 14to. Zb
 Apellacyi
 pozywac
 Apellacyi
 Apellacyi
 Apellacyi
 Arefatowac
 Arefatowac
 r. 7. Ar
 Arefatowac
 we r. 10
 Arefatowac
 Celi nie
 Aryanow
 Artyleryi

Zonę ślubną żywą Maż mając, a drugąby poiał, gar-
dło traci, rozdz. 5. art. 22. § 4.
o Zwadach, rozdz. 11. art. 10.
o Zwadzie wieczornej, tamże art. 11.
Zwady podróżney dowod i odwod, rozdz. 11. art. 30.
Tedy przez.
Zwady wieczornej i dzienney, gdy się oba ranili,
Swiadekow nie mając, Los o dowod rzucany ma
bydź, rozdz. 11. art. 10. § 1.
przy Zwadzie wieczornej, gdyby świecę zagasił,
rozdz. 11. art. 11. § 1.
w Zwadzie ktoby kogo nie umyślnie, ale w obronie
zabił, rozdz. 11. art. 22. § 1.
Zwierzona rzecz, albo do schowania dana, Patrz De-
pozyt.
Zwierza rannego, któryby uszedł do cudzego grun-
tu, nikt gonić nie ma, wyjąwszy Wilka, Liszkę.
rozdz. 10. art. 1.
Zwierzom Cena, rozdz. 10. art. 2. Patrz Cena.
Zwyczajow dobrych starodawnych utwierdzenie, roz-
dz. 10. art. 1.

3. art. 15. § 1.
Zwod o rzeczy kradzione na jednymże Urzędzie ma
bydź, rozdz. 14. art. 3. § 2.
Zwodnie karanie, rozdz. 14. art. 31. § 1.
Zyd. albo Zydowka, gdy się nawróci na Wiarę
Chrześcijańską, wolności Szlacheckich zażywać
maia, rozdz. 12. art. 7. § 5.
Zydowska nawiązka, głowiczyzna, rozdz. 12. art. 7.
Patrz Nawiązka.
Zydowie bez pozwu przed Urzędem, pod którym są,
powinni się każdemu usprawiedliwić, tamże § 4.
Zydzi, Tatarowie, Bifurmanie, Chłopi Chrześcijańscy, nie
maia, rozdz. 12. art. 9. § 2.
Zydowskie noszenie, tak Męszczyzny, jako Białych-
głów, rozdz. 12. art. 8.
Zydzi, Tatarowie, Bifurmanie, Urzędnikami bydź, i
Chłopi w niewoli mieć, i Dzieci ich w Bifur-
manstwo obrzezować nie mają, rozdz. 12. art. 9. § 1.
Zydzi Swiadekami bydź nie mogą, rozdz. 4. art. 76.
§ 1. rozdz. 9. art. 14. § 1.

KONIEC

REJESTRU

Przez Szlachetnego STANISŁAWA GAŁĄSKĘ, Prawnego Prakty. Przysięg. M. Wileń: porządkie ze-
brany i spisany, Roku Pańskiego 1616.

REJESTR

ALFABETOWY

Konstytucyi do Roku 1690, stanowiących i pod Artykułowym Statucie podług osobliwego Przywileju Najjaśnie-
jszego Regnanta Jana III. Przyłączonych: Przestroga R. znaczy Rozdział, Ar. znaczy Artykuł, pod którymi Kon-
stytucyi szukać należy.

A. A. A.

Alienacya dobr r. 2. ar. 4. r. 8. ar. 2. 3.
Alternata Starostw Inflantkich r. 7. ar. 36.
Armata kto płaci r. 2. ar. 9. r. 3. ar. 33.
Apellacya kiedy i dokąd idzie, imo. od skazu nie pra-
wnego r. 4. Ar. 4. 86. 88. 2do. ab accessorio peri-
menti r. 4. ar. 88. 3tio. między Bracią jeśli spor o
monumenta, albo o Linia przy porównaniu r. 6. ar.
13. 4to. O summy i Obligacye na dobra dziedziczne
testamentem włożone r. 8. ar. 2. 5to. w sprawach
duchownych z świeckimi ad iudicium Compositum
r. 3. ar. 33. 6to. o Zbytki przez Kupcow nawożo-
ne r. 1. ar. 29.
Apellacya kiedy i gdzie nieidzie imo. o rzecz która
nie niesie zysku albo straty r. 4. art. 86. 2do. Ab
accessorio ibidem 3tio. o długi Zapisane r. 4. art. 88.
4to. o Spaz, rękoiemstwo, wyrabianie drzewa, po-
fieczenie łak, wyłowienie ryb. zaięcie i Pobicie
bydła &c. r. 4. Ar. 88. 5to. Poymanemu na gorącym
uczynku r. 4. Ar. 88. 6to. w Sprawach osądzonych
które in executione r. 4. ar. 88. 7mo. Jeśli późna
apellacya r. 4. ar. 90. 8vo. o Rozdział między Bra-
cią r. 6. ar. 13. 9no. o Zbiegłych poddanych r. 3.
ar. 38. r. 12. ar. 14. 18. 24. 10mo. od Skazu Pod-
komorskiego chyba &c. r. 9. ar. 3. 11mo. sub nul-
litate decretorum r. 9. ar. 1. 12mo. od Sądu pogra-
nicznego z Carem Moskiewskim r. 6. ar. 29. 13tio.
Ktoby Kupcom na Jazach zaszkodził, r. 9. ar. 31.
14to. Zbytki Kupieckie z Gródu r. 1. Ar. 31.
Apellacyi popierając po śmierci Sędziego nie trzeba
pozywać Strony r. 4. ar. 86.
Apellacyi, niedopuszczenie karom nieulega r. 4. ar. 88.
Apellacyi niesłusznie płaci r. 4. ar. 89.
Apellacyi in Accessorio r. 4. Ar. 89.
Aresztować Kontumacyą r. 4. ar. 42. r. 7. art. 31.
Aresztować Pieniądze przy wykupnie kiedy niewolno
r. 7. Ar. 14.
Arędarz Sadow przybycia może sobie wyrwać poło-
wę r. 10. ar. 16.
Arędarze jacy mogą bydź? Arędować Zydow mytt
Celi niewolno r. 1. Ar. 29.
Aryanow Kara r. 3. ar. 3.
Artyleryi prowent r. 3. ar. 51.

B. B. B.

Banicyi Sublewacya bez przypozwania o zły prze-
wod prawa inutilis est r. 6. Art. 30.
Banicyi Sublewacye Kancellaryi Litewskiej niedokładają
się Króla ma wydawać r. 6. ar. 30.
Banicya po pojednaniu stron znowu Kancellaryi r. 4.
ar. 95. w Koronie zaś Trybunał Ibid.
Banicya o poddanych zbiegłych za Dekretem Grodz-
kim z Kancellaryi W. X. Litt. r. 3. ar. 38.
Banit jako ma banicyą znowu w Trybunale r. 1. Ar. 12.
Banit publicatus Infantis Protekcyi i mieysca nigdzie
niema r. 1. ar. 12. r. 11. art. 5.
Banitowi dany gleyt kiedy nie nieważny r. 1. ar. 12.
Banicye ex Cont. overliis partium ferowane osobliwie
wieczne Sublewacyi i gleytow mieć niemogą r. 4.
art. 30. r. 11. ar. 67. 68.
Banita Swieckiego exekucie Starosta a Duchownego
Loc. Ordinarius r. 11. ar. 4.
Barę w cudzym lesie r. 10. ar. 3. Za barę i bartne drze-
wo cudze Kara Ibid &c. r. 10. Ar. 13.
Beśpieczeństwo powszechne na wszelkich zjazdach r. 4.
ar. 7. 52. 53. 63. 64. r. 11. ar. 16. 35. 36.
Bezeczny o mężobóystwo r. 11. ar. 4. o Potwarz vide
Potwarz.
Bezecznych Starosta exekwuje r. 1. ar. 4.
Bezpotomni czym mogą Szafować r. 7. r. 1.
Brata oddzielnego i nieoddzielnego jako pozywać
r. 4. ar. 66. r. 6. ar. 13.
Brat Starszy młodszego nie zadłuża r. 6. ar. 11.
Brak Wileński restaurować komu należy r. 1. ar. 24.
Brzegi i społeczność brzegow r. 9. ar. 20. vide rzeka
Buntu Sąd i Kara r. 4. ar. 3.
Bydło błędne zajęte gdzie o nie Forum i wiele brac
za Szkodę r. 14. ar. 25.

C. C. C.

Celnicy mają bydź Chrześcianie osiedli r. 1. ar. 29.
Celi mytt Zyd trzymać niemogą r. 1. ar. 29.
Celi bez pozwolenia Króla nicht sobie nieustawia
Ibidem.
Chorągiew trzecia niemoże w tych dobrach stać w
których dwie stały R. 2. ar. 10.
Choroba od niestańnego wymawia r. 9. ar. 4. 5.
Chromoty zadane Kara r. 11. ar. 27.
Cia kędy excypowane kędy nie r. 1. ar. 29. r. 3. ar.
29. r. 9. ar. 31. r. 11. ar. 31.

Cła Kupców Koronnych i Litewskich w Koronie r. 1. ar. 29.

Cła Pifarze niedepaktuią r. 1. ar. 29. r. 3. ar. 29.

Cła Łagubawskie i Kryzbońskie zniesione komu r. 1. ar. 29.

Cła morskie obiecano sporządzić Ibid.

Na Cła stare wieczna wolność Wilna i innych miast Litewskich r. 1. ar. 29.

Cła z Brzeskiego Województwa kiedy nieplacą Ibid.

Cła od Szlachcica niebrać r. 1. ar. 30. a w gwałtowney potrzebie pozwala Szlachta Ibid.

Complex facti ma być Karany jako Princypał r. 11. ar. 29. 38.

Corki w dobrach Oyczyfnych nie dziedziczą r. 5. ar. 14.

Crimen Laesae maiestatis na to forum, Delator &c, r. 1. ar. 2. 4. 5.

Cudzoziemiec na dworze nie ma być chowany r. 2. ar. 23.

Cudzoziemiec majątności Ziemińskiej niekupi r. 3. ar. 21.

Cudzoziemcom Forum r. 3. ar. 12.

Cudzoziemcom Indygenaty jak dawać Ibid.

Cudzoziemcom Urzędów i dostoięństw bronią r. 3. ar. 12. 13. 17. r. 4. ar. 1.

Do cudzych Ziemi wyjeżdżać komu niewolno r. 3. ar. 16.

Cyganów niechować r. 11. ar. 36. r. 14. ar. 35.

Czeladź lozna, i konie przy Chorągwiach niepowinno być r. 2. ar. 25.

Vide Lozny Człowiek.

Czyńsz od zł: sta, zł, siedm r. 3. ar. 31.

D. D. D.

Datę do Pozwów dołożyć r. 4. ar. 19.

Dawność jaka i kiedy idzie rmo. na lat 60. r. 3. ar. 33. 2do. o Poddanych zbiegłych do Roku r. 3. ar. 38.

r. 12. ar. 12. 3tio. o Poddanego do lat 10. a na Ruń rok i sześć niedziel, a w Inflantach trzy lata i trzy miesiące r. 3. ar. 38. r. 12. ar. 13. 4to. Dawność

Ziemiaka załiedziana r. 3. ar. 38. 5to. Znowu względem zbiegłych Poddanych r. 3. ar. 38. 6to. Załedzenie w Mieście r. 3. ar. 38. 7mo. Jeśli kto w Koronie o gwałtowne wybić z majątności w mieście

prawnie nieczyni r. 4. ar. 33. 8vo. o Głowę i rany trzy lata r. 4. ar. 38. 9no. o dobra i sumę Pieniężną r. 4. ar. 9. 10mo. względem bronięcia Intrumisy r. 4. ar. 94. Excepcya tegoż Ibidem 11mo

Po śmierci Króla od Koronacyi aż do Roku r. 7. ar. 3. 12mo. Kupcom o dług na Szlachcica trzy lata r. 7. ar. 7. 13tio. o dług infty r. 7. ar. 10. 12. 14to.

o dobra przez dawność wątpliwe r. 7. ar. 13. 15to. o Złodziejstwo Rok r. 11. ar. 52. 16to. Nieużywanie Przywileju Króla Jmci do trzech lat r. 3. ar. 45.

Dawność jaka i kiedy nie idzie rmo. na dobra w Posagu zawiedzione r. 5. ar. 1. 2do. na dobra zapisane wyderkaniem, lub w przezykach zawiedzione r. 4. ar. 9. r. 7. ar. 12. 3tio. o Krzywdy fierocie r. 6. ar. 5. 4to. na dobra od Opiekunów przedane r. 5. ar. 3. 5to. Przeciwno dzieciom r. 3. ar. 45. 6to. o Złodziejstwo krzywdy dobre Ziemińskich dziedzicznych r. 2. ar. 10.

Dekrety sub bannitionis publicatione, o poddanych z Litwy do Korony zbiegłych exnuncerować r. 3. ar. 34.

Dekretu wydanie nie ma być odwłoczne r. 4. ar. 5.

Deputat nie Pofel r. 3. ar. 6.

Deputaci Duchowni na Trybunał judicii Compositi r. 3. ar. 32.

Deputatow 12. ex gentibus in causa laesae maiestatis r. 1. ar. 4.

Deputatow Trybunałskich Stancye r. 3. ar. 38. vide Trybunał.

Deputat jak się ma zachować r. 4. ar. 63.

Desertores Castrorum karać r. 2. ar. 10.

Dygnitarstwa jednemu r. 1. ar. 34.

Dilacye w czym pozwanemu pozwolone r. 4. ar. 24. 27.

Dług na Dobrach Króla Jmci przypadłych r. 1. ar. 8.

Długow Fryfzt r. 4. ar. 84.

Dług minorenium jako Opiekun opłaca r. 6. ar. 11.

Dłużnik bez zapisu za Przyśięgą wolen r. 7. ar. 6.

Dłużnik bez przyznania przed Urzędem także przyśięgą może się oczyścić r. 7. ar. 7.

Na dłużnika prawa lepszość r. 7. ar. 10.

Długu dawność vide Dawność.

Długi Oycowskie Syn Starszy płaci r. 7. ar. 18.

Dobra Króla Jmci w prerogatywy i Obligacyi noszą r. 1. ar. 14. 15. 19. 20. r. 2. ar. 10. r. 3. ar. 42. r. 4. ar. 67. 73.

Dobra dożywotne r. 1. ar. 33.

Dobra bez prawa do dyspozycyi Króla Jmci r. 9. ar. 25. 2do. na Dobra dziedziczne dowód, nieidzie z metryki r. 1. ar. 19. 3tio. Dobra dziedziczne na ko,

go r. 6. ar. 2. 9. r. 7. ar. 14. 24. r. 8. ar. 2. 4to. Kaduczne i onych dyspozycya r. 3. ar. 19. r. 8. ar. 9. r. 9. ar. 27. 5to. Dobra Exulantkie rekuperowane komu r. 3. ar. 4. 6to. Szlacheckie przed Unią nikomu

niepowinno r. 1. ar. 15. r. 3. ar. 2. 7mo. Rzeczypospolitey wstępne r. 1. ar. 19. 8vo. Szlacheckie niewchodzą za Królewskie albo Rzeczypospolitey r. 1. ar. 15. r. 3. ar. 5. 9no. Ziemińskie jako niemogą

być alienowane r. 2. ar. 4. r. 3. ar. 41. 42. r. 8. ar. 2. 10mo. z Pradków wieczne r. 3. ar. 43. 11mo. w Dobra w wiązać r. 4. ar. 94. 12mo. Macierzyste kiedy samym Corkom r. 5. ar. 10. 13tio. Kiedy równo i Synom r. 5. ar. 14. r. 6. ar. 2. 14to. w Posagu zawiedzione r. 5. ar. 1. 15to. Duchownych i Szlacheckich ochrona r. 2. ar. 6. 16to. Duchownych fundacya i Szlacheckich Swoboda jaka r. 2. ar. 10. 27. 17mo. Królewskich Prerogatywa r. 18. ar. 15. 19. r. 2. ar. 10. r. 3. ar. 42. r. 4. ar. 67. 73. 18vo. Tychże onera r. 1. ar. 14. 19no. Spadkowych dyspozycya r. 3. ar. 5. r. 9. ar. 25. 20mo. Lennych Immunitas r. 2. ar. 10.

Dochody Urzędników r. 4. ar. 6.

Na Dowodzie ustać r. 4. ar. 27.

Dożywotniey i Donataryi do skarbu płacą r. 2. ar. 10.

Droga, miara jej łokci 10. Do Kościoła miyna, przewozu wolna starey nietraci r. 9. ar. 32.

Duchowna Osoba niemieszka się w Urzędy Swieckie r. 4. ar. 2.

Duchowni z dobr Oyczyfnych służą r. 2. ar. 9.

Duchownych i Swieckich Kompocie Kontrowersie Forum r. 3. ar. 3. 31. 33. 34.

Dworow Immunitas r. 2. ar. 10.

Dziedzic tylko legitimus r. 3. ar. 28.

Dziedzictwo przez Oycę załtawione albo przedane &c po śmierci Oycowskiej dzieci odpowiada r. 6. ar. 8.

Dzierżawa do dowodu r. 4. ar. 72.

Dzieściny dawać r. 3. ar. 3.

E. E. E.

Elekcya Podkomorzego r. 9. ar. 1.

Elekcya Króla bez sprowadzenia Rycerstwa r. 2. ar. 1.

Ewokacya Szlachcica za dwiema być penowana, r. 1. ar. 14.

Exekucya osiadłego kedy r. 4. ar. 96.

Exekucya w rzeczach osadzonych niebronie r. 4. ar. 95. item vide Odprawa.

Expektatywy solita albo spolne przeciw prawu niemogą być dzierżane r. 1. ar. 33. r. 7. ar. 4.

Exempty od Sądu r. 4. ar. 23.

Exempty od Woyny r. 2. ar. 11.

F. F. F.

Falszerz Mincey r. 4. ar. 3. 17.

Falszywy Rekognitor albo Prokurator r. 1. ar. 16.

Falsz monety Szlachcicowi dowiedziony gardła pozabawia r. 1. ar. 17.

Forum rozmaitych stanów r. 4. ar. 44. 67.

Cudzoziemcow i Duchownych z Swieckimi vide Supra. o Dobra Stołowe Króla Jmci r. 4. ar. 3.

Zydowskie r. 12. ar. 7. item vide Zydzi.

Frymarki r. 3. ar. 50.

o Frymarkowe dobra Król sądzi r. 1. ar. 14.

Fundacye Kościołów trwale r. 3. ar. 33.

General
Gleyta
Gleyta ko
Głównik
gardło
czworo
traci i
za jemu
Głowiezy
Wieśniel
Wileńskie
Gościom
31. r. 11
Grabieży
no i ko
5. 15.
od wyr
ar. 2.
Granice
mi r. 9.
rożnym
czyni r
komor
puszcz
zwać b
bywaia
między
Graniczn
Granice W
we agac
Woyłka K
ia chyba
nie Ko
Gratitudo
Grodno s
Grodzki U
ima, gar
2do. Wi
3tio. Ex
dy r. 4.
sady r.
Grodzkin
6to. w T
7mo. o P
Po Seym
46. vide
Gwałt i G
gwalter
r. 11. ar.
go dzie
92. 3to
Pomoc
przy ro
Jeśli by
by Biał
Kara nie
invasus
towniko
rząd poz
Herbu cud
Heretykow
Hetmani sub
Hetmanow
Hetmanow
Hetmanow
Hetmanow
Hultajow Ka
Jarmarki Mi
dy, i Przy
Jazy cell ni
dla Kupce
rzekach p
Jednacz i Ko

G. G. G.

General vide Woźny.

Gleyta &c. i kiedy nieważne r. I. ar. 4. 12.

Gleyta komu niedawać r. I. art. 13. r. II. ar. 67.

Głównik alias Zaboyca pod czas publicznych zjazdów gardło i ławę traci r. II. ar. 16. 2do. przy robocie czworaką karę ponosi r. II. ar. 17. 3tio. Sukcesję traci i powinowactwa nie ma r. 8. ar. 7. 4to. Wieża jemu bez piątra r. 4. ar. 32.

Głowczyzna Szlachecka r. II. ar. 27. 44-45. 48.

Wieżniacka r. 12. ar. 1. 2.

Wileńskich mieszczan r. 12. ar. 6.

Gościom sprawiedliwość przeka r. 4. ar. 28. r. II. ar. 31. r. 14. ar. 4.

Grabieży. 1mo. Grabić na Sukni r. 9. ar. 19. 2do. Wołno i konie woły wozy i samego zabierać r. 10. ar. 5. 15. 3tio. Kiedy niewolno grabić r. 13. ar. 3. 4to. od wyręczenia bydła z Grabieży wiele płacić r. 13. ar. 2.

Granice. 1mo. Kto wygrywa używaniem kto świadkami r. 9. ar. 2. 2do. na Roku polnym przy Kopcu naroznym Podkomorzy i w niebytności Pozwanego czyni r. 9. ar. 5. 3tio. Pozew pod Imieniem Podkomorzego r. 9. ar. 2. 4to. do dowodu kogo przypuścić r. 9. ar. 2. 16. 5to. Dla przyległości przypoznać bez powodu r. 9. ar. 3. 6to. Kommitie niebywają jedno na rozgraniczenie dobr Królewskich między bracią albo za Konsensem Stron r. 9. ar. 4.

Granicznych Kopcow nierozrypować r. 9. ar. 18.

Granice Woyskowe w Obec Państwa swawolnie nie wagać r. 2. ar. 27.

Woyska Koronne za Granice W. X. Lit. niewkraczać chyba kiedy r. 2. ar. 27. Także Litewskie za granice Koronne r. 2. ar. 6.

Gratitudo benemeritorum r. 2. ar. 12.

Grodno sedes trzeciego walnego Seymu r. 3. ar. 6.

Grodzki Urząd 1mo. Głównika z wieży zbiegłego ima, gardłem karze, dobra stronie podać r. 4. ar. 32. 2do. Więźniom o głowę niefolguie r. 4. ar. 32. 3tio. Egzekucją czyni na dobrach Starościńskich kiedy r. 4. ar. 39. 4to. Gdy co na nieofiadłym przysądzi r. 4. ar. 45. 5to. Sprawę w rejestr tak przed Grodzkim jako i Ziemskim Sądem wpisać in triduo 6to. w Tydzień przed Seymikiem stawar. 4. ar. 46. 7mo. o Pospolite ruszenie ustawa r. 4. ar. 46. 8vo. Po Seymie we dwie Niedziele reassumitur, r. 4. ar. 46. vide Urząd.

Gwałt i Gwałtownikow poskromić, a własney rzeczy gwałtem nikomu niebrać nie najężdżać r. 4. ar. 92. r. II. ar. 1. 2do. o Gwałtowne wybiecie z spokojnego dzierżenia za pozwem Urząd wyieżdża r. 4. ar. 92. 3tio. Najazdu nayscia na dom albo Gospodę i Pomocników kara Gardłowa r. II. ar. 1. 4to. Jesli przy robocie ubije albo zabije r. II. ar. 2. 19. 5to. Jesli by kto Szlachcica więził r. II. art. 2. 6to. Jesli by Bałęglowie gwałt uczynił r. II. ar. 12. 13. vide Kara niepoczciwości. 7mo. Jesli by Gwałtownika inwalus zabił nie traci r. II. ar. 20. 8vo. Gwałtownikowi jako się do prawnych dowodow brać Urząd pozwala r. 4. ar. 92.

H. H. H.

Herbu cudzego nieprzywłaszcząć r. 3. ar. 19.

Heretykow kara r. 3. ar. 3. item vide Urzędy.

Hetmani sub tempus electionis Regiae r. 3. ar. 1.

Hetmanow powaga w Zaleceniu zaśluzonych r. 3. ar. 12.

Hetmanow władza r. 2. ar. 1. 6. 7. 29.

Hetmanow Likwidacye r. 2. ar. 1.

Hetmańskie Sądy r. 2. art. 10. 27.

Hultajow Karać r. 2. ar. 27. r. 12. ar. 29.

I. I. I.

Jarmarki Mińskie, Brzeńskie, Wileńskie, wielokroć, kiedy, i Przywileje onych r. 14. ar. 4.

Jazy cell niebiorą r. 9. ar. 31. 2do. wrota na Jazach dla Kopcow bezpieczne r. I. ar. 31. 3tio. Jazy na rzekach portowych zniefione r. 9. art. 21.

Jednacz i Kommissarz r. 4. art. 25.

Illegitimi główczyzny po Matce niebiorą r. 4. ar. 32.

2do. Niedziedziczą r. 3. ar. 28. r. 14. ar. 32. 3tio. Ani się Szlachectwem szczycą Ibid.

Indigenow nowych powinność r. 3. ar. 12.

Infames publicati r. I. art. 12. r. II. ar. 4. 5.

Inkwizycya in causis expulsionum r. 4. ar. 92.

Instygator oco może za dworem na Seym r. I. ar. 14.

Interregno durante Księgi Grodzkie otwarte r. 4. ar. 30.

Intrormiffia vide w więzanie,

Inwazia vide Gwałt.

K. K. K.

Kaduki Szlacheckie i nie Szlacheckie komu rozdawać r. 4. ar. 95.

Kaduki Poddanych Szlacheckich należą Panomich salvo jure propinquorum, r. 3. ar. 38.

Kary. 1mo. Buntow r. ar. 3. 2do. Delaty nie słuszey r. 7. ar. 1. 3tio. o dobiecie Karda r. I. ar. 9. 4to. o Rusznice na Seymach i innych Publikach &c. r. I. ar. 10. r. II. ar. 16. 17. 19. 5to. o niewnieśienie raty z dobr Królewskich do Skarbu r. I. art. 14. 6to. o Nieśluszne pozwanie Kommissarzow r. I. ar. 15. 7mo. Kara Niepoczciwości r. I. art. 2. r. 3. ar. 38. r. II. ar. 12. 13. 8vo. Pomowy r. I. ar. 2. 5. vide potwarz 9no. o Przymówkę r. 3. ar. 27. 28. 10mo. Kup. swawolnych r. 2. ar. 27. r. 3. ar. 29. r. 12. ar. 24. 11mo. Podajacy. h. Zamki Nieprzyjacielowi. Zdraycow &c. r. I. art. 3. 6. 7. 12mo. Przeciwnych Dekretowi r. I. art. 12. 13tio. Falsz. rzow Mince vide Falszerz, o Kradzież vide Kradzież, Heretykow vide supra. Evocationis vide Evocatio Invasionis vide Gwałt.

Kary Żołnierzow, 1mo. Jesli w ciągnieniu do Obozu Krąży, exekucye czyni, na termin omieszka gardło bez folgi. r. 2. ar. 1. 2do. Jesli by się exempeją nieśluszną od woyny zaślaniał sprawę traci r. 2. ar. 3. 3tio. o Noclegow odmianę, skracanie i o podwoły r. 2. ar. 6. 4to. o Leż w dobrach Szlacheckich abo Duchownych r. 2. ar. 6. 10. r. 3. ar. 29. 5to. o Popisanego Konia Rynsztunku Barwy przedanie r. 2. ar. 10. 15. 6to. Jesli z wozami z Krzywdą naprzyżowanymi wraca się z pod Obozu wraca się do domu r. 2. ar. 10. 7mo. Któryby bez ordynansu zagranice przechodził r. 2. ar. 10. 8vo. Gdyby placu swego w potrzebie niedotrzymał r. 2. art. 10. 13. 9no. Gdy przy popisie niestał r. 2. ar. 13. 10mo. o Ranę i Zabicie r. 2. ar. 18. 11mo. o Szkodę w Rybach r. 2. ar. 18. 12mo. o Spaszenie Zboża Ibid. 13tio. o Spalenie drzewa z Budynkow dyłow &c. r. 2. ar. 19. 14to. o Najazd cudzego stanowiska r. 2. ar. 23. 15to. o Leż bez Hetmańskiego Listu r. 2. ar. 23.

Kasztelan dozorca wyprawy Wojenney r. 2. ar. 6. 2do. w swoim Woiewództwie nie jest Sędzią r. 3. ar. 2. Kommissarz na rozeznanie dobr Króla i Szlacheckich r. I. ar. 15. 2do. na Sprawy pograniczne Kurlandzkie r. 4. ar. 29. 3tio. w Innych sprawach kiedy go z syłać r. 4. ar. 83. 80. r. 9. ar. 4. 7.

Komornicy jako podwod nie biorą r. 3. ar. 29. 2do. Salarium onych r. 9. ar. 9. 3tio. Cudzych spraw prokurować niemoga, ichże obieranie r. 9. ar. 10. 4to. Ichże skazu ważność Ibid.

Kontraktu Głównego nie sądzić r. 7. ar. 26.

Kopij w sprawach prostych nie dawać r. 4. ar. 21.

Kościółow i Klasztorow Violatores r. II. ar. 1.

Kowieńskie Miasto wieży dla swawolnych niebroni r. 4. ar. 31.

Kradzieży. 1mo. kto się do jedney rzeczy Kradzioney przyzna r. 14. ar. 15. 2do. Jesli by Szlachcic o Kradzież był powołany r. 14. art. 10. 3tio. Sługi Szlachcica r. 14. ar. 6. 4to. Małych rzeczy na dworze r. 14. ar. 7. 5to. w Cudzym polu, Sienie, wo. dzie r. 10. ar. 4. 6to. Miodu albo Pszczół r. 10. ar. 6. 7mo. Kradzieży doganiać sąsiedzi pomagają r. 14. ar. 9.

Król przy sprawach Obrażenia Maieftatu sam niedofia. da r. I. ar. 4. 2do. dobr Królewskich zachowanie

Papisany Zolnierz i Rynsztunek r. 2. ar. 20.
 Poręka, r. 6. ar. 8. r. 7. ar. 13. r. 9. ar. 22. r. 11. ar. 54.
 Port Jan Margenbach r. 9. ar. 31.
 Porządek Spraw r. 4. ar. 16.
 Posag do kłag przysądzić r. 5. art. 1. 2do. Po śmierci Zony bez
 potomney komu należy r. 5. 2. 19. 3tio w Posagu zapisane
 dobra r. 5. ar. 1. 4to. Posagowi Podległych dobr Maż nieod-
 dała chyba z pozwoleniem Zony r. 5. ar. 2. 5to: Posagi pla-
 cę Pollesiores bez dylacyi r. 5. ar. 2. 6to. Posagu które od-
 fadzone r. 5. ar. 8. 7mo Posag od Braci albo Stryjow r. 3.
 ar. 17. r. 5. ar. 3. 4. 8vo. Kiedy go Bracia dawać niepo-
 winni r. 5. ar. 4.
 Posel na Seym walny r. 3. ar. 6. r. 4. ar. 47. Poselskie pieniądze
 i wyprawa na Seym r. 2. ar. 7. Posłom obcym koszt r. 3.
 ar. 6.
 Pospolite ruszenie i od niego exempty r. 2. ar. 3. 22.
 Poczt. Poczmajster r. 3. ar. 29.
 Potwarz. Nozdrza rozerznąć, czci i flawy odgadzić &c r. 4. ar. 105.
 2do o Praktyki pomowienie niewinne r. 1. ar. 2. 3tio o Po-
 zew potwamy r. 4. ar. 59. 4to. Jeśli prosiy Człowiek Szla-
 cheica o Złodziejstwo pomówi &c r. 14. ar. 10. 5to o Gwałt
 niedowiedzony r. 11. ar. 12.
 Potwierdzenie praw i Statutow r. 1. ar. 1.
 Pozew, 1mo. Niema mieć słow nieuczciwych r. 4. ar. 26. 2do
 Ani potwarzy r. 4. art. 29. 3tio. o Granice Imieniem Pod-
 komorowego r. 9. art. 2. 4to. w Koronie pod Tytułem Króla,
 a pod pieczęcią Ziemi r. 4. ar. 12. 5to. na jedne roki nie-
 wydawać więcej nad trzy r. 4. ar. 43. 6to. Po nieofadłego
 gdzie kłasc r. 1. art. 9. 7mo. Nie bez pozwolenia Urzędnika
 r. 5. ar. 9. 8vo Straciwszy jeden można innym pozwać r. 4.
 ar. 20. 9no jako pozwać Brata nie oddzielnego r. 4. ar. 66.
 10mo. o Pozwanie niesłuszne Kommissarzow, Sądu, Urzędu
 r. 4. ar. 49. 11mo Opuszczenie rzeczy Imienia, tytułu, daty
 zbijają się pozwy r. 4. art. 19. 12mo. Bronić się niewiadomo-
 ścią pozwow r. 4. ar. 41. 13tio. Dla niezgodliwych pozwow
 strona niestraci r. 4. ar. 19. 14to. Pozwany o dziedzictwo nie-
 staniem traci r. 7. ar. 14. 15to. Niepozywać o dobra Szla-
 checkie wieczne przed Unią r. 1. ar. 15.
 Praktykant i odkrycie Praktyk r. 1. ar. 2.
 Pralatury komu konferować r. 2. ar. 18.
 Praw i Przywilejow nienaruszać r. 2. ar. 15.
 Prawo bez wywodow r. 4. ar. 54.
 Prawo czyis lepsze r. 1. ar. 30.
 Prefkrypcya vide Dawność.
 Priwilegia stanow Confirmantur r. 3. ar. 3.
 Przeglady r. 4. ar. 5. 2do. Kiedy zniszczone r. 4. ar. 101.
 Przegląd r. 4. ar. 67.
 Prokuratora dodać r. 4. ar. 54. 56. 57. 2do. Prokuratora po-
 winność r. 4. ar. 61. 105. 3tio. Prokuratora moc limitowana
 r. 4. ar. 61.
 Przypożwów po śmierci Sędziego niepotrzeba r. 4. ar. 28. 43.
 Przyłącza kiedy się odwieść r. 1. ar. 5. r. 4. ar. 81. r. 7. ar. 6.
 Przyłącza żydow r. 4. ar. 81.
 Do Przyłączi kto bliższy r. 4. ar. 81.
 Przywilej rozumieć jako sam w sobie brzmi r. 7. art. 17. 2do.
 Nieużywaniem jako ginie r. 3. ar. 45. 3tio. Poślednielzy
 nieważy r. 1. ar. 8. 3a. r. 7. ar. 3.
 Przywilej pierwszego Męża należy Dzieciom pierwszego Mał-
 żeństwa r. 5. ar. 1. 2. 2do. a Kiedy bliskim r. 5. ar. 5. 13.
 Przyznanie kiedy czynić r. 7. ar. 1. 6. 2do w Ziemstwie r. 7.
 art. 2. 3tio. Jako do Kłag własnego Powiatu przenosić r. 7.
 ar. 1. 4to. Przyznania zapisow Czas r. 7. ar. 6. 5to Siero-
 cie za wic r. 8. ar. 6to. o Nieprzyznany dług kto wolen r.
 7. ar. 7. 7mo. Na przyjmowanie przyznania Urząd nie je-
 dzi r. 4. ar. 5. r. 7. ar. 1. 2.
 Pfiś ukąszenie za polczwaniem r. 13. ar. 13.
 Publik. bezpieczeństwo vide bezpieczeństwo.
 R. R. R.
 Rada z kogo r. 3. ar. 18.
 Rana Krwawa linia obliczna &c r. 11. ar. 27. 39. 2do. w Zar-
 cie r. 11. ar. 42.
 Raptor Białychgłow r. 11. ar. 3. 13.
 po Ręce zmarley odbierać Starostwo r. 9. ar. 24.
 Recognitor albo procurator faktywy r. 1. ar. 16.
 Refferendarie terminaty Dekretow podpisują r. 1. ar. 11.
 Rekoimstwo vide Poręka.
 Relaxacya r. 4. ar. 41.
 Remissa r. 3. ar. 32.
 Rodzicom pietas r. 8. ar. 7.
 Roki zawite o czym r. 4. ar. 42.
 Roki wielekroć r. 4. ar. 46.
 Roki Lidzkie vide Lidzkie.
 Roki Rzeczyckie na dwóch miejscach r. 4. ar. 46.
 Rokow niewzłaczać r. 4. ar. 23. do Rokow Kentrowerfie gra-
 niczne odność r. 9. ar. 9.
 Rokofzanie r. 1. ar. 4.
 Roty wodzić kto niemoże r. 2. ar. 24.
 Rotmistrze po Parafjach na znieszenie Rabownikow r. 2.
 ar. 27.

Rozboj r. 11. ar. 32. vide Zaboy.
 Rozdział między bracią r. 7. ar. 15.
 Rozwód do Sądu Duchownego r. 5. art. 13.
 Ruszenie Pospolite vide Pospolite Ruszenie.
 o Rusznice kara vide Kara.
 Ryby kradzione opłacać r. 14. art. 27.
 Rzeczycki Powiat w przechodach Zolnierskich co ma r. 5.
 ar. 27.
 Rzeka r. 9. ar. 20. 31.
 Rzeka portowych impedimenta zniesiona r. 9. ar. 27.
 Rzeki navigabiles, tudzież o ich przeczystczeniu, i przekopaniu
 r. 1. art. 31.
 S. S. S.
 Saletry siarki prochu niewywozić r. 3. ar. 48.
 Sądy Pospolite r. 4. ar. 4. 2do Powaga i bezpieczeństwo r. 4.
 ar. 7. 52. 53. 62. 3tio. Ziemskie vide Roki 4to. Rycerskie r. 2.
 ar. 10. 5to. Grodzkie vide Grodzkie 6to. w Pospolite rusze-
 nia ustają r. 4. ar. 46.
 Sądy Podkomorskie 1mo. Gdyby kto je zgwałcił r. 9. ar. 1. 2do
 bez Apellacyi r. 9. ar. 1. 3tio. Kiedy bez powodu przypozwać
 na jeden rok r. 9. ar. 3. 4to. Nieodwłocznie r. 9. ar. 6. 5to.
 przy nieustannym strony r. 9. ar. 5. 6to. Gdyby oboja stroną
 znakow nie miała r. 9. ar. 16. Item vide Podkomorzy i Granice
 Sąd pomaga gonić Kradzieży r. 14. ar. 9.
 Sądziński spor o Granice r. 9. ar. 3.
 Scrutinium. 1mo. o Mężoboystwo w obronie r. 11. ar. 21. 2do. o
 Niepoczciwości r. 11. ar. 61. 3tio. In Causis criminalibus
 wywodzą na rokach Ziemskich albo Grodzkich r. 11. ar. 10.
 6a. 4to. Kto świadczy? jako? r. 11. ar. 21. 5to. Świadek nie-
 korrumpowany r. 11. ar. 10. 6to. Scrutinium nie przez Sub-
 stytuty r. 11. ar. 62. 7mo. w Rotule zacierać r. 11. ar. 65.
 Sędzia kto r. 4. ar. 2.
 Senatorow zniewaga r. 1. ar. 24.
 Seym, Seymu czas, miejsce, sposoby r. 3. ar. 6.
 Seymowe Konstytucye z jakim dowodem drukować r. 3. ar. 6.
 Seymowe sprawy r. 3. ar. 46.
 Seymiki r. 3. ar. 6. 9.
 Siano r. 14. art. 26.
 Sierota nieprzyznawa r. 8. ar. 1.
 Skarbowa rsta z dobr Królewskich r. 1. ar. 14. ar. 51.
 Slonimski zjazd r. 3. ar. 8.
 Sługa ofiadły, nieofiadły r. 4. ar. 48. 102. 2do. Broniąc Pana
 jeśli zabije kogo r. 11. ar. 25. 3tio. Bez listu świadczącego
 nieprzyymować go r. 11. ar. 24. 4to. Pan stawia go r. 15.
 ar. 7. 5to. Zań sprawiedliwość czyni r. 11. ar. 32. 37. 6to.
 On pozywa r. 11. ar. 26.
 Sprawa o poczęwość vide Poczęwość.
 Sprawa z Podkomorzym vide Podkomorzy.
 Series przywołania r. 4. ar. 53.
 Starostwie, 1mo. Powinność ich r. 2. ar. 24. r. 4. ar. 35. 37.
 39. 67. 2do. dwuysa Starostw sądowych jeden nie trzyma
 r. 4. ar. 37.
 Starostwa Łojowskie i Lubeckie vide Łojow 2do. na Starostwach
 summa r. 4. ar. 67. 3tio. Po śmierci Starosty albo Dzierża-
 wcy dobra weryfikuje Podskarbi r. 1. ar. 14.
 Statuta i prawa potwierdzone r. 1. ar. 2.
 Sublewacye r. 1. ar. 12. r. 4. ar. 30. r. 11. ar. 67.
 Sukcesor kto r. 7. ar. 18. f. 8. ar. 7. 2do. de Successione Książ-
 ąt Ichmć Ordinacia r. 3. ar. 17.
 Sumptuaria Lex r. 1. ar. 29. r. 3. ar. 25.
 Swawolnikow pokromienie vide Kara.
 Świadek, 1mo. Nie krewny r. 4. ar. 76. r. 9. ar. 14. 2do. Ślawy
 dobrej, nieprzynajęty r. 4. ar. 76. 3tio. Oczywisty potior
 r. 4. ar. 77. 78. r. 11. art. 21. 63. 4to. od Krzyża nieod-
 grażać go r. 4. ar. 76. 79. r. 9. ar. 15. 5to. o Granice starzec-
 r. 9. ar. 16. 6to. Szlachcic jako świadczy r. 9. ar. 14. vide Scr-
 utinium.
 Świece w zawadzie zagalić r. 11. ar. 11. 19. 42.
 Święta rzeka vide Port.
 Syn za Oycą niepokutnie r. 4. ar. 49.
 Szlachcic z Oycą Szlachcica r. 3. ar. 20. 2do. o Nieszlachectwo
 zelżony r. 3. ar. 19. 22. 23. 3tio. o Fałsz monety, powołany
 r. 1. ar. 17. 4to. Skupiwszy dobra Tatarskie jak Ruzy r. 11.
 ar. 33. 5to. w Mieście mieszkającego powinności r. 3. ar. 24.
 6to. Wolno mu placow i Domow w Mieście nabywać r. 3.
 ar. 49. 7mo. Evocatus za dworem vide Evocatus 8vo. Sza-
 chectwo kto traci r. 3. ar. 19. 25. 9no. Szlachta -ciągnie
 z Kafztelanem r. 2. ar. 6. 10mo. Każdy pod fwą Chora-
 gwia r. 2. ar. 7. 11mo. Szlachty Immunitas r. 3. ar. 10. 30. 35.
 Nie Szlachcic Szlachcica niema fobie przywilejować r. 3. ar. 19.
 22. 23. 26. 28.
 T. T. T.
 Talionis pęnar. 1. ar. 2.
 Targowego kto nienta wybierać r. 3. ar. 37.
 Tatarowie jako służyć mają r. 11. ar. 33. r. 12. ar. 9. 2do. Dobr
 Ziemskich skupować niemoga r. 11. ar. 33. 3tio. Czeladzi
 Chrzesciński nie mogą mieć r. 12. ar. 9. 4to. Privilegia
 onych r. 12. ar. 9.
 Termino. Takto sprawić się r. 4. ar. 42.

Testamentem co się godzi legować r. 8. ar. 2.
Towary przedrogię *vide sumptuaria lex.*
Trybunał w Wilnie r. 3. ar. 35. *ado.* na Trybunał wiele Kom-
mitywy r. 4. ar. 52. *3to* Trybunałcy Pisarze *vide Pisarz 4to.*
Trybunałnych Deputatów stancye r. 3. ar. 35. r. 4. ar. 52.
Tumulty r. 11. ar. 35.

U. U. U.

Unia, a przed Unią trzymane dobra r. 3. ar. 2.
Urząd do przyjmowania zapisów niejeżdź *vide Przyznania.*
Urzędów *Authoritas & Securitas vide Bezpieczeństwo.*
Urzędów przychodniom niedawać r. 3. ar. 12. r. 4. ar. 1.
Urzędów raz danych nieodbierać r. 3. ar. 1. r. 4. ar. 1.
Urzednicy Jacy r. 2. ar. 5. r. 4. ar. 2. 36. *ado.* Elekcia Urzędni-
ków r. 4. ar. 7. *3to.* Dochody ich r. 4. ar. 6. *4to* Porządek
zaśladania r. 3. ar. 1.
Urzednicy Ziemiństwa Kijowskiego r. 3. ar. 1.
Ustawy nie bez Seymu r. 3. ar. 15.

W. W. W.

Wakanse kiedy i komu rozdawać r. 3. ar. 34. r. 3. ar. 12.
Wdowie dobra r. 5. ar. 13.
Werbunek i Werbownik r. 2. ar. 10.
Wiano i wieniec r. 5. ar. 6. 17.
Wieża i wężenie r. 4. ar. 31. 32.
Wieżić niebezprawnie r. 11. ar. 28.
Wilna i Lwowa warunki i prerogatywa r. 2. ar. 27. r. 3. ar.
35. r. 12. ar. 6.
Wileński bruk restaurować i na to koszt r. 1. ar. 29.
Wileński Most r. 1. ar. 29.
Wileński Mielczanin kiedy może dochodzić jako Szlachciec r. 4.
ar. 69.
Wino, po które famym do Węgier niejeżdź r. 3. ar. 36.
Woda *vide Rzeka.*
Wojenną służbę kto służy r. 2. ar. 4. r. 5. ar. 7.
Województwo Brzełkie r. 2. ar. 27.
Województwa Brzawskiego, Kijowskiego przełady *zniesione*
r. 4. ar. 101.
Woluntariusz zakazany r. 2. ar. 27.
Wojna i od Wojny exempty r. 7. ar. 3.
Woyłkowe prawa *pod Rozdziałem wtórym wciq:*
Woyłowska komu Konferować r. 4. ar. 73.
Woźnego Urząd &c. r. 4. ar. 8. 9. 10. 11. 31. 104. *ado.* Woźnego
zniewaga r. 1. ar. 24.
w Wiazać pozwy r. 4. ar. 9.
w Wiazać w Imieniu r. 4. ar. 74. 95. 98. 100.
Wybrańców popis r. 2. ar. 7.
Wyderkaff r. 3. ar. 31.
Wyjchanie z Państwa r. 2. ar. 12.
Wykupne r. 7. ar. 14.
Wywołaniec miejsca i Protekcyi niema r. 2. ar. 22. r. 11. ar.
4. 5. 36. 68.

X. X. X.

Xiążat Ichmść Radziwiłłow do succedendo *Ordinacia approbo-*
wana r. 3. ar. 17.
Księstwa Litewskie, Zmudzkie, Kurlandzkie *zbiegłych* poddanych
gdzie dochodzą r. 3. ar. 38.

Z. Z. Z.

Zaboy *vide Głownik.*
Zaboy w obronie r. 11. ar. 2. 21. 62.
Zaciąg Królewski r. 2. ar. 1.
Zaciągac niewolno na potrzeby prywatne r. 2. ar. 23.

Zamkow Ammunicia r. 3. ar. 29.

Zagocznie niesądzić r. 1. ar. 2.

Zapalacz r. 12. ar. 18.

Zapisy *1mo.* Ich ważność i inne Okoliczności r. 4. ar. 73. *ado.*
przed Urzędem czynić r. 7. ar. 1. 2. 6. *3to.* Urząd po zapisy
niejeżdź *vide Urząd i przyznania 4to.* w Kaptarach uczynio-
nego walor r. 7. ar. 1. 6. *5to.* Grodzkie r. 7. ar. 2. 3. *6to.* Przy-
szley Sukcesyji nieważne r. 7. ar. 4. *7mo.* Zapis pierwszy poti-
orr. r. 7. ar. 5. *8vo.* Pospolitych zapisów rozumienie r. 7. ar. 17.
9no. z Przodków r. 7. ar. 18. *10mo.* Zapis na dobrach wien-
nych r. 5. ar. 17. *11mo.* Oryginały zapisów r. 7. ar. 1. 2. *12mo.*
Zapisów pierwszość nie od daty ale od przyznania r. 1. ar. 16.
13to. Zapisu pierwszego summa r. 2. ar. 8.

Zapowiadać *zbiegłego* sługę, jak, a Pan przyśięga &c. r. 4. ar. 48.

Zareka *vide Poręka.*

Zasadzka na drodze r. 11. ar. 21.

Zastawar r. 7. ar. 18. 19. 20. 22. 28.

Zastępcza jaki r. 4. ar. 24. *ado.* i Kiedy nullitas r. 4. ar. 55. r. 7.
ar. 23.

Zbieg *1mo.* Zbiegow dochodzić w miastach r. 3. ar. 35. 38. r.
12. ar. 13. 14. *ado.* w Kurlandyi, Litwie, Zmudzi, r. 3. ar. 38.
3to w Ziemi Halickiej, Lwowskiej, Chełmskiej r. 3. ar. 38.
4to Zbiegłych dawność rozmaita na Ruli Instancjach r. 3.
ar. 38. r. 12. ar. 12. 13. 17. 50. w Woiewództwie Czerni-
chowskiem r. 12. ar. 14. 6to do Plus r. 12. ar. 14. *7mo.* z
Bracławia r. 12. ar. 14. *8vo.* Jeśliby z-fiedziawszy dawność
ziemią *zbiegl* r. 3. ar. 38. 9no jeśliby wieczyły r. 3. ar. 38.
10mo rok żądnego prawa i zapisu na sobie nie czyni r. 12.
ar. 24. *11mo.* Taxa *zbiegłego* w pozwie r. 12. ar. 14. 15. *12mo.*
Swawolny r. 12. ar. 24. 13to Imać got r. 12. ar. 16. 24. 14to.
On odpowiadać w Grodzie r. 12. ar. 18. 15to. o Zbiega kiedy
wolno pozwać Starostę r. 15. ar. 67. r. 12. ar. 15. 16to bez
listu przyjętego Forum r. 12. ar. 14. 17mo Przed wiciami r. 12.
ar. 14. 18vo z Woyłkar r. 2. ar. 14. r. 12. ar. 14.

Zboże r. 9. ar. 23. r. 14. ar. 26.

Zbytki Plebejorum r. 3. ar. 25.

Zguba r. 7. ar. 24.

Zjazdow bezpieczeństwo *vide bezpieczeństwo i Elekcia Regis.*

Złoczyńców łapać r. 11. ar. 28. r. 12. ar. 16.

Złodzieystwo *vide Kradzież.*

Zołnierski Rynsztunek nie od złota i srebra r. 2. ar. 15.

Zołnierska Leża *vide Leża.*

Zołnierskie ciągnięcie dniowe proste dwie mile r. 2. ar. 6.

Zołnierz w ciągnięciu do Obozu r. 2. ar. 16. *ado.* Chorągwi nie.
odmieniar r. 2. ar. 3. *3to.* na Chlebie tylko służyć r. 2. ar. 6.
4to. dobr Szlacheckich i Duchownych nie krzywdzi r. 2. ar.
10. 5to. Na drugiego assignacya, Leże &c. nie następuje r. 2.
ar. 10. r. 2. ar. 21. 6to. Pobocznych stacyi niewybiera, na-
czymy przestaje r. 2. ar. 10. *7mo.* Cudzoziemskiego zacią-
gu jako się z stanowiska rusza r. 2. ar. 10. 8vo. z Woyłkar nie-
wycieżdża r. 2. ar. 10. 9no Konia i rynsztunku popisanego nie-
zbywa r. 2. ar. 10. 10mo. od Sądow kiedy wyjęty r. 1. ar. 22.
11mo. Na co mu assignacya nieważna r. 3. ar. 20. 12mo. Prze-
stępny Kara *vide Kara 13to.* Zolnierzow Łożni *vide Ło-*
żni.

Zydowskich Czapek Kolor r. 12. ar. 31. *ado.* Zydzi Celi, mytę
Zup, arędować niemogą r. 1. ar. 29. *3to.* Czego w zastawie
niebiorą? pod jaką karą Chrześcijańskiej r. 2. ar. 1. Czeladź nay-
mować im niewolno? Jako handlować zamierzono? Zydowskie
zapisy? Forum &c. r. 4. ar. 6. r. 12. ar. 7.

Koniec Rejestru Konstytucyjnego.

SUMMARIUSZ
KONSTYTUCYI
SEYMU
WARSZAWSKIEGO ROKU 1786

Zaświadczenie Czynności Rady przy Boku Naszym Nieustającej.

1. *Uchylenie Rezolucyi Rady Nieustającej.*

Rezolucye Rady Nieustającej pod dniem osmym Lipca 1785. na Memoryał Ur: Szczuki, jako i drugą pod dniem czternastym Marca 1786. na Memoryał Ur: Dorożyńskiego, jako powadze i prerogatywie Meżowskiej, co do *Separatek*, szkodne, uchylamy.

2. Rezolucyą Rady Nieustającej pod dniem 19. Sierpnia 1785. jako znoszącą Prawo 1776. *de Foro ubiquinario* w W. X. Litt: a zatym Legislacyą popełniającą, uchylamy

3. Rezolucyą Rady pod dniem dwudziestym piątym Sierpnia Ru 1786. odmawiającą pomocy woyskowej do exekucyi Dekretu oczywistego Assefiorskiego Ur: Stanisławowi Czyżowi, jako przeciwną Prawu, uchylamy.

4. Rezolucyą Rady wypadłą między Ur. Mniskową Chorążyną Nadworną Koronną, i Ur: Kossakowskim, oskarżoną Memoryałem, jako przeciwną Prawu wyraźnemu 1784. Roku, na Seymie Grodzieńskim uchwalonemu, uchylamy.

5. Rezolucyą Rady pod dniem trzecim Czerwca 1785. Roku w pretenfii Skarbu Litewskiego do Skarbu Koronnego zasła, odsyłającą też pretenfya do decyzji Seymujących Stanow, jako przeciwną wyraźnemu Prawu 1768. Roku, *titulo* = Uregulowanie Expedycyi Celnych &c. = Uchylamy. A wszelkie od tąd pretenfye wzajemne względem odebrania Celł tych Skarbow umorzywszy, uskutecznienie teyże Konstytucyi 1768, obydwom Kommissyom na wzajem zalecamy.

Kwit dla Departamentu Woyskowego.

Szarze Generała Kawaleryi, i Generała Infanteryi, tudzież Generała Kwatermistrza, za wyjęte z ostatniego Regulaminu 1786. mieć chcemy, i że liczba Generałów Konstytucyą 1775. nie przejdzie, warujemy.

Kawaleryą Narodową przy Etacie 1775. zostawując formacyą Szwadronów Kawaleryi Narodowej tym sposobem wynalezioną mieć chcemy: aby każdy Towarzysz zaciągniiony pod Znak i Chorągiew, swoje miejsce w Szwadronie miał, i do dawania na miejscu swoim sownego Pocztu pod żadnym pretextem nie był niewolony. Sam zaś gdy się od Chorągwi oddalić zechce, za wiedzą Kommendantów Brygad, na swoim miejscu zostawić sowny Poczec, że mu wolno będzie, stanowimy: Urzędników Koronnych i Litewskich Cywilno - Woyskowych przy Prawach i Prerogatiwach 1775. & 1776. im służących, zostawiamy. Honory Woyskowe do ich *respective* Rangi przywiązane, w całym Woysku Obojga Narodów czynić onym nakazujemy. Co do Rozdziału i Paragrafu dziewiątego Służby Garnizonowej, *titulo* = O Subordynacyi i Karności Woyskowej = *pagina* 50. w wierszach iedenastym i dwunastym, zamiast słów: „do Sądów Woyskowych zapozwany bydz ma, i podług Artykułow sądzony”, następujące słowa z Regulaminu 1775. „ad Forum competentis pozwany, na karę przykładową osądzony, i karany będzie”, w Regulaminie

1786. umieszczamy. Kommandanci Brygad Kawaleryi Narodowej, a Szefowie Regimentow i Pułkow, Sztab-Officerow swoich urlopować nie będą mogli, prócz pozwolenia im dawać na kilka dni oddalenia się od Sztabu; Innych zaś Officerow na jeden miesiąc urlopować mogą, i to nie w czasie Musztry. Wszystkie zaś Urlopy na dłuższy czas że iść powinny od Generała Kommandującego, a za granicę od Departamentu Woyskowego, mieć chcemy. Abcugi na Kaszę Inwalidową od całego Woyska uchylamy; oprocz Generał-Sztabu, Urzędników Cywilno-Woyskowych, *inclusive* z Szefami Reymentow i Pułkow. *In reliquo* zaś Regulamen 1786. w swojej zupełney mocy zostawujemy.

W Kawaleryi Narodowej że tylko sama rodowita Szlachta Polska byź ma, ostrzegamy: równie w Regimentach Autoramentu Cudzoziemskiego Obozga Narodow Szlachta Rodowita Polska mieszczona na Generałow, i Sztab-Officerow, i Officerow byź ma: a od Kreacyi, odtąd, Cudzoziemcow zupełnie wyłączamy: *salvis modernis possessoribus*. W Pułkach zaś Przedniej Straży Narod Tatarów umieszczony byź może.

Zakwitowanie Kommissyi Skarbu Koronnego

Summy refztuiące, to iest: w gotowiznie zł: Poll: 1,717,775. i gr: 12. den: 4 $\frac{1}{2}$; w skupionym do Magazynow Rzeczypospolitey zbożu zł: Poll: 225,692. gr: 12. na Retentach zł: Poll: 187,888. gr: 13 $\frac{1}{2}$. *Summa Summarum* Remanentu wszystkiego w gotowiznie, w zbożu, i na Retentach, złotych Polskich dwa miliony, sto sześćdziesiąt jeden tysięcy trzydzieści sześć, gr: siedm, denarów pięć zostaiące, w rachunkach przez tychże Przewielebnego WW. i UU. Deputowanych wyrażone; *ad dandum* z nich *rationem* następującey Kommissyi zostawujemy.

A zostawując w całości i nienaruszeniu Prawo, aby przybywające Intraty Skarbu Koronnego szły zawsze na powiększenie liczby Zolnierza w Towarzyszu, Szeregowym i Gimeynach; zlecamy Kommissyi Skarbu Koronnego, aby użyla Summę Trzykroć sto Tysięcy z remanentu Skarbowego, na skupienie Tytuniow wczesnie, i fabrykowanie Tabaki dla Kraju, i te u siebie zakonserwowała w Magazynach do przyszłego Seymu, by w czasie po skończonym Kontrakcie Arendowania Tabaki, mógł Skarb Koronny sam administrować Antreprzyę Tabaki, dla większego Skarbu Koronnego dochodu; tudzież Loteryę Skarb Koronny na siebie odbierze, i Administracyą oney ułoży, i fundusz dla grających w Loteryę zabezpieczy.

Zakwitowanie Kommissyi Skarbu W. X. Litt.

Summy Refztuiące, to iest: dla Officyalistow Łaski pod Sejm w Grodnie Zł: 8516. groszy 20. i druga takż na naiecie Pałacu dla Poła Zł: 8516. groszy 20. *ad mentem* Konstytucyi 1776. Roku, z Rat przeszłych w Kasie odłożone, oraz od funduszu na allewiacye i różne wydatki przeznaczonego 18,429. Zł: gr: 28. z tychże przeszłych Rat w Kasie zostaiące, niemniej za Dekretem Kommissyi z Seymu 1780. Roku naznaczoney, na dobrach zeszłego W. Tyzenhauza Podskarbiego Nadwornego Litt. w extenuacyi będących, Złotych 128,622. gr: 11. $\frac{2}{3}$. także na Dobrach Ur. Andrzejkowicza Zł: 23,038. gr: 21. a na Officyantach dawniey odecessowanych, wedle rachunku Złotych 77,802. gr: 3 i $\frac{1}{2}$ i na Ur. Buynickim zł. 26,310. gr: 13. *ad vindicandum* (cieżeli maiątki onych byź się okażą); *in summa* w gotowiznie Złotych 35,463. gr: 8. a na Retentach Zł: 255,773. gr: 19. w Rachunkach przez tychże Przewielebnego, WW. i UU. Deputowanych wyrażone, *ad dandum* z nich *rationem* następującey Kommissyi zostawujemy. A Konstytucyą Roku 1768. *titulo* = Uregulowanie Expedycyi Celney od Kupcow Koronnych i Litewskich = odtąd uskutecznią mieć chcemy. Niemniej zaległą należytość dla Przewielebnego Wodzińskiego Biskupa Smoleńskiego, po zaspokojeniu długow pierwszey i drugiey Klasy, z funduszu Długi Rzeczypospolitey umarzającego, zapłacić zalecamy.

Ostrzeżenie względem Kursu Złota i Monety.

Dogadzając potrzebie i wygodzie Publiczney, Kurs Czerwonego Złotego w Koronie i W. Xięstwie Litewskim odtąd do Złotych Polskich ośmiastu podnosimy; a względem Monety Srebrney, zlecamy Kommissyom Obozga Narodow, aby zniołszy się między sobą, oraz z Kommissyą Menniczną, Kurs teyże Monety Srebrney do ligi Monet Krajow zagranicznych z Nami sąsiadujących,

in

in tractu dwóch Miesięcy wyproporcyonowały; *nihil quidquam derogando* dobro-
wolnym opifom i Dekretom.

Zakwitowanie Kommissyi Edukacyi Narodowej.

Summę Remanentową Zł: Pol: 19-432. gr: 7. $\frac{1}{2}$ rachunkami okazaną, i w Kaf-
sach Kommissyi Edukacyney w gotowiznie zostającą, do wciągnięcia w przy-
szłe rachunki od dnia 1. Lipca Roku teraźniejszego 1786. zostawuiemy.

Ponieważ zaś Kommissarzom Edukacyi Obojga Narodow wyżej wyra-
żonym, czas do sprawowania ich funkcyi Prawem oznaczony teraz wypływa; za-
czym chcąc w czas dalszy zabezpieczyć nieprzerwany ciąg Edukacyi Narodo-
wej, też same Osoby, a to pod Prezydencyą Nayprzewielebniejszego Księcia
Jmci Michała Poniatowskiego Arcy-Biskupa Gnieźnieńskiego, Prymasa i Pier-
wszego Książęcia Korony Polskiej i W. X. Lit: lub w niebytności jego, pier-
wszego *in ordine* przytomnego Kommissarza, do dalszego sprawowania tychże U-
rzędow na lat sześć potwierdzamy; w przypadku zaś śmierci lub urzędowego
odstąpienia którego z Kommissarzow. Nam KROLOWI wolność nominowania
Osoby na miejsce wakujące ostrzegamy.

*Odmiana Kadencyi Sądow Ziemskich i Grodzkich dla niektórych Woiewodztw i Powiatow
W. X. Lit.*

Przychylając się do żądania Posłow Woiewodztw i Powiatow niżej wyrażo-
nych, odmiany dla Kadencyi Sądow Ziemskich i Grodzkich z mocy Instru-
kcyi swoich dopraszających się; My KROL za zgodą Stanow Rzeczypospolitey
naznaczamy:

Dla Woiewodztwa Wileńskiego, czas Rokow Ziemskich od dnia 1. Oktobra,
do dnia ostatniego Januarii; A dla Roczkow Grodzkich od dnia 1. Januarii, do
ostatniego Apryla.

Dla Woiewodztwa Połockiego, Ziemstwo od 1. Oktobra, do ostatniego De-
cembra; Grod od 1. Januarii, do ostatniego Marca. Toż samo dla Powiatu Or-
szańskiego.

Dla Powiatu Oszmiańskiego, Wilkomirskiego, Kowieńskiego, i Księstwa
Zmudzkiego obydwóch Repartycyi, czas Rokow Ziemskich od dnia 1. Oktobra
non interrupta do ostatniego Januarii; a dla Roczkow Grodzkich od dnia 1. Fe-
bruarii Niedziel szefnaście; zachowując co do Powiatu Oszmiańskiego: aby jedna
Kadencya tak Rokow iako i Roczkow w Oszmianie, a druga w Postawach, i tak
zawsze też zachowując alternatę, sądziła się.

Dla Woiewodztwa Nowogrodzkiego, czas Rokow Ziemskich od dnia 1. O-
ktobra do dnia ostatniego Januarii; Roczki Grodzkie przy dawnym Kadencyi
czasie zostawuiąc.

Dla Woiewodztwa Brzeskiego Lit: i Mińskiego, czas Rokow Ziemskich
od dnia 1. Oktobra, do dnia ostatniego Januarii; Roczkow Grodzkich od dnia 1.
Februarii do dnia ostatniego Kwietnia.

Dla Powiatu Mozyrskiego, czas Rokow i Roczkow do tąd zachowany
zostawuiąc, Rokom tylko Ziemskim Kadencyą Trzech - Królską na Kadencyą
Święto - Troiecką zamieniamy.

Dla Powiatu Rzeczyckiego, czas Rokow Ziemskich dotąd używany po-
twierdzając; Roczkow tylko Grodzkich trzy Kadencye Czteroniedzielne: Fe-
bruaryową, Juniową, i Septembrową naznaczamy.

Które to wzwyż wzmiankowane wszystkie Kadencye tak Rokow, iako i
Roczkow, bez żadney przerwy, sądzone być mają, i na one ażeby Sędziowie
koniecznie podług Praw dawnych i obowiązkow przysięgi swojej zieźdzali, mieć
chcemy. Zeby zaś sprawiedliwość zwłoki nie cierpiała, postanawiamy: ażeby
po otrzymaney Kondemnacie, lub dylacyi, we cztery Niedziele po wyniesionej
nowej Załobie, i wpisaniu nowego Aktoratu, Strony *stiam* na tychże samych
Rokach i Roczkach rozprawiać się mogły; A tego Prawa exekucya od dnia 1.
Februarii w Roku da Bóg przyszłym 1787. ma nastąpić.

O Pozwach w Wielkim Księstwie Litewskim.

Sposob podawania Pozwow Konstytucyą 1784. Roku przepisany, gdy dla Pro-
wincyi Litewskiej jest uciążliwy; zaczym ony zmieniając, a Statut Litewski
reassumując, podawanie *copiatim* odtąd wszystkich Pozwow z podpisem Woźnych
dozwalamy; w których to Kopiach, ażeby cały interes, o co się do Sądu powołu-
ie,

ie, był wyrażony, i ażeby taż Kopia z Autentyczną Załobą zeznać się przy Relacyi *per extensum* powinna, zgodna była, *sub nullitate* Aktoratu, warujemy; zachowując wolność poprawy Pozwów *ex agnito errore*, lub z nowo przybyłego uczynku według Konstytucyi 1726. i 1734. A że na Urzędzie Woźnych wiara publiczna we wszystkich ich czynnościach gruntuje się; więc reasumując w tym Statut Litewski mieć chcemy: ażeby Woźnemi sama Szlachta była do tych Urzędów przez Ziemstwa i Grody własnego Woiewództwa i Powiatu przypuszczana, *sub nullitate* tego Urzędu, *ad ejusvis Instantiam ex Termino tacto: salvis modernis Possessoribus*.

Ubezpieczenie Dobr Exulantom Woiewództwa Smoleńskiego, i Powiatu Starodubowskiego nadanych.

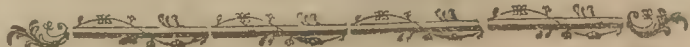
Konstytucye Annorum 1662. 1699. 1717. 1764. Convocationis, 1768. i 1775. pewność Dobr Exulantkich *in naturam Terrestrem* obróconych zabezpieczające reasumując, niniejszym Prawem stanowimy: iż gdy Konstytucya 1717. Roku z Dobr reklinatorycznych Exulantom nadanych tytuł Królewsczyzny zniósła, a one ze wszystkimi Dobrami Ziemskimi porównała, pośledniey Konstytucya 1775. Roku wszystkie Prawa dawniejsze reasumująca, Possessye tychże Dobr tam *ante, quam post exdivisionem, cum omnibus pertinentiis* Exulantom potwierdziła i zabezpieczyła; Przywilej zaś Roku 1785. Julii 19. dnia na prefuperaty gruntów *circa fundum* Olwity wyprawiony, nikczemni powyższe Prawa, i onym się przeciwi; Przeto aby odąd Przywileja żadne *sub ullo titulo* na Dobrach w powyższych Prawach, mianowicie w Konstytucyi 1717. *specificata*, nie wychodziły, *sub nullitate* onych warując, każdego przy Possessyi swojej ubezpieczamy; *cognitionem* wyszłych już i otrzymanych Przywilejów na takowe, lub *in toto*, lub *in parte*, Dobra, *in Foro competenti* przeznaczamy.

Reassumpcyja Kommissyi dla Powiatu Pińskiego.

Rearsumując Konstytucyą 1717. i 1768. o rozkładzeniu sporów między Ekonomią i Królewsczyznami w Powiecie Pińskim sytuowanemi, a Dobrami dziedzicznymi Szlacheckimi, gdy dla śmierci i różnych Awansów Osób naznaczonych skutku toż Prawo nie odebrało; przeto Stany Zgromadzone Uur. Wyśucha Brzeskiego, Ludwika Orzeszkę Pińskiego, i Mazowieckiego Słonimskiego, Podkomorznych; i wszystkich Urzędników Powiatów Słonimskiego, Pińskiego, i Brzeskiego, *non obstante aliorum absentia, dummodo* przy jednym Podkomorzym dwóch rotą sądową przysięgłych znajdowało się, naznaczają; którzy za obwieśczeniem zieczawszy, finalnie rozstrząść, zachownice zamienić, okopcować, w possessyę podać, Mappy i Inwentarze iedne *in fundo* podpisać, drugie do Akt Kommissyi oddać obowiązani.

Wzgląd na Zasługi Narodu Tatarskiego.

Ponieważ Konstytucya Roku 1768: folio 571. zabezpieczając Narod Tatarski przez wzgląd na wierne ich w Ojczyźnie zasługi; za Possessye w Dobrach Naszych Królewskich od Antecessorów łaskawie im nadane, dwa Starostwa, iedne w Koronie drugie w Litwie, Prawem dziedzicznym temuż Narodowi nadać dozwoliła; A ten Narod mając w nadanych sobie Dobrach już to Stołowych, już to w innych, bądź lennych, bądź dożywotnich hybernowych, posfundowane Domy, Meczety, i Groby swoje, utrzymania siebie przy tychże Possessyach dziedzicznie, Nas KROLA i Stanów Zgromadzonych dopraszał się; Przeto za powszechną Stanów Rzeczypospolitey zgodą, tychże Tatarów przy nadaniach Krola Jana Kazimierza, i Jana III. i pośledniejszych, przez Nas i Antecessorów Naszych Prawem lennym i dożywotnim danych, wieczyście zachowujemy; oraz takowe ich Possessye, czy to lenne, czyli też dożywotnie, wdziedziczne zamieniamy, i Prawu Ziemskiemu poddajemy; zostawując wolność Kommissyi Naszey Ekonomiczney ułożenia się z niemi dobrowolnie o zamianę *in equivalenti*, jeżeli części z tych nadań byłyby potrzebne do Ekonomów. A na to miejsce, podług wzwyż mianowaney Konstytucyi, dwa Starostwa, iedne w Koronie, a drugie w Litwie, w równeiny Intracie, jaką przynoszą Possessye Tatarskie wzwyż wzmiankowane, gdy po uprzywileiowanych Possessorach zawakują, do Ekonomów Naszych przylączemy. Przytym wszystkie Prawa i Konstytucye Narodowi Tatarskiemu Bożące stwierdzamy: i za niewzruszone mieć chcemy.

SUMMARIUSZE

Niektórych Konstytucyi Wielkiego Księstwa Litewskiego

Za Szczęśliwego Panowania Najjasniejszego Króla

STANISŁAWA AUGUSTA

PRZEDRUKOWANE.

Summariusz Konstytucyi Konwokacyjnego Seymu Roku 1764. dnia 7. Maia zaczętego a 15. Czerwca skończonego.

Rozpoczęty Konfederacyi Generalney W. X. Lit: pod Marszałkiem Michałem Brzostowskim Koniuszym Litewskim na dniu 16. Aprila Roku 1764 w Wilnie uznano sprawiedliwe przyczyny i dobroć intencji ku Rzeczypospolitey, i we wszystkich tę Konfederacyą approbowano.

Instrumentum accessions Senatorow, Ministrów, Dygnitarzów, Urzędników, i Obywateli W. X. Lit: do Konfederacyi Generalney W. X. Lit:

Z Miast wszelkie stancye *ex Officio* zniesiono, ale Deputaci, Posłowie, & *cujusvis Tituli* Urzędnicy mają je najymować, nikogo jednak nieprzymuszając; a gdyby niedotrzymali kontraktu, albo szkody poczynili, tedy zapozwani do Ziemstwa lub Grodu tegoż Woiewództwa, Powiatu lub Ziemi, za niedotrzymanie kontraktu, sówitey zapłaty włkaze n, a za szkody *duplici refusione* mają być karani: i Exekucyą tego przez każdy Urząd: względem lokacyi chorągwi Trybunałskiey czasu Trybunału, dawne ustawy ponowiono. A czasu Seymu Grodzieńskiego dla chorągwi Węgierskiey Łaski W. X. Lit: tak dla Officerów jako też Gemeynow aby Miało Grodno na Przedmieściu stancye dało, warując tym miastom aby nikt inny pod tytułem żołnierzy *ex Officio* niestał.

Klasztorom *utriusque ritus* nakazano, aby po Kamienicach, Domach prywatnych, i samych Klasztorach, żadnych szynków przedaży Towarów niemieli, exekucyą i moc zabierania Towarów i Trunków samymże Miastom zlecono, a takowe konfiskaty *pravia taxatione* na reparacyą miast przyśadzone: i wszelkie na to otrzymane Przywileje i libertacye skalłowano.

Tegoż Duchowieństwa *utriusque Ritus* i Klasztorów Kamienice i Juryzdyki osiadłe Mieszczanami, napelnione żydami & *omnis tituli* mieszkańcami, tudzież Juryzdyki Senatorskie, Metropolitańskie i Szlacheckie, ażeby z Osob swoich, handlow, rzemioł, Mieszczenie do mieyskiey a żydzi do Woiewodzinśkiey i Starościńskiey Juryzdykcyi należeli, *directe* warowano.

Wszystkie prawa, a mianowicie Konstytucye 1676. i 1677. reasumując, ażeby dobra mieyskie nieruchome, jako *hereditas publica* Rzeczypospolitey, Kamienice, Dwory i place żadnym zapisom, donacyom, i testamentowey dyspozycyi dla Duchowieństwa i Klasztorów niepodpadały, warowano; oraz wszystkim *cujusvis status Nobilis & civilis* na Kamienice, Domy i Grunta mieyskie, żadnych summ, legacyi i obligacyi dla Duchowieństwa wnosć, i one żadnym pretextem od Stanu Swieckiego odrywać niepozwolono, i owszem wcale zakazano.

A gdzieby takowe summy przez Testamenta, legacye, donacye na Kamienicach, Domach, Placach i gruntach mieyskich po Konstytucyi 1677. dla Stanu Duchownego wniesione były. Tedy takowe legacye & *cujuscunque tituli* donacye i summy za nieważne deklarowania przez Sukcesorów samym miastom *liberam rehabilitationem, pravia* jednak *ad instantiam Instigatoris Judicij Civitatis* do sądu mieyskiego *ad citatione, hoc modo* stanowiąmy i ordynujemy: ażeby takowe *Funda* po deklarowaniu przez miasta *ad rehabilitationem Succesoribus & venditionem omnino* komużkolwiek *etiam* Szlachcicowi *plus offerenti, salvis Juribus & oneribus civitatis* in spatio trzech lat od daty terazniejszey Konstytucyi przedane były. A z takowego przedania summy wynikające *una medietas* za reparacye *possessoribus, altera vero medietas* Aktorom lub ich Sukcesorom, a jeśli by się takowi nieznalezli, tedy miastu *ad usus publicos* cedere ma.

Gdyby Dziedzic Kamienicy jakiey, lub Dworu, lub placu mieyskiego przeładuje długami, tedy i to przez *plus offerentiam* ma bydź przez miasto podano do sprzedania, a Kredytowrowie *ducta proportione* kapitałów swoich, mają się tą sumną dzielić. Takowym przeładom

A.

Summariusz

Spacium trzech lat od daty niniejszey Konstytycyi naznaczono, *prævis Innotescens* od Miasta ad *valvas* Ratusza i bram mieyskich przez trzy lata *continuo publicandis*. A jeżeliby *post elapsu triennium* żadni *hæredes & creditores* do takowych pustych Kamienic, dworow, placow odezwy do miasta nieczynili, tedy już na ten czas one do miasta należeć mają, *sine ullo regressu per hæredes & Creditores*.

Miast i Mieszczan do żadnych sądow mimo *forum Civitatis* z *appellacya* do sądow J. K. Mei Zadwornych *Assessor*skich, zapożywać niemają, *sub nullitate decretorum attentorum & sub penis evocationis* w *Assessory* Lit: *irrogandis*.

Obywatele w Miastach *cujuscunque status* (oprócz Magistratowych) aby szabel i innych Szlacheckiemu stanowi przyzwoitych ozdob niezażywali.

Kommissya Skarbową abo Radę Ekonomiczną dla porządku i pomnożenia dochodow Skarbu Lit: ustanowiono, do której przy Wielkim i Nadwornym Podskarbiu Lit: deputowano Kommissarzy, którzy to Kommissarze a zaś Podskarbiowie Wielki i Nadworny Lit: *in supplementum* swoich przyśiąg do Grodna pro die 2da Januarij w Roku 1765. ziewchawszy naprzód przysięgę przed Ziemstwem, lub *in absentia* przed Grodem Powiatu Grodzieńskiego, wypełnią: iż w zakładaniu na tej Radzie na dobro tylko publiczne *względ mieć będą*, uciemiężenia, ani allewiacyi prywatney a szkodliwej Rzeczypospolitey radzić nie będą, owżem o nie opowiadać się, obietnic żadnych ani jakichkolwiek datkow, ani sami przez się, ani przez Rzeczpospolitą wyznaczoney, akceptować niebędą; iż dla *Officyalistow* Skarbowych dających rachunki, z importancyi ogólnie i w szczególności *per specificum* wszystkiey, ani faworem ani nienawiścią uwodzić się nie będą, ale według słuszności radzić, sprawy decydować, i ten Urząd sprawować będą.

Po wykonanym Juramencie Sessye swoje *sub Præsidentia* Podskarbiego W. albo w niebytności tego pod pierwszym *in Ordine* naznaczonym Senatore, lub też w niedostatku Senatorow wyznaczonych pod Podskarbiem Nadwornym Lit: a na reszcie w niebytności tegoż, przed wyższego Urzędu Kommissarzem *ex equestri Ordine*, nie uważając na przytomność jednego lub więcej, aby tylko pięć Osob było z przyzwoitym, intymować będą. Jurysdykcyą ufundują, i codziennie *exceptis diebus festivis*, z rana o godzinie wtorey do szóstey zasiadać, i tak dwie Kadencye w każdym Roku po Niedziel sześć trwać mające, zaczawszy teraz pierwszą, die 2da Januarij Roku 1765. Drugą 1ma Julij. w tymże Roku *pariter* sześć. Niedziel *non interrupte* (chybaby spraw i rachunkow niestało) odsłuszają.

Do pisania Protokółow i trzymania Archiwu Ekonomicznego, użyją Skarbnego W. X. Lit: jako już naznaczoną pensyą od Rzeczypospolitey mającego. A Regenta Skarbowego Osobę zdolną, na ten czas *coram eodem consilio* Ekonomicznym przyśiądź i dependować od Skarbnego Lit: mającą, przybiorą i postanowią. Akta w Zamku Grodzieńskim *in Archivo economico* mają być ulokowane.

Ta Kommissya ma radzić o dochodach Skarbowych i przynależności onych, Instruktarz nowy generalny nieuciemiężliwy ułożyć, i do komor i Grodow podać; kwity z wyrażeniem *quantitatis* zapłaconego cła kazać Pisarzem dawać, miary, wagi, łokcie &c. jednakie po całym W. X. Lit: ustanowić: trakty dla Kupcow, grobelne, mostowe zawady młyny na portowych rzekach opisać; i do Grodow i komor rozesłać i rzeki portowe aby były do defluitacyi zgodne, *invigilabunt*, *Officyalistow* Skarbowych Szlachtę Katolików i niedepaktujących postanowią, żołnierzy Skarbowych podług potrzeby, nie więcej jednak jak sto i z *Officyerami* chować będą; a gdyby tych mało było, tedy Hetman W. dodać winien: Regestra półroczney importancyi z wyrażeniem każdego dnia jakowy Kupiec, z kąd, z jakim licznym towarem, Tu czyli *extra Regnum* przechodził, dokąd szedł, wiele zapłacił? Zbywające z *Expensow* summy mają składać *in Archivo economico* w Zamku Grodzieńskim za trzema kluczami jednym Podskarbińskim, drugim delegowanych Senatorow, a trzecim delegowanych *ex ordine Equestri*, i niewydawać jedni bez drugich bez Rezolucyi Seymowych, lub *Senatus Consilij*.

Po śmierci Possessora lub Possessorki, jakiegokolwiek Królewsczyny, na którą *Jus communicativum* abo Cessya nie zaszła, *Successores* zmarłego też Królewsczyny trzymać będą nie aggrawując ani dezolując, a intratę wszelką *ab actu capta vacantia ad actum* obiecia oney przez nowego Possessora, za uczynioną przed poślanym od Skarbu Lit: kalkulacyą do tegoż Skarbu oddać powinni, a za dezolucye i depaktacye, jeżeliby się w dobrach pokazały odpowiedzieć mają *sub carentia activa vocis* wszędzie, i karą 2000. kop Lit: *in commissione ad instantiam Theaur. Magni Duc. Lit: extendenda*.

Skargi od Kupcow i na Kupcow, zwracania z traktow i wszelkie sprawy tyczące się Skarbowych interesow Kommissya sądzić będzie za wydaniami jednak pozwami pod tytułem *My Kommissarze Rady Ekonomiczney Skarbu W. X. Lit: od Rzeczypospolitey* wyznaczeni: i zeznaniami na Niedziel cztery w własnym każdego pozwanego Grodzie, lub względem Mieszczan Magdeburyi, gdzie dobra abo dom pozwanego leży: Inkwizycye, kalkulacye, weryfikacye przez Urząd Ziemski lub Grodzki *expediendas* naznacza, przyśiąg słuchać będą, karę wskażają *super delinquentibus*, satysfakcyą nieodwłocznie nakazują, a *in casu* niestawiania za drugą kondem-

Konstytucyi Konwokacyjnego Seymu w Roku 1764.

nata, tak jakoby za ostatnią *finalis executio* & *bonorum vel proventuum Jure victi per Officium competens traditio usque ad realem satisfactionem parti Jure vincenti* bydz ma, *adhibito etiam ad-miniculo Skarbu Lit: Pro penis* zaś *solis Personalibus spirituales Personas ad Jurisdictionem spi-ritualem*, a Zakonnikow *ad Superiores* odsyłać mają. *Forum* Szlachcie z Superintendentami w Kommissyi Ekonomiczney, a zaś Superintendentem z Szlachtą w Trybunale Skarbowym. Także mają zapozwać *ad Instantiam Instigatoris W. X. Lit:* (który tym sądom *assistere* powi-nien) wszystkich pretendujących Ciel wodnych i lądowych *pro reproductione Jurium*, którym zapozwanym a należyte Prawa produkującym, jeśli znaydą Cła do Królewsczyzn lub Urzę-dow nadane, tedy *in bonificationem* Ich, takąż kwotę *ad fata Possessoris aut ascensum juris* płacić ze Skarbu będą; a za Cła do Dóbr dziedzicznych należące dwudziestoletni Prowent ze Skar-bu Rzeczypospolitey *legitimo competitori praviu sacura summy* tej *locatione* spłaca, i te Cła na zawsze zniosą.

Za nadane zaś Cła od Królów i Książąt na fundacye Duchownym, *facta prius investigati-one*, wiele teraz czynią, tak Kommissya Skarbu Lit: *cum notitia Jurisdictionis Spiritualis* raz na zawsze kontrakt uczyni, *annuatim* wynikającą sumnę płacić będzie, a Cła na zawsze skas-suje.

Jeżeli by zaś prawa żadnego, abo wątpliwe i nienależyte na Cła *abusivè* wybierane pokazano, tedy takowe Cła skasują, i więcej brać zakazą *sub refusione in post* branych & *paua 2000.* kop przez tę Kommissyą *irroganda*.

Wszystkie sprawy Skarbowe, nawet stanowienie Oficjalistów Skarbowych *pluralitate Consilij aconomici* decydowane będą, i na co wszystkich zgodne zdanie zaydzie, to w Protokół wpisane, wszyscy podpisać mają, gdzie zaś różność będzie, tedy każdy własne swe zdanie w Protokole podpisać dla explikacyi na potym *sensus sui* Rzeczypospolitey. *Pluralitas* jednak *con-cludet* z dozwoleńiem do trzech razy wotowania od sprawy nieodchodząc; a gdyby *paritas* na-stąpiła, tedy prezydujący powtórnie swoje *Votum* dać ma, a do której się strony przypisze, ta decyduje. Zrywający umyślnie komplet, ma być od funkcyi odsądzony.

Expens żadnych czynić nie ma nad te, które Rzeczypospolita opisała (*sa'ua diminutione aut abrogatione* niepotrzebnych) abo opisać, lub które w nieachronney potrzebie przez *Senatus Consilium* mocą Konstytucyi 1767. naznaczone będą.

Na każdym Seymie Ordynarynym i Extraordynarynym po złączeniu się Izby Posel-skiej z Senatorską do powitania Podskarbi W. Lit: *cum Consilio aconomico* rachunek *figura Judiciali* zdawać będzie, i projekta poda. Kommissarze teraz wyznaczeni, do Seymu tylko Ordynarynego zostawać mają, kiedy wolno Rzeczypospolitey innych *pluralitate Votorum* o-brać, lub tychże samych potwierdzić, którzy także do innego tylko Seymu na funkcyi będą. A gdyby który *in hoc intersitio* umarł, abo *ad Ministerium* czyli do Senatu postąpił, tedy Król Jmć za Radą *Residentium ad latus* ma innego do czasu *expiracyi* funkcyi innych, naznaczać.

Zasiadającym na Kadencyach Kommissarzom *currit* obmowa w sprawach Ich w innych subelliach agitujących się a *personalitatem* wyciągających, byle ukazali a *Consilio Aconomico* attestacyą, że są *actu in exercitio*. Gdyby zaś kto podstępnie, na zwłókę attestacyą wyrobił, za dowodzeniem ma Tyśiąc kop *irremissibiliter* zapłacić.

Funkcyi Deputackie *durante Commissoriatu* mieć nie mogą, a jeżeli Posłani na Seym będą, tedy tak oni jako też Senatorowie *Commissarij* i Podskarbi *in negotiis* Skarbu Lit: *ad Vota* na-leżeć nie mają, ale tylko samę remonstracyą interesów Skarbowych czynić mogą. W własney także sprawie tam *ex reatu quam ex actoratu* wotować nie ma *in Consilio Aconomico*, ale na ustęp wyiść, w czym ani *suspensa*, ani *Remissa ex quo Commissarius* nie idzie.

A jako wszystkie rzady i dyspozycye Skarbu Lit: do terazniejszey Rady Ekonomicz-ney należą; tak wszelkie prerogatywy Podskarbińskie, co do Rządów i Interesów Skarbo-wych prawami opisane, na tę Radę Ekonomiczną, która *etiam sub interregnis in plena Juris-dictione & autoritate sui* zostawać ma, rozciągniono, i aby Podskarbi spólnie tylko z Kom-missarzami wszelkie rzady Skarbu Lit: tudzież Dóbr i dochodów stołowych Królewskich *post fata Regis* sprawował, warowano.

Penśyą terazniejszemu Podskarbiemu W. (znosząc wszelkie inne Podskarbińskie obwen-cye) 120, tysięcy Zł: Polskich, zaś następcom Jego po 18. tysięcy: Kommissarzom każdemu po 800 tysięcy co Rocznie ze Skarbu Rzeczypospolitey naznaczono, które tak Podskarbi jako i Kommissarze nieryczałem, ale na końcu każdej Kadencyi odbierać mają w ten sposob; którzy całą Kadencyą abo póki spraw stanie zasiadać będą, ci całą półroczną penśyą odbiorą, którzyby się zaś absentowali, tym *ad proportionem* opuszczonego czasu wytrąca, a wytrącone pieniądze do Kasy Skarbowey pódają.

Gdyby zaś Podskarbi W. lub Kommissarz *ob legalitatem* choroby tylko absentował się, tedy jeśli chce odebrać penśyą, ma *supra veram sui infirmitatem* poprzyśiądz, To jednak prawo te-razniejszych Podskarbiów Wielkiego i Nadwornego *stringere* niema.

Podskarbiemu Nadwornemu Lit: penśy Roczney 10. tysięcy ze Skarbu W. X. Lit:

Aa.

Summariusz

a drugie 10. tysięcy z Dóbr Ekonomicznych W. X. Lit: oznaczono *simili cautione*. Regentowi Skarbowemu. (którego wyznaczy Kommissya) determinowano dwa tysiące Zł: pensyi Roczney.

Projekt do ustanowienia Stępowanego Papieru, aby ta Kommissya uformowała & *plenis Statibus* gotowy: podała, zalecono.

Ta Kommissya do żadnych spraw i Dóbr Ziemskich, do ustanowienia nowych podatkow, do lokacyi Woysk Komputowych, onym odmiany płacy (która według Konstytucyi Roku 1717. zostawać ma) ani w żadne materye *Status* wdawać się niepowinna.

Taż Kommissya na Seymie po złączeniu się Izby Pofelskiej do powitania z Senatem, poda wielość dochodów, a Stany Seymujące nieodkladając do innego Seymu naznaczają *certum fundum* na zapłatę Woysku W. X. Lit: a podatek Podymnego z Dóbr Ziemskich *in toto vel in parte* zniosła.

Cło generalne wodne i lądowe wszyscy *etiam* Król Jmć, płacić mają; znosząc wszelkie partykularne cla, myta, komory, przykómorki, objażdżki, i inne bez Prawnie wymyślone, a prawnie dotąd trzymane Kommissyi Skarbowey uspokoić, podług wzmiarkowanego wyżej sposobu kazano. Szlachta od łasztu zboża własney krescencyi za po przysiężeniu na komorze od Szypra po Zł: dwa płacić będzie. Exekucya Cła tego po ułożonym przez Kommissyą Skarbową Instruktarzu a d. *ma Januarij 1765. Anni* zacznie się.

Podwoły czyli koniami, czyli wołmi zboże, lub inne *Viſtalia* na Targ, albo na własną potrzebę, czyli z Dóbr do Dóbr, albo do Portu, także i leśne Towary Szlacheckie do ładu tylko prowadzone, i bydło wszelkie z Dóbr do Dóbr, przeganiane, także wyprowadzenie *necessariorum* z Gdańska, Rygi, i Królewca na potrzebę Szlachecką za poprzyśięgą na to iż nie na sprzedaż żadną, mają być od Cła uwolnione.

Ponieważ mosty i groble wiele gdzieś kosztują Dziedziców i Possessorow, więc Kommissya Ekonomiczna zesła Kommissarzow na rewizyą i ułożenie Taryffy, podług której wszyscy kupiectwem się bawiący mostowe i grobelne płacić mają, w kosztowniejszych mostach i groblach od wołu i konia po 3. grosze, a w maiey kosztownych, po dwa lub po jednemu groszu, zaś Kommissya będzie determinowała kędy Kupcy z Towarami chodzić mają. Spasnego od wołu czyli konia od Kupcow, grosz jeden, od noclegu groszy 3. na pastwiskach od Dworu wyznaczonych.

Od mostowego, grobelnego i spasnego fura koniami i wołmi zboże i inne *Viſtalia* na Targ i własną potrzebę lub do ładu wiozące albo z dóbr do dóbr przewożone, także leśne towary, niemniej przepędzania bydła wszelkiego rodzaju z dóbr do dóbr wolne są. Naprawa mostow i grobel do Possessorow lub Dziedziców, należy, którzy też w swych Dobrach założeniu komor przeskadzać nie mają pod winą 500. grzywien. Na Bugu w Terespolu mostowego i grobelnego każdy od wołu i konia po trzy, a od pieśzego człowieka po jednym groszu zapłaci.

Myto *Dragowym* nazwane Skarb Litewski po 10. Zł: opłacać będzie *ad facta vel abscessum Juris moderni Possessoris*, a defluidujący od tego wolni być mają.

Sprowadzający wina z Węgier, tudzież Towary z Gdańska Śląska do Litwy, Cło tylko Koronne w Koronie zapłacą, a na komorze Litewskiej kwit tylko ukazać mają, ale nic nie płacić.

Kwarta sprawiedliwa z Dóbr Królewskich, Krześlowych, Storostw, Leśnictw, Woytoſtw, Dzierżaw i innych Królewsczyzn dawno i nowo osiadłych, nawet *Jure Hypotheca* trzymanych nie inkludując jednak Dóbr Stołu Królewskiego, i na to Luſtratorow *capaces & bene Possessionatos* oznaczono. Którzy to Luſtratorowie dnia 1. Lutego Roku 1765. wykonaia przysięgę przed Aktami swego Grodu, iż *sami ſwemi Osobami, bez żadnego względu, lub nienawiści, bez podarunkow i obietnic, kontentując się pensyą postanowioną i sufficyencyą na koni naywięcej 12. Luſtracyą w czasie oznaczonym dopełnią nie zwlekając chybaby dla choroby.*

Zaczną luſtrować od dnia 15. Febr: Roku 1765. a skończą koło końca 8bra Roku tegoż pod winą 500. grzywien. Gdzieby Starostwo lub Dzierżawa leżała we dwóch Woiewództwach lub Powiatach, ten luſtrować ma, przy którym *fundum principale*. Inwentarze i Regestra wszelkiej trzyletniej Imporotacyi z Aręd, Stawow, Młynow, Czynszow i wszelkich gotowych dawanych pieniędzy jako też krescencyi przykładem zastawnych lub Arędownych kontraktow taxujących Prowenta, nieinkludując Puszczych leśnych prowentow i innych handlow, powinni pod przysięgą Possessorowie lub Dyspozytorowie ukazać, a Luſtratorowie średni Rok skomputowawszy, Roczny prowent biorąc proporcya z trzech ostatnich lat wyndają, i kwartę albo czwartą część do Sarbu Rzeczypospolitey wydzielą, wytraciwszy mieyscową, nieuchybną *expensę*, na utrzymanie szczególnie pokazaney intraty potrzebną, nieinkludując jednak budynkow kosztownych reparacyi, ani żadnych Nadwornych milicyi krom proporcjonalnych Garnizonow w Starostwach Pogranicznych.

Luſtratorowie Taryffę podadzą, *per oblatam* jedną do Grodu, a drugą do Kommissyi Ekonomiczney, przy odebraniu których Skarb Lit: każdemu Luſtratorowi po 4. tysiące Zł: *Indilatę* zapłacić powinien za pracę.

Konstytucyi Konwokacyjnego Seymu w Roku 1764.

Kwartę sami Possessorowie, a nie poddani od raty Marcowej Roku 1766. zacząwszy, do Skarbu Lit: circa *Acta* Grodu importować mają, a z Grodow Kommissya odbierze.

Każdy zaś nowy Possessor w pierwszym Roku Possessyi swojej kwadrupłę oddawać ma, a takową kwartę i kwadrupłę Possessorowie z Intrat zapłacą, nierozkładając na poddanych, ani ich nad powinność nieagrawując, i Starostw niedezolując pod utratą Starostw i Dzierżaw na Kommissyi Ekonomiczney *decernenda*. Simple kwartę, jako wchodzącą już w tę kwartę opłacać niebędą osobno.

Ktoby Lustracyi przeskadzał, unikał, podług Taryffy niepłacił, ma *carere* wszędzie *activa voce & functionibus* za Dekretem Kommissyi Skarbowey, która *satisfactionem* placenia kwarty za pierwszym Dekretem jakby za ostatnim naznaczy.

Gdyby zaś Lustratorowie nieczynili zadość swojej funkcji, mają *carere activa voce*, a zapozwani na Kommissyą, być karani 4. Niedzielami więzy, i dwoma tyśmiacami kop Lit: a innych na ich miejsce Kommissya Skarbowa wyznaczy z równą jak Seymowi, prerogatywą: Toż samo uczyni, jeśli który Lustrator w czasie lustracyi umrze,

Gdyby kto śądził się być *præaggravatus* od lustracyi, ma *in spatio* Niedzieli 4. a niepóźniej (*sub nullitate manifestu*) manifestować się o præagrawacyą, i do Kommissyi się udać, która może innego Lustratora dla poprawienia pierwszej lustracyi wysłać: nim zaś nastąpi rozprawa, kwartę przez lustracyą naznaczoną wypłacić.

Lustratorowie opiszą expensę i potrzebę Starostw Grodowych na opatrywanie Zamków, bezpieczeństwo i exekucye *super Convictis ad decisionem statum* na przyszłym Seymie.

Taryffa ta do lat pięciu trwać powinna, a potem Kommissya wcześniej naznaczy Lustratorów na nową Lustracyą.

Ciż Lustratorowie Taryffę hibernową porządniey *ad proportionem bonorum* ułożą,

Po dokończoney lustracyi płaca wojsku W. X. Lit: z kwarty iść a podymne z Dóbr Ziemskich Szlacheckich zniesione być ma.

Pogłównie Żydowskie zamiast summy 60. tyśięcy opłacającej dotąd ogólnie Żydów, postanowiono po całym W. X. Lit: podług sposobu w Koronie opisanego we wszystkich punktach. Z tym jeszcze dokładem, aby żydzi przy ułożeniu tej nowej Taryffy do którego Kahalu czyli parafii wpisani, nawet indziej przeniesieni, do tegoż Kahalu pogłównego ustanowienie nie nastąpi.

Żydom Xieństwa Infantckiego naznaczono Kahal Kraślawki i tam im należeć kazano.

Lustratorów do każdego Województwa i Powiatu wyznaczono, którzy podług opisu o pogłównym żydowskim w Koronie wzmiarkowanego we wszystkich zachować się mają, a za swą fatywę przy oddaniu Taryff Skarbowi Lit: mają od niego wziąć po tyśięcy Złotych.

Simple kwartę osobno dotąd na Artyleryą z Starostw i Dzierżaw W. X. Lit: wybieraną do Generalney kwarty przyłączono, a Kommissyi Skarbowey kazano wypłacać Ratę zachynając pierwszą od Marca Roku 1766. Oraz postanowiono; aby Generalowie Artyleryi W. X. Lit: z Starostw Lipniszek i Gieronen tudzież z Juryzdyki Antokolskiej, z Tartaku, Cegielni, Folwarku Wirszup i Włoki na Rzeszy, tudzież z 30. tyśięcy Zł: Polskich z podatku Czopowego Powiatu Ofzmińskiego aplikowanych, i pomienionego *quantum* zamiast sympli kwarty przez Kommissyą Skarbową wypłacać mającego, co rocznie przed Kommissyą Skarbową rachunek zdawali *ad Instantiam Insligatoris ejusdem Officij Commissiorialis*, która Kommissya ma też naznaczyć pensyą Generalowi Artyleryi, jaka ma Jego *ad proportionem* Szefostwa Jego dochodzić, a dla wzięcia Informacyi o Prowentach, kazano wzwyż pomienione attynencye Artyleryjskie, Lustratorom Powiatu Ofzmińskiego, zarówno jak Królewsczyzny lustrować: dozór nad Artyleryą Hetmanom zlecono, i od hiberny i od kwarty uwolniono.

Hetmanow Lit: zostawiono przy władzy i Prerogatywach dawniejszych, mianowicie Roku 1717.

Kwitowano Sukcessorow Jana Sollohuba, i Stanisława Poniatowskiego Podskarbach Wielkich W. X. Lit: tudzież kwit-dano Hrabi Flemingowi Podskarbiemu W. W. X. Lit: aż do dnia 24. Junij Roku 1764.

Niemieryczowi Chorążemu Sandomirskiemu 52. tyśięce, Pisarzowi Skarb: W. X. Lit: tudzież Ziemskiemu i Grodzkiemu Surrogatorom Wiłkomirskim *Morykonim* Trzykroć czterysty tyśięce czterysta ośmdzieśiat cztery Zł: gr: 17. Sukcessorom zaś Boratyniego jeśli się ich dług sprawiedliwy pokaże, Skarb Lit: ma wypłacić.

Nakazano Kommissyi Skarbowey Lit. wypłacać na każdą Ratę po 9. tyśięcy Zł: na Chorągiew Marszałkow: Lit:

Marszałkowi Konfederackiemu Generalnemu W. X. Lit: kazano nieodwłócznie 100. tyśięcy Zł: Polsk: ze skarbu Lit: wypłacić *subveniundo* kosztom Urzędu Jego.

Podniesienie Biskupstwa Wileńskiego na Arcy-Biskupstwo odłożono do Seymu Koronacyjnego.

Kommissarzow na rewizyą Ekonomij Grodzieńskiej, Olitskiej i Malborskiej naznaczono.

Summariusz

Wykupno Ekonomij Szawelskiej zlecono Podskarbiemu Lit: a sumę 40. tysięcy Zł: Polkich, która *in recompensam* zastawu jey szła ze Skarbu Lit: Królowi Jmci. ma być obroćna *in usus publicos*.

Zamianę Gruntów w Starostwie Homelskim potwierdzono, a na rozgraniczenie tegoż Starostwa od różnych, tudzież na uspokojenie między Dobrami Ziemskimi a Starostwem Ziołowskim, tudzież na rozgraniczenie Łyskowa i Niedzwiecka z Dzierżawą Nowym Dwo-rem do starostwa Wołkowyskiego należącym, tudzież o dyfferencye między Woiewództwem Kijowskim a Powiatem Mozyrskim, Kommissarzów naznaczono.

Dobra wieczystolenne Narowę ze wfiami i attynencyami w Mozyrskim leżące, w Dobra dziedziczne Ziemskie obroćcono.

O zbiegłych Poddanych z Mozyrskiego w Kijowskie *forum* w Kijowskich Grodach naznaczono *fine nullis dilationibus*.

Zlecono Hetmanowi W. X. Lit: aby Powiat Mozyrski od Haydamaków, Woyskiem Komputowym zaścianiał.

Ubeścięczono Possessye Obywatelów Powiatu Pińskiego względem *forum* i Jurydykcyi Ziemskiej.

O kupach swywołnych postanowiono, aby ich ściągano *etiam mota nobilitate*, a najeżdżających Possessye Szlacheckie, *Personarum aggressores*, *Legum contemptores* Grody lub podczas Interregnum Kaptury *pro inuindicabilibus capitibus* sędzili.

Odpowiono sprawę Wiktoryna Buchowieckiego z Józefem Kaszycem, a uchylając Dekretu zaszłego rozprawę w sądach Konfederackich W. X. Lit: naznaczono.

Senarorye, Dygnitarstwa, Urzędy wszelkie W. X. Lit: samym tylko Obywatelom W. X. Lit: w teyże Prowincyi Possessye swoje niezmysłone, także *Personalia* w teyże Prowincyi *merita* mającymi mają być *in posterum* dawane *sub nullitate Privilegiorum*.

Biskupstwa i Opactwa *Graco Uniti Ritūs* Szlachcie pewney dawane bydź mają *sub nullitate Privilegiorum*.

Alexandra Suffragana Zmudzkiego Referendarza W. X. Lit: i Jana Podkomorzego Wileńskiego, Horainów deklarowano zalecić Królowi Jmci przyszłemu.

Pozwolono Kapitulę Wileńską zamianę Dóbr Bralzewic.

Pretensyą Steckiego Kawalera Maltańskiego do Dóbr Stwelewicz i Pocięki w Litwie leżących do Konfederacyi W. X. Lit: na rozsądzenie odesłano.

Approbowano Maydeburye: w Janiszkach na Zmudzi leżących, w Szkłowie, Bobrze.

Dla pospiechu sprawiedliwości w sądzeniu postanowiono, aby sprawy nietylko nowe, ale też i te, któreby bądź po Remissach i Dylacyach *in quovis foro* po kondemnatach *in ultimo gradu* wypadłych, a jeszcze *definitivam sententiam in minori subsellio* nieotrzymały, Ziemskie w Ziemskich Grodzkie w Grodzkich sądach *ad ultimam Convictionem* prozekwowane byty, i nie inaczej, tylko *per appellationem a definitiva* do Trybunału wychodziły *sub panis evocationis*, ktoby nienależycie, mimo należyte *forum* pozwał do drugiego, a Trybunały takowe sprawy dawne, choćby po wszystkich Dylacyach, które *iterari* już niebędą, *ad sua subsellia* odsyłać mają, oprócz tych spraw w których zapisana w Trybunałach oczewista, i tych w których *in accessoriis* dekreta zaszły, takowe w Trybunale już kończyć mają. Ze zaś Opisy rozprawowania się *in omni subsellio* mieszają, porządek spraw i sądów, przeto odtąd jaka sprawa do jakiego *forum* należy z przepisu Prawa, tamże prozekwowana bydź ma a nie indziej *sub panis evocationis*.

Obligi między żyjącymi Osobami, *forum* w Grodzie, w Ziemstwie *ubi bona consistunt*, w Trybunale Ziemskim Duchownym i Skarbowym, na obudwóch Repartycyach naznaczono.

Urzednicy Ziemscy, Marszałek, Podkomorzy, Choraży, Sędziów Ziemskich czterech i Pisarz Ziemski, znosząc *abhinc* tytuł Podśędków, obierani będą *pluralitate Votorum*, nie 4. Kandydatów obierając, lecz tylko do każdego Urzędu po jednemu, a gdzie jest Podśędek, ten *eo ipso* bez powtórney Elekcyi ma być Sędzią, po obraniu zaś i otrzymaniu *Laudi* z podpisem Urzedników i Szlachty, które tegoż dnia, którego się Elekcyja skończy, *ad acta* Grodu podane bydź ma, za Instrumentem Elekcyi w Ziemstwie lub w Grodzie swego Woiewództwa przyśiągłszy, zaraz po przysiędze *ad activitatem* Urzędów wchodzić będą, przecież *Privilegia* u Króla Jmci otrzymywać mają, a Król Jmci tak *Electis legitime*, *Privilegia non denegabit*, a tak obrani, na tych funkcyach aż do śmierci, abo też do ascensu na wyższy Urząd zostaną. Powinni zaś bydź *bene nati* mieć Possessye Ziemskie wieczyste w tymże Woiewództwie i Powiecie. Toż samo ma się rozumieć o Urzednikach Grodzkich i Regentach Ziemskim i Grodzkim.

Sędziowie Ziemscy porządkiem w Instrumencie Elekcyi położonym mieysca zasiadać będą po Chorażym przed Woyskim, i pierwszy *ex Ordine* na Sądach *praesidebit*: Sady podług naznaczonych prawem kadencyi sędzić będą *non obstante duorum absentia*. Co też i Powiatowi Lidzkiemu względem sądzenia Tróyga Kadencyi pozwala się.

In casu paritatis w tym sądzie, Pisarz Ziemski na ten czas *sententiam decisivam* dać ma, gdyby zaś Pisarz umarł, Sędziowie innego wybiorą, *protunc*, który zwykłą Rotą przyśiągł-

Konstytucyi Konwokacyjnego Seymu w Roku 1764.

szy, zasiadać ma, póki na Seymiku nienastąpi Elekcyja Pisarza Ziemskiego. Sędziów Ziemskich dwóch z jednego Imienia, w jednym Woiewództwie lub Powiecie obranemi bydź nie mogą. Seymikom Elekcyjnym Ziemskim na zawsze czas po Gromnicznych Gospodarskich na zajutrz naznaczono.

Ktoby się ważył *Syemiki tumultuarię* mieszać, drugie Elekcyje na miejscu nieprzyzwolonym robić, wiołencye na Seymikach, na Ulicach, w Stancyach czynić, Szlachtę z Cudzych, Woiewództw abo Zolnierzy sprowadzać do Miasta lub z bronią ognistą w zbrojach, w pancierzach, w kaftanach zbroynych na Seymik, sądy i Trybunały chodzić, takowy każdy *ex instantia cuiusvis Nobilis termino tacto* pozwany, na pierwszej Kadencyi Sądów Grodzkich lub Ziemskich bez żadnych dylacyi; oprócz inkwizycyi, i jeśli by jey potrzeba było, *indilate expedywować* się ma, *salutē in causis Criminalibus* tylko do Trybunału *appellations*. Temuż Prawu i Xięstwo Inflanckie podległe.

Popisy co lat dwie nazajutrz po S. Michale powinny bywać. Pierwszy Popis ma bydź w Roku 1765. Chorąży Rejestr spisany przez Chorągwie i Parafie Szlachty okazywającej się ma podać Woiewodzie lub Kasztelanowi, a w Powiatach Marszałkom, z którego popisywać, a po popisie takowy Rejestr od Senatorów i Chorążego i Urzędników podpisany, *ad Acta* podany będzie. Każdy Senator, Szlachcic osiadłość swoją mający w tym Woiewództwie lub Powiecie popisywać się powinien *sub panis ad cuiusvis instantiam* w Ziemstwie lub Grodzie *irrogandis*. a ktoby w różnych Woiewództwach lub Powiatach miał Posesysye, tedy wiaższy attestacyą z jednego, nie jest obowiązany do Popisu indziej.

Rejestr popisowy jako i Dekreta bez aktualnego wyvodu nielegitymnią tego, ktoby był niepewnym Szlachcicem: co też i Infantom służyć ma.

Kommissarzow do Korrekтуры Prawa wyznaczono: *Maffalskiego* Biskupa Wileńskiego, *Burzyńskiego* Kasztelana Smoleńskiego, *Tyzenhauza* Pisarza Lit: *Wollowicza* Marszałka Słomnickiego, *Jodkę* Lidskiego, *Jundzillę* Grodzieńskiego Podkomorzych, *Lopacińskiego* Starostę Mściławskiego, *Jeleńskiego* Pisarza Dekretow: W. X. Lit: *Szadurskiego* Stolnika Inflanckiego, *Bychowca* Sędziego Grodzkiego Wołkowyskiego, którzy ią ułożywszy na przyszłym Seymie *ad approbationem* podadzą.

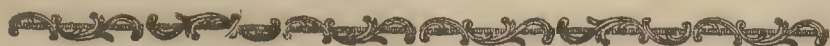
Sędziów Kaptarowych podczas bezkrólewia nad piętnastu więcej obierać nie mają, Pisarz Ziemski, a *in absentia* Grodzki pióro trzymać ma. W którym Sądzie sprawy Obligowe sądzone będą. Do tego Prawa i Xięstwo Inflanckie należy.

Zasługi Ogińskiego Marszałka W. W. X. Lit: przyszłemu Królowi zalecić obiecano.

Seymikom Starodubowskim miejsce Seymиковania u XX. Karmelitow Bosych pod Ostrą Bramą, a Smoleńskim u XX. Bernardynow w Mieście Wilnie wyznaczono.

Urzędy zaś Ziemskie i Grodzkie tylko samym Exulantom Patriotom, lub Dobra nadane Exulantckie trzymającym, *non vero advenis* z cudzych Woiewództw i Powiatow rozdawać nakazano, wszystkie oraz Prawa, Konstytucye, Przywileie i Diplomata tymże Exulantom potwierdzono.

O dług szesć tysięcy Talarow bitych należący Platerowi Woysk: Inflanckich odesłano na rozeznanie do Kommissyi Skarbowey W. X. Lit: a summa Kotła Podskarbi: W. w Recess pufzczona.

SUMMARYUSZ WIELK: XIĘSTWA LITEWSKIEGO

Konstytucyi Seymu Koronacyjnego Dnia 3. Grudnia Roku 1764.

zaczętego, a Dnia 20. tegoż Miesiąca skończonego.

Kommissya Skarbowa w Grodzie, aby nieustanną *pro commodo* Skarbu czynić mogła dyspozycyą, ustanowiono Ekonomiczną, Radę *extra Cadentias* w liczbie trzech Osob, które *à medio sui* umówić mają Skarbowi Kommissarze.

Prorogowano czas wykonania Juramentu *ad amam Martii* Roku 1765. Lufratorom Starostw.

Pensye w Litwie na Buławę Wielką i Polną, tudzież na Dygnitarzów, Oficjalistow Woyskowych, i Largicye Rycerstwu *ex mente* Konstytucyi Roku 1717. naznaczone, i z niżej opisanych Poborów, *idque*:

Na pensyą *Buławy Wielkiej*, i na *exsolucyą* Pensyi Officialskich, tudzież na Akkomodacyą Rycerstwa, z Czopowego i Szeleżnego Woiewództwa *Wileńskiego* 70. tysięcy Zł; Polskich z Czopowego Szeleżnego Woiewództwa *Nowogrodzkiego* 65. tysięcy. z Czopowego Szeleżnego Powiatu *Wilkomirskiego* 15. tysięcy Zł: Pol: wybierane.

Ba.

Summariusz

A na Buławę Polną, z Czopowego Szeleżnego Powiatu Grodzieńskiego 40. tysięcy; a z Czopowego Szeleżnego Xięstwa Zmudzkiego 40. tysięcy. Zł: Polskich takż wybierane, żeby *abhinc* w Roku przyszłym 1765. od zaczynającej się Raty Marcowej, ze Skarbu Lit: dwoma Ratami w czasie Konstytucyą 1717. Roku wyrażonemi, tak na Buławę Wielką i Polną, jako też Dignitarzom i Officyalistom Woyskowym, podług Konstytucyi Roku 1717. punktualnie wypłacone, a na Akkomodacye Rycerstwa i Largicye straconym, 46. tysięcy Zł: Polskich *fancito* teyże Konstytucyi naznaczone, aby w Skarbie Lit: do dyspozycyi *supra id contingens* od Kommissyi Woyskowej zachodzących, składane były, postanowiono.

A takowe odtąd z pomienionych Woiewództw i Powiatów, oraz z Xięstwa Zmudzkiego, Czopowego Szeleżnego Prowenta, mają do Kommissyi Skarbowey należeć.

Dano moc Kommissyi w Woiewództwie Wileńskim, Nowogródzkim, i Brzeskim Litewskim, oraz Wilkomierskim i Grodzieńskim Powiatach, tudzież w Xięstwie Zmudzkiem Importancyi Czopowego Szeleżnego wybierania, niemniej w Miastach Wilnie, Nowogródku, Brześciu Litewskim, Wilkomierzu, Grodnie, i Rosieniach, takowego podatku sprawiedliwym Instruktarzem uregulowania, który *juxta constitutum* Skarbowey Kommissyi, od wszystkich kotłów, szynków, trunków przywożnych, i innych *ex genere* Czopowego Szeleżnego i Sossowego wybieranych dotąd podatków, aby *abhinc nullo excepto* był wypłacony, dla pomnożenia Skarbu Rzeczypospolitey, postanowiono.

W Aptekach zaś i Kłasztorach, aby żadnych trunków *nullo Titulo* nie szynkowano i nie sprzedawano, *injungitur*.

A lubo Konstytucyą Roku 1717. w Mieście Wilnie sześć kotłów na Jurydyce Montwidowskiej, i trzy kotły na Werkach, od podatku Czopowego uwolniła, jednak *presenti lege*, trzy tylko kotły na Werkach, do robienia na nich i szynkowania tamże nieprzewożąc do Wilna na szynk trunków, *circa pratentam libertationem* zostawiono.

A zaś z kotłów na Jurydyce Montwidowskiej, podatek do skarbu publicznego ma być brany, którey Possessorom, w nadgodę Kommissyi Skarbowey ma proporcjonalny dochód umiarkować i corocznie płacić.

Wszystkie excepcye i libertacye skasowano, a Generalny Podatek od wszystkiego, cokolwiek *ad naturam* Czopowego i Szeleżnego ściagać się może, *nullo excepto* w Wilnie i onego Przedmieściach, w Nowogródku, Brześciu, Grodnie, Wilkomierzu, i Rosieniach naznaczono.

Kommissyą Woyskową według Regul, do takowejże Kommissyi Koronney, Konstytucyą *Convocationis* & *moderna lege* przepisanych w Prowincyi W. X. Lit: postanowiono, o raz miejsce dla niej w Mieście Grodnie naznaczono. Którey się pierwsza Kadencya *pro hac sola vice die 25. Febr:* w Roku przyszłym 1765. zaczynać ma.

Następujące zaś wszelkie Kadencye, aby wraz z Skarbowey Kommissyi Kadencyami, zaczynały się i kontynuowały się, postanowiono.

Pensye tymże Kommissarzom równie z Kommissarzami Kommissyi Skarbowey W. X. Lit: naznaczono.

Seymiki Elekcyjne Deputatów i Ziemstw, a w Xięstwie Inflantkim Kommissarzow do Kommissyi Skarbowey, i Ziemskich Urzędów *pluralitate suffragiorum* konkludowane być mają: na których ci tylko, którzy prawdziwie w swoim Woiewództwie lub Powiecie *bene nati* & *Possessionati*, moc dawania *suffragiorum* mieć będą.

Do Urzędów zaś Ziemskich Possessye według Konstytucyi świeżey *Convocationis*, a do funkcyi Deputackiey, przed Rokiem Dziedziczne, lub zastawne mający, obierani być mają.

Ad activitatem dandi suffragii lat 18. zupełnych, *ad capacitatem* zaś być obranym Urzędnikiem, lub Deputatem, lat 23. skończonych *salvis modernis Possessoribus* mieć powinien.

Oppozycye przeciwko tym, którzyby pod procederem Prawnym, *ex liquido debito* wynikającymi, czyli pod Kondemnatami, lub *crimine notati vel Convicti* byli, albo też Possessye nie według prawa mieli, założone, zachowane być mają; i gdyby przeciwko takowym obiekcyom i excepcyom był kto obranym do funkcyi Deputackiey, nazajutrz po ufundowanym Trybunale, za *iniesionem* z Obiicientem *experiri* powinien będzie, a Trybunał za dowodem słusznie czynionych *eiusmodi* na Seymikach obiekcyi, takowego Deputata *ab officio* & *ab omni* na lat trzy *activitate amovere tenebitur*, któremu wykonany jurament na Seymiku w tey mierze *suffragari* nie będzie mógł.

A jeżeliby *obiiciens* niesprawiedliwą czynił obiekcyą, równeyże podlegać ma karze

A chociażby podczas Seymiku przy obieraniu Deputatów, nie było Kondemnatami obiekcyi, takowe, jednak czterema Niedzielami przed Seymikiem otrzymane, a w Trybunale zarzucone, od funkcyi go oddalać powinny.

Porządek zaś Seymikowania, ma być takowy: Iż w dzień prawem naznaczony, *in solito loco* nieprędzey, jak o godzinie ósmej z rana, zebrawszy się na Seymik, miejsca swoje koło Stołu Urzędnicy zasiąść, a *Nobilitas* niecisnawszy się do Stołu, *Stalla* Urzędników otoczywszy, Seymikować zacząć: i takowy Seymik przez pierwszego Senatora Swieckiego, a w niebyt-

Konstytucyi Konwokacyjnego Seymu w Roku 1764.

ności Senatora, przez pierwszego Urzędnika przytomnego zagajony, & *sub praesidentia* onego, niebiorąc już odtąd Dyrektorów Seymiku, odprawowany być powinien.

Poki jednak Exwinklacja Konfederacyi Generalney Rzeczypospolitey nienastąpi, nie już pierwszy Urzędnik własnego Woiewództwa lub Powiatu, lecz Marszałek Konfederacki tegoż Woiewództwa, czyli Powiatu, Seymiki zagaić i mieysce Dyrektorskie zasiadać ma, co wszakże Senatorom w zagaieniu Seymików, i zasiadaniu mieysca Dyrektorskiego w swoich Woiewództwach *praedicare* niepowinno.

Na których Seymikach porządek zagaić i prezydować mających, ma być ten:

W *Woiewództwach*: Woiewoda, Kasztelan, Podkomorzy, Starosta Sadowy, któremu to mieysce do zasiadania naznaczono) Choraży i inni porządkiem Statutu opisani.

W *Powiatach*: Marszałek, Podkomorzy, Starosta, Choraży, i inni podług Statutu, A Ciwuni Wileński, Trocki, i Zmudzey po Senatorach przed innemi Urzędnikami, mieysce mieć będą.

Sposób kreskowania się *super pluralitatem* na Seymikach Woiewództwa i Powiaty sobie ułożą. Jednak żeby *realis connotatio suffragiorum* była, tak prezydujący, jako też pierwsi Urzędnicy (których czterech *ex ordine* przytomnych przy prezydującym zasiadając, Vota razem z prezydującym konnotować *in attendantia* & *vigilantia* szlacheckich Urzędników, *ad pluralitatem* prezydujący promulgować będą powinni,) wykonać jurament mają na Seymiku *super iustam connotationem* & *promulgationem suffragiorum*; co i Marszałkowie Konfederacyi na następujących Seymikach wykonać mają. A ci co raz przysięgli, na innych Seymikach przysięgać nie będą obowiązani. Dowód zaś wykonanej przysięgi, należy zapisać w Kancelaryi Grodzkiej, do której i suffragia Obywatelów przez nich samych podpisane, lub przez prezydującego, i czterech Asessorów konnotowane po każdym Seymiku *ad acta indilate* oddawane będą, & *vigore ejusmodi Laudi* Król Przywileie dawać będzie; a za otrzymaniem Przywilejów, w Ziemiach, lub w Grodzie, Woiewództwa lub Powiatu swego, *Privilegiati* Urzędnicy Ziemiscy, przysięgę wykonać, & *officiis suis fungentur*.

A jeżeliby kto dawczy *suffragium* jednemu do Urzędu Ziemskiego, a dwum do Deputacyi, znowu *vota* dawał i zapisywał *suffragia*; takowego kreski akceptowane, i na żadnego Kandydata *ad suffragia* mieszczono być nie mają; a Kadencyi swoich kresk, po zapisaniu onych, na drugiego wlewać mocy mieć nie będą.

Obrani Deputaci i kredensowani, dla uniknienia tumultów przedtym na ufundowaniu Trybunałów praktykowanych, i wielu inkonweniencyi, zaraz na mieyscu Elekcyi, nieodstępnie *in facie* Woiewództwa i Powiatu, przed pierwszym Senatorem Swieckim lub *in absentia* onego, przed pierwszym Urzędnikiem zagajającym i innemi czterema *ex ordine* przytomnemi, przysięgę Prawem opisaną wykonać mają, która przysięga do Kredensu inferowana być powinna, i *ad acta proprii Districtus* podana,

A jeżeliby się jednego Dnia Seymik Deputacki nie skończył, tedy drugiego dnia kontynuowany, a koniecznie w trzecim naydaley konkludowany być powinien, po którym skończonym, zaczynać się Seymiki Gospodarskie *in crastino* będą.

O bezpieczeństwie Seymików i Osob nań przyjeżdżających, jako i wszystkich zjazdów, tak dawne, jako i Seymu Convocationis Prawo ponowiono, *super addendo*, aby na pomienionych Seymikach i zjazdach, & *ubique locorum*, żaden z Obywatelów nikogo *laesis verbis* użyć, infestować, na pojedynki przez się, lub subordynowane Osoby wyzywać, prowokowanych *aggradi* nieważyl się, *sub irremissibili pena pro laesione* skommatycznemi słowy, *Sessionis turris Civilis* sześciu Niedzieli, a za wyznaczenie, tumulty, i aggresyie, lub dobycia szabel, w czasie Seymiku, Niedzieli 12. *in fundo*, w Sądzie Grodzkim *ad instantiam Injuriati precisa appellatione, discernenda*.

Woiewództwa i Powiaty obierając Deputatów, po dwóch mają kredensować, jednego na Kadencyą Wileńską, a drugiego na Kadencyą Ruską, Xięstwo zaś Zmudzkie dwóch na Kadencyą Wileńską, a dwóch na Ruską, z których pierwsi na Kadencyą do Wilna zjadą, i w pierwszy *Poniedziałek po Świętym Stanisławie Biskupie*, obrawszy Marszałka *solita praxi*, Sady Trybunałskie przez Niedzieli 22, nieprzerwanie sędzić będą; do którego obrania Marszałka, obrani Deputaci Ruskiey repartycyi, którzy się w Wilnie znajdować będą, *suffragia* dawać mają. Po której Kadencyi skończoney, ciż Deputaci, już do sądzienia Kadencyi Ruskiey obligowani nie będą, ale tylko Marszałek Trybunału Głównego w Wilnie obrany z Deputatami na Ruską Kadencyą destynowanemi, na pierwszy *Poniedziałek po Trzech Królach* do nowogródka, lub Mińska, podług alternaty przypadającej, która od Mińska zaczynać się ma, zjechać, i *similiter* przez Niedzieli 22, w tymże Trybunale prezydować i sędzić będzie.

Pisarzami Trybunałskimi nie mają być odtąd Pisarze Ziemiscy, ale Deputaci *per Turnum* Woiewództw i Powiatów, każdego Roku: na każdej Kadencyi, zaczynając one od Woiewództwa Wileńskiego, Pisarzów Trybunałskich Urząd sprawować powinni, wykonawszy zwykły Pisarzom jurament, a po skończoney Kadencyi, *Acta* Trybunałskie z intrologowane

Summariusz

i porządnie z rejestrowane Pifarzowi Ziemskiemu mieysca sędzącego się Trybunału, oddawać mają.

Podskarbiowie Trybunałscy, na każdej Kadeńcy zwyczajem dawnym obierani będą.

Trybunał Duchowny abo *Compositi iudicii*, po skończonym Trybunale Ziemskim w Wilnie przez Niedziel sześć *non interrupte* sędzić będą wyznaczeni przez Marszałka Koła Wielkiego w liczbie sześciu Deputaci, z sześciu Deputatami Duchownymi, (których Kapituła Wileńska trzech, Zmudzka dwóch, a Smoleńska jednego wyznaczać będą) złączywszy się, i Marszałka Świeckiego *ex medio sui* wybrawszy.

Insistendo Konstytucyi 1726. ażeby Trybunał Duchowny *ab hinc* żadnych spraw *ad suum forum* nienależących, *sub nullitate Decretorum* nie przyjmował, warowano. A gdzieby w nim *paritas votorum* zachodziła, takowa sprawa na drugi Trybunał *pro resolvenda paritate* odesłana będzie.

Dekrety, Zapisy, Ekstrakty wszelkie, Marszałek Trybunału Duchownego, *primo loco* przed Duchownymi podpisywać będzie.

A jeżeliby kto z Duchownych lub Świeckich, w takowych *ad forum Compositum* nienależących sprawach Sąd *tentare* ważył się, takowy zaplaceniem 100. kop Groszy Lit: *per medium Parti* & *per medium iudicio* irremissibiliter karany bydz ma, jednak ta sama Sprawa *ad forum competens remitti* powinna.

Palestranci jeżeliby w takowych Sprawach stawać *podeymowali* się, *pana sessionis Turris* dwóch Niedziel *eo instanti* karani będą. A jeżeliby Dekret *evocatori* w Trybunale Duchownym kto otrzymał, tedy do Trybunału Ziemskiego *zapozywany*, *panalitate* kop 100. podlegać będzie.

Sędziowie do tego Sądu naznaczeni, *sub abjudicatione* nie absentuić się sami sędzić mają. A Pifarz w tymże Trybunale zasiadać, Regestrami i Protokółami zawiadywać ma tenże sam, który w Trybunale Wileńskim Ziemskim *immediate* skończonym, Pifarską funkcją odbywał.

Trybunał Skarbowy znieśiono, a Sprawom wszystkim *ex praescripto legum* do Trybunału Skarbowego należącym, *forum* w Kommissyi Skarbowey na zawsze naznaczono.

Dwaj Kommissarze z Xięstwa Inflantkiego obrani *antiquo more* od Woiewództwa *salariandi* mają mieysce na Kommissyi Skarbowey, w dawać się jednak w inne Kommissyi Sprawy nie mają, tylko w te, które dawniej do Trybunału Skarbowego należały, i w tych decyzye swoje spólnie zinnemi Kommissarzami dają.

Similiter Pifarze Skarbowi W. X. Lit: na teyże Kommissyi Skarbowey zasiadać mają, i *gaudere antiqua Prærogativa* niewdaić się w decyzye, których Kommissya Skarbowa do zdarczonych potrzeb i okoliczności używać będzie.

Wszystkie Sprawy, czy to *ex Cruda citatione*, czyli też po Dylacyach, Inkwizycyach, Kondemnatach, Eksekucyach, oraz po wszystkich Akcessoriach, *similiter* i te wszystkie etiam *Oczywista* zapisana; nie już po *Appellacyi* a *definitiva* sententia, lecz tylko po *wyszłych Dylacyach*, niedrabowane in *minoribus subcellis* w Regestrach Trybunałskich *znaydujące* się, takż wszystkie Sprawy z Regestrów *incarceratorum* & *termini tacti*, w których zapisana była *Oczywista*, jako *per abusum legis*, solo *ad invento prætextu* do tych Regestrów wprowadzone in *minoribus subcellis* niedrabowane, cum *suis connexis actoratibus* w Regestrach *ordynaryjnych* *ex vi iactura* *persistentibus*, do Ziemstw Grodów *proprii Districtus* aut *Palatinatus* ubi bona consistunt, (excepto Spraw *Appellacyjnych* a *finali iudicio* w Trybunale *znaydujących* się, tak tych w których po *Appellacyi* a *definitiva* *Sententia* od Ziemstw i Grodów *Oczywista* zapisana, iako i tych w których *Oczywista* nie zapisana, tudzież o *kontrawencye* Dekretom *Oczywistym* Trybunałskim, *similiter* z Dekretow *paritatum*, które *ad dijudicandum* w Trybunale *persistere* mają,) *præsenti fancito* odesłano, eo-que *intuitu*

Następujące *post hanc legem* Trybunały, jeżeliby strony, w Sprawach *præsenti lege* ut *supra* *expressum* odesłanych *ad minora Subsellia*, niepozywając do Ziemstw i Grodów, ważyły się jedna drugą pozywać do Trybunału, lub Aktoraty wnosić, nie tylko takowe Sprawy *pro finali diffudicatione* do Ziemstw i Grodów *ad primam incidentiam* Aktoratów, odsyłać będą, lecz *pro evocatione* irremissibiliter stronę podług Statutu i Konstytucyi, penami karać mają.

W sprawach *Sukcesyjnych* i o *Aktorstwo* o Dobra w różnych Woiewództwach i Powiatach *fitum* mające, jeżeliby strony *litigia* z sobą wiodące niemogły się zgodzić, w którym Ziemstwie tę sprawę zacząć i konkludować mają, in *tali casu* powinny się *zapozywać* do Trybunału, a Trybunał niewchodząc in *cognitionem negotii*, *ad primam instantiam*, takowe Sprawy odsyłać *ad minus Subsellium* determinować będzie, w tym Ziemstwie *procedować* stronom, & *finaliter salva Appellatione* a *definitiva sententia experiri*, w którym Woiewództwie, lub Powiecie większość Dóbr, o które *vertitur*, sytuowana będzie.

Po otrzymanym w Ziemstwie lub Grodzie *post*, aut *ante Dilationes* Kontumacyjnym jednym, lub więcej Dekrecie, nie już do Trybunału, ale *iterum* do tegoż Sądu Ziemskiego, czyli Grodzkiego, gdzie Sprawa zaczęta, aż do *Oczywistego* in *principali negotio* Dekretu, lub zupełney *ad ultimum gradum* in *contumaciam* Konwikcyi, aby *procedera* kończyli, *salva* tylko

Konstytucyi Konwokacyjnego Seymu w Roku 1764.

ab eodem principali disjudicato negotio Appellatione do Trybunału postanowiono.

A gdyby strona po oczywistej ostatniej w Ziemstwie lub w Grodzie rozprawie, nieczyniąc Appellacyi, a przez to samo Dekretem tych Sądów kontentuiąc się, *satisfactionem* czynić niechciała, tedy *etiam* o takowe kontrawencye *iterum iterumque* w tymże Ziemstwie lub w Grodzie, gdzie sprawa sądzona była, *sine ulla Appellatione* z przyśądzeniem *irremissibiliter* pen Kontrawencyjnych sześć Niedziel wieży, sta kop, i Expens prawnych *terminari* powinna.

Appellacye a *minoribus Subsellis*, jako też od Sądów Podkomorskich, *post latum* tylko *finale Decretum in principali negotio* podług Statutu czynione być mają; to jest gdy takowy Dekret oczywisty promulgowany przed stronami będzie, strona czy to jedna, czyli wszystkie od całego Dekretu, lub od niektórych Kategorji appellowaćby chciały, *puncta in scriptis* z Appellowanych Kategorji Urzędowi z podpisem swoim, lub Plenipotentow własnych podać *tenentur*, a Urzędy takowych Appellacyi *omnino a toto judicato vel punctis*, sentencyi swoich dopuścić powinni będą.

Jeśliżby zaś nie od całego Dekretu urosły Appellacye tedy Dekret w Punktach nie appelowanych wiecznemi czasy za mocny trzymany być ma, a Trybunał tylko appelowane Kategorje, niewdając się *in disquisitionem & cognitionem* akceptowanych przez strony Punktów, rozstrządać ma.

A gdy Appellacye od całego Dekretu *malitiose* uroszczone będą, a w Trybunale sprawiedliwie inne punkta rozstrądzone być się pokażą, i za słuszne *ex decisione* Trybunału uznane będą, *similiter* i w Kategorjach strona *injuste appellans* od Dekretu winą płacenia sta kop Groszy, ukrzywdzonej stronie, a drugich sta kop Urzędowi, od którego appellowała, przy tym siedzeniem wieży sześciu Niedziel, *cum refusione expensarum, irremissibiliter* karana być ma.

Po uroszczonej zaś Appellacyi w Ziemstwie lub w Grodzie, od oczywistego Dekretu przez stronę, która, jeśliżby pretendowała deliberacyi do trzech dni, czy przy appellacyi obstawać, czyli też Dekretem kontentować się ma, takowej deliberacyi, Sąd *permittere* powinien, a dla dostatecznej informacyi z Dekretu stronie, Kancelarya Ziemska, lub Grodzka wraz, *post latum & promulgatum Decretum*, też decyzyą wydać *tenetur*, a Dekreta oczywiste Ziemskie i Grodzkie, *in principali* ferowane z kontrowersyami i zażobami stron, *etiam* od tychże stron pisaniem, a przez Regenta skorygowanemi, układane i wydawane być powinny, *partibus requiruntibus*.

Exekucyą za Dekretami kontumacyjnymi kracając postanowiono.

A żeby strona *jure vincens*, w Sprawach wszelkich *summarii processus* przyznanych, *liquidi debiti*, i nieprzyznanych Zapisów *in causis exemptionis*, tudzież *objecta Ignobilitatis*, o zbiegłych, lub wyprowadzonych Poddanych, o wolencye, inwazye, i w dalszych sprawach Rokiem zawitym, podług Statutu sądzących się; otrzymawszy *in quocunque foro competenti* kontumacyjnym Dekret, i po sprowadzonej za tym Dekretem Prawnej Exekucyi, i po przyjętej *in scriptis cedula*, za drugim w takowych Sprawach otrzymanym kontumacyjnym Dekretem; a w sprawach Sukcesyjnych, tudzież o Dziedzictwo dóbr, o kognicyą między Prawami, o Aktorstwo Gruntów, (*non prejudicando* Jurysdykcji Podkomorskiej,) w innych *simplicium Injuriarum* Sprawach, po dwóch Exekucyach, za trzecim kontumacyjnym Dekretem, po Appellacyach zaś a *minoribus subsellis*, za pierwszym kontumacyjnym w Trybunale otrzymanym Dekretem, & *similiter* w Sprawach, w których *ante hanc legem* kontumacyjnym Dekrecie, podanie Dóbr, *cum forti executione, mota Nobilitate sub privatione Officiorum quovis captato tempore* subsekwować powinno.

Urzędnik od strony konwinkującej użyty, obwieszczenie ma czterema Tygodniami, liczyć po siedm dni w każdy Tydzień, *juridice* wydać a wydawszy naterminie zjechać, i tentować obięcia, którego jeżeliżby strona *convicta* niedopuszcila, odjechać, a na dowod kontrawencyi Dekretowi, *Parti actorea testimoniales* wydać *tenetur*, za którym to podanym *anterius* obwieszczeniem, czy ten sam Urzędnik, czyli inny, a *parte Actorea* użyty, powtórę już bez żadnego dalszego obwieszczenia, *quovis captato tempore, iterum* tentować, zajązdu wolen będzie, a za niepostąpieniem od strony zkonwinkowanej, i za drugim razem takż *parti Actorea testimoniales* wydać ma.

Post hac Jure vincens do tegoż Sądu, z którego Dekret *ultima instantia* wypadł, stronę sprzeciwiającą się pozwać *tenetur*, a Sąd każdy nie wprzód ma słuchać *in principali negotio* Sprawy, aż pierwej za tę kontrawencyą, która pokaże się *ex testimonialibus* zajązdów, nie odkładając *ad principale*, lecz *circa incidentiam Actoratus* po 200. kop gr: Litt: za każdy *distinctim* sobie, *medium parti injuriata*, i do tego po sześć Niedziel wieży, wskazać powinien będzie, a ten Przesąd sobie przyśadzony, *Judicium non a parte actorea*, lecz *a parte convicta* zyskiwać ma, *deinde ad principale negotium* przystąpi.

A którzyby obięcia za Dekretami nie dopuściwszy, *itidem* kondemnować się mieli, tedy takowi *tangquam rebelles* Prawom Oczystym *omni activitate carere* mają, którym Kancelarye W.X. Lit: Gleytow wydawać *sub nullitate* onych, niepowinno będą, Dobra onych przez U-

Summariusz

rząd *ad libitum* użyty *quovis tempore* *captato non attenta ulteriori resistentia; neque attenta defensione; per Partem convincentem fortiter* obeymować wolno będzie.

Urzednicy zaś, na exekucye wszelkie zjeżdżając, jeźliby *parti jure victa faventes* bydz się pokazali, lub też niezjeżdżając sami czasu Exekucyi *ad fundum, testimoniales* stronom wydawali, *panis sessionis Turris* przez Niedziel sześć, & *refusione damnorum*, karani bydz mają.

Ad expediendas vero Inquisitiones & executiones, za Dekretami w Sądach Ziemskich, lub Grodzkich, nie tylko *hujusce Palatinatus vel Districtus*, gdzie się Sprawa agituie, ale z inszych Woiewództw i Powiatow stronom, Urzedników używać pozwolono.

Urzednicy zaś, po wydanych Innotescencyach, ażeby bez żadnych odroczeń, *excepta vera infirmitate & consensu partium actus suos* expediowali, zalecono.

Ażeby odtąd kondemnaty Trybunałskie Kola Wielkiego, w Trybunale tegoż Kola, i na teyże repartycyi, na którey otrzymane były, Skarbowe w Skarbowey Kommissyi, *Fori Compositi* w Trybunale Duchownym, Ziemskie w Ziemstwie, Grodzkie w Grodzie, znaszane, i warowanie *Loci standi*, sposoben w dawnych prawach opisany *in eadem repartitione & judicio*, gdzie wypadły, znaszane były postanowiono: *secus pro nullis ac irritis* deklarowano.

A że *presenti lege ad subsellia sibi competentia*, wszystkie sprawy są odesłane; zaczym *etiam* na Trybunałskie *ante terminum executionis* moderną legis wypadłe kondemnaty, w sprawach Ziemskich w Ziemstwie, Grodzkich w Grodach, do których przynależć będą, warowanie *loci standi* naznaczono.

Toż się ma rozumieć o kondemnatach i na tych, którzy Deputatami obrani będą, ażeby nie czasu Rugów, ale *in foro circa Incidentiam Actoratus*, gdzie Kondemnata wypadła, *securitatem loci standi*, sobie warowali.

Dylacyi niewięcey, jak tylko: Kopia Spraw wszystkich, *munimenta*, i godzina jedna *modo infra expresso* używać kazano *To jest*:

W Sprawach sukcesyjnych, tudzież o Dziedzictwo kognicye między Prawami i dyferencyami gruntow, na pierwszym terminie Kopie Spraw wszystkich razem z przydaniem Patrona, jeźliby strona potrzebowała, na drugim zaś terminie *munimenta specificata sub juramento subsequendo juxta exigentiam* stron, & *antiquas leges* każdy Sąd używać ma. Godzinę zaś jedną *actori & citato, in causis simplicium injuriarum non vero summarii Processus* *confessibilem* mieć chciano.

W Sprawach *ex quolibet Subsellio per Appellationem*, w Trybunale przypadających, żadne *proprus* Dylacye *etiam & beneficium Juris*, używane używane bydz nie mają, lecz *ad primam incidentiam Actoratus in principali* sądzone będą.

W praktykowanych dotąd przy konkluzyi Trybunału, trzech Dylacyiowych Tygodniach, nie już Dylacyiowe, lecz Oczywiste Sprawy sędzić się mają.

In causis exemptionum & Pupillorum; o zbiegłych lub wyprowadzonych Poddanych, & *in causis facti* według Statutu Prawa, oraz Konstytucyi 1699. *de expulsionibus* postanowiono, aby każdy Sąd, we wszystkich *expulsionum* Sprawach *a sola reinductione* zaczynal, nie używając *Expulsoribus*, żadnych *proprus* Dylacyi, Appellacyi, i Dobrodzieystw Prawnych, *excepta sola & unica Dilatione copiarum* Spraw wszystkich, i to *in spatio reinductionis, calculationis, verificationis, inquisitionis, seu computationis reddendarum*.

A ponieważ *eadem Constitutione* 1699. *pana sessionis Turris pro expulsoribus* jest naznaczona, więc *parsi jure* też peny, i na tych, którzy o *expulsiya* oskarżywszy, oney nie dowiodą, Wiezy sześć Niedziel naznaczono.

Sąd zaś od pen wzwyz wyrażonych, strony, na któreby się schęgały, uwalniać, ani tychże pen *ad principale* suspendować nie powinien będzie.

W sprawach też o Podanych wyprowadzonych, lub zbiegłych, które bez Appellacyi w Grodach *terminari* powinny, *ad primam instantiam* Kopia Spraw, *cum Statutione in Causis exemptionum similiter* (*nihil quidquam prejudicando*, warunkom i obowiazkom w Prawach zastawnych opisany oraz Poslleyi za onemi *usque ad plenariam* tychże warunkow przez Wiecznika *satisfactionem*,) Inekwitacya, a *in causis facti* Inkwizycya *ad primam instantiam* przy kopii Spraw *in spatio eorum omnium actuum* w Sądach uznane bydz mają.

Beneficium Obmowy, *circa antiquas leges* zachowano; z dokładem: jeźliby Senator, Minister, Posel Ziemski, na Seymie *actu* niebędący, obmowę na funkcyi swojej podal, a przeto i strone siebie pozywającą, i Sąd *judicare* ważył się, tedy każdy na to rezolwuiący się *pana sessionis Turris Civilis* przez Niedziel sześć karany bydz ma: dla czego *presentiam suam*, każdy z Senatorow i Ministrow od Marszałka W. X. Lit: lub *in absentia* Litewskich Marszałkow, od przytomnego w ow czas Koronnego, a z Poslow Ziemskich, od Marszałka Seymowego dokumentem *testari* powinien będzie.

Które to Obmowy, przez Senatorow, Ministrow, i Poslow, *supra publicam legalitatem, exceptis causis exemptionum, expulsionis & inscriptionum*, w których *per Plenipotentarios* odpowiadac *tenentur*; we wszystkich Sądach *usque* powinny; *Similiter* Obmowy *contra Judicium* w Trybunale podane, & *supra veram infirmitatem in causis Personalibus, praeiuro juramento supra eam*,

Konstytucyi Konwokacyjnego Seymu w Roku 1764.

Sąd przymować powinien. Też Obmowy przez Senatorów, Ministrów, i Posłów *supra publicam legalitatem* podane, aż do terminu zakończenia funkcyi Seymowej, a *contra Judicem* w Trybunale, do zakończenia Deputaci, *secundum leges antiquas acceptari* mają.

Która to Obmowa Senatorom i Posłom w Sądach Assessorji W. X. Lit: Ruchać nie ma, gdy te Sądy w Mieście Seymu agitować się będą.

Takowe tedy pozostałe Aktoraty, po przyjętych Obmowach za wyściem terminu, wraz *in quolibet subsellio*, opuściwszy do wołania *ex ordine Actorati*, iterum refuseitowane, wolane być mają, *non attento ordine*; To się ma rozumieć i o tych Aktoratach, przy których zapisana Godzina, że wraz przy expiracyi godziny, według zegaru wołana będzie, a jeżeliby *in tractu* expiracyi godziny *ex ordine* wołania Aktoratów wpadła inna Sprawa oczywista, w tedy po odsądzeniu oney, też na godzinie pozostała Sprawa, *ante omnia* wołana i Sądzona ma być.

A jeżeliby w Ziemstwie lub w Grodzie była podana Obmowa *contra Judicem*, tedy ten Sędzia, przeciwko któremu będzie podana sprawiedliwa Obmowa, niepowinien będzie zasiać na swojej Sprawie, Sprawa jednak przez innych Sędziów decydowana być powinna.

Regestrów wpisywania Spraw i wołania onych, takowy ustanowiono porządek:

1mo: Regestr *Appellationum*, do którego tylko za appellacją Sprawy od Sądów Ziemskich, Podkomorskich, lub Grodzkich, odchodzące dla rozśądzenia w tymże Trybunale, wpisane być powinny, tudzież Dekreta *paritatis* dawniejsze Trybunałskie.

2do: Regestr sprzeciwieństwa, do którego mają być ingrossowane Sprawy *Contraventionum*, Dekretem Trybunałskim *post Appellationem* wypadłym, jako też i tym, którzyby popieraając appellacyi, sami dopuścili się w Trybunale *post appellationem* kondemnować.

3tio: Regestr *Officii*, do którego tylko mają być Sprawy ingrossowane *cum negligentibus officialibus* za omieszkaniem Roków lub Roczków wpisane, z Delacyi *cujusvis* lub *ad instantiam Instigatoris*.

4to: Regestr *Incarceratorum* do którego mimo wszelką sprawiedliwość *solo abusu variis pretextibus* Sprawy Ziemskie, lub inney natury strony wprowadzały, dla wciągnięcia do tegoż Regestru *causam Juris seu differentiarum*, wzięwszy człowieka czy to na dyfferencyi, czyli na drodze, lub do siebie namówionego, *orimine non notatum* do Trybunału o mil kilkadziesiąt przyprowadziwszy, *sinistre in contumaciam* strony udając za kryminalistę, Regestr *incarceratorum* częstokroć i taktowy, *in elusione* Sądu i sprawiedliwości.

Więc *abhinc* znosząc takowe *abusus*, żadnych Spraw, oprócz tylko samych kryminalnych, za przyprowadzeniem aktualnego kryminalisty, *similiter in causis honorum* owiezenie Szlachty *sub ullo titulo & pretexto* wpisywać, ani Sądu tentować, *sub penis irremissibilibus sessionis Turris*, sześć Niedziel na stronę, a na Palestrantów, którzyby wnosić, lub stawiać *circa actorem* w takowych Sprawach mieli, Niedziel dwie więcej naznaczono.

A gdyby kto w pisawczy Sprawę, *tanquam* z kryminalistą, a *in futura iuris* przez Inkwizycją tego niedowiedl, i ten, którego pod wartość Trybunałską oddał, aktualny delinkwent *in crimine* nie pokaże się, tedy takowa strona o co zapożywała, rzecz traci, & *penis pro illusione* Sądu, Niedziel sześć, przy nawiązce sowitey, *cum restitutione litis expensorum & refusione damnorum*, karana będzie; A za Szlachcica niesłusznie inkarcerowanego, *penis* Niedzielami więcej *in fundo* z nawiązką sowitą *litisque expensorum & damnorum subesse* powinna.

5to: Regestr Taktowy w tych tylko Sprawach, gdy się kryminal, lub pod Sądami, lub *in circuitu* Miasta o milę, także gdy *laditur* Osoba Deputacka, *Securitas*; & *authoritas Judiciorum*. i stron *similiter* o excessa pod tymże Trybunałem, takowe Sprawy, wraz po wpisaniu Aktoratu *extra Regestrum*, *etiam in tractu* oczywistej, sądzone być mają.

Do którego (Taktowego) Regestru, *etiam* Sędziowie Trybunałscy, żadnych spraw *sub ullo pretexto*, czy to *in causis facti*, czyli z dyfferencyi *promanantibus*, w Dobrach swoich, *quocunque casu* wynikłych, *stante charactere* wpisywać, do Trybunału zapozwać, lub Regestr Taktowy czyli inny intentować, Szlachty aggrawować, *sub nullitate Decretorum*, & *sub refusione damnorum* nie powinni będą, ale w takowych sprawach *in foro competenti ubi bona consistunt*, *Actiones instituere*, i skończyć *ibidem tenentur*.

Te zaś wszystkie Regestra nie przywieszając się do Dni, mają być wołane tym porządkiem; najpierwey Regestr *appellationum* póty, aż się z niego jedna oczywista *in principali negotio* odsądzi Sprawa, po której odsądzonej, ma być wołany Regestr *Sprzeciwieństwa*, z którego także po odsądzonej jednej oczywistej, wołany będzie Regestr *Officii*, tandem Regestr *incarceratorum*.

Gdyby zaś Sprawy mając sobie naznaczone Regestra nie mieszały się, i ażeby żaden z Litygantów nie ważył się Sprawy *Officii* do Regestru *Sprzeciwieństwa*, lub innych, & *contra* wpisywać, oraz ażeby nikt pod omyłkami nie ważył się wpisywać Aktoratów, *sub nullitate Judicati*, i w pisu *eliminatione*, a Marszałkowie Trybunałscy Regestra nie przeskakiwać, ale *ordine* wtey Konstytucyi *expresso* wołać, ani nowych Regestrów koncypować nie mają,

Summariusz

i Dekreta *hoc modo illegitimè* od Stron otrzymane, nie tylko *nullitati* mają być podległe, ale *in super* otrzymujący takowy Dekret, *sessione* Wieży Cywilney Niedziel sześć ma być karany, *cum solutione litis expensorum*.

Sprawy zaś wszystkie nie wpisując na drugiey Kadencyi z tychże samych Regestrow, jedne po drugich mają być wolane, i gdzieby dla wielkości Regestrow, już więcej Aktorów wpisywać niemożna było, tedy do introligowanych nowych Regestrow, nie przynależając Aktorów nieodwołanych, nowe przybywające Sprawy, pod numerami *consecutive*, po ostatnich Aktoratach idącemi, wpisywać będą.

A gdy już takowe pierwsze Registra Aktoratami napełnione zostaną, tedy powtórne Registra mają być sporządzone, a przybywające Aktoraty, strony w pisywać będą także pod numerami, *à primo posito numero*, przy pierwszym powtórnego Regestru Aktoracie, *consecutive* nadal wpisywać, i numery kłaść powinni będą. A Marzałek każdy, póty z nowych powtórných Regestrow Spraw wołać nie będzie, póki wszystkie stare Registra, oraz przy których obmowy zapisane były, nieprzywoła, a dla pewności wpisanego Aktorata, Pisarze Trybunalscy Wokandę tych wszystkich Aktoratów, które tylko od początku Kadencyi wpisywane będą, w pół Kadencyi drugą Wokandę, od połowy do konkluzyi Kadencyi, wpisywanych Aktoratów w Trybunale Aktykować każdej Kadencyi, *sub relegatione* od funkcyi Pisarskiej powinni będą, których Wokand Widymusy, Aktoratów *excerpta* każdej potrzebującej stronie, *sub panis* wolne być *absque solutione* mają.

A że praktykowało się do tych czas, że *favore* Przyjaciół i Regestrow Regestrowych, tak przed wydaną Wokandą, jako też po wydanej, z Regestrow Trybunalskich karty wyimowano z Aktoratami, a drugie na to miejsce wkładano, Registra po wielokroć razy odmieniono i znowu introligowano, więc zabiegając *his inconvenientiis*, jeśli by się *abhinc* to pokazała Pisarzom lub Regentom, tedy *ex termino tacto cum abjudicatione* od swych funkcyi, *& refusione damnorum* sądzeni być, na tym czyli drugim Trybunale mają.

W Trybunale *similiter* Duchownym praktykowane dotąd Registra utrzymując, wpisywanie do nich spraw i wołanie, *methodo* o Regestrach Trybunału Glo: W, X, Lit: Ziemskiego *ad praesens circumscripta* postanowiono.

Pisarze Trybunalscy zaś wpisy, aby sami przez się, ani przez swoich subalternów, żadnych *penitus* offerencyi niebrali, ale solucyą w Konstytucyi 1726. Roku od Aktorów kontentowali się, *sub relegatione* od funkcyi warowano.

W Ziemstwach i Grodach, Registra dwa być powinny, jeden wszelkich Spraw Cywilnych, a drugi Spraw uczynkowych *in carceratorum*.

Te zaś Urzędy Ziemskie i Grodzkie, Sprawy Statutem i dalszemi Prawami sądzić determinowane, *ad mentem* tychże Praw, *Judicata* ferować powinny będą, do których Regestrow Sprawy, sposobem o Regestrach Trybunału Głównego opisanym ingrossowane, i też Registra *alternatim* między sobą tymże sposobem, jako o Regestrach Trybunału opisanym, wolane i sądzone być mają.

Urzędy Ziemskie, Roki mają sądzić trzy razy w Roku, po sześć Niedziel w czasie Statutem opisanym, chyba by Spraw nie stało; a w Xięstwie Infantzkim dwoie tylko Roków, to jest: Święto Michałskie, i Trzy - Królskie: Roczki cztery razy po cztery Niedziele, pierwsze w Marcu, *à die una Martii*, drugie *à die una Maij*, trzecie: *à die una Augusti*, czwarte: *à die una Decembris*, *non obstante festo*, bez troyga wołania zaczynać się mają.

W Xięstwie zaś Infantzkim, z przyczyny przypadającej w Maju Kadencyi, tegoż Xięstwa w Asseforyi, Koronney, oraz szczupłości Spraw, Roczki Majowe, i Marcowe, sądzone być nie mają, lecz tylko dwa razy na Rok: w Auguście i Decemrze.

Urzędy Ziemskie i Grodzkie, w Sprawach *minoris importantiae*, które *ex merito suo non excedunt valorem* Pięciuset Złotych, przez finalną principalną w swoich Sądach decyzyą, aby *Judicata* ferowali, *non admissa quavis Appellatione*, warowano.

Deputaci, którzy dać się korrumpować, *ad cuiusvis instantiam*, czy to w tym Trybunale, czyli w następującym *pravia deductione*, *ab omni activitate in perpetuum* mają być odsądzeni.

Ciż deputaci, ażeby Sądów pilnowali, Produktów; i Replik wszystkich stron słuchali, też Repliki kontrowersyjne sami, a nie przez zasądzonych w Kole od siebie subalternów notowali, od Sądów *ullatenus*, *sub abjudicatione* od charakteru Sędziowskiego nie absentowali się bez oznajmienia się w Kole, ale też Sady punktualnie *secundum praescripta legis* zasiadali, *omnem honestatem* zachowywali, *in tractu* tak Kontrowersyi, jako też podczas namowy z miejsc swoich na drugie *post inchoatum Turnum* w Kole nie przechadzali się, z miejsc swoich decyzyą dawali do promulgacyi *pluralitatis votorum* przez Marzałka, tym bardziey Praktyk i zniesienia się podczas namowy czynić *sub relegatione* od funkcyi nieważyli się, postanowiono.

Post finitum zatym Turnum, jeżeli by który Deputat *ante promulgationem decyzyi*, powtórnie Turnum niepotrzebował, tedy Marzałek *pluralitatem votorum*, *antequam* Deputaci z miejsc niepowstana, *promulgare tenebitur*: a każdemu Deputatowi póki z miejsc nie powstana, Turnum pretendującemu, raz, drugi i trzeci pozwolić Marzałek powinien.

Konstytucyi Konwokacyjnego Seymu w Roku 1764.

Post quam pluralitatis promulgationem, żaden z Deputatów *Turnum* dopraszać się, z Sądów & *usque ad promulgationem* przed stronami Dekretu, oddalać się, *indispensabiliter* także *sub relegatione* od funkcji nie będzie mógł.

Podobnym sposobem, aby żaden z Stron, lub do spraw należący *cujuscunque status & conditionis*, i nikt inny do zawartego Koła, jak wezmą do namowy, do Izby sądowej wchodzić *ante promulgationem* Dekretu przed stronami, *sub panis sessionis Turris* przez Niedziel sześć i pod zaplaceniem sta kop *excessu ad cuiusvis etiam* z Deputatów *instantiam*, *per medium Judicio & per medium Delatori decernendis*, i Sędziowie Trybunałscy w prowadzać *sub iisdem panis* aby nieważyli się, postanowiono.

A którzyby Produktów i Replik wszystkich nieślućhali, decyzji dawać niepowinni, *sub relegatione*.

Panieważ strony nie mając Aktoratu, albo przywołania onych nieczekaiać, przy Proceśiach albo przy podanych suplikach Listy zaręczne, Regestra, i inne różne *Judicata* otrzymywały, przez co wiele czasu zabierały, *tollendo hos, abusus* przeciwko Prawom praktykowane, postanowiono: ażeby żaden tak z Stron, jako też i z Patronów *sub quocunque titulo* nieważyli się wnaśzać, nie czekaiać przywołania, o List zaręczny, o Regestr, czyli inne jakiegokolwiek *Judicatum* upraszać, ale każdy *ex litigantibus* Sprawę za pozwem, lub za zakazem *pro merito actionis* do Regestrow, *ubi competierit* wpisawszy, Aktoratu swego przywołania *ex ordine* czekał, *sub nullitate secus Judicatorum & sub panis sessionis Turris* przez Niedziel dwie tak na stronę o to dopraszającą się, jako też na Patronów wnoszących wkażdych Sądach, *ex termino tacto eo instanti* po takowym wniesieniu *irremissibiliter irroganda, nihil quidquam derogando* wniesieniu o stałe *sub securitate* Sądów Akcyje.

Proceśla zaś *in scriptis*, bez żadnych Kontrowersyi, z *expressa* tylko od kogo przeciwko komu, i o co, przed Sądem przeczytawszy, do Kancellaryi mają być oddane.

Listy zaręczne *ad obloquentiam* Prawa Statutowego, Urzędowi Ziemskiemu, i Grodzkiemu, *committitur* wydawać.

Deputaci aby Kopami nad *lucra*, według Konstytucyi Roku 1726. należące, stron nieagrawowali, warowano. A *in causa* jakowej extorsyi ukrzywdzonej stronie, czy to przez się, czyli przez Plenipotentów, lub Attendentów, na drugi następujący Trybunał, nie już Sukkollektorów, ale Podskarbiech, i Cenforów *vigore Constitutionis* 1726. wolno zapożywać będzie *ex Registro termini tibi*. A za pierwszym przywołaniem Aktoratu, Trybunał rozsądzający *in principali* takową Sprawę, przebrane nad słuszność kopy, od stron *cum triplici pensione & seorsus litis expensa irremissibiliter Parti miuriatę* na zapozwanych przysądzić będzie powinien; a Sukkollektorowie odbierając Kopy od stron, i kwity onym dając, powinni *expresse* wyrazić w kwicie swoim, za które i jakie *lucra*, i wiele kop brać będą, *sub panis irremissibiliter* dwóch Niedziel więcej, *etiam* za wniesieniem *decernendis*, jeżeliby takich Kwitów, i z taką *expressa* jak się wyraziło, stronom dawać niechcieli.

Dochody w Ziemstwach i Grodach, są opisane Konstytucyą Seymu *Convocationis* 1764, które w Ziemstwie wszystkim Sędziom równie należec mają.

Pieczęć zaś w Ziemstwie jedna z Herbem Litewskim, i inskrypcyą własnego Województwa, czyli Powiatu, tak Dekretów, jako i Extraktów używana, i w Kancellaryi Ziemskiej konferowana być ma: od której dochód niepodwyższając nad dawny przepis Prawa, *aqualiter* między Sędziów Ziemskich rozdzielany być ma.

Od Przelądów zaś wszelkich na Rokach, i Roczkach, od Dekretów oczywistych, z niestannych, i Appellacyjnych, *ex ratione* ingruencyi Spraw następujących po Ziemstwach, i Grodach, z remissy Trybunałów, oraz *ex ratione* czasu przedłużenia tymże Sądom i Sędziom w większej liczbie będącym; zaczym od tych Judykatów od każdego wyroku *ad normam* dochodu Sędziom Trybunałskiem w Konstytucyi 1726. wyrażonego, nie już po kopie, lecz po złotemu naznaczono.

Regenci Trybunałscy, samą tylko decyzją, przez którą, co się komu, i na jakim fundamencie przysądzi, lub kogo od czego odsądzi, podczas namowy pisać; i takowe same *Judicata* w Izbie Sądowej przed stronami czytać, i Stronom wydawać mają.

A jeżeli kto pretendował z żałobami, kontrowersyami, wyięcia Dekretów, tedy takowe łączenia Aktoratów, kombinacje żałob, ułożenia Kontrowersyi w stancyach pisać mają, i samym stronom pozwolono, z poprawieniem jednak, takowych układnych Kontrowersyi przez Regentów.

A ponieważ Konstytucya 1726. ustanowiła, aby stronica każda arkusza *excepto* pierwszej na której dokumentu intytlucya, także ostatniey, na której Pieczęć Sędziów Trybunałskich, i Urzędników *cujuscunque Subsellii* wyrażać się zwykła, miała wierszów 30. jednak ponieważ Kancellarya przez obszerne pisanie i rozciąganie słów, dla płacenia dochodów *gravamen* Stronom przynosiła; zaczym *abhinc strictius* pisać powinni, nie rozciągając słów i liter *sub panis*.

Regenci, tak podczas Kontrowersyi, jako też podczas namowy, aby przy swoim stole siedzieć.

Summariusz

li, nieprzechadzali się. Spraw niepromowowali, z Izby Sądowej nim Dekret promulgowany będzie, niewychodzili, i w Decyzye nie dawali się, *sub pana abjudicationis ex termino tacto decernenda*; i ażeby Pisarz Trybunałski nad trzech Regentów, *viros Nobiles, idoneos, legum gnaros* i w niczym *non notatos*, i Trybunał więcej nad trzy osoby nie akceptował, postanowiono.

Kondemnaty na Woiewodów i Starostw Sądowych otrzymane, *activitatem* Urzędników od nich Installowanych nie tamuie w niczym.

Woiewodowie i Starostowie Grodowi Urzędników nie za pieniądze, lecz *gratis sub panis* & *refusione* wziętych pieniędzy installować, tudzież Woiewództwa i Powiaty Urzędników Ziemskich obierać mają, *personas non notatas, etate & intelligentia vigentes*, Praw oyczytych wiadomych.

Woiewodowie i Starostowie Grodowi, przez wzgląd na mnożność Spraw do Ziemstwa i Grodów odeszłych, tudzież dla łatwiejszego *nobilitati* sprowadzenia *exekucyi*, niemniej iż Roczki przez cztery razy na Rok *indispensabiliter* sądzone będą, przy Podstarościm. Trzech Sędziów kredensować mają, Którzy *absentia duorum non obstante*, Sady z Pisarzem sądzić będą powinni, a *paritatem similiter* jak w Ziemstwie Pisarz rezolowować będzie.

Jeśliżby zaś kto miał Sprawę z Pisarzem, Sędzia *ex ordine* ostatni, miejsce Pisarz zastąpić ma, i tylko *in casu paritatis* sentencyą dawać, onę rezolowować powinien.

Dekreta oczywiste Trybunałskie *ex feriis Partium controversis* ferowane, tudzież Dekreta Sądów polubownych, *similiter* Dekreta Kasztelanów, Marszałków, i Starostów, z Kommissarzami *jus decisionis* mającemi *in causis differentiarum* w Sprawach z remissy odesłanych ferowane, także Dekreta Podkomorskie z remissy Ziemskich, lub Trybunałskich *sine Appellatione* zaszły, *item* Dekreta Ziemskie, i Grodzkie, *ex feriis partium controversis* ferowane, od których Appellacye nie zaszły, lub nie zaydą, aby *circa valorem sui inviolabiliter perpetuo* zostawały, warowano: i ażeby wszelkie Urzędy, za takowemi *tantum ultima instantia* Dekretami uwiązanie przyładzoney rzeczy, *sub panis* tak na Urząd, jak i na Stronę, w Statucie *expressis omnino* czyniły, nakazano.

Abhinc żadne strony kondyktowych Dekretów między sobą opisywać, a Sąd żaden takowych *ex Conditto* formowanych Dekretów, przyjmować, do Akt ingrossować *sub nullitate* & *eliminatione ex Actis ad cuiusvis Nobilis instantiam* niemają się ważyć.

Patronowie podług Konstyucyi 1726. *Nobiles, jurati Possessionati, & nullo excessu notati in omnibus subfelliis* być mają. Ciż Patronowie, do żadney sprawy choćby i w wielu Kategoryach będący, nie więcej jak tylko po dwóch, *idque* jeden do Produktu, a drugi do Repliki całej sprawy należeć będą, i którzy z nich Produkt lub Replikę zacznie, takowe kontrowersye dzieląc na wielu Kollegów, sam z Kollegą *sub panis* konkludować *tenetur*.

Aże Patronowie *lasive* stawiając *sub pretextu* niby żaloby Aktora, niezachowując żadney *modestyy*, obserwancyi Sądu, i Stron, częstokroć Strony, przeciwko którym stawiają, wexować zwykli; zaczym *pro tanta vexa & laesione, pana abjudicationis a patrocinio* karani być mają, *ad instantiam cuiusvis ex termino tacto*.

Ciż Patronowie, dla krótkości żeby Produktu *in scriptis consone in omni* z Dokumentami, nie nadto niedokładając, ani uymując & *similiter* Repliki Sędziom dawali i czytali, a produkując, czyli replikując bez żadnych równych przedłużanych remonstracyi, i *exageracyi*, dygresyji, Prejudykator allegowania dla jedney impressyi, które częstokroć *contra legem & iustitiam* były ferowane, pokrótce stawiali, po stancyach żadnych korupcyi roznosić, i onemi Sędziów tentować nieważyli się (co się ma ściągać i na Attendentów) Prawa tylko *ad meritum actionis directe* służące allegowali, i onemi dowodzili, postanowiono *sub iisdem panis*.

Ażeby w Ziemstwach, i Grodach, Księgi były otwarte, i Akta wszelkie z wolną rewizyą każdemu, i wyięciem z onych Widymusów, oraz ażeby wszelkie Akta tak dawniejsze, jako & *post hanc legem* przybyłe, po wszystkich Ziemstwach i Grodach zarejestrowane i zintroligowane, oraz porządnie *cum specificatione* Datt od kogo, komu i naco służą, spisane były, *rigorose* obowiązano wszystkie Urzędy.

Na konserwacyą tych Aktów, na Ziemskie Woiewództwo, i Powiaty; na Grodzkie Woiewodowie i Starostowie *contribuere i Archiva* murowane mieć mają.

Dokumenty, które dotąd w Grodach były przyznawane, lub aktykowane, a do Ziemstw nieprzeniesione, ażeby *in suo robore & valore* zostawały warowano.

Salvis anterioribus usque ad datam presentem, etiam sub Interregnis, Praw, Zapisów, Cessyi, Obligów, & *varii tituli* Zapisów, *recognitionibus* w Magdeburiach *expeditis, abhinc* żadnych transakcyi, *sub nullitate* przyznania w Magdeburiach W. X. Lit: na Dobra Ziemskie, Donacyi, Przedaży, Zapisów, Kontraktów, Obligów, Testamentów, tudzież na Starostwa, Dzierżawy, Królewszczyzny, Cessyi, i innych wszelkich między Stanem Szlacheckim, i Duchownym, transakcyi zachodzących, przyjmować aby nieważyli się, warowano. Ale Stan Szlachecki i Duchowny, przyznania czynić mają w Trybunałach, Ziemstwach, lub Grodach, a podczas niesądzących się Roków, lub Roczek, Pisarz Ziemski i Grodzki *circa Acta sua*, lub Regent aktualny przysięgły, wpisując transakcye do Księgi introligowanej, z podpisem rąk zeznawających,

Konstytucyi Konwokacyjnego Seymu w Roku 1764.

przyznania podług Prawa i zwyczaju Koronnego, przyjmować mają

Do Akt zaś Magdeburckich, aby tylko w samych Sprawach Miejskich, lub o Grunta i Place Miejskie, wszelkie Zapisy, Kontrakty, do przyznania przyjmowane były, postanowiono. Akta Magdeburckie *similiter*, jako o Ziemskich i Grodzkich opisano, mają być zintroligowane i zarejestrowane.

Jeżeliby który Woźny *alias* Generał, niepodawszy Pozwu i Obwieszczenia, nieczyniąc Obdukcji, Wizji, *in fundo* Intromisji, i innych *cujuscunque tituli*, które do Woźnych należą, powinności; ważył się *falsificatorie* relacye w Kancelaryach zeznawać, i toby onemu *legitime* dowiedziono było; takowy Jenerał, w każdym Sądzie *ex termino factio*, na peny kryminalne sądzony być ma, i nie tylko takowe fałszywe jego zeznanie *nullitate* powinno być w każdym Sądzie kassowane, ale też za onemi wyniesione Pozwy, i wypadłe Dekreta *in contumaciam*, wszystkie onych *falsificatorii Actus*, żadnego walu mieć nie powinny.

Providendo oraz *securitati* Osob tychże Jenerałów, funkcyje swoje odprawiających, *eo intuitu* Konstytucyą 1726. reasumując, *contra violatores* peny w tymże Prawie wyrażone, *quam strictissime* opisano.

Z którego Woiewództwa, lub Powiatu, o wyższych Poddanych *instituetur Actio*, w Grodzie *eiusdem Palatinatus vel Districtus summario processu, precisa Appellatione finaliter* ma być rozstrzygnięta.

Actus, w których Sędziowie Kapturowi, niemający Urzędów Ziemskich i Grodzkich, na exekucye zjeżdżali, kassowano, Dekreta oczywiste po Inkwizycyach *etiam* przez Sędziów Kapturowych expedyowanych *in principali ad mentem* Praw o Sądach Kapturowych ferowane; & *similiter* Inkwizycye, Weryfikacye i Kalkulacye expedyowane, *in pleno robore* zachowane.

Gleyty z Kancellaryi W. X. Lit: od Obywatelów prawujących się potrzebowane, aby przy warowaniu *loci standi* nie aktykowane *robur suum* nie miały, Subsellia wszystkie W. X. Lit: przestrzegać mają.

A w dalszych Prawa terminach w tej Konstytucyi nieopisanych, *usum* Statutu W. X. Lit: i Konstytucyi Seymowych, w całe zachowano.

W Punktach zaś *praesenti lege* opisanych, ażeby przeciwko teraźniejszemu Rzeczypospolitey postanowieniu, żadne przeszłe Prawa na pomoc brane nie były, warowano.

Dwa Ziemstwa, i dwa Grody, *cum plena Jurisdictione* Xięstwu Zmudzkiemu mieć pozwolono; *idque* jedno Ziemstwo i Grod w Rosieniach, dokąd Powiaty: Eyragolski, Wilkiński, Wieloński, Rosieński, Widuklewski, Krozki, Tendziagolski, Jaswoyński, Szawelski, Wielkich i Małych Dyrwian, Bierzanski, Użwętski, należeć będą.

Drugie Ziemstwo i Grod w Telszach; dokąd Powiaty: Telszewski, Retowski, Pojurski, Wieszwanowski, Koraszewski, Szawdowski, Gondyński, Twercki, Potumszewski, Birżyniański, Polongowski, Powondziński, Medynghiański, Korklański, Zorański, należeć mają.

Starosta Zmudzki wolnie od Obywatelów obrany, wraz po Wieździe swoim, Podstarościego, trzech Sędziów, i Pisarza do Grodu Rosieńskiego, i tyleż do Telszewskiego kredensować ma.

Urząd jeden Ziemski, lub Grodzki, w drugiego Jurysdykcyą *sub nullitate Decretorum*, aby się nie miewał, a Strony aby *extra reparationem* tych Powiatów, *evocatorie* nie pozywały, *sub pana sta kop, & sessione Turre* sześciu Niedziel *in foro proprio decidenda & irroganda* nakazano.

A jeżeliby Kompetycyjna w obudwu dyspartycyach Xięstwa Zmudzkiego leżących Sprawa była, tedy na takowe Sprawy, jedno Ziemstwo Rosieńskie determinowano.

W Sprawach zaś wszelkich, z Dobr zapozwanego do Sądu tej repartycyi, gdzie Dobra pozwanego leżą, *forum* naznaczają się.

Acta vero publica, Taryfły, mają zostawać w Kancellaryi Rosieńskiej, a w Telszewskiej Grodzkiej i Ziemskiej, tylko Dekreta tychże Sądów, i wszelkie w nich zasfale transakcye, Inkwizycye.

Urzednicy Ziemscy Rosieńscy, przed Telszewskimi Ziemskimi, i Grodzcy Rosieńscy, przed Telszewskimi Grodzkimi, na Seymikach i Zjazdach publicznych w zasiadaniu mieysca mieć mają.

Ciż Urzednicy Ziemscy, i Grodzcy, obudwuch dyspartycyi do expedyowania Inkwizycyi, Kalkulacyi, Weryfikacyi, czynienia exekucyi w tychże Sądach *ad requisitionem* Stron, wzajemnie na obiedwie repartycye, mogą być naznaczeni.

Przyznania Praw, Obligow, i innych wszelkich transakcyi, w każdym z tych Sądów równie za ważne mieć chciano.

A względem przeniesienia wieczytych transakcyi w Grodzie przyznanych, do Ziemstw swojej repartycyi, w której Dobra leżą, Statut Wielkiego Xięstwa Litewskiego zachowano.

Ciwunowie Zmudzcy, których jest 14. zasiadać będą tym porządkiem: Eyragolski, Wielkich Dyrwian, Małych Dyrwian, Retowski, Użwętski, Pojurski, Twercki, Szawdowski, Ber-

Summariusz

żański, Tendziagolski, Koraszewski, Wieszwiński, Gondyński, Birzański. Prerogatywy tychże Ciwunow, podług dawnych Praw utrzymują się.

Ciwunow Zmudzkich na Sądzie spraw Podkomorskich, w tym tylko Xięstwie autoryzowano, i podług Statutu W. X. Lit: o Podkomorzach opisanego, moc zupełną do sądzenia dano, *intra limites* tylko Xięstwa Zmudzkiego, a nie daley. Appellacyą a *definitivo* tychże Ciwunow *Judicato principali directe* do Sądu Starosty, *vel* Kasztelana Zmudzkiego wolno zachowano. Dla czego, ciż Ciwunowie Rotą Podkomorską, na Sądzie spraw Podkomorskich przyśiądź przed Sądem Ziemskim Rosieńskim, na Rokach Ziemskich *in facie Nobilitatis stringuntur*; i ciż Ciwunowie mają moc każdy od siebie, po jednym Komorniku kreować i kredensować, a Komornicy *itidem* Rotą Komornikowską w Statucie Litewskim opisaną, powinni być przyśięgli, *et eadem autoritate* jak i Komornicy Podkomorscy *gaudere* tylko na toż Xięstwo Zmudzkie *non ultra*, jako i Ciwunowie mają.

Podkomorzy zaś Xięstwa Zmudzkiego z Komornikami swoimi, przy generalney powadze swoiey *et circa potestatem* wyjeżdżania *extra limites etiam* Xięstwa Zmudzkiego na sądzenie Spraw differencyinych zachowuje się.

Ciwunowie nie mogą być Sędziami Ziemskimi, i Grodzkimi, tak na Zmudzi, jako i całej Prowincyi W. X. Lit: A Dekreta onych, w tychże mają być lokowane Kancellaryach, z którego Dyspartymentu Sądow, zapisani będą.

Czterech Deputatów na Trybunał, a trzech Posłów na Sejm mają z Xięstwa Zmudzkiego obierać.

Sądy Ziemskie Trockie w jednym tylko Mieście Trokach, zawsze sądzić się mają.

Na Seymie po złączeniu się Izby Poselskiej, gdy Kommissye Skarbowa i Woyskowa, tudzież materye podatku Poglównego w Koronie, a Podymnego w Litwie odprawiają się, mają być zawsze zaczęta materya ustanowienia i poprawy *Processus Juris et abusuum* Praw do sprawiedliwości zciągających się, i *forma judiciaria* konkludowana, *non derogando* Konstytucjom dawniejszym, i terazniejszym *de valore* oczywistych Trybunałskich i Assefforskich, Dekretow.

Granice między Wohyniem Miastem Ekonomii Brzeskiej Litt: a Dobrami Zbilitowem, Branicą, Suchowolą i Kopiną w Lubelskim leżącemi, przed deputowanymi Podkomorzymi, uspokoić zlecono.

Zawdzięczać Czterdzieściroczną *in Ministerio Reipublica* pracowitość, dobrowolną *ad ferendam decisionem sententiam* admissyą Assefforow w Sądach Zadwornych Assefforskich, w których sam był *Supremus Judex*, tudzież nie przyjęcie ofiarowaney Seymem *Convocationis in vim publica gratitudinis* dożywność 80. tysięcy Złotych pensyi, kazano, aby jaknajprędzej wystawiono Statuę Xciu Michałowi Czartoryskiemu Kanclerzowi W. X. Lit: na Rynku Wileńskim, z wyrażeniem i wypisaniem wielkich Jego i dzielnych czynów; A *post sera fata* tegoż Xcia Kanclerza, *Mauzoleum* z podobnym wyrażeniem na nim *meritorum*, w Kościele Katedralnym Wileńskim, kosztami Skarbu W. X. Lit:

Objaśniono omyłkę Kwitu Hrabiego Fleminga, przeszłego Podskarbiego W. W. Xięstwa Litewskiego na Seymie Konwokacyinym danego, i warowano, iż przyszła kalkulacya tegoż przeszłego Podskarbiego, z Celi Rzeczypospolitey na nadchodzącej Kommissyi Skarbowey, nie inaczey tylko od dnia pierwszego Septembra, Roku 1764. ma być czyniona.

Ubeścięczono Michała Brzostowskiego Podskarbiego W. Lit: iż do życia Jerzego Fleminga przeszłego, Podskarbiego, pensya zupełna Podskarbińska sto dwadzieścia tysięcy Zł: Pol: temuż Brzostowskiemu Podskarbiemu W. Lit: płacona będzie.

Kommissyi Skarbowey W. X. Lit: zlecono: aby Dwakroć Sto Tysięcy Zł: Pol: Czterma Ratami przez lat Cztery od daty niniejszey, w Roku po Zł: pięćdziesiąt tysięcy wypłacała Tadeuszowi Kocięłowi, *salvis quietationibus in rem* Skarbu W. X. Lit: *si qua producentur*. Sto zaś sześćdziesiąt i jeden tysięcy trzydzieści sześćdziesiąt trzy Zł: Pol: i groszy dziesięć, tenże Tadeusz Kocięł, ustąpił z pretenzyi swoiey, Rzeczypospolitey.

Pretenzya Seymem 1690. za słuszną uznaną o sto czterdzieści trzy tysiące siedmset siedm-dziesiąt, jeden Zł: Pol: tudzież dalszych sum pretenzye Romerow *ex capite* Przodka Ich Generała Artyleryi W. X. Lit: dla roztrząśnienia, do Kommissyi Skarbowey Lit: odesłano, a Kommissya ma Seym informować przyszły.

Zamianę Dóbr Parafianowa, na Lyntupy, uczynić pozwolono.

Na rozgraniczenie z różnemi Starostw, Pieniańskiego, i Kupiskiego, Kommissarzow naznaczono.

Approbowano Kommissyą, między Starostwem Ziolińskim, a Dobrami Antopol nazwanymi, względem zamiany wsiow, uczynioną.

Dobra Rypucin, a *Corpora* Starostwa Chosławskiego *in perpetuum* odłączono.

Sześć Włók gruntu Treygi w Powiecie Lidzkim leżące Dominika Alexandrowicza Piasarza Ziemskiego Lidzkiego, z Poddanemi na nich mieszkającymi *pro bonis terrestribus sine ulla disquisitione* objaśniono.

Konstytucyi Konwokacyinego Seymu w Roku 1764.

Dobra Werfztok, w Brzeskim Litewskim leżące, za Ziemskie wieczyste *salvo onere* Dóbr Ziemskich, Józefowi Wilczewskiemu Podkomorzemu Wizkiemu przyznano.

Jeżeli Dobra Kuszliki, Jerzego Korlaka, Imieniowi Jego *ante unionem* lennością są nadane, rozeznanie Dokumentów i Decyzya Assessorji *committitur*

Pozwolono Zamianę Gruntów, Wincze hibernowych, na grunta Załozie Dziedziczne w Pińskim.

Jerzego Abramowicza Starostę Starodubowskiego, Józefa Pruszyńskiego Podstarościego Mińskiego, Muśnickiego Koniuszego Wileńskiego, Antoniego i Tomazsa Tyzenhauzów Chorażyców Wileńskich, a *vigore* Dekretu Konfederackiego Dnia 16. Augusta Roku 1764. ferowanego, uwolniono.

Józefa Kaszyca Starostę Kudziańskiego, Antoniego Janowicza Cześnika Wilkomirskiego, i Antoniego Bogulza Rotmistrza Mozyrskiego, od siedzenia Wieży *in fundo*, przysądzoney Dekretem Konfederackim, uwolniono.

Jana Larzaka, i Karola Petersenna Pułkowników, Teodora Łaskarysa Oberstleytnanta, Jerzego i Jakoba d'Obryn; Piotra Deskoura Oberstleytnanta Sukcesorów z Ich Sukcesorami, do Indygenatu przypuszczono, *salva deductione* Szlachectwa na Seymie następującym *et praestando super fidelitatem juramento*.

Neofitów dyftyngowańszych, i od tychże pochodzące Osoby, iako to: Franciszka i Ludwika Łyżyńskich, Abramowiczów, Ignacego i Józefa Gurskich, Felicjana Kazimierskiego, Teodora Lutyńskiego, Michała Oświecimskiego, Andrzeja Przewłockiego, Święteckich, Antoniego Majowskiego, Jana Nowakowskiego; Franciszka, Macieja, i Antoniego Dobrzyńskich; Adama, Pawła, Piotra, Ignacego, Jana Zbitniewskich; Antoniego Trajanowskiego, Kazimierza Pawłowskiego, Jana Michałowskiego, Piotra Pawłowicza, Jakuba Jeleńskiego, Mateusza Jeleńskiego-Stanisława Jeleńskiego, Jana Lipińskiego, Orłowskiego, Mańkowskiego, Teodora Deffawa, Józefa Kwiecińskiego, Dominika Dobrowolskiego, Bergina, Jakubowskiego, Tomazsa i Antoniego Poziomkowskich, Jana Dobrowolskiego, Franciszka Krzyżanowskiego, Woyciecha Szymańskiego; Tadeusza Bielskiego, Józefa Szpaczkiewicza, Nizielskiego, Stanisława Jarmunda, Bonawenturę Bartoszewicza, Józefa Poznańskiego, Andrzeja Manina Niewierawskiego, Felicjana Jakowskiego nobilitowano na samę Litwę, *praeiso Scartabellatu*.

Oprócz tych, zostawiono, bądź z Korony, bądź z Litwy, w ręku Królewskim Dzieściu Neofitów do Nobilitowania *praeiso similiter Scartabellatu*. W reszcie Konstytucyą Konwokacyną o Neofitach *in suo robore* zostawiono.

Józefowi Miklaszewiczowi Metrykantowi Litt: *cum descendenti bus moderna fixa lege Nobilitatem indeputabilem* przyznano.

Kahal Piński do Kommissji Skarbowey Litt: odesłano, względem rozeznania krzywd, tudzież oderwania od niey Partykularzów i Przykahałków.

Przywilej Króla Augusta III. i dawniejsze approbowano służące Kościołowi Mieleyczyckiemu.

Miastru Witebskowi porównanemu *in Prerogativis* z Wilnem, wszystkie Przywileje *ante unionem* nadane, approbowano; oraz Magistratowym na własną potrzebę, wszelkie trunki mieć pozwolono, bez placenia Czopowego Szeleżnego.

Seymiki Relacyine w W. X. Litewskim, na Seymiki Pogromniczne w Roku 1765. naznaczono.

ORDYNACYA

Sądów Zadwornych Assessorskich.

W Assessorji wszystkich Spraw decyzya *pluralitate votorum* ferowana będzie: *wyjąwszy* Sprawy z Appellacyi od sądu Mieyskiego, tak z Polski, jako z Prowincyi Pruskiej, tudzież W. X. Litewskiego do niey przychodzące, także i te, coby się do Praw Mieyskich i Przywilejów im nadanych ściagały, które *ex vi directi Dominii* nad Miastami, Królowi jedynie do rozszędzenia należą.

Dlaczego do Kanclerzów i Podkanclerzych obojga Narodów, którzy w reprezentacyi Osoby Królewskiej w tym Sądzie tak w Koronie, jako i w Litwie prezydują, Urzędników tamże zasiadających: Sekretarzów Wielkich, Referendarzów, Pisarzów, Instygatorów, i Vice-Instygatorów, Regentów, Pisarza Dekretowego, i czterech *ex Ordine Senatorio*, a dwunastu *ex Ordine Equestri*, tak z Korony jako i Litwy, za Assessorów przyłączono.

Assessorowie ci teraz *ex Ordine Senatorio*, w czasie Seymu *Coronationis* od Króla a *ex Ordine Equestri*, od Marszałka Seymowego wyznaczeni, *in futurum* na każdym Seymie Ordynarynym większością głosów, po złączeniu się zaraz Izby Poselskiej z Senatem do powitania Króla Senatorowie od Senatu, a *Equestri Ordinis*, ab *Equestri* obierani od Seymu do Seymu Ordynaryinego być mają. A gdyby w czasie frzednim, między Seymem a Seymem który czyli z Senatu, lub *ex Equestri Ordine per ascensum, cessum, sive decessum* w Koronie i Litwie z nich ubył, to na miejsce jego, inżego aż do przyszłego Seymu, wybrania wolność zastawiona Królowi.

Ex.

Summariusz

Podskarbach Nadwornych Koronnych i Litewskich, *ab Officio Assessoriatu* uwolniono, ponieważ na Kommissyi Skarbowey zawsze *adesse* powinni

Przy Kanclerzach lub Podkanclerzych, Sądu Assessorckiego, pierwszych Prezydentach, mają pierwsze miejsce w zasiadaniu Senatorowie, drugie Urzędnicy Koronni i Litewscy trzecie *Electi* z Stanu Rycerskiego na Sejmie, a czwarte Urzędnicy Kancellaryi Koronnych i Litewskich, po nich Pisarze Dekretowi.

Wszyscy ci Assessorowie, wyiawszy Kanclerzów, Podkanclerzych, Senatorów, obojga Narodów, jako już *circa Ministeria* & *Dignitates* przyśięgłych, zaraz przy zagajeniu Sądów Assessorckich, mają wykonać Jurament przed Kanclerzami lub Podkanclerzami, to jest: Sekretarze Wielcy, Referendarze, Pisarze w Koronie i w W. X. Lit: i *Electi* ex Ordine Equestri w tę Rotę następującą.

Ja NN. przyśięgam Panu Bogu Wszemogącemu w Trójcy S. Jedynemu, iż w tym Sądzie Assessorckim Królewskim według sumnienia, Prawa, i Przywilejów każdemu służących, niemając względu na bogatego, lub ubogiego, Przyjaciela, Krownego, i Nieprzyjaciela; każdą sprawę sądzić będę, darów żadnych od nikogo przed Sprawą, podczas Sprawy, i po Sprawie brać, Rady prawującym się dodawać, praktyk w Sprawach toczących się czynić, Sekretów Izby Sądowej, i zdania wotujących wydawać niebędę. Tak mi Bóże dopomóż, &c.

Instygatorowie, Vice Instygatorowie, Regenci Kancellaryi, Pisarze Dekretowi obojga Narodów, (ponieważ *uotum* tylko *consultum* w Assessorii mieć będą) już nie na Sądzenie, ale na dawanie *in suo voto* sprawiedliwej w każdej Sprawie rady podług wyżej opisaney Roty (jeżeli w Sądzie zasiadać zechcą) Przyśięgę uczynią, i miejsca wziętych swoje, jako są w wyższym Punkcie oznaczone, obeymą.

Kadencye w każdym Roku dla Sądów Assessorckich Koronnych i Litewskich, tylko dwie determinowano; jedną *per Majum, Junium, Julium, & Augustum*. A drugą *per Novembrem, Decembrem, Januarium, & Februarium*.

W Koronie pierwsza zaczynać się ma *in Majo*, a w Litwie *in Novembri*. W którym czasie, Sprawy tym porządkiem odprawowane będą

W pierwszej i drugiej Kadencyi, przez całe trzy Miesiące Sprawy Miejskie; *tam ex Appellationibus* bądź od Sądów Miejskich, bądź Kommissyjnych, także *ex Crudis citationibus per communitates*, czyli *contra Communitates exportatis* Item *Causa cognitionis Privilegiorum, differentiae limitum inter Bona nostra Regalia & Terrestria sive Spiritualia*, między którymi (w swej Kadencyi przez Sejm Convocationis 1764 wyznaczoney) i Sprawy Xięstwa Infantckiego w Assessorii Koronnej mieścić się powinny. Czwarty zaś Miesiąc przy każdej Kadencyi (ponieważ *Causa colonares* przedtym u Sądów Referendarskich sądzone, teraz do Assessorckich przyłączone) na ich samych rozządzenie aby był obrócony, mieć chciano.

Miejsce tym Kadencyom dla Assessorii Koronnej, Miasto Warszawę, a dla Litewskiej także Miasto Warszawę, i oraz Grodno, Brzeście Litewskie, Mińsk, za Uniwersałami jednak Pieczętarzów naznaczono. Nadto, wolno Królowi rozkazać, aby te obie Assessorye Koronna i Litewska, sądzone były w tym miejscu, gdzie w Granicach Państw Naszych będzie rezydował.

Gdyby Kanclerz lub Podkanclerzy obojga Narodów, publicznemi zatrudnieni Interessami, po odsądzonych Sprawach Miejskich (które wszystkie pod Artykułem *pluralitatis* (Nro 1.) tak w Koronie, jako i W. X. Lit: Królowi, i Kanclerzom lub Podkanclerzym do sądzienia a *pluralitate uotorum decisorum* wyłączono) oddać się, czyli absentować chcieli. To Senator na miejscu Kanclerza, lub Podkanclerzego prezydować będzie, i z czterema Assessorami *Vota decisiva* mającemi, tudzież szóstym Pisarzem Dekretowym, Sąd do zakończenia każdej Kadencyi kontynuować będzie. Co samo i w przytomności Kanclerza, lub Podkanclerzego zachowano byż ma przy sądzeniu Spraw do Miasta się nie ściągających, dla zupełnego uformowania Kompletu, bądź w Koronie, bądź w Litwie.

W Dekretach jednak nie insza ma byż *formalitas* zachowana, tylko ta co i przedtym, i podpisywać one sami Kanclerze, lub Podkanclerze, obojga Narodów będą:

Prezydujący, ma pozwolić Assessorom i powtórnie wotować. *Inappellabilitas* od Sądów Assessorckich decydowana, i determinowana; iż wszelkie Dekreta tak przeszłych Królów, jak i teraźniejszego w Assessorii Koronnej i Litewskiej, z oczywistych Kontrowersyi, lub zaocznie ferowane były, są byż powinny tej ważności i mocy, jako Dekreta Seymowe, Relacyjne i Trybunałskie, żadney Appellacyi ani na Sejm walny, ani do Sądów Relacyjnych niepodlegające. A gdy kto uczynił, wnet siedzeniem wieży przez Niedziel sześć, *ex termino tacto* karany byż ma.

Dekreta Assessorckie tak, jak Trybunałskie (w obmowie Konstytucyi Titt: O Exekucyi Dekretów na Koronę i Litwę z formowanych) przez Starosty i Urzędy Grodzkie, aby exekwowane bywały, a to pod rygorem *contra non exequentes* w tychże Konstytucyach, wyrażonym.

Gdy się zdarzy, osobliwie *in causis Juris*, że *Litigans* po utraconey już przez Dekret z

Konstytucyi Konewokacyjnego Seymu w Roku 1764.

zoczywistych strony obojey Kontrowersylerowany swojey Sprawie, nowe Dokumenta tey wa-
żności wyasydzie, którey pomienionego Dekretu nayistotniejszy *Motiu*, Sprawę decydujące
wzruszały, powinien w przód przez Illacyą *in pleno judicio*, prosić o Deputacyą do ich zrewido-
wania, którzy Deputowani *à gremio* zasiadających w Sądzie Asseßorskim zrewidowawszy ta-
kowie Dokumenta, nakażą *producenti* wypełnić Jurament w ten sposób: *Ze o tych Dokumentach*
przed zaczęciem Sprawy niewiedział, i dopiero po zakończoney i zasłytn Dekrecie one wynalazł. A po-
tym dadzą mu *super eo attestatum* z podpisem własnych rąk swoich, za którym dopiere Kancellarya
nakażą mu Reskrypt *Restitutionis Causa in integrum*. A takowa Sprawa *remota omni dilatione* z
przyposwu zaraz rozsządzona bydź powinna; Co tylko w Koronie podług Konstytucyi 1726. & *juxta*
ustitatam proxim curiæ zachowano bydź ma.

W Wielkim zaś Xieſtwie Litewſkim *ex noviter repertis Documentis*, Dekreta oczywiſte po-
dług dawnych Praw wzrzuſzane być niepowinne.

W Affesłoryi Sprawę mający aby-stronie ani Patronom przeciwny interes utrzymującym nieodgrzał, i przykrości żadney niewyrządzał, Indukty Sprawy nieprzerywał, ale z swego miejsca to wnosił, co do obrony przez się, lub stawiajacego od siebie Patrona, potrzeba wyciągać będzie, a to pod karą *pro Arbitrio Judicii* w tymże samym Sądzie: któremu *ad requisitionem* Kommissya Woyskowa *Prasidium* dodawać powinna.

Też skromność nakazano i Patronom tam stawiającym, aby trzeźwo i gotowi do Spraw przystępowali, jeden drugiemu w Indukty i Repliki nie wpadali, ale to wszystko, co w Sądzie wniósł Prawem i Dokumentami znacniali, z przygotowanych sobie na piśmie *mature* Preparamentów, Sprawy indukowali, a to *in levioribus* pod zaplaceniem Grzywnien trzech na Szpital, a *in gravioribus*, ukaraniem *pro Arbitrio* Sądu Assefforskiego.

Patronowi w Sądach Asseſorskich dwanaſtu tylko bydź ma, a ci do ſławiania przez Kanclerzów i Podkanclerzych ſamych będą przypuſzczani, *modernis*, którzyby ſię nad tę liczbę zna-
leźli, *ſalvis manentibus*.

Palestra stawiających przy zaczęciu Sądów Assessorialkich *super fidelitate Patrocinii* raz tylko na pierwszej Kadencji Przyśięgę (*non obstante* choćby w innym Sądzie już był przyśięgły) wykona w Rotę następującą;

Ja NN. przysięgam Panu Bogu Wszchemogącemu w Trójcy S Jedynemu; Iż stronie tej, która mnie do sprawy swej zasię, wiernie służyć będę, zbytecznego od niej nad pracę salarium wyciągać, ani Rady na zwłokę Świętej Sprawiedliwości, lub wyniszczenia strony dawać, ani po wziętym salarium od załatwionej sprawy odstępować nie będę; Dokumentów także do Sprawy mi powierzonych nikomu ku szkodzie Pryncypala mego niewydam, ani onych dla uniknięcia sprawiedliwości niezataję. Tak mi &c.

Do której wykonania *assumendi* zaraz *circa* *admissionem* tenebuntur. A Pisarz Dekretowy zakonnotowaną *in Actis ad requisitionem* każdemu *ex admissis authenticis* wydać tę Przysięgę powinien.

Lubo Ordynacya 1680 dla Asseforyi Koronney ustanawiając Regestra pewne i nieodmienne, wpisy Spraw na różność ich podzieliła, z wyznaczeniem dni dla każdego; w Asseforyi jednak W. X. Lit: nieużywanotego, ale tylko w jeden Regestr Sprawy wszystkie mieszczono, i takowy Regestr, na każdą Kadencyą znowu układano z wielką niewygodą, i niedostępnością u-boższych.

Zaczyn względem tychże Regeſtrow, w nie wpifow, i przywołania z porządku ich Spraw, żadney nieprzeſtępiając, to uczyniono Rozrządzenie.

W Aflefloryi Koronney polepszając, powyżey wspomnioną Ordynacyą.

Tak w Sprawach tych, co *ex Appellatione*, albo *per gravamen* do Sądu Asessorńskiego już przedrabowane, *in Prima*, a czatem *in Secunda Ordinaria*, albo zwyczajney Kommissyi *instantia*, i po wysłzłych Dylacyach do rozśadzenia przychodzą, jeden tylko Regestr proſty chciano mieć, zachowany w Koronie, i w Litwie, z którego *Appellantes*, lub *per gravamen provocantes* rozprawić ſię za pierwſzym przywołaniem Sprawy *peremptoriè* powinni.

A gdyby który na zwłokę Sprawiedliwości, zamiast Rozprawy, dał się kondemnować, ma być wzdany *in Lucro succubitionis in Appellatione, sive Provocatione, & refusione Expensarum Litis* Co w Affessoryi Koronney i Litewskiej zachowane, na zawsze mieć chciano.

Także w Sprawach, które *ex Cruda Radice*, jako do pierwszej instancyi, do Assefforyi przychodzą, a bez Kommissyi *in fundo* obeyść się nie mogą, tak w Koronie, jako i Litwie, zaraz *ex simplici Registro* bądź przez Dekret oczywisty, bądź zaoczny odsyłane na Kommissyą bydź mają. A w tych, co Kommissyi niepotrzebują, i na Stole Sądowym rozstrądzone bydź mogą, znalezając mniey potrzebne Aresztu w Assefforyi Koronney praktykowane, tudzież innym nazwiskiem w Assefforyi Litewskiej obyczajem dawnego Processu zażywane Dylacye, te tylko napotym ustanowiono: To jest w Koronie, zamiast Dylacyi *ad munimenta*, ma bydź brana komunikacya wzajemna Dokumentow wszelkich, dla obojey strony służyących, bądź wspólne Aktoraty i Reaty, bądź tylko *actoratum* & *reatum* po między sobą mających tym obyczajem, skoro z wpisu rejestrowego Sprawa, ku Rozprawie w Sądzie Assefforskim przywołana będzie, po zapisaney Kompa-

Summariusz

rycyi Pifarz w Protokule extendować na Dekret *communicationis hinc inde omnium Jurium & Documentorum ad futuram Cadentiam*, a po takowym Dekrecie, strony obie zszedły się do Kancelaryi Dekretowej, tam te Dokumenta zniosą wraz z pisanemi porządnie każda od siebie, swoich Dokumentów Summariuszami, które Kancellarya Dekretowa zweryfikowawszy, każdy z sobna Summariusz po łpizze Pifarz Dekretowy Koronny, a jako je podług Summariuszów, strona od strony weźmie, tak według nichże po wypłynieniu Niedziel czterech a data Kommunikacyi oddać sobie wzajemnie za Kwitem Strony lub Patronowie od nich stawiający, powinny. A gdyby potym przy rozprawie oczywistej, strona którakolwiek jakiś Dokument produkowała, a tenby się nieznajdował w Summariuszu podpisanym, nie ma mieć u Sądu żadnego waloru, chybaży też zaprzysięgła, iż o tym Dokumentcie, aż dopiero po zasłanej komunikacyi dowiedziała się, i on wynalazła. Co i w Sprawach z Kommissyi do Assefforyi powracających się, gdyby *in tractu* jej podobna komunikacya nienastąpiła, zachowano mieć chiano.

A w Assefforyi Xięstwa Litewskiego już używaną dawniej na pierwszym zaraz terminie Dylacyą Kopii Spraw wszystkich *ad obloquentiam* Konstytucyi 1726. *ac in tractu* naznaczonych Kommissyi, aby zachowana na zawsze była, ostrzeżono. Na drugim zaś Terminie podług Prawa Dekretowego W. X. Lit. Dylacyi *ad munimenta specificata*, za wykonaniem jednak przez stronę, o to proszącą, w Sądzie juramentu, już nie do Niedziel czterech, ale do następującej tylko Kadencyi używano.

Wolność zaś mazania w Regestrze Sądowym w pilanych Aktoratów, dotąd połutownie od jednej tylko strony praktykowaną, bez dolożenia się w tym Sądzie, lub drugiej strony zapoznawanej, całe zniesiono.

W tym tedy terazniejszym ułożeniu, w Assefforyi Koronnej co do Spraw z Małey Polskiej, Wielko-Polskiej i Pruskiej Prowincyi, to Regestra postanowiono.

1to: Regestr proſty Magdeburſki *ex appellationibus causarum Juris civilis*, w który i Sprawy *Communitatum contra Magistratus* z Polskich Miast wpisane będą.

2do: Regestr proſty Pruski, także *Causarum Juris Civilis ex Appellationibus*, w jakowy podobne Sprawy z Miast Prowincyi Pruskiej *Communitatum Civicarum* mieścić się powinny.

3to: Regestr *Fisci* proſty, do którego także same Sprawy o uznanie Przywilejow na Dobra i Wakanse, o Exekucyą onychże, o Granice między Dobrami Królewskimi, i Szlacheckimi, lub Duchownemi, o niewydanie Dzieściciu z Dobr Królewskich, tudzież *Communitatum* Miast przeciw Starostom, wpisywać będzie należało.

A ponieważ w Regestrze *Fisci* pomieszczone *eiusdem qualitatis* sprawy, jakie więc Duchowni w Assefforyi nieważą lub z Woiewodztwa Wołyńskiego trafiają się, zaczym używanie tych Regestrów przedtym praktykowanych jako herezowego uſtanie.

4to: Regestr *Expulſionum* proſty do którego należeć będą nie tylko Sprawy *Expulſiue* z Dobr, ale też & *violationis Privilegiorum*, tudzież *Evocationis extra forum ac Personarum vere miserabilium*; które to *species* Spraw, że są uprzywilejowane, & *stricta iustitia* warowano to na zawsze, iż w nich żadne Dylacye iść niepowinny, ale każdy *Citatus promissa unica citatione* z proſtego Regestru, z przywołaniem u Sądu *peremptorie* rozſadzi się.

5to: Dla Spraw Xięstwa Inſtantkiego ſam także Regestr proſty, z tym jednak, jak wyżej ostrzeżeniem, że Sprawy już *in prima instantia* drabowane, lub na Kommissyą iść mające, zaraz z tegoż proſtego, expedyowane być mają.

6to: *Vere Incarceratorum* w jaki ſzczegulnie Sprawy ich i kryminalne mieścić się będą.

7mo: Regestr *Causarum Colanarium*, do którego wszystkie Sprawy *Colanares* wpisywane i z niego wołane być powinny.

Po ułożeniu Regestrów, branie ich u Sądu w kaſzdey Kadencyi tak ordynowano.

W Kadencyi Liſtopadowej, zaraz z początku Regestr Magdeburſki ma być wzięty i kontynuowany przez całe Niedziel cztery. Po nim Regestr Pruski przez następujące w Grudniu Niedziel trzy. Potym Regestr *Fisci* przez następujący czas, aż do oſtatnich dni Stycznia. A nakoniec Regestr *Causarum Colanarium* przez cały Mieſiąc Luty brane, i *juxta Ordinem* wpisów w nich znajdujących się, oſadzane będą.

A w Kadencyi Majowej, od początku Maja ten porządek brania Regestrów uſtawiono. Naprzód Regestr Magdeburſki, od pierwszych dni Maja, aż do piętnaſtego tegoż Mieſiaca, a od dnia piętnaſtego Regestr Spraw Inſtantkich *ad ultimos dies* Czerwca. Potym Regestr Pruski przez Niedziel dwie poczynającego się Lipca; zatym *Fisci* aż do końca wspomnionego Mieſiaca.

A jeſzeliby się traſiło, że na tę ſwoię Kadencyą nie zjadą Obywatele Xięstwa Inſtantkiego, to Regestra tak być brane mają i po ſobie oſadzane, jak w pierwszej Kadencyi ſą ułożone. W małości zaś Spraw Inſtantkich, Regestr Pruski ſam zaſtepować reſztę czasu dla nich wyznaczanego *ad ultimos dies* Czerwca będzie. *Causarum* zaś *Colanarium* przez cały Sierpień (zachowując w nich przywołanie podług porządku wpisów) brane i oſadzane będą.

Regestr *Incarceratorum*, *Expulſionum*, *Violationis*, *Privilegiorum*, *Evocationum* & *Personarum miserabilium*, tak w pierwszej jako drugiej Kadencyi, kaſzdego dnia w godziny po obiedzie brane i ſadzone być mają.

Konstytucyi Seymu Koronacyjnego w Roku 1764.

A w Litewskiej Assessorji, taki porządek Regestrow przepisano.

Pierwszy Magdeburki Spraw Miejskich z Appellacyi, lub przez *gravomena primis Instanti-*
is, albo *ex cruda citatione* przychodzących, w który, wszystkie takowe Sprawy wypisywane bę-
dą, a za przywołaniem, podobnie jak w Koronie, z swych wpisów nieopuszczając żadnego *perem-*
ptorie odsądzowania.

Drugi Fisci, a do tego Sprawy wszystkie, to jest: uznania ważności Przywilejów, bądź mię-
dzy Świeckimi, bądź Duchownymi, tudzież o Granice między Dobrami Królewskimi, a Ziem-
skimi, albo Duchownymi należeć będą. Przypadające zaś z niego, jeżeli które Kommissyi *in fun-*
do potrzebowałyby, *peremptorie* za przywołaniem odsyłane bydl na nie, mają. A te co ich Kom-
missya *in fundo* rozładzi i z Appellacyi, czyli *per gravamen* do Sądu Assessorskiego powrócą, bez
innych wszelkich Dylacyi, jako *in prima Instantia* drabowane, *decidentur*. Inne zaś Sprawy *Juris*,
co *ex cruda radice* do tego Regestru przez Pozwy wprowadzone, a na Stole bez Kommissyi roz-
sądzone bydl mogą, *circa modum* wyżej opisaney Dylacyi Processu ordynaryjnego zostawiono.

Trzeci Expulsionum do którego Sprawy o gwałtowne z Dóbr wybicie, o Ewokacyą do Są-
du nieprzyzwoitego, o zgwałcenie Przywilejów Królewskich, tudzież i Sprawy ludzi prawdzi-
wie ubogich należą.

Czwarty Incarceratorum.

Piąty Causarum Colonarium, Poddanych Królewskich z Dzierżawcami. Na tych tedy przy-
wołanie i odsądzenie, tym sposobem Kadencye dwie podzielone:

W Kadencyi tak w Koronie jako i Litwie, *Lisopadowey* będzie wzięty Regestr Magdeburki
i kontynuowany, aż do połowy Miesiąca *Grudnia*, Po nim zaś Regestr *Fisci* wzięty aż do końca
Miesiąca *Stycznia*, w *Lutym* zaś Regestr *Causarum Colonarium*, przywołane i odsądzone będą.

Tym samym porządkiem odprawować się ma i *Majowa* Kadencya, poczynwszy od dni pier-
wszych *Maja*.

Regestr jednak *Incarceratorum*, i *Expulsi*ny, w czasie tym podczas każdej Kadencyi jak i
w Koronie branie bydl mają.

Aby zaś ten porządek Regestrow był wprowadzony, i raz na zawsze ustanowiony w Asses-
soryi Litewskiej, jego exekucyą Kanclerzowi i Podkanclerzemu tego Narodu zalecono.

A kiedy przez tę punktualność odsądzania nie stanie Spraw w którym Regestrze, to na to
miejsce Sąd nieoglądając się na wyznaczenie dla niego czasu, drugi po nim do sądzenia następują-
cy, zaraz brać powinien w Koronie i Litwie, tak aby żadne opóźnienie w uczynieniu sprawiedli-
wości, nikomu niedziało się.

Ustanowiono także, iż Assessorowie, co *Vota Activa* w Sądach Assessorskich mieć będą, ani
Patronowie tamże stawający, na żadne Kommissye z Sądu tegoż wyznaczeni, bydl niepowinni.

A Xięstwo Infantkie przy ostrzeżeniu Konstytucyi Konwokacyjney Roku 1764. zacho-
wując, względem rozsądzania Spraw wszelkich do Assessorji Koronney przychodzących uczy-
nioną dyspozycyą To jest:

Zeby te Sady przez samych tylko Kanclerza lub Podkanclerzego Koronnych, odsądzane by-
wały, jako *a pluralitate* Decyzji innych Assessorów wyjęte. Także jak na nie Referendarz, lub Pi-
sarz W. X. Lit: i Assessor uprzywilejowany Narodu, Infantkiego, *sub nomine* Sekretarza *ad*
mentem Ordynacyi 1677. zjedzie, miejsce dla nich do zasiadania, Referendarzowi albo Pisarzo-
wi, między Urzędnikami Koronnymi, a Assessorowi Infantkiemu przed Oficjalistami Kancela-
ryi Koronnych, wyznaczono. Który podobny Jurament, jak i wspomnieni Oficjalistowie *pro dan-*
do voto consultivo przed zasiadaniem wykona, kreacyą zaś tego Sekretarza *juxta praxim* dotąd
usitatam Królowi i Sukcesorom Naszym, przez Przywilej dożywotni zachowano.

W Sprawach granicznych ostrzegając *avulsionem* Dóbr Rzeczypospolitey, aby te przez
praktyki Dzierżawców zaprzywilejowanych Królewskich, *cum Collateralibus Bonorum Terrestri-*
um, five Spiritualium, mianowicie przez Kommissye z Reskryptów Królewskich odprawione w
swych granicach szkody nieponosiły, i coraz nieuszczuplały się, to na zawsze ustanowiono; żeby
po Kommissyi i zaślty Dekrecie za Reskryptem każdy Dzierżawca, gdy takowy Dekret *pro*
Re judicata przyimie w Sądzie Assessorskim stanawszy, zaprzyściągł, iż podczas odprawionego Ak-
tu, tej Kommissyi wszelkiego dokładał starania, które tylko do uchrony Granic Dóbr Królewskich,
i do obronienia Ich całości, Prawo mu zażyć pozwoliło, i Akt Kommissarski *per oblatam ad ac-*
ta Metryki Koronney, jeżeli w Koronie, do Litewskiej, jeżeli w Litwie to rozgraniczenie będzie,
z przyłączeniem Mapp podał.

Ubezpieczając na potom Jurysdykcyą Sądów Assessorskich dawniejszemi Konstytucyami,
jako to pierwszą 1578. *Tit: Co łądzić mają*. Drugą 1627. *Tit: o Dekretach Trybunałskich*. Trze-
cią 1611. *Tit: Miał Koronnych extra Forum Evocatio* Czwartą 1633. *Tit: O niewynoszeniu*
Mandatów za Dworem ostrzeżoną, postanowiono, iż gdyby odtąd któżkolwiek, czyli Magistra-
ty Miał Królewskich, czyli Mielczan pominawszy Ich własną i naturalną Jurysdykcyą, do Try-
bunału, Ziemstw, lub Grodu, *evocatorie* mimo Praw powyżey wyrażonych zapozwał, takowy
ad Instantiam Instygatora, lub Vice-Instygatora Koronnych i W. X. Lit: *absque Delatore*, jako w

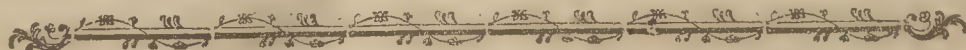

Summariusz

Sprawie *furium Regalium* do tegoż Trybunału, Ziemstwa, lub Grodu *conventus panis Evocationis*, to jest siedzeniem wieży przez Niedziel dwanaście i pięćset grzywien, karany bydź ma, pod który rygor *pro Evocationibus* przez Prawo Koronne ustanowiony i sposób Processu, Urzędy *evocatores* otrzymane Dekreta exekwujące, podlegać mają.

Nakoniec ułożoną Tabelę *furium Cancellaria*, powagą swoją Król stwierdza, i aby od wszystkich była zachowana, mieć chciał.

Podług tey Ordynacyi, wszystkie Sprawy od Roku 1765 sądzić, (wolność jednak poprawy, gdyby potrzeba było sobie i swym Sukcesorom Król zachowuje) i one *inter acta* Seymu *Coronationis* pomieścić nakazano. Dan w Warszawie Roku 1764. Dnia 15. Grudnia.

SUMMARIUSZ

Konstytucyi W. X. Lit: Seymu Ordynaryjnego Warszawskiego,

Roku 1766. dnia 6. 8bra Zaczętego. A dnia 30. Novembra Skończonego.
Czopowe, Szeleżne na zniesienie Podatków dawnego Czopowego i Podymnego.

W Szyscy Obywatele W. X. Lit: *et annexarum Provinciarum* w Dobrach Hibernowych, tudzież Ziemskich, Szlacheckich i Duchownych w Miastach, Miasteczkach, Wsiach, Propinacye w szynkach i arędach mający, jakiegokolwiek stanu i kondycyi, niezaślaniając się Przywilejami nawet przed Unią danemi, sami *in Personis* aboli też przez Kommissarzow, Ekonomow, Administratorow, Namieśnikow, czyli Pisarzow Prowentowych, a w Dobrach Stołowych Królewskich Administratorowie lub Ekonomowie, wylikwidowawszy Prowent swój z propinacyi, bądź przez własny Dworny szynk dawany, bądź arędą postąpioney, wykalkulować zysk czystey intraty *demptis expensis* z samey tylko propinacyi trunkow przez rok przychodzący będą powinni, to jest: w szynkach Dwornych wytraciwszy *expensa* Posessorow, a w arędach to wszystko, co nie jest propinacyą trunkow, z takowego zysku 10. grosz do Skarbu Rzeczypospolitey płacić, i realność importowania podawszy Tabelę, każdej Karczmie i szynku zaprzysięgać mają *in hanc Rotam*.

Ja N. przysięgam Panu Bogu Wszechmogącemu w Trójcy S. Jedynemu: Iz w Dobrach N. nazwanych zysku z propinacyi trunkow przychodzącego intraty roczney złotych Polskich N. w Roku terniejszym do wybierania znalazło się, od którego dziesiąty grosz, to jest złotych Pol: N. do Skarbu Rzeczypospolitey wypłacam, oraz do zapisania w Taryfse, dla placenia in futurum, do dalszey w tym dyspozycyi Rzeczypospolitey sprawiedliwie podać, i nic z takowego od propinacyi trunkow zysku na szkodę Rzeczypospolitey nieutailem; Tak mi Pania Boże dopomóż.

Takowy Jurament w Roku 1768. począwszy od dnia 1. Marca non obstante die festo do dnia 5. Kwietnia Roku tegoż w Grodach własnego Woiewództwa Xięstwa lub Powiatu przed Urzędem Grodzkim wykonywać, *et expleti juramenti Ratham* Aktami tegoż Grodu stwierdzić mają.

Przy wykonaniu którego Juramentu pierwszą importancją półroczną Podatku Czopowego i Szeleżnego, *instantaneè* do teyże Kancellaryi za kwitami Regenta, *sine solutione* kwitowego każdy wpisać ma.

A już takowy podatek co rok dwiema Ratami, jedną od 1. Marca do 5. Kwietnia, drugą od 1. 7bra do 5. 8bra, *sub pœna solutionis alterius tanti* płacony będzie.

Poddani w Dobrach Hibernowych i Stołowych Królewskich na pędzenie Wódek i Piwa Przywileje mający, mają Kapłczyznę swóim Dworom wypłacać, a Dwory z oney 10. grosz do Skarbu.

Kancellarye zaś Grodzkie po wysłuchanych Juramentach Taryfse Czopowego i Szeleżnego sporządzoną przez Urząd Grodzki podpisaną i w Akta Grodzkie wprowadzoną do Kommissyi Skarbowey Lit: w Roku 1768. *in spatia* 3. Miesięcy odsyłać mają.

Podatek Czopowego i Szeleżnego zaprzysięgać w tym Woiewództwie lub Powiecie należy, gdzie *fundus principalis bonorum* i tam łączyć attynencye lubo indziey sytuowane.

Wolno każdemu trunku w propinacyi czy to Dworney, czyli też Arędą puszczoney podnieść cenę w szynku.

A ktoby podatku Czopowego i Szeleżnego niezaprzysięgał, takowy każdy *ex delatione cujusvis* do Grodu własnego nie już 10. grosz ale cały Prowent *per medium* Sądowi, a *per medium* Delatori *cum restitutione litis expensarum precisa appellatione summario Processu* za dwuniedzielnym Pozwem z osobliwego Rejestru *fisci* oddać powinien, podatek Czopowego i Szeleżnego do Taryfey Grodowey przyłączony opłacać *methodo superius premissa*.

Importowane summy mają Grody Oficjalistom od Kommissyi Skarbowey zesłanym, lub też za asygnacyami wypłacać, a zaległe na delatę wydawać. A gdy pierwsza Rata Czopowego

Konstytucyi Seymu Ordynaryinego w Roku 1766.

według niniejszego postanowienia w Marcu w Roku 1768. importowana będzie, na ten czas dawnego Czopowego równo z Datą wypłaconey importancyi podatek ustawać ma.

Przy oddawaniu których summ Regentom Kancellaryi Grodzkich za konferencyą onych i spisanie Taryff od każdego złotego przy każdej Racie po szelagu, jednym z tęg summ z dyspozycyi Kommissyi Skarbowey przez odbierającego Oficyalistę lub mającego asygnacyą wypłacana bydz ma.

Podymne aż po zaplaceniu Raty 7browey w Roku 1768. po wszystkich Woiewództwach i Powiatach tak w Dobrach Królewskich stołowych, jako też we wszystkich Ziemiach Duchownych i Świeckich ustawać ma, i nikt go z Obywatelów i Possessorów W. X. Lit: płacić nie będzie obowiązany.

Miasta Stołeczne Woiewództw, Xięstw i Powiatów W. X. Lit: pod dyspozycyą Kommissyi Skarbowey przez Konstytucyą Seymu *Coronationis* do wybierania Czopowego nieoddane, Czopowe i Szeleżne razem z Czopowym i Szeleżnym Woiewództw i Powiatów podług Konstytucyi 1717. przez dwie Raty Marcową i Szeptembrową aż do Roku 1767. do dnia 15. Marca *inclusive* do Kancellaryi Grodzkich importować mają, a od Daty 15. Szeptembra Roku 1767. Podatek Czopowego Szeleżnego i Grodzowego przez Exaktorów od Kommissyi Skarbowey Lit: destynowanych podług Instruktarza, od tęgż Kommissyi Skarbowey wcześniej na tę exakcyą ułożonego i Exaktorom danego, jako i w Miastach podług Konstytucyi Seymu *Coronationis* w dyspozycyi Kommissyi Skarbowey będących wybierany bydz ma. Które to Instruktarze chociaż do exekucyi przywiedzione, ma Kommissya Skarbowa na przyszłym Seymie do approbaty ukazać. Miasta jednak stołowe Królewskie nie Exaktorom, ale Grodom zaprzyjężony 10. grosz oddadzą.

Względem Miast Brzeście i Grodna, jeżeli do Dobr stołowych Królewskich należą, dla objaśnienia do rozprawy w Sądach Asesorskich odesłano.

Miasta Grodowe, w których propinacya lub aredy do intraty Woiewodów lub Starostw należą, niepodpadać dyspozycyi Kommissyi Skarbowey (w czym i Prawa Woytowstwa Dziedzicznego Brzeckiego *in integro* zachowano) ale *Possessores* onych zaprzyjężony 10. grosz do Grodu importować mają.

Xięstwo Żnudzkie podług *subselliorum* Repartyei podatek ten importować ma; to jest do Grodów Rosieńskiego i Telszewskiego.

Podatek ten na same tylko nieuchronne Rzeczypospolitey potrzeby ma się obracać.

Approbacya Ordynacyi Kommissyi Skarbowey W. X. Lit:

Ordynacya Kommissyi Lit: względem rozkładzenia Juryzdykcyjnych i Skarbowych interesów approbowano.

Ordynacya Kommissyi Rzeczypospolitey Skarbu W. X. Lit:

Porządek w Kommissyi będzie takowy.

Naprzód w Kadencyach sześć Njedelnych po odsłazoney naypierwszey Januarowey Roku 1767. na dalszy czas *jedney ama Junij, drugiey ama zbris* zaczynać się mających, dla czynienia sprawiedliwości w każdym tygodniu dni: Poniedziałkowy, Wtorkowy, Szrodowy, i Czwartkowy na rannych i poobiednich Sessjach na sądzenie Spraw wyznacza: w Piątki zaś i Soboty około pomnożenia dochodów Skarbu W. X. Lit: radzić będzie, gdy jednak interesów potrzebujących nagłej rezolucyi nie będzie, i w te dni odprawować się mogą. Co przy odwołaniu uprzedzających Sessyi obwieści.

Regestra cztery ordynaryine Pierwszy *Fisci*, Drugi *Injuriatorum Provinciae* Trzeci *Extraneorum* Injuriatorum Czwarty *Contraventionum* A Piąty Taktowy ustanawia. To jest: w Poniedziałek każdego tygodnia Pierwszy Regestr *Fisci* w którym mieścić się będą Sprawy Skarbowe *Juris & Facti* za uczynionemi *pravia citatione* Aktoratai *nomine* Instygatora W. X. Lit: *ex delatione Thesauri*, lub przez Oficyalistę Skarbowego przeciw komu, & *é converso* przez kogo przeciwko Skarbowi lub Oficyalistcie. Drugi we Wtorek Regestr *Injuriatorum Provinciae*, w którym Sprawy o handel, Manufaktury, Miary Podatki, *cujuscunque tituli* długi za Towary, Kontrakta, Wexle Kupców, i inne z przyczyny *Commerciorum* Krzywdy, Pretensye i Wiolencye. Trzeci we Szrodę *Extraneorum* Injuriatorum to jest Zagranicznych & *é converso* Obywatelów Litewskich z Zagranicznymi Kupcami z Aktoratów rekonwencyalnych, w który Regestr sprawy między Kupcami Zagranicznymi a naszymi w pretensjach z handlu wynikających & *securitatis publicae* po drogach handlowym mają bydz wpisywane. Czwarty we Czwartek Regestr *Contraventionum* o stałe Kontrawencye za wypadkami Dekretami Kommissyi.

Jeżeli by w pierwszym Regestrze Spraw nie stało, ma bydz wzięty drugi, a jeżeli by i w drugim to trzeci &c. gdy by zaś we wszystkich czterech nie stało Spraw, Rada koło interesów Ekonomicznych w te dni czyniona będzie. Piąty Regestr Taktowy każdego dnia o godzinie 5. po południu brany będzie dla Spraw nawet za zakazem *in casu laesa autoritatis Commissiorialis* o Wiolencye Osobom Sądowym, *in act ali Exercitio Officii* będącym i ich służącym, oraz Oficyalistom Skarbowym pod bokiem Sądowym, tudzież, przyjeżdżającym do Sądu i odjeżdżającym *intra*

Summariusz

mańia Miasta poczynione. Sprawy oraz omeoddanie kop *pro pnalitate* wskazanych *ad instanti- am Instigatoris Thesauri* za zakazem bez Pozwu wpisywane być mają.

Sprawy wpisane własnym domysłem strony, *nisi judicialiter* mazane być niepowinne, a z przywołanego wpisu sprawa zaczęta póty kontynuować się ma, choćby naznaczony infzemu Regestrowi czas zabrała, poki zupełnie *per Turnum* nieofądzi się. *Stante* zaś *deliberatione* po odeszłych Kontrowersjach przywołana być może.

Konnexye i *motiva* w Sprawach z jedneyze tylko sprawy wynikające, lub gdy o jedną rzecz Prawo będzie, mieścić się mogą, a inne pod karą Sądową na stronę i Patrona *abrogantur*. Kancelarya też wpisy z wyrażeniem Imion Przewisk i Urzędow Aktora i pozwanego, i o co są poz- wani, czynić ma, a Wokandy stronom w wypisywać pozwoli.

Protokół Ekonomiczny, albo Dyaryusz Kommissarz trzymać będzie, *absque spectali salario* w który Akta każdego dnia, oraz rezolucye w interesech Skarbu do rady przypadających wpisywać ma, który Protokół wszyscy Kommissarze podpisywać mają codziennie, Regestr jeden Aktorów Kom- missarz trzymać będzie dla wpisywania krótkiego Sentencyi i Kondemnat, przy Aktoratach ta- koż *sine salario*, a decyzyą każdą wszyscy Kommissarze podpisywać, a drugi takowy Regestr bę- dzie przy Skarbnym dla wołania wpisów.

Protokół Dekretow oczywistych, tenże Kommissarz z ferowaną Decyzyą konfrontować ma, a na konkluzyi każdej Kadencyi wszyscy Kommissarze podpisać powinni.

Protokół Ekonomiczny i Regestra po skończoney Kadencyi in *Archivo economico* przy Skarb- nym Litewskim zostawać mają, w których na końcu teyże Kadencyi Skarbny spisze Regestr czyli *Seriem Actorum*, a in *casu* choroby, lub innemi interesami Skarbowemi zatrudnienia Skarb- nego, Regent Sądowy *vices supplebit*.

Pisanie Dekretow, wydawanie Extraktow, Pieczęć i Korrekta do Regenta Sądowego należeć będą; który wpisałszy Dekreta Protokóły in *Archivo* lokować będzie. Pozwy, Dekreta i wszyst- kie instrumenta pod intytlacyą w Prawie opisaną, to jest: *My Kommissarze Rzeczypospolitey Skar- bu W. X. Lit.* wychodzić będą, i pod Pieczęcią Skarbową na które wyrznięte są Herby Pro- wincyi W. X. Lit. i J. W. Podkarb. W. X. Lit. Wpisy, Dekreta, Pieczęci, Korrekty, i Blankie- ty na Pozwy *pro re* Skarbu *tam ex Actoratu, quam ex reatu* bez żadney zapłaty *etiam ab ultro of- ferentibus* Oboon do Skarbu należącym z Kancellaryi wydawane być powinny, strony zaś tak *ex delatione Thesauri* pozwane, jako też między sobą i Skarbem procedujące, za Extrakta, Wi- dymuły, Membrany, Korrekty, Pieczęci do Kancellaryi płacić będą obligowane, według niżej wyrażoney Tabelli, a Kancellarya więcej *sub panis & privatione officiorum* nie ma wyciągać.

Ktoby do Skarbu miał pretensyą, ten Officialtom Skarbowym pod Tytułem: *My Kom- missarze &c.* ma wydać Pozew i położyć na Komorze Skarbowey z zeznaniem Relacyi w tym Grodzie, gdzie Komora leży.

W Palestrze Szlachta być ma i Patronow niewięcey nad 12, którzy w Akta Kommissyi i Imiona i Przewiska wpisać dadzą, tudzież Regestra Aplikantow *alids* Agentow Sądowi po- dadzą, a wchodzący in *Patrocinium* w tym Sądzie Jurament wykona w te słowa:

Gia NN. przysięgam Panu Bogu Wszchemogącemu w Trócy S. jedynemu; iż stronie, która mnie do sprawy swojej wokować będzie, wiernie służyć będę i zbytecznego salarium czyli pensyi wycią- gać niebędę, oneż wzięwszy od sprawy nie tylko nieodstąpię, ale rady i Papterow stronie przeciwney ani przez siebie, ani przez subordynowane osoby niewydam, i stronę przeciwną informować nie będę. Także rady na ziółkę sprawiedliwości przeciwko Prawu, na wyniszczenie stron pozywających się Pryncypalom moim żadnym Pretextem i kolorem dawać nie będę. Dokumentow, które mi powierzone będą na uniki- nie lub potłumienie sprawiedliwości, tak nie będę, ale spraw przypaść mających wpisać Merita, albo Status, Cause nietrudniąc Sądu słownym długim doniesieniem Sądowi rzetelnie, bez uszczerbienia cu- dzey sprawy podawać będę. Tak mi Panie Boże dopomóż i niewinna Męka Chrystusa Pana.

Ta Przysięga w Protokule Dekretowym ma być zanotowana, Merita spraw każdemu Kom- missarzowi i stronie przeciwney dadzą, a po Replikach odbytych żadne Rekapitulacye spraw czy- nione być nie mogą.

Wnieśienia pod winą na wnoszącego zabroniono.

Do sprawy większey dwuch tylko Patronow należeć może z jedney strony. Wpisy porząd- kiem wpisania wołać, inieodwołane na jedney, na drugiey Kadencyi nayspierwey wołane być mają. Wszelkie Dylacye i wybiegi Prawne abrogowano, pozwolono tylko łuspenię sprawy do drugiey Kadencyi temu, któryby *quo casu* nie miał *ad manus* Dokumentow, Rzecz ewinkujących to *prævio Juramento circa cognitionem* sprawy, i na jeden raz.

Termin Pozwow, cztery Niedziele od Daty zeznania. Sessye ranne od dziewiętey do dwa- nastey, a po obiednie od trzeciey do siódmej trwać mają, a przed onym czasem, ani przywoły- wać, ani odwoływać, niemożna, ani czekać kogo, byle Komplet był.

Kto prosi ustępu, ma dać przyczynę: a żaden oprócz sądowych na ustępie zostać niemoże.

Kommissarz żaden na exekucye, Rewizye, Lufracye, Inkwizycye w sprawach Skarbo- wych używan być niemoże, oprócz spraw *ex termino tacto* przypadłych, a to do Ziemstw i Gro- dów należy.

Konstytucyi Seymu Ordynaryjnego w Roku 1766.

Warować *locum standi* na kondemnaty bez Pozwu i przypadniema własu go Aktoratu, niewolno, ani dopraszać się *sub panis*, ani Sąd dozwolić *sub nullitate* warowania, może Ale Kognicya Kondemnata *circa negotium* *resolui* ma.

Kop *pro lucris* Kommissyja od stron brać niema. Kopy zaś albo winy pieniężne na strony Prawo przestępujące nie na stronę Sądu, lecz *pro re* Skarbu iść mają, i z nich na Seymie Kommissarza kalkulować się będzie.

Patronowie za swoich Aktorów winy przyładzone do Skarbu wypłacać powinni *sub carentia vocis* w inney sprawie, a sobie od Aktorów swoich odbierać.

Kommissarze bez wiadomości Izby i wstawienia dwóch albo jednego nad komplet odizdzać niemają. *Absentia* każdego zapisywana i Pensya odtrącona będzie.

Każdy zasiadający na Kommissyi Cło podług Instruktarza równo z innemi płacić powinien. Kontra regestraci i Superintendenti mają przyjmować Szlachtę osiadłą i za kaweniyą do dozoru Skarbu, a sami przysięgli być powinni, niemając mocy wydawać pieniędzy z Prowentów celnych żadnemu z Osob w Kommissyi zasiadających, lub za dyspozycyą którego z nich komu obce na, ale tylko za asygnacyą na Kadencyach Kommissyi, podpisaną *in Completo numero* stwierdzoną.

Dla oszczędzenia czasu Kommissarze uczynią dyspartymet interefflow Ekonomicznyh do rozważania każdy w stancyi w czasie *extra sessyi*, a gotowe potyni *ad approbationem* na sessyi przynieść.

Patron jeden i Agent do interefflow Skarbowych kosztem Skarbu utrzymywani być mają, i nie tylko w sprawach stawać, ale też *seriem* Dekretów *ex delatione* Skarbu wypadłych wydać na końcu kadencyi.

Jeśli by zapozwana strona żądała ugody i satisfakcyą czyniła, Kontra regestrant lub Superintendent oznaymi Kommissyi, i podług jej rezolucyi uczyni.

Asygnacya na każdą sumnę osobna ma być dawana.

Kwity także na każdą sumnę *distinctim* z wyrażeniem gatunku monety brane będą.

Ordynacya Akcydensu Kancellaryi Sądowej.

Od wydania z Ksiąg Skarbowych wszelkich Transakcyi, Extraktów, Dekretów, Widymułow, od Arkusza złoty jeden. Od Pieczęci groszy 15 od korekty groszy 15 W Skarbowych zaś intereffach, tam *ex Aktoratu*, *quam ex reatu pro parte* Skarbu wszystko to Kancellarya darmo wydawać ma.

Władza i powinność Kommissyi Skarbu W. X. Lit; Czas Deputowania do Konstytucyi i Delegacyi do Skarbów, domieszczenie do Funkcyi Pojelskiej, a wyłączenie od Marszałkosiwa Seymowego i Deputacyi do Konstytucyi.

Jako Kommissyja Skarbu Litewskiego dla samey tylko administracyi Ekonomiczney i Sądowej Skarbu Rzeczypospolitey jest ustanowiona; tak prócz tych, które są Konstytucyami Rzeczypospolitey opisane, żadnych innych podatków cell, i jakimkolwiek imieniem płacy od Obywatelów W. X. Lit; czy to na Skarb Rzeczypospolitey, czy to na inną jakąkolwiek destynacyą stanowić i exekwować, a ustanowionych Konstytucyami *neque per se, neque per alios* jakimkolwiek pretextem na siebie (co im do Raty dołożono być ma) trzymać, lub innych nie są albo będą w tychże Konstytucyach opisane sposobem wybierać. *Sancita eo nomine* wydawać niema; lecz we wszystkich do opisów Konstytucyi dawniejszych i ostatney Roku 1764, stanowionych nie w innym je rozumiejąc; jak właściwym i literalnym wyrażeniem słoować się ma. Żadnych spraw, ani nawet *Causas inscriptionum inter viventes Personas* nawet *consentientibus Partibus* przyjmować nie ma; a to *sub nullitate Decretorum*.

Do dwóch sześcioniedzielnych Kadencyi, drugie dwie dwuniedzielne, *in intervallis* tamtych, Ekonomiczne tylko być mające przydano.

Po odbytey Januarowej Kadencyi Roku 1767. Pierwsza dwuniedzielną dnia ósmego Marca, po której sześć niedzielna w tymże Roku dnia pierwszego Junij, a po niej Trzecia dwuniedzielną dnia ósmego 7 bris, po której iterum sześciuniedzielną dnia pierwszego Decembra poczęte, i kontynuowane być mają; Które Kadencye *in completo numero* Olb pięciu sądzić się będą.

Kommissarz każdy przez całą sześciuniedzielną Kadencyą, po skończeniu oney odbierze ze Skarbu trzy tysiące złotych, a za dwuniedzielną tysiąc złotych. Którzyby zaś albo cale nie sądzili, albo się późnili, tych pensyami *praesentes ad proportionem absentiae* dzielić się mają.

Kommissyja Skarbowa dwie Kancellarye, jedną Ekonomiczną, drugą Sądową; i dwóch Regentów, jednego do Ekonomicznych, drugiego do Sądowych transakcyi opatrzy, jako i tym którzy pod dozorem pióra trzymającego Kommissarza będą, a po Kadencyi Skarbny Litewski Akta odbierze, i konferwować będzie *sub responsione* tak za siebie, jako i za Regentów; dla czego Skarbny ma czterech Kandydatów do Regencyi podać Kommissyi, a ta dwóch wybierze.

Do Pensyi zaś dwóch tysięcy złotych dawniey Skarbnyemu wyznaczonych, drugie dwa tysiące przydano ze Skarbu Litewskiego co rok, Regentowi też tak Ekonomicznemu, jako i Sądowemu po trzy tysiące złotych Skarb Lit; co rok wypłacać ma; a Regenci tak pensyonowani za za-

Summary

dną rzecz od stron nawet dobrowolnie ofiarujących, nie brać niemogą *sub pana refusionis in duplo* stronie *et utis expensarum*. Co też i do Juramentu przydane być ma.

Kommissya Skarbowa ma się starać Rzeki Portowe, ile w miejscach niebezpieczniejszych czynić *navigabiles*, i na ten wydatek, *expens* ze Skarbu Lit: *ad summum* sto tysięcy złotych Pol: co rocznie naznaczono.

Gdzie zaś Rzeki *ad commoditates et utilitates* transportow handlownych złączone być mogą, ma ta n Kommissya zebrać i dź: znających się dla ułożenia potrzebnych do tego Projektow *non obstantibus quibusvis* takowym skutkom *impedimentis*.

Kommissarze od Stanow Rzeczypospolitey raz wyznaczeni nie mogą funkcyi swojej złożyć, ani przez funkcya inną, ani przez rezygnacyą ani przez postąpienie na godność jaką, owszem postąpiwszy na godność *eo ordine* jak pierwey zasiadać i sędzić Kommissyą będą aż do skończenia funkcyi Kommissarskiej i odmiany przez wyznaczonych od Rzeczypospolitey Następcow.

Deputaci do Konstytucyi z Stanu Rycerskiego w Izbie Poselskiej po obraniu Marszałka i Rugacii, a z Senatu po złączeniu się Stanow Rzeczypospolitey równie jako i *Delegati* do kalkulacyi Skarbu Obóyga Narodow mają być wyznaczeni, a żaden z Deputatow Konstytucyą naznaczonych ani Deputatem do Konstytucyi, ani Marszałkiem Seymowym być nie może, Posłami jednak Kommissarze Obóyga Narodow być mogą.

Postanowienie o Lustracyach Starostw i Dupli w W. X. X. Lit:

Placenie Kwart ze wszystkich Starostw dwoma Ratami, połowę Kwarty Marcową, a połowę Septembrową Ratą a die *ima Martij 1767* nastąpi.

Gdyby dla jakiego przypadku Starostwo lub Dzierżawa jaka znaczny deces poniosła, tedy wolno Possessorowi udać się do Kommissyi Sarbowey i wyprowadzić podług sposobu Konstytucyi *Comocationis 1764*. Lustracyą, i według niej przez Kommissyą approbowaney Kwotę placić.

Przez Kwadruplę do wypłacenia od Nowych Possessorow przez Konwokacyą ustanowioną, ma się rozumieć Czwartą Część Intraty roczney Starostwa lub Dzierżawy, to jest: Kwarta Druga w pierwszym Roku nowego Possessora do tej, która Ordynaryinie corocznie dwoma Ratami opłacana być powinna. Ponieważ do lustracyi Starostw Inflantskich zaśły interwencye, więc Assessorya Koronna mająca *poteslatem cognitionis et resolutionis* dawniejszych Lustracyi iak nymedrze ma czynić rozładzenie.

Gdzieby intratą dóbr stołowych Królewskich do hibernowych przez Taryfę wprowadzone pokazały się, *forum pro cognitione* do Assessoryi należy,

Kwadruple Starostw i dzierżaw w Roku 1764. przed zaczęciem Lustracyi Konferowanych, od Donataryuszow do Skarbu Litewskiego importowane Roku 1766. podług teraz wyprowadzonych Lustracyi, mają być za kwartę w następującym Roku 1767. wytrąciwszy Simple kwartę dawniey *in duplo* płaconą, przyjęte, ponieważ ci Donataryuszowie takowe kwadruple wypłacać winni byli podług dawney tylko kwarty.

Suplement do Kwarty i Dupli z Ekonomii Połockiej i Słonimskiej.

Naznaczono Kommissyą na rozeznanie Przywilejow Poddanstwa Woytowstw niektórych Starostwa Słonimskiego zbraniających się pełnić powinności *similiter* do Woytowstw i wli Ekonomii Połockiej, również buntujących się.

Ustanowienia miary i wagi generalney.

Uregulowanie Miar, wag, i łokciow przez Kommissyą Skarbowa uczynione, i do Grodow rozesłane, potwierdzono. Do mierzenia zboża ma być jednostayna Beczka, w którą ćwierci czterey, do ćwierci ośmna dwie, a do ośminy szesnastek dwie, w szesnastkę garcy szynkowych dziewięć, w ośmiu garcy 18. w ćwierć 36. w beczkę 144. wchodzić ma. Garniec zaś na ten i trunkowy wymiar ma w głąb calow siedm, ćwierci dwie i ośmą część cala, na szerz calow cztery, trzy ćwierci i takoz ośmą część cala. Cale ze skali na garcach do Grodow posłanych, wyrażoney miarkować. Do garca, półgarca dwiek dwie, do pułgarca kwart dwie, idą. Cechowy zaś do hurtowych przedaży, garniec ma szynkowych pomienionych dwa, a cechowych sześć, czyli szynkowych 12. wchozi do czarzy czyli miodnicy, którą się miod przafny przedaie. Funt Litewski piątą częścią od funta Berlińskiego mnieyszy ma w sobie lotów 32. Takowych funtow do kamienia Litewskiego 40. a kamieni 5. do Cetnara wchodzi. Łokieć Litewski ma calów 24. Miary zbożowe z poprzecznym w wierzchu prętem żelaznym do mierzenia pod strychulec, oraz garce i łokcie cechowane kosztem Zwierzchności i Possessorow być mają, Żaden zaś inney miary i wagi używać niema *sub pana* 100. kop groszy Litewskich w Grodzie z Regestru *Fisci* bez dylacyi. Funduszow lubo różnica miary teraznieyszey, w teyże jednak proporcyi zupełności dochodzić mają zboża dotąd z Starostw lub innych Dóbr dawane.

Kwit Flemingowi Woiewodzie Pomorskiemu przeszłemu Podskarbiemu Litewskiemu.

Z summy 1,090.896. Złotych Polskich i grosza jednego kwitowano pomienionego Woiewodę Pomorskiego i Sukcessorow jego, jako z summy remanentowey za realnemi kwitami *expens* sowaney. Nadto zaś wydaną ze swego przez tegoż Woiewodę Pomorskiego summe 141,247. złotych, groszy 27. aby skarb Litewski wypłacił, nakazano.

Kwit Brzostowskiemu Podskarbiemu W. Lit: i Kommissarzom Skarbowym.

Konstytucyi Seymu Ordynaryinego w Roku 1766.

Podskarbiego W. Lit: i Kommissarzow tak terażniejszych jako i dbyłych po wysłuchaney dostateczney Kalkulacyi z dochodow celnych, czopowego, kwart. poglównego Zydowskiego kwitowano żadney do nich i Sukcessorow nie zachowując pretenzyi. Summę zaś 502,486 złotych Polskich groszy 26. i pół w kassie Skarbowey i na Remanentach zostaiącą *ad dandum* z niey *rationem* następuiącey Kommissyi zostawiono.

Redukcy szostakow Zagranicznych w Litwie.

Wszystkie szostaki Zagraniczne do groszy ośmiu redukowano; a tym szostakom doczyna tylko kurrencyą w Litwie pozwolono, i redukcyą *ex nunc* publikować nakazano.

Sposob placenia summ od Debitorow Kredytorom z przyczyny Ustawy Monet.

Kto pożyczyl pieniędzy czerwonymi złotemi lub talarami *in specie* w zapisie wyrażonemi, one takoz *in eadem specie* czerwonych złotych lub talarow to jest tyleż sztuk: ile wziął, odda na terminie. Kto zaś pożyczyl u kogo pieniędzy czerwonymi złotemi rachując czerwony złoty czyli po złotych ośmnaście: czyli *alio calculo numerico* złotych rachowanemi i opisanemi, albo też talarami bitemi, rachując talar po złotych ośm; oddać one swemu Kredytorowi na terminie exolucyi przypadaiącym, takoz czerwonymi złotemi za czerwone złote, a talarami bitemi za talary, w takowey jak dawana i zapisem opisana była onych cenie powinien: to jest: tyle sztuk czerwonych złotych i talarow, ile wziął sztuk pożyczaiąc pieniądze.

A tynfami i szostakami Konstytucyą Anni 1717. ustanowionemi zaciagnione i do oddania takaz moneta lub *Currenti Moneta* opisane summy należy oddawać lub tynfami i szostakami rachując tynfa po groszy miedzianych 27. a szostak po groszy 10. takichże, lub nową terażniejszey Memicy monetą oddaiąc za każdy złoty w zapisach wyrażony, złoty *in specie* nowey monety maiący w sobie groszy srebrnych 4. *Similiter* summy pozaciagane przed redukcjami i po redukcjach zagranicznymi monetami, i do oddania takowemiż monetami opisane, maią być przed następuiącą onych kassacyą na przypadaiących do exolucyi terminach wypłacone *in quantitate* złotych w zapisach *expressa*, takaz zagraniczną monetą do przeszley ceny nie przywiązując się, lecz ceną tychże monet przez wyż wyrażoną redukcyą teraz postanowioną.

Kassacyą zagranicznych monet *ad diem 1. maii 1767.* prorogowano, w którym czasie ma Kommissya uprowadzić w nową monetę Prowincyą Litewską.

Kurrencyą zaś tynfow i szostakow Polskich Konstytucyinych redukowanych, ani redukcyi, ani kassacyi więcey podlegać niema.

Warunek dochodow Starostwa Brzeskiego.

Nakazano co rok po 4. tyśiące złotych ze Skarbu Lit: wypłacać Staroście Brzeskiemu Litewskiemu i następnym Starostom w nadgodę dochodu *Dragowym* nazwanego, na Starostę niegdys idącego. Co dla innych Starostw Grodowych *in sequelam & praedudicatum* isć niema.

Approbacya Ordynacyi Kommissyi Woyskowej W. X. Lit:

Ułożoną przez Kommissyą Woyskową dla odbywania Jurysdykcyi swoiey Ordynacyą approbowano.

Ordynacye Kommissyi Woyskowej W. X. Lit: pod Prezydencyą J. W. Michała z Kozielska Ogińskiego Woiewody Wileńskiego ułożona i opisana.

Cztery Regestra do wpisow używane będą: Pierwszy Ordynaryiny Drugi *Incarceratorum & Exorbitantium*. Trzeci *Remissarum & appellationum*. Czwarty Taktowy. Do ordynaryinego należą sprawy o Długi winne przez Deputata Choragwi, przez Exaktora Regimentowi, i o zaległe u nich Zoldy, i inne między samemi Woyskowemi podobne pretenzye.

Do Regestru *Incarceratorum & Exorbitantium* Sprawy *Criminales* exorbituiących na Leżach lub Konfystencyach, oraz wyciagnieniu i przyjazdach *Disciplinam militarem* przestepuiących bez inwolucyi pod żadnym pretextem innych spraw wszelkich. Do Regestru *Remissarum & appellationum* sprawy wchodzić powinny *a subfollis Civilibus* do Woyskowych, odesłane lub za appellacyą od Sadow Regimentarskich. Taktowy będzie brany w czasie *laisionis* Osob u Sadu zasiadaiących i wynikłych niespokojności *sub securitate Judiciarum* między Woyskowemi.

Czasy Aktorow tak rozłożono: W pierwszych dwuch tygodniach po zaczętey Kadencyi będą expedyowane. Likwidacye Woyska, oraz Rekwizycye lustracyi i przejrzenia Raportow. W trzecim tygodniu Sady zaczną się, przywołując przed południem sprawy z Regestru ordynaryinego, po Południu zaś z Regestru *Remissarum* jeżeli sprawa zaczęta odsadzona będzie. Gdyby zaś spraw w Regestrze *Remissarum* nie było, i na poobiedniey Sessyi, ordynaryiny kontynuowany będzie. Regestr *Incarceratorum & Exorbitantium* po każdym odsadzonym Aktoracie z powyższych ma być wołany. Taktowy zaś w każdej porze, *etiam in tractu* sądzacey się sprawy będzie wołany. Wszystkie Aktoraty na pierwszej Kadencyi nieodwołane, na następuiącey najpierwey expedyowane będą; Po nich nowe wpisy brane zostaną. Do wpisow zaś ci naybliższymi będą, którzy na wyższych Sądach odesłani byli na Inkwizycyą.

Ktoby się dał wzdać, aresztowanie nań Zoldu wskazać, i nie pierwey choćby prosił, od służby się uwolni, aż się rozprawi, i koszt wygrywaiący stronie wróci. Ktoby zaś podwakroć nie stanął, takiego Sąd na kaptuwacyą sądzić i przyprowadzić każe.

Wolno każdemu przez się lub Plenipotentą, lub Patrona stawać.

Summariusz

Przed Kommissyi Wokandę u drzwi Izby Sądowej przybić.

Każdy Cywilny zapozwawszy Żołnierza, *forum* Kommissyi Woyskowej przyjąć ma.

Pozew na Kommissyą albo *ad manus* ma być dany, albo na Konstytucyi głównej kładziony, a Kommandant zapozwanego obwieścić powinien.

Nieprzytomnym na Sądach termin podania Pozwu Czteroniedzielny, a przytomni *ad latus Judiciorum* zaraz stawać ku rozprawie powinni.

Zeznanie podanego Pozwu przed Kommandantem tej Konfystencyi czynić należy; od której do podania Pozwu Żołnierz jest użyty, a Kommandant da *testimonium* takowego zeznania.

Decyzye Sądowe *Unanimitas*, albo jeżeli tak nie będzie, tedy *Pluralitas* kresiek stanowić ma i podpisać: *diverse* jednak *sentientibus* wolno niżej zdanie swoje zapisać.

Dekret Kommissyi w Protokule zapisany a podpisany przez Kommissarzów Ekstraktem wychodzić powinien, z Pieczęcią Woyskową i z podpisem Prezydującego.

Pieczęć Kommissyi Woyskowej być powinna z Herbem W. X. Lit. i z napisem do koła: *Pieczęć Rzeczypospolitej Kommissyi Woyskowej W. X. Lit.*; która większa do Dekretów i Ordynansów, a mniejsza do ekspedycji listownych używane będą.

Expensa z Largicyi podług prawa Roku 1717. opatruiąc tak ustanowiono: Antoniemu Dziekońskiemu Stolnikowi Wołkowyskiemu Pisarzowi Kommissyi Woyskowej pensyą 6. tysięcy złotych warowano i 4000. złotych: z summy Largicyney dodano. Pawlikowskiemu Regentowi takż z Largicyney summy 3. tysiące złotych: Generalowi Adjutantowi Kommissyi 2. tysiące złotych: Instygatorowi 800. złotych: a Woznemu 200. złotych Polskich naznaczono co rok, *per-medium* za każdą Kadencyą.

Rapporta wszystkie *in interstitio* Kadencyi, do Prezydującego *ultimarie* i do Hetmanów odsyłane być powinny, z których, jeśliby się co pokazało *publicam tranquillitatem* naruszającego, wnet Prezydujący całą Kommissyą na miejsce, gdzie się sądzi swoimi listami ma konwokować, to zachowując, iż nie stanowić, ani Ordynansów wydawać niemożna, chyba *ex Completo numero* Kommissarzów, których piąciu *omnino ad hoc actus* znajdować się ma.

Podwyższenie płacy Wojsku W. X. Lit.

Konie Towarzylkie w Polskim zaciągu, oraz Porcy Żołnierkie w Cudzoziemskim Auramentie nad przepis Konstytucyi 1717. podwyższono w ten sposób. Na 400. koni Ussarskich, na koń dodatku po złotych Polskich 172. uczyni summa złotych 68800. Na 1200. koni Petyhorskich, na koń dodatku po złotych 128. uczyni summa złotych 153600. Na 700. koni przedniej straży dodatku po złotych 128. uczyni summa 89600. Na 360. koni Pułku Bielaka, w których aktualnie do boju i potrzeby 180. Towarzylstwa, i tyleż pocztów znajdować się powinno, na koń dodatku po złotych 100. uczyni summa złotych 36000. Na 300. koni pułku Tatarskiego Koryckiego, w których takż 150. Towarzylstwa, i tyleż Pocztów aktualnie ma się zawierać, dodatku na koń po złotych 100. uczyni summa 30000. Regimentowi Gwardyi konney do każdej Porcy dodatku po złotych 150. uczyni złotych 90000. Regimentowi konnemu Buławy Wielkiej W. X. Lit. do każdej Porcy dodatku po złotych 150. uczyni złotych 45000. Regimentowi konnemu Buławy Polney W. X. Lit. do każdej Porcy dodatku po złotych 150. uczyni summa złotych 45000. Regimentowi konnemu Woiewody Wileńskiego do każdej Porcy dodatku po złotych 150. uczyni summa 45000. Gwardyi piezey do każdej Porcy dodatku po złotych 62. i groszy 15. uczyni summa 62500. Regimentowi piezemu Buławy W. W. X. Lit. do każdej Porcy dodatku po złotych 62. i groszy 15. uczyni złotych: 26562 groszy 15. Regimentowi piezemu Buławy Polney W. X. Lit. do każdej Porcy dodatku po złotych 62. i groszy 15. uczyni summa złotych: 26562 gr. 15. Freykompanii Artyleryi do każdej Porcy dodatku po złotych 62. groszy 10. uczyni summa złotych 9375. Chorągwi Janczarskiej Buławy W. W. X. Lit. do każdej Porcy dodatku po złotych 62. groszy 15. uczyni summa złotych 6250. Piechocie Trybunalskiej do każdej Porcy dodatku po złotych 62. groszy 15. uczyni summa 6250. co wszystko *in universum* skomputowawszy ogólna wypada summa na powiększenie żołdu Woyskowego 749250. A tak złączysz postanowioną przez Konstytucyą 1717. placą z niniejszym podwyższeniem żołdu wychodzić będzie na konia Ussarskiego po złotych 600. na Petyhorskiego po złotych 500. na Przedniej strażi i Tatarskiego po złotych 400. Na Porcyą jedną Dragunską po złotych 450. Na każdą Porcyą Infanteryi, Janczarską i Węgierską po złotych 262 groszy 15. Takową summę Kommissya Skarbowa co rok dwiema Ratami wypłacać będzie, zaczynając dopłacenie wspomnianych dodatków od Raty Marcowej Roku 1769. *inclusive*.

Kommissya Skarbowa za podaną sobie od Kommissyi Woyskowej Tabellą, naznaczy Grody ulokowanym Chorągwiom bliższe, z kądby pensyą odbierać mogły.

Dostatecznie w żołdy opatrzone Woysko, aby odtąd za własne pieniądze wszędzie żyło, i żadnych extorfyi nie czyniło, oraz podwód, paszy, od Obywatelów nie wyciągało, warowano: i dozór jak najsurowszy *Disciplina militaris* Kommissyi Woyskowej zlecono, *Parti injuriata* Kommissya *duplicem refusionem damnorum* tudzież expens prany na Kommandancie, wskazać ma.

Kwaterna tylko na Kommandę, dach dla żołnierzy, woda i opał, na Konfystencyach pozwała się.

Konstytucyi Seymu Ordynaryinego w Roku 1766.

Zlecono Kommissyi Woyskowej postanowić infty Dyspartyment Lokacyi Chorągwi i Regimentow *habita ratione* wygodniejszego stanowiska, oraz komunikacyi chorągwi z Chorągwiami i Regimentow z Regimentami *nil quidquam derogando* mieyscom pod lokacyą żołnierza podpadać nie powinny, Regimentowi zaś pieśzemu Buławy Wielkiej W. X. Lit: w Wilnie naznaczono konsystencyą.

Regimentom Gwardyi Konney i pieśzey W. X. Lit: poprawa płacy *a die sma Martii 1767.*

Woysko ma dobrą nową monetą zapłatę odbierać: dla czego Kommissya Skarbowa summy do Grodow w monecie nowej przysłać tyle, ile w redukowanej w tychże Grodach złożono będzie.

Dla Gwardyi konnych i pieśzych Litewskich Kommissya Skarbowa Lit: póki te Gwardye w Warszawie będą mieli konsystencyą, ma w proporcyi Porcyi postąpiionych na Gwardye Koronne, dodatek wypłacać.

Podwyższenie Porcyi Chorągwi Marszałkowskiej W. X. Lit:

Porcyą Marszałkowskiej Chorągwi do 262. złotych Polskich i groszy 15. ma wynosić

Ubezpieczenie płacy Woysku W. X. Lit

Wypłacenie żołdu Woysku Litewskiemu pierwszą przed innemi expensami, ma mieć wykucyą.

Obmyślenie nadgrody zaśluzonym w Woysku Officerom W. X. Lit:

Na zaśluzonych w Woysku W. X. Lit: Officerow *utriusque authoramenti*, dla lat, lub kalestwa niemogących powinności pełnić, sumę 50000 złotych Polskich Skarbowa Kommissya Woyskowej corok wyliczy, a Kommissya Woyskowa na Officerow służyć dalej niemogących podzieli, i onym *habito respectu* na rangę pensyą dożywotnią naznaczy.

Kommissya Skarbowa sumę 40000 na Largiye Konstytucyą 1717. naznaczoną, totalnie do Kommissyi Woyskowej wypłacać będzie, z której jako też i powyższej kalkulacyą na Seymie zdawać potrzeba.

Wyznaczenie Osob do Kommissyi Woyskowej W. X. Lit:

Przy Wielkim i Polnym Hetmanach do Kommissyi deputowano Z *Senatu* Michała Ogińskiego Woiewodę Wileńskiego, Jana Chodkiewicza Sitarostę Zmudzkiego *ex Equestri ordine* Jozefa Sosnowskiego Pisarza Polnego Lit: Antoniego Zabiellę Łowczego Lit: Jędrzeia Ukolskiego Podkomorzego Trockiego, Jozefa Sapiełę, Pulkownika Ussarskiego, Jana Jabłońskiego Generała Majora Woysk Litewskich, Jana Wietinghoffa Starostę Oknińskiego.

Dodanie Regestrów Ziemstwom i Grodom w W. X. Lit:

W Ziemstwach i Grodach do Cywilnego jednego a drugie *Incarceratorum* dodano trzeci Regestr pod Tytułem *Summarii processus*, do którego w Ziemstwach sprawy *Exemptionum vigore Statutu* Obligowe, tak między żyjącemi jako i między nieżyjącemi Osobami, a w Grodach *Expulsionum & exemptionum* także *vigore Statutu*, o zbiegłych Poddanych, i także obligowe *inter viventes* tylko *Personas*, i któreby Taxy Dóbr za sobą nie pociągaly wpisywane będą. Wołanie zaś tych Regestrów tym nakazano porządkiem *Naprzód* Regestr *Summarii Processus* po przewołaniu którego do ostatniego wpisu, Regestr *Incarceratorum* brany będzie, gdzie po odładowanej oczywistej sprawie, Regestr Cywilny wolany bydz na aż do odładowania także sprawy oczywistej *in principali* Po którym *denno* Regestr *Summarii Processus* aż do ostatniego wpisu & *consequenter* wyżej opisanym sposobem Regestru wolane bydz mają. A jeżeliby w której Sprawie z Regestrów *Summarii Processus* przypadley uznana byla Inkwizycya, Kalkulacya czyli Weryfikacya, tedy *post expeditos hos actus* rozprawa między Stronami z tegoż Regestru nastąpić powinna.

Podobnież po wypadley, z Regestru *Summarii Processus* Kondemnacie, *Jura vincens*, *Exekucyą* Urzędową sprowadziwszy, znowu w tenże Regestr Aktorat wpisać, i sprawy swoje *ad ultimam convictionem seu ad principalem decisionem* popierać będzie.

Regestr *Fisci* na sam tylko gatunek niektórych spraw Skarbowych wyznaczając we wszystkich Grodach, kazano codziennie na rannych sądach choćby *in tractu* oczywistej sprawy, *servato* jednak *ordine* wpisow wołać.

Zachowano jednak Konstytucyą *Convocationis* dla spraw obligowych *inter viventes Personas* *forum* w Trybunale *etiam ex cruda citatione* i terazniejszym Prawem utwierdzono, na które sprawy osobliwy Regestr obligowy naznaczono w Trybunale, a wołanie jego po odładowanej oczywistej sprawie każdego Regestru nakazano.

Forum za Obligami nie tylko *ubi Bona consistunt*, ale *etiam* w tymże Grodzie lub Ziemstwie w którym Woiewództwie lub Powiecie mieysce oddania summy Obligiem opisane będzie, pozwolono, które i po sprowadzonych *Exekucyach* służyć ma.

Kadencyą Roczkw Augustowych na Septembrową przeniesiono, która *a die sma Septembris* przez Niedziel cztery ma trwać.

Woiewództwom i Powiatom Trockiemu, Braślawskiemu, Rzeczyckiemu i Mozyrskiemu, dla szcupleści spraw dwie tylko Kadencye Rokow Ziemskich, to jest Święto-Michałską i Trzy-Krolską do Sądzenia się tak, jak w Xięstwie Inflantkim naznaczono.

Summariusz

Powiatowi Pińskiemu dla złych przepraw, Kadencyą Decembrową *per totum* znoszą, na Juliową przeniesiono. A w innych Woiewództwach i Powiatach też Kadencya Roczkow Decembrowa Dnia 23. Decembra ma się kończyć.

O Appellacyach i winach Appellacyinych.

Konstytucyą Seymu Coronationis Roku 1764. *Ti.* o Appellacyach *in toto* approbowano.

Winy Appellacyine na stronę appellującą tak odmieniono: aby Trybunał wskazując na stronę winy Appellacyine siedzenie wieży Cywilney niedziel sześć, albo zapłacenie za tę wieżę tyśiącą kop groszy Litewskich *decretorie* naznaczał. Stronę zaś tak ukarano: *in termino* do zasia-dania wieży *deciso*, czy to wieży Cywilney Niedziel sześć przyjąć, i płacenie sta kop Stronie, a drugie sto kop Urzędowi uczynić, czyli też za samo tylko siedzenie wieży, oprócz wyznaczonych dwóchset kop, *in super* tyśiąć kop *Parti injuriata instantane* wypłacić wolna będzie *salvis expensis* przez Stronę appellującą, podanych *praeiuramento* przez Aktora lub Plenipotentą.

Pod które terazniejsze ustanowienie *penalitates* i winy Appellacyine Dekretami Trybunałskimi już uznane, a *per renitentiam* stron nie wypełnione, pociągane być nie mają.

Wolną Stronom Appellacyą, o Seymikowe tumulty i exorbitancye w Grodzie rozprawiającym się, z Grodu do Trybunału pozwolono: i takowym sprawom *Registr Termini Facti non attendita repartitione* tak jako o Akcye *sub securitate* Trybunału stałe, naznaczono.

Objaśnienie Konstytucyi Coronationis o Pisarzach Trybunałskich.

Turnus Pisarzow na Kadencyi Litewskiej od Wileńskiej Depütata zaczęty, i porządkow Woiewództw i Powiatow na Kadencyi Wileńskiej sędzących ma być kontynuowany, & *pariter* Turnus Pisarzow na Kadencyi Ruskiej od Depütata Nowogrodzkiego zaczęty także porządkiem Woiewództw i Powiatow na Ruskiej Repartycyi sędzących się będzie zachowany.

Registra Aktorow Kadencyi Mińskiej i dla Kontynuacyi wołania Pisarz Ziemski Miński na Reassumpcyą Kadencyi Nowogrodzkiej do Kancellaryi Nowogrodzkiej Pieczęcią Urzędową ubezpieczone, & *vicissim* Pisarz Ziemski Nowogrodzki na Kadencyą w Mińsku zaczynać się odsyłać mają.

Registr Officii w Trybunale W. X. Lit.

Każdemu Obywatelowi pokrzywdzonemu alboliteż *publicam delationem* biorącemu, z Urzędnikami Ziemskimi i Grodzkimi *per negligentiam vel abusum* wykraczającymi *Forum ex registro Officii* w Trybunale Litewskim naznaczono: aby każdy Oficjalista za dowiedzionym Rokow lub Roczek *ex negligentia* omieszkaniem, dla którejby Komplet umyślnie był zerwanym, i Sąd sędzić się niemogły; siedzeniem wieży cywilney przez czas tak długi, jaki *per absentiam* od Sądow opuszczonym być się pokaze, *determinate* był karanym, nakazano. A zaś o występek *ex abusu Officii* zapozwany & *ordinariis probationibus Juris* przekonany ażeby *in privationem Officii & Activitatis secundum demeritum*, czy na lat kilka, czy na zawsze był sędzony, postanowiono, a to z tegoż Regestru. Gdyby zaś kto *malitiose* zapozwawszy Urzędnik lub Urząd *de negligentia seu abusu* tego o co zapozwał, niedowiodł, tedy rekonwencyalnemi penami *irremissibiliter* ma być karanym. A za sentencyą samę Sędziowie, ani pozwan, ani karani być nie mają. Tak w Ziemstwach, Grodach, jako też w Trybunale *ad actus Calculationis, Inquisitionis, Verificationis & Exdivisionis* po trzech każdej stronie Urzędnikow zapisywać pozwolono. Na których jesliby się strony niezgodziły, tedy ich Sąd *judicialiter* naznaczy. A z tak wybranych lub wyznaczonych, jednego jedna, drugiego druga strona, którego chcąc ma sprowadzić Urzędnika albo obydwie jednego, jeżeliby się na to zgodziły, którzy *ante actum* czterma Niedzielami obwieścić wydać powinni będą. A gdyby który Urzędnik wydawszy obwieścić i one podpisawszy (*excepta legalitate w Prawie expressa*) *pro actu* na której wydał obwieścić nie zjechał, tedy takowy 6. Niedziel wieży cywilney siedzeniem & *refusione litis expensarum* karany ma być.

Przydanie Warty in Assistentiam Trybunałów.

Chorągiew Trybunałką, Kadencyi Ruskiej Trybunałowi asystować ma, a na asystencyą Wileńskiej Kadencyi Trybunałowi, powinna iść asystencya z Regimentu w Wilnie lokowanego.

Więźniów zaś nieodfadzonych na Trybunale Ruskim Kommandant Chorągwi Węgierskiej pieszy do Wilna, a z Trybunału Wileńskiego Kommandant przy Trybunale Wileńskim będący na Kadencyą Ruską odprowadzać, i Kommandantowi przy Trybunale znajdującemu się pod Regestrem i attestacyą zdawać powinien będzie. W Prawach tu niepisanych *usum Statutu Lit.* i Konstytucyi zachowano.

Przeniesienie Sądow Ziemskich Trzy Królskich Xięstwa Zmudzkiego Repartycyi Telszewskiej.

Repartycyi Sądow Ziemskich Trzy Królskich Telszewskich na dzień drugi po Popielcu przeniesiono.

Przeniesienie Powiatów Wielkich i Małych Dyrwian do Repartycyi Telszewskiej Xięstwa Zmudzkiego.

Przeniesiono Powiaty Wielkich i Małych Dyrwian do Telszewskiej Repartycyi Sądowej.

Ordynacya Sądow Zadwornych Assessorskich W. X. Lit.

Ponieważ Prowincye W. X. Lit. nie mają co do Praw *uniformitatem Processus Judiciarii*, za-czym osobiłszą Ordynacyą Sądow postanowiono.

Konstytucyi Seymu Ordynaryjnego w Roku 1766.

Decyzya per Pluralitatem

Wszystkie Sprawy w Assessoryi *pluralitate* mają być decydowane wyjąwszy sprawy z *appellacji* od Sądu Mieyskiego: abo do Praw Mieyskich i Przywilejów im nadanych ściągające się między nimi a Szlachtą i Duchownymi. Item sprawy *Colonarum* jako Królowi szczególnie *ex directi Domini* do roziażenia należące, które do Decyzyi Kanclerza lub Podkanclerzego należąć mają.

Dla czego do Kanclerzów i Podkanclerzych, tudzież do Sekretarzów, Referendarza, Pisarzów Wielkich, Instygatora i Vice Instygatora W. X. Lit: dwóch *ex Ordine Senatorio*, a Dziełciaci *ex Ordine Equestri* przydano Assessorów.

Assessorowie od Seymu do Seymu trwać, a do żadnych Kommissyi Sądów Assessorskich naznaczeni być niemogą. Podskarbiego Nadwornego Litewskiego *ab Officio Assessoratus* uwolniono.

Instygator W. X. Lit: *ex munere Officii sui* Assessorcy Kommissyi Skarbowey i podczas Trybunałom Sądzącym się Asystować powinny, mają znajdować się tam, gdzie *pro tempore* potrzeba będzie wyciągała, któremu do czterech tysięcy złotych, dwa tysiące Polkich przydano, i Kommissyi Skarbowey corok zacząwszy a die m. Januarii 1767. wypłacać kázano.

Porządek zasiadania w Sądach i przysięga Assessorów.

Po Kanclerza i Podkanclerzym pierwsze miejsce mają Senatorowie, drugie Urzędnicy Lit: trzecie Electi z stanu Rycerskiego na Seymie. Czwarte Urzędnicy Kancellaryi Litewskiej po nich Pisarz Dekretowy Litewski, i ci oprócz Kanclerza, Podkanclerzego, i Senatorów mają następującą Rotę przysiędzą.

ROTA PRZYSIĘGI.

Ja N. przysięgam Panu Bogu Wszchemogącemu w Trójcy S. Siedynemu że w tym Sądzie Assessorskim, Kółewkim według sumienia, Prawa i Przywilejów każdemu służących, niemając wzglądu na bogatego, lub ubogiego, na przyjaciela, lub nieprzyjaciela, każda sprawę sędzić będę, darow żadnych od nikogo przed sprawą, podczas sprawy, i po sprawie, brat, rady prawuającym się daw id, praktyk w sprawach czynić, Sekretowi Izby Sądowej i zdania wotujących wydawać nie będę Tak mi Panie Boże dopomóż.

Instygator, Vice Instygator, Regenci Kancellaryi, Pisarz Dekretowy W. X. Lit: *Supra sumi Votum Consultivum* tylko, nie zaś *decisivum* przysięgę ponienioną uczynią, i miejsca swoje według opisu zasięda.

Naznaczenie Kadencyi Sądów Assessorskich.

Jedną tylko Kadencyą w każdym Roku dla Assessoryi determinowano, wyznaczając 6. Miesięcy od dnia 1. Gbra do dnia 1. Maja. w którym czasie *per grem & xbrem* sprawy Mieyskie wszelkie tak *ex Appellationibus* Sądów Mieyskich i Kommissyjnych, jako też o Prawa i Przywileje Mieyskie między Mieszczanami a Szlachtą lub Innymi Osobami *Status Sacularis & Spirituallis*, czyli też między Mieszczanami a Mieszczanami i wszelkie inne sprawy do Miast i Mieszczan *sub quacunque natione* ściągające się sędzone być mają, A zma zaś *Januarij ad 1. m. Februarij* przez cały Miesiąc *Causa Colonares* o krzywdy Poddanych Królewskich od Dzierżawców, a zma zaś *Februarij do 1. Aprila* wszystkie sprawy Szlacheckie Duchownych i Świeckich do Sądów Assessorskich należące, a od Dnia 1. Aprila do Dnia 1. Maja sprawy Ekonomiczne tam *ex Alcoratibus*, jako też *ex Reatibus* sędzić należy, wyjąwszy sprawę Miasta Lit: Brześcia wpisaną vigore przeszłej Ordynacyi do Regestru Magdeburckiego.

Wyznaczenie miejsca na Sądach Assessorskich Litewskich.

Assessorya Litewska w Warszawie, Grodnie, Brześciu, Litewskim, i w Mińsku i gdzie Król Jmć w Granicach Państwa rezydować będzie, sędzić się ma. Na ten czas zaś tylko gdy te Sady w Grodnie, Brześciu, lub Mińsku sędzone będą, przez Uniwersały powinny być obwieszczone. Gdy z Alternaty Seym Ordynaryjny w Grodnie przypadać będzie: w tedy Assessorya w Grodnie przez całe pół Roku sędzona będzie.

Ostrzeżenie nieprzerwaney w Sądach Assessorskich Sprawiedliwości.

Niemogącemu być dla jakiegokolwiek przyczyny, abo mającemu swą sprawę na Assessoryi, Kanclerzowi i Podkanclerzemu, wolno z Deputowanych Senatora, lub w niebytności ich Sekretarza abo Referendarza W. X. Lit: na swym miejscu zasadzić, który zasadzony sprawy należące *ad pluralitatem* tam jeden przy Pisarzu Dekretowym sędzić, a *pluralitati* podlegające ze czterema namnię Assessorami *Vota decisiva* mającemi, także przy Pisarzu Dekretowym decydować ma.

Jeżeli by na której Kadencyi Kompletu Assessorów niebyło, tedy Kanclerz lub Podkanclerzy, lub też na ich miejscu zasiadający, tam jeden sprawy *sub pluralitatem* zdań podpadające decydować będzie, w Dekretach jednak nie infa ma być *formalitas*, tylko co i przedtym, podpisywać one Kanclerz, Podkanclerzy, lub zasiadający miejsce w sprawach ich własnych będzie.

O Powtórzeniu Wotów.

Prezydujący na Assessoryi ma pozwoić Assessorom powtórnie i potrzecie w sprawach *sub*

Summariusz

pluralitatem podpadających wotować; gdyby zaś na trzecim kreskowaniu stanęła *paritas Votorum*, wolno będzie prezydującemu *ad resolvendam paritatem* dać drugą kreskę.

Deklaracya Inappellabilitatis.

Appellować niemoże nikt do Seymu, ani do Sądów Relacyjnych z Assefforyi. Y gdyby kto dokądkolwiek appellował, tedy zaraz *ex termino* Tażto siedzeniem wieży Cywilney przez Niedziel sześć karany bydz ma.

O Exekucyi Dekretow Assefforskich.

Dekrety Assefforskie mają Ziemstwa i Grody exekwować pod rygorem Praw *contra non Exequentes Officiales*.

Ubezpieczenie Sądow i Osob w nich stawiających.

Każdy ma się skromnie sprawę w Assefforyi mający zachować, Stronie i Patronom przeciwnym nieodgrzać się, przykrości nie czynić, Indukty nie przerywać *sub pana pro arbitrio Judicij ex termino* tażto w tymże Sądzie Kommissya też Woyska ma dodać *Prasidium* temuż Sądowi.

Ostrzeżenie Patronow.

Patronom nakazuje skromność, trzeźwość, gotowość do spraw, niewpadanie jeden drugiemu w Indukty i Repliki, podawać Indukty i Repliki *in scriptis* poprawne, a to *sub pana in levioribus* 3. Grzywnien na Szpital, a *in gravioribus* pro arbitrio Sądu. Cież Patronowie mają bydz *bene nati* & *Possessionati*, i nażadne Kommissye z Sądu Assefforskiego niemoga bydz wyznaczeni.

Liczb Palestry.

Nad 12. więcej Patronow bydz w Assefforyi niepowinno, i to przez Kanclerzow lub Podkanclerzych przypuszczonych.

Aby byli Przyśięgli.

Każdy Palestrant *super fidelitatem Patrocinii* choćby w innym Sądzie przyśięgły, Jurament ma wykonać w te słowa:

Ja N. przyśięgam Panu Bogu Wszęchmogącemu w Trócy Świętej Jedynemu: Iz stronie tej, która mię do sprawy swej zażyje, wiernie służyć będę, i zbytecznego od niej nad pracą salarium wymagać, ani rady na zwłokę świętej sprawiedliwości, lub wyniszczenie strony dawać, ani po wziętym salarium zaczętej sprawy odstępować nie będę. Dokumentow także do sprawy mi powierzonych nikomu ku szkodzie Pryncypala mego niewydam, ani onych dla uniknienia sprawiedliwości niezataję, tak mi Panie Boże dopomóż.

Którą Przyśięgę Pifarz Dekretowy zakonnotowaną *in actis, ad requisitionem* każdemu *ex admittis* ma wydać.

Dylacye & Beneficia Juris.

Dylacye te tylko: Kopia spraw wszystkich *Munimenta*, i godzina. To jest: na pierwszym terminie, jeżeliby sprawa była o kognicyą Przywilejow lub jakowych Dokumentow, Kopia spraw wszystkich, a jeżeliby sprawa *concerneret Commissionem in fundo*, tedy *in tractu* wyprowadzenia Kommissyi, taż Dylacya ma bydz wyznaczona. Na drugim zaś terminie jeżeliby według Prawa potrzebne były *Munimenta*, mają bydz wyznaczone *specificata sub Juramento subsequendo*, którą Dylacyą nie już do Niedziel 4. ale do następującej Kadencyi pozwolono. *Beneficium* zaś *Juris* godzinę jedną *Actori* & *citato* (*exclusis causis expulsionis*) *concessibile* mieć chciano, oraz wolność mazania w Regestrze Sądowym wpisanych Aktorow własnych, za dołożeniem się jednak Sądu lub strony *litigantibus* zostawione.

Regestra Causarum.

Pierwszy Magdeburiski, do którego należą sprawy Mieyskie z appellacyi, lub *per gravamen a primis instantiis* albo *ex cruda citatione* przychodzące, także i te, któreby się do Praw Mieyskich i ich Przywilejow ściagały, *Item* sprawy między Mieszczanami a Szlachtą czyli Duchownymi.

Drugi Regestr *Causarum Colonarum* Poddanych Królewskich z Dzierżawcami o krzywdy.

Trzeci Regestr *Fisci*, do którego sprawy wszystkie Szlacheckie to jest: Ważności uznania Przywilejow bądź między Świeckimi, bądź między Duchownymi, tudzież o uznanie Granic między Dobrami Królewskimi a Ziemskimi albo Duchownymi. *Item de natura* & *cognitione bonorum*, czy są Ziemskie Dobra, czyli też Królewskie. *Item* o Dobra Lenne. *Item* o spustoszenie Zamkow i Dobr Królewskich. *Item de abusu* & *Privilegiorum* i inne *Juris Regalis* między Szlachtą lub stanem Duchownym sprawy.

Czwarty Regestr *Expulsionum*, do którego sprawy o gwałtowne z Dóbr wybicie, o Ewokacyą do Sądu nieprzyzwoitego, o zgwałcenie Przywilejow Królewskich, tudzież sprawy ludzi prawdziwie ubogich należeć mają.

Piąty *Incarceratorum* na sprawy szczególnie kryminalne, który jako też *Expulsi* w każdym Miesiącu *non attenta distinctione* czasu innych Regestrów i spraw codziennie przez półroczną całą Kadencyą sędzić należy.

Szósty Regestr spraw stołowych Dóbr Królewskich *tam ex actoratu quam ex reatu* przypadających, w który wpisane bydz mają sprawy z Administratorami i innemi Dyspozytorami tych Dóbr & *é converso*.

A kiedy z jednego Regestru spraw nie stanie, tedy wnet drugi ma bydz brany.

Konstytucyi Seymu Extraordynaryinego w Roku 1768.

O Kommissyach.

Sprawy które Kommissya finaliter in fundo odłodzi, i z Appellacyi do Assessoryi powrócą, już bez żadney dylacyi ad instantiam mają być decydowane.

Ostrzeżenie Spraw Granicznych z Dobrami Królewskimi.

Po expedyowaney Kommissyi o Granice Królewsczyzn z Dobrami Szlacheckimi lub Duchownymi, choćby się decyzyą obie strony kontentowały. Dzierżawca jednak Królewsczyzny ma w Assessoryi przyjąć, iż szczyrze przestrzegał ocalenia granic Dóbr Królewskich. Akt Kommissarski ad Acta Assessorialia podać z przyłączeniem mappy przez Geometrę sporządzoney i podpisaney.

Ubezpieczenie dla Miast Fori.

Ktoby Magistraty Miast Królewskich do Trybunału, Ziemstwa, Grodu, lub inney jakowey Jurydykcyi, evocatorie mimo sądy Assessorckie zapozwał, a tym bardziey proceder kontynuować ważył się, takowy oprócz skaffowania Dekretów i procederu evocatorie otrzymanego, panis Evocationis to jest siedzeniem więzy Niedziel sześć i placeniem kop 40. tudzież refusione expensarum karany być ma; smiliter Urzędy evocatorie otrzymane Dekreta exekwuiący.

Wyznaczenie Pensyi ze Skarbu dla Pisarza Dekretowego Lit.

Pisarzowi Dekretowemu W. X. Lit. i następcom jego sumnę złot: Polsk: 6. tysięcy razem a nie Ratami zaczynając a die zda Januarii 1767. Skarb Litewski corok wypłacać ma.

Miasto Wilno.

Dla uniknienia pożarów przykazano, aby w samym Mieście Wilnie żadne Domostwa, Jatk, Budki dla przekupniow drewniane nie znajdowały się, a znajdujące się mają być precz za Miasto przeniesione.

W ulicach pryncypalnych Domostwa drewniane, z kominami murowanemi zostać mogą, byle składu Wódek i Oleiów nie miały, oraz aby in spatio dwóch lat dachówką pokryte były. A gdzie zaś blisko Kościołów i Pałacow są drewniane budowy, a tych sąsiedzi dla powszechnego bezpieczeństwa od ognia, znieśienia będą żądali; tedy za Taxą Sądu Woiewodzinskiego z Urzędem Mieyskim Pravia solutione superficierum przez żądających tego, znieśione być powinny, grunt jednak paens haredes zostać ma z wolnością murowania na nim.

Urząd Mieyski w Sikawki, Haki, i wszelkie do gaśzenia ognia narzędzie ma się opatrzyć: a drewnianego budynku żaden odtąd stawić niemoże.

Reassumując Konstytucye 1420. 1496. 1528. 1543. 1550. Wszystkie Cechy czyli Fraternitates Artificialium skaffowano i znieśiono, i aby Rzemieślnicy omnis generis, bez wycięzenia siebie przez Podatki wzajemnie, do Cechow; tak z Rzemiosła jako i ex Bonis do Jurydykcyi Mieyskiej należeli; mieć chciano. Warując jednak ażeby każdy Kupiec, lub Rzemieślnik chcący w Mieście osiaść, Prawo Mieyskie przyjął, oraz w Księgę Mieyską wpisał się, nic od tego nieplacąc. Gdyby Kupiec handlować mający in spatio trzyletniego czasu Dom własny sobie kupił, albo zmurował, ma od zarobku na handlu po jednym procencie od sta do Ratusza płacić: któremu in hoc genere podatkowaniu i Rzemieślnicy z zysku na Rzemieśle podlegać mają.

Mury na Placach Zamkowych w Wilnie, ponieważ do ostatney przyszły ruiny; zlecono Woiewodzie Wileńskiemu wynaleść sposoby do zażycia onych ad publicos usus.

KONSTYTUCYE SEYMU

Extraordynaryinego w Warszawie, w Roku 1767. zaczętego, a w 1768. skończonego.

Sub titulo Porządek Seymikowania.

CO się tkanie bezpieczeństwa Seymikow iakie jest dla Jurydykcyi Sądowych obostrzone, takie i dla Seymikow ostrzegamy. A ktoby się ważył pod tę i na tychże Seymikach tumult wzniecić, ranić, a tym więcey zabić kogo, takowy secundum delictum podług rygoru w dawnych Prawach opisanego na pierwszey zaraz po tych Seymikach Kadencyi Sądow Ziemskich lub Grodzkich, Sądzony być ma; i takowe zaraz Sprawy na Pierwszym Dniu zaczynające się Sądow Kadencyi przed innemi wszystkimi Sprawami wpisane, przywołane, i sądzone być powinny, salva iednak Appellatione do Trybunału gravamen Sentienti.

Nakoniec wszystkie dawnieysze o Seymikach Prawa które teraznieyszemu ustanowieniu nie są przeciwnie, w zupełney mocy zostawujemy.

Objaśnienie Władzy Kommissyi Skarbowey Obojga Narodow.

Sprawy wszelkie Szlacheckie Duchownych i Swieckich osob, o długi za Towary, oraz w zględem konwencyi Handlownych tak ręcznych, iako i urzędowych między samą Szlachtą, czyli Kupcem Kraiowym a Szlachcicem, forum zapisanego Kommissyi nie mające, mieć chcemy

Summariusz

aby się w Grodach osądzały. Co się ma i o sprawach z Manufactur pochodzących rozumieć, *salva tamen Appellatione* do Kommissyi Skarbowey *cum decernenda ponalitate* na nieślusznie *appellacych* Agdyby takowe Sprawy w Niedziel Dwanaście od wydanego Pozwu rachując, w Sądach Grodzkich osądzone nie były, że mogą być *pravia Manifestatione* prosto do Kommissyi wyprowadzone, ostrzegamy Kommissya jednak Skarbowa choćby rezełwowała Dekret Grodzki w Sprawie, bądź to *per gravamen* do Sądu Swego wytoczoney, niema mieć nigdy mocy karać osoby Sądu tego, lecz tylko stronom *salvam viam agendi cum Judge gravaminofo in foro competentis* zostawiać ma. Kupcy jednak zagraniczni z Szlachtą w Sprawach Kredytowych i Handlowych prosto w Kommissyi sędzić się mają. Zaś Kupcy Kraiowi, Obywatele Miast między sobą także z Handlu Sprawy mający powinni się zapozwać *ad primam instantiam* miasta, gdzie pozwany mieszka, i tam się rozśadzić *salva appellatione* do Kommissyi *et ponalitate* na nieślusznie *appellującego*. Gdyby in spatio Niedziel dwunastu strony tamże Decyzji doczekać się nie mogły wolność daimy stronom *pravia Manifestatione* prosto do Kommissyi się zapozwać, i tam *Judicatum pati, exceptis causis inscripti fori* w Sądach Kommissyi, które tamże rozśadzać się mają. Sprawy zaś z Officyalistami Skarbowemi, nietylczące się Funkcyi i obowiązków Skarbowych tak Prawne jako i uczynkowe w Ziemstwie lub Grodzie, aby osądzone były, stanowimy. Spraw Trybunałom, Ziemstwom, innym Juryzdykcyom, oprócz *appellacyjnych* wyżej wyrażonych należących, Kommissye Skarbowa przyciągać sobie nie powinny; ani się *in cognitionem* Dekretow do Juryzdykcyi swoiey nie na eżących wdawać niemają sub nullitate Dekretow i Procesflow w tymże Sądzie Kommissyi Skarbowey nastąpiony. Jeżeliby zaś strona jakążkolwiek w sprawach do Sądzenia Kommissyi Skarbowey należących *circa iudicatum* ukrzywdzoną bydl się rozumiała, tedy *Plenis Ordinibus* na Seymach takowych Dekretow zostawiamy, roztrząśnienie; Exekucya jednak onych *suspendi* niepowinna, w innych zaś Punktach teraz niedotkniętych konfitytucya konwokacyina, i ordynacya Roku 1764 i 1766, jest objaśnione Penfye Kommissarzow Skarbowych względem teyże Kommissyi uchwalone, in toto utwierdzamy, i aby też Prawa Kommissya we wfzytkich *adimpleat* obowiązkach tam opisanych, i teraznielzym ustawom nie odmiennych zalecamy.

Evocatio extra forum

Wielkie ztąd wynikają nieślusznosci, że Obywatele Państw Naszych Extra *Possesiones suas* do nienależytego Sądu, i nie tam gdzie Dobra albo grunta, o które jest sprawa, przeciwko wyrażonym Prawom bywają podciągani, przeto konfitytucye, a mianowicie Roku 1661, 1678, 1726, i Roku 1764, de *Evocatione* postanowione reasumuiem, i ostrzegamy, aby żaden z Wielkopolski obywatel na Kadencya Małopolską extra *Possesiones* ani z Małopolski na kadencya Wielkopolską extra *Possesione*, pogotowiu Obywatel Wielkiego Xięstwa Litewskiego do Koronnego Trybunału, i *converso* od Koronnego do Litewskiego ani też o Fortuny iakowe w Państwach zagranicznych leżące, do żadnego Sądu Państw Naszych pod żadnym *pretextem* pozywać i pociągać nieważyl się sub pana mille marcarum & *Processus, ac Decretorum etiam emanatorum nullitate*.

Forum osob Swieckich z Duchownemi

Duchowni z Dobr Dziedzicznych od Szlachty zapożywani bez zaślaniania się Przywileiami in *praedictum* szlachty otrzymanemi, in *foro Terrestri sive castrensi* z Dobr swych nature Ziemką mających, in *causis Simplicium injuriarum* według dawnieyszich konfitytucyi odpowiadać mają.

O Dzieścicinach w Koronie i W. Xięstwie Litewskim.

Forum przepisane dawnieyszemi Prawami w Sprawach o Dzieściciny, aby iedynie w Sądzie Ziemskim mieścić się rozśadzać, *salva* do Trybunału *appellatione*, mogły, upewniamy, a *evocantes* do Sądu Duchownego w takowej sprawie *subesse* mają pana Tyśiąca Grzywien *irremissibiliter erogandae*, a in *casum* gdyby sprawa z Regestru Mixti Duchownego przypaść miała, wtenczas gdyby czterech Duchownych i czterech Swieckich na tymże Regestrze zasiadło, in *casum paritatis votorum* w Sprawach tych o Dzieściciny, Marszałek Swiecki drugą swą kreską *hanc paritatem resolvat*; a gdyby sprawa była z osobą sądową Ziemstwa, eo in *casu* sprawa do ziemstwa poblizszego intentowana bydl ma sposobem wyżej opisanym.

Exekucya Dekretow.

Starostowie Grodowi lub ich urzędy w Koronie, a urzędy Ziemskie tudzież Starostowie Grodowi, lub ich urzędy w Wielkim Xięstwie Litewskim powinni będą wfzytkich Juryzdykcyi Kraiowych Dekreta podług Praw Exekucyi podpadać exekwować. Jeżeliby zaś niemogli przez oppozycye iakie przyprowadzić onych do należtey Exekucyi, rekwirować będą Kommissyi Woyskowej przez List, i Manifest urzędownie uczyniony de *Impedita Executione*, aby im do takowego aktu dodała ludzi, co Komissya Woyskowa bez żadney zwłoki uczynić będzie obowiązana.

Znieślenie Kondemnacji.

Jako w każdym Sądzie *prementes* zważać się zwykły *legalitates*, tak że na różnych Ziemianach podczas zaszłych Roku przeszłego Konfederacyi kondemnacy stanęły, więc ażeby przez takowe Procesla fortuna Szlacheckich nie stał się uszczerbek, wfzelkie kondemnacy lub Publikaty

Konstytucyi Seymu Extraordynaryjnego w Roku 1768.

przeciw zaślzłym suspenzom i Manifestom od konfederacyi Koronnych i Litewskich wyniesionym, a die 20. Martii Roku przeszłego 1767. otrzymane, uchyla my i znosiemy.

Objasnienie Konstytucyi de illegitima Prole.

Ponieważ wszystkie Prawa Koronne i Wielkiego Xięstwa Litewskiego, Państw Naszych fundują się na Prawie Boskim, i nie inszym końcem są stanowione, tylko aby we wszystkich interweniencyach Sprawiedliwość zachowana była; a zatem kiedy Prawo Kościelne Potomstwa z Małżeństwa szlubem legitimowanego za należyte mieć chce, i uznaie, a Konstytucye annorum 1678. Vol. 2do fol. 671. 1633. vol. 3tio fol. 812. nieobiasniwszy *hunc casum*, tylko znać do Artykułu Prawa Sakiego *in tenore Quicumque cognoverit publice uxorem &c.* przychylając się nawet i po szlubie spłodzone Potomstwo od sukcesowania w Dobra i zaszczytu szlacheństwa ekskludowały, który artykuł *per sedem Apostolicam Romanam*, i przez Króla Alexandra antecessora naszego Statutem anni 1505. vol. 1mo fol. 340. jest reprobowany; przeto za zgodą wszech Stanów objaśniając wyżej rzeczzone Konstytucye 1578. & 1633. a zaś Statutu Króla Alexandra antecessora naszego Anni 1505. reasumując, postanawiamy; aby Potomstwo *utriusque sexus* stanu Szlacheckiego, z Małżeństwa szlubem stwierdzonego po konstytucyach wyżej wyrażonych spłodzone, odtąd w Dobra tak po Rodzicach, iako i pobliskich krewnych wstępowało.

Tym jednak którzy Dekretami, lub iakiemiż kolwiek Tranzakcyami autentycznymi z swymi z pokrewnionymi zawartymi, przy dobrach po Rodzicach swych na siebie spadłych zachowani zostali, i w aktualnym onych zostają używaniu, konstytucya, 1578. obesse niepowinna, i tychże samych przy Dobrach sukcesyjnych, i innych *quovis titulo* nabytych, oraz przy preogatywach wszelkich stanowi Szlacheckiemu przyzwoitych, i uczestnictwie wszelakich sukcesyi na zawsze konserwujemy, *salvis per omnia Decretis, complanationibus & transactionibus subsecutis.* A zaś potomstwo bez szlubne *etiam* i terazniejszą Konstytucyą od wstępowania w Dobra & ab omni-bus prerogativis stanu Szlacheckiego ekskludujemy mocą terazniejszey ustawy.

O nieoddalaniu Dobr Ziemskich od stanu Świeckiego.

Konstytucye 1635. 1669. 1726. & 1676. względem nieoddalania Dobr Ziemskich *favore Communitatum* stanu Duchownego reasumujemy, i od terazniejszey konstytucyi *sine consensu* Rzeczypospolitey fundacyi nowych i zapisów, *sub nullitate* ichże czynić zakazujemy. Gdzie zaś stanowi Duchownemu *communitatum titulo Reemptionis, aut obligationis* zainwadyowane przez Dziedziców Dobra, te *Successoribus*, czyli *iuris quaestoribus Exemptibilia* bydl powinny *practis quibusvis reparationibus & prætensionibus fundi*, i ztym dokładem, aby Duchowni poprzysięgali *realliter* wyliczone summy, choćby przy autentycznych Dokumentach, iako im nie *ullo Titulo* nad wyliczoną sobie summe nieprzypisał Dziedzic; A gdyby tego Juramentu *recusare* mieli, od tej pre-supery nad realnie wyliczoną summe odpadać powinni. Co się tycze Testamentow; wolność wszystkim dysponowania *rebus mobilibus* według prawa dawniejszego *favore* osob świeckich *in omni* zachowujemy, a wszelkich legatów i zapisów przez też Testamenta *a Decumbentibus in testamento agnitionis in rem* stanu Duchownego i Kościołow czynić *omnino*, pod nieważnością onychże, zabraniamy. Ze dotąd osob Szlacheckich w stanie Duchownym umierających wszystkie pozostałe mobilia i summy *ad Dispositionem Loci ordinariorum post intestatos* należały, i często krewni zmarłego oddaleni bywali *a participatione* sukcesyi; przeto temu zapobiegając stanowimy, aby *post intestatos nobiles, tak to Spirituales Ecclesiasticos*, iako i po Opatach Kłaustralnych, *ad derelicta* po nich mobilia, inventaria, summas paratas, *successores sanguinis* należeli tym sposobem: To jest: po Opatach Kłaustralnych mają się trzy części zbiorów ich wszystkich sukcesorom, a czwarta Kłaustralowi dostawać. *A post Ecclesiasticos spirituales* uspokoiwszy *deservitam mercedem* i długi, *demptaque funebra* & *in suffragium animæ* (przecież *proportionaliter*) expensa, oraz jeżeliby się w Inwentarzu Kościelnym z przyczyny zmarłego pokazał, *subsequenda bonificatione*, iedna część *in gratitudinem* mieysca & *Ecclesie, tanquam sponsæ* Duchownego, a trzy części dla sukcesorow iego, *cedere* powinny; przeto wtakowym razie Dziekanow i officia *Loci ordinariorum admonemus*, ażeby po zmarłych Duchownych zaraz *indilate* za powziętą wiadomością spisywali wszystkie mobilia, inwentarze, & *paratum peculium*, dawszy znać sukcesorom i z nimi rozdysponowawszy, iako wyżej *successoribus* w trzech częściach zbiorów wszystkich ma następować satysfakcyja; a gdyby opodał znajdować się mieli ciż sukcesorowie, na tedy wolno będzie *in absentia* ich w przytomności Kollatora, a pod niebytność iego *etiam* w przytomności dwóch godnych Sasiadow, czyli Parafianow spisywać takowy Inwentarz, który i przytomni podpisać mają; a po obwieszczeniu dopiero sukcesorow ma się zadosyć stać terazniejszey dyspozycyi. *In quantum* by zaś baczyli sukcesorowie w czym krzywdę swoją: na ow czas *recurrendo* do Prawa mają mieć *Forum* z Dziekanem & *cum Officio loci ordinarij* w Ziemstwie, lub Grodzie, w których to sądach *indilate* odpowiadać powinni; to jest tam, w którym Woiewództwie i Ziemi *démortuus* znajdował się.

Chcąc przytym ubezpieczyć wszystkich obywatelów w niezmnienianiu się Majątkow szlacheckich, częstokroć publicznym Rzeczypospolitey potrzebom użytecznych, stanowimy, aby *ab hinc* wstępujących do Kłaustru Mniszek, to tylko było domowey substancyi uczestnictwo, które służy i stanowi Duchownemu Zakonnemu, według ustawy konwokacyney 1764. dla męskiej

Summariusz

plac, z tym jednak ostrzeżeniem, iż Mniszek *expeditio muliebris* do klasztorów niema być dawa-
na *in paratis summis*, lecz *comparatis suppellectilibus*, a portio *substantia* mniszkom tylko *usui ad vita
tempora* ma służyć, zwracaniem się potym *ad successores sanguinis*.

SUMMARIUSZ

Krótko Zebrany z Konstytucyi Seymu skończonego Roku 1775.

RADA NIEUSTAJĄCA

Jey Ułożenie.

S Kładać się będzie ze trzech Stanów, Króla, Senatu, i Stanu Rycerskiego, które nieroz-
dzielne będą, wyjąwszy bezkrólewie i nieprzytomność J. K. M.
Senatorowie i Ministrowie są *Candidati nati*. Z Stanu zaś Rycerskiego mają się udawać
w Osobach swoich lub przez Memoryały z podpisem i pieczęcią własną do Marszałka Sey-
mu przesyłać.

Po obraniu Marszałka Seymowego i złączeniu Izby Poselskiej z Senatorską Regestr prze-
czyta się Kandydatów. Od Kandydacyi niemoże być wyłączony, ktokolwiek okaże własności
do tego Urzędu, to jest: że zasiadał w jedney z czterech Juryzdykcji Rzeczypospolitey, Mar-
szalkowskiej, Woysk Asessorskich lub Skarbu, albo że był Deputatem na Trybunał lub raz Po-
sem na Seym albo za granicę.

Obierać będą Posłowie Seymujący, podkreślając tylu Kandydatów, ile może w niść Osob
do Rady Nieustającej, tak jednak, aby między podkreślonymi trzecia część znajdowała się zafia-
dających w Radzie przeszley.

Obierani będą tym sposobem: Przystępować będą Posłowie porządkiem do stołka firankami
otoczonego, na którym zakrytą w Regestrze Osoby, każdy swoy Regestr włoży do Wazonu
który przed zaczęciem kreśkowania otworzony będzie publicznie, dla pokazania że próżny, zam-
kną go potym na 3. różne zamki i klucz jeden oddadzą N. Panu, drugi Marszałkowi W. trzeci
Marszałkowi Seymowemu. Po zakończonym *ex Turno* odbywaniu wszystkich Regestrów pod-
kreślonych, Wazon na środku Izby Senatorskiej otworzony będzie przez 9ciu na to umyślnie
delegowanych od Tronu, z których trzey będą Senatorowie, sześciu z Stanu Rycerskiego, Ci liczbę
Regestrów z liczbą Osob zasiadających zkonfrontują, a większość głosów *primus in ordine* ogłosi.

Rada składać się będzie z następujących Osob.

1. Król Jmć Pan Nasz Miłościwy.
2. Trzech Biskupów, między którymi Prymas, który po dwu latach drugie dwa na przemia-
ny ma wakować.
3. Dziewięciu Senatorów Świeckich, a dwuch z liczby Senatorów lub Ministrów, czterech
z Ministeriów, to jest z każdej Juryzdykcji po jednym.
4. Marszałek Stanu Rycerskiego.
5. Z Marszałkiem osnaftu Konsyliarzów, których po sześciu ma być z każdej Prowincyi.
6. Sekretarz Rady. Ten z Sekretarzów, Referendarzów i Pisarzów Narodowych ma być
wybrany.

O Pensjach.

1. Prymas, Biskupi i Ministrowie nie będą brali pensyi.
2. Senatorowie Świeccy Koronni i Lit. na Rok 14,000. złotych.
3. Marszałek Rady Nieustającej na Rok 30,000.
4. Konsyliarze i Sekretarze Rady Nieustającej po 14,000.

O powinnościach i Prerogatywach Osob składających Radę Nieustającą.

Najjaśnieyszy Pan zwoływać będzie Stany na Seym za zdaniem Rady Nieustającej.

Wszystkie Prawa, Przywileje &c. pod Imieniem Królewskim wychodzić będą.

Król dawać będzie Audyencye Posłom i Ministrom cudzoziemskim; lecz decydować będzie
z Radą Nieustającą przy większości głosów.

Król przywilejować będzie Biskupów, Woiewodów, Kasztelanów i Ministrów, obrawszy
jednego ze trzech przez Radę Nieustającą podanych.

Innych Urzędów szafunek Duchownych i Świeckich w ręku samego zostaje Króla.

J. K. M. odstępuje szafunku Królewsczyzn i Starostw, które obrócone będą na użytek Oy-
czyzny *salvis modernis Possessoribus*.

Cztery Regimenta Gwardyi powrócą pod zwierzchność Woyskową, tak jak były za Au-
gusta III.

Inne Prerogatywy dawniejsze Królewskie nienaruszenie zostaną.

Konstytucyi Seymu Ordynaryinego w Roku 1775.

Rada nieustanna utrzyma przy swej formie Trybunały i inne Juryzdykcyę, ale nie dopuści Kapturów.

Marzałek Rady Nieustającej pierwszy będzie w rządzie Stanu Rycerskiego. Co dwa lata na Seymie odmieni się, zachowując alternatę trzech Prowincyi.

Senator, ani Minister Marzałkiem być nie może, chyba by złożył swój Urząd. Po Marzałkostwie nie może być Połem na Seym następujący, ani Marzałkiem w Radzie Nieustającej chyba w lat 4.

Rozdawać będzie głosy Konfiliarzom, wymować kreski wotujących, i ogłaszać większość. Na Seymach miejsce mieć będzie po lewej ręce Marzałka Seymowego.

Sekretarz Rady Nieustającej imo: głos tylko informujący ma w Radzie Nieustającej.

2. Zapozwać Konfiliarza Rady Nieustającej kazać może na Sądy Seymowe.

3. Oddawać będzie rezolucye bez zapłaty na Memoryały.

4. We wszystkich expedycyach przypisywać się będzie.

5. Odbierać będzie Raporta od innych Departamentów, i w Protokół wprowadzać.

Dość Sprawiedliwości.

Osoby w chodzące do Rady Nieustającej zapozwani, Urzędem zaślaniać się niemoga, lecz przez Plenipotentów sprawić się mają. A gdyby za Dekretem jurament wykonać trzeba było, tedy w Grodzie Warszawskim na terminie wyznaczonym wykonać powinni. W sprawie zaś kryminalnej podług Praw *non obstante functione* mają być karani.

In *causis facti personalis* gdyby *penalitas* na Konfiliarzu sądzone być miała, ma onę *non obstante functione* dopełnić.

Toż samo in *causis Juris* Dekret na Konfiliarza *stante functione* wypadły, we wszystkim skuteczniony być powinien.

Podział i Porządek Rady nieustającej.

Podzielona będzie na pięć Departamentów.

1. Interesów Cudzoziemskich.

2. Policyi czyli dobrego porządku.

3. Wojskowy.

4. Sprawiedliwości.

5. Skarbów.

W Departamencie interesów zagranicznych będą tylko 4. Osoby, w drugich 4. po 8.

Do traktowania interesów kompletowych 3. będzie.

Osoby z Ministerium będą Prezydować w Departamentach do Urzędu ich ściągających się.

Departamenta odbierać będą i roztrząsać Memoryały, ale po rezolucyą do Rady *in pleno* odeszłą.

Na Sessjach Departamentowych jako też *in pleno* zdania zaczynać się będą od ostatniego Konfiliarza.

Jeśli by Król Jego Mość nie znajdował się na Radzie, pierwszy Senator z Marzałkiem Stanu Rycerskiego powinni donieść o wszystkim J. K. M. Król zaś może przydać dwie swoje, jeśli się podoba, kreski, które takie będą wagi, jak gdyby na Sessyi dawał.

Gdyby Rada Nieustająca uznała potrzebne J. K. M. z Warszawy oddalenie, tedy i sama przenieść się z Królem powinna. Lecz gdyby wyjazd Nayaśniejszego Pana z woli własnej nastąpił, szafunek Urzędów zawieszony tylko ma być do dwóch Miesięcy. Jeden tylko z Departamentu Cudzoziemskiego ma być przy Królu, aby ciąg interesów Króla Jmści z Radą Nieustającą był zachowany.

Turnus nie będzie miał miejsca *in pleno*, chyba w liczbie Osob 15. zasiadających, do którego nim przyjdzie, wprzód pytanie będzie czy zgoda. Wolno wziąć do trzydniowej deliberacyi każdą propozycyą.

Turnus zaczęty ma trwać póki decyzya nie nastąpi.

Reflexyę każdemu Konfiliarzowi pozwolone raz jeden przed zaczęciem kreszek.

Wota sekretne dawane być koniecznie mają.

1. W obietnieniu do Wakanów.

2. W expensach Skarbów Rzeczypospolitey extraordinarynych prawem nie oznaczonych, z których żaden z Konfiliarzów przez czas funkcyi swojej żadney gratyfikacyi brać nie ma.

3. W materyach *Lasa Majestatis, criminum Status* wzruszenia spokoyności publiczney, także zjazdów prawami zakazanych.

Wota sekretne jak nayostróżniej odprawować się będą, którym aby zjednać zupełną wiarę, postanowiony będzie w przód tali stoł osłoniiony firankami wysokimi w człowieka. Na tym stole stać będzie naczynie z dwoma otwarciami, z napisami na jedney stronie *affirmative*, na drugiey *negative*, gdzie galki puszczać będą. Te otwarcia będą tey przestrożności, aby galkę, nie zaś rękę obić mogły, przytym to naczynie będzie miało przykrycie na zawiasach przymykające się, od

Summariusz

którego klucz położony będzie na stole w Radzie aż do końca wotowania, i nie wprzód wzięty. aż galki rachować przyjdzie Marzałek Minister, i Marzałek Stanu Rycerskiego. W przytomności zgromadzonych przewrócone będzie z góry na dół to naczynie otwarte dla pokazania, że jest próżne, toż postawione będzie na stole, i wraz zapieczętowane przez obu Marzałków, i firankami zapuszczone. Zatem Sekretarz rozdawać będzie galki z kości łonowej wszystkim mającym głos decydujący w Radzie. Przytapi więc każdy podług porządku do stołu, i podniosszy rękę pokaże zgromadzonym, że tylko jedną galkę trzyma, i włoży onę w jedno ze dwóch otwarcie pozwalając lub niepozwalając, a tym sposobem ani sam drugich jak wotują widzieć, ani widzianym być może.

W przypadku wielości konkurentów do Urzędu Sekretarz Rady wszystkim zasiadającym rozda karteczki jedną ręką pilane z Imionami i Przewiskami Konkurentów, każdy trzeche Kandydatów włoży w naczynie, a innych spali, i na ten koniec będzie przygotowana miednica i świeca zapalona.

Starając się o Wakanse trzeba wyrazić prozbę na piśmie.

Po skończonym wotowaniu Marzałek Minister z Marzałkiem Stanu Rycerskiego odpieczętują pieczęci, otworzą naczynie, pomiarkują większość, a Marzałek Stanu Rycerskiego ogłosi Kandydatów.

Dwie Osoby jednego Domu i nazwiska nie mogą jako członki jednego Stanu zasiadać w Radzie.

Expedycje Rady Nieustającej bez platy, nawet i od pieczęci pod Imieniem Królewskim wychodzić będą z tą Aryngą: *My Król za zdaniem Rady Nieustającej.*

Osoby Radę składające, mogą być nie przytomne przez 6 miesięcy wciąż lub różnemi czasami, ale publicznie prosić i otrzymać większość głosów pozwolenie od Rady należy.

Wyśłani być za granicę niemogą.

Ani złożyć funkcji, ale wolno oney nie przyjąć.

Nie mogą znajdować się na Sejmikach, Reassumpcyach Trybunałskich &c.

Nie mogą żadnych innych funkcji sprawować, prócz tych, które są do Urzędu przywiązane.

W przypadku śmierci Konfiliarza w przeciągu sześciu niedziel ma być inny obrany *per-vo-ta secreta.*

Władza i Powinności Rady Nieustającej.

1. Nie ma mocy Prawodawczej, ani sądowniej, ale ma do skutku przywozić ustanowienia.
2. Wydawać będzie Asygnacje do zapłacenia expensy nie przewidzianej w przypadkach extraordinarynych.
3. Odbierać będzie projekta dla kraju pożyteczne.
4. Układać będzie projekta do reformy Praw.
5. Wysyłać będzie za granicę Posłów naznaczonych od Najjaśniejszego Pana.

Ustanowienie Departamentów w Radzie Nieustającej.

1. *Departament interesów Cudzoziemskich* składać się ma ze czterech członków, między którymi jeden przynajmniej z Prowincyi W. X. Lit. i z Pieczętarzów jeden znajdować się powinien. Prezydować ma Pieczętarz. Na Sejsjach expedycje zagraniczne rozstrząsać i na nie odpowiadać będą. Także Noty, Memoriały, Deklaracje obcych Narodów, lecz rezolucya ostateczna będzie ma od Rady Nieustającej *in pleno.*

Sekretarz tego Departamentu z liczby Sekretarzów Narodowych lub Referendarzów albo Pisarzów od J. K. M. będzie wybrany, także i Subalterni.

O czym jasniej w Uniwersale Rady Nieustającej niżej położonym.

2. *Departament Politycy*, w którym Marzałek z liczby Ministrów zasiadający w Radzie ma Prezydować.

Marzałek zapozwany, nie może być przytomny w Radzie.

Przybierze Marzałek Asessorów w sprawach następujących:

1. W sprawach kryminalnych.
2. O taxę i cenę żywności w miejscu tylko rezydencji Królewskiej.
3. W sprawach o długi *ex vi inscripti fori* przypadających, gdy summa przewyższać będzie 500. złotych.
4. We wszystkich appellacyach a *1ma Instantia.*

Marzałek W. co miesiąc odsyłać będzie Raporta do Rady Nieustającej. Mieszkać też 6. miesięcy, powinien przy boku J. K. Mci. Z Asessorów zaś każdy 4. miesiące, a pensyi weźmie 6000.

O czym niżej w Uniwersale Rady Nieustającej.

3. *Departament Wojskowy*, w którym Hetman z liczby Ministrów prezydować będzie, albo *primus in Ordine* tego Departamentu.

Odbierać będzie dwa razy na rok Raporta o całym Woysku od Hetmana W. i te będzie examinał, oraz w Akta wprowadzał.

Konstytucyi Seymu Ordynaryjnego w Roku 1775.

Rachunek z expensów extraordinaryjnych gdy Hetmani na Seym wygotują, wprzód będzie w Radzie Nieustającej przejrany.

W. Warszawie oprócz Komendy Marszałkow W. i Podskarbach. może być 3000 Woyska Rzeczypospolitey, 2. z Korony, tyśiąc z Litwy, którey Woyska karność wewnętrzna od Hetmana W. Lit: służba zaś całkiem dependować będzie od Hetmana W. Kor:

Rada Nieustająca zmównie z Hetmanami W. będzie mogła determinować fortifikacyą nowych miast, liczbę robotników, którą Regimenta dadzą na robienie dróg publicznych, kanałów sławnych, &c a to za poprzedzającą plantą przez Kommissyę Skarbowe. Płacą za to uregulować Rada Nieustająca z Hetmanami W. z sum Rzeczypospolitey na potrzeby extraordinaryne wyznaczonych. *O czym jasniey w Uniwersale Rady Nieustającej,*

Kommissya Woyskowa.

Hetmani Wielcy zostają się przy dawnych Prawach i prerogatywach w tym wszystkim, co się wyżej opisanym Artykułom nie sprzeciwia.

Karność, ubior, Woyska rozlokowanie, słowem Komenda generalna od Hetmanów W. dependować będzie.

Kommissya złożona będzie z 6 Kommissarzów, połowa z Cywilnych, a druga z Woyskowych, między którymi Generalowie Artyleryi będą *Commissarii nati*, bez pensyi Kommissarskich.

2. Komplet będzie w Kommissyi Woyskowej trzech, a gdyby dwóch było, Pisarze *cum voto decisivo* dla kompletu zasiadać mają.

3. Kommissya dwa razy na rok odbierać będzie raporta likwidacyi, i też dwa razy do Rady Nieustającej odeśle.

4. Woysko niemogąc w płacy znośić najmniejszej zwłoki, raz na zawsze jest postanowiono: aby Kommissye Skarbowe najpierwsze pieniądze do ich kasł wchodzące obracali na zapłatę tegoż Woyska, które ma regularnie odbierać 1. Kwietnia, i 1. Pazdziernika. Co jeśli się nie isciło na terminie, Hetman W. z Kommissyą ma donieść Radzie Nieustającej, a ta autoryzować będzie Exekucyą.

5. Kassa Woyskowa przy kommissyi będzie, klucz jeden od niej u Hetmana, drugi u jednego z Kommissarzów Woyskowych, trzeci u Kassjera będzie.

6. Kommissye sędzić będą sprawy według Artykułów Woyskowych, między żołnierzem a żołnierzem; gdyby zaś krzywda stała się od żołnierza Obywatelowi, może do Komendy udać się, u której gdyby nieżyłkał sprawiedliwości, wolno do Grodu lub Ziemstwa zapozwać z apellaacyą do Kommissyi, lub prosto do Kommissyi.

7. Nikt z Kommissarzów Woyskowych nie może być Posłem na Seym następujący.

8. Hetman W. Koronny w Koronie, a Litewski w Litwie mieć będą prerogatywę kreowania i patentowania Officyerów (oprócz Regimentów Polnych) począwszy od Chorążego do Kapitana *inclusus*, zawsze jednak za rekomendacyą Szefa Regimentu.

Kancelarze Wielcy.

1. Mieć będą Kommissyą złożoną z dwóch Senatorów i z czterech Osob z Stanu Rycerskiego wybranych pod czas Seymu przez wota sekretnie w Radzie Nieustającej przepisanie.

2. Z tych Ministrów każdy powinien mieszkać w Warszawie sześć miesięcy, z Kommissarzów każdy powinien mieszkać przynajmniej cztery miesiące, a pensyi mieć będzie 6000 złotych.

3. Kancelarze co miesiąc odsyłać mają do Rady Nieustającej Sygillatę wszystkich Przywilejów.

4. Pieczęci zostaną jak dotąd były. Wpieczętowaniu trudności się czynić nie może w szafunku od wyboru, *Consilii permanentis* zależącym.

5. Departament Skarbowy odbierać będzie co miesiąc rachunki od Kommissyi Skarbowey Koronney z expens potocznych, z percepty zaś generalney Rzeczypospolitey co kwartał, a od Kommissyi Skarbowey Lit: po każdej Kadencyi.

Podskarbi W. Koronny co miesiąc ma odsyłać do Rady Nieustającej Raport czynności, a Litewski po każdej Kadencyi.

Kommissye Skarbowe odbierać będą Memoryały, Projekta do handlu, rękodziel, robienia kanałów, portów &c.

Officyalistów Skarbowych nominacye przy Podskarbach, a roztrząśnienie zdatości, przyjęcie, lub odrzucenie rękoymii przy Kommissyach.

Zdatność Officyalistów na tym zawisła: 1. Aby byli Szlachta. 2. Aby mieli rękoymią za sobą. 3. Aby nie byli notowani. 4. Aby umieli pisać. 5. Aby umieli rachunki.

6. Pisma będą i Uniwersały z druku wychodzące pod Imieniem Kommissyi z podpisem samego tylko Podskarbiego, lub w niebytności z podpisem pierwszego w porządku.

Corpus Milicyi Skarbowey zostaje w obowiązkach Podskarbim i Milicyi winnych podług dawniejszych Praw. Officyerowie zaś rekomendowani przez Podskarbach, jeżeli Sztabs Officye-

Summariusz

rowie, to przez Najjaśniejszego Króla, a jeżeli Subalterni, aż do Kapitanów, *inclusive* przez Hetmanów patentowani będą. A gdzie zaydą kryżtechty na Officyerów, lub kary śmierci, na Sady Kommissyi Woyskowych odeszła, gdzie osądzeni będą.

Odmiana co do Komissyi Skarbowey Konstyt. An: 1768.

1. Podskarbiowie obowiązani mieszkać przez 4. miesiące pod utratą pensyi podług proporcji, która nie będzie dzielona, ale w Skarbie zostawać ma. Y Kommissarze podobnie do rezydowania na mieyscu sędzący się Kommissyi przez 4. miesiące, tak, aby liczba Kommissarzow z pięciu przynajmniej Osob składała się, rachując w to jednego lub dwu Podskarbach, a pensye od nieprzytomnych pozostałe, mają być dzielone na zasiadających Kommissarzow.

2. Zaden z Kommissarzow nie może być obrany Posłem na Sejm następujący.

3. Odtąd będzie Regestr dla spraw cudzoziemskich, handlu i wexlow.

4. Kommissye Skarbowe naypierwey oddawać będą pieniądze na Woysko.

Jakie Sprawy w Kommissyach sędzone być mają.

1. O depaktacye Kupcow, zwracania onychże z traktow, i wzajemnie przeciw Kupcom o pokrzywdzenie w przemyceniu skarbu.

2. O podatki wszelkiego rodzaju przeciw Szlachcie, Duchownym, i miastom oraz *quocunque titulo* podatkującym.

3. O kontrakty względem handlow między Kupcem a Szlachcicem, lub Duchownym zawarte.

4. O wexle wszelkie bez excepcji Osob i stanu.

5. O długi Kupieckie i Rzemieślnikow do Regestru winne przeciwko Osobom stanu Duchownego i Swieckiego, & *converso*.

6. O miary, łokcie, i wagi.

7. O skrzywdzenie Skarbu naszego, lub depaktacyą przez Officyalistow naszych, o przebranie na mostach, przewozach i groblach, albo o sprzeciwienie się Kupcow Taryffom, także sprawy między Kahałami o wylamywanie się z parafij i partykularzow, tudzież sprawy *ex utro scripti fori*.

In reliquo Kommissye zostawiają się przy Konstytucyach 1764. 1766. 1768. w tym wszystkim, co się wyżej opisanym Artykułom nie sprzeciwia.

Repartycye i Kadencye Trybunału Głównego W. X. Lit.

Po odejściu krajow uznawszy potrzebę odmiany, postanawiamy w następujący sposób: Do Repartycyi Litewskiej Województwo Wileńskie, Powiat Oszmiański, Wilekomirski, Brasławski, Woiewództwo Trockie, Powiat Kowieński, Upitski, Xięstwo Zmudzkie, Woiewództwo Smoleńskie, Powiat Starodubowski, Woiewództwo Połockie i Powiat Orszański. Inne zaś, jako to Powiat Lidzki, Grodzieński, Woiewództwo Nowogrodzkie, Powiat Słonimski, Wolkowyński, Woiewództwo Brzeskie Lit: Powiat Piński, Woiewództwo Mińskie, Powiat Mozyrski i Rzeczycki do Repartyci Ruskiej przyłączamy.

Razem też *praesenti lege* na Repartycyą Lit: Miasto Wilno dezygnujemy, A na Repartycyą Ruską jedno Miasto Grodno.

Każdey oraz termin i czas do sądzenia wydzielamy: Wileńskiej Kadencyi *a die 15. Novembris* równo miesiący pięć, *ad diem 15. Aprilis*, a Grodzieńskiej *a die 1. Maij* miesiący, pięć, *ad diem ultimum Septembris*. Deputaci zaś z Duchownymi razem od Kapituł wyznaczonych w Mieście Wilnie od 15. 8bra przez zupełne sześć tygodni administrować i prawiedliwość są obowiązani, który to wydział na zawsze determinujemy. A co tey się ustawie nie sprzeciwia, to z opisow dawniejszych Trybunałow przy ich mocy *in integro* zostawujemy.

Powiat Rzeczycki.

W mieście Bobrówku w Posessyi Urodzonego Michała Łopota jako Starosty Bobrówskiego Sady i Seymiki, tudzież importancye Skarbu Rzeczypospolitey należne do Kancellaryi, zamiaść *Rohaczewa*, odtąd zabespieczamy.

Powiat Orszański.

Na Seymiki, Sady Ziemskie i Grodzkie, oraz Kancellaryą i prawne tranzakcyje tego Powiatu, miasto Ziemskie Dziedziczne W. Chreptowicza Lit: Cholopenicze naznaczamy.

Zmudz, Troki, Oszmiana &c.

Na Zmudzi Repartycyą Telszewską naznaczamy do miasta Ekonomicznego Szawel, do kąd należeć będą Powiaty: Szawelski, Wielkich i małych Dyrwian, Berżański, Tędziagolski, Jaswoyński, Połongowski, Plotelski, Telszewski, Retowski, Potumiszewski, Birzyniański, Powendeński, Mendygiański i Korklański należeć mają, reszta pozostałych do Repartycyi Rosieńskiej.

Woiewództwu Trockiemu mającemu między Trokami i Mereczem Sądową alteritację, przenosząc z Merecza, miasto Nasze Ekonomiczne *Olite* naznaczamy.

Powiatowi Oszmiańskiemu z Miadzioła do *Posław* determinujemy, gdzie ma być Kancellaryja i Archiwum.

Mozyrskie Sady i Rzeczyckie Grodzkie równie jak i Ziemskie dla złych drog i rozlewow rzek dwie Kadencye tylko mieć będą, którym pierwszą od 1. Januarii, drugą od 1. 7bra po nie-

Konstytucyi Seymu Ordynaryjnego w Roku 1775.

dział sześć sędzić nakazujemy.

Wilkomirskich Sądów Ziemskich Repartycyą w *Oniksztach* znośimy, a jedną tylko w Wilkomirzu jako też lokacyą *Actorum* determinujemy.

Odmiana Kadencyi Kommissyi Skarbowey W. X. Lit.

Pierwsza od 1. Marca, a druga od 1. Pazdziernika, zawsze każda Kadencya po niedziel ośm.

Rozrządzenie Dóbr przeszło Jezuickich.

Concurrentes do okupna Dóbr nieruchomości Szlachta być ma Polska.

Summa, na krórą będą przez Kommissyą otaxowane Dobra, na nichże wieczystość zostać, i po pulpiata od sta procentu co rocznie 8° *anticipativé* dwiema ratami pierwszą na S. Jan Chrzciciel, drugą na SS, trzech Królow do Kassy Kommissyi Edukacyney lub temu, komu też Kommissya asygnować będzie, tych Dóbr Dziedzic *obligabitur*, i od tej punktualney solucyi *ulla calamitas publica* i żaden *pretext* exkuzować nie będą mogły.

Gdyby *privilegiatus* od Nas Dziedzic Dóbr, nie zapłacił punktualnie, na terminie wspomnianym, natychmiast Kommissya Edukacyina za wiadomością od Kasyera, przez wydane od siebie obwieszczenie ostrzedz dłużnika powinna będzie, że gdy *in spatio* 6. Niedziel *contingens* nie zapłaci, Sekwestratora do Dóbr wyznaczy, a skoro te wypłyną, tedy Sekwestrator *sine ullo juris Processu* *trachio Militari* z Wojska Rzeczypospolitey też Dobra odebrać, końcem wybierania *prafati contingentis* trzymać, a w tym czasie w stan Dóbr sekwestrowanych weyrzeć, i z Inwentarzem pierwsiastkowym podawczym skonfrontować powinien będzie, i jeżeli jaką dezolacyą znajdzie, o niej Kommissyi Edukacyney doniesie, która w Ziemstwie lub Grodzie za pozwem dwuniedzielnym *ex Registro* *Termini tatti Processum instituet*, Sąd zaś tę sprawę *etiam in tractu* innej oczewistej *sub privatione Officiorum* w Trybunale *irroganda*, przywoływać i przed wszystkiemi innymi pretenzjami *precisa appellatione* sędzić powinien będzie. A w nieustaniu zapozwanego drugą kondemnację za zupełną i dostateczną konwikcyą do obciążenia Dóbr mieć chcemy. A gdyby niewypłatny Dziedzic w czasie wyżej zamierzonym z sekwestru tych Dóbr nie uwolnił, Kommissya Edukacyina one *pro vacanti* poda, a My, Król mającemu świadectwo *à pluralitate* też Kommissyi Edukacyney Diploma wieczystej przedaży Kancellaryi W. X. Litewskiego wydać rozkażemy.

Na Dobra Ziemskie po Jezuitach długów zaciągać niewolno, pod utratą summy na te Dobra wniesionej, tudzież w rozdział na Braci lub krewnych iść nie mogą, ale dziedzicznie na jednego spadać.

Dobra zaś nie ruchome w Miastach i Miasteczkach, mają być za sumę gotową przy przedaży liczoną zbyte, przeto wolno ją będzie każdemu jak swą własną dysponować.

Dochody z Dóbr nieruchomości i prowizye od sum lokowanych na Edukacyą młodzi i na okazanie ludzkości tym wszystkim Osobom, które w Państwach Rzeczypospolitey *Institutum Societatis Jesu* składały, a dotąd nie są przyzwolicie rozporządzone, i co do żywności odzieży mieszkania nieopatrzone, żeby im na tym wszystkim nieschodziło do śmierci obrócone być mają.

Duchowieństwo W. X. Lit.

Stołując się do przykładu Duchowieństwa Koronnego oraz widząc potrzebę na wypłacenie długów Rzeczypospolitey &c. przyimuie na siebie dobrowolnie *subsidium Charitativum* wypłacenia na Rok 100,000. złotych: Pol: do Skarbu W. X. Lit: dwiema Ratami Septembrową i Marcową.

Ustawa Procentow W. X. Litewskiego.

Stanowimy iż odtąd w Prowincyi W. X. Lit od summ Duchownych nie więcej jak szósty, od summ Świeckich nie więcej jak siódmy procent płacony być ma.

Zniesienie Podatku Plebanow Ritus Graci.

Zlecamy WW. Kanclerzom zanieśienie o to rekwizycyi do Przewielebn. w Bogu X. Nuncjusza, aby podatek od Plebanow *Ritus Graci* zwany *Cathedraticum* nie był wybierany.

Ubezpieczenie Seymow Ordynaryjnych.

Seymom Ordynaryjnym poniedziałek pierwszy po S. Bartłomieju, Seymikom zaś przed Seymowym na obranie Posłów poniedziałek pierwszy po S. Małgorzacie Pannie i Męcz: wyznaczamy, który to Seym w Roku 1776. w czasie wyżej wyrażonym deklarujemy.

Dochody Skarbu Obu Narodow.

Na potrzeby Rzeczypospolitey jako też na zapłacenie Wojsku aż do 30,000. wynoszącego. dochody Skarbu aż do trzydziestu trzech Millionow teraz ustanowić pozwalamy, umniejszenie zaś onych przyszłym Seymom zostawiamy.

Ustanowienie Podatkow.

1. Cło generalne Roku 1764: postanowione znośąc. *excepcyą necessariorum* reasumujemy.
2. Poglówne żydowskie dozwalając Kommissyom przez powtórny Łuźtracyą zregulować, nie już po dwa lecz po pultrzecia złotego ma być odbierane.
3. Kwarta łowita z Starostw *titulo* teraz Hybernowych.
4. Czopowe, Szeleżne, w dziesiątym groszu od czystego zysku z propinacyi Arendowych lub z Dworskiego zysku po wszystkich ogólnie miastach i wsiach, Duchownych, Stołowych i Ziemskich.

Summariusz

5. Podymnego wybor w sposób następny do pozycyi kraju regulowany ustanawiamy.

Dwory, Okolice, i Wsie.

1. Dwor każdy w Dobrach Królewskich, Hybernowych, Ziemskich i Duchownych w swo-
iey cyrkumferencyi z całym zabudowaniem liczony bydz ma za Dym jeden. Toż samo dom
Szlachcica w Okolicy, i każda chata wiejska, gdy prócz ogrodu warzywnego zarabia grunt tak-
że za Dym liczona bydz ma.

K L A S S Y.

W Pierwszej Klasse Xięstwo *Zmudzkie*, Powiat *Upitski*, i *Wilkomirski*, ma placić na Rok
po złotych 10. wyjąwszy kilka mil ku granicy Wileńskiej zkad po złot: 6.

W Drugiej Klasse na Rok po złot: 9. Powiat *Kowieński*.

W Trzeciej Klasse na Rok po złot: 8. Powiat *Brasławski*, prócz podległego kraju po nad
rzeką *Dzina*, zkad po złot: 6.

W Czwartej Klasse po złot: 7. Województwo *Brzeskie*, prócz zakątnego *Polesia* zkad po
złotych 5.

W Piątej Klasse po złot: 6. Województwo *Wileńskie*, prócz pogranicza od *Wilkomirza*, z
którego po złot: 8. Także Województwo *Trockie*, prócz *Zapuszczańskie* kraju, z którego po
złot: 9.) Powiaty *Oszmiański* (prócz *Okolic Trabowa i Juvia* zkad po złot: 7.) Powiaty *Lidzki*,
Orszański, *Grodzieński* Województwa *Mińskie*, *Nowogródzkie*, Powiaty *Wetkowsky* i *Stonimski*,
prócz zakątnego *Polesia*, z którego po złot: 4.

W Szóstej Klasse po złot: 5. Województwo *Połockie*, w pozostałym kraju.

W Siódmej Klasse Powiat *Mozyrski*, i poł zapadleyzszego Powiatu *Pińskiego*, na Rok po złot 4.
Druga wyniosleyza połowa w gruntach lepszych po złot: 5.

Miasta i Miasteczka.

Miasta Magdeburkie dzielą się na trzy Klasy.

W Pierwszej Klasse *Wilno*, *Grodno*, *Brześć*, *Kowno*, *Mińsk* i *Stuck*.

W Drugiej Klasse *Pińsk*, *Nowogródek*, *Stonim*, *Lida*, *Rosienie*, *Kiejdany*, *Druja*, *Czereja*.

W Trzeciej Klasse wszystkie pod dwoma wyższemi nie specyfikowane.

Od Kamienic i Domow Wjeznych po Miastach.

1. Klasy po złot:	30.
2. Klasy po złot:	20.
3. Klasy po złot:	10.

Od Dworow i Budynkow po Miastach.

1. Klasy po złot:	12.
2. Klasy po złot:	10.
3. Klasy po złot:	7.

Od Domow Rolniczych w Miastach.

1. Klasy po złot:	6.
2. Klasy po złot:	6.
3. Klasy po złot:	4.

Od Chatup prywatnych mieszkan: po miastach.

1. Klasy po złot:	4.
2. Klasy po złot:	3.
3. Klasy po złot:	2.

A Lazarety i Szpitale podymnego placić nie mają.

Postanawiamy: iż przy której Plebanii Dyecezyi Wileńskiej Szkoły w aktualnym zafun-
dowaniu znajdować się będą, z takowych dworow Plebańskich i przy nich z Szkolnych domow
podymnego podatek placony bydz nie ma.

Terminy wnażania tych podatkow w Ratach Prawem dawniejszym opifanych zachowu-
iemy.

Dla Luźratorow postanawiamy aby Possessorowie od złotego wieleich na rok z każdego
fundum przyydzie, przy wypłaceniu pierwszey Raty po groszu jednym miedzianym wnieśli.

W nadgrode odeszłych Stołowi Naszemu intrat z Prowentow Skarbu obóyga Narodow
naznaczona jest summa 5,000,000. na Skarb zaś Litewski 1,666,666. złot: Pol: i gr: 20. przy-
chodzi. Takowy należący nam dochod upewniamy sobie z percept trojakięgo rodzaju.

1. Z Cła Rzeczypospolitey od Towarow zagranicznych.

2. Z Kwarty sówitey Starostw.

3. Zpogłównego Zydowskiego.

Wszakże jak superata z tych intrat do Skarbu Rzeczypospolitey należec ma, tak decelz z
inzych intrat tenże Skarb bonifikować nam powinien będzie.

Wiadomości z Uniwersalow Rady Nieustajacey.

I. Extrakt Uniwersalu o Kommissarzach furazowych, pod Datą 20. Czerwca R. 1775.

W tym Uniwersale zachodzi rozkaz Rady Nieustajacey, aby na Seymikach Gospodarskich
Prawem przepisanych Woiewództwa i Powiaty od Kommissarzow furazowych bądź obranych
od Szlachty, bądź przez Komendy zagraniczne wyznaczonych, kalkulacyi przez Plenipotentow
wysluchały z wybranych Prowiantow, lub pieniędzy za nie, i aby doniosły o wszystkim Radzie
Nieustajacey, która ma się tymi rachunkami miarkować, jak ma postąpić, i o co się dopominać u
Dworow zagranicznych.

II. Extrakt Uniwersalu o Jurydykcyi pod Datą 4. Sierpnia Roku 1775. Wyraża się w tym
Uniwersale: że Rada ma w zleceniu od Seymu przeszłego.

1. Utrzymać w swoiey formie Trybunały.

Konstytucyi Seymu Ordynaryjnego w Roku 1775.

2. Odbierać Memoryały, i Raporta ónych tyczące się.
3. Nakazać, gdzie będzie należało, aby Prawa Eksekucyą miały.

Przeto Rada Nieustająca żąda:

1. Aby wszystkie Kancellarye przysyłały wiadomości Sądu własnego, gdzie która Juryzdykcyja z Prawa powinna się sądzić. Przecież jak długi czas? Wielą Kadencyami? Wymieniając Imieniami i nazwiskami Osoby Urząd składające, i do Kancellaryi tegoż Sądu należące.

2. Akta Radzie Nieustającej mają być doniesione w następującym sposobie: ażeby każda Kancellarya przez Osoby, Akta i Protokoły Sądów tzymające przysyłała do Rady Nieustającej z podpisem Prezydującego w Sądach, uwiadomienie, w którym być ma wyrażono:

1. Którego dnia Sady są ufundowane. 2. W przytomności czyjey z Osób Sądowych? 3. Wiele ten Sąd dowołania zpałał Aktorów. 4. W jakich Regestrach?

Drugie uwiadomienie z każdej Juryzdykcyi Ziemskiej, Grodzkiej, &c. po zakończeniu ich do Rady ma być przesłane w ten sposób:

1. Do którego dnia sądziła się Kadencya? 2. W czyjey z Sędziów przytomności? 3. Jakim sposobem Regestra były wolne? 4. Wiele odsądzono Aktorów *in Accessorio*, czyli *finaliter*. 5. Wiele ich zaapelowanych? 6. Wiele nowych przybyło wpisów. 7. Wiele spraw na przyszłą Kadencyą pozostało?

Trybunały i inne wszystkie Juryzdykcyje po kilka miesięcy sądzące się, tymże sposobem doniesienia przysyłać mają, pierwsze w początku Sądów, potym każdego skończonego miesiąca, na ostatek po zakończonej Kadencyi.

Po zachęcaniu w Uniwersale i przyrzekaniu względów i nadgodę Sędziom, za czuły i bacny szafunek sprawiedliwości, nakoniec wyraża się w Uniwersale: „Wszystkich nakoniec Obywatelów wzywamy i obowiązujemy, ażeby już to dla nasycenia własnego serca, już to dla zjednania sobie w Ojczyźnie sławy i szczęścia, już to dla łaski Naszey Królewskiej, starali się, więcej przyziacielskim umiarkowaniem aniżeli drogą prawnych Procesów należytey szukać sprawiedliwości.

Wszelkie staranie około zaspokoienia kłótni i niezgod mieć będziemy za nayprzyjemniejszą załugę. A gdy nam to doniesiono będzie, pamięć i wzgląd nasz za to obiecujemy. Dan w Warszawie &c. *ut supra*.

III. Extrakt Uniwersału względem podawania Memoryałów, Not i Projektów pod Datą 22. Września 1775.

Za zdaniem Rady Nieustającej podawane być mają Memoryały, Noty, Projekta;

1mo. Do Departamentu Interessów Cudzoziemskich: 1. O pretensye i krzywdy od zagranicznych poniesione, w których od Ministrów Cudzoziemskich, lub u Dworów zagranicznych trzeba dochodzić sprawiedliwości. 2. O prowianty, stąpy, i krzywdy od Woysk zagranicznych.

2do. Do Departamentu Policji: 1. O niedotrzymanie przez kogokolwiek Przywilejów miastom służących, jeśliby się w sądach *ultima instantia* sprawiedliwość nie stała. 2. O krzywdy i depaktacye Magistratów, Bractw Kupieckich, i Cechów. 3. O niedopełnienie Prawa względem miar i wag równości. 4. O krzywdy uczynione po drogach publicznych. 5. Projekta wszelkie do lepszego po miastach i miasteczkach porządku.

3tio. Do Departamentu Woyskowego: 1. O krzywdy od Woysk Krajowych uczynione, któreby nie miały satysfakcyi przez Komendy, Kommissye Woyskowe &c. 2. O sprzeciwienie się przez kogokolwiek ustawom Seymu przeszłego względem Woyska. 3. O zażywanie Woyska przeciw Obywatelom bezprawnie, lub niedodanie Zolnierzom dla eksekucyi Dekretów Sądowych. 4. O pokrzywdzenie porządku starzeństwa do Urzędów Woyskowych. 5. O trudności dla Szeffów z preferencyi lub zwłoki wynikać mogące w obieraniu równey płacy na Regimenta.

4to. Do Departamentu Sprawiedliwości: 1. O nieprzyjęcie wpisu w Sądach *ultima instantia*. 2. O zwłokę sądenia lub niedopuszczenie na miejsce swoje Subdelegata w Sądach wszelkich. 3. O pflowanie Kadencyi lub zrywanie kompletu. 4. O nieprzyjęcie appellacyi Prawem pozwoloney. 5. O odmianę porządku, Regestrów Sądowych. 6. O nieczytanie Dekretu w sprawach mniejszych więcej nad dni trzy, w większych więcej nad tydzień. 7. O odmianę publikowania Dekretu w Sądach *ultima instantia*. 8. O korrupcyą Sędziego. 9. O popełnione krzywoprzysięstwo. 10. O gwałtowny odpór eksekucyi *ultima instantia* sądów. 11. O prywatne inkarceracye i nieprawne czynienie sobie sprawiedliwości. 12. Gdyby Urząd do eksekucyi Dekretu bez ważney przyczyny Prawa zadość nieczynił. 13. Gdyby rekwirowane brachium militare stronie lub Urzędowi odmówione było.

Przeciwko Kommissarzom także Memoryały mają być podawane do Departamentu sprawiedliwości.

1mo. Gdy Kommissarze przepisanego Prawa nie trzymają się.

2do. Gdy więcej spraw lub Osób nad daną władzą pociągają.

3tio. Gdy swoich, Juryzdykcyi Sądowych rozdziały czynią, i wyznaczonych prawnych Kommissarzów ekskludować wazą się.

M.

Summariusz

4to: Gdy finalną decyzją zatrudniając.

5to: Do Departamentu Skarbowego: 1. O ukrzywdzenie dochodów publicznych. 2. O depaktacye przez Officialistów Skarbowych, jeśliby nieznały. Sprawiedliwości w Kommissyach Skarbowych. 3. O niedopełnienie przez Kommissye Skarbowe obowiązków Urzędu swego. 4. Projekta wszelkie użyteczne do pomnożenia handlu, rękodziel, rolnictwa, &c.

Zwyczajną formą i sposobem w Ustawach przepisany być te Memoryały mają, które nigdy *la siue* być nie mają pisane, oblatowane też być mają *in foro* własnego Województwa lub Powiatu, a tych oblat jeden ekstrakt do Rady Nieustającej, a drugi do strony przez Woźnego, który ma zeznać memoryał, odesłane być powinno. A Jurzydykcy jakakolwiek lub Obywatel zażarżony w czasie naydaley czteroniedzielnym do Rady Nieustającej ma swe justyfikacye zasłać, w którym czasie gdy nie będzie odpowiedzi, Rada do rezolucyi przytąpi.

SUMMARIUSZ

Konstytucyi Seymu Warszawskiego Roku 1776.

RADA NIEUSTAJĄCA

Objaśnienie Ustanowienia Rady Nieustającej.

DOświadczyliśmy z niemłym powagi Rządowej poniżeniem, że rezolucye napominalne i rekwizycyjne listy nasze Obywatelom niechcąc do teyże Rady kształtnie wprowadzić, więc aby ta naywyższa po Seymie Rządy z Nami Rzeczypospolitey Magistratura, na czele swoim majestat Królewski zawsze mająca cześć i bezskuteczna w czynnościach nie została, władzą i moc tey to Rady przy Boku Naszym za przychyleniem się Dworów Sąsiedzkich, między Seymem a Seymem deklarujemy, chcąc ażeby wraz z Nami, nie wdając się wprawdawstwo ani w moc sądową, pilnowała exekucyi prawa, któremu jeśliby króćkolwiek jurzydykcy nieposłuszeństwo czynić, lub pretextem obojętności prawa, któżkolwiek tłumaczyć je ważył się, Rada Nieustająca takowych tłumaczeń nie dozwolić, & *vim legis executivam* mająca, do skutku prawa przywołać moc ma, i powinna będzie. A wszystkie Ministeria i wszelkiey Kondycyi Obywatela Rzeczypospolitey i listów od niey wypadłych jak nayzupełniey słuchać powinni. A ktoby trwał w nieposłuszeństwie *sub pena suspensionis ab officio*, której jednak karze Sędziowie żadni *ex judicato* podlegać nie mają. A wezymby uciśnienia od Rady nieustającej kto doświadczył, na każdy następujący Seym o to wszystko uskarżenie na Radę zanieść może.

Powinności i Władza Departamentów

Stanowimy: iż Rada Nieustająca zostając złożona z Osob 36. Departamenta w niey będą miały następującą władzę:

1mo: Departament Interessów Cudzoziemskich Zostawiając go przy dawniejszey władzy, będzie miał moc negocjowania z Zagranicznymi Potencjami o traktaty handlowe tylko naypożyteczniejsze dla kraju, które My Król za zdaniem Rady Nieustającej między Seymem a Seymem zawierając moc mieć będziemy.

2do: Departament Policyi, Nad to co mu powierzono prawem Roku 1775. będzie miał moc examinowania rachunków Miast Królewskich. Będzie mógł zawierać kontrakty z kompaniami co do Miasta Warszawy tylko, nie przeszkadzając handlowi w Kraju przez Obywatelów prowadzonym.

3tio: Departament Woyskowy: w Radzie Nieustającej będzie reprezentować odtąd Kommissya Woyskowa, jak prawem Roku 1764. opisana z objaśnieniem następującym: 1mo: Departament ten łącznie z Hetmanami W. i Pol: którzy wszyscy na Departamencie Woyskowym zasiadać mogą, *in pleno* zaś Rady obrany tylko z Hetmanów miejsce ma, wydawać będą wszystkie Ordynanse; co się tycze ćwiczenia musztry i karności Woysk, ale żadna nie może być ruszona z Garnizonów Komenda; tylko za zdaniem Rady *in pleno*. 2do: Placa Woyskom Obojga Narodów czynić się będzie przez Kommissye Skarbowe porządkiem na teraźniejszym Seymie ustanowionym. 3tio: Departament ten rozstrządać będzie sprawy między Woyskowymi wszystkimi tudzież między Obywatelami a Woyskowym, jeśli będą o służbę i excessa. A na tych sądach Pisarze Polni, i Strażnicy i Oboźni wielcy Obojga Narodów, Generałowie Artyleryi Generałowie Inspektorowie, Strażnicy i Oboźni Polni Oby Narodów zasiadać mogą; komplet zaś 5. być powinien. Sprawy Cywilne między Obywatelami a Woyskowym należeć będą do Sądów Ziemskich Grodzkich i Miejskich podług kondycyi Osob *salva appellatione* do Sądów *Ultimarum instanciarum*. 4to: Ten Departament ma moc wydawania ordynansów dla Exekucyi Dekretów wszystkich Jurzydykcyi. 5to: Ten Departament czynić będzie Nam Królowi i Radzie raporta, nie tylko prawem 1775. przepisane, ale wszystkie i w ten czas kiedy Rada wyciągać będzie. Co się tycze

Konstytucyi Seymu Warszawskiego w Roku 1776.

Dekretow Sądowych Woyskowych, Rada Nieustająca nie będzie mogła odmienić ani uchylać. 6to: Cztery Regimenta Gwar: Koron: i Lit: powrócą pod Zwierzchność Najjaśniejszego Króla. 7mo: Do wszystkich Szarzy Woyskowych *Utriusque Authoramenti* aż do najmniejszego Officyera My Król mianować i patentować będziemy. Szefowie zaś przyśylać będą rekomendacye swoię *favore* Officyerow, z pomiędzy których my wybierać będziemy. Rotmistrze Chorągwi Polsk: zostają przy prawie nominowania Towarzyszow i Officyerow, a tych My patentować będziemy, Departament Woyskowy nie będzie mógł odmówić tym nominacyom Forztlacyi. 8vo: Znosiemy przyśięgę posłuszeństwa wykonaną Hermanom W. Kor: Roku 1775 9no: Rewizye Woysk czynić się będą przez Osoby od Rady Nieustającej wyznaczone. 10mo: Nowy Regulament Woyska oddany będzie do roztrząśnienia Radzie Nieustającej.

4to: Departament Spraw Nie mogąc się wdawać w żadną moc Sądową, ma pro *objeto* Artykuły następujące: 1mo: Examinować będzie wszystkie Memoryały i skargi Obywatelów. 2do: Będzie miał bacność, aby Jurydykcyja Marszałkowska i Asessorckie miały zawsze swych Asessorow, i aby Ci powinności dopełniali, a w Asessorjach Obojga Narodow sprawy miejskie między Mieszczanami, tylko podczas Regestrow, do których należą Asessorowie, brane nie były.

5to: Departament Skarbowy: Zostając przy dawney władzy, będzie mógł examiniować i po-dawać do approbaty Rady *in pleno* kontrakty, oprócz wszelkich monopolow z kompaniami, które się nadgłoszą ku pożytecznym zamiłom dla kraju, i do wynalezienia kruszcow, nieprzeszkadzając dziedzicom, Dobrom Stołowym i Possessorom Dóbr Królewskich w rozrządzeniu Fabryk zaczętych lub zaczynać się mających.

Objaśnienie Artykułow Prawa 1775. 1. Marszałek Rady będzie miał miejsce przed wszystkimi Urzędnikami Obojga Narodow. 2. Do Urzędow wakujących wszystkich Senatorow i Ministrów Duchownych i Świeckich oprócz Ministeriow, które Roku 1775. Królowi są zostawione, Rada wybierać będzie trzech, a Król jednego potwierdzi.

Koadjutora na Biskupstwo My Król potwierdzić nie możemy, chyba za zdaniem Rady Nieustającej *per unanimitatem* czy *pluralitatem*.

3. W nieprzytomności Kanclerza Pieczęć Rady oddana będzie Marszałkowi Stanu Rycerskiego do expedycyi.

4. Konsyliarze Rady Nieustającej obowiązani są do sześć miesięcznego mieszkania każdego Roku w Warszawie, prócz choroby prawdziwey, oprócz której nie przytomni będą wezwani Senatorowie *pierwszy* raz Senatorowie przez jednego Senatorsa, a Konsyliarze przez Marszałka, *drugiego* raz przez Radę Nieustającą *in pleno* upewnieni, a *trzeci* raz od swey funkcyi oddaleni, na których miejsce *per vota secreta*, obrani będą inni.

5. Ministra prezydującego w swym Departamencie nie przytomność, *pierwszy* z Senatu lub z Rycerskiego Stanu zastąpi.

6. Kondemnaty przed przyśięgą na Konsyliarstwo przeszkadzać będą do Funkcyi, nie zaś po przyśiędze.

7. Może Konsyliarz Rady Nieustającej mówić podczas Seymu wzięwszy jak Posłowie głos od Marszałka Rady Nieustającej.

8. W nieprzytomności Marszałka Rady Nieustającej *pierwszy* z Stanu Rycerskiego ma zastępować Urząd z tej Prowincyi, z której jest Marszałek.

9. W czasie 6. tygodni po obraniu może każdy nie przyjąć Funkcyi Konsyliarza Rady Nieustającej.

MATERYE PO JEZUICKIE

Ubezpieczenie Summ Ziemian'skich i Po-Jezuickich.

Mieć chcemy, aby wszelkie Summy umieszczone na Dobrach Dziedzicznych swoje miały bezpieczeństwo *jure antelatori* podług Konstytucyi 1688. niżli Summy po zgaltym niedawno po-brane Zakonie Jezuitow, i to nie odmiennym Prawem stanowiąmy. Summy zaś rozrządzone, ale jeszcze nie podniesione, na swych dawnych lokacyach, jeżeli są bezpieczne, zostawione mieć chcemy. Dekreta względem tychże Summ podniesienia wstrzymujemy. Kommissyi Edukacyney dajemy moc tak nie podniesionych jako podniesionych Summ *pravia omnimoda securitate* przeniesienia i ulokowania, gdzie się będzie zdało.

Edukacya Narodowa.

Takowe czyniemy ustanowienie: Kommissye Rozdawnicze, nie czyniąc żadnych już rozrządzeń, wszystkie Dyspozycye, Papiery, i rachunki do Archivum Kommissyi Edukacyney *pravia Juramento*, jako żaden papier nie zatajony, komportować powinny będą.

Kommissya Sądowa Lit: już jest zamknięta, i Koronna aby Spraw nie kontynuowała zalecamy, Dekreta zaś i Akta do Archivum Kommissyi Edukacyney oddane być mają.

Kommissyi Edukacyney oddajemy dozór zupełny Edukacyi Narodowej, także Fundusz Po-Jezuicki, i Sprawy które Kommissyi Rozdaw: lub Sądowej poruczone były, polecamy. W dochodzeniu uszkodzonego majątku Po Jezuickiego stanowiąmy: iż każdemu donoszącemu taie-

Summariusz

mnie, jeśli Kommissya odzyszcze, da dziesiątą część, a jeśli jawnie stawić się będzie Delator, czwartą część weźmie.

Summy Konwiktom zapisane na utrzymanie Konwiktorow obrócone być mają.

Nikt bez dołożenia się Kommissyi Narodowej Dóbr przedawać, zamian czynić i Summ ustępować niema, pod nieważnością.

Kommissya Edukacyjna ma papiery Funduszowe w Archiwach konferować, rekwirującym Extrakty Autentyczne dawać, oraz kalkulacya na każdym Ordynaryjnym Seymie zdawać będzie.

Juryzdykcyą Sądową na Kommissyą Edukacyjną przenosiemy, i do sądzenia Warszawę wyznaczamy.

Juryzdykcyą Sądów Edukacji Narodowej z Osob dwunastu składać się będzie, a do kompletu pięć potrzebować będzie. Ta do Spraw tylko Funduszu Edukacyjnego z mocą zupełną rozeznania *cujusvis tituli actuum*, także o zaległe płacenia procentow z Dóbr i od summ, o zraynowanie Dóbr Funduszowych, o karność i porządek Osob w Akademjach publicznych uczących się i uczących moc Sądenia mieć będzie.

Ażeby jakowegokolwiek rodzaju Fundusze na Edukacyą obrócone i zapisane *titulo alienationis*, odpadać i kweśtyowane być więcej nie mogły, stanowiąmy.

Z Dóbr i Summ procenta punktualnie dwoma Ratami *anticipativè* co pół roku do Kassy Kommissyi Edukacyjnej na S. Jan i trzech Królów opłacać się mają.

Sąd Kommissyi Edukacyjnej jako *supremæ Instantiæ, pro in appellabili* deklarujemy, a Dekre: ta Sądu tego aby miały Exekucyą, Departament Woyskowy *Brachium Militare* tej Kommissyi dawać będzie.

Z Kalkulacyi *de perceptis & Expensis* od czasu ustanowienia tej Kommissyi, dostatecznie uczynionej, odbierając zupełną satysfakcyą, kwituujemy.

Warunek i excepcya W. X. Lit:

1. Sprawy W. X. Lit: prowincjonalnym Juryzdykcyom według praw one ustanawiających własne a w porządku onych *inappellabiliter* kończyć się powinny do Sądów Seymowych pod żadnym pretextem wciągane nie będą, lecz tylko *Crimina læsa Maj: Crimina perduell:* i inne Sprawy Statutem W. X. Lit: specyfikowane.

2. Na te Sprawy Pisarza dożywotniego ustanawiamy. Kreowanie onego Przywilejem Naszym. My Król obiecujemy, który Pisarz Protokół utrzymywać, Dekreta pisać a Księgi Akto: we w Mieyscu Rezydencyi Naszey Król: kładać będzie.

3. Wolno każdemu z Obywatelów Lit: w sprawie swojej mówić, lub kogo kto zechce z Palestrantów Litewskich do stawiania użyć.

4. Kadencya Litewska po dwóch kadencyach Koronnych następować powinna, w sprawach zaś nie cierpiących zwłoki My Król złożyć sądy i obwieścić Sędziom rozkażemy.

5. Delatorowie w niedowiedzeniu przestępstw *paua talionis* według praw W. X. Lit: karani być mają.

O Kommissjach i Remissjach przeszłego Seymu.

Kommissyje z wzajemney ugody wyróbione, i podług niey rozładzone i w akceptacyą woszte, choćby do Sądów wywołane były, powinny zostać *in suo Judicato* nieporuszone.

Dekre:ta Kommissyjine albo Ziemskie lub Grodzkie od Seymu albo z Konfederacyi, także ziazdowe fin: nie ferowane, za nie wzruszone mieć chcemy.

Remissy z Kommissyi, Ziemstw albo Grodów w sprawach Ziemskich, Królewskich lub mieyskich na Seym poczynione. *ad competens forum supremarum instantiarum* odsyłamy.

Kommissyje rozpoczęte, tudzież remissy do Ziemstw lub Grodów poczynionych nie osądzonych, zostawiamy wolność stronom przyjąć je za Sąd przyzwoity lub nie, a sprawy z tegoż gatunku *in foro competentis ultimarum instantiarum* rozładować się mają. Remissy *ad ultimas instantias* tamże osądzone mieć chcemy.

Nareszcie wolność Stanom zostawiamy zapisywania w sprawach Ziemskich Sądu polubownego, a Prawo Wielkiemu X. Lit: służące odtąd i na Koronę rozciągamy.

W Sprawach do Sądów *ultima Instantia* gdyby też do Naszych Sądów Zadwornych Koronnych z przeszłego Seymu *cum præscripta regula* do Sądenia odesłanych, Dekreta *juxta eandem regulam* ferowane, w czasie Roku i 6. Niedziel zaskarżane, drugi raz tymże Sądowi nie przywiezując się do tejże Reguły, za poprzedzającymi do nichże pozwami, rozładować zlecamy. Do Affesjoryi zaś za podanym Nam Królowi Memoryałem reskrypt z Kancellaryi Naszey expedycyować nakażemy.

Juryzdykcyą Sądów Affesjoryi.

Dwie Kadencye tych Sądów na jedną przemieniamy, a czas półroczny, *à 1. gbris* wziąć *ad ultimam Aprilis* i tak na zawsze wymierzamy. Z tych 6. Miesięcy dla Spraw *judicii mixti* Nieunikalnych i Dystrykcyjnych Niedziel 6. od 15. Marca do ostatniego Kwietnia w każdej Kadencyi wyznaczamy. Ten zaś czas jakimi sprawami nie zabrany na sądenie Spraw *juris hospitum* lub *miserabilium*, lub *incarceratorum* ma być obrócony.

Konstytucyi Seymu Warszawskiego w Roku 1776.

Regestrowi zaś Magdeburkiemu, Pruskiemu, *fisci, expulsionum, Evocationum*, także *juris hospitum miserabilium Incarceratorum*, puł piąta Miesiąca a 1. qbris dany być powinien.

Juryzdykcyja Referendarzka.

Komplet do sądzenia trzech z Prezydującym determinujemy. In casum nie zjechania się Asessorow, Referendarz sam sądzenia i decydowania moc mieć będzie.

Dla Sądow Referendarskich a *1ma Mai ad ultimam Junij* czas oznaczamy.

Tranzakcyje Po Testamentowe.

Reassumując Konstytucyą Roku 1768. względem nie oddalania Dóbr Ziemskich od stanu Świeckiego, ażeby żadne legata i zapisy przez Testamenta, *in rem* stanu Duchownego i Kościołów pod nieważnością onych nie stawiały, dokładamy: iż po Testamentcie ręczne Legata waloru żadnego mieć nie powinny *in rem* stanu Duchownego nastąpienie.

Konwikcyje w sprawach Kryminalnych.

Ponieważ używanie w sprawach kryminalnych konfessaty przez tortury jest sposob dla konwikcyi zawodny, a dla usprawiedliwienia niewinności okrutny, przeto wszystkim Sądowym Juryzdykcyom *jus gladii* mającym nakazywanie konfessatow przez tortury, pod rygorem Kar, *tantumquam pro crimine Statu* odtąd na zawsze zakazujemy. Według teyże Reguły wszystkie Sady i subsellia sprawić się mają *in causis maleficii* i czarow, w rozkładzeniu których *penalitate* śmierci na zawsze znośimy.

Warunek kontraktow zastawnych.

Kiedy Konstytucyą Roku 1726, ubezpieczyła a *praestando calculo* zastawnych Possessorow, stanowimy, aby wszystkie Juryzdykcyje Zastawnikow i przez *Potioritates* postanowionych Possessorow, do rachowania się z prowentów nie pociągaly.

Zagrożenie Młodym tracenia Substancyi.

Przychylając się do Konstytucyi 1768. i innych, które zabroniły Synom pod opieką Rodzicow będącym, i fortuny sobie nie mającym wypuszczoney, długow zaciagać, Karty pieniężne i wexle dawać, przeto zapobiegając Fortun upadkowi, wszystkie tego gatunku wexle Karty pieniężne i zapisy za nie ważne mieć chcemy.

Objaśnienie Legis Sumptuariæ.

Chcąc uskutecznić zamyśły Poprzednikow Naszych, postanawiamy *lege praesenti* za zgodą Stanow skonfederowanych, ażeby żadna Osoba *utriusque Sexus* Stanu nie szlacheckiego złota, srebra, pereł, kleynotow, ani koronek do stroju swego nie zażywała, ani drogich futer to jest marmurkow i sobolow, tudzież żeby mieszczanie (wyjąwszy Magistraty, które mają na to osobne prawa) szabel i szpad oprócz podróży nosić nie wazyli się.

Wszystkim w powszechności Obywatelom rozkazujemy, ażeby nie wazyli się na liberyą służących swoich używać sukna, passamanow, kapeluszw, czapek, tylko tych które są w kraju fabrykowane. Złoto zaś i srebro na tychże liberyach pod żadnym pretextem znajdować się nie powinno. Zakazujemy jakiegokolwiek stanu i kmdncyi Obywatelom używania skór zagranicznych do obuwia i do śladzeń, szorow i oporządzeń konskich wszelkich. Tudzież zakazujemy zażywania karet i powozow wszelkich, szkła stołowego i farfur nie porcellanowych za granicą robionych.

Chcąc zachęcić krajowe Manufaktury, a stan Rycerski i Senatorski w przyzwoitey zachować dystrynkcyi mieć chcemy; aby każde Woiewództwo na pierwszych Seymikach Gospodarskich obracać sobie kolor munduru moc miało, które mundury nosić wolno będzie samym tylko Senatorom Ministrom i Szlachcie tychże Województw. Te zaś mundury z samego tylko sukna krajowego być mają. Co jednak noszenia inszych nie mundurowych sukien nikomu nie zagraadza.

Aby zbytńie cena krajowych Manufaktur podniesiona niebyła, ustanawiamy aby rozrządzenie uczyniły Kommissye Skarbowe co do Województw z pomocą Urzędow Wojewodzińskich, a co do Miasta Warszawy Urząd Marzałkowski za zniesieniem się z Departamentami Policyi i Skarbu pod approbacyą Naszą w Radzie Nieustaiącey Rygor na nieposłusznych co do używania towarow zagranicznych taki mieć chcemy, żeby *ad cuiusvis instantiam* przestępca mógł być pozwany z Szlacheckiego stanu do Grodu lub Ziemstwa, z nie szlacheckiego do najbliższego Mieyskiego Sądu, a to pod winą na Szlachtę tyfiaca grzywien, pół do Sądu, a pół dla oskarżyciela, a na Osoby nie szlacheckiego stanu 500. grzywien bez appellacyi.

Ażeby ninieysze prawo przez zbytńie przyspieszenie uciążliwości nie przyniosło, mieć chcemy, żeby dopiero od Dnia 1. Maja Roku 1778. skutek swój miało, po którym terminie ktoby oskarżony był o używanie któregokolwiek wzwyż zakazanych Artykułow, oprócz dawniey kupionych sprzętow, będzie musiał przed Sądem dowieść, że już miał w własności swojej przed tymże dniem 1go Maja 1778.

Rozrządzenia przez Kommissye Skarbowe gdy od Nas w Radzie Nieustaiącey approbowane będą. Uniwersalem przed dniem 1go Maja 1778. publikowane być i moc Prawa mieć mają.

Regulament dla Skarbow Obojga Narodow.

Ustanawiamy, aby wszystkie place dla regularnego i sprawiedliwego rozkładzenia zaczynać.

Summariusz

Iy się od dnia 1. Sept: *Anni currentis* za wychodzącemi podatkami, tak na Skarb Nasz Królewski jako na Woysko i na Cywilne Expensa.

Uchylenie Kommissyi Emfiteut:

Zważając iż zawakowane Starostwa i Królewszczyzny nie zatrudniają Kommissyi Skarbowych, którym wysyłanie Luźratorów było polecone, więc i kontraktowanie zawakowanych Starostw tymże Kommissyom Skarbowym zlecamy. A zatym Kommissye Emfiteutyczne uchylamy.

Przeniesienie Pensyi Podskarbin Nadwornym.

Gdy Podskarbiowie Nadworni Obojga Narodów mają teraz pensyą wyznaczoną a dle 1ma 7bris 1776. ze Skarbow Rzeczypospolitey, tedy za zgodą Stanow placenia im tychże pensyi, Skarb Nasz Królewski uwalniamy.

MATERYE MENNICZNE

Materjaly do Mennicy Jego Królewskiej Mości.

Lubo Konstyucya 1775. opłatę od wszystkich *nemine excepto*, Cła naznaczyła, jednak gdy dzieło Mennicy Naszey dla Dobra publicznego odprawia się, nieśluszenie byłoby, gdyby Materjaly dla niej nie odbicie potrzebne, podatek opłacali, ustanawiamy, aby Mennicą sprowadzając miedzi, stале, żelaza, tartaru, tyglów do szmelcowania &c. na Komorach pogranicznych Cło generalne zaspokoiwszy, kwity za to Kommissyom Naszym Skarbu Obojga Narodów w Warszawie lub w Grodnie prezentowała, a na ten czas wyrażoną, na nich sumę Cła opłaconego na powrót odebrała, i wzajemnie z tego Kommissye Skarbowe kwitowała.

Rozwiązanie Konfederacyi

Jakośmy w Akcie Konfederacyi innego nie zakładali celu, jak żeby pożytecznie zarządzać około dobra powszechnego, tak gdy ten cel został dopełnionym, Akta teyże Konfederacyi *in toto* approbowawszy, stanowią, aby też Akta Koronne do Koronney, Litewsk e do Litewskiej Metryki *in spatio* 4. Niedziel po zakończonym Seymie oddane były, wszystkie zaś spisku Barskiego Akta, Uniwersaly, Sancja, Deklaracye, Ordynanse i przyięgi, wszystkie z postronnemi Potencyami korespondencye, umowy i opisy, zgoda wszystkie tego spisku dyspozycye i czynności uchylamy, kasnujemy, za nieprawne i nieważne na zawsze za powszechną Stanow zgromadzonych zgodą, uznajemy

Aby zaś Obywatele, którzy nie potrzebną stali się obłudę, sedukcyi, i zbytecznego dowierzania ofiarą, mogli doświadczyć, jak łaskawe i pełne dobroczynności są Nas Króla i Skonfederowanych Stanow postępowania, deklarujemy, iż każdemu w spisku tym zostającemu, wolność w kraju Rzeczypospolitey przebywać będzie się godziło, byleby od publikacyi prawa tego *in actis* własnego Powiatu w Niedziel 1a. Recess następującym sposobem uczynił, i takowy Recess *in forma authentica* z Grodu wyięty do Kancellaryi Rady Nieustającej odeśłał.

Ja niżej podpisany wyznaię tym moim Recessem, iż lubo byłem i znajdowałem się w spisku Barskim, jednak będąc wiernym Najjaśniejszemu STANISŁAWOWI AUGUSTOWI Królowi Polskemu, i posłusznym wszystkim ustawom Seymowym, od tegoż spisku odstepuję, wszystkim onego opisom i czynnościom posłuszeństwo wypowiadam, i że mnie już więcej krepować i obowiązywać nie będą, sub fide, honore & conscientia przyrzekam.

Toż samo Beneficium i dla Osob spisku Barskiego za granicą będących na Rok jeden, to jest do 1. dnia 9bra 1777. pod równemi kondycjami Recessu rozciągamy.

A ktoby w przepisany czasie Recessu wyż wyrażonego nie uczynił, takowy *pro Hoste Patria declaratur*, i jako z Nieprzyjacielem Ojczyzny z nim postępować by dź ma.

Gdzieby zaś jakie przeciwne terazniejszemu Seymowi nastąpić miały *actus, pro nullis* one mieć chcemy i deklarujemy. A zatym ninieyszą Konfederacyą rozwiązujemy.

Komput i płaca Woyska W. X. Lit:

Naznaczoną na terazniejszym Seymie w Tabelli generalney Expensy Skarbu na Woysko sumę 23,000,000. które w percepcie i expensie od 1. 7bra Roku bieżącego zaczynać się powinny za zgodą wszech Stanow następującym sposobem rozrządzamy.

Na Sztab Generalny,	260,000.	1. General Lieutnant,	12,000.
Na Hetmana W.	60,000.	2. General Majorow,	20,000.
Na Hetmana Pol:	40,000.	4. General Adj: Hetm:	12,000.
Na Pifarza Poln:	15,000.	2. Buńczucznych,	6,000.
General Artyleryi przy Lipniskach i Generalonach utrzymuje się podług Konstyucyi Roku 1775.		1. Stanowniczy,	2,000.
Na Strażnika Wielkiego,	14,000.	1. Sędzia Woyskowy,	2,500.
Na General Inspektora,	12,000.	1. Pifarz Woyskowy,	9,000.
Na Strażnika Polnego,	6,000.	1. Regent Woyskowy,	2,500.
Na Obożnego Polnego,	4,000.	1. General Audytor,	2,500.
		Na Inwalidy i extra Expens,	41,000.
		In Summa 260,000.	

Którą sumę od wyż wyrażoney uiawszy refztuiące złot: 2.040 000. na samo Woysko dektynujemy, ale że przed końcem Seymu terazniejszego dokładna informacya o Stanie Woyska doysć Nas niemoże, zatym postanawiamy, że Repartycya tey summy przez Nas i Departament

Konstytucyi Seymu Warszawskiego w Roku 1776.

Woytkowy w Radzie Nieustającej za zdaniem teyże Rady *in pleno* uczyniona będzie w taki sposób: żeby liczba aktualna, jaka się z Raportow pokaże, jeżeli nie powiększona, przynajmniej i jedną głową in summa umniejszoną nie została. To jednak mając za prawidło, że pierwey trzeba dawnych tak doskonale opatrzyć, aby zupełnie do Marszu i bitwy zostali usposobieni, niżeli totalność Woylka w liczbie głów pomnażać będziemy. Rozdział zaś i rozporządzenie wszytkich części Woylka W. X. Lit: Nam i Departamentowi Woytkowemu w Radzie nieustającej za zdaniem teyże Rady *in pleno* zostawujemy, warując aby nikt Rangi swey nie utracił, a ci Oficyerowie, którzyby przez regulament przyszły aktualność służby utracić mieli, albo fami o abszyt profilu, część jaką płacy swojej pierwsi do dalszego plasowania, a drudzy, póki życia, zachowaną mieli,

Ustawa Podatkow W. X. Lit:

Dla pomnożenia Skarbu następujące W. X. Lit: ustanawiamy podatki:

Umó: Od kapitałow, za obligami, wezlami, oraz wszelkimi inkrypcyami tak od Stanu Duchownego jako i Świeckiego dawnych, naznaczamy do Skarbu Publ: jeden procent, który w ten sposób wyplacany bydź ma: iż Kredytorowie wszyscy jakiegokolwiek Stanu i Kondycyi mają inkrypcye wszelkie na swe kapitały w Kancellaryach Grodzkich Województw i Powiatow oświadczyć, a to *sub rigore* konfiskaty 4tey części kapitałow do Skarbu, po dowodney konwikcyi o takowych kondyktach między Kredytorami a Debitorami zachodzących. Każdy zapozwać może przestępcow do Kommissyi Skarbowey z upespieczeniem dla siebie dziesiątey części summy przysługowney do Skarbu, a Sprawy z Regestru *Fisci* wolane będą.

Co przed Ratą następującą Marcową, ani później jak *ultimis Martii* do skutku ma bydź przewidziano. A Regenci Kancellaryi z Akt wypisaną specyfikacją mają przelać do Kommissyi Skarbowey podług Schema od niey na to uformowanego. Y obowiązani są dawać takie Raporty Kommissyi na Każdą Kadencyą Marcową i Oktobr: według odmieniających się Kapitałow.

Jeśli się zaś zda Kredytorom przenieść summy w inrze lokacye, w innych Kancellaryach zapisując je wolno będzie.

Ten procent Skarbowy z procentow od Raty przyszło Marcowey 1777 do Kancellaryi, gdzie zapisana summa będzie, dwuma Ratami 7brową i Marcową wnoszony bydź ma przez Kredytorow, a w przypadku nie wyplacenia do exekucyi retenta na delatę wydawane będą.

Zeby zaś Kredytorowie z zawodu od Debitorow krzywdy nie mieli, rozprawę za obligami (oprócz praw zastawnych, które terażniejszy postanowienie uprzedziły) dla przyspieszenia satysfakcyi *in foro ubiquinario* w W. X. Lit: bez żadnych zgola dylacyi i excepcyi o trzegamy.

Temu prawu podlegać niemają summy na kilka lub kilkanaście niedziel pożyczone, choćby i za obligami, także summy tyśiąca złotych nie przewyższające choćby na rok pożyczane.

Aktorowie summ kapitałowych tak Duchowni jako i Świeccy równie po siedm od sta brać a siódmy procent do Skarbu oddawać będą.

A choćby kapitały, po oświadczoney ich z niniejszey ustawy do Kancellaryi wiadomości, odtąd na zastawy lub arendy przeniesione były, zawsze jednak z nich placenie jednego procentu do Skarbu należec będzie.

A gdyby summa na kontraktach lub w innych okolicznościach przez kilka rąk przechodziła, procent od niey raz tylko rachowany bydź ma, i od tego placony, do czyiego Aktorstwa kapitałem należy.

Wszakże gdy takowe summy na kupno dziedzictw przejdą, Kredytorowie wyzuwający się z Aktorstwa summy placić nie będą, jako obowiązani placić Ziemski podatek z Dóbr nabytych, lecz Przedawcy Fortun biorący kapitały, jeżeliby je odtąd procentowali, lub na zastawy albo na arendy zażywali. Jeśliby zaś Debitorowie oddawali wiecznością Dobra Kredytorom, od takowey summy gasnącey w procentowaney kapitałow naturze, dochód do Skarbu nie ma bydź placony.

A choćby który Obywatel na bankach Zagranicznych lokował swe summy, procent z nich wyżej opisany do Skarbu publ: ma wnosząc.

Kiedy zaś summy Zagraniczne do Kraju lub z Korony do Litwy przeszły, tedy od nich jako do Zagranicznego Aktorstwa należących, choćby u Debitora Litewskiego znajdujących się, i choćby u niego procentowanemi były, procent jednak do Skarbu iść nie ma.

Takoż od summ na Dobrach za Kordonem Rosyjskim *evictionaliter ante hanc legem* opisanych, procent nie ma bydź pótę placony, póki summy do Kraju nie przejdą.

Summy też Testamentami legowane i zapisywane, jako i summy na Dobra *non de liquido* wnoszone, że nie są aktualnym kapitałem, itylko w idealnym walorze utworzone, placeniu procentu do Skarbu podlegać nie mają.

Summy też Ex Jezuićkie jako do Funduszu Edukacyinego należące, także summy Obywatelskie na Kahałach dla ich zubożenia, naznaczonemu teraz do Skarbu publ: opłaceniu podlegać nie mają.

Summariusz

Aby zaś Kredytorowie wyższością wymaganych procentow przestępstwa ninieyszemu Prawu nie czynili, animadwersyą Instygatorom W. X. Lit: naznaczając, za doniesieniem przez kogokolwiek w dowiedzionym przestępstwie rygor straty dziesiątej części kapitałow naznaczamy, od którego, aby Jurydykcy nikogo nie uwalniały warujemy. O Delatorach zaś w nie dowiedzeniu przez nich występku, dawniejsze Prawa reasumujemy.

zdo: Zostawiwszy Magdeburye w Stolecznych Miałtach i Grodowych ku wszelkim Sądom publicznych okolicznościom wystarczające jako to: w Wilnie, Lidzie, Trokach, Kownie, Nowogródku, Wolkowsku, Pińsku, Mińsku, Mozyrzu, tudzież w celniejszych Miałtach naszych Stołowych jako to: w Brześciu i Grodnie, i zupełniejsze tych Miałt uregulowania Kommissyom Boni Ordinis od Nas naznaczonym poleciwszy, wszystkie inne Magdeburkie (z ostrzeżeniem aby Akta do Kancellaryi swych Woiewództw i Powiatow przeniesione były) znosimy, i prowent z nich do Skarbu naznaczamy w ten sposób:

Kommissya Skarbowa ma nieodwłocznie zebrać do tychże Miałteczek lustracye dla przeyrzenia prowentu każdego Miałteczka, i gruntow tak samych Mieszkańcow jako i wsi do nich należących proporcjonalnie do wartości otaxowawszy, i dla Mieszczan zostawiwszy dokładną lustracyą opiszą, a coby z gruntow, do których czynszowania naybliżsi są Mieszczanie, zostawało, to innym czynszować chcącym, w ułożoney taxy daninie postąpią, i wszelkich przychodow prowent uregulują a zostawiwszy częśćkę na reparacyą każdemu Miałteczkowi, dwuma Ratami podatek do skarbu wyznaczają, i do approbacyi Kommissyi Skarbowey oddadzą.

Ostrzega się, aby ciż Miałteczek Mieszkańce nad placą swych dochodow do Skarbu publ: należącą i nad dawne według swych ustaw powinności dla Starostow, do żadnych innych, przez tychże Starostow, podatkow pociąganemi niebyli.

W przypadkach małych sporow między Mieszkańcami Starostowie Sądy odbydź powinni, Dekreta swe w porządnym protokółach zapisując, od których w przypadku uciążliwości nad lustracyą, pozwanie przez tychże Mieszczan Starostow do Kommissyi Skarbowey a w innych przypadkach nie tyczących się rzeczoney lustracyi do Assessoryi wolne będzie.

Bezpieczestwo Mieszkańcom Miałteczek bawienia się Kupiectwem, handlem i rzemiossem, wolność nabycia i przedawania Domow, placow i wszelkich majątkow, oraz przeniesienia się i wyścia z swych siedzib ubezpieczają się.

A Magdeburye miałt dziedzicznych i porównanych z niemi w podatkowaniu Dóbr Stołowych (prócz Miałt wyż wyrażonych) podobnemuż uregulowaniu pierwsze Dziedzicow, a drugie Administratorow Naszych, i sądom według zwyczaju w Dobrach Stołowych Administratorow Naszych *definitive* podległemi bydź mają.

Gdyby zaś Dziedzicom podobało się w swych miałteczkach utrzymanie Magdeburyi, wolno to im będzie; lecz te do potoczney swych mieszczan ładu, nie zaś do obcych lub kryminalnych spraw należeć mają.

5tio: Używanie kart ponieważ od woli każdego zawisło, zaczym dla pomnożenia Skarbu publicznego prócz dawney placy na Clach od kart z Zagranicy wprowadzonych, które stęplowanemi przy weysciu w granice bydź mają, teraz naznaczamy od kaźdey gry kart Francuskich po zlot: 2. a od gry kart Polskich po zlot: 1. których stęplowanie i z onych ułożenie prowentu Kommissyi Skarbowey zlecamy.

4rto: Od wszelkich młynów zbożowych W. X. Lit: bez żadney exceptyi ustanawiamy podatek według następującej klasyfikacyi, to jest od koła na wielkiej wodzie zlot: 10.

Od koła na małej wodzie złotych 6.

Od koła na naymniejszey wodzie złotych 4.

w Wilnie że są intratne od koła złotych 16.

Z wietrznych młynów od kamienia złotych 6.

Ten podatek do Kancellaryow dwoma Ratami ma bydź wnoszony, a na zlustrowanie Kommissya Skarbowa Lustratorow swych rozeszle, którym pensyą z tychże młynów od kaźdego koła po złotemu naznaczy.

Zacząć się ma ten podatek od następującej Raty Marcowey, w której przy podatku młynowym i pensya dla Lustratorow importowana bydź ma.

Te zaś podatki jako i wszystkie inne W. X. Lit: przezórney według prawa exekucyi Kommissyi Skarbowey zalecamy, arendowania zaś ich pod wszelkim pretextem zakazujemy.

Deklaracye o Kommissyach ostatniego Seymu do Prowincyi W. X. Lit: stosujących się.

Sprawy wszystkie niezawierające w sobie *Materiam Statús* na Kommissyach odeszle, a dla jakichkolwiek przyczyn dotąd nie zakończone, na ostatnie rozsądzenie *sine quavis exceptione* odsyłamy do Trybunału, które z rejestru spraw *Termini tacti* rozsądzone bydź mają.

Oczywiste jednak między stawiającemi obu stronami finalnie *in principali* na Kommissyach zasądzić, a przez obu stronnych Kommissarzow *servato juris gradu* ferowane, lub konwencyami między Aktorami stwierdzone Dekreta, za niewzruszone mieć chcemy.

A w sprawie JW. Karola Woiewody i Urodzonego Hieronima Woiewodzica Wileńskich

Konstytucyi Seymu Warszawskiego Roku 1776.

Xiażąt Radziwillow z Kuratorami, i z Possefforami Dóbr tychże Xiażąt także z Pretensorami osobną Kommissyą w poniższych ustawach naznaczyć się mającą ostrzegamy.

SPRAWIEDLIWOSC

Dla JW. Karola Woiewody, Hieronima Woiewodzica Wileńskich Xiażąt Radziwillow, także dla Kuratorów, Kredytow, i Pretensorow.

Dla ułatwienia zachodzących pretenfów, i zupełnego zaspokojenia Xiażąt Radziwillow żądających Sprawiedliwości, wszelkie procedera i Dekreta od Roku 1764. do daty terażniejszey po różnych subselliach i od kogożkolwiek bez-bytności Onych w Oyczyźnie przewidzione i zyskane wespół z Sancitami od przeszley Konfederacyi na obięcie Dóbr wydanemi i Kommissyami wyznaczonemi, w całej treści i brzmieniu kasujemy, oraz nie odwłoczną rehabicyą Dóbr dla Xiażąt Radziwillow uznawiać Konstytucyą Roku 1768. takowe Sady *ultima instantia* składającą reasumuiemy, a tylko Osoby Kommissarzow odmieniając, także punkt warunkow Prawa pospolitego o dawności Ziem: uwłaczający uchylając, naznaczamy za Prezydentow Wielmożnego Prozora Kasztelana Witebskiego, za Vice Prezydenta W. Bystrego Kasztelana Biełskiego a U.U. Chmara Instygator Lit: Bouffal Łowczy Nadworny, Korzeniewski Regent Kancellaryi więkzey Lit: Wollowicz Marszałek Grodzieński, Billewicz Ciwan Eyragolski, Wolkowicz Grodzieński, Seleniński Mozyrski, Podkomorzowie: Czyż Wileński, Mackiewicz Olszmiński, Narbut Lidzki, Kuszelewski Wilkomirski, Wolmer Grodzieński, Przyalgowski Zmudzki, Suchodolski Wolkowyski, Skirmontt Piński, Ziemscy Sędziowie, Pac Starosta Wileyski, Korsak Stolnik Nowogródzki, Kamieński Lidzki, Balharzyn Wolkowyski, Ziemscy Pisarze, Goyzewski Podtarości Zmudzki, Łostowski Olszmiński, Zyniew Wolkowyski, Sędzowie Grodzcy, Laudanski Zmudzki, Wierzeyski Nowogródzki Pisarze Grodzcy, Gluchowski Podczaszy Stonimski, Janowicz Czesnik Wilkomirski, Supiński Olszmiński, Białopiotrowicz Lidzki Łowczy, Jasiński Kowieński, Kaszyc Mściłowski Krayczy, Czyż Strażnik Wileński, Stocki Mieczny Mozyrski, Sulstrowski Podkomorzy J. K. Mci Borowski Chorąży Ustarkowski, Możeyko Starosta Nowosadzki, Bohdanowicz Kowalewski Starosta, Kommissarzami będą, którzy w komplecie i sposobie Konstytucyą 1768. przepisany w Roku 1777. dnia 1. Maja do Nowogródka zjechawszy, po wykonanych Rotą Trybunałką przysięgach sprawy wszystkie stosując się do Konstytucyi 1768. tudzież do Praw W. X. Lit: i Sprawiedliwości zupełnie rozstrządają. Ta jednak kasłacya sancitow ściągac się nie ma do Dóbr w Aktualnym Dzierzeniu Xiecia Radziwilla Woiewody Mińskiego, W. Chreptowicza Podkanclerz Lit: i U.U. Przezdzieckich Podkanclerzycow Lit: nie implikując, także Pretensyi Xiażąt Sanguszkow.

Ta Konstytucyane ma się ściągac do Dóbr w Koronie leżących.

Dozwolenie działu wieczystego między Xiażętami Radziwillami. Znosząc przyczynę małoletności Xiecia Mateusza Radziwilla Koniuszycy W. X. Lit: dział Substancyi z Stryami jego zarządzającą, dozwalamy WW. UU. Młodziejewskiemu Biskupowi Poznańskiemu, Xieciu Radziwillowi Kasztelanowi Wileńskiemu, Tyzenhauzowi Podskarbiemu Nadwornemu Lit: Czackiemu Podczaszemu Koronnemu, Jablonowskiemu przeszlemu Obożnemu Koronnemu od Nas Króla dodanym Opiekunom, aby wybrawszy z pośródka siebie, lub od siebie Plenipotenta pełnomocnego ustanowili dział wieczysty między Xieciem Mateuszem niegdys Xiecia Udalryka Radziwilla Koniuszego W. X. Lit: Synem, a Xiażętami Albrychtem Pułkownikiem, i Stanisławem Podkomorzym W. X. Lit: który dział gdy nastąpi, za niewzruszony na wieczne czasy *lege praesenti* deklarujemy. Jeśliby zaś *in spatio* Roku i niedziel 6. to pomiarkowanie ułatwione nie było, rozstrządzenie do Trybunałow o Dobra Koronne w Koronie, a o Litewskie w Litwie odsylamy, a to *non prajudicando* Procellowi U.U. Głębockich i Kordyszow.

Przydanie Kommissarza do Kommissyi Konstytucyi 1768. wyznaczony.

Kommissyą w Sprawie Xiażąt Radziwillow Podkomorzycy W. X. Lit: z XX. Augustyaninami i Sukcessorami U.U. Bielkowiczow Roku 1776. determinowaną, reasumuiemy, a na miejsce zmarłego Haurytkiewicza Skarbnika Lidzkiego U. Piotra Hubarewicza Obożnego Lidzkiego wyznaczylszy, Dekret nastąpić mający za nieprzemienny deklarujemy.

Regenci Kancellaryi Naszey W. X. Tit:

Regenci w Sądach Zadwornych Assefforskich odtąd jako *Asseffores nati cum voto consultivo* zasiadać będą, którym między Urzędnikami miejsce po Obożnych Polnych naznaczając, My Król *post cessum vel decessum* terażniejszych Przywileje dawać będziemy.

Naznaczenie Sądu dla U. Tadeusza Zaby.

Urodz: Zabie Podkomorzemu Wileńskiemu usiłującemu Kredytowom nayprędzszą uczynić sprawiedliwość, oraz rozmaitości Subselliow, zwłokom i zawłościom chcąc zapobiec, na ostateczne wszystkich pretenfii rozstrządzenie Sąd Ziemski Powiatu Wilkom: naznaczamy, od którego Dekretu *in principali* zayść mającego, appellacyą do Trybunału W. X. Litewskiego Stronia lub Stronom nie kontentuiącym się wyrokiem, rozprawę z Regestrow Obligowych naznaczamy.

Roki Ziemskie Woiewództwa Trockiego.

O.

Summariusz

Lubo Konstytucyą Roku 1766. dwie tylko kadencye Woiewództwu Trockiemu wyznaczono Święto Michałską i Trzy Królską, jednak podług dawnego Prawa trzecią Święto Troiecką do sądzenia spraw przywracamy.

Dyspartyment Sądowi Repartycye Xięstwa Zmudzkiego.

Ponieważ Sady Ziemskie Telszewskie do Miasta Szawel Ekonomicznego są Konstytucyą przeszłego Seymu, przeniesione, takowy stanowią Rozdział Powiatów.

Do Rosien Wielonki, Eyragolski, Wilki, Jaswonki, Tendziagolski, Rosienki, Widuklewski, Kroski, Korziewski, Poirski, Szadowski, Telszewski, Twerki, Retowski, Polagowski.

zda: Do Szawel Szawelski, Wietkich i Małych Dyrwian, Berzański, Uszweński, Wieźwiański, Gadyński, Birżyniański, Powendenki, Mendyngiański, Korklański, Zorański, Potumszewski, Powiaty, i z Powiatu Wielonkiego Trakty Darnowski i Laudanski.

Zabezpieczenie Ur: Jozefa Kuszelewskiego Sędziego Ziem: Wilk: od Procederu z X. Kaweckim Dziekanem Zmudzkim

Ponieważ X. Kaweckie *ex ratione* wyknięcia w lustracyi o intencji spólney z Ur: Tomaszem Kuszelewskim Podstarostą Wilkom: do fundowania Misji, pociągnięty do Sądów Komisji Po Jezuickiej zupełnie wyemundował się, przeto My Król za zdaniem Standów X. Kaweckiego, oraz Sukcesorów Ur: Tomazsa Kuszelewskiego, *ab ulteriori Juris persecutione*, na zawsze uwalniamy.

Ordynarya Regestrow Sądowych.

Sposób wołania Regestrow w Subsellach mniejszych następujący ustanawiamy:

1. *Naprzód Regestr Summarii Processus* aż do odsądzenia wpisów kadencyi jednej ma być wołany.

2. Po którym Regestr ordynaryiny *Intarceratorium* do oczywistej jednej odsądzenia sprawy.

3. Po nim Regestr ordynaryiny *Spraw Cywilnych*, także do odsądzenia jednej oczywistej Sprawy.

Znowu potem do Summarynego Regestru przez ustawną Alternatę aby był powrót, *presenti lege* deklarujemy.

Objaśnienie Abusus Officii

Gdy pod zasłoną *abusus Officii* Strony przegrywające Urzędników *malitiose* do Trybunałów pociągają, a ztąd Urzędy Narodowe poszanowania godne prócz strat i expens na prośtytucy i zniewagę są wystawione, przeto zabiegając dalszym inkonwenientom stanowią, że ma się rozumieć *abusus Officii* amo: Nieziedzanie na sady *sine legalitate vel infirmitate*. zdo: Nie zachowanie ordynacyi Regestrow sądom swym przepisanej. ztio: Nie sprawienie się wedle przepisów prawa za Dekretami *Executionum*. Y za te tylko *Abusus Officiorum* Urzędy karane być mają. A ktoby mimo wyż wyrażone objekcy Urząd lub Osoby *in materia abusus* pozwać ważył się, winie tyłkając kop i siedzeniu wieży przez niedziel 6. Cywilney za samą takową objekcyą podlegać i w Trybunałach irremissibiliter karany być ma.

SUMMARIUSZ

Konstytucyi Połanowionych na Seymie Ordynaryinym Warszawskim Roku 1780.

RADA NIEUSTAJĄCA.

I. **P**O wysłuchaney relacyi od Delegowanych do examinowania czynności Rady Nieustajacey wdzięczność przyzwoitą za pracę publiczną całej Radzie i Osobom w niej zasiadającym oświadczone, rezerwując po rozłączonych Izbach tych Czynności i Rezolucyi Radnych odmianę, jeśliby się która przeciwna Prawu zdawała.

II. Po rozłączeniu Izb dwie Rezolucye Rady nieustajacey pierwszą pod dniem 15. Września 1780. względem uchylenia Pomocy Wojskowej w Interesie Ur: Prochowskiego, z Ur: Grabiankami, Drugą zaś pod dniem 2. Maja 1780. w Interesie Ur: Dębińskiego, z Ur: Kolataiem Starostą Trześniowskim dane, uchylono, z przyczyny, że względem pierwszej Rada nieustajaca wdala się w poznanie Sądowe, w drugiej zaś *in cognitionem Processu*.

Departament Wojskowy.

III. Po wysłuchaniu raportów od Delagowanych do examinowania Czynności Departamentu Wojskowego, i po zaświadczeniu od nich o wszelkich Czynnościach Sprawiedliwych, naydokładniejszym Rządzie Wojska, pomnożeniu jego, podług dodaney płacy, oraz wylikwidowaniu nayściślejszym Komputu i płacy, zasiadającym w rzeczonym Departamencie winną pracy ich i usłowania wdzięczność zostawiono, oraz ze wszelkich wydatków na potrzeby Wojskowe zakwitowano.

Konstytucyi Seymu Warszawskiego w Roku 1780.

W O T S K O

IV. Król Jmć P. N. Mił: z gorliwej chęci powiększenia sił Krajowych na ulepszenie Fortecy Kamienieckiej, tudzież Arsenалу Warszawskiego i Ludwisarni.

1mo: Summę z własnych dochodów swoich do 701 491. złotych: 11: i pół expensowaną, i przez Delegowanych za zdaniem Rady nienastającej z Departamentu Woyskowego Lustratorów uznaną, Stanom Rzeczypospolitey ofiarował, i powrócenia tychże wydatków odstąpił.

2do: Gdy z mocy Konstytucyi 1778. Król Jmć z Departamentem Woyskowym w Radzie *in pleno*, Superaty przez Skarb Koronny okazane nie tylko na polepszenie Stanu Woyska aktualnego rozrządził, ale oraz przez erygowanie 100. Gêmeynów w Garnizonie Fortecy Kamieńca, Stan onego powiększył; przeto z rzeczonych Superat w Skarbach obojga Narodów okazać się mających, dalsze Stanu aktualnego tegoż Woyska polepszenie i powiększenie w Gêmeynach czyniąc, naprzód z terażniejszey Superaty Skarbu Koronnego do 805.000. złotych: wynoszącej *in spatio* dwóch lat do przyszłego Seymu każdą Chorągiew Pancerną po 4. głowy, a Garnizon Kamieniecki do 200. Gêmeynów w Radzie *in pleno* powiększyć, oraz z przyszłej Superaty Skarbu Koronnego na przyszłym Seymie dwa Bataliony Garnizonowe w Kamieńcu Podolskim erygować przyrzekł, inkludując w to 400. ludzi, to jest 200. już erygowanych, a 200. odtąd do przyszłego Seymu erygować się mających. Reszta zaś tak na powiększenie Kawaleryi Narodowej, podług Konstytucyi 1778. jako i na inne Korpusy Woyska i nie odbite Krajowe wydatki obrócona być ma.

3tio: Resztującą kwotę, jaka się ukazuje z terażniejszey Superaty, na dalsze polepszenie Stanu Woyska Król Jmć z Departamentem Woyskowym w Radzie *in pleno*, oraz expensę potoczne Woyskowe wyznaczeniem naywięcej summy 30.000. złotych Polskich umiarkując, chcąc mieć.

4to: Aby polepszając Stan Woyska Obojga Narodów i one porównywając, Oficerowie Brigad Kawaleryi Narodowej w Koronie i Litwie płatni byli, Komendanci zaś tychże Brigadyerowie i vice Brigadyerowie w Kraju, aby *à publicata Lege moderna* w sześć Niedzieli Polskiej ubior na siebie wzięli i głowy golili. Woysko zaś Litewskie w innych korpusach mianowicie w trzech Pułkach Przeciniey straży nadto szczupłą placą mając, aby w tychże Korpusach co do płacy Gêmeynów i Oficerów z Woyskiem Koronnym porównane było, A stan korpusów tegoż Woyska Lit: ile tylko dochody z rzeczonych Superat Skarbu Litewskiego dozwolą, do służby jak nayzdadniejszym był uczyniony, oraz żeby temuż Woysku nic nie zalegało, i do czasu, zawieszonym nie było.

5to: Aby zaś zaśluzeni i tracący zdolność do służby przez prace Woyskowe i przypadki bez nagrody i sposobu do życia nie zostali, do Kaszy Inwalidów summę 50.000. złotych: ze Skarbu Obojga Narodów przyczynić postanowiono, która to Kassa jako dla Woyska Obojga Narodów formuje się i 100.000. złotych: wynosić będzie, tak w trzeciej części w summie złotych: Pol: 33.333. i gr: 10. ze Skarbu Litewskiego za okazaniem Superaty składać się powinna.

6to: Na utrzymanie dalsze Ludwisarni Warszawskiej summę 30.000. a zaś na Fabrykę broni ręczney dla Woyska Koron: drugą takąż summę 30.000. ze Skarbu Koron: tym czasem wyznaczono.

7mo: Dla polepszenia stanu Brigad Kawaleryi Narodowej pieniądze z Wakanfów Departament Woyskowy szczególnie na potrzeby tychże Brigad asygnować ma.

V. Ur: Antoniego Chmielowskiego Namieśtnika Narodowej Kawaleryi od rygoru sprawiedliwego Dekretu w Departamencie Woyskowym ferowanego na instancją Polków uwolniono i do służby Woyskowej zdolnym uczyniono

Szkola Rycerska.

VI. Placa Szkole Rycerskiej ze Skarbu Obojga Narodów, nie *decurfive* jak dotąd, ale tak jak Woysku z zaczynającą się Ratą Polroczną, aby opłacana była, postanowiono. Oraz summę 35.632. złotych: Pol: gr: 1. asygnowaną *ad complementum* Raty Septemb: 1778. z Skarbu Koronnego do Lit: gdy z tego Skarbu nie jest zaspokoioną, aby Skarb Koronny gotowem zapłacił nakazano, *salva repetitione* do Skarbu Litewskiego, jeśli słusznie należeć będzie. A ponieważ Konstytucyą 1778. W. X. Lit: obwarowano jest, aby trzecią część Kadetów z W. X. Lit: była umieszczona, więc równa z Prowincyi Wielko-Polskiej i Małopoli: umieszczać się ma Kadetów liczba Szlachty Starożytney Polskiej, i odtąd aby Oficerowie Szlachta Polscy byli, Ci zaś, którzy przychodzą do korpusu Kadetów w Roku 8. dłużej bawić się nie mają jak lat 9. a którzy przychodzą w Roku 12. więcej bawić się nie mają jak lat 6. Warowano zaś, aby podług przyjętej i dokonanej dotąd ustawy, korpus Kadetów jak nayściśley przed Departamentem Woyskowym *prævio juramento* ze wszystkich dochodów przez Kwatermistrza likwidował się, a Departament Woyskowy przed Stanami sprawować się ma.

Dochod Skarbu W. X. Lit:

VII. Dla opatrzenia Skarbu Lit: dochodem mniey uprzykrzonym dla Obywatelów, niżeli był dochod Procentowy od summ, dochod Tabaczny przykładem już praktykowanym w Koronie, do Skarbu W. X. Lit: *ex nunc* ustanowiono, a to pod temiż kondycyami, które w prawie

Summariusz

1776. na Koronę są przeniesione, mianowicie zalecając: ażeby Fabryki Tabaczne jedna lub więcej, ile nak onsumpcyą w Litwie potrzeba będzie, w Litwie założone były Zeby zaś takowy postatek mógł bez zwłoki do exekucyi być przyprowadzonym, i żeby z niejednostayney Administracyi tego dochodu w Skarbach Koronnym i Litewskim niewynikały szkodliwe kollizye, przeszkadzające wolnemu przeysciu Tabaki, bądź w Fabrykach Koronnych, bądź w Litewskich, wyrobionej z jednej w drugą Prowincyą na wzajem i wolnemu w obydwóch Prowincyach odbyto- wi, zalecono Osobom składającym Kommissyą Litewską tu przytomnym, po zakończonym Seymie wykonawszy przysięgę w Gródzie *Warszawskim* Rotą Kommissarzom przepisaną, zniósłszy się co do początkowego ułożenia Administracyi z Kommissyą Skarbową Koronną zupełne ułatwienie podatku Tabaczego dla Prowincyi *W. X. Lit.* aby uczynili, cenę i wagę Tabaki jednostayną ustanowili, kontrakta, jakie w tym potrzebne i pożyteczne będą zawarli, i takowe dzieło około Administracyi Tabaczney dokonawszy, exekucyą onego w Prowincyi Litewskiej przez zalecenie Subalternom do tego ustanowionym ufundowali. Ze zaś tak Rząd dochodu Tabaczego, jakoteż wiele innych rodzajow *Intrat* Skarbowych w Litwie są tej natury, iż dla dokładnego ich w porządku utrzymania potrzebna jest ustawiczna Skarbowa czułość, postanowiono, aby Kommissyą Skarbowa w Litwie, równie jak w Koronie była ustawiczną w tym sposobie: iż w czasie Kadencyi Marcowej Oktobrowej rzeczy Sądowe w Komplecie Sądowym odbywać, i asygnacye wydawać będzie, w czasach zaś między Kadencyą a Kadencyą w komplecie Konstytucyą 1768. opisanym to jest najmniej 5. Osob ułatwić ma wszystkie interesy Ekonomiczne, między które i Administracya Tabaki liczoną być ma. Pilarze Skarbowi za pensyą którą sobie mają postanowioną, oraz Ur. Skarbnym *W. X. Lit.* także za dochodem do Urzędu swego przywiązany, niepretendując nowej za to pensyi w Kommissyi Skarbowej, tak w Kadencyach jakoteż w extra Kadencyi podług Praw dawnych zasiadać mają. Absencye w czasie Kadencyi od pensyi Kommissarzow detrunkowane w podział między Kommissarzow extra *Cadentiam* zasiadających iść mają. Podatek zaś Procentowy od summ Konstytucyą 1776. ustanowiony, jako u przykrzony Obywatelom *W. X. Lit.* niniejszym Prawem znosząc i kassując wybieranie tylko w Racie następującej Marcowej 1781. do Skarbu *W. X. Lit.* zostawiono, żeby zaś w Racie Septembrowej 1781. i nigdy na potym wybieranym niebył warowano.

Kwit dla Kommissyi Edukacyi Narodowej.

VIII Kommissyą Edukacyi Obojga Narodow, po należycym sprawieniu się *perceptis & expensis*, winną jey upewniwszy wdzięczność, nie tylko za przykładne i doskonałe Urzędowych obowiązkow sprawowanie, ale za pracę bez pensyi i żadney nagrody *pro publico* podjętę, nie szukając w tym nigdy swego tylko publicznego Interessu i uszczęśliwienia, zupełnie zakwitowano. Summę zaś okazaną Rachunkami Remanentową od 1. Lipca terażniejszego Roku zostającą w Kassach Kommissyi Edukacyi Obojga Narodow złotych: Pol. 175.032. gr. 16. i trzy dwunastki, takową do wciągnięcia do Rachunkow przyszłych zostawiono. Do dalszego zaś tej Kommissyi Edukacyney sprawowania, ponieważ czas Konstytucyą Seymu 1775. naznaczony wypłynął, za czym dla zabezpieczenia w czas dalszy nieprzerwanego ciągu Edukacyi Narodowej, też same Osoby do dalszego sprawowania Urzędow na lat 6. potwierdzoną, a w przypadku zawakowania przez śmierć lub recess którego z Kommissarzow Królowi Jmci wolność nominowania Osoby na miejsce wakujące zostawiono.

Zabezpieczając Fundusz Edukacyi Narodowej i Obywatelow od lokacyi summ swoich na Dobrach summami Funduszowemi obciążonych, zlecono Kommissyi Edukacyney, ażeby w przeciągu półrocza od ustanowienia tego Prawa, generalną całego Funduszu swojego sporządziła Tabelłę, w której naprzód Dobra Funduszowe, ich intraty, Possessora Ewikcyje, potym summy kapitałne, Debitorow, i tychże summ Ewikcyje ma doskonale opisać, i takową Tabelłę wydrukawszy wprzód sposobem Uniwersałow po Parafiach publikować, potym do wszystkich Grodow *per oblatam* podać powinna będzie.

Deklaracya względem Kommissyi Likwidacyney.

IX. Gdy przez Delegowanych doniesiono, iż Kommissyą Likwidacyyną uślnie i pracowicie powinności swoje dopełniając, podług przepisow Konstytucyi Lat 1775. 1776. i 1778. zupełnie Dzieło swoje zakończyła, i sprawiła się: przeto *de gestis & peractis* Osoby w niey zasiadające kwituując, a protokół oney Dekretow i Regestr wpisow tak pierwszey jako i drugiey Klasy długow Rzeczypospolitey w czasie półroku oddać do *Archivum* Skarbu Koronnego zalecając; Też Kommissyą ustawać odtąd deklarowano. A komu z pretensorow od Skarbow Rzeczypospolitey jakie summy Kommissyą Likwidacyyną swoiemi Dekretami przychodzić demonstrowała, te po zupełnym zaspokoieniu pierwszey Klasy z Funduszu umarzającego Długi Rzeczypospolitey zapłacić zalecono, których zaś Kompetitorow pretensye nienależące do Skarbu Rzeczypospolitey i nieprzyzwoicie w nich czynić okazała, te na zawsze uchylono i kassowano.

W E X L E.

X. Wszelkie Wexle od Szlachty na Osoby jakiekolwiek wydane, a manifestami dotąd są zakazane, w Juryzdykcyach przyzwoitych rozdane, poznane w Walucie rozważone i decydowane mieć chciano. Na potym zaś między Szlachtą a Szlachtą, tudzież między Szlachtą a

Konstytucyi Seymu Warszawskiego w Roku 1785.

Bankierami, Kupcami, ażeby dawane nie były ustanowiono, i takowe Wexle z ich walutami na potym wieczyscie zniesiono; żeby zaś te Wexle *sub Antidata* wydane nie były, *in spatio* 12. Niedziel oblatowane byćdź mają, niezagradzając drogi brania Wexlow Ołobom Stanu Szlacheckiego od Bankierow i Kupcow!

Szpitalu w Koronie i W. X. Lit:

XI. Dla przyspieszenia przyzwoitego Szpitalów rozrządzenia, udzielną Kommissyą w Roku 1775 wyznaczoną, a dla wielorakich trudności skutku swego mieć nie mogącą uchyloną: i Konstytucyą Roku 1768. Pod tytułem: *Warunek Miast i Miaszeczek Naszych Królewskich* Fol. 74. Kommissye *Boni Ordinis* i do Szpitalów rozciągając się determinującą, nietykając Dobr Dzie- dzicznych, reasumowano; pomienione zaś Kommissye *Boni Ordinis* we wszystkich urządzeniach Szpitalnych do Departamentu Policyi w Radzie Nieustającej referencyą czynić, i od tegoż De partamentu dependować mają.

W E R B U N E K

XII. Zabiegając wszelkim w Kraju dla zagranicznych Potencyi werbunkom i w przypad- ku czynienia onych chcąc mieć nieodwłócną na występnych sprawiedliwość postanowiono, że jesliby to pod jakimkolwiek pretextem czynił Obywatel Possessionat Krajowy, takowy jako *Crimen Statu* popełniający wedle Prawa 1776 w Sądach Seymowych sążon byćdź powinien. Gł- by zaś ktokolwiek i jakiegokolwiek kondycyi czynił dla zagranicznych Potencyi werbunki, jako- wy jako Kriminallita, w najbliższym wytepku swojego Grodzie, na śmierć nieodwłócznie *etiam extra cadentiam* sążony i karany byćdź ma.

Deklaracya względem Kommissyi do Ekonomii w W. X. Lit: Roku 1775 ustanowionej.

XIII. Dekreta w tej Kommissyi niewątpliwie oczywiste z wzajemnych Aktorow i kon- trowersyi zażale za niewyżruszone deklarowano, te zaś, które w niestawianiu tron, jakoby oczywi- cie ferowane i zażkarżone tak o sposob ferowania, jakoteż o wdanie się w kognicyą przez Konsty- tucyą 1775, zakazaną, pod kognicyą Asseforyi Litewskiej oddano

Ponowienie Praw zbytki tamujących tak dla Korony jako i dla W. X. Lit:

XIV. Ponawiając dawniejsze Prawa a oobliwie Konstytucyą 1776. *de lege Sumptuaria* oraz zapobiegając szkodliwym skutkom z zbytku Krajowego wynikającym postanowiono, aże- by od publikacyi niniejszego Prawa za rok wszystkich bez żadney exceptyi Stanow i Plei Oby- watelom nie było wolno nosić i używać w krajach Rzeplitcy Polskiej i jej Prowincyach Koronek, haftow, prócz znakow Woyskowych, których, dla umenazowania kosztu, urządzenie zlecone Departamentowi Woyskowemu. Szlęfy zaś u Mundurow Urzędniczych natychmiast zniesiono, na sukniach i narzędziach galonow, materyi bogatych i cokolwiek z ciągnionego złota lub srebra byćdź może zakazano, zabroniono tudzież używania meblow drogiech zagranicznych, prócz tych, które przed publikacyą niniejszego Prawa już kto ma w życiu, same tylko do przyłtoynego no- szenia się *prima necessitatis* zostawując materye, jako to Grodetury, Kitayki, Atlasy, Gazy, musli- ny i Blondyny, oprócz których, ażeby żaden jakiegokolwiek kondycyi i plei innych, nosić nie ważył się, a to pod karą 2,000. Grzywiń w każdym *respe-ctu* Grodzie, lub Ziemstwie wskazać *ad delationem cuiusvis* mianą, i takowe Grzywny Delatorowi za należące deklarowano. Nowych kleynotow przez kogożkolwiek wprowadzenia pod konfiskatą zabroniono. O co dozor Kommissyom Skarbowym zlecono. Na koniec jak naysurowiej zakazano, ubierać całą liberyą bogato, dla której samy tylko lukno Krajowe i włóczkę bez galonow do ubrania zostawiono.

S U M M A R I U S Z

Konstytucyi Seymu Warszawskiego w Roku 1778.

Warunek dla Korony, i W. X. Lit:

Gdy przy rozłączeniu Izb, Warunek względem niektórych Czynności, i Rezolucyi przesł- ley Rady, w Zaświadczeniu Teyże wydanym, jest ostrzeżony; Przeto niżej, wyrażone Rezolucye Rady, rezolwujemy.

1mo: Kondemnaty, stoluąc się do Praw dawnych, mianowicie Konstytucyi 1726. równie *tangunt* Senatorow, Ministrów, i Posłow. Każdy z nich *carere Activitate* ma dotąd, pokąd, Proces- su nie ugodzi.

2do: Konstytucye 1726. i 1776 *de Potioritatibus*, i o warunkach Possessorow zastawnych iasno stanowione, nienaruszone mieć chcemy. Rezolucye Rady przeciwnie *hoc in pincto*, uchylamy.

3tio: Rezolucyą *de Successionibus*, za nieważną uznaiemy.

4to: Gdyby więcej pozwanych do iedney Sprawy należących było, tedy Konwikcyą ich.

P.

Summariusz

8° *Bonorum Responsi Subiectorum*, podług Praw dawnych mieć chcemy; i Rezolucyą w tey mierze zapadłą uchylamy.

5to: *Bona Convicta ad tenorem* Konstytucyi 1726. *proportionate in negotio etiam principali, ac Proventibus, seu Provisionibus retentis* tradowane, i spokojnie posiadane stanowimy.

6to: Rezolucyą względem Dożywociów wypadłą uchylamy.

7mo: Rezolucyą Rady przeciwko Dekretowi Trybunału Lit: Oczywiście, według Praw temu Xięstwu służących, naruszyć się nie mogącemu, wydaną uchylamy.

8vo: Odeślanie do Rejestru *Remissarum* do Trybunału W. X. Lit: , którego tam nie masz; tudzież Odeślanie do Rejestru Appellacyynego, równie opisom Prawa W. X. Lit: przeciwne, wydane z Rady znosiemy.

9no: Rezolucyą Rady względem Podatku Procentowego od Summ w W. X. Lit: na zapytanie Kommissyy Skarbowey uchylamy.

10mo. Rezolucye względem Dekretów *Executionis*, które przeciwnie Prawu zasły, uchylamy.

KADUKI.

Lubo dawniejsze Prawa, szersze daleko szafowanie Kaduków w Ręku Naszych zostawowały, i nawet do rozdania na nie Przywilejów Nas obowiązywały, jednak My, przekładając nad inne względy spokojność Obywatelów, z własnego pochołu proponowaliśmy, na teraźniejszym Seymie od Tronu, i teraz za zgodą wszech Stanów postanawiamy, i za Prawo mieć chcemy, a by każda Possessya Ruchoma i nieruchoma, Duchowna i Świecka Prawu Kaduka podlegać mogąca, od Pięciudzieści lat prawnie nie zakwestyonowana, już ani Przywilejem Naszym, ani Juryzdykcyjnym Processsem wzruszana być nie mogła; to jednak warując, ażeby Przywileje Nasze do Dnia dzisiejszego na Kaduki wyszły, po przyzwolonym wprzód *in Foro Competenti* rozsądzeniu; zupełny swój wigor, podług Praw dawniejszych, zachowały. A zaś kiedy się trafi, że Polscy Obywatel, *cujuscunque conditionis*, odumrze Majątek swój bez Sukcessorów w Osmym Gradusie, takowa Puszczyna po dawnemu w Szafunku Naszym zostawać ma. A co do Cudzoziemców, potwierdzamy *in toto* Prawo 1768. o Kadukach.

Objaśnienie Prawa Wexlowego.

Lubo Prawo Wexlowe Roku 1775. deklarowało, że Małoletni są *inhables* dawania Wexlow; gdy jednak toż Prawo nie determinowało, wiele Lat mieć potrzeba do wyyscia z małoletności; Przeto Postanawiamy: iż odtąd nikt dawać Wexlow nie powinien, kto nie dojdzie Roku Dwudziestego Czwartego wieku swego, deklarując: iż Wexle przeciwko niniejszemu Prawu dane, w każdym Sądzie kaslowane być mają, i Kredytor Prawem Wexlowym Summy windykować nie będzie mógł. Także postanawiamy, iż odtąd żaden Obywatel Stanu Szlacheckiego Possessyą Dziedziczną mający, Wexla na Ukaziciela dawać nie powinien, ale zawsze z wyrażeniem Imienia i Przewiska Kredytora swego, od którego Summy pożyczca, albo walor Summy bierze; a to pod podobną nieważnością, i kaslacyą takowych Wexlow na Ukaziciela danych; Co się jednak do Kupców i Mieszczan ściągać nie ma, którym wolno dawać Wexle na Ukaziciela, i takowe walor swój mieć powinny. Które to Prawo dopiero od publikacyi onego skutek swój napotym mieć będzie, *non praesudicando* Wexlom, które przed publikacyą onego od kogokolwiek są wydane. W innych zaś Punktach, oprócz wzwyż wyrażonej odmiany, Prawo Wexlowe Roku 1775. *plenum robur* mieć powinno: Ażeby przez antydaty nie uczyniono podstępny przeciwko niniejszemu Prawu, mieć chcemy: ażeby Wexle na Ukaziciela dane przed dniem dzisiejszym; oblatowane były przed dniem Pierwszym Marca, Roku blisko następującego.

SUMMARIUSZ

Konstytucyi Seymu Grodzieńskiego w Roku 1784.

Decreta Executionis.

Złatwiając trudności względem Exekucyi Processów, zachodzące, i objaśniając Konstytucyą 1768. i 1776. Roku, stanowimy: iż odtąd w każdej Juryzdykcyi Sądowej *ultima Instantia*, oprócz Sądów Marszałkowskich, które przy dawnym sposobie exekucyi z opisu Prawa zostawiają się, także w Ziemstwach i Grodach, gdzie sprawa sądzona, albo dostateczna konwikcyą podług niższego przepisu Prawa niniejszego otrzymana będzie, do teyż samey Juryzdykcyi po Dekret jeden *Executionis* strony udać się powinny, i we wszystkich Sądowych Jurysdykcjach wyżej wspomnianych, osobny Regestr *Executionis Processus*, szczególnie do Dekretów *Executionis* być powinien. Wpisy w tym Regestrze tym sposobem mają być czynione: — *contra Capitaneos* — w Juryzdykcjach *ultima instantia*, A w Ziemstwach i Grodach — *contra Officiales Castren: proprii Districtus* (gdzie Dobra leżeć będą proceslowane) 8° par-

Konstytucyi Seymu Grodzieńskiego w Roku 1784.

tem seu partes specificas expressas in negotium intrantes — i też wpisy w Trybunałach Koronnych w jedną Sobotę przez Marzalka podpisane, z Regestrow na wokandę wypisane, i na drzwiach Izby Sądowej przybite, dopiero w drugą Sobotę wołane i sądzone być mają. Assefforia zaś, Kommissya Skarbowa Koronna, i inne Juryzdykcyje *ultima Instantia* do Ordynacyi Prawem aprowbowanej rezolucyą swoją przydadzą, z wyznaczeniem dnia jednego w każdy tydzień Sądowy dla tegoż Regestru: a to wyznaczenie dnia raz ustanowionego odmienione być nie może, i sposobem dla Trybunałów opisanym porządek wołania tegoż Regestru zachowają. W dni dla tego Regestru wyznaczone choć zaczęta sprawa, tego Regestru tamować nie będzie mogła. w Ziemstwach zaś i Grodach na każdej Kadencyi Regestr *Executionum* pod osobną feryą dnia ostatniego przed zakończeniem Sądów brany, i do ostatniego wpisu odsądzony być powinien, a po zaczęciu Kadencyi Sądowej, Regestra Ordynaryjne w tydzień, albo gdy prędzej kończyć się Sądy będą, tedy przy dokończeniu onych podpisane przez Prezydującego być powinny. W sprawach z Starostą własnym Grodowym lub Sędziami Ziemskimi i Grodzkimi wolno będzie Obywatelowi, gdy zechce, prosto udać się po Dekret *Executionis* do Trybunału. Przypozwy do tegoż Regestru *Executionum*, *non involvendo quidquam principale negotium*, ani *pro cassando Processu*, szczególnie *pro simplici justificatione Processus* na cztery tygodnie przed przypadnieniem wpisu do Trybunału i innych Jurisdikcyi *ultima Instantia* wydawane być powinny. Sprawy zaś *Wexlowe* podług Praw onymże służących sądzone być mają. A w Ziemstwach za przypozwem dwóch tygodniowym, w Grodach zaś za tygodniowym podług Praw pomienione Dekreta *Executionis* następować mają, z wyrażeniem *specifico* Dóbr ruchomych lub nieruchomych, do których Tradycya ściągąć się ma. Gdy by zaś kto *ex loco delicti*, lub *ex re inscripti Fori* w innej Jurisdikcyi Dobra będące skonwinkował, takowy po Dekret *Executionis ad propriam* Ziemstwa lub Grodu *ex vi consuetudinis convictorum Bonorum Jurisdictionem*, lub też do Trybunału teyże Prowincyi udać się powinien po Dekret *Executionis*. Y choćby strona przypozwana do Trybunału w Trybunału, a do innych Juryzdykcyi *ultima Instantia* w tychże, a w Ziemstwach i Grodach nie stawiała; wszelako powodowa strona *cum Capitaneis & Officialibus Castrensibus proprii Districtus, Decretum Executionis* po roztrząśnieniu dostatecznym Procesu zyskiwać powinna. Gdzieby się zaś *insufficienter* albo *illegaliter* otrzymany Proces pokazał; Sąd niedopuszczając *Traditionis Decretum*, *continuationem Processus sufficientioris* nakaze. Agdyby kto Oficjaliscie w Dekrecie *Executionis* wyrażonemu i sprowadzonemu chciał czynić opozycyą; za uczynioną przez Oficjalistę *exekwującego Superseffiyą*, w Grodzie własnym gdzie Dobra leżą, wraz z Manifestem oblatować mianą, tudzież Listem do Departamentu Woyskowego adresowanym, z doniesieniem o impugnie, Departament Woyskowy nie wchodząc w poznanie Procesu, pod żadnym pretextem pomocy Woyskowej rekwirującej stronie odmówić nie będzie mógł: a niedopuszczający Tradycyi za Dekretem *Executionis*, w tey Juryzdykcyi, gdzie Proces przewidziany, *ad Instantiam* powodowej strony, siedzeniem sześć tygodni wieży górney, i zaplaceniem Tysiąca Grzywien, nie wchodząc w rozpoznanie pryncypalney Sprawy, za samo tylko niedopuszczenie Tradycyi, z Regestru Taktowego karany być powinien. Dla zachowania zaś porządku do uczynienia wpisów w Departamencie Woyskowym, Regestr pod tytułem dodawania pomocy Woyskowej stanowiąmy: który przy Kancellaryi Woyskowej być powinien; i każdego czasu żądającemu pomocy Woyskowej, trzymający Regestra, wpis w Regestr pomieniony natychmiast bez opłaty przyjąć obowiązany będzie.

Wpisy mają być czynione tym sposobem. Urodzony N. przeciwko N. mając *Superseffiyą* od Oficjalisty N. na gruncie Dóbr N. uczynioną, żąda pomocy do tradycyi, lub dla bezpieczeństwa Sądu do Dóbr N. i też wpisy na wokandę wpisane, na drzwiach w Izbie Departamentu Woyskowego dla uwiadomienia wszystkich przybite, porządkiem wołane, i rezolwowane być powinny. Agdyby zaś komu Pomoc Woyskowa za okazaniem Dekretu *Executionis & Actus superseffionis* z Listem i Manifestem Oficjalisty żądana, odmówiona była; na ten czas udać się powinien do Rady, która nieodwłocznie na pierwszej Sessyi Departamentowi Woyskowemu dopelnienie tego Prawa zaleci. Po wypadłym zaś Ordynansie z Departamentu Woyskowego, Kommandanci, lub ich Subalterni pod surowością Prawa Woyskowego wstrzymywać ordynansu *ullo modo* nie powinni, ale za najpierwszą rekwizycyą strony onże uskuteczniać. A gdyby kto bez Dekretu *Executionis* kupę swawolną zebrałszy *violenter* do Posseffyi zabierać się chciał, i Oficjalista bez Dekretu *Executionis* tradować odważył się; Strona i Oficjalista takowy *pro sola inequitate, ultra delictum facti*, gdyby się jakowy zabój stać miał, siedzeniem wieży *in fundo* dwadzieścia Dobra leżą, karani być mają *ad Instantiam* powodowej strony, z Regestru Taktowego lub *Ex-pulsionum*: a gdyby miał być zabój popełniony, z Regestru *Incarceratorum*, który niniejszym Prawem w Trybunałach, Ziemstwach, Grodach do takowych spraw, jakoteż i innych samych tylko kryminalnych, postanawiamy. A ten Regestr aby *ante omnes Causas* do sądenia był brany, waruiemy. Jeżeliby zaś strony pryncypalne zagadzały sprawę, przemilczały o zabój, lub przez ugodę popełnione zaboje chciały umorzyć, w takowym przypadku Instygator tego Grodu, gdzie

Summariusz

zabój popełniony, z rozkazu Sądu powinien będzie pozywać, a Strony zapozwane za suppresją kary publicznej, dwónastą Niedziel wieży *in Fundo*, i dwóna Tyśiącami grzywien, Zabójcy zaś podług Prawa karani być powinni. A gdyby Grod najdaley półtoku zaniedbał obowiązku tego, vice Starosta, czyli Surrogator, Sędzia i Pisarz Grodzcy, *ex persona*, czterema tygodniami wieży górnej, i tyśiącem grzywien *ad instantiam* kogokolwiek karani być powinni. Pod bezprawny jednak zajazd podpadać niemogą Dobra z Kontraktów zastawnych i arendownych wychodzące, tudzież *juxta obloquentiam* kary lub tranzakcyi roborowanych obcięte, a to podług przepisu Prawa 1768. Ru *in materiis Status* w Artykule XIII wyrażonego.

A że doświadczenie okazuje, jak pomoc Woyskowa na mocy Prawa przydawana, częstokroć gwałtownie z pogardą Praw i pokrzywdzeniem Woyskowych ludzi rugowana bywa, przeto zapobiegając tym inkonweniencyom, stanowiąmy: iż odtąd, jeżeliby kto pomoc Woyskową podług przepisu Prawa niniejszego od Departamentu Woyskowego przydaną zuchwale wyrugował, powtórnie pomoc Woyskowa dodana być powinna, a za samo wyrugowanie pomocy Woyskowej (gdy to bez pobicia, lub ranienia Woyskowych nastąpi) oskarżona strona, za dostatecznym dowiedzeniem, wieżę górną cztery tygodnie siedzieć będzie, i grzywien pięćset stronie zapłaci; a gdyby przy gwałtownym rugowaniu pomocy Woyskowej miał być raniiony Żołnierz, siedzeniem wieży górnej sześć tygodni, i tyśiącem grzywien winny karany będzie. Jeżeli zaś zabój na Woyskowych miał być popełniony, strona okazyją do tego będącą siedzeniem dwanaście tygodni wieży *in fundo*, i dwóna tyśiącami grzywien ukarana zostanie, a Zabójcy kryminalnie *ad Instantiam* Instygatora Departamentu Woyskowego w tym Grodzie, gdzie pomoc Woyskowa rugowana zostanie, (za złożeniem Sądów chociaż oprócz Kadecy) karani być powinni, a takowa Sprawa zaraz ma być rozstrzygnięta. Tych zaś grzywien i wieży, pozywający Instygator Departamentowy, i sam Departament Woyskowy nie będzie mógł nikomu ustąpić, z których grzywien odebrać mianych Skarbu Koronnego oddać nakaze. W takowym gatunku spraw My Król za zdaniem Rady Nieustającej na expensę prawną proporcjonalną do Skarbu Koronnego z summy extra expensowej Prawem do rozstrzygnięcia w Radzie oznaczonej, asygnacją przez większość wotów głosnych udecydowaną wydamy, a Kommissya Skarbowa wyznaczoną na expensę summy wypłacić będzie obligowana. Z tej zaś summy Komendant expensujący, rzetelny rachunek oddać powinien będzie. Oficjalista zaś Tradycyą czyniący nie ma się wdawać w poznanie wydatków, czyli kosztów prawnych, ani w nich tradować, chyba, żeby były Dekretem już przyśądzone.

Procefs dostatecznie otrzymany tak ma być rozumiany:

1mo: Po Dekrecie Sądu *ultima Instantia*, lub zjazdowego, oraz po Dekrecie Ziemskim i Grodzkim (od którego apelacya niedopuszczona) finalnie decydującym, satysfakcyą pod rygorem publikaty naznaczającą, na terminie dosyć czynnym publikata otrzymana dostateczną będzie konwikcyą.

2do: W Sprawach *Expulsionis* we wszystkich Subelliach, do których rodzaj takowych Spraw z Prawa należy, jedna Kondemnata na jednym z liczby pozwanych, lub na wszystkich zapozwanych otrzymana, dostatecznie konwinkować będzie.

3tio: W Sprawach prostego i rękodajnego długu pożyczanego, dwie Kondemnaty podobnie jak wyżej, na jednym lub na wszystkich zapozwanych otrzymywane, za dostateczną będą konwikcyą.

4to: We wszystkich Sprawach Cywilnych wyjąwszy wyżej wymienione, trzy Kondemnaty w jednym Aktoracie z Pozwów na jednych Dobrach kładzionych otrzymywane, będą dostateczną konwikcyą. A że trafiać się zwykło, że gdzie wiele osób do jednej Sprawy wchodzi, te dla przedłużenia prawnej konwikcyi na przemianę raz stając, drugi raz kondemnować się dopuszczają; przeto zabiegając takowym zwłokom, stanowiąmy: że w Sprawach do dostatecznej konwikcyi trzech Kondemnatach wymagających po dwóch suspensach decyzji, na trzecim terminie Dekret *in Contumaciam* nie stawiających *cum comparentibus* nastąpić ma; albo gdy wszyscy nie staną, Dekret zaoczny następować powinien. Z którego, gdy na terminie dosyć czynnym nastąpi publikata, będzie konwikcyą dostateczna. A gdyby Wierzyciel Zapis Grodowy mający, lub wybity z Dóbr, otrzymał Procefs na Debitorze, i Dobrach jego, lub Dekret między temiż stronami zapadły satysfakcyą wyznaczył, a ta nie dopełniona jeszcze była; na ten czas inny Wierzyciel Wexlowy Wexel przed Prawem Roku 1780. mający, do tychże Dóbr samych udawać się nie będzie mógł, lecz inne Dobra tegoż Debitora, rzeczy i osobę w odpowiedzi mieć będzie.

5to: W Sprawach Kryminalnych, jako to: zabój, kradzieży, rozboju, po hultajsku najeżdżania, i Domu zrabowania (jeżeli *in recenti crimine* nie będą poimani popełniający też Kryminalny) dwie infamie, w Sprawach honoru i uczynkowych, lecz nie kryminalnych, trzy Kondemnaty w Sądzie przyzwoitym otrzymywane, dostateczną będą konwikcyą: Y po takowych otrzymanych w Sądzie przyzwoitym infamiach, albo Kondemnatach, Dekret choć zaocznie za poprzedzającymi Inkwizycyami w Sądach przyzwoitych nastąpić będzie. A gdyby w takowych przypadkach oskarżony, wyprowadziwszy Sprawę do Trybunału, onę nie popierał; wolno być

Konstytucyi Seymu Grodzieńskiego w Roku 1784.

Wzie drugiey stronie *etiam in Contumaciam* prozekwować. A dwa Dekreta Trybunałskie choć *zaczne conformiter* zapadłe, kończyć będą sprawę.

Ze zaś częstokroć przez zuchwałość Dekreta Sądowe karę więzy rozciągając nie dopełniają bywaia; i z tąd powiększają się złe uczynki; przeto mieć chcąc w Exekucyi prawa, stanowimy: iż gdyby kto w sprawie uczynkowej lub honoru ukarany będąc, na Wieżę Dekretem Ziemskim lub Grodzkim, i od takowego Dekretu *appellował* do Trybunału, a w Trybunałach dwóch, jeden i drugi Dekret ukarania więzą *conformiter* zapadłby, i strona ukarania uporczywością postępując, niechciałaby dopełnić kary Dekretami oznaczoney, i więzy wysiedzieć, oraz na terminie dość czynnym dozwoliła na sobie otrzymać publikatę; Strona mająca konwikcyą, powinna udać się po Dekret *Executionis* do Trybunału sposobem wyżej przepisany. A gdy zapadnie Dekret *Executionis* przydania pomocy Woyskowej do zafadzenia upornego w Wieży, Departament woyskowy za rekvizycyą strony powinien będzie dodać pomoc Woyskową do wzięcia skonwinkowanego, i zafadzenia do teyże więzy.

Illegalność Processu tym sposobem ma być rozumiana.

1mo: Gdy po Dekrecie *suspensa decisionis cum comparante ad convictionem disparentis vel recedentis*, po Konwikcyi onego Dekretu *cum comparante ex feriis Controversiis*, lub *in Contumaciam* podług wyższego przepisu nie nastąpi.

2do: Gdy Sąd Polubowny między stronami zapisany, stronę nie wchodzącą w Zapis Kompromissarski, i temuż Sądowi nie poddającą się kondemuie.

3tio: Gdy dwóch *in praesentem* trzeciego idąc, onego do Sądu nie pociągając, dopuszczonym między sobą Processem, Dobra jego inwolwują.

4to: Gdy Urzednicy, lub Urzędy zjazdowe rozpiszą się.

5to: Gdy przed wyyscieniem czasu Relacyi Pozwu Prawem przepisanego, lub z Pozwu *in Proprio Districtu* nie zeznanego, Kondemnata otrzymana będzie.

6to: Gdy kto *extraforane* i *extra Districtum*, gdzie zapozwany żadney nie ma *posseffyi*, i nie w czasie wakujących w własnym Powiecie, i Woiewództwie Sądow Proces podstępnie otrzymuje.

7mo: Gdy kto z Dobr w jedney tylko Prowincyi mianych do Sądow drugiey Prowincyi, lub w przypadku w obydwóch Prowincyach mienia Dobr, *ultra praeventionem Fori* pociągany będzie, oprócz przypadku niżej excypowanego: Także, gdy przeciwko Dekretowi *extra Provinciam amputata exceptione Fori* ferowanemu, Manifest, Pozew i Wpis *in ordine* prozekucyi *pro evocatione* produkowany będzie.

Sprawy *simplicis debiti*, *Expulsionis*, *tenuta*, *Extraditionis subditorum*, dzieściny, *recentis criminis* o zaboy, to jest, gdy Zaboyca *in recenti crimine* złapany będzie, tudzież w Sprawach *Juris* złotych tyśiac wartosci nie przenoszących, w Ziemstwach i Grodach *precisa appellatione* sądzone być powinny. W innych zaś wszystkich sprawach powyższą *excepcyą* niewylączonych, Sąd Ziemski i Grodzki *a definitiva* tylko, *in negotio principalis sententia*, żadaney *appellacyi* *omnino* dopuścić powinien, którey gdyby Sąd niedopuscił, takowy każdy Sędzia *ex persona* w Trybunale dwoma tygodniami więzy górney, i tyśiacem grzywien karany być powinien. Dla czego Konstytucyą 1764. Roku względem zapisywania sentencyi w Ziemstwach, Wielkiey Poliszczę służącą, na całą Koronę rozciągamy.

Gdyby zaś trafić się miało, iżby kto nie prawnie, lub zuchwale, i zebranemi ludźmi *expedycyą* wszelkich Sądow zjazdowych Dekretami któreykolwiek Juryzdykcyi wyznaczonych, przeskądzać ważył się, na ten czas za uczynioną przez tenże Sąd Zjazdowy do Departamentu Woyskowego rekvizycyą, sposobem wyżej przepisany, Departament Woyskowy szczególnie dla bezpieczeństwa Sądu, pomoc Woyskową dodać obligowany będzie. A ta pomoc Woyskowa bezpieczeństwa tylko Sądu Zjazdowego przestrzegając, nie będzie mogła być zaraz użyta do Exekucyi tegoż Dekretu Zjazdowego.

Gdyby zaś kto o Tradycyą Kondyktową obwiniony został, tedy tak prokuruiący, jakoteż i przyymuiący oneż, tudzież i Oflicyalista traduiący, jeżeli kondyktu okaże się być wiadomym, gdy się z niego przez Inkvizycyą, lub własne nie oczyśczą przysięgi, czyli innym sposobem dowiedziony onymże będzie, liedeniem więzy górney tygodni dwa, i tyśiac grzywien każdy *ex persona* ukarani być mają.

To się przy tym ostrzega niniejszym Prawem, iż w Sądach *ultima instantia* Dekretami do Dziel Tradycyynych i Exekucyi Processow Sądy y Urzędy z Wielkopolskiey Prowincyi do Małopolskiey, *et c. Converso* wyznaczone nie będą, lecz w każdej Prowincyi własni Prowincjonalni Oflicyalisci Grodzcy do Exekucyi wyznaczeni być mają, i *exekwować sub panis contra negligentes Officiales praescriptis* obowiązani będą.

Co się zaś tycze Spraw granicznych z mocy odesłania od Sądow Ziemskich do Juryzdykcyi Podkomorskich przychodzących, gdyby na gruncie Sądowi Podkomorskiemu Strona *oppugnę* zrobiła, tedy *superfessyą* uczynić, i do Departamentu Woyskowego o pomoc sposobem jako wyżej przepisany udać się, i oneż zyskać powinien; post *definitivam* jednak *sententiam*, ten-

Summariusz

że Sąd Podkomorski Stronie uciążoną bydź się czujący, appellacyi przed sypaniem Kopcow dopuścić powinien będzie, a to *sub nullitate Decreti*.

Przystosowanie resztującej Ustawy do Dekretów Executionis.

Jeżeli by Wierzyciel skonwinkowałszy Dobrą Dłużnika w jednej Prowincyi Koronnej, nie mógł znaleźć funduszu w téjże Prowincyi, będzie mógł z tym Processem udać się do Dobrego Dłużnika w drugiej Prowincyi Koronnej mianych, a w takim przypadku jedna kondemnata do gotowego już Procesu otrzymana, dostateczną będzie konwikcyą; a to się do W. X. Litt: ścigać nie ma. *In elusionem lucrandi Decreti Executionis* transtacza, Denacya Fortuny, o którą rzecz, bądź *a plenarie convicto*, bądź po zaczętyni Procesie uczyniona, lub *nova acquisitio*, iż przeszkadzać nie ma do otrzymania Dekretu *Executionis*, postanawiamy.

Warunek dla Wielkiego Xięstwa Litewskiego.

Amo: Ze w Wielkim Xięstwie Litewskim Juryzdykcyę Sądowe nie mają *Executionum Registeru*, i Dekretów *Executionis Processus* nie piszą; ale Obywatele za przewidzianą stopniami Prawa do ostatniego stopnia w Sądach Krajowych konwikcyą, albo za Dekretem oczywistym Trybunałskim, czy też innego Sądu *Ultima Instantia*, albo innych Subselliiow nie appellowanym, zyskiwać powinni pomoc Woyskową; więc za takowemi konwikcyami albo Dekretami, gdy Sędzia, Urzędnik, Tradycyi nie będzie mógł dopełnić, dla opozycyi strony skonwinkowanej, tedy za oświadczeniem tegoż Urzędnika w Aktach własnego Województwa lub Powiatu uczynionym o nie dopuszczeniu wedle przewidzianej konwikcyi lub Dekretu, Tradycyi, Manifestu iacy, i za uczynioną od tegoż Urzędnika listowną Rekwizycyą Departament Woyskowy pomocy Woyskowej pod żadnym pretekstem odmówić nie będzie mógł, a jednak względem ukarania Osob skonwinkowanych kontra wencye Dekretom czyniących, Trybunały, i Subsellia W. X. Litt: według Praw temuż W. X. Litewskiemu służących zachować się mają.

Ado: Regestr w Departamencie Woyskowym do otrzymania pomocy Woyskowej, tenże sam ma służyć Xięstwu Litewskiemu co i Koronie, i co do wpisywania w niego wpisow, i wołania onego zachowane bydź mają też powinności dla Xięstwa Litewskiego co i dla Korony, jako też w odmówieniu komu w Departamencie Woyskowym pomocy Woyskowej, Rada równie postąpi dla obywatelów Litewskich w zaleceniu i dopełnieniu dodania pomocy Woyskowej. A Trybunały i Subsellia W. X. Litwa Litewskiego w kondemnatach i Dekretach nie będą tego dokładać terminu: *mota Nobilitate*, jakoteż Urzędnik i strony do Exekucyi niestannych i oczywistych Dekretów nie będą powinni sprowadzać kupy żadnych Ludzi i onych używać.

3tio: Względem zdarzonego wyrugowania pomocy Woyskowej i z tąd wynikać mogących uczynków, równy warunek służyć ma W. Xięstwu Litewskiemu iako i Koronie.

4to: Względem dodawania pomocy Woyskowej dla bezpieczeństwa odprawowania się w Wielkim Xięstwie Litewskim Aktów Kondescenjonalnych, i Sądowych; Departament Woyskowy podobnym sposobem ma dodawać pomoc Woyskową Urzędnikom Sądowym Litewskim, jako jest dla Koronnych Prowincyi opisany.

5to: Każdy Kredytor czyli z jakim Rządym Prawem Pretensor, czyli w sprawach uczynkowych, *ex loco delicti* krzywdę ponoszący, a chcący Proces Subselliiow Prowincyi Koronnych dla niedostarczającego tam Funduszu zastosować takowy Proces do Dobrego i Maiatku w Wielkim Xięstwie Litewskim będących, powinien udać się do Subselliiow Wgo Xięstwa Litewskiego sprawie przyzwoitych, i w tychże Subselliiach zapożwani w Wielkim Xięstwie Litewskim prawnie podanemi i zeznanemi obywatelom i obrządkiem Prawa Litewskiego procedować, a za otrzymaną w Subselliiach Xięstwa Litewskiego *Ultima Instantia* konwikcyą po pomoc Woyskową do Departamentu udać się. To jednak ostrzegając: że na obwinionym bądź też na Dłużniku przewidziona konwikcyja nie może *praesudicare* aktualnym pierwszym znajdującym się Possessorom. A *in concursu* Kredytorów i Pretensorów zdarzonym *potioritas ex prioritate juris* zachowana bydź powinna według Reguł Konstytucyą Roku 1588. postanowionych. Co też wzaajemnie a Processem Litewskich Subselliiow dla niedostarczającego w Litwie Funduszu do Dobrego w Koronnych Prowincyach sytuowanych zastosować się mianym, zachowywać się ma.

Proces Sądowy w Wielkim Xięstwie Litewskim.

Manifesta i Remanifesta.

Manifesta i Remanifesta w Juryzdykcyach Kraiowych w Wielkim Xięstwie Litewskim i przed Aktami od Stron zanoszane, ażeby w sobie zawierały Rzecz całą o co są czynione, i *per extensum* w Protokół potoczny z podpisem Aktora lub zanoszącego wpisywane były, Stanowimy; a to pod nieważnością u każdego Sądu tych wszystkich, któreby czynione były bez tej zachowanej reguły, zniszczenie zaś ich *in causa facti* bez popierania dalszego Prawem według nauki Statutu w Artykule trzydziestym piątym z Rozdziału czwartego, a *in causa Juris* według Praw Xięstwu Litewskiemu służących przeznaczamy.

Pozwy.

Pozwy odstępnie dotąd od Prawa podawane w Kopiach bez wyrażenia rzeczy, o co, ażeby u żadnego Sądu przyjmowane nie były, mieć chcąc, Stanowimy: iż Strona powodowa wszystkie pretensye swoje o które sprawę mieć zechce, zupełnie w Pozwie wyraziwszy, w wła-

Konstytucyi Seymu Grodzieńskiego w Roku 1784.

Snym Grodzie, lub Ziemstwie gdzie Dobra Strony pozwanej leżą, i na których takowy Pozew kładzionym być ma, do Księg sposobem Oblaty podać, a potym Extrakt z Kancellaryi wydany przez Wóznego Stron nie pozwanej na Dobrach położyć, lub oczywiście do Rąk podać ma. Na którym tak Extrakcie, iako i na Oryginalu tenże Wózny podania swóiego Relacją podpisał, zeznać, i dowód zeznania wraz z Oryginałem Pozwu Stronie powodowej, wydać powinien. Jednak *ex agnito errore* na żalobie poprawić się wolno każdego czasu, i w czasie przypadnienia Sprawy przez nowy bez terminu przypozew *non derogando* dawnym Pozwom *ante hanc legem* załżym. A termin do rozprawy nie od Aktykacyi Pozwu, lecz od daty podania liczonym będzie; co się nie ma rozumieć o Pozwach Rekonwencyonalnych, które przypadnieniu nawet Sprawy Plenipotentowi do sprawy należącemu podawane być mogą i zeznane *non attento termino*, ani o Zakazach z Prawa tej formalności nie podpadających.

Kondemnaty:

Kondemnaty, za któremi z Przepisu Prawa Urzędowe nie następują Tradycye, Exekwowanemi być niepowinny dla wycieńczenia Stron, lecz Strona kowinkująca nie prowadząc Urzędnika na Exekucyę do Dobr Proceßowi podległych, Pozew tylko sposobem wyżej w tym Prawie opisanym *loco peragenda Executionis* do tego Sądu, z którego wypadła Kondemnata, przez Wóznego położyć ma. W dalszej zaś konwikcyi Urzędy według stopniow Exekucyę czynić powinni. Gdy ta Ustawą znosi się potrzeba prowadzenia Urzędników iłożenia kosztu na Exekucyę za Dekretami Tradycyi nie ciągnącemi, naznacza się Wóznym od mili złoty i groszy piętnaście, nie więcej; Kancellarye zaś za Oblatę Pozwów więcej wymagać nie mają, jak brać powinni za zeznanie Pozwów.

Kadencyow Sądowych ubezpieczenie:

Ubezpieczając pewność Kadencyi Sądów Ziemskich i Grodzkich Stanowimy: Ze odtąd gdy z porządku wolanych wpisow przypadać będzie Sprawa, dla której komplet aktualny Sądowy nie byłby dostatecznym, Sąd przy Aktoracie takowym zapisawszy świadectwo: iż w tej Sprawie kompletu Sądowego nie było; następujące po nim wpisy wołać i sądzić ma. A za odmianą kompletu na teyże, lub następującej Kadencyi, Aktor z powyższym świadectwem zostawiony; *ante omnia* wołać by powinien. Jeśliby zaś Sąd który w większości liczby Osob komplet składających, do jakiej Sprawy był inwolwowanym, tak: iż dla tej przyczyny Sprawa nie mogłaby być sądzoną, na ow czas Strony do Trybunału Głow: W: Xstwa Litew: *pro determinat one fori* udać się mają; A Sąd Trybunałski roztrząsnawszy za pozwy Sędziom położone, jeśli w nich znajdzie *temeritatem* Strony komplet Sądowy zrywający, nie tylko ją powrocciem Expensov wszystkich Prawnych, ale też siedzeniem więzy cywilney niedziel sześciu ukarze, y sprawę do tegoż Sądu odśłać ma. Stanowimy przytym ażeby Urzędnicy Ziemscy y Grodzcy na Expedyowanie Aktow Inkwizycyi, kalkulacyi y Weryfikacyi, iakoteż do Exekucyi Kondemnat, Obwieszczeniami Urzędowemi terminow nie wyznaczali, ani wspomnianych Aktow odbywali w czasie dla Kadencyi Sądowych przez Prawo postanowionym, od których *sub pannis de negligentia Officii Sancitis* absentować się nie powinni zrywając komplet.

UU. Patronowie:

UU. Patronowie lub inni Plenipotenci, tak od Strony powodowej, jako równie i od Strony pozwanej do sprawy należący, Plenipotencyą od Aktorow swoich umocowani, z imion i nazwisk w Dekretach Akcesoryjnych i Pryncypalnych wyrażeni być mają; dla za pobieżenia tym skargom, które częstokroć o zdradę Plenipotentow wynikają.

Sessye Sądowe:

Postrzegając tego, aby w Sądach święta sprawiedliwość nie tylko z pospiechem, ale też w czystym rzeczy pojęciu i z największą pilnością administrowana była; z tych względow Sessye poobiednie w Juryzdykeyach Sądowych W. X. Litew: znosimy, a tylko jedną Sessyą na każdy dzień Sądowy, to jest od godziny ósmey z rana, do godziny pierwszej *inclusive* z południem dla Trybunałow W. X. Litew: i wszystkich Sądow w Litwie postanawiamy: wyjąwszy z tej Ustawy Sessye Sądow Granicznych. Niemniej chcąc w skróceniu Proceßu Stronom prędzej spraw zbliżyć dokonczenie we wszystkich Sądach *Beneficium Juris*, to jest godzinę jedną dozwoloną uchylamy, i ażeby odtąd ani powodowej, ani pozwanej stronie w żadnych Sprawach używana nie była, stanowimy.

Inkwizycye, Kalkulacye, i Weryfikacye:

Znaydując sposob expedyowania Weryfikacyi i Kalkulacyi Urzędowych w Prowincyi W. X. Lit: i Stronom nie pożyteczny, i Sdom większe zawikłanie czyniący, stanowimy: Ażeby odtąd UU. Urzędnicy, Dekretem do Expedyowania wspomnianych Aktow wyznaczeni; po zieżchaniu *ad Fundum*, zakończywszy *Actum Inquisitionis*, pretensye Stron do Weryfikacyi, lub Kalkulacyi Urzędowej proponowane decydowali; tym sposobem: gdy jedna Strona pretensyą swoję *in proposito* poda, a druga *in reposito* na nią odpisze, na ow czas Urzędnicy z złożonych

Summariusz

przez strony dowodów, lub z *examinu* stanowionych do świadectwa Ludzi, a naostatek z własnego widzenia i uważenia, takową pretensyą roztrząsnowszy, za ustąpieniem stron, *in ocluso* ośdziedzić, i decyzją swoją promulgować powinni będą: którym wyrokiem jeśli by strony kontentowały się, *summę* z pretensyi osądzoney wynikającą, do Linij realney umieścić mają; a jeśli by którakolwiek strona *appellowała*, tedy *appellacyi* do Sądu z którego takowe *Actus* będą naznaczone, dopuszczają, i podobnie *summę* pretensyyną do Linij Kontrowersyynę wprowadzają; a tak po każdym punkcie *propozytów* i *repozytów* postępując, dzieło Urzędowej Weryfikacyi i Kalkulacyi *expedyować* obowiązani będą. Jeśli by zaś w udecydowaniu którejkolwiek pretensyi między Urzędnikami różność zdań nastąpiła, tedy każdy z nich przyczyny przekonania swóiego dokładnie wyraziwszy, zdanie swoje, takż *in ocluso* pod punktem pretensyi sądzoney *distinctim* poloży. Po promulgowaniu którego rozpisu, *summa* pretensyyną *ex ratione paritatis* do Linij kontrowersyynę zapisana być ma, to jednak Weryfikacyi, ani Kalkulacyi Urzędowej zrywać nie może, lecz takowe *Actus* aż do zupełnego zakończenia kontynuować się mają. Gdy zatym wszystkie strony pretensye do Weryfikacyi, lub Kalkulacyi podane, sposobem wyżej wyrażonym przez Urzędników rozdecydowane będą, na ow czas UU. Urzędnicy przy dokończeniu Weryfikacyi i Kalkulacyi Aktów, Juramenta przez nich decydowane na pretensyach osądzonych, od których *appellacye* nie są, Osobom do ich wykonania obowiązany, w przytomności stron lub ich Plenipotentów, z Roty przez się konnotowanej wypełnić nakazą. Naostatek *summy* pretensyynę na Linij realney wpisane w jeden komput zniższy, o termin i miejsce zapłacenia, do Sądu z którego Weryfikacya wyszła, odeszła; a osobno *summy* pretensyynę już to z przyczyny zasłanej *appellacyi*, już to z przyczyny rozpisu, do linij kontrowersyynę wprowadzone, takż w jeden komput zlikwidowawszy, po rozładzeniu onych do Sądu, którego Dekretami byli wyznaczeni odeszła; i w tym porządku *Instrumenta Calculationis & Verificationis* sporządzone i podpisane stronom do rozprawy wydać mają, Sąd zaś w poznaniu i sądzenie pretensyi nie *appellowanych*, ani *summ in linea reali* położonych nie wdając się, same tylko pretensye *in contronerso* odesłane rozstrządać ma; w których jeżeliby strona nie słusznie *appellującą* być się pokazała, zaplaceniem winy stronie za każdy punkt takowej *appellacyi*, po czterdzieści kop Groszy Litewskich karana być powinna; a względem Inkwizycyi i na niej przyięcia, lub odrzucenia świadków UU. Urzędnicy według Statutu z Rozdziału czwartego Artykułu siedmndziesiąt dziewiątego, postąpić mają.

Trybunał Główny Wielkiego Xięstwa Litewskiego Kola Ziemskiego.

Gdy w ustanowieniu *Regestrow* i praw mających się w nich umieszczać, Konstytucya tyśiąc siedmset sześćdziesiąt czwartego Roku na Sprawy *pro determinatione fori* *Regestru* nie naznaczyła; przeto zachowując dawny porządek wołania Spraw i ich sążeniu z kolei *Regestrow* tymże Prawem opisaney *Regestrum* przydać należy; w którym same sprawy bez żadnego łączenia innych, *pro sola determinatione fori* i do wyznaczenia Sądów Granicznych ostatecznych po *appellacyach* od Podkomorzego (non derogando Prawom Xięstwa Zmudzkiemu służącym) mają być wpisywane, i na początku każdej Kadencyi Trybunału, aż do ostatniego wpisu przewołanej, toż ostatni tydzień każdej kończącej się Kadencyi na ten *Regestr* ma być obrocony, jeśli by zaś w nim Spraw nie było, lub wcześniej przewołane zostały, Marszałek Trybunałki wołanie innych *Regestrow* kontynuować ma. Ze zaś przeciwko wyraźnym Prawom szkodliwy zwyczaj jest w prowadzeniu łączenia spraw cywilnych w *Regestr* Taktowy; przeto zapobiegając tej odstępności od Prawa, stanowiąc: iż w takowy *Regestr* same tylko sprawy *lase securitatis Judiciorum*, i o akcy wiolecyne pod Sądami, tudzież na zjazdach Publicznych stare, iakoż z Plenipotentami, Palestrantami i Woźnami, niemniej Sprawy szczególnymi Konstytucyami temu *Regestrowi* przeznaczone, wpisywane być mają, a łącząc Sprawy cywilney do tegoż *Regestru* nie będzie nigdy wolno. Gdyby zaś na przeciw tej Ustawie któżkolwiek ważył się Sąd tentować, i sprawę innej natury łączyć, tedy nietylko Dekret użytkany *nullitati* podlegać ma, ale też Patron stawiający odsądzeniem, a strona Wieża dwónastu niedziel, i dwoma tyśiącami kop do zapłacenia Sądowi i stronie przez połowę; ukarani być mają. Ten zaś *Regestr* Taktowy chcemy mieć dwojaki, jeden aktualny na sametyło, jako się wyżej wyraziło, sprawy naturze tego *Regestru* właściwe, który w każdym czasie, a szczególnie i koniecznie *in trażu* każdej oczywistej z innych *Regestrow* ordynaryynych sądzącej się sprawy, porządkiem Aktorów, tak jak wpisanymi będą, wołanym być ma. Drugi Extraordynaryiny, do którego Urodzeni Pisarze Trybunałscy, Aktoraty w Sprawach Po-Kommissyynych Konstytucyą tyśiąc siedmset siedmndziesiąt szóstego odesłanych, i podług teyże Konstytucyi, tamże należec powinny, jako też w Sprawach Dekretami oczywistymi Trybunałskimi *ante hanc legem* zapadłymi łączonych, z dawniejszego *Regestru* tym porządkiem iak w nim wpisanymi były, bez żadney opłaty przeniesć, i tego tylko dwojakięgo rodzaju wpisy umieszczać powinni będą; a ten *Regestr* po rozładzeniu, z któregokolwiek bądź *Regestru* ordynaryynego Sprawy oczywistej, przed *Regestrem* Obligowym przez Marszałków Trybunałskich brany być ma, i takż porządkiem wpisów do odsądzenia jednej oczywistej wołanym być powinien, po którym *Regestr* Obligowy w kolei dalszey *Regestrow* następować będzie, który to *Regestr* Taktowy Extraordynaryiny doczesnym tylko mieć chcemy, dopóki w spomnionego gatunku Sprawy zupełnie rozstrądzone i pokończone nie będą, a potem na zawsze

Konstytucyi Seymu Grodzieńskiego w Roku 1784.

ustawać ma. Tey zaś ustawy Exekucya od następującej Kadencyi Grodzieńskiej Roku tysiąc siedmset ośmdziesiąt piątego zalecając. Trybunałowi Wileńskiemu terazniejszyemu *immediate* poczynającemu się, dawny sposób wołania Regestru Takowego na ten raz tylko pod tymże warunkiem nie łączenia Spraw Cywilnych zoltawujemy. Tymże Trybunałom W. Xiłwa Lit: Koła Ziemskiego i Duchownego, Prawa w Narodzie Polskim dla Subselliorum *ultima Instantia* stanowiące, wotowania *in tertio Turno per vota secreta* kalkułami, sposobem o Radzie Nieustającej przepisany, do Exekucyi polecamy; w których wotach sekretnych, jeśli by *paritas votorum* przydarzyć się miała, sprawa do Rezolucyi przyszłym Trybunałom odesłana być powinna; A takowy sposób wotowania Kalkułami *in votis secretis* i na Trybunały Koronne rozciągamy.

Trybunał Duchowny W. X. Lit:

Reasumując Konstytucyę tysiąc siedmset dwudziestego szóstego, i tysiąc siedmset sześćdziesiąt czwartego Roku o Trybunale Duchownym stanowiące, mieć chcemy: Aby tenże Sąd od tąd zachowując się ściśle w obrębach władzy swojej, żadnych innego rodzaju spraw tej Jurysdykcyi nie właściwych, wspomnianemi Konstytucyami wyłączonych, a szczególniej Spraw taxę i Exdywizyę za sobą pociągających, albo o granice wynikłych, albo *ex inscripto Foro* nie należnie zapisanych, albo na koniec za Obligami między samemi Świeckimi Osobami wydanych, i do Dóbr Ziemskich Stanu Świeckiego przywiązanych, jako Sądowi swojemu nie należnych, *sub nullitate Decretorum* nie przyjmował, i Remis na Sady graniczne i Exdywizye nie czynił, a ktoby mimo niniejsze ustawy w Sprawie do Trybunału *Compositi Fori* nie należącey pozywać, i Dekretu tego Sądu *evocatorie* zyskiwać ważył się, taki każdy *penis evocationum* siedzeniem sześciu niedziel wieży górney, i zaplaceniem dwóch tysięcy kop groszy Litewskich przez połowę Sądowi, i stronie, w Trybunale Koła Ziemskiego *irremissibiliter* karany być ma. Niemniej na U.U. Palestrantów, którzyby w takowych sprawach stawać podeymowali się, rygor Konstytucyi tysiąc siedmset sześćdziesiąt czwartego Roku ponawiamy.

Sady Grodzkie i Ziemskie Województwa Trockiego.

Na żądanie Urodzonych Posłów Województwa Trockiego z Instrukcyi przyniesione, Sądów Ziemskich Trockich dwie Kadencye w jedną, Sądów zaś Grodzkich Trockich trzy Kadencye także w jedną złączamy, i żeby Sady Ziemskie Trockie zaczęły od Roku tysiąc siedmset ośmdziesiąt piątego, dnia drugiego *Novembris*, ciągiem przez dwie Kadencye sześć tygodniowych razem złączone; Sady zaś Grodzkie Województwa Trockiego, zaczęły od Roku tysiąc siedmset ośmdziesiąt szóstego, dnia pierwszego *Februarii* przez trzy Kadencye czteroniedzielne w jedno złączone, *non interrupte* sędziły się, stanowiąmy. W ciągu których Kadencyi, ażeby Sędziowie dla gwałtownych tylko potrzeb oddalić się mogą, przez kolejną między sobą oddalenia się zamianę, Sądowy Komplet utrzymywali, *sub penis de negligentibus* nakazujemy. Kadencye zaś Sądów terazniejszych, że do czasu rozpocząć się mających Kadencyi niniejszym prawem zamienionych, trwać tylko będą, ostrzegamy. — Takowe Prawo i na Powiaty Wołkowyski i Brzawski rozciągamy.

A ten Proceśs Prowincyi Wielkiego Xięstwa Litewskiego, nie ma się bynajmniej łączyć do Prowincyi Koronnych, ani do Województw i Powiatów Koronnych Statutem W. X. Lit: sędzących się; oprócz punktu co do sposobu sekretnego wotowania Trybunałom powyżey przepisanego.

KONSTYTUCYE SEYMU

W Grodzie Roku 1726.

TRYBUNAŁ GŁÓWNY KORONNY.

STosując się do Prawa wyraźnego, i do Konstytucyi *Anni 1578* oraz pośledniey. *Constitutio 1578* szczych, któremi Rzeczpospolita Korrekturę Trybunału Koronnego warowała; a zważywszy wszelkie *subsellii illius & aliorum minorum subselliorum abusus*, względem sprawiedliwości i Praw, *exinde* Honorow, Fortun, do tego Sądu *recurrentium* uszczerbek, żeby *abhinc juxta suam sphaeram* i według dawniejszych Praw ta Jurysdykcya utrzymywała się, a Państwa *debita Justitia administratione firmentur*, za powszechną Stanów Rzpltey zgodą stanowiąmy.

Obieranie na ten Trybunał Sędziów, albo i Deputatów z Województw i Ziem *juxta praecriptum Legum in omni puncto observandum* zachowujemy, ażeby Osoby *Constitutio 1616. Fol. 5.* zgodne, uczciwe, Prawa Koronne rozumiejące, Posiessy w swoich Województwach lub Ziemach przed Rokiem niezmyślone mające, *Processibus, Condemnationibus, & Convictionibus Juris & facti non obnoxia*, w czasie Prawem opisanym, *Obieranie Deputatów.*

R.

Summariusz

to jest: po lat czterech *inclusive* determinowanych, a nie prędzej: *etiam accedente consensu omnium* Funkcyi takowy: h. (jeżeli oneż *in antecessum* na sobie mieli) na tenże Trybunał *juxta antiquas Leges* po Województwach i Ziemiach *prædictas*, obrani bywaly. Co i na Duchownych z owych Kapituł Deputatów ściagać się ma: Także i w Elekcji Marszałka też samo *observari* powinno, oraz aby z jednego Domu i imienia chyba aż po wyjściu lat czterech obrany byż mógł, postanawiamy. A *in quantum by contra præscriptum Legis præsentis*, obrani byli, i Funkcyi pretendowali, aby do nich *non admittantur*, waruiemy *sub nullitate* przeciwny temu Prawu Elekcji. a *puncto in casum* zaś *fatorum* Deputata Duchownego inny, na miejsce tego do tegoż Trybunału obrani byż nie ma; *secus*, nie będzie *admissibilis*. Czego *serio* *in unum* *adversionem* Urzędowi Ziemskiemu Grodzkiemu w Województwach tych, przed któremi *Juramenta* ciż Deputaci Trybunałscy odprawować zwykli, zlecamy. Więc luboby na pierwszej Reassumpcyi Trybunału Juramentów nie expedyowali, za przybyciem onychże do Trybunału Piotrkowskiego, albo Lubelskiego, też animadwersyą tenże sam Trybunał, aby *præsentis dispositioni satisfiat*, mieć będzie. A stawiający się na pierwszą do Piotrkowa Kadencję, powinni będą ciż Deputaci obrani, w terminie i miejscu przysięgi Trybunałskiej naznaczonym, przed przysięgą swoją, Instrumenta Elekcji swojej lub *lauda* z Grodów swoich autentyczne, jako (gdzie *usus* niebie) z podpisami i pieczęciami Marszałka, i Asessorów z każdego Powiatu po jednemu, których *lege præsentis adjungimus*, do Ziemstwa z Grodem zasiadającego oddać. A gdyby który Deputat później przyjechał (byle nie dla uniknienia objekcyi) takiż dokument Elekcji swojej przed przysięgą do Ziemstwa podać ma, i przysięgę *operata Stilla* wykonać. A *in casu*, gdyby zjechał *Obijciens*, a Deputata nie zastał, protestacyą *contra Actum*, lub Kondemnacyą na też Osobę w Ziemstwie zostawić powinien, która też wagę mieć będzie, jakoby *per præsentem* zarzucana była, Ziemstwo zaś wprzód je *ad publicam claram vote* czytać ma, ażeby *ad hocce sacrarium Justitia*, *illegitime* nikt wchodzić nie ważył się, dopieroż pomienieni Sędziowie *Authentico & legitimo impedimento carentes*, Rotą Deputacką prawem opisaną (przydawszy te słowa) przysięgać będą, *juxta præsentem Correctionem Tribunalis*, *judicabo, eamque in omnibus Punctis observabo, & ab aliis pro posse observari curabo, nec in Electione Marszałci a quopiam dependentiam habeo*. A takowe *Lauda* lub Attestacye, *exicipiens Juramenta*, w Księgi Ziemskie Sieradzkie, *intra spatium* jednego tygodnia zawsze ingrossować każe. Do czego i Duchowni Deputaci obligantur, aby podobnym sposobem od Kapituł swoich do Ziemstwa *ad promulgandum & ingrossandum* oddawali attestacye.

A jeżeliby Marszałek Seymikowy z Asessorami, *irreale Laudum*, albo Attestacyą dał temu Deputatowi, któryby nie był *legitime electus*; tedy jako tenże Deputat *illegitimum* tak Marszałek z Asessorami *irreale testimonium perhibentes*, *ad instantiam cujusvis Nobilis Possessionati* tegoż Województwa (gdyby imto prawnie przez inkwizycyą w swoim Województwie naznaczoną dowiedziono było) przez tenże Trybunał każdy z nich na ćwierci Roku siedzeniem więzy, w Grodzie swojego Województwa skarany byż ma.

In quantum by zaś *Obijciens & manifestans* w dowiedzeniu Objekcyi *succumberet*, *pæna talionis* karany, a pomienieni Sędziowie *taliter deducta legitimitate* Elekcji swoich, do przysięgi i miejsca swojego w tym Trybunałe przypuszczeni byż mają.

Jeżeliby któremu Deputatowi kondemnacyą któżkolwiek, protestacyą zaś *contra Actum Electionis in legitimo loco & tempore juxta Constitutionem An. 1601. fol. 750.* przez Szlachcica osiadłego w tymże Województwie, będącego na tymże Seymiku, uczynioną przed Juramentem zarzucił, tedy *Obijciens ullo modo* przez Trybunał lub Ziemstwa, lub *per subordinatas Personas*, ab *Objectione* aby *non arceatur*, *præsentis lege serio cavemus sub pæna sessionis Turris per duodecim septimanas, & ducentarum marcarum Parti*, *Judicio verò per medium*.

A któryby Deputat a *Juramento & functione* raz *remotus & abjudicatus* był, *amplius* do niey w tym Trybunałe *admitti* nie powinien, i Deputatem nie będzie mógł byż potym, aż po czterech leciech. Kondemnacyą zaś, gdyby kto zakwitowaną albo skassowaną *in retrusionem* Deputata złośliwie zarzucił, szcścia Niedziel więzy *una cum vadio Capitaneali parti*, *Judicio verò per medium* karany byż ma.

Reassumując także Konstytucyą *Anni 1616.* o Deputatach Trybunałskich Koronnych postanawiamy, iż ktoby nie był *præsens* na Elekcji Deputackiej żadnym sposobem obrany byż nie ma na Trybunał Deputatem, a choćby był obranym, *in illo subsellio* mieć nie powinien; a jeżeliby się ważył takim nieprzyzwoitym *ad Functionem sese obtrudere* sposobem, powinien *subesse pæna Infamiae & incapacitatis Honorum & Officiorum in perpetuum*.

Trzech tylko Województwo Wolhyńskie lubo dotąd sześciu Deputatów miewało, odtąd je-

Deputaci
Duchowni
po lat 4. Mar-
szalek z jedne-
go Domu aż po
4. latach byż
może.
In casum fa-
torum Deputa-
ta inny obrany
byż nie ma.
Przyśięgi Depu-
tatów.

Objekcyi De-
putatów.

Addyament
do przysięgi
Deputatów.

Lauda i przy-
śięgi Deputa-
tów *Alis in-
grossantur*.

Irreale Testi-
monii pæna.

Submissio Obij-
ciens.

Ab Objectione
nemo arceatur.
An. 1601.
fol. 750.

Abjudicatio
Deputata.

1616. Absentes
non obligantur.

Konstytucyi Sejmu w Grodnie w Roku 1726.

Wszak trzech tylko miewać będzie, którzy *in singulis districtibus*, w Lucku, w Włodzimierzu, i w Krzemieńcu, po jednym jednego dnia, w czasie prawem opisanym, obrani, bydź mają, a obrani *legitime* przysięgać będą, rotą innym Deputatom zwyczajną: po wykonanej przysiędze *plena Activitate* wszyscy trzej *gaudere* mają, i do partycypacyi *Adjudicatorum aequaliter* należec będą.

Marzalkowie i Deputaci Trybunału Lubelskiego, i Radomskiego, także *Ministri Status & belli utriusque Gentis*, na Elekcyą Marzalka do Piotrkowa i Radomia aby nie zjeżdżali, *quouis titulo vel pretextu, serio* inhibemus.

Reassumując *in toto Constitutionem An: 1670. fol: 22.* deklarujemy, iż Deputat Duchowny jako i Świecki, jako prędko obranym będzie, *ab Electionis sua aź ad determinationem* czasu funkcyi swojej, w Trybunałach ad i w Grodzie i Ziemstwie. Z nim kim sądzić nie może *ex Actoratu suo*, tak w swojej, jako i Zony swojej, i Dzieci swoich sprawie ani w takowych sprawach, w którychby do Ewikecy pościąg, bydź miał, albo do Sukcesyji należał, Marzalkowie zaś w które Sprawy i Funkcyą wchodzili, tych Spraw aby podczas Funkcyi nie sądzili, *sub nullitate Decretorum* inhibemus.

Ważymy i to, ażeby Marzalkowie i Deputaci pod czas Funkcyi swojej żadnych Dóbr, ani Dziedzictwem, ani jakimkolwiek sposobem nie nabywali, ani kontraktowali *in Ordine* do nabycia (oprócz Arendy dla wygody swojej) *sub nullitate* takowych transakcyi, które *pro cassabilibus* mieć chcemy.

Zabiegając *in futurum* wszystkim *abusibus*, które się dotąd *circa Electionem* Marzalków praktykowały, oraz uwalniając Elektorów od nienawiści, którąby zaciągali, przez jawne i głośne *suffragia* u Kandydatów i Kompetitorów o Laskę Trybunałką, *præscindendo* ichże *obitum*, tudzież subiekcyi i dependencyi wszelkich, takowy sposób wynajdujemy, i za zgodą *omnium Ordinum* postanawiamy: Po wykonanej przez Deputatów *juxta Turnum* Kapituł, Województw, i Ziem przysiędze, Ziemstwo Trybunałskie Sieradzkie, spisany Regestr jedną ręką, z Imieniem i przezwiskiem wszystkich Deputatów tej Prowincyi, na którą Alternata Laski przypada, każdemu z Deputatów *utriusque Provinciae* do rąk odda, z którego Regestru pod każdym Deputatem przestrzyżonego, Deputat każdy wyjąwszy na przestrzyżonej kartce Kandydata, którego tylko *ex instinctu* Ducha S. będzie *aptum, & idoneum* i chętnego baczyl (*reliquum*, unikając inweścacyi, każdy swego Regestru *eo instanti* spaliwszy) cedulę Elekta swego włoży *in Archivum occultum*, które zamknięte bydź powinno przez Ziemstwo Sieradzkie, *in hunc finem comparatum*, jak się obeydą wszyscy Deputaci, i już karteczki *cum Nominibus* upodobanych Kandydatów *in Archivum* wrzuca, na ten czas oneż Prezydent z dwiema Świeckimi Deputatami obojey Prowincyi pierwszymi, *in mensam Judicii a parte* wysypią & *pluralitatem* kartek, na jednoż Deputata, *omnibus præsentibus* z konfrontują, i który *superat suffragiis*, ten Marzalkowskie miejsce zasiadzie i Laskę odbierze: *a in casu paritatis suffragiorum*, podobnym sposobem też *suffragia* powtórzone bydź mają; żaden zaś Deputat *sub nexu Juramenti* na siebie samego nie powinien dawać *Suffragium*.

Obieranie Vice-Marzalka jako nie jest *de lege, penitus in futurum abrogamus* (salvo szczególnie *moderno ejus Prærogativa Possessore*) ale *in absentia* Marzalka, Pierwszy Deputat tejże Prowincyi Laskę zawsze trzymać ma.

Deputaci ażeby tym pilniey Spraw słuchali, notowali i nie spuszcza li się na rekapitulacye Marzalkowskie, pomienione rekapitulacye Spraw cale znosiemy i ordynujemy: ażeby Marzalkowie tylko *ex stallo* tego Województwa *Vota* swoje dawali, z którego Deputatami stanęli. A gdyby który Sędzia Marzalka rekwirował, tedy drugi i trzeci raz *libertatem* kreśkowania się Trybunałom zostawujemy. W sentencyach zaś do Dekretu, gdy jaka Kategoria albo okoliczność przez Sędziów opuszczona będzie, tedy *ad insinuationem* tego, który Dekret pisze, albo któregokolwiek Deputata, takowa trudność *per pluralitatem* wszystkich Sędziów *resolvi* ma.

Ad celerandam Instantiam mieć chcemy, ażeby o godzinie z rana siódmej, po południu o drugiej, prawem opisanej 1669, Laska punktualnie bywała na Ratuszu; a gdy Komplet Deputatów na Ratusz się zjeżdżie, nie czekając Marzalka pierwszy *ex Turno* Deputat zasiadłszy, sądzić będzie powinien.

A ponieważ ta teraznieyszą Ordynacyą Regestra *Palatinatum* ustanawiają się, tedy *non obstante* alternata Laski, Deputaci z Prowincyi Wielkopolskiej aby trzymali Regestra w Piotrkowie tak Wojewódzkie jako takowe, i inne Ordynaryjne Czwartkowe i Szrodowe, które się *sub Tractu* owego Województwa sądzić będą, dotąd, póki się to Województwo, (z którego jest który Deputatem,) sądzi, mieć chcemy, & *in casum* żeby nie miało które Województwo Deputata, na ten czas najbliższego Województwa

Deputatów z
Wolhyńskiego

Marzalkowie
Lubelscy i De-
putaci *Abjuncti*
przy Elekcyach
Ministrów jako i
Hetman.

Ann: 1670.
Deputaci
podczas Funk-
cyi z nikim
sądzić się nie
mogą.
rzych należeć, są-
dzić nie powin-
ni.

Deputaci
Dobrą kupować
nie mogą.

Electio Mar-
zalka *per vota*
secreta.

Obieranie Wice-
Marzalka *tolle-
tur*.

Rekapitulacya
Marzalkow
skie *abrogantur*

Laska o której
godzinie na
Ratuszu bydź
ma 1669.

Regestra Depu-
taci trzymać
będą w Piotr-
kowie.
Regestra Milita-
rium i inłze kto
trzymać ma.

Summarum

Regeſtrów do
Gospod brać
nie ma.

Taż dyspozy-
cja i w Lubli-
nie.

Do Inkwiſycyi
ex Turno De-
putaci nazna-
czeni byż ma-
ja.

Do Komporta-
cyi Summa De-
putaci nie ma-
ja byż nazna-
czeni.

Do Likwidacyi
Grody nazna-
czone byż ma-
ja, i na depakta-
zione.

Sentencye do
Dekretów od
Deputatów
podpisywane
być mają 1578
fol. 326 Conty-
nuacye Spraw
znoſzą ſię.

Deputaci
Duchowni w
Taktach i ſwo-
ich Regeſtrach
active woto-
wać mają i w
Regeſtrze Ari-
anſimi.

Zabieże-
nie praktykom
wſzelkim.
Marſzałek pra-
ktyk czynić
nie ma.
Deputaci na
Konſeſcenſye
jeżdżić nie po-
winni.

Zagode-
nie Skrzyżki pro-
hibetur.

Sady po Go-
spodach.

Od zaczętey
Sprawy Deputat
wychodzić
nie powinien.
1616. fol. 3.

Deputat kom-
plet zrywają-
cy.

Deputat z dołu (jednak teyże Prowincyi) tenże Regeſtr do ręki ſwoich weźmie, Regeſtra zaś *Militarium, paritatis uotorum, Remiſſarum, Caſſandorum*, i inſze ultra *Palatinales* przypadające, tak w Piotrkowie jako i Lublinie. Deputat pierwſzy z Prowincyi tych, gdzie ſię Trybunały ſadzić będą, a z tego Województwa, które ſię tey Kadencyi *ex Turno ſuo* ſadzić nie będzie, trzymać powinien. In *caſu* zaś żeby z tego Województwa Deputata nie było, tedy Deputat naſtępującego Województwa *ſuppleret* miejsce, jego ma, ma, i tych Regeſtrów do Gospod brać nie mają, ale je do Ziemſtwa oddawać powinni, *ſub amotione* od Regeſtru.

Toż ſię ma rozumieć o Trybunale Lubelſkim, w którym chociażby Marſzałek był z Prowincyi Wielkopolskiej, Malopolskiej Deputaci *juxta præmiſſam methodum*, Regeſtr trzymać będą; a to dla tego, żeby ſwemu Wództwu byli in *Reſponſione caſu alicujus inconuenientia*. A do Inkwiſycyi Marſzałek *ex utraque Provincia ſecundum Turnum* naznaczać będzie powinien Deputatów in *ſolis cauſis mere uolante ſecuritatſ, intra mania Civitatſ commiſſæ*.

Do Komportacyi *rerum mobilium* i likwidacyi *Summarum* Deputaci *abhinc* nie mają byż naznaczeni, lecz ſame tylko ſtrony komportować ſobie w Grodach, lub w Trybunałach *juxta exigentiam cauſæ*, i Regeſtra *ad deſiſſionem Judicii* wzajemnie ſobie poſiływać mają, któryby zaś Deputat *etiam* naznaczony *ex Stuba*, ważył ſię przeciwko temu Prawu do Komportacyi i Likwidacyi implekować, takowy *pro cauſato damno, tanquam pro corruptione*, na przyſzłym Trybunale *ad inſtantiam Partis injuriata* ſadzony byż ma. A do likwidacyi *ſurium & Summarum* Trybunał Grody naznaczać będzie powinien, które Grody depaktować ſtron *cum ſuribus ſuis* ſtawiających, (wyciągać odtyſiąca *ſalarium*), niepowinny.

Sentencye w Sprawach, na które *pluralitas* zaydzie od Marſzałka i 2. Deputatów podpisane do Ziem: podane byż mają według Konſt: An: 1578 fol. 326. Marſzałek zaś wpiſę przywołanego nie powinien *per non ſunt* zbijać, i do kontynuacyi Regeſtru dzwonić, ani teyże Sprawy w Kontynuacyą puſzczać, pod rygorem, o praktykowaniu Spraw niżej opisa-
nym.

Deputaci Duchowni, w kaſzdych Świeckich ſprawach, prócz Taktów, Arianſimi, i ſwoich Regeſtrów *active* wotować nie powinni, ani żadnych praktyk czynić, a któryby ſię taki znalazł; od Prezydenta *mediante ſententia totius Stuba*, *ad ſuum Loci Ordinarium pro ſumendis panis* odeſłany, i tam *juxta qualitatem delicti*, oſadzony byż, & *a functione removeri* ma. A jeżeliby Prezydent *ſimilium abuſum redargueretur & convinceretur*, ma byż także *a Collegio Spirituali ad ſuum Loci Ordinarium delatus & ſimilibus penis ſimiliter mediante ſententia totius Stuba ſubjacere* powinni; który rygor i na Marſzałka *extendi* ma *remanenti directione* przy pierwſzym *ex turno & alternata* Deputacie; Pod też Animadwerſją i drudzy Świeccy Deputaci podpadać mają, & *convicti in præmiſſis, a Collegio & functione removeri* powinni.

Zaden z Deputatów, ani nawet ci, którzy mają Urzedy Podkomorſkie, Ziemſkie, lub Grodzkie, w Oſobach ſwoich na Konſeſcenſye, Kommiſſye, Exekucye, i Lokacye, deputowani albo naznaczeni byż, a dopieroż jeżdżić i expedyować o-
nych nie mają, póki Funkcyi Deputackiey nie ſkończą; *ſecus in illo termino Pars non camparens*, żadney Kontrawencyi niepodpadnie i takowy *Actus expeditus, etiam conſentientibus Partibus*, ważny byż nie ma.

Aże częſte *Præjudicia* ſtronom in *late* będącym Trybunały zwykły czynić, przez ugodę Skrzyżki z Oſobami Proceſſami wielkimi okrytemi, tak, iż ſtronie wielki i koſztowny Proceſs in *caſum* wychodził; przeto takowych ugod Trybunału z jedną ſtroną, z krzywdą drugiey, in *perpetuum* zakazujemy, i *abusus* znoſimy *ſub nullitate* takowych ſublacyi.

Tenże Trybunał Koronny Sądów żadnych po Gospodach, (jako *lege cautum eſt*) odprawować nie powinien, ani w Kompromiſſy żaden Deputat wchodzić niema *ſtante functione ſub nullitate Judicati*.

Przyprowadzając też do dobrego porządku Sadzenie Spraw w Trybunale Koronnym, i zabiegając tym, które ſię praktykowały, inkonueniencyo, poſtanawiamy; aby żaden Deputat; jak ſię ſprawa z Regeſtru przywołana zaczęła, nie wychodził z Izby; aż po przeczytany Stronom Dekrecie, według Konſtytucyi An: 1616. fol. 3. A który przy kontrowerſyach przytomnym nie będzie, Sentencyi w teyże ſprawie dawać nie powinien.

Któryby zaś Deputat Świecki lub Duchowny, in *retruſionem* Sprawy, aby ſię z Kadencyi ſwoiey nie ſadziła, Komplet zerwał, i z Izby wyſzedł, tak *a Functione per illud Judicium removeri* powinien, & *amplius non admittit*; tenże rygor kary na Deputata Duchownego i Świeckiego ſciągać ſię ma, któryby po trzy razy rekwirwany, dla dopełnienia Kompletu, na Ratuſz przyſść niechciał; wyiaſzy prawdziwą cho-

Konstytucyi Sejmku w Grodnie w Roku 1726.

robie, która *ad eum casum Juramento Corporali evinci* powinna, a po sprowadzonym Komplecie, taż sama zaczęta sprawa *ante omnes continuari* powinna.

Obligant także *ex nexu Juramenti* Deputaci Duchowni i Świeccy, aby *secreta* Utrzymanie Stuba pod żadnym pretekstem, *quocunque titulo & modo, nutu vel gestu, directe, vel indi-* sekretu.
recte rewelować nie ważyli się *sub pana Abjudicationis*.

Limity Trybunału przed czasem Prawem opisanym, aby nie ważył się Laske Limity Try-
trzymaający czynić, ani Sąd Ziemski oney zapisować, *sub pana duorum Millium Mar-* bunału.
carum postanawiamy, o co na następujący Trybunał *ad ejusmodi Instantiam* przypozy-
wany, *pana specificata* karany bydź ma, *exceptis* jednak *veris casibus hostilitatis & pæ-*
silentia.

Deputaci Piotrkowscy w Lublinie, tudzież Lubelscy w Piotrkowie pod czas u Na Ustępy ne-
stępow przy sądzeniu Spraw w Izbie zostawać nie powinni; toż i o wszystkich Ar. *mo admittatur*,
bitrach ejusmodi conditionis rozumieć się ma.

Aże trzymający Regestr Deputaci, *anteriori praxi* Luity sobie przywłaszczają. Luity do
li, tedy *hunc abusum tollendo*, też Luity *ad communem massam* do skrzynki obracamy, skrzynki nale-
a temuż Deputatowi Regestr trzymającemu, za pracę drugą *laffe ex communi cassa* zec mają.
naznaczamy, a że się iten *abusus* trafiał *in Causis Potioritatis*, że Luity *pro parte Ju-*
dicii per quemlibet in comparitionem intrantem płacić nakazywało, tedy to znosząc wa-
rujemy, aby tylko *originaliter Actor & Citatus* do płacenia ich *teneatur*.

Luity *simplex Parti, Judicio vero per medium in Terminis solutionis vel extraditionis* Luity;
aut condescensionis, a nie przy innych Dekretach, jako bywało, przysądzona bydź ma

Adharendo także *Constitutioni Anni 1670*. Sąd Trybunałski, nie więcej *in vim* Sąd Trybunału
panarum nad *vadium simplex* przysądzać i brać powinien, *Partibus* jednak *injuriati* ultra v. d. d. g. n.
juxta causarum merita pias seu vadia æquivalentia przysądzać może; a jeżeliby wię-
ksze grzywny Trybunał miał przysądzać *pro parte Judicii*, do Solacyi ich żaden *ma pro lra*
obligowany nie będzie, w Regestrze *Panatum* Kondemnata o te grzywny otrzyma *parte 1670*.
na waloru mieć nie ma, ani *Contraventionis panis tali Decreto* podpadać. Strona nie
powinna. Tudzież nie może *ante cognitionem negotii*, zachodzić *sublatio Processus sub*
nullitate ejusmodi cassationis. *Sublatio Pro-*
cessus non co-
gnito negotio.

Dekrety wszystkie czytane i publikowane bydź mają *instantaneæ*, i oneż Ziem-
stwa *na ydaley intra triduum*, bez dalszego zatrzymania, *requirentibus* wydawać będą. Publikacya
powinni, *sub rigore contra negligentes Officiales interposito*, *exnunc ad instantiam injuri-* Dekretów.
przez Trybunał *extendendo*.

To też *projustitia* stanowimy, aby Deputaci Mieszczanom, Kupcom, i Rze-
mieśnikom Piotrkowskim i Lubelskim zadłużeni, po skończoney Funkcyi nie wy-
jeżdżali, *donec persolverint cuique suum*, a to *sub pena Bannitionis perpetua* z Regestru
Panatum na drugim Trybunale *publicando*, & *ulteriori processu ex eodem Regestro con-*
tinuando.

Wielkie *abusus in antecessum* też Miasta i Jurysdykcyje onychże Wojewódzkie, Trybunał od
Ziemskie, Grodzkie i Mieyskie odnosiły, że Trybunały Koronne w tych Miastach *wdawania w*
w Taxy i Ustawy *Mercimoniorum & utensilium* tudzież *liquorum*, przeciw wyraźne-
mu Prawu wdawały się, a przez Instygatorów i Żołnierzy *in obsequio* Trybunałów
zostających, Złotem do zmienienia monety Mieszczanow i Żydów narzucały, i one
cum gravamine & præjudicio uzurpowały, & *diversis modis ad persolvendas sibi panas,*
vel honoraria przymuszały; a tak *hunc abusum* znosząc i reasumując dawnieysze Pra-
wa, aby się Trybunał i od niego *dependentes abhinc* w żadne taxy, narzucania Złota,
i Ustawy nie wdawali, warujemy, *sub restitutione in triplo, & sub panis personalibus*
& *crumenalibus super contravenientes extendendis*.

Zeby jako najlepszy porządek & *æquitas* w rządzeniu zachowana była, i *Far-* Farrago Re-
rigo Regestrów nie przeszkadzała, a każdy do tego Sądu Trybunałskiego przycho-
dzący, pewność Kadencyi Sprawy wiedział, więc Regestra Spraw *in antecessum* prak-
tykowane, tak Szrodowych jako Czwartkowych dawnych wszystkich *generaliter* do
Regestru Województw ordynujemy, i któregokolwiek do tego czasu w tychże Rege-
strach nierozsądzone zostają; aby przez Ziemstwa do Regestrów Województw *de no-*
vo wpisane i wprowadzone były, tymże Ziemstwom zlecamy, i tak też Sprawy da-
wne, jako i świeże *juxta suas Cadentias & tempus præsentis lege præscriptum*, sądzone
bydź mają; tak jednak, aby tylko jeden Regestr *Simplicium salvo Arresto*, drugi *sine*
Beneficio Arresti, ex Terminis conservatis, nie więcej, naznaczony był. Dla czego
wszelkie Regestra *Causarum, ex Rejectionibus, Conservationibus, Declarationibus Judi-*
ciis seu Mandato, także & *Judicium Deputatorum*, oraz *causas ejusmodi*, zgola *quovis*
prætextu, & titulo, abusive in antecessum vocitata & adinventata, znosiemy, i aby tako-
wych Regestrów i konserwacyi formować Trybunał i Ziemstwo nie ważyli się, *serio*
przykazujemy.

Summariusz

Regestra Taktowe.

Regestra Taktowe, które to *Causis Juris & Successionum sup fundi, five soli, violentiarum extra Jurisdictionem* Trybunałów *patratarum*, przeciwko Prawu zagęszczone były, i w nich się prawie *omnis generis* mieściły i sądziły Sprawy, przez co *Expectationi* stron *Justitiam praestolantium* wielka krzywda działa się: te Regestra wyżej mianowane *abrogando*, deklarujemy Regestr Taktowy jeden, *sub Titulo tali*: Regester *causarum violata securitatis*, w którym mieścić się mają Sprawy *mere violata securitatis, recentis criminis, aut gravis excessus* (*ex termino Tacti verbali ex Mandato Judicii*) *intra mœnia Civitatis & Suburbiorum commissi, ex citationibus adeuntium & redeuntium ex Judiciis Tribunalitibus, także Incarceratorum & actualiter in carceribus existentium, oraz i Osob samych tylko Deputackich*. Te wszystkie wzwyż mianowane *genera Causarum complectendo*, o godzinie szóstey po południu (*non involvendo quovis pretextu & titulo, Causas Juris, & non obstante quavis Decretorum Tribunalitiorum, conservacione, tum Partium Scriptionibus, seu Limitationibus, sub nullitate Decretorum & Condemnationum, ac seorsus panis*) *Piacusset Grzywiea super parte*, którąby Sprawę swoją wpisał, wszy onę prozekwowała *Parti, Judicio vero per medium decernendis*) mieścić i sądzić się mają.

O Szóstey Taktowy.

Regestr Arianizmi.

1662. & 1685. fol. 20. 1678.

Z którego Regestru zaczęta sprawa, a tego Regestru sądzić się ma.

Regestra Małopolskie i Ordynacyi Zamoyckiej 1670.

W Regestrze Palatinatu nie należące Sprawy mieścić się nie powinny.]

Czas Województwom sądzić się naznaczamy.

Poznańskie i Kaliskie.

Sieradzkie i Ziemia Wieluńska.

Reassumpcyja Trybunału po Nowym Roku

Regestr *Causarum Arianismi* (w którym Sprawy *Apostasia, Judaismi, Hæresis Blasphemica, notoriaque Divini Nominis læsionis* mieścić się mają) jako chce mieć *Konstitutycya 1662. & 1685. qualibet die de mane*, inne Sprawy *præcedere* ma, *salvis panis contra Evocatores sancitis, in Constitutione Anni 1678. expressis*, do którego Regestru jako i innych Taktowych żadne *Konserwacye, Rejekty, Skrypcye, Deklaracye, Kontynuacye* nie stawiać powinny, ale z którego Regestru według Prawa zaczęta Sprawa, w tymże Regestrze kończyć się ma. W tenże Regestr *Arianismi Causa pretextuosa juris, Decimarum, Censuum, & alia quavis Civiles, Fundi*, wpisywane, i sądzone być nie mają *sub nullitate Decretorum & Condemnationum cum panis arbitrariis super parte inscribente decernendis*.

Regestra Ordynaryjne Prowincyi Małopolskiej tak *Palatinalia* jako też *Militarium*, tudzież *Remissarum & Officii Cassandarum* podług Ordynacyi Konstytucyi 1670. Trybunału Koronnego Lubelskiego, jako są w teyże Konstytucyi *suo Ordine* położone tak Duchowne jako i Świeckie, *in eodem tenore & observantia Legis* mieć chcemy. A Regestr Ordynacyi Zamoyckiej w jedną Szrodę w każdy Miesiąc sądzony być ma w Sprawach szczególnie tylko do Dobr tej Ordynacyi należących, *aliis penitus exclusis*.

W Regestrze Ordynaryjne Województw, Sprawy *ejusmodi generis ex Appellationibus, Remissionibus, Terminis conservatis, Cassandarum Officii, Homicidiorum, Deductionum Nobilitatis, Expulsionis incarcerationum, Raptus, & quovis nomine nuncupata* mieścić się powinny, tam zaś wpisane rozsądzone być mają, a to *ad exclusionem farraginis* zagęszczonych Regestrow. Dogadzając jednak sprawiedliwości, ażeby *in causis rei judicata & Decretis evicta, tum ex Remissionibus ab Executione* przychodzącym, prętsza satysfakcyja do skutku przywiedziona być mogła, takowym Sprawom Regestr *ex terminis conservatis & Remissionibus*, dzień Szrodowy i Czwartkowy w każdy tydzień naznaczamy.

Porównyując oraz Prowincyą Wielkopolską *ad normam* Trybunału Lubelskiego, na instancyą teyże Prowincyi Połow, takową Regestrow Województw i Ziemi Prowincyi Wielkopolskiej, czyniemy Ordynacyą.

A naprzód Województwa Poznańskiego Sprawom *in genere* wszystkim tak Duchownym jako i Świeckim, zaraz *ab inchoatione* Trybunału Piotrkowskiego *post Festum S. Francisci ad diem 15. Novembris inclusive* czas do sądenia *cum distinctione* Regestrow jednego dnia, *sine beneficio Arresti & Conservatarum ex Remissionibus*, a drugiego *ex Arresto alternatim*, proſty zaś do szóstey po południu naznaczamy, w którym czasie Sprawy Duchowne *compositi Judicii, & mixti fori* przed tegoż Regestru Wojewódzkiego *expiracya*, przez sześć dni zupełne, *observata alternata*, sądzone i *expedyowane* będą; a *inquantumby* tak Duchowne jako i Świeckie sprawy, *hoc temporis interstitio* zupełnie odsądzić się nie miały, do drugiego Roku Województwa swego z swojej Kadencyi odwołane być mają, podobnym sposobem i inne Województwa, porządkiem po sobie idące, sądzić się powinny.

Województwo Sieradzkie i Ziemia Wieluńska, a *die 16. Novembris ad Vigiliam S. Thomæ Apostoli* (do którego czasu sądenia Trybunału Piotrkowskiego *legis presentis* prorogujemy) sądzić się ma *includendo* Sprawom Duchownym czas, *modo quo supra* naznaczamy.

Postanawiamy także, iż corocznie Trybunał *in crastino Circumcisionis Christi Domini*, to jest: *die secunda Januarii* (*nisi dies Dominica impediērit*) reassumowany być ma, w którym to czasie *Causa Militarium* o szkody, *violencye, & de non ser-*

Konstytucyi Seymu w Grodnie w Roku 1726.

data disciplina militari non autem aliter prae-textuosa, ad diem 18. ejusdem Mensis inclusive, a Sprawy paritatis votorum, suspensionum, Senatorum, Nuntiorum, Commissariorum, Remissarum ex quo Judex, które w jeden Regestr wpisane bydz powinny, a die 16. Januarii ad ultimum ejusdem, inclusis także causis Spiritualibus (którym tak w Regestrze Militarium, jako i Paritatis Votorum, trzy dni na ostatku przy kończeniu Regestru naznaczamy) sędzone będą. Inquantumby jednak Sprawy Paritatis Votorum, Suspensionum, Senatorum, Nuntiorum, Remissarum, ex quo Judex, w tymże czasie rozsądzić się nie mogły, tedy ad Regestra Palatinatum wypisane, i tamże rozsądzone bydz powinny.

Województwu Łęczyckiemu a die 1ma Februarii ad ultimum Mensis ejusdem do Łęczyckie Województwo, sądzenia tegoż Województwa, cum inclusione Spraw Duchownych, jako wyżej mia nowanym Województwom czas naznacza się.

Województwu Brzeskiemu Kujawskiemu, y Inowrocławskiemu a die 1ma Martii do skończenia Trybunału (który ad Dominicam Palmarum sędzić się ma) czas do rozsądzenia Spraw determinujemy, w którym czasie i Sprawy Duchowne eadem methodo mieścić się mają. W drugiey zaś Kadencyi następującego drugiego Trybunału, do onegoż Reassumpcyi, Sprawy Ziemi Dobrzyńskiej, i Województwa Płockiego, ad ultimum Octobris inclusive, i Duchowne Sprawy modo supra praemisso expedyowane bydz mają.

Województwa Mazowieckiego a die 1ma Novembris ad Vigiliam S. Thomae Apostoli promiscue wszystkich Ziem Sprawom do dorozsądzenia czas naznacza się, w których Duchowne Sprawy juxta praescriptum tempus w sześciu dniach sędzone bydz powinny, non obstante Constitutione Anni 1589. fol: 519. w następującym zaś Roku a die 2da Januarii (nisi dies Dominica impedierit) causae Militarium ad diem 18. ejusdem, a die vero 19. ad ultimum ejusdem Mensis Paritatis Votorum, Suspensionum, Senatorum, Nuntiorum, Commissariorum, Remissarum ex quo Judex, ad ultimum ejusdem, inclusis Spiritualibus, modo w pierwszej Kadencyi descripto sędzone bydz mają.

Województwo Rawskie a die 1ma Februarii ad ultimum ejusdem tak na Swieckie Rawskie, i Duchowne Sprawy do rozsądzenia czas mieć będzie.

Województwom Pruskim a die 1ma Martii generaliter aż do konkluzyi Trybunału, to jest ad Dominicam Palmarum, Duchownym i Swieckim także do rozsądzenia juxta Correctionem Juris Prussici, ex dispositione Legis praesentis czas naznacza się, servato ordine, aby Duchowne Sprawy w każdym Województwie, tak iako w Poznańskim, i Kaliskim: przez sześć dni sędziły się, cum hac omnimoda cautione, aby inszych Województw Sprawy w cudze non involvantur Województwa, ale każdy z swojej Kadencyi proprii Palatinatus, wpisował się, i Sprawy rozłożone były bez wszelkiej involucyi Spraw innych, ani do nich żadnych Remiss, Konserwat, Rejekt Trybunał czynić nie powinien, sub penis de Evocatione sancitis, super Parte contraveniente vindicandis. Y lubo Sprawy w Województwach swoich, intra tempus sibi praefixum odsądzić się nie mogły, tedy drugiey Kadencyi w następującym Trybunale czekać mają.

Tenże Porządek i Obserwancya Prawa w Trybunale Lubelskim pod tymże Rygorem, servata Ordinatione Constitutionis 1670. quo ad Regestra Palatinalia & alia ibidem expressa zachowany bydz ma; także Regestra Taktowe abusive zageszczone (jako w Prowincyi Wielkopolskiej) similiter znosiemy, jeden tylko Regestr Takto- wy mere violata securitatis, jako wyżej opisano jest, zostawiwszy, który nie do Instygatora, ale do Ziemstwa, jako i wszelkie insze, należeć będzie powinien.

A jeżeliby w pomienione Regestra, któżkolwiek prae-textuosas causas wpisać wa- żył się, nie tylko Strona ale i Patron jej penis arbitrariis karani bydz mają. Wszy- stkie Regestra tak Ordynaryjne Województw, jako i Taktowe, nie do Instygatorów ale do Ziemstwa, obojey Prowincyi należeć, i za ich dyspozycyą wpisowane Spra- wy i do Wokandy podawane; obhinc bydz mają; też Wokandy aby na Tablicę przy drzwiach Stuba Judicialis w sieni zawieszoną, każdego Regestru na każdy dzień przypadającego (ile na cały tydzień proportionaliter wystarczyć mogą) z Ziem- stwa wydawane bywały; propter notitiam omnium Patientum & Patronorum ordynu- jemy; okrom tego Agenci do wypisania sobie z Regestrów liberum accessum zawsze mieć mają.

Zabiegając oraz wszelkim fałszem Regestrowym przykazujemy, ażeby Regen- ci Kancellaryi, principaliter & immediate dependujący od Pisarza Ziemskiego Spra- wy pod liczbę wpisowali, i karty w Regestrach oprawnych wszystkie numerowane mieli, wpisującym się wszystkim aby ciż Regenci wpisy ich sub numero, ut sonant, z wyrażeniem wierzchnego i spodniego wpisu, na kartkach z podpisem swoim pro secu- Sa.

Summariusz

- Przysięga Regentów.** *ritate wpisow: in vim rewersow dawali, A tego, który pierwey wpisu requiret, sami własną ręką w pisać będą powinni zaraz, bez respektu na kogożkolwiek: a przy konkluzyi Trybunału, że się według tego Prawa sprawili, i więcej nie brali nad Instruktarz etiam ultro offerente Parte, przysięga. Za dowiedzionym zaś pierwszym w Regestrach fałszem, ciż Regenci termino Tactio ad cuiusvis Instantiam citati Trimestri Sessione Turrico, ac triplicato vadio Parti Actorea, Judicio verò per medium, & Abjudicatione Officii karani bydź mają.*
- Depaktacye prohibentur.** *Ziemstwa, Regenci, od Extraktów, Pieczęci i Suscept, Aktykacyi, Instygatorowie zaś do skrzynki, Adjudykat i Grzywiń w Sądach Majoris subsellii, więcej nad Instruktarz, tak od większey, jako i mnieyszey Civilis & plebeje conditionis ludzi brać nie powinni: A gdyby tak wytrzymowali kogożkolwiek, żeby onym lub Substitutis Personis więcej dać musiał; a potym per terminum Tactum Strona ukrzywdzona upominała się o naddatek, i Juramentem ewinkowała, tym samym in triplo restitutio Stronie a delinquente, ab Officio ejus privatio subsequi per Decretum powinna una cum panis personalibus.*
- Regestr panalium przy Instygatorach.** *Co się zaś tycze Adjudykat, Grzywiń, Ziemstwa, Kancellaryi Regentów, Patronów, Instygatorów, te wszystkie tymże Prawem i porządkiem, jako jest w Prowincyi Wielkopolskiej opisane, i w Lublinie sprawowane i utrzymywane mieć chcemy, jeden tylko Regestr panalium przy Instygatorze Trybunałskim zostawiając.*
- Przerywanie Sprawy 1616. fol. 3.** *Zaden Regestr, ani nawet Takty zaczętey Sprawy przerywać niepowinny, która dotąd sędzić się ma, choćby dwa dni lub dłużey trwała, poki się nie rozładzi zupełnie według Konstytucyi 1616. fol. 3.*
- Circa Regestra unig oppositio.** *Regestra cursu teraz circumscripto, przywołane bydź powinny, w czym jednego Deputata oppositionem per omnia observandam mieć chcemy.*
- Sprawy ex Regestro panalium.** *Zadne Sprawy, oprócz samych win sądzonych, i komu wyżey jest pozwolono, w Regestr Panalium miesścić się nie mają, sub nullitate Decretorum, Cassationum, & seorsus panis Crumenalibus per Judicium irrogandis super inscribente Parte.*
- Regestra Panalium Kalfaty** *Z Regestru Panalium aby żadne Kalfaty nie stawały, oprócz z Processu zakwitowanego ex consensu Partium, serio cavemus.*
- Arkusza taxa.** *Zabiegając szkodom i Expensom wszelkiej Kondycyi Osób i Stanów do Trybunału uciekających się providemus: aby in posterum Ziemstwa Trybunałskie, tudzież Kancellarye i wszelacy Skrybeni, nie więcej od wszystkiej Expedycyi nad jeden Złoty od Arkusza z Indukta i Aktykacyą, na którym in qualibet facie wierszow dwadzieścia strictiori charactere wpisane miesścić się mają, pretendować i brać nie ważyli się, inhibemus; a to sub seria Trybunału animadversione & panis arbitrariis Personalibus ac refustone damni Parti injuriata, super depactante vindicandis & decernendis.*
- Ziemstwa obfervent presentem dispositionem.** *Ziemstwa oboiey Prowincyi, aby seriam attendentiam observanda totius presentis Rzplitey dispositionis mieli, honore & conscientia tychże obligacyi, i oneż samę aby observent & adimpleant mieć chcemy. Więc kiedy wszelką czyniemy animadwersyą, aby minus necessariis expensis do sprawiedliwości recurrentes non graventur, deklarujemy i mieć chcemy; aby tylko dwóch Instygatorów skrzynkowych, dwóch Securitatis a nie więcej, Judicio Tribunalitio ad prospiciendam Securitatem naznaczonych i przysięgłych było sub pena proscriptionis & infamiae supernumerariorum & transgradientium sua officia.*
- Instygatorów tylko dwóch skrzynkowych Securitatis.** *Irreperunt na Urzędy Ziemskie, jako to Podkomorskie, Sędzie, Podśędkowskie, Pisarskie; które per Electionem stawaia przed Sądem Trybunałów Koronnych, jako i przed WW. Pieczętarzami Juramenta, więc że się to działo contra expressam Legem bo ci Urzędnicy w swoich Województwach coram Dignitariis Officialibus & Nobilitate własnych Województw i Ziem przysięgać powinni, a Grodzey na Jurzydykcyę przed Starostą, Burgrabowie zaś coram Actis propriis Districtus Castrensibus seu Terratribus; aby tedy in futurum do podobnych Juramentow coram Judicio Tribunalitio przypuszczeni nie byli, serio lege presenti inhibemus, sub amissione Officii.*
- Officia Ziemskie depaktować stronie niepowinny.** *Officiales tam Graniciales & Terrestres, quam Castrenses (etiam Burgrabiales includendo) juxta praescriptum antiquae Legis powinni bydź Nobiles & bene possessionati in suis territoriis, & non notati; które to Officiataki w Sądach, jako i na Kondescensyach, nie powinny depaktować stron nad Prawo i słusznosc, sub seria animadversione Judicii, & panis arbitrariis ad cuiusvis instantiam super gravaminoso Judicio seu Officio decernendis.*
- Incompatibilia plurimorum Officiorum.** *A ponieważ Exekucya Dekretow Trybunałskich częścią retardatur, częścią do skutku przyysć nie może, kiedy in uno subjecto duo Officia juridica haerent, to jest, gdyby jedna Osoba dwóch Grodów, albo Ziemstwa i Grodu, luboby przy Ziemskim albo Grodzkim graniczny Urząd trzymała, choć to w różnych Województwach, Trybunał ustrzedz się nie może, żeby jednej stronie jedno Officium, drugiey stronie*

Konstytucyi Seymu w Grodnie w Roku 1726.

nie naznaczył, to zaś *in uno subjecto* znajdowałoby się; zaczął stosować się do Konstytucyi *Anni 1562*, o Starostach Grodowych, takowych inkonweniency pod Ry- *Anni 1562.* gorem w teyże Konstytucyi wyrażonym zakazujemy, i pomienione *Officia incompatibilia in uno subjecto abhinc abrogamus, excepto* Pisarzów Ziemskich Mazowieckich, którzy są razem i Grodzkimi.

Warujemy oraz, żeby nikt z cudzych wpisów Kondemnat otrzymywać nie ważył się, *sub nullitate* onychże, ale każdy ma swego Wpisu i Regestru czekać.

Actor Cassandæ unius vel plurium Condemnationum, Powinien *Jure presenti in bonis propriis per Ministerialem Regni* Pozew położyć, i Relacyą *coram Actis proprii Districtus* zeznać i one *personaliter* albo *per plenipotentem specialem* w Grodzie czterma Niedzielami przed przywołaniem z Regestru Sprawy approbować, *sub nullitate obtenta Cassationis*. Toż się ma rozumieć o wszelkich innych Relacyach według Konstytucyi 1670. fol. 22. Tit. o Relacyach.

Warujemy także, aby z jednego wpisu jako wiele Kondemnat otrzymywać, tak otrzymanych ile *in Actoribus & Reatibus Distinctis* kasłować nie godziło się *sub rigore eodem & nullitate* takowych Kondemnat y Kassat, & *seorsiva pæna pecuniaria per Judicium irroganda*.

Kwity z Kondemnat *officiose* przez strony zeznane, *in suo robore & valore* ważne bydź mają, *sine quibusvis pænis in reconciliationem legis* przez Trybunał *irrogandis*.

Chcąc mieć Prawa Oczyste *in rigorosa observantia* zachowane, warujemy, (reassumując Konstytucyą *Anni 1589.*) ażeby Kondemnatami *in subsellio legitimo* otrzymanemi, *quisquis ille sit*, nie tylko w Sądach wszelkich *a loco standi arceatur*, ale i na Seymikach, Seymach *voce activa* careat.

Na Woznych, którzy częstokroć nie położywszy Pozwu Relacye zeznają, gdy dowiedziono im będzie, *pæna Cautionis extendi* powinna, którym jednak przy kładzeniu Pozwu *securitatem omnem cavemus*, a ktoby one *violare* ważył się, *pænis legibus descriptis personalibus & arbitrariis* karany bydź ma.

Akta Trybunałskie przez Ziemstwa swoje, Ziemie zaś po Województwach sądzące się *per idem Judicium*, Grodzkie przez Starostów miejsc swoich konserwowane, Aktykowane i introligowane, porządnie także Protokoły i Regestry przy Księgach chowane bydź mają, a Komornicy i Regenci tego przestrzegać będą, aby nigdzie miejsc nie zostawiali próżnych, i wszelkie Akta aby indukowane były, *sub pænis contra negligentes Officiales sancitis, in foro competenti vindicandis*.

Zagęścili się po różnych miejscach *Actorum publicorum fabricationes*, przez co *publica vacillat fides*, a tak Fortuny i Honory Szlacheckie *in summum* przychodzą *di. Actorum*. *scrimen*; więc zabiegając *in futurum* podobnym excessom, reassumując dawniejsze Prawa, serio zlecamy, Trybunałom Koronnym, aby *post objectum & manifeste deductum Crimen Fabricationis seu falsificationis circa Acta assidens*, czy to Pisarz, czy Regent, czy Susceptant, takową Fabrykacyą albo Falsifikacyą przyymuiący, *pæna capitis* był karany, a stronę *in cujus favorem intercessit Fabricatio*; aby w Sprawie tey upadała & *pænis arbitrariis*, Trybunału karana była. A komuby to było *in antecessum* zadano, a on się z tego nie wywiódł, tedy powinien *extra capacitatem omnium Functionum* zostawać póty, póki się *sufficienter* nie wywiedzie. Na zadającego zaś a dowieść niemożącego, *pæna talionis irrogari* powinna.

Wielka się niesprawiedliwość i w tym pokazuje, że *in casus Homicidiorum*, lubo Trybunał *pro pæna publica sessionem Turris* naznaczy, nie tylko że miejsce siedzenia *pro libitu suo & affectione* Strony odmienia, ale też Wieże po Grodach *juxta præscriptum legis ad pænam facinorosorum* nie są *in hoc Statu* jak bydź powinny, iż są spustoszone, a drugie na folę meżoboycom reparaować pozwalają. Więc *Lege presenti serio injungimus*, aby Starostowie Sądowi w Grodach swoich Wieże reparowali, i według Prawa *Fundum* od okna, którym wpuszczają do Wieży na 12. łokci w głąb opatrzyli, także *securitati Actorum*, Kancellaryą porządną *provideant*, i Izby do sądzienia, aby lub nowe wybudowali, lub stare reparowali, a to *sub pænis de negligentibus officialibus, per partem instigantem seu ad cujusvis instantiam vindicandis*. A osadzeni *in proprio Castro vel Palatinatu, ubi Crimen Commissum* Wieże wysiadać mają według Konstytucyi 1588.

Zagęszczone *contra positivam Legem*, od siedzenia Wieży *tam in Criminalibus, quam & facti causis* Relaxacye, wielce sprawiedliwości i Prawom *præjudiciosa*, aby od Trybunałów *in elusum Legis & Favorem Partium* dawane nie były, *serio præcavimus*. A luboby któżkolwiek one otrzymał, powinien *pro contraventione Decreti* bydź pozwany, & *in subsequenti Judicio duplici pæna sessionis Turris* karany.

Aże częstokroć *Personæ innocentes & honestæ temerariè incarcerantur*, i do Sądu

T.

Kondemnata z cudzego wpisu.

Kondemnat Cassatio.

1670. fol. 22. Wiele Kondemnat z jednego wpisu.

Kwity z Kondemnat.

Kondemnat a loco standi arceatur powiny 1589.

Na Woznych Rygach i ichże Securitas. 1576. fol. 302.

Aktów Trybunałskich i innych Porządek i Conservatio.

Falsificationes Actorum.

Wieże po Grodach.

Kancellarye porządku.

1588,

Relaxacye Wieży.

Incarcerati

Summary

- Trybunałskiego *prætextuose* dla przedzwy incydencyi Sprawy *inducuntur*; więc Trybunały *instantaneè serio per Deputatos binos indagabunt*, jeżeli *incarceratus* Ruznie *in Crimine recenti deprehensus*, albo *criminali Processu convictus* & *infamis* do Sądu sprowadzony, takowy zaś *absque omni Dilatione* sądzony & *panis pro meritis* karany byź ma; a jeżeliby *incarceratus* niewinnym byź pokazał się, ma *indilata ex carceribus dimitti*, a ten, który *innocentem incarceravit*, pro *Nobili Persona* według Konstytucyi 1588. karany byź ma, a jeżeliby był *plebejus panis arbitrariis* osadzony byź powinien.
1588. Patronowie i Agenci w Trybunałach powinni byź Szlachta, i przysięgli *juxta Rotham inferius præscriptam*: *Ja N. Przysięgam Panu BOGU w Trócy S. Gedynemu, iż Stronie, która mię do Sprawy swojej wokuwać będzie, wiernie służyć będę, abytecanego salarium po niej wyciągać nie będę, wzięwszy salarium, od Sprawy nie odstąpię, ani rady na zwłokę S. Sprawiedliwości i przeciwko Prawu, na wyniszczenie Stron pożywiających się Pryncypałom moim quovis colore & prætextu dawać będę, Dokumentów, które mi do Sprawy powierzone będą, na uniknienie Sprawiedliwości tacić nie będę, tak mi Panie Boże dopomóż &c.* A tę Przysięgę na początku Trybunału tak w Piotrkowie jako i w Lublinie raz na zawsze *coram Judicio Terrestri in facie Judicii Tribunalitii* wykonywać będą: Toż Prawo i następujących do Palestry *stringere* powinno.
- Incomptibilia Officia z Patronizacyą. Patronowie *causas* w Trybunale *promoventes*, ażeby *Officia quaris Granicialia, Terrestriu, Castrensia, Burgrabialia, Vicegerentia*, na Osobach swoich nie mieli, póki *in illa Palæstra* zostawać będą, *præsenti lege convenus sub privatione Officii, Abjudicatione Patrocinii*.
- Bunt Patronów. Patronowie z *Prætextu* jakiego nieupodobania do Trybunału, *turmatim* gdyby za zmwą jaką ważyli się *deserere Judicium*, takowi *Termino Tacti conventi, panis personalibus* dwónastu Niedziel Wieży, & *Crumenilibus* karani byź mają, i Pryncypałów swoich dla tego występku gdyby wzdawać dopuścili, *Causata Damna* kompensować im powinni będą.
- Quantitas Patronów do Sprawy. Indukta Spraw, ażeby *numero concursu Patronów* tłumiona nie była i powtórny wielomówstwem czasu nie zabierała, mieć chcemy; aby do Spraw mniejszych nad dwóch, a do większych nad trzech Patronów, każda strona więcej nie zażywała, *sub animadversione Judicii & non admisione plurium*, ileby zaś Pryncypałowie do swojej Sprawy przymówić się potrzebowali, *Ruchani* byź mają.
- Wojnie Patronów służyć niepowinni. Tak Patronowie, jakoteż i Agenci Trybunału, Piotrkowskiego, Lubelskiego, i Radomskiego, w służbie Wojennej Polskiego i Cudzoziemskiego *Authoramentu*, mieścić się poty nie powinni, póki w Palestrze *actualiter* zostawać będą, *sub abjudicatione Patrocinii & privatione stipendiorum, ad instantiam cujusvis decernenda*. Co się i o *Zolnierzach* w Sprawach cudzych stawających rozumieć ma.
- Evocatio. A jako *lege publica cautum est*, aby *extra suam Provinciam* z Małeyppolski do Wielkiewppolski, & *e contra*, nikt *evocatus* nie był, ani też *Miast* do Sądu Trybunałskiego nie pociągał; tak *inharendo Constitutionibus Annorum 1578. 1611. & 1633 præsenti lege* warujemy, aby tak *Partes*, iako *Judicialia Officia in quavis causa non evocentur quovis prætextu* (okrom *in casu*, żeby *Officium Małopolskie* w *Wielkopolszcze*, albo *e contra* miało *delinquere*), *sub panis Evocationis mille Marcarum Parti, Judicio per medium, & panis personalibus arbitrariis super contravenientem irregandis, vigore Constitutionis 1678. fol. 10.* Także dawne Prawa *de Evocatione* z *Ziemistw* i *Grodow* reasumujemy. Niemniej w Sprawy *Juris nostri Regii*, Trybunały wdawać się, i onych rozstrządać niepowinny; ale je *ad Forum competens* odsyłać mają *sub nullitate* tyczące Dekretów.
- Motio et appellatio Sądowi dyshonoru nieczyni. Inquantumby Sprawa *per motionem seu Appellationem, aut Remissionem, seu per gravamen, a minori subsellio* do Trybunału *devoluta, a sententia eorum Officiorum retractata seu cassata* była, *exceptis causis*, w którychby się oczywisty *Gravamen, Favor, & Partialis* Stronie *affectio* znaczna pokazała; tedy *juxta Statutum Regni, Fama & Honori illorum nocere* nie powinno, ani *panis post admissam appellationem personaliter* karani byź mają.
- Aresztów przywołanie Remisji nie mają. W Sprawach wszelkich *circa Arresta* (które w *Ziemiństwie in Stuba* nie po Gospodach, za przywołaniem *Woznego* *expedyować* się nie powinny,) *Remiss* żadnych *de currendo Arresto ad Stubam Judicalem*, ani też *Aresztów cum Remissione* z *Piotrkowa* do *Lublina* & *e contra*, czynić i zapisować *Ziemiństwa* nie mają, ani *aresztujący recedere ab Arresto* nie powinien, *sub nullitate Condemnationis, & panis arbitrariis*.
- Exekucye Dekretów. Exekucye Dekretów *Condescensionum, Condemnationum, de Jure* tak *Personis, jako i Bonis*, aby *Capitanei locorum & Vice-Capitanei, salvis Juribus Palatinatus Masovia*, albo ich *Vicesgerentes, vel Subdelegati Jurati & Burgrabii*, *indispensabiliter expédiant sine depactione*, mieć chcemy. Co *per omnia* zachowując postanawiamy, aby *Bona confecta in re & summa liquida, ex tertia condemnatione in Contumaciam super Jure victa*

Konstytucyi Seymu w Grodnie w Roku 1726.

Parte obtenta, a in re iudicata za pierwszą Konle. mną, *proportionata* jednak *principali negotio* & *Processus* *perfectis in possessione jure vincentis Partis cum Inventario* oddawane *indispensabiliter* były, *non attentis quibusvis Jurium appositionibus, vel violentis impugnationibus* starych lub nowych *possessorum*, chyba żeby były ich *Jura* *piersze*, niż *Processus* *zaczęty*.

A *inquantumby* w których *Domach superveniret fortis & insuperabilis armata impugnatione*, więc *in termino ex Remissione Pars Jure victa pennis pecuniaribus & Personalibus*, siedzeniem *Wieży* przez *Niedziel* cztery, i daley *juxta qualitate facti* *karas*, i do *Exekucyi Dekretow etiam ad mota manu forti*, przywiedziona *bydź ma*, a *Respondy ab Executionibus*, & *traditiones Bonorum*, *ad propria Acta Jurisdictionis*, *ubi Rona consistunt*, *Officia Executorialia & Condescensorialia* *podawać maia*, *salvis Juribus & consuetudinibus* *Województw Krakowskiego, Kijowskiego, Wołyńskiego, Braławskiego, Czerniechowskiego*.

Zagęścili się *Sprawy* w *Trybunałach mere vexatoria*, i już *zakwitowane* i o *sądzone*, które do tegoż *Trybunału* *częstokroć intendantur*, w tym aby *Trybunały* *juriam animadversionem* miały, i takowe *Personas litigiosas, personalibus pennis & refugio ne litis expensarum mere juridicarum pravo moderamine Judicii, ante comprobationem juratoriam Partis* *karali*, mieć chcemy.

Dekrety, które *vim legis sapiunt*, w *Trybunałach* według *dawnych Praw in futurum* *stawać nie mają*, i owszem *reassumendo Constitutiones Annorum 1637 & 1638*, *žadney Exekucyi* *podlegać nie powinny*, ale na *przyszłym Trybunałach* *nie bydź* *mają*; *wyjawszy te Dekrety*, które *in parte satisfactione aliqua* są już *akceptowane*.

W *Sprawach Juris* *zaczynających się* do *Trybunału in primo termino* *dzających*, dla *skrócenia Processu* i *zabieżenia zagęszczeniu de noviter repertis*, *Dekretow Trybunałskich* *wielę Praw obwarowanych* *wzruszenion*, *my*, ażeby *strony litigantes* *wzajemnie sobie Sumaryusz* *dawaly* *przed* *Spre Marszałek Trybunałski*, albo *przy Lasce* *będący Deputat* *podpisać ma*; a *by* *któ* *nowo wynalezionym Dokumentem ewinkującym całą Sprawę*, lub *którą* *tegorią* *chciał rzecz osadzoną wzruszyć*, takowy *naypierwey* *przyśiadz ma*, *ani sam*, ani *Patron* *z woli jego*, *Dokumentu* *tego* *nie zatai*, ani *ich mógł mieć* *całą agitationem causa*, *potym* *jakie nastąpi Judicatum*, już *żadna Strona* *więcey* *wzruszać* *nie powinna*, ani *powtórnie ex noviter repertis Documentis* *Trybunały Spraw* *żadnych* *sądzić* *nie mają*, *sub nullitate Decretorum*, & *sub pennis personalibus & pecuniaribus*, *contra convulsos Decretorum Tribunalitiorum sanctis*.

Zabiegają, aby *Kapcy* *niełusne inter litigantes* *nie działały się*, *Indykcy* *wszystkie*, które *by do Sprawy* *przywołaney konnexyi* *nie miały*, *abroguemy*; *te zaś* *któreby z* *jedney* *wynikały Sprawy*, & *unam eandemque causam* & *Bona afficere* *miały*, *mieścić się* & *dijudicari* *mogą*, *jednakże indicentes, a Comparitione recedentem, sive in contumaciam* *wzdawać* *ważyc się* *nie mają*, *oprócz* *tego Aktora*, *którego* *jest wpis sub nullitate Condemnationum*, & *penna Ducenarum Marcarum Parti*, *Judicio vero per medium decernenda super obtinenta*.

Znosząc szkodliwe diffugia litigantium, w *czynieniu Manifestacyi* i *zapisowaniu* *relacyi*, w *Grodach extra Districtum proprium* *będących pravia manifestatione* o *nieprzyjęcie* *przeciwko* *własnemu Grodowi*, *præsenti lege* *warujemy*, aby *wszelkie Protestacye*, *Relacye* i *Manifesty*, *przeciwko komukolwiek cujuscunq: Status & præminentia*, *choćby* i *przeciw* *własnemu swemu Starości* *ich* i *Officyalście*, *przyymowane były*, *non tamen calumniose contra secus facientes* *do Suscepty* i *Kancellaryi* *należących*, *statuimus panna sessionis turris* *Niedziel* *cztery*, i *vadia* *dwoje* *Stronie dowodzący*, *Judicio vero per medium*. *Ktoby zaś* *nie rekwirawwszy Grodu*, *skarżył się* o *nieprzyjęcie* i *Manifestacyę* o *to uczyni*, *similipenne talionis* *podlegać ma pravia deductione*.

Marszałek sine consensu Stuba, aby *nikogo* *nieważyl się* *kazać brać* *pod wartę* *oraz Partes litigantes* i *Patronow* *za Grzywny* *aby* *pod* *też wartę* *nie brano*, *serio inhi-* *bemus*. *Ale* *komuby* *Trybunał* *czy* *to Plenipotencyą* *uczynił*, *czyli Adjudicata sua* *przy* *kazał*, w *tymże* *lub następującym Trybunał* *z Regestru Penarium de Bonis patientium* *windykować*, i *Dobra* *proporcyonalne*, *za* *pierwszą Kondemnata*, *prout tam in re judicata*, *per Executionem* *odbierać* *pozwalamy*, *co się de vadiis* *rozumieć ma*; *Adjudicata* *zaś* *Luity Patronowie*, *salva repetitione* *od Pryncypalow* *swoich*, *wypłacać* *powinni* *będą*, i *póki* *nie* *wypłaca*, *arcebuntur a loco standi*.

Præcindendo infirmitatis dilaciones, i *Suspensy*, *reassumując Konstytucyę* *Anni* *Dilaciones infir-* *1588*, *warujemy*, aby *in omni subsellio* *żadna Dylacya* *choroby* *nie szła in his causis*, *któ-* *re personalitatem* *nie* *potrzebuia*, a *gdzie sine personalitate* *obeysć się* *może*, *tedy Patron*.

Summariusz

zabierający się na tę Dylacyą, powinien *instantane* przyśladz, jako Pryncypał jego czynił o to do niego rekwizycyą, i nie ma żadney wiadomości przeciwney tej Dylacyi, a Strona na tę Dylacyą zabierająca się według dawnego Prawa na przyszłym terminie sprawić się ma. Ktoby zaś będąc Senatoren, Komissarzem, Posłem, albo Rezydentem *ad latus Regium*, tudzież *in publica functione actualiter per Constitutionem designatus*, zabierać się na Suspensę, aby tego Beneficium Prawa na Kluzyą Strony w Prawie będącey nie zażywał, stanowimy: że ktoby tego Prawa zażył, nie będąc *in Executione* Funkcyi swojej, gdy mu tego Strona przeciwna dowiedzie, na Senatora i Rezydenta *ad Latus*, od Marszałka Koronnego, na Posła od Marszałka Seymowego, na Komissarza od Marszałka Trybunału Skarbowego, attestacyą wziętą, jako ani z początku, ani przy determinacyi Seymu, nie będąc *hoc beneficio legis injuriavit* Stronę, taki przy incydencyi Sprawy *ante omnia* tytuac Grzywnien Stronie, *judicio vero per medium* wypłacić będzie powinien. Co się ma rozumieć i o Posłach, Woytkowych na Seym wyprawionych, i Zolnierzach na Kompaniach będących, i ich Exemptach Prawem pozwolonych. A Marszałkowie Koronni, Seymów i Trybunału Skarbowego Rądomskiego, jako do tych czas *intaminata fide* czynili, powinni będą Stronie rekwirującey *fidelissima* dawać *testimonia* i attestacye według Konstytucyi 1659. 1661. 1662. fol. 11.

Kontrakty in
suo robore spa-
dac powinny.

Kontrakty zastawne i obligacye *Interpretationi* Trybunałów Koronnych ażeby nie podpadały, waruiemy i stanowimy, aby *abhinc* tak summy wszelakie, jako i wyderkaffy, które *in futurum* zaciągnięte będą, *moneta in contractu expressa, valore autem in Regno currenti* wypłacane były, a *Possessores obligatorii*, ażeby *de Proventibus Bonorum* do rachowania się pociągani nie byli, ale też i pretenali, *respectu non correspondentia Bonorum Proventibus*, do Dziedziców nie uzurpowali sobie, chyba żeby był addytament albo Reparacya Kontraktem, warowane, lub *Processum Decretis & Juramentis* ewinkowane, *salvis Decretis & transactionibus anterioribus*. To się zaś Beneficium ścigać nie ma do tego Possessora, któryby *per solum Protesum in contumaciā* podane sobie dobra trzymał, gdyż taki *ad calculum per omnia tenebitur*.

Kondeścensye.

Na Kondescensach uchroniając od próżnego kosztu i zawodu Strony, *in casu* nie ziechania *Officii Condescensorialis ante occasum Solis* w terminie naznaczonym, byle toż *Officium* przez umyślnego odeszło się, że jedzie, & *Legalitate aliqua* zatrzymane jest, *ad eum casum* Strona, *respectu non Condescensionis Officii* kontrawencyi podpadać nie ma; ale, tenże sam *Actus* i przez jednego *ex Officialibus* może być przywołany i limitowany; *in crastina* zaś też Kondescensya *vigore Legis presentis* kontynuowana być ma *Inquantumby* zaś któżkolwiek na Kondescensyi, terminem *de nouiter repertis Documentis* Stronie wydanym *vexatorię* tę Kondescensyą zbijał, a potem *hisc noviter repertis Documentis* Sprawy swojej nie podniósł, tedy *subjacere* powinien *rigori superius expresso & panis de vexatoria actione interpositis*.

Deductio Nobilitatis.

Trafilo się, że na Trybunałach *per Decreta favorabilia* różne Osoby bez Dedukcyi na Seymikach pożytkaly *paritatem Status Nobilitatis*, przeto reasumując o tym dawne Konstytucye, *authoritate presentis Conventus* nie tylko tego *in futurum* zakazujemy, ale też komu na potem *paritatem Status Nobilitatis* wywodzić przyydzie, aby się według tychże Konstytucyi na miejscach *ibidem*, opisanych wywodził rozkazujemy.

Expulso. Reindukcyi.

Invaluerunt w Trybunał i te *prajudicia*, że przeciwko wyraźnemu Prawu o expulsiach, miasto Reindukcyi, *cum panis personalibus & crumenalibus* Kondescensye nakazują; tedy *prajudicia* takowe cale znosząc Konstytucyą 1699. fol. 48. reasumujemy, i one bez wszelkiej Explikacyi *ad literam* obserwowaną mieć chcemy, *sub nullitate Decretorum in contrarium*; a takowym Sprawom *Expulsionum*, *non tamen pretextuosarum* w każdą Srzodę i Czwartek, *ante omnes alias causas* Regestr. naznaczamy. Y jeżeliby kto *prertextuosis Documentis*, jakoby na fundamencie Prawa *de expulsionibus* wygrał Reindukcyą, a przez Inkwizycyą *respectu violentiarum in termino Reinductionis* Pretext pomieniony był mu dowiedziony, tedy pod to Prawo *Expulsi* opacznie podszycujący się, nie tylko *refusione damorum per Judicium aliquandorum*, *pravia comprobatione Partis laesa* ale też & *personalibus panis duplicatis, Constitutione eadem praescriptis*, aby był karany, waruiemy.

Rejekty ad satisfactionem.

Rejekty *ad satisfactionem* w Grzywnach *in Constitutionem Loci standi* przysądzonych znośimy, których windykacyą z Regestru *Panaliū* Sądowi i Stronom naznaczamy a Sprawa zaczęta *sine interruptione* sędzić się powinna.

Sistendo publicationem.
Bespieczeństwo Trybunału.

Practicatam, a niemniej *prajudiciosam legi & iustitia decretandi formulam, utpote sistendo publicationem experiantur*; znośimy *in perpetuum*.

Reasumując Prawa o bezpieczeństwie Trybunału Koronnego, stanowimy, ażeby w Trybunałach strzelania, tumulty, pojedynki i żadne excessy nie bywały, na Ratusz pod czas Sądów aby nie trzeźwi tak Deputaci jako i Strony nie przychodzili *sub*

Konstytucyi Seymu w Grodnie w Roku 1726.

animadversione Judicii. W czym reasumujemy Konstytucyą 1669. o zachowaniu w Traktatach modestyi, i obserwowaniu dni powszechnych do sądzenia ordynowa- nych, *conscientiam* Sędziów w tym obligamus.

Znosząc także nieprzyłtozny zwyczaj, że Damy i Matrony różne, nie mając żadnych Spraw w Trybunałach, tamże założywszy rezydencyą: bawią się, i prakty- ki między Stronami przez Mężów i Deputatów czynić zwykły; przeto Statut w tej mierze *Casimiri Vislicia Anni 1568. fol. 10. in Herburto fol. 370. Tit. Procurator, reas-* sumujemy. Statut. 1568. fol. 10.

A lubo fama *conscientiae teneritudo*, a dopieroż *Juramenti Rotha Legibus prescri- pta*, każdego Sędziego *ad observandum Jurisjurandi Religionem* obliguje, że jednak za- geszczone korupcyje na Trybunałach świętą Sprawiedliwość *depravant*, a tak na P n ftwo nasze niebłogosławieństwo Boskie i kary niezliczone ściągają się. więc *rigorem* Konstytucyi Anni 1699. *de Corrupto* reasumujemy. *adjungendo severiores personales pe-* nas to jest *abjudicationem honoris, incapacitatem cujusvis functionis, & activam vocis privat-o-* nem, które *super convicto corrupto Judice, i Judicio Tribunalitio ex Regestro violata se-* curitatis irrogari & extendi mają *sine ulla relaxatione ad instantiam cujusvis* na tym albo następującym Trybunałe.

A żeby skuteczniey korupcyom zabieżyć, i teraznieyszą Stanów Rzpłtey Try- bunału dyspozycyą mogliśmy utrzymać, powtórną przy skończeniu Funkcyi Depu- tackiey potrzebną przysięgę *praesenti lege praescribimus*, aby Prezydent, Marszałek, i wszyscy tak Duchowni jako i Świeccy Deputaci, *nemine excepto, aperta Stuba*, przy determinacyi i Funkcyi w tymże Sądzie Trybunałskim, przy prezencyi *Judicii Ter- restris, vel vacante Terrestris, Castrensis*, na Ratuszu one wykonali, *in eam Juramenti Rotham* *Ja N. przysięgam Panu BOGU w Trócy S Jedynemu*, jako dosyć czyniąc. *Przysiędze mojej przy zaczęciu Funkcyi wykonanej, według Juramentu na tym Trybunałe* *sprawilem się, Sprawy juxta Legem scriptam, Documenta Partium, nulla favore nec* *odio, nec metu uwodzący się, sądzilem, murem & honoraria, qua vis nie brolem, ani obie-* *canych pod czas Funkcyi po skończeniu Funkcyi brać od nikogo nie będę, Spraw nie prak-* *tykowałem, i według świeżo opisaney Korrekтуры Dyspozycyi in toto sprawilem się, i dosyć* *tej Funkcyi uczynilem.*

Roty obiedwie *Juramentorum* na Tablicy, przy Krzyżu na Stole Sądowym bydz Roty Juramen- zawsze powinny; czego Sąd Ziemski doglądać będzie. towie na stole bydz powinny.

A któryby Deputat odjeżdżający tej Przysięgi nie wykonawszy z Trybunału wyjechał, tak jako *Contemptor Legum de corruptione & mala fide suspectus*, na Trybu- nał drugi *ad instantiam cujusvis* pozwany, *severioribus poenis* karany, & *omnis functionis* *incapax in perpetuum* bydz ma. A takowe Juramenta, ktokolwiek *ex Judicibus judica-* *lite aperta Stuba* wykona, *in Actis Terrestribus* zapisane bydz mają, i któryby tę powtórną przysięgę przed Limitą nie wykonał, kontynuować Funkcyi swojej dalej nie bę- dzie powinien.

Ze zaś *Judicibus Lex pro singulari Regula* zawsze bydz powinna, mieć chcemy, *Observatio legis* aby Trybunał *ad normam & Legem praesentem novellam in toto* konformujące się tera- *praesentis.* *zniesze Stanów Rzpłtey postanowienie i abusum* Korrekтуры *sacrofancte observent, im-* *pleant, & exequantur, sub rigore contra transgressores Legum superscripto.*

A jako wszelkie Prawa i Konstytucye na Seymie ustanowione, a *publicatione o-* *Publicationis &* *Executionis Sanc-* *torum.* *nichże vigore suum biorą & executionem* mieć powinny, tak Trybunał teraznieyszy na blisko następującej reasumpcyi Trybunału Lubelskiego, teraznieyszą Seymu Dy- spozycyą i Ordynacyą *in omnibus punctis clausulis, praeconditionibus inviolabiliter obser-* *vare, tenere & adimplere* powinien będzie. Co i na następujące w dalszym czasie Try- bunały ściagać się ma; pokiby Rzeczpospolita inaczezy nie dysponowała.

TABULA Reductionis Adjudicatorum & aliarum panarum,

Od Dekretów Instancyi kazdey *Experiantur, Prosequantur, Procedo,* *Responde, directe Responde, Productionis, Plenipotentia* po grosz:

A Lucro simplici sub pena Banitionis

A Lucro ulteriori Executionis

A Lucro ultimariae Executionis

A Lucro iterato ultimariae

A Lucro panarum Legum, videlicet Infamia, captivationis

Od Dekretów *Evahonis, Dilationis, Infirmitatis, Suspensionis, Adcitatio-* *nis, Inquisitionis,*

Od Dekretów *Comprobationis juratoriae, Comportationis, Executionis per* *omnes instantias Reinductionis, Cassata seu approbata Exdivisionis, cassata inscrip-* *tionis, cassata seu approbata Sententiae Terrestris seu Castrensis, incompetentis Acti*

Pilarzowi	Ziemskie:	Do	
		Skrzynki	
Złot:	Grosz:	Złot:	Grosz:
15.	15.	1.	15.
15.	15.	1.	15.
5.	15.	1.	15.
15.	15.	3.	
15.	15.	5.	
15.	15.	4.	
4.	15.	2.	

Summariusz

onis, Extra ditionis rerum vel subditi, i tym podobnych	6.	2.
Od Dekretu Condescensionis per utramque Partem	40.	6.
Od Dekretu ex Condescensione, od Dekretu lectis Inquisitionibus violentiarum,	30.	6.
in causa necis, deductionis Nobilitatis	6.	2.
Od Dekretu Solutionis Summae ad Inscriptiones seu Contractus		
Od Dekretu Liquidationis & Collocationis Jurum in causa Potibritatis. Od każ		
dego tyśiąca po złotych trzy Ziemstwu, a do skrzynki od całego Dekretu		6.
Pana Judiciales pro parte Judicii tantum, exceptis Arbitrariis, Które Parti juxta		
qualitatem demeriti irrogari maia.		

In Constitutionem Loci standi za zarzuconą Ziemską lub Grodzką Kondemnatę in contumaciam otrzymaną, Stronie pana duplex 14. Marcarum Polonicalium, Judicio per medium

Za zarzuconą Ziemską lub Grodzką Kondemnatę post inscriptam comparitionem vel temerarium recessum, Stronie panam quadruplicem 14. Marcarum Polonicalium, Judicio per medium

Za Kondemnatę Trybunalską in contumaciam, Stronie panam quadruplicem 14. Marcarum Polonicalium, Judicio per medium.

Za Kondemnatę Trybunalską post inscriptam comparitionem & temerarium Partis recessum otrzymaną, Stronie medium vadii Capitanealis, Judicio per medium Grzywien

In sublationem Condemnationis Terrestris vel Castrensis in contumaciam obtentą, panam quadruplicem 14. Marcarum Polonicalium Stronie, Judicio per medium

In sublationem Condemnationis Terrestris vel Castrensis post inscriptam comparitionem & temerarium recessum obtentą, Stronie medium vadii Capitanealis, Judicio per medium Grzywien videlicet

In sublationem Condemnationis Tribunalitę contumacialis, Stronie Vadium Capitaneale, Judicio per medium vadii Grzywien

In sublationem Condemnationis Tribunalitę post scriptam comparitionem vel temerarium recessum obtentą Stronie półtora vadia, Judicio per medium, to jest Grzywien

Pro contraventione Decreto Terrestris vel Castrensi Stronie vadium simplex, Judicio medium vadii, to jest Grzywien

Pro contraventione Decreto Tribunalitę Stronie duplex vadium Capitaneale, Judicio simplex.

In causa repetita Contraventionis, quod sapit convulsionem Decretorum, pana personales, to jest Sessonis Turricę, per Spatium duarum septimanarum irrogari maia, & solutio vadii Capitanealis duplis, Judicio vero simplicis, & refugio damnorum juramento per Partem evincendorum.

Kodemnaty dawne rite & legitime przed teraźniejszą dyspozycją otrzymane, Parti per medium, Judicio per medium znoszone byđz maia.

W Kancellaryi Ziemskiej Trybunalskiej.

Od Publikaty, od Extraktu jednego arkusza z Indukcją, tak żeby in una facie było wierszów dwadzieścia, ordynaryynym nierozwleczonym charakterem

Woznemu od Publikaty Kondemnaty iakieyżekolwiek

Od Pieczęci

Za Blankiet na Pozew

Od wpisu w którykolwiek Regestr

Od Suscepty zapisów perpetuitatis ejusvis

Ab inscriptionibus temporal. scilicet obligationis Bonorum simplicis debiti

A Roboracionibus Contractus seu scripti & adualitatibus a qualibet Parte

A Protestationibus, Manifestationibus in copia porrectis

Ab Arrestis inscriptis, Plenipotentis, ab uno Anna

Ab Oblatis inscriptionum quacumvis

A präsentatione Cadaverum cum obductione vulnerum & proclamatione Homicidarum

A Woznemu

Ab oblatione Privilegiorum & quorumvis Rescriptorum ex Cancell. Reg:

Od których wyjęcia per extractum od Arkusza po złotemu jednemu,

Od Pieczęci tych Extraktów zł. 1.

Od innych zaś Oblat Ziemstwa, albo Grodu przychodzących do Akt Trybunalskich po

złotemu,

A od Extraktów ich ut supra od Arkusza po złotemu, także od zapieczetowania ich po złotemu.

Nad ten zaś Instruktarz, żaden żeby się więcej przez się, ani przez inbordinowane Oso. by brać nie ważył.

A gdyby quocunque modo wziął, tedy ad instantiam ukrzywdzonego per Terminum tactum seu per citationem odpowiadać z każdego Regestru; etiam Penaliu powinien w Trybunale, & comprobantę Parti deferentę, że od niej więcej wzięto, Sąd in triplo wrócić nakaze, una cum privatione Officii tego, komuby to dowiedziono, panis & personalibus skarze.

Konstytucyi Seymu w Grodnie w Roku 1726.

Inkwizycye w Trybunale *in causis facti mere violata securitatis*, gdy będą wywodzone, Strony nie więcej słuchających Inkwizycyi Deputatów, nie każdemu z osobna, ale wszystkim od każdego świadka dadzą nad złotych sześć.

Zeby zaś ta Redukcyja płacenia *Adjudicatorum*, i Grzywień każdemu *innotescat*, postanawiamy; aby Ziemstwa obojey Prowincyi przy Regestrach na Tablicy i Kancellaryi Ziemskiej zawieszac oneż na każdy Trybunał Regentom swoim nakazywali.

Regestra Trybunatu Piotrkowskiego.

Regestr Województw Wielkopolskich *ex Arresto*.

Regestr tychże Województw *sine beneficio Arresti*.

Regestr Województw tychże *Simplicium*.

Regestr Taktowy *Causarum facti, violata securitatis & mere incarcerationum*.

Regestr *Arianismi*.

Regestr *Causarum, mere expulsionis & non pretextuosarum*.

Regestr *fisci*.

Regestr *ex Remissionibus & Conseruationibus*.

Regestr *Compositi Judicii*.

Regestr *Mixti Fori*.

Regestr *Militarium*.

Regestr *Penalium*.

Regestr *Paritatis Votorum*.

Oprócz specyfikowanych Regestrów żadnego innego. Piotrkowski Trybunał pozwolić sobie nie ma.

W Poniedziałek.

Rano Regestr Województwa *ex Remissionibus & Terminis conseruatis sine beneficio Arresti*.

Po Południu Województwa *Simplicis*.

Od Szóstej wieczór Takty.

Wę Wtorek.

Rano Regestr Województwa *ex Arresto*.

Causis Fisci non pretextuosis raz w Miesiąc, naznacza się dzień Czwartkowy po południu.

Kiedy którego Regestru *Simplicium* nie stanie po południu, to ranny Regestr kontynuowany być ma.

Arianismi Regestr *qualibet die* z rana przywołany *pro exigentia causarum* być ma, *juxta Constitutionem Anni 1670. fol. 21.*

Na końcu każdej Kadencyi Regestru Województw, przez dni 6. zupełne, Duchowne Regestra *Compositi Judicii & mixti Fori alternatim* sądzone być mają *non obstante Cadentia* wszelkich innych Regestrów.

Kadentye Regestrów Województw w Trybunale Piotrkowskim.

Od zaczęcia Trybunału w poniedziałek po S.

Franciszku *ad d. 15. Novembr.* Regestr

A die 16. Novembris do Wigilii Sw. Tomasza

Regestr

Po Nowym Roku nazajutrz *ad diem 18. Januarii.* Regestr

A die 19. Januarii ad ultimam ejusdem Regestr.

A 1. Februarii ad ultimam ejusdem Regestr.

A 2. Martii ad Dominicam Palmarum Regestr.

Drugiego Roku od zaczęcia Trybunału po S.

Franciszku *ad ultimam Octobris* Regestr

A 1. Novembris ad Vigiliam S. Thomæ Regestr

Po Nowym R. nazajutrz *ad 18. Jan.* Regestr

A die 19. Januarii ad ultimam ejusdem Regestr.

A 1. Februarii ad ultimam ejusdem Regestr.

A 1. Martii ad Dominicam Palm: servata alterna-

ta Regestrorum sine beneficio Arresti, & Arrestorum.

Abrogatio Myt Nieślusznych.

Ponieważ po Województwach, Ziemiach, i Powiatach wymyslnie extorsye *sine Consensu Legis publicæ* zageściły się, przez które Kupcy i różni ludzie Kupiectwem się bawiący *aggravantur cum diminutione Proventuum* Rzplitey; więc zabiegając tym extorsyom, aby się *in futurum* takowe *similia* nie działy, za zgodą wszech Stanów *Lege publica* postanawiamy, i mieć chcemy, a-
Ua.

Po Południu tenże tam.

W wieczór Takty.

Wę Szrzedę.

Rano Regestr *ex Conseruationibus & Remissionibus sine beneficio Arresti*.

Także i po południu.

W wieczór Takty.

Wę Czwartek.

Rano tenże Regestr *ex Conseruationibus & Remissionibus*.

Także po południu.

W wieczór Takty.

W którą Szrzedę, i Czwartek Sprawy non pretextuosarum expulsionum ante alias causas sądzić się mają.

Wę Piątek i Sobotę.

Też Regestra *Palatinalia* jako wponiedziałek i we Wtorek sądzone być mają.

Summariusz

by wszelkie Cła, Myta, *abusus* & *extorsio* od ludzi różnych przyjeżdżających wybierane, *præsenti Constitutione abrogantur*, jako je *de facto* *authoritate præsenti* *Conventus abrogamus* & *casamus exceptis* tych, które Konstytucyami albo Przywilejami Xiążąt Mazowieckich obwarowane są. Ze zaś Mosty, Groble, na Rzekach i różnych przeprawach *non modico sumptu* Dziedziców i Possessorów Dóbr wszelkich *eriguntur* & *reparantur*, które żeby nie były ufundowane, *nullus transitus* byłby przejeżdżającym; Więć *eadem lege publica* postanawiamy, aby od każdego Wóhri na sprzedaż pędzonego, i od Konia w wozach ludzi różnych Kupiectwem się bawiących będącego, tak Pogrobelnego, Mostowego, jako i spaśnego po 3 grosze dawano. O co *forum contra transgredientes* w Trybunale Radomskim naznaczamy, i Konstytucye *eo nomine* postanowione *realsumujemy*.

KONSTYTUCYE WIELKIEGO KSIĘSTWA LITEWSKIEGO.

W Imie Pańskie Amen.

Trybunał Główny W. X. Lit. & Processus onego *Judicarii* z Cyrkumskrypcyą
Urzędów Ziemskich i Grodowych.

DLa Ingruencyi Spraw, że wszystkich Województw, Ziem i Powiatów W. X. Lit. *promissue* do tych czas sędzących się, iż Obywatele W. X. Lit. w jednej Akcyi: i na wszystkie miejsca Sądowe, jako to do Wilna, Nowogródka i Mińska, *ex remissione Judicii* przejeżdżając się, wielką w dochodzeniu Sprawiedliwości cierpią protrakcyą, i znacznymi *enervantur* *expensami*; tedy przywołując to *subsellium* Trybunałskie *ad bonum ordinem*, dla pędzkiego i porządniejszego dochodzenia krzywd *injuriorum* oraz znosząc niektóre *abusus*, *cum summo prajudicio* w Trybunał wprowadzone, a skuteczną *in re judicata* Eksekucyą, także Urzędy Ziemskie i Grodzkie opisując, za powszechnym wszystkich Stanów na Seym terazniejszy Walny zgromadzonych zezwoleniem *præsenti Lege* ustanawiamy.

Naprzód, iż *abhinc* żadne już Remisyy z Wilna na Kadencyą Nowogródzką czyli Mińską iść nie będą mogły, ale po skończonej jednej Kadencyi Wileń: wszystkie Sprawy na niey zaczęte, i do tej Kadencyi podług niżej wyrażonej specyfikacyi należące *currentibus beneficiis Juris* nie zakończone i nie odładzone, *ipso facto* na drugi Trybunał Wileński wracać się, i na niey z tychże Regestrow, przez Urodzonego Pisarza Ziem: Wileń: albo *vacante ejusmodi Officio* przez drugich Urzędników komportowanych, i *ad-judicium* oddanych, bez wymownia Remisii *continuari* powinny; które to Regestra tylko do dwóch lat, *aliis* do dwóch Kadencyi trwać mają; *post illapsum* zaś *biennium*, jeżeliby jakie Sprawy nie odładzone w Regestrach Trybun: naidowały się, tedy za wyjątkami zażywanych Dylaacyj Rejektami one w nowe Regestra ingrossować i w pisywać *Aktorom* wolno. Kadencya zaś druga tegoż Trybunału W. X. L. ponieważ przez alternatę raz w Nowogródku, drugi raz w Mińsku sędzić się zwykła; tedy na nich alternaty też Remisyy, to jest z Mińska do Nowogródka, z Nowogródka do Mińska & *o contra* transportowane bydl nie mogą; tedy za Remisyyneimi Dekretami, już *de novo* na tych Kadencyach Stroń wpisywać będą.

Terminy i Repartyeyą Sądów Województw i Powiatów.

Terminy zaś tym Sądów i Repartyeyą *vigore* dawniejszych Konstytucyi naznaczamy i specyfikujemy takową; w Wilnie Województwo Wileńskie, Powiat Oszmiański, Powiat Lidzki, Powiat Wilkomirski, Powiat Braślawski, Województwo Trockie, Powiat Grodzieński, Powiat Kowieński, Powiat Upicki, Xięstwo Żmudzkie, Województwo Smoleńskie, Powiat Starodubowski, Województwo Połockie, Województwo Brzeskie i Powiat Piński. Na drugiey zaś Kadencyi w Nowogródku albo w Mińsku Podług alternaty przypadającej, Województwo Nowogródzkie, Powiat Stonimski, Powiat Wołkowyski, Województwo Witebskie, Powiat Orszański, Województwo Mścisławskie, Województwo Mińskie, Powiat Mozyrski, Powiat Rzeczycki; których to wszystkich Województw Ziem i Powiatów W. X. L. Obywatele w Sprawach swoich nie tylko *appellacyjnych* (jako dawniejsze *sonant* Konstytucye) ale i we wszystkich już innych zapisowych, *expulsiwnych*, *Zołnierskich*, *Fisci*, o kontrawenicyą Dekretów, & *pro abusu Officii* przypadających, i *generaliter* we wszystkich innych, *foro Tribunalitio ex præscripto antiquitatis Legum* należących, nie inaczej tylko podług terazniejszey Ekdywizyi w należytych terminach, *ubi Bona citatorum consistunt*, i do których Dóbr już *vincens executionem* sprowadzać zechce; *similiter* gdzie się jaki uczynek, boje, grabieże, depaktacye, szkody staną, albo o które Dobra i w którym Województwie czyli Powiecie leżące, akcyą *inter litigantes intenta*; tana krzywd swoich dochodzić, Sprawy prozekwować i kończyć powinni. Warując i dokładając, iż gdyby mimo terazniejszą Repartyeyą, kto *ex Actoribus sive jure vincentibus*, nie tam, gdzie po-

Konstytucyi Wielkiego Xięstwa Litewskiego w Roku 1726.

zwanego Dobra leżą, albo jaki stał się *exces* albo do których Eksekucya Urzędowa sprowadzona ma być *extra terminum* z Województw i Powiatów przez alternatę Kadencyi Nowogrodzkiej i Mińskiej *præfixum*, na Kadencyą Wileńską *vel a contra*, kogożkolwiek *evocare* albo *in contumaciam condemnare* ważył się, takowy prócz Kaskacyi, *nullitate* Dekretu i nadgródzenia szkod *exinde* poniesionych winy po sto kop *parti instantaneæ* zapłacić, & *pænam sessionis turris civilis* przez 6. Niedziel *subire irremissibiliter* powinien, a *nilominus idem negotium* do swojej Kadencyi Województwom i Powiatom wyżej wyrażonym *determinowaney*, ma *remitti, excepto* tylko Spraw takowych, któreby o Sukcesyą Dóbr w różnych Województwach i Powiatach obudwóch Kadencyi *per repartitionem* rozdzielonych leżących, *post fata cuiuslibet Possessoris* przypadły, albo z instancyi Kredytorów i Kompetitorów, *similiter* różne Dobra na Taxę i Exdywizyą odchodzićby miały; tedy takowe Sprawy, na które Kadencyy pierwey zaczęte będą, albo gdzie nayspierwey Sukcesor zrzekając się *exnunc* Sukcesyi *ad taxam aut exdivisionem* swoich Pretensorów i Kompetitorów pozwie; tam już na tey Kadencyi *totaliter* Sprawa sędzić się i konkludować będzie. *Excipiuntur* od tey Exdywizyi i Repartycyi Sądów Sprawy obligowe, które *juxta inscriptionem ex cruda citatione prosequi, etiam* na którekolwiek Kadencyi bądź Litewskiej, bądź Ruskiej, wolno, *de contraventione extra repartitionem* już pozywać *etiam* w Sprawach obligowych nie wolno będzie; także *excipiuntur cause Fiscii*; o Depuacyą na Clach, na Mytach, i Ekspisyą Mostowego i nie zapłacone podatki Rzplitey; także o *stipendia* Żołnierskie; *similiter excipiuntur* ludzie różni *impossessinati & homicidæ*, pod czas którekolwiek Kadencyi *in recenti crimine deprehensi*, których *non obstante divisione* Województw i Powiatów, na każdej Kadencyi, to jest w Wilnie, w Nowogrodku i w Mińsku sędzić i dekretować wolno. *Item causa excessuum contra securitatem & auctoritatem Judiciorum patrum*, niemniej aktykacye i przyznania zapisów, Gleytów i wszelkich Dokumentów, które Obywatelom W.X. Lit. z każdego Województw, Ziemi i Powiatów na każdej Kadencyi bądź Litewskiej, bądź Ruskiej czyścić i do Ksiąg wnosić wolno będzie, warując to, iż gdyby komu jakowy Dokument przyznać lub aktykować przyszło *extra repartitionem*, tedy takowe Dokumenta *in spatio* Roku *ad propriam repartitionem* Kadencyi przeniesione być powinny, a przytym *excipiuntur* Sprawy więźniów zaczęte, a nieskończone na jednej Kadencyi, bądź Litewskiej, bądź Ruskiej, które mają być *extra etiam repartitionem* za Remissami, bądź z Wilna na Kadencyę Ruską, bądź też *a contra pro continuatione & conclusionem* odsyłane, *Ad executionem* zaś Dekretów *tam ex personali quam in contumaciam* ferowanych *similiter* na Inkwizycyę, Kalkulacyę, Weryfikacyę, Exdywizyę i Taxę, Urzędy Ziemskie i Grodzkie tak Litewskich jako Ruskich Województw także *non obstante repartitione, partibus pro libitu* używać pozwalamy. A *insuper* do odprawowania takowych Eksekucyi, także do expedyowania Inkwizycyi, Kalkulacyi, Kondescensyi, Taxy, Exdywizyi Urodzonych Urzędników Ziemskich i Grodzkich Wództwa Smoleńskiego i Powiatu Starodubowskiego: *Legem præsentem admittimus*, którzy *jurati & possessionati pari jure & activitate*, jako inszych Województw i Powiatów Urzędy, Dekreta Sądowe *exekwować* Inkwizycyę, Kalkulacyę, Taxę, Exdywizyę i Kondescensyę z uznania Sądowego, za użyciem Stron *expedyować* wolni będą.

To zaś rozdzielenie i pomiarkowanie Spraw Obywatelom W.X. Lit. w Eksekucyą przychodzić i zaczynać się powinno od Roku da Bóg przyszłego 1727. od Kadencyi Trybunału Wileńskiego na którą jeżeliby Sprawy, jakie, oprócz wyżej *in exceptionibus* wyrażonych, *ex remissione* Trybunału Nowogrodzkiego, *veteri more* przypadły, *ex fundo* Dóbr *citatorum* do drugiej należały Kadencyi; Trybunał one tam (gdzie *vigore hujus ordinationis* należą) za doniesieniem Aktorów albo Pozwanych odsyłać będzie, *similiter censendum* o inszych Subseliach, jako to: Urzędach Ziemskich, Grodzkich, że i na nich czasu odprawowania Roków albo Roczków, bez wyymowania Rejekt i Remis, Regestra wpisowe, *pro quolibet biennio ad continuationem* Spraw konserwowane, komportowane i wolne być mają; a odtąd już w każdym Wództwie i Powiecie Roczek po Niedziel 3. w Xięstwie Zmudzkiem Niedziel 4. w Powiecie zaś Oszmiańskim po Niedziel 3. na dwóch miejscach przykładem Ziemstwa, to jest w Oszmianie i w Miadziele sędzić się będą.

Inkwizycyę.

Inkwizycyę i Kalkulacyę, które dotąd przez samych tylko z Koła Trybunałskiego delegowanych Sędziów odprawowane były, *consensu omnium Ordinum accedente*, Urzędem Ziemskim i Grodzkim Województw i Powiatów W. X. Lit. poręczamy; których Trybunał W. X. Lit. przywłaszczać sobie nie będzie mógł, *sub nullitate Decretorum*; ale odsyłając Sprawy, *ex facto omnino* Inkwizycyi, z pretensyi zaś cywilney o pożytki, intraty: & *circa invasiones* szkody, kalkulacyi, weryfikacyi potrzebujące, *pro exigentia* czasu i miejsca nie więcej tylko po dwóch Urzędników Ziemskich albo Grodzkich, z jednego albo dwóch Województw i Powiatów *in contiguo* z sobą będących, albo inszych od Stron zgodnie podanych, *in casu* niezgodzenia się Stron *per Decretum & pluralitatem votorum*, a nie od jednego Marszałka naznaczonych, nie ekskludując od tego i Piarzów Ziemskich albo Grodzkich (którzy za równo z drugimi Urzędnikami, tak *ad executionem* Dekretów Trybunałskich, jako też *ad expediendas inquisitiones & calculationes, verificationes & exdivi-fiones, taxas* należec mają) *cum termino reponendarum inquisitionum*, naznaczać będzie.

W.

Summariusz

Urządów Sądów Trybunałskiego dezygnowani, takowe Inkwizycye doskonałe, pracowicie i starannie *testes factis arbitris*, i za ustapieniem samych Stron, *per interrogatoria* wstrąsane i doskonałe napisane, *meritum* wszystkich punktów i żądań, jakosie Strony zapozwały, Potęgo potrzebują w sobie wyrażające; *per indagaciones & observationes Testimoniorum, ad investigandam rei veritatem*, fałszywych świadków *erronee* świadczących albo raczej *corruptos* dobrze wyrozumiewając, Stanu Szlacheckiego *tacto pectore*, a prostego stanu ludzi *corporali promissione juramento*, Kalkulacye zaś i Weryfikacye *similiter cum omni circumspectione & cum seria verificatione* pretendujących, *o litigantibus* Szkod, Summ, *in fundo* u Sądów *in circumferentia* miejsca mieszkalających i poddanych, Ciwunow, Woytow, Namiestników, Urzędników, konfrontując z Kwitami, Dokumentami expedować mają; a ztym przy spisowaniu i wydaniu tych kalkulacyi *seorsive in unum* znieść *quantitatem* Summ, na które się Strony *libere ab utrinque* zgodzą *seorsive quantitatem* pretendujących Summ, do których lubo Strony nie znają się, jednak *demonstrantur* przez weryfikacyę, Dokumenta, Kwity, Świadcztwa poprzyśiężone, *& seorsive item quantitatem* tych Summ, które Strony *unde allegant & nihil probant* spisać powinny, a to dla tego, aby Sąd *citra dissiducationem cause* bez mieszkania i zatrudnienia przysądzać te Summy, komu *de iustitia* należa, miał onych *liberantem expressionem*; które to Inkwizycye *sprawiędliwie i doskonale* ze wszystkimi okolicznościami, ciz Urodzeni Urzędnicy spisawszy, *item interrogatoria*, jakie były, i czego się Świadków pytano, do Inkwizycyi inferowawszy, Kalkulacye i Weryfikacye *in scriptis* Stronom wydawać. *Actum* zaś *Inquisitionis Sigillis bene munitum*, na termin przez Dekret Trybunałski mianowany do Kancellaryi Trybunałskiej, to jest do samych Urodzonych Pisarzow Ziemskich, albo *vacante Officio*, miejsca onych trzymających odsyłać *tenebuntur*, Sędziowie zaś Trybunałscy po zapisanej komparacyi, jeżeli Strony *post deductas inquisitiones ad definitivam sententiam in principali* stać będą, tedy *lectis* w zawartym Kole *inquisitionibus*, Dekret swój ferowawszy, i w nim jaka *potioritas* świadcztw, czyja bardziej objaśniona krzywda, doskonale wyraziwszy Inkwizycyi tey, która do tych czas *usitato more*, podług Statutu W. X. Lit: w Dekreta Sądów Trybnałgo, *& in minoribus Subselliis* wpisowana była, *abhinc* już wpisywać w żaden Dekret nie każe; owszem te wszystkie Inkwizycye *post latum Decretum in omni foro*, spalić w Izbie Sadowej powinni; Gdyby zaś która Strona, po Inkwizycyi do finalney *ex personali* przystępować nie chciała rozprawy, i kondemnować się *in contumaciam post temerarium recessum*, dopuszczała, tedy Kancellarya Trybunałska, *lectas inquisitiones*, pod Pieczęcią Marszałka Trybnałgo i Pisarza Ziemski: do finalney Decyzyi konserwować, i *ad subsequens Judicium* komportować powinna będzie; a to dla tego, aby Strony powtoraych nie wyprowadziły Inkwizycyi i do dalszych nie przychodziły expens; *excepto*, gdyby *defectuose* przez Urząd była odprawiona Inkwizycya, tedy *eo subsequente casu* in szczy Urząd od Stron obrany, albo *in casu* niezgodzenia się Stron, *per pluralitatem uotorum* determinowany, mianowany byjdz ma; a tamci *Inquisitores*, którzy *defectum inquisitionis* *causerunt*, nie tylko mają wrócić *salarium* wzięte *parti*, ale też wszystkie *sumptus ex eadem ratione causatos*: owszem *panis* według Statutu i dawniejszych Konstytucyi, *provia ordinaria deductione*, *causati per Inquisitores defectus* karani *ex decisione Judicii* byjdz mają, a wżadnych Sprawach, więcej nad dwie Inkwizycye Sądżaden uznać nie ma, *similiter censendum* o Dekretach Grodz: od których Appellacye po Inkwizycyach *admittuntur* do Trybnału W. X. Lit: iż Inkwizycye na termin *ex appellatione* przypadający do Urzędu Grodzkiego, do Urodzonych Pisarzow Trybnałskich *sub sigillis* odsyłać byjdz mają. Kondemnaty zaś i Dekreta *post Inquisitiones* wypadłe, *non simplici solutione*, lecz przy solucyi placeniem *in super* Stronie sta kop. znoszone będą, żeby zaś przez wyprowadzenie Inkwizycyi, Kalkulacyi, *litigantes* wielkimi nie byli obciążeni expensami, ustanawiamy: aby żadna Inkwizycya i Kalkulacya, *in causis majoris importantie*, *pretium* pretendującego od Urzędników *salarium*, od obudwuch Stron nad złotych 500. *pro sorte* jednego Urzędnika nie wynosiła więcej, i nad tę Cyrkumskrypcyę, a żeby Urzędnicy Ziemscy czyli Grodzcy *ullatenus* nie pretendowali i nie przyymowali, owszem aby w Sprawach mniejszych importantcyi, albo w bliskości miejsca połową tego, lub też według bacznego uważania, i podług Sprawy, mniejszą i proporcjonalną pensyę kontentowawszy się, Inkwizycye te i Kalkulacye bez dalszych depaktacyi wydawali, i do Kancellaryi Trybunałskiej odsyłać. Świadcztw też tych aby nikomu nie rewelowali, owszem Inkwizycye te, dla doskonałego Dekretu własnymi rękoma pisali, tychże Urodzonych Urzędników obligujemy, a na przeciwnych, i nad niniejsze postanowienie depaktujących, przy Restytucyi *in duplo* wziętego *in majori quantitate salarium in super panam privationis ab activitate*; na rok jeden czyli więcej, według uważania Sądowego; a w większych występkach, *in causa* niesprawiędliwych Inkwizycyi i Kalkulacyi, albo wyjawienia sekretnych świadcztw, według występku, *privationem in perpetuum ab Officio*, z wolnym podaniem i deklarowaniem, *ab ipso Judicio pro vacanti* zakładamy; toż się ma rozumieć o Eksekucyach, o Taxach, i Exdywizyi, na które zjeżdżając Urodzeni Urzędnicy Ziemscy albo Grodzcy *per Decretum Tribunalitium designati*, nie aggrawując Strony nad wyżey wyrażone *pretium*, a Dobra Debitorow na Taxę lub Exdywizyę odsądzone, według dobroci Gruntow, Łak, Łasew, według intrat szacując, proporcya tego wszystkiego z wymierzoney przez przysięgłych Komorników i Mierniczych *sumptem* Stron zaciągających *ziemie*, wzięwszy, *servata potioritate* długow, podług Zapisow, Obligow, kontraktow, także *sic prajudicio* aktualnych

Konstytucye Wielkiego Xięstwa Litewskiego w Roku 1726.

Posseſſorovi Creditoribus & proceſſoribus (prawiedliwym ſatyſfakcyę, ſub iisdem panis ut ſupra, czynić będą, warując to; iż gdy ſię zdarzy, że Urzędnik który Ziemſki lub Grodzki Deputatem na Trybunał W. X. Lit. obrany będzie, tedy *durante charactere* Deputactwa, na żadne Exekucye za Dekretami, także na Inkwiſycye i Kalkulacye, Weryfikacye, Kondescenſye, Taxy, i Exdycyzye naznaczony bydź, podeymować ſię, i zjeżdżać nie powinien będzie, *ſub pana privationis Officii ad cujuſvis instantiam* w Trbnle decernenda. Także warując i to, iż gdyby ſię traſiło *crimen* jakowe pod czas ſądzącego ſię Trybunału w Mieſcie, tedy Trybunał odprawuje ſię, albo w Okręgu Miasta, nie daley jednak, jak tylko o puł mile od Miasta, tedy *in eo caſu*, Trybunał W. X. L. *ex medio ſui, ad expediendam Inquiſitionem* Kolegę delegować, a delegowany Inkwiſycyą expedować, moc mieć będzie; a Obiekcya Kondemnaty, przy naznaczeniu na Inkwiſycyą zadawana Urzędnikom na Inkwiſycyą zjeżdżającym, *Actum Inquiſitionis præpedire* nie może. Ze zaś częſtokoć *Partes litigantes* do Inkwiſycyi ſpolobiąc Swiadkow, korrumpować, a przeto *Actum Inquiſitionis* waryować i ruynować zwykły: tedy itemu, zabiegając uſtanawiamy, iż odtąd *litigantes ad invicem* Inkwiſycyą wyprowadzając, *ſeu eorum Plenipotentiaſis utriuſque Partis*, przed Inkwiſytorami, pierwey niżeli *Inquiſitores*, do ſłuchania i ſpiania *teſtimoniurum* przyſtapią; Juraament na tym, iż żadnych Swiadkow żadnemi obietnicami i offerencyami nie korrumpowali, i korrumpować nie będą, wykonać *tenebuntur*.

Konferwaty.

Konſerwaty *nullo jure*, ſzczegulnie złym przykładem i zwyczajem w Sądy Trybunalne wprowadzone, widząc z nich Stronom ukrzywdzonym protrakcyą, niepewność i trudność *litigantibus*, wespół z Ordynacyami przeſzłymi, a *Republica* nie approbowanemi, których Trybunał W. X. L. (*potestatem condendarum legum & interpretendarum* nie mający) ſtanowić nie może, wiecznemi czasy abrogujemy, chcąc mieć, ażeby Obywatele W. X. Lit po wyſzłych Dylacyach prawnych, nie ſkładając żadnych dalszych terminow, za przypadnieniem z porządku Regeſtrowego Sprawy do oczywiſtey przyſtępowali Kontrowerſyi, i Decyzyi; których to konſerwat, Sądy żadne ſkładać także Sprawy *extra Regeſtrum* przywoływać, i odſądzać *ſab. nullitate* Dekretow nie powinny, ale po oſądzoney jedney Sprawie, do ſądzienia drugich, i wołania z porządku Regeſtrowego przypadających, przyſtępować *tenentur*. A gdy jedna *ex perſonali* zaczęta będzie Sprawa, tedy przed ſkończeniem oney, to jeſt *ante promulgationem* Dekretu żadne inſze Sprawy, ani z nowych, ani z dawnych wpisow, *ſub nullitate Decretorum* wolne, & *extra Regeſtrum* wnoſzone bydź nie mają. Aby te wſzytkie Sprawy *injuriatorum ordine debito* wolane, i ſądzone były, uſtawiamy, iż żaden Aktor, *ſeu Jure vincens*, jedney Akcyi, pokilkakrotnie, w Regeſtra Trybunałskie, ani za pozwami, ani za odkładowemi Dekretami wpisować nie będzie mógł, ale w jedney Sprawie, za jednym Aktoratem, bez żadnego łączenia drugich *ab uno Actore* wpisow rozſprawować ſię będzie powinien, *excepto* rekonwencyonalnych Aktoratów, i drugich a *Competitoribus ad id negotium*, ſciągających ſię, które łączyć *in unum*, w czasie Prawem opisanym, & *ex uno*, o jednę rzecz rozprawować ſię wolno każdemu. Wszakże gdy komu, albo *ante latum finale in Principali negotio Decretum*, znowo przybyłego uczynku, albo *ex agnito errore*, pozwu poprawić *omni no* potrzeba była, to na woli Stron podług Statutu zoſtawać będzie, byleby z meliorowanych cytacyi, wcześnie Komunikacya *Copiarum*, i wiadomość Cytacyi, bydź mogła, a takowego odmienionego Pozwu Relacya, *in proprio Diſtrictu*, względem podania zaſiſnana, i ten Pozew *reconventionaliter* do łączenia *e converſo* wynieſiony, Relacyą i podanie, Piſarz Trybunałſki konnotować będzie.

Obiektio Kondemnat.

Kondemnaty *a latere*, w żadnych Sprawach za wpisami przypadających; zadawane i akceptowane bydź, i Spraw *injuriatorum* w ſwoim Procederze trudnić nie powinny, ale każdy otrzymawſzy w ſwojej krzywdzie Dekreta, one porządkiem prawnym, *ad executionem* przywozić woleń będzie.

Dylacje & Beneficia Juris.

We wſzytkich Sprawach, ażeby *celeriter Curſus* Sprawiedliwości ſwiętey mógł bydź, nie więcey dylacyi, jako tylko trzy, to jeſt na pierwſzym terminie Kopia z Pozwu każdemu pozwanemu, w Akcyi *etiam* z inſtancyi ſamych Sędziow, i do kogoſkolwiek intentowanej; na drugim Terminie *additio Patroni*, na trzecim Kopia z Spraw wſzytkich, użyczone bydź mają. Godziny zaś dwie *ſecundum exigentiam litigantium*, pozwalane będą. Dylacya *vera infirmitatis cum Juraumento ſuper eam*, także *legalitas* & *pro majori* we wſzytkich Sprawach *nullis exceptis, aut excipienſis ad invicem* Stronom *in quovis termino* admitti powinna; a gdy komu *beneficium* godziny użyczone będzie, & *intervallo expirationis* oney wpadłaby druga *ex Turno* Regeſtrow Sprawa, któraby *ex perſonali* oſadzała ſię, tedy po oſądzeniu oney, *ante omnia* godzinowa tamta wołana bydź powinna.

Munimenta.

W ſprawach też Sukceſſywnych, *ſeu ſimplicium Injuriarum*, albo gdzie idzie o Prawo, a Prawo; *Dilatio ad munimenta exhibenda, in Judicio ſpecificata*, do Niedziel czterech *tanquam beneficium Juris*.

W.

Summariusz

ris Actor vel citato nie inaczej *concessibile* na bydz, jako tylko *cum solutione* winy, używający Strony tej Dylacyi 40. Kop groszy Litewsk: *parti adversa*, albo też *cum iuramento*, że nie na zwłokę, ta Dylacya użyta, *in termino succedenti praestando*. Kopie Spraw gdy komu *de Jure concessibiles* będą, tedy Sąd wszelki za potrzebowaniem, *inter litigantes, sub nullitate Documentorum* dać *inungere tenebitur*, a Strony one w Kancellaryi korumpować mają, i nie od Jenerała, ale od Regentów atestacye, wpisując w Regestra, brać powinny. Zeby też Strony w prowerfyi, do rozprawy i decyzyi sposobić się mogli, i porządnie do onych przystępowały, nie mniej też o terminach rozprawy wiadomsze były, ustanawiamy, iż za nowym wpisem chociażby po Kontrowersyach dawniejszych bądź po Remissjach i Dylacyach przypadłym, żaden *instantaneé* Proce-deru do samej rzeczy pretendować nie będzie mógł, i Sąd *etiam consentientibus Partibus* nie dopuści, ale każdemu *in actu* będącemu, za pierwszym z nowego wpisu przywołaniem Sprawy Kopią, zaczym Aktorat do Regestrow ingroszowany, albo też które *in antecessum Juris*, do Zapisów przyzwanych, *non obstante etiam inscriptione*, żadne *beneficium* nad Kopią ze wszystkich Spraw *concedi* nie powinno: *Seorsus* w Sprawach *pure* Skarbowych o depaktacye na Cłach, o niezapła-ćenie Podatku Rzpltey, o *stipendia* Zolnierskie, o Extorsyą Zolnierzów, Myt, Mostowych, po drogach od handlujących ludzi, Dylacya jedna, Kopia z Spraw i godzina jedna, *additio* zaś Pa-troni razem przy braniu Kopii Spraw wolne.

Clementia & Moderamen.

Ze *per abusum* sub specie *Clementiae & Moderaminis* w Sądach i Decyzjach Litigantom jaw-ne i prawdziwe pretensye mającym działły się wielkie krzywdy, tedy *abhinc* żaden Sąd w Taktó-wych Sprawach nikomu *Clementiam praestare & moderamine uti*, nie będzie mieć mocy, *sub nullita-te Judicati*.

Dobra onerowane Wskazami i Przepyskami.

Dobra Wskazami i Przepyskami onerowane, ażeby *indilata Executioni praetensorum* podlega-ły, ustanawiamy *praesenti lege*, iż chociażby one *Jure victus stante lite*, po Dekretach i Przepyskach miał jakimi prawnymi, czyli nieprawnymi *per diffugia* onerować Zapisami, *nilominus pars jure vincens, in fundo* Dóbr Wskazami onerowanych bez żadnych nowych Dylacyi i Pojazdów, Pro-gresz prawny kontynuować, i *ad executionem in eodem gradu*, jako przedtym zaczęta Sprawa przy-wodzić wolna, a każdy nowy Posseßor Dóbr Przepyskami i Dekretami obciążonych, od swoje-go Ewiktora Regress mieć będzie, jakoż i Dylacye *Successoribus* po zmarłych Osobach a Posseßo-rom *post Jure victos iterari* nie powinno; *excepto* tylko kopii z Spraw wszystkich, które dla zginio-nych Dokumentów, i dla wiadomości Sprawy, nowemu Posseßorowi pozwolone bydz mogą.

Regestra Causarum w Trybunale.

Ze do tych czas przez niemalą liczbę Regestrow *in administratione* Sprawiedliwości świętey częstokroć dział się musiała waryacya, a Stronom Prawo wiodącym niewygoda, iż gdy na każdy dzień incydencya kilku Regestrow przypadła, Urodzeni Patronowie, nie wiedząc który Regestr wołany będzie, do Spraw Pryncypalów swoich, gotowemi bydz nie mogli, Strony zaś nie będąc pewne, kiedy który Regestr wołany będzie, z wielką stratą, ustawicznie *invigilare* musiały; tedy to *ad meliorem Ordinem* przywódcą, & *multiplicationem* Regestrow *in perpetuum* abrogując, ustana-wiamy, na każdy dzień dniowy osobliwy Regestr, mianowicie na Poniedziałek Remissyjny, na Wtorek Duchowieństwa, na Kadencyach Mińskiej i Nowogródzkiej, gdzie *compositum Ju-dicium* nie sędzi się, Regestr *item* Remissyi, we Szrodę sprzeciwieństwa, we Czwartek Powiatowy, w Piątek przypadkowy, w Sobotę obligowy, które Regestra na każdy dzień *determinate* położone żadnych infzych nieporządzając Urodzony Pisarz Trbnlski Marszałkowi do wołania i sądzenia podawać będzie; a nad jeden Regestr każdego dnia Marszałek Trbnlski, *extra terminum* Regestru, żadnego nie w swoim dniu Incydencyą mającego wołać nie każe; same Strony *extra terminum* Regestru sprawować się nie będą *sub nullitate Decretorum*. Excepuje się jednak od tej Ordynacyi Regestrow, Regestr osobliwszy więźniów *pure*, to jest ludzi za kryminaly, czyli inne *excessa in* karcerowanych, i *actu* pod wartą Trybunałską zostających, które Sprawy i Regestr, codziennie przed wołaniem, po przywołaniu Ordynaryinego dniowego Regestru, dla przedszego uwolnienia, albo dla skończenia więzienia więźniów wołany bydz ma. Do niego jednak, aby żadne *etiam ex-pulsionum* nie wchodziły Sprawy, nad te które z Osobami pod aresztem będącemi agituja się: *item* Sprawy *excessum sub securitate Judiciorum patratorem*, które *Termino Tacto* sędzić się zwykły, a *si-militer* z Agentami, o przewarykacyą *Summariis sive dilationibus processus*, Pisarz Trbnlski postre-gać będzie, i żadnych innych Spraw nad te wpisać nie każe. A że i Regestr Aresztów *praesenti Ordinatione* wespół z innemi *abrogatur*, tedy Sprawy, które *litigantes* po wypadłych *ex Cruda Ci-tatione* Kondemnatach aresztować zwykły, *post arrestum literum* do tychże samych Regestrow do na-wyż wpisów wpisowane, i z nowych Aktoratów takż *suo tempore*, wołane będą. Sprawy też, które *veteri usu* do zakazowych, i *Incarceratorum* Regestrow wpisowano, iż odtąd w Regestrach przypadkowych, a które w Regestrach *Fisci Militarium & Officii*, te w Regestrze Powiatowym, albo Remissyjnym *pro libitu Actorum* miejsce mieć będą. A ponieważ *lege praesenti* wszystkie Re-gestra Trybunałskie *ad biennium* prorogowane; przeto *cavetur*, iż na drugiey Kadencyi Trybunału, po przywołanych nowych *ante omnia* wpisach, wprzód nie rozsądzone do wołania i sądzenia za-

Konstytucyi Wielkiego Xięstwa Litewskiego w Roku 1726.

czynąć się mają, a potym świeżo nowe być powinny, a zatym aby w tych Regestrach mieysca na notacye Marszałkowi stawało, Kancellarya Trbnicka *Folia* wszystkich Regestrow notując na każdej karcie, nie więcej tylko po dwie Sprawy, albo jeżeli obszerniejsze wpisy naydą się, tedy i po jedney *sub numero* wpisywać będzie.

Exekucye.

Exekucye za pierwszym Dekretem, chociażby *post accessoria*, albo po Dylacyach *in contumaciam* wypadłym: żadnym sposobem *extendi* ni na kim nie powinny, ale w Sprawach formalnych *Expulsywnych*, *non usurpato titulo expulsionis* intentowanych, *item* w Sprawach Zolnierskich, skarbowych, zapisowych, rabunkowych; *Executio*, przez sprowadzony *ad fundum* Urząd, za Uniewersałami Województw i Starostów Sądowych, nie przyymując *ullatenus* trzeciej Ceduly, czyniona być powinna. A gdzieby *in tertio ultimario Executionis gradu Jure victus* zmocniwszy się, Exekucyi czyli Intromissyi Dóbr, *per potentiam* bronił, albo i po wwiązaniu Urzędowym *Expulsyą* z Dóbr, *per Intromissionem Officij* sam podanych uczynił; i o to pozwany będąc w Sądzie Trybunałnym oczywiście finalnie nie rozprawiwszy się *iterum* kondemnować się *temere* dopuścił, tedy za czwartym Dekretem każdemu ukrzywdzonemu do jak najmniejszej, przy Urzędach, *Mota Nobilitate* przez Wwodów Stów Sądowych, także Chęrażych, i innych Officialistów sposobie Exekucyi, i już chociażby bez żadnego obwieszczenia, *captato tempore* Dobra *Jure victorum occupare* wolno będzie, a już takowi *in omnibus locis & subsellis omni activitate carere, & pennis* w Statucie W. X. Lit. *circumscriptis*, *subjacere* mają. Gdy zaś *circa ejusmodi Executionem* dla rezytencyi kondemnowanych Osob nastąpią zabójstwa, kryminaly, zabrania *luminis* *sequestrillum*, i jakążkolwiek inna *causa facti*, takowych szkód, i kryminalow, jeżeli kondemnowanemu i Prawem przekonanemu, albo jego *affectibus* staną się *jure victi ullatenus* windykować nie będą mogli, i Sąd takowe wszelkie pretenzye *nullitate* kasować i uchylać *absque Juramento, & sine inquisitionibus* mocen będzie; a jeżeli *ex parte Jure vincentis & ultimam Executionem prosequentis*, jaki staną się od nieposłusznych Prawu Kryminaly, i szkody, te na uporczywych i zwierzchności Sądowej sprzeciwiających się *cum pennis criminalibus rigorosissimis vindicare* powinny.

Też same peny, ściagać się będą na tych, którzyby na Urząd *pro Executione* zjeżdżający na Honor, władzą: albo życie onych targać się mieli, gdyż Urodzeni Urzędnicy *circa Condescensionem & Ministeria sua*, *Vicariam potestatem nostram Regiam* reprezentują; a zatym *omnimoda securitate & immunitate* zaszczytani być powinni. Ażeby Strony o Exekucyach Urzędowych do trzech Dekretów *ordinarie* wyżej opisanych wiedziały, niemniej ażeby i Urodzeni Urzędnicy, *in casu* pozwania siebie *pro abusu Officij*, o wydaniu niesłusznego pojazdu mogli z siebie dać wywód Prawny *rite & legitime* wydanej Exekucyi; *obligantur lege presentis*, ciż Urodzeni Urzędnicy, aby obwieszczenia sprawiedliwie czterma Niedzielami wydawszy, Relacyą podania onych, *in proprio districtu*, *ubi bona Executioni* podległe *consistunt*, zeznawać *in triduo* Generałom kazali, *in termino Executionis* nie złyżając Generałow po Ceduly, sami Osobami swemi, *ad fundum* za każdym Dekretem zjeżdżali, i wszystkim Sasiadom, Mieszkańcom o zjechaniu Urzędowym opowiadali się. Intromitując zaś Aktorów w Dobra *Executioni* podległe, *fidelissime* one inwentowali, i Inwentarze *seorsus* przy listach podawczych spisując, na nich Poddanstwa, powinności onych, kreścencyą, sprzęty domowe, &c. wydawali; inaczej sprawujący się każdy Urzędnik, nie tylko *suspensam ab Activitate & Officio in perpetuum* ale restrycycyą szkód, jeżeli z złego szafowania Urzędem staną się, karany będzie.

A *inquantumby* kto za 4tym Dekretem bronił *Executionem*, tedy *Jure vincens adhibita forti etiam manu*, Urzędownie; *toties, quoties*, może *inequitare* do Dóbr 5go już nie potrzebując Dekretu, ale za tymże samym 4tym, luboby, *a jure victo* był niedopuszczony z Urzędem wolno mu drugi, trzeci, i czwarty raz *tentare*, póki *ad possessionem* nie przyydzie; a *inquantumby post adeptam possessionem Jure vincens a Jure victo* był przypozwany do rozprawy *in principali negotio*, tedy luboby *principale negotium* wygrał, jednak *litis expensas jure vincenti* zapłacić ma, *& penam sessionis turris* przez Niedziel 12 *subire* powinien, *Jure* zaś *vincens in principali negotio* ma *pro temere intentata lite* mieć, *lucra superius specificata*.

Komparycye.

W sprawach Cywilnych i wszelkich innych, za które *criminales judicium extendi de jure* nie może, nikt do personalney komparycyi *citatum* pociągać nie powinien, i gdyby *ad male narrata* zyskawszy *comparationem* kryminalu niedowiodł, tedy *penas sessionis turris & solutione* tyfiąc kop gr: Lit: *cum refusione damnorum exinde causatorum irremissibiliter omnino* karany być powinien, *fimiliter censendum* o tych, którzy Pozwami w rzeczy niebyłej *calumniose* kogo oskarżają *a in principali* tego niedowiodą, iż żatakowe cytacye *mere vexatorie* wniesione; podług Statutu i Prawa *Coactionis calumniatores sine ulla clementia*, lub za przysięgą odwożącogo się, lub też y bez przysięgi (jeżeli inne *sufficient* wywody) karani, *Processus* takowe eliminowane *ex actis* być mają.

De Securitate.

We wszystkich Sprawach po wypadłych Kondemnatach, po odprawionych dwóch pojazdach *inculpatus seipsum condemnatus*, wpilawszy się do zniesienia, y skalowania Dekretow, na każdym

Summary

terminie przywołaniu Sprawy *securitate* zdrowia y Fortuny warować sobie może do rozprawy. Po trzecim zaś wypadłym *cum forti executione* Dekrecie, już tego *Beneficium* *luctari* nie będzie mógł, ale *juxta obloquentiam* Dekretu Eksekucya *non obstante litis pendentia*, następować powinna. W Sprawach zaś bez Dekretów *ex prima instantia* przypadających; na każdym terminie *eandem securitatem* mieć i warować wolno.

O Marszałkach Trybunałskich.

Zważywszy zaś, że wzajemne Obywatelów wolney Rzpltey ubezpieczenie, *in plena aequalitate* Praw i Prerogatyw zawisło, unikając *in casu* predominacyi jednego Domu i Imienia znowu mógł być obrany Dyrektor, a każdy *secundum hanc legem* obrany Marszałek, nie po wszystkich sentencyach *ut ante* było, ale *ex Turno* Województwa lub Powiatu swego, zkad będzie Deputatem obrany, nie rekapitulując Deputackich Wotów, odtąd sentencyą, tak jako Deputat, dawać powinien będzie.

Rugi przy Przyśięgach Deputackich.

Przy ufundowaniu się Trybunału W. X. Lit. *alias* przy Przyśięgach Deputackich, żaden z Obywatelów W. X. Lit. z Protestacyami zmyślonemi, i w samej rzeczy na Sejmiku Gromnicznym nigdy nie byłemi Juramentu obranemu Sędziemu (Kredens Elekcyi *sine ulla contradictione* prawdziwie mającemu;) tamować nie powinien *sub panis irremissibilibus contra calumniatores in lege circumscriptis*; ale gdy będzie prawdziwa i aktualna na Sejmiku obierającemu się Deputatowi Kontradykcyja przez Szlachcica tegoż Województwa, albo Powiatu Obywatela, takowa *et circa Juramenta*, z obserwancyi wolnego głosu *et juris vetandi* akceptowane być ma, i *stante ea protestatione* za doniesieniem oney przez przytomnego Szlachcica, żaden Sędzia do Przyśięgi przypuszczony być nie może; Kondemnatami też gdyby kto Sędziemu do Przyśięgi stawiającemu *activitatem* bronil, a byłoby banicye czyli infamie, bez żadnych dylacyi, Remis i Komportacyi, *super citatum ex cruda instantia* otrzymane takie Kondemnaty za Gleytami Naszemi Królewskimi, albo W.W. Pieczętarszów, tamże przyśluchania Przyśięg *mediante declaratione* Urzędu, *circa Juramenta* przytomnego, *activitatem* mieć obranemu Deputatowi wolno, *Excepto* Kondemnata *post dilationes et accessoria* wypadłych, których *cognitio* z Gleytami Sądowi Trybunałskmu, *suspensio Juramento referuari* powinna, *Secus* zaś *consensum* o Kondemnatach w Grodach czyli Ziemstwach, na tych, którzy nie mieli, i nie mają w tym Województwie i Powiecie żadney osiadłości, *evocatores extra Forum, ante vel post electionem* otrzymanych, iż takowe Kondemnaty, i przy samych przyśięgach uchylane być powinny, *panis contra evocatores de male obtento reservatis*, a wszakże banicye, i infamie, za zapisami żyjących Osob, *ad ubi quinarium Forum* regulującemi się otrzymane, na każdym miejscu swoje moc mieć powinny.

O Juramentach Deputackich.

Lubo w Trybunałskiej i dalszych Konstytucyach opisano jest *per expressum*, aby Sędziowie Deputaci juramento obstricci byli, i przyśięgali na tym, iż o obieranie siebie na Deputacyą Trybunałską sami przez się, ani przez kogo innego nie starali się, jednak iż przez ten punkt wielu Prawa dobrze wiadomym *strictioris conscientia* do tej Funkcyi zagradzała się droga, a inni *etiam aperte* starając się *manifesta* popełniali *perjuriam*; przeto zabiegając, aby *amplius* przez to Maiestat Bólki obrażony nie był, i Osobom do tej Funkcyi godnym nie tamował się akces, *praesenti lege*, za zgodą wszech Stanów, od przyśięgi w tym punkcie Urodzonych Deputatów na Trybunał *in futurum* obranych uwalniając, i ten punkt *pro eliminato* z Roty Deputackiej *consensu*, a dalsze punkta *in toto* konserwując ustanawiamy; aby odtąd *etiam* na tym Jurament wykonywali, jako prawdziwie, według terażniejszej Korrekтуры Trybunału (nie jey nie przestępując) na Sądach Trybunałskich sprawować się będą, a już mają przyśięgać *in eam Rotham*.

Ja N. przyśięgam Panu BOGU Wszechmogącemu w Trójcy Jedynemu, iż na tych Sądach Trybunałskich, według Boga sprawiedliwie, według Prawa Statutu W. X. Lit. Konstytucyi Trybunałnych, według załoby i odporu Stron, nie nie przykładając ani uymując będę sądził, zeznania i zapisy przyimować będę, zasiadać na tych Sądach z bojaźnią Bożą, nie solgując wysokim i podłym stanom, na Dostoystwościach i Urzędach siedzącym, na bogatego, ani na ubogiego, na przyjaciela, krewnego, zachowając, na Kolegę swego, ani na dobrodziejstwo żadney osoby, na nieprzyjaciela, na tutecznego, ani na gościa, nie patrząc, nie z przyjaźni, nie z wrażli, nie z bojaźni, ani za posuły i dary, sam przez się, ani przez żadną osobę ich nie biorąc, ani spodziewając się napotym darow i nadgrody, podarkow żadnych, ani miało pamiętnego przesądu, a zgola najmniej nad Konstytucyą brać nie mam, i Kollegom swym tego nie pomagać: nie radzić też nikomu w Sprawach, na te Sady po obraniu moim na nie, i radzić nie będę, pókim jest Sędzią, nie bojąc się kazi, pomsty i pogrodek, ale samego Boga i jego sprawiedliwości, i Prawa popolite, i sumnienie przed oczyma mając: praktyk żadnych z nikim w sądach czynić nie mam, rady ani przestrogi dawać i tajemnic z Izby Sądowej reweleować nie będę, a tych Sądow wszelakimi zabawami swemi nie omieszkiwać, krom wielkiej prawdziwej i obłożney choroby mey, albo wiałney gwałtowney potrzeby, i że za żadną praktyką gwałt komu, albo swęj Sprawie, na te Sady nie wstąpię, także prawdziwie według Korrekтуры Trybunałow Roku 1726. na Sejmie w Grodnie uczynioney (nie jey nie przestępując) na tych Sądach Trybunałskich sprawować się będę. Jako to sprawiedliwie przyśięgam, tak mnie

Konstytucyi Wielkiego Xięstwa Litewskiego w Roku 1726.

Panie Boże dopomóż w Trócy S. Jedynej, a jeżeli niesprawiedliwie, Boże mię ubij na Duszy i na Ciele.

O Blankietach.

Iż per *abusum* różnych Urodzonych Urzędników Blankietów nie mało, na Extrakty i Wpisy u różnych Osob namnożyło się, na który Protestacye, Relacye Generalskie, Dowody Pozwów i różne Aktykacye, Listy pojeżdże podawcze z zawodem nie małym, i szkodą Obywatelów W. X. L. częstokroć zaś pisywano; przeto zabiegając temu, ustanawiamy, aby odtąd już żadne takowe nie były inkonwencye, żaden Urzędnik aby żadnych nie ważył się wydawać Blankietów *sub privatione Officiorum*, a Protestacye Seymikowe *Protestantes* sami podpisywać, Urzędy zaś one *proprii Districtus* przyjmować *omnino tenebuntur*. Gdyby zaś Urząd *proprii Districtus quo casu* nie przyjął, tedy *Protestationibus quibusvis* wolno będzie w naybliższym Grodzie do Akt ingrossować, które takiegoż waloru ma być, jakoby *in Actis proprii Districtus* zaniesiona była; Urząd zaś któryby *ad Acta* takowej nie przyjął Protestacyi, *ad primam delationem Actoris termino Tacta* sądzony w Trybunale, *et prout deductione sufficienti, penes w Statucie scriptis, irremissibiliter* karany być ma.

De Activitate itabilienda na Kondemnaty Trybunalskie.

Ze zaś per *abusum Juris* niektórzy w Trybunalach W. X. L. dawszy się kondemnować, nie fundując sobie *iure* opisanym sposobem *activitatem*, otrzymawszy Gleyta nasze nie w Trybunale, lecz po Grodach, Ziemstwach i w innych Subseliach *sine ulla objectione adversa partis*, warując sobie na Trybunalskie Kondemnaty *locum standi*; zaczęli odtąd takowe *abusus* znosząc ustawujemy, iż każdy komuby się trafiło na sobie mieć Kondemnate Trybunalską, tedy ma sobie warować *locum standi* w Trybunale W. X. L. sposobem w ordynacyi Trybunalskiej Roku 1698. uczynionej per *Constitutionem* Roku 1699. approbowanej, opisanym, w Sądach Trybunału W. X. Lit. w mniejszych zaś Subseliach *sine objectione* Kondemnaty Trybunalskiej warować *obhinc* nie wolno będzie, chyba wtedy, gdyby *Pars* mająca Kondemnate takową, *benevole* sama zażądała.

De Corrupto.

A żeby Sprawiedliwość święta nie za posuły i dary, ale według Juramentów Sędziowskich, według Boga, Sumnienia i Praw Rzpltey *aqualiter* wszystkim administrowana była, ustanawiamy: iż którybykolwiek z Sędziów w przypadających *in minori vel majori Subsello* Sprawach jakowe pretendował czyli przyjmował datki, i tym samym *contra juramentum et justitiam* wprowadzał *jura venalia*, takowy każdy za słusznym dowodem (których wszelki Sąd ma *summam* mieć *indagationem*) przy wróceniu wziętej korrupcyi *cum pana triplicis pensionis Delatori adjudicanda*, osobliwie odsądzeniem *ab activitate in perpetuum et privatione Officii*, Jakiegokolwiek Ministerii, czyli Urzędu, a podaniem onego Nam Królowi, czyli Województwo *pro vacanti*, karany, *et strictissime sine ulla clementia* za upomnieniem się Stron *in subsequenti Judicio* dekretowany będzie.

O Kancellaryi Trybunalskiej.

W kancellaryach a żeby należyty porządek i expedytja Dekretów, Zapisów, Manifestów, i innych Aktów, Obywatelom W. X. Lit. *invariabiliter* być mogły, ustawujemy; że Regenci pod dependencyą Urodzonego Pisarza Trbnlskiego zostając, sami przez się, albo przez swoich Terminatorów, i Kancellarye asystujących Osob one expedyować porządnie bezdepaktacyi powinni; dla czego aby tenże porządek *strictissime in perpetuum* był obserwowany, ciż Urodzeni Regenci mają być *Nobiles bene possessionati*, których dwóch albo trzech Urodzony Pisarz Trbnlski *in subsidium* prac swoich mieć może, a tak Urodzeni Regenci Trybunalscy na początku Trybunału, jakoteż *in minoribus Subsellis* przed swojemi Urzędami nie tylko *super non revelanda secreta*, ale też na tym, jako żadnemi extorfyami nad słusność, zwyczaj i Prawo W. X. L. depaktować nie będą, Jurament wykonać *obligantur*.

Zapisy.

Zapisy a żeby porządniejsze były, i w wątpliwosć *successu temporis*, nie przychodziły, mają być *Acta* onych to jest każdego Zapisu Księgi tak Oryginały, jako i Extrakta przez Urodzonego Marszałka, Pisarza i Regenta Trybunalskich konnotowane, i z konnotacyami introligowane, co też o innych Subseliach i Aktach *cenferi* powinno, że i tam mianowicie w Ziemstwach i Grodach Urzędniczy, każdych Roków i Roczków Akta wszystkich zapisów konnotować i podpisywać *tenentur*; a Sąd wszelki na każdego wedle Prawa pospolitego i Konstytucyi Roku 1588. o ważności Zapisów opisaney *penes potioritatem* zachować; jakoż gdyby kilka Kredytorów mieli ewikcyą na Dobrach pierwey komu zawiedzionych i w posessyą podanych, a chcieliby swych pretensyi na onych prawnie dochodzić, tedy *non prejudicando* w niczym Prawa aktualnych Posessatorów; mają Sprawę swą popierać z Ewiktoryami swemi lub Sukcesybrami onych.

Ustawa Dochodów Sędziom Trybunalskim.

Dogadzając *usibus publicis*, iż w przeszłych Trbnlch w braniu dochodów wielkie częstokroć działy się *litigantibus gravamina*; przeto *praesenti lege* dochody Sędziom Głównym jakowe być mają, i aby Strony wiedziały, wiele od czego płacono być ma, specyfikujemy; mianowicie płaccono ma być wpisnego od każdej Sprawy Złoty 3. od Kopii z Pozwu Kopa jedna Gr. Lit. od

Summary

przydania Patrona, *sive actori sive citato* Kopa jedna; od użyczenia Kopii z Spraw *sive simpliciter sive* z korygowaniem w Kancellaryi, *sive z Expressyą Dat* z warunkiem *nullitatis Documentorum*, z którychby nie dano, *sive bez Warunku*, Kopa jedna, od Munimentow, ponieważ pretendujący tey dylacyi otrzymuje to *beneficium*, ma zapłacić Kopę jedną, Aktor zaś, ponieważ wygrywa winy Munimentowe lub Jurament na pretendującym, ma płacić Kop dwie; od przyjęcia obmowy na chorobie *Pars* pretendująca Kopę jedną, a że ta obmowa *cum juramento* używać się zwykła, *Pars* płacić ma także drugą Kopę, od przyjęcia albo uchylenia inszych obmow, jako to *Legalitatis* albo *Functionis*, lub też *pro majori*, *Pars* która *lucratur*, płacić ma Kopę jedną; od zapisania *Remissy*, *cum exceptione fori*, *pars lucrans* płacić ma Kop dwie od uznania do Juramentu, od każdej Osoby, wiele będzie uznano, po Kopie jednej; od znaczenia terminu Juramentu w jednej Sprawie, jednej Strony, czy to jednej Osobie, czyli wielu uznano będzie, nie więcej brano ma być, jako tylko Kopa jedna warując, iż gdyby która *Pars propter veram infirmitatem, aut decrepitam aetatem* a dla odległości miejsca, naznaczania Grodu bliższego, do wysłuchania Juramentu potrzebowała, to *Judicium praestare* ma, a od takowego naznaczenia Grodu, i odeśłania Juramentu, ma być płacono kop dwie; od uwolnienia od juramentu ile uwalniać się będzie, *sive per consensum Partis sive ex decisione Judicii* od każdej osoby płacono ma być po Kopie jednej; od uznania komparycyi choćby największej Osob było w jednej akcyi i z jednej Strony Kopa jedna; *similiter* od nakazania Statucyi, choćby największej Osob, nie więcej płacono ma być, jako tylko Kopa jedna; a od użyczenia godziny nie *pretendi* nie powinno; od wzdaniasz albo kondemnowania, ile *lucrorum* *Pars* wygrywać będzie, tyle Kop Gr: Litewskich rachując a *quolibet lucro* po Kopie zapłaci, od uznania *fortis executionis* Kopa jedna; od pozwolenia *movende Nobilitatis* Kopa i od założenia *privationis Officii* Kopa i. od wzdaniasz *in penam captivacionis* & *colli* Kopa i. od pozwolenia *tamowac activitatem* przy każdej Sprawie *ubique locorum* Kopa jedna; od dozwolenia zakładania arsztu na osobę, summy, towary, *intra aut extra Regnum* nie więcej jak tylko Kopa i. od Proklamaty Kopa i. Od przydania Generala do jakiegokolwiek Sprawy Kopa i. *similiter* od przydania warty Trybunałskiej Kopa i. od przyjęcia albo uchylenia arsztu Kondemnata Kopa i. od prezentowania summy albo innej jakowej rzeczy Kopa i. od warowania za Gleytem *loci standi* na jedną Kondemnate Kop 2. to jest jedną Kopę za uznanie Gleytu, a drugą za warowanie *activitatis*; a gdy największej Kondemnata kto warować będzie, tedy od każdego Gleytu po Kopie jednej, a od każdej Kondemnaty po Kopie jednej zapłaci; od warowania *locum standi* za solucyą, ile Kondemnata będzie, tedy od każdej Kondemnaty *Pars* która waruje sobie *activitatem*, po Kopie, a której *solutio datur*, także po Kopie i. płacić maia, od zniesienia Dekretow *solutione*, *similiter* od każdego po Kopie obie Strony płacić maia, od zniesienia Dekretu *nullitate*, od każdego Dekretu *Pars lucrans nullitatem*, po Kopie ma płacić; od zniesienia zaś *satisfactione* także *Pars ejusmodi satisfactionem lucrans*, po Kopie jednej ma płacić; od uznania Inkwizycyi Kopa i. od naznaczenia Inkwizytorow, od każdej strony za każdego Inkwizytora po Kopie; za nakazanie wyprowadzać *mutuo partim sumptu* od każdej strony po Kopie; w inszych zaś *Judykatach*, w każdej Decyzyi, od każdego wyroku nie więcej ma być płacono, jedno tylko po Kopie jednej; a na żadną stronę, w żadnych Sprawach *excessa* większe, nad Kop 40. wskazane być nie maia, i nad tę Ustawę Sąd Trbnlski wskazywać, Urodzony Podskarbi przez siebie i Sukkollektorow swoich większych dochodow na Sędziow Trbnlskich, pretendować i exekwować nie powinien, owszem gdyby nad tę Ustawę u kogo co wymożono, tedy każdemu *injuncto*, w tymże Trybunale albo przysztym na Urodzonym Podskarbiem windykować wolno będzie; a gdyby strona dowiodła nad tę Ustawę *Ordinariis probationibus* depaktacyi iakowej, tedy tenże Urodzony Podskarbi Trbnlski *termino tacto etiam* za Sukkollektorow swoich odpowiadać, & *pravia deductione, Testibus vel Juramento*, wzięte nad tę Ustawę pieniądze *in triplo restituere*, i wszelkich *litis expensas*, na dochodzenie i dowiedzenie depaktacyi *erogatas compensare de suo* powinien będzie.

Dochody Kancellaryi.

Opisując krótszy i pewniejszy sposób & *Regulam* świętej Sprawiedliwości *in quovis Subselio, principaliter* w Trybunale W. X. Lit: a dogadzając *publico desiderio* Województw i Powiatow, aby Obywatele W. X. Lit: nie mieli zatrudnienia w wymowaniu Wypisow, Dekretow, i innych Dokumentow, ustanawiamy: aby wszelkie oczywiste, to jest po finalney rozprawie i wzajemnych Kontrowersyach *Partium* ferowane Dekreta, za potrzebowaniem Stronom bez inserowania załob i Kontrowersyi Dekretami, to jest same Wyroki *alids* Decyzye, jak w Protokulach będą zapisane, i promulgowane, bez zatrudnienia *in spatio* trzech dni, po ferowanym, i zakończonym Dekrecie wydawane były a jeżeliby która Strona z *Expressyą* Załob i Kontrowersyi, chciała mieć Wypis, to na woli jej będzie; i takowy wypis sama sobie pisać, lub Kancellaryą do napisania obligować wolno będzie. A że Stronom Prawo wiodącym, tak przez obszerne pisanie, dla placenia dochodow *gravamen*, iako też przez ściśle pisanie, dla niewyraźney *expressyi*, i w wiekų przeciągłym Obliteracyi Pisma, *damnum emergens* częstokroć przytrafiło się, tedy ustawujemy, aby stronica każda arkusza, *excepto* pierwszej, na której Dokumentu Intitulacya, także ostatniey, na której Pieczęć i Podpisy Sędziow Trybunałskich lub Urzędnikow *cujuscunque Subsellii* wyrażać się zwykły, nad wierszow 30. mniej ani więcej nie zawierała, także marginesy a-

Konstytucyi Wielkiego Xięstwa Litewskiego w Roku 1726.

liasz brzegi, z boku, na wierzchu i na dole, obfzerniejsze, jak na dwa palce nie były; od których to Arkuszow, to jest od każdego 1go arkusza, Urodzonemu Pisarzowi Tynf 1. Urodzonym Regentom puł tynfa. Skrybentom zaś, *inquantum* w Kancellaryi pisany będzie jakowy Dokument, Groszy 15. płacono ma bydź. A gdyby Strona sama sobie, przepisać jakowy Dokument chciała (*excepto* Zapisów, które *omnino* w Kancellaryi pisane i przypisywane bydź powinny) to na woli iey zoltanie, i już od takowego przez stronę przepisanego arkusza Skrybentom nic w Kancellaryi płacono nie ma bydź; *similiter* Terminaty oczewistych Dekretów samym Stronom terminować, i przepisywać wolno będzie, a Urodzeni Regenci takowe Terminaty przyjmować, i aby sam Wyrok z Protokółem Sądowym był zgodny, dożyć *tenebuntur*, do ułożenia zaś żalob i Kontrowersyi *non obligantur*, a *inquantumby* w żalobach lub w ułożeniu Kontrowersyi, jakowe znajdowały się *varetates*, tedy to tymże Urodzonym Regentom *imputari* nie ma, dalsze zaś dochody takowym porządkiem mają bydź płacone. Mianowicie od wpisania do Rejestru w kżdey Sprawie, każdego wpisu Urodzonym Pisarzom tak Wileńskiemu, jako też Nowogrodzkiemu, i Mińskiemu, terazniejszym na wszystkich Kadencyach *ad vita tempora eorum*, Tynfow 2. a przyszłym *in futuro tempore* po Tynfowi jednemu; i od arkusza po Złoteńu, od Pieczęci wszelkich wypisów. Szostak bity, od Kopii kżdey sztuki, Strona która oddawać do Kancellaryi będzie, Groszy 5. a która odbierać z Kancellaryi będzie, takż po Groszy 5. od otwarcia Książ dawnych Tynf 1. od Intromissyi zeznanych i Relacyi Generalnych Groszy 24. od Aresztowania Kondemnaty Złoty 1. od Proklamaty Kondemnaty Groszy 24. od Suscepty Zapisów, Groszy 24. płacić mają.

Dochod in Subselliis Ziemstw i Grodow W. X. L.

Wmniejszych Subselliach, to jest na Urzędach Ziemskich, lub Grodzkich, Urodzonym Pisarzom od wpisania Sprawy Szostak bity 1. od kżdey sztuki Kopii, jak w Trybunale, po Groszu oddawającej i odbierającej Strony, od otwarcia Książ dawnych Groszy 15. od Proklamaty Gr: 8ma, od podpisu Pozwu tak Ziemskiego, jak i Grodzkiego choćby nie na jednym był arkuszu Grosza półolina, od każdego arkusza Ekstraktu, *alias* wpisu (który arkusz tak wiele, jak w Trbnle ma mieć na stronicy wierszów, i margines także bydź mają) Pisarzowi Złoty 1. a Regentowi pułzłotego płacono ma bydź, warując to, iż w tych Subselliach Wypisy i Dokumenta, do Książ, samey Stronie przepisywać, także Dekreta oczywiste terminować, jak i w Trybunale wolno będzie. Dochody zaś infzym Urzędnikom Ziemskim i Grodzkim, takowe *circumscribuntur*; mianowicie od dylacyi kżdey, *excepto* godziny, Groszy 15. od wzdania wszelkiego, czy to jedne czyli więcej lukrow będzie, czy to *simpliciter* czy to *cum forti Executione* Kopa 1. płacona ma bydź; których dochodów według Statutu W. X. L. na Urzędzie Ziemskim, dwie części Sędziemu, a trzecią Podśędkowi, a na Urzędzie Grodzkim, 2. części Podwojewodziemu, lub Podstarościemu Sądowemu, a trzecią Sędziemu Grodzki: *cedere* ma. *Item* od Pieczęci wszelkich Dokumentów, Sędziemu i Podśędkowi, a w Grodach Podwojewodziemu lub Podstarościemu Sądowemu po Gr: 15. płacono ma bydź; warując to, iż w Grodach jedną tylko Pieczęcią Starościńską, lub Wojewodzińską, która ma bydź przy Podwojewodzim, albo też własną Podwojewodziego, lub Podstarościęgo, wszelkie wypisy pieczętowane bydź mają. Takż warując, iż od suszeptowania Zapisów i Dokumentów, oraz od zeznania Intromissyi, i Relacyi na Podstarościęgo po Groszy 24. płacono ma bydź, a inszych żadnych Dochodów, także od Komportacyi Dokumentów, i od prezentowania samm, od przyznania zapisów, lub Testamentów, ani Pisarze Trybunalscy, ani Urzędnicy Ziemscy, lub Grodzcy, ani ich Substytuci, Regenci, i Namieśnicy, od Stron wyciągać & *ullo titulo sub penis* w dawniejszych Prawach *circumscriptis* niebędą powinni. A przez Sądy wszelkie na Rokach, i Roczках, od Dekretów oczywistych nieśtannych i Appellacyi innych *in perpetuum* znosiemy i abrogujemy.

Dochody Woźnym alias Generalom.

Woźnym zaś albo Generalom, od przywołania kżdey Sprawy Groszy 3. od Proklamaty Gr: 3. od zeznania Pozwów, Intromissyi, lub Relacyi Gr: 3. a od kżdey mile dokąd będzie użyty, po Gr. 10ciu płacono ma bydź, nazad powracającemu nie ma bydź dawano.

Dochody od Magistratu Wileńskiego i Tatarow.

Warując to, iż *vigore* dawniejszych Przywileiów Antecessorów Naszych, Szlachetnemu Magistratowi Miasta Naszego Stołecznego Wilna, nadanych i dawniejszych Konstytucyi Seymowych; od tegoż Szlachetnego Magistratu, od Ołob Magistratowych, także od Tatarow Woynę służących i na Ziemskich Dobrach mieszkających, tak jako i od Szlachty, bez żadney sowitzci dochody w Trybunale W. X. L. i w innych Subselliach brane bydź powinny.

Proklamaty.

Proklamaty, aby czasu *in vanum* w Trybunale W. X. L. nie zabierały do sądzenia Sprawy potrzebnego ustawujemy; ażeby godzina przed Sądami samemi, albo po odwołaniu Sądów & *in absentia* Sędziów, każdego dnia były wnieszone, i przez Patronów zapisywane, *excepto* gdyby jaka *circa publicationem*, o Areszt czyli *lucra* Sądowe zachodziła trudność, i potrzebowałyby rozzeznania Sądowego; na ten czas takowa *proklamata*, *in facie Judicii* wnieszona bydź powinna.

Summariusz

Agenci.

Agenci za szranki przestępować nie powinni, *excepto* tylko Kancellaryi Trbnlskiej także i same Strony dyskursami niepotrzebnymi, z których hałas i *irreverentia* Sądowi dzieje się, zabawiać się nie mają *sub pana sessionis Turris*; co aby *in executione* zostawało, Instygator, Piechoty Trybunalskiej Porucznik, i inni Officialistowie *attendere* i przestrzegać tego pod Penami na samych Officialistow ścigać się mającemi, to jest *sub privatione* Funkcyi onych powinni. Cóż Attendenci Spraw, aby ze Wszelką gotowością do Sądów z Dokumentami przychodzili, aby doskonale wiedzieli, jakie *in antecessum* zażywane były Dylacye od Pryncypałów i onych *secundario* nie preten- dowali, i tym Sądów *sub pana Turris* nie trudnili, Aktorów swoich poruczone sobie *negotia*, wier- nie i prawdziwie promowowali, *lege praesenti circumscribimus*, przydając, iż ktoby z tychże A- gentów, upewniwszy kogokolwiek pilnością i pracą, a potem *per pravariationem*, & *condictamen* z przeciwną Stroną, czyli też *per negligentiam* dopuścił kondemnować, i ztąd pochodzących szkód był okazy, takowy prócz Kompensacyi *Causatorum damnatorum*, *panis Legum pro qualitate excessus*, podług Prawa, *etiam Criminalibus* karany, i bez Processu za podaną od strony ukrzywdzoney do Sądu Suppliką *termino tacto in instanti, vel in crastinum*, & *ex Regastro Causarum, mere degentium incarcerationum* sądzony będzie; których to Agentów *post pravariationem* i *testimonia* byź nie wa- żne mają.

O Sędziach Trybunalskich.

Reassumując Konstytucyą o Sędziach Trbnlskich opisaną, znosząc *abusus* oneyże *praesenti lege* warujemy, iż żaden Sędzia Trbnlski, Sprawy swojej własney Zony, ani Dzieci swoich *etiam in minorennitate* & *tutela sua* będących na Trybna którym sam zasiada, mieć iłprozekwować niepo- winien będzie, nie tylko *sub nullitate* otrzymanego Dekretu, ale też pod utratą samey Sprawy i pre- tensyi tey, o którą czynił Prawem, którą *ipso facto, ex Decisione subsequentis Judicii* na wieczne czasy tracić powinién, gdy mu dowiedziono będzie, że nie *stans stante charactere, in contemptum* & *vilipendium* Konstytucyi *contra Judices* opisanych Sprawę swoją popierał, & *citatum* Konde- mnaty okrywał; wyjąwszy szczególnie Akcyą *pro laesa securitate* & *authoritate* Ołoby charakteru, i Dóbr Deputackich, od Seymiku Gromnicznego, *alids* po obraniu onych nie pokładając pod fa- wor *securitatis* & *Authoritatis sua*, żadney inney pretenzys *etiam* Obligowey stałe, jako to dawniey- sze opisały Konstytucyę. A którzy pod czas Kontrowersyi którey Sprawy nie będą, ci w tey Sprawie sentencyi żadney dawać nie powinni *sub relegatione* od Funkcyi Deputackiey. Ażeby tym regularniey Sprewiedliwość *injuriatis* administrowana była, ustawujemy, aby Urodzeni De- putaci według konstytucyi R. 1669. rano o godzinie 8. zasiadłszy, *continuo* do godziny 11. po o- biedzie zaś o godzinie 2. rezy zasiadłszy, aż do godziny 6. *continuo* sądzili i siedzieli, & *ante pro- mulgationem publice* przed Stronami Dekretu, z Izby Sądowey nie wychodzili, a to *sub privatione* Funkcyi Deputackiey.

O podawaniu Pozwów.

Też okolo podawania Pozwów, aby nie tak jako w przeszłym czasie *per abusum* działo się, że General *in scia parte*, do Pozwów podpisywali się, jakoby one podawane były, czynili Relacye, ustawujemy; aby Urodzeni Pisarze Ziemscy, albo Grodzcy, albo ich Namieśtnicy *proprio Palati- natus vel Districtus, seriam animadversionem*, na Generalów, jakoby sprawiedliwie podawane były Pozwy mieli, i doświadczywszy onych *omni meliori modo* zeznane czynione przyymowali, a *in casu* zawodu jakowego, tychże Generalów *ad Judicium* stawili. Strony też aby same pilną atten- cyą Pozwów podanych, mając rekognicyą podania onych, z podpisem Pisarza lub przysięgłego U- rzędnika jego *cum specificatione* od kogo ma dependencyą *in proprio Districtu vel Palatinatu* wyjęte mieli, i onemi *relationem* podanych Pozwów dowodzili *sub nullitate* Dekretów, i pod zaplaceniem winy Stronie Kop 40. a któryby General nie podawszy Pozwu podpisywał się i *falsificatorie* czy- nił zeznania, takowych za pierwszy exces, przy Restytucyi szkód, *pana sessionis Turris* między złoczyńcami przez Niedziel 12. a za drugi exces *pravia deductione criminaliter* sądzony, i karany będzie. Kancellarye też Trbnlskie bez dowodów i relacyi przyznanych *in proprio, districtu* Po- zwów, Spraw do Regestrow Trbnlskich wpisować nie powinny, *excepto* Zakazów, i Pozwów *durantibus Judiciis* oczywiście podanych, których *attendentiam* Urodzony Pisarz Trybunlski, aby prawdziwie podane były, mieć będzie. Ktoby też Generala *in eo officio* będącego i Pozwy po- dającego, bić, kaleczyć ważył się, za najmniejszy exces tyśiącem Kop Stronie, a w większych excessach *in casu* zabójstwa *Panis criminalibus* karany będzie; a *in casum deductionis falsificatorie* poddanych Pozwów. *Pars* któraby *falsificationem* zadala, a tego nie dowiodła *Panis talionis ex De- cisione Judicii subiacere* powinna.

Sprawy in minori subfello nie drabowane.

Lubo wielą Prawami i Konstytucyami warowano, aby Trybunał Spraw *in Minori subfello* nie drabowanych, przed się nie przypuszczał, jednak iż Strony *per abusum* Sprawy *ex natura sua* Urzędem Ziemskim, Grodzkim, Podkomorskim, Assessorckim, Magdeburckim, Podskarbińskim należące, i małą w sobie impertancyą w rzeczy mające *quasto colore* & *pratextu*, przed Trbnat wprowadzają, od sprawiedliwych Dekretów, na protrakcyą Exekucyi *in re judicata* appellacye uraszczają, i tym samym, czas do sądzienia innych Spraw potrzebny zabierają: Tedy zabiegając

Konstytucyi Wielkiego Xięstwa Litewskiego w Roku 1726.

his inconuenientis, na tych, którzy *extra forum* pozywają i od sprawiedliwych Dekretów *temere* *appellują*. Winy na same Strony do 40. *Parti injuriata*, *cum pona sessionis turris* naznaczamy, i podwyższamy, gdyby, zaś Strony *tiam* w Sprawie do Ziemstwa należącey, w Grodzie, albo *contra* w Sprawie do Grodu należącey, w Ziemstwie *libere*, przyjęły *Forum*, tedy *eiusmodi Decreta* takiego waloru bydz mają, jakoy *in proprio Foro* otrzymane były.

O Depaktacyach.

O depaktacye zaś na Clach i lomorach, reasumując Konstytucyą R. 1635. i inne *primarium Forum* w Sądach W. Podskarbigó W. X. L. *sub rigore de evocatione fori* warujemy, i czas tym Sodom *primis Septembris annuatim*, a miejsce tu w Grodnie naznaczamy. *In casu* zaś *denegata in eo fori Justitia* albo *Gravaminis*, *suum appellationem & actionem* w Trbnle Głównym W. X. L. *injuriatis* rezerwujemy.

O Sprawach ex Cruda Citationie przypadających.

A żeby Sprawy na Trybunał W. X. L. wpisane, a dla ucisku onych nie sądzone, przynajmniej dla wyyscia Dylacyi Dobrodzysztw prawnych przywołane bydz mogły, *lege presenti* u tana- wiamy; iż zma Niedzielami przed końdującym się Trybunałem Ziemskim W. X. L. Wileńską albo Nowogrodzką, lub Mińską Kadencyi, ze wszystkich Regestrow, codziennie wołane bydz mają, i jakie się *de Jure* znajdować mogą Dylacye, i Beneficia prawne takie potrzebującym Stronom dopuszczone bydz powinny, a Sprawy te, w ktorey żadne już *ab utrinque* nie znajdują się Dylacye *presenti lege* opisane i pozwolone, p zapisaniu przez Marszałka i Pisarza Trbnlskich, iż oczywi- sta *sine ullis Dilationibus*, *ex consensu utriusque Partis*, *in futura Juris* ma bydz rozprawa, *ipso facto* na drugi Trybunał *reiciuntur*.

O Sprawach z Senatorami i Posłami.

Reasumując Konstytucyę o senatorach i ministrach *actu* na Seymie będących, i o Posłach Ziemskich opisane, któremi warowano, iż w żadnych *generaliter*, Sprawach do dwóch Niedziel po Seymikach Relacyinyh u danego Sądu odpowiadać nie powinni *& eandem legem* stano- wiać, *ad praesens* wszystkie Dekreta Trbnlskie i w jakichkolwiek subselliach *in contumaciam*; czyli *ex controversiis* mimo podane obmowy *ex quo* Poseł albo Senator, i Minister, pod czas Kon- tynuacyi Seymu terażniejszego t w Grodnie *ex Limitatione* będącego, rachując czas od Publikacyi Uniwersałow naszych, na reasurpcyą wydanych, *pro nullis & invalidis* deklarujemy, i na Kon- demnaty wszelkie *etiam sine literis alui conductus locum standi* mieć pozwalamy, i za nemi, a żeby żadna *non extendatur* Exekucya *sub privatione Officii* na Urzędników warujemy.

O Dekretach Oczywistych Trybunałskich.

Dekreta Oczywiste Trybunałskie, aby w żadną nie przychodziły wątpliwość, *& pluralitate* *votorum* bez wszelkier dyskuzycy były kończone, warujemy: iż tak *in principali*, jako *in acces-* *soriis* Marszałek Koła Trbnlskiego *sub nullitate* Dekretow obchodzić nie będzie Koła, ale w zawar- tym Kole, *more solito* ferowane, iprzez Kancellarye promulgowane wszelkie Dekreta bydz mają, a tak ferowane Dekreta oczywiste, *nullo modo* wzruszane, *& in dubium* wokuwane nigdy bydz nie mają.

O Aktach aliás Księgach Trybunałskich.

Akta Zapisow, Dekretow, Manifestow, tak w Trbnlach W. X. L. wszystkich Kadencyi, jako też po wszystkich W dztwach i Powiatach *omnium Subselliorum*, aby w swym konferowane porządku były, ustanawiamy: by porządnie *suo tempore* intrologowane były, co wszystko wy- pełnić Pisarze Ziemscy i Grodzcy, *sub privatione Officii* powinni będą.

O Patronach aliás Jurystach i Agentach.

Urodzeni Patronowie, także Agenci Spraw żadnych *in aggravationem* Stanu Szlacheckiego Wlewkami nabywać, i za nemi *Nobilitatem* kondemnować i Exekucyami obciążać nie będą mogli, *sub nullitate* wszelkich Wlewkow i pretenzyi, a w Sprawach Pryncypalow swoich Urodze- ni Patronowie, *extra sphaeram* Cytacyi, *& extra contenta* onych *transcendere* nie mają; lecz, podług żalob Produkta Sprawy, *sine actione Personarum* (*nisi id munimentis probari possit*) czynić powinni; *similiter* jednemu Pryncypalowi konnotowawszy Dokumenta, *ex adversa Parte* *in eodem negotio* Spraw przyymować, onych konnotować, i w Konfilia wchodzić nie mają. Kontrowersyami dłu- giemi i gołosłownie Sądu zapawać, Praw, Konstytucyi i Munimentow, inaczey nad termin w nich opisany czytać nie będą *sub relegatione a Judiciis in perpetuum*, *& sub pona sessionis Turris*. Nad to *praesenti lege* warujemy, iż ciż Patronowie, póki są Patronami, Urzędnikami Sądowemi ani Ziemskimi, ani Grodzkimi bydz nie mają, ale każdemu po przestąpiu tey Profeslyi, do Urzę- dow takowych *non pracluditur via*, a Deputatem na Trybunał inaczey obierany bydz, i obrany mieysca zasiadać nie powinien będzie, aż chyba w lat dwie tę zaniechawszy Profeslyą, żeby zaś *securior Partium litigantium* Spraw *promotio*, a Urodzonym Patronom większa *fidelitas* obwarowa- na była, ustanawiamy, iż Urodzeni Patronowie w Trybunale *Nobiles & Jurati* bydz mają, a przysięgać będą *in eam Rotam*.

Ja N. przysięgam Panu BOGU Wszchemogacemu w Trójcy S. Jedynemu na tym, że w tych Sądach Trybunałskich poruczone sobie Negotia Pryncypalow swoich wiernie promować będę, jednej Stro-

Summariusz

nie podjąwszy się & in Consilium wszedłszy, i Dokumentu przerzawszy, na drugą nie udam się partyę, także oney favore nie będę. Prawa, Statuta i Konstytucyę tak, jak w sobie brzmią, allegować & similiter Dokumenta czytać będę, na czym jako sprawiedliwie przysięgam, tak mnie Panie Boże dopomóż, a jeżeli niesprawiedliwie Panie Boże mię ubi. Atakowy Jurament Urodzeni Patronowie, którzy są in activitate na początku Kadencyi Wileńskiej, w R. przyszłym 1727. a którzy po tym aplikować się będą, tedy wchodząc in activitatem przed Sądem Trybunkim wykonać omnino tenebuntur.

O zachowaniu Honestatis od Strony od Sędziów w Trybunale.

Ajako we wszelkich Subseliach nie tylko od Stron, ale y d samych Sędziów honestas & reverentia zachowana exemplariter bydz powinna; per consequens żden Sędzia jakiegokolwiek Officium, in quolibet foro mający, na Urodzonych Agentow; i ani nikogo z Stron, żadnym nieprzystoynym słowem targać się, i eo ipso powagi Sądowej znieważać nie powinien, Delinquentes sądzić bydz mają; tak e contra Urodzeni Patronowie, Urodzeni Ajenci, i Strony o lezyą wszelką Osob swoich prawnie z Decyzji Sądowej, upominać się tenentur, do żadnych zaś tumultow rzucić się, & Judicium deferere, w Izbie Sądowej, tumultum wychodzić, a przeto Authoritatem, & Potestatem, Judiciorum convellere nie powinni, pod penami sessionis Turris irremissibiliter d wudzieštu Niedziel które Trybunał exnunc Termino Tacto ad Instantiam Instigatoris sądząc Authores tumultow wskazywać, Captivationem tego występcę, nec non fortem Executionem na Osobach onych decernere & iungere ma.

Mezobóystwo.

Dzieją się nie Chrześcijańskie w Państwach naszych facinora przez ludzi bezbożnych i lekkomyślnych, iż voluntarie & deliberate jeden drugiego zabijając, miasto kary na Mezobóystow postanowionej, pretium sanguinis z Sukcesorami stanowią; inie przez Inkwizycye, Juramenta i inne patratu sceleris wywody, ale za pokazanym Kwitem zapłaconey Głowy, sine ulla cognitione Judicii, crimen diluunt, co że się dzieje przeciwko Boskim i Świeckim Prawom, stanowimy za powszechną wszystkich Stanow zgodą, iż abhinc Successores, jo zabitych Osobach żadnych Kwitacyi Mezobóystcom dawać nie będą mogli, nie tylko sub nullitate onych, ale też sub penis sessionis Turris in fundo irremissibiliter na każdym krew Braterską przedaącym extendendis, ale tak Successores, zabitych, jakoteż Urzędnicy Ziemiańscy, Grodzcy, nakoniec wszyscy Obywatele Państw naszych (z których kaźdemu Delatorem bydz wolno) po Dekretach Kryminalistow captivare i ad Judicium oddawać i konwinkować mocni będą. Urzędy zaś i Sady wszelkie, pra Officio, jako nie tylko takowych Kryminalistow, bądź to przy Delatorze, bądź i bez Delatora, ante & post condemnationem Judicii, łapać pravius inquisitionibus, strictè sine clementia w jawnym Kryminalu sądzić, Głównszczyzną Sukcesorom i Delatorowi wszystkie szkody, expensa przysądzić, wszelkie uchylając Kwitacye, Zapisy, na uniknienie od pen założonych, przez Kryminalistę a Successoribus nulliter otrzymane; owszem do tych, którzy takie Zapisy dawać będą, salvam actionem penae rezerwując, Executionem super excessivos extendere, one demandare, sub privatione Officii tenentur. Dawność zaś żadna excessivis suffragari nie powinna, owszem každy miepiąc bydz homicidium casuale, vel defensivum, sam etiam non citatus ad Judicium comparere, i excessu albo Kryminalu, popełnionego, jeżeli z okazji zabitego w obronie życia, albo jeżeli causaliter stał się, per Inquisitiones & Juramenta probować, i tym sposobem uwolnić się powinien. Na koniec tymże jawnym Kryminalistom i Mezobóystcom, Amnestyi żadney dawać nie będziemy, i że to Prawo w czas przyszły do Publikacyi onego na Seymikach Relacyjnych w Exekucyą iść powinno, deklarujemy, dawnych nie narażając w niczym Amnestyi i transakcyi.

Reparacye Wież.

Iż vigore dawniejszych wielu Praw i Konstytucyi, na poskrócenie złości ludzkiej warowano jest, aby WW. Wojewodowie, i Urodzeni starostowie proprii Districtus vel Palatinatus, Wieże na Główniki postanowione z dochodow swych opatrywali, tedy & presenti lege reasumując dawniejsze Prawa postanawiamy, aby ciż WW. Wojewodowie i Urodzeni Starostowie, w swoich Wóództwach i Powiatach, na mieyscach Sądowych z dochodow swoich Wieże porządne, w głąb nałocki i 2. na Kryminalistow, jakoteż Cywilne reparować, opatrzyć, lub de novo erygować kazali i starali się.

Trybunał W. X. Lit. Compositi Judicii.

Zwykły Strony, Sprawiedliwości świętey unikając, confundere supremas & aequales w W. X. Litewskim Jurisdictiones, udając się po Dekretach Koła Duchownego do Koła Świeckiego, & e contra evocatorię, w czym aby się Protrakcyom i Kollizyom zabezpieć mogło, lege presenti ex consensu Ordinum warujemy in perpetuum; iż Sprawy wszystkie Świeckich z Duchownymi i Duchownych z Świeckimi Osobami, mianowicie o Legacyenie zapłacone, o Dzieściny zatrzymane, o Annuaty i Prowizye od Summ legitimę na Dobrach leżących lokowanych, o niewypłacenie Testamentow sprawiedliwych, item za obligami i Zapisami od Świeckich Duchownym, & e contra danymi, item causae facti ex fundo pochodzące, & causae juris bez Świeckich Osob purę między Zakonnymi albo Duchownymi Osobami znajdujące się, vel ex remissione ad Officio Consistoriali przypadające, niemniej takowe Sprawy, w których Strony libere Forum in Composito Judicio przyjąć zechcą; smiliter causae facti między Świeckimi a Duchownymi agitujące się, Sprawy także

Konstytucyi Wielkiego Xięstwa Litewskiego w Roku 1726.

kryminalne, Arianismi & Apostasia; item lasa securitatis w Dobrach i Osobach samych Sędziow, & lasa immunitatis Ecclesiasticae wszystkie takowe i tym podobne Akcy nie gdzie indziej, ani w Konfystorzu, tylko w Trybunale W.X. Litew: mixti Fori ante & post Appellationem od Urzędow Ziemskich, Grodzkich i innych minoris Subsellii Sądow, non obstante etiam litis pendencia w Kole Swieckim sędzić się mają; excepto jednak Spraw tych, które hereditatem Dóbr Ziemskich, id est alienationem onych od Stanu Rycerskiego, concernunt, to jest, gdy będzie chodziło o rozładek Dziedzictwa Dóbr Ziemskich Szlacheckich, albo o Granicę z niemi, wyjąwszy podobnym sposobem i te Sprawy, któreby ex natura fundi Regalis do Sądow naszych Królewskich należały; item Wyderkaffow jakich i Legacyi, któreby dimidium valoris Dóbr, Ziemskich excedere miały, per consequens alienationem Dóbr Ziemskich za sobą manifestę pociągaly, a Stronaby Legacyi Wyderkaffu takiego more pro alienanda hereditate żadnego notorie dowodziła; similiter o zbiegłych wieczystych poddanych, takowe bowiem Sprawy intuitu dóyscia Dziedzictwa Szlacheckiego, o Granice i poddanych wieczystych intentowane lubo od Kola Duchownego do Urzędow Ziemsk: albo Grodzkich, czyli też innych minoris Subsellii proprii Districtus odebrane bydź mogą; nihilominus post Appellationem, albo & sine Appellatione, jeżeli citatus nie excypując Forum, w Trybunale Swieckim ex-periri zechce, podług Konstytucyi Anni 1670. i innych w Kole już Swieckim definitive terminari powinne. Ktoby zaś w akcyach między Duchownymi a Swieckimi Osobami in Foro composito debite osadzonych kogożkolwiek w tey samey rzeczy do Kola Swieckiego Trybunału W.X.L. na zniewagę i zepsowanie Dekretu Kola Duchownego, & e contra evocare ważył się, takowy prócz Kasłacyi sola nullitate Dekretu, winą sta Kop Grodzy Litew: Parti solvenda karany bydź powinien, i Dekretu takiego in convulsionem powagi Dekretow Trbnlnych Compositi Fori, & e contra otrzymanych, Urząd żaden ad executionem przywozić nie będzie mógł sub privatione Officii. W Sprawach zaś Kapituły Wileńskiej, Zmudzkiej i Smoleńskiej: coram eodem Judicio Composito przypadających, obiekcy żadna ex quo Judex, dla zasiadających tam Księży Deputatow z Pomienionych Kapituł delegowanych, currere nie będzie mogła, i tam, tam ex Actoratu, quam ex Reatu akceptowana bydź nie powinna, per consequens na Decyzją Deputaci Personae Capitulares ustępować nie będą, gdyż dla Spraw Duchownych i Kapitułnych, to Judicium spólnie z Swieckimi Osobami naznaczone; wyjąwszy tylko takową Sprawę, któraby do Osoby aktu zasiadającego X. Deputata na Trybunał directe ściągala się, i ante Electionem & Functionem onego urosła, iż takowa obiekcy podług Konstyt: o Deputatach Trbnlnskich opisanych, na Rok przylży suspendowana bydź powinna, warujemy. A że na terażniejszym Seymie Walnym Województwa i Powiaty W.X.L. repartitionem sędzenia się, jakie do Wilna, a jakie do Nowogródka i Mińska należeć mają, przyjęty zaś Duchowny Trybunał przedtym w Mińsku ani w Nowogródku nie był sędzony: przeto per expressum dokładamy, iż Sprawy między Swieckimi a Duchownymi, jakie się wyżej specyfikowały w Nowogródku i w Mińsku bydź nie mają, ale solito more ze wszystkich Wództw i Powiatów w Wilnie odprawowane będą, nieskończone zaś na jedney Kadencyi, z Wilna iterum do Wilna na drugą Kadencyą rejciuntur.

Paritas Votorum w Kole Compositi Judicii.

A ponieważ w tym Kole Sprawy ex paritate Votorum nie zakończone, do tych czas veteri more do Sądow Naszych Zadwornych Assefforskich odsyłane bywały, tedy i w tym upatrując litigantibus przedszą dóyscia Sprawiedliwości świętey drogę, ustawujemy: iż abhinc już nie do Zadwornych Assefforskich Sądow Naszych, lecz simili modo jako w Kole Swieckim in eo casu practicatur, na drugą Kadencyą odsyłane, i finaliter decydowane bydź mają.

De Nuncupativis Testamentis.

Nuncupativa Testamenta żadnego waloru nigdzie mieć nie mają, i nikt za onemi w żadnym subsellium, ani Duchownym, ani Swieckim nie wygrawać nie może, lecz ubique pro nullis & irritis reputari powinne, co za zgodą wszech Stanow postanawiamy i warujemy.

O Wlewkach Zagranicznych Ludzi.

Zabiegając niepowściągnięney chciwości niektórych ad litigia, którzy nie mają własnych Spraw, cudze illicito commercio u zagranicznych nabywają, i onemi niepotrzebnie Obywatelow W.X.L. nie tylko wexują, ale też i na dyllonor Prowincyi Naszey zaciągają, jakoby Prawa Nasze miały bydź Cudzoziemcom uciążliwe, & in depressionem onych stanowią, postanawiamy: a żeby żaden z Obywatelow W.X.L. cujuscunque Status & Conditionis nie ważył się Obligow, Afsekuracyi, Kart, & quocunque titulo pretenfyi od zagranicznych nabywać per transfusionem, i nabytych in Subsellis W.X.L. prożekwować sub nullitate takowych Wlewkow i pretenfyi; non prajudicando samym Aktorom, in quovis foro competenti dochodzić własnych pretenfyi.

Ważunek de non alienandis Bonis od Stanu Rycerskiego i Mieyskiego do Duchowieństwa.

Lubo to wielą Prawami i Konstytucyami Seymowemi, specialiter R. 1631. 1635. 1669. i 1676. per expressum warowano jest, żeby Stan Duchowny neque modo Donationis, neque Venditionis, neque modo Hypothecae, neque alio titulo Dóbr Ziemskich, także Mieyskich avellere do siebie nie ważył się; jednak iż po Konstytucyi Anni 1635. wiele Klasztorow i Zakonow, także XX. Plebanow innych Osob Duchownych utriusque Ritūs Romani & Graeci, wiele Dóbr takowych do Ducho-

Summariusz

wieństwa, *vario titulo*; częścią za Testamentowemi Legacyami, częścią za Zapisami przedaźnemi i zastawnemi, częścią *prætextu* Przeżytkow prawnych, częścią *titulo* Summ wniesionych, *dimidium valoris* Dóbr przewyższających, częścią też *prætextuosis Foundationibus*, *non secundum dispositionem* Konstytucyi R. 1635. *circumscripam factis*, poprzyczyniali; przeto reasumując pomienione Konstytucye, *cavetur*; aby żaden nie ważył się *qualicunque titulo*, Dobra Ziemskie lub Mieyskie, do Stanu Duchownego (*excepta Foundatione de nova radice*) *non nisi pravia* pierwey *Constitutione* na Seymie *avellere*; aliás takowe *Actus pro nullis & irritis* deklarujemy, i wszelkie takowe Dobra *ad delationem cuiuscunque Nobilis, confiscationi* subiacere mają, których połowa *Delatori*, a druga połowa *ad distributivam Iustitiam Nostram, Jure caduco Personæ Nobili coenferendo*, należeć ma.

Obwarowanie Sądow Polubownych aliás Kompromissarskich.

Ze Sąd Kompromissarski aliás Polubowny, acz to za Zapisami przyznanemi, *inter Personas paciscentes* uczynionemi, częstokroć *vilipenditur*, a miasto prędzey Sprawiedliwości, w dłuższą, albo *ex ratione* zrywania się z tego Sądu Stron, albo z niezgody Sędziow, idzie w prolongacyą, a zatym nie tylko nie małą przynosi *partibus litigantibus* Damaifikacyą, ale oraz i drugim Subselliom trudności; przez co Obywatelom W. X. L. *ordinate* do Sądow przychodzącym w niedoczekaniu się *competenter* Sprawiedliwości, wielka dzieje się *injuria*, chcąc zaczym, i w tym Obywatelom W. X. L. *sublevare* ustawuemy; że *in futurum* wszelkie Sprawy na Kompromiss, przez Strony *sponte* Zapisem *in quocunque Subsellio* przyznanym, *ordinowane*, nie gó, ie indziej terminowane, i kończone *finaliter* bydź mają, jedno w tymże Kompromissarskim Sądzie; a choćby czy to *majoris* czyli *minoris* *subsellii*, *quocunque titulo & prætextu* *Judicio*, *etiam per Remissionis Judicati Compromissoriatu*, chciały *in cognitionem* takowego Kompromissarskiego Sądu (który *semota Appellati* ne okryślony i opisany, zapisem będzie) wchodzić, one kassować, czyli *Decreta bona voluntatis* znosić ważyły się; takowych Dekretow *etiam per suprema Subsellia* ferowanych trzymać nie będziemy; owszem wszystkie takie ferowane *Judicata vitio nullitatis cum provenientibus solemnitatibus subesse* mają, a przecież Sąd Kompromissarski w Zapisie Kompromissarskim opisany, & *validitate ex consensu ambarum Partium*, owego Sądu gdzie jest przyznany, authoryzowany, takową sprawę *ultimate* sądzić, i rozstrząsać *per pluralitatem votorum, præmissis innotescentis* powinien będzie; prócz tego, gdyby Sąd Kompromissarski wszystek był różny, i z sobą się Kompromissarze zgodzić nie mogli, przez co by nie mała *potenter claresceret pluralitas*; takowe Trybunał W. X. L. Sprawy, według alternaty rozstrządać *obligabitur*, a Dekreta te Kompromissarskie które *in antecessum pluralitate* są zakończone, i Dekretami oczywistemi Trbnalskimi nie przesądzone, *in robore* nienaruszenie zostawać mają.

O Tatarach Koronnych i W. X. L.

Reasumując Konstytucye o Tatarach opisane mianowicie *Annorum 1656. 1662. 1670. 1673. 1674. 1677. & 1678, circa immunitates & Libertates* tymi Konstytucyami *circumsriptas* Urodzonych Ulanow, Murzow, Kniaziew, Chorażych i wszystkich Tatarow Koronnych i W. X. Wojenną służbę odprawujących, i na Dobrach Ziemskich mieszkających, *non obstantibus quibusvis privatis Laudis, Legi publica vetitis, inviolabiliter* zachowujemy.

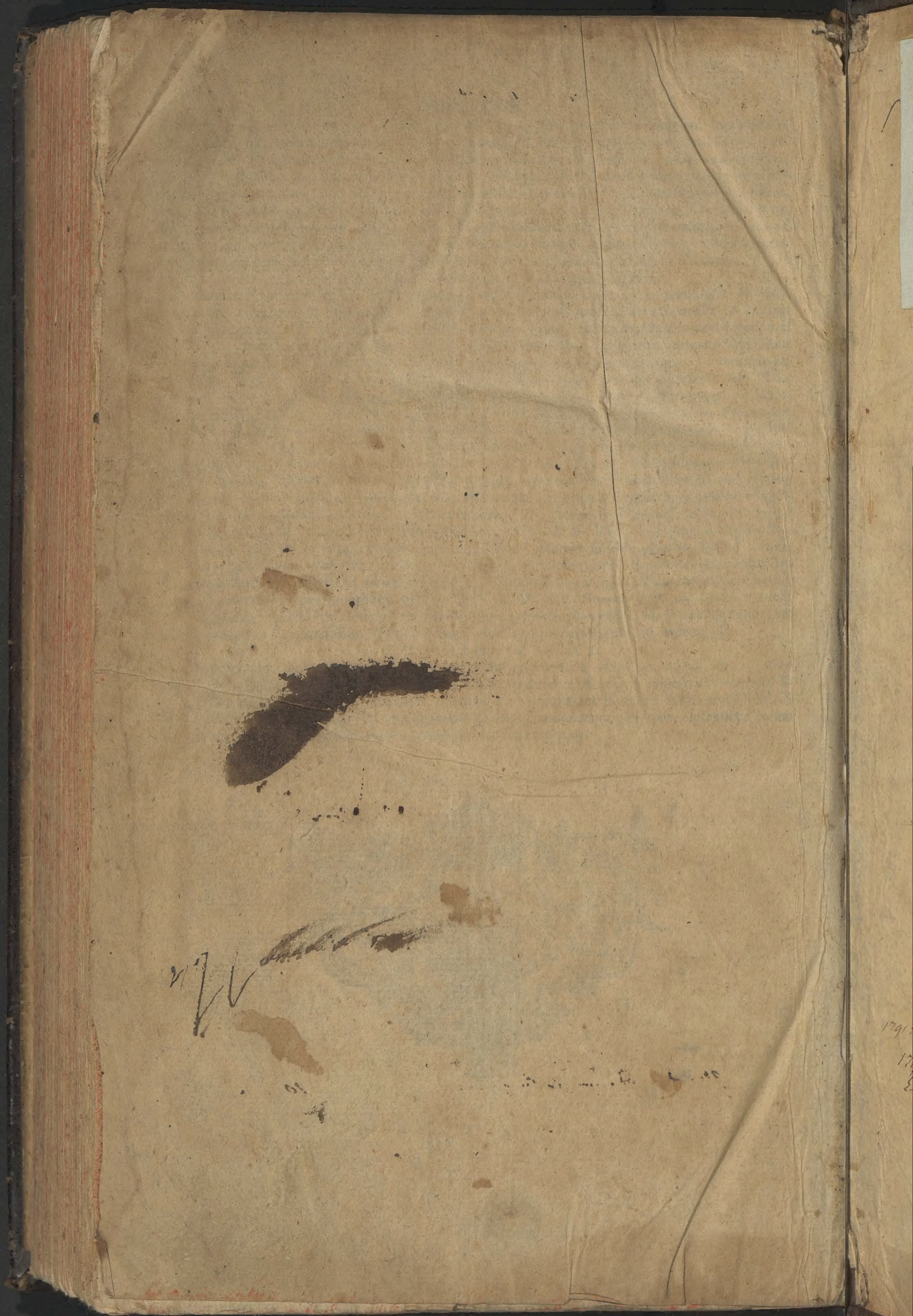
żne.
di.
i/fo.
enio.
skie,
na
a ad
oto-

lonas
ższą,
ya, a
liom
u sie
X.L.
Zapi-
zone
i mi-
atus,
leny
y sie;
zyft-
ecież
Par.
roze-
y Sąd
coby
ozła-
i De-

670.
as U-
V. X.
uibus.

29
9

КРЕСЛА No. 2^и

